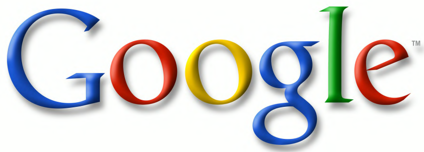

ALGEMEENE GESCHIEDENIS

DES

VADERLANDS,

DOOR

J. F. Arend

ACHTEREENVOLGENS VOORTGEZET

door

MR D. VAN REES EN DR W. G. BRILL.

ALGEMEENE GESCHIEDENIS

DES

VADERLANDS,

DOOR

J. P. Arend.

ACHTEREENVOLGENS VOORTGEZET

door

Mr. O. VAN REES EN Dr. W. G. BRILL.

DERDE DEEL, VIJFDE STUK.

Bl. 712.

Te AMSTERDAM, bij

C. L. SCHLEIJER EN ZOON.

1874.

ASTOR LIBRARY
N.Y.

ALGEMEENE GESCHIEDENIS

DES

VADERLANDS,

VAN DE

VROEGSTE TIJDEN TOT OP HEDEN,

DOOR

Dr. J. P. AREND;

ACHTEREENVOLGENS VOORTGEZET DOOR

Mr. O. VAN REES en Dr. W. G. BRILL.

DERDE DEEL.

VAN HET JAAR 1581 TOT 1795 NA CHRISTUS.

Vijfde Stuk.

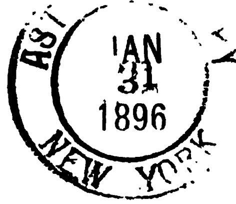
MET PLATEN, KAARTEN EN PORTRETTEN.

TE AMSTERDAM, BIJ

C. L. SCHLEIJER & ZOON.

1868.

ASTOR LIBRARY
JAN
31
1896
NEW YORK

INHOUD VAN HET DERDE DEEL, 5e STUK.

EERSTE HOOFDSTUK.

1*

TWEEDE HOOFDSTUK.

DERDE HOOFDSTUK.

OVERZICHT DER VADERLANDSCHE LETTERKUNDE.

NASCHRIFT.

Met de voltrekking van den Vrede te Munster staak ik den arbeid, dien ik aan de voortzetting van Arend's *Algemeene Geschiedenis des Vaderlands* heb besteed. Dat tijdstip scheen mij eene geschikte gelegenheid aan te bieden om de pen neder te leggen.

Op de breede schaal, waarop ik het werk had aangelegd, mocht ik, op mijnen leeftijd, niet aannemen, dat ik het in eenige mate zou kunnen voltooien.

Eene rechtvaardiging van de wijze, op welke ik mijne taak heb opgevat, zal ik hier niet trachten te geven. Alleen wil ik dit zeggen, dat, nadat ik den arbeid had aangevangen, mij al spoedig bleek, dat inzonderheid voor het tijdvak, hetwelk ik te behandelen had (aanvangende met het Twaalfjarig Bestand), de eerste, meerendeels onuitgegeven bronnen, en bepaaldelijk de mede onuitgegeven Resolutiën van de Staten-Generaal, geraadpleegd moesten worden. De lezing nu dier bronnen bracht van zelf eene bewerking mede, in aard en omvang, als de mijne.

Van deze mijne wijze van behandeling kon ik niet willekeurig tot eene andere overgaan. Intusschen, zou Arend's Geschiedenis binnen eenen niet te

langen tijd een slot bekomen, zoo diende eene andere manier gevolgd te worden. Een ander schrijver, niet door mijne wijze van behandeling gebonden en bevoegd om zijnen eigen weg in te slaan, moest daartoe gevonden worden. En nu verheugt het mij, en mag ik de Inteekenaren op dit werk, en in het algemeen de beoefenaren van de geschiedenis onzes Vaderlands, gelukwenschen, dat de hooggeleerde Heer, Dr. J. van Vloten, zich heeft laten vinden om het verhaal op te vatten waar ik het afgebroken heb. Weinigen in ons land zijn zoo zeer door vroegere studiën op dit gebied voorbereid, als deze geleerde; weinigen hebben door uitgegeven historische werken hen die prijs stellen op de kennis onzer geschiedenis, zoo zeer, als hij, aan zich verplicht.

Utrecht, 15 Oct. 1874. W. G. BRILL.

DRUKFOUTEN EN BIJVOEGSELEN.

Bl. 56, regel 14, de Prins *lees:* den Prins

Bl. 268, Noot 2. Bij deze aanteekening voege men nog:

Eerst in September 1641 raakte de zaak geheel uit de wereld. Toen herriep RIPPERDA al zijne woorden, en er werd besloten, dat de acta der zaak in het Register onleesbaar zouden gemaakt worden, en alle kopiën nul verklaard (*Resol. Stat.-Gen.* 23 Sept. 1641. *Resol. Holl.* 18, 20 Sept. 1641).

Bl. 271, regel 3. Hierbij voege men het volgende:

In de *Secr. Resol.* van de *Stat.-Gen.* leest men op 15 April 1641. „Vermits Prins WILLEM acten heeft van survivance over al de Geunieërde Provinciën van het Gouverneur- en Stadhouderschap, en door Gods bestier de Koning van *Groot-Britannië* zich ten volle bewogen en geresolveerd heeft, zijne oudste dochter bij huwelijk toe te eigenen aan den Prins, welk huwelijk eerstdaags zal gesloten worden, ten welken einde hij de reis naar *Engeland* zal aannemen, — zoo vinden H. H. M. goed, onze gewone en buitengewone Ambassadeurs in *Engeland* te verzoeken, hem te *Gravesend* af te halen, hem overal te geleiden en de hooger hand te geven, en hem de eer te bewijzen, als hier te lande aan den Stadhouder."

Bl. 465, regel 24. DE KRUIJF, *lees:* DE KNUYT.

Bl. 488. Bij Noot 1 moeten nog aangehaald worden: *Resol. Stat.-Gen.* 11, 13, 14, 26 Oct.; 1, 21 Nov, 1644. *Resol. Holl.* 25 Nov. 1644.

Bl. 517, regel 15, gegeven hebben. *lees:* gegeven worden.

Bl. 613, regel 1. FRA J. DE BREGAGNE *lees:* BERGAGNE.

PLAATSING DER PLATEN EN PORTRETTEN.

ZEVENDE BOEK.

VAN DE

AFZWERING VAN FILIPS II

TOT DEN

MUNSTERSCHEN VREDE.

1581—1648.

VIJFDE GEDEELTE.

1636—1648.

EERSTE HOOFDSTUK.

VERVOLG VAN HET LAATST VOORGAANDE.

(1636—1639) [1].

Sedert het najaar van 1635 was het beleg van *Schenkenschans* voortgezet en waren de werken, daartegen opgeworpen, steeds uitgebreider en sterker en met bedijking en ophooging tegen het hooge water bestand gemaakt [2]. Ten einde de vesting te winnen, was het noodig eerst het fort *Fernandus* aan de Spaanschen te ontnemen, en hunne versterkingen in den omtrek van *Kleef* te veroveren. Ten dien einde werden tegen het midden van Maart (1636) eenige troepen uit de naburige garnizoenen op *Grietkuizen* (tusschen *Emmerik* en *Kleef*) afgezonden. Dit stadje, door Keizerschen bezet, viel den 16[den] Maart in de handen der onzen, die er een bloedbad aanrichtten om de verdedigers de schuld der inwoners, wien men het verlies van *Schenkenschans* weet, te doen boeten. Daarna gaf *Kleef* met haar kasteel zich bij verdrag aan de Staatschen over. In den nacht tusschen den 29[sten] en den 30[sten] Maart werd alsnu het fort *Fernandus* stormenderhand genomen. Er lag niet meer dan eene compagnie van het regiment van den Graaf van *Embden* [3], en deze manschappen kwamen bijna allen bij de verdediging om. Na eene vergeefsche poging van de zijde des vijands, eerst om versche troepen in de nu meer dan ooit van nabij bestookte schans te werpen, daarna om haar te ontzetten, gaf de bezetting zich den 30[sten] April over, onder beding van vrijen en eervollen aftocht naar *Gelder* [4]. 1636—1639. *Schenkenschans* hernomen.

[1] Ten einde den omvang van het vorige Stuk niet overmatig groot te doen worden, heeft men moeten besluiten, hier een nieuw Hoofdstuk te beginnen, waarin de stof wordt behandeld, aanvankelijk bestemd om nog in het laatste Hoofdstuk van het vorige Stuk vervat te worden.

[2] Zie hiervoor, D. III. St. IV. bl. 831. Aitsema, II, bl. 277. *Resol. Stat.-Gen.* 2 Jan. 1636.

[3] Reeds hiervoor (D. III, St. IV, bl. 814) hebben wij een Graaf van *Embden* als Kolonel in Spaanschen dienst ontmoet, uit de *Resol. van de Stat.-Gen.* (26 Sept. 1636) blijkt, dat er een Ferdinand Graaf van *Oost-Friesland* en *Rittberg* bij den vijand diende.

[4] Aitsema, II, bl. 304. *Resol. Stat.-Gen.* 1, 2, 4 Mei, 1636. *Res. Holl*, 2 Mei, 1636.

1636—1639.

Deze uitkomst was niet verkregen zonder dat er wederom buitengewone en bespoedigde geldelijke bijdragen van de Provinciën en vooral van *Holland* gevergd waren [1]. Dit en de afleiding, die het oponthoud der vijandelijke troepen in en bij *Schenkenschans* ten voordeele van *Frankrijk* teweeg gebracht had, kon de Staten tot verontschuldiging strekken, waar de Franschen klaagden, dat wij met onze krijgsmacht niet genoeg uitrichtten om het vijandelijk geweld van hunne grenzen te weren. Maar toen nu *Schenkenschans* herwonnen, en deze gebeurtenis te *Parijs* de grootste belangstelling en vreugde had opgewekt [2], haastten zich de Staten-Generaal geenszins om tot verlichting voor *Frankrijk* te velde te trekken [3]. De zwakheid, die deze Mogendheid in het laatste jaar, zoo scheen het, verraden had, maakte het voor de onzen weinig raadzaam, zich zonder nader bedenken met eene even groote inspanning van krachten als vroeger, aan *Frankrijks* zijde te houden. Had *Spanje* op dit tijdstip met ons en den Prins in schikking willen treden, een ernstige poging zou niet zonder vrucht zijn gebleven. Zoo zou *Frankrijk* de ondersteuning van onze Republiek hebben verloren, en RICHELIEU ware ten val gekomen, om aan zijne staatkundige tegenpartij de taak van zich met *Spanje* te verstaan over te laten. Maar juist de vermeende zwakheid van *Frankrijk* was het, wat *Spanje* aanmoedigde om eene nieuwe poging te wagen ten einde, na dezen onzen bondgenoot buiten gevecht gesteld te hebben, ten laatste onze Republiek voor haren opstand te tuchtigen. Daarom was onze aartsvijand niet alleen ongezind om met ons te onderhandelen, maar werkte hij zelfs de door FOPPE VAN AITSEMA beoogde toenadering tusschen het Keizerlijke Hof en onzen Staat krachtdadig tegen. Van onze weifelende houding in het voorjaar van 1636 maakte *Spanje* gebruik om *Frankrijk* te bestoken, en tegelijk hoopte het ons, door de bedekte medewerking van *Engeland*, op zee genoeg te doen te geven, ja, op dit gebied onze overmacht te fnuiken. Om dit doel te bereiken getroostte zich het Spaansch Bewind de grootste moeilijkheden. De Spaansche natie was uitgeput en hare geestdrift voor den oorlog uitgedoofd. Den 13den October 1635 schreef de eerste Minister OLIVAREZ uit *Madrid* aan den Kandinaal-Infant te *Brussel*, toen hij hem op nieuw eenig geld voor zijn leger toezond: »het is ongeloofelijk wat mij dat alles kost: want er zijn noch penningen, noch kooplieden, noch Staatsdienaren: ook doen ze mij den dood aan [4]." En in Juni, 1636, bij gelegenheid van het vertrek van eenige Spaansche sol-

Spanje's besluit, om in weerwil van alle bezwaren, van geenen vrede te willen hooren.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 28 Maart; 1, 2, 6 April; 16 Mei, 1636. *Res. Holl.* 23 April, 1636.

[2] *Miss.* VAN PAUW, v. d. 20 Mei, 1636, in *Secr. Res.*

[3] Zie hiervoor D. III, St. IV. bl. 844.

[4] In eenen brief van denzelfden aan denzelfden, d. d. 18 Sept. 1636, leest men, dat *Spanje* naar hare Nederlanden overmaakte 250,000 kroonen in de maand, en bovendien nog 50,000 in de maand wegens den oorlog met *Frankrijk*, en 100,000 buitengewonen onderstand in de maanden

ASTOR LIBRARY
NY

JAN EVERTSEN.

9.

ad van
ezen.

daten naar *Vlaanderen:* »Al onze zeelieden zijn van hier vertrokken. Uwe Hoogheid kan niet gelooven wat het kost, noch zich de traagheid voorstellen, met welke een ieder zich hier roert. Niemand is tot iets te krijgen zonder geld of gunsten, alsof wij met onderdanen van den grooten Turk te doen hadden. Ik beken Uwe Hoogheid, dat van al de vele bezwaren, waardoor de Monarchie overstelpt is, er geen naar mijn inzien zoo groot is, als dit: immers brengt het al de andere te weeg. Dat is de oorzaak, dat er nergens voortgang in te krijgen is. Als Uwe Hoogheid zag, hoe het hier in dit opzicht toegaat, zij zou bespeuren, dat het niet anders mogelijk is, dan dat niets gelukt en alles ten eenenmale te gronde gaat. In één woord, Monseigneur, liefde is er niet, gevoel van eer evenmin: men is er slechts op uit in de *Calle Mayor* te wandelen, naar de comedie te gaan, en wat er nog wordt uitgevoerd, komt slechts tot stand met macht van handen en dwang." [1] En toch schepen moesten hetzij uit *Spanje* worden toegezonden, hetzij voor Spaansch geld in de Vlaamsche havens worden uitgerust: want hoe gaarne het Engelsch bewind ons ook tegenwerkte, daartoe was een voorwendsel noodig, en dit voorwendsel was de onvoldoende bezetting der Vlaamsche Kust. Waren nu niet gedurig koningschepen uit *Duinkerken* of *Ostende* uitgeloopen om onze scheepsmacht bezig te houden, ja, haar soms gevoelige slagen toe te brengen, zoo zou die bezetting eene geringe moeite geweest zijn. 1636—1639.

In de maand Januari (1636), zoo meldde JAN EVERTSEN, die met zijn eskader om zich te ververschen in *Zeeland* was binnengevallen, lagen zeven schepen in het *Scheurtje* gereed om uit te loopen, ten einde op onze koopvaarders, die met den eersten Oostenwind in grooten getale zee zouden kiezen, jacht te maken. En dat op een tijd, dat noch de Admiraliteit van het Noorder-kwartier, noch zelfs die van *Amsterdam* bij gemis aan penningen in staat was om een enkel schip in zee te brengen, en de Staten-Generaal grond hadden om den Raad van State de Provinciën tot de opbrengst harer bijdragen tot de scheepsmacht te laten vermanen met deze drangreden, dat toch de zee, die nu genoegzaam van 's lands oorlogschepen was ontbloot, niet ten eenenmale aan onze vijanden prijs gegeven mocht worden: geschiedde zulks, dan sleepte het verlies der zee den ondergang van het land in zijn gevolg mede. Met deze taal der Staten was de klacht der Hollandsche zeedorpen maar al te zeer in overeenstemming: zij werden, dus heette het, al meer en meer in de uiterste ellende gedompeld, daar de Duinkerkers en andere schepen des vijands, zonder dat het hun eenigzins belet werd, de

Toestand van ons zeewezen.

Februari tot Mei 1636. Hieronder waren de kosten voor het Huis van den Kardinaal-Infant en van de Fransche Koningin-moeder en andere vreemde Vorstelijke personen te *Brussel*, niet begrepen.

[1] *Visite aux Archives et à la Biblioth. royale de Munich, par* M. GACHARD (*Compte rendu de la Comm. royale d'hist. de Belgique*, 1864)

1636—1639. zee geheel in kregen: het was niet langer mogelijk ter vischvangst uit te varen, ja zelfs gebeurde het, dat de vijand des nachts aan land kwam [1]. Op zoodanige aanmaningen der Staten en klachten der belanghebbenden werd dan, wat maar eenigzins zeilvaardig kon gemaakt worden, in zee gezonden; doch ditmaal haperde het bovendien aan gezag bij de bevelhebbers. VAN DORP klaagde, dat hij in zijn ambt niet naar behooren werd ontzien, en de Vice-Admiraal LIEFHEBBER verzocht om ontslag wegens den laster, aan welken hij bloot stond [2]. Zoo ooit, was er thans aanleiding om de zaak ernstig met den Prins te overwegen. Door de Gecommitteerden, daartoe van wege de Staten van *Holland* aangewezen, werden verscheidene voorslagen tot bezuiniging gedaan met het doel om de beperkte middelen tot krachtiger uitwerking te doen strekken, en alzoo de grieven der Land-Provinciën tegemoet te komen, opdat dezen bereidwilliger worden mochten om hare bijdragen te leveren. Tegelijk en om dezelfde reden was er sprake van de hervatting der beraadslagingen ter oprichting der Compagnie van assurantie [3]. — Tegen het einde van Februari (1636) waren de Hollandsche Gecommitteerden gereed met hun verslag. Daarbij werd voorgesteld, dat in *Holland*, welke Provincie zelve in de betaling harer bijdragen aan de Admiraliteiten zeer ten achteren was, een nieuw last- en veil-geld op de in- en uitgaande goederen zou worden geheven, waaruit ongeveer twee en een half millioen gulden gevonden zou kunnen worden; dat, even als vroeger, 70 schepen, en daaronder 6 jachten en 6 fregatten, in dienst gehouden, en daarvan 31 tot bezetting der Kust aangewend zouden worden; dat ter Generaliteit zou worden voorgesteld, de opbrengst der convooien aan de Provincie *Holland* te laten, met dien verstande dat daarmede het subsidie van twee millioen jaarlijks ten behoeve der Admiraliteiten zou vervallen: de opbrengst der licenten zou aan de Collegies ter Admiraliteit blijven tot onderhoud van de schepen op de rivieren en binnenstroomen. De vraag aangaande de oprichting eener Compagnie van assurantie op Staatsgezag sneden de Gecommitteerden af door het gevoelen uit te spreken, dat het een ieder vrij zou staan zich bij vorm van assurantie te doen verzekeren, waartoe een orde en reglement gemaakt zou worden [4]. In het begin der maand Maart bepaalden zich de werkzaamheden der Staten-Generaal bijna uitsluitend tot de ernstige behandeling der zeezaken met Zijne Excellentie, en het resultaat was, dat het ontworpen reglement dringend aan de Provinciën werd aanbevolen, opdat zij zich de offers, daarbij gevorderd, mochten getroosten; daar intusschen de nood dadelijke voorziening eischte, werd bij wijze

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 28 Dec. 1635. 9, 10, 11 Jan.; 27 Febr. 1636. *Resol. Holl.* 16, 27 Febr. 19 Oct., 1636.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 5, 18 Jan. 1636.

[3] Deze zaak was steeds aangehouden (*Resol. Stat.-Gen.* 5 April, 1635. *Res. Holl.* 23 Maart, 1635).

[4] *Resol. Holl.* 30 Jan.; 14, 15, 21, 23, 27, 28 Febr.; 7 Maart 1636. *Resol. Stat.-Gen.* 19 Jan.; 27 Febr. 1636.

van voorloopigen maatregel zooveel mogelijk in de behoefte van het zeewezen voorzien [1], 1636—1639.
en het bericht van een belangrijk voordeel, door de dapperheid van den Commandeur JAN EVERTSEN, den 28sten Februari, op de hoogte van *Dieppe*, behaald op drie Spaansche schepen, onder het bevel van den Admiraal COLLART, waarvan slechts één ontkwam [2], was wel geschikt om nieuwen moed te geven, ten einde de zaken tot nader order voor geheel verval te bewaren.

Vooral de Provincie *Utrecht* was achterlijk in de betaling der gelden, door haar ten behoeve der zeezaken verschuldigd. Dit kan ons niet bevreemden, wanneer men den toon in aanmerking neemt, op welken haar vertegenwoordiger in het Collegie ter Admiraliteit te *Rotterdam* over de misbruiken schreef, die hij hier aantrof [3]. Wanneer door de Hollandsche kooplieden het land zoo werd bestolen, en de Raden ter Admiraliteit het recht des Lands zoo slecht ter harte namen, als hun vertegenwoordiger verzekerde, zouden zij dan, dus redeneerden de Staten van *Utrecht*, nauwgezet voortgaan met de betaling hunner bijdragen? Neen! Eerst moesten de Hollandsche kooplieden, die bij de veiligheid der zee het meeste belang hadden, dat schandelijk ontduiken van de betaling der rechten staken. Deden zij dit, dan zou het wellicht blijken, dat men niet eenmaal van de Landprovinciën zoo veel behoefde te vergen, als nog steeds van haar gevorderd werd [4]. Door eene bezending naar *Utrecht* hoopten Hun Hoog Mogenden de Staten van dit Gewest tot eene andere gezindheid te brengen [5]. Doch dit werkte zoo weinig uit, dat *Utrecht*, in Mei 1636, het nieuw ontworpen reglement tot bezetting der Kust en tot het kruisen in de nauwe Zee nog niet had aangenomen. Eerst in Juli trad zij eenigermate in schikking [6]. In de maand April vonden DORP en LIEFHEBBER hunne eskaders nog te slecht toegerust om onder zeil te gaan en de schepen af te wachten, die met veel geld aan boord uit *Spanje* stonden aan te komen [7]. Toen brak er zelfs te *Rotterdam* wegens wanbetaling een oproer onder de matrozen uit. Die matrozen, door de officieren van den bodem voorgegaan en door hunne schuldeischers gevolgd, vervoegden zich ter vergaderplaats van het Collegie ter Admiraliteit, en met

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 3, 4, 5, 6, 27 Maart; 12 April, 1636. *Res. Holl.* 4, 14, 15, 19 Maart; 24 April, 1636.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 14 Maart, 1636. EVERTSEN werd met een gouden keten en medaille, en zijne kapiteins, alsmede zijne matrozen, naar evenredigheid beloond, «om andere tot gelijke daden op te wekken" (*Resol. Stat.-Gen.* 15 Maart, 1636).

[3] *Zie Brieven van* A. VAN ECK *aan* A. VAN HILTEN, in *Kronijk van het Hist. Genootsch. te Utrecht*, 1867, *p.* 40—131.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 1 Junij, 1635.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 1 Junij; 16 Julij, 1635.

[6] *Resol. Stat.-Gen.* 7 April; 7 Mei; 23, 29 Julij, 1636.

[7] *Resol. Stat.-Gen.* 13 April, 1636. *Resol. Holl.* 15, 25 April, 1636.

1636—1639. heftige dreigementen vorderden zij betaling. Daar zij niettemin geene voldoening hadden kunnen krijgen (het haperde aan de achterlijkheid van *Gelderland*), zoo liet het zich aanzien, dat dit oproerig volk zich naar den *Haag* zou begeven, om hunne eischen bij de Staten zelven te laten gelden. De Staten van *Holland* besloten dadelijk de noodige penningen, bij wijze van voorschot aan *Gelderland*, beschikbaar te stellen, maar niettemin de zaak te laten onderzoeken, opdat de schuldigen naar verdienste gestraft mochten worden [1]. Het blijkt echter niet, dat dit geschied is, en weldra ontstonden te *Rotterdam* met het onbetaalde bootsvolk nieuwe onlusten [2]. Dat bepaaldelijk te *Rotterdam* de geldeloosheid tot zulke tooneelen leidde, laat zich licht verklaren. Immers omstreeks dezen tijd bleek het, dat de Provinciën sedert het jaar 1629 bij het Collegie ter dier stede 70 tonnen gouds ten achteren waren [3].

Tijdelijke sluiting der licenten.

En in een gedeelte van dit jaar werden de inkomsten der Admiraliteit bovendien nog gedrukt door de sluiting der licenten, dat is, door het verbod van toevoer van oorlogs- en mondbehoeften aan den vijand langs de handelswegen tusschen de *Wezer* [4] en de Pruisische grenzen, een verbod, aangedrongen door bedreiging van de straffe des doods, anderen ten voorbeeld, gepaard aan verbeurdverklaring van goederen, ten voordeele van onze soldaten of matrozen: zelfs de Gouverneurs, Commandeurs en andere bevelhebbers, benevens hunne huisgenooten, die paspoorten tot vervoer der verboden artikelen zouden hebben afgegeven, zouden met den dood worden gestraft [5]. Met dezen maatregel, genomen ten einde den vijand te bemoeilijken, terwijl wij *Schenkenschans* trachtten te heroveren, was voor de Hollandsche en Zeeuwsche kooplieden een aanmerkelijke winstderving verbonden: om niets anders te noemen, nagenoeg de geheele handel in haring en zoutevisch stond stil. Van den aanvang nu aan vermoedde men bij de Zeeuwen ongeneigdheid om zich aan het verbod te houden. Die van *Holland* klaagden, dat de Zeeuwen de *Schelde*, tot schade van anderen, zeer traag hadden gesloten [6]. Toen nu *Schenkenschans* was overgegaan, begrepen de Heeren van *Zeeland*, dat met de oorzaak ook het gevolg verviel, en zij waren bedacht, op eigen gezag de licenten weder te openen. Deswegens ontvingen zij eene

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 15, 16, 17 April, 1636. *Resol. Holl.* 15, 18 April, 1636.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 25, 26 Juli, 1636.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 24 Juni, 1636. *Seventich* staat er duidelijk geschreven in het exemplaar op het Utrechtsche Prov. Archief.

[4] In Maart 1636 verscheen hier een afgevaardigde van *Bremen* met verzoek dat de Staten de sluiting der licenten op de *Wezer* mochten opheffen. *Resol. Stat.-Gen.* 20, 21 Maart; 16 Mei, 1636. AITSEMA II, bl. 339.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 1 Febr. 1636. *Resol. Holl.* 24 Jan.; 1, 7, 12, 13, 19, 20 Febr. 1636.

[6] *Resol. Stat.-Gen.* 22 Febr. 1636. *Resol. Holl.* 15, 16, 23 Febr. 1636.

waarschuwing van de zijde der Staten-Generaal. Maar weldra bleek, dat de licenten door de Overheid in *Zeeland* werkelijk geopend waren, en Hun Hoog Mogenden riepen de personen, door wier toedoen zulks geschied was, ter verantwoording, niet zonder protest van den Zeeuwschen Gedeputeerde VOSBERGEN, die dit besluit te overijld achtte. Niettemin werd vastgesteld, dat zij die ongemachtigd tot de opening last gegeven of die bewerkstelligd hadden, metterdaad zouden gestraft worden. Wegens de gestrengheid der straf, die op de overtreding was gesteld, was dit geene kleine zaak, en VOSBERGEN protesteerde nogmaals. Intusschen verlangden die van *Holland*, dat als nu op gezag der Staten-Generaal tot de opening der licenten werd overgegaan. Hoezeer dit gevoelen, door Hun Hoog Mogenden als aannemelijk aangenomen, tot eenige inschikkelijkheid ten aanzien der Zeeuwen scheen te moeten stemmen, werd niettemin de fiskaal van de Generaliteit gelast, de Commandanten van het Fort *de Kruisschans* en van *Lilloo*, den kapitein van het oorlogschip en de convooimeesters aldaar, benevens den convooimeester te *Bergen op Zoom* naar *'s Gravenhage* te doen komen, op grond dat zij niet hadden behoord te gehoorzamen op het bevel der Staten van *Zeeland*, wien men buitendien besloot het ongelijk onder het oog te brengen, dat zij der Generaliteit hadden aangedaan. Op aandrang van *Holland*, dat zich in deze zaak telkens, nevens de gewone, door buitengewone Gedeputeerden deed vertegenwoordigen, zouden er Gecommitteerden naar *Middelburg* gezonden worden om voldoening te vorderen, en bovendien werd de Prins verzocht het nog niet opgeheven verbod der licenten door eenige oorlogschepen te laten handhaven, onder protest der Heeren DE KNUYT en VOSBERGEN, die voor de onheilen waarschuwden, welke van zulk eenen maatregel het gevolg konden zijn. Een en ander besluit had ten gevolge, dat in het begin van de maand Juni, trouwens toen de Zeeuwsche kooplieden met de tijdelijke opening hun winst gedaan hadden, de licenten door *Zeeland* op nieuw werden gesloten. Maar, was de Heer LEVIN DE COCK, Raad ter Admiraliteit te *Middelburg*, die de brieven tot opening der licenten had geparapheerd, naar *den Haag* ontboden, deze Heer verontschuldigde zich, evenwel zonder dat Hun Hoog Mogenden deze verontschuldiging aannamen, op grond van drukke werkzaamheden bij het Collegie. De licentmeester van *Bergen op Zoom* had eenen anderen grond, waarom hij niet, als de anderen, op de indaging verscheen: de besmettelijke ziekte, heette het, was uitgebroken in zijn huis. Maar ten aanzien van zijne medegedaagden waren de Staten niet onbarmhartig. Zij kregen zeer spoedig vergunning om weder te vertrekken, en, na overleg met den Prins, werd ook goedgevonden, dat men de bezending naar *Zeeland* achterwege zou laten. Voor de maand Juni ten einde was, werd besloten de licenten tegen den 7den Juli weder te openen. Die van *Holland* zouden niet zoo gemakkelijk weder tot eene sluiting te brengen wezen [1]. 1636—1639.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 30 Mei, 4, 5, 6, 7, 10, 13, 15, 19, 24; 26 Juni, 1636. AITSEMA II bl. 319.

1636—
1639.

Eene voorname reden van verontschuldiging voor hunnen onwil, in deze zaak door de Zeeuwen aan den dag gelegd, was, dat de sluiting toch niet baatte. Immers werden de Vlamen van alles wat wij tot onze eigene winstderving verboden hun toe te voeren, rijkelijk voorzien door de Engelschen, die de blokkade van de haven van *Duinkerken* volstrekt niet telden. Ja, uit *Zeeland* had gedurende den tijd der sluiting een levendig vervoer van waren naar *Engeland* plaats met geene andere bestemming dan om dadelijk van daar naar *Vlaanderen* te worden overgescheept. Dus was er van den aanvang aan sprake van geweest, dat men ook den neutralen, met name den Engelschen, beletten zou onzen vijand krijgs- en mondbehoeften toe te voeren [1]. Doch zoo ver had men niet durven gaan.

Aanspraak van *Engeland* op de opperheerschappij ter zee.

Niettemin was het bepaaldelijk met het oog op *Engeland*, dat de Zeeprovinciën in dezen tijd op de handhaving van ons gezag op zee en tot uitrusting van een genoegzame scheepsmacht om de blokkade der Vlaamsche Kust te doen ontzien, met de meeste kracht aandrongen. Wilde men zich, zoo sprak de Admiraliteit van *Amsterdam*, de heerschappij der zee, het *dominium maris*, niet laten ontnemen, zoo moest men orde op de zeezaken stellen [2]. — In dezen tijd zag een werk het licht, hetwelk hier te lande stof tot nadenken gaf. Te weten, het *Mare clausum* (of *de zee gesloten*), in antwoord op het *Mare liberum* (of *de zee vrij*) van HUGO DE GROOT, geschreven door den beroemden en als »grooten dictator der geleerdheid van de Engelsche natie" gevierden JOHANNES SELDEN. In dit geschrift poogde de auteur het oppergezag van de Engelsche Kroon over de Britsche zee te staven, hetgeen ten Hove uitnemend behaagde, gelijk dan ook de Koning bij proclamatie van den 10den Mei, 1636, een door de onzen steeds ontdoken verbod van zijnen vader, om, zonder vergunning en erkentenis van 's Konings recht, op de Engelsche en Schotsche Kust te visschen, vernieuwde [3]. Met eene sterke scheepsmacht zou hij daaraan van nu af de hand houden, en te meer was het te verwachten, dat hij dit doen zou, vermits hij, ten einde zich tegen zijn Parlement te sterken, een voorwendsel behoefde om geld te heffen. — De Staten van *Holland* lieten SELDENS werk door den Leidschen Hoogleeraar PETRUS CUNAEUS beantwoorden, maar aarzelden om, aangezien dat geschrift geen openbaar karakter had, dit of eenig ander tegenschrift op hun gezag te laten uitgeven [4]. Zij lieten het dan ook na, voornamelijk, zoo het schijnt, op raad van den Heer VAN SOMMELSDIJK,

---

[1] *Resol. Holl.* 24 Jan.; 7 Febr.; 4 Maart, 1636.

[2] *Resol. Holl.* 27 Febr. 1636.

[3] AITSEMA, II, bl. 306.

[4] *Resol. Holl.* 21 Dec. 1635. 10 April; 2 Aug. 1636. Later vereerden de Staten van *Holland* den Advokaat DIRK GRASWINKEL, die eene wederlegging tegen het *Mare clausum* geschreven had, met een jaargeld van 500 gulden (*Resol. Holl.* 18 Jan.; 7 April, 1639).

1

Aar
Engel
opperl
pij ter

DIRK GRASWINCKEL

ADVOKAAT-FISKAAL VAN HOLLAND.

ASTOR LIBRARY
N.Y.

ASTOR LIBRARY
NY

CORNELIS VAN BEVEREN,

HEER VAN STREVELSHOEK EN WEST-IJSSELMONDE.

J. P. C. Reckleben sculp.

die zou gezegd hebben, dat, zoo wij de vrijheid der zee niet met de wapenen konden beschermen, wij zulks met de pen niet doen zouden [1]. 1636—1639.

Deze Heer VAN SOMMELSDIJK was door de meerderheid der stemmen van de Staten van *Holland* aangewezen om als buitengewoon Gezant naar *Engeland* te gaan, ten einde de verderfelijke plannen, die het Engelsche Hof tegen ons gezag op zee smeedde, zoo mogelijk te verijdelen [2]. Doch hij had zich verontschuldigd, eensdeels wegens zijnen 63-jarigen ouderdom, anderdeels op grond dat hij niet gekend was geweest in de onderhandelingen, die tot het traktaat met *Frankrijk* geleid hadden, en hij diende, gaf hij te kennen, met de eigenlijke strekking van een verdrag bekend te wezen, tot hetwelk hij den Koning van *Groot-Britannië* zou moeten overhalen toe te treden. Dit was blijkbaar slechts een voorwendsel. De ware reden zal wel, juist omgekeerd, geweest zijn, dat hij, SOMMELSDIJK, gelden mocht voor den vertegenwoordiger van de nauwstmogelijke alliantie tusschen de Vereenigde Provinciën en *Frankrijk*, eene alliantie, die Koning KAREL's ontevredenheid en argwaan grootelijks gaande maakte, daar zij tot eene verdeeling der Zuidelijke Nederlanden tusschen *Frankrijk* en die Provinciën strekte, zonder dat *Engeland* met eenig aandeel bedacht was [3]. De Staten van *Holland* namen aanvankelijk die verontschuldiging niet aan, en de Heer VAN SOMMELSDIJK toonde zich bereid de taak te aanvaarden onder eenige voorwaarden, van welke de voornaamste deze was, dat hij van het Hof van *Engeland* zou mogen vertrekken, wanneer hij oordeelen zou aldaar geen dienst meer te kunnen doen in de zaak van 's Konings toetreding tot ons verbond met *Frankrijk*. Hierop wonnen de Staten van *Holland* de meening in van den Prins en de Gecommitteerden tot de Fransche zaken. Doch intusschen sprak SOMMELSDIJK den Prins, en bewoog hij Zijne Excellentie tot de verklaring, dat hij zijne verontschuldiging gegrond vond en hem niet aanried het gezantschap op zich te nemen [4]. Zoo bleef eene benoeming uitgesteld, die toch zoo dringend geacht was. De Fransche zaakgelastigde BRASSET bleef daarbij niet in gebreke te verzoeken, dat men eenen buitengewonen Gezant naar *Engeland* zou zenden, of ten minste onzen gewonen Gezant een bijzonderen last zou doen toekomen betreffende de teruggave van de *Palts*, over welke zaak men aldaar thans beraadslaagde [5]. In de maand December (1635) kwamen Hun Edel Mogenden dan ook tot het besluit om eerst nogmaals te pogen den Heer VAN SOMMELSDIJK over te halen, en toen deze weigerachtig bleef, tot buitengewonen Gezant bij het Engelsche Hof te benoemen den Heer Mr. CORNELIS VAN BEVEREN, Heer van *Strevelshoek* en *Westijselmonde*, Raad en Rentmeester van *Zuid-Holland* en Oud-

SOMMELSDIJK verontschuldigt zich van het Gezantschap naar *Engeland*, en VAN BEVEREN wordt daartoe verkozen.

---

[1] AITSEMA, II, bl. 298.

[2] Zie hiervoor, D. III, St. IV, bl. 824, 825.

[3] AITSEMA, II, bl. 298.

[4] *Resol. Holl.* 4, 6, 9, 18 Oct. 1635.

[5] *Resol. Holl.* 23, 27 Oct. 1635.

1636—1639. Burgemeester van *Dordrecht* [1]. Weldra vereenigden de Staten-Generaal zich met deze keuze [2], en werd last gegeven de Instructie van den nieuw benoemden Gezant te stellen. Reeds voor het einde van Januari (1636) was de Heer VAN BEVEREN gereed om te vertrekken [3]. Doch er verliep nog ruim eene maand voordat zijne Instructie vastgesteld

Zijne Instructie. was [4]. Zij bevatte voornamelijk de volgende punten. De Gezant moest, en dit was bij de omstandigheden, in welke zich KAREL I tegenover zijne onderdanen geplaatst bevond, van bijzondere beteekenis, door hoog op te geven van onze achting voor den Koning en van onze waardeering zijner goedgunstigheden voor dezen Staat, Zijner Majesteits welwillendheid trachten te winnen, en hem daarentegen doen gevoelen, dat hoe meer hij ons met zijne gunsten vereerde, wij des te beter in staat waren de gemeene zaak te behartigen, »en te helpen vinden de interessen van die van zijn Huis." — Dit zag in de eerste plaats op het herstel van het gezin zijner zuster in de erflanden van *de Palts;* maar kon de Koning er geen hoop uit scheppen op ondersteuning in zijne binnenlandsche moeilijkheden? Hiertoe kon hij te meer meenen grond te vinden in de betuiging, die de Gezant mede moest afleggen, dat, hoe *Spanje* ons ook bij Zijne Majesteit mocht afschilderen, wij zijne oudste en vertrouwdste vrienden en bondgenooten waren, op welke »bij alle voorvallende gelegenheden vast en onverwrikbaar kon gerekend worden ten bate van Zijne Majesteit." — Had Koning KAREL I slechts de bescherming der Spanjaarden gestaakt en van zijne aanspraak op het eigendom der zee afstand gedaan, wij zouden er ons niet om bekreund hebben, zoo hij geslaagd ware, zich volstrekt gebieder in zijne Rijken te maken, te meer omdat de Puriteinen het maar al te zeer eens waren met zulke predikanten, die het den Staten soms lastig maakten [5]. — Doch de hoofdzaak was nog niet vergeten, om welke *Frankrijk* er van den aanvang aan op had aangedrongen, dat wij nevens eenen Franschen Ambassadeur eenen buitengewonen Gezant naar *Engeland* zouden zenden. Dus kreeg VAN BEVEREN bepaaldelijk in last, om in overleg met de Fransche Ambassadeurs den Koning te trachten te bewegen tot openbare vredebreuk met *Spanje.* Vroeger was reeds gebleken, dit moest onze Gezant als beweegreden bezigen, tot welke aanbiedingen ten behoeve van het Huis van de *Palts Spanje* gekomen was, toen *Engeland* deze Mogendheid slechts met den oorlog bedreigd had. Daarentegen, bleef de Koning vredelievend, dan kon hij niets anders wachten, dan dat de Spanjaarden hem met ijdele woorden zouden blijven misleiden. — Deze redenering was volkomen juist; maar zou de Koning de vermeerdering van *Frankrijks* macht en van onze grootheid, ja, de ver-

[1] *Resol. Holl.* 5, 7, 19, 20, 21 Dec. 1635. *Resol. Stat.-Gen.* 24 Dec. 1635.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 16 Jan. 1636.

Resol. Holl. 26 Jan. 1636. *Resol. Stat.-Gen.* 26 Jan. 1636.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 1, 12 Febr. 1636.

[5] AITSEMA, II, p. 395.

deeling der Zuidelijke Nederlanden, zonder dat hij zelf daarvan zijn deel kreeg, niet eenen al te duren prijs achten, zelfs voor het herstel zijner zuster? — Maar, bovendien, hoe kon KAREL in zijne omstandigheden oorlog voeren? Op deze vraag had onze Gezant het antwoord, dat om nevens ons en *Frankrijk* tegen *Spanje* op te treden, Zijne Majesteit niets anders noodig had, dan de vloot, die hij reeds bijeen had: nieuwe lasten had hij derhalve op zijne onderdanen niet te leggen. Behalve zijne medewerking tot het uitrusten eener vereenigde, met een goed getal soldaten bemande vloot van 75 schepen, waartoe *Engeland* 30 schepen en 8000 man, *Frankrijk* evenveel schepen en soldaten, en wij 15 schepen en 4000 man zouden leveren, behoefde van Zijne Majesteit niets gevergd te worden. Eene landing op de Spaansche kust zou het doel dier uitrusting zijn, en het herstel van het Paltsische Huis het einde der bezetting van de te maken verovering. Eenen krijgstocht, daarentegen, naar de *Palts* te ondernemen, zou onze Gezant stellig ontraden. — Het was den Staten er slechts om te doen, aan de Engelsche vloot eene andere bestemming te doen geven, dan de handhaving van 's Konings gezag tegen ons op zee, en van den anderen kant door hem in een oorlog op *Duitschlands* bodem medegesleept te worden, begeerden zij niet. — Maar was KAREL tot geen openlijke vredebreuk te bewegen, dan moest men zien te verkrijgen, dat de Koning 30 schepen met de noodige manschap in handen stelde van den Keurprins van *de Palts* om benevens Fransche en Nederlandsche schepen de bovengemelde onderneming uit te voeren, of wel dien Prins alleen aan het hoofd eener machtige vloot tegen *Spanje* liet optreden, maar steeds gesteund door eene gelijktijdige onderneming van *Frankrijk* en Hun Hoog Mogenden op een ander punt van het Spaansche schiereiland. Was evenwel de Koning zelfs hiertoe niet te bewegen, dan moest men zorgen, dat hij de houding koos eener veeleer voor onze dan voor de Spaansche zijde welwillende onzijdigheid. — Trachtte de Koning onze Gezanten tot een afzonderlijk verbond, met uitsluiting van *Frankrijk*, over te halen, dan zouden zij zich daarmede niet inlaten, maar in allerijl bericht geven van de zaak aan Hun Hoog Mogenden en Zijne Excellentie: desniettemin mochten zij van voorwaarden en doel van zulk een verbond kennis nemen. — Bij het vertrek van den Gezant verzuimden de Staten niet, hem geschenken voor Zijne Majesteit en voor hovelingen van invloed mede te geven [1]. 1636—1639.

Nog vóórdat de Heer VAN BEVEREN iets meer dan algemeene voorstellen had kunnen doen, verscheen hier een Engelsch edelman, belast met eene boodschap aan de Staten. Het was de graaf van ARUNDEL, bestemd een gezantschap bij den Keizer te bekleeden. Onverwacht kwam hij aan, en alle plechtigheden van ontvangst wees hij af. Tot de Staten-Generaal ten gehoor toegelaten, verklaarde hij (zijne toespraak was in de Italiaansche taal vervat) gekomen te zijn om de Koningin van *Bohemen* te bezoeken en aan Hun Hoog Mogenden opdat zijne reize naar den Keizer geene achterdocht bij hen

Graaf ARUNDEL te *'s Hage.*

[1] AITSEMA, II, p. 307—310. *Resol. Stat.-Gen.* 10, 16 Jan. 1636.

1636—1639. mocht verwekken, mededeeling te doen van het doel zijner zending: dit doel was het herstel van 's Konings neef, den Keurprins, waartoe thans voor de laatste maal, zeide de Gezant, de weg van vredelievende onderhandeling werd ingeslagen, en het totstandkomen van eenen algemeenen vrede te bevorderen. Ten slotte dankte hij uit naam van Zijne Majesteit voor de betuigingen van der Staten belangstelling in het lot van den Keurprins, onlangs door hunnen buitengewonen Gezant gedaan, en voor de geschenken, door dezen aan den Koning aangeboden [1]. — De bijzondere gesprekken, door den Graaf gevoerd, strekten niet om de Heeren van *Holland* gerust te stellen omtrent 's Konings bedoelingen tegen de vrijheid van onze visscherij. Integendeel zij meenden wat hij over 's Konings toeleg om zijn recht op de vier zeeën te handhaven gezegd had, als eene kennisgeving te moeten opvatten, op welke men zich, zoo zij zonder eenige tegenspraak bleef, later van de Engelsche zijde zou kunnen beroepen. Deswegens ongerust, verschenen buitengewone Gedeputeerden van *Holland* ter vergadering der Staten-Generaal met het verzoek dat de Heeren, die den Graaf vaarwel zouden zeggen, het vraagstuk der visscherij ter sprake mochten brengen met het doel om te doen gevoelen, dat men zich alhier 's Konings aanspraak niet onbetwist liet aanleunen, maar verwachtte dat Zijne Majesteit in dit opzicht niet anders zou willen handelen, dan zijn vader en Koningin ELISABETH. — Zoo bezorgd waren de Heeren van *Holland*, ook op grond van de brieven van VAN BEVEREN en JOACHIMI, dat zij de vraag stelden of het niet raadzaam was, den laatste, die toch naar *Zeeland* overkomen moest om zijne echtgenoot te begraven, eens te *'s Gravenhage* te ontbieden, ten einde ten volle ingelicht te worden omtrent de in *Engeland* beraamde plannen en heerschende denkbeelden, waarover bezwaarlijk schriftelijk kon gehandeld worden. Hoezeer niet inziende, dat wat ARUNDEL gezegd had, als eene ambtshalve gedane kennisgeving moest opgevat worden, vereenigden Hun Hoog Mogenden zich met de strekking van *Hollands* voorstel, en besloten JOACHIMI aan te schrijven, herwaarts over te komen [2].

KAREL I heeft het er opgezet, van onze visschers recognitie te vorderen.

Den 8sten Juni (1636) was JOACHIMI in *den Haag*, en uit zijne mededeeling bleek, dat de Koning van zins was onzen haringbuizen het visschen op zijne kusten te verbieden, ten ware zij hem eene recognitie betaalden. Dit nu waren de onzen besloten nimmer toe te geven: de minste betaling van eenig door den Koning geheven recht kwam hun voor eene erkentenis te zijn van eene aanspraak, die zij ten eeuwigen dage meenden te moeten ontkennen; JOACHIMI kreeg tegen zijn terugkeer naar *Engeland* instructies mede in dezen zin, en in *Holland* was men er op bedacht onze haringvisschers in staat te stellen om de invordering der recognitie des noods met geweld te weigeren. Tegelijk verordenden de Staten een scherper toezicht op de schepen der onzijdi-

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 21 April, 1636. AITSEMA, p. 310.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 24, 28 April, 1636. *Resol. Holl.* 23, 24, April; 6 Junij, 1636.

gen, met name der Engelschen, die zich veroorloofden de Vlaamsche havens te bevaren: een maatregel, die gepaard ging met eene kennisgeving aan *Engeland*, dat wij de blokkade dier kust met een genoegzaam aantal schepen dachten te handhaven. Wat de overige punten van geschil betrof, aan onze Ambassadeurs in *Engeland* werd de last vernieuwd op de betaling der gelden, welke die Kroon ons nog wegens de troepen van MANSFELD en andere krijgslieden schuldig was, aan te dringen, en eene menigte zaken, die voor den rechter der Admiraliteit hangende waren, zoo goed mogelijk te zien af te doen [1]. Om de Engelsche Oost-Indische Compagnie, die wel drie millioen van de onze eischte, tevreden te stellen, mocht VAN BEVEREN een aanbod doen van 400,000 gulden. Voorts werd er een plakaat gesteld, waarnaar zich onze zeelieden op de Britsche kusten te regelen zouden hebben, om de felle botsingen, die er van tijd tot tijd tusschen hen en de Engelschen voorvielen, te voorkomen [2].

1636—1639.

JOACHIMI's terugkeer naar zijnen post werd bespoedigd op het bericht, dat 's Konings oorlogsvloot zich werkelijk onder onze haringvisschers vertoond had, voorgevende hen tegen de Duinkerkers te beschermen, waarvoor den Koning dan die erkentenis betaald zou worden. Dit had onze visschers zoo verschrikt, dat zij, voor een deel ten minste, dit maal van het visschen hadden afgezien. Deswegens lieten Hun Hoog Mogenden hunnen gewonen Gezant, vergezeld door de geheele vloot van den Luitenant-Admiraal VAN DORP, naar *Engeland* overvoeren, om den Koning zoo haast mogelijk over deze zaak te spreken, en hem te verzoeken het vraagstuk van Zijner Majesteits zeerecht in den bestaanden staat te laten [3]. VAN DORP's vloot toefde lang in het Goereesche Gat, en intusschen kwam de tijding, dat de Engelschen het vischrecht metter daad invorderden, en vele onzer visschers de betaling boven verzet of staking hunner nering verkozen. Toen onze vloot op de plaats gekomen was, voerde zij weinig uit. Geen wonder: want de vlootvoogd verlangde bij de onbepaaldheid zijner instructie de verantwoordelijkheid van geweld tegen de Engelschen te gebruiken, niet op zich te nemen. Niettemin vond men hier te lande onzen Luitenant-Admiraal wat al te beleefd voor de Engelschen, en klaagde in het

---

[1] In het begin van het jaar 1636 moest BOTHWELL lang te vergeefs naar besluit op zijnen voorslag betreffende de *Merchants adventurers* wachten (*Resol. Stat.-Gen.* 30 Jan.; 23 Febr.; 8, 20 Maart; 1 April, 1636. *Resol. Holl.* 31 Jan.; 26 Febr.; 8 April, 1636).

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 8, 16, 19 Juni; 17, 22, 28 Juli; 15 Aug. 1636. *Resol. Holl.* 10, 12 Juni; 29 Juli; 8 Aug. 1636. AITSEMA, II, p. 310, 408, 409. JAN VAN GALEN (zie hiervoor Stuk IV, bl. 823, 824) was nog altijd in *Engeland* gevangen (*Resol. Holl.* 11 Maart. *Resol. Stat.-Gen.* 10 Juni; 17, 28 Juli, 1636). In het begin van het jaar 1636 was er weder op 10 schepen van onze West-Indische Compagnie, wegens balddadigheid door ons bootsvolk gepleegd, te *Plymouth* beslag gelegd (*Resol. Stat.-Gen.* 18 Jan. 1636).

[3] AITSEMA, II, p. 409.

1636—1639. algemeen over de geringe uitwerking van de tegenwoordigheid onzer oorlogschepen in zee [1]. Hoe het zij, men besloot JOACHIMI's vernieuwde overkomst af te wachten en de uitwerking zijner bemoeiingen bij den Koning te vernemen, voordat men krachtiger maatregelen nam.

In October (1636) hadden de Staten bericht, dat de Engelsche schepen zich op nieuw tot het vorderen van lastgeld onder onze haringvloot begeven hadden. Dit was te bedenkelijker, omdat de Luitenant-Admiraal, naar men alhier meende, zonder noodzaak, had aangekondigd, dat hij spoedig ter verversching zijner schepen uit zee herwaarts zou komen [2]. — In het begin van November (1636) was JOACHIMI terug. Hij had niets gunstigs te melden. De Koning zag niet af van zijn vermeend recht; integendeel hij bleek de invordering nu voor goed te willen regelen, en beweerde, dat onze haringvisschers met de zaak volkomen tevreden waren, en zich beter beschermd achtten door de Britten, dan door Hun Hoog Mogenden. Toen JOACHIMI hem had doen gevoelen, dat wij het in onze hand hadden om met *Spanje* vrede te maken, en dat wij in dat geval machtig genoeg zouden zijn om ons geen ongelijk van hem te laten welgevallen, had Zijne Majesteit onzen Gezant dit wapen ontnomen, door te zeggen, dat de Spanjaarden wel vrede zouden maken met de Franschen, maar niet met ons. Alsof hij zeggen wilde, dat de strijd met ons alleen onverzoenlijk was, en Europa niet in rust zou zijn, voordat wij te gronde gericht zouden wezen. Reeds onderhandelde men te *Londen*, hoezeer men te *Parijs* den Engelschen Gezant alles behalve voorkomend bejegende [3], over eene alliantie met de Fransche Regeering, die, begeerig om met *Engeland* op een goeden voet te staan, geneigd was om veel toe te geven, en wier aandacht door het hooggaande misverstand tusschen ons en *Engeland* zeer getrokken werd [4]. Voorzeker kon door de bejegening, welke wij van *Engelands* zijde ondervonden, *Frankrijks* vertrouwen op onze macht niet bevorderd worden. — Naar zijn advies gevraagd, verklaarde onze Gezant den Staten geenen raad te kunnen geven. Van hem, voorzeker, die zich in *Engeland* niet gehaat mocht maken, kon de raad niet uitgaan, om tegen den Koning geweld te gebruiken. — Al was het nu ook, dat de Staten daartoe niet overgingen, niettemin namen die van *Holland* voor, van ons recht niet te wijken, en den Britschen Koning de heerschappij over de zee nimmer te gunnen [5]. De moeielijkheden met zijne eigene landgenooten, in welke KAREL I al meer en meer gewikkeld werd, kwamen den Staten weldra bijzonder te stade. Immers bekwamen wij daardoor

De Hollanders besluiten, daarentegen, van hun recht niet af te wijken.

[1] AITSEMA, 310, 311, 409. *Resol. Stat.-Gen.* 25 Aug. 1636. *Resol. Holl.* 17, 19 Sept. 1636.

[2] *Resol. Holl.* 8, 9, 15 Oct. 1636. *Resol. Stat.-Gen.* 21 Oct. 1636.

[3] Missieve v. PAUW, v. d. 21 Maart, 1636.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 13 Juni, 1636. *Secr. Resol.*: Missieve v. PAUW uit *Parijs*, v. d. 22 Febr. 1636.

[5] AITSEMA, II, p. 311, *Resol. Stat.-Gen.* 9, 17 Nov. 1636. *Resol. Holl.* 22, 25, 26 Nov. 1636.

in 's Konings misnoegde onderdanen stille bondgenooten, welke niet duldden, dat hij zich, al was het door afpersing van vreemdelingen, de middelen verschafte om zich tegen hen te versterken. Ook waren de geldelijke ongelegenheden van den Koning, die hem noopten, toen hij in dezen tijd de hier te lande verpande juweelen wenschte te lossen, van de Staten eenig gunstbetoon te wachten [1], gansch niet geschikt om zijne stelling tegenover ons krachtig te maken. 1636—1639.

Voor het einde van het jaar 1636 was ARUNDEL uit *Duitschland* terug. Wederom verkoos hij van de Staten geene beleefdheden aan te nemen. De taal, die hij bij het hem verleende gehoor tot de Staten sprak, bestond in eenige algemeene betuigingen, en hij vertrok zonder Hun Hoog Mogenden te verwittigen. Geen geringer personen dan den Graaf van KUILENBURG en den Raad-pensionaris van *Holland*, JACOB CATS, zond men hem achterna om hem ten minste nog te *Rotterdam* te begroeten [2].

Wat er tusschen ons en *Engeland* voorviel, was alleszins geschikt om het bondgenootschap met *Frankrijk* te doen waardeeren, en ons te doen zorgen, dat deze Mogendheid zich niet, wegens onze traagheid in het voldoen aan den eisch der alliantie, van den aangevangen strijd ontsloeg. Dan toch zouden wij alleen gelaten zijn geweest tegen allen. Doch van den anderen kant kon men zich niet onbezonnen, met verwaarloozing van genoegzame waarborgen voor het behoud onzer zelfstandige macht, aan den oorlog nevens *Frankrijk* overgeven. De landmacht, in overleg met *Frankrijk*, tot ondernemingen van verre of nabij gebruikt, kon ten slotte een wapen worden tegen onze onafhankelijkheid. De zee was de waarborg onzer zelfstandigheid en tevens het middel onzer kracht. Vandaar het dralen van de Staten van *Holland*, voordat zij zich met den Prins omtrent het aanhouden van al de troepen, die Zijne Excellentie in dienst houden wilde, verstonden [3]. Een sterk aandringen van *Holland* en *Zeeland*, dat toch de Landprovinciën en de Prins met haar de zeezaken ernstig mochten behartigen, was nog altijd hoog noodig. Immers had de Provincie *Utrecht* de verklaring nog niet herroepen, dat zij in geen subsidie ten behoeve der zeezaken meer zou bewilligen, tenzij alvorens eene Kamer van Assurantie ware opgericht. Volgden, zoo spraken die van *Holland*, de andere Gewesten dat voorbeeld, zoo zou men zich genoodzaakt zien, »de zee den vijand ten beste te geven [4]." — Uit eigen krachten, dit was de bedoeling dier verklaring van *Utrecht*, moesten de Zeeprovincien in de behoeften van het zeewezen voorzien. Van dezelfde strekking was de vermaning, aan die van *Holland* gegeven, dat zij tot veiling van de zee op het voorbeeld der West-Indische Compagnie zien zouden, en zich van de medewerking dezer Maatschappij

Gronden, die er steeds bestaan om van de Landprovinciën evenredige bijdragen tot de zeemacht te vorderen.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 7, 8, 12 Nov. 1626.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 22, 24, 27, 29, 30, 31 Dec. 1636. AITSEMA, II, 311.

[3] Zie Stuk IV, bl. 844, 845.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 16 Juli, 1635. *Resol. Holl.* 26 Juni, 1635.

1636—1639. zouden bedienen [1], of wel de Zeeuwsche kapers tot de kern eener ontzaggelijke zeemacht zouden maken. Doch wanneer dan *Holland* en *Zeeland* ernstig in overweging namen, om eenen raad van zulk eene strekking werkelijk op te volgen, moest dadelijk de onaannemelijkheid der zaak blijken. Of zou in dat geval de opbrengst der convoien en licenten niet aan de Zeeprovinciën verzekerd, en de bijdragen, door de andere Provinciën tot de landmacht te verstrekken, niet aanmerkelijk verhoogd hebben moeten worden? Dat plan nu, zoo vaak reeds in verschillende vormen te berde gebracht, het zou, men zag het steeds duidelijker in, den Prins bij de uitrusting en het onderhoud der armée van het krediet van *Holland* en, in hachlijke oogenblikken, van *Hollands* steeds gereede gelden verstoken hebben. Dan ware het, schrijft SOMMELSDIJK, met den Staat gedaan geweest [2], en de Zeeprovinciën zouden op die wijze inderdaad eene afzonderlijke, uitsluitend op geweld ter zee steunende Mogendheid, eene soort van Zeerooversstaat hebben moeten worden. Dus zien wij de Staten en den Prins telkens terugkomen tot het oude, en trachten de verschillende lasten naar evenredigheid over alle Provinciën te verdeelen, door zoowel de Land-Provinciën tot de zeemacht, als de Zee-Provinciën tot de landmacht te doen bijdragen [3]. Eerst toen *Holland* zich zonder tot uiterste maatregelen te behoeven te komen, verzekerd mocht houden, dat de zeemacht gehandhaafd en geene gelden, voor het zeewezen bestemd, ten behoeve der landmacht besteed zouden worden [4], gaf die Provincie hare toestemming tot dat wat er vereischt werd om het leger niet geheel werkeloos te laten. Tegen het midden van Maart (1636) toch werd last gegeven de ponten en bruggen rivieropwaarts te brengen, en over een deel der toegestemde legerlasten beschikt [5]. En nadat de Prins van de Staten-Generaal gevorderd had, dat de zeezaken »al pari" met de landmacht zouden worden behartigd, werd, en zelfs toen niet zonder uitstel wegens de aarzeling van *Holland*, den kapiteins aangeschreven, hunne compagniën binnen een bepaalden tijd voltallig te maken [6]. Doch in dit jaar (wij hebben het reeds boven te kennen gegeven [7] zou er met ons leger niets van belang worden uitgevoerd, en dat in weerwil van *Frankrijks* aandrang op grond van den nood, in welken het weldra ten gevolge van eenen inval der Spanjaarden uit *Brabant* verkeerde.

[1] *Res. Holl.* 1635. bl. 179—182. 13 Sept.; 6, 19 Oct. 1635.

[2] *Archiv. de la M. d'Or.* Sér. II, p. 86. [3] *Resol. Holl.* 4 April; 21, 22 Dec. 1635.

[4] In den winter van 1635/36 bedroegen de gelden, die van de middelen der Admiraliteit van *Rotterdam* tot de Landmacht waren »gediverteerd," de som van 245,000 gulden (*Resol. Stat.-Gen.* 9 Jan. 1636. *Resol. Holl.* 6 Maart, 1636). [5] *Resol. Stat.-Gen.* 12 Maart, 1636.

[6] *Resol. Stat.-Gen.* 19, 21 April, *Resol. Holl.* 22, 24 April; 6 Juni, 1636.

[7] Zie Stuk IV, bl. 844—847.

In het vroege voorjaar van 1636 liet het zich niet van ons verwachten, dat wij in verband met *Frankrijk* eene krijgsonderneming zouden aanvangen, of zelfs ernstig over een krijgsplan met die Mogendheid zouden raadplegen. *Schenkenschans* was nog niet herwonnen, en, buitendien, men verlangde, dat *Frankrijk* ons van den overlast verlossen zou, die de noodlijdende Fransche soldaten ons aandeden. De verteeringen, hier door hen in gasthuizen als anderzins gemaakt, moesten eerst met geld, uit *Frankrijk* over te maken, betaald wezen. Dan konden die ongelukkigen te scheep vervoerd worden, en, voor zoo verre zij daartoe nog bekwaam waren, in *Picardië* tot versterking van het leger gebruikt worden, waarmede de Staten den Koning hadden voorgeslagen, *Duinkerken* of eene andere plaats aan te tasten, wier verovering hem meester van de Vlaamsche Kust kon maken [1]. Doch in den nood der hier ingekwartierde Franschen werd nog altijd niet voorzien. Met harde woorden werd dit aan *Frankrijk* verweten: zoo doende, verklaarden de Staten, kwam deze Mogendheid de verplichting, die zij bij het laatste traktaat op zich had genomen, kwalijk na, en Hun Hoog Mogenden zouden zich genoodzaakt zien op de aanwending van middelen bedacht te zijn, die zij vroeger niet in de gedachten zouden genomen hebben [2]. Nooit, schrijft PAUW, had hij den Kardinaal zoo verstoord gezien, als toen hij uit zijnen mond de ellende vernam, die de Franschen in ons land leden, en den overlast, dien wij er van hadden: niet aan geld, zeide hij, had het gehaperd, maar aan het slechte beleid [3]. Hoe het zij, geld was er thans noodig, en zonder nieuw subsidie van *Frankrijk* zou *Holland* niet te bewegen zijn om van den eisch af te zien, dat eenige troepen werden afgedankt [4]. De Staten verlangden twee millioen, maar zouden zich met anderhalf millioen tevreden stellen [5]. Werkelijk willigde *Frankrijk* hun verzoek in [6], en op genoegzame toezegging, dat de gemaakte schulden betaald zouden worden, werden eindelijk de soldaten, het overblijfsel van den gemeenschappelijken veldtocht van het vorige jaar, naar hun vaderland ingescheept [7].

1636—1639.

De noodlijdende Fransche soldaten vertrekken eindelijk van hier.

Nu meende *Frankrijk* van ons werkdadige deelneming aan den oorlog te mogen eischen, ten einde den vijand door eene afleiding ten Noorden den beraamden inval in

[1] Dit is het plan, waarvan hierboven (St. IV, bl. 844) met een woord gesproken is.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 14 Maart, 1636.

[3] *Secr. Resol.*: Miss. v. PAUW v. d. 14 April, 1636.

[4] Zie Stuk IV, bl. 846.

[5] *Secr. Resol.*: Brieven v. H. H. M. aan PAUW, v. d. 28 April en 5 Mei, 1636. *Resol. Stat.-Gen.* 1 April, 1636.

[6] De regimenten van WAARDENBURG en HULZET zouden mede uit die som onderhouden worden.

[7] *Resol. Stat.-Gen.* 15, 18, 20, 24 Mei; 21, 23 Juni; 2 Juli, 1636. *Secr. Resol.* 11 Mei, 1636. Brieven van PAUW, van 20 en 21 Mei, 1636, in *Secr. Resol.*

1636—1689.

Frankrijks noordelijke grensprovinciën te beletten. Doch *Holland* draalde om *Frankrijks* aanbiedingen te aanvaarden, ten einde van de verplichtingen, die daarmede gepaard gingen, vooralsnog ontslagen te blijven [1]. De toestand van het bewind van RICHELIEU was weder uiterst hachelijk: ontstond er in *Frankrijk* eene omwenteling, dan zouden wij de krachten van dit Rijk, met die van *Spanje* en *Engeland* vereenigd, tegen ons gekeerd gezien hebben, zoo wij iederen weg tot onderhandeling hadden afgesneden en geene onzekerheid hadden overgelaten, aan welke der beide partijen, die *Frankrijk* verdeelden, wij de voorkeur gaven. Dit dralen verdroot en beangstigde den Kardinaal. Reeds had zijn Gezant CHARNACÉ er herhaaldelijk mondeling op aangedrongen, dat de Staten hun leger in het veld zouden brengen en met de Hessische troepen zouden laten samenwerken [2], maar geen voldoend antwoord bekomen. Ten laatste hadden Hun Hoog Mogenden, blijkbaar om tijd te winnen, hem verzocht zijn aanzoek schriftelijk tot hen te richten. Dit deed hij den 12den Juli (1636) in tamelijk bitse taal. Minder nog, verklaarde hij, om eene afleiding voor *Picardië* en *Champagne* te bewerken, was het noodig, dat wij ons leger te velde brachten, dan om aan *Europa*, hetwelk de oogen op ons gevestigd hield, te toonen, dat wij trouw bleven aan ons bondgenootschap met *Frankrijk*: hieraan werd getwijfeld aan het Hof van den Keizer en zelfs in *Italië*: daar heette het, dat wij dezen zomer werkelooze toeschouwers zouden blijven, ja, dat er onderhandelingen tusschen ons en den vijand gaande waren. Op dezen grond verwachtte *Frankrijk*, dat wij niet langer aarzelen zouden onze armée, »volgens de steeds gebleken goede bedoeling van den Prins van *Oranje*," te velde te brengen, en, zeide de Gezant, wij mochten niet vergeten, hoe zijn Vorst de troepen des Keizers van onze grenzen afleidde [3]. Tot zulk een dienstbetoon zou de Koning niet in staat blijven, zoo wij ons niet roerden. — Vijf dagen later herhaalde CHARNACÉ op uitdrukkelijken last zijn aanzoek: hij deed het ditmaal in zeer vleiende bewoordingen. Terwijl de vijand werkelijk tot eenen inval in *Frankrijk* overging, begreep de Fransche Regeering, die trouwens de gronden van der Staten aarzeling zeer goed inzag, ons in eene bitse bejegening geen voorwendsel tot trouwbreuk te moeten geven. — Op de beide memories van CHARNACÉ antwoordden de Staten alsnu, dat *Frankrijk* niet moest vergeten, hoe zij ter herovering van *Schenkenschans* hun leger den geheelen winter en een goed deel van het voorjaar te velde hadden gehad. Deswegens hadden zij het daarna in de garnizoenen moeten

Gronden, die *Holland* doen dralen onvoorwaardelijk met *Frankrijk* mede te werken.

---

[1] *Resol. Holl.* 10, 11, 25, 31 Juli, 1636. *Resol. Stat.Gen.* 30 Juli; 2, 6, 7 Aug. 1636.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 10, 12 Juli, 1636. Hiervoor St. IV, bl. 849, 850, 875.

[3] De Prins stelde in Mei, 1636, voor, de Franschgezinde partij in *Luik* met te leenen gelden te ondersteunen, iets dat de Fransche Regeering gaarne zou gezien hebben (*Resol. Stat.-Gen.* 28 Mei; 4, 5 Aug. 1636. *Secr. Resol.*: Miss. v. PAUW, v. 13 Juni, 1636).

ververschen. Niettemin hadden zij de ponten en den artillerietrein reeds weder naar *Nijmegen* gezonden, en binnen weinige dagen zou het leger te velde trekken [1]. 1636—1639.

Tegelijk met deze bepaalde toezegging, ging *Holland* er toe over om het sluiten van het nieuwe traktaat van subsidie met *Frankrijk* niet langer op te houden [2]. Tot zoolang was tevens de beschikking vertraagd op het verzoek, door den Heer VAN HEEMSTEDE gedaan, om van zijn Gezantschapspost ontslagen te worden. — Ongeveer sints een jaar vóór dit tijdstip had deze Gezant zijn dringende aanzoeken om ontslag hervat. Er was, schreef hij, voor hem te *Parijs* niets meer te doen, en al wilden de Staten hem ten hunnent niet gebruiken, toch was het beter, dat zij hem ontsloegen, opdat hij den blaam ontgaan mocht van slechts tot zijn vermaak in *Frankrijk* te toeven [3]. In denzelfden zin schreef hij aan den Heer VAN SOMMELSDIJK [4]. Wel begreep PAUW, dat deze en anderen zijnen invloed in *Holland* vreesden, en dat hij er niet op hopen mocht ontslagen te worden, zoo hij niet afzag van het denkbeeld om bij zijne terugkomst den gewichtigen post van Raadpensionaris van *Holland* weder te aanvaarden. Deze Provincie, wier onafhankelijkheidszucht reeds zooveel tegenstand bood tegen dezulken, die haar tot eene minder voorzichtige staatkunde wilden medeslepen, zou door de tegenwoordigheid van eenen man als PAUW, met die gewichtige betrekking bekleed, in dien tegenstand slechts versterkt kunnen worden. Zoolang het derhalve verwacht moest worden, dat PAUW, hier teruggekeerd, weder als Raadpensionaris zou optreden, vond zijne terugroeping zwarigheid. Maar nauwelijks had hij eenigermate te verstaan gegeven, dat hij tot den afstand van zijn Raadpensionarisschap te bewegen zou zijn, of hem werd eenig uitzicht op zijne terugroeping geopend, en tegelijk werd in de vergadering van *Holland* ernstig aan het benoemen van een gewoon Ambassadeur in *Frankrijk* gedacht [5]. Doch de Staten dezer Provincie konden er zoo spoedig niet toe besluiten om hunnen Raadpensionaris te ontslaan, en diensvolgens beweerde de Prins, dat hij in *Frankrijk* onmogelijk kon gemist worden [6]. De Heer VAN SOMMELSDIJK richtte tot Zijne Excellentie brief op brief over deze zaak, en beijverde zich bij de invloedrijke leden der Staten van *Holland* om PAUWS terugroeping te keer te gaan [7]. Het gevolg was, dat de Heer VAN HEEMSTEDE alsnu uitdrukkelijk om zijn ontslag als Raadpensionaris verzocht. Hierop maakten de Gecommitteerde Raden van *Holland* de zaak tot een punt van beschrijving tegen de zitting van April (1636). Dan zou men gelast komen tot de benoeming, ten eerste,

HEEMSTEDE komt uit *Frankrijk* terug.

---

[1] *Secr. Resol.* 12, 17 Juli, 1636. *Resol. Holl.* 15, 16, 17, 22 Juli, 1636. *Resol. Stat.-Gen.* 17, 18, 28, 30 Juli, 1636. AITSEMA, II, 328—330.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 28 Juli; 7 Aug. 1636.

[3] Miss. v. PAUW, v. 24 Aug. 1635.

[4] *Archiv. de la M. d'Or*, Sér. II, T. III, p. 79.

[5] *Resol. Holl.* 2, 12, 13, 18 Juli; 27 Sept. 1635.

[6] *Resol. Holl.* 3 Oct.; 10, 21 Dec. 1635.

[7] *Archiv. de la M. d'Or.* l.l. 83—89.

1636—1639. van eenen Raadpensionaris, daar de vijf jaren, voor welke de Heer VAN HEEMSTEDE was benoemd, alsdan ten einde liepen, en, ten tweede, tot de verkiezing van een gewonen Gezant te *Parijs* [1]. Alvorens den zetel van Raadpensionaris ledig te verklaren, wilden sommige leden de terugkomst van den Heer VAN HEEMSTEDE afgewacht hebben. De Vergadering kon dientengevolge nog niet tot een besluit komen. Maar op het eind der maand April was men het eens, dat de post vakant was; dat een nominatie van drie *andere* Heeren tot dat ambt zou worden opgemaakt; dat HEEMSTEDE, volgens het beding met hem getroffen, zijnen rang als lid der Rekenkamer zou hernemen, en dat eerstdaags tot de keuze van een gewoon Gezant in *Frankrijk* zou worden overgegaan [2]. — In de volgende zitting stelden de Staten van *Holland* op de nominatie voor het Raadpensionarisambt de Heeren CATS; FOREEST, Secretaris van *Alkmaar*, en DE CLARGES, Pensionaris van *Haarlem*. De Prins bedankte de Vergadering van *Holland* »ernstelijk" voor de mededeeling van het drietal, tegen hetwelk hij verklaarde »niets met al" te hebben, en met eenparige stemmen werd JAKOB CATS gekozen, die met eene nederige toespraak het ambt aanvaardde. Nu werd ook van wege de Staten-Generaal den Heer VAN HEEMSTEDE vergund, zoodra hij verkoos, naar het vaderland terug te keeren, en door de Staten van *Holland* Mr. GOVERT BRASSER, pensionaris van *Delft*, tot gewonen Franschen Gezant bij meerderheid van stemmen benoemd; doch deze bedankte voor de eer, en Hun Edel Groot Mogenden namen zijne verontschuldigingen aan. Dadelijk gingen zij er toe over om den Heer VAN OOSTERWIJK, toen ter tijd Ambassadeur te *Venetië*, in BRASSERS plaats als den man aan te wijzen, wiens keuze men bij de Generaliteit zou bewerken, en deze vereenigde zich met die keuze [3].

CATS wordt Raadpensionaris van *Holland*; OOSTERWIJK, Gezant in *Frankrijk*.

Alzoo stond de Ambassadeur te *Venetië* van zijnen post afgeroepen te worden. Dit gaf den Venetiaanschen Gezant ten onzent, CONTARENI's opvolger FRANCISCO MICHELI [4], stof tot bedenking; hij duchtte dat de Staten, misnoegd over de ongezindheid der Republiek om ons subsidie uit te keeren, die betrekking onvervuld zouden laten, of wel een

---

[1] *Resol. Holl.* 1636, p. 370, 371. [2] *Resol. Holl.* 12, 14 Maart; 5, 26, 30 April, 1636.

[3] *Resol Holl.* 29, 30, 31 Mei; 3, 4, 6, 7 Juni; p. 449, 1636. *Resol. Stat.-Gen.* 30 Mei; 7 Juni, 1636.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 31 Juli, 26, 29 Aug.; 7, 8, 9 Sept. 1634. In Aug. 1635 werden, daar de Venetiaansche Ambassadeur in gebreke was gebleven om de verponding te betalen (hij rekende zich daarvan wegens zijne waardigheid ontheven), de vensters van zijn huis afgehaald. Toen een dienaar der justitie, die daartoe had medegewerkt, later voorbij het huis kwam, werd hij door lakeijen van den Ambassadeur aangerand en gewond. De Staten van *Holland* zochten bij de Generaliteit verhaal op »zulke procceduren, hier te lande ongebruikelijk"; de Staten-Generaal verzochten hierop den Gezant, zijnen domestieken te gelasten »zulke aanslagen tegen een persoon, die niets dan zijn plicht gedaan had, te staken" (*Resol. Stat.-Gen.* 1, 2, 13 Sept.; 12 Nov. 1635).

afgevaardigde van minderen rang voor *Venetië* zouden bestemmen. De Republiek verlangde de alliantie met de onze te vernieuwen, doch ongehouden te blijven tot het verstrekken van het subsidie, waartoe zij (de Fransche Gezant te *Venetië* getuigde het) niet onwillig, maar onvermogend was [1]. Niettemin besloten de Staten, den Heer VAN OOSTERWIJK te gelasten niet uit *Venetië* te vertrekken zonder alvorens op het heftigst aangedrongen te hebben op de aflossing der achterstallen van het subsidie. Van zijnen kant verzocht MICHELI herhaaldelijk, dat OOSTERWIJK niet vertrekken mocht voordat hem een opvolger was gegeven. Hun Hoog Mogenden antwoordden, dat zij wel genegen waren in goede vriendschap en alliantie te blijven, en eenen nieuwen Gezant te benoemen, maar dat zij gaarne zien zouden, dat men nakwam, wat die alliantie medebracht. Toen de Gezant nu hoop op de betaling van het subsidie gaf, gingen de Staten tot het benoemen van eenen Ambassadeur over, en verkozen daartoe voor drie jaren, op voordracht van *Holland*, den Heer WILLEM BOREEL, pensionaris van *Amsterdam*. Nadat dit geschied was, bleek, dat wij te vergeefs op het geldsecours zouden wachten [2]. Maar er was nog eene grieve. De Fransche Gezant te *Venetië*, eerst de Heer DE TUILLERIE, en straks de Maarschalk DE CRÉQUI, bleef in gebreke onzen Ambassadeur aldaar met die eerbewijzen te bejegenen, met welke onze Gezanten overal bejegend werden, en die onze Ambassadeur te voren ook te *Venetië* ontvangen had [3]. Dit gaf aanleiding tot vertoog op vertoog van onze zijde aan het Fransche Hof, van waar de Heer PAUW ten slotte schreef, dat hij aan den goeden uitslag der pogingen om onzen Gezant te *Venetië* naar den eisch te doen behandelen, twijfelde [4]. Op het einde van het jaar 1636 was de zaak nog niet naar onzen wensch geschikt, en alstoen gaven de Staten den Venetiaanschen Ambassadeur te kennen, dat wanneer men de verzekering niet had, dat aan onzen Ambassadeur te *Venetië* zulk een titel verleend, en zulke eer bewezen zou worden, als aan den Venetiaanschen Gezant alhier geschiedde, men op de benoeming van eenen Gezant naar *Venetië* terug zou moeten komen [5]. OOSTERWIJK, die in het begin van het jaar 1637 voorloopig een tijd lang te *Parijs* doorbracht, schreef van daar, dat de Venetiaansche Ambassadeur bij het Fransche Hof, CONTARENI, hem ronduit verklaard had, hem niet te zullen bezoeken, evenmin als hij zulks den Heer PAUW gedaan had: hij mocht hem, namelijk, geen hoogeren titel geven, dan dien van *Signoria illustrissima*,

1636—1639.

W. BOREEL wordt benoemd tot Ambassadeur te *Venetië*.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 1 Mei, 1634. 23 Jan. 1635.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 17, 19, 20 Juni; 6, 7, 29 Aug; 3 Sept. 1636. *Resol. Holl.* 10 Juni; 8, 12, 18, 25, 30 Juli; 2 Aug. 1636.

[3] Men weigerde onzen Gezant den titel van Excellentie en de hoogerhand, wanneer men hem ten zijnent ontving. *Resol. Stat.-Gen.* 6 Sept.; 12 Oct. 1634.

[4] Miss. v. d. 1 Febr. 1636.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 22 Dec. 1636.

1636—1639. een titel, voegt onze Gezant er bij, die in *Italië* den minsten edelman gegund werd. Op dit bericht verlangden Hun Hoog Mogenden van den Venetiaanschen Gezant ten hunnent bondig antwoord op de vraag, of zijne lastgevers geneigd waren den Nederlandschen Ambassadeurs allerwege al de eer te geven, die hun aan de Hoven van *Frankrijk* en *Engeland* verleend werd. Viel dit antwoord niet bevredigend uit, dan zouden zij de zending van den Heer BOREEL ophouden. MICHELI antwoordde, dat de Secretarissen der Republiek aan de Gezanten van Gekroonde Hoofden, en ook aan den onzen, den titel *Eccellenza* gaven; maar de Doge en de Senaat gaven dien aan niemand, zelfs niet aan de Gezanten van Keizer en Paus. Dus hadden wij ons niet te beklagen. CORRARO, de Venetiaansche Gezant te *Londen*, gaf den Heer VAN BEVEREN mede dien titel, en die Gezant was bestemd CONTARENI te *Parijs* te vervangen. Deze opheldering achtten de Staten voldoende [1].

Rapport van HEEMSTEDE ter Generaliteit.

Zoodra de Heer VAN HEEMSTEDE de vergunning om in het vaderland weder te keeren, ontvangen had, spoedde hij zich herwaarts. Daar *Hollands* bewilliging in de voortzetting van de onderhandelingen tot een nieuw subsidieverdrag, en de belofte, dat ons leger te velde zou trekken, niet lang meer op zich zouden laten wachten, zoo kon zijn vertrek uit *Parijs* onmogelijk als een bewijs van verkoelde vriendschap worden uitgelegd. Hij verliet dan ook *Frankrijk*, omstreeks het midden van Juli (1636), » na van Zijne Majesteit den Koning en de Ministers menig vriendschapsbetoon ontvangen te hebben [2]. — Den 13den Augustus verscheen de gewezen Gezant ter vergadering der Staten-Generaal om verslag te doen. Uitgenoodigd om de punten aan te stippen, die naar aanleiding van dit verslag stof tot beraadslaging moesten geven, verklaarde hij, nog andere punten te hebben van grooter gewicht, die hij oordeelde geheim te moeten houden en slechts aan den Prins met bepaalde Gecommitteerden te moeten mededeelen [3]. Een dier punten betrof de handelwijze van eenige Hollandsche schippers, die zich te *Napels* hadden laten overhalen om hunne schepen in Spaanschen dienst te stellen [4]. Hoe? vraagden deswegens de Fransche ministers, leenden nu de Hollanders strijdkrachten ter zee aan den gemeenschappelijken vijand? Zonder het antwoord op zulk eene vraag af te wachten, rekenden zij zich bevoegd om zich voor dat bedrijf schadeloos te stellen. Verkozen de Hollanders de Spaansche scheepsmacht sterker te maken, dan vermocht men hen, des noods door dwang, aan de ontwijfelbare verplichting om hunnen bondgenoot, *Frankrijk*, ter zee

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 27, 28 Febr.; 6, 23 Maart, 1637.

[2] Miss. v. d. Secret. EUSKERKEN, v. d. 25 Juli, 1636. [3] *Resol. Stat.-Gen.* 13 Aug. 1636.

[4] Uit een brief uit *Genua* van 5 April, 1636, te vinden in het *Register van ingekomen Brieven enz. uit Frankrijk* (F. 511 en 512), blijkt, dat de Nederlandsche consul aldaar, met name HAMELMAN, aan de Spanjaarden schepen verhuurde en kanonnen verkocht.

bij te staan, gedachtig maken. Reeds had op grond van zulk eene redeneering de Bisschop van *Nantes*, bevelhebber der Fransche vloot te *Marseille*, Hollandsche schepen geprest. Ook den toevoer van granen aan *Spanje* door Hollandsche schepen, die van daar met zout terugkwamen, verlangden de Franschen geweerd te zien: zij zouden voortaan geen oogluiking meer gebruiken, maar de volle lading van zulke schepen verbeurd verklaren [1]. De Staten van *Holland* waren niet geneigd dit handelsverkeer met *Spanje* te staken, en zij beijverden zich uitstel van de uitvoering dier bedreiging te bekomen, totdat de Heer VAN OOSTERWIJK te *Parijs* zou gevestigd zijn [2]. 1636—1639.

Van den anderen kant hielden dezelfde Staten het sluiten van het subsidieverdrag nu niet meer tegen, slechts onder voorwaarde, dat zij zich daarbij niet zouden behoeven te verbinden om binnen een jaar geen krijgsvolk af te danken, noch ook om de regimenten van WAARDENBURG en MULERT voor onze rekening te nemen. CHARNACÉ, hoezeer daartoe, zeide hij, niet gelast, zag van dezen dubbelen eisch af, en nu was het traktaat, waarbij onzen Staat eene toelage van anderhalf millioen werd toegezegd [3], echter niet zonder dat er bij eenige leden van *Holland* bezwaren overbleven, van onze zijde beklonken. Deze bezwaren brachten teweeg, dat men in *Frankrijk* op zijne beurt de ratificatie uitstelde [4]. — Maar ook het verzoek van den Koning had HEEMSTEDE medegekregen, om op het te velde trekken van onze armée aan te dringen. De nood was in *Frankrijk* hoog gestegen. — Op het einde des jaars 1635 was de Kardinaal DE RICHELIEU zeer ter neder geslagen. De tegenstand, dien zijne staatkunde vond, was nog altijd niet gefnuikt. De Graaf VAN SOISSONS trok zich in October (1635) naar een zijner kasteelen terug. Dit was het voorspel van de openlijke breuk met het Hof, waartoe deze Prins van den bloede in November van het jaar 1636 overging. Hetzelfde tijdstip (het najaar van 1635) was weder door talrijke inhechtenisnemingen en gevallen van ongenade in de hoogste kringen gekenmerkt [5]. Kort na dien tijd kwam de Hertog VAN BOUILLON *Frankrijk* bezoeken. Inval der Spanjaarden en Keizerschen in *Frankrijk*.

---

[1] *Secr. Resol.* 16 Aug. 1636. *Resol. Holl.* 20 Sept. 1636. AITSEMA, II, 318.

[2] *Resol. Holl.* 9, 11 Oct. 1636.

[3] AITSEMA, II, 326—328. *Resol. Stat.-Gen.* 7, 14, 15, 23, 29 Aug.; 3, 6 Sept.; 22 Oct. 1636. *Secr. Resol.* 30 Aug. 1636. *Resol. Holl.* 19, 23 Sept.; 3, 6, 15 Oct. 1636. CHARNACÉ bood den Heer VOSBERGEN en eenigen anderen ter erkentenis hunner bemoeiing tot het tot stand komen van het traktaat een geschenk in geld aan. VOSBERGEN weigerde het aan te nemen; doch nu toonde CHARNACÉ zich gegriefd, zeggende dat de Koning zulks kwalijk zou nemen: immers hadden de Staten bij deze gelegenheid de Fransche ministers begiftigd. De Staten rieden alsnu den Heer VOSBERGEN het aanvaarden van het geschenk aan (AITSEMA, II, 332. *Secr. Resol.* 7 Oct. 1636).

[4] Missieve van den Secret. BUSKERKEN, v. d. 28 Oct. 1636.

[5] *Dépêche* van PAUW, v. d. 26 Oct. 1635.

1636—1639. Of de Kardinaal reden had de gezindheid van dezen krijgsbevelhebber in Staatschen dienst en aanverwant van den Prins van *Oranje* ten volle te vertrouwen, is twijfelachtig: zoo veel is zeker, dat de Staten meenden, hem bij deze gelegenheid zeer bijzonderlijk aan den Koning en den Kardinaal te moeten aanbevelen, als ware het noodig om achterdocht te voorkomen. De Gezant PAUW verklaarde den Koning, dat Hun Hoog Mogenden dien Hertog erkentelijk waren voor zijne uitnemende diensten en een volkomen vertrouwen op hem stelden [1]. Koning en Kardinaal beantwoordden deze aanbeveling met heuschheid; maar het was meermalen RICHELIEU's lot vertrouwen te moeten veinzen. Zoo zien wij den Graaf VAN SOISSONS spoedig na het blijk van ongenoegen, door hem in het najaar van 1635 gegeven, met eenen post van het hoogste vertrouwen, te weten, nevens den Hertog DE LA VALETTE, met het bevelhebbersschap van een leger op de meest bedreigde Noord-Oost-grens bekleed. Van dien kant nu en uit *Brabant* werd *Frankrijk* in 1636 door een overmachtig leger van den Kardinaal-Infant, met de *Croaten* van JOHAN DE WEERTH vereenigd, overvallen. De vijand drong in *Picardië*, veroverde de vestingen *Capelle* en *Châtelet*, trok de *Somme* over en verwoestte het land tot de *Oise* toe. De schrik drong door tot *Parijs*. In hun manifest zetten de Spanjaarden den Franschen op tot opstand tegen den eergierigen Kardinaal, die den ketters geld gaf en daardoor zijn eigen land uitmergelde. — Het laat zich nagaan, hoe men in deze omstandigheden te *Parijs* naar eene krachtige krijgsbeweging van het Staatsche leger uitzag. Nu door het Zuidwaarts optrekken van den Kardinaal-Infant en JOHAN DE WEERTH de omtrek van *Maastricht* niet meer bedreigd werd, en ook de Keizerschen uit *Westfalen* door GALLAS Zuidwaarts geroepen waren, hadden wij, scheen het, niets dat ons beletten kon, *Brabant* in te rukken en den Kardinaal-Infant te nopen, uit *Frankrijk* terug te trekken. Aan trouweloosheid werd onze werkeloosheid geweten [2]. In zijne vertoogen [3] hield CHARNACÉ zich groot: hij deed het voorkomen, alsof *Frankrijk* machtig genoeg was om zich zelf te redden, en waagde het niet, eene openlijke beschuldiging tegen de Staten in te brengen. Tegen EUSKERKEN, den Secretaris onzer Ambassade, liet men zich duidelijker uit. Toen hij der Staten langzaamheid bij den Heer DE BULLION had willen verontschuldigen, had deze hem met harde woorden den mond gestopt. Dergelijke, ja nog ergere verwijten had hij van anderen moeten hooren; hij durfde zich bijna niet ten hove of elders vertoonen. De geheele wereld (schrijft hij) riep en schreeuwde tegen de Staten met zulk eene onstuimigheid en onbetamelijkheid, dat het niet was om uit te spreken. Geen wonder, dat de benarde toestand zulke bitterheid verwekte. Had de Koning, nadat de *Somme* door den vijand overschreden was, het Parlement van *Parijs*,

[1] *Dépêches* van PAUW, van den 1 en den 14 April, 1636, in *Secr. Resol. Resol. Stat.-Gen.* 22 Febr.; 11 April, 1636.

[2] *Dépêche* v. EUSKERKEN, v. d. 25 Juli, 1636.

[3] Zie hiervoor bl. 18.

1636—1639.

met de Magistraat en de gansche burgerij dezer Stad gereed gevonden om een aanzienlijke krijgsmacht op de been te brengen [1], toen men begon te vreezen, dat de *Oise* den vijand geen beletsel in den weg zou leggen, vermits ook de Prins van CONDÉ, met het beleg van *Dôle* bezig gehouden en straks door zijne tegenpartij vervolgd, de ruiters niet kon missen, die tot verdediging dier rivier noodig geacht werden, toen werd de goede verstandhouding tusschen Koning en Parlement geschokt. De Raadsheeren van dit Collegie hieven klachten aan tegen de Ministers: zij, leden van het Parlement, zeiden zij, waren de rechte ministers, en hadden waarlijk belang bij 's Rijks behoud. Te midden van zoo veel reden tot ontmoediging werd 's Konings moed opgewakkerd op het bericht van het optrekken van het leger van Hun Hoog Mogenden. Hierover (schrijft EUSKERKEN) was het gansche Hof en de geheele Stad wonderlijk verblijd [2].

Weinige verrichtingen van het leger te velde in dit saizoen.

Veel echter werd van onze zijde niet uitgericht. Ten einde de Staten te eerder tot de vervulling hunner aan *Frankrijk* gegeven belofte te doen overgaan, liet de Prins het voorkomen, alsof het te velde brengen van ons leger door een onze grenzen dreigend gevaar gevorderd werd, en gewaagde hij aanvankelijk slechts in de tweede plaats van onze verplichting tegenover *Frankrijk* [3]. Eerst tegen het midden van Augustus (1636) werd bepaald, dat de Prins weldra naar het leger zou vertrekken. Trouwens, hij had eenige weken aan het pootje geleden [4], maar zelfs toen lieten de Staten-Generaal Zijne Excellentie weten, dat hij bij de hand diende te blijven wegens de groote ongelegenheid ter zee, met welke wij ons tengevolge van de gezindheid der Engelsche Regeering bedreigd zagen. Ook hadden de Provinciën alstoen nog geen geld voor de legerlasten opgebracht. Hierop werd het verzoek gegrond, dat Zijne Excellentie nog een geruimen tijd, minstens nog eenige dagen, zijn vertrek naar het leger zou uitstellen. Lang evenwel toefde de Prins niet meer: hij vertrok omstreeks den 20sten Augustus uit *den Haag*, maar de Staten schenen niet te verwachten, dat hij veel zou aanvangen: immers achtten zij de Gedeputeerden, die hem te velde ter zijde zouden staan, slechts als voorloopig benoemd, tegen dat men zien zou, welken keer de zaken van het leger zouden nemen [5]. Den 23sten was de Prins te scheep voor *Lith* aan de *Maas*, beneden *Ravestein*. Daar ging hij aan wal en vestigde er zijn hoofdkwartier, zoo als blijkt uit de herhaalde aanzoeken om geld, welke van daar door de Gedeputeerden te velde aan Hun Mogenden werden gericht: *Zeeland*, *Friesland* en *Groningen* waren nog steeds achterlijk in het betalen der legerlasten [6]. Omstreeks den 10den Sep-

[1] *Dépêche* v. EUSKERKEN, v. d. 8 Aug. 1636. [2] *Dépêche* van denz., v. d. 15 en d. 22 Aug. 1636.
[3] *Resol. Stat.-Gen.* 3, 21, 25 Julij, 1636. [4] AITSEMA, II bl. 341.
[5] *Resol. Stat.-Gen.* 15, 16, 20 Aug. 1636.
[6] *Resol. Stat.-Gen.* 25, 31 Aug.; 3; 4, 6, 8 Sept. 1636.

1636—1639. tember bevond zich de Prins te *Sprang* (in de *Lange Straat*, zuidwestelijk van *Heusden*) en hier werd het de vraag, wat nu met het leger aan te vangen. In de vergadering der Staten-Generaal werd voorgesteld, dat het leger eene aanvallende houding zou aannemen, en dit voorstel aangedrongen met dezen grond, dat men, als daartoe werd overgegaan, de Provinciën beter tot het opbrengen der legerlasten zou krijgen, terwijl zij zich nu verontschuldigen konden met het voorwendsel dat er toch niets met het leger werd uitgevoerd. Behalve dezen inderdaad zwakken grond, werd nog aangevoerd, dat eene aanvallende beweging van ons leger strekken zou om *Frankrijk* genoegen te geven, en zou beantwoorden aan de taktiek van het vorige geslacht, dat er zich wel bij bevonden had, den gemeenschappelijken vijand op het lijf te vallen op het oogenblik, dat hij *Frankrijk* belaagde. Op dit voorstel werd geen dadelijk besluit genomen. Het schijnt slechts tot voorbereiding gediend te hebben voor de boodschap van wege den Prins, welke de Heeren HUIJGENS en HERBERTS, uit het leger aangekomen, den volgenden dag aan de Gecommitteerden tot de zaken van het leger overbrachten. Dezen deelden mede, hoe de Prins verscheidene plaatsen op het oog had, tot wier belegering hij zou kunnen overgaan; maar *Hulst* met de daaromtrent gelegen forten had zijne aandacht voornamelijk bepaald. Eerst evenwel verlangde hij het gevoelen van Hun Hoog Mogenden te weten. De Staten lieten, onder dankbetuiging voor 's Prinsen »vaderlijke voorzorg," de onderneming geheel aan het goedvinden van Zijne Excellentie en Gedeputeerden te velde over. Slechts verklaarden zij te verwachten, dat de vereischte compagniën aan de *Maas* of *Rijn* zouden blijven om den vijand intusschen allen aanval tegen onze grenzen te beletten, of, wanneer zijne geheele macht zich naar *Vlaanderen* liet lokken, onverhoeds *Gennep* te gaan belegeren en deze vesting zoo mogelijk te bemachtigen [1]. In weerwil van deze mededeeling bleef het leger werkeloos te *Sprang*, en te *'s Hage* vernam men van dien kant niets dan aanzoeken om geld [2]. De tocht tegen *Hulst* bleef, heette het, achterwege wegens het hooge water en omdat de vijand van het plan verwittigd was geworden [3].

Intusschen was de angst, dien men te *Parijs* had uitgestaan, grootendeels geweken. RICHELIEU had de proef zegevierend doorgestaan, en door zijne krachtige maatregelen de geestdrift van velen weten op te wekken, zijn gezag te verhoogen en den vijand tot staan en aanvankelijk reeds tot wijken te brengen [4]. Toen na de verovering van *Corbie*, bij de vrees dat ook *Amiens* geen wederstand zou kunnen bieden, velen *Parijs* verlieten om zich te *Orléans* en over de *Loire* te bergen, en eenigen van de vrienden van den Kardinaal

[1] *Resol. Stat-Gen.* 11, 12, 13 Sept. 1636. *Secr. Resol.* 13 Sept. 1636.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 1, 10, 28 Oct. 1636.

[3] AITSEMA, bl. 341.

[4] RANKE, *Franz. Gesch.* II, pag. 468, sqq. *Dépêche* v. EUSSERKEN v. d. 26 Sept. 1636.

hem rieden, ook de vlucht te nemen, begreep hij, dat zulks gelijk zou hebben gestaan met eenen afstand van gezag, die hem aan zijne binnenlandsche vijanden zou overgeleverd hebben. Dus verklaarde hij, dat de dienst van Zijne Majesteit en het Rijk zijne tegenwoordigheid vorderde, en dat hij zou blijven, al moest het zijn leven kosten [1]. Moest hij vallen, zoo zal hij geredeneerd hebben, alsdan voor den buitenlandschen liever dan voor den binnenlandschen vijand. — Dat het tot dit uiterste niet kwam, wist hij niet aan de Nederlanders dank. Integendeel, in eene missieve van den 26sten October (1636) schreef EUSKERKEN, dat 's Konings Ministers zeer verstoord waren tegen Hun Hoog Mogenden, en dat iedereen klaagde over de nietigheid van de afleiding, die onze legermacht in een zoo hachlijk oogenblik voor *Frankrijk* had bewerkt. Dat evenwel de tegenwoordigheid van den Prins met zijn leger in *Noord-Brabant* voor de Franschen niet zonder beteekenis was, blijkt hieruit, dat CHARNACÉ op het eind van de maand October verzocht, dat de Staten hun leger te velde zouden laten [2]. Hoe het zij, RICHELIEU liet zich door eenen hem door de Staten ter verklaring van hun gedrag geschreven brief en door brieven en verslagen van *Frankrijks* zaakgelastigden hier te lande tevreden stellen. Hij begreep, dat hij den Prins en de Staten eerder door een vertoon van vertrouwen, dan door verwijten aan zich verbinden zou. Dus verklaarde hij tevreden te zullen wezen, zoo de Staten zich gedurende den winter zoo inrichtten, dat zij tegen het volgende jaargetijde gereed zouden zijn om te velde te trekken [3].

1636—1639.

De Prins intusschen was, schijnt het, wegens den afloop der gebeurtenissen in dezen zomer eenigzins ontstemd. Althans liet hij zich, toen men uit het leger te *Sprang* zich zoo herhaaldelijk om geld tot de Staten wenden moest, de wrevelige woorden ontvallen, dat, «zoo men geene middelen tot het voeren van den oorlog verschafte, hij het rapier wel neder mocht leggen.» Deze uitval bleef niet onopgemerkt, en de Heer VAN LINTELO (immers dus werd spoedig verbreid) merkte daarop, in den kring zijner medegedeputeerden uit *Gelderland*, scherp genoeg aan, dat »ingeval de Prins zijn rapier kwam neder te leggen, er anderen gevonden zouden worden, die het zouden aannemen en met meer affectie nalaten [4].» Dit zeggen, hetwelk verried, hoe weinig de Heer LINTELO van 's Prinsen onmisbaarheid en van de oprechtheid zijner liefde voor het land overtuigd was, kwam Zijner Excellentie ter oore; hij rekende zich er door gekrenkt, en zocht bij de Staten-Generaal herstel zijner eer. Den 17den November (1636) bracht de President van Hun Hoog Mogenden, de Heer DE KNUYT, op verzoek van den Prins, dat woord van den Heer LINTELO ter kennis der Vergadering, met de verklaring

Misnoegen van den Prins over eene uitlating van den Heer van LINTELO.

---

[1] *Dépêche* v. EUSKERKEN, v. d. 22 Aug. 1636.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 30 Oct. 1636. [3] *Dépêche* v. EUSKERKEN, v. d. 26 Oct. 1636.

[4] AITSEMA, II, bl. 341.

1636—1639. dat Zijne Excellentie hoopte niemand ooit grond tot zulke verkeerde gedachten gegeven te hebben, veel min het ooit aan oprechten ijver en affectie te hebben laten ontbreken. Dus begeerde hij, dat Hun Hoog Mogenden de zaak zouden laten onderzoeken en zouden toonen, dat diergelijke taal hun niet aangenaam was, opdat hij behoorlijke voldoening mocht bekomen. Dadelijk verklaarden de Staten, zulks met leedwezen vernomen te hebben. Doch de Heer LINTELO verzocht, dat degeen die de zaak had aangebracht, hem kenbaar gemaakt zou worden, en betuigde, dat de woorden, zooals ze waren overgebracht, leugenachtig waren: nooit had hij iets dergelijks tegen Zijne Excellentie ook maar gedacht; steeds daarentegen had hij en al de zijnen met eerbied van den Prins gesproken en zijn gezag nooit te kort gedaan. Hij was van zins, voegde hij er bij, den lasteraar de gevolgen van zijne verstoordheid te laten ondervinden, en van den anderen kant zou hij den Prins voldoening geven en metterdaad betoonen, beter en trouwer dienaar te zijn, dan wie hem op zoodanige slinksche wijze bij Zijne Excellentie zwart zocht te maken. Met deze betuiging rekende de Prins zich nog niet voldaan. Dit deelde de President drie dagen later mede, en nu verklaarde LINTELO op nieuw, dat de woorden, die hem werden toegeschreven, schelmachtig gelogen waren. DE KNUYT antwoordde, dat zij toch door het geheele leger en den geheelen *Haag* verspreid waren. Alsnu namen Gedeputeerden van al de Provinciën de gelegenheid te baat tot eene plechtige verklaring, wel geschikt om den Prins ten volle te bevredigen. Zij zeiden, te willen vertrouwen, dat de verontschuldiging van den Heer LINTELO in de waarheid gegrond was. Niettemin was het hun ten hoogste leed, dat zulke geruchten verbreid waren: deswegens konden zij niet nalaten oprechtelijk en voor de geheele wereld te verklaren, dat Zijne Excellentie de hoog loffelijke en wijd beroemde voetstappen drukte van zijnen Heer vader en broeder, en ook bij alle gelegenheden met uitmuntenden ijver en de grootste affectie, grooter dan van iemand ter wereld kon verlangd worden, den Lande loffelijk gediend had, tot volkomen tevredenheid der Provinciën: weshalve Zijne Excellentie ten allerhoogste gedankt en geprezen en door Hun Hoog Mogenden als een vader des Vaderlands in de allergrootste achting werd gehouden. Niettemin, voegden zij er bij, bleef het land 's Prinsen schuldenaar wegens de groote weldaden, door Zijne Excellentie en zijn Huis aan den Staat bewezen. Zulke smadelijke redenen derhalve trokken zij zich sterker aan, dan de Prins zelf het zou kunnen doen, en ten slotte verklaarden zij de bewuste redenen voor lasterlijk, en hen, die ze gesmeed hadden, voor eerloos en, zoo zij eenig ambt bekleedden, onbevoegd het langer te bedienen, ja, schuldig, om zoo zij achterhaald werden, gestraft te worden. — Meer vermochten de Staten tot bevrediging van den Prins niet te doen; doch LINTELO zelf had naar 's Prinsen oordeel nog niet genoeg gedaan. Dus werd er een ontwerp van verklaring van dezen Heer in de Vergadering gebracht. Dit ontwerp ging uit van het denkbeeld, dat de Staten-Generaal hem (LINTELO) bevelen zouden die verklaring af te leggen. Dit nu meenden

Hun Hoog Mogenden niet te moeten doen: zij lieten de zaak geheel aan dien Heer over, en verder wilden zij zich daarmede niet bemoeien, dan in zoover zij de verklaring, als zij door den Prins zou zijn aangenomen, in hunne notulen zouden inlasschen. Werkelijk vindt men op den volgenden dag in de notulen de verklaring ingelascht, waarbij LINTELO volstrekt ontkent zulke redenen gevoerd te hebben [1]. 1636—1639.

Zou RICHELIEU's verwachting, op grond van welke hij met de houding der Staten vrede kon hebben, vervuld worden, dan moest er niet aan afdanking van troepen gedacht worden. Trouwens de petitie van oorlog, den 11den November (1636) door den Raad van State bij Hun Hoog Mogenden ingediend, gaf aan zulk een denkbeeld in geenen deele voet. De voorouders, dus liet die Raad zich in de voorrede der Petitie uit, de voorouders hadden behoorlijk gezorgd, dat den Staat de vereischte middelen werden toegevoerd: daarom was hij dan ook, als een goed gevoed ligchaam, in wasdom toegenomen, in die mate dat het gerucht daarvan over de geheele wereld was uitgegaan. Thans echter dreigde alles te vervallen tengevolge van het trage inbrengen der consenten. Zelfs die van 1635 waren nog niet ingebracht. Sommige Provinciën deden haren plicht, ja, meer dan van haar kon gevorderd worden; maar andere lieten 't op hare Bondgenooten aankomen, en dit veroorzaakte op den duur misnoegen, onwil en verslapping. Het krediet diende gestijfd te worden, ten minste door eenige aflossing van genegotiëerde kapitalen en door afsnijding van den kanker van nieuwe leeningen. Daarbij moest er op gerekend worden, dat de brandschattingen niet meer zoo veel als vroeger opleverden. Aan ontwapening, daarentegen, was niet te denken. De Keizer toch was zoo goed als meester over geheel *Duitschland*, en zou al zijne troepen herwaarts kunnen doen afzakken, en als wij ons niet weerden, zou hij zulks doen, daar hij het er voor hield, dat »uit dezen hoek alle kwaad overwoei." Op dezen grond verlangde hij, evenzeer als de Koning van *Spanje*, ons land in een puinhoop te verkeeren. De troepen dienden dus aangehouden en betaald te worden: geschiedde dit niet, dan kon men ook bij de monstering de noodige gestrengheid niet in acht nemen. Thans was er zoo weinig order en regel in de betaling, dat een ieder van de mogelijkheid om de zaken eenmaal te redden, als van een wanhopig iets begon te spreken. Niettemin het Land kon betalen. De Staat bloeide, en menige belasting kon verbeterd worden; dit bleek uit het voorbeeld van *'s Hertogenbosch*, dat »bij de verpachting van de Hollandsche Lijst, eens zoo veel opbracht, als bij die van de Brabantsche." Ook was de verantwoording der vijf speciën nog niet ingevoerd [2], weshalve die belastingen, door sluikerij bij verschil van heffing tusschen Provinciën en Steden, het vereischte bedrag niet opleverden [3]. — In *Holland*

Petitie van den Raad van State.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 17, 20, 21, 22 Nov., 1636.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 12, 15 Febr.; 7 Maart, 1635. *Resol. Holl.* 27 Maart, 1635.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 11 Nov., 1636.

1636—1639. ontbrak het niet aan den toeleg om van de schatten, die de ingezetenen wonnen, door het heffen van belasting op door behoefte of weelde gezochte artikelen, ten bate des Lands partij te trekken. Zoo was men er juist in dit jaar (1636) op uit om eene belasting te leggen op de tulpenbollen, in welke (zeggen de Gecommitteerde Raden van *Holland*) »eene nieuwe soort van handel was ontstaan, waarin dagelijks veel geld verteerd werd [1]."

Onder de Provinciën, die volgens de klacht van den Raad van State aan hare verplichtingen niet voldeden, behoorde *Friesland*, en dat wel wegens de daar steeds heerschende onlusten. Aan de betuiging, door de partij, die aldaar voor het oogenblik bovendreef, gedaan, dat zij voor de geheele wereld zou toonen, bij niemand der bondgenooten achter te staan in de behartiging van het behoud van godsdienst en vrijheid [2], — aan deze zoo fiere betuiging had de uitkomst in zooverre niet beantwoord, dat de Staten-Generaal nog altijd over de achterlijkheid van *Friesland* in het dragen der algemeene lasten te klagen hadden. Geen wonder: de nieuwe bewindslieden trachtten wel door vervolging van den gewezen ontvanger BOOTSMA de vorige Regenten te doen bloeden (eerst daarna zouden, docht hun, die ingezetenen willig zijn om nieuwe lasten te dragen); doch die zaak liet zich niet doordrijven, en intusschen ontbrak het hun aan het noodige gezag om de vereischte belastingen in te vorderen [3]. De Heer SCHUURMANS was naar *Leeuwarden* geweest om aan de betaling der verschuldigde consenten spoed bij te zetten, doch, omstreeks het midden van Augustus (1636), onverrichter zake teruggekeerd; nu zou de Heer HOTTINGA met hetzelfde doel derwaarts vertrekken [4]. Maar toen de maand November daar was, en de klachten vernomen waren, in de Petitie van den Raad van State vervat, werd deze Raad gemachtigd om zich naar *Friesland* te begeven op eene Instructie, door dit Collegie zelve in overleg met den Prins te ontwerpen. Den Stadhouder van *Friesland* achtte men best vooreerst met de zaak niet te moeien. — Hoezeer de Raad van State in zijn geheel gemachtigd was, bleef toch de helft te huis. De leden, die, vergezeld van hunnen Secretaris EYCKBERGEN, naar *Friesland* gecommit-

De Raad van State naar *Friesland* afgevaardigd.

[1] *Resol. Holl.* bl. 493, 536. 10 Juli; 4 Oct., 1636. Zie AITSEMA, II, bl. 503, 504. Deze schrijver meldt, dat in eene stad van *Holland* meer dan 10 millioen guldens aan bloemen werden verhandeld. Spoedig echter daalde de ijdele waarde, aan de tulpenbollen toegekend. Hun Edel Groot Mogenden zagen af van het denkbeeld om op die bloemen een impost te leggen, wegens »de verandering en ongelegenheid", onlangs in dit artikel ontstaan (*Resol. Holl.* 2 Mei, 1637), en moesten veeleer zorgen, dat de processen, door welke men degenen dwingen wilde, die de bollen niet voor den bepaalden prijs wilden aannemen, werden bijgelegd.

[2] Zie vorig Stuk IV, bl. 831.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 3 Sept.; 10 Nov., 1636. AITSEMA, II, bl. 382.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 15 Aug., 1636.

teerd werden, waren de Heeren VAN DER CAPELLEN, BRUININCX, SCHOTTE, WERKHOVEN, 1636—1639.
MARIENBURG en GRUIS [1]. De Gedeputeerden van *Friesland* ter Generaliteit protesteerden tegen de zending, op grond dat het onbillijk was, daar toch ook andere Provinciën achterlijk waren, aldus tegen ééne Provincie alleen op te treden, en weldra lieten de Staten van *Friesland* weten, dat zij den voorgenomen maatregel zeer vreemd vonden, betuigende niet te bevroeden, wat de komst van den Raad van State zou uitwerken, daar toch reeds door Hun Edel Mogenden over de zuivering der defecten werd beraadslaagd [2]. Zich om dit protest niet bekreunende, was het de bedoeling van Hun Hoog Mogenden, den Raad van State te *Leeuwarden* des noods te laten verklaren, dat hij niet gekomen was om zich nog langer met verontschuldigingen en uitstel te laten afwijzen, maar om zelf de achterstallen bij executie te innen, waartoe de Prins van *Oranje* de noodige troepen zou zenden. Voorts zou hij zich niet ontzien om zijnen invloed te gebruiken ten einde de orde van zaken, die in het vorige jaar gekrenkt was, te herstellen [3]. In zijne propositie, den 14den Januarij 1637 tot de Staten van *Friesland* gericht, onthield zich de Raad van State vooralsnog van zulke scherpe uitdrukkingen. Als middel om eenmaal uit hunne schulden te komen, ried hij Hun Edel Mogenden aan, de vereischte som uit de domeinen en geestelijke goederen der Provincie te vinden. Voorts, zeide de Raad, moesten de Friezen getroost de verlangde lasten dragen, die niet zoo zwaar zouden blijken te wezen, als zij schenen: immers bestuurde God de Heer de zaken zoo wonderlijk, dat de oorlog, die voor andere landen verderfelijk is, dezen Vereenigden Nederlanden gestrekt had tot vermeerdering van welvaart, en dat hetgeen door de belastingen der gemeente uit de Landen scheen te vloeien, langs andere wegen daar weder inkwam, niet anders dan de wateren, welke de rivieren in de zee voeren, door de natuur op eene onbekende wijze tot haren oorsprong teruggebracht worden, om alzoo nimmermeer uit te drogen [4].

Toen echter in het begin van Maart (1637) nog niets geschied was tot nakoming van het

[1] De leden, die te *'s Hage* achterbleven, waren de Heeren VAN UBBERGEN, SOMMELSDIJK, SWAENSWIJCK, VAN BERCHEM, GRAVIUS, LIJCLAMA, en de Tresorier-Generaal VAN GOCH. De Heeren SCHOTTE en MARIENBURG gingen niet mede; zij wisten zich te verontschuldigen. Toen in April (1637) het meerendeel der Gecommitteerden voor een tijd in *den Haag* terug was, werd SCHOTTE op nieuw dringend verzocht mede naar *Friesland* te gaan om te voltooien wat daar reeds verricht was. In de maand Augustus (1637), toen de regeeringsverandering met kracht moest doorgezet worden, wenschten de Staten-Generaal den geheelen Raad van State, niemand uitgezonderd, naar *Friesland* te committeeren. Alleen de Tresorier BRASSER, die den Heer VAN GOCH was opgevolgd, mocht te *'s Hage* blijven. Toch vertrok weder slechts een deel van den Raad.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 14, 20, 25, 26 Nov.; 1, 15 Dec., 1636. AITSEMA, II, bl. 387, 388.

[3] AITSEMA, II, p. 389, 390.

[4] AITSEMA, p. 426, 427.

1636—1639. verlangen van den Raad van State, sloeg deze een hooger toon aan, bezigende de dreigende woorden, hem door de Staten-Generaal ingegeven, en tegen het eind derzelfde maand deelde hij den Staten onbewimpeld zijnen last mede om de regeering op den voet van vóór het jaar 1635 te herstellen. Aanvankelijk bleef het tusschen de Staten en den Raad nog bij geschillen over de wettigheid der verkiezing van enkele personen, die, hoezeer zij de groote vraag onaangeroerd schenen te laten, toch zoo hoog liepen, dat de Heer ROORDA, een groot voorstander der nieuwe Regeering, zich liet ontvallen, dat als zoo voortgegaan werd, de Heeren Staten mogelijk er op bedacht zouden zijn om elders steun te zoeken. Intusschen ging een gedeelte van de Vergadering van Hun Edel Mogenden naar huis, en de Raad van State, de Staten der Provincie gescheiden achtende en zich er niet om bekreunende, dat het andere deel den Landdag als nog bijeengebleven beschouwde, verdeelde zich in dier voege, dat de onderscheidene leden naar verschillende steden vertrokken, waar zij, gesteund door het krijgsvolk, hetwelk men gezorgd had dat daar niet zou ontbreken, het herstel der regeering op den ouden voet dachten te bewerkstelligen. Dit doel bereikten zij volkomen, zonder ergens tegenstand te vinden; alleen protesteerde de met afzetting bedreigde Magistraat te *Dokkum*, maar te vergeefs. Ook de Staten lieten niet na te protesteren; doch evenzeer zonder daarmede iets uit te richten. Nu de Regeering veranderd was, namen de zaken der Provincie een anderen plooi, en BOOTSMA werd van vervolging ontheven. — Bij deze gelegenheid kreeg de Prins van *Oranje* zijnen zin ten aanzien van het vergeven der militaire bedieningen, waaromtrent verschil bestaan had tusschen hem en den Stadhouder [1], die, erkentelijk voor den hem bewezen dienst, den Prins hierin op zijne beurt te wille was [2].

Maar in het najaar en den winter van 1636 was het *Friesland* alleen niet, dat door verzuim van betaling licht tot afdanking van eenige troepen zou hebben kunnen nopen. Reeds in Augustus was er zwarigheid om aan geld te komen ter betaling der in 1632 buitengewoon aangenomen en steeds aangehouden, maar nog altijd niet over de Provinciën gerepartieerde troepen. *Zeeland* had in die lichting nimmer bewilligd, en meende thans elke bijdrage tot hun onderhoud te mogen weigeren. *Utrecht*, buiten staat haar aandeel tot dezelfde betaling langer te voldoen, begeerde, dat de vereischte som uit het Fransche subsidie zou gevonden worden; doch dit vermocht, volgens de strekking van het traktaat van 6 September, 1636, niet te geschieden. Niettemin verlangde *Holland* hetzelfde, en slechts uit ongehouden goedwilligheid betaalde deze Provincie eenige gelden [3]. Zij had 's Prinsen terugkeer uit het leger afgewacht, om op

Op nieuw wordt op vermindering der troepen aangedrongen.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 26 Jan. 1633.

[2] AITSEMA, II, bl. 428—435, 436. *Resol. Stat.-Gen.* 3, 12, 16 Jan.; 11, 13 Febr. 2, 10, 23 Maart; 8, 15, 22 April; 12, 21 Mei; 10 Junij; 7, 13, 28 Julij; 3, 11, 14, 18, 28 Aug.; 15 Sept.; 7, 14 Oct. 1637.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 19 Aug.; 8, 10, 25 Nov. 1636.

eene vermindering van het leger aan te dringen [1], en weder aan te komen met den eisch, 1636—1639.
dat slechts in dienst zou worden gehouden wat in de drie eerste Staten van oorlog was begrepen en bijgevolg alles afgedankt wat sints 1628 gelicht was. Hiertegen verzetten zich de Prins, opzettelijk ter Vergadering van *Holland* verschenen [2], en de Raad van State, die zich reeds den 16den November ter Vergadering der Gecommitteerden Raden van *Holland* had laten vinden, en hier, eerst bij monde van den President van BERCHEM en daarna bij dien van den Heer VAN SOMMELSDIJK, de noodzakelijkheid betoogd had om geene troepen af te danken. Nog vóórdat over de zaak nader met den Prins beraadslaagd was, hetgeen men toch voorgenomen had te doen, besloten de Staten van *Holland*, den Raad van State in hunne vergadering te noodigen en hem kort en bondig aan te zeggen, dat zij de afdanking in beginsel hadden vastgesteld en nog slechts zijn advies over de wijze van uitvoering verlangden. Dit besluit, den 15den December uitgevoerd, gaf den Franschen Gezant aanleiding om den volgenden dag met een krachtig vertoog ter vergadering der Staten-Generaal te verschijnen. Hij deed het voorkomen alsof hij de waarheid van het gerucht, dat er troepen zouden afgedankt worden, niet kon gelooven: immers de alliantie met *Frankrijk* en het onlangs bij traktaat beloofde subsidie van anderhalf millioen verbood daaraan te denken. Gingen wij tot afdanking over, dan zou de Koning dat geld moeten terughouden om het op eene voor de gemeene zaak nuttige wijze anders te besteden. Beriep men zich op de onmogelijkheid om den last van zooveel troepen langer te dragen, men kon, zeide daartegen de Gezant, in dit land, Goddank, nog geen geldbehoefte bespeuren. Op al deze gronden rekende hij er op, dat de Staten even sterk als ooit gewapend zouden blijven, om in samenwerking met den Koning de gemeene zaak te behartigen en den vijand tot een goede en vaste schikking te dwingen [3].

Hierop volgde eerst een stap van den Raad van State, die in den boezem der Vergadering van *Holland* de vermindering afried [4]. Maar daar het aan Hun Edel Mogenden stond dezen raad in te volgen al of niet, zoo liet de Prins, door de Staten-Generaal ondersteund, het hier niet bij. Na overleg met zijne Excellentie vervoegden zich de Gecommitteerden tot deze zaak, één uit elk der zes Provinciën, met name de Graaf van KUILENBURG en de Heeren DE KNUIJT, VAN TIENHOVEN, SCHWARTSENBERG, HAERSOLTE en COENDERS, den 19den December in de Vergadering van *Holland* met het vriendelijk verzoek, dat zij hun besluit om in allen geval afzonderlijk tot afdanking over te gaan, niet zouden doorzetten, maar eerst nog met den Prins en den Raad van State over de

[1] *Resol. Holl.* 26 Nov. 1636. [2] *Resol. Holl.* 28 Nov. 1636.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 16 Dec. 1636. AITSEMA II, bl. 332, 333.

[4] *Resol. Holl.* 10, 13, 15, 16, 18 Dec. 1636.

1636—1639. zaak wilden beraadslagen [1]. Dit verzoek sloeg *Holland* niet af, en alsnu greep er eene ernstige beraadslaging plaats van de Gecommitteerden der Provinciën, op Zondag den 21sten December in het kabinet van den Prins, waarbij *Holland* zich door eendertigtal staatsleden liet vertegenwoordigen. De Gedeputeerden der andere Gewesten gaven, als naar gewoonte, de noodzakelijkheid om geene troepen af te danken, gereedelijk toe, doch zonder zekerheid te kunnen geven, dat hunne lastgevers daartoe de middelen zouden verstrekken; maar *Holland* drong sterk op afdanking aan. Nu liet men alle mogelijke gronden gelden om deze Provincie tot andere gedachten te brengen. De sterkte van de armée, beweerde men, die vóór 1628 toereikend geweest was, voldeed thans niet meer, nu wel twintig steden of schansen, sedert veroverd, boven het vroeger getal te bezetten waren; afdanking, voegde men er bij, door ééne Provincie in strijd met het gevoelen der overige streed tegen de Unie, en al mochten alle Provinciën de afdanking verlangen, zij stond haar niet vrij, daar zij zich door het traktaat met *Frankrijk* de handen gebonden hadden. Voor deze gronden week *Holland* ten laatste, onder voorwaarde evenwel dat de buitengewone troepen zoo veel mogelijk uit de Fransche penningen onderhouden zouden worden [2]. Met name werd CHARNACÉ's regiment aangehouden, hetgeen dezen Ambassadeur, wiens bijzonder belang zich te vaak kwalijk met zijne waardigheid als gezant bleek te verdragen [3], zeer naar den zin was. Nauwelijks was *Hollands* toestemming verkregen, of er werden uit de Staten-Generaal Gecommitteerden benoemd om met CHARNACÉ in overleg te treden, ten einde een krijgsplan te ontwerpen tegen het aanstaande voorjaar. In beginsel werd aangenomen, dat *Frankrijk* en deze Staat elk afzonderlijk te velde zouden trekken. Voorts zou men te weten trachten te komen, wat de Zweden in *Duitschland* tegen dien tijd voorhadden, opdat dus met onderlinge verstandhouding door de zelfstandige, maar op één doel gerichte pogingen der drie Mogendheden »het gemeene best van de Christenheid" alom mocht bevorderd worden. Wat de benoemde Gecommitteerden met zijne Excellentie zouden besluiten, zou van dezelfde kracht zijn, als ware het in de volle Vergadering der Staten-Generaal beraamd. Gecommitteerd werden KUILENBURG, NOORDWIJK, CATS, DE KNUIJT, TIENHOVEN, SCHWARTSENBERG, HAERSOLTE en SCHOONENBURG [4].

Holland laat zich overreden.

Hoe voldaan de Fransche Regeering was over dezen afloop der zaak en over de houding van den Prins, die steeds op grond van onze verplichting tegenover *Frankrijk* tegen de vermindering der armée was opgetreden, zulks bleek uit een gunstbewijs, bij gelegenheid van het nieuwe jaar (1637) van wege den Koning van *Frankrijk* aan den Prins

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 18, 19 Dec. 1636. *Resol. Holl.* 19, 20 Dec. 1636.

[2] AITSEMA II, p. 341, 342. *Resol. Stat.-Gen.* 21 Dec. 1636. *Resol. Holl.* 21, 22 Dec. 1636.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 18 Aug. 1636. AITSEMA, II, p. 317. [4] *Resol. Stat.-Gen.* 31 Dec. 1636.

verleend. Zoo deze Vorst zich in de goede genegenheid van het Oostenrijksche Huis had willen en kunnen indringen, zou het hem van die zijde niet aan eeretitels ontbroken hebben. Reeds was er sprake geweest, dat de Keizer hem tot Rijksvorst zou verheffen [1]. Welnu zoo wilde dan de Koning van *Frankrijk* niet nalaten te doen wat hij kon. — Den 3den Januari dan verscheen de Baron DE CHARNACÉ ter Vergadering van Hun Hoog Mogenden. Hij had eenen brief van zijnen Koning mede te deelen, waarin zijne Majesteit de begeerte te kennen gaf om zijnen neef, den Prins van *Oranje*, eene bijzondere eer te bewijzen, geëvenredigd aan zijne hooge geboorte zoowel als aan zijne groote hoedanigheden en de schoone daden, door hem aan het hoofd der legers verricht. De gunst zou bestaan in de toekenning van eenen titel, en Zijne Majesteit twijfelde niet of de Staten zouden in 's Konings voornemen behagen scheppen en het gegeven voorbeeld volgen door, ten bewijze ook hunner achting, den Prins voortaan denzelfden titel te verleenen. — Na de voorlezing van den brief verklaarde CHARNACÉ het als een goed voorteeken in het Nieuwejaar te beschouwen, dat zijne Majesteit om de gemelde redenen den Prins eene onderscheiding verleende. Bij de algemeene vermelding van 's Prinsen verdiensten in 's Konings brief voegde hij de herinnering, dat een zijner voorzaten de Duitsche Keizerskroon had gedragen, en den lof, dat de Prins door het oneindig aantal zijner heldendaden het werk zijns vaders en broeders had vermeerderd. Eer was het rechtmatig loon der deugd. Daarom zou de Koning het voorbeeld geven en hem voortaan met *Zijne Hoogheid* (*Altesse*) betitelen: de titel van *Excellentie* toch was tegenwoordig te gemeen geworden. — Inderdaad werd hij ook aan vreemde Gezanten ten onzent en aan onze Gezanten bepaaldelijk in *Frankrijk* toegekend. — De Ambassadeur eindigde met de verklaring, dat de Staten in deze zaak een blijk van 's Konings welwillendheid voor dezen Staat moesten zien [2].

1636—1639.

Den Prins wordt door LODEWIJK XIII de titel *Altesse* verleend.

Deze stap des Konings van Frankrijk werd door de Staten-Generaal recht gevat beantwoord. Zij wilden zich door dien Vorst in deze zaak niet voorgegaan en tot navolging genoopt zien: daarom beweerden zij, dat zij dezelfde eer reeds te voren aan den Prins toegekend hadden. Terwijl zij dus betuigden, dat zij de boodschap van den Ambassadeur dankbaar vernomen hadden, gaven zij te kennen, dat het hun genoegen deed, te bespeuren, hoe 's Konings goede meening zoo juist met de hunne overeenkwam. Immers hadden zij den Prins in het hoofd van hunne brieven en andere missieven al voor-

[1] Zie hiervoor, St. IV, bl. 876.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 3 Jan. 1637. AITSEMA II, p. 417. Deze auteur deelt mede (bl. 317), dat HEEMSTEDE, uit *Frankrijk* teruggekomen, had medegedeeld, hoe thans alle Prinsen van den bloede aldaar met den titel van *Altesse* werden bejegend. De hertog van *Orléans* zou »deze nieuwe hoovaardij" uit *Brabant* hebben medegebracht, waar hij den Kardinaal-Infant den titel van *Altesse royale* had hooren geven.

1636—1639. lang den titel gegeven van *Doorluchtigen*, *Hooggeboren Vorst en Heer*, hetgeen, zeiden zij, met den titel *Altesse* in de Fransche taal overeenkwam. Intusschen na een onderhoud van den President der Vergadering, den Heer VAN NOORDWIJK, met den Prins, die de zaak in de bescheidenste bewoordingen aan Hun Hoog Mogenden overliet, besloten de Staten, den ouden titel aan het hoofd hunner brieven en berichten aan den Prins te laten, maar in het lichaam van zulke stukken den vorigen titel van *Excellentie* door dien van *Hoogheid* te vervangen. Met die opvatting der Staten, waardoor de eer en waarde van 's Konings gunstbewijs aanmerkelijk scheen verminderd te worden, nam CHARNACÉ geen genoegen. Aan de uitdrukking, door de Staten in hun antwoord op de boodschap gebezigd: »Wij danken Uwe Majesteit, dat hij zich met ons vereenigd heeft om aan den Prins den titel van Hoogheid te geven" —, verlangde hij deze wijziging gegeven te zien: »Wij danken Uwe Majesteit, dat hij aan den Prins den titel van Hoogheid gegeven heeft." Konden Hun Hoog Mogenden daartoe niet verstaan, dan wenschte hij, dat zij hun antwoord zonder zijne tusschenkomst den Koning lieten toekomen [1].

Onmogelijk kon het den Staten aangenaam zijn, den Prins door eenen buitenlandschen Soeverein eenige dergelijke onderscheiding geschonken te zien. Zoo de Prins op een hooger aanzien aanspraak mocht maken, dan moesten zij zelven verlangen hem dat te verleenen. Schonk een vreemd Vorst den Prins zulk eene eer, dan zagen zij eenigermate beschikken over hetgeen hun toekwam. De Koning van *Frankrijk* behoorde hier te lande niemand te kennen en te erkennen, dan den eenigen Soeverein, te weten hen, de Staten, en wilde hij zijne erkentelijkheid uiten voor hetgeen hij aan onzen Staat dank wist, waarom dan onze Staten-Generaal slechts *Mijne Heeren* en niet *Hoog Mogenden* genoemd. Op deze wijze onthield de Fransche Regeering hun nog steeds eenen titel, die hun voorkwam de erkenning hunner Soevereiniteit in te houden. De Staten van *Holland* derhalve ontveinsden hun ongenoegen over deze zaak in geenen deele, en toen zij niettemin besloten hadden, den Prins met zijnen nieuwen titel geluk te wenschen, begreep deze zoo goed, dat dit slechts een beleefdheidsvorm was, dat hij deze eer afwees [2].

De Fransche Regeering had een bijzondere reden om den Prins zulk een eerbewijs te schenken. Onschatbaar veel was haar daaraan gelegen, dat de Prins van *Oranje*, wiens invloed op den gang der zaken in de machtige Republiek nog grooter geacht werd, dan zij was, voor het oog van vriend en vijand blijken mocht de staatkunde van RICHELIEU te ondersteunen. Nam hij genoegen met de hem opgedragen onderscheiding, dan moest *Europa* een hoogen dunk krijgen van zijne vertrouwdheid en samenstemming met het Bewind van den Kardinaal, en men moest in den waan komen, dat *Frankrijk*

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.*, 3, 7, Jan.; 13, 14, 19, 26 Febr. 1637. AITSEMA, 418, 419.

[2] WAGENAAR, XI, p. 249.

ten slotte door den Prins zich van de middelen der Republiek meester zou weten te maken. Te meer waarde had het voor RICHELIEU, deze meening thans voet te geven, omdat er weder oneenigheid tusschen het Hof en twee Prinsen van den bloede was uitgebroken, en de Republiek zoowel als de verwanten van den Prins hierbij licht eene houding hadden kunnen aannemen, die voor de Fransche Regeering bedenkelijk zou geweest zijn. — In de maand November, 1636, verlieten de Hertog van *Orléans* en LODEWIJK van *Bourbon*, Graaf van *Soissons*, plotseling het Hof; de eerste begaf zich naar *Blois*, de ander naar *Sedan*, de stad van den Hertog van BOUILLON, 's Prinsen zusterszoon en, in Nederlandsche dienst, commandant van de vesting *Maastricht*. Zij lieten brieven aan den Koning achter, waarin de verklaring vervat was, dat zij wegens geruchten, die hen als verdacht deden voorkomen, zich elk naar eene verzekerde plaats hadden begeven, om daar te verblijven totdat de Koning juister ingelicht zou zijn [1]. Wat zulk eene handelwijze beteekende, was duidelijk. Zij strekte om, onder voorgeven van grieven, den Koning voorwaarden te stellen, of wel om een voorwendsel te hebben tot onderhandeling met den vijand tegen het Hof en de ministers. Voor onzen Staat was het reeds bedenkelijk, dat de graaf van *Soissons* zich te *Sedan* ophield. Hoe veel te onaangenamer moesten Hun Hoog Mogenden aangedaan worden door de tijding, die den Prins hun deed toekomen, dat de Graaf plan had om herwaarts te komen en zich onder de gehoorzaamheid van dezen Staat te begeven. Op deze wijze zou de eene of andere stad onder het gebied der Staten-Generaal een verblijfplaats van samenzweerders tegen den Kardinaal DE RICHELIEU hebben kunnen worden. Dat de Staten dadelijk dit gevaar bevroedden, spreekt van zelf. Overwegende dat de zaak, hun door den Prins bericht, uiterst gewichtig was, droegen zij den Graaf van KUILENBURG en de Heeren van NOORDWIJK en HAERSOLTE den last op, om daarover met den Prins te gaan spreken. Den volgenden dag drukten zij hun gevoelen nader uit: de Graaf van *Soissons*, verklaarden zij, zou hun aangenaam en welkom zijn, en alle eer en vriendschap wedervaren, in geval hij steeds in 's Konings goede gunst stond; maar daar zij de oorzaak van zijn vertrek uit *Frankrijk* niet wisten, en deze Staat met den Koning in eene zeer vaste en nauwe alliantie stond, zoo zou men den Hertog van BOUILLON, bij wien de Graaf te *Maastricht* gewacht werd, aanschrijven, dat hij dezen uit naam van Hun Hoog Mogenden zou verzoeken, in aanmerking te nemen, wat zwarigheid uit zijne overeenkomst voor Hun Hoog Mogenden zou kunnen voortvloeien: weshalve zij hem voorsloegen, zich liever naar *Luik* of eene andere onzijdige plaats te begeven [2]. Op deze wijze door de Staten teruggewezen, knoopte de Graaf verstandhouding aan met den Spaanschen Kardinaal-Infant en de Fransche Koningin-Moeder; maar daar de Hertog van *Orléans*

1636—1639.

De Graaf van *Soissons* in onmin met het Fransche Hof.

---

[1] Missieven van BOSWELEN, v. d. 21 en 26 Nov, 1636.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 12, 13 Dec. 1636. *Resol. Holl.* 12 Dec. 1636.

1636—1639. zich spoedig weder door eene verhooging van zijn *apanage* liet winnen, en de Koning niets te veel rekende, om te verhoeden dat *Soissons* metterdaad tot den vijand overliep, zoo bleef zijne onderhandeling met het Hof van *Brussel* zonder gevolg [1].

Ook de Instructie, aan den nieuw benoemden Nederlandschen Gezant bij het Fransche Hof gegeven, was wel geschikt om RICHELIEU aangaande de gevoelens der Staten ten zijnen aanzien gerust te stellen. Immers werd hij daarbij gelast, dien Kardinaal te verklaren, dat hij zich van zijne Eminentie, als door wiens handen de grootste zaken van den Koning van *Frankrijk* gingen, geheel afhankelijk wilde stellen, en in alles wat hem van de Staten werd opgedragen, zijnen wijzen raad en leiding zou verzoeken [2]. Den 19den Januari, 1637, kwam de Heer van OOSTERWIJK met zijn geheele gezin, na vele moeiten en gevaren, van *Venetië* te *Parijs* aan [3], om evenwel eenige maanden later, na zijne lange afwezigheid, met zijn gezin het vaderland te komen bezoeken [4].

Zoo iemand uit de nog steeds voortgezette onderhandelingen, die de strekking hadden om de Mogendheden tot eene bijeenkomst ter algemeene bevrediging van Europa te doen geraken, eenen grond zou hebben willen ontleenen om de buitengemeene wapening hier te lande te staken, zag de zoodanige zich door den Prins zoowel als door CHARNACÉ dezen regel eener verstandige staatkunde voorgehouden, dat men nooit sterker gewapend moet zijn, dan wanneer men vrede wil sluiten. De Prins gaf den Staten van *Holland* te verstaan, dat »de aanstaande handeling te *Keulen* met reputatie en vigueur, en niet met vermindering van krijgsvolk, welke de zwakheid van dezen Staat aan het licht zou brengen, ter hand genomen diende te worden [5]." Op het zelfde aanbeeld sloeg de Fransche Gezant in zijne propositie van den 16den December (1636) [6].

Gevolmachtigden door verschillende Mogendheden benoemd tot de onderhandelingen ter algemeene bevrediging.

Maar was er kans, dat die onderhandelingen [7] spoedig tot het voorgegeven doel zouden leiden? Juist met deze vraag verzochten de Staten in het begin van de maand Augustus (1636) den Graaf van KUILENBURG zich tot CHARNACÉ te richten, en tegen het eind der maand kregen zij ten antwoord, dat de Koning van *Spanje* alsnu mede de stad *Keulen* als plaats der onderhandelingen had goedgekeurd; dat nu ook de Paus gevolmachtigden benoemd had, en de Koning van *Frankrijk* ze eerstdaags zou benoemen. — Weldra werden de namen bekend. Het waren de Kardinaal de LIONNE en de Heeren D'AVAUX en DE FEUQUIÈRES. 's Pausen Gezanten zouden zijn de Kardinaal GINETTI en nevens hem de vice-legaat van *Avignon*, MAZARIN, van wiens beleid en zachtzinnigheid

[1] *Dépêches* van EUSKERKEN, v. d. 24 Dec. 1636, en v. d. 17 April en 15 Mei, 1637.

[2] AITSEMA, II, bl. 335.

[3] *Dépêche* v. EUSKERKEN, v. d. 30 Jan. 1637.

[4] *Dépêche* v. EUSKERKEN, v. d. 17 April, 1637. *Dépêche* van OOSTERWIJK, v. d. 2 Juni uit *Calais*.

[5] *Resol. Holl.* 26 Nov. 1636.

[6] Bij AITSEMA II, bl. 332, 333.

[7] Zie hiervoor, Stuk IV, bl. 847—849.

1636
163

Gevo
den door
lende M
den ber
de on
lingen
meene
ging.

CLAUDE DE MESMES
GRAAF D'AVAUX.

J. F. C. Bicklelen sculps.

ASTOR LI
NY

men zich veel goeds beloofde. Bij zijne mededeeling voegde CHARNACÉ het verzoek, dat ook Hun Hoog Mogenden tot die benoeming zouden overgaan [1]. Doch hiermede haastten de Staten zich niet: er was nog in te veel vooraf te bepalen zaken te voorzien. Immers *Spanje* wilde te *Keulen*, gelijk het voorgaf, wel met *Frankrijk*, maar niet met *Frankrijks* bondgenooten onderhandelen, en LODEWIJK XIII verklaarde daartegen, niet met *Spanje* te zullen onderhandelen, dan in gemeenschap met zijne bondgenooten. Voor de door de Staten te benoemen gemachtigden verlangde hij derhalve paspoorten van den Koning van *Spanje*; doch deze weigerde ze te verleenen. — Niettemin, om hunnen goeden wil te toonen, lieten de Staten de concepten stellen van paspoorten, zooals zij aan de Gevolmachtigden van *Spanje* en van onzijdige Mogendheden zouden verleenen, en tevens van paspoorten, zoo als zij, voor hunne afgevaardigden, van neutrale Mogendheden en van den Koning van *Spanje* of wel van den Kardinaal-Infant wenschten te ontvangen. Dat zij bij wijze van vooraf gesteld formulier te kennen gaven, in welke bewoordingen de paspoorten, die hunne gevolmachtigden van den vijand zouden ontvangen, vervat moesten zijn om voor hen aannemelijk te wezen, zulks had zijnen grond hierin, dat niet zelden het Spaansche Bewind paspoorten verleende, waarin van onzen Staat als van *rebelle* Provinciën gewaagd werd [2]. Wilden Hun Hoog Mogenden den vijand dit afleeren, ook door voortaan in hunne paspoorten de Zuidelijke Nederlanden onder de benaming van Provinciën *aan het Spaansche juk onderworpen* aan te duiden, voor hunne Afgevaardigden naar *Keulen* althans, zouden zij geene paspoorten aannemen, dan die hunnen Staat met een eervollen naam bestempelden [3]. — Van 's Keizers wege waren in het vorige jaar (1636) reeds paspoorten voor gevolmachtigden, die van onzentwege te *Keulen* zouden verschijnen, aangeboden, doch FOPPIUS AITSEMA had ze niet aangenomen omdat wij, meende hij, als met den Keizer niet in oorlog zijnde, geen paspoorten van Zijne Majesteit behoefden [4]. Inderdaad wenschte AITSEMA een afzonderlijke vriendschap tusschen ons en het Rijk, en een afzonderlijken vrede tusschen *Zweden* en het Rijk te bemiddelen. Zoo echter die algemeene vredehandeling tot stand kwam, werd dit zijn doel onbereikbaar. *Frankrijk*, daarentegen, verlangde onze Republiek aan hare zijde als haar bondgenoot, niet alleen tegen *Spanje*, maar ook eenigermate tegen den Keizer, te *Keulen* te doen verschijnen. Vandaar de ingenomenheid der Franschen tegen FOPPIUS AITSEMA, welke slechts eene aanleiding behoefde om aan het

1636—1639.

Frankrijks verstoordheid tegen F. AITSEMA.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 5, 23 Aug.; 29 Nov. 1636. *Resol. Holl.* 2, 12, Dec. 1636. AITSEMA II, p. 326. *Dépêche* van BOSWEREN v. d. 10 Oct., v. d. 5 Dec. en v. d. 16 Aug. 1636 (De laatst aangehaalde brief schijnt verkeerd gedagteekend, daar BOSWEREN schrijft, dat hij brieven van H. H. M. van den 4 en den 6 Sept. ontvangen heeft).

[2] *Resol. Holl.* 20 Dec. 1636. *Resol. Stat.-Gen.* 15 Jan. 1637.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 10, 12, 14 Juni, 1637. [4] AITSEMA, p. 410.

1636—1639. volle daglicht te komen. Die aanleiding bood zich in het begin van het jaar 1637 aan den Franschen Gezant, den Heer DE CHARNACÉ, aan. Deze, namelijk, was in het bezit gekomen van brieven, door den Zweedschen Resident te *Hamburg*, SALVIUS, en door den Resident FOPPIUS VAN AITSEMA zelven geschreven. SALVIUS had aan AITSEMA, toen deze te *Regensburg* was, gemeld, dat de Kroon *Zweden* niets liever wenschte, dan een goeden vrede met den Keizer te verwerven, en dat, zoo hij, AITSEMA, daartoe te *Regensburg* eenige geneigdheid bespeurde, hij de zaak zou bevorderen. Dit had de Nederlandsche minister aan den Keizer en het Keurvorstencollegie medegedeeld, maar er op eigen gezag bijgevoegd, dat de Kroon *Zweden* Gezanten naar *Regensburg* zou zenden, zoo de Keizer en de Keurvorsten er ooren naar hadden. Hierop hadden de Keurvorsten door den Markgraaf SIGISMUND te *Berlijn* de Zweedsche ministers in *Duitschland* laten polsen, maar ten antwoord gekregen, dat zoo de Keizer en de Keurvorsten *Hamburg* of *Lubeck* als plaats der onderhandelingen goedvonden, aldaar ook een Zweedsch Gezant zou komen, maar dat er geen Zweed te *Regensburg* zou verschijnen. Zoo was de ijdelheid van AITSEMA's bemoeiing gebleken, maar hij tevens overtuigd van den toeleg om te bewerken, wat *Frankrijk* met alle kracht wilde te keer gaan, eene bevrediging in *Duitschland*, die ten gevolge moest hebben, dat de krachten van *Europa* zich onverdeeld tegen *Frankrijk* keerden. Om AITSEMA's tegen de Fransche staatkunde vijandige stemming nog duidelijker te doen uitkomen, verklaarde CHARNACÉ eenen brief van dien minister gezien te hebben, waarin hij, als van eene zaak die de bevrediging in *Duitschland* beloofde, met ingenomenheid van de aanstaande verkiezing van 's Keizers zoon tot Roomsch Koning gewaagde. Zoo weinig nu was de te verwachten keuze *Frankrijk* naar den zin, dat zij den verkozen Roomsch-Koning, na den dood van Keizer FERDINAND II, die in Februari 1637 voorviel, niet als Keizer wilde erkennen, maar hem steeds geen hoogeren titel toekende dan dien van Koning van *Hongarije* [1]. Deze handelingen en uitlatingen van onzen Resident bracht CHARNACÉ bij de Staten aan [2], en hierna was het voor den Prins en Hun Hoog Mogenden moeilijk hem te handhaven en zijn gedrag niet te wraken. Reeds eenige dagen vóór CHARNACÉ's mededeeling, toen men voorzeker de zaak zag aankomen, had men zich met Zijne Hoogheid onderhouden over de vraag, of men AITSEMA niet herwaarts zou laten komen, om rapport te doen. Maar van den anderen kant, om CHARNACÉ en de Zweedsche ministers alhier zelven over AITSEMA's schuld of onschuld te laten oordeelen, had men den laatstelijk door hem in cijfers aan den Prins geschreven brief, zoowel aan CAMERARIUS en SPIERING, als aan dien Franschen Gezant medegedeeld [3]. Dat schrijven toch behelsde niets, waaruit grond van klacht tegen

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 15 April, 1637. AITSEMA, II, 419.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 2 Febr. 1637. AITSEMA II, 412.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 20, 22, 23 Jan. 1637.

AITSEMA kon ontleend worden, anders zou men CHARNACÉ niet uitgenoodigd hebben, om nader te staven, wat hij om AITSEMA te bezwaren, in het midden had gebracht. Hoe het zij, dadelijk werd alsnu besloten, dat men AITSEMA zou aanschrijven, ten spoedigste van *Regensburg* herwaarts te komen, om van zijne negotiaties rapport te doen [1]. De Resident vond zwarigheid om aan dezen last gehoor te geven. Hij begaf zich op reis, maar niet naar *'s Gravenhage*. Immers uit *Oldenburg* schreef hij den 16[den] Maart eenen brief aan Zijne Hoogheid, waarin hij zich beklaagde, dat Hun Hoog Mogenden geloof schenen te hechten aan geruchten, alhier tegen hem uitgestrooid, en die hun doel, te weten, om hem hatelijk te maken in hun oog, maar al te goed bereikt hadden. De Staten schreven hem terug, dat hij wel wist, hoe zij niet gewoon waren aan ijdele geruchten geloof te hechten, maar de zaken nauwkeurig te overwegen: weshalve hij wel zou doen, herwaarts te komen, om verslag te doen en zijne taak eervol te voleindigen: hem zou niets dan wat recht en billijk was, weervaren [2]. Deze brief zou hem door een buitengewonen bode bezorgd worden; doch te *Groningen* gekomen vernam de bode, dat AITSEMA te *Oldersum* en te *Embden* vertoefd had, maar daarop naar *Hamburg* vertrokken was, en hij keerde met den brief naar *den Haag* terug. Uit *Hamburg* schreef AITSEMA, dat hij zich moest verontschuldigen van herwaarts te komen, anders dan op voorwaarde, dat de Staten hem vergunden, vrij en vrank te mogen komen en keeren. Nu lieten de Staten de zaak ter beschikking van zijne Hoogheid om daarin, in overleg met de Heeren, die hij raadplegen wilde, te doen wat 's Lands dienst hem zou dunken te vereischen, en niet lang daarna besloten Hun Hoog Mogenden, eenen Commissaris naar *Hamburg* te zenden, ten einde den Resident AITSEMA, hetzij goedschiks, hetzij bij wijze van oplichting, met al zijne papieren en bewijsstukken, herwaarts te doen komen. De Commissaris werd van een brief aan de Magistraat der stad voorzien, opdat deze hem des noods de behulpzame hand mocht bieden. Den 20[sten] Mei was de Commissaris terug. Hij had AITSEMA te *Hamburg* niet gevonden, en kwam weder met een brief van de Hamburgsche Regenten en eenige papieren uit het huis van den Resident [3].

1636—1639.

Had AITSEMA gemeend de paspoorten te moeten weigeren, die hem van 's Keizerswege voor onze te benoemen gemachtigden tot de onderhandelingen te *Keulen* waren aangeboden, CHARNACÉ drong er op aan, dat van onze zijde de zaak der paspoorten zou worden afgedaan, zoo door het leveren van paspoorten voor de Spaanschen en voor de

De zaak der paspoorten voor de Gevolmachtigden tot den vredehandel te *Keulen*.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 4, 6 Febr. 1637. *Resol. Holl.* 3 Febr. 1637.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 6 April, 1637.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 17, 25 April; 20 Mei, 1637. Zie verder hiervoor, Stuk IV, bl. 874, Noot 4. Deze treurige afloop van hunne betrekking met FOPPIUS AITSEMA belette de Staten niet, zijnen broeder LEO (LIEUWE) V. AITSEMA als Resident van de Hansesteden alhier te erkennen (*Resol. Stat.-Gen.* 27 Juni, 1637).

1636—1639. gemachtigden van den Keizer en andere Katholieke Vorsten, als van concepten van paspoorten, zooals wij ze van die Mogendheden voor de onze verlangden. Men gaf hem gehoor [1]. Intusschen ontvingen de Staten weinige dagen daarna een schrijven van den Secretaris EUSKERKEN uit *Parijs*, die hun meldde, dat de Venetiaansche Ambassadeur aldaar paspoorten voor de Gevolmachtigden van den Koning van *Frankrijk* en zijne bondgenooten, maar daaronder geene voor Hun Hoog Mogenden, uit *Brussel* ontvangen had. De Kardinaal-Infant had verklaard, niet gemachtigd te zijn paspoorten voor onze Gevolmachtigden te verleenen, en zou over de zaak naar *Madrid* schrijven. Daarentegen had de Keizer, toen nog FERDINAND II, ook voor de onzen paspoorten aan den Koning van *Frankrijk* toegezonden. Hoe het zij, deze Vorst liet de uit *Brussel* ontvangen paspoorten bij den Venetiaanschen Gezant berusten, daar hij ze niet aannam vóórdat die voor onze te benoemen Gevolmachtigden ontvangen zouden zijn [2]. Toen ook de paspoorten uit '*s Gravenhage* te *Parijs* aangekomen waren, werden zij ter zijde gelegd tot tijd en wijle aan 's Konings verlangen door *Spanje* voldaan zou zijn [3].

Spanje haastte zich derhalve niet om, ten minste langs den weg van algemeene onderhandelingen te *Keulen*, tot vrede te komen, en dat niettegenstaande de sedert het najaar van 1636 vernieuwde verbintenis tusschen onze Republiek en *Frankrijk* wel geschikt moest zijn, om aan die Mogendheid allen moed te benemen. Doch de opvolging van Keizer FERDINAND II door eenen nieuwen Keizer gaf weder verlevendiging van hoop, daar men van een jeugdiger man stouter en doortastender pogingen verwachtte om van *Duitschland*, waar nu immers zelfs de Keurvorsten van *Saksen* en *Brandenburg* den Keizer deels steunden, deels niet tegenwerkten, een krachtigen bondgenoot voor *Spanje* te maken.

Doch gaf wellicht buitendien de staat van zaken in de overzeesche bezittingen aan *Spanje* eenige hoop om ons ten laatste de vlag te zien strijken? Voorwaar de staat der zaken in de *Oost-Indiën* was niet geschikt om aan onzen vijand eenig uitzicht te laten, dat ons gezag aldaar gefnuikt, en de bron van welvaart, die er voor ons vloeide, gestopt zou worden. De Engelschen hadden de pogingen om ons aldaar den voet te lichten, sints jaren opgegeven. De deelhebbers in de Oost-Indische Compagnie ten hunnent waren te gronde gericht, en slechts de Bewindhebbers verrijkt [4]. Ook toonden zij zich bij de eischen, die zij nog tegen onze Compagnie deden gelden, tot schikking gezind, hoezeer zij hunne vermeende schade steeds geneigd waren met beslaglegging op onze Oost-Indievaarders te verhalen. Zoo werd in het najaar van 1636 een rijk geladen schip, uit *Oost-*

Staat en bedrijven der Oost-Indische Compagnie.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 10, 13 Febr. 1637. [2] *Dépêche*, v. 30 Jan. ontv. d. 13 Febr. 1637.

[3] *Dépêche* van OOSTERWIJK, v. d. 6 Maart, 1637. *Resol. Stat.-Gen.* 19, 26 Febr. 1637.

[4] *Rapport v. d. Hr. C. v. Beveren over sijne Legatie aen Con. v. Gr. Bret. in* 1636 *en* 1637, fol. v[o] 256.

Indië teruggekomen, in *Hitland* door Engelsche oorlogschepen bezet; doch de Staten namen maatregelen om door de toezending van een genoegzame Nederlandsche macht deze gewelddadigheid te staken [1]. En de Spanjaarden zelven, of liever de Portugeezen, — den openbaren strijd konden zij met onze machtige Handelsmaatschappij niet uithouden, en zij weken op alle punten, waar zij met de onzen in aanraking kwamen. Zonder in *Europa* en zelfs hier te lande veel ophef te maken, of de Staten-Generaal, wier subsidiën zij trouwens niet meer behoefde [2], boven hetgeen volstrekt noodig was met hare zaken te bemoeien, ging de Compagnie voort, op haar gebied, zoo veel mogelijk, met list zoowel als met geweld alle mededinging uit te sluiten. In het vooruitzicht dat men het eilandje *Pulo-run*, waarop de Engelschen reeds bij de onderhandelingen van 1622 aanspraak hadden gemaakt [3], toch eenmaal aan dat Rijk zou moeten overgeven, liet de Goeverneur-Generaal, HENDRIK BROUWER, althans zoo klaagde de Koning van *Groot-Britannië* in het begin van 1639 [4], alle muskaatnoot- en andere vruchtboomen uitroeien, opdat den Engelschen slechts een woestijn in handen zou komen. — Op *Ceilon* riep omstreeks 1636, de Vorst van *Candy*, RAJA SINGA ADASSIN, die met de Portugeezen over hoop lag, terwijl hij zich tot KAREL REINIERSZ, Nederlandsch Goeverneur van *Coromandel* wendde, den bijstand der Hollanders in, die zich, sedert de verschijning van JORIS VAN SPILBERGEN, in 1602, op dat eiland bekend gemaakt hadden en in geheel *Indië* als de overmachtige vijanden der Portugeezen beroemd geworden waren. Dat men de uitnoodiging niet afsloeg, en onder beding dat ons handelsvoorrechten geschonken werden, de begeerde hulp verleende, liet zich van de staatkunde der Compagnie verwachten. Eene oprechte genegenheid echter, het spreekt van zelf, werd ons door de Singalezen niet toegedragen; integendeel het was er hun slechts om te doen om de Portugeezen door de Nederlanders in bedwang te laten houden en zich dus van de eene tegen de andere dezer Europeesche natiën als van een werktuig te bedienen [5]. — Bovenal was het de hoofdvestiging der Portugeezen op het vaste land van *Indië*, de haven, vanwaar de Portugeesche schepen rijk geladen naar *Europa* terugkeerden, met name de stad *Goa*, welke de Nederlandsche Compagnie in hare macht trachtte te krijgen. Zij hield met hare schepen die haven jaren lang min of meer volkomen geblokkeerd, en van tijd tot tijd viel er tusschen de Portugeezen en de onzen 1636—1639.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 4 Oct. 1636. *Resol. Holl.* 4 Oct. 1636.

[2] De afrekening van de Compagnie met de Staten-Generaal gaf in 1636 een niet onbelangrijk batig slot voor de Generaliteit, te weten 126,338 gulden. Deze som werd onder de Collegiën ter Admiraliteit verdeeld (*Resol. Stat.-Gen.* 2 Mei, 1637).

[3] Zie hiervoor D. III, St. III, bl. 764, 767.

[4] AITSEMA, II, p. 602—604. H. BROUWER was Goeverneur-Generaal van 1632—1636.

[5] Zie *Beknopte Historie van de voornaamste gebeurtenissen op Ceilon*, medegedeeld door den Heer P. A. LEUPE, in *Berigten* van het *Hist. Gen. te Utrecht*, II Serie, II D. II Stuk, p. 368—376.

1636—1639. een zeegevecht voor, onder anderen in 1637. Juist bevonden zich toen de Gezanten van den Koning van *Candy* bij onzen Admiraal, ADAM WESTERWOLD, die de vloot voor *Goa* commandeerde, en zij konden zich overtuigen, hoe wij met onze kleine schepen de groote Portugeesche galjoenen aan durfden [1]. — Maar ook op verder verwijderde punten werden de Portugeezen door de ijverige en niets ontziende dienaren der Nederlandsche Oost-Indische Compagnie bestreden en onderkropen. Reeds had zij sedert 1635 een post op *Tayouan*, vanwaar zij zich over geheel het eiland *Formosa* poogde uit te breiden [2]. In het Rijk van *Japan*, eindelijk, waar de Portugeezen sedert 1635 al meer en meer vervolgd, en waaruit zij in 1637 verdreven werden, volgden onze kooplieden hun op, evenwel onder niet minder beperkende bepalingen, dan aan deze hunne voorgangers in den laatsten tijd gegund geweest waren.

Van de West-Indische Compagnie kon niet gezegd worden, dat zij van de Staten geene bemoeiingen vergde. Integendeel. Ook was haar toestand van dien aard, dat de vijand op de wankelbaarheid harer veroveringen eenige hoop kon bouwen.

Staat der West-Indische Compagnie.

Van het voorjaar van 1635 aan begon de gereede bewilliging van subsidie, door den Staat aan de West-Indische Compagnie te verstrekken, zwarigheid te vinden bij *Amsterdam*. De Compagnie had zich toen, na de krachtsinspanning, waarvan de verovering van *Paraiba* de vrucht was geweest [3], weder om ondersteuning tot de Staten gewend. Alvorens een subsidie voor 1634, ten bedrage van 700,000 gulden [4], toe te staan, verlangde die Stad, dat de Provinciën eerst zouden afdoen, wat zij nog van de subsidiën, voor 1632 en 1633 verleend, aan te zuiveren hadden. *Amsterdam*, en dit was de ware reden van de mindere bereidvaardigheid dezer Stad, *Amsterdam* achtte de instandhouding der Compagnie niet onvoorwaardelijk raadzaam, en verlangde, dat de vrije handel van particulieren op *Brazilië* [5], waarin het gros der participanten zwarigheid begon te zien, gehandhaafd zou worden. Zij stond met dit gevoelen, zelfs in *Holland*, alleen, en de andere Leden dezer Provincie beijverden zich zeer, pleitende op de verdiensten,

---

[1] Hetz. werk, bl. 371.

[2] Zie de *Verovering van het Fort La S.tissima Trinidad op Formosa*, in 1642, door P. A. LEUPE in *Bijdrag. tot de Taal- Land- en Volkenk. v. Ned. Ind. N. Volgr.* D. II.

[3] AITSEMA, II, bl. 273, en hiervoor, Stuk IV, bl. 799. De Kolonel, die aan het hoofd van 2300 man *Paraiba* op D. ANTON. ALBUQUERQUE veroverde, is daar ARCISSEWSKI genoemd, volgens de schrijfwijze in de *Resol. Stat.-Gen.* waar hij het eerst vermeld wordt. Gemeenlijk was hij bekend onder den naam ARTICHOFSKI. In den zomer van 1637 was hij uit *Brazilië* hier te lande terug. De Staten besloten alstoen, hem een »verdiend loffelijk afscheid" aan den Koning van *Polen* te verleenen, mits hij eerst een schriftelijk verslag inleverde (*Resol. Stat.-Gen.* 2 Juli, 1637).

[4] Bovendien vraagde men 142,000 gulden tot versterking van het pas veroverde *Curaçao*.

[5] Zie hiervoor, Stuk IV, bl. 798.

ASTOR LIBRARY
NY

JOHANNES MAURITS VAN NASSAU
GOEVERNEUR IN BRAZILIË.

J. F. C. [illegible] sc.

die zich de Compagnie jegens den Staat verworven had, om die van *Amsterdam* van dat denkbeeld af te brengen. Ten slotte stonden de Gedeputeerden der stad het subsidie voor 1634 slechts toe onder voorwaarde van instandhouding van vrijen handel [1]. De Compagnie scheen zich alsnog met deze voorwaarde te vereenigen: althans er verschenen eenige Bewindhebbers voor Hun Hoog Mogenden met de verklaring, dat de vaart op *Brazilië* vrij gelaten moest worden, ten minste voorloopig en voor dit saizoen. Deze beperking verbood een hoogen dunk op te vatten van de onbekrompenheid der Negentienen, en inderdaad, het was de behoefte aan een onbeperkten dadelijken toevoer van levensmiddelen naar *Brazilië*, waarin de Compagnie zelve op het oogenblik niet bij machte was genoegzaam te voorzien, welke hen dus deed oordeelen [2]. Weldra begonnen dan ook de protesten tegen het denkbeeld der Amsterdamsche kooplieden. De Zeeuwsche Kamer noemde den vrijen handel op *Brazilië* verderfelijk voor de Compagnie, en wilde geen deel hebben aan de onheilen, die uit de handhaving zouden voortvloeien [3]. Door den Prins te overtuigen van het gewicht van het voortbestaan der Compagnie voor de uitvoering van de krijgsplannen, in overleg met *Frankrijk* beraamd of te beramen, en door zich bij acte van Hun Hoog Mogenden te laten beloven, dat zij in al hare rechten en veroveringen zou gehandhaafd worden, wapenden zich de Bewindhebbers tegen het onweder, waarmede *Amsterdams* handelsgeest haar bedreigde [4]. Tegelijk waren zij er op bedacht om naar het gebied, door de Compagnie veroverd, eenen algemeenen opperbevelhebber te zenden, wiens naam aan heel de wereld zou doen blijken, hoe zij hunne veroveringen dachten te handhaven, en wiens rang ontzag aan de bestrijders van de uitsluitende rechten der Compagnie moest inboezemen. Die man was Graaf JOHAN MAURITS VAN NASSAU, kleinzoon van JAN DEN OUDEN, den broeder van Prins WILLEM I. Hij was Kolonel in Nederlandschen dienst; aan de belegering en inneming van *Maastricht* in 1632 had hij een werkzaam aandeel genomen [5], en wegens zijn gedrag voor *Schenkenschans* eene vereering van 1800 gulden gekregen [6]. Hem bewogen de Bewindhebbers om de betrekking van Goeverneur en Kapitein- en Admiraal-Generaal in *Brazilië* op zich te nemen. De Prins van *Oranje* prees 's Graven »goed voornemen ten hoogste," en de Staten lieten hem, gedurende zijn verblijf in *America*, de titels en de voordeelen van Kolonel en Kapitein in hun leger behouden, en toen hij den 2[den] Augustus (1636) voor hen verschenen was, wenschten zij hem geluk op de onderneming. Den 23sten der zelfde maand deed de Graaf voor Hun Hoog Mogenden den eed, en tegelijk met

1636—1639.

Graaf JOHAN MAURITS wordt Goeverneur van *Brazilië*.

---

[1] *Resol. Holl.* 23, 24 Mei; 26, 27 Juni, 1635. *Resol. Stat.-Gen.* 23 Juni, 1635.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 30 Aug.; 1 Sept. 1635.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 5 Oct. 1635.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 24 Nov. 1635. 19 Jan. 1636.

[5] Zie hiervoor, Stuk IV, bl. 599.

[6] *Resol. Stat.-Gen.* 26 Juli, 1636.

1636—1639. hem de Heeren MATTHIJS VAN CEULEN, JOHAN GIJSSELING en ADRIAAN VAN DER DUSSEN, die als hooge en geheime Raden medegingen, benevens CARPENTIER, als assessor, pensionaris en secretaris van den Raad van *Brazilië* [1].

Nog een middel nam de West-Indische Compagnie te baat om hare financieele kracht te versterken of te herstellen. Zij verzocht om verhooging van het ingeschreven kapitaal met een derde. De Provincie *Holland* stemde daarin gereedelijk toe, terwijl zij echter het tevens gedaan verzoek tot verlenging van het octrooi voor 12 jaren in bedenking hield. De Staten-Generaal, die zelven hun ingeschreven kapitaal zouden moeten verhoogen, vonden het verzoek, daartoe geschied, alleszins billijk, en bevolen de zaak herhaaldelijk aan de Provinciën aan, die zich nog niet op het voorbeeld van *Holland*, en weldra ook van *Gelderland* en *Zeeland*, ten gunste van den maatregel verklaard hadden. In het voorjaar van 1637 was deze zaak zoo goed als beklonken [2].

Geschil over het al of niet verleenen van vrijen handel op *Brazilië*.

Doch tegen het eind des jaars 1636 begon de strijd over het al of niet vergunnen van vrijen handel op *Brazilië* eerst recht te ontbranden. Den 27sten December van dat jaar werden in de vergadering der Staten-Generaal bescheiden gelezen ten betooge van de schadelijkheid van het openstellen van den handel op *Brazilië* voor particulieren, en deze maakten op Hun Hoog Mogenden zulk eenen indruk, dat zij den vrijen handel afschaften [3]. Met geene mogelijkheid, dit waren de hoofdgronden der bestrijders van den vrijen handel, met geene mogelijkheid kon de Compagnie uit de bate, die zij van particuliere kooplieden trok, den staat ophouden, dien zij voeren moest om de gemaakte veroveringen te behouden, en de kosten terug te vinden, die zij had moeten maken. Zou, dus sprak men, terwijl de particulieren zich binnen korten tijd schatrijk maakten, de verplichting om den oorlog te bekostigen, »als een verterende worm", der Compagnie opgelegd blijven? De in *Brazilië* gevestigde Portugeezen riepen om vrijen handel; maar was het redelijk de Compagnie zich te laten uitputten ten behoeve van menschen, die, in weerwil van den eed van trouw, ons gezworen, er steeds op uit waren met onzen vijand samen te spannen [4]? Integendeel, veeleer moest men die groote Heeren

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 2, 4, 23 Aug. 1636. *Resol. Holl.* 18 Sept. 1636. AITSEMA, II, bl. 352, 353.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 2, 9 Mei; 2 Juli; 23, 26 Aug.; 13 Sept., 1636. 9, 24, 26 Mei; 13 Juni, 1637. *Resol. Holl.* 30 April; 6 Juni, 1636. [3] *Resol. Stat.-Gen.* 27 Dec. 1636.

[4] Hoe de Portugeezen dachten, drukt een Portugeesch prediker uit dezen tijd op eene merkwaardige wijze uit: »*Holland*, sprak hij, is het land, waar de melk vloeit; *Brazilië*, het land, waar de honig vloeit: vereenigd, maken zij het beloofde land uit, een land vloeiend van melk en honig. Maar dit heilige beloofde land zal niet lang in de macht der Amorieten zijn. De herders der *Nederlanden* zullen naar hun boter en kaas terugkeeren, en de honig zal aan Simson toekomen, die, na den Nederlandschen leeuw te hebben geveld, hem den honig uit den bek zal halen" (Uit een Stuk, geplaatst in de *Quarterly Review*, en onder den titel: *l'Empire brésilien*, overgenomen in de *Revue britann.* Année 1861, p. 1 sqq.).

uit *Brazilië* verbannen: eer zou men in de geringe lieden aldaar geen rustige onderdanen kunnen vinden, en dat kon slechts door militaire bevelhebbers worden uitgevoerd [1]. Slechts de Portugeezen, die in het geheim Joden waren, kon men vertrouwen, en dezen durfden nog niet eens openlijk onze zijde kiezen, om bij mogelijken terugkeer der Kolonie tot *Spanje*, niet op den brandstapel die daad te boeten [2]. De slotsom was, dat de Compagnie het gezag en den onderstand van den Staat niet kon missen en bij hare privilegiën moest worden gehandhaafd. 1636—1639.

Op zulke gronden derhalve hadden de Staten-Generaal dat besluit tot afschaffing van den vrijen handel op *Brazilië* uitgevaardigd. Dien ten gevolge zouden alle schepen en ladingen, derwaarts bestemd, en niet tot de Compagnie behoorende, verbeurd verklaard worden. Maar hoe nu te handelen met schepen, die reeds vóór dat besluit waren uitgerust en geladen om naar *Brazilië* te varen? Voor zulke bodems en goederen verzochten de eigenaren verlof, dat ze hunne oorspronkelijke bestemming alsnog mochten volgen. De onbillijkheid inziende, dat hun verbod terugwerkende kracht zou hebben, en toch de vaart naar *Brazilië* niet vrij willende laten, besloten Hun Hoog Mogenden die eigenaren te gelasten, hunne bedoelde schepen en ladingen voor billijken prijs aan de Compagnie te verkoopen. Doch deze, steeds geen kans ziende om voor het oogenblik alleen in de behoefte, welke er in de Kolonie bestond, te voorzien, begeerde, dat aan de kooplieden, welke dat verzoek gedaan hadden, de gevraagde vergunning verleend zou worden. Niettemin volhardden de Hoog Mogenden Heeren bij hunne eens genomen resolutie. Door die van *Holland* echter werd er op aan gedrongen, dat de Staten-Generaal op hun besluit terug zouden komen, en dezen lieten zich overhalen door de overweging, dat de Compagnie zich anders allerlei lastige processen van de zijde der benadeelde kooplieden zou moeten getroosten [3].

Doch de tegenstanders van de afschaffing van den vrijen handel gaven hunne zaak nog geenszins op. Den 27sten Januari (1637) leverden eenige Bewindhebbers en hoofdparticipanten van de West-Indische Compagnie ter Kamer van *Amsterdam*, voor Hun Hoog Mogenden verschenen, een geschrift in ten betooge, dat de particuliere handel voor de Compagnie ten hoogste voordeelig was. Deze stap lokte weder een tegenvertoog van de Gecommitteerde Raden van *Zeeland* en van de Regenten van *Middelburg* uit, en zoo zagen zich de Staten van *Holland* en weldra ook de Staten-Generaal bewogen om eenige onpartijdige personen naar *'s Gravenhage* te roepen, die over de zaak voor eene Commissie uit het midden van Hun Hoog Mogenden gehoord zouden worden [4].

---

[1] Aitsema, p. 350, 351.

[2] Uit een schrijven van Jan Robberts, politiek Raad, van den 20 Dec. 1636 uit *Brazilië* (zie *Resol. Stat.-Gen.* 27 Febr. 1637).

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 3, 5, 6, 7 Jan. 1637.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 27 Jan.; 3, 7, 11, 21 Febr. 1637. *Resol. Holl.* 7 Febr. 1637. De onpar-

1636—1639. Den 27sten Februari (1637) werden de gronden, op welke elk der tegenovergestelde gevoelens steunde, ter vergadering der Staten-Generaal overwogen. De gronden, op welke men te *Amsterdam* vrijen handel op *Brazilië* verlangde, kwamen hierop neder: ten eerste, de Compagnie had geen krediet; ten tweede, de vier Kapiteinschappen van *Brazilië* zouden beter door bijzondere kooplieden gecoloniseerd kunnen worden; ten derde, ware de handel vrij, zoo zouden zich vele lieden naar *Brazilië* begeven om het land met suikerriet, gember, tabak en »farina" te bebouwen; ten vierde, de *ingenhos* of suikerfabrieken zouden beter door particulieren worden opgericht; ten vijfde, men had den Portugeezen vrijen handel beloofd: deze belofte moest men houden; ten zesde, die Portugeezen moest men, zoo men ze tot onze zijde wilde overhalen, niet erger behandelen, dan zij door den Koning van *Spanje* behandeld waren; ten zevende, de recognitiën en vrachten, door de particulieren te voldoen, zouden aanmerkelijk vermeerderen, en ten laatste, als het land in vrede was, zou het de onkosten van drie millioen niet alleen kunnen goedmaken, maar meer dan dat bedrag opbrengen. De Gecommitteerden van *Zeeland* deden daartegen de oude gronden gelden: het verleende octrooi had een recht geschonken, dat men nu niet intrekken mocht; zij ontkenden, dat particulieren, alleen op eigen profijt bedacht, het land met volkplantelingen bevolken en bebouwen zouden, en, eindelijk, het was onbillijk de Compagnie belast te laten met de oorlogskosten, terwijl de particulieren met de baten gingen strijken. — Dat deze laatste grond bij de Amsterdamsche kooplieden veel afdeed, is niet te denken. Immers, wanneer zij hun hart rechtuit hadden mogen spreken, zouden zij gezegd hebben, dat als het voortzetten van den oorlog der Compagnie te zwaar viel, zij slechts op bemiddeling bedacht had te zijn. Inderdaad, hierop kwam het neder: nam men de voortzetting van den oorlog op elk gebied als zeker aan, dan moest de Compagnie bij hare privilegiën gehandhaafd worden. Maar de Heeren van *Amsterdam* lieten die veronderstelling niet als onbetwistbaar gelden. Doch juist dit was hunne zwakke zijde: immers kon men hun nu te gemoet voeren, hetgeen men werkelijk deed, dat zij naar schikking met den vijand uitzagen, in één woord, dat het drijven van den vrijen handel »eene Spaansche praktijk" was [1]. — Daar de gevoelens zoo lijnrecht tegenover elkander stonden, hadden de Gecommitteerden van Hun Hoog Mogenden, »overwegende, dat *Brazilië* met redenen en discoursen niet te houden was," verlangd, dat de balans van de lasten en baten der Compagnie over de jaren 1635 en 1636 hun werd overgeleverd. Daaruit bleek onder anderen, dat de Compagnie jaarlijks voor land- en zeesoldaten op de kusten van *Brazilië* de som van drie millioen en ongeveer 30,000 gulden te betalen had. En de »onpartijdige" kooplieden, naar hun advies gevraagd, waren niet allen ruiterlijk

---

tijdige personen, wier oordeel gevraagd werd, waren Mr. SEBASTIAAN FRANK, van *Dordrecht;* KILIAN VAN RENSELAER, en GEORGE EVERARD CLINCK, van *Amsterdam.*

[1] AITSEMA, II, bl. 445.

voor hunne meening uitgekomen. De beide Amsterdamsche Heeren toch vonden bezwaar, hun gevoelen kenbaar te maken, vreezende zich de ongunst van de Magistraat hunner Stad op den hals te halen. De koopman uit *Dordrecht*, Bewindhebber van de Kamer der Compagnie aldaar, verklaarde zich tegen den vrijen handel: werd de handel, dus sprak hij, aan particulieren gegund, dan zou niemand in *Dordrecht* zijn ingeschreven kapitaal willen verhoogen, en ook omdat daarbij de vijand even zeer toevoer bekwam, als ons eigen volk, zag hij in den vrijen handel bezwaar. Daarna hadden de Gedeputeerden der Staten-Generaal den Overste-Luitenant BEYMA, die in *Brazilië* gediend had, gehoord. Deze verklaarde, dat de krijgslasten onder den Koning van *Spanje* oneindig geringer, en de opbrengst oneindig grooter was. Hadden wij vrede, zoo voegde hij er bij, zoo zouden wij den handel vrij kunnen stellen; doch ingeval van voortgezetten oorlog, ging dit niet aan [1]. — Na het verslag hunner Gecommitteerden ter conferentie met de kooplieden gehoord te hebben, vernamen Hun Hoog Mogenden nog andere berichten ter hunner inlichting, onder anderen het advies van de Kamer van het Noorder-Kwartier. Deze was het in de hoofdzaak met de Amsterdammers eens: immers was men te *Hoorn*, wegens de belemmering van de zoutvaart, nimmer met de West-Indische Compagnie ingenomen geweest. Hoe het zij, de Hoornsche Kamer ried aan, dat men het advies van Graaf MAURITS en de politieke Raden zou afwachten. Zij die dit vraagden, zullen van dien Goeverneur en zijne Raden een voor de voorstanders van den vrijen handel gunstig advies verwacht hebben. In dit geval vergisten zij zich niet. Werkelijk pleitte het bericht van Graaf MAURITS voor de vrijheid [2]. Doch toen dit bericht inkwam, was de zaak reeds beslist. — Nadat Hun Hoog Mogenden van al die verslagen en berichten kennis hadden genomen, vonden zij goed te volharden bij hunne vroegere besluiten. De Hollandsche Gedeputeerden ter vergadering vereenigden zich niet met dit besluit; zij verzochten aanteekening van hun afwijkend gevoelen, en beriepen zich ten slotte op den Prins: mogelijk dat hij in eene zaak van zoo groot gewicht van een ander advies was. De zes Provinciën mochten de mededeeling der zaak aan Zijne Hoogheid lijden, maar achtten toch, dat er van geen terugkomen op het besluit sprake kon zijn. De Amsterdamsche Kamer der Compagnie verzocht, dat of de uitvoering van het besluit tot de bijeenkomst der Staten van *Holland* uitgesteld, of eene poging tot schikking zou gedaan worden, hierin bestaande, dat de Negentienen met de Voorzittende Kamer in overleg zouden treden met last niet te scheiden vóórdat alle middelen zouden zijn aangewend om de scheuring tusschen de Kamers en andere 1636—1639.

[1] Deze officier beval bij deze gelegenheid den slavenhandel zeer aan: de negers waren noodig bij de dienst der *ingenhos*. Voorts meende hij, dat men, om *Brazilië* te koloniseren, den soldaten de vrijheid moest laten om zich aldaar neder te zetten, en dan de leemten in de regimenten gedurig moest aanvullen.

[2] AITSEMA, II, bl. 445.

1636—1639. dreigende onheilen te voorkomen. Het eerste lid van het verzoek sloegen Hun Hoog Mogenden af; op het tweede gaven zij te kennen, dat de aanwezige leden van de Vergadering der Negentienen hier nog tot nader order een weinig zouden vertoeven. Den volgenden dag, na herhaalden aandrang van *Holland*, lieten de Provincien zich overhalen om de uitvoering van het besluit nog acht dagen te schorsen, zoodat de Hollandsche Heeren de zaak nog in hunne Staten-Vergadering konden brengen. Deze haastte zich echter niet met de behandeling van het spoedvereischende vraagstuk, en Hun Hoog Mogenden namen geduld, totdat de Bewindhebbers der West-Indische Compagnie ter kameren van *Zeeland*, van *de Maas* en van *Stad en Landen* hen smeekten, door handhaving van het verbod van vrijen handel den ondergang der Compagnie te voorkomen: aan de rampvolle uitkomst, die zij voorzagen, wenschten de rekwestranten onschuldig te zijn. Alsnu verklaarden Hun Hoog Mogenden, dat als *Holland* haar advies niet op het spoedigst uitbracht, zij met de uitvoering zouden voortgaan [1]. Doch Hun Hoog Mogenden moesten zich getroosten, deze aanmaning nogmaals te herhalen. Men volgde bij de Staten van *Holland* ter oplossing van het vraagstuk den langzamen weg, en scheen niet tot een besluit te willen komen. Deswegens wendden zich dezelfde Kamers der West-Indische Compagnie met nog bewegelijker bede tot de Staten-Generaal, die nu eindelijk besloten, zonder verder op het advies van *Holland* te wachten, het besluit ten uitvoer te leggen [2]. Dus bleek, dat deze Provincie in den raadslag niet wilde toestemmen, maar het onraadzaam vond zich langer te verzetten. Er waren, zoo als wij zien zullen, nog dringender zaken hangende, die *Holland* ten gevalle van *Amsterdam* tegen de Generaliteit wilde doordrijven. Om den haat en den laster niet nog meer voet te geven en den blaam te ontgaan, alsof men geen hart had voor de verdienstelijke West-Indische Compagnie, ja, meer hart had voor den vijand, dan voor onzen Staat en zijne bondgenooten, gaf men in dit ééne punt stilzwijgend toe.

USSELINCX beveelt zijne Zuider-Compagnie aan.

Een lastig man voor de Staten-Generaal en de West-Indische Compagnie was WILLEM USSELINCX, hoezeer hij, stouter dan iemand, op voortzetting van den oorlog, tot volslagen ontzenuwing van den vijand toe, aandrong. In den dienst van Koning GUSTAAF ADOLF overgegaan, had hij in *Zweden* een Zuider-Compagnie opgericht; doch met de financieele hulpbronnen van *Zweden* alleen kon deze Maatschappij niets groots verrichten, allerminst toen al de krachten van dit land noodig waren om den oorlog in *Duitschland* aan te

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 27, 28 Febr.; 21 Maart, 1637. *Resol. Holl.* 1637, bl. 606. 10, 13, 14, 25 Maart, 1637.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 30 Maart; 14 April, 1637. *Resol. Holl.* 26, 30, 31 Maart; 1, 2, 3, 4, 10 April, 1637. Den 24 April (1637) besloten Hun Hoog Mogenden, Gecommitteerden te zenden tot de Vergadering der XIX met den last om de Kamers op het stuk van den handel op *Brazilië* tot overeenstemming te brengen (*Resol. Stat.-Gen.* 24 April, 1637).

vangen en vol te houden. Dus begreep hij, behalve de Hanzesteden, vooral de Staten der Vereenigde Provinciën tot ondersteuning dier onderneming te moeten overhalen, en voorzien van eenen lastbrief van den Rijkskanselier OXENSTJERN, tot dat doel strekkende, kwam hij in het voorjaar van 1636 in *'s Gravenhage*. Den 24sten April leverde hij een vertoog in ter aanbeveling zijner Zuider-Compagnie. Men stond hem toe over de zaak met Gecommitteerden der Staten in conferentie te komen. De West-Indische Compagnie was, beweerde hij, alleen niet in staat om zich over de gansche uitgestrektheid van haar gebied bedrijvig te toonen. Dus moest zij gedwongen worden andere arbeiders nevens zich op het al te ruime veld toe te laten: want niet om ergens het leven uit te sluiten, maar om overal leven te wekken, was haar het octrooi verleend. En stond het Hun Hoog Mogenden vrij, hunnen ingezetenen te verbieden binnen de grenzen, der Compagnie toegewezen, handel te drijven, den Zweden vermochten zij zulks niet te ontzeggen. Aan de eene zijde derhalve drong hij der Nederlandsche Compagnie eene ondersteuning op, die hare deelhebbers nopen zou hare winsten te deelen, en dat terwijl zij er in geslaagd was om van de Staten een nieuwen bijstand te verkrijgen, die haar hoop gaf, eenmaal alleen hare taak ten volle te kunnen vervullen, — en aan den anderen kant dreigde hij met de mededinging der Zweden. Geen wonder, dat zijne vertoogen geen gunstig onthaal vonden: want ook den Amsterdammers, die anders voor een inbreuk op het voorrecht der Compagnie niet terugdeinsden, kon zijn drijven niet behagen: immers, terwijl zij den vrijen handel met den vrede verlangden, begeerde hij den handel op *Amerika* steeds als een oorlogswerktuig te gebruiken, ten einde *Spanje* ten eenenmale uit te putten en buiten staat te stellen door toevoer van schepen en geld den tegenstand in de Zuidelijke Nederlanden vol te houden. »Met gunstige voorwaarden," dus schreef hij in een Memorie, den 14 Januari 1637 bij de Staten-Generaal ingeleverd, »kon men den Spanjaard evenmin binden, als *Simson* met koorden: zijn woord zou hij nog gemakkelijker breken, dan die Richter van *Israël* zijne zwakke banden: neen, men moest *Spanje* het haar afsnijden, dat is, gansch en al kaal maken en van hulpmiddelen berooven: dan zou het te leiden zijn, als een lam" [1]. — De conferenties derhalve, die men met USSELINCX aangevangen had, kwijnden spoedig, en na in Maart van het jaar 1637 nog een onderhoud met de Bewindhebbers der West-Indische Compagnie gehad te hebben, zag hij het ijdele zijner pogingen in, en verliet het land [2]. 1636—1639.

Er was een krachtig vertrouwen toe noodig, om nog aan de mogelijkheid van vrede

[1] Deze Memorie is te vinden in het Register der uit *Frankrijk* ingekomen stukken, op het Rijksarchief.

[2] Mr. O. VAN REES, *Gesch. der Staathuish. in Nederl.* D. II, bl. 133—140. AITSEMA, p. 381. *Resol. Stat.-Gen.* 24 April; 11 Aug.; 18 Sept.; 27 Dec. 1636. 17 Febr; 20 Maart, 1637. *Resol. Holl.* 6 Juni; 29, 31 Juli; 1 Oct. 1636.

1636—1639. en breideling van het door den oorlog losgelaten geweld te gelooven. De mannen van de West-Indische Compagnie en het gros der Zeeuwen zagen niets voor oogen dan een oorlog, zoo lang voortgezet, tot *Spanje* geheel en al buiten gevecht gesteld zou zijn: de roofzucht van vrije neringvaarders, en tot op zekere hoogte de losmaking van de banden des Staatsgezags in zeezaken, scheen den zoodanigen het beste middel toe om tot dat doel te geraken en de moeielijkheden van den toestand te boven te komen. Hoe zwak deed zich de geregelde zeemacht der Staten voor tegenover zulk eene stoutheid! Wegens den onwil en de nalatigheid der Landprovinciën was zij nagenoeg nimmer tot de vereischte sterkte gebracht, en soms door de eischen van den oorlog te lande, gemeenlijk door de behoeften van handel en visscherij, die rechts en links convooien verlangden, buiten de mogelijkheid om met eenheid en in gesloten eskaders handelend op te treden. Bovendien werd zij verlamd door de bedenkingen der staatkunde, die *Engeland* moest ontzien, en wel allermeest door de schuld van die Hollandsche kooplieden zelven, welke hunne waren in Engelsche of Hamburgsche schepen naar de Vlaamsche havens zonden [1]. Immers, was eenig vlootvoogd in het geheim van zulke praktijken, hoe kon hij dan anders dan de oogen sluiten? Gestrengheid derhalve tegen zeebevelhebbers, die vaak niet wisten, welke bevelen te gehoorzamen en welke wenken op te volgen, was dan ook niet vol te houden: de scheepskapiteins, die kortelings, hoe weifelend en genadig dan ook, toch tot eenige straf waren veroordeeld, werden spoedig in hunne eer hersteld [2].

Zwakheid van de geregelde zeemacht.

In den zomer van 1636 was de Admiraliteit van *Zeeland* spoedig genoeg gereed om, zonder op de Hollandsche oorlogschepen te wachten, den Commandeur JAN EVERTSEN met zijn eskader in zee te zenden [3]. Maar meer dan eene maand later hadden de Staten-Generaal nog reden, om onder betuiging hoe zeer hun de zaken ter zee en de bescherming der ingezetenen, die van de zee bestonden, ter harte gingen, voor te stellen, dat er buitengewone Afgevaardigden naar *Brouwershaven* zouden gezonden worden, ten einde den Luitenant-Admiraal VAN DORP aan te zetten, om niet langer te dralen, maar dadelijk zee te kiezen. De Commissie behoefde toen geen voortgang te hebben, omdat men vernam, dat de Vlootvoogd reeds was uitgezeild [4]. Doch weldra had men grond om weder aan zijne kloekheid en ijver te twijfelen. Tegen het einde van September beoogde hij eene verdeeling van zijne macht, waardoor de blokkade der Vlaamsche Kust verslapt zou zijn. Kort daarna kwamen er klachten in, dat hij verzuimd had zoo snel als behoord had, voor *Duinkerken* te wezen, en vreemde redenen, heette het,

[1] Zie *Rapport v.* CORN. V. BEVEREN *over zijne Legatie aan den Kon. v. Gr. Brit. in* 1636 en 1637, *fol.* 103 (Rijksarchief).

[2] Zie hiervoor, Stuk IV, bl. 821, 822. AITSEMA, p. 350. *Resol. Stat.-Gen.* 14 Juni, 1637.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 19 Juli, 1636. *Resol. Holl.* 19 Juli, 1636.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 25 Aug. 1636.

waren door hem gevoerd. Ook verbaasde het bericht, door hem gezonden, dat hij spoedig in een onzer zeegaten te wachten was, om nieuwe mondbehoeften in te nemen en zijne schepen schoon te maken. Degenen toch, die met de uitrusting belast waren geweest, verklaarden, dat de voorraad zijner schepen veel langer moest strekken, en dat de noodzakelijkheid om de bodems schoon te maken, een ijdel voorwendsel was. Dus lieten Hun Hoog Mogenden hem den last toekomen om ten minste met het meerendeel zijner schepen in zee te blijven en te zorgen, dat hij in staat bleef om de Duinkerkers, zoo ze mochten uitloopen, te achterhalen. Niettemin was hij vóór het eind van October te *Hellevoetsluis* binnen gekomen, en nu namen de Staten de noodige maatregelen om eensdeels zich te vergewissen, of de Luitenant-Admiraal werkelijk, zoo als men zeide, «opgeraapte excusen" zocht, en anderdeels het spoedig weder uitzeilen van een deel des eskaders te bevorderen. VAN DORP verklaarde zich toen bereid om zich tegen de personen, die iets ten zijnen nadeele verbreidden, te verantwoorden, en Hun Hoog Mogenden toonden zich bezorgd, dat er door de ruchtbaarheid van hetgeen hierover voor zou vallen, ondienst voor het Land tegenover de Engelschen ontstaan mocht [1]. Wat men van de bekwaamheid en strijdlust van VAN DORP te denken moge hebben, zeker is het, dat zelfs de volvaardigste zeebevelhebbers, van wier schepen er sommige ter repartitie stonden van de eene of de andere der Landprovinciën, soms door slechte betaling gedwongen werden aan wal te blijven [2]. Met den aanvang van 1637 werden die Gewesten door de Generaliteit aangemaand, om het pas gemaakte reglement op de beveiliging der Nauwe zee en de bezetting der Vlaamsche Kust na te komen [3]. Doch hoe te verwachten, dat langs dezen weg, bij het kennelijk onvermogen van menige Provincie, het doel ooit bereikt zou worden? Daarom ondersteunden de Zeeuwsche Staten zelven de pogingen, die strekten om het bedrijf der kruisers te bevorderen, » wier diensten al de wereld door bekend waren." De *Hollanders*, daarentegen, zagen liever de geregelde zeemacht ondersteund, al was het dan ook door een nieuwe belasting in hunne Provincie en in *Zeeland* te heffen [4], en de Admiraliteit van *Amsterdam* klaagde, dat, sedert aan de West-Indische Compagnie was toegestaan om commissies aan kruisers te verleenen, de vrijeneringvaarders, die te voren brieven van het Land namen, zich nu meerendeels tot die Compagnie wendden, waardoor de Generaliteit en de Prins van het wettig aandeel, hetwelk zij aan den buit hadden, verstoken bleven [5]. Het was tijd, 1636—1639.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 27, 29 Sept.; 1, 4, 11 Nov. 1636. 20 Jan. 1637. *Resol. Holl.* 2, 8, 9 Oct. 1636.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 23 Aug.; 21 Nov. 1636. 26 Jan.; 16, 17, 24 Febr. 1637.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 2, 20, 24, 28 Jan. 1637.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 18 Febr. 1637. *Resol. Holl.* 10 Maart, 1637.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 7 Jan.; 3 Febr. 1637.

1636—1639. dat de Staten op een besluit terugkwamen, hetwelk hunne inkomsten ten behoeve der zeemacht nog kariger maakte.

Hoe heftig de kaapvaart ook gedreven werd, en hoe roekeloos de kruisers ook wezen mochten, de woestheid vond hare grenzen in het gezag der menschelijkheid, dat zich in den langen oorlog meer en meer deed gelden [1]. Aan de uitoefening van het recht der voetspoeling werd niet meer gedacht, en gedurig werd de gelegenheid gezocht tot wisseling van ter zee gemaakte gevangenen, en door premiën, aan de kruisers uitgeloofd, het vangen van Vlaamsche schippers en visschers aangemoedigd, om de Brabanders geneigd te maken tot eene algemeene wisseling, aan welke men boven particuliere wisselingen, bij welke de Zeeuwsche kapers belang hadden, de voorkeur gaf. De gevangenneming van den Brabantschen Admiraal COLLAERT met ongeveer 200 van de zijnen gaf in Maart, 1636, eene gunstige gelegenheid om tot eene gewenschte wisseling te komen [2].

In weerwil van zoovele bezwaren hield men in *Holland* steeds het doel in het oog om de zeemacht van der Staten Mogendheid eenmaal op zoo goeden voet ingericht en zoo talrijk te krijgen, als noodig zou zijn, om te gelijkertijd de aanmatiging des Britschen Konings te verijdelen, en het gevaar te ontgaan, dat de zee ten eenenmale het tooneel werd van het woest geweld der kapers. Doch zou dit doel ooit bereikt worden, dan moest *Holland* den band der Unie in eere houden, den oorlog te lande steunen, en vooral niet dan hoogst voorzichtig den vrede zoeken. Vandaar dat de Prins zich in staat gesteld zag om in dit jaar (1637) een belangrijk wapenfeit ten uitvoer te brengen.

Dadelijk in den aanvang van het nieuwe jaar (1637) bleek, dat er gevolg zou gegeven worden aan het besluit, in de laatste maand van het vorige jaar met toestemming van *Holland* genomen [3]. Immers werd den 5den Januari door den Raad van State de vraag tot de Staten-Generaal gericht, of men den kapiteins zou aanschrijven, te zorgen, dat hunne compagniën tegen den eersten April voltallig waren. Alle Provinciën toonden

---

[1] Dat onze Provinciën aan de Duitschers in hunnen oorlog een voorbeeld van menschelijkheid gaven, blijkt hieruit, dat de partijen in *Duitschland* een edelmoedig kwartier, aan den overwonneling verleend, *ein holländisches Quartier* noemden. G. FREIJTAG, *aus dem Jahrh. des grossen Krieges*, p. 93. Over het algemeen droeg veel wat onder het Duitsche krijgsvolk goed van inrichting en hoedanigheid was, den naam van *holländisch* (FREIJTAG, ald. p. 22, 33).

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 22 Sept.; 13 Oct.; 23 Nov.; 29 Dec. 1635. 22, 24 Febr.; 10, 26 April; 4 Juli, 1636. *Resol. Holl.* 21 Sept.; 12 Oct.; 16 Dec. 1635. 16, 19, 20, 22, 23 Febr.; 6, 7, 12, 14 Maart; 9, 11 April, 1636. De vijandelijke Admiraal, blijkens *Resol. Holl.* (6 Maart 1636) door J. EVERTSEN gevangen gemaakt, moet spoedig weder uitgewisseld zijn. Althans PAUW schrijft den 7 Nov. 1636 uit *Parijs*, dat die vlootvoogd met 7 of 8 schepen voor de rivier van *Bayonne* gekomen was, terwijl een Spaansch leger, om die stad aan te tasten, *Frankrijk* binnen was getrokken. Toen klaagde men in de Fransche hoofdstad zeer, dat onze zeemacht hem het uitloopen uit *Duinkerken* niet belet had.

[3] Zie hiervoor, bl. 34.

zich geneigd om hierin te bewilligen; alleen *Holland* verklaarde zich alsnog ongelast. De reden was deze, dat er gegronde twijfel bestond, of de Fransche penningen, waaruit, volgens de gemaakte bepaling, de buitengewone troepen betaald moesten worden, toereikend waren, al voegde ook de Generaliteit er eenige gelden bij uit de middelen, waarover zij zonder de Provinciën op nieuw te moeien, beschikken kon: in dat geval moesten, meende *Holland*, die troepen afgedankt worden. En inderdaad was op die penningen reeds veel in voorbaat genoten, en betaalde de Fransche Regeering met geld, aan welks waarde veel te kort kwam [1]. Daarbij verklaarde dezelfde Provincie zich nader door te kennen te geven, dat zij de 50 Compagniën van 1628 slechts aangehouden wilde hebben onder de voorwaarde, dat hare sterkte tot 120 man werd verminderd, en dat dan nog wel voor slechts zes maanden. En eindelijk herhaalde zij op nieuw, dat zij alles slechts toestond, mits er order gesteld werd op de zeezaken. Zijne Hoogheid nam met die vermindering van de sterkte der genoemde compagniën geen genoegen; doch niettegenstaande de Prins van groote toebereidselen van den vijand te water en te lande liet berichten, en alsnu verlangde, dat de compagniën reeds met den eersten Maart voltallig zouden zijn, volhardde *Holland* bij hare eischen. Zoo bleef alles opgehouden, zelfs nog nadat de Voorzitter der Staten-Generaal in eene plechtige toespraak verklaard had, dat nagenoeg alle Vorsten in de wapenen bleven om af te wachten, wat de tegenwoordige »crisis" van de zaken der wereld zou opleveren, hetzij vrede, hetzij voortduring van den oorlog, en dat niettemin hier te lande nog niet bepaald was, welk krijgsvolk men zou aanhouden. Op dezen grond had hij de Staten aangemaand, den vijand te toonen, dat wij het niet opgaven, en den vrienden, dat wij ons de gemeene zaak moedig bleven aantrekken. Nog een ander middel werd er gebruikt om *Holland* te bewegen. Charnacé, namelijk, verklaarde zwarigheid te moeten maken om nu de Staten nog niet besloten waren, een genoegzaam aantal troepen in dienst te houden, het traktaat van 6 September 1636 te ratificeeren. Toch hield *Holland* niet op, den voortgang van alle toebereidselen ten oorlog tegen te houden, totdat de Prins toegaf en met de vermindering der 50 compagniën op 120 man genoegen nam. Alstoen toonde zich ook Charnacé voldaan en ratificeerde het traktaat [2].

1636—1639.

Holland erlangt vermindering der getalssterkte van zekere compagniën voetvolk.

Niettemin kwam er in de uitvoering van een groot en openbaar krijgsplan geenen

---

[1] In het *Rapport van de Legatie van* Corn. v. Beveren *naar Gr. Brit.* in 1636 en 1637 lezen wij, hoe deze onze Gezant, in vereeniging met den gewonen Gezant Joachimi, den Engelschen zegelbewaarder Baron Coventry inscherpte om toch niet, op het voorbeeld van *Frankrijk*, er toe over te gaan om de munt lichter te maken. Zij meenden hem toen van de schadelijkheid van zulk eenen maatregel overtuigd te hebben.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 5, 27, 29, 30 Jan.; 1, 10, 12, 13, 14, 19, 26 Febr. 1637. *Resol. Holl.* 10, 24, 28, 30 Jan.; 2, 3, 4, 7 Febr. 1637. Aitsema, II, p. 419.

1636—1639. voortgang. Hiervoor bestonden verscheidene redenen. Vooreerst, de Fransche penningen kwamen niet zoo spoedig in als vereischt was, en zelfs toen door de Fransche Regeering voor de betaling van twee termijnen was gezorgd [1], haperde er nog veel. Zoo iemand derhalve den aanvang der krijgsondernemingen op groote schaal en in overleg met *Frankrijk* om de eene of andere reden wenschte te verhinderen, kon hij er op nieuw op wijzen, dat men *Frankrijk* niet kon vertrouwen. Immers was het bekend, dat dit Rijk met *Spanje* over vrede onderhandelde, en al bouwde men nu ook, zooals men aan CHARNACÉ verklaarde, op het koninklijke woord van LODEWIJK XIII, dat hij niet zonder dezen Staat met onzen vijand zou sluiten [2], toch gaf die handelwijze grond om, voordat men zich groote offers getroostte, af te wachten, wat van die onderhandelingen zou komen.

De uitvoering van een groot krijgsplan wordt verschoven.

Dat zoo wel de Prins als nog altijd de Provincie *Holland* reden konden hebben om het in het werk stellen van eenig groot krijgsplan niet te bespoedigen, laat zich gemakkelijk bevroeden.

Wat de Prins betreft, de toestand van de zuidelijke Provinciën, waar hij nog steeds zijne vertrouwden en voorstanders had, was van dien aard dat hij op een of ander punt eene beweging in zijn voordeel mocht verwachten. Bij de geesteloosheid van het Spaansch Bewind en het nagenoeg volslagen gebrek aan bekwame mannen [3] ontbrak bij vele Brabanders en Vlamingen het noodige vertrouwen op hunne Regeering: moest deze bezwijken, dus redeneerden dezulken, zoo was het beter den Prins van *Oranje* in te roepen, dan in de handen van *Frankrijk* te vallen. Van den Prins waren de wenschelijkste voorwaarden te verwachten, en hij was in allen gevalle een Nederlander, terwijl men met *Frankrijk* de tirannij van den gehaten Kardinaal inhaalde. Wat men zich van den Prins beloven mocht, blijkt uit een vertrouwelijk gesprek, door hem met ALEXANDER VAN DER CAPELLEN gehouden, bij gelegenheid dat deze hem in het voorjaar van 1635 het bezwaar had voorgehouden, hetwelk het Graafschap *Zutfen* in het toen nog niet beklonken traktaat met *Frankrijk* zag. Dat Kwartier van *Gelderland* stiet zich aan het artikel, waarbij aan de Brabantsche steden, die tot ons overgingen, handhaving van de Roomsche godsdienst beloofd werd, hetgeen den Zutfenschen (niet minder dan den Zeeuwen) eene schandelijke

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 26 Maart; 15 April, 1637. De regimenten van MULERT en WAARDENBURG werden alsnu afgedankt, opdat de Fransche gelden geheel tot onze troepen besteed zouden mogen worden (*Resol. Stat.-Gen.* 26 Febr.; 28 Maart, 1637). [2] *Resol. Stat.-Gen.* 27 Mei, 1637.

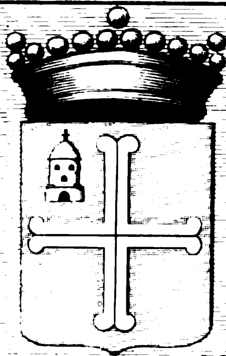
[3] OLIVAREZ schreef den 10den Mei aan den Kardinaal-Infant: »Uw gebrek aan Spaansche Staatsdienaren grieft mij ten hoogste.... Er zijn geen menschen, neen! Monseigneur, er zijn er geene: het helpt niet, of ik al zoek: ik vind ze niet.” Daarom raadt de Minister den Landvoogd, dat hij den President ROOSE, dien hij, als alleen bekwaam, hoogelijk roemt, in eere houde (*Visite aux Archiv. de Munich*, par M. GACHARD. *Compte rendu de la Comm. royale d'Hist.* (Acad. royale de Belg. 1864).

1

De
van
krijgsp
versch

JH^R. ALEXANDER VAN DER CAPELLEN
HEER VAN AARTSBERGEN ENZ.

toegefelijkheid toescheen, in strijd met de oude grondstellingen van dezen Staat. Hierop nu antwoordde de Prins »met een strak wezen," dat die zaak niet gezegd kon worden met de oude maximen te strijden: in 1602 was gelijke voet gehouden, en in de Oost-Indiën lieten wij in plaatsen, die onder onze gehoorzaamheid stonden, de heidensche afgoderij toe: de paapsche ceremoniën waren zóó erg niet, en hij kon de meening van ROSAEUS (predikant te *'s Gravenhage*) niet aannemen, die hem in zijne kamer gezegd had: beter de stad *Antwerpen* niet te hebben, dan ze met toelating van de Roomsche religie te winnen [1]. — Bij zulk eene gezindheid van den Prins moest in *Brabant* veler oog op zijne Hoogheid geslagen blijven, en moest hij wederkeerig met belangstelling elke beweging in de zuidelijke Provinciën gadeslaan. Nu was juist in dezen tijd de stad *Luik* in groote gisting. Wel behoorde dit Bisdom aan den Keurvorst van *Keulen*, maar wegens de nabuurschap en allerlei punten van aanraking met *Brabant* kon eene omwenteling in die stad niet nalaten van grooten invloed in de zuidelijke Provinciën te zijn, vooral wanneer op hetzelfde oogenblik aan den anderen uithoek des lands een belangrijk punt, met name *Antwerpen*, den Prins in handen mocht vallen. 1636—1639.

De Stad *Luik* had zich sedert geruimen tijd veeleer Fransch- en Nederlandsch-, dan Keizersch- of Spaansch-gezind betoond. Zelfs de Geestelijkheid weet de schade, die het land van *Luik* door den oorlog leed, aan haren Prins-Bisschop, den Keurvorst van *Keulen*, en klaagde zijne handelwijze bij den Paus aan [2]. Het was voor den Keizer en *Spanje* ten hoogste wenschelijk aan dien staat van zaken, die voor de ondernemingen der Franschen zeer gunstig, en voor de Nederlanders, in *Maastricht* en op andere punten aan de *Maas* genesteld, zeer voordeelig was, een einde te maken, en de Graaf VAN WARFUSÉE, niet schroomende ten tweeden male een verrader te worden, en zijnen eenigen zoon, die zich in de macht der Franschen bevond, aan de wraak prijs te geven [3], maar Onlusten te *Luik*.

[1] *Gedenkschr. v.* A. V. D. CAPELLEN, II, bl. 8 en 9. Waar de Prins zeide, dat men in 1602 gelijken voet had gehouden, had hij voorzeker de capitulatie van *Grave* op het oog, waarbij aan de Kruisbroeders van *St. Agatha* in het Land van *Kuik* vergund was in hun klooster te mogen blijven. Werd in eene Heerlijkheid der Prinsen van *Oranje* de Roomsche Geestelijkheid in haren staat gelaten, wat konden dan de Roomschen in *België* niet van Prins HENDRIK wachten? In Jan. 1637 was er in antwoord op de vervolging, waaraan de predikanten in het Limburgsche bloot stonden, een streng plakaat tegen de Roomsche Geestelijken uitgevaardigd. Toen verzochten de genoemde Kruisbroeders in hun klooster te mogen blijven met beroep op die capitulatie en op gelijke vergunning aan de Abdij van *Bern* in het Land van *Heusden* gegeven (*Resol. Stat.-Gen.* 12 Jan. 1637).

[2] Zie *Kroniek v. h. Histor. Genootsch. te Utrecht*, *Jaarg.* 1867, bl. 497, volgg.

[3] Werkelijk werd WARFUSÉE's zoon, na het gebeurde, in de *Bastille* gevangen gezet (Zie Miss. VAN EUSSEKEREN, v. d. 12 Mei, 1637).

1636—1639. zich door het bewijzen van een grooten dienst met den Koning van *Spanje* willende verzoenen, was de man, die zich bereid toonde om eene verandering in den staat van zaken te *Luik* te bewerken. Den abt DE MOUSSON, den Baron DE CÉSAN, die bij de Staten der Vereenigde Provinciën in gunst stond [1], en den burgemeester DE LA RUELLE, het hoofd der Fransch-gezinden, noodigde hij den 16den April (1637) bij zich ter maaltijd met het oogmerk om hen door daartoe gestelde soldaten te laten ombrengen, of althans in verzekerde bewaring te laten nemen. Deze daad zou, verwachtte hij, in de stad het sein worden van eene beweging ten voordeele van den Koning van *Spanje*, en, zoo was de afspraak, ondersteund worden door de troepen van den Kardinaal-Infant, daartoe tot in de nabijheid van *Luik* opgerukt. Maar de aanslag viel gansch anders uit: wel werd de Burgemeester DE LA RUELLE ten huize van WARFUSÉE vermoord; maar deze moord werd door ingedrongen volk op den Graaf zelven gewroken, en de troepen, de kans verloren achtende, trokken wederom af, hun voornemen ontveinzende. Nu het verraad mislukt was, zag zich natuurlijk de andere partij versterkt, en het volk zag vurig uit naar de gelegenheid om den laaghartig vermoorden veelgeliefden burgemeester op den ganschen Spaanschen aanhang te wreken. Dus was de Stad meer dan ooit op de hand van Nederlanders en Franschen, en was men, zoo scheen het, aldaar rijp om zich zonder voorbehoud, hetzij Fransch, hetzij Nederlandsch te verklaren. Bij een oploop werd er reeds op vele plaatsen door de stad: »Leve de Prins van *Oranje!* dood aan de Spanjaarden!" geroepen, en aan Hun Hoog Mogenden werd door eenen vertrouwde geschreven: »geene Spaansche soldaten zullen licht binnen *Luik* durven komen, en velen houden het er voor, dat de onzen bij deze gesteldheid van zaken een goed onthaal zouden vinden, vooral als men daaraan wat te kosten wilde leggen, en op geen sommetje zag om de aanvoerders mede te begiftigen: dit zou mogelijk meer voordeel doen, dan een schip in zee" [2]. Op het bericht van het gebeurde te *Luik* werd in de vergadering der Staten-Generaal in omvraag gebracht, of men van de opschudding onder het volk aldaar geen partij zou kunnen trekken ten gemeenen bate en ten nadeele der Spanjaarden, en de Prins werd gemachtigd in overleg met eenige Heeren, die hij zelf zou kiezen, te besluiten wat tot dat doel in deze zaak gedaan zou kunnen worden. Weinig dagen daarna besloten Hun Hoog Mogenden, den overste GOLSTEIN, die onder den Hertog van BOUILLON, Commandant van *Maastricht*, diende, te machtigen, de som van 1000 Rijksdaalders te besteden, met het doel om sommige

[1] Op verzoek van CHARNACÉ werd hem door de Staten vergund, met behulp van onze soldaten weerwraak te nemen voor schaden, hem berokkend door de Spanjaarden, die de landgoederen zijner vrouw hadden gebrandschat (*Resol. Stat.-Gen.* 19 Maart, 1637).

[2] Zie *Kronick v. h. Hist. Gen. te Utr.*, Jaarg. 1867, bladz. 503—512. *Compte rendu de la Comm. roy. d' hist. Acad. roy. de Belgique*, 18[illegible]6, p. 445, sqq. AITZEMA, II, p. 505—511.

»goedgezinden" te *Luik* in hunne goede voornemens ten aanzien van onzen Staat te doen volharden [1]. — De Franschen zouden natuurlijk niet gaarne gezien hebben, dat er te *Luik* eene omwenteling ten voordeele van den Prins van *Oranje* uitbrak. Dus kan ons niet bevreemden, wat de Secretaris EUSKERKEN weldra uit *Parijs* schreef, dat de Kolonel DANIEL DE RIVE van daar naar *Luik* gezonden was met geld en met den last om de burgers »van de goede partij" bij hunne trouw jegens *Frankrijk* te bewaren [2]. Intusschen moest juist de onzekerheid of men voor *Frankrijk* of voor *Holland* partij zou kiezen, en de ongerijmdheid, die het in zich scheen te hebben, dat men zich voor beiden tegelijk verklaarde, te weeg brengen, dat het Bisdom, hoe ontevreden ook over het bewind van den Keurvorst van *Keulen*, tegen dezen Vorst niet in opstand kwam. Hoe het zij, wat er te *Luik* verder zou gebeuren, was nog niet te voorzien, toen de Prins, den 27sten April, en dus kort nadat het bericht van den moord, aldaar gepleegd, ontvangen was, door den President der vorige week aan de Staten-Generaal liet weten, dat hij eenen aanslag ten dienst van het Land voor had, en den vorigen dag, het was een Zondag, des avonds laat, in het geheim vertrokken was: binnen weinige dagen zou het moeten blijken, of de zaak gelukt zou zijn, al of niet [3]. In zijne *Gedenkschriften* meldt de Prins, dat hij den 7den Mei den *Haag* verlaten heeft om aan het hoofd van een leger van 14000 man voetvolk en 33 compagniën ruiterij, volgens afspraak met de Franschen [4], die bereid waren hem daarbij te ondersteunen, *Duinkerken* te gaan aantasten, welke stad dan bij het gelukken der onderneming door den Koning in onze macht zou gelaten worden, hoezeer zij behoorde tot het aandeel, dat in het traktaat van verdeeling aan *Frankrijk* was toegewezen. Hier wordt duidelijk gedoeld op den tocht, die eerst twee maanden later in het begin van Juli is aangevangen. De dagteekening derhalve is onjuist. Hoe dit zij, 's Prinsen geheim vertrek in den avond van den 26sten April en wat hij daarbij op het oog mag gehad hebben, wordt verzwegen. Uit AITSEMA [5] weten wij, dat *Hulst* het doel van den aanslag was, hoezeer in 's Prinsen *Gedenkschriften* de zaak dus wordt voorgesteld, alsof alle plannen op *Gelder*, *Breda*, *Hulst* of *Antwerpen* waren opgegeven, om op CHARNACÉ's vurigen aandrang den tocht tegen *Duinkerken* aan te vangen. De door den Prins aangewezen troepen, meldt AITSEMA, waren den 28sten April in den omtrek van *Hulst*. Toen begon men in den nacht een brug over de gracht dezer vesting te slaan. Maar er viel van den wal een schot. Dit deed 's Prinsen krijgsvolk gelooven, dat de aanslag ontdekt en de overrompeling eene

1636—1639.

Aanslag van den Prins op *Hulst*.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 22 April, 1637. *Secr. Resol.* 25 April, 1637.

[2] *Missieve* v. d. 1 Mei, 1637.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 27 April, 1637.

[4] D'ESTRADES was reeds in het voorjaar van 1637 te *'s Hage* geweest om met den Prins krijgsplannen te beramen (*Missieve* van EUSKERKEN, van 24 Apr. 1637).

[5] II, bl. 450.

1636—1639. onmogelijkheid geworden was. Dus trokken zij af, en de geheele onderneming werd opgegeven. Ware zij gelukt, de Prins zou *Hulst* als een steunpunt gebruikt hebben, om zich in het Land van *Waas* te vertoonen. Misschien verwachtte hij wel, dat er zich te *Antwerpen* eene beweging zou opdoen, die deze stad in zijne handen zou doen vallen. Dat hij steeds en ook nog in het volgende voorjaar (van 1638) zijne zinnen ten sterkste op het winnen van *Antwerpen* gezet had, is ons uit de Brieven van D'ESTRADES bekend [1].

Ontworpen tocht tegen *Duinkerken*. Zooveel is zeker, dat nadat de aanslag op *Hulst* mislukt was, de Prins niet veel ijver heeft getoond in het doorzetten van den tocht tegen *Duinkerken*. Althans liet hij, toen hij eindelijk de vereischte macht bijeen had, haar vrij lang [2] op de reede van *Rammekens* liggen, hetwelk 's vijands troepen naar het bedreigde *Vlaanderen* lokken en dus den tocht tegen *Duinkerken* te bezwaarlijker maken moest. Volgens 's Prinsen *Gedenkschriften* belette hem hardnekkige tegenwind om zijn oogmerk uit te voeren [3]; volgens hetgeen hij door CHARNACÉ aan het Fransche Hof, waar men niet wist wat van 's Prinsen werkeloosheid te denken [4], tot zijne verontschuldiging liet weten, was in de onmogelijkheid om een geschikt punt te vinden, waar hij met zijne troepen landen zou, de oorzaak gelegen, dat er van het beraamde plan tegen *Duinkerken* niets had kunnen komen [5].

Dat de Prins, liever dan *Duinkerken* met toedoen der Franschen, *Antwerpen* zonder hun toedoen in zijne handen zou hebben zien vallen, spreekt van zelf. Zoo zou deze Stad, wat haar bij de overgave toegestaan ware geworden, aan den Prins dank geweten hebben, en Zijne Hoogheid zou in haar, zoo vleide hij zich, een middel hebben bezeten om de Amsterdammers, die de vrees voor de mededinging van eene Stad als *Antwerpen* rede zou hebben leeren verstaan, naar zijnen zin te zetten.

Hoe dit zij, na het met *Frankrijk* gesloten traktaat, ging het voor den Prins niet aan, met eene legermacht, nagenoeg zoo sterk als hij zelf verlangd had, gedurende het gansche saizoen niets uit te voeren. Derhalve, na eerst (immers mag men het daarvoor houden) den schijn aangenomen te hebben, alsof hij den tocht tegen *Duinkerken* wilde volvoeren, en daardoor den vijand verleid te hebben *Noord-Brabant* van troepen te ontblooten, voerde hij zijn leger den 21sten Juli [6] van voor *Rammekens* tot

Beleg geslagen om *Breda*.

[1] *Lettres* etc. *de* M. D'ESTRADES I, p. 13.

[2] Drie weken lezen wij in 's Prinsen *Gedenkschr.* (bl. 202); doch langer dan veertien dagen heeft het niet geduurd.

[3] *Mém. de* FRÉD. HENRI, p. 200—203.

[4] *Archiv. de la Mais d'Or.*, l.l. p. 97. Miss. v. SOMMELSDIJK, v. d. 17 en d. 24 Juli, 1637.

[5] Ald. p. 98, 99. De aanvang van den brief van SOMMELSDIJK (op p. 99) heeft allen schijn, alsof hij dienen moet om te bewijzen, dat de schrijver van de oprechtheid van 't geen de Prins aan de Franschen verzekerde, overtuigd was. Het niet uitvoeren van de onderneming op *Duinkerken* veroorzaakte in *Frankrijk* groote teleurstelling (Miss. v. SOMMELSDIJK, v. d. 7 Aug. 1637).

[6] *Resol. Stat-Gen.* 22 Juli, 1637. AITSEMA, II, bl. 451.

het beleg van *Breda*, eene onderneming, die voor zijne staatkundige eerzucht geene voldoening beloofde, en hem noopte, de vooruitzichten, welke hij op eenige belangrijke aanwinst in de Zuidelijke *Nederlanden* hebben mocht, te verdagen, maar die, zoo zij gelukte, hem den roem van groote krijgskundige bekwaamheid verzekerde, en op nieuw aan *Europa* zou toonen, welke ontzaggelijke hulpmiddelen hem in de bereidwilligheid der Noord-Nederlanders ten dienste stonden. 1636—1639.

In die hulpmiddelen, welke *Holland* hem verstrekken of onthouden kon, had deze Provincie steeds een gereed wapen om waar het haar belang gold, den Prins tot inschikkelijkheid te dwingen [1], en in het jaar 1637 zag zij zich door de Generaliteit (en op haar hand was de Prins) zoo fel bestreden, dat zij alle reden had om te zorgen, dit wapen niet te spoedig door voorbarige inwilligingen uit de handen te geven, met andere woorden, niet dan na hare voorwaarden gemaakt te hebben, den Prins datgene te verleenen wat tot een krachtig aanvangen en doorzetten van dat beleg noodig was.

Beklag over kooplieden, die schepen aan den vijand verhuurd hebben.

Twee groote grieven deed de Generaliteit tegen de Provincie *Holland* gelden. De eene was, dat zij partij trok voor die kooplieden, welke niet geaarzeld hadden, den Koning van *Spanje* te gerieven. — De eerste aanleiding tot de uitbarsting van dit geschil gaf het optreden van CHARNACÉ op den 6[den] Maart (1637) in de vergadering der Staten-Generaal met eene klacht over Hollandsche kooplieden, handelende op de *Levant*, welke den vijand in die mate van allerlei levensmiddelen hadden voorzien, dat de Spanjaarden in *Italië* gezegd konden worden nagenoeg alleen bestaan te hebben van de benoodigdheden, die de onzen hun toevoerden, na ze zelven in Fransche havens te hebben opgedaan. Zoo werd de vijand, dien *Frankrijk* aldaar bestreed, door ons toedoen met Fransche middelen ondersteund. Maar erger was (zeide de Gezant), dat de onzen niet minder dan 20 schepen aan de Spanjaarden verhuurd hadden. Zulk eene handelwijze, verwachtte de Koning van *Frankrijk*, zou door Hun Hoog Mogenden verboden en gestraft worden, opdat Zijne Majesteit zich niet genoodzaakt mocht zien hunne oprechtheid te verdenken. — Dadelijk verklaarden zes Provinciën, dat deze klacht gegrond was; maar *Holland* verlangde de zaak eerst nader te onderzoeken [2]. Niettemin duurde het niet lang, of de Staten van dit Gewest namen het besluit, dat tegen degenen, die zich aan dien toevoer hadden schuldig gemaakt, door de bevoegde fiskaals een onderzoek ingesteld zou worden zonder eenige oogluiking, en dat de plakaten, die zulk eene levering aan den vijand verboden, zouden herzien worden, om ze des noodig te verscherpen [3]. Zoo scheen alle oneenigheid afgesneden. Spoedig echter bleek het anders.

---

[1] Reeds om de schipbrug en ponten, tot de onderneming tegen *Hulst* benoodigd, in goeden staat ter zijner beschikking te hebben, had de Prins een welwillend voorschot van *Holland* noodig (*Resol. Stat.-Gen.* 8 Maart; 4, 6 April, 1637).

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 6 Maart, 1637.

[3] *Resol. Holl.* 10, 11 Maart, 1637.

1636—1639. De Generaliteit, door CHARNACÉ gedrongen, verlangde, dat niet de oude plakaten, om welke men zich niet bekreund had, des noods slechts eenigzins gewijzigd, vernieuwd zouden worden, maar dat een nieuw plakaat bij deze gelegenheid met bedreiging van zware straffen zou worden uitgevaardigd. De maand (Maart) liep ten einde, vóórdat *Holland* toestond, dat er zulk een plakaat zou worden ontworpen, en toen behield de Provincie zich nog voor, over het ontwerp nader te beraadslagen [1]. Vóór het midden van April was het opgesteld en aan de Staten van *Holland* medegedeeld, maar ook deze maand liep ten einde, zonder dat de Leden over de zaak advies uitbrachten, niettegenstaande de Staten-Generaal Hun Edel Mogenden herhaaldelijk aanmaanden, en zelfs dreigden, bij gebreke van hun advies, zonder hen tot het nemen van een besluit aangaande het ontwerp te zullen overgaan [2]. Tegen het eind van Mei herhaalde CHARNACÉ zijn verzoek om resolutie betreffende het plakaat. Maar nu waren juist de Provinciën aangezocht om te bewilligen in het uitzenden van bezoldigde schutters of waardgelders, ten einde in de grensplaatsen de soldaten te vervangen, die den Prins te velde zouden moeten volgen, en werden andere toebereidselen tot den veldtocht verordend [3]. Daarbij kwam, dat de betaling van het Fransche secours uitbleef, en *Frankrijk* eenige diensten ten behoeve van voor den Koning gelichte soldaten van ons noodig had [4]. Dus was het noch voor de Generaliteit, noch voor CHARNACÉ het geschikte oogenblik om *Holland* te ontstemmen, en had het vooreerst geene gevolgen, dat de zaak van het plakaat op nieuw in de Vergadering der Staten geroerd werd [5]. Ja, wat meer is, er kwam den 27sten Juni, toen de Prins op het punt stond om zich aan het hoofd van het leger te gaan plaatsen [6], betreffende de zaak een verzoenend voorstel van den Raad van State. Dit Collegie verklaarde, dat het onmogelijk was, het verhuren van schepen aan de Spanjaarden in de Middellandsche Zee te verbieden en tevens de bestaande vrijheid van den handel met *Spanje* te handhaven. Toch was het, om *Frankrijk* te vriend te houden, noodig, het plakaat uit te vaardigen; maar dit had geen bezwaar, aangezien het inderdaad niets zijn zou dan eene herhaling van vroegere plakaten [7]. — Maar nauwelijks was het leger vóór *Breda*, en had *Holland* den dank der Staten-Generaal verdiend door een 2000-tal boeren derwaarts te zenden, ten einde aan de verschansingen te arbei-

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 14, 30, 31 Maart, 1637. *Resol. Holl.* 30 Maart, 1637.

[2] *Resol. Holl.* 10, 22 April, 1637. *Resol. Stat.-Gen.* 18, 23 April, 1637.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 27, 29 Mei; 4, 15 Juni, 1637.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 22, 27, 29 Mei; 2, 5, 24 Juni; 6 Juli, 1637.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 3 Juni, 1637.

[6] *Resol. Stat.-Gen.* 4 Juli, 1637.

[7] *Resol. Stat.-Gen.* 27 Juni, 1637.

den [1], of de storm tegen *Holland* en bepaaldelijk tegen *Amsterdam* brak los. Die van *Amsterdam*, namelijk, hadden de klacht tegen zich uitgelokt, dat zij zich eene rechtspleging aanmatigden, welke aan de Generaliteit toekwam. In de maand Mei (1637) hadden de Staten van *Holland* besloten, de sedert eenige jaren ingevoerde verpachting van het vierdedeel der convooien en licenten, als leidende tot misbruiken, niet meer te doen plaats hebben, maar dit middel voortaan van wege de Provincie te laten »collecteeren.” Drie leden der Admiraliteit te *Amsterdam*, in dit Collegie van wege *Gelderland*, *Utrecht* en *Overijsel* zitting hebbende [2], telden dit besluit niet, en werden deswegens door de Regenten van *Amsterdam* in rechte betrokken. Zonder er zich om te bekreunen dat de Staten-Generaal die Heeren van alle vervolging ontsloegen, liet men aan het gerecht zijnen loop [3]. *Holland* nu trok in deze zaak onvoorwaardelijk voor *Amsterdam* tegen de Generaliteit partij, en liet dit besluit door buitengewone Gedeputeerden aan Hun Hoog Mogenden aanzeggen [4]. Dezen bleven staan op hun recht, hetgeen voor *Holland* te gevoeliger zijn moest, omdat juist in deze dagen de Staten-Generaal ten versoeke van *Gelderland* »om gevoegswille” van hetgeen zij hun recht achtten, afstand deden en eenige in hechtenis genomen personen, die op Geldersch grondgebied met den vijand in een vergelijk tot het betalen van oorlogsbelasting getreden waren, weder los lieten, om de vervolging van dat misdrijf aan die van *Gelderland*, welke zich op den bittersten toon beklaagd hadden, over te laten [5].

1636—1639.

Amsterdam matigt zich aan, Generaliteitsbeambten in rechte te betrekken.

Maar de strijd betreffende de rechtspraak van *Amsterdam* over beambten der Generaliteit in eene zaak, waar deze Stad belangeloos en dus sterker was, moest, zoo schijnt het, het streven maskeeren om diegenen vrij te doen komen, die schuldig stonden aan de levering van schepen en krijgsbehoeften aan den vijand. Weken de Staten van *Holland* niet op dat punt van geschil, zoo zou de vervolging der schuldigen aan dit bedrijf te eerder aan *Holland* zijn overgelaten, in welk geval dezen kans hadden om oogluikend behandeld te worden. En, voorzeker het was van het uiterst belang, dit doel te bereiken: want had men aan rechters, door de Staten-Generaal gesteld, die vervolging laten opdragen, zoo zou het lot van menigeen der voornaamste Amsterdamsche burgers in de handen der rechters geweest zijn, en het middel ware gevonden om

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 22 Juli, 1637. Onder die 2000 landlieden waren vele arme lieden, om niet van honger om te komen uit de *Palts*, *Hessen* en van elders naar de Hollandsche steden afgezakt. Dezen raakten de Hollanders op zoodanige wijze kwijt (AITSEMA, II, 451).

[2] Met name CORNELIS JONCKBLOET, Jonker ERNST VAN REEDE, Heer van de Vuursche, en JOHAN VAN VREE. [3] *Resol. Stat.-Gen.* 16 Juli, 1637.

[4] *Resol. Holl.* 17 Mei; 15, 16, 21 Juli; 4 Aug. 1637. AITSEMA, II, bl. 486, 505.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 18, 27, 31 Juli; 1 Aug. 1637.

1636—1639. *Amsterdams* en *Hollands* staatkunde te schande te doen komen en misschien te fnuiken. Zoo verklaart zich de heftigheid van den strijd.

Tegen het eind van Juli dan werden er brieven uit *Venetië* en *Genua* bij Hun Hoog Mogenden ter tafel gebracht, uit welke bleek, dat de schepen, door Nederlanders aan *Spanje* geleverd, niet bloot in de Napolitaansche wateren gebruikt, maar geprest zouden worden om dienst te doen in *Spanje* zelf, ja om van daar naar *Brazilië* te worden gezonden. Hierop scheen men met recht USSELINCX woord te mogen toepassen, dat degenen, welke die schepen aan den vijand verhuurd hadden, de strop geleverd hadden, waarmede wij zelven opgehangen zouden worden [1]. — Zoo had men eene gereede aanleiding om eene beraadslaging te openen, hoe de Nederlanders te straffen, die den vijand op zoodanige wijze geriefden [2]. Dadelijk besloten de Staten van *Holland* op die berichten, den fiskaal van het Hof van *Holland* aan te schrijven, een onderzoek betreffende deze zaak in te stellen en zonder oogluiking tegen de schuldigen te procedeeren [3]. Doch op deze wijze zou nog altijd de rechtspleging niet aan de Generaliteit zijn toegestaan, en daarop kwam het aan. Toen derhalve een schrijven van Zijne Hoogheid uit het leger vóór *Breda* was ontvangen, waarbij verlangd werd, dat alsnog een onderzoek tegen de schuldige reeders zou ingesteld worden, stelden Hun Hoog Mogenden dat schrijven om advies in handen van den Raad van State [4]. En hierbij bepaalden zich de verschillende aanvallen tegen *Holland* niet. Den 30sten Juli (1637) verschenen eenige buitengewone Gedeputeerden van *Utrecht* [5] ter Generaliteit. Zij hieven eene klacht aan tegen de Heeren van *Amsterdam*, die zich de rechtspleging over leden der Admiraliteit, en daaronder over eenen- uit hunne Provincie, aanmatigden. Tevens kwamen zij op tegen de »onverzadelijke gierigheid, die sommige kooplieden had verrukt" om schepen aan *Spanje* te leveren. Op deze voordracht werden ook de andere Provinciën uitgenoodigd, om gezamenlijk de Staten-Generaal te handhaven bij hun ontwijfelbaar recht, en besloten, de stukken in de zaak der door *Amsterdam* in rechte betrokken Generaliteitsambtenaren op te zenden aan den Prins, als Kapitein-Generaal, met verzoek om te verhoeden, dat het gezag der Generaliteit miskend werd, waardoor alles wat daarop gebouwd was, op losse schroeven zou gesteld worden. — Reeds dadelijk protesteerden die van *Holland* voorloopig ten sterkste tegen dit besluit, en verklaarden niet te kunnen dulden, dat dat verzoek uit naam der Staten-Generaal tot den Prins gebracht werd, aan-

Buitengewone Gedeputeerden van *Utrecht* komen daartegen op.

---

[1] In de boven (bl. 51) aangehaalde Memorie.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 21 Juli, 1637.

[3] *Resol. Holl.* 21 Juli, 1637.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 25 Juli, 1637. *Resol. Holl.* 25 Juli, 1637.

[5] Het waren de Heeren STRICK VAN LINSCHOTEN, VAN OOSTRUM, VAN BROEKHUIZEN, en Burgemeester VAN DER LINGEN.

gezien waar *Holland*, een der voornaamste Leden, niet instemde, wel van zes bijzondere Provinciën, maar niet van de Staten-Generaal sprake kon zijn [1]. — Maar de Heeren van *Utrecht* lieten het niet bij woorden: de Heer van *de Vuursche* verkreeg van het Hof van *Utrecht* provisie van arrest, en maakte daarvan gebruik tegen den persoon en de goederen van den Heer JOHAN TEN GROOTENHUIZE, Schout der Stad *Amsterdam*. De Staten van *Holland*, door de Heeren van *Amsterdam* verzocht hierop order te stellen, lieten de Staten-Generaal weten, dat zij die handelwijze der Heeren van het Sticht nul en geener waarde hielden, en daartegen zulke middelen, als zij geraden oordeelden, in het werk zouden stellen. Een eerste middel bestond hierin, dat zij de Staten van *Utrecht* verzochten, die procedure te staken. Op die mededeeling intusschen hadden de Staten-Generaal geantwoord, dat zij de zaak gelaten wenschten te zien zoo als zij was, totdat daarin door de Stadhouders beslist, of het geschil op eenige andere wijze uit den weg geruimd zou zijn [2]. 1636—1639.

Den eersten Augustus kwam het advies van den Raad van State in. Dit Collegie achtte het boven bedenking, dat de eigenaars en reeders der aan den Koning van *Spanje* verhuurde schepen zonder aanzien des persoons gestraft moesten worden, en daar de gewone stedelijke Officieren van Justitie in zulke zaken te slap waren, stelde de Raad voor, de vervolging op te dragen aan een opzettelijk daartoe beëedigd Collegie van het Land. Zelf sloeg hij alreede voor, dat de schuldigen verplicht zouden worden, de door hun toedoen geleden schade te vergoeden [3]. Behalve *Holland* vereenigden zich de Leden met dit advies, verklarende, dat men tegen de bewuste personen »scherpelijk procedeeren" moest, als tegen »lieden, die zich in openlijke vijandschap tegen den Staat van het Land hadden verloopen." De Raad van State zelve zou het Collegie zijn, wien de rechtspraak werd opgedragen. De Provincie *Holland* legde zich hier niet bij neder. Zij besloot, vooreerst, hare handelwijze ten aanzien van de drie leden van het Collegie ter Admiraliteit te *Amsterdam* bij missieven, gericht aan Zijne Hoogheid en de Provinciën, te rechtvaardigen [4]. Tegelijk met de missieve aan den Prins ging van wege de Staten-Generaal eene gelukwensching aan Zijne Hoogheid af wegens den voorspoedigen voortgang van het beleg van *Breda*, met de verzekering daarbij, dat Hun Hoog Mogenden al het mogelijke zouden toebrengen om die krijgsonderneming tot een goed eind te brengen [5]. Zonder *Hollands* bereidvaardigheid had deze toezegging niets te beduiden. Zoo derhalve deze Provincie zich op dit oogenblik met dat schrijven vereenigde, deed

Advies van den Raad van State in de zaak van het verhuren van schepen aan den vijand.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 30 Juli, 1637.

[2] *Resol. Holl.* 30 en 31 Juli, 1637. *Resol. Stat.-Gen.* 31 Juli, 1637.

[3] AITSEMA, II, p. 505.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 1, 6 Aug. 1637. *Resol. Holl.* 4 Aug. 1637.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 4 Aug. 1637.

1636—1639.

zij den Prins stilzwijgend gevoelen, dat hij *Holland* niet tot het uiterste moest drijven, zoo hij op hare ondersteuning rekening wilde maken. — Tevens gaven de Staten van *Holland* aan Hun Hoog Mogenden te kennen, dat in geval met de verpachting van het vierdedeel der convooien en licenten voort werd gegaan, zij zulks ten hunnent niet zouden gedoogen, en het aanplakken van biljetten, daartoe dienende, niet zouden toelaten. Toen dit niettemin geschiedde, lieten de Staten van *Holland* de biljetten afscheuren, en, placht het Stadhuis van *'s Gravenhage* te voren gebruikt te worden om de verpachting te doen, zoo verboden Hun Edel Mogenden de Magistraat dat gebouw voor ditmaal daartoe te leenen [1].

Holland gaat het verpachten van het ¼ der convooien en licenten tegen.

Ten gevolge van deze handelwijze werden de Staten-Generaal meer verbitterd, dan ooit, en zij besloten het door hen genomen besluit ter vervolging der reeders, die hunne bodems aan den vijand verstrekt hadden, aan Zijne Hoogheid toe te zenden met het verzoek, dat hij de goede hand zou bieden, opdat het ten volle uitgevoerd mocht worden, niettegenstaande » het gewoel, dat daartegen zou mogen gedaan worden." En dit niet alleen, maar zij verzochten Zijne Hoogheid, met verwijzing op het zestiende Artikel der Unie [2], te willen overgaan tot beslechting van de geschillen tusschen *Holland* en de Provinciën over de rechtspraak in zake van ambtenaren der Generaliteit, alsmede over de feitelijkheden, in het afscheuren der verpachtingsbiljetten bestaande, door die van *Holland* tegen de Generaliteit gepleegd [3]. — *Holland* verzocht Hun Hoog Mogenden de verzending dezer brieven en bescheiden alsnog in bedenking te nemen; maar zij gingen niettemin af. Nu protesteerde de Provincie tegen die brieven, als, wat den inhoud aanging, zonder genoegzame gronden, en wat den vorm betrof, onbetamelijk en beleedigend. Eene Provincie (dus ging het protest voort) van dat belang in den Staat, en die zich, gelijk de geheele wereld wist, zoo verdienstelijk jegens denzelven gemaakt had en nog steeds maakte, had men op zulk eene wijze niet behooren te bejegenen, en ongetwijfeld waren de Gedeputeerden der zes Provinciën daartoe niet gelast geweest: weshalve dezen zich ten onrechte het karakter van Staten-Generaal aanmatigden. Zoo had men dan Zijne Hoogheid met de zaak niet behooren te moeien, te meer daar zulke zaken, rakende het recht *de non evocando*, door de Unie niet aan de Stadhouders waren opgedragen [4]. Tevens werden brieven vastgesteld, waarbij de Prins ten aanzien van het gebeurde uit het standpunt van *Holland* ingelicht werd, en wat alles afdeed, de leden

[1] *Resol. Holl.* 6, 7, 8, 11, 12, 14, 15 Aug. 1637. Aitsema, II, p. 505.

[2] Het 16de Artikel der Unie draagt, in geval van geschil tusschen de Provinciën in het gemeen, de beslechting op aan de Stadhouders, om binnen eene maand uitspraak te doen zonder beroep.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 12 Aug. 1637.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 14 Aug. 1637. Aitsema, II, p. 489, 490.

van den Raad van State, die van wege *Holland* in dat Collegie zitting hadden, ontboden, ten einde hun de meening van Hun Edel Mogenden aangaande de judicatuur over de ingezetenen, die schuldig zouden bevonden worden aan het verhuren van schepen aan den vijand, kennelijk te maken. De Heer VAN SOMMELSDIJK verscheen op dit gebod. Hij beklaagde zich, dat hij zich op deze wijze tusschen zijne verplichtingen jegens de Staten van *Holland* en die jegens de Staten-Generaal geklemd zag [1]; maar na zijn vertrek werd besloten, dat zich de Hollandsche Gecommitteerden in den Raad van State van die judicatuur zouden hebben te onthouden, op grond dat zoodanige zaak, blijkens de Instructie van dat Collegie, aan hetzelve niet was opgedragen, maar aan de Provinciën was voorbehouden [2]. — Zoo doende was het den Raad van State nagenoeg onmogelijk om als rechtbank op te treden, te meer omdat er nog eenige zijner leden zich in *Friesland* bevonden [3]. — Op dat besluit gingen de Staten van *Holland* uiteen, in afwachting van de uitwerking der stoute handelingen, die zij verordend hadden. Er verliep geene week, of de Staten-Generaal sloegen een verzoenenden toon aan. Zoo die van *Holland*, droegen zij voor, voldoening wilden geven voor het afscheuren der verpachtingsbiljetten, zouden Hun Hoog Mogenden in de wijze van verpachting de misbruiken afschaffen, waaraan die van *Holland* zich gestooten hadden. Tevens noodigden zij dezen uit, om niet te blijven staan op hetgeen zij aan de Provinciën geschreven hadden ten einde ze te overtuigen van haar recht om de Generaliteitsbeambten in rechte te betrekken. — Wat het eerste punt betreft, zoo stelden Hun Hoog Mogenden voor, de verpachting op den vorigen voet voor een jaar toe te staan, of voor korter, zoo de Provinciën zich deswege vroeger konden verstaan, of de Stadhouders het geschil binnen dien tijd beslechtten. De Hollandsche Gedeputeerden verklaarden het aanbod, van de zijde der Staten hunner Provincie reeds vroeger gedaan, te herhalen, hierin bestaande, dat de verpachting twee of drie weken zou worden uitgesteld, binnen welken tijd de Gecommitteerde Raden eene nieuwe zitting zouden bijeen roepen. Bij deze verklaring voegden zij eene ernstige waarschuwing, wat onheilen uit overijlde stappen zouden kunnen voortkomen. — Desniettemin gingen Hun Hoog Mogenden, oordeelende dat het uitstel tot ongelegenheid zou leiden, onmiddellijk over om de verpachting »bij provisie" te doen plaats hebben, en wel, daar *Holland* hun geen lokaal gunde, in de groote kamer achter hunne vergaderzaal [4]. Deze stap, die niet plaats greep zonder protest van *Hollands* zijde, ging echter gepaard met het nemen van een besluit om de misbruiken, door *Holland* gewraakt, zoodra mogelijk te laten onderzoeken: reeds dadelijk werd zeker voorschot aan de pachters ontzegd. Van dit een en ander zou aan Zijne

1636—1639.

[1] *Archiv. de la Mais. d'Orange*, p. 105, 106.

[2] *Resol. Holl.* 14, 15 Aug. 1637.

[3] Zie hiervoor, bl. 32 en *Resol. Holl.* 4 Aug. 1637.

[4] *Archiv. de la Mais. d'Orange*, p. 105.

1636— 1639. Hoogheid bericht gegeven worden, met verzoek dat hij de Generaliteit wilde handhaven in haar goed recht [1].

Dus was de breuke nog ganschelijk niet hersteld. Het was een hachlijk oogenblik. Wekelijksche bededagen werden er gehouden, niet alleen om 's Hemels zegen bij het beleg van *Breda*, maar ook om afwending af te smeeken van de pest, die verscheidene steden en plaatsen bezocht [2]. De Raad van State klaagde sints eenigen tijd met zonderlingen aandrang [3] over den vervallen toestand der grensvestingen, en scheen de verantwoordelijkheid voor eene te duchten verrassching op de Staten Generaal te willen laden: hij vorderde maatregelen van gezag om de Provinciën tot het leveren der tot de fortificaties benoodigde penningen te dwingen [4]. Had in dezen tijd de vijand, die, zooals de Raad van State te kennen gaf onze zwakke punten zeer goed wist, eene vesting overrompeld, het ware voorzeker aan verraad geweten, en wie de Raad van State daarvan verdacht zou hebben willen zien, laat ons de bekende gezindheid van zijn voornaam medelid, den Heer van SOMMELSDIJK, niet twijfelachtig. Deze Heer van zooveel invloed en gezag [5], spoorde den Prins aan om bij de bestaande geschillen tegen *Holland* op te treden en het gezag der Staten-Generaal en zijne eigen macht te handhaven en voor goed te vestigen [6]. Had de Prins het beleg van *Breda* opgebroken om aan het hoofd van zijn leger in het binnenland order op zaken te stellen en het gevaar af te wenden, iets dat de Staten-Generaal in zijn afwezen niet schenen te vermogen, het had met *Hollands* vrijheid en tegelijk met de macht en grootheid der Republiek gedaan kunnen zijn. Maar gelukkig! niets zal bij den Prins zwaarder gewogen hebben dan de gedachte, dat, zoo hij het beleg, met hetwelk hij bezig was, opbrak, hoe gewichtig ook het belang mocht wezen, hetwelk hij als de beweegreden daartoe zou opgeven, die reden altijd als een voorwendsel zou zijn aangemerkt, verzonnen ten einde zijn onvermogen om die onderneming tot een goed eind te brengen, te bemantelen. Ja, wat meer is, in verband met de schandelijke overgave van *Venloo* en *Roermond* zou het verlaten van *Breda* den Prins zelven aan erge vermoedens hebben blootgesteld. Hoe het zij, zijne krijgsmanseer vorderde voltooiing van het belegeringswerk; en daartoe ontbrak niets anders dan geld, gereed geld, dadelijk niet minder dan een half millioen [7],

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 21, 22 Aug. 1637.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 22 Aug. 1637.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 8 Aug.; 17 Sept. 1637.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 22 Aug. 1637.

[5] Hoe machtig SOMMELSDIJK was, en hoe men, als men van zijnen steun verzekerd was, handelingen, die niet in den haak waren, meende te kunnen wagen, bewijst het bezoek hem gebracht door de Heeren BEAUMONT en VAN WAVEREN ter zake der investituur van *Ameland*, zie *Resol. Holl.* 12 Maart, 1637, en hiervoor D. III, St. IV, bl. 876.

[6] *Archiv. de la Mais. d'Orange* l.l. p. 104, 106—110.

[7] *Resol. Stat.-Gen.* 27 Aug.; 11, 18, 22 Sept.; 5 Oct. 1637.

1636—1639.

's Prinsen houding bij de hangende geschillen.

en dit was slechts te bekomen, als men *Holland* op zijne hand had. Geen wonder derhalve, dat er weldra brieven van zijne Hoogheid aan de Staten-Generaal aankwamen, waarin hij verklaarde, zeer ongaarne te hebben vernomen, dat de onlusten tusschen hen en de Heeren van *Holland* zoo hoog waren gestegen: hij was daarover, betuigde hij, niet weinig bekommerd: uit zulke twisten was niets te verwachten dan een onherstelbare schade, voor den Staat aan eer en vermogen te lijden: in dit tijdsgewicht behoorden alle particuliere inzichten ter zijde gesteld te worden. Dus kon hij niet nalaten, Hun Hoog Mogenden te verzoeken en te bidden, gelijk hij die van *Holland* ook doen zou, om ter liefde van den Staat dezelfde wijsheid en matiging te betrachten, die dezen Landen tot nog toe tot zoo grooten roem verstrekt had. Ten slotte gaf hij in bedenking, of het geen geschikt middel tot bijlegging der geschillen zijn zou, zoo men ter naaster vergadering van de Staten van *Holland* eenige personen van weerszijde committeerde om eene schikking te treffen. — Zoo wees de Prins zelf de taak van scheidsrechter af. — Hun Hoog Mogenden antwoordden, dat zij zijne Hoogheid voor zijne vaderlijke zorg en ijver bedankten: niets liever (voegden zij er bij) hadden zij gezien, dan dat men de zaken op den ouden voet had gehouden, en het was hun ten hoogste leed, dat men uit particuliere inzichten van de oude grondstellingen was afgeweken. Toch namen zij 's Prinsen voorslag gaarne aan: slechts verzochten zij hem, dat hij door zijne tusschenkomst wilde zorgen, dat tegen de bijeenkomst dier Commissie alles in den tegenwoordigen stand mocht blijven, en men zich van alle nieuwigheden en feitelijkheden mocht onthouden [1]. — De Staten-Generaal, geheel in den geest van SOMMELSDIJK [2], wierpen alle schuld op *Holland*, welke Provincie zij van overtreding der grondwetten van den Staat beschuldigden; maar genoeg, zij moesten begrijpen, dat van den Prins geene daad van gezag tegen *Holland* te wachten was, en zij namen het verzoenend voorstel van zijne Hoogheid aan. — De Staten van *Holland* erkenden 's Prinsen handelwijze. Zij schreven hem eenen brief, waarbij zij zijne dapperheid hoog verhieven onder den vorm van een verzoek, dat hij zijnen persoon niet zoozeer, als zij vernamen dat hij deed, op gevaarlijke plaatsen zou wagen: te zeer, verklaarden zij, was den Staat aan zijn behoud gelegen. En zij voegden er bij, dat zij het beleg met geld en andere benoodigdheden van wege hunne Provincie krachtdadig zouden ondersteunen [3]. — Den 29sten Augustus deden de Gecommitteerde Raden van *Holland* een oproepingsbrief tot eene bijeenkomst der Staten tegen den 9den September afgaan, en bij de punten van beschrijving werden de leden verzocht, ter bestrijding van de kosten van den oorlog, die »ettelijke millioenen" beliepen, bedacht te zijn op »rigoureuze middelen, om dezen florissanten Staat niet in onvermijdelijken ondergang te laten vervallen." In het bijzonder werd hun aanbevolen,

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 29 Aug. 1637.

[2] *Archiv. de la Mais. d'Orange*, p. 107, 108.

[3] *Resol. Holl.* 10 Sept. 1637.

1636—1639. te zorgen voor de gelden, tot het beleg van *Breda* vereischt. En voorts luidde één der Punten aldus: »Alzoo de verpachting van het vierdepart van de licenten en convooien door de zes Provinciën laatstelijk niet absolutelijk is gedaan, maar tot wederzeggens toe, — zoo worden de Leden verzocht in bedenking te nemen, of niet goed gevonden dient te worden, dat het middel in verpachting worde gebracht, mits de ordonnantiën en het geheele werk dus worde ingericht, dat die verpachting met gerustheid kunne geschieden, of dat op dit stuk zoodanige andere wet worde beraamd als best zal gevonden worden." — Deze taal stelde de bijlegging van het geschil als zeker, en den 22sten September (1637) deelde de Raadpensionaris aan de Staten van *Holland* mede, dat de verpachting geschied was, evenwel onder voorwaarde dat Hun Edel Mogenden het recht aan zich hielden om haar zoo noodig te niet te doen [1].

Voortzetting van het beleg van *Breda*.

Het beleg van *Breda* zou een voorspoedig einde hebben. Den 23sten Juli was de Prins voor deze stad aangekomen. Terwijl de kolonel PINSEN met zijne troepen, later nog versterkt door den kolonel VAN WIJNBERGEN, de *Waal* en den *Rijn* bij *Emmerik* bewaarde, en ook de *Hemertsche Waard* bij *Heusden* [2] genoegzaam verzekerd werd, kon zijne Hoogheid zich gerust op de belegering toeleggen. De insluiting met wallen en schansen werd met ijverigen arbeid, zelfs in den nacht niet afgebroken, spoedig tot stand gebracht. De Spanjaarden kwamen niet nabij genoeg noch met genoegzame sterkte om dit werk te belemmeren. Al kreeg ook de Kardinaal-Infant, hoezeer hij een groot deel van zijne macht noodig had om den Franschen eenen inval in *Artois* en *Henegouwen* te beletten [3], in *Brabant* een leger van tienduizend man voetvolk en 50 kornetten

---

[1] *Resol. Holl.*, 1637 bl. 738—745, en 22 Sept. 1637.

[2] Tot verzekering van den *Hemertschen Waard* werden 80 man uit de compagnie van den Kapitein GOLSTEIN gelicht, die gebruikt werd om de ingezetenen aan den Waalkant behulpzaam te zijn ten einde den vijand het heffen van oorlogsbelasting te beletten. Door het vertrek dier soldaten werd den boeren alle moed benomen en in plaats van de wacht te betrekken, vluchtten zij met gezin en goed naar veiliger oord. De vijand vond geen tegenstand en plunderde of dwong wat overgebleven was, tot het betalen van contributie. De Staten-Generaal, dit kwaad te keer willende gaan, vestigden 's Prinsen aandacht op de zaak met verzoek de soldaten op dat punt weder op de vereischte sterkte te brengen (*Resol. Stat.-Gen.* 18 Aug. 1637). Een dergelijk verzoek deden Hun Hoog Mogenden op de klacht der ingezetenen van de Graafschap van *Zutfen*. Dezen beschuldigden de Regeering, dat zij hun verbood contributie te betalen, en toch buiten machte scheen om hen tegen de strooperijen van den vijand te bewaken. Dus, betuigden zij, was hun lot erger dan onder het bewind van ALVA (*Resol. Stat.-Gen.* 19 Sept.; 17 Oct. 1637). Het stadje *Lochem* was in dezen tijd tot jammerlijk verval geraakt. Er werd eene *kollekte* voor haar verordend (*Resol. Stat.-Gen.* 1 Oct. 1637).

[3] Den 26sten Juli 1637 viel *Landrecies* den Franschen in handen (*Resol. Stat.-Gen.* 30 Juli, 1637).

ruiterij bijeen, zoodra de omschansing voltooid was, het water van de *Merk* en andere beken, op twee plaatsen gestopt, het lage land ter hoogte van zes voet »als een zee" overstroomde, en de arbeiders uit *Holland* een gracht, 8 voet diep en 16 voet breed, rondom al de werken gegraven hadden, was de belegeraar tegen alle pogingen tot ontzet voortreffelijk beveiligd. De uitvallen van de bezetting der Stad, waar de gewezen Commandant van het in den aanvang des jaars door de onzen heroverde *Schenkenschans*, met name FOURBIN, het bevel voerde, vermochten het werk der insluiting niet noemenswaard te vertragen. De belegerden echter spaarden volk noch buskruit om de voortzetting der loopgraven en het leggen van dammen door de gracht te weren.

1636—1639.

Van de hoop verstoken om *Breda* te ontzetten, trok de Kardinaal-Infant tegen *Venloo* op, voor welke vesting, waar NIKOLAAS VAN BREDERODE commandeerde, hij den 21sten Augustus aankwam. De ingezetenen, door het kanonvuur en eenige in de stad geworpen bommen ontsteld, drongen op de overgave aan. In plaats van verdedigers zag men om genade smeekende vrouwen op de wallen. En reeds den 25sten zond de bevelhebber een trommelslager uit met den pastoor van de Groote Kerk, een persoon, wel geschikt om de Spanjaarden vertrouwen in te boezemen. Deze sprak van accoord, en dadelijk waren de artikelen opgemaakt, waarbij de stad aan den vijand werd overgegeven. De burgers bedongen vrijdom van alle strafoefening voor hetgeen sommigen bij en na den overgang der stad in 1632 mochten verricht hebben, met behoud van hunne privilegiën en afschaffing van maatregelen, sedert tot hun nadeel genomen. Het garnizoen trok af naar *Grave* met behoud der wapenen, en de Staatsche ambtenaren en Gereformeerde kerkedienaars en onderwijzers mochten onbelemmerd met het hunne de plaats verlaten. Om zich zoo mogelijk tegen het ongenoegen van den Prins en de Staten te dekken, lieten zich de Commandant en Officieren een getuigenis van de Magistraat geven, hetwelk, daar het de redenen der overgave behelsde, niet anders was dan een bewijs, hoe men voor het geschreeuw eener onwillige en radelooze burgerij was geweken. Geen wonder dat de officieren voor den Krijgsraad gedaagd werden. De Commandant en de majoor DE JEGER, voor dit Gerecht niet verschenen, werden ter dood veroordeeld, de eerste met verbeurdverklaring van goederen. Vier kapiteins werden gecasseerd, maar mochten in dienst blijven om door eenig dapper feit herstel in rang en eer te winnen. In *Frankrijk*, waar men gehoopt had, dat de Prins na de circumvallatie van *Breda* voltrokken te hebben, nog iets met een deel van zijn leger zou hebben kunnen ondernemen om een krijgsplan van den Kardinaal DE LA VALETTE in de hand te werken, veroorzaakte het bericht van het verlies van *Venloo* groote verslagenheid [1].

Venloo en *Roermond* verloren.

Na de verovering van *Venloo* sloeg de Kardinaal-Infant het beleg om *Roermond*, waartoe hem de krijgsbehoeften, te *Venloo* gevonden, zeer te stade kwamen. Te *Roer*-

[1] *Dépêches* van ZUSKERKEN, v. d. 7 Aug. en d. 11 Sept. 1637.

1636— 1639. *mond* commandeerde de Majoor CARPENTIER bij de afwezigheid van den Goeverneur RANDWIJK, welke zich te velde bevond bij de legermacht, die de Waal, Rijn en beneden-Maas beschermde. Hoezeer hier niet bleek van lafhartig toegeven aan den eisch der burgerij, ging *Roermond* reeds den derden September, op dezelfde voorwaarden als *Venloo*, over. Het garnizoen was elfhonderd man sterk geweest.

Dat *Maastricht* hetzelfde lot niet onderging, verhoedde eensdeels de zwakheid van den vijand, anderdeels de waakzaamheid en de krachtige handelwijze van den daar bevelvoerenden Goeverneur, Hertog van BOUILLON. Een toereikend garnizoen bevond zich tijdig in de stad, de burgers moesten hunne wapenen afgeven, de geestelijken, op weinigen na, en de jonggezellen boven de 14 jaren, tot dat het gevaar geweken was, de stad ruimen. Deze voorzorgen waren gansch niet onnoodig: want omstreeks het midden der maand Juli had de toenmalige zwakheid van het garnizoen binnen *Maastricht* den Raad van State tot het voorstel geleid om aldaar een compagnie burgers op te richten uit de Gereformeerden: de Katholieken toch waren niet te vertrouwen, daar er nog onlangs onlusten hadden plaats gehad, uit processiën der Roomschgezinden voortgevloeid [1].

Het beleg van *Breda* ging intusschen voorspoedig voort. Vóór het eind van de maand Augustus was men, en wel het eerst de Franschen onder de moedige aanvoering van den Kolonel en Ambassadeur CHARNACÉ, tot aan den voet van de *contre-escarpe* der vesting genaderd. In het leggen van eenen rijsdam over de gracht was de Kolonel GORING met zijne Engelschen de Franschen vooruit, een werk, waartoe de Prins een hoogen prijs had uitgeloofd, en dat, wegens de waakzaamheid van den vijand, veel volks kostte. De dappere Engelsche bevelhebber werd den 31sten Augustus zwaar gewond, en den volgenden nacht CHARNACÉ, terwijl hij in de loopgraaf orders gaf, doodelijk aan het hoofd getroffen. Den 7den September was men met de mijnen gereed, die bestemd waren eene bres te slaan. De eerste, die op de bres van het hoornwerk, waarop men het gemunt had, zou aanvallen, was de Engelsche Kapitein MONK, dezelfde die later in de geschiedenis van zijn vaderland zoo beroemd is geworden. De aanval gelukte, en de vermeestering van het hoornwerk, baande den weg tot de inneming van de stad. Den tienden derzelfde maand werd een ander hoornwerk, hoezeer de mijn, die eene bres moest maken, verkeerd gesprongen was, met de meestmogelijke dapperheid door Schotten en Nederlanders bestormd. Zij werden met een verlies van 150 man, waaronder de luitenant-kolonel HENDERSON, teruggeslagen; doch de vijand, tegen de gevreesde herhaling van een dergelijken aanval niet bestand, liet dit deel der buitenwerken aan de belegeraars over. In den nacht van den 13den viel een bode uit de stad den onzen in handen, met een brief, die den Kardinaal-Infant moest aanzeggen, dat zoo er binnen

(CHARNACÉ sneuvelt voor *Breda*.)

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 18 Juli, 1637.

1636—1639.

een paar weken geen ontzet kwam, de stad zich zou moeten overgeven. In den nacht van den achttienden waagde Graaf HENDRIK VAN NASSAU, die uit het leger bij *Emmerik* voor *Breda* ontboden was [1], eenen aanval op de halvemaan ter zijde van het hoornwerk; doch daar de gracht aldaar dieper werd bevonden, dan men verwachtte, zag hij zich genoodzaakt met verlies terug te trekken. De Prins verscheen in dien tijd dagelijks in de loopgraven, om tot den arbeid moed in te spreken: hij ontzag daarbij geen gevaar, gelijk dááruit bleek, dat de kolonel VAN WIJNBERGEN in zijn gevolg aan het hoofd gekwetst werd. — Den tweeden October viel Graaf HENDRIK met zijne officiers en soldaten zeer dapper op het hoornwerk en de ravelijn aan vóór het kasteel, en, na een uur strijdens, dreef hij de belegerden binnen de stad en bemachtigde hoornwerk en halvemaan. In de eerstvolgende dagen was meer dan één dam, van geblindeerde gallerijen voorzien, over de gracht gelegd. Daar alsnu de belegerden elk oogenblik verwachten moesten, dat de mijnen, die tot binnen hun bolwerk doorgegraven waren, zouden springen, en zij aan alle zijden bestormd zouden worden, zoo zonden zij den zesden October een trommelslager, die het verzoek om te onderhandelen overbracht. Reeds den volgenden dag waren de artikelen geteekend, volgens welke de stad, bepaaldelijk met betrekking tot de Roomsche Geestelijkheid, in den toestand van vóór het jaar 1625 werd hersteld [2]. Het garnizoen, behalve de zieken en gekwetsten ruim 2000 man sterk, trok den 10den met wapenen en bagaadje naar *Mechelen* uit [3].

Breda geeft zich over.

Terwijl het ten onzent ter viering van de inneming van *Breda* niet ontbrak aan de gewone dankzeggingen in de kerken, noch aan vreugdeteekenen, in klokluiden, »vuren" en lossen van het geschut bestaande [4], veroorzaakten eerst het bericht, dat de Kardinaal-Infant van het ontzet had afgezien, en later de tijding dat de stad was overgegaan, in *Spanje* de meestmogelijke mismoedigheid. De ophef, dien men in 1625 van de verovering van *Breda* gemaakt had [5], deed het verlies oneindig grooter voorkomen, dan het was. Eigenhandig had de Landvoogd aan den Koning geschreven, dat hij *Breda* ontzetten zou, of dat het hem het leven zou kosten [6]. OLIVAREZ schreef den Kardinaal-

Indruk door het verlies van *Breda* in *Spanje* gemaakt.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 22 Juli, 1637.

[2] De Staten van *Holland* hadden den Gedeputeerden te velde gelast zorg te dragen, »dat aan die van het Pausdom geen vrijdom werd gegeven van het exercitie van hunnen superstitieusen Godsdienst, gelijk voor dezen aan *Venloo*, *Roermond* en elders was gedaan" (*Res. Holl.* 30 Sept.; 5 Oct. 1637).

[3] AITZEMA, II, bl. 451—468. *Mém. de Fréd. Henri*, p. 203—220. *Brieven van de Gedep. te velde vóór Breda*, en *Briev. v. God. v. Reede*, in *Kronijk van het Hist. Genootsch. te Utr.* 1867, bl. 593—636.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 10 Oct. 1637.

[5] Zie hiervoor, D. III, St. IV, p. 60.

[6] Miss. v. BOSKERKEN uit *Parijs*, d. 11 Sept. 1637.

1636—1639. Infant den 15den September: »De Koning is zoo als ik hem nooit gezien heb: want zulke fouten, als er moeten begaan zijn om het mogelijk te maken, dat *Breda* verloren zal gaan, zijn er in de wereld nooit gezien. Ik durf Uwe Hoogheid niet zeggen, hoe de Koning is, noch hoe mijn hart gesteld is, om u niet meer verdriet te doen, dan ik ondervind. Het is vreeselijk om te zien, wat men in *Italië* met een kleine macht verricht, en dat men in de Nederlanden met de groote macht, die men daar heeft, niets uitvoert. Ik smeek Uwe Hoogheid te trachten den Koning te troosten door de eene of andere voorspoedige onderneming: hij heeft zulks noodig, even als wij allen. Hoezeer niets ter wereld mij over het verlies van *Breda* zal kunnen troosten: het is een jammer en de wijze waarop het zal verloren gaan, eerloos" [1]. De inneming van *Venloo* en *Roermond* mocht den Koning eenigermate troosten, zijn eerste minister bleef wanhopig en verlangde sedert slechts naar een vergeten leven of, nog liever, den dood [2].

Weldra zou OLIVAREZ schrijven: »dat God ons den vrede gave, opdat wij in rust mogen leven, en ik moge gaan sterven." Maar wat was het dan, dat *Spanje* vol deed houden, en niet eens de voorloopige maatregelen, die tot eenen algemeenen vredehandel te *Keulen* moesten leiden, deed bevorderen? Eensdeels was dit de toestand van *Duitschland* [3]. Er was een nieuwe Keizer gekozen, en wel, in weerwil van al de bemoeiingen van *Frankrijk*, uit het Huis van *Oostenrijk*. Dit was een duidelijk bewijs, dat men geenen Keizer begeerde, die, zijne grootheid aan Franschen invloed te danken hebbende, ze met inwilligingen aan *Frankrijk* zou hebben moeten betalen. Al wie *Frankrijk* tegenwerkte en *Oostenrijk* de hand boven het hoofd hield, was *Spanje's* vriend en gaf aan *Spanje* hoop op ondersteuning.

Maar de reden waarom de strijd niet reeds vroeger was opgegeven, was almede de staatkunde van den Koning van *Groot-Britannië*. Het was het streven van KAREL I onzen Staat op zee aan zich cijnsbaar te maken. Uit dezen toeleg was te voorzien, óf dat onze Staat, ten einde den gehaten dwang van *Engeland* te ontgaan, aan *Spanje* aannemelijke voorwaarden van vrede zou aanbieden, om in vereeniging met zijnen ouden vijand sterk genoeg tegen *Engeland* te wezen; of dat KAREL I, in zijnen toeleg slagende, onze Republiek naar zijne hand zou kunnen zetten, in welk geval *Spanje*, op grond van zijnen invloed op Koning KAREL, hopen kon niet weinig te zullen winnen.

Handelingen van VAN BEVEREN in *Engeland*.

De bemoeiingen van den buitengewonen Gezant VAN BEVEREN in de jaren 1636 en 1637 te *Londen*, leeren ons Koning KARELS staatkunde in dezen tijd kennen [4]. Bij de

---

[1] »Es caso desastrado y desacreditada la forma." *Visite aux Archiv. etc. de Munich*, par M. GACHARD (*Compte rendu de la Comm. roy. d'hist. Acad. royale de Belg.* 1864).

[2] Zie zijne brieven door GACHARD (t. a. pl.) aangehaald.

[3] Zie hiervoor, bl. 42.

[4] Zie hiervoor, bladz. 10.

eerste gelegenheid de beste hield die Ambassadeur den 2den April, 1636, met den gewonen Gezant JOACHIMI ter audientie verschenen, volgens zijne Instructie [1] eene toespraak tot den Koning, welke de strekking had om hem tot een openlijk optreden tot herstel van zijnen neef in de *Palts* te bewegen. De Koning antwoordde, dat hij daartoe van ons en *Frankrijk* een voorstel wachtte, en dat er verscheidene punten aangaande de zaken der zee waren, die genoeg stof tot onderhandelen opleveren zouden. — Hieruit liet zich al dadelijk opmaken, dat bij hem het belang van zijner zusters kinderen niet in de eerste plaats in aanmerking kwam, en dat hij op het stuk der zee iets van ons hoopte te verwerven. Dus bleek de Koning aan den prijs, dien de onzen aanboden, om van zijne aanzoeken tot erkenning van zijn voorrecht op de Engelsche zeeën verschoond te blijven, te weten, aan onze medewerking tot herstel van zijnen neef, gansch geen volstrekte waarde te hechten. Om den schijn te mijden, alsof wij onzen bijstand aan den Koning opdrongen, waardoor wij zelven de waarde van ons aanbod verminderd zouden hebben, verontschuldigden zich de Gezanten van de taak om een bepaald voorstel tot handhaving van de zaak van den Keurprins te doen. En, voegden zij er bij, hadden zij eerst eenen voorslag van den Koning, zoo zou het aan ons niet haperen; voorts, was men het in zulk eene groote staatszaak onderling eens, dan zouden de andere zaken, die meest particulieren betroffen, zich gemakkelijk van zelve vinden. — Hadden zij er zich inderdaad mede gevleid, dat zoodanig de gang der onderhandelingen zijn zoude, zoo moesten zij spoedig van deze begoocheling terugkomen. Te minder konden zij eenen gunstigen uitslag van eene onderhandeling, op die wijze gevoerd, verwachten, omdat er weldra tijdingen uit *Duitschland* kwamen, waaruit scheen te volgen, dat de Koning ook zonder gewapend optreden en dus zonder onzen bijstand te behoeven, voor het Huis van zijnen zwager de meestgewenschte voldoening zou bekomen. De Keizer, heette het, bood aan, een niet gering gedeelte van de *Palts* terug te geven, den tegen wijlen FREDERIK V uitgesproken Rijksban in te trekken, en de zaak, voor zoo ver zij de Keurvorsten aanging, voor het Collegie dezer Vorsten te brengen. Op dit bericht was het dat Graaf ARUNDEL, hoezeer hij zulks voor de onzen en *Frankrijk* ontveinsde, vol moed dat de zaak naar begeeren zou geschikt worden, naar *Duitschland* vertrok [2]. Aan hem zou het niet liggen, of er zou een verdrag tusschen *Engeland* en het Huis van *Oostenrijk* tot stand komen. Had hij niet om 's Keizers goedwilligheid te winnen, uit 's Konings naam dezen grond aan te voeren, dat Zijne Majesteit in het vorige jaar zijne vloot tot voordeel van het Huis van *Oostenrijk* gebruikt had? — In dezelfde mate als KARELS kans om van den Keizer voldoening

1636—1639.

[1] Waar wij hier de staatkunde van Koning KAREL I in dezen tijd uitéén zetten, hebben wij de gelegenheid om de politieke beweegredenen in het licht te stellen van de maatregelen van *Engeland*, die wij boven (bl. 8, 12—15) in een ander verband hebben vermeld.

[2] Zie hiervoor, bladz. 11.

1636—
1639.

te erlangen, vermeerderde, liet het zich minder aanzien, dat er tusschen hem en *Frankrijk* eene alliantie tegen *Spanje* tot stand zou komen, welke te bevorderen de eerste aanleiding was geweest en alsnog een deel der taak was van ons tegenwoordige Gezantschap [1]. — Inderdaad de Koning van *Frankrijk* beklaagde zich op bitsen toon over de zending van Graaf ARUNDEL tot den Keizer, en gaf te kennen, dat de Koning van *Engeland* zich niet vleien mocht gerechtigd te zijn om in naam van *Frankrijk* eenige belofte te doen: met name had hij het plan niet om *Lorraine* aan den Hertog van dat Gewest terug te geven.

Koning KAREL eischt van onze visschers betaling van licent en wil zijne bescherming aan onzen handel opdringen.

In dezen stand van zaken meende Koning KAREL onbewimpeld met zijnen eisch, dat van onze zijde zijn gezag ter zee erkend werd, voor den dag te kunnen komen. Den 5den April (1636) vervoegden zich de beide eerste Secretarissen van Staat, de Heeren COOKE en WINDEBANK, bij onze Gezanten, en deden hun van 's Konings wege de volgende kennisgeving: het was 's Konings voornemen, met goedvinden van zijnen Raad beraamd, zijne vloot ten eerste in zee te zenden, ten einde zijne heerschappij en erfrecht over dat element te handhaven, gelijk hij in het vorige jaar ook gedaan had. Een iegelijk, die zulks begeerde, zou hij tot instandhouding en bescherming van den handel convooi verleenen, en om te visschen zou men uitdrukkelijk licent van hem moeten bekomen. Dit was eene zaak, gansch dienstig voor onzen Staat: immers hadden onze ingezetenen grooten overlast en schade van onze vijanden geleden, en sommigen onzer getroostten zich reeds, ten einde die schade te voorkomen, aan de Duinkerkers eenige recognitie te betalen. Hoe veel te meer dan betaamde het, zulks den Koning niet te weigeren, die hier recht had eischen te stellen! [2] — Van dezen inhoud was de mededeeling, wier strekking zich gemakkelijk liet doorgronden. De Koning verklaarde, met zijne vloot onzen handel en onze visscherij te willen beschermen. Maar wanneer wij dit aanbod aangenomen hadden, zouden de Staten van hun recht van soevereiniteit ten behoeve van den Koning van *Groot-Britannië* hebben afstand gedaan. Hij, wien eene natie het recht verleent haar te beschermen, is haar Soeverein, en de Regeering, die zich dit recht ontnemen laat, is als zoodanig afgetreden. — Doch wat bewoog den Koning voornamelijk bij zulk eenen voorslag? Het was wereldkundig, welk een onuitputtelijke en steeds rijker vloeiende bron de convooien en licenten voor de Staten-Generaal opleverden. Kon de Koning, tegen de bescherming zijner scheepsmacht, die inkomsten aan zich trekken, hoe uitnemend zou er voor zijne schatkist gezorgd zijn! Voor den Engelschman zou het nog de moeite waard zijn, schipgeld te betalen, als het dienen moest om zijnen Koning met zulk eene macht toe te rusten. Betaalden daarenboven

---

[1] Zie hiervoor, bladz. 10, en D. III, St. IV, bl. 824.

[2] Wat bij deze kennisgeving aan onze Gezanten werd medegedeeld, werd den 10den Mei, daaraanvolgende, bij proclamatie afgekondigd (Zie hiervoor bl. 8).

onze tallooze visscherssschepen hem licent, zoo bekwam hij een nieuw middel, dat hem weldra in staat moest stellen om zijn eigen onderdanen slechts matig te belasten en — zonder Parlement te regeeren. Maar hoe kon Koning KAREL hopen, dat zulk een schoone droom ooit verwezenlijkt zou worden? De Hollandsche zeehandelaars en visschers, meende hij, verlangden niets anders dan door hunne nijverheid winsten te doen. Wie hen tegen alles wat hen bij hun bedrijf met schade bedreigde, wist te beschermen, was hun man. Gaarne stonden zij daarvoor een billijk deel hunner winst, al was het ook aan hunnen vijand zelven, af. Thans betaalden zij dat deel aan de Generaliteit, maar was die Generaliteit het voorwerp hunner genegenheid? Dat bleek vaak anders. Hevige twisten broedden er tusschen *Holland* en de Generaliteit. Het bleek niet, dat men liever de onderdaan van de Generaliteit of van den Prins van *Oranje*, dan van den Koning van *Groot-Britannië* wilde wezen. Wat gold vaderlandsliefde bij den handelsman en den visscher? Bovendien wie kon eene bescherming verleenen, aan die van den Koning van *Groot-Britannië* gelijk? Deze Vorst vermocht vloten in zee te brengen, sterker dan eenige Mogendheid, en hij scheen niet eens geweld te behoeven te gebruiken, want hij stond met onzen vijand op een vriendschappelijken voet. Het eenige wat KAREL I en zijne Ministers meenden te moeten duchten, was dat de Hollandsche zeevaarders met versmading van elke macht, ook van die der Generaliteit, aanvingen zich zelven te beschermen. Vandaar dat men met waren angst in *Engeland* vernam, dat er nog altijd sprake was van de oprichting eener Compagnie van Assurantie. Deze zou, waande men, de eenige macht zijn, die de hoop van den Koning van *Engeland* kon verijdelen. 1636—1639.

Hun Hoog Mogenden zagen dit alles, natuurlijk, volkomen in, en zij wendden alle middelen aan om de verwezenlijking van zulke plannen tegen te gaan. Was het waar, dat de Koning reeds in het vorige jaar zijn voornemen genoegzaam volvoerd had; dat derhalve, wat hij begeerde, reeds in werking was, en enkele onzer visschers reeds vrijwillig licent betaalden, zoo moesten Hun Hoog Mogenden daartegen ten strengste waken: immers was het betalen van licent een begin van erkenning van *Engelands* soevereiniteit. Vandaar dat de Staten telkens voornamen, bij plakaat het betalen van licent aan een vreemde Mogendheid te verbieden, en onzen Gezant VAN BEVEREN gelastten, de namen op te sporen der visschers, die werkelijk, om van den overlast af te zijn en veilig te wezen, licent voldaan hadden. VAN BEVEREN vernam slechts van een vijftal diergelijke handelingen: misschien dat hij niet al te scherp wilde onderzoeken, ten einde geene personen in ongelegenheid te brengen. Men kon zich, moest hij oordeelen, van nu aan ernstig genoeg gewaarschuwd rekenen.

Op de mondelinge mededeeling van die kennisgeving veinsden onze Gezanten hare strekking niet te vatten, en verzochten haar in geschrifte. Ten einde het gewicht der zaak eenigzins te ontveinzen, en 's Konings aanspraak tevens als onbetwistbaar te doen voorkomen, zeiden de Secretarissen, dat de kennisgeving onzen Staat niet nader dan

1636— 1639. anderen aanging: heel de wereld erkende 's Konings erfrecht op de vier zeeën. Later wees men tot staving van zulk een beweren op de omstandigheid, dat Fransche visschers den Koning licent betaalden, ja convooi van een paar oorlogschepen vraagden om in de Vasten op de Engelsche kust schol te mogen vangen. De kennisgeving werd inderdaad ook aan den Franschen Gezant gedaan, maar in vrij wat behoedzamer bewoordingen, en ganschelijk niet aan den Ambassadeur van *Venetië*. Hoe beleefd ook bejegend, nam de Heer DE SENETERRE de zaak in ons belang hoog genoeg op. Waarom, vraagde hij, kwam men nu voor den dag met eenen eisch, die zooveel jaren, sints Koning JAKOB de zaak in 1609 op het tapijt gebracht had [1], was achtergehouden? Wat men ons te verstaan had gegeven was eene stilzwijgende oorlogsverklaring en, waarschuwde hij, men moest ons niet te zeer tergen: de Hollanders waren een wonderbaarlijk volk, en zouden wel middelen opsporen om zich te handhaven: wat zij tegen den Koning van *Spanje* vermocht hadden, zouden zij ook wel tegen anderen vermogen. Verlamde men onze kracht, *Engeland* zou in de eerste plaats reden hebben om het zich te beklagen. Evenwel was de mogelijkheid van een vergelijk niet uitgesloten; maar nog was het de tijd niet om daartoe te geraken. *Frankrijk* en de Hollanders zochten de oorlog geenszins te bestendigen, maar verlangden eene uitkomst van den strijd door eenen goeden en gemeenschappelijken vrede, en het was het best dat men gezamenlijk daartoe trachtte te geraken. Was dat doel bereikt, en had *Engeland* dan iets van ons te verlangen, zoo zou *Frankrijk* gaarne zijne tusschenkomst ten beste geven. — Veilig kon de Gezant dit laatste verklaren: want bij den vrede zou het karakter van bescherming, dat de Koning aan zijne heffing van recognitie verbond, van zelf vervallen. Hoe het zij, terwijl de Fransche Gezant zoo krachtig tot de Engelschen sprak, ried hij den onzen, ten einde wat dreigde voor een tijd af te wenden, eenige voorkomendheid te betoonen, en alsnu, zonder zulk een voorstel van 's Konings zijde af te wachten, met een plan van hulp, aan den Keurprins van de *Palts* te verleenen, voor den dag te komen. Aan

Onze Gezanten bieden Koning KAREL der Staten ondersteuning aan tot herstel van den Keurprins.

dezen wenk gaven zij gehoor, en op eene verzochte audientie deden zij den 15den April, 1636, den Koning den voorslag, zoo als zij daartoe bij hunne Instructie gemachtigd waren [2]. De Koning antwoordde, dat hij den voorslag gansch bedenkelijk vond: die maatregel toch zou tegen den Koning van *Spanje* gericht wezen, en de Keizer, niet de Koning van *Spanje*, was degeen die zijnen neef moest herstellen; bovendien hij stond met *Spanje* in verdrag, en hoe kon hij dan met een goed geweten vijandelijkheden tegen dat Rijk aanvangen? Ook onder de hand en op naam van zijnen neef iets tegen *Spanje* te ondernemen, achtte hij niet eerlijk. Doch in allen gevalle wilde hij een afdoend antwoord, ja of neen, op de boodschap, die ARUNDEL overbracht, van den Keizer afwachten: was het antwoord weigerend, dan zou hij zich met *Frankrijk* en

[1] Zie hiervoor D. III, St. II, bl. 387.

[2] Zie hiervoor, bl. 11.

ons beraden, en of eenen algemeenen vrede bewerken of met ons de wapenen opnemen. — Dit was, en VAN BEVEREN oordeelde er inderdaad zoo over, eene weigering om iets ten behoeve van zijnen neef tegen *Spanje* te ondernemen. Niettemin herinnerden onze Gezanten den Koning, dat het traktaat door hem in 1630 met *Spanje* gesloten, de voorwaarde behelsde, dat de Spanjaarden gehouden zouden zijn de teruggave van de *Palts* te bewerken [1], en dat hij dus gerechtigd was om hen des noods te dwingen deze voorwaarde na te komen. 1636—1639.

Van nu aan en in weerwil van 's Konings nagenoeg afslaand antwoord verwachtten onze Gezanten eenige goede uitwerking van de pogingen, die de Keurprins van de *Palts* bij zijnen oom, den Koning, doen zou. Deze toch, in de door de Nederlanders aangeboden hulp eene schoone hoop voor zich ziende verrijzen, moest bij dien Vorst er op aandringen, dat hij dit aanbod aannam en ons door het volhouden van zijnen eisch ten aanzien zijner heerschappij ter zee niet ontstemde, in welk geval wij ons aanbod terugnemen en hij zelf zijne beste vrienden en zijne eenige hoop op herstel in zijn erfgoed verliezen zou. Hoezeer zulke redenen weinig op den Koning vermochten, moest Zijne Majesteit toch in zijn vertrouwen, dat hij zonder onze en *Frankrijks* hulp al wat hij voor zijnen neef wenschte, van den Keizer zou verkrijgen, gevoelig geschokt worden, toen een Agent van den Keizer, de Rijkshofraad CLEMENS RADOLT, in *Engeland* gekomen, bij zijne propositie, den 9[den] Mei (1636), geen woord van de *Palts* of den Keurprins repte. De Koning gaf dan ook te kennen, dat, zoo men hem niets dan algemeenheden te zeggen had, men zulks ook door brieven had kunnen doen, en alle conferenties met den Keizerlijken Agent waren afgesneden. In Juli werd het min gunstig vermoeden, door de houding van den Heer RADOLT gewekt, nog versterkt door het bericht uit *Duitschland*, dat ARUNDELS onderhandeling werd uitgesteld totdat de Keizer te *Regensburg* zou zijn, en dat men hem aan 's Keizers Hof kennelijk ontweek. De indruk, dien dit maakte, belette echter niet, dat de vloot onder den Admiraal PENNINGTON zich onder de Hollandsche haringvisschers begaf, en vermits wederom enkelen de gevorderde recognitie betaalden [2], zoo verbeterde dit de zaak niet, die den onzen boven alles ter harte ging. *Zóó* meende KAREL zachtkens tot zijn doel te komen. Maar de Heer VAN BEVEREN verzuimde niet Zijner Majesteit te verstaan te geven, dat Hun Hoog Mogenden zijne handelwijze niet kalm zouden opnemen, en dat een overval met zijne vloot onder onze vreedzame visschers gelijk stond met een inval van een leger in een gewest op het vasteland, hetgeen de Koning niet zonder verstoordheid aan kon hooren. Ook in zijn onderhoud met de voornaamste Heeren van het Hof ontzag zich die buitengewone Gezant (JOACHIMI was toen in *Holland*) geenszins de mogelijkheid van een oorlog te doen doorschemeren, en hij trachtte hen te doen gevoelen, hoe schadelijk een strijd tusschen de twee landen

---

[1] Zie hiervoor, D. IV, St. IV, bl. 488.

[2] Zie hiervoor, bl. 13.

1636—1639. voor beide partijen zou zijn. En welke (voegde hij er bij) moest de indruk wezen, dien het in *Europa* maken zou, zoo de Koning, met verzaking van de belangen van zijnen neef, zijne macht alleen tegen ons keerde, en dat wel op een tijdstip dat wij eenen buitengewonen Gezant ten zijnent hadden, om onze hulp ten behoeve van dien Keurprins aan te bieden! Nu zou de Keizer vrij het aanbod van ARUNDEL in den wind mogen slaan: de Koning toch bleek zich niet te bekreunen om hetgeen hij van het Hoofd des Rijks liet verzoeken, en, bovendien, zou niet de Keizer meenen eenen Vorst niet te behoeven te ontzien, die genoeg te doen zou hebben om zich tegen ons en *Frankrijk* te verdedigen? — Deze taal had te meer kans eenige uitwerking te hebben, omdat men in dezen tijd in *Engeland* de Franschen zoozeer mistrouwde, dat men de rooverijen van Turksche Kapers op de Iersche Kust als onder medewerking van *Frankrijk* geschied aanmerkte, en reeds bedacht was schepen, die op de *Theems* lagen, aan te houden, ten einde ze bij mogelijke vijandelijkheden tegen de Fransche vloot te gebruiken.

Werden wij dus door *Frankrijk* gerugsteund, hoeveel hachlijker zou onze reeds zoo bedenkelijke betrekking tot *Engeland* geworden zijn, zoo ons deze steun ontvallen ware. Bij de pogingen derhalve, te *Parijs* aangewend om *Frankrijk* door een verdrag aan *Engeland* te verbinden, was het zaak toe te zien, dat onze belangen niet werden verwaarloosd. De Graaf van LEICESTER was in de lente naar *Frankrijk* vertrokken, en tegen het najaar was er een ontwerp van of- en defensieve alliantie tusschen de beide Rijken in de wereld [1].

Onderhandelingen over een verdrag tusschen *Engeland* en *Frankrijk*.

Intusschen verbeterde het onze zaak, eensdeels, dat ARUNDELS zending hoe langer hoe meer bleek te zullen mislukken, en dat wel voornamelijk door de inblazingen van den Spaanschen Ambassadeur bij den Keizer, den Graaf van OÑATE [2]; anderdeels, dat 's Konings binnenlandsche moeilijkheden toenamen. Zonder Parlement tot uitrusting van zijne vloot aan geld te komen, was niet mogelijk, ten ware hij tot die uitrusting eene beweegreden scheen te hebben, die bij het volk aangenaam kon zijn, en van zulk eenen aard was geenszins de toeleg om ten koste der Hollanders zijne heerschappij ter zee te vestigen, maar wel de taak, aan de vloot te geven om door maatregelen tegen *Spanje* den Keurprins voldoening te verschaffen. Zoodra nu de Koning dit voorwendsel aan de heffing van het schipgeld moest geven, was men op den goeden weg om hem tot eenen stap tegen *Spanje* te brengen, en had het verdrag met *Frankrijk* veeleer de strekking, om hem aan de Anti-Spaansche zijde te verbinden, dan om ons tegen *Engeland*

---

1 De Koningin van *Groot-Brittannië* werkte die aansluiting zeer in de hand, en er was zelfs sprake van een huwelijk tusschen den Keurprins van de *Palts* en de dochter van den Hertog van *Orléans*.

2 De zoon van dien Graaf was juist als Spaansch Ambassadeur in *Engeland* aangekomen, en de Koning ontveinsde hem zijn ongenoegen niet.

van *Frankrijks* steun te versteken. Inderdaad vernam men, dat eene der voorwaarden, door *Engeland* bij de onderhandelingen over de alliantie gevorderd, deze was, dat *Frankrijk* geenen vrede met *Spanje* zou sluiten, voordat *Engeland* op het stuk van de aanspraak van den Keurprins door *Spanje* tevreden gesteld was. Doch bij de onoprechtheid van Koning KAREL mocht men vermoeden, dat hij zulke voorslagen aan *Frankrijk* slechts deed met het doel om *Spanje* en den Keizer te bewegen, hem liever zijnen zin te geven, dan toe te laten dat hij zich met *Frankrijk* verbond en hun vijand zich alzoo met het bondgenootschap van *Engeland* versterkte. Wel dacht onze Gezant niet zoo erg van Koning KAREL; integendeel, hij betuigt ergens in het Rapport van zijne Legatie [1] het er voor te houden, dat de Koning gewoon was »in zijne woorden en manieren rondelijk te gaan;" doch niettemin, daar *Engeland* in het ontworpen traktaat beloofde, om, terwijl *Frankrijks* vloot tegen *Spanje* werkzaam was, met zijne schepen *Frankrijks* kusten te beschermen en het vervoer van contrabanden naar Spaansche havens te beletten, zoo vreesde hij, dat dit alles slechts moest dienen om ons te gemoet te voeren, dat *Frankrijk* aldus 's Konings zeeheerschappij erkende en wij derhalve geene zwarigheid hadden te maken om het evenzeer te doen. 1636—1639.

Terwijl VAN BEVEREN derhalve zich voor zijn Vaderland van *Engelands* verbond met *Frankrijk* aanvankelijk weinig goeds durfde beloven, spiegelde men hem voor, dat, kwam het tot stand, de Hollanders de vervulling van menigen wensch, die men alsnog onverhoord liet, verwachten konden. De Koning bleef steeds zwarigheid maken om het verzoek van de Staten en den Prins toe te staan en te vergunnen, dat er in zijn Rijk soldaten geworven werden om de leemten in de Engelsche regimenten in onzen dienst aan te vullen. Bij zijn betoon van vriendschap jegens *Spanje* paste het slecht, dat Britsche onderdanen in onzen dienst waren. Ten einde derhalve die werving tegen te houden, beklaagde zich Zijne Majesteit, dat honderden Engelschen, uit die regimenten genomen, met Graaf MAURITS naar *Braziliё* waren medegegaan: tot den dienst in de West-Indiën, zeide hij, stond hij zijne onderdanen niet af. De Prins liet er zich zeer aan gelegen liggen, dat de Engelsche regimenten voltallig bleven. Men beijverde zich dus om te doen begrijpen, dat het getal der Engelschen, die naar *Braziliё* medegegaan waren, grootelijks overdreven was opgegeven, en dat in allen gevalle niemand daartoe geprest was. Eerst maanden later stond de Koning de vereischte werving toe [2].

Toen er van de zijde van *Spanje* geenerlei aanbieding gedaan werd, welke den Koning van die zijde voldoening beloofde, mocht men werkelijk hopen, dat aan den Keurprins eene Engelsche scheepsmacht van ongeveer 15 schepen zou verleend worden om zijn herstel door eenige onderneming tegen de Spanjaarden te verzekeren. Zoo meende VAN BEVEREN tot het doel van zijn streven te zullen komen, de Engelsche

[1] Fol. 138.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 21 Jan. 1637.

1636—
1689.

Ondernemingen door den Keurprins van de *Paltz* aan te vangen.

scheepsmacht afgeleid, en de invordering van licent van onze visschers ten minste verdaagd te zullen zien. Reeds was het een onderwerp van overleg, op welk punt de uitrusting van den Keurprins gemunt zou wezen, en in de eerste plaats werden de West-Indiën genoemd. Hij zou Goeverneur-Generaal worden van de aldaar te veroveren plaatsen namens eene Compagnie, op het voorbeeld onzer West-Indische Compagnie op te richten. Aanzienlijke Heeren, met name de Graven van CARLYLE en WARWICK [1], die reeds op eigen hand eenige eilandjes in die oorden veroverd hadden, dreven dit denkbeeld zeer, in de hoop van alzoo hetgeen zij reeds gewonnen hadden, in waarde te doen stijgen en verdere aanwinsten te doen. Doch bij kapitalisten en kooplieden was weinig vertrouwen op diergelijke ondernemingen. Zij waren reeds te dikwijls bedrogen uitgekomen. Op dezen grond vleide zich onze Gezant, dat het niet tot de stichting eener West-Indische Compagnie zou komen. Moest de hulp, door de Engelschen aan den Keurprins verleend, eene aanleiding worden om hetzij eene mededingster van onze Compagnie in *Amerika*, hetzij eene geduchte zeerooversmacht te doen ontstaan, dan voorzeker kon zulks voor ons Vaderland niet anders dan zeer bedenkelijk wezen.

In de maand Januari van het jaar 1637 vernam VAN BEVEREN, dat de Koning zonder zelfs op den uitslag van de onderhandelingen met *Frankrijk* te wachten, besloten had, zijnen neef eene scheepsmacht te verstrekken, ten einde zich daarmede onder zijn eigen vlag te doen gelden, en onze Gezant nam dadelijk de gelegenheid te baat om den Keurprins te doen gevoelen, dat zijne macht nog te gering zou zijn, zoo hij niet door de Staten ondersteund werd, maar dat de steun der Staten niet te verwachten was, tenzij de Koning afzag van zijn voornemen om van onze haringvisschers licentgeld te vorderen. Dit was het aanbeeld, waarop hij van nu aan met kracht bleef slaan, en daarbij beijverde hij zich, dat aan de onderneming zooveel mogelijk het karakter van eene daad des Konings zelven mocht gegeven worden, opdat deze daardoor te zekerder tot eene vijandelijke houding tegenover *Spanje* medegesleept mocht worden.' Werkelijk scheen omstreeks dezen tijd de Koning van zins zich krachtig, ook op het Vasteland, te zullen laten gelden [2]. *Embden* (dit denkbeeld werd geopperd en VAN BEVEREN achtte het

[1] Het eiland *Providence* was eene verovering van den Graaf van WARWICK. Dit zou de basis der operaties kunnen worden, en onze Compagnie (meende men al verder) zou dat eiland kunnen koopen, opdat het, als de Keurprins zich met *Spanje* verdroeg, nimmermeer aan *Spanje* zou kunnen komen. Door het schild van Hun Hoog Mogenden, die, meende men, zich nimmer met de Spanjaarden zouden verstaan, wenschten Engelschen en anderen alle veroveringen te dekken. Zoo kwam er in het voorjaar van 1637 een aanzienlijk Genuees bij den Heer VAN BEVEREN te *Londen*. Hij had een eiland ontdekt met een voortreffelijke loodmijn, en nu verlangde hij de bescherming van Hun Hoog Mogenden, omdat, zeide hij, als het hunnen naam droeg, niemand eenige aanspraak op dat eiland zou maken (*Rapp. van* VAN BEVEREN, fol. 335).

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 21 Febr. 1637. Op dien dag deelde BOTHWELL mede, dat zijn Meester genegen was zijnen neef het Keurvorstendom terug te doen bekomen.

bedenkelijk) zou de plaats wezen, waar de Keurprins zijne schepen en helpers samen zou doen komen. Er zou een Agent des Konings naar de Zweden vertrekken, om eene bijeenkomst voor te bereiden, te *'s Gravenhage* te houden, waar men zich met elkander zou verstaan betreffende de zaken van *Duitschland*. Prins RUPERT, de broeder van den Keurprins, zou zich met twee of drie Engelsche regimenten bij de Zweden of den Landgraaf van *Hessen* voegen [1]. — In het traktaat, eindelijk, met *Frankrijk* te sluiten, zou een korte termijn bepaald worden, tegen wanneer de Koning, in geval *Frankrijk* dan nog geen vrede met *Spanje* gesloten had, zich openlijk tegen deze Mogendheid zou verklaren. Nu de zaken dus stonden, hoopte VAN BEVEREN dat JOACHIMI uit *Holland* weder zou komen, genoegzaam gelast om den Koning te verzekeren van onze bereidvaardigheid om den Keurprins te helpen, en dat hij dan zelf naar het Vaderland terug zou mogen keeren [2]. Doch steeds verschoof de Koning elke toezegging dat hij onze visschers, ten minste gedurende dit jaar, niet zou bemoeilijken, en bleven alle maatregelen, ten behoeve van den Keurprins te nemen, uitgesteld. Intusschen ging de uitrusting van schepen voor den Koning krachtig haren gang, een bewijs dat KAREL I bovenal zijne eigene staatkundige bedoelingen in het oog hield [3]. 1636—1639.

Dit bleek ook uit de wijze, op welke hij in de maand Maart (1637) een voorstel opnam, dat hem door VAN BEVEREN van wege Hun Hoog Mogenden werd gedaan.

De Zweden hebben hulp noodig, en onze Gezant beveelt hunne zaak aan Koning KAREL aan.

De Zweedsche Agent SPIERING had Hun Hoog Mogenden medegedeeld, dat er een vrede tusschen de Zweden en den Keizer ophanden scheen. Ten einde die natie van den bodem des Rijks kwijt te raken, bood de Keizer hun eene aanzienlijke som aan en de beleening met *Pommeren*, welks Hertog op het punt stond om zonder erfgenamen na te laten, te sterven. Dit was een aanbod, des te aannemelijker voor de Zweden, omdat zij buiten machte schenen om zich langer in het uitgemergelde *Duitschland* staande te houden. Voor de Staten-Generaal was het een schrikbeeld, dat de Keizer zich van de lastige overweldigers ontdoen zou: de Anti-Spaansche partij zou er door versterkt en de Keizer er wellicht door in staat gesteld worden om ons vijandelijkheden aan te doen. Dus zochten zij door raad en daad de Zweden tot volharding op te wekken en van verdrag met den Keizer af te houden. Zij trachtten van de Provinciën op nieuw betaling van drie maanden subsidie voor de Zweden te bekomen [4], en gaven

---

[1] Ook deze Prins spiegelde zich bij deze gelegenheid de zonderlingste avonturen voor. Hij had het oog laten vallen op *Madagascar:* daar zou hij Koning worden. De Graven van ARUNDEL en SUFFOLK, wiens dochter de Prins zou trouwen, zouden zich aan het hoofd stellen eener Compagnie, die de onderneming bekostigen zou.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 7, 27 Jan. 1637.

[3] *Resol. Holl.* 24 Maart, 1637.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 28 Febr.; 2 Maart; 28 April; 1, 18 Mei; 23, 25 Juli; 9 Dec. 1637. SPIERING vertrok in Zomermaand uit *'s Gravenhage* om aan zijn Hof bescheid te geven van het hier verhandelde en verkregene (ald. 2, 5, 12 Junij, 1637).

1636—1639. VAN BEVEREN last, den Koning van *Groot-Britannië* aan te sporen de Zweden te ondersteunen, opdat de Keizer hem en zijnen neef, den Keurprins, niet nog minder zou behoeven te ontzien, maar, daarentegen, de Zweden aangemoedigd mochten worden, om (wat OXENSTJERN nog steeds aanbood) het hunne te doen, opdat *de Palts*, ten deele ten minste, weder in zijn bezit werd gesteld. Dit deed de buitengewone Gezant op eene audientie (den 18 Maart, 1637), maar de Koning antwoordde op koelen toon, dat de zaken der Zweden in *Duitschland* nog zoo slecht niet stonden, en dat het altijd tijds genoeg zijn zou, zoo het gevaar werkelijk daar was. — Het bleek duidelijk uit deze woorden, dat de Koning in het voorstel slechts een kunstgreep van onze zijde zag om hem tot een nieuwen stap tegen de Oostenrijksche partij te bewegen. — VAN BEVEREN antwoordde, dat als de Koning de Zweden niet ondersteunde, wij onze gift, die op zichzelve weinig beteekende, zouden terughouden, en als de oorlog in *Duitschland* gestaakt werd, zien moesten hoe onze zaken best te schikken. — Dus dreigde hij weder met eenen vrede door ons met *Spanje* te sluiten, ten gevolge van welken wij 's Konings bescherming niet meer zouden behoeven, en deze derhalve al zijne hoop, op die vermeende behoefte gevestigd, verliezen zou. En die bedreiging was niet uit de lucht gegrepen. Omstreeks denzelfden tijd toch, dat VAN BEVEREN dus sprak, bood de Keurvorst van *Keulen* den Staten zijne bemiddeling aan tot een verdrag tusschen hen en *Spanje* [1]. Eene aanbieding voorwaar, die van eenen Prins van het Huis van *Beijeren* komend, op een tijdstip dat de nieuwe Keizer uit het Huis van *Oostenrijk* door de voornaamste Mogendheden of niet of noode erkend werd, niet van beteekenis ontbloot was.

Intusschen liet het traktaat tusschen *Frankrijk* en *Engeland* nog altijd op zich wachten, en VAN BEVEREN trachtte te *Parijs* het denkbeeld in te scherpen, dat *Frankrijk* Koning KAREL er eerst toe moest brengen om af te zien van zijnen toeleg om aan onze visschers licent te verkoopen, vermits zonder dat onze Republiek en *Engeland* elkander zoo veel overlast zouden aandoen, dat geene alliantie zou baten om *Frankrijk* eenig voordeel, hetzij van onze Republiek, hetzij van *Engeland* te doen trekken. Vandaar dat Hun Hoog Mogenden het verwijt te weerspreken hadden, dat zij het waren, die om het belang hunner visschers de sluiting van het verdrag tusschen *Engeland* en *Frankrijk* in den weg stonden en Koning KAREL in *Spanje's* armen dreven [2]. Doch de nieuwe vertraging kon dezen Vorst niet ongevallig zijn, daar zij hem een voorwendsel aan de hand gaf. Hij wenschte weder het oor te mogen leenen aan hetgeen hem van de zijde van het Oostenrijksche Huis werd voorgehouden. De zoon des Keizers was tot opvolger in zijns vaders waardigheid verkozen, maar door *Frankrijk* en *Zweden* niet als zoodanig erkend, en wel op grond, dat de Keurvorst van *de Palts*, Koning KARELS neef, niet

---

1 *Resol. Stat.-Gen.* 13, 18, 21 Apr. 1637.

2 *Resol. Stat.-Gen.* 5 Mei, 1637. *Resol. Holl.* 14 Mei, 1637.

in het Keurvorstencollegie vertegenwoordigd was geweest. Nu de Keizer werkelijk was overleden [1], was het derhalve, ten einde alle aanleiding tot bemoeielijking van den nieuwen Keizer zooveel mogelijk af te snijden, voor het Oostenrijksche Huis van belang, den Koning van *Groot-Britannië* te vriend te houden. Om dit doel te bereiken en tevens om tegen te gaan wat de Koning thans ernstiger dan vroeger voor zijnen neef scheen te willen doen, was de Spaansche Ambassadeur weder mild met beloften van teruggave der *Palts*. Niet alleen beloofde de Spanjaard den Koning voldoening voor zijne verwanten in *de Palts;* maar bovendien bood hij hem, in geval hij nevens *Spanje* tegen de Vereenigde Provinciën wilde strijden, de helft der op haren bodem te maken veroveringen aan, en gaf te kennen, dat *Spanje* niet zou doen, wat *Frankrijk* thans deed, maar aan 's Konings plannen om onze visschers op contributie te stellen geen bezwaar in den weg zou leggen. 1636—1639.

Zoo scheen onze zaak uiterst slecht te staan, ja ganschelijk verloren te wezen, toen eensklaps bericht uit *Frankrijk* kwam, dat het traktaat aldaar met *Engeland* getroffen was, en er alleen nog Koning KARELS goedkeuring aan ontbrak. Had de onzekerheid van den toestand de staatkunde tot dusverre weifelend gemaakt, thans nu het Huis van *Oostenrijk*, door een jeugdiger Keizer vertegenwoordigd, nieuwen moed had gevat, begreep men den oorlog met nieuwe kracht te moeten hervatten. Daartoe was het in de eerste plaats noodig, dat *Frankrijk* den Koning van *Groot-Britannië* aan zijne zijde hield, en deze had grond genoeg om *Frankrijk* niet terug te stooten. Immers moest hij duchten, zoo al die Spaansche beloften eenmaal vervuld werden, *Spanje's* beschermeling en afhangeling te worden, hetgeen hem des te meer tegenzin en weerstand bij zijne onderdanen zou doen vinden. Traktaat tusschen *Frankrijk* en *Groot-Britannië* gesloten.

Maar al was het traktaat tot stand gekomen, veel deed zijn inhoud nog niet af. Integendeel, menig punt, en dat wel van de gewichtigste, bleef ter nadere behandeling uitgesteld tot eene bijeenkomst met de andere Geallieerden te *Hamburg*. Hier zou den Keizer tot teruggave van de *Palts* een ultimatum gesteld worden. Had deze dien eisch vóór den eersten September (1637) niet ingewilligd, zoo zou *Engeland* den Keizer en *Spanje* tevens openlijk den oorlog aandoen. — Het traktaat, tegen het eind der maand Juni door Koning KAREL aangenomen, moest nu aan de bondgenooten ter goedkeuring en toetreding worden aangeboden. Om de instemming van onze Republiek te verkrijgen, begaf zich de Keurprins met zijnen broeder en zijn Hofgezin naar *Holland*. Van hier zou hij naar *Hamburg* vertrekken om de Zweden tot het traktaat te noodigen, en onder weg den Landgraaf van *Hessen* bezoeken. Reeds vóór het midden der maand Mei had CHARNACÉ de Staten verzocht een bevoegd persoon naar *Hamburg* te zenden om hen bij de onderhandelingen tusschen *Frankrijk*, *Groot-Britannië*, *Zweden* en *Denemarken* Bijeenkomst te *Hamburg* beraamd.

[1] Den 15 Febr. 1637.

1636—1639. kwam VAN BEVEREN in den *Briel* aan, en na den Prins, den 12den, op de grenzen van *Holland* bezocht te hebben, deed hij den 14den Rapport bij Hun Hoog Mogenden [1].

Instructie van JOACHIMI, die derwaarts terugkeert.

Van den 26sten Juni aan was besloten alsnu ernstig op de instructie van JOACHIMI tegen zijnen terugkeer naar *Engeland* te beraadslagen [2]. Daar betreffende de hoofdzaak, te weten, den eisch van licent voor onze visschers, geene besluiten te nemen vielen, maar men diende af te wachten, of de Koning die zaak met kracht doorzetten of in dit jaar slapend houden wilde, zoo werd die Gezant bepaaldelijk onderricht van hetgeen hij in allerlei bijzondere zaken, die hangende waren gebleven, te doen had, om het bestaande ongenoegen te ontwapenen. Wegens de vermetele daad, in het jaar 1635 te *Scarborough* gepleegd [3], hield de Koning als waarborg ter bekoming van voldoening, nog altijd drie onschuldige officieren van het schip van Kapitein VERDIEUX te *Hull* gevangen [4]. De andere zaken betroffen de belangen van kooplieden. De handel werd in *Engeland* al meer en meer door verleende octrooien beperkt, en nu klaagden de aldaar gevestigde Nederlandsche kooplieden, die bovendien gedwongen werden schipgeld te betalen, dat zij zich buitengesloten zagen en de oude van den eersten tijd van Koningin ELISABETH dagteekenende zoogenaamde »intercoursen" verijdeld werden. Klaagden de onzen over de Engelschen, er waren ook Engelschen, die klachten hadden tegen de onzen. Om sommigen van dezen den mond te stoppen, mochten onze Gezanten voldoening beloven in geval de Staten betaling kregen van hetgeen zij indertijd ten behoeve der troepen van MANSFELD ten koste gelegd, en tot onderhoud van het regiment van MORGAN verstrekt hadden; doch de Engelschen beweerden, dat de eene schuld reeds was

---

gezegd: immers zal hij door die visschers Hun Hoog Mogenden verstaan, en dezen hebben inderdaad zijnen Meester alreede de *Oost-Indiën* nagenoeg geheel ontvischt; maar bedoelt hij de werkelijke visschers, welnu het is ruim zoo eervol hun facteur te zijn, als die van zulk een eerloozen handel, als er van hem is aan het licht gekomen. Hierom had men (voegt VAN BEVEREN er bij) aan de Beurs en ten Hove gelachen.

[1] Al de bovenstaande bijzonderheden betreffende deze Legatie zijn ontleend aan het meermalen aangehaalde *Rapport*, op het Rijksarchief. Zie voorts *Resol. Stat.-Gen.* 8 Juni; 13, 17 Juli; 14 Aug. 1637. *Resol. Holl.* 10 Juli, 1637.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 26 Juni, 1637.

[3] Zie St. IV, bl. 823.

[4] *Secr. Resol.* 8 Juli, 1637. Boven (bl. 13, Noot 2) zeiden wij, dat VAN GALEN nog altijd in *Engeland* gevangen zat. Het was omdat hij in Mei een Duinkerker in een Engelsche haven genomen had en zijn volk aan wal gekomen was (*Rapp. v.* V. BEVEREN, fol. 89). Hun Hoog Mogenden beijverden zich, evenzeer als de Admiraliteit te *Amsterdam*, bijzonder om VAN GALEN wederom vrij te krijgen. Deswegens had VAN BEVEREN eene audiëntie, waarin hij op grond, dat hij zulk een dapper soldaat was, voor hem pleitte. Tegen cautie van 3000 werd hij ontslagen. Doch dit geld werd noode gevonden.

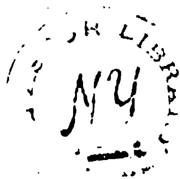
I
JOA
derv
keer

JAN VAN GALEN.

I F C Reckleben sculps.

FRANÇISCO DE MELO.

GRAAF VAN ASSUMAR.

rrede-
Zeulen

afgedaan, en de andere door andere verstrekkingen gedekt werd: daarom vergunden de Staten JOACHIMI om zonder langer op die betalingen te wachten, de billijkste van de eischen der klagende Engelschen te bevredigen [1]. Eerst in de laatste dagen van November, 1637, keerde de Gezant, nadat hij reeds vroeger telkens op zijn vertrek gestaan had, naar zijnen post terug [2]. 1636—1639.

Bij de onzekerheid, die er maanden lang in de raadslagen der Mogendheden bestaan had, en straks bij het besluit van *Frankrijk* om zich met *Engeland* te verbinden en de Zweden tot volharding op te wekken, was het wel te wachten, dat de bijeenkomst te *Keulen* ter algemeene bevrediging niet ernstig ter harte werd genomen. Toch hield men steeds de gelegenheid open, om zoo de wederzijdsche belangen het raadzaam maakten, aan het plan tot die bijeenkomst gevolg te kunnen geven. Hoezeer er reeds in November (1636) sprake was geweest van het bespreken van huisvesting voor onze Gedeputeerden te *Keulen* [3], was er nog geen Nederlander tot die betrekking aangewezen; ook waren door den Koning van *Spanje* nog geene paspoorten voor de onzen ingezonden. Geen der door de hoofdmogendheden benoemde Gevolmachtigden had zich gehaast om zich naar *Keulen* op weg te begeven [4], en scheen de Koning van *Groot-Britannië* in Februari (1637) tot het zenden van eenen Gezant derwaarts over te zullen gaan, zulks mocht zoo weinig als een blijk gelden, dat hij langs dezen weg den vrede verlangde hersteld te zien, dat onze Gezant VAN BEVEREN schrijven kon, dat de Engelsche Gevolmachtigde naar *Keulen* zou gaan om den algemeenen vrede alsnog te beletten. Den 17[den] Juni (1637) werd aan de Staten-Generaal het verzoek van den Keurvorst van *Keulen* medegedeeld, dat zij aan DON FRANCISCO DE MELOS, den Spaanschen Gevolmachtigde tot den algemeenen vredehandel te *Keulen* [5], paspoort zouden verleenen. Hun Hoog Mogenden, en de Prins met hen, antwoordden, dat van hunne zijde daartegen geen bezwaar bestond, zoo slechts de Koning van *Spanje* paspoorten in behoorlijken vorm voor de staatslieden, door onzen Staat derwaarts af te vaardigen, verleende [6]. Een paar dagen later verzocht CHARNACÉ, dat de Staten iemand naar *Keulen* zouden zenden, of aan BILDERBEEK, hunnen Agent aldaar, den last zouden geven, om zich met den Heer DE LA GARDE, van wege den Koning van *Frankrijk* derwaarts afgevaardigd, in betrek-

Van den vredehandel te *Keulen* komt niets.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 21 Juli; 8 Sept. 1637. *Secr. Resol.* 7 Sept. 1637.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 16 Oct.; 22 Nov. 1637. *Resol. Holl.* 10 Sept. 1637.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 29 Nov. 1636.

[4] Bericht van v. BEVEREN v. d. 19 Nov. 1636.

[5] De Hertog van ALCALA was middelerwijl overleden. Nu werd als medeafgevaardigde van MELOS beurtelings de Graaf van MONTERRY, de Markies DE MIRABEL, of de Graaf van OÑATE genoemd (*Missieve* van BOSKERKEN, v. 15 Mei, 1637).

[6] Vergel. hiervoor bl. 38, 42. *Resol. Stat.-Gen.* 17 Juni; 31 Juli; 18 Aug. 1637.

1636—1639. king te stellen en gezamenlijk met dien Heer aan den Pauselijken Legaat GINETTI en de andere Gevolmachtigden te verklaren, dat het niet haperde aan den Koning noch aan Hun Hoog Mogenden, zoo zij hunne Gezanten niet zonden, maar alleenlijk aan de Spanjaarden, die tot dus verre paspoorten aan de onzen weigerden, terwijl de Koning, zoo aan die voorwaarde niet voldaan was, in geene onderhandeling kon treden. Zoo zou men plechtig betuigen, onschuldig te zijn aan de voortzetting van den jammerlijken oorlog. De Paus was oprecht geneigd tot den vrede in de Christenheid. Zijn Nuncius te *Parijs* zond bode op bode naar *Madrid* en *Weenen* om de vereischte paspoorten. Doch gelijk wel de Keizer aan de onzen paspoorten verleende, maar de Koning van *Spanje* niet, zoo verleende wederom wel de Koning van *Spanje* paspoorten aan de Zweden en de Hessen, alsmede aan de Protestantsche Vorsten en Stenden, maar niet de Keizer. Op deze wijze ontbraken aan dezen en genen juist de paspoorten, die het noodigst waren [1]. De Staten voldeden aan CHARNACÉ's verzoek, door aan BILDERBEEK den vereischten last te geven: deze hun Agent zou den Heer DE LA GARDE eerst laten spreken, maar dan, zelf het woord nemende, zorgen, dat het den schijn niet had alsof onze Staat zonder zelfstandigen wil *Frankrijks* voorgang volgde. Toch zou hij krachtig uitspreken, dat wij, met *Frankrijk* ten nauwste verbonden, slechts gezamenlijk met dit Rijk vrede zouden maken [2]. Wel scheen die plechtige gemeenschappelijke betuiging noodig, daar de Spanjaarden (ten minste zoo berichtte de Koning van *Frankrijk*) steeds voorgaven, dat de schuld van het achterblijven der vredesonderhandelingen aan *Frankrijks* en onze zijde lag, en deden gelooven, dat zij de gevorderde paspoorten reeds verstrekt hadden. De zaak was, schijnt het deze, dat de Koning van *Spanje* en de Keizer zich niets goeds beloofden, zoolang *Frankrijk* volhield om den oorlog niet te staken voordat onze Republiek van *Spanje* voldoening had gekregen: in dezen toeleg moesten zij een gevaarlijke aanmatiging zien en het rechte middel om hunne tegenpartij haren zin te zien doordrijven [3], en toen het in den zomer van 1637 op nieuw duidelijk bleek, dat de samenwerking tusschen *Frankrijk* en Hun Hoog Mogenden verzekerd was, verried OLIVAREZ zijne verbittering, daar hij verklaarde, dat de eer van den Koning van *Spanje* niet toeliet, dat hij met zijne oproerige onderdanen over de soevereiniteit in onderhandeling trad. Wel *zonder* paspoorten, voegde hij er bij, konden onze Afgevaardigden te *Keulen* komen, waar zij niet anders dan als particulieren konden aangemerkt worden. De Koning wilde liever zijne kroon wagen en ten eeuwigen dage met de geheele wereld in oorlog blijven, dan den onzen de verlangde paspoorten verleenen. Een even fellen toon sloeg de nieuwe Keizer aan tegen de Hessen en andere met *Frankrijk* samenspannende Duitsche onder-

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 19 Juni, 1637. *Missieven* v. EUSKERKEN, v. d. 5 Juni en 3 Juli, 1637.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 26 Juni; 15 Juli, 1637.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 10 Sept. 1637.

danen: zij hadden, eischte hij, tot het traktaat van *Praag* toe te treden en vergiffenis te vragen, en ook aan de Zweden en de onzen wilde hij alsnu geene paspoorten verleenen, dan zoo zij zonder *Frankrijks* tusschenkomst van hem gevraagd werden. Dit wilde de Koning van *Frankrijk* ons des noods toelaten (wij konden dan het verzoek door middel van den Venetiaanschen Resident tot den Keizer richten), doch slechts onder voorwaarde dat wij daarbij uitdrukkelijk onzen wil verklaarden om ons niet van *Frankrijk* af te scheiden. — Op deze wijze verviel, tot diep leedwezen van den Paus, geheel en al de mogelijkheid der onderhandelingen te *Keulen*, welke plaats dan ook door den Spaanschen Gevolmachtigde, DON FRANCISCO DE MELOS, die zich naar *Brussel* begaf, werd verlaten [1]. 1636—1639.

Beoogden de beraamde onderhandelingen te *Hamburg* afdoende beraadslagingen van de nu met *Engeland* versterkte bestrijders van het Huis van *Oostenrijk*, zoo liet zich verwachten, dat op den voortgang der bijeenkomst aldaar alsnu met nieuwe kracht zou worden aangedrongen. Dit geschiedde den 15den September (1637) door den Secretaris van het Fransche Gezantschap, BRASSET. De Heer D'AVAUX, verklaarde hij, was reeds te *Hamburg*, en de Zweedsche en Deensche Gezanten zouden zich aldaar niet laten wachten. Dus verzocht hij, dat ook de Staten hunnen afgevaardigde zouden benoemen. BOTHWELL vereenigde zich met dit verzoek. Maar de Gedeputeerden van *Holland* verlangden, dat over de zaak in de vergadering hunner Provincie geraadpleegd werd. — Eensdeels, schijnt het, om die van *Holland*, door eene voor hen vereerende wijziging in het plan, te nopen de bijeenkomst meer ter harte te nemen; anderdeels om *Hamburg* het ongenoegen des Keizers niet op den hals te halen, werd goedgevonden, haar van *Hamburg* te verleggen naar *'s Gravenhage*. BOTHWELL verklaarde, dat hij die verandering aan Hun Hoog Mogenden zou voorslaan. Niettemin toen BRASSET, zijn verzoek van den 15den September den 28sten October herhaalde, sprak hij nog altijd van de zending naar *Hamburg* [2]. Hun Hoog Mogenden, namelijk, aan wier goedvinden de zaak gesteld was, hadden geene keuze gedaan, zelfs nog niet in het midden van November (1637), toen de Engelsche Resident hun bekend maakte, dat hij zelf door zijne Regeering gelast was, haar bij de conferenties te vertegenwoordigen [3]. *Holland* wilde niet gedwongen zijn. Wij haastten ons niet tot onderhandelingen over te gaan, welke almede ten doel zouden hebben den Koning van *Groot-Britannië*, dien wij niet behulpzaam wilden zijn

Conferentie te *Hamburg*.

[1] *Memorie* van BRASSET, d. 10den Sept. ingeleverd. *Missieven* v. EUSKERKEN, v. d. 31 Juli, d. 14 Aug. en d. 18 Sept. 1637. Werkelijk werd zulk een verzoek tot den Venetiaanschen Gezant gericht (*Resol. Stat.-Gen.* 1 Oct. 1637).

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 15 Sept.; 28 Oct. 1637. *Resol. Holl* 30 Sept. 1637.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 16 Nov. 1637.

1636—1639. vóórdat hij van zijn plan op de zee afzag, tot het doel zijner wenschen in *Duitschland* te brengen, en in het einde van het jaar 1637 en het begin van 1638 drongen BOTHWELL en de Fransche Ambassadeur nog altijd aan op de bezending naar *Hamburg* en op de toetreding van onzen Staat tot het traktaat, laatstelijk tusschen *Groot-Britannië* en *Frankrijk* gesloten [1]. Eindelijk kwamen de Gemachtigden der verschillende Mogendheden, en, de laatste van allen, van wege de Staten KAREL VAN KRAKAU [2], hoezeer de Fransche Ambassadeur, er op had aangedrongen dat niet deze Resident, maar een Ambassadeur zou worden gezonden [3], te *Hamburg* aan. Maar de onderhandelingen werkten weinig uit. KRAKAU had geen anderen last, dan om te hooren en te zien. Men wilde, en steeds deelde de Prins dit gevoelen, voor het uiterlijk de onzijdigheid met den Keizer en het Rijk bewaren, en dien Vorst geen reden geven om zijn ongenoegen te toonen door de herstelling van den *Glückstadtschen* tol [4]. Om dezelfde reden werd de vernieuwing van onze alliantie met *Zweden* lang slapend gehouden [5].

Slechts aan de zwakheid van het Rijk intusschen was het te wijten, dat er geen oorlog tusschen hetzelve en ons uitbrak. De nieuwe Keizer was niet vergeten, dat door het ontzet van *Hanau*, met hulp van Hun Hoog Mogenden bewerkt [6], de Rijksdag, waarbij hij tot Rijksopvolger zou verkozen worden, gevaar geloopen had om verijdeld te worden, daar de Keurvorsten van *Keulen* en *Mainz* in dat ontzet een voorwendsel schenen te

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 19, 23 Dec. 1637. 18, 27 Febr.; 13, 25 Maart, 1638.

[2] In het najaar van 1637 hier te lande gekomen, was hij spoedig naar den Koning van *Denemarken* in *Holstein* teruggezonden. Er was voor hem genoeg bij dien Vorst te doen. Behalve dat de Koning nog altijd bezwaar had tegen onze vaart op *Spitsbergen*, was de stoutheid van onze schippers op *Noorwegen* goed te maken, die openlijk 's Konings verordeningen trotseerden. Vier Deensche schepen waren met de Deensche vlag in *Holland* opgebracht (*Resol. Stat.-Gen.* 10 April; 15 Mei; 24, 26 Juni; 8, 12, 13, 23 Aug.; 1, 9 Sept. 1637. *Resol. Holl.* 19 Mei, 1637).

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 11 Maart, 1638.

[4] AITSEMA, II, p. 527. *Resol. Stat.-Gen.* 7, 8, 12 April, 1638.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 20 Jan.; 10 Febr.; 4 Maart, 1637. *Resol. Holl.* 10 Maart, 1637.

[6] De Graaf van *Hanau*, pleitende op hetgeen onze Staat in vroeger tijd van zijn Huis had genoten, had tot behoud zijner Stad geldelijken bijstand van de Staten-Generaal gevraagd en bekwam dien (*Resol. Stat.-Gen.* 18 Sept.; 1, 8, 16 Oct., 1636. 2 Jan.; 20, 27 Febr.; 23 Maart, 1637. *Resol. Holl.* 30 Sept.; 14 Oct. 1636). Er ontstond groote zwarigheid om de som, aan den Graaf van *Hanau* verstrekt, te vinden. Ten onrechte poogde men ze op de erven van den Ontvanger-Generaal DOUBLET te verhalen, alsof deze nog eene aanzienlijke som aan het Land schuldig was gebleven (*Resol. Stat.-Gen.* 4, 11, 17, 23, 26, 29 Juni, 1637). In het najaar van 1637 vertrok de Graaf van *Hanau* dankzeggend van hier (*Resol. Stat.-Gen.* 31 Oct. 1637).

zullen vinden om niet naar *Regensburg* te komen [1]. Hoe ook was er oprechte onzijdigheid mogelijk, waar de Koning van *Spanje*, 's Keizers verwant, bij het Rijk de verplichting deed gelden om hem als Rijksvorst in de *Nederlanden* te ondersteunen, en waar wij in openbaar bondgenootschap stonden met de Zweden en de Franschen, die den bodem des Rijks niet ontzagen? Maar reeds sints 1635 ontbrak in *Duitschland* het vermogen om een groot leger op de been te brengen; de binnenlandsche strijd aldaar was in een partijgangersoorlog ontaard. 1636—1639.

Hadden wij derhalve geenen inval van de zijde des Rijks te duchten, wij moesten dubbel op onze hoede zijn, dat onze grenzen niet door stroopbenden van de eene of de andere partij werden overschreden, waardoor ons Geldersch en Overijselsch landvolk zijn deel van de namelooze ellende zou bekomen hebben, aan welke de Duitschers blootgesteld waren. Dus bracht ons belang steeds mede, dat wij eenen voet in *Kleefschland* behielden, en bij voorkeur bevriende benden aan gene zijde van onze oostgrens vertoefden, op welke de Staten door goedheid en gunst wat vermochten.

De Keizerlijke en Katholieke partij zag zich thans door den Keurvorst van *Brandenburg* niet weinig ingewilligd. Die Vorst hoopte aldus van den overlast der Zweden en Hessen en van de bescherming van Hun Hoog Mogenden verlost te worden. Door goede woorden zocht men bij Hun Hoog Mogenden het herstel van den Roomschen godsdienst in *Kleefschland* te bewerken.

Gezant der Keurvorsten te *'s Gravenhage*.

In het midden der maand Mei, 1637, verscheen voor de Staten-Generaal de Heer JOHAN VAN STERNENBERG, genaamd DUSSELDORP, proost te *Xanten*. Na overhandiging van twee brieven, eenen van de gezamenlijke Keurvorsten en een anderen van den Keurvorst van *Keulen* in het bijzonder, deelde hij mede, dat de Keurvorsten op last van den Keizer hunne vriendelijke groetenis en de uitnemendste heilwenschen aan Hun Hoog Mogenden toebrachten. Zij verzochten, dat de kerken en kloosters, die als maatregel van wedervergelding te *Emmerik*, *Rees* en elders aan de Katholieke Kleefsche Rijksonderdanen waren ontnomen, hun teruggegeven mochten worden. Zij waren geneigd, Hun Hoog Mogenden tot welvaren van hunnen Staat alle vriendschap en alle mogelijke diensten te betoonen. Op dezen grond verwachtten zij de inwilliging van hun verzoek, waardoor »Hun Hoog Mogenden bij de geheele wereld den dunk van hunne zachtzinnige, genadige en oprechte bedoeling vermeerderen en de Keurvorsten tot nog meerder dienstbetoon verplichten zouden," ter bevordering van den vrede en den welstand der beide partijen.

In zulke zaken lieten de Staten-Generaal de beschikking liefst aan de verantwoording van den Prins en den Raad van State. Zijne Hoogheid meende de gelegenheid te kunnen aangrijpen om met den proost van *Xanten* eene onderhandeling te openen om de stad *Meppen* aan dezen Staat te brengen. Men zou beloven, haar bij het sluiten van

[1] AITZEMA, II, p. 495.

1636— 1639. vrede met *Spanje* of bij het herstel van de rust in het Rijk terug te geven. Dit stadje tusschen *Embden* en *Munster*, niet ver van *Lingen*, aan de samenvloeiing van *Eems* en *Hase* gelegen, en dus uit een krijgskundig oogpunt eene tot behoud van onzen invloed in *Oost-Friesland* hoogstgewichtige plaats te achten, was door den Zweedschen Rijkskanselier aan den Veldmaarschalk VAN INN- en KNIPHUIZEN geschonken [1]. Met dezen konden de Staten zich voor eene som gelds verstaan, maar de bewilliging van den Keurvorst van *Keulen*, als Bisschop van *Munster*, en van het Kapittel dezer dioecese scheen noodzakelijk, althans raadzaam. Zoo deze onderhandeling haar doel niet trof, zou men de ontmanteling van het plaatsje zien te verwerven. — 's Prinsen denkbeeld werd niet verwezenlijkt, en op zijn eigenlijk verzoek kreeg de Proost van *Xanten*, hoezeer ondersteund door den Ambassadeur van *Frankrijk*, die wederom de taak van de bescherming der Katholieke belangen op zich meende te moeten nemen, geen ander antwoord, dan dit, dat, als de oefening van den Gereformeerden Godsdienst weder toegelaten zou zijn in al de plaatsen, waar zij bij het traktaat tusschen de possideerende Vorsten vergund was geworden, de Staten zijn verzoek zouden inwilligen [2].

Kon dit antwoord den Keurvorst van *Brandenburg*, als Protestantsch Vorst, niet onaangenaam zijn; van den anderen kant wilde hij de banden, die hem aan de Republiek verbonden, zoo veel mogelijk los maken. Eindelijk werden de gelden gevonden, die vereischt waren om het regiment en de compagnie ruiters van VAN GENT af te danken [3], en alzoo de verplichting van 's Keurvorsten onderdanen om een deel Nederlandsch krijgsvolk te betalen opgeheven. Tevens werd het besluit bevestigd, dat hen aan het betalen van licent aan een Staatsch kantoor onthief [4]. Nog in andere opzichten waren de Staten den Keurvorst in het najaar van 1637 te wille. Zij verlengden de leening, die hij hier te lande had aangegaan, en daar hij zich sterk maakte, bijaldien de Staten den Landgraaf bewogen *Lippstadt* te ontruimen [5], en zelven hunne troepen uit *Kleefschland* terugtrokken, in dit geval den aftocht der Keizerschen uit dit land te bewerken, zoo schreven de Staten alsnu, op advies van Zijne Hoogheid, aan den Landgraaf, dat hij die plaats ontruimen zou [6].

De Hessen in *Oost-Friesland* ingelegerd. In denzelfden tijd baarde steeds de tegenwoordigheid der Hessen op hunne grenzen [7] den Staten zooveel bezorgdheid, dat men tot eenen afdoenden maatregel ten hunnen aanzien moest verlangen te komen. De goederen van den Graaf van KUILENBUG moesten

---

[1] AITSEMA, p. 531. [2] *Resol. Stat.-Gen.* 15, 19, 27, 28 Mei; 11 Junij, 1637.

[3] Zie hiervoor, D. III. St. IV, p. 87. [4] *Resol. Stat.-Gen.* 5, 19, 20 Jan.; 4 Febr. 1637.

[5] Zie hiervoor, D. III. St. IV, p. 875.

[6] *Resol. Stat.-Gen.* 17, 28 Sept.; 10 Nov. 1637. *Resol. Holl.* 18, 26 Sept. 1637.

[7] Zie hiervoor, D. III. St. IV, p. 869, 875—878.

Hessische inlegering verduren; koop- en voerlieden uit het Overijselsche niet alleen, 1636—1639.
maar ook van *Amsterdam*, leden van Hessische soldaten overlast; de Keurvorst van *Keulen* verdacht de Staten, dat zij met hunne ruiters de Hessen en Zweden bij strooptochten in het Munstersche ondersteund hadden; de geloofsgenooten van *Elberfeld* zochten bij Hun Hoog Mogenden heul tegen den Landgraaf [1], en daar een Zweedsch generaal de regimenten, welke hij in *Westfalen* commandeerde, met de troepen van den Landgraaf vereenigd had [2], scheen in die oorden eene macht gevestigd, die, hoezeer bevriend, geen genoegzaam ontzag voor de orde, die de Staten in de behandeling hunner en der Brandenburgsche onderdanen gevolgd wilden hebben, scheen te zullen betoonen. Vandaar hunne oogluiking, toen de Hessen naar *Oost-Friesland* afzakten.

Tot bescherming hunner grenzen door eene eigene krijgsmacht waren Graaf en Stenden van dit Graafschap onbekwaam. In het voorjaar van 1637 had de Graaf aanvankelijk 200 man gelicht [3], en nog maakte de Landdag op grond dat zijne Genade ze zonder zijne toestemming geworven had, zwarigheid deze soldaten te betalen [4]. In Juni kwamen Gedeputeerden van *Embden* te *'s Gravenhage* klagen, dat zoo de Landdag tot geen afdoend besluit ter bescherming der grenzen overging, dit vooral te wijten was aan de tegenwerking van eenige Edelen uit den omstreek van *Norden* en *Aurich*, die den Graaf in zijne ongrondwettige lichting van krijgsvolk stijfden. De Graaf, daarentegen, drong er bij Hun Hoog Mogenden op aan, dat zij de Stenden zouden vermanen de door hem geworven en te werven manschappen te betalen, en te weeg brengen, dat het garnizoen van *Embden*, nagenoeg geheel, op de grenzen van het Graafschap gelegd werd. Ten slotte verzocht hij, dat zij brieven zouden zenden aan de Kroon van *Frankrijk* en van *Engeland* en in het bijzonder aan den Landgraaf van *Hessen* en den Generaal RANZOW [5], opdat zijn land van inkwartiering en oprichting van loopplaatsen verschoond mocht blijven. — De reden, dat hij zulke brieven ook aan *Engeland* geschreven wenschte te zien, was deze, dat er plannen ontworpen waren om den Keurprins van de *Palts* zich in *Oost-Friesland* met de Hessen te doen vereenigen. — In zijn verzoek, strekkende om het garnizoen van *Embden* op de grenzen te gebruiken, werd de Graaf tegen den onwil dezer Stad door 's Lands Stenden ondersteund, die ingeval van weigering van de zijde der Stad, zich verder van hunne bijdragen tot onderhoud van dat

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 16, 24 Mei; 30 Juni; 8 Aug.; 14 Dec. 1637.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 6 Juni; 1637.

[3] Zie hiervoor, D. III. St. IV. p. 878.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 21 April, 1637.

[5] Een Holsteinsch Edelman in Fransche soldij. Hij had zich wegens zijne behandeling der boeren in het Bentheimsche, die hij tot op ons grondgebied meende te vervolgen, een strenge waarschuwing van de Staten op den hals gehaald (*Resol. Stat.-Gen.* 22 Aug. 1637).

1636—1639. garnizoen meenden te mogen verontschuldigen. Doch ook de Prins van *Oranje* verklaarde de ontblooting der stad in dit tijdsgewricht bedenkelijk te vinden [1]. — Voor het oogenblik waren de Staten niet in staat om al die moeilijkheden uit den weg te ruimen [2]. Alleenlijk schreven zij aan den Landgraaf, om hem »in algemeene bewoordingen" aan te bevelen, *Oost-Friesland* van inlegering te verschoonen, en zijn antwoord zonden zij aan den Graaf en de Stenden van dit Landschap, om hen te doen zien, hoezeer zij zich beijverd hadden aan hunnen wensch te voldoen [3].

Doch de Landgraaf bleek, wat hij Hun Hoog Mogenden ook mocht geantwoord hebben, zich om geene verzoeken van dien aard te bekreunen. Omstreeks het begin van Augustus (1637) begaf hij zich met zijn gezin naar *Bremen*. Naar *Kassel* kon hij, volgens zijn beweren wegens de pest, die daar heerschte, niet gaan. En intusschen liet hij zijne troepen, onder voorwendsel dat zij door de aannadering der Keizerschen daartoe genoopt werden, al meer en meer naar *Oost-Friesland* afzakken. Na den 31 Augustus liet de Graaf de Staten verzoeken, den commandanten van *Lieroord*, *Delfzijl* en *Langenakkerschans* te gelasten, dat zij den Hessischen troepen verbieden zouden onder hun geschut te komen. Maar de Prins, hierover geraadpleegd, de overschrijding der Oost-Friesche grenzen door de Hessen als een gedane zaak beschouwende, ried, dat men den Landgraaf vermanen zou het Landschap »zoo veel mogelijk" te ontzien. Reeds voordat hij die vermaning kon bekomen hebben, schreef de Landgraaf, dat hij het Graafschap onmogelijk had kunnen verschoonen, maar zorgen zou, dat daardoor noch dat Landschap noch Hun Hoog Mogenden eenigen overlast zouden lijden: dus, voegde hij er bij, had men voor de herhaling eener uitmergeling, als door de Mansfelders gepleegd was, volstrekt niet te vreezen [4]. 's Graven krijgsvolk, hoezeer met een deel van het Embder garnizoen versterkt, was niet in staat de Hessen te weren. In dezen staat van zaken besloten Hun Hoog Mogenden, de Heeren SCHWARTSENBERG [5] en COENDERS als hunne Gecommitteerden naar *Oost-Friesland* te zenden. Zij bemiddelden eene overeenkomst, waarbij de inkwartiering der Hessen, 7000 man voetvolk en 400 ruiters sterk, op de grenzen, en hun onderhoud, door de Oost-Friezen te bekostigen, voor zes maanden werden geregeld, na welk tijdsverloop *Oost-Frieslands* bodem weder door de Hessische soldaten verlaten moest wezen. Nog geen maand waren de Gecommitteerden terug,

---

[1] AITSEMA, II. bl. 478, 479. *Resol. Stat.-Gen.* 2, 8, 10, 14, 19, 29 Juni, 1637.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 1, 6 Juli, 1637. [3] *Resol. Stat.-Gen.* 12 Juni; 7 Juli, 1637.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 31 Aug.; 7, 9 Sept. 1637. AITSEMA, II, p. 479.

[5] FREDERIK, vrijheer tot SCHWARTSENBERG en HOHENLANDSBERG, gebruikte deze gelegenheid om zich in het bezit te stellen van goederen te *Oldersum*, op welke hij aanspraak deed gelden. Dit ontstemde de Embdenaren tegen de Staten, welke derhalve hunnen Gecommitteerde bij brieven waarschuwden (*Resol. Stat.-Gen.* 17 Oct. 1637).

of Gedeputeerden van *Embden* en van de Stenden kwamen te *'s Hage* klachten overbrengen, dat de overeenkomst niet volkomen werd nageleefd, en dat dien ten gevolge de Stenden de van hunne zijde beloofde bijdrage tot onderhoud der Hessen niet konden leveren. Zij verzochten op dien grond herhaaldelijk, dat de Staten de verwijdering der Hessen zouden bewerken. Ook de Graaf van *Oldenburg*, door middel van zijnen secretaris MILIUS, en de Koning van *Denemarken* boden in December (1637) hunne bemiddeling aan om de Hessen uit *Oost-Friesland* te doen aftrekken. Die Vorsten verbonden zich in dit geval te bewerken, dat de Keizerschen van hunne zijde de grenzen van het Graafschap niet zouden overschrijden. Doch geene bemiddeling baatte. De nabijheid der Keizerschen gaf grond of voorwendsel genoeg om de Hessen, volgens het voorbehoud, uitdrukkelijk door hen gemaakt, in *Oost-Friesland* te doen blijven, en in plaats van weinige maanden zijn zij vele jaren aldaar gebleven. Nauwelijks aan het hoofd van zijn krijgsvolk teruggekeerd, werd Landgraaf WILLEM ziek, en hij overleed den eersten October (1637). Zijne gemalin AMELIA ELISABETH, geboren Gravin van *Hanau*, nam de teugels van het bewind en zelfs van het krijgsbeleid in handen [1]. 1636—1639.

Zoo er bij den aftocht der Hessen naar *Oost-Friesland* sprake was van aandringende Keizerlijke troepen, was dit in geenen deele uit de lucht gegrepen. Tegen het midden van November kregen de Staten bericht, dat PICCOLOMINI den koers naar het land van *Gulik* richtte om aldaar, zooals het scheen, even als voor dezen huis te houden [2]. Den ingezetenen lag de oorlogsbelasting, vroeger door Hun Hoog Mogenden tot straf voor hetgeen zij dienzelfden Generaal verstrekt hadden, ingevorderd, nog versch in het geheugen [3]. In Januari laatstleden aangezocht om daarvan een deel kwijt te schelden, hadden de Staten dit verzoek afgeslagen [4]. Zoo zouden de onderdanen van den Hertog van *Palts-Neuburg* den soldaten van PICCOLOMINI inkwartiering en onderhoud moeten weigeren, of ook nu aan de Staten-Generaal het bedrag van hetgeen zij aan die troepen verstrekken zouden, als oorlogschatting moeten betalen [5]. Bij de moeilijkheden, met welke dit vooruitzicht dreigde, kwam het gevaar van botsing tusschen de thans in elkanders nabijheid gelegerde Staatsche en Keizerlijke troepen. Reeds schreef PICCOLOMINI aan den Hertog van BOUILLON, Commandant te *Maastricht*, om te weten, hoe de wederzijdsche troepen zich bij ontmoeting jegens elkander zouden hebben te gedragen. Den Prins werd volmacht verleend om, met eenige Gecommitteerden uit de Staten, even als over de zaak van *Oost-Friesland*, zoo ook over de betrekking tusschen onze troepen en die van PICCOLOMINI besluiten te nemen [6]. In overleg dan ook met Zijne Hoogheid

Gevreesde botsingen met de Keizerlijke troepen.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 9 Sept.; 16, 17 Oct.; 9, 10, 27 Nov.; 3, 9, 12, 23 Dec. 1637. *Resol. Holl.* 22 Sept. 1637. AITZEMA, II, p. 479—483.
[2] *Resol. Stat.-Gen.* 13 Nov. 1637.
[3] Zie hiervoor, D. III. St. IV. bl. 872.
[4] *Resol. Stat.-Gen.* 15 Jan. 1637.
[5] *Resol. Stat.-Gen.* 29 Nov.; 14 Dec. 1637.
[6] *Resol. Stat.-Gen.* 30 Nov. 1637.

1636—1639. werd dezen Veldheer geantwoord, dat wij met Keizer en Rijk steeds oprechte onzijdigheid hadden inachtgenomen: wilde derhalve PICCOLOMINI beloven, dat hij den onzen geene vijandelijkheden zou aandoen, dan zouden wij ons daarvan evenzeer onthouden [1]. Later, beseffende hoe hard de eisch zou zijn, dat de ongelukkige bewoners van *Gulik* PICCOLOMINI's troepen afwezen, besloten de Staten dezen krijgsbevelhebber te laten weten, hoe zij zouden kunnen toelaten, dat hij met eenig krijgsvolk, hetwelk niet tegen ons gediend had, in het Hertogdom *Gulik*, maar ook daar alleen, de winterkwartieren ging betrekken, mits belovende, dat hij dat volk ook later nimmer tegen ons zou gebruiken; doch van dit besluit kwamen zij terug, om zich tot de eenvoudige inachtneming der algemeene onzijdigheid te bepalen [2].

Vóór het einde van het jaar 1637 kwam de Overste GÖZ in het Land van *Berg* winterverblijf zoeken, en dagelijks, zoo schreef de ridmeester IJSSELSTEIN, commandant te *Orsoy*, hadden er ontmoetingen plaats tusschen onze soldaten en die van PICCOLOMINI of andere Keizerschen [3]. Had men den Hertog van *Neuburg* en den Keurvorst van *Keulen* gewaarschuwd, thans kreeg ook de Brandenburgsche Regeering te *Emmerik* de vermaning, dat zij zorgen zou, dat er geen volk van PICCOLOMINI of GÖZ in *Kleefschland* kwame. Zoo lang de Hessen, antwoordde HEIMBACH, de Brandenburgsche Agent te *'s Gravenhage*, dit Landschap niet geheel hadden ontruimd, zou men ook de Keizerschen er niet buiten kunnen houden [4]. Maar kort daarop vernam men uit een schrijven van den Goeverneur van *Meurs* aan den Prins van *Oranje*, dat de troepen van PICCOLOMINI, met andere, die ze spoedig zouden volgen, ongeveer 6000 man sterk, aankwamen met uitdrukkelijken last van den Keurvorst van *Brandenburg* om zich in *Kleefschland* te legeren. Nu was er van onze zijde een krachtige maatregel noodig, die, dit mocht men onderstellen, ten minste de Keurvorst van *Brandenburg* den Staten niet kwalijk zou nemen, en inderdaad sloeg de Prins voor, dat de Staten, om anderen voor te zijn, de thans onbezette steden en plaatsen van *Kleefschland* op onze grenzen door onze troepen zouden laten innemen. Hun Hoog Mogenden stelden de zaak ter beslissing van Zijne Hoogheid, en weldra kreeg de Luitenant-Generaal van de Cavallerie, de Heer van STAKENBROEK, den last om met een goed getal compagniën ruiters te *Kleverham* en in den omtrek te gaan legeren, ten einde, zoo heette het, de hand te houden aan de naleving van de overeenkomst in

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 17, 18 Nov.; 3 Dec. 1637. *Resol. Holl.* 17 Nov. 1637.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 14, 17 Dec. 1637.

[3] Sints den Prager Vrede (1635) werd aan de troepen der Ligue geen afzonderlijk karakter meer toegekend. Bij dien vrede toch was den Keizer alle beleid overgegeven en werden alle *Unies* en *Ligues* als afgeschaft aangemerkt (*Resol. Stat.-Gen.* 10 Apr. 1638).

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 29, 30 Dec. 1637.

1630 en 1631 omtrent de ontruiming dier oorden gemaakt: van zijne zijde zou hij zich ontzien, de onzijdigheid te verbreken. Daarbij werden de Heeren VAN RANDWIJK en RIPPERDA als Gecommitteerden van Hun Hoog Mogenden naar *Emmerik* gezonden om de Regeering aldaar te nopen, de Keizerschen te weren, met aanbod van bijstand, des noods uit onze garnizoenen, zoo te *Emmerik* zelf, als te *Wezel*, *Rees* en *Nijmegen*, te verleenen. Zoozeer duchtten de Staten, dat het met de Rijkstroepen tot dadelijkheden zou komen, dat er in hunne vergadering werd voorgesteld, den kapiteins aan te schrijven, hunne compagniën reeds tegen den eersten Maart voltallig te maken [1]. — Vóórdat de maand Januari (1638) ten einde was, had er een gevaarlijke aanslag van de zijde der Keizerschen plaats. In den nacht tusschen den 24 en den 25sten van die maand verschenen eenige benden Keizerlijke ruiters, uit *Soest*, *Hanau*, *Dortmund*, *Essen* en *Reckelinghausen* samengetrokken, voor het plaatsje *Dinslaken*, weinige uren boven *Wezel* en vlak tegenover *Orsoy* en alzoo in de onmiddellijke nabijheid van twee door de onzen bezette vestingen gelegen. Zij beklommen den muur, sloegen de poort open, mishandelden eenige ingezetenen en trokken na eenige uren met den in der ijl gemaakten buit weder weg, een tweetal hoofdbeambten en eenen burger gevangen met zich voerende [2]. Ziedaar een tafereel van hetgeen de dertigjarige oorlog voor *Duitschland* was, als het ware onder den reuk onzer grenzen. — Tegen het eind van Maart (1638) scheen plaats te zullen grijpen, wat de Staten gevreesd hadden. Toen had de Keizer scherpe brieven geschreven aan de Kleefsche Steden, dat zij zijne troepen hadden in te nemen. De Staten besloten, aan het geheim beleid van Zijne Hoogheid over te laten, of hij onze ruiterij ten eerste naar het platte land van *Kleef* zenden, of de steden *Xanten* en *Calcar* in allerijl bezetten zou. De Prins besloot tot het eerste, maar zou den luitenant-generaal vooraf kondschap laten inwinnen aangaande de voornemens der Keizerschen [3]. 1636—1639.

Dat er in dezen tijd tusschen den Keizer en de Landgravin van *Hessen* ijverig over vrede gehandeld werd, maakte voor ons de kans niet beter. Integendeel, had de Keizer door een verdrag de troepen dier Vorstin onschadelijk gemaakt, of misschien wel op zijne hand gekregen, dan zou hij zich, zoo kon men vreezen, door niets belet hebben gezien om ons gebied aan te tasten.

Vredesonderhandelingen tusschen den Keizer en de Landgravin van *Hessen*.

Bij het Marburger verdrag van 23 Januari, 1638, in de eerste plaats bestemd om de geschillen tusschen de Kasseler en Darmstadter Linie van het Hessische Huis bij te leggen, was voor de Landgravin de weg gebaand om tot den vrede van *Praag* toe te treden en zich in den naam van haren onmondigen zoon met den Keizer te verzoenen. Niet bevreemden kon het derhalve, dat BILDERBEEK in het begin van Februari (1638) her-

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 2, 5, 18 Jan. 1638. De Heeren RANDWIJK en RIPPERDA waren den 22sten Jan. terug (*Resol. Stat.-Gen.* 22 Jan. 1638).

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 3 Febr. 1638.

[3] *Secr. Resol.* 28, 31 Maart, 1638.

1636—1639. waarts schreef, dat de onderhandelingen tusschen den Keizer en die Vorstin ijverig werden voortgezet, en dat gene daarbij bedoelde, de Hessische troepen tot de zijne te maken, welk doel hij scheen te zullen bereiken, als hij zich verbinden wilde, ze tegen niemand anders dan tegen *Frankrijk* te gebruiken. Zoo ging de zaak bepaaldelijk *Frankrijk* aan, en bij onze pogingen om het verdrag tusschen de Landgravin en den Keizer te beletten, konden wij op de medewerking van deze Mogendheid rekenen. Dadelijk stond het voornemen vast om tot de Landgravin, die te *Groningen* onze gastvrijheid genoot en te *'s Gravenhage* eenen Afgevaardigde had, Gedeputeerden te zenden, ten einde voor het geval dat het tot eene verzoening met den Keizer kwam, te bewerken, dat de plaatsen, thans door de Hessen bezet, aan hare rechtmatige Heeren werden in handen gesteld en dus door geene Keizerschen werden bezet, en dat de vestingwerken van die plaatsen, voor zoo ver zij in den laatsten oorlog waren aangelegd, geslecht werden. Tot die zending werden benoemd de Heeren VAN ARNHEM en RIPPERDA, en de Fransche Ambassadeur werd verzocht, mede een geschikten persoon tot de Landgravin te zenden, opdat zij niet door gemis aan vertrouwen op *Frankrijks* steun te eerder tot vrede met den Keizer mocht besluiten. Overeenkomstig dit verzoek trok de Heer LA BODERIE als Fransch Commissaris naar *Groningen* [1]. Ten einde tegenover den Keizer allen schijn van eene vijandelijke houding te mijden, aarzelde de Landgravin het traktaat van subsidie, in October 1636 te *Wezel* met haren gemaal gesloten, met hare onderteekening te bekrachtigen, terwijl dit toch een vereischte was, zoo zij op *Frankrijks* onderstand aanspraak wilde blijven maken. Onze Gemachtigden kregen in last, de Vorstin op alle wijzen tot die onderteekening te bewegen [2]. De onderhandelingen werden weldra nagenoeg geschorst, om in den zomer hervat te worden. De Gedeputeerden der Staten waren vóór het midden van April (1638) te *'s Gravenhage* terug [3].

Bij de uiterste zorg, die de Staten droegen om met den Keizer op een voet van onzijdigheid te kunnen blijven, zagen zij zich omstreeks dezen tijd in een dubbel gevaar gebracht van met het Rijk in botsing te komen. In de eerste plaats werd zulks veroorzaakt door de troepen, die onze beschermeling, de Keurvorst van *de Palts*, in *Kleefschland* verzamelde; ten anderen, door de vijandelijkheden tusschen de Keizerschen in het Guliksche en de Franschen, die alles deden, wat strekken kon om de onzen als hunne handlangers en bondgenooten, ook tegen den Keizer, te doen voorkomen.

De Keurprins van *de Palts* brengt troepen bijeen op onze grenzen.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 4, 5, 6, 9, 13, 15, 17, 18 Febr. 1638.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 10 Maart, 1638. AITSEMA, II, p. 530.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 27 Maart; 14 April, 1638. Als van de Landgravin teruggekomen worden genoemd ARNHEM en AMERONGEN, terwijl toch, nevens ARNHEM, RIPPERDA gezegd was naar die Vorstin gecommitteerd geweest te zijn.

In het begin van Maart kondigde de Keurvorst van *de Palts*, die in den vorigen zomer den Prins voor *Breda* bezocht had [1], den Staten zijn voornemen aan om eenige troepen op de been te brengen »tot bevordering van het gemeene beste en van zijne bijzondere rechtvaardige zaak." Deze mededeeling ging gepaard met het verzoek, dat de Staten hem eenige wapenen te leen zouden afstaan, en eenige officieren verlof zouden geven om hem te dienen zonder hunnen rang in onze armée te verbeuren. De inwilliging van dit dubbel verzoek vond zwarigheid bij de Provincie *Holland*, die voorzichtiger was, naarmate hare Staatslieden meer alle mogelijke gevaren en kansen berekenden [2]. Het eerst werd toegestaan, dat eenige officieren bij den Keurvorst dienst mochten nemen, evenwel zonder in het genot hunner jaarwedde te blijven. Doch het gemis van genoegzamen voorraad in 's Lands magazijn te *Delft* verbood, heette het, den Keurprins de gevraagde krijgsbenoodigdheden te verleenen. Ten slotte werd er dit op gevonden, dat hem de wapenen uit het magazijn te *Groningen* verstrekt zouden worden. Voorzeker meende men op deze wijze zich in geval van nood te beter tegenover het Rijk te kunnen verontschuldigen [3]. — De macht, door den Keurprins op de been gebracht, bedroeg een aantal van zesduizend man te voet en tweeduizend paarden, en om eene plaats te bezitten, die hem als steunpunt zou kunnen dienen, verschafte hij zich de stad *Meppen* door aankoop van de weduwe van den Veldmaarschalk van INN- en KNIPHUIZEN [4]. Doch niet lang bleef hij in het bezit dezer plaats, daar zij reeds in Mei (1638) door de Keizerschen bij verrassching werd ingenomen, hetgeen niet alleen de zaken van den Keurprins aanmerkelijk achteruit zette, maar ook in *Groningen* zulk een schrik veroorzaakte, dat de Staten van *Stad en Landen*, in plaats van de compagniën van hun garnizoen naar den Prins van *Oranje* te velde te zenden, veeleer meer troepen begeerden om tegen een mogelijken overval der Keizerschen, die zoo licht voor de leus in Spaanschen dienst konden overgaan, beveiligd te wezen. De Prins stelde hen ten aanzien van de Keizerschen gerust en de Groninger compagniën trokken tot Zijne Hoogheid te velde. Maar raadzaam bleef het, ons niet ten gevalle van den Keurprins, wiens zaak al dadelijk verloren scheen, de onmin des Keizers op den hals te halen, waartoe te meer kans scheen, nu de Paltsische troepen, in plaats van *Meppen*, het punt hunner vereeniging in de *Lijmers* en langs de oostzijde des Rijns kozen [5]. In de maand Juni kwamen er dan ook reeds klachten van de Brandenburgsche Regeering bij de Staten over de inlegering van Keurpaltsische troepen. Hun Hoog Mogenden antwoordden, dat de Keur- 1636—1639.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 26 Juli, 1637. *Archiv. de la M. d'Orange*, p. 100.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 8, 12, 18, 20, 27 Maart, 1638.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 8, 21, 28, 29 April, 1638.

[4] Zie hiervoor, bladz. 94.

[5] AITSEMA, p. 531.

1636— 1639. vorst van *de Palts*, even als die van *Brandenburg* zelf, door hen als een onzijdig Vorst werd bejegend, en dat zij zich met de geschillen, die in het Rijk bestaan mochten, niet bemoeiden. — Hadden de Staten toegelaten, wat de soldaten van den Keurprins zich veroorloofden, zij zouden zich onmogelijk aan den blaam van te ver gaande verstandhouding met dien Vorst hebben kunnen onttrekken. Zoo kwamen in diezelfde maand twee compagniën Paltsische ruiters zich eigener gezag zonder patent te *Zwolle* inlegeren. De Staten-Generaal, hiervan door de Magistraat dier stad verwittigd, rieden haar, dat krijgsvolk, al betaalde het ook zijn verblijf, te laten vertrekken, om de onzijdige Duitsche Mogendheden geenen aanstoot te geven en hunne benden niet naar onze frontieren te lokken [1]. Dit was te bedenkelijker op een oogenblik, dat de Landgravin de onderhandelingen onder bemiddeling van den Keurvorst van *Mainz* en op sterken aandrang der Stenden van haar erfland hervat had, en op het punt scheen een verdrag aan te gaan, waarvan het gevolg zou zijn, dat hare troepen in 's Keizers dienst zouden treden. Reeds drong Zijne Hoogheid er op aan, dat wij op nieuw eenen Afgevaardigde tot de Landgravin zenden zouden met herhaling van de vorige boodschap. Werkelijk gingen de Staten hiertoe over en belastten den Heer RIPPERDA met de zending [2]. — Doch nog dreigender zou het gevaar worden, hetwelk de Keurprins van *de Palts* op onze grenzen zou doen ontstaan. In de maand Juli (1638) maakte zijn krijgsvolk zich meester van de stadjes *Zevenaar* en *IJselborg*. De Prins van *Oranje* drong onmiddellijk er op aan, dat men hem, »om onheilen te voorkomen," die plaatsen moest doen ruimen, en Hun Hoog Mogenden zonden den Keurvorst te *Arnhem* eenen brief van die strekking, door eenen commissaris, die op antwoord wachten moest. De Vorst verontschuldigde zich, maar de Staten lieten zich niet tevreden stellen. Zij wonnen het advies in van Zijne Hoogheid, en deze ried, iemand tot den Keurvorst te zenden en wel met name den Heer VOSBERGEN, als best met hem bekend, en dat deze hem moest doen beseffen, hoe schadelijk zijn verblijf aldaar voor ons was, en hoe onnut voor hem zelven; ja, dat men des noods te verstaan moest geven, dat Hun Hoog Mogenden, zoo hij die door hem bezette plaatsen niet goedschiks ontruimde, daartegen met zulke middelen voorzien zouden, als hun raadzaam zouden voorkomen [3]. Nevens VOSBERGEN zonden de Staten den Heer VAN RANDWIJK met den last om den Keurvorst met alle bescheidenheid en beleefdheid over de zaak te spreken. Maar zijnen overste FERENZ zouden zij bij zich bescheiden en hem klaar en duidelijk zeggen, waar het op stond: Hun Hoog Mogenden en Zijne Keurvorstelijke Hoogheid zelve zouden het hem (FERENZ) betaald zetten, zoo hij niet dadelijk tot de ontruiming overging. Ten slotte zouden zij den Keurvorst te kennen

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 12, 17 Juni, 1638.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 28, 30 Juni; 6, 16, 17, 20 Juli, 1638. *Resol. Holl.* 30 Juni; 3, 19 en 20 Juli, 1638.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 24, 26, 27 Juli; 4, 7, 10, 11 Aug. 1638.

geven, dat hij bij het aftrekken zelfs de grenzen van onze Provinciën niet zou mogen raken. Slaagden onze Gecommitteerden niet, zoo hadden zij zich naar den Prins van *Oranje*, in zijn hoofdkwartier te *Noordgeest* bij *Bergen op Zoom*, te begeven om met hem te beramen, wat tegen de Keurpaltsische troepen in het werk te stellen. De boodschap duldde geen verwijl. Immers vernamen Hun Hoog Mogenden uit een brief van BILDERBEEK, dat de Keizerschen uit den omtrek van *Gulik* en *Aken*, thans versterkt met eenig volk van GALLAS, van zins waren de Keurpaltsische troepen in het Kleefsche aan te tasten en te vervolgen [1]. Zoo liepen wij gevaar, de Keizerschen aan deze zijde van onze grenzen te zien op een tijd, dat de Prins met een leger, waarvan een gedeelte bij *Calloo* een belangrijke nederlaag geleden had, zich nog in het westen van *Noord-Brabant* bevond, terwijl Prins HENDRIK van *Nassau*, om onze oostgrens tusschen *Rijn* en *Maas* te bewaken, over niet meer dan drieduizend man voetvolk en eenige ruiterij te beschikken had. Maar de Keurvorst liet zich gezeggen, en de Prins van *Oranje* kwam weldra in de richting van het bedreigde punt optrekken. De Heeren RANDWIJK en VOSBERGEN konden hem te *Nijmegen* de tijding brengen, dat de Keurvorst beloofd had, *Kleefschland* te zullen ontruimen. Nogmaals moest hij krachtig aan deze belofte herinnerd en met de wapenen van Hun Hoog Mogenden gedreigd worden; maar ten slotte week hij voor de noodwendigheid, en vereenigde zich omtrent *Stadtlohn* met de Zweedsche troepen onder den Overste KINGH [2]. Ten einde de hardheid hunner behandeling van den zoon voor de moeder zooveel mogelijk te verzachten, droegen Hun Hoog Mogenden aan eenige Gecommitteerden uit hun midden op, het gebeurde met de troepen van den Keurprins op de beleefdste wijze aan de Koningin van *Bohemen* mede te deelen, ten einde haar aan het verstand te brengen, dat alles in het belang van den Keurvorst zelven geschied was [3]. 1636—1639.

Ook de houding der Franschen tegenover de Keizerschen in het Overmaassche was van dien aard, dat van onze zijde alle voorzichtigheid noodig was om niet tot vijandelijkheden tegen de laatsten medegesleept te worden. — In Maart (1638) ontving Zijne Hoogheid een brief uit *Brussel* van PICCOLOMINI betreffende de bescherming, die den Franschen uit *Maastricht* verleend werd. De Keizer, zoo bleek voorts uit PICCOLOMINI's mededeeling, verkeerde in de meening, dat wij *Maastricht* aan de Franschen hadden ingeruimd. — Hoe licht dit begrip tot een vredebreuk tusschen ons en het Rijk kon leiden, lag voor de hand. Behalve door eenen brief van den Prins in antwoord aan PICCOLOMINI zorgden de Staten, dat ook door BILDERBEEK aan de Keizerschen te verstaan werd gegeven, dat wat hun door Franschen en Hessen werd aangedaan, aan ons niet te wijten

Nieuwe botsingen met de Keizerschen in het Overmaassche voorkomen.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 12, 18 Aug. 1638.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 24, 30 Aug.; 5, 6, 13 Sept. 1638.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 23 Sept. 1638.

1636—1639.

was. Hadden, zoo moest hij spreken, de Franschen eenigen voorraad uit *Maastricht* bekomen, ook den Keizerschen was zulks wel eens verstrekt [1], en was voor de Franschen volk gelicht, dit te verbieden zou aan den Keurvorst van *Keulen* gestaan hebben, daar die lichting voornamelijk in het Luiksche en Keulsche had plaats gegrepen. En toen de Franschen in den zomer in het Land van *Gulik* en het Aartsstift *Keulen* met brandschatten en ontvoeren van vermogende ingezetenen geweldig huishielden, en daarbij hunne brandbrieven uit *Maastricht* dagteekenden, kreeg de Commandant GOLSTEIN te *Maastricht* strenge bevelen om te zorgen, dat er zich geene van onze soldaten onder die Franschen mengden, en zoo personen of goederen van neutrale landen in die vesting binnengebracht werden, zij dadelijk ontslagen zouden worden [2]. Nogmaals, op klachten van de Regeering der Rijksstad *Aken* en van den Prelaat van *Kloosterrade* over de knevelarijen der Franschen bij *Maastricht*, antwoordden de Staten, dat die Franschen hen niet aangingen, en dat zij de onzijdigheid met al de ingezetenen des Rijks in acht namen [3]. Op deze wijze werd den Keizerschen alle aanleiding tot vijandelijkheden benomen, totdat 's Prinsen leger in den nazomer voor *Gelder* verscheen.

Dit geschiedde niet dan nadat de poging tot uitvoering van gansch andere plannen, in overleg met *Frankrijk* beraamd, tot niets geleid had.

Aandrang van *Frankrijk* tot gemeenschappelijke krijgsplannen.

Reeds in het vroege najaar van 1637 had de Koning van *Frankrijk*, onder betuiging dat hij aan het bondgenootschap met onzen Staat trouw zou blijven, de verzekering gegeven, dat hij tegen het volgende saizoen beter dan ooit voorbereid tegen den gemeenschappelijken vijand te velde zou trekken en de Staten aangemaand hierin zijn voorbeeld te volgen [4]. Opdat voor de oogen der wereld het uitwendig bewijs van de nauwe vereeniging der beide Landen niet mocht ontbreken, had hij zich gehaast, aan den Ambassadeur CHARNACÉ, voor *Breda* gesneuveld, eenen opvolger te geven, met name den Heer D'ESTAMPES, Markgraaf DE VALENÇAY, die reeds in het begin van November herwaarts kwam [5]. Van onze zijde haastte men zich niet den Ambassadeur OOSTERWIJK naar *Parijs* te doen vertrekken. De sommen, die hij nog in te vorderen had, alvorens tot de reize gereed te zijn, bleven tot in het voorjaar van 1638 toe, onvoldaan. Eerst toen vertrok hij naar zijnen post aan het Fransche Hof, voorzien van den last om het koninklijk echtpaar geluk te wenschen met de zwangerschap der Koningin, welke heugelijke zaak van wege den Koning opzettelijk aan de Staten-Generaal was aangekondigd [6].

---

[1] Te weten aan de soldaten van JAN DE WEERD (*Resol. Stat.-Gen.* 27 Dec. 1636).

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 16 Maart, 12 April; 27 Juni, 1638.

[3] *Resol. Stat.Gen.* 1, 2 Juli, 1638.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 10 Sept. 1637.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 14, 26 Oct.; 7, 11 Nov. 1637.

[6] *Resol. Stat.-Gen.* 9 Dec. 1637. 25 Jan.; 16, 26 Febr.; 3, 18 Maart; 15, 20 April, 1638.

De groote aandrang van *Frankrijk* tot gemeenschappelijke krachtsinspanning werd van de zijde van de Provincie *Holland* steeds koel beantwoord, en, werd na de inneming van *Breda* met zekere heftigheid toezending van geld gevorderd, opdat degenen »die tot de verovering dier sterke stad lijf en leven, goed en bloed gewaagd hadden," niet onbetaald zouden blijven, zoo liet *Holland* aanteekenen, dat zij de legerlasten niet zou aanzuiveren voordat de Provinciën, die daarmede nog ten achteren waren, haar aandeel betaald hadden [1]. Niet alleen dat *Holland* den staat harer finantiën met kommer gadesloeg [2], maar bij de vernieuwing der geschillen met de Generaliteit wenschte deze Provincie steeds zekere voorwaarden aan hare geldverstrekkingen ten behoeve van den oorlog te verbinden; ja, de buitengewone troepen werden bij voortduring zonder *Hollands* toestemming in dienst gehouden. De Prins en de andere Provinciën moesten weten, hoe die betaald te krijgen: kon men daartoe van *Frankrijk* de voortduring van het subsidie erlangen, *Holland* mocht het lijden, maar zelve moeide het zich niet met deze zaak. Vandaar dat de Prins, geen kans ziende om de ongerepartieerde Compagniën behoorlijk op de been te houden, den Heer VOSBERGEN door de Staten-Generaal, zonder de Staten van *Holland* in de zaak te kennen, als buitengewoon Gezant naar *Frankrijk* liet afzenden, om met de Regeering aldaar het verdrag van subsidie en gemeenschappelijke krijgsoperatie te vernieuwen. Toen die Heer, na zich naar wensch van zijnen last gekweten en den 17den December (1657) een nieuw traktaat gesloten te hebben [3], in de maand Februari (1638) terug was, verklaarde de Provincie *Holland* uitdrukkelijk, dat, daar zij in zijne zending niet had toegestemd, zij zich de zaak ook niet aantrok [4]. — Na zijne negotiatie te *Parijs* reisde VOSBERGEN naar *Londen*, in gezelschap van D'ESTRADES, dien de Koning van *Frankrijk* derwaarts zond om te bewerken, dat, bepaaldelijk voor het geval dat de Prins van *Oranje*, ondersteund door *Frankrijk*, eene Vlaamsche havenstad als *Grevelingen* of *Duinkerken* zou aantasten, de Koning van *Groot-Britannië* zich ontzien mocht om, door het toezenden van allerlei behoeften, de blokkade der Vlaamsche Kust niet te tellen. D'ESTRADES slaagde kwalijk, daar KAREL I duidelijk te kennen gaf, dat hij aan dat verzoek geen gehoor zou geven, vermits hij een gemeenschappelijken

1636—1639.

Zending van VOSBERGEN naar Frankrijk.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 23, 27 Oct. 1637. 10 Mei, 1638.

[2] *Resol. Holl.* 16 Oct.; 20 Nov. 1637.

[3] VOSBERGEN was niet geslaagd zonder geschenken aan de mannen van het Departement der financiën gegeven: BULLION en de Secretaris van Staat DE CHAVIGNY kregen elk 5000; TIENBEUF, eerste commies der financiën, en DE LA BARDE, eerste commies van DE CHAVIGNY, kregen elk 4000 gulden (*Secr. Resol.* 18 Febr. 1638).

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 27, 28 Oct.; 19 Nov.; 28 Dec. 1637. 5, 8 Febr. 1638. *Resol. Holl.* 12, 13, 16, Nov. 1637. 30 Maart, 1638.

1636—1639. aanval van *Frankrijk* en de Staten op eene der Vlaamsche Kuststeden als voor zich nadeelig beschouwde [1].

Dat *Holland* zich zoo weinig voorkomend betoonde en zich hare ondersteuning tot den volgenden krijgstocht, op welken *Frankrijk* de zinnen gezet had, alsnog voorbehield, had zijne goede reden. Immers was de strijd wegens het leenen van schepen aan den Koning van *Spanje*, nu *Breda* ingenomen was, hervat, en het geschil over de verpachting der convooien en licenten nog ganschelijk niet geëindigd.

De geschillen tusschen de Generaliteit en *Holland* duren voort.

Tegen het begin van November (1637) was er wederom een brief van den Agent SONNEVELT te *Venetië* te berde gebracht, waarin sprake was én van de Hollandsche schepen, die vroeger in de Napelsche armade dienst hadden gedaan, en van nog andere bodems, met bootsvolk bemand, die men voornemens was aan *Spanje* te verkoopen. De Raad van State wilde de behandeling dezer zaak uitgesteld hebben tot de terugkomst van Zijne Hoogheid uit het veld, opdat dan een besluit mocht genomen worden, waardoor »de goede ingezetenen buiten schade mochten blijven, en het Land en zijne bondgenooten niet langer zoo groote ondienst mocht geschieden." Deze voordracht beantwoordden de Staten-Generaal met de herinnering, dat de machtiging om op dat vergrijp order te stellen, vroeger aan den Raad van State verstrekt, geenszins was ingetrokken, maar nog altijd van kracht bleef [2]. Den 7den November was de Prins te *'s Gravenhage* terug, en alzoo kon de zaak alsnu voortgang hebben [3]. Maar wie een andere uitkomst mocht verwacht hebben, de Prins begreep *Holland* niet tot het uiterste te moeten drijven, en verlangde, dat Gecommitteerden van de Generaliteit over die zaak met de Heeren van *Holland* in conferentie zouden komen [4], en ook in het geschil over de verpachting, dat nog altijd onafgedaan was gebleven, werd alsnu dezelfde weg eener minnelijke conferentie voorgeslagen, »opdat alle verdere verwijdering mocht verhoed worden." Doch die van *Holland* wilden in deze laatste zaak van geene schikking hooren, voor en aleer hunne voorgaande resolutie voor het loopende saisoen gehandhaafd, en mitsdien het middel der convooien en licenten niet verpacht, maar gecollecteerd zou wezen. De tegenstand van *Holland* was hier van te meer beteekenis, omdat de Provincie *Zeeland* thans op dit stuk ééne lijn met haar trok. Evenmin als de Admiraliteiten in *Holland*,

[1] *Lettres Mémoires et négociations de M. le Cte* D'ESTRADES, F. I, p. 3, 9. Uit hetgeen in de *Resol. der Stat.-Gen.* vermeld staat, zou men opmaken, dat VOSBERGEN bij ongeluk, te weten door stormweder, in *Engeland* is te land gekomen; doch uit de *Lettres* etc. van D'ESTRADES blijkt, dat hij met opzet naar *Engeland* is gegaan. Zeker is het, dat hij er, door ziekte ten gevolge van den storm, niets uitgericht heeft. Voorzeker was het slecht onthaal, dat D'ESTRADES er vond, voor VOSBERGEN weinig uitlokkend om zich bij den Koning aan te melden.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 3 Nov. 1637.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 8, 20, 30 Nov, 1637.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 10, 23 Dec. 1637. *Resol. Holl.* 15 Dec. 1637.

bekreunde zich het Collegie te *Middelburg* om de aanschrijving van Hun Hoog Mogenden, welke van die Collegies verlangden, dat zij den pachter de som betaalden, tot onderhoud van zijne beambten benoodigd, en hem zijne wettige emolumenten deden genieten [1]. Alsnu begreep de Generaliteit die van *Holland* ook in de zaak der schippers en reeders, welke hunne schepen aan den vijand verhuurden, niet te moeten ontzien, en de Raad van State werd gelast, het onderzoek dier zaak voort te zetten, zonder dat de Hollandsche leden van dit Staatslichaam zich door het verbod van *Holland* mochten laten terughouden, aangezien geene bijzondere Provincie bevoegd was haren landslieden onder de leden te verbieden zich van eene hun door de Generaliteit opgedragen taak te kwijten [2]. Evenmin gezind te wijken voor de weigering der Admiraliteiten om die gelden aan den pachter van het vierdepart der convooien en licenten te betalen, verklaarden Hun Hoog Mogenden, dat zij zelven, bij verdere weigering van hare zijde, zonder haar verder te kennen, die betaling zouden laten geschieden door kantoren buiten *Holland* onder de Collegies ressorteerende [3]. 1636—1639.

Zoo gespannen was op nieuw de betrekking tusschen de Generaliteit en *Holland*, toen de Prins, naar aanleiding van het accoord, door VOSBERGEN in *Frankrijk* tot stand gebracht, de benoeming uitlokte van Gecommitteerden om met hem te beraadslagen over de oorlogsplannen, in het aanstaande saizoen uit te voeren, en er al dadelijk bepaald werd, dat de kapiteins zorgen zouden, dat hunne compagniën tegen den eersten April voltallig waren, een maatregel, die ditmaal vroeger dan andere jaren achtervolgd werd door de verordening, dat de ponten, bruggen, sloepen en de artillerietrein naar boven zouden gestuurd worden [4]. Toen de Fransche Gezant den 7den April de bekrachtiging der door VOSBERGEN gesloten overeenkomst bij Hun Hoog Mogenden overleverde, liet hij niet na, op de onverwijlde uitvoering der beraamde krijgsplannen nader aan te dringen. »Gelijk God de Heer, zoo sprak hij, de wapenen van den Hertog van *Weimar* ten voordeel van *Frankrijk* gezegend had, zoo verwachtte de Koning ook van zijne eigene toebereidselen te land en ter zee de beste uitwerking, mits de legers van dezen Staat, die, toen zij nog alleen en op zichzelven oorloogden, zoo veel wonderen hadden uitgericht, nu bij tijds en met genoegzame sterkte nevens *Frankrijk* te velde togen." Het plan, dat de Koning en de Kardinaal DE RICHELIEU ditmaal uitgevoerd wenschten te zien (en de Graaf D'ESTRADES was opzettelijk herwaarts gezonden, om het met den Prins van *Oranje* vast te stellen), hield in, dat Zijne Hoogheid *Antwerpen* zou aantasten, terwijl

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 19 Nov.; 19, 21 Dec. 1637. *Resol. Holl.* 18 Nov. 1637. 30 April, 1638.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 4, 9 Jan. 1638.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 18, 19, 23 Jan.; 1, 2, 13 Febr. 1638. De kantoren van de Admiraliteiten van *Amsterdam* en het *Noorderkwartier* buiten *Holland* waren gevestigd te *Arnhem*, *Zwolle* en *Deventer*.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 8, 18 Febr.; 12 Maart, 1638.

1636—1639. de Koning *St.-Omer* belegerde. Het afwijzend antwoord, dat D'ESTRADES te *Londen* op zijn verzoek had gekregen [1], had teweeg gebracht, dat men afgezien had van het voornemen om *Duinkerken* of *Grevelingen* door het Nederlandsche leger te doen aantasten. Doch ook van den aanval op *Antwerpen* kon *Frankrijk* zich wat goeds beloven. Het gevaar toch, waarin eene zoo gewichtige plaats zou geraken, zou den Kardinaal-Infant dwingen, zijne voornaamste strijdkrachten in het Noorden van zijn Goevernement aan te wenden, en zoo zou de inneming van *St.-Omer* Zijner Majesteit gemakkelijk vallen. Ten einde de belofte te verkrijgen, dat de Koning boven het millioen subsidie nog 200,000 kroonen zou geven, waarvoor Zijne Hoogheid nog 4 regimenten Infanterie zou lichten, deed de Prins bij *Frankrijk* de bezwaren, aan een beleg van *Antwerpen* verbonden, krachtig en toch maar al te zeer naar waarheid, gelden [2]. Toen hij dien wensch verkregen had, wijdde hij aan dat plan al zijne belangstelling, terwijl hij voor de Staten verborgen wilde gehouden hebben, dat het *Antwerpen* gelden zou [3]: immers wist hij, dat dit, bepaaldelijk te *Amsterdam*, zeer mishagen moest. Nadat de Provinciën den 29sten April verzocht waren, zoo als gewoonlijk plaats had, wanneer het leger te velde was, waardgelders te lichten, vertrok de Prins den 25sten Mei uit *den Haag*, om zich met zijne krijgsmacht op weg naar *Brabant* en *Vlaanderen* te begeven [4]. Ten einde *Antwerpen* te kunnen insluiten, was het noodig, den tegenover de stad liggenden Vlaamschen oever te bezetten. Het geschiktste middel om dit doel te bereiken was (zoo oordeelde de Prins), troepen bij *Liefkenshoek* te doen landen met den last om door het overstroomde land naar den dijk van *Calloo* (op geringen afstand noordwestelijk van *Antwerpen*) voort te trekken. Deze taak droeg Zijne Hoogheid op aan Graaf WILLEM VAN NASSAU, Veldmaarschalk en bij

De Prins trekt te velde.

---

[1] Zie hiervoor. bladz. 105 en 106.

[2] *Lettres etc. de d'Estrades*, T. I. p. 11, 12—18. Er schijnt grond van twijfel te bestaan, of deze brieven niet een weinig bij de uitgave gewijzigd zijn.

[3] *Lettres* etc. *de d'Estrades* p. 22. Ook de *Mémoires de Fréd. Henri* (p. 223) doen het voorkomen alsof de Prins het op *Hulst* gemunt had en slechts door de Gedeputeerden te velde is overgehaald om *Antwerpen* tot het doel van den tocht te maken. Het was bij deze gelegenheid, dat de Prins zoo van D'ESTRADES als van elders vernomen hebbende, dat Amsterdamsche kooplieden den Antwerpenaren oorlogsbehoeften leverden, zich over de Amsterdammers in dezer voege tot D'ESTRADES uitliet: »gij ziet, hoe veel geduld ik met die onbeschofte kooplieden hebben moet (zij hadden, namelijk, voor hun bedrijf allerlei voorwendsels, die hen van vervolging vrij deden loopen): ik heb geen grooter vijanden, dan de stad *Amsterdam;* maar als ik eenmaal *Antwerpen* heb, zal ik ze zoo klein maken, dat zij het nooit weder ophalen" (*Lettres* etc. *d'Estrades* p. 29).

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 19, 29 April; 23 Mei, 1638. De dagteekening van den brief van D'ESTRADES (l.l. p. 27) en de tijdsbepalingen in den brief zelven, zijn onjuist.

deze gelegenheid tot Goeverneur van *Vlaanderen* benoemd [1]. De Veldmaarschalk ontscheepte zijn volk, 6000 man voetvolk en vier compagniën ruiters sterk, den 13[den] Juni, op het aangewezen punt, en na met veel zwarigheid het verdronken land doorgekomen te zijn, maakte hij zich met weinig moeite van de schans te *Calloo* en de versterkingen bij *Verrebroek* meester. Uit naar 's Prinsen oordeel te ver gedreven voorzichtigheid zette Graaf WILLEM den tocht niet voort, maar verschanste zich te *Calloo*, hetgeen Zijne Hoogheid noopte den tocht van zijn eigen leger niet voort te zetten, maar te *Noordgeest* en te *Wouw* te blijven. Intusschen bracht de Kardinaal-Infant, hoezeer hij ook *St.-Omer* moest dekken, zooveel troepen hij kon, bijeen, om de onderneming der onzen in het land van *Waes* te keer te gaan, en zond den Markies DE SFONDRATO, Luitenant-Generaal van de ruiterij, naar het bedreigde punt. Onder zijn bevel verdedigden de Spaanschen zich met goeden uitslag in de schansen *de Perel* en *St. Maria*, ja veroverden den 17[den] Juni eene schans, door Graaf WILLEM tusschen *Calloo* en *Verrebroek* opgeworpen. Hier bleef veel volk; Graaf WILLEMS eenentwintigjarige zoon MAURITS sneuvelde [2], en de Luitenant-Kolonels HINDERSON en CALUART werden doodelijk gewond. Doch dit was nog slechts een begin van hetgeen de Spaanschen voorhadden. Graaf WILLEM zag zich door een groote overmacht in het nauw gebracht, en ontving van onze hoofdmacht de versterking niet die hij vraagde, hoezeer er een twintigtal compagniën van onze soldaten in schepen niet verre van daar op de *Schelde* lagen; doch de Prins, zoo het schijnt, met zijn hoofddoel, de inneming van *Antwerpen*, in het oog, en niet meer troepen van zich willende laten gaan zonder te weten, of en in welken staat hij ze terug zou krijgen, was van meening, dat eene vermeerdering van troepen den Veldmaarschalk, daar zijn kwartier zoo bekrompen was, slechts zou belemmeren. Graaf WILLEM, daarentegen, schreef, dat hij meer troepen behoefde, daar hij zulk een »wijde bezetting" te doen had. Hoe dit zij, de Prins besloot weldra, Graaf WILLEMS broeder, Graaf HENDRIK, hem ter hulp te zenden; doch vóórdat deze bijstand aangekomen was, had de Veldmaarschalk reeds begrepen, geene betere partij te kunnen kiezen, dan zijn gevaarlijken post te verlaten. Hij ving in den nacht tusschen den 21sten en den 22sten Juni, bij laag water, den aftocht aan. Wel was er eene soort van schipbreuk over de kreken gelegd; maar deze was op verre na niet toereikend om het den troepen mogelijk te maken, zonder groot bezwaar te marcheeren. Velen verdronken of vielen onder het schot van den vijand. Een groot aantal paarden, geschut, bagaadje en schepen gingen verloren. Het verlies aan gevangenen bedroeg nagenoeg vier en twintig honderd man. Graaf WILLEM zelf, zwaarlijvig en ongesteld, werd met groote moeite gered; hij lag eenigen tijd ziek te *Liefkenshoek*. De Prins, hoewel zeer ontstemd, daar deze nederlaag hem dwong van zijne geheele onderneming af te zien, begreep den Graaf niets te mogen verwijten.

1636—1639.

Nederlaag bij *Calloo*.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 13 April, 1638.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 21 Juni, 1638.

1636—1639. De Staten-Generaal, van den ganschen omvang der ramp onderricht, besloten niets te ontveinzen, maar al hunne ministers buitenslands volledig van het gebeurde te verwittigen [1]. De vijand maakte zwarigheid aan het verzoek van onze zijde om de gevangenen los te koopen, gehoor te geven [2], op grond dat zij gevangen genomen waren op eene plaats, waar geen kwartier gold; doch het was er hem om te doen om gedurende den zomer aan onze armée de vermeerdering van macht, welke de vrijheid dier gevangenen haar gegeven zou hebben, te onthouden. Tegen den winter werden zij op het gewoon rantsoen gelost [3]. — Daar alzoo de Prins van *Oranje* buiten staat gesteld was om wat groots te ondernemen, maakte de Kardinaal-Infant van de gunstige gelegenheid gebruik om, ondersteund door PICCOLOMINI, den Franschen Maarschalk DE CHÂTILLON te dwingen, het beleg van voor *St.-Omer* op te breken [4].

Intusschen was het geschil tusschen de Generaliteit en *Holland* nog geenszins bijgelegd, en de mislukte poging om *Antwerpen* te bemachtigen, welke *Amsterdam* eene hachlijke kans vrij deed loopen, was niet geschikt om den tegenstand dezer Stad minder moedig te maken.

De punten, op welke de Vergadering van *Holland* tegen het midden van Februari beschreven werd, bevatten er een, waarbij de Leden werden uitgenoodigd om gelast te verschijnen op den voorslag van Hun Hoog Mogenden en Zijne Hoogheid, strekkende om te komen tot eene algemeene verpachting van het middel der licenten en convooien voor den tijd van drie jaren. Werd deze voorslag goedgevonden, dan zou men van de pachters de aanneming der voorwaarden mogen verwachten, welke *Holland* hun gesteld wilde zien, en dus de aanleiding tot het geschil zijn weggenomen. Alzoo werd aan de Vergadering den 23 Februari (1638) de vraag gesteld, of zij met dat plan genoegen nam, dan of het beter was het middel te laten collecteeren, gelijk alsnog tegen het gevoelen der Staten-Generaal geschiedde. Op deze vraag liet *Amsterdam* een alles behalve verzoenende taal hooren [5]. Zij vraagde op hare beurt, of de handelwijze der Staten-Generaal bij het verpachten van het vierdepart der convooien en licenten niet behoorde onderzocht te worden, met het doel om aan *Holland* voldoening te verschaffen, en toen het bleek, dat de Heeren van *Rotterdam* den controleur der pachters van het vierdepart in hunne stad duldden, en

Amsterdam zet den strijd tegen de Generaliteit voort,

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 27, 28 Juni, 1638. [2] *Resol. Stat.-Gen.* 12 Juli, 1638.

[3] AITSEMA, II, bl. 535, 536. *Mém. de Fréd. Henri*, p. 221—230. *Kronijk v. h. Hist. Gen. te Utr.* J. XXIII (1867), p. 491—496, 636—644. *Gedenkschr. v.* A. V. D. CAPELLEN, II, p. 24. De onvergelijkelijke kunst van RUBENS verheerlijkte de verlossing zijner stadgenooten (Zie *Het Land van Waas, door* A. SIRET, II Aflev. bl. 79 enz.). [4] *Mém. de Fréd. Henri*, p. 231.

[5] Zelfs de toon, dien de Admiraliteit te *Amsterdam* in hare missieven aan de Staten-Generaal voerde, getuigde van een weinig verzoenenden geest. Ten minste wraakten Hun Hoog Mogenden de onbeleefde manier van schrijven van dat Collegie (*Resol. Stat.-Gen.* 11 Febr. 1638).

bereid waren om het geld, dat den beambten dier pachters was toegezegd, te betalen, werden Hun Edel Achtbaren verzocht, die inschikkelijkheid niet te betoonen, en de Raden ter Admiraliteit gelast, dat geld niet te betalen. Weldra daarna werd op voorstel van *Amsterdam* aan de beambten in *het Vlie* en *Texel* en elders in het Noorder-Kwartier geschreven, dat zij den pachters van de licenten en convooien alsnog de uitvoering van hunne pacht onder bedreiging van straf hadden te beletten [1]. Tegelijk had de Officier van den gerechte te *Amsterdam* zijne vervolging tegen JOHAN VEEN, burgemeester en lid van de Admiraliteit aldaar voor *Overijsel*, voortgezet, in weerwil dat die Heer met zijne ambtgenooten JONGBLOET en VAN REEDE door Hun Hoog Mogenden van alle vervolging was ontheven. VEEN was tot teruggave van eene som van bijna 15,000 gulden veroordeeld, en verzocht nu van de Staten-Generaal vernietiging van het vonnis. Dit verzoek werd verleend, doch onder protest der Hollandsche leden, die verklaarden, dat de zaak geschied was met kennis der Staten hunner Provincie [2]. 1636–1639.

Zulk een strenge handelwijze van de Staten van *Holland* kon niet missen, eerlang eene botsing met het gezag der Generaliteit ten gevolge te hebben. — Tegen het midden van Juni (1638) onderhield het Collegie ter Admiraliteit te *Amsterdam* de Staten-Generaal over den last, door Hun Hoog Mogenden, volgens hun vroeger besluit [3], den ontvanger der convooien en licenten te *Arnhem* gegeven, om aan den pachter van het vierdepart de gelden te betalen, die de Heeren van *Holland* besloten hadden hem niet te laten uitkeeren. Deze last, verklaarde de Admiraliteit, streed tegen de instructie van de collecteurs en ontvangers dier belasting: dienvolgens had zij den ontvanger te *Arnhem* gewaarschuwd en hem er op gewezen, wat er voor hem het gevolg van zou zijn; voorts gaven de Heeren aan de Staten-Generaal te verstaan, dat zoo Hun Hoog Mogenden over gelden, die aan hun Collegie toekwamen, anders beschikten, zij zich buiten staat zagen om uitgaven te doen, welke voor de verdediging der binnenwateren noodig waren. — Deze verklaring namen Hun Hoog Mogenden hoog op. Het Collegie, zeiden zij, scheen te dreigen de rivieren van de noodige verdedigingsmiddelen te berooven: dit kon den vijand in de gelegenheid stellen om eenen inval in het land te doen, en leverde alzoo een geval op, waarover zij met den Kapitein-Generaal zouden moeten raadplegen [4]. — Dus gaven de Staten niet onduidelijk te kennen, dat zij stof meenden te hebben tot eene aanklacht bij den Prins wegens een vergrijp, dat men landverraad zou kunnen noemen. Maar den Prins had men geene kans in dezen tijd bijzonder geneigd te vinden om streng tegen *Holland* op te treden. Hij was op dit oogenblik pas te velde getrokken en had dus gestadig toevoer van penningen noodig, en steeds hield

[1] *Resol. Holl.* 1638, p. 1. — 23, 27 Febr.; 17 Maart; 21, 27 en 28 April, 1638.
[2] *Resol. Stat.-Gen.* 14 Mei, 1638.
[3] Zie hiervoor, bl. 107.
[4] *Resol. Stat.-Gen.* 14 Juni, 1638.

1636—1639. *Holland*, door het verstrekken van geld deels tot de legerlasten, deels tot het aanhouden van onmisbare troepen in bedenking te nemen [1], hare gunsten op prijs. Bovendien verzuimde deze Provincie niet Zijne Hoogheid gedurig aan zich te verplichten. Daargelaten dat aan 's Prinsen zoon WILLEM het recht van opvolging in het kapitein-generaalschap was verleend [2]; dit toch was eene hulde door de Staten-Generaal bewezen, en in zoo verre had de Provincie *Holland* er slechts een bescheiden deel aan; maar dat de Steden geene zwarigheid maakten om den titel van eerste Edele van *Holland*, den Prins in Februari, 1637, door de Ridderschap opgedragen, te erkennen, zulks was een eerbetoon van deze Provincie in het bijzonder [3]. Voorts, toen de Prins zijne begeerte om de Heerlijkheid *'s Gravenzande* en *Zand-ambacht* van het domein te koopen te kennen had gegeven, toonde zij zich welwillend door dit toe te staan in weerwil van de bestaande verordening, die de vervreemding van de domeinen verbood [4]. De Prins verbeterde zijne geldelijke en maatschappelijke stelling van jaar tot jaar, en daar van de jaarlijksche toelage van 40,000 gulden, tot verlichting zijner onkosten in het leger te velde, *Holland* verre de grootste helft betaalde, was Zijne Hoogheid dien voorspoed voornamelijk aan de mildheid van *Holland* verschuldigd.

Hoedanig ook de stemming van den Prins moge geweest zijn, *Amsterdam* ging voort op den weg van feitelijk verzet tegen de wijze van verpachting, welke de Staten Generaal gehandhaafd wenschten te zien. De Regering der stad nam de dienaren van den pachter gevangen, en dezen beklaagden zich deswegens bij Hun Hoog Mogenden [5]. En hier bleef het niet bij. De Overheid der Provincie *Holland* handelde niet anders, dan die van *Amsterdam*. De persoon van JAN KLAASZOON VAN VOLLENHOVEN, Oud-Burgemeester van *Workum* in *Friesland*, die voor zijnen zoon de pacht van het vierde part beheerde, werd benevens dien zoon, hoezeer de Staten Generaal hem weinige dagen te voren in hunne bijzondere bescherming genomen hadden, op last van den Heer VAN KINSCHOT, fiskaal van *Holland*, door vier dienaars van den Hove in hechtenis genomen, op grond dat hij zekere goederen, naar het gevoelen van de Heeren van *Holland* wederrechtelijk, had aangehaald. Dit vernemende, verzochten Hun Hoog Mogenden die van *Holland* dien Heer te ontslaan, »opdat de zoo hoognoodige rust van het Land niet mocht verstoord worden." Daar de gevangene genoegzame cautie stelde werd hij benevens de aangehaalde goederen ontslagen. Hiermede stelden zich echter

en wordt daarbij door de Staten van *Holland* ondersteund.

---

[1] *Resol. Holl.* 1 en 2 April, 1638.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 29 Mei, 1637.

[3] *Resol. Holl.* 5 Febr. 1637. Er zouden gegronde bezwaren tegen de toelating van den Prins als zoodanig te maken geweest zijn: immers was het de vraag, of militaire personen recht hadden om in de Staten van *Holland* zitting te nemen (*Resol. Holl.* 13, 22, 27 Febr.; 29 Maart, 1635).

[4] *Resol. Holl.* 31 Maart; 1 en 2 April, 1638.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 17 Juni, 1638.

de Staten-Generaal niet tevreden. Zij drongen aan op ontslag ook van den zoon, den eigenlijken pachter, en dat op grond dat een pachter een Generaliteits beambte was, en op die wijze de grondwetten van den Staat door *Holland* tot groot gevaar voor de openbare rust werden miskend. Niettemin volhardden die van *Holland*, en alsnu verklaarden Hun Hoog Mogenden, hoezeer ongaarne, niet te kunnen nalaten zijne Hoogheid van de zaak kennis te geven met verzoek om handhaving van de hoogheid en het recht der Generaliteit. De zes Provinciën voegden er bij, dat zij het er voor moesten houden, dat de handelingen van *Holland* in deze geheele zaak strekten om de misbruiken in het stuk van de heffing der convooien en licenten, waarover zij zoo dikwijls geklaagd hadden, te bevorderen: te meer, daar de Staten dier Provincie niet begeerd hadden den voorslag aan te nemen om die belasting »in het geheel" te verpachten, waardoor niet alleen de geschillen over de verpachting van het vierdepart uit den weg geruimd, maar ook vele gebreken verholpen en groote wetsovertredingen geweerd zouden worden. — Inderdaad was *Holland* nog niet tot de goedkeuring der »verpachting in het geheel" overgegaan, hoezeer de meerderheid der Leden er toe genegen was [1]. — Wat den pachter VOLLENHOVEN aangaat, hij vond middel om uit de gevangenis te ontkomen, en dit werd nog als naschrift vermeld bij den brief aan den Prins, die reeds was vastgesteld [2]. Deze uitkomst mocht doen vermoeden, dat *Holland* de zaken niet tot het uiterste wilde drijven. Ook was de goedkeuring der generale verpachting onder de punten ter behandeling van den Landdag, die tegen het eind van Juni (1638) bijeenkwam, aan de orde gesteld [3]. — Dan zoo spoedig konden de Leden het omtrent deze zaak niet eens worden, niettegenstaande de Staten-Generaal de Heeren van *Holland* en die van *Zeeland* bij missieve verzochten, zich alsnog bij het gevoelen der andere Provinciën te voegen. Middelerwijl gingen Hun Hoog Mogenden voort de betaling der door de Admiraliteiten geweigerde gelden aan den pachter door de kantoren buiten *Holland* te laten geschieden [4]. Op eenen brief, door Zijne Hoogheid in antwoord op het bericht van het gebeurde met VOLLENHOVEN geschreven, besloten Hun Hoog Mogenden, de Staten van *Holland* en *Zeeland* te verzoeken hunne beslissing omtrent de zaak der verpachting vóór den 4den Augustus aanstaande in te brengen: een bewijs hoe de Prins den weg der vrijwillige overeenkomst niet afgesneden wenschte te zien [5]. — Den dag vóór dien ter- 1636—1639.

---

[1] *Resol. Holl.* 30 April, 1638.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 23, 24, 25, 26, 28 Juni, 1638. *Resol. Holl.* 13 Juli, 1638.

[3] *Resol. Holl.* 1638, p. 99. [4] *Resol. Stat.-Gen.* 8 Juli, 1638. *Resol. Holl.* 7, 8, 9 Juli, 1638.

[5] De brief van den Prins was echter niet zoodanig, of de Staten van *Holland* besloten, hem eene missieve te zenden ten einde hem »te disabuseeren van hetgeen aan hem te kennen was gegeven roerende het saisissement van J. K. VAN VOLLENHOVEN" (*Resol. Holl.* 13, 27 Juli, 1638).

1636—1639. mijn verontschuldigden zich die van *Holland*, dat zij met hun besluit omtrent de wijze der verpachting nog niet gereed waren, en alsnu verleenden hun de Staten-Generaal uitstel tot vóór het scheiden van den Landdag, niet zonder ernstige uiteenzetting van de noodzakelijkheid eener te nemen beslissing. Binnen dien tijd echter meenden de Staten van *Holland* dat eene zaak van dat gewicht haar beslag nog niet kon krijgen, en zij verzochten haar te mogen laten aanstaan tot hunne volgende bijeenkomst, terwijl zij voornemens waren, de heffing intusschen op den ouden voet, dat is, zonder verpachting, te laten [1]. Dit kon niet anders dan tot ongelegenheid leiden, daar ook de Generaliteit niet gezind was van hare orders af te wijken. — Den 21sten Augustus dan kondigden Hun Hoog Mogenden aan, dat het vierdepart der convooien en licenten den 30sten dier maand zou verpacht worden, en wel, omdat de Provincie *Holland*, even als vroeger, niet duldde dat zulks op haar grondgebied plaats greep, in de vertrekkamer van Hun Hoog Mogenden. Daarbij zou alsdan aan de tegenwoordigen aangezegd worden, dat, ingeval later het middel in zijn geheel mocht verpacht worden, Hun Hoog Mogenden na drie maanden niet aan eene nieuwe verpachting van een vierdepart gehouden zouden zijn. Dus werd verondersteld, dat *Holland* en *Zeeland* tot een besluit zouden komen, hetwelk het einde van het geschil zou medebrengen. In dien tusschentijd echter zouden de strijdige bevelen van twee Staatsmachten botsing blijven veroorzaken. Ten einde dit te verhoeden, lieten de Heeren van *Holland* nog vóór den 30sten Augustus, bij monde van den Raadpensionaris CATS, de Staten-Generaal verzoeken, de tegen dien dag aangekondigde verpachting alsnog uit te stellen, daar toch de Staten van *Holland* acht dagen na den 30sten weder bijeen zouden zijn. Hun Hoog Mogenden meenden dit alleen te kunnen doen tegen dadelijke belofte van die van *Holland*, dat zij in eene generale verpachting van het middel in zijn geheel zouden bewilligen. Dezen vermochten zulks niet te doen, en onder verklaring dat zij de onheilen, die uit het doorzetten der verpachting te wachten waren, niet op hun geweten zouden hebben, kondigden zij aan, dat zij van de door hen aan den Ontvanger-Generaal verschuldigde gelden de sommen zouden inhouden, die de Staten-Generaal aan de beambten der pachters lieten betalen [2]. Zoo ging dan toch de verpachting door, onder protest van *Holland*, en op den dag zelven, bij monde des Heeren VOSBERGEN, van *Zeeland* daarbenevens [3]. — Nu de zaak er eenmaal toe lag, en men van beide zijden wist waar het op stond, konden de Staten van *Holland* hunne bemoeiingen hervatten om tot de inwilliging van eene generale verpachting te komen. In de najaarszitting echter konden zij daartoe, wegens het verschil der gevoelens, niet geraken [4].

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 12, 27, 31 Juli; 3, 4 Aug. 1638. *Resol. Holl.* 27, 29 Juli; 3, 5 Aug. 1638.

[2] Werkelijk deed zich het bedoelde geval nog meer dan eens voor (*Resol. Stat.-Gen.* 5 Oct.; 6, 23 Nov. 1638).

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 21, 24, 26, 30 Aug. 1638.

[4] *Resol. Holl.* 15 Sept. 1638.

J. F. C. Reckleben sculps.

INTOCT VAN MARIA DE MEDICIS IN AMSTERDAM.

En in de winterzitting vernamen zij, dat zij den steun van *Zeeland* in deze zaak stonden te verliezen. Toen toch verscheen de Heer VAN VOSBERGEN in de vergadering, om Hun Edel Mogenden uit te noodigen, de verpachting van het vierdepart der convooien en licenten te willen laten doorgaan, vermits den Staten van *Zeeland* was gebleken, dat het middel bij verpachting meer opbracht, dan bij collecte: hun voornaamste grond om zich tegen de verpachting te verklaren was geweest, dat zij, bij de noodzakelijkheid van samenwerking der beide Zeeprovinciën ten einde tot een goeden staat van het zeewezen te komen, niet hadden willen schijnen in eenig opzicht van *Holland* in gevoelen te verschillen. Deze mededeeling had te meer kans om eene goede plaats bij de Heeren van *Holland* te vinden, omdat zij van *Zeelands* zijde van de aanbieding gepaard ging, om zich van nu aan beter dan te voren aangaande de nog hangende punten van verschil, betreffende de benoemingen bij den Hoogen Raad, met *Holland* te verstaan [1]. 1636—1639.

Wat het andere punt van geschil tusschen *Holland* en de Generaliteit aanbelangt, nog in September, 1638, ging in den boezem der Staten van *Holland* zelven, bij gelegenheid dat er bericht gegeven werd van een zeegevecht bij *Genua* tusschen de Franschen en de Spanjaarden, eene stem op, dàt er een besluit diende genomen te worden tegen het verhuren of verkoopen van schepen aan den Koning van *Spanje*. Doch deze stem vond geenen weerklank [2]. In de Staten-Generaal was deze zaak sedert geruimen tijd niet meer ter sprake gekomen. De brieven van SONNEVELT uit *Venetië*, die steeds zoo bezwarend geweest waren voor de Hollandsche kooplieden, welke zich aan dat verhuren van schepen hadden schuldig gemaakt, zullen ook wel opgehouden hebben zulke aanklachten te bevatten, sedert hij, bepaaldelijk ook door *Hollands* gunst, consul aldaar geworden was [3].

Nevens de zorgen, die het geschil met *Holland* over de verpachting aan de Staten moest baren, was er in denzelfden tijd nog meer dan ééne andere zaak, welke hun onaangenaam zijn moest. Op den 21sten Augustus, toen Hun Hoog Mogenden hun voornemen verklaarden om in weerwil van *Holland* de bewuste verpachting door te zetten, zou men des avonds bij de ontvangst der Koningin-moeder van *Frankrijk*, die te *'s Gravenhage* gewacht werd, een goed gelaat moeten toonen. Dit bezoek had vele bezwaren in wegens de vijandelijke betrekking, welke er tusschen die Vorstin en de Regeering van haren zoon, den Koning, bestond.

Den 10[den] Augustus was de Heer DE KNUYT uit het leger gekomen met het bericht van Zijne Hoogheid, dat de Koningin-moeder van *Frankrijk*, die *Brussel* verlaten had, zoo het scheen, met het doel om zich naar de wateren van *Spa* te begeven, op reis van voornemen, zoo het heette, veranderd was om herwaarts te komen, en van hier De Koningin-moeder van *Frankrijk* bezoekt *Holland*.

[1] *Resol. Holl.* 15 Dec. 1638.

[2] *Resol. Holl.* 28 Sept. 1638.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 1 Febr.; 8 Mei, 1638.

1636 — 1639. naar *Engeland* over te steken. — De weigering des Britschen Konings om, gedurende de door *Frankrijk* en de Staten voorgenomen krijgsondernemingen tegen de eene of andere Vlaamsche Kuststad, den toevoer uit zijn Rijk derwaarts te staken, had RICHELIEU aan het Koninklijke echtpaar te *Londen* de vriendschap doen opzeggen, en dezen Minister doen besluiten, den vijanden, die den Koning van *Groot-Britannië* in zijn eigen land bestookten, bij hunne oproerige bedoelingen de hand te bieden [1]. Dus kon MARIA DE MEDICIS meenen, dat men aan het Hof van haren schoonzoon, waar men RICHELIEU niet meer behoefde te ontzien, geene zwarigheid meer zou maken haar te herbergen, en te eerder besloot zij aldaar eene wijkplaats te zoeken, omdat haar verblijf te *Brussel* lastig begon gevonden te worden. Kon zij van de Staten scheepsgelegenheid tot de overvaart naar *Engeland* bekomen, dan mocht zij rekenen die reize veilig te zullen doen, aangezien het Fransche Bewind tegen haren overtocht, onder de bescherming zijner bondgenooten, de Staten, ondernomen, voorzeker geene maatregelen zou nemen. Niettemin schijnt de reize naar *Engeland* slechts als laatste toevlucht in haar plan gelegen te hebben. Door de bemiddeling van den Prins en de Staten hoopte zij [2], zoo al niet den terugkeer naar *Frankrijk*, dan ten minste zóó veel te verwerven, dat uit hare in beslag genomen goederen haar de middelen verstrekt werden om verder onafhankelijk te leven. Dit, meende zij, zou men haar liever toestaan, dan haar in *Engeland* te zien. Dat zij zich alsnu op het gebied van *Frankrijks* bondgenooten bevond, zou, docht haar, bij RICHELIEU voor haar pleiten. — Bij 's Prinsen bericht omtrent hare aankomst voegde DE KNUYT, dat Zijne Hoogheid zijne gemalin verzocht had van *Buren*, waar zij zich toen bevond, naar *'s Hertogenbosch* te komen, om Hare Majesteit aldaar te ontvangen [3]. Dit vernemende, vonden Hun Hoog Mogenden goed, de Prinses ook van hunne zijde te verzoeken, zulks te doen. Tegelijk machtigden zij de Gedeputeerden te velde, zich mede naar *den Bosch* te begeven, om Hare Majesteit van hunnentwege te begroeten. De Gedeputeerden zouden Hun Hoog Mogenden ten spoedigste hebben te melden, of de Koningin naar *'s Gravenhage* dacht te komen, al of niet [4]. Die Heeren schreven terug, dat zij op den marsch door *Noord-Brabant* wel *'s Hertogenbosch* zouden doortrekken, maar zich daar niet konden

---

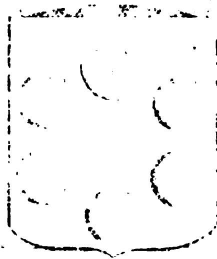
[1] D'ESTRADES, *Lettres* etc. p. 10, 11.

[2] Zie de brieven van SOMMELSDIJK in *Archiv. de la M. d'Orange* p. 127—133.

[3] Deze handelwijze van den Prins was overeenkomstig den regel, dien hij zich voor zijn gedrag tegenover de Koningin-moeder van *Frankrijk* sints lang gesteld had. In 1634, bij voorbeeld, had de Prins, bij gelegenheid dat de uitvoer van 60 paarden voor MARIA DE MEDICIS verzocht was, geadviseerd, dat men haar zou behandelen als den Koning van *Frankrijk* zelven, zonder dat de Staten zich de bijzondere en huiselijke twisten behoorden aan te trekken (*Resol. Stat.-Gen.* 1 Juni, 1634).

[4] *Secr. Resol.* 10 Aug. 1638.

[illegible] des Britschen Konings om, [illegible] krijgsondernemingen tegen de [illegible] Rijk derwaarts te staken, had [illegible] doen opzeggen, en dezen [illegible] Koning van *Groot-Brittannië* in zijne [illegible] [1]. Dus kon [illegible] waar een [illegible] zou [illegible] te herbergen [illegible] verblijf te *Brussel* [illegible] gelegenheid tot de [illegible] veilig te zullen doen. [illegible] onder de bescherming [illegible] nemen. Niet [illegible] als [illegible] vlucht in haar plan gel[illegible] Prins [illegible] de Staten hoopte zij [2], zoo [illegible] dat [illegible] verder [illegible] haar [illegible] beveiligd. [illegible] Prinsen bericht ontvangen [illegible] verzocht had [illegible] te komen, om Hare Maj[illegible] Hoog Mogenden [illegible]. Tegelijk [illegible] begeven. [illegible] zouden Hare [illegible] naar *'s Graven*[illegible] dat zij op een [illegible] maar zich [illegible]

[1] [illegible] JAMES, [illegible]

[illegible] Leven [illegible] van Oranje, p. 127–1[illegible].

[2] [illegible] regel, den hij [illegible] 60 pond voor [illegible] Koning van Groot-Brittannië [illegible] kostelijke tafeln [illegible]

[illegible] *Secr. Res.* [illegible] Aug. 1[illegible].

MARIA DE MEDICIS
KONINGIN VAN FRANKRIJK.

J. F. C. Reckleben, sculps.

ASTOR LIBRARY
NY

ophouden, weshalve zij voorsloegen, dat Hun Hoog Mogenden Gedeputeerden uit 1636—1639.
's Hage zouden zenden om de Koningin te ontvangen. Aan dit denkbeeld hechtten de Staten hun zegel, en zij droegen den Graaf VAN KUILENBURG en den Heer VAN BREDERODE de taak op om hare Majesteit te gaan begroeten en haar hun geleide aan te bieden, hetzij naar *Zeeland*, om van daar naar *Engeland* over te steken, hetzij naar *'s Hage:* alles evenwel zonder den Staat tot kosten te verbinden. Dit laatste vond geene goedkeuring bij den Prins, die begreep, dat men Hare Majesteit, aan welke het Land toch in vroeger jaren veel verplicht was geweest, binnen zekere bepalingen vrij behoorde te houden, zoolang zij hier vertoefde. Doch niet over het hoofd ziende, dat zulk een onthaal aan het Fransche Hof ongenoegen moest geven, ried Zijne Hoogheid, dadelijk aan onzen Gezant te *Parijs* te schrijven, dat hij den Koning op de beleefdst mogelijke wijze zou mededeelen, hoe zijne moeder gansch onvermoed hier te lande gekomen was. De Staten namen met deze voorslagen genoegen, en besloten voorts de Prinses van *Oranje* op kiesche wijze te kennen te geven, dat het hun aangenaam zou zijn, zoo zij de Koningin, in geval zij te *'s Gravenhage* kwam, herwaarts wilde begeleiden, een verzoek, waaraan Hare Hoogheid voldeed. Weldra bleek van het voornemen der Koningin, toen zij bij brief hare komst te *'s Gravenhage* aankóndigde, »in het vertrouwen, dat Hun Hoog Mogenden haar met zoodanige toegenegenheid zouden willen ontvangen, als zij haar altijd betoond hadden": van haren kant zou zij bij hare goede genegenheid jegens dezen Staat volharden. Den 21sten Augustus, met zoovele koetsen als er slechts te bekomen waren, door Gecommitteerden van Hun Hoog Mogenden, met den Raadpensionaris, die het woord voerde, aan het hoofd, van *Delft* afgehaald, werd Hare Majesteit in het hof op het *Noordeinde* gehuisvest [1]. Den 31sten vertrok de Koningin naar *Amsterdam*. De Staten verkozen den last der Heeren KUILENBURG en BREDERODE bij haren persoon als geëindigd te beschouwen; maar verzochten de Prinses op nieuw, Hare Majesteit van wege dezen Staat naar *Amsterdam* te vergezellen en zich de personen, welke het haar believen zou, toe te voegen. Van dit besluit kreeg de Koningin kennis met verzoek, dat Hare Majesteit aan Hare Hoogheid in die hoedanigheid alle behoorlijk eerbetoon zou doen weervaren [2]. De Stad *Amsterdam* beijverde zich hare Majesteit met zegebogen en Latijnsche zinspreuken, die echter maar al te zeer met het rampspoedig lot der Vorstin in strijd waren, te vereeren, en haar de gelegenheid te verschaffen om al de heerlijkheid en rijkdom der heeren van Oost en West te aanschouwen. Den 7den September was de Koningin met de Prinses te *'s Gravenhage* terug, en daags daaraan liet Hare Majesteit den Staten te kennen geven, dat zij gaarne de gelegenheid zou hebben om hen over eene zaak van gewicht te onderhouden. Dit verzoek moest Hun Hoog

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 16, 17, 18, 24, 26 Aug. 1638.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 28, 29, 31 Aug. 1638.

1636—1639. Mogenden te minder aangenaam zijn, naar mate zij, welke gronden zij ook voor hunne beleefdheden gehad mochten hebben, meer reden hadden om ongerust te zijn, hoe het verblijf der uitgeweken Koningin bij het Hof van *Frankrijk* werd opgenomen. — Nog den 5den September hadden zij besloten, hunnen Gezant te *Parijs* daarnaar onder de hand te laten vernemen. — Hoe het zij, zij wezen Gecommitteerden aan om de opening te hooren, die bij monde van den Heer FABRONI, eenen Heer uit Harer Majesteits gevolg, geschiedde. De Gecommitteerden deden verslag in de Vergadering: de zaak, zeiden zij, vereischte eene geheime behandeling; doch zij betrof dezen Staat niet, maar de eer en den persoon van Hare Majesteit. Op dezen grond vonden de Staten goed, hunne Gecommitteerden, in overleg met den Prins, die van de zaak onderricht was, te machtigen om daarin naar eigen inzicht te werk te gaan. *Holland* stemde hierin niet toe, vóór de Raadpensionaris CATS aan de Gecommitteerden was toegevoegd [1]. Deze Staatsman deelde in de Vergadering der Staten van *Holland* mede, dat de Koningin Hun Hoog Mogenden verzocht had, eenen Afgevaardigde naar den Koning van *Frankrijk* te zenden om, zonder anderen daarmede te moeien, eene schikking tusschen haar en haren zoon te bewerken, ten gevolge waarvan zij, na een smartelijk afzijn van zeven jaren, naar dat Koningrijk terug zou kunnen keeren. De Prins, voegde de Raadpensionaris er bij, was van gevoelen, dat men het verzoek der Koningin-moeder moest inwilligen [2], doch dat men niet na moest laten den Kardinaal DE RICHELIEU in de zaak te kennen, en zoo de terugkomst der Vorstin hem niet aangenaam bleek te zijn, onze Afgevaardigde dadelijk van alle verdere bemoeiing moest afzien. Het besluit, in dezen te nemen, werd aan de Staten van *Holland* overgelaten. Zij vonden goed, dat volgens het advies van Zijne Hoogheid gehandeld werd: liefst zagen zij eenen staatsman uit *Holland* met de taak belast, ten ware de Koningin-moeder zelve iemand verlangde aan te wijzen [3]. Dit geschiedde inderdaad, en de Heer DE KNUYT was het, die in het geheim en zonder gevolg naar *Frankrijk* werd afgezonden.

Dauphin geboren. Vóórdat hij de plaats zijner bestemming nog bereikt kon hebben, werd den Staten door den Franschen Ambassadeur, in hunne vergadering verschenen, plechtig kennis gegeven, dat den Koning een *dauphin* geboren was. Zijne Majesteit, zeide de Gezant, vertrouwde, dat Hun Hoog Mogenden als zijne vertrouwdste en beste vrienden en bondgenooten zich daarover bijzonder zouden verblijden. — De Staten-Generaal besloten dadelijk, deze tijding aan de Staten der Provinciën mede te deelen en, vermits men hoopte, dat »deze groote genade des Heeren over Zijner Majesteits persoon en Rijk mede der gemeene Christenheid en bepaaldelijk dezen Vereenigden Nederlanden ten

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 5, 7, 8, 10, 11 Sept. 1638.

[2] De Heer VAN SOMMELSDIJK had den Prins zulks aangeraden voor te slaan (Zie zijnen brief, *Archiv.* p. 127—130).

[3] *Resol. Holl.* 13, 14 Sept. 1638.

voordeel zou strekken," Hun Edel Mogenden te verzoeken, hunne blijdschap over die gebeurtenis met openbare feestelijkheden aan den dag te leggen. Ook Goeverneurs en Commandanten van onze grensplaatsen zouden vreugdeteekenen verordenen. De edelman, die de tijding gebracht had, werd met een gouden keten vereerd. Voorts lieten de Staten de Koningin-moeder met de geboorte van haren kleinzoon geluk wenschen [1]. Hoe de Vorstin deze plichtpleging ook moge ontvangen hebben, zeker is het, dat die gebeurtenis de hoop van *Oostenrijk* en *Spanje*, dat de Hertog van *Orléans* eenmaal *Frankrijks* troon beklimmen zou, verijdelde; dat zij den Koning nieuwen moed, den Kardinaal nieuwe kracht bijzette, en alzoo de tegenpartij van MARIA DE MEDICIS onverwinnelijk maakte. Werkelijk was de zending van den Heer DE KNUYT dan ook vruchteloos [2]. Op de audientie voerde de Koning hem tegemoet, dat het hem verwonderde, dat men in ons land de Koningin met haar Spaanschgezind gevolg had toegelaten: deze lieden, voegde hij er bij, hadden gepoogd de Goeverneurs van onze grensplaatsen tot afval te verleiden [3]. De ongelukkige Vorstin, die men, zonder booze vermoedens op te wekken, hier te lande niet langer kon toelaten, moest aan het Hof harer dochter te *Londen* een tijdelijk verblijf zoeken. De onderhandelingen waren evenwel nog niet afgebroken, toen zij van hier vertrok. De vrees van door de schulden, hier gemaakt, in moeilijkheden te komen, schijnt haar vertrek naar *Engeland* bespoedigd te hebben [4]. — Wat de geboorte van den Dauphin betreft, de Prins van *Oranje* was van oordeel, dat men den Koning en de Koningin van *Frankrijk* door eenen buitengewonen Gezant met die heugelijke gebeurtenis moest geluk wenschen, en de Provinciën deelden zijn gevoelen. Alleen *Holland* kon zulks niet goedkeuren: deze Provincie verstond, dat de gelukwensching gevoegelijk door den gewonen Gezant geschieden kon, gelijk ook plaats greep [5]. 1636—1639.

Eene andere reden, die de Staten in eene min aangename aanraking bracht met het

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 16 Sept. 1638. *Resol. Holl.* 16, 17 Sept. 1638.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 18 Oct.; 13 Nov. 1638. De Koning zou aan zijne moeder het vrije genot harer inkomsten gegund hebben, onder voorwaarde dat zij te *Florence* ging wonen. Hare Majesteit vreezende, dat men haar daar in een klooster zou opsluiten (AITSEMA, p. 547), verkoos naar *Engeland* te gaan.

[3] Het was voorzeker op de inblazingen van de Koningin-moeder, dat de Kardinaal DE RICHELIEU in zijn schrijven aan de Prinses van *Oranje* doelde, toen hij haar een paar oorbellen van wege den Koning van *Frankrijk* ten geschenke zond (*Archiv. de la M. d'Orange*, p. 125).

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 7 Oct. 1638. AITSEMA, II, p. 545, 546. Tegenwind dwong haar, te *Vlaardingen* ingescheept, zich nog eenige dagen te *Heenvliet* op te houden (*Resol. Holl.* 8 en 9 Oct. 1638. *Resol. Stat.-Gen.* 10, 13, 19, 26 Oct. 1638).

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 20, 23, 25 Sept.; 6, 16 Oct. 1638. *Resol. Holl.* 20, 21, 25 Sept.; 8 en 9 Oct. 1638.

1636—1639.

Fransche Hof, was 's Konings voorspraak voor zekere Geestelijken te *Maastricht*, die zich aan verraad tegen dezen Staat hadden schuldig gemaakt.

Verraad te *Maastricht*. De medeplichtige Geestelijken vinden voorspraak bij *Frankrijk*.

In het voorjaar van 1638 werd te *Maastricht* de ontdekking gedaan van een plan om den vijand binnen te laten. Zekere JAN LANSMAN zou in zijne woning bij de vest eenen geheimen ingang laten maken, waardoor de Spaansche soldaten in de stad zouden dringen. Een metselaar zou hem daarin behulpzaam zijn. De hoofdbeleider was een Bourgondisch edelman, met name CLAUDE DE LA COUR, die met zijne vrouw den dienst van *Spanje* verlaten en zich tot pleging van het verraad naar *Maastricht* begeven had. Deze vier personen boetten zonder verwijl hunne misdaad met den dood. Maar bovendien werden in hechtenis genomen vijf Geestelijken, van welke Pater JOHANNES BAPTISTA BODDENS, rector van de Jezuïten, de voornaamste was. Door de biecht hadden zij kennis van het stuk gekregen; maar zij hadden het niet aangegeven. Zoodra deze zaak door een schrijven van JOACHIM GOLSTEIN, Commandant te *Maastricht* (de Goeverneur, Hertog van BOUILLON, was afwezig), aan de Staten bekend was geworden, besloten zij haar aan het beleid van den Raad van State over te laten [1]. Maar hiermede waren Hun Hoog Mogenden geenszins van alle bemoeiing met deze treurige zaak ontslagen. De Keurvorst van *Keulen*, die als Prins-Bisschop van *Luik* het halve rechtsgebied te *Maastricht* bezat, en dus de rechters voor de helft benoemde, trad voor de Geestelijke Heeren bij missieve aan de Staten tusschen beiden. Deze brief, in handen van den Raad van State gesteld, lokte van dit Collegie de aanmerking uit, dat hij gesteld was »in een hoogmoedigen stijl, vermengd met eene onlijdelijke kleinachting dezer Regeering." Immers werden Hun Hoog Mogenden daarin niet anders bejegend, dan gelijk de Duitsche Vorsten »hunne doctoren" gewoon waren te doen [2]. Doch dit betrof slechts den vorm. Wat de Keurvorst verlangd had, kwam hierop neder, dat de zaak der Geestelijken aan den Krijgsraad onttrokken, en aan eene burgerlijke rechtbank zou worden opgedragen. Hierop besloten de Staten weigerend te antwoorden: wel was, bij de bestaande concordaten, de kennis van alle misdrijven aan de beambten van de dubbele Overheid (dat is van den Bisschop van *Luik* en, na de verovering, van Hun Hoog Mogenden, gezamenlijk) toegekend, maar een geval, als het tegenwoordige, was in die overeenkomsten niet voorzien: het raakte den Keurvorst niet, maar alleenlijk dezen Staat, tegen welken het verraad was aangelegd [3]. Toen het verzoek van den Keurvorst was afgeslagen, nam

[1] *Resol. Holl.* 20 April, 1638. *Resol. Stat.-Gen.* 20 April, 1638. AITSEMA, bl. 571.

[2] Bij deze gelegenheid, meende de Raad van State, moest men een formalier opstellen van de qualificatie, welke deze Staat begeerde dat hem door zijne bondgenooten, naburen, Koningen en Republieken, Prinsen, Heeren en Steden gegeven werd (*Resol. Stat.-Gen.* 17 Mei, 1638).

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 7, 17 Mei, 1638

de Koning van *Frankrijk* de taak op zich om de Staten ten behoeve der Geestelijken tot de gewenschte beschikking te bewegen. Hij gelastte zijnen Ambassadeur, uit zijnen naam, als oudsten zoon der Kerk, de Staten te verzoeken, dat zij die Geestelijken niet als geworven soldaten zouden behandelen. Reeds den volgenden dag hoopte hij het antwoord op dit verzoek aan Zijne Majesteit te kunnen toezenden. Daar de Staten besloten, het advies van de Gedeputeerden te velde, in overleg met Zijne Hoogheid, te vragen, zoo kon althans dit laatste verlangen niet worden bevredigd [1]. Zeven dagen later meldde zich de Fransche Gezant op nieuw om antwoord aan, en toen verklaarde men hem, volgens advies van Zijne Hoogheid, hoe bij de bekentenissen duidelijk gebleken was, dat de Geestelijken niet alleen kennis van het verraad gehad hadden, maar er beleiders van geweest waren; dat derhalve in deze zaak geenszins de inspraak van drift en haat om des godsdiensts wil, maar die van eene redelijke omzichtigheid werd gevolgd. Den 15den Juni verzocht D'ESTAMPES niettemin, dat Hun Hoog Mogenden het rechtsgeding zouden schorsen, en welhaast kwam er een rechtstreeksch verzoek van Zijne Majesteit van gelijke strekking als dat van den Keurvorst van *Keulen*. Toch lieten Hun Hoog Mogenden zich niet overhalen. Van zulk eene schorsing, gaven zij den Ambassadeur te verstaan, zou een verzoek om vergiffenis het gevolg zijn, en eene misdaad, als die hier gepleegd was, kwijt te schelden, was iets, dat zij, »ook om de stemming der gemeente," niet konden verantwoorden. Nog liet de Fransche Gezant zich niet tevreden stellen [2]. Maar welhaast verviel alle aanleiding tot verder aanhouden, daar het vonnis des doods aan de vijf Geestelijken voltrokken werd. Slechts één betoonde zich hardnekkig en wilde de toespraak van den predikant PHILIPPUS LUDOVICUS niet verduren; de anderen gedroegen zich zachtzinnig en stierven volkomen getroost [3]. — Van den aanvang aan was het de vraag geweest, of men den kloosterlingen te *Maastricht*, als die hunnen eed van trouw, aan de Staten gezworen, geschonden hadden, niet het verblijf binnen *Maastricht* zou ontzeggen, en hunne goederen zou verbeurd verklaren; doch Zijne Hoogheid hield het voor het best, dat er alsnu eene algemeene amnestie aldaar werd afgekondigd. Voorts sloeg de Prins voor, dat men iets over het gebeurde zou laten uitgeven, ten einde in 1636—1639.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 31 Mei, 1638.
[2] *Resol. Stat.-Gen.* 7, 15, 19, 30 Juni, 1638.
[3] AITSEMA, II, bl. 572—574. PATER BODDENS schijnt in weerwil van de felste pijnigingen niet bekend te hebben dat hij van het verraad geweten had, of ten minste de bekentenis te hebben herroepen. Daar het verhaal van de laatste oogenblikken der meeste terecht gestelden den Roomschen slechts wapenen tegen de Gereformeerden aan de hand kon geven, zoo besloten de Staten den predikant LUDOVICUS te verbieden, iets daarover uit te geven zonder dat zij er eerst kennis van genomen hadden. Intusschen was het verhaal van LUDOVICUS reeds gedrukt. Alsnu wraakten Hun Hoog Mogenden dit geschrift, en verboden den verkoop. Later echter kwamen zij op dit besluit terug (*Resol. Stat.-Gen.* 14, 16, 19 Aug.; 2, 7 Sept. 1638).

1636—1639. *Frankrijk* en elders het vermoeden te keer te gaan, dat de handelwijze der Staten het kenmerk van religiehaat zou gedragen hebben [1].

Terwijl alzoo de Staten in het binnen- en het buitenland met min of meer ernstige bezwaren te worstelen hadden, en noch zij zelven, noch hun bondgenoot *Frankrijk* zich in dit saizoen op voorspoed in het veld te beroemen hadden [2], was er in ééne zaak aanmerkelijke verbetering te bespeuren, en deze woog tegen vele bezwaren op. Het zeewezen, namelijk, beter geregeld, verzekerde den Staat ontzag bij vriend en vijand, en de voordeelen, op dit gebied behaald, zouden welhaast bij vernieuwing onwedersprekelijk de onafhankelijkheid en zelfstandige mogendheid der Republiek staven.

Toestand van het zeewezen.

Zou het zeewezen door gemis aan eenheid in het beleid en door telkens haperende betalingen niet geheel vervallen, terwijl de sterkte der Duinkerkers, die zich door de Engelschen op alle wijzen ondersteund zagen, gedurig toenam [3], zoo was het hoog noodig, dat er eenmaal krachtig de hand aan die inrichting werd geslagen. In het voorjaar van 1637 schreef de Admiraliteit van *Zeeland*, dat het zeevarend volk bij groote hoopen over *Engeland* naar *Vlaanderen* overliep. Ook de kapiteins op de binnenstroomen klaagden over verloop van hun volk. Wel een bewijs, dat zij door slechte betaling zoowel der voor behaalde prijzen beloofde premiën, als der gewone soldij, zich niet genoegzaam aangemoedigd vonden [4]. Over het beleid van den Luitenant-Admiraal VAN DORP was men niet zonder reden ontevreden; doch op advies van den Prins besloot men omstreeks denzelfden tijd hem ditmaal nog zee te laten nemen, alvorens zijn gedrag nader onderzocht werd, opdat hij door kloek gedrag de feilen, die hem te last werden gelegd, mocht uitwisschen of anders de verdiende straf niet ontgaan en door een bekwamer zeevoogd mocht vervangen worden [5]. Niettemin bleef VAN DORP te *'s Gravenhage* talmen: hij verontschuldigde zich op grond van gebrek aan bootsgezellen, en van wanorde, die er onder het volk van de oorlogschepen te *Hellevoetsluis* heerschte [6]. Hoe weinig goede wil er bij dien vlootvoogd gevonden werd, schijnt ook hieruit te blijken, dat de Directeurs, die, volgens »de nieuwe orde op zee,'' met de uitrusting belast waren, over de onaangenaamheden klaagden, welke zij zich van de zijde van VAN DORP en de zeekapiteins moesten getroosten, en verklaarden ongenegen te zijn, als de tijd van hunne bediening verloopen zou wezen, die te blijven bekleeden [7]. Tegelijk met VAN DORP

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 14 Aug. 1638. *Resol. Holl.* 20 April, 1638.

[2] De belegering van *St.-Omer*, met zoo veel ophef aangekondigd en in Juni met kracht ondernomen, moest tegen het midden van Juli opgegeven worden. [3] *Resol. Holl.* 3, 4 April, 1637.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 16, 19, 31 Maart; 2, 4, 11, 18, 20 April, 1637.

[5] *Resol. Holl.* 24 Maart; 3, 4 April, 1637. [6] *Resol. Stat.-Gen.* 30 Maart, 1637.

[7] *Resol. Holl.* 1 April; 6 Mei; 30, 31 Juli, 1637. De Prins wenschte de Directeurs van

zouden ook de schepen van den Commandeur BROUWER, die onlangs was binnengeloopen, weder zee kiezen; doch onder een ander bevelhebber. Want ook deze zeeofficier had weinig stof tot tevredenheid gegeven. Veertien Hollandsche schepen en daaronder twee oorlogschepen waren door den vijandelijken Admiraal COLLAERT te *Duinkerken* opgebracht, en BROUWER was te laat gekomen om zulks te beletten [1]. Derhalve betuigden de Staten van *Holland* hunne bevreemding, dat deze Commandeur met zijne acht voortreffelijke schepen zoo lang in zee was geweest, zonder een schot op den vijand te doen [2]. Jammer maar, dat er geen »persoon van courage" te vinden was, die over dat eskader gesteld wilde worden, zoo hij onder VAN DORP staan moest [3]. — In het Goereesche Gat aangekomen, bleef VAN DORP weder wachten, totdat eenige koopvaarders gereed zouden zijn, om zich van zijn geleide te bedienen. Ook dit verdroot de Staten, en zij zonden er Gecommitteerden uit hun midden heen, om de vloot spoed te doen maken [4]. Den 12den April ging VAN DORP eindelijk onder zeil. Maar dit belette niet, dat er kort daarop een ramp op zee plaats greep. Vijf en dertig koopvaarders, met drie oorlogschepen als convooiers den 15den April uitgezeild, ontmoetten den vijand. Deze nam er zeven en jaagde de overige met de drie convooiers weder in de haven. Het ongeluk werd aan VAN DORP geweten, die, tegen zijne belofte, niet gezorgd had, dat een genoegzaam aantal oorlogschepen de koopvaarders dekten. In afwachting van eene nadere opheldering van dit geval, werd den Luitenant-Admiraal aangeschreven, zich alsnu met zijne onderhebbende scheepsmacht voor *Duinkerken* te begeven, en voorts besloten de Staten, zoo vele schepen als mogelijk was, in zee te doen gaan, om den vijand, waar hij zich met een groote vloot op de Hollandsche kust bevond, »het hoofd te bieden en hem, was het doenlijk, te vernielen" [5]. Slechts weinige dagen waren verloopen, toen de Staten van *Holland* door zekeren Kapitein DE RUISCHER, die, zoo het schijnt, juist van *Engeland* komende, de zee was overgestoken, vernamen, dat VAN DORP met zijne bijhebbende schepen den vijand voor den boeg was gekomen, zonder eenigzins gepoogd te hebben hem aan te tasten [6]. 1636—1639.

---

de Nieuwe Orde door kooplieden, die met de leverancie belast zouden worden, vervangen te zien (*Resol. Holl.* 24 Maart; 2 April, 1637). In 't najaar waren zij nog in dienst (*Resol. Holl.* 29 Sept.; 7 Oct. 1637).

1 *Rapport v.* V. BEVERENS *Legatie.*

2 *Resol. Holl.* 1, 3, 4 April, 1637. *Resol. Stat.-Gen.* 24 Maart, 1637.

3 *Resol. Holl.* 25 April, 1637.

4 *Resol. Stat.-Gen.* 4, 7, 14 April, 1637. *Resol. Holl.* 7 April, 1637.

5 *Resol. Stat.-Gen.* 17, 20, 25 April; 21, 25 Mei, 1637. *Resol. Holl.* 25, 30 April, 1637.

6 *Resol. Holl.* 9, 10 Mei, 1637. Kapitein PIETER DE RUISCHER (RUISCHEUR of RUISCHUIRE) liet zich door den Prins tot geheime verraderlijke zendingen gebruiken. Zulks blijkt uit een geheim schrijven van

1636— 1639. In het begin van de maand Juli werd VAN DORP, volgens zijn schrijven uit zee [1], weder binnen gewacht. Doch Hun Hoog Mogenden zagen liever, dat hij in zee bleef, om voort te gaan met de thans door hem streng gehandhaafde blokkade der Vlaamsche kust [2]. De levensmiddelen, liet men hem weten, zouden hem in zee worden toegezonden. Moesten zijne schepen schoongemaakt worden, hij zou ze ten dien einde ergens op de Engelsche kust zenden, mits buiten schot van Engelsche kasteelen [3]. Niettemin verscheen VAN DORP den 25sten Juli te *'s Gravenhage* voor Hun Hoog Mogenden en voor de Staten van *Holland*. Hij gaf de reden op van zijne komst, als zijnde in gebrek aan mond- en andere behoeften gelegen: de kost, die hem geleverd was, zeide hij, was van geen goede hoedanigheid. Voorts verklaarde hij, niet buiten het bereik der forten te kunnen blijven, zoo hij zijne schepen op de Engelsche kust liet schoon maken, en met zijne groote schepen alleen den vijand het in- en uitloopen niet te kunnen beletten: daartoe had hij volstrekt eenige fregatten noodig. De Staten van *Holland* achtten zich door de redenen van den Luitenant-Admiraal, die echter later door den Vice-Admiraal LIEFHEBBER bevestigd werden, niet voldaan, en zeiden hem aan, dat hij zich onverwijld weder in zee had te begeven [4]. Dit was te dringender, omdat de vijand, met 14 fregatten en 7 groote schepen in zee geloopen, de haringvisschers bedreigde. Kapitein GERRIT CLAESZEN RUITER was reeds met hen handgemeen geweest, en had de overmacht op eerbiedigen afstand weten te houden, totdat hij, op het punt van te zinken, door andere Hollandsche schepen ontzet werd. Toch waren er ten laatste zes haringbuizen in 's vijands handen gevallen. Dit voorval noopte de Staten op meerdere bescherming bedacht te zijn, zonder dat de blokkade der Vlaamsche kust daaronder mocht lijden, daar van dag tot dag een Spaansch eskader, met gereed geld geladen, gewacht werd, hetwelk anders veilig binnen zou kunnen komen [5]. — Op zijnen post teruggekeerd, schreef VAN DORP, dat hij één van beiden kiezen moest, òf *Duinkerken* gesloten te houden, òf de haringbuizen te beschermen: het één en het ander gelijk te doen, ging niet aan [6]. Werkelijk liepen de haringvisschers in dit saizoen, bij gebrek aan genoegzaam sterk

---

VAN BEVEREN uit *Londen*, gedagteekend 24 April, 1637, aan Zijne Hoogheid (*Rapport v. v.* BEVERENS *Legatie*, fol. 349 v[so]). VAN BEVEREN had grond om dien RUISCHER volstrekt niet te vertrouwen. Zie voorts (aldaar) een schrijven van H. H. M. v. d. 5 Mei, 1637, aan VAN BEVEREN. Uit *Resol. Stat.-Gen.* 27 Maart, 1638, zien wij, dat Kapitein RUISCHUIRE, bij vonnis van den Raad van State, zijn leven lang binnen *Delft* geconfineerd werd.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 25 Mei; 20 Juni, 1637.

[2] VAN BEVEREN schreef in Juli uit *Londen*, dat VAN DORP alstoen *Duinkerken* zoo scherp gadesloeg als ooit te voren.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 1 Juli, 1637.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 25 Juli, 1637. *Resol. Holl.* 25, 29 Juli; 2 Aug. 1637.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 1, 12, 14 Aug. 1637. *Resol. Holl.* 2 Aug. 1637.

[6] *Resol. Stat.-Gen.* 29 Aug. 1637.

convooi, weder binnen [1]. — Zoo zagen zich de Staten nimmer naar wensch gediend. Er heerschte misverstand onder de bevelhebbers. Zelfs de Prins, op wien zich VAN DORP, zoo het schijnt, beroepen had, zag zich in het geval gebracht van te moeten verklaren, dat hij nooit anders dan met medeweten van Hun Hoog Mogenden eenige order op zee beraamd, veelmin eenige instructie aan den Luitenant-admiraal gegeven had [2]. En de Vice-Admiraal LIEFHEBBER, den eersten September (1637) voor de Staten verschenen, verzocht zijn ontslag, op grond van de » vele versmaadheden, die hem bejegend waren" [3]. 1636—1639.

Nu derhalve, zoo immer, zagen zich de Staten, bepaaldelijk die van *Holland*, de taak opgelegd, om op herstel en uitbreiding van het zeewezen bedacht te zijn [4]. Terwijl men op de berichten uit *Bayonne*, die wel den dood van den vijandelijken admiraal COLLAERT vermeldden, maar ook de spoedige aankomst van Spaansche schepen met volk en geld aankondigden, aan VAN DORP meer schepen toezond om hem in staat te stellen de beide doeleinden te bereiken, die hij niet gezamenlijk meende te kunnen in het oog houden [5], kwam bij de Staten het besluit tot rijpheid om, nu ook LIEFHEBBER zijn ontslag gevraagd had en de Prins geneigd was, hem dit te verleenen [6], dien Luitenant-Admiraal door eenen man te vervangen, die den moed zou hebben om zich aan de invloeden, welke eenheid en kracht bij het beleid op zee onmogelijk maakten, te onttrekken. Een nieuwe grond van ontevredenheid op VAN DORP zal medegewerkt hebben om de Staten tot dien maatregel te doen overgaan. De Graaf VAN CHAROST, namelijk, Gouverneur van *Calais*, had aan VAN DORP kennis gegeven van de komst van 's vijands vloot en hem levensmiddelen aangeboden, opdat hij niet noodig zou hebben zich daarvan ten onzent te gaan voorzien en alzoo zijne scheepsmacht te verzwakken. Maar VAN DORP had dit aanbod koel ontvangen, en het noch aangenomen, noch afgeslagen. Dit vonden Hun Hoog Mogenden zeer vreemd, en zij gelastten den Luitenant-Admiraal het aanbod dankbaar aan te nemen, en zich voorts als een dapper zeeman en soldaat te kwijten, en 's vijands vloot zoo mogelijk te vernielen, niet twijfelende, of de Graaf zou hem, des noodig, ook wel eenige musketiers willen verstrekken. Ook de Prins drong er sterk op aan, dat de gelegenheid om den vijand op zee te ontmoeten, ditmaal niet op nieuw werd verzuimd tot nadeel en oneer van het Land. Ten overvloede en zonder op het aanbod van den goeverneur van *Calais* te rekenen, zonden de Staten levensmiddelen naar de vloot, die op dit oogenblik nog versterkt werd, daar de Oost-Indie- en Guinée-

Men is er op bedacht om den Luitenant-Admiraal VAN DORP zijn ontslag te geven.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 3 Sept. 1637. [2] *Resol. Stat.-Gen.* 2 Sept. 1637.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 1 Sept. 1637. *Resol. Holl.* 19 Sept. 1637.

[4] *Resol. Holl.* 23 Sept. 1637. *Resol. Stat.-Gen.* 4 Sept. 1637.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 19 Sept. 1637. *Resol. Holl.* 19 Sept. 1637.

[6] *Resol. Stat.-Gen.* 10 Sept. 1637.

1636—1639. vaarders binnen waren gekomen en er dus convooiers beschikbaar waren geworden [1]. Zoo rekende men dan op een beslissenden slag, op zee te slaan. Doch wat gebeurt er? Den eersten October (1637) kwam er tijding, dat VAN DORP met 14 schepen in het Goereesche Gat was binnengeloopen, en daags daaraan liet die vlootvoogd weten, dat wat er van de komst van een Spaansche vloot gemeld was, onjuist was, en de Duinkerkers niet sterk genoeg waren om onze blokkade te doorbreken en hunne haven te verlaten. Dit bericht kwam Hun Hoog Mogenden voor, bevestiging te behoeven, en de Staten van *Holland* maakten de zaak tot een punt van ernstige beraadslaging. Hun Edel Mogenden waren eenstemmig van oordeel, dat de Staat door het ontijdig inkomen van de vloot beide groote schade en schande stond te lijden; dat het zou strekken tot het hoogste ongenoegen der Geallieerden van dezen Staat, inzonderheid van Zijne Majesteit van *Frankrijk*, en bovendien tot groote ontmoediging van de geheele gemeente alhier. Op deze overwegingen grondden zij het besluit, om van hunnentwege aan de Staten-Generaal voor te stellen, dat van de zaak dadelijk aan Zijne Hoogheid kennis zou gegeven worden; dat onmiddellijk Commissarissen naar het Goereesche Gat zouden worden afgevaardigd om te vernemen, hoe het met de levensmiddelen en de bemanning gesteld was; dat het bootsvolk tot nader order aan boord zou gehouden worden, en de Luitenant-Admiraal herwaarts ontboden. Dit voorstel werd door de Staten-Generaal aangenomen. Den Commissarissen bleek, dat aan de vloot niets ontbrak, dan mondbehoeften: de schepen waren goed, het volk kloek en gezond. In afwachting der verantwoording des Heeren VAN DORP, stelden de Staten van *Holland* reeds vast, dat men een ander bekwaam en dapper persoon zou opsporen om over de vloot te stellen, waaraan men den Prins zou verzoeken zijne goedkeuring te hechten [2]. VAN DORP, in *den Haag* gekomen, scheen voornemens te zijn naar den Prins in het leger te vertrekken, niettegenstaande de Staten van *Holland* hem verzocht hadden, de plaats niet te verlaten. Dus lieten zij hem in hunne vertrekkamer ontbieden en hem door den Raadpensionaris aanzeggen, dat hij blijven zou totdat hij rekenschap van zijne bedrijven zou gegeven hebben. Bij deze gelegenheid sloeg de Luitenant-Admiraal den toon des beklags aan: hem waren, zeide hij, verscheidene onbehoorlijkheden aangedaan: met name was het laster, zoo men zeide, dat hem door den Goeverneur van *Calais* mondbehoeften waren aangeboden. Ten slotte verklaarde hij, dat het hem, »tegen de borst van al de wereld zijn ambt bekleedende en door het geheele land gelaakt, verdroot langer te dienen", en hij dus gezind was, even als LIEFHEBBER, zijn ontslag te nemen. Het bericht van dit onderhoud werd op staanden voet door buitengewone Gedeputeerden, met CATS aan het hoofd, aan de Staten-Generaal gebracht. VAN DORP, daarop verschenen,

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 28 Sept. 1637. *Resol. Holl.* 29, 30 Sept. 1637.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 2, 4 Oct. 1637. *Resol. Holl.* 1, 2, 5, 7, 8 Oct. 1637.

WITTE CORNELISZ. DE WITT.

J. F. C. Reckleben sculp.

9.

TROMP
aant-Ad-
n WITTE
sz. tot
niraal
land be-

werd ter vergadering gehoord, en bekwam zijn ontslag. De Gedeputeerden, die den Prins wegens de verovering van *Breda* geluk gingen wenschen, zouden de gelegenheid waarnemen, om hem deze zaak te berichten [1]. Zijne Hoogheid, wien het eigenlijk toekwam de zeeofficieren te ontslaan, hechtte zijn zegel aan het gebeurde; ja, hoezeer hij in zijne keuze van eenen opvolger onbeperkt was, verzocht hij niettemin, dat Hun Hoog Mogenden hem eene aanbevelingslijst van zes of zeven personen zouden aanbieden, om daaruit eenen Luitenant-Admiraal en eenen Vice-Admiraal te kiezen. De Staten van *Holland* boden twee drietallen aan, het eene drietal, waaruit de Luitenant-Admiraal zou gekozen worden, bevatte de namen van REAEL, MAARTEN HARPERTSZOON TROMP en NANNINCK; het andere, waaruit de Vice-Admiraal te kiezen was, noemde SPECK, WITTE WITTENSZOON [2] en BERKHOUT. Als zevende werd de majoor PADBURG genoemd. Hun Edel Mogenden voegden daarbij eene bijzondere aanbeveling van TROMP en WITTE WITTENSZ. Zoolang de benoeming niet geschied was, zou JAN EVERTSEN, Vice-Admiraal van *Zeeland*, met het beleid der krijgsbedrijven op zee belast worden [3]. 1636—1639.

Maar lang duurde het niet, of de benoeming van de beide bijzonder aanbevolene zeeofficieren kreeg haar beslag. Den 30sten October (1637) verscheen TROMP voor Hun Hoog Mogenden met eene acte van Zijne Hoogheid om voor een jaar en bij provisie het ambt van Luitenant-Admiraal te bekleeden. Zeer eigenaardig was de taal, die hij bij deze gelegenheid voerde. Hij verlangde, namelijk, op zijne vloot op de Vlaamsche kust eenen predikant »tot voortplanting van Gods heilig woord, ter zaligheid van zijne onderhebbende matrozen en scheepsvolk, die anders ruw en ongebonden zijn.” Voorts verzocht hij, dat er eenige fregatten zouden gebouwd worden, »tot beter bevordering van zijne krijgsplannen, die hij door Gods hulp tegen den gemeenen vijand hoopte te ondernemen.” De meeste onzer schepen, zeide hij, waren te zwaar

M. H. TROMP tot Luitenant-Admiraal, en WITTE CORNELISZ. tot Vice-Admiraal van *Holland* benoemd.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 10 Oct. 1637. *Resol. Holl.* 8, 10 Oct. 1637.

[2] Zoo wordt WITTE KORNELISZOON DE WITT hier gemeenlijk genoemd.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 15, 27 Oct. 1637. *Resol. Holl.* 15, 16 Oct. 1637. Bij deze gelegenheid werd het bootsvolk uitbetaald, op drie maanden na die zij bij de terugkomst van den eerstvolgenden tocht zouden ontvangen. Te *Rotterdam* vorderde het bootsvolk de volle betaling, hetgeen met erge ongeregeldheden gepaard ging. Zonder krijgsvolk, ten dien einde door den Prins in de stad te zenden, waagde de Overheid het niet, de schuldigen in hechtenis te nemen. Uit vrees voor ongelegenheden liet voorts dezelfde Magistraat de rechtspleging aan het Provinciale Hof over. Ten slotte verleende Zijne Hoogheid op aandrang van TROMP, die bij de schaarschte van volk al degenen, die aan die ongeregeldheden schuldig waren, op zijne vloot niet kon missen, aan allen, op de vier schuldigsten na, genade. De rechtspleging over deze vier matrozen werd eindelijk aan TROMP en zijnen Krijgsraad gelaten (*Resol. Stat.-Gen.* 13 Oct.; 2, 5 Nov. 1637. *Resol. Holl.* 13, 14, 17 Oct.; 12, 13, 14 Nov. 1637).

1636—1689. om den vijand op- en na te jagen. Eindelijk begreep hij, dat er een resident te *Dover* noodig zou zijn om bericht te geven van al wat er te *Duinkerken* omging [1]. — Het was het tijdstip van een nieuwe veerkracht in de behartiging der zeezaken. Als een goed voorteeken namen Hun Hoog Mogenden het bericht op, hetwelk juist dezer dagen uit *Zeeland* inkwam, van eenen dapperen strijd, door den Commandeur BANKERT, den 27sten October, tegen drie fregatten en vier koningschepen, die hij omstreeks *Goudsteert* ontmoet had, geleverd. Één fregat en twee koningschepen had hij genoodzaakt zich over te geven, en de anderen hadden de wijk genomen. Hieruit nu leidden de Staten af, dat het hoogst wenschelijk was, dat onze schepen ten spoedigste zee kozen. Zij betuigden de nieuw benoemde vlootvoogden zoo veel mogelijk te zullen ondersteunen, en slaakten de bede, dat »God de Heer daartoe zijnen genadigen zegen geliefde te geven, gelijk Hij met de verovering van die schepen door den Vice-Admiraal BANKERT gedaan had." En stonden de Directeurs der nieuwe order op zee, wegens de onaangenaamheden, die hunne betrekking hun berokkend had, steeds op hun ontslag, Hun Hoog Mogenden drongen er op aan, dat zij zich tot nader order met hunne taak zouden blijven belasten, en maanden hen aan, »zoo zeer hun de welstand van het lieve Vaderland ter harte ging," alle mogelijke vlijt dag en nacht aan te wenden. Al wat de nieuwe Luitenant-Admiraal begeerd had, werd hem toegestaan. De fregatten zouden geleverd worden; voor eenen correspondent te *Dover* zou JOACHIMI zorgen, en ook een predikant zou op de vloot worden aangesteld, »hoewel dit voor dezen nooit gebruikelijk was geweest" [2].

Den 21 November (1637) nam TROMP van de Staten-Generaal afscheid, voornemens zijnde ten eersten met de vloot in zee te steken. Hun Hoog Mogenden wenschten hem geluk op de reize, en baden hem toe, dat God zijne pogingen met de overwinning zegenen mocht. Daar er weldra bericht kwam, dat eene vloot van den vijand, naar *Vlaanderen* bestemd, derwaarts op weg was, zoo scheen hij spoedig de gelegenheid te zullen hebben om zijn geluk te beproeven [3].

Intusschen hadden de Staten den Luitenant-Admiraal den bouw van eenige fregatten toegezegd. Maar hoe, zoo klaagden Hun Hoog Mogenden, »in dezen grooten nood" de daartoe benoodigde penningen te vinden? *Holland* mocht rijk zijn. Nog onlangs, bij gelegenheid dat de Staten van die Provincie, ongeneigdheid om een te grooten oor-

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 30 Oct. 1637.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 3 Nov. 1637. Hoe de Raadpensionaris CATS het zijne toebracht om het zeevolk tot nieuwen moed aan te vuren, en welk een geest dezen staatsman daarbij bezielde, bewijst zijne toespraak aan het scheepsvolk (zie mijne *Voorlezingen over de Gesch. der Nederl.* D. I, St. IV, p. 33 enz.).

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 21 Nov.; 4 Dec. 1637. *Resol. Holl.* 21 Nov. 1637.

logslast te dragen [1], zwarigheid gemaakt hadden om de 50 compagniën, welke in 1628 gelicht waren, aan te houden [2], had de Prins haren Gecommitteerden onweêrsproken te gemoet gevoerd, dat de som van 350,000 gulden, tot het onderhoud dier compagniën vereischt, voor zulk eene machtige Provincie gering te noemen was: *Holland* was, voegde hij er bij, te rijk en vol zegens om op dat punt zwarigheid te maken, en nimmer had de gemeente in *Holland* middelen aan hare Regeering geweigerd [3]. Maar de Staten-Generaal waren geweldig om geld verlegen. De oorlogschepen op de binnenwateren zouden, als voortaan ondienstig, afgedankt worden; maar om dezen maatregel uit te voeren, moest het volk worden afbetaald: hiertoe waren meer dan 50,000 gulden noodig, en deze was het Hun Hoog Mogenden moeilijk te vinden. Toen werd voorgesteld, de actiën, die de Staten-Generaal in de Oost-Indische Compagnie bezat, daar zij op dit tijdstip zeer hoog stonden, te verkoopen. Wat er na betaling van die 50,000 of meer guldens overschoot, zou tot aankoop der fregatten gebruikt worden [4]. — Het ontbreken dier fregatten had teweeg gebracht, dat op de vijandelijke schepen, die aan TROMP ontsnapt waren, geen jacht had kunnen gemaakt worden, en dat zij onbeschadigd in *Duinkerken* waren binnengeloopen [5]. Dat TROMPS waakzaamheid te kort was geschoten, was aan hem niet te wijten, vermits er zich, in plaats van 32, slechts tien oorlogschepen onder zijne vlag hadden laten vinden. Op dit bericht verdubbelden de Staten hunne bemoeiingen, opdat de orders, op het zeewezen gegeven, ten spoedigste nagekomen werden [6]. En toen TROMP in Maart mondeling verslag van zijne verrichtingen had gedaan en zijne bevindingen had medegedeeld, werden middelen beraamd om bij voortduring eene vloot van genoegzame sterkte in zee te houden [7]. Tegen het einde 1636—1639.

[1] Zie hiervoor, bladz. 105.

[2] *Resol. Holl.* 25, 27, 28 Nov.; 1, 2, 4, 5, 10, 15, 17, 18 Dec. 1637. AITSEMA, II, bl. 467.

[3] *Resol. Holl.* 19 Dec. 1637. Vooral *Haarlem* drong op de afdanking der 50 compagniën van 1628 aan en weigerde te adviseeren op de punten van beschrijving, zoo tot die afdanking niet besloten werd. Daarop zinspeelde de Prins, toen hij met de hem eigen welsprekendheid het aanhouden dier troepen aanbeval. Al ware *Holland*, zeide hij, niet zoo rijk, als het was, »de hals ging vóór de beurs, en de Steden, die zoo veel voor de goede zaak geleden hadden, als *Haarlem* en *Leiden*, moesten zich de vroegere jammeren herinneren, en bedenken wat zij toen al niet zouden gegeven hebben om de vrijheid van den Staat en de eer van vrouw en kind te behouden."

[4] *Resol, Stat.-Gen.* 31 Dec. 1637. 18 Febr. 1638. *Resol. Holl.* 17 Febr. 1838. De Staten-Generaal bezaten acties ten bedrage van *f* 25,000 kapitaal; zij verkochten ze voor *f* 1,200,500 (*Resol. Stat.-Gen.* 19 Jan. 1638).

[5] *Brief van Witte Cornel. de Witt*, in *Kronijk v. h. Hist. Gen. te Utr.* Jaarg. XXIV, bl. 46—49.

[6] *Resol. Stat.-Gen.* 16, 17, 26 Febr. 1638. *Resol. Holl.* 16, 17 Febr.; 2, 3 Maart, 1638.

[7] *Resol. Stat.-Gen.* 11 Maart, 1638. *Resol. Holl.* 11, 13, 16 Maart, 1638.

1636— 1639. derzelfde maand was 's vijands vloot, 32 of 33 schepen sterk, op nieuw uit *Duinkerken* uitgeloopen. Terwijl TROMPS schepen binnengaats waren, had de Vice-Admiraal JAN EVERTSEN, mits genoegzaam ondersteund, zich bereid getoond om den vijand binnen te houden of hem, zoo hij het uitloopen waagde, aan te tasten. Doch dit voornemen had geen gevolg gehad, en alsnu vorderde de eer van het land den vijand, daar hij door tegenwind bij de *Cingels* werd opgehouden, te gaan aantasten en, zoo mogelijk, te verslaan. Hiertoe werd al wat doenlijk was, in het werk gesteld; doch vóórdat men gereed was, maakte de vijand van een gunstiger wind gebruik om het kanaal af te loopen, en de toebereidselen, met dat doel gemaakt, hadden geenen voortgang [1].

Doch kwam het er eigenlijk bovenal op aan, den Engelschen te toonen, dat wij meester op zee wilden en konden zijn, en hun te beletten onze blokkade der Vlaamsche kust te verijdelen, zoo is het niet vreemd, dat TROMP zich tot de Staten wendde, om eenmaal gemachtigd te worden, zich krachtig tegen de Engelschen te laten gelden. Dit geschiedde den 17den April, 1638, en in overleg met Zijne Hoogheid werd eene Instructie beraamd [2], welke, blijkens de gevolgen, den Luitenant-Admiraal den last verstrekte om de Engelschen niet te ontzien. Zoo was er dan hoop, dat eindelijk het voornaamste beletsel uit den weg geruimd zou worden, en zou de Republiek zich meesteres van de zee kunnen toonen. Daartoe diende beter dan vroeger de hand gehouden te worden aan de uitvoering der besluiten ten aanzien van het zeewezen genomen, en de Staten van *Holland* lieten niet na, deze zaak verscheidene malen door buitengewone Gedeputeerden, ter Generaliteit, aan de andere Provinciën aan te bevelen [3].

Vóór het einde der maand April was TROMP gereed om met 12 oorlogschepen en twee jachten uit het Goereesche Gat in zee te loopen [4]. Veel bleef er nog te doen

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 20, 25, 30 Maart; 8, 16 April, 1638. *Resol. Holl.* 22, 29, 30, 31 Maart; 1, 2 April, 1638. *Brief van M. H. Tromp*, in *Kronijk v. h. Hist. Gen. te Utr.* Jaarg. XXIV, bl. 15—17. Hoe na dit een en ander, zelfs nog na den slag bij *Duins*, over TROMP geoordeeld werd, kan men zien in: *t'samenspraek over de loffel. daden, gelegentheden, ende afkomste van den recht weledelen manhaften zeeheldt M. H. Tromp*, in *Bijdr. tot de geschied. van het Nederl. zeewezen*, door Dr. H. J. BROERS, III Stuk. Bij dien vinnigen aanval was nijd in het spel, door de Zeeuwen en de vrienden van VAN DORP tegen TROMP gekoesterd. Ook waren de vrienden van DE WITT, sedert het onderzoek naar het gedrag van dezen Vice-Admiraal in October 1638, tegen TROMP verbitterd. Vooral ergerde het TROMPS benijders te zien, dat de predikanten voor hem gestemd waren. Dit duidde eene geheele omwenteling aan bij de gemeente. Immers trok zij thans partij voor eene versterking van het zeewezen, die de strekking had om de overmacht van *Holland* tegenover alle uitzichten van den Prins te bevestigen.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 17, 27 April, 1638. *Resol. Holl.* 17, 20, 21, 24 April, 1638.

[3] *Resol. Stat-Gen.* 23 April; 3, 4, 5 Mei, 1638. *Resol. Holl.* 20, 21, 29 April; 5, 7 Mei, 1638.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 23 April, 1638. *Resol. Holl.* 20, 24, 27, 28 April, 1638.

om zijne vloot tot de genoegzame sterkte te brengen. Niettemin ontvingen Hun Hoog Mogenden reeds in het begin van Juni berichten, waaruit TROMPS waakzaamheid bleek, en van hemzelven het dringend verzoek, dat er uitvoering gegeven mocht worden aan het plan van *Holland* om de schepen, die zich moesten komen ververschen, telkens te vervangen, in dier voege, dat er steeds eene macht voorhanden was, in staat om de Duinkerkers uit zee en onze haringvisschers buiten schade te houden [1]. Hoe noodig het was, dat de onzen zich machtig op zee betoonden, bleek nog uit brieven van de Admiraliteit te *Middelburg*, den 23sten Juni aan de Staten-Generaal medegedeeld, waarin te lezen stond, dat de Engelschen dagelijks met vloten de Vlaamsche havens in en uitvoeren, en niet alleen Engelsche, Lubeksche, Hamburgsche en allerlei andere koopvaarders, maar ook dezulken, die te *Duinkerken* te huis behoorden, in hunne bescherming namen. Een Engelsch oorlogschip had op een der onzen geschoten om hem te dwingen ter eer zijner Britsche Majesteit zijn marszeil te strijken. Toch ontzagen zich de Staten en Zijne Hoogheid den Luitenant-Admiraal alsnog bevel te geven om den Engelschen hunne stoutheid te beletten. Zonder geweldigen zeeslag trouwens zou dit niet hebben kunnen geschieden, daar soms een vijftiental Engelsche koningschepen tegelijk bij onze schepen voor *Duinkerken* het anker lieten vallen. Klaagde men bij den Koning van *Groot-Britannië*, dat zijne onderdanen den Duinkerkers zelfs buskruit toevoerden, zoo kreeg men ten antwoord, dat zijne Majesteit zulks niet kon verbieden: hij begeerde den handel niet te belemmeren, en wanneer die schepen met buskruit, die trouwens van hem geen convooi kregen, buiten waren, mochten zij zelven op hunne veiligheid bedacht zijn [2]. In dezen zelfden tijd verleende de Koning brieven van schaâverhaal aan onderdanen van hem, die, door de onzen benadeeld, gelijk zij beweerden, geen recht hadden kunnen krijgen. Van die brieven maakten de Engelschen gebruik door onze koopvaarders aan te randen. Zij ten minste, die dus werden aangerand, behoefden den aanvaller niet te ontzien: want, zeiden zij, zelfverdediging was het recht der natuur. Derhalve lieten zij JOACHIMI de Engelschen waarschuwen met de verklaring, dat dezen zich met dus te handelen groote ongelegenheid op den hals konden halen [3].

1636—1639.

Aanmatigingen der Engelschen.

Zoo bleek ten duidelijkste, dat eene laatste poging, door den Heer VOSBERGEN aangewend, om KAREL I de wapenen tegen *Spanje* te doen opvatten, vruchteloos was gebleven. Na zijne taak in *Frankrijk* volbracht te hebben [4], was die Heer den 13den Januari 1638 met den Heer D'ESTRADES, die met eene zending bij den Prins van *Oranje* belast was [5], en met eenige Heeren van het gevolg van den Heer D'ESTAMPES, te *Dieppe*

VOSBERGENS verblijf in *Engeland* in Januari 1638.

[1] *Resol. Holl.* 3 Aug. 1638.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 11, 18, 23 Juni; 7 Juli, 1638. Brief van CHRIST. DE CUPRE uit *Middelb.* v. 13/23 Juni, 1638 (*In het Archief van Hilten*). *Brief van M. H. Tromp*, in *Kronijk* enz. p. 17—20.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 12, 21, 24 Aug. 1638. [4] Zie hiervoor, bl. 105. [5] Zie hiervoor, bl. 107.

1636—1639. scheep gegaan. Door tegenwind zag de kapitein van het schip, dat hen voerde, zich genoodzaakt op de hoogte van *Nieuwpoort* voor anker te gaan liggen. Hier zagen zij vier schepen op zich afkomen, die zij voor Duinkerkers hielden, hoezeer het, gelijk later bleek, de Vice-Admiraal WITTE CORNELISZOON DE WITT was, die te laat te *Dieppe* was gekomen om VOSBERGEN af te halen. Hoe het zij, de kapitein koos de partij om te trachten het vermeend gevaar te ontkomen, en na verlies van zijn mast, het gevolg van het slechte weder, kwam hij te *Margate* aan. Tot *Gravesand*, waar hij de geleden schade hoopte te herstellen, de rivier opgevaren zijnde, ervaart hij, dat hij zou moeten wachten totdat hij een nieuwen mast uit *Londen* zou hebben bekomen, hetgeen wegens het drijfijs zoo spoedig niet zou kunnen geschieden. VOSBERGEN, die met D'ESTRADES en de Fransche Heeren over land naar *Gravesand* gereisd was, dit vernemende, besloot naar *Londen* te gaan, waar de Heer JOACHIMI hem uitgenoodigd had ten zijnent te komen. Immers was het dadelijk op de beurs en aan het Hof ruchtbaar geworden, dat de Heer VOSBERGEN te *Margate* aangeland was. Te *Londen* gekomen, was de vraag, of hij den Koning en zijne staatsdienaren zou gaan begroeten. Hiertegen pleitte, dat de Fransche Ambassadeur, de Heer DE BELLIÈVRE, het er voor zou kunnen houden, dat VOSBERGEN in last had om den Koning van *Groot-Britannië* mede te deelen, wat hij in *Frankrijk* verricht had ten einde dien Vorst een blijk van vertrouwen te geven en te toonen, dat men niets tegen hem met *Frankrijk* beraamde. Doch BELLIÈVRE kwam VOSBERGEN met de meeste voorkomendheid bezoeken, en ried hem zelf zijne opwachting bij den Koning te gaan maken: Zijne Majesteit, zeide hij, mocht wel hooren, wat *Frankrijk* voor ons en de verdreven Duitsche Vorsten over had. Zoo verviel de reden, die VOSBERGEN gehad had, om zich van het vragen eener audientie bij den Koning te onthouden, en te meer besloot hij daartoe, omdat hij vernam, dat men het ten Hove vreemd zou vinden, zoo hij zich aldaar niet liet aandienen. Daarbij kwam, dat JOACHIMI in last had, den Koning een gelijk subsidie te vragen, als *Frankrijk* ons verleend had. Dus kon het, meenden onze staatslieden, niet anders dan goed doen, zoo KAREL I rechtstreeks vernam, hoe goed de Afgevaardigde van de Staten te *Parijs* geslaagd was. In dezen zin derhalve sprak VOSBERGEN op de audientie, die hem den 24sten Januari verleend werd, en voorts liet hij zich met veel vrijmoedigheid tegen den Koning uit. Deze betoonde hem veel beleefdheid, doch later verhaalde de Secretaris COKE, hoe de Koning VOSBERGENS raad om de wapenen tegen *Spanje* op te vatten, voor te gevaarlijk hield: immers, had hij eenmaal den oorlog aangevangen, zoo konden, zeide hij, de verbondenen licht vrede maken en hem in den steek laten: eerst moest hij uit den loop der onderhandelingen te *Hamburg* te weten komen, welk een' staat hij op de verbondenen maken kon. — Toch scheen de Koning er geen prijs op te stellen, dat er te *Hamburg* een degelijk besluit genomen werd: dit meende men af te mogen leiden uit de omstandigheid, dat hij zich aldaar door personen van weinig of geen aanzien deed

GODEFROI, GRAAF

D'ESTRADES.

J. F. C. Reckleben sculps.

vertegenwoordigen. — Intusschen was het schip, waarmede VOSBERGEN de reis weder zou aanvaarden, hersteld. Geene ministers wilde hij bezoeken, dan die, welke hij te *'s Gravenhage* gekend had en die hem waren komen zien. Dus kon hij dan nu vertrekken. Het aanbod om, ten einde voor de Duinkerkers beveiligd te wezen, met een Engelsch koningschip te gaan, zoo als de Fransche Ambassadeurs gewoon waren, sloeg hij beleefdelijk af, om den schijn te vermijden, alsof wij de bescherming des Konings behoefden, of, zooals hij het zelf uitdrukt, »om in het boekske van *Seldenus* niet te komen." — Den 1[sten] Februari kwam hij te *Vlissingen*, den 4[den] daaraanvolgende in *den Haag* aan, waar men, wetende dat hij bijna 3 weken geleden te *Dieppe* scheep was gegaan, in zorg verkeerde, dat hij verongelukt was [1]. 1636—1639.

---

[1] Zie *Verbael van den Heer* G. VAN VOSBERGEN *van sijn deputatie naer den Coninck van Vranckrijck* LOUYS *den* 13[den], in het Rijksarchief. Wat wij in de *Lettres* enz. van D'ESTRADES lezen en door mij, blijkens de Noot 1 op bl. 106, als een vertrouwd bericht is aangemerkt, is geheel met VOSBERGENS rapport in strijd. Volgens den inhoud van het daar vermelde zou D'ESTRADES kort na het midden van November, 1637, met eene zending in *Engeland* belast, rechtstreeks in gezelschap van VOSBERGEN derwaarts overgestoken zijn, en hier zien wij, dat hij zich den 13[den] Januari, 1638, met VOSBERGEN heeft ingescheept met geen ander doel dan om zich dadelijk naar *'s Hage* tot den Prins te begeven, en dat hij, daar het Hollandsche schip naar den mond van de *Teems* gejaagd werd, bij ongeluk in *Engeland* is aangeland. Dat D'ESTRADES niet beter wist, of hij was in gevaar geweest van in vijandelijke handen te vallen, moet men opmaken uit hetgeen ons Rapport inhoudt, dat hij zijne brieven aan den Prins van *Oranje* verbrandde, zoodat VOSBERGEN op zijn verzoek aan den Heer DE CHAVIGNY schreef om zijn voorbarigheid te verontschuldigen en nieuwe papieren voor hem te vragen; ook moest VOSBERGEN later den Prins verzekeren, dat D'ESTRADES, die nog geene papieren toonen kon, van de vereischte credentie voorzien was geweest. Uit VOSBERGENS *Verbael* moet men mede opmaken, dat D'ESTRADES om geen andere reden naar *Londen* wilde, dan om zijn verzoek om nieuwe papieren met de *dépêches* van den Franschen Gezant aldaar naar *Parijs* over te doen komen. Wat blijft er dan over van de gewichtige zending, die D'ESTRADES (volgens *Lettres* etc., p. 1—11) in 1637 te *Londen* zou vervuld hebben? Op deze vraag antwoord ik het volgende. De instructie (pag. 1—3) en de brief, van den 24 November gedagteekend (pag. 3—9), schijnen uit losse aanteekeningen, die deels van een vroegere zending van D'ESTRADES naar *Engeland*, deels van zijne latere aankomst aldaar met VOSBERGEN gewaagden, in dier voege te zijn opgesteld, dat deze twee zaken ten onrechte tot éene reize zijn teruggebracht. Of heeft de redacteur van D'ESTRADES Memoriën (eerst sedert 1743 uitgegeven), wetende dat hij omstreeks het einde van 1637 met VOSBERGEN in *Engeland* was geweest, aan dien diplomaat in het begin van zijne loopbaan de eer willen geven van het werktuig geweest te zijn der intrigues, van dien tijd aan door RICHELIEU tegen KAREL I aangevangen? Op dat tijdstip was D'ESTRADES eerst kapitein in het regiment van CHARNACÉ, na diens dood regiment van DOUCHANT genaamd, en dus in Nederlandschen dienst. In hoe verre dit minder waarschijnlijk maakt, dat hij zich zulk een post van vertrouwen zou hebben zien opgedragen, laat ik in het midden. — Ook van de *Lettres* etc. I,

1636—1639.

Middelerwijl vermeerderde allengskens de macht, over welke TROMP te beschikken had, en maakte deze vlootvoogd het den vijand, niettegenstaande zijne schepen tot een getal van 23 waren aangegroeid [1], onmogelijk, de havens van *Duinkerken* en *Ostende* te verlaten, weshalve hij door de Staten uitdrukkelijk bij brief voor zijne bedrijvigheid bedankt werd [2]. De thans strenger dan ooit hervatte en den dienst van al onze oorlogschepen vereischende bezetting der Vlaamsche kust gebruikte men als grond van verontschuldiging op het verzoek van RICHELIEU, die vier van onze oorlogschepen voor vier maanden te leen gevraagd had [3]. Naarmate den vijand het uitloopen beter belet werd, was het gevaar dat onze koopvaarders liepen, geringer, en waren er dus minder schepen tot convooi noodig. De tot dezen dienst te voren gebruikte schepen konden dus almede naar de Kust van *Vlaanderen* gezonden worden [4]. Tevens begon het bootsvolk, dat, van onze zijde overgeloopen, bij den vijand dienst gezocht had, zich in de havens opgesloten en de kans op buit vervallen ziende, ongeduldig te worden en uit te zien naar eene gelegenheid om weder op onze vloot te worden gebruikt. Dus vaardigden de Staten eene vergiffenis uit, en de manschap hunner vloot werd op deze wijze aanmerkelijk versterkt [5]. Zoo werkte alles mede om onze heerschappij op zee onbetwistbaar te maken.

De Koning van *Groot-Britannië* begint zich te ontzien der Staten gezag op zee te miskennen.

En tegelijk had de Koning van *Groot-Britannië* alle reden om onze verstoordheid niet te prikkelen. In de eerste plaats begonnen de opstandelingen in *Schotland* hem zorg te baren. Verkozen de Hollanders den toevoer van wapenen naar dat deel van zijn Rijk niet te beletten, dan mocht hij wel wanhopen aan de mogelijkheid om het spoedig tot gehoorzaamheid terug te brengen. En in de tweede plaats moest KAREL I schroomen den Staten door zijne onheuschheid grond te geven om de zaak van zijnen neef den Keurprins van de *Palts*, dien zij toch reeds zoo weinig spaarden, geheel te laten varen. Van deze bekommeringen des Konings van *Groot-Britannië* droegen zijne handelingen

---

p. 10, 12, 17, 19, 21 en 24 zijn voor het minst de dagteekeningen onjuist, en bovendien wekken zij het vermoeden van opgesierd te zijn. — Van de ongesteldheid, die VOSBERGEN aan den storm op zee te danken zou gehad hebben, vindt men in het *Verbael* van den Nederlandschen staatsman geen spoor. Is er geen enkele reden om aan de eerlijkheid van dezen staatsman of aan de authenticiteit van het *Verbael* te twijfelen, niettemin heeft de wijze, op welke VOSBERGEN, vervolgd door Hollandsche schepen, die voor Duinkerkers worden gehouden, in *Engeland* aankomt, wel iets zonderlings. Misschien hebben wij aan een staatkundigen toeleg te denken, bestemd om hem te noodzaken onder den schijn van toeval het Britsche Hof aan te doen.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 19, 24 Aug. 1638. [2] *Resol. Stat.-Gen.* 10 Aug. 1638.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 29 Juli; 4 Aug. 1638. *Resol. Holl.* 29 Juli, 1638. Men gaf RICHELIEU te kennen, dat, zoo men hem geen Lands schepen kon afstaan, er hier »treffelijke en voorname kooplieden en groote Compagniën waren, die, des noodig, Zijner Majesteit oorlogschepen konden verschaffen." [4] *Resol. Stat.-Gen.* 20 Juli; 4 Aug. 1638. [5] *Resol. Stat.-Gen.* 16, 19 Aug. 1638.

in deze dagen de blijken. Nog tegen het einde van Augustus (1658) was hij, zoo schreef JOACHIMI, voornemens, schepen in den mond van *de Maas* te zenden, met het doel om de schepen in het oog te houden, die aldaar, onder den schijn van het op *Hamburg* of *de Wezer* gemunt te hebben, gereed lagen om krijgsbehoeften naar *Schotland* over te voeren. De Staten lieten JOACHIMI den Koning beduiden, dat die maatregel geenen grond zou hebben, daar zij op *Engelands* verzoek den uitvoer van oorlogsbenoodigdheden naar *Schotland* verboden hadden, en dat zij ook het verschijnen van Engelsche oorlogschepen in hunne rivier »niet met goede oogen konden aanzien" [1]. Bij nader indenken nu begreep de Koning zoo zeer in zijne omstandigheden de goede genegenheid der Staten te behoeven, dat hij beloofde, geen toevoer van mond- of krijgsbehoeften naar Vlaamsche havens te zullen toelaten [2]. Van 's Konings verlangen om de zaak van zijnen neef door de Staten bevorderd te zien, getuigde het bericht van JOACHIMI, dat de Secretaris COKE hem herhaaldelijk gezegd had, hoe alle zwarigheden uit den weg zouden geruimd kunnen worden, zoo Hun Hoog Mogenden de onderhandelingen te *Hamburg* maar niet langer tegenhielden, en dat als de punten, die er te *Parijs* tusschen *Engeland* en *Frankrijk* beraamd waren, Hun Hoog Mogenden niet aanstonden, zij slechts een nieuw accoord, met den Koning te maken, hadden voor te slaan [3]. 1686—1689.

Met zulk eene gegronde verwachting, dat hare macht ter zee eenmaal op vastere grondslagen zou gevestigd en *Groot-Britannië* tot meer bescheidenheid zou teruggebracht worden, konden de Zeeprovinciën tamelijk onverschillig zijn ten aanzien van den meerderen of minderen voorspoed, met welken de Prins van *Oranje* op het grondgebied des vijands oorlog voerde.

Na de nederlaag, door Graaf WILLEM van *Nassau* bij *Calloo* geleden, bleef de Prins te *Noordgeest* gelegerd. Hier liet de vijand hem met rust; alleenlijk deden de Spaanschen den 27sten Juli met hunne ruiters, die elk eenen musketier achterop genomen hadden, eenen inval in het kwartier van den *Rijngraaf*. Dezen Vorst maakten zij gevangen, en in het gevecht sneuvelde van onze zijde, met anderen, een Graaf van

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 5, 7 Juni; 30 Aug. 1638.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 3 Sept. 1638. Van die belofte zou JOACHIMI den Koning acte *in debitâ formâ* vragen. JOACHIMI had de vraag geopperd, of de Staten niet aan *Engeland* aanbieden zouden, de haven van *Duinkerken* te stoppen, in geval zij door ons of *Frankrijk* werd vermeesterd. Dus, meende hij, zou men het bezwaar, dat van *Engelands* zijde tegen de verovering dier plaats werd gemaakt, uit den weg ruimen. — Toen er in het vorige jaar sprake van was geweest, dat *Grevelingen* tot een oorlogshaven zou gemaakt worden, spoorden de Staten op, of zulks niet verboden was bij vroegere accoorden tusschen het Huis van *Bourgondië* en de Kroon van *Engeland* (*Resol. Stat.-Gen.* 29 Juni, 1637).

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 3 Sept. 1638.

1636—1639. *Waldeck* [1]. Eene verdere volslagen werkeloosheid, terwijl het zomersaizoen nog op verre na niet verloopen was, strookte noch met den roem van den Prins van *Oranje*, noch met de inzichten van *Frankrijk*, hetwelk er steeds belang bij had, dat de macht der Spanjaarden door eene of andere dreigende beweging van het Nederlandsche leger verdeeld en van eene krachtige onderneming tegen de Noordelijke Provinciën des Koningrijks werd afgehouden. Dit inziende, en bevroedende, dat, nu *Antwerpen* beter dan ooit beschermd was, de nieuwe aanval slechts aan den kant van de *Maas* kon geschieden, zond de Kardinaal-Infant den Markgraaf DE LEDE met een genoegzame macht derwaarts, om de bezettingen, inzonderheid die van *Gelder*, te versterken. Inderdaad had de Prins van *Oranje* eene beweging naar die oorden op het oog. In het begin van de maand Augustus trok hij op, onder voorwendsel evenwel alsof hij zijn leger slechts naar *Waalwijk* wilde verleggen, de plaats, in wier buurt hij gemeenlijk gelegerd was, wanneer het niet geraden scheen eene krijgsonderneming te wagen, om welke reden die oord in de wandeling de pruilhoek genoemd werd. Den 13den Augustus was Graaf HENDRIK [2], in verband met die beweging, van *Emmerik* en *Rees* zuidwaarts opgetrokken. Hij verschanste zich te *Diesdonk*, en de Graaf van *Solms* te *Hage*. Weinige dagen later (te weten den 21sten) kwam de Prins zelf voor *Gelder* op den weg naar *Venloo*. — De inneming van *Gelder* zou aan onze Provinciën niet anders dan aangenaam hebben kunnen zijn, inzonderheid aan *Gelderland* en *Overijsel*, aangezien het Spaansch garnizoen dier vesting het landvolk van de Graafschap *Zutfen* en van het aangrenzende land van *Overijsel* niet zelden brandschatte [3]. — Doch vóórdat Zijne Hoogheid zich genoegzaam kon verschansen, kwamen de Spanjaarden met eenige duizenden Keizerschen onder LAMBOY zoo sterk opzetten, dat Zijne Hoogheid Graaf HENDRIK den 25sten Augustus gelastte af te trekken. Deze aftocht werd niet volvoerd, zonder dat de vijand hem bestookte: eenige stukken geschut moesten in het moeras achtergelaten worden, en Graaf

De Prins trekt voor *Gelder* en weder van daar terug naar *Grave*.

[1] Dit gevecht wordt uitvoerig beschreven in de *Mém. de Fréd. Henri* (p. 232, 233). Hier wordt noch van de gevangenneming van den *Rijngraaf*, noch van het sneuvelen van den Graaf van *Waldeck* gesproken, en het voorval op den 5den Juli geplaatst, hetwelk trouwens in strijd is met hetgeen kort te voren gezegd was, dat de aanval geschiedde ongeveer 3 weken nadat de Spaansche macht van *Calloo* vertrokken was. Dit had in de laatste dagen van *Juni* plaats, en den 5den Juli konden er nog geene drie weken verloopen zijn.

[2] In Juni was Graaf HENDRIK door Zijne Hoogheid tot bescherming der frontierplaatsen naar boven gezonden (*Resol. Stat.-Gen.* 12 Juni, 1638).

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 29 Maart, 1638. Nog in den zomer van 1638 had de Graafschap *Zutfen*, in weerwil van het strenge verbod daartegen bestaande, verzocht met den vijand in handeling van contributie te mogen treden, zoo zij niet op kosten van het Land een 100-tal vuurroers en 40 ruiters mocht aannemen (*Resol. Stat.-Gen.* 9 Juni, 1637. 8 Juni, 1638).

FRITS van *Nassau* benevens den Prins van *Portugal*, 's Prinsen zusters zoon, vielen in 's vijands handen. De Prins beweerde, dat, had de Graaf den door hem voorgeschreven weg gevolgd, dit verlies vermeden had kunnen worden. Hierna sloeg hij bij *Grave* zijne legerplaats op [1]. 1636—1639.

Naarmate de uitkomst der krijgsondernemingen in dit jaar minder schitterend was geweest, moesten de Staten, die zich zulks gemakkelijk konden getroosten, te meer verlangen, 's Prinsen ongenoegen niet te voeden. Ook zien wij hen, den 6den September, onmiddellijk na den aftocht van *Gelder*, het besluit nemen om Zijne Hoogheid dank te zeggen voor de goede voorzorg, die het hem geliefd had te dragen voor het behoud van den Staat [2]. Maar nu verlangde men ook, dat aan de kosten van het leger te velde een einde kwam en men eenmaal op mocht houden voor voltallige compagniën te betalen, alsof zij niet aanmerkelijk in aantal geslonken waren, zoo ten gevolge van de nederlaag bij *Calloo*, als van sterfte. Zoo zeer was het leger gedund, dat de Prins in September eene nieuwe lichting voorsloeg van tweeduizend man. Toen ook was Zijne Hoogheid, naar het scheen, nog gansch niet gezind om het leger op te breken: immers sprak hij van de versterking van zekere plaats, die, zeide hij, dadelijk door den vijand bedreigd werd, en, daarmede in verband, meende hij dat het leger nog wel twee maanden lang te velde zou moeten blijven. In weerwil van zulke voorslagen en van het gevaar, dat men *Frankrijk* ontstemmen zou, besloten de Staten, bij den Prins met alle mogelijke redenen op het opbreken des legers aan te dringen. Die van *Holland* verlangden bovendien, dat het leger alvorens nauwkeurig gemonsterd zou worden en dan gelaten op het bedrag, waarop het bevonden zou zijn [3]. In den aanvang van October werd het leger werkelijk opgebroken, en den 14den dier maand was de Prins terug in den *Haag*, waar hij een tijd lang aan de jicht leed [4]. Zonder veel bezwaar stemden de Staten van *Holland* ditmaal in het aanhouden van de 50 compagniën van 1628 alweder voor een jaar. De buitengewone troepen lieten zij op nieuw op rekening van de Fransche penningen aanhouden, hoezeer zij begonnen in te zien, dat het eene eenigzins bedenkelijke zaak was,

---

[1] AITZEMA, II, bl. 536. *Resol. Stat.-Gen.* 26, 28 Aug.; 3, 7, 10, 16 Sept. 1638. *Brieven van Govert van Reede tot Amerongen* en de andere Gedeputeerden te velde, in *Kron. v. h. Hist. Genootsch.* (Jaarg. XXIII, bl. 650—654, 665—669). *Mém. de Fréd. Henri*, bl. 234—245. De Prins stelt de zaak dus voor, alsof hij slechts op aandrang der Gedeputeerden te velde tot voor *Gelder* was opgerukt, terwijl hij anders den schijn van door de macht des vijands gedwongen te zijn om van het beleg af te zien, zou vermeden hebben. Dit blijkt noch uit de Brieven der Gedeputeerden te velde, noch uit het schrijven van Graaf HENDRIK aan zijne moeder (in *Archiv. de la Mais. d'Orange*, bl. 125—127).

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 6 Sept. 1638.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 29, 30 Sept. 1638. *Resol. Holl.* 17, 20, 21, 23, 28, 29, 30 Sept. 1638.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 14 Oct. 1638. *Mém. de Fréd. Henri*, p. 248. AITSEMA, p. 536.

1636—1639. krijgsvolk in dienst te hebben, hetwelk niet door den Staat, maar door eene vreemde Mogendheid betaald werd [1].

Niettegenstaande het leger alzoo in dit jaar vroegtijdig in de garnizoenplaatsen was teruggekeerd, hielden de Staten een waakzaam oog op de Duitsche legermachten, dat zij onze grenzen niet te zeer van nabij naderden.

Staat van zaken op onze oostelijke grenzen. In het voorjaar (van 1638) hadden de Keizerschen het niet gewaagd, de Kleefsche steden te bezetten, en de Luitenant-Generaal STAKENBROEK had zijne ruiterij [2] weder in hare garnizoenen teruggebracht, na zich overtuigd te hebben, dat JAN van *Nassau* met de vijandelijke ruiterij het veld had verlaten en de Keizerschen zich stil hielden [3]. Omstreeks denzelfden tijd maakte zich de Koning van *Denemarken* tot bemiddelaar tusschen den Keizer en de Staten om den aftocht der Hessen uit *Oost-Friesland* te verkrijgen: verliet de Landgravin dat Gewest, zoo verbond de Keizer zich, het ook met zijne troepen niet te bezwaren [4]. Maar het liet zich nog weinig aanzien, dat *Oost-Friesland* van den overlast van vreemde soldaten ontslagen zou worden. Integendeel, terwijl GALLAS en PICCOLOMINI zich in de nabijheid vertoonden of nestelden, versterkten de Hessen hunne stelling, en de Oost-Friezen, die de tot 20,000 Rijksdaalders gestegen maandelijksche bijdrage niet zoo gereedelijk betaalden, werden door hen met executie bedreigd [5].

Steeds onderhandelde de Landgravin met den Keizer [6], met het oogmerk om tot eene verzoening te komen, van welke de ontruiming van de door hare troepen buiten haar gebied bezette plaatsen de prijs zou zijn. De klachten der Oost-Friezen en de meermalen haperende uitbetaling van het subsidie, haar door *Frankrijk* verstrekt, verklaren de geneigdheid der Vorstin om zich met den Keizer te verstaan. Drong de Koning van *Frankrijk* telkens bij de Staten aan, dat zij de Landgravin niet verlaten, maar haar met geld en krijgsbehoeften ondersteunen zouden, wederkeerig vermaanden de Staten den Koning, als de Landgravin over het uitblijven van het Fransche subsidie te klagen had [7]. — Ook de Keurvorst van *Brandenburg* beijverde zich bij voortduring, in overleg met den Keizer, om het zoo ver te brengen, dat zijne Landen door alle vreemde troepen, en dus niet door de Hessen alleen, maar ook door de Staatschen ontruimd werden [8]. Dat overleg nu zoo van de Landgravin als van den Keurvorst van *Brandenburg* met den Keizer hadden de Staten alle reden bedenkelijk te achten: immers, zoo de onderhandelingen geslaagd waren, zou de macht des Keizers op hunne grenzen daardoor

---

[1] *Resol. Holl.* 6 Oct.; 3, 4, 9, 10, 11, 21 Dec. 1638. AITSEMA, p. 537.

[2] Zie hierboven, p. 99. [3] *Resol. Stat.-Gen.* 23 Maart; 16 April, 1638.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 10 April, 1638. [5] *Resol. Stat.-Gen.* 25 Mei; 12 Juni, 1638.

[6] *Resol. Stat.-Gen.* 2 Aug.; 22 Nov. 1638. AITSEMA, II, p. 553, 554.

[7] *Resol. Stat.-Gen.* 14 Mei; 1, 7 Juni, 1638. [8] *Resol. Stat.-Gen.* 16 Aug. 1638.

slechts vermeerderd en geregeld zijn geworden. Uit het rapport van den Heer RIPPERDA, die in den zomer (van 1638) tot de Landgravin gezonden was, bleek, dat het er door den Keurvorst van *Keulen* op werd aangelegd, dat, als het verdrag tusschen den Keizer en de Landgravin getroffen zou zijn, er in *Westfalen* een leger zou worden gehouden, hetwelk de Staten verzocht zouden worden als onzijdig te erkennen [1]. Hoe weinig echter zulk eene krijgsmacht als inderdaad onzijdig zou hebben kunnen aangemerkt worden, ligt voor de hand. Geen wonder derhalve, dat de Staten dat verdrag zoo veel mogelijk zochten te verijdelen. In September (1638), toen het zoo goed als beklonken scheen, ging er van Hun Hoog Mogenden een dringende brief aan de Landgravin af: was deze Vorstin in hare overeenkomst met den Keizer (dit brachten haar de Staten onder het oog) niet gedachtig geweest aan de verzekeringen, die zij Hun Hoog Mogenden gegeven had, dan zouden zij en hunne bondgenooten, dat is de Franschen, zulks »niet met goede oogen kunnen aanzien, en zou zulks misschien zeer vreemde gevolgen kunnen hebben" [2]. 1636—1639.

De Staten dringen den Keurvorst van *Brandenburg* tot aflossing zijner schuld.

En was de Keurvorst van *Brandenburg* geneigd, den Keizer meer dan den Staten-Generaal in te willigen, deze laatsten lieten hem gevoelen, dat zij het in hunne macht hadden om hem te benauwen. Sedert het voorjaar van 1638 begonnen eenige Provinciën, en met name de Heeren van *Amsterdam*, zwarigheid te maken om den Keurvorst langer krediet te geven en toe te laten, dat hij door het onbetaald laten zelfs van de renten van het in 1616 bij PIETER HOEFIJZER, ontvanger der convooien en licenten te *Amsterdam*, door hem opgenomen kapitaal van 100,000 Rijksdaalders of 248,000 Gulden, schuld op schuld stapelde. De som was toen tot bijna een millioen guldens geklommen [3]. Dus besloten de Staten-Generaal maatregelen te nemen, om tot de aflossing te geraken. Het middel daartoe bestond hierin, dat zij den ontvanger acte verleenden ten laste van de contributiën van *Gulik* en van de helft der domeinen van *Gulik*, *Berg* en *Ravensberg*, in der tijd door den Keurvorst verbonden [4]. Dit gaf natuurlijk aanleiding tot bezwaren, door de ingezetenen dier Gewesten geopperd, en had de strekking om den Keurvorst tegenover den Hertog van *Palts-Neuburg* en zijne eigene onderdanen in moeilijkheden te brengen. Aldus in het nauw gebracht, was de Keurvorst bedacht, de gevorderde som bij wijze van belasting op zijne Kleefsche landen te vinden; doch de Stenden van dit Gewest verontschuldigden hunne ingezetenen, als niet gebonden om lasten op te brengen, tot welke zij geen consent gedragen hadden. Hun Hoog Mogenden, oordeelende, dat dit eene zaak was, die hen niet aanging, hielden zich aan den Keurvorst,

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 13 Sept. 1638. [2] *Resol. Stat.-Gen.* 23 Sept. 1638.

[3] *Resol. Holl.* 4, 5, 24 Maart; 24 Juli; 6 Aug. 1638. *Resol. Stat.-Gen.* 19 Mei; 23 Juli, 1638.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 28 Juli, 2, 21 Aug. 1638.

1636— 1639. verwachtende, dat deze de som uit zijne domeinen of op eene andere wijze zou bekomen. Alsnu verzocht de Brandenburgsche Regeering, te *Emmerik*, dat Hun Hoog Mogenden in mindering der verschuldigde gelden de schuldvordering wilden aannemen, die de Keurvorst op den Hertog van *Palts-Neuburg* beweerde te hebben. Maar deze verklaarde tot de betaling niet gehouden te zijn. De Staten waren van hetzelfde gevoelen, en eischten, dat de in September 1637 en 1638 verschenen termijnen in baar geld zouden worden betaald [1]. Bij de Brandenburgsche Regeering, op deze wijze in de engte gedreven, waren de Staten te zekerder medewerking te vinden, toen zij haar onbewimpeld verklaarden, niet te zullen dulden, dat zij aan de Keizerschen, die zich in den winter weder in *Kleefschland* schenen te willen nestelen, toegang verleende. Ten dien einde, voegden zij er bij, zouden zij den Luitenant-Generaal STAKENBROEK aan het hoofd zijner ruiters in *Kleefschland* laten inrukken, en daar laten verblijven, totdat men de zekerheid had, dat PICCOLOMINI er uit zou blijven [2]. — Ook den toegang tot het Guliksche en het Luxemburgsche zouden de Staten dezen Keizerschen Generaal gaarne belet hebben [3], en zij waren steeds geneigd om van de ingezetenen van het Guliksche een bedrag in geld te eischen, gelijk staande met hetgeen zij aan de Keizerschen opbrachten [4]. Doch zoo ver strekte hun vermogen niet; maar hun gezag op den Keurvorst van *Brandenburg* gebruikten zij om de Keizerschen uit *Kleef* te houden, gelijk zij hunnen invloed bij de Landgravin deden gelden om dezelfde troepen op genoegzamen afstand van de grenzen van *Groningen* te doen blijven [5].

Terwijl oorlog en oorlogsgevaar aldus aanhielden, werd er in dit jaar bij voortduring werk gemaakt van de aangevangen onderhandelingen te *Hamburg* tot bijlegging van den strijd in *Duitschland* onder bemiddeling van *Frankrijk*, *Groot-Britannië*, *Denemarken* en de Staten-Generaal, en was er steeds sprake van de voorbereiding eener bijeenkomst te *Keulen* om een algemeenen vrede tot stand te brengen.

Onderhandelingen te *Hamburg*. De bijeenkomst te *Hamburg* was aangelegd om door vereenigde pogingen den Keizer te dwingen den verjaagden Keurvorst van *de Palts* te herstellen, en de eischen der Zweden te voldoen. Doch de staatkunde van den Koning van *Groot-Britannië* bleef te weifelend. Steeds zag Koning KAREL I zijne ware vrienden aan de zijde van *Spanje*, en hoopte hij, zonder deelneming aan den oorlog, bloot door den schijn van aansluiting aan *Zweden* en *Frankrijk*, den Keizer tot herstel van zijnen neef te bewegen. Toen de zaken van dezen Prins, die getracht had zich voor den winter te *Lemgo* (in *Lippe-*

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 2, 27 Dec. 1638. AITSEMA, II, bl. 556.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 9, 20, 28 Dec. 1638. AITSEMA, *t. a. pl.*

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 23 Dec. 1638.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 30 Sept. 1638.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 3, 4, 21 Dec. 1638.

Detmold) te nestelen, doch bij die stad in October 1638 door de Keizerschen geslagen was [1], geheel waren verloopen, haperde het den Engelschen ganschelijk aan kracht en belangstelling, om de onderhandelingen te *Hamburg* of elders voort te zetten. En *Frankrijk* was het slechts te doen om den oorlog tusschen de Zweden en den Keizer levend te houden, ten einde voor eigen plannen tegen *Duitschland* een gewenschten steun te vinden. Zoodra dus in Maart (1638) een nieuw verdrag van subsidie was tot stand gekomen, door *Frankrijk* aan de Zweden te leveren, waarbij dezen zich verbonden den oorlog nog drie jaren voort te zetten [2], had die Mogendheid haar doel voor het oogenblik bereikt. Geen wonder derhalve, dat de bijeenkomst te *Hamburg* verder geene belangrijke vruchten opleverde. Toch wilde *Frankrijk* den blaam vermijden, alsof zij een eeuwigdurenden oorlog begeerde, en inderdaad wenschte *Frankrijk* den vrede, mits hij haar slechts het overwicht in *Duitschland* boven het Huis van *Oostenrijk* verzekerde. Toen het dus gebleken was, dat de onderhandelingen te *Hamburg* geenszins tot de regeling der Duitsche zaken zouden leiden, werd de vergadering te *Keulen* weder bij de hand genomen, waar men de proef zou nemen, of de strijdende partijen zich tot eenen algemeenen vrede konden verstaan. *Frankrijk* was, na den min gunstigen afloop der krijgsondernemingen in den zomer van 1638, gansch niet afkeerig van het denkbeeld om ten minste een wapenstilstand te sluiten [3], en te geruster kon deze Mogendheid zulke onderhandelingen aanvangen, omdat zij zich door hare verdragen met *Zweden* en de Staten-Generaal verzekerd kon achten, dat deze beiden haar niet in den steek zouden laten, noch zich afzonderlijk met *Spanje* of den Keizer zouden verstaan. Ook was in het laatstelijk te *Hamburg* tusschen *Frankrijk* en *Zweden* gesloten verdrag [4] bepaald, dat, vermits er steeds sprake was van algemeene bevrediging, er tegelijk te *Lubek* en te *Keulen* zou onderhandeld worden, derwijze dat er tusschen de onderhandelingen op de beide plaatsen een onafscheidelijk verband zou bestaan: te *Lubek* zou gehandeld worden tusschen den Keizer en de Zweden, en *Frankrijk* zou er een Agent hebben; te *Keulen* zou er gehandeld worden tusschen den Keizer en *Frankrijk*, en *Zweden* zou er een Agent hebben, en de bondgenooten van wederzijde zouden zich bij de onderhandelingen laten vertegenwoordigen, waartoe hun van de tegenpartij behoorlijke paspoorten moesten verstrekt worden. 1636—1639.

Zoo werden dan ook de Staten in het najaar van 1638 met deze plannen van onderhandeling gemoeid en de zaak der paspoorten op nieuw te berde gebracht.

In September, 1638, kwam de Fransche Ambassadeur voor den dag met eenen brief, hem door den Graaf D'AVAUX uit *Hamburg* geschreven, waarin deze zijn verlangen te kennen gaf, dat de Staten de Kroon *Zweden* verzoeken zouden, hare Gedeputeerden Zaak der paspoorten voor de Staatsche Gezanten, die de onderhandelingen te *Keulen* zouden bijwonen.

[1] AITSEMA, II, bl. 538, 587.
[2] AITSEMA, II, bl. 578—580.
[3] *Archives de la Mais. d'Orange*, p. 137.
[4] AITSEMA, II, bl. 578—580.

1636—1639. niet naar *Lubek* te zenden, tenzij Hun Hoog Mogenden zelven te voren van den Koning van *Spanje* paspoorten gekregen hadden voor de Afgevaardigden, die zij naar *Keulen* zouden zenden [1]. Zóó bezorgd waren de Franschen, dat de Zweden met den Keizer onderhandelen zouden, zonder dat zij zelven met hunne bondgenooten te *Keulen* de onderhandelingen met het Huis van *Oostenrijk* hadden geopend. Bij gelegenheid dat zij den Zweedschen Gezant CAMERARIUS en den Zweedschen Resident SPIERING [2] dat verzoek kenbaar maakten, vernamen Hun Hoog Mogenden, dat de ministers van *Frankrijk* en van *Zweden* te *Hamburg* werkzaam waren om voor de staatslieden, die de Staten naar *Keulen* zouden afvaardigen, zoo van *Spanje* als van den Keizer paspoorten te verwerven [3]. Hoe weinig zij echter nog kans hadden om die stukken in behoorlijken vorm te bekomen, bleek spoedig uit eene mededeeling van den Venetiaanschen Gezant te *'s Gravenhage*, die den Gecommitteerden der Staten een paspoort toonde, onlangs door den Kardinaal-Infant voor de naar *Keulen* bestemde Afgevaardigden van Frankrijks Geallieerden afgeleverd. Die Gezant zelf moest dat stuk onvoldoende noemen. De Gezant van *Frankrijk* wraakte het dan ook insgelijks, en betuigde op nieuw, dat zijn Koning niet zou toelaten, dat hetzij te *Lubek* of te *Keulen* iets werd besloten tot nadeel van onzen Staat of zonder dat Hun Hoog Mogenden er in gekend werden [4]. Ook de Zweedsche Gezant verzekerde, dat de Kroon, die hij vertegenwoordigde, niet afzonderlijk over vrede zou handelen; maar hij verbond daaraan de voorwaarde, dat zij zich, almede door ons subsidie, tot voortzetting van den oorlog in staat gesteld moest zien [5]. Steeds waren de Staten niet bijzonder vaardig met het uitbetalen van de beloofde, of met het beloven van vernieuwde bijdragen, en met heftige redenen drong SPIERING van tijd tot tijd daarop aan. Was het subsidie na zulk eene aanmaning betaald [6], dan haperde de levering spoedig weder, zoodra slechts *Holland* begreep, dat men zich ontzien moest den Keizer een oorzaak van vredebreuk te geven, of wel dat men den ernst der Zweden om den

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 21 Sept. 1638.

[2] Sedert het najaar van 1637 komt hij voor als PIETER SPIERING SILVERCROON, erfgezeten op *Norsholm*, Raad van financiën en Resident van de Kroon *Zweden*. In Januari 1638 beklaagde SPIERING zich ten hoogste, dat men hem nagaf en zelfs KRAKAU berichtte, dat hij deel zou hebben aan het bedrijf van zijnen broeder, die als bevelhebber van een oorlogschip met geweld den Poolschen tol te *Danzig* invorderde. De Staten erkenden weldra de onschuld van den Resident (*Resol. Stat.-Gen.* 12, 14, 21 Jan. 1638).

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 4, 5, 10 Oct.; 10 Dec. 1638.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 17, 20, 26 Oct. 1638. [5] *Resol. Stat.-Gen.* 2 Nov. 1638.

[6] *Resol. Stat.-Gen.* 12, 16 Nov. 1637. 12, 27 Jan.; 9 Febr. 1638. *Resol. Holl.* 13 Nov.; 18 Dec. 1637. 17 Febr. 1638.

oorlog voort te zetten niet kon vertrouwen [1]. In het begin van 1638 zag men *Holland*, in plaats van het subsidie gereedelijk toe te staan, zich over de onbescheidenheid van SPIERING beklagen, die in plaats van zijne aanzoeken, zooals betaamde, alleen tot de Generaliteit te richten, daarmede ook de Staten der Provinciën in het bijzonder lastig viel [2]. 1636—1639.

Was de Republiek zoo weinig vaardig in het betalen van het subsidie, dan liet zij in zoo verre het haar aanging de Kroon *Zweden* vrij om ten aanzien van vrede of oorlog te doen, wat zij zelve begreep te behooren. Niettemin bleef SPIERING zich hier beijveren, dat de Staten het hunne zouden toebrengen, opdat de onderhandelingen in *Duitschland* in *Frankrijks* zin voortgang mochten hebben. Ten dien einde drong hij er op aan, dat Hun Hoog Mogenden aan den Koning van *Denemarken* zouden schrijven, dat men te *Hamburg* noch te *Lubek* tot vredesonderhandelingen mocht overgaan, voor en aleer de Koning van *Spanje* den onzen behoorlijke paspoorten om te *Keulen* te verschijnen, verleend had. Deze aandrang, aan welken de Staten noode gehoor gaven, bewijst wel [3], dat de Koning van *Denemarken* alstoen den toeleg zoowel als de hoop had, dat de vredesonderhandelingen ernst zouden worden. Vroeger had hij zich even onverschillig als de Staten ten aanzien van de onderhandelingen te *Hamburg* betoond [4]: immers, door den ongelukkigen uitslag zijner vroegere bemoeiing met de zaken van *Duitschland* geleerd, had hij thans niets zoo zeer op het oog, als de onbestreden heffing van den tol op de *Elve*, en voorts vleide hij zich door de rol van beschermer van de rechten der Stad *Danzig* en van de koopvaarders, die den Poolschen tol wilden trotseeren, op zich te nemen, zijne zeemacht te kunnen uitbreiden en zich de handhaving der orde in die zeeën opgedragen te zullen zien. Dit, gevoegd bij den eisch, dat onze walvischvaarders pas en licent van hem aannemen zouden [5], was eene zaak, die natuurlijkerwijze de aandacht van *Amsterdam* en geheel *Holland* moest trekken, daar men evenmin van den Koning van *Denemarken* een uitsluitend oppergezag in de *Oostzee*, als van dien van *Groot-Britannië* elders, verlangde toe te laten. Eene aanleiding om zich met de belangen van *Danzig* te bemoeien vond de Koning van *Denemarken* in de heerschzucht van den Heer SPIERING, broeder van den Zweedschen Resident te *'s Gravenhage*. Die ondernemende man had oorlogschepen uitgerust om de invordering van eenen nieuwen tol, door den Koning van *Polen* op de reede van *Danzig* en vóór *Pillau* opgericht, te bevorderen. Hierdoor zag *Danzig* zich grootelijks benadeeld, vermits de

Oogmerken van den Koning van *Denemarken*.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 1, 5, 15, 20 Maart; 28 Juli; 2 Nov.; 13 Dec. 1638. *Resol. Holl.* 6, 8, 9, 24 Maart; 6 Mei; 30 Juli, 1638.

[2] *Resol. Holl.* 22 Dec. 1638. 19, 24 Jan.; 1 Maart, 1639.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 14, 23, 24, 29 Dec. 1638. *Resol. Holl.* 9, 10, 14, 18 Dec. 1638.

[4] AITSEMA, 538. [5] *Resol. Stat.-Gen.* 9 Nov. 1638. *Resol. Holl.* 3, 9, 10, 20 Dec. 1638.

1636—1639. handel thans zoo goed als stil stond. Dat bedrijf nu wilde de Koning van *Denemarken* te keer gaan en zijne oorlogschepen tuchtigden die van SPIERING: zij namen er twee en takelden de andere zóó toe, dat zij vooreerst niet veel zouden uitrichten. Dit kwam JOHAN CHEMNITZ, Secretaris der Stad *Danzig*, in Januari 1638 aan de Staten-Generaal mededeelen, en hij voegde er het verzoek bij, dat Hun Hoog Mogenden van den Koning van *Polen* de afschaffing van dien tol zouden zoeken te verkrijgen [1].

Betrekkingen met *Polen*. Sedert Nederlandsche Gezanten den vrede tusschen *Polen* en *Zweden* bemiddeld hadden [2], was het vriendschappelijk verkeer tusschen Koning VLADISLAUS en de Republiek der Vereenigde Provinciën niet afgebroken. In Mei 1636 was JOHAN SAWADSKI in *den Haag* verschenen, om Hun Hoog Mogenden nog nader dank te zeggen voor de moeite, door hunne Gezanten tot het tot stand brengen van het verdrag met *Zweden* besteed. Gaarne zou zijn Koning dien dienst met gelijken dienst vergelden, door op zijne beurt bevorderlijk te zijn tot het treffen van een algemeenen vrede, die aan onzen oorlog, welke, naar hij vernam, steeds bloediger werd, een einde mocht maken [3]. — Hoezeer de Koning van *Polen* hier de houding aannam van onpartijdig te zijn, was hij zulks in geenen deele. Zijn huwelijk met de Protestantsche Prinses van *Bohemen* uit het Paltsische Huis sprong af op den eisch, dat de Vorstin den Roomsch Katholieken godsdienst zou moeten omhelzen, eenen eisch, waaraan haar oom, de Koning van *Groot-Britannië*, te minder had willen gehoor geven, omdat hij daardoor te meer in verdenking van overhelling tot het Catholicisme zou geraakt zijn [4]. Ook het denkbeeld van een huwelijk met eene Fransche Prinses werd niet verwezenlijkt, en weldra noodigde VLADISLAUS Hun Hoog Mogenden op zijn trouwfeest met de jongste zuster van Keizer FERDINAND III [5]. Bovendien had de vrede, tusschen *Polen* en *Zweden* gesloten, in zooverre onze en *Frankrijks* tegenpartij versterkt, als de ontslagen Poolsche troepen meerendeels in 's Keizers dienst waren overgegaan [6]. Eindelijk, al was het dat SAWADSKI bij die gelegenheid verklaarde, dat zijn Koning ter liefde der vriendschap niet te zeer op zijn recht van tolheffing zou staan, toch werd spoedig die tol te *Danzig* hersteld, zonder dat er in vredestijd het voorwendsel van vroeger toe bestond, daar hij opgericht heette te zijn om in de oorlogsbehoeften te voorzien [7]. Thans beriep zich de Koning op een recht van heerschappij over de Oostzee, hetwelk, beweerde hij, hem toekwam [8]. — Om, zoo mogelijk, den ongunstigen indruk weg te nemen, dien 's Konings huwelijk

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 14 Jan. 1638.

[2] Zie hiervoor, D. III, St. IV, bl. 853—863.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 13 Mei, 1636.

[4] *Legatie van* V. BEVEREN *in Engeland.*

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 10 Juni, 1637.

[6] *Dépêche v.* PAUW uit *Parijs*, v. d. 4 Jan. 1636.

[7] AITSEMA, 340.

[8] *Resol. Stat.-Gen.* 1 Sept.; 23 Oct. 1637. *Resol. Holl.* 22 Sept.; 15 Oct.; 13 Nov. 1637.

en zijne tolheffingen gemaakt hadden, bezocht een ander Poolsch Gezant, ANDREAS REY DE NAGLOWITZ, *Engeland* en *Holland*. Den 25sten November verscheen hij voor de Staten-Generaal. Die tollen, zeide hij thans, strekten tot tegemoetkoming in de kosten ter verdediging des Rijks tegen de invallen der Barbaren, daar de Republiek *Polen* steeds bedreigd werd door »de trouwelooze Turken, die, vrede gemaakt hebbende met *Perzië*, nimmer mochten rusten." Tegen die Barbaren was *Polen* een voormuur voor de gansche Christenheid, en toch werd dit Rijk door geene Christenmogendheid ondersteund: die tollen nu, welke den handel niet al te zeer troffen, waren een middel, dat niemand schaadde, en gevoelde zich iemand daardoor in zijn voordeel getroffen, hij mocht zich gelukkig achten, iets tot zulk een uitnemend doel bij te dragen [1]. De Poolsche Resident te *'s Gravenhage*, NIKOLAAS DE BIJE, wel beseffende, dat deze grond alleen misschien niet genoeg indruk op de Staten zou maken, deed het als billijk gelden, dat, terwijl onze Republiek zoo veel benoodigdheden uit *Polen* trok, dat Rijk er zijn wettig aandeel wel van beuren mocht: ook de Staten belastten de vreemdelingen wel met nog zwaarder tollen [2]. 1636—1639.

Maar de Poolsche Resident kon vooreerst gerust zijn: immers hadden de Hollanders reden genoeg om zich de tolheffing van den Koning van *Polen* niet al te zeer aan te trekken en niet dadelijk geneigd te zijn om daartegen krachtige middelen aan te wenden. Zij achtten, namelijk, den Koning van *Denemarken* in de Oostzee meer te duchten, dan die van *Polen*. Verklaarden zij zich nu al te heftig tegen dezen en handhaafden zij tegen hem de Stad *Danzig*, die zich in de armen van CHRISTIAAN IV geworpen had, zoo werkten zij mede tot bevestiging en uitbreiding der macht van dezen laatsten, en al ware door de handhaving van *Danzig* tegen den Koning van *Polen* de Deensche macht ook al niet vermeerderd, kon men van de Stad *Danzig* zelve meer vrijheden voor onzen handel verwachten, dan de Koning van *Polen* hem verleende, of waren ook de Danzigers niet geneigd de vreemdelingen te weren en zich zelven alle voordeelen zooveel mogelijk voor te behouden? LIEUWE VAN AITSEMA, Danzigs zaakgelastigde, de Engelsche Resident en de Fransche Ambassadeur drongen aan op de zending van eenen staatsman van wege onzen Staat naar *Polen*; zij vonden gehoor bij de Staten-Generaal en den Prins, die, even als *Engeland* en *Frankrijk*, Koning VLADISLAUS gaarne nogmaals door eenen Gezant der Staten vermaand zou gezien hebben om den weg der geheele aansluiting aan *Oostenrijk* te verlaten. Dus stelden Hun Hoog Mogenden voor, eenen Commissaris naar *Polen* te zenden; doch *Holland*, bij nader overweging met de zaak niet ingenomen, sloeg voor, den Heer ANDRIES BICKER als Ambassadeur derwaarts af te vaardigen, voorzeker wel wetende, dat de Staten tegen de kosten eener Ambassade

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 23 Nov.; 10 Dec. 1637. *Resol. Holl.* 11, 12, 19 Dec. 1637.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 9 Maart, 1638.

1636—1639. zouden opzien, en dat BICKER zich geen geringeren rang, dan hij in zijne vorige zending bekleed had, zou laten welgevallen. Om die zwarigheid weg te nemen, was men geneigd hem de hoedanigheid van Ambassadeur te vergunnen, wanneer men zeker zijn kon, dat hij als zoodanig te *Warschau* bij den Rijksdag zou erkend worden; doch BICKER volhardde bij zijne weigering. Intusschen had de Afgevaardigde van *Danzig* zijn afscheid gekregen met geen grootere voldoening dan de belofte, dat men den Koning van *Polen* over de zaak zou schrijven. Dit deed men en belastte PAULUS PELS, die weldra als Commissaris te *Danzig* werd aangesteld, met het overbrengen van den brief. Doch in Augustus (1638) was het weder de Provincie *Holland*, die op de zending eener Ambassade naar *Polen* begon aan te dringen. Daarom echter was zij niet van zienswijze veranderd: immers zou die Ambassade thans voorzeker meer gestrekt hebben om den Koning van *Polen*, dan der Stad *Danzig* voldoening te verschaffen, daar van nu aan die Vorst zelf op het ontvangen van eenen gelastigde van de Staten aandrong [1].

Was de rechtstreeksche bemoeiing met de zaak van de tollen te *Danzig* aan bedenking onderhevig, steeds was het niet twijfelachtig, dat het handelsbelang onzer Republiek medebracht, de Stad *Hamburg* tegen den Koning van *Denemarken* en zijnen tol, te *Glückstadt* geheven, in bescherming te nemen. Dit doel verloren de Staten dan ook niet uit het oog, en toen in den zomer van 1638, in den persoon van MARTINUS TANCKEN, een Deensch Agent herwaarts kwam, om over de ontruiming van *Oost-Friesland* te handelen, lieten zij niet na, hem deze zaak voor te houden [2].

Maar van naderbij drong steeds de nood om ons gezag op de Noordzee ten spijt van den Koning van *Groot-Britannië* te handhaven, en nog was men ten aanzien van het beleid der zeezaken niet aan het eind der moeilijkheden. Uit brieven van den Luitenant-Admiraal, gedagteekend den 8sten en den 29sten September 1638, voor *Mardijk* [3], bleek, dat hij het voor den dienst van het Land best achtte, zoo hij in October met een tiental schepen huiswaarts keerde om zich te ver-

---

[1] AITZEMA, II, bl. 513—516, 537. *Resol. Stat.-Gen.* 18, 23 Febr.; 2, 6, 13, 15, 16, 19, 20, 24, 25 Maart; 1 Mei; 18, 19, 27 Juni; 14 Aug.; 23 Sept.; 22 Oct.; 17, 20 Dec. 1638. 12 Jan. 1639. *Resol. Holl.* 17, 20 Febr.; 2, 3, 4, 5, 6, 10, 11, 12, 16, 17, 19, 25, 26 Maart; 6, 8 Mei; 30 Juni; 29 Juli; 3 Aug.; 1, 8, 9 Oct.; 26, 30 Nov.; 9, 10, 15 Dec. 1638.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 9 Maart; 1 Juli; 3, 7, 13 Aug.; 24 Dec. 1638. *Resol. Holl.* 6, 7, 8 Juli; 3 Aug. 1638.

[3] *Kronijk v. h. Hist. Gen. te Utr.* Jaarg. XXIV, bl. 24—26. In het schrijven van TROMP wordt geklaagd over ondrinkbaar geworden bier. Dus was ook hij nu ontevreden over mondbehoeften, door de Directeurs van de Nieuwe Orde geleverd. Derhalve schijnt hij geneigd geworden te zijn om tot de levering der mondbehoeften door de kapiteins, eene inrichting, die nog onlangs als verderfelijk was uitgekreten, terug te keeren.

1636—1639.

verschen. Intusschen kon de Vice-Admiraal DE WITT, door eenige hem toe te zenden convooiers versterkt, het opperbevel op de Kust voor *Duinkerken* voeren. Zoo doende kon TROMP vóór den winter weder in zee zijn. — Volgens dezen voorslag kwam TROMP werkelijk uit zee naar *Holland*, en gedurende zijn afwezen gebeurde het (den 22sten October), dat de vijand met 16 schepen door het *Scheurtje* uit *Duinkerken* uitliep, na met de onzen slaags geweest te zijn [1]. In December was ook DE WITT aan wal gekomen, en den 7den dier maand deed hij bij de Staten-Generaal verslag van hetgeen er bij het uitloopen van 's vijands vloot was voorgevallen [2]. Hij was ontstemd, en het scheen, alsof men bij de verandering van de personen, aan wie het beleid der zeezaken was toevertrouwd, niet veel gewonnen had. Immers hoorden de Staten van *Holland* hem verhalen, hoe zijne onderhebbende vijftien schepen zonder zijn order uit zee waren gevallen, en vernamen zijn ernstig beklag over de officiers en eenig bootsvolk van den gewezen Vice-Admiraal VAN BERCHEM. Deze was, door TROMP van nalatigheid beschuldigd, genoodzaakt geweest zich te verantwoorden, en zijn ontslag was er het gevolg van geweest [3]. Deswegens verstoord, schijnen de manschappen van VAN BERCHEM den nieuwen Vice-Admiraal geen grooter ijver toegekend te hebben; ja, zij gaven hem lafhartigheid na. Deswegens verzocht DE WITT alsnu herstel zijner eer, en, zeide hij, werd hij schuldig bevonden, zoo weigerde hij niet straf te lijden [4]. — Maar erger nog was het, dat ook TROMP ontmoedigd was. Hij was voor een jaar benoemd. Dit jaar was verstreken, en thans verklaarde hij, dat zijn ontslag hem niet ongevallig zou wezen. Hetzij wegens gebrek aan penningen, klaagde hij, hetzij ten gevolge van geschillen over de plaats, wáár de schepen zouden worden geëquipeerd [5], of door andere oorzaken, de noodige schepen werden niet in zee gebracht: de eene vloot moest niet uit zee vallen, of eene andere behoorde reeds gereed te zijn om haar te vervangen: anders was de vijand telkens weder meester op zee, als onze schepen binnen waren, en er werd niets afgedaan. In dezen stand der zaken zag hij zich genoodzaakt meer de taak van een solliciteur aan land, dan die van een vlootvoogd op zee te vervullen. Evenwel nog was hij de man, die vroeger moed en lust betoond had om in de betrekking van Oppervlootvoogd het land te dienen, mits de Staten van *Holland* zorgden, dat aan de door hem gestelde eischen werd voldaan. — Hun Edel Mogenden, zich voornemende het aan hunne

TROMP en DE WITT zijn ontmoedigd.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 1, 2, 16 Nov. 1638. [2] *Resol. Stat.-Gen.* 7 Dec. 1638.

[3] AITSEMA, II, bl. 554. *Resol. Stat.-Gen.* 27 Oct.; 1, 2 Nov. 1638. [4] *Resol. Stat.-Gen.* 7 Dec. 1638.

[5] Men verlangde, dat ieder schip om ververscht en hersteld te worden zou binnenloopen, waar het te huis behoorde: want het was billijk, oordeelde men, dat het voordeel kwam aan de Provincie, die de schepen onderhield. Daar de schepen gemeenlijk in het Goereesche Gat inliepen, zoo was de winst niet verdeeld, en bovendien lagen, zeide men, de schepen aldaar niet veilig voor een overrompeling (AITSEMA, p. 554).

1636—1639. zorg niet te laten ontbreken, droegen al vast de vernieuwing van de commissie van den Luitenant-Admiraal aan den Prins van *Oranje* voor [1], en besloten, dat deze vlootvoogd met de eerst gereed komende schepen de beste weder zee zou kiezen, terwijl de schepen, zoo Hollandsche als Zeeuwsche, naar gelang zij gereed kwamen, hem onder de vlag zouden volgen, — hem tegelijker bedankende voor den ijver en de vlijt alreede door hem betoond. Dus gaven zij te kennen, dat hij hun vertrouwen in geenen deele had verloren, evenmin als zij zelven zich in het vertrouwen hadden laten schokken, dat de zaken der zee toch eenmaal naar den eisch zouden zijn ingericht. TROMP derhalve nam met nieuwen moed de zware taak op zich, en den 22sten December (1638) van de Staten-Generaal afscheid nemende, verklaarde hij, met den eersten wind, »dien God de Heer zou believen te geven", in zee te zullen gaan om den vijand afbreuk te doen en de zee zoo veilig mogelijk te maken [2]. Nog evenwel rustte op hem de verplichting om, alvorens te vertrekken, het rechterlijk onderzoek bij te wonen, hetwelk door den Vice-Admiraal DE WITT en zijne onderhebbende kapiteins ter hunner rechtvaardiging was gevraagd. Hierdoor echter meende hij zich niet terug te mogen laten houden, en in overleg met den Prins werd bepaald, dat TROMP vertrekken zou, maar den fiskaal der vloot, NIKOLAAS BEVERWIJK, aan land zou laten, ten einde het vereischte onderzoek in te stellen tegen dat TROMP met de kapiteins, die zich mede te rechtvaardigen hadden, uit zee terug zou zijn, opdat dan de zaak door den Krijgsraad van de vloot mocht worden afgedaan [3].

Zoo bleef bij *Holland* de toeleg bestaan om zich, ten spijt van benijders binnenslands, en van mededingers, zij mochten zijn wie ze wilden, buitenslands, op zee te doen gelden, en bij de moeilijkheden, waarin zich de Koning van *Groot-Britannië* al meer en meer gewikkeld zag, was de vervulling van die hoop nimmer waarschijnlijker geweest, dan thans. Zoo echter zou *Holland* in de Republiek al meer en meer het één en het al worden, en de macht van den Prins en de Landprovinciën tot een steeds geringer mate worden teruggebracht. En toch de uitbreiding der macht op zee tegen te gaan, het kon in den geest van al wie de zaak der Vereenigde Provinciën was toegedaan, niet opkomen: uit de zee kwamen de hulpbronnen voor den oorlog ook te lande, en op de zee deden zich de Zuid-Nederlanders, en met hen de Spanjaarden, werkelijk nog met den gunstigsten uitslag gelden, weshalve zij voornamelijk op dat terrein dienden bestreden te worden. Dus kwam het er op aan, dien machtigen hefboom, het beleid der zeezaken, min of meer aan de eigenmachtige Hollandsche en bepaaldelijk Amsterdamsche Heeren te ontwringen, en het der Generaliteit met den Prins als Admiraal-Generaal in handen te geven.

---

[1] *Resol. Holl.* 4 Dec. 1638. [2] *Resol. Holl.* 7, 9, 10 Dec. 1638. *Resol. Stat.-Gen.* 16, 22 Dec. 1638.
[3] *Resol. Stat.-Gen.* 1, 3, 11, 29 Jan. 1639.

Reeds was in December van het nu ten einde gebrachte jaar (1638) een voorstel van den Prins vernomen, blijkbaar van zulk eene strekking. Den 16[den] toch dier maand droeg de Raadpensionaris der Vergadering van *Holland* voor, hoe de Prins van *Oranje*, verlangende het zeewezen, waaraan hij zich ten hoogste gelegen liet liggen, eenmaal op een beteren voet te regelen, hem het voorstel gedaan had, dat er een permanent Collegie zou worden samengesteld uit de verschillende Collegiën ter Admiraliteit of wel uit personen, die geene Raden ter Admiraliteit waren, welk Collegie te *'s Gravenhage* gevestigd zou zijn en het beleid zou hebben over de vloot, bestemd om de Kust te bezetten, en dan al dadelijk het geschil zou kunnen beslechten, wáár de schepen ververscht behoorden te worden [1]. Het zou door de Generaliteit benoemd worden en van haar afhangen, en op de wijze van den Raad van State zouden de leden bij eede verzekeren de belangen hunner bijzondere Provincie tegenover die der Unie niet gedachtig te zullen zijn. — De Staten van *Holland*, die natuurlijk dadelijk de strekking van dit voorstel bevroedden, wezen, overeenkomstig 's Prinsen begeerte, eenige Gecommitteerden aan, om hem op dien voorslag nader te hooren: met den Heer VAN MATHENESSE uit de Edelen, en Afgevaardigden van *Dort* en *Delft*, bestond deze Commissie uit leden van de drie of vier Steden, waar Collegiën ter Admiraliteit gevestigd waren. Toen zij van hun onderhoud met Zijne Hoogheid verslag hadden gedaan, haastten zich Hun Edel Mogenden niet om daarop een besluit te nemen [2]. 1636—1639. Voorslag van den Prins tot oprichting van een permanent Collegie voor de zeezaken te *'s Gravenhage.*

De Prins evenwel en de partij, die zich achter hem schaarde, was niet van zins het hierbij te laten en te wachten, of de Hollandsche Steden goed zouden vinden haar gevoelen over het voorstel uit te brengen. Tegen het eind van Januari bleek 's Prinsen stemming en voornemen aan de Staten van *Holland*, toen de Raadpensionaris hun het volgende mededeelde: Zijne Hoogheid had hem aangezegd, vernomen te hebben, hoe sommigen hem nagaven, dat hij het zeewezen niet naar behooren behartigde: dus verzocht hij hem Hun Edel Groot Mogenden te verklaren, dat hij zich het zeewezen ten sterkste aantrok, en daarover zijne gedachten gedurig met bekommering liet gaan: reeds had hij zijns oordeels heilzame voorslagen tot herstel der zeezaken gedaan, en hij verzocht ernstig, dat men de van hem uitgegane, of wel andere misschien betere maatregelen spoedig invoeren mocht: bij langer uitstel of geheel verzuim verlangde hij onschuldig te wezen van de onheilen, die uit verdere nalatigheid te wachten waren. Hiervan verzocht hij dat aanteekening gehouden werd [3].

Eene betrekkelijk geringe aanleiding werd aangegrepen om eenen staatkundigen krijgstocht tegen *Amsterdam* te openen. Bij het verschil betreffende de plaats, waar de oorlogschepen ververscht en gekalefaterd moesten worden, koos *Amsterdam* partij

[1] Zie hierboven, bladz. 147, Noot 5. [2] *Resol. Holl.* 16, 20 Dec. 1638.

[3] *Res. Holl.* 22 Jan. 1639.

1636—1639. tegen het gevoelen van diegenen, die ze alle te *Hellevoetsluis* van het noodige verlangden verzorgd te zien, en de Burgemeesters dier Stad verboden de »Beleiders van 's Lands equipage" ten hunnent, aan de oorlogschepen, voor welke zij te zorgen hadden, en die thans te *Hellevoetsluis* lagen, de hand te slaan, ten ware die schepen vooraf binnen *Texel* gebracht waren. Van dit verbod gaven de »Beleiders" den Raad van State kennis, en deze, de zaak als eene wederrechtelijke beslissing en onlijdelijke machtsaanmatiging van de Regeering van *Amsterdam* aangemerkt willende hebben, bracht daarover advies uit in eene vergadering der Staten-Generaal, door den Prins, hetgeen slechts zelden gebeurde, bijgewoond. De slotsom der beraadslagingen was, dat er eene Commissie benoemd werd, bestaande uit de Heeren, Graaf van KUILENBURG, NOORDWIJK, TERESTEIN, VAN DE KAMER, NOBEL, VOSBERGEN, TIENHOVEN, VAN WEEDE, WALTA, HAERSOLTE, en de volgende leden van den Raad van State: SOMMELSDIJK, VAN BERCHEM, en den thesaurier-generaal BRASSER [1]. De last, aan deze Commissie gegeven, strekte, dat zij zich ten spoedigste naar *Amsterdam*, en, des noodig, naar *Hoorn* en *Enkhuizen* zou begeven, en zich aldaar tot de Burgemeesters met en benevens de Vroedschap zou wenden met het verzoek, dat zij hunne toestemming zouden verleenen, ten eerste, tot voortzetting van de sedert den 6^{den} Maart, 1636, ingevoerde »nader order en reglement ter zee" [2], krachtens welke de Beleiders van 's Lands equipage thans werkzaam waren, en dat wel onder zoodanige directie van een permanent Collegie, als Zijne Hoogheid had voorgeslagen; ten tweede, tot het verpachten der convooien en licenten in het geheel; ten derde, tot het oprichten van eene Kamer van Assurantie, en, ten vierde, tot het verbieden van het verhuren of verkoopen van schepen aan de Spanjaarden, en tot het straffen van degenen, die zich aan zulk eene dienstverstrekking aan den vijand schuldig zouden maken of reeds schuldig gemaakt hadden [3]. — Uit dezen last blijkt, hoe men op al de grieven, welke men tegen *Amsterdam* had, op eenmaal voldoening vorderde. De oprichting eener Kamer van Assurantie was van voor lang een geliefkoosd denkbeeld der Landprovinciën, *Gelderland* en *Utrecht*, die zich vleiden, dat daardoor een aanmerkelijk deel der kosten van het zeewezen van de Provinciën afgenomen, en op de schouders der zeehandelaars zelven gelegd zou worden. Het terugkomen op de zaak van het leveren van schepen aan *Spanje*, bedreigde *Amsterdam* op nieuw met eene vervolging, die zij noode ontgaan was. Toch is het niet denkelijk, dat het dengenen, die deze zending dreven, ernst geweest is met deze twee eischen. Integendeel, men beoogde, zoo schijnt het, de fiere Stad vrees aan te jagen, opdat zij, ten einde bevrijd te worden van die vorderingen, zich het punt, waarbij de oprichting van een permanent Generaliteits-Collegie voor het zeewezen in *den Haag* verlangd werd, te eerder mocht laten

Amsterdam door de Staten-Generaal en den Raad van State bezonden.

---

[1] Sedert Mei 1637 bekleedde deze de plaats van wijlen den Heer VAN GOCH (*Resol. Stat.-Gen.* 12 Mei, 1637). [2] Zie hiervoor, bl. 4. [3] *Resol. Stat.-Gen.* 8 Febr. 1639.

welgevallen. — Opmerkelijk is het, dat in eene dergelijke Commissie zich niet minder dan vier leden uit *Holland* konden laten benoemen. Ook protesteerde deze Provincie niet tegen het besluit: het schijnt, dat zij begreep aan *Amsterdam* de zaak harer verdediging te moeten en te kunnen overlaten. Voor het overige waren de personen, die de Commissie uitmaakten, ontzagwekkend genoeg: de persoon van den geduchten SOMMELSDIJK vooral was geschikt om tot nadenken te nopen. — Wat verder de uitdrukkelijke vermelding betreft, dat de Gecommitteerden zich aan te melden hadden bij de Burgemeesters *met en benevens* de Vroedschap, zij diende om te verhoeden, dat de Gecommitteerden der Generaliteit zich door de Burgemeesters lieten afwijzen, zonder dat de leden van de Vroedschap gehoord waren, uit wier midden men wellicht ondersteuning van den voorslag en tegenkanting tegen het drijven der Burgemeesters verwachtte. — Als ware het om het hatelijke van deze handeling, bepaaldelijk tegen *Amsterdam* gericht, eenigermate te verminderen, en aan de zaak het voorkomen te geven eener daad, die nergens anders toe strekte, dan om het zeewezen krachtig op te beuren, werd in dezelfde bijeenkomst der Staten-Generaal besloten, de Heeren Mr. JAKOB DE WITT en OLTSHOORN, Gecommitteerde Raden van *Holland*, zich thans, ter bevordering van de betaling der door de Provincie *Utrecht* aan het zeewezen verschuldigde sommen, in de stad van dien naam bevindende, aan te schrijven, dat zij bij de Staten 's Lands en bij de Burgemeesters met en benevens de Vroedschap der stad van *Utrecht*, op gelijke wijze, op de aanneming van het eerste punt zouden aandringen [1] 1636—1639.

De Gecommitteerden kwamen nog denzelfden achtsten Februari te *Amsterdam* aan. Dadelijk den volgenden dag zond de Graaf VAN KUILENBURG zijnen hofmeester, PLETTENBERG, omstreeks elf uren naar het Raadhuis, om gehoor te vragen. Hij trof de Burgemeesters [2] Wedervaren der Deputatie te *Amsterdam*.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 8 Febr. 1639. In de maand November, 1638, was gebleken, dat wel de eerste twee Leden der Staten 's Lands van *Utrecht*, met name de Geëligeerden en de Ridderschap, in de toen gevorderde quote der Provincie tot het zeewezen bewilligden; maar dat de Stad en Steden daartoe niet te bewegen waren. Dezen beweerden, dat de zee zich zelve behoorde te bedruipen, en dat eene Kamer van Assurantie en een strengere invordering van het middel der convooien en licenten daartoe konden strekken; dat voorts anderen in het opbrengen der lasten van den oorlog te lande vrij wat achterlijker waren, zonder dat er iets tegen werd ondernomen (*Resol. Stat.-Gen.* 25 Nov.; 1 Dec. 1638. *Resol. Holl.* 1 Dec. 1638). Op aandrang van den Raad van State waren alstoen DE WITT en OLTSHOORN naar *Utrecht* gezonden, om de Stad hare verplichting op het hart te drukken. Hetzij deze beide Heeren niet geneigd waren om de zaak der oprichting van een permanent Collegie voor de zeezaken voor te staan, hetzij hunne verontschuldiging waarheid behelsde, zij beweerden, dat zij reeds uit *Utrecht* vertrokken waren, voordat die aanschrijving aldaar tot hen had kunnen komen (*Resol. Stat.-Gen.* 12 Febr. 1639).

[2] Burgemeesters waren toen: ABRAHAM BOOM, JAN CORNELISZ. GEELVINCK, GERBRAND CLAESZ. PANCRAS, WILLEM BACKER.

1686— 1689. niet daar, maar op den Dam aan, vermits hunne vergadering juist was afgeloopen. Niettemin verzocht hij audientie voor de Heeren Gecommitteerden bij Burgemeesteren en de 36 Raden. De Burgemeesters antwoordden, dat zij niet gewoon waren op dergelijke aanzoeken op straat te raadplegen, maar dat zij te 3 uren weder vergaderden. Toen PLETTENBERG vraagde, of alsdan de Vroedschap mede bijeenkomen zoude, antwoordden de Burgemeesters ontkennend: zoo spoedig, voegden zij er bij, waren die Raden niet bijeen te krijgen. Hierop ging de bode der Gecommitteerden henen; maar de Burgemeesters, wel bevroedende, dat zich hier wat gewichtigs toedroeg, gingen dadelijk weder naar het stadhuis en gaven aan de Gecommitteerden daarvan bericht met aanbod, dat zij audientie konden krijgen, als hun zulks beliefde. Nu kwamen de Heeren VAN DE KAMER en BRASSER, en herhaalden het reeds gedaan verzoek; doch de Burgemeesters voerden hun te gemoet, dat aan Deputaties van buiten alleen door hen en niet door de Vroedschap audientie werd gegeven, en tegelijk verlangden zij opening van de punten, waarvan de propositie handelen zou. De beiden Gecommitteerden gaven daarop te kennen, dat hunne geloofsbrieven luidden aan Burgemeesteren en Raad; dat zij ook niet gelast waren de punten anders dan in de Vroedschap te openen, en hiermede vertrokken zij. Dit hun weêrvaren schreven de Gecommitteerden aan de Staten-Generaal, welke daarop in overleg met Zijne Hoogheid, den 10den Februari, besloten, hun terug te schrijven, dat zij alsnog met den meesten aandrang op het bekomen van audientie bij Burgemeesteren en de 36 Raden zouden aanhouden, en wijders alles doen zouden, wat zij tot den dienst van het Land en tot uitvoering van hunnen last oordeelen zouden te behooren. Hierin lag besloten, dat zij hunne boodschap des noods ook aan de Burgemeesters alleen zouden overbrengen. Zulks geschiedde. Den elfden Februari verschenen al de Gecommitteerden voor Burgemeesteren, leverden hunne geloofsbrieven over en deelden den algemeenen inhoud hunner propositie mede. Op deze punten dan verzochten zij de Burgemeesters de 36 Raden te willen vergaderen. Zij kregen ten antwoord, dat hun later bescheid zou gegeven worden, en vertrokken. Aan hun logement, waar zij van stadswege vrijgehouden werden, teruggekeerd, ontvingen zij de boodschap, dat de Burgemeesters den volgenden dag het middagmaal met hen zouden komen houden en alsdan over de zaak hunner commissie zouden spreken. De Burgemeesters intusschen, het verwijt schroomende, dat zij zich te veel aanmatigden en de kennis van eene zoo aangelegene zaak aan de Vroedschap onttrokken, riepen den Raad tegen den 12den bijeen, deden aldaar verslag van hetgeen hun was voorgekomen en verwierven de goedkeuring van den Raad op al wat zij in deze zaak gedaan hadden. Na het scheiden van den Raad begaven zij zich naar het Logement, en deelden aldaar, na beleefde betuigingen, aan de Gedeputeerden mede, dat de Raad bij eenparig besluit verklaard had, dat alleen den Burgemeesteren toekwam de credentie van Deputatiën van buiten te aanvaarden en haar des verkiezende audientie te verleenen, om daarna, zulks

noodig oordeelende, de zaak in den Raad te brengen. En wat de punten betrof, wier hoofdinhoud zij insgelijks aan de Vroedschap hadden medegedeeld (en die hun nu schriftelijk overhandigd werden), de Raad was met hen van oordeel, dat eene Stad in het bijzonder van diergelijke onderwerpen slechts kennis kon bekomen door de Staten harer Provincie: want de Unie was geen verbond tusschen de Generaliteit en eenige Stad of ander Lid eener Provincie, maar tusschen Provinciën en Provinciën, weshalve *Amsterdam* zich te veel zou aanmatigen, zoo zij over die punten rechtstreeks met de Staten-Generaal beraadslaagde. Ook was het, meenden zij, ten eenenmale zonder voorbeeld, dat de Generaliteit zich op zulk eene wijze tot een bijzonder Lid eener Provincie gewend had. Bovendien, de Punten, waarvan sprake was, waren werkelijk reeds bij de Staten van *Holland* aanhangig: in de egalisatie der middelen (wier verwerping door sommige Provinciën men aan *Holland* weet, daar genen daarin niet zouden bewilligen voordat *Holland* zich ten aanzien der zeezaken naar den eisch der Landprovinciën zou gevoegd hebben) was reeds door *Holland* toegestemd [1]; de invoering van een last- en veilgeld, welke dezelfde strekking had als de verlangde oprichting van eene Compagnie van Assurantie, was een punt van beschrijving ter vergadering hunner Provincie [2], en de judicatuur over de zaak der schepen in de Middellandsche zee verhuurd, was rechtmatig aan *Holland* voorbehouden. Op dezen grond verwachtten zij, dat de Gecommitteerden hen niet langer vergen zouden, zulke onderwerpen te behandelen en aldus de hoogheid hunner Provincie te kort te doen, noch ook in strijd met den regeeringsvorm hunner eigene Stad te handelen. — Hierop viel niets aan te merken, en de Heeren TERESTEIN en VAN WEEDE begaven zich met BRASSER naar *'s Hage*. Den 14den Februari verschenen zij voor de Staten en deden er rapport, en het gevolg was, dat aan de Heeren, die nog te *Amsterdam* op naderen last van Hun Hoog Mogenden wachtten, geschreven 1636—1639.

---

[1] Reeds in October 1638 had *Holland* op die eenparigheid der middelen, bij het 5de artikel der acte van Unie voorgeschreven, aangedrongen (*Res. Holl.* 3 Oct. 1638). Daardoor, meende deze Provincie, zou de verantwoording der vijf Speciën gemakkelijk gemaakt en alle sluikerij geweerd worden. In December had *Holland* werkelijk, voor zoo veel van haar afhing, in den »eenparigen opheef der middelen over al de Provinciën" bewilligd (*Res. Holl.* 2 Dec. 1638). Van dien tijd vooral beijverde zich de Raad van State om bepaaldelijk de Provinciën *Gelderland*, *Friesland* en *Overijsel* tot dezelfde bewilliging te brengen. Doch te vergeefs. Deze Provinciën, zoo berichtte de Raad van State, zouden daartoe niet te bewegen zijn voordat al de grieven weggenomen waren, tot wier herstel de bezending naar *Amsterdam* heette ondernomen te zijn (*Resol. Stat.-Gen.* 7, 29 Jan.; 15 Febr. 1639. V. D. CAPELLEN, *Gedenkschr.* II, bl. 40—45, 47).

[2] Zie *Res. Holl.* 1638. p. 167 en 217. 25 Febr.; 22 Sept.; 7 Dec. 1638. Met de invoering van een last- en veilgeld meenden *Holland* en *Zeeland* den Provinciën, die gedurig de oprichting van eene Compagnie van Assurantie verlangden, den mond te stoppen.

1636—1639. werd, dat zij dadelijk naar *'s Gravenhage* terug zouden komen, zonder verder iets te verrichten. Den 17[den] leverden de Heeren gezamenlijk een schriftelijk verslag in [1].

Wat echter nu te doen? De zaak hierbij te laten ging niet aan: dan zou het te zeer den schijn gehad hebben, of men de Amsterdamsche Regeering had willen overrompelen, en, nu men daarin niet geslaagd was, geen ander belang meer rekende te behartigen te hebben. Dus besloot men, de voordracht voor de Staten van *Holland* te herhalen, en zich daar tegelijk over de bejegening, die men van de Burgemeesters van *Amsterdam* ondervonden had, te beklagen. — Den 26[sten] Februari derhalve verschenen voor de Staten van *Holland* de veertien [2] Heeren, gecommitteerd van de Staten-Generaal, den Prins van *Oranje* [3] en den Raad van State. De Graaf VAN KUILENBURG voerde het woord om het doel der commissie te verklaren en bepaalde zich voorts tot het overleveren van eene schriftelijke propositie, die door den Griffier van Hun Hoog Mogenden werd voorgelezen. Zij meldde, dat het belang van den oorlog ter zee de Staten-Generaal tot den stap had doen overgaan, dien zij thans bij Hun Edel Mogenden deden. In de daden, ter zee bedreven, was de groote kracht der voorouders tegen den vijand gelegen geweest, en nadat God Almachtig die pogingen zoo genadig gezegend had, mocht men wel zeggen, dat de zee met den handel, ter zee gedreven, eigenlijk de ziel was van den Staat, die daaraan zijne vrijheid te danken had. Evenwel met het stelsel, tot nog toe gevolgd, was op den duur het doel, de volkomen beveiliging der zee, niet bereikt; integendeel, de vijand was van lieverlede zoo machtig ter zee geworden, dat men thans groot gevaar liep, de zee ten eenen male te verliezen, en den vijand al de zeekusten dezer landen tot steeds bedreigde frontieren te zien maken. Ja, de vijand kon genoegzaam veilig nieuw krijgsvolk en gereed geld uit *Spanje* naar *Duinkerken* overvoeren. Hierin moest noodwendig voorzien worden, ten ware men de zaken nagenoeg hopeloos zou willen laten vervallen. De nader order en reglement van Maart 1636 zou voorloopig goed hebben kunnen werken, ware deze verordening alom eenparig gevolgd geweest. Doch nu was ook deze proef mislukt, en al gingen de Provinciën voort, het

De Deputatie wendt zich tot de Staten van Holland.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 10, 14, 17 Febr. 1639. VAN DER CAPELLEN, *Gedenkschr.* II, bl. 20—22. AITSEMA, II, 592, 593, 598—600. In deze laatst aangehaalde bladzijden is alles verward. Wat op bladz. 598, 2de kolom, 60ste regel, gelezen wordt, moet eerst volgen na den laatsten regel van bladz. 599, 2[de] kolom. De regels 52—60 op de 2[de] kolom van bladz. 598, en de eerste 7 regels van bladz. 600, eerste kolom, zijn aanmerkingen, die in den text niet te huis behooren.

[2] Dit getal wordt opgegeven in de *Resol. van Holl.* Telt men de boven opgegeven namen, dan vindt men er slechts 13. De reden van dit verschil zal deze zijn, dat onder de den 8sten Febr. benoemden geen lid voor *Groningen* was. Nu zal zich later een lid voor die Provincie aan de Commissie hebben aangesloten.

[3] De Prins van *Oranje* wordt hier vermeld als het Hoofd van den Raad van State.

zeewezen met de zoo drukkende subsidiën te steunen, het zou niet baten. Daarom had Zijne Hoogheid, als Admiraal-Generaal, in December laatstleden den bekenden voorslag gedaan van een permanent Collegie te *'s Gravenhage*, hetwelk slechts een herstel was van den oorspronkelijken toestand, in 1598 beraamd, van welken men was afgeweken. Met dezen voorslag, dit betuigde men ten krachtigste voor God Almachtig en de Staten van *Holland*, hadden Hun Hoog Mogenden, Zijne Hoogheid en de Raad van State niets anders voor dan het herstel der zeezaken: zij beoogden volstrektelijk niet, eenige Provinciën boven anderen te begunstigen, en de eene te verzwakken, de andere op te beuren: wie anders oordeelden, deden hun blijkbaar ongelijk, en wettigden het vermoeden, dat zij »in het geheim iets anders bedoelden, en het oog sloegen en gaan lieten waar het niet behoorde." Ten tweede herinnerde het vertoog, dat in de behoeften der Admiraliteiten voorzien moest worden. Dit kon niet beter geschieden, dan door de verpachting van het middel der convooien en licenten in het geheel over al de Provinciën en Generaliteits-landen: deze generale verpachting toch zou aan de misbruiken en bedriegerijen van baatzuchtige menschen paal en perk stellen, waarop door den pachter van een vierdepart èn om andere redenen èn wegens de kortheid van den termijn niet gelet kon worden. De tegenwoordige staat van zaken veroorzaakte, dat de eerlijke kooplieden en andere goede ingezetenen door consenten en omslagen de tekorten moesten dekken, door bedriegers, welke zich zelven verrijkten, teweeggebracht, en gaf een voorwendsel aan die Provinciën, welke de zoo noodige en door *Holland* zelf steeds aanbevolene egalisatie der gemeene middelen verwierpen. — Ten derde, prezen de Gecommitteerden de oprichting eener Kamer of Compagnie van Assurantie als een heilzaam middel aan, verzoekende, dat men daaraan niet langer eenig beletsel in den weg zou leggen. Ten vierde, kwam het verhuren en verkoopen van schepen en het leveren van mond- en krijgsbehoeften aan *Spanje* ter sprake. Gierige en vuil gewin zoekende schippers, door groote maandgelden en andere voordeelen verlokt, maakten zich daaraan schuldig. Sommigen onder voorwendsel van door arrest, op hun schip gelegd, daartoe gedwongen te zijn; maar anderen leverden, ook zonder eenig voorwendsel en met medeweten van hunne reeders, schepen met hunne bemanning van officieren, stuurlieden en matrozen aan den vijand. Zulke manschappen werden tot het Catholicisme overgehaald tot groote schade van hunne ziel, waartegen de hooge Overheid vooral moest waken, of tot de galeijen veroordeeld. Reeds was er straf tegen zulk misdadig bedienen van den vijand gevorderd, maar Hun Edel Mogenden hadden zwarigheid gemaakt om daartoe hunne toestemming te geven. Thans, hoopten de Gecommitteerden, zouden zij zich daartoe laten bewegen. Hun Hoog Mogenden zouden, ten einde alle bezwaar uit den weg te ruimen, toestaan, dat de schuldigen voor een der Hoven in *Holland* terecht stonden: immers zulke verfoeilijke misdaden behoorden te keer gegaan te worden. — Na deze punten vermeld te hebben, gingen de Gecommitteerden tot het verhaal over, hoe zij

1636—
1639.

1636—1639. te *Amsterdam* bejegend waren. Hadden de Burgemeesters het een ongehoorde nieuwigheid genoemd, dat Gedeputeerden van de Staten-Generaal zich tot een Stedelijken Raad wendden, zoo had dat beweren geenen grond. Meermalen was zulks geschied, met name aan die van de stad *Middelburg*, den 16den April 1592, welke Stad zich toen betrekkelijk even veel liet voorstaan, als sommige anderen thans. Dat beweren was door de Burgemeesters van *Amsterdam* slechts opgeraapt, om zich te onttrekken aan hetgeen de dienst des Lands vereischte en de Justitie vorderde, hetgeen ook daaruit bleek, dat zij de propositie »als een besmettelijk papier van zich hadden gedaan en in een publieke herberg laten liggen, zonder zich te hebben willen verwaardigen ze te houden, veelmin ze aan de Heeren zes en dertig Raden mede te deelen." Waren, zoo voegden de Gecommitteerden er bij, de Heeren van *Amsterdam* tot de zending, die zij in 1610 tot de Vroedschap van *Utrecht* zonden [1], even bevoegd geweest, als de Staten-Generaal, de Prins en de Raad van State tot de onlangs verrichte deputatie, op hun doen zou toen ter tijd niet zooveel aan te merken zijn geweest. In weerwil, evenwel, dat zij derhalve onwaardiglijk waren bejegend, zouden zij de zaak daarbij laten, niets anders beoogende dan op die vier punten eene resolutie te verkrijgen, zooals het welzijn van den Staat en de handhaving eener goede Justitie vereischten.

De Staten van *Holland*, de voorlezing gehoord hebbende, lieten de aanzienlijke Gecommitteerden door den Raad-Pensionaris kortelijk bedanken. Daarna verzochten alle leden kopij van de propositie, ten einde daarover elk door zijne principalen te laten beraadslagen [2]. — De Burgemeesters van *Amsterdam* bleven niet in gebreke hun gevoelen over de laatste propositie uit te brengen. Den 8sten Maart (1639) in den Raad vastgesteld, werd het stuk, waarin dit gevoelen vervat was, den 11den in de vergadering der Staten van *Holland* door den Heer BOREEL, Pensionaris der Stad, voorgelezen. Daar op het einde van het Vertoog der Gecommitteerden (zoo las men in dat antwoord) iets geopperd werd, hetwelk meer bijzonder de regeering van *Amsterdam* en bijgevolg die van alle andere Steden van *Holland* raakte, zoo hadden hunne Achtbaarheden noodig geacht, een verhaal te leveren van de ware toedracht van alles wat er ten hunnent tusschen de Burgemeesters en de Gecommitteerden van Hun Hoog Mogenden was voorgevallen. — Na dit verhaal, gaven de Heeren van *Amsterdam* te kennen, dat al het gebeurde slechts tot eer en geenszins tot blaam van hunne Stad kon strekken. Derhalve zouden zij niets ter hunner verdediging tegen de hun te last gelegde punten inbrengen: alleenlijk meenden zij nog het volgende te moeten aanvoeren. Vooreerst, met betrekking tot de beschuldiging, dat de Burgemeesters verboden hadden de schepen te kalefateren, zoo zij te *Hellevoetsluis* bleven liggen, herinnerden zij, dat er nog geene andere resolutie

Antwoord van *Amsterdam*.

[1] Zie mijne *Voorlezingen over de Geschied. der Nederl.* 5de Stuk, bl. 131, 132.

[2] AITSEMA, bl. 593—598. *Resol. Holl.* 26 Febr. 1639.

door de Staten van *Holland* genomen was, dan deze, dat de kustschepen geëquipeerd moesten worden in de zeegaten, waar zij uitgevaren waren, en niet bepaaldelijk in het Goereesche Gat. Ook hield *Zeeland*, welke Provincie toch tot de Deputatie had medegewerkt, zich volstrekt niet aan hetgeen Hun Hoog Mogenden thans van *Amsterdam* verlangden. Hoe het zij, de Regeering van *Amsterdam* was volkomen bevoegd, de Directeurs, in hare stad woonachtig, te gelasten, eene Resolutie der Staten na te komen. Er kon dus geene sprake zijn van eenige vermetelheid van die Regeering. — Ook was het zonder grond, dat men aan dat verbod eenige vertraging in de uitrusting en het vertrek der schepen naar de vloot toeschreef; integendeel, zoo der Staten resolutie algemeen ware nagekomen, zou die uitrusting niet zoo langzaam gegaan zijn, dat men nu met grond over de ontblooting van de kust mocht klagen, en die aantijging was te hatelijker, omdat zij kwam van Provinciën, wier verzuim in het toerusten harer bodems al te zeer in het oog liep. — Ten tweede, hielden zij vol, dat er niet één voorbeeld kon worden aangevoerd, dat Hun Hoog Mogenden zich immer hadden aangematigd, enkele Leden der Provinciën te bezenden: hoe weinig het voorbeeld der bezending van *Middelburg* te pas kwam, bleek uit de resolutie, daartoe in der tijd ter Generaliteit genomen [1]. Ook ten aanzien van de tusschenkomst van *Amsterdam* in 1610 te *Utrecht*, als zijnde op aanzoek van deze Stad en niet dan met voorkennis van de Staten-Generaal, Prins HENDRIK en den Raad van State geschied, pleitten zij de Regeering van allen blaam vrij. — Wat aanging, dat de Burgemeesters de propositie in een publieke herberg zouden hebben laten liggen; zij waren van zins geweest, die bij zich te behouden, maar daar de Gecommitteerden dadelijk antwoord daarop verlangden, hetgeen hun ondoenlijk was te geven, zoo hadden zij het stuk met allen eerbied voor de oogen der Gedeputeerden op de tafel doen nederleggen; zij zelven hadden de kamer verlaten, en vermits zij daarna in eene andere kamer ontvangen waren, waar de tafel gedekt stond, aan welke men gezamenlijk den maaltijd ging gebruiken, hadden zij het stuk nergens meer bemerkt. — Ten slotte, konden de Burgemeesters niet nalaten op te halen, dat zich ook twee uit de Heeren Gecommitteerde Raden van *Holland* [2] in die Commissie hadden laten gebruiken. Zij gaven in bedenking, of die Heeren hiermede den eed gestand hadden gedaan, door hen gezworen, dat zij op alle wijzen de bedoelingen der Staten van het Gewest zouden bevorderen en hunne hoogheid en gerechtigheid (dat is, hun soeverein recht) handhaven. — Na de voorlezing van dit Vertoog gehoord te hebben, verzochten de leden kopij van het stuk, opdat naderhand, wanneer het daar waar zulks behoorde, medegedeeld zou zijn, een besluit op de geheele zaak mocht genomen worden [3]. 1636—1639.

[1] Uit die Resolutie (16 April, 1592) toch bleek, dat de Deputatie eigenlijk aan de Provincie *Zeeland*, en slechts nevens de Staten van dit Gewest aan de Stad *Middelburg* gericht was.

[2] VAN DE KAMER en NOBEL.

[3] AITSEMA, bl. 598—602. *Resol. Holl.* 11 Maart, 1639.

1636— 1639. Tegen de gronden en redenen van *Amsterdam* was niets in te brengen, en zoo *Holland* in deze zaak niet tot een bepaald besluit kwam [1], maar uit eigen beweging, zooveel mogelijk, aan eenigermate billijke eischen te gemoet kwam, moest de tegenpartij daarmede wel genoegen nemen. Zoo zij daarentegen rechtstreeks voldoening had verlangd, zou zij tot geweld de toevlucht hebben moeten nemen; maar daartoe was het nog de tijd niet. Zoo lang de oorlog duurde, bood zich, dit was reeds meer dan eens gebleken, tot zulk eenen aanslag de gelegenheid niet aan; integendeel, wilde men den oorlog voortzetten en de verplichtingen, die men vooral tegenover *Frankrijk* op zich genomen had, eenigermate nakomen, zoo moest men *Holland* te vriend houden en noch zijne kracht aan de bedwinging van den tegenstand binnenslands verspillen, noch de rijkste der Provinciën onwillig maken. Dit doorgrondde vooral de Prins van *Oranje*, en terwijl zijn reeds gevorderde leeftijd en afnemende krachten hem hachlijke stappen ontrieden, moest hij inzien, dat de kans van slagen minder gunstig stond, dan indertijd voor zijnen broeder MAURITS, en zelfs deze had ter wijziging van den regeeringsvorm niets vermocht uit te richten. Inderdaad, Prins MAURITS, die zich den voorvechter der Contraremonstranten betoonde, had op den steun der predikanten en der volksmenigte kunnen rekenen. Maar kon Prins FREDERIK HENDRIK zich dien beloven? Waarlijk niet. Had hij de hoop der Remonstranten beschaamd, het vertrouwen der Contraremonstranten had hij nimmer gewonnen [2]. Integendeel hen vooral ergerde de weelderigheid en kwetsten de wereldsche feesten, die aan het Hof van den Prins of in den Hofkring gegeven werden. Terwijl de ingezetenen van de *Palts*, om des geloofs wil vervolgd, als ellendelingen moesten zwerven, deelde te *'s Gravenhage* de Koningin van *Bohemen* met hare zonen en dochteren in de ijdelste Hoffeesten en gemaskerde balletten. Godvruchtige en eenvoudige lieden voorspelden van zulk een wereldschen zin niets goeds, en zagen reeds in menig bijzonder of openbaar ongeluk de blijken van 's Hemels gramschap [3]. Nog onlangs, in Februari 1638, bij gelegenheid van het huwelijk van den Heer JOHAN WOLFERT VAN BREDERODE met eene zuster van de Prinses van *Oranje*, waren er tooneelvoorstellingen gegeven ten huize van den bruidegom en van den Graaf van KUILENBURG, en was er een reeks van maaltijden en danspartijen aangericht, door een *carousel* besloten, waarbij niets dan Fransch en Spaansch was gehoord, en waarin de bonte pracht

De Prins is tot bezadigdheid gestemd.

[1] *Resol. Holl.* 15, 16, 30 Maart; 8 April; 15, 29 Juli, 1639.

[2] De Remonstranten en hunne bijeenkomsten werden thans oogluikend geduld. Ten einde echter geen te groote opspraak te verwekken, werd UYTENBOGAERT nog in 1637 vermaand zich van prediken te onthouden. Toen daarentegen de Zuid-Hollandsche Synode den Rector der Latijnsche Scholen te *Rotterdam* om zijne Remonstrantsche gevoelens afgezet wenschte te zien, achtte de Overheid dier stad dit verlangen onbehoorlijk en gedroeg er zich niet naar (*Resol. Holl.* 25 Juli; 11 Aug. 1637).

[3] AITSEMA, II, bl. 272.

en smakelooze vernuftigheden van de ridderspelen der Bourgondische Vorsten schenen te herleven. Daarop waren de zegepralen der Spanjaarden bij *Calloo*, te *St. Omer* en tot op de grenzen van *Frankrijk* en *Spanje* en in *Italië* toe, en de nederlagen van den Keurprins van de *Palts* gevolgd, en ernstige lieden lieten niet na, die rampen eene wraakoefening Gods over zooveel ijdelheid te noemen [1]. Hoe dan viel er, waar zulk eene stemming onder het volk heerschte, zoo men eens eenen aanslag tegen de strenge Heeren van *Amsterdam* waagde, op ondersteuning bij de menigte te rekenen? Integendeel, verwonderen kan het niet, dat de stem der predikanten van nu aan voor Hun Edel Groot Mogenden met hunnen Luitenant-Admiraal TROMP gewonnen was [2], wiens beleid het mogelijk maakte, het oude stelsel tegen 's Prinsen voorslag om een Opper-Admiraliteits-Collegie te *'s Gravenhage* op te richten, vol te houden. 1636—1639.

En van den anderen kant gingen de Staten voort den Prins te bevoordeelen en te vereeren, en waar eenige voorslag van zulk eene strekking gedaan werd, was *Holland* nimmer onder de onwilligen. In December, 1638, kreeg Zijne Hoogheid de gewone 42,000 gulden, ter tegemoetkoming zijner buitengewone uitgaven in het veldleger van het vorige jaar [3], en aan het recht van den Prins op een tiende van den op zee behaalden buit werd strenger de hand gehouden, dan gedurende eenigen tijd geschied was. Wie aandrong op het vormen van een fonds, waaruit de premiën voor de kapers tot aanmoediging van hun bedrijf zouden betaald worden, en dit deed *Holland* van tijd tot tijd [4], bevorderde de vermeerdering der inkomsten van den Prins, en zoo met de nieuwe veerkracht, die de macht op zee onder TROMP stond te nemen, 's Prinsen geldelijk belang gediend was, moet de vraag hem eenigermate onverschillig gelaten hebben, of *Holland* en *Amsterdam* bij het beleid ter zee niet groeiden.

Prins WILLEM krijgt zitting in den Raad van State.

Nog meer voorkomendheden betoonden de Staten van *Holland*. Overwegende, dat Hun Hoog Mogenden, den 22sten April, 1633, het recht van opvolging in het Kapitein- en Admiraalschap-Generaal aan Prins WILLEM hadden opgedragen [5], en dat den 29sten Mei, 1637, commissie van die hoedanigheid op hem was afgeleverd, opdat hij, voor het geval dat zijn vader kwam te overlijden, dadelijk in dat recht zou kunnen treden, hadden de Staten van *Holland*, in November, 1638, de voordracht gedaan, om den jongen Vorst, ten einde hem in de gelegenheid te stellen van zich beter te onderrichten in 's Lands zaken, te machtigen, zich voortaan in alle vergaderingen van den Raad van State te mogen laten vinden en aldaar een raadgevende en beslissende stem uit te brengen, en des verzocht zijnde met den Raad van State ter vergadering van Hun Hoog Mogenden te verschijnen: alles volgens de commissie, den 27sten Maart, 1600,

---

[1] AITSEMA, II, bl. 535.

[2] Zie hiervoor, bl. 130, Noot 1.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 2 Dec. 1636.

[4] *Res. Holl.* 30 Maart, 1639. p. 318.

[5] Zie hiervoor, D. III, St. IV, bl. 699.

1636—1639.

aan zijnen vader op ongeveer gelijken leeftijd verstrekt. De Staten-Generaal vereenigden zich met dit voorstel, en twee dagen later deed Prins WILLEM den gevorderden eed in handen van den Voorzitter van Hun Hoog Mogenden, en werd hij daarop door een lid van die Vergadering, met name JACOB CATS, bij den Raad van State ingeleid [1].

Geschillen tusschen de Staten-Generaal en den Raad van State.

De eer, welke met het lidmaatschap van den Vorstelijken knaap den Raad van State werd aangedaan, zal dit Collegie kwalijk getroost hebben over zoo menige grief, als hij in deze dagen tegen de Staten-Generaal had te doen gelden. Om den Raad van State meer zelfstandigheid bepaaldelijk tegenover de Staten van *Holland* te verzekeren, en hem, onder de leus van egalisatie der middelen als anderzins tot de uitgaven, door den oorlog vereischt, minder afhankelijk te maken van de noode toegestemde en gebrekkig inkomende quoten der Provinciën, was het noodig, dat dit Collegie in de eerste plaats bij de Staten-Generaal zijn gezag deed erkennen. Hieraan nu ontbrak veel. Toen in de maand September (1638) de Staten van *Holland* bij Hun Hoog Mogenden aandrongen, dat zij besluiten zouden tot het opbreken en tot een nauwkeurige monstering van het leger, voerden de andere Provinciën hun tegemoet, dat tot zoo iets niet besloten kon worden, dan in overleg met den Raad van State [2]. Dus waren toen de Provinciën gezind om het gezag van dat Collegie op te houden. Maar in het begin der maand Januari, 1639, verried zich weder oneenigheid tusschen de Staten-Generaal en den Raad. Toen deelden de Heeren van *Holland* mede, hoe het hun voorkwam, dat de Raad van State misnoegen had opgevat wegens iets, dat in de vergadering van Hun Hoog Mogenden was voorgevallen en waardoor hij in zijn recht gekwetst meende te wezen. Hierop verklaarden Hun Hoog Mogenden, tot die meening geene aanleiding gegeven te hebben. Doch niettemin verzochten zij de Heeren CATS en COENDERS over deze zaak te spreken met Zijne Hoogheid, en in geval deze een onderhoud tot bijlegging van het geschil tusschen Gedeputeerden van Hun Hoog Mogenden en Gecommitteerden van den Raad van State noodig achtte, den Prins te verzoeken, daarbij tegenwoordig te willen zijn. Werkelijk achtte Zijne Hoogheid zulk een onderhoud noodig en verklaarde hij het bij te zullen wonen [3]. — 'In dezen tijd kwam de Raad van State op tegen de bevoegdheid, die de Staten-Generaal zichzelven toekenden om mandament van appel te verleenen van de sententies, door dien Raad gewezen. Dit geschil diende uitgemaakt te worden, en den 11den Januari (1639) trad men in de vergadering van Hun Hoog Mogenden, in tegenwoordigheid van den Prins, in conferentie met de Gecommitteerden van den Raad van State om tot een vergelijk te komen. Behoudens zekere bepalingen werd het recht van Hun Hoog Mo-

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 3, 4, 5 Nov. 1638. In de commissie, den jongen Prins verstrekt, werd hem de titel *Hoogheid* gegeven. Ook kreeg hij in den Raad van State zitting boven den Stadhouder van *Friesland* (VAN DER CAPELLEN, *Gedenkschr.* II. bl. 22).

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 30 Sept. 1638. *Archiv. de la M. d'Or.* p. 137. [3] *Secret. Resol.* 6, 7. Jan. 1639.

genden om mandament van appel te verleenen gehandhaafd; doch voortaan zouden zij zulks niet meer mogen doen van sententies, door den Raad van State te wijzen in crimineele zaken, in welke *extra ordinem* zou zijn geprocedeerd en krachtens welke de veroordeelde lijf of lid zou komen te verliezen, noch ook van sententies over gemeene middelen, door den Raad verpacht, noch eindelijk van dezulke, die in militaire zaken tusschen twee krijgslieden gevallen waren. Deze resolutie zou voorloopig voor een jaar gelden [1]. **1636—1639.**

Het was voor de partij, die haar gezag in de Republiek op de beschaming van *Amsterdam* wilde bouwen in dit tijdsgewricht van te meer belang om zich van het hoofdbeleid der zeezaken meester te maken, omdat de vijand blijkbaar van den kant der zee eenen aanval op het oog had, zoodat de partij, onder wier beleid deze aanval zou zijn afgeslagen, haar aanzien daardoor te krachtdadiger zou gevestigd zien.

De plannen van den Koning van *Groot-Britannië* waren aan het licht gekomen [2]. Hij beoogde niets minder, dan de zeemacht der Vereenigde Provinciën aan zijn gezag te onderwerpen, en, slaagde hij, zoo was hij geneigd, den Koning van *Spanje* in zijne zegepraal te doen deelen, ten einde gezamenlijk *Frankrijk* te vernederen en den Keizer tot alle gewenschte inwilligingen te nopen. In de hoop van zulk eene uitkomst deed het uitgeputte *Spanje* eene laatste poging om eene vloot te vormen, die, met manschappen en gereed geld bevracht, de strijdkrachten der Vlaamsche Provinciën zou vermeerderen, en allen tegenstand der Vereenigde Provinciën op zee, zoo zich deze nog kon laten gelden, in vereeniging met *Engeland* fnuiken zou. Doch de zwakheid en flauwe ijver der Spanjaarden bracht teweeg, dat de uitrusting uiterst langzaam in het werk ging. En toen zij gereed was, was het te laat, daar de Staten voor de aanmatiging en listen van KAREL I niet waren geweken, en hij zelf met den onwil zijner onderdanen en met het oproerige *Schotland* zoo veel te doen had gekregen, dat hij de Staten-Generaal moest ontzien, ten einde zijne binnenlandsche tegenstanders geen onverwinlijken steun in het buitenland te doen vinden.

Spanje wil eene laatste poging wagen om de Vereenigde Provinciën ten onder te brengen.

Intusschen had ook de Keizer, in afwachting van den goeden uitslag der in verstandhouding met *Engeland* ondernomen uitrusting, de hangende vredesonderhandelingen met de Zweden en de Landgravin van *Hessen* afgebroken: alles zette zich tot eene nieuwe inspanning van alle krachten.

Reeds in het vroege voorjaar hadden de Staten vernomen, dat de Keizer zwarigheid maakte het met de Landgravin getroffen accoord te bekrachtigen, omdat hij niet wilde, dat aan de Gereformeerden gelijke rechten als aan de belijders der Augsburgsche Confessie werden toegestaan [3]. In Juni was het eene uitgemaakte zaak, dat die Vorstin van hare

De onderhandelingen tusschen den Keizer en de Landgravin afgebroken.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 11 Jan. 1639. [2] Zie hierboven, bl. 76, 77.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 1 Maart, 1639. ERDMANNSDÖRFFER, *zur Gesch. des 30jähr. Krieges.*

1636—1639. zijde alle verdrag met den Keizer zou afbreken, zoo zij slechts verzekerd kon zijn, geregeld subsidie van *Frankrijk* te bekomen. Op aanzoek van haren veldoverste MILANDER bevolen de Prins en de Staten haar belang aan den Koning van *Frankrijk* aan [1]. Lang duurde het niet, of de Heer D'AMONTOT kwam uit *Frankrijk* herwaarts over om met de Landgravin te onderhandelen. De Vorstin werd verzocht daartoe tijd en plaats te bepalen. Ten laatste werd men het eens, dat de bijeenkomst den 12den der maand Augustus te *Wezel* zou plaats hebben. Bij de conferentie tusschen dien Franschman en de Hessische Afgevaardigden zou de Prins van *Oranje* eenen uit de Gedeputeerden zenden, die hij te velde bij zich had. Dit geschiedde, en weldra handelde 's Prinsen Afgevaardigde voor eigen rekening om voor ons leger de tijdelijke ondersteuning van een Hessisch korps te bekomen [2]. Den 22sten Augustus kwam er een traktaat tusschen *Frankrijk* en *Hessen* tot stand [3].

Nadere aansluiting der Staten aan *Zweden*.

Geen wonder, dat in deze omstandigheden de Zweedsche Resident het uiterste aanwendde, om het subsidie der Provinciën voor den Staat, dien hij vertegenwoordigde, te bekomen. Tegen het einde van Januari (1639) gaf hij te kennen, dat hij tevreden zijn zou, zoo de Provinciën slechts voor een half jaar subsidie beloofden, en, daar *Holland* alsnu eindelijk inwilligde, zoo werd hem voor zes maanden subsidie, in te gaan met den eersten Februari, toegezegd [4]. Niettemin verscheen de Heer SPIERING weinige dagen later, en drong met groote levendigheid op de verwezenlijking dier belofte aan. Hij had gehoopt, sprak hij, dat Hun Hoog Mogenden niet zouden vergeten zijn, hoe GUSTAAF ADOLF ook op aanmaning van hunne Republiek en door beloften van krachtige ondersteuning eenen oorlog aangevangen had, die den vijand belet had zijne krachten tegen onzen Staat te keeren. Anders toch zou het Huis *Oostenrijk* in *Duitschland* zich ongetwijfeld bij onzen erfvijand gevoegd hebben, en nog bleek dagelijks, van hoe nabij hij onze grenzen naderde. Intusschen konden Hun Hoog Mogenden zelven wel nagaan, hoe weinig de Kroon *Zweden* met zulk eene kleine en onzekere som, als het bedrag van ons subsidie uitmaakte, kon uitrichten. Van tijd tot tijd had hij aan Hare Majesteit de geneigdheid der Provinciën bekend gemaakt om een geheel jaar subsidie te verleenen, en alzoo had hij Koningin CHRISTINA in de meening gebracht, dat die van *Holland* geen geringere toegenegenheid zouden betoonen. Hij vertrouwde, dat die Provincie door de voorspraak van Hun Hoog Mogenden niet bij haar besluit om slechts een half jaar subsidie te verstrekken, volharden zou, maar zou toonen, dat zij niet minder dan anderen het welvaren der gemeene Christenheid behartigen wilde, en geen oorzaak geven zou om iets anders van haar te vermoeden. Die betalingen in kleine sommen waren van geringe uitwerking,

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 6 Juni, 1639.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 1, 16, 25 Juli; 1 Aug.; 9 Sept. 1639.

[3] AITSEMA, 645—647.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 24 Jan.; 5 Febr. 1639. *Resol. Holl.* 19, 24 Jan. 1639.

en met een schijn van geringe genegenheid, ja van onwilligheid overtogen, wekten zij eer misnoegen en onlust, dan tevredenheid en voldoening. Dus hoopte hij, dat Hun Hoog Mogenden de zes maanden ten minste in eens zouden willen betalen [1]. — Deze taal had veel van eene opzettelijke verdachtmaking van de toewijding van *Holland* aan de zaak van het ware Gereformeerde geloof, en het is waarschijnlijk, dat SPIERING in dezen tijd van verbittering en samenspanning tegen *Holland* zich door staatslieden, welke bij die binnenlandsche worsteling aan het hoofd stonden, zulke redenen zal hebben laten ingeven. Hoe dit zij, *Holland* liet den Resident beduiden, dat hij bij zijne proposities in de Staten-Generaal de bijzondere Provincies »ongemolesteerd" zou hebben te laten [2], en voorts liet zij zich aan zijn beklag niet veel gelegen liggen. Althans de uitbetaling van het halfjaars subsidie draalde, hoezeer de Gedeputeerden der Provinciën zich verbonden hadden, SPIERINGS verzoek om de betaling der zes maanden in eens en tevens om nog zes maanden daarenboven toe te staan voor hunne lastgevers aannemelijk te maken [3]. Herhaaldelijk moest SPIERING nog bidden en smeeken, en in Juli waren de vier verstreken maanden subsidie (van Februari tot Juni) nog niet betaald. Eerst in Augustus was deze som voldaan, en in September verzocht SPIERING de nog overgebleven twee maanden te mogen ontvangen [4]. 1636— 1639.

Intusschen was men na de verlevendiging van den oorlog in *Duitschland* en de aanvallende houding, welke de Zweden hernomen hadden, straks gevolgd door eene zegepraal van hunnen veldoverste BANER, bij *Chemnitz* over de Keizerschen en Keursaksischen behaald, tot de overtuiging gekomen, dat van de Zweden nog wat groots te hopen was, en tegelijk, dat zij daartoe door eene verzekerde ondersteuning der bondgenooten in staat gesteld moesten worden [5]. Vandaar het voorstel van den Prins, dat men met SPIERING en AITSEMA in overleg zou treden en de proef nemen of men tot het sluiten eener nadere alliantie met *Zweden* en de *Hanse* zou kunnen geraken [6]. De verdragen, in 1614 gesloten, waren na afloop van den tijd, gedurende welken zij van kracht zouden zijn, nog altijd niet vernieuwd. Overeenkomstig dat voorstel van den Prins werden, nadat *Holland* de zaak vrij lang in beraad genomen had, Gecommitteerden benoemd om met de Zweedsche ministers in *den Haag*, CAMERARIUS en SPIERING, over eene nadere alliantie te onderhandelen. De Gedeputeerden van *Zeeland* echter, welke Provincie zich in dezen tijd achterhoudend gedroeg, moesten eerst nog nader bericht van hunne lastgevers be-

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 21 Febr. 1639. [2] *Resol. Holl.* 1 Maart, 1639.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 4 Maart, 1639.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 16 Maart; 13 Juli; 1, 18 Aug.; 14 Sept. 1639. *Resol. Holl.* 10, 18, 22 Maart; 16 April; 7, 14, 23 Mei; 16, 21, 28, 30 Juli; 3 Aug.; 7 Sept. 1639.

[5] Dit deed SPIERING gelden bij de bekendmaking van BANERS overwinning (*Resol. Stat.-Gen.* 4 Mei, 1639. *Resol. Holl.* 7 Mei, 1639). [6] *Resol. Stat.-Gen.* 9 Mei, 1639.

1636— 1639.

komen, voordat zij tot die conferenties toetraden. De zaak was reeds vrij ver gevorderd, voordat zij daartoe last gekregen hadden. Den 19den Augustus (1639), namelijk, besloten Hun Hoog Mogenden, aan de Zweedsche ministers te verklaren, dat zij gezind waren een traktaat te sluiten op den voet van dat van het jaar 1614 [1].

Holland beoogt bepaaldelijk de plannen van den Koning van *Denemarken* te verijdelen.

Wat echter *Holland* bijzonder bewoog om den Staat aldus op nieuw met *Zweden* te verbinden, was de zucht om deze macht tegen *Denemarken* te versterken, van welks Koning men nog altijd de uitvoering van plannen te duchten had, voor de door *Holland* gewenschte verdeeling der macht in de Oostzee uiterst gevaarlijk [2]. In het begin van het jaar 1639 vreesde men hier te lande, dat het, na een verdrag, tusschen den Koning van *Polen* en den Keurvorst van *Brandenburg* betreffende de tollen te *Danzig* en andere havens gesloten, in de Oost-zee tot eene schikking zou komen, waarvan onze kooplieden de slachtoffers zouden worden, als welke zich, verstoken van den steun, welken zij vroeger bij anderen vonden, die een gelijk belang hadden, aan de willekeur van den Koning van *Denemarken* prijs gegeven zouden zien. Zulk eene schikking was te bedenkelijker, omdat op dat tijdstip de Zweden zich, onder bemiddeling van *Denemarken*, met den Keizer schenen te zullen verdragen. Want lieten ook de Zweden zich bewegen om hun belang van het onze te scheiden, zoo waren wij alle onze bondgenooten tegen de overmacht van *Denemarken* in die wateren kwijt; de onmisbare toevoer uit de Oostzee kon ons afgesneden worden, en voor onze erfvijanden was het eenige middel gevonden, dat ons op den duur fnuiken kon. Geen wonder, dat de berichten uit de Oostzee den Staten van groot gewicht voorkwamen [3], en dat men begreep, maatregelen tegen het dreigend gevaar te moeten nemen. De Zweden moesten tegen dergelijke plannen gewaarschuwd, en hunne eerzucht geprikkeld worden; maar dan moest het hun van onze zijde niet aan krachtdadige ondersteuning ontbreken, opdat zij den oorlog mochten voortzetten. Vandaar de toeleg tot vernieuwing der alliantie met *Zweden*; vandaar mededeeling der berichten, die ons van de onderhandelingen der Oostzee-mogendheden toekwamen, aan de Zweedsche Ministers [4]; vandaar dat de zaak der Ambassade naar *Polen* weder door *Holland* werd opgevat [5], opdat deze Republiek met haren Vorst haar belang niet van het onze mocht scheiden; maar vandaar vooral hooge klachten over de voor onzen handel verderfelijke plannen van CHRISTIAAN IV, en de aanbeveling van een Gezantschap tot dien Vorst. Den eersten April (1639) verschenen ter Generaliteit buitengewone Afgevaardigden van *Holland* in grooten getale om kenbaar te maken, dat de Koning van

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 11 Mei; 17, 25 Juli; 12, 19 Aug. 1639.

[2] AITSEMA, bl. 644. *Resol. Holl.* 1 April; 14 Mei, 1639.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 4 Maart, 1639.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 4, 11 Maart, 1639. *Resol. Holl.* 2, 4 Maart, 1639.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 20, 27 Jan.; 17 Maart, 1639. *Resol. Holl.* 24, 25 Maart, 1639.

Denemarken tegenwoordig in de *Sond* een nieuwen tol invoerde van een veertigsten penning van alle koopmanschappen van Oosten komende, en 14 Rijksdaalders vorderde van ieder centenaar salpeter. Aanvankelijk werd besloten tegen deze bezwaren, onzen handel in den weg gelegd, door onzen Resident VAN KRAKAU, die te *Hamburg* had afgedaan [1], te laten opkomen, en hem des noods onze schippers te laten gelasten, zich aan die eischen niet te onderwerpen, maar liever de zoo zwaar belaste waren terug te zenden waar ter plaatse zij ze gekocht hadden [2]. Weldra echter werd op het bericht, dat de Koning van *Denemarken* zoover ging van het bevaren der Oostzee zonder convooi door hem verleend te verbieden, door *Holland*, wederom door buitengewone Gedeputeerden nevens de gewone ter Generaliteit vertegenwoordigd, de zending van eene Ambassade naar *Denemarken* voorgeslagen, en reeds daags daaraan werd daartoe besloten [3]. De Instructie voor het Gezantschap werd door *Holland* ontworpen, en daarin opgenomen, dat de Ambassadeurs ook het stuk van de tollen op de *Elbe* en de *Wezer* en de geschillen, welke te *Bremen* met den Aartsbisschop, den zoon van den Koning van *Denemarken*, gerezen waren [4], onder hunne bemoeiingen zouden begrijpen. Met het gezantschap werden belast de Heeren ALBERT COENRAAD BURCH, toen ter tijd lid van den Raad van State, en COENDERS. *Holland* zou den Heer ANDRIES BICKER liefst alleen met de ambassade belast hebben gezien, en toen die beide Heeren benoemd waren, wilde zij hem als derde aan hen toegevoegd hebben; doch deze wensch werd niet ingewilligd; *Holland* had er vrede mede, en de Gezanten gingen in Juli ter hunner bestemming scheep [5].

1636—1639.

Gezanten naar *Denemarken* gezonden.

Wat de ambassade naar *Polen* betreft, nu *Holland* in het vorige jaar zich daartoe niet bijzonder genegen getoond had, meenden de Provinciën thans, dat het haar ook ditmaal geen ernst met die zaak was, en ook de Prins had er bezwaar tegen; doch *Holland* wist Zijne Hoogheid spoedig van het belang eener zending te overtuigen, aan welke het zou opgedragen zijn te verhoeden, dat de toevoer van granen niet gestremd werd. Nu beval de Prins zelf de zaak aan, en er werd toe besloten, evenwel onder protest van *Gelderland* en met de verklaring van *Zeeland*, dat men zou kunnen volstaan met een *Gedeputeerde*, dat is met een persoon van lager rang dan die van Ambassadeur, derwaarts te zenden [6]. De Instructie zou door die van *Holland* ontworpen worden;

Het is de vraag, of er een Gezantschap naar *Polen* zal gaan.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 21 April, 1639.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 1 April, 1639. *Resol. Holl.* 31 Maart, 1639.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 15, 16 April, 1639. *Resol. Holl.* 15 April, 1639.

[4] Deze zaak werd evenwel door een afzonderlijke zending afgedaan (zie volg. bladz.).

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 4, 7, 12, 14, 16, 23, 31 Mei; 23 Juni; 9 Juli, 1639. *Resol. Holl.* 16 April; 5, 10, 12, 16, 19, 23 Mei, 1639.

[6] *Resol. Stat.-Gen.* 29 Jan.; 4, 9 April, 1639. *Resol. Holl.* 24, 25 Maart, 1639.

1636—1639. doch de vraag aangaande den persoon en den rang van den staatsman, die naar *Polen* gaan zou, werd uitgesteld [1]. Eerst in Juli (1639) werd de zaak weder opgenomen; doch nu verklaarden *Zeeland* en *Utrecht* niet gelast te zijn. Desniettemin werd de Instructie, door den Griffier MUSCH ontworpen, vastgesteld, en CORNELIS BOOM, pensionaris van *Amsterdam*, tot Gezant benoemd. Maar deze keuze behaagde niet aan *Friesland*, welke Provincie of een Fries benoemd wilde zien, of in de zending niet bewilligde. Doch ook de Heeren van *Amsterdam* waren niet tevreden, daar zij ANDRIES BICKER niet voorbijgegaan wilden zien, die reeds door *Holland* benoemd en aan de Staten-Generaal aanbevolen was. Hoe het zij, in September gaf *Amsterdam* in de vergadering van *Holland* te kennen, dat de Rijksdag in *Polen*, die, meende men, in October zou plaats hebben, tot Februari was uitgesteld, en dat bij den staat der onderhandelingen tusschen *Polen* en *Danzig* de zending meer kwaad dan goed zou doen. In weerwil van de bemoeiing van LIEUWE VAN AITSEMA bleef eindelijk de geheele ambassade achterwege [2].

en naar *Moscovië*. Met de zending naar *Polen* stond die tot den Grootvorst van *Moscovië* in verband. Immers was het noodig ten einde van *Polen* gunstige voorwaarden voor den uitvoer van granen te erlangen, dat men zich des noods op voordeeliger wijze uit *Rusland* kon voorzien. Dus werd de zending derwaarts telkens tegelijk met die naar *Polen* ter sprake gebracht, en met deze bleef zij achterwege. *Holland* schijnt bedoeld te hebben, dat wanneer aan BICKER de zending naar *Denemarken* ware opgedragen geworden, deze zelfde staatsman daarna met de reis naar *Moscovië* zou belast geworden zijn [3].

Zending van BORREEL ter beslechting van het geschil van de Stad *Bremen* met haren Aartsbisschop. Had men aanvankelijk aan de Gezanten, die naar *Denemarken* gingen, opgedragen, zich met de bijlegging der geschillen tusschen den Aartsbisschop van *Bremen* en de ingezetenen dezer Stad te bemoeien, op uitnoodiging van de Magistraat dier Stad ging men over tot de zending van eenen bijzonderen persoon, met die taak belast. Den 2[den] Augustus (1639), namelijk, werd den Staten-Generaal mededeeling gedaan van eenen brief van Burgemeesters en Raden van *Bremen*, waarin bericht werd, dat de Koning van *Denemarken* den 12[den] Augustus bepaald had tot een minnelijk verdrag der geschillen tusschen de Stad en den Aartsbisschop. Hierbij verlangden zij eenen Afgevaardigde der Staten tegenwoordig te zien: weshalve zij Hun Hoog Mogenden verzochten, eenen uit hun midden, op kosten hunner Stad, tegen dien tijd naar *Stade* te zenden. Aan dit verzoek besloten de Staten, evenwel tegen het uitdrukkelijk gevoelen van *Zeeland*, gehoor te geven, en zij benoemden den Heer VAN OLTSHOORN om met den titel van

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 13 April, 1639. *Resol. Holl.* 12, 13 April, 1639.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 6, 13, 26 Juli; 6, 16, 20, 22 Aug.; 8, 29 Sept. 1639. *Resol. Holl.* 16, 22, 27, 30 Juli; 6 Aug.; 7, 15 Sept. 1639. AITSEMA, II, bl. 643, 644.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 3 Maart, 1638. 15 April, 1639. *Resol. Holl.* 3, 4, 5, 6, 10, 16 Maart; 23 Juli, 1638. 24 Jan.; 2, 24, 25, 31 Maart; 1, 4, 12, 13, 15 April; 19 Mei, 1639.

Gedeputeerde (en een hoogeren titel had onze staatsman niet noodig om van den voorrang boven de afgevaardigden van *Lubek* en *Hamburg* verzekerd te zijn), zich naar *Stade* te begeven. Deze Heer echter verontschuldigde zich, en nu werd WILLEM BOREEL gekozen [1]. De zaak was deze, dat de Aartsbisschop, tegen den eed, waarbij hij gezworen had, de Stad bij hare privilegiën te bewaren, de Domkerk aan de Lutherschen had afgestaan, terwijl deze gezindte tot dusverre de predikatie harer belijdenis buiten de stad had moeten zoeken. Behalve dat die vergunning ergernis aan de Gereformeerden gaf, scheen zij niet vrij van eene staatkundige strekking, als geschikt om den invloed der Denen te vermeerderen. Op uitnoodiging van de Heeren van *Bremen* polste VAN AITSEMA, de Resident te *'s Hage*, de beide Stadhouders, om te ontdekken, of de Stad in deze zaak op de ondersteuning van onzen Staat zou kunnen rekenen [2]. De Nederlandsche Afgevaardigde trad als bemiddelaar op en teekende den vierden October (1639) het getroffen accoord, onmiddellijk na de Deensche Commissarissen. Den eersten November deed hij bij Hun Hoog Mogenden verslag van zijne zending [3]. In de inleiding van het accoord wordt het dus voorgesteld, alsof de Koning van *Denemarken*, niet alleen door den Raad van *Bremen*, maar ook door den Heer BOREEL, uit naam der Staten, tot tusschenkomst was verzocht geworden. De dienst in den *Dom* werd aan de Lutherschen toegestaan, wien daarentegen voortaan alle bijeenkomsten op andere plaatsen verboden werden, terwijl ook de bezittingen der Domkerk aan het beheer der Magistraat verbleven. Behalve deze en andere kerkelijke bepalingen hield het accoord in, dat de Aartsbisschop op dringend verzoek van den Staatschen Gedeputeerde, en op onderdanig aanhouden van die van *Bremen*, besloot den opbouw van schansen te *Geestendorp* en daaromtrent aan de *Wezer* te staken. Voorts verklaarde hij zich gezind, tot bevordering van den handel, de scheepspassen af te schaffen, de oorlogschepen te laten vertrekken en de tollen niet te verhoogen [4]. — Deze bepalingen kwamen overeen met hetgeen de Staten den Aartsbisschop schriftelijk verzocht hadden, en zij gaven onzen scheepvaarders tegelijk voldoening tegenover de Oldenburgsche beambten, die zich van de tegenwoordigheid der oorlogsvaartuigen van den Deenschen Prins bedienden om van de onzen tolgeld af te dwingen [5]. 1636—1639.

Was op deze wijze aan de aanmatigingen van *Denemarken* op dit punt paal en perk gesteld, — om tegen de gansche staatkunde van dat Rijk een hinderpaal in den weg te stellen, moest den Staten de vermeerdering van den invloed en het gezag der Zweden

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 2, 4, 8, 10 Aug. 1639. *Resol. Holl.* 3 Aug 1639.

[2] AITSEMA, II, bl. 555, 556, 609.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 1, 22 Nov. 1639. *Resol. Holl.* 2 Nov. 1639.

[4] AITSEMA, II, bl. 649—651.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 30 Mei; 22 Juni, 1639.

1636—1639. dienen. Met dat doel vuurden zij der Zweden moed aan. De handhaving en versterking van de stelling, door dezen in *Duitschland* ingenomen, was uit het oogpunt der Hollandsche staatkunde vooral een middel om de Zweden, door verzwakking van de macht des Keizers, den Koning van *Denemarken* zijnen steun in *Duitschland* te doen verliezen, hetgeen dezen Vorst beletten moest zijne plannen, dreigend voor onze Republiek, ten uitvoer te brengen. Dat de Keizer, door de Zweden, zoowel als door de Franschen en de door dezen gesubsidiëerde Vorsten, bezig gehouden, niet in staat was de krijgsmacht in de Zuidelijke Nederlanden te versterken, was mede een belangrijk voordeel; doch aan de eene zijde kon *Holland* geene te lande behaalde zegepralen of veroveringen wenschen, die tot bedenkelijke veranderingen in het binnenland konden leiden, en aan den anderen kant was *Spanje* er thans op uit, om aan zijne Nederlanden over zee strijdkrachten toe te voeren. Op de zee derhalve zou de beslissende slag geslagen moeten worden, en te lande stelde men er zich mede tevreden, zoo de legers der openlijk of bedekt vijandelijke Mogendheden gedwongen werden onze grenzen te ontzien. Daartoe beijverde men zich bij voortduring, en bepaaldelijk zette men de staatkunde voort, die men tegenover den Keurvorst van *Brandenburg* met gewenschten uitslag begonnen was in praktijk te brengen.

Staatkunde tegenover den Keurvorst van *Brandenburg*.

Met den eisch der Staten, die de schuld van hunnen landvorst op hen wilden verhalen, konden de Klevenaren de Keizerschen als het ware afweren, en hun tegemoet voeren, of zij nog niet genoeg bezwaard waren, dat men door hen te dwingen, Keizerschen in te nemen, hen nog meer wilde uitmergelen en hun bovendien het dubbel ongenoegen der machtige Staten-Generaal op den hals wilde halen. Toen dus in den aanvang des jaars (1639) de Gecommitteerden der Brandenburgsche Regeering zich tot de Staten wendden met het verzoek, dat hun uitstel zou vergund worden van de betaling der twee termijnen van de bekende zoogenaamde Hoefijzersche schuld, besloten Hun Hoog Mogenden, hen voor zich te bescheiden en hun ernstig aan te zeggen, dat in de eerste plaats de eerste termijn zonder verwijl moest worden opgebracht. De Raad van State zou bedacht zijn op middelen om de verschuldigde som te verkrijgen, ingeval zij niet goedschiks werd betaald. Met deze boodschap aan den Keurvorst kregen de Gecommitteerden hun afscheid, en intusschen adviseerde de Raad van State, dat Hun Hoog Mogenden in dat geval beslag moesten leggen op de Kamer der Domeinen te *Emmerik* en aan alle beambten en rentmeesters, daaronder behoorende, gelasten, hunne inkomende gelden te storten in handen van eenen ontvanger, door de Staten aldaar gesteld, onder bedreiging dat er bij gebreke van dien maatregelen zouden genomen worden tegen die ambtenaren in het bijzonder. Op dit advies besloten de Staten, »om alle gevoegswille, en om aan de Brandenburgsche Regeering de maat der courtoisie in alles vol te meten," aan die Regeering alsnog tot den laatsten Februari eerstkomende tijd te geven ter voldoening van den eersten termijn, ten bedrage van 50,000 Rijks-

daalders, maar alsdan bij falende betaling dien maatregel door den Raad van State te laten toepassen. Toch ging de betaling langzaam. Met het begin van Maart werd nog geen vijfde van de vereischte som gestort, en in October haperde de zaak op nieuw zoozeer, dat de executie scheen te zullen moeten plaats grijpen [1]. 1638—1639.

Dat de Keizerschen nog altijd het oog op het Kleefsche gevestigd hadden om zich aldaar te legeren, bleek juist uit een brief van VAN SPIJCK, den commandant van het garnizoen te *Nijmegen*, en terwijl de Prins gemachtigd bleef om daarin te voorzien, werd de Heer VAN RANDWIJK naar de Brandenburgsche Regeering te *Emmerik* gezonden om met haar te overleggen, hoe de voornaamste steden van *Kleefschland* best voor die inlegering te vrijwaren. De zaak liep voor het oogenblik af met eene briefwisseling tusschen den Luitenant-Generaal der cavallerie, STAKENBROEK, en den Keizerlijken Overste, Markies DE CARETTO [2]. Doch weldra kwamen er weder berichten van den Heer VAN GENT, commandant te *Rees*, en VAN DIEDEN, commandant te *Wezel*, dat er Keizerschen stonden te komen in het Kleefsche, aan de oostzijde van den Rijn, te weten in *Roeroord*, *Holt*, *Dinslaken* en *Scherembeek*, en de Staten-Generaal aarzelden niet, Zijne Hoogheid te verzoeken, de bedoelde plaatsen zoo spoedig mogelijk te laten bezetten, tot handhaving, heette het, der onzijdigheid. Toen de Prins daarna vernomen en aan Hun Hoog Mogenden gemeld had, dat die troepen, hoezeer onder het opperbevel van den Generaal HATZFELD staande, voorgaven krijgsvolk van den Keurvorst van *Brandenburg* te zijn, lieten de Staten de zaak aan Zijne Hoogheid over, »om te doen en te laten wat hij noodig zou achten," [3] en in het gansche zomersaisoen vernam men van geen overlast van Keizerschen in die oorden.

Reeds in de eerste dagen van de maand Januari (1639) besloten de Staten-Generaal aan den Raad van State het verzoek te richten, dat dit Collegie de ridmeesters en kapiteins zou aanschrijven, hunne compagniën voltallig te maken tegen den eersten Maart. Doch die van *Holland* hadden zooveel bedenkingen daartegen, dat, in afwachting van een nader onderhoud met Zijne Hoogheid, aan dat besluit geen gevolg gegeven werd. Dit onderhoud leidde tot vernieuwing van het besluit, en die van *Holland* vereenigden Toebereidselen tot den veldtocht.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 4, 6, 12 Jan.; 23 Febr.; 11 Maart, 1639. Eene gereede betaling der schuld was te noodzakelijker, omdat de Admiraliteit van *Amsterdam* de door HOEFIJZER op last der Staten-Generaal aan den Keurvorst verstrekte leeningen weigerde te erkennen en zich niet verplicht rekende hare inkomsten daarvoor te verbinden. Het schijnt, dat dit Collegie den ontvanger buiten staat wilde stellen, zekere betalingen te doen, waartoe de Staten-Generaal hem gelastten ten einde de beschikkingen der Provincie *Holland*, in de zaak van de verpachting van het vierde der convooien en licenten, te trotseeren (*Resol. Stat.-Gen.* 24 Febr.; 23 Maart; 23 April; 29 Mei; 25 Juni; 5 Aug.; 19, 22 Oct. 1639. *Resol. Holl.* 1, 16, 19 Maart; 8, 15 April; 14, 19, 23 Mei; 22, 27 Juli; 9, 27 Sept; 5, 12, 18 Oct.: 21 Dec. 1639).

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 3, 4, 15 Febr. 1639. [3] *Resol. Stat.-Gen.* 11, 15, 22 Maart; 7 April, 1639.

1636—1639. er zich mede, zich niettemin de vrijheid voorbehoudende om ten aanzien van het al of niet aanhouden van de 50 compagniën van 1628 te beslissen, zoo als hun goed zou dunken [1].

's Prinsen krijgsplannen werden wederom bevorderd door het vernieuwde aanbod van subsidie van de zijde van *Frankrijk*. De Koning, zoo bleek het, verlangde, dat er weder iemand opzettelijk naar *Parijs* overkwam, om eene overeenkomst betreffende die zaak te sluiten. Het schijnt, dat men in *Frankrijk* aan de zending van DE KNUYT de beteekenis had willen geven, alsof zij niet ten behoeve der Koningin-moeder geschied was, maar had gestrekt om het aangaan van een nieuw verdrag van gemeenschappelijke krijgsondernemingen voor te bereiden, en men had zich wijs gemaakt, dat DE KNUYT aan deze opvatting voet gegeven had. Dezen staatsman derhalve wachtte men thans op nieuw in *Frankrijk*. Hun Hoog Mogenden, de kosten van de reis willende vermijden, en misschien de gewone geschenken tot een geringer bedrag wenschende terug te brengen [2], begeerden daarentegen, dat de Heer D'ESTAMPES volmacht mocht bekomen, om de zaak hier ten einde te brengen [3]. Doch nu werd D'ESTAMPES haastig naar *Frankrijk* geroepen, zooals het heette om bericht te geven van hetgeen er gebeurd was op eene reis van hem naar *Wezel*, waar hij met den Veldheer der Landgravin had onderhandeld, doch, zoo als sommigen meenden, omdat hij zich had laten overhalen, het inzicht van de Staten en den Prins te volgen en de zaak van het subsidie te *'s Hage* af te doen [4]. Wel kwam de Heer D'ESTRADES over om te vernemen, wat Hun Hoog Mogenden dit jaar met hun leger dachten te verrichten, maar hij bleek van geene genoegzame volmacht voorzien te zijn [5]. Ten slotte werd, zonder dat er een buitengewoon Afgevaardigde naar *Parijs* was gezonden, het geldsecours toegestaan, en verbonden zich de Staten daartegen tot nieuwe krijgsondernemingen, in overleg met *Frankrijk* te volvoeren [6].

Nadat de bruggen en ponten reeds naar boven gezonden en de Provinciën aangeschreven waren om tegen den eersten April (1639) hare quote in de eerste helft der legerlasten te leveren; nadat mede op het tijdig op de been brengen ditmaal van 4000 waardgelders was aangedrongen [7], was er nog eene bijzondere aanmaning noodig om de Provinciën

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 3, 4, 5 Jan. 1639.

[2] Toch werden nog 18000 gulden aan geschenken besteed voor de Heeren, die ditmaal het traktaat te *Parijs* tot stand brachten (*Resol. Stat.-Gen.* 6 Juni, 1639).

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 22, 24 Jan.; 1, 2 Febr.; 11 Maart, 1639. [4] *Archiv. de la M. d'Or.*, p. 148.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 18, 27 Febr. 1639. AITSEMA, bl. 604.

[6] *Resol. Stat.-Gen.* 9 April, 1639. AITSEMA, bl. 605. De Heer D'AMONTOT bracht het door OOSTERWIJK gesloten traktaat, door den Koning geratificeerd, herwaarts over (*Resol. Stat.-Gen.* 14 April, 1639. *Resol. Holl.* 13 April, 1639).

[7] *Resol. Stat.-Gen.* 6, 11, 21 Maart, 1639. *Resol. Holl.* 15, 24, 25, 26, 29 Maart, 1639.

te bewegen, metterdaad te leveren, wat men voor den krijgstocht van het ingetreden jaar van haar verwachtte. *Holland* had niet dadelijk geld voorhanden, en vond de lichting van waardgelders voorbarig [1]; *Zeeland* betoonde zich verstoord, dat bij de aanschrijving tot lichting der waardgelders de zinsnede gevoegd was, dat de Provinciën, die vóór half April niet uitdrukkelijk consenteerden, beschouwd zouden worden als stilzwijgend hare bewilliging verleend te hebben. Bij monde van den Heer VOSBERGEN verklaarden de Staten van dit Gewest, niet van zins te zijn zich aan zulk eene clausule te onderwerpen, verzoekende dat de Staten-Generaal zich voortaan zoo iets niet zouden aanmatigen [2]. — Zoo stelde dan de President van Hun Hoog Mogenden (de Heer VAN NOORDWIJK) den 4den April (1639) uit naam van Zijne Hoogheid der Vergadering voor, op grond dat *Frankrijk* op nieuw subsidie verleende en zijne legers vroeg in het veld zou zenden, en onze Staat derhalve niet na zou kunnen laten zulks mede te doen, den Provinciën ten tweeden male ernstig te schrijven, dat zij de legerlasten opbrachten. Dit voorstel ging, voorzeker om die van *Holland* voldoening te geven, gepaard met eene ernstige aanmaning, tot die Provinciën gericht, welke nalatig waren in het nakomen harer verplichtingen ten aanzien van het zeewezen [3]. Alsnu verbonden zich de Provinciën, de legerlasten te leveren tegen den eersten Mei, den dag, waarop men zich tegenover *Frankrijk* verbonden had, een leger van 18 of 20,000 man voetvolk en 4 of 5000 ruiters te velde te hebben, en werden de Gecommitteerden te velde benoemd. Maar de gestelde termijn was overschreden, toen *Friesland* hare quote tot die belasting nog in het geheel niet, en *Stad en Landen* daarvan slechts de helft had opgebracht. Zoo was er grond van vrees, dat het optrekken van het leger zou vertraagd worden [4]. Op *Holland* scheen men te rekenen; maar deze Provincie wilde niets geven, dan wanneer de anderen metterdaad haar aandeel voldeden, en bovendien om de vereischte penningen te vinden, moest er eene geldleening geopend worden van twee millioenen, en hiertoe hadden alle Steden hare toestemming nog niet gegeven. Eerst na het midden van Mei waren de zwarigheden overwonnen [5], en op hetzelfde oogenblik werden Gecommitteerden benoemd om te beraadslagen en besluiten te nemen op de onderneming, die men met de krijgsmacht zou wagen. Twee dagen later vertrok Zijne Hoogheid om zich bij het leger in het kwartier van *Maasland* omstreeks *Lithoyen* te vervoegen [6]. Hoezeer hij hiermede niet voldeed aan de belofte bij geheim artikel [7] aan *Frankrijk* gegeven, dat hij, namelijk, een aanzienlijke plaats zou aantasten, strekte echter zijne stelling

1636—1639.

Vertrek van den Prins naar het leger.

[1] *Resol. Holl.* 6, 16 April; 19 Mei, 1639. [2] *Resol. Stat.-Gen.* 29 Maart, 1639.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 4 April, 1639. [4] *Resol. Stat.-Gen.* 7 Mei, 1639.

[5] *Resol. Holl.* 7, 10, 13, 17, 19 Mei, 1639. *Resol. Stat.-Gen.* 31 Mei, 1639.

[6] *Resol. Stat.-Gen.* 19, 21, 23 Mei, 1639. *Resol. Holl.* 20 Mei, 1639. [7] AITZEMA, bl. 605.

1636—1639. aldaar om de legermacht van den Kardinaal-Infant in onrust te houden en dezen Landvoogd te beletten zich met kracht tegen den inval der Franschen te verzetten [1]. Dezen dan belegerden *Hesdin* onder den markies DE LA MEILLERAIE, welke plaats den 19 Juni overging. FEUQUIÈRES, die *Diedenhoven* (*Thionville*) had aangetast, werd met groot verlies door PICCOLOMINI geslagen; hij zelf werd gevangen genomen en stierf aan zijne wonden. Dit ongeval werd almede aan de langzaamheid geweten, met welke de Staten hun leger te velde hadden gebracht [2]. De Prins had intusschen op het fort van de *Voorne* vertoefd, lijdende aan de jicht. Doch tegen het midden van Juni riep hij de ruiterij uit de omliggende vestingen op, en den 13den dier maand deed hij het leger scheep gaan, Graaf HENDRIK met een vliegend leger in de bovenstreek onzer rivieren achterlatende. Zijn voornemen was om, hoezeer van de Fransche zijde met de belegering van een zoo onbeduidend plaatsje als *Hesdin* kwalijk aan den eisch voldaan werd, niettemin van zijne zijde het belangrijk beleg van de stad *Hulst* te gaan ondernemen, ten ware hem zulks door den vijand belet werd. Den 17den sloeg hij zich te *Philippine* neder; doch vermits de Kardinaal-Infant dadelijk met zijne macht derwaarts kwam afzakken, moest hij van het plan om die vesting te belegeren of in die streken iets anders te ondernemen, afzien, een denkbeeld, dat hij trouwens reeds voordat hij te *Philippine* aankwam, wegens de groote macht, die de vijand beschikbaar had, had opgegeven [3].

Wat hij in den zomer met het leger uitvoerde.

Na zes weken lang aldaar gelegerd geweest te zijn, vatte de Prins het plan op om naar den kant van *Gelder* op te trekken, en zoo de Spaansche krijgsmacht hem derwaarts niet volgde, het beleg om deze stad te slaan, of, zoo de vijand hem volgde en het hem belette, zich te *Rijnberk* weder in te schepen en onverhoeds zich naar het door de Spaansche troepen ontruimde *Vlaanderen* terug te begeven en alsdan *Hulst* met de voordeeligste kans te belegeren. Met dit doel scheepte hij den 31sten Juli (1639) het geheele leger te *Philippine* in. In den tijd van 9 dagen was de armée te *Rijnberk*, waar men Graaf HENDRIK aantrof, die niet had kunnen beletten, dat de Markies DE LEDE eene aanmerkelijke versterking in de vesting *Gelder* geworpen had. Dit en de aankomst van 's vijands hoofdmacht te *Venloo*, deed Zijne Hoogheid van het beleg van *Gelder* afzien. Nu was hij op de volvoering van zijn andere plan bedacht. Doch de schepen,

[1] *Archiv. de la M. d'Or.*, p. 145, 146. [2] *Archiv. de la M. d'Or.*, p. 148.

[3] AITSEMA, p. 606, 607. *Mém. de Fréd. Henri*, p. 250—254. *Resol. Stat.-Gen.* 20 Juni, 1639. Het geringe voordeel en de groote nederlaag der Franschen laten zich zeer goed verklaren uit den toestand hunner troepen. Toen VOSBERGEN in den winter van 1637 op 38 van *Boulogne* naar *Parijs* reisde, merkte hij op, hoe weinig orde er onder de krijgsmacht heerschte, en hoe zij wegens wanbetaling verliep. De Steden kochten met groote sommen de verplichting af om zulke soldaten binnen hare muren te ontvangen (zie *Verbael van Vosbergens deputatie*).

die zijne krijgsmacht moesten verweren, kwamen laat aan, door tegenwind als anderzins opgehouden, dermate dat hij drie weken lang te *Rijnberk* toefde. Den 3den September eindelijk scheepte hij de troepen in; maar alsnu veroorzaakte windstilte, dat hij vier of vijf dagen te laat in de nabijheid van *Hulst* aankwam, daar de vijand in den tijd, dien de vaart gekost had, *Vlaanderen* insgelijks had kunnen bereiken [1]. Bij zijn vertrek van *Rijnberk* had de Prins de mogelijkheid, dat zijn plan mislukte, reeds voorzien, en de ongelegenheid berekend, die het in zou hebben, zoo hij tweemaal in één jaar onverrichter zake in *Vlaanderen* geland zou zijn: dit, begreep hij, zou onze wapenen bij den vijand veracht en bij onze vrienden minder geteld maken. Dus had hij den tocht niet willen ondernemen zonder de Staten-Generaal van alles te verwittigen: zóó konden zij nog vóórdat hij in *Vlaanderen* aan zou komen, hem hun advies doen geworden. Te eerder besloot hij tot deze mededeeling, omdat de Gedeputeerden te velde niet allen tegenwoordig [2] en bovendien verdeeld van gevoelen waren. Den 4den September verschenen des Prinsen gemachtigden, de Heeren VAN DER CAMER en VOSBERGEN, uit het leger aangekomen, in den vroegen morgen (het was een Zondag) voor de Staten-Generaal. Na hen gehoord te hebben, gaven Hun Hoog Mogenden te kennen, dat zij het betreurden, dat deze zaak aan hun oordeel onderworpen was: immers juist om in zulke gevallen te beslissen, diende de Deputatie te velde. Nu evenwel hun oordeel gevraagd was, verklaarden zij, vele bezwaren te zien in het beleg van *Hulst.* Wat de Prins als mogelijk aannam, achtten zij zeker: de vijand zou het garnizoen dezer stad versterken; het beleg kon tot in den winter duren, en door de vochtigheid zouden er ziekten in het leger ontstaan. Niettemin hadden zij zoo veel vertrouwen op de sterkte en de kracht van het leger, dat zij de kans gewaagd wilden zien, ook om reden dat men *Frankrijk* hiermede naar den zin handelde. Aan oorlogsbenoodigdheden en geld zouden zij het niet laten ontbreken [3]. Dadelijk gaven Hun Hoog Mogenden aan deze belofte in zoo verre gevolg, dat zij, te elf uren na de predikatie weder vergaderd, besloten den Raad van State ten eerste eene petitie van 500,000 gulden boven het millioen legerlasten aan de Provinciën te laten doen [4]. Aan het moedbetoon en de aanbiedingen van Hun Hoog Mogenden heeft het derhalve niet gehaperd, zoo de kans niet gewaagd is. Hoe het zij, de uitslag van den veldtocht ook van dit jaar vermeerderde den roem van den Kardinaal-Infant en deed den Prins van *Oranje* van besluiteloosheid verdenken [5].

1836—1639.

---

[1] *Mém. de Fréd. Henri*, bl. 254—256.

[2] De Graaf VAN KUILENBURG, een der Gedeputeerden te velde (zie AITSEMA, bl. 606), was vóór het einde der maand Juni overleden (*Resol. Stat.-Gen.* 23 Juni, 1639).

[3] *Secrete Resol.* 4 Sept. 1639.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 4 Sept. 1639.

[5] V. D. CAPELLEN, II, bl. 28.

1636—1639. Strijd tusschen *Holland* en de Landprovinciën.

Intusschen was de strijd tusschen de Staten-Generaal en de Staten van *Holland* voortgezet. Deze Provincie bleef bepaaldelijk hardnekkig weigeren zich met de andere Gewesten te vereenigen en de verpachting der convooien en licenten toe te staan. Door eenheid in het stuk der belastingen moest noodwendig het beleid der financiën in de hand der Generaliteit komen; zoo zou deze een middel van gezag bekomen hebben, dat haar tot nog toe ontbrak, en juist dit was het wat *Holland*, niet geneigd om zich het hoofdbeleid in de Republiek te laten ontwringen, verlangde te keer te gaan.

Den 16den Maart (1639) bracht de Voorzitter (in deze week zat *Utrecht* voor en bekleedde de Heer VAN WEEDE die waardigheid) in de vergadering der Staten-Generaal, dat de Beleiders van 's Lands equipage te *Amsterdam* zich steeds verontschuldigden de oorlogschepen toe te rusten, zoolang zij te *Hellevoetsluis* lagen, op grond dat de Burgemeesters hun zulks verboden. En tevens deelde hij mede, dat *Holland* zwarigheid bleef maken om de generale verpachting der convooien en licenten in te willigen. Op deze voordracht konden de Provinciën niets anders doen, dan voornemen, ten aanzien van het eerste punt de Burgemeesters van *Amsterdam* en *Enkhuizen*, en ten aanzien van het andere de Staten van *Holland* te verzoeken, zich naar het verlangen der Staten-Generaal te schikken [1]. Ten aanzien van het vraagstuk, waar de schepen zouden worden uitgerust, namen de Staten van *Holland* den 23sten Maart (1639) een besluit van den volgenden inhoud: de schepen, die thans in het Goereesche Gat lagen, zouden door de Beleiders worden uitgerust waar ter plaatse hun zelven dienstigst zou dunken, en voortaan zouden de schepen, bestemd om de Vlaamsche Kust te bezetten en in de Nauwe Zee te kruisen, zich daar waar zij oorspronkelijk uitgezeild waren, moeten laten herstellen en ververschen, doch zou men door toezending van levensmiddelen in zee de noodzakelijkheid om ergens in te loopen, zooveel mogelijk, voorkomen. In hoogen nood zouden zij mogen inloopen waar zij de gereedste hulp zouden kunnen vinden. — Bij deze door *Holland* als een voorloopige maatregel gekenmerkte verordening, gaf deze Provincie, zonder het beginsel, door de Regeering van *Amsterdam* en *Enkhuizen* voorgestaan, te verloochenen, ruimte genoeg om daarvan in de praktijk af te wijken. Niettemin verklaarde Zijne Hoogheid, dat in eene zaak, de Generaliteit rakende, niet door ééne Provincie alleen behoorde beschikt te worden [2]. Den 6den April derhalve gaf *Holland*, ter Generaliteit nevens hare gewone door buitengewone Gedeputeerden vertegenwoordigd, te kennen, dat zij hare resolutie van 23 Maart nader getoetst had. Zij was van oordeel, dat die gehandhaafd moest worden; maar verklaarde zich desniettemin bereid om de zeezaken in haren boezem nader te overwegen, en haar besluit alsdan door de Generaliteit te laten vaststellen of des noods daarover door Gecommitteerden der Provinciën te laten beraadslagen. Bij deze mededeeling voegden de Hollandsche Gede-

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 16 Maart, 1639.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 2 April, 1639.

puteerden een scherp verwijt aan de Provinciën *Gelderland*, *Zeeland* en *Friesland:* terwijl dezen het zeewezen door verzet tegen *Hollands* besluit schenen te behartigen, toonden zij zulks geenszins in allen deele metterdaad. *Gelderland* was steeds achterlijk in het uitrusten der bodems, die ter harer repartitie stonden. *Zeeland* had zich nimmer gevoegd naar de Nieuwe Orde en Règlement ter zee, en nooit goed gevonden hare schepen te *Hellevoetsluis* te laten ververschen en herstellen; en wat *Friesland* betrof, deze Provincie was zoo nalatig, dat het was alsof zij het geheele zeewezen verzaakte [1]. 1636—1639.

Omstreeks het midden van Juli (1639) begon weder de nu reeds meermalen voorgekomen strijd over de verpachting der convooien en licenten, die de Staten van *Holland* op hun grondgebied niet wilden toestaan, en Hun Hoog Mogenden toch doorzetteden. Den 18den Juli uitten de Staten-Generaal hun gevoelen omtrent deze zaak op de volgende wijze: de dag dier verpachting naderde en reeds was het tijd om de biljetten aan te plakken. Opdat zij nu, tot bevrediging der Provinciën, die reeds vele jaren herwaarts de zaken der zee uit hare middelen hadden gesubsidiëerd, zou kunnen doorgaan, verzochten Hun Hoog Mogenden de Heeren van *Holland* binnen korte dagen het noodige besluit te nemen tot voltrekking der verpachting, volgens het advies van Zijne Hoogheid en den Raad van State, voor het geheel of ten minste voor een grooter deel dan voor dezen, ten einde hierin met de meeste eenigheid der Provinciën te werk gegaan mocht worden. — Reeds drie dagen daarna namen de vijf Provincieën (want *Zeeland* hield in deze zaak tot op eene zekere hoogte de zijde van *Holland*) een anderen toon aan. Daar de Heeren van *Holland*, zoo heette het toen, nu herhaaldelijk uitgenoodigd waren zich op dit punt met de vijf Provinciën te vereenigen, zonder dat zij zich alsnog daarop hadden verklaard, zoo zou men Zijne Hoogheid verzoeken, hen daartoe aan te manen, opdat er op die wijze vaste middelen mochten gevonden worden om krachtige maatregelen te nemen tegen het openbaar geweld des vijands, die alom nagenoeg zonder tegenstand te vinden in zee huis hield [2]. — Dit was thans de staatkunde der Provinciën: de zaken der zee tegen *Holland* op te nemen, en de ontoereikendheid der zeemacht om de Vlaamsche havens gesloten te houden en tegelijk den zeehandel en de visscherij te dekken, aan *Hollands* eigenzinnigheid te wijten. Men had op dit oogenblik eene

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 6 April, 1639. *Resol. Holl.* 8 April, 1639. Sints geruimen tijd was er sprake van de afschaffing der Admiraliteit te *Dokkum* of wel van de vereeniging van dit Collegie met dat van het Noorder-Kwartier (*Resol. Stat.-Gen.* 22 Sept; 11 Nov. 1637. *Resol. Holl.* 22 Sept.; 21 Nov. 1637). Dit denkbeeld werd niet uitgevoerd. De Heeren van *Holland* wilden zich met die zaak niet bemoeien. Het beleid der zeezaken in *Friesland* bleef echter gebrekkig: er heerschte wanorde en het ontbrak aan geld (*Resol. Stat.-Gen.* 1 Dec. 1638. 9 Febr. 1639. *Archiv. de la M. d'Or.* p. 141, 142).

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 18, 21 Juli, 1639. *Resol. Holl.* 21 Juli, 1639.

1636—1639. te schoonschijnender reden, omdat onze zeemacht toen bovendien nog het oog te houden had op de vloot, die men uit *Spanje* verwachtte, hetgeen hare kracht nog meer verdeelde. — Op het verzoek der Staten schreef de Prins, uit *Philippine*, aan die van *Holland*, dat zij in de verpachting bewilligen mochten. Krachtiger liet hij zich niet gelden, en de Provinciën deden derhalve vooreerst niets meer dan haar verzoek gedurig onvermoeid te herhalen [1]. Den 8sten Augustus op nieuw door den Voorzitter der Staten-Generaal aangemaand, antwoordden de Hollandsche Gedeputeerden, dat het aan hen niet had gehaperd, daar zij de zaak met allen ijver aan hunne lastgevers hadden op het hart gedrukt. Dezen hadden tot hetgeen men van hen verlangde, nog niet kunnen besluiten: evenwel was de tegenstand beperkt tot een klein getal Steden [2]. In allen gevalle, de zaak zou tot de dagvaart van September verdaagd worden. — Het was waar: klein was het getal der Steden, die zich niet met het verlangen der Provinciën wilden vereenigen, maar daaronder was *Amsterdam:* de overige waren geen belangrijker plaatsen, dan *Edam*, *Medemblik* en *Purmerende* [3]. — Daar dan de Heeren van *Holland*, en evenzeer die van *Zeeland*, op het stuk der verpachting nog niet tot het gewenschte besluit gekomen waren, besloot de meerderheid der Staten-Generaal de pacht op voorgaanden voet te laten doorgaan, en wel op den 20sten September, opdat de genoemde twee Gewesten den tijd zouden hebben om zich alsnog bij de meerderheid te voegen. Van dit besluit zou mededeeling geschieden aan Zijne Hoogheid, opdat hij door zijne vermaning de Staten van *Holland* en *Zeeland* daartoe mocht bewegen [4]. Eenigen tijd later verschoven Hun Hoog Mogenden de verpachting tot den 30sten September, zonder evenwel van de Heeren van *Holland* te kunnen verkrijgen, dat zij het aanplakken der biljetten zouden dulden [5].

Doch intusschen zou de proef genomen worden, of de zeemacht bij het tegenwoordig beleid al of niet in staat was zich op zee te handhaven en door de bestrijding van den vijand ter zee het land te behouden. De zeeslag bij *Duins* zou dit bewijs leveren, en alzoo ruim zoo gewichtig zijn in zijne gevolgen voor den staat van zaken binnenslands, als voor 's Lands stelling tegenover den vijand. Ware de uitkomst van dat gevecht anders geweest, het tegenwoordige stelsel ware van ontoereikendheid overtuigd geworden, en de Heeren van *Holland* zouden beschaamd hebben gestaan, ja wegens hun verzet straf-

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 28 Juli; 5, 6, 8 Aug.; 3, 8 Sept. 1639.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 8 Aug. 1639.

[3] *Resol. Holl.* 28 Juli; 4, 5 Aug. 1639. Op de eene plaats wordt als vierde van de vier difficulteerende Steden *Medemblik*, op de andere *Monnikendam* genoemd.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 11 Aug. 1639.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 10, 16 Sept. 1639. *Resol. Holl.* 6, 8, 13, 15, 16 Sept. 1639.

baar zijn bevonden. Terwijl thans de staatkunde van de Zeeprovinciën en bepaaldelijk van *Holland* tegen hare bestrijders onaantastbaar werd. 1636—1639.

Reeds in Januari (1639) had men te *'s Gravenhage* bericht, dat de vijand van zins was een 4000-tal soldaten uit de Zuidelijke Nederlanden naar *Spanje*, en daarentegen Spaansche manschappen naar de Zuidelijke Nederlanden te laten komen over zee. Aan de overkomst van Walen naar *Spanje* hechtte OLIVAREZ veel. Door de Franschen op eigen bodem bestookt, meende deze Minister, al was het ook, dat de Prins van CONDÉ in September (1638) het beleg van *Fuenterrabia* had moeten opbreken, dat men *Spanje* op den duur niet tegen verovering zou kunnen behoeden, zoo men geene geoefende krijgslieden, krachtiger dan het Spaansche volk, bij de hand had. »De veiligheid van *Spanje*", schreef hij, »hangt geheel af van de komst der Walen," en later: »om gerust te leven, hebben wij nog een 5000-tal Walen noodig" [1]. En toch was het geen tijdstip om de Zuidelijke Nederlanden te ontblooten. Integendeel het kwam aan op de uitvoering van het plan om een laatsten slag te slaan tot fnuiking van de Republiek der Vereenigde Provinciën. Maar dit doel meende men door middel eener sterke vloot ter zee te moeten bereiken. Genoeg zoo die vloot, na zich van hare taak gekweten te hebben, eenige duizenden manschappen uit *Spanje* aanbracht, die in *Nederland* meer gehard en beter geoefend konden worden. De vijand wil Walen naar *Spanje* overbrengen.

Het bericht intusschen van dien ruil van troepen tusschen *Spanje* en het land der Walen trok ten onzent de aandacht. Men hoopte de troepen onder weg te kunnen onderscheppen, en zond in dezen zin bevelen tot den Luitenant-Admiraal [2]. Deze meldde bij brief van den 6den Februari, dat er in het *Scheurtje* 12 koningschepen, twee koningsfregatten met 6 of 7 fluiten, beladen met welgeoefende soldaten op den uitzeil lagen, naar de *Corunha* bestemd. Dus verzocht hij versterking [3], om dat eskader het uitzeilen te beletten, of het in zee te kunnen overmeesteren. De Staten wenschten tot dat einde eenige convoiers van de Admiraliteiten van *Rotterdam* en *Zeeland* tijdelijk onder de vlag gezonden te zien. De Admiraliteit van *Rotterdam* was buiten staat om dadelijk aan dien eisch te voldoen [4], en toen zij een paar van die schepen derwaarts gezonden had en ook de Vice-Admiraal DE WITT aanstalten maakte om weder op zijn

---

[1] *Compte rendu de la Comm. roy. d'hist.* (*Acad. roy. de Belg.*) 1864. Visite aux Archiv. et à la Bibl. royale de Munich, par M. GACHARD.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 25 Jan.; 9 Febr. 1639. [3] *Resol. Stat.-Gen.* 15 Febr. 1639.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 17 Febr. 1639. *Resol. Holl.* 21, 25 Jan.; 26 Maart, 1639. De oorzaak hiervan was ten deele hierin gelegen, dat de Admiraliteit geene matrozen krijgen kon, daar dezen zich allen door de Beleiders van 's Lands equipage in dienst lieten nemen, die hun hooger soldij betaalden, te weten een maandgeld van 12 tot 15 gulden, terwijl de Admiraliteit zich aan het gewone maandgeld van 10 gulden hield (*Resol. Stat.-Gen.* 17 Febr.; 27 April; 2 Mei, 1639).

1636—
1639.

Overwinning door TROMP behaald.

post te zijn [1], had TROMP reeds den 18[den] Februari een beslissenden slag geslagen. Twee Duinkerkers met 230 gevangenen, door hem te *Hellevoetsluis* opgebracht, getuigden van de overwinning [2]. Den 24[sten] Februari verscheen de Luitenant-Admiraal zelf en verhaalde wat hij, ondersteund door den Commandeur BANCKERT en andere dappere Kapiteins, verricht had. Het gevecht was dicht onder de Vlaamsche Kust voorgevallen: de vijand was 22 schepen sterk; de onzen 10 schepen en 12 fregatten. De uitslag was geweest, dat de vijand zoo snel de wijk had moeten nemen, dat hij negen van zijne schepen aan den wal had moeten zetten, daaronder het schip van den Vice-Admiraal, die dezen zijnen bodem in brand had gestoken. Twee Koningschepen waren in de handen der onzen gevallen. — Hun Hoog Mogenden betuigden den Vlootvoogd dadelijk hunnen dank, met de verklaring, dat zijne daad het Land tot voordeel en hem tot roem verstrekken zou. Zulke uitstekende diensten (voegden zij er bij) willende erkennen, zeiden zij hem een gouden ketting met medaille toe, ter waarde van 2000 gulden; aan BANCKERT een ketting van 800, en aan elk der overige Kapiteins eenen van 400 gulden [3]. De twee opgebrachte schepen werden, volgens de bestaande plakaten, met al hun geschut en goed, onverminderd het recht van den Admiraal-Generaal, aan den Vlootvoogd en de officieren, die bij het gevecht tegenwoordig geweest waren, gelaten [4]. Den volgenden dag verscheen TROMP voor de Staten van *Holland*. Hier ontbrak het hem ook niet aan lof en dank. Hun Edel Mogenden schonken hem boven de vereering, hem door de Staten-Generaal toegezegd, een gouden ketting en medaille ter waarde van 1000 gulden [5].

Wegens de nederlaag van den 18[den] Februari zag de vijand van zijn voornemen niet af om zijne schepen, de haven van *Duinkerken* uit, naar *Spanje* te zenden. Dus moest TROMP op zijne hoede blijven en een genoegzaam aantal schepen onder zijne vlag houden. Bezorgde men hem, dus verklaarde hij, het vereischte getal van 22 schepen, 5 jachten en 5 fregatten, dan zou hij de eer van het Land, die nu in gevaar was geweest, kunnen ophouden, en hij zelf zou lijf en leven gewillig voor den Staat opzetten, terwijl hij,

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 18, 23 Febr. 1639.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 23 Febr. 1639.

[3] Die kapiteins waren: JAN ANTONISZ. SLUIS, THIJS JELISZEN, VOORENS, KEERT DE KOE, LIEVEN DE ZEEUW, DORREVELT, GROOTE TJAERT, WILLEM VAN COLSTER, SIJBERT VIJCH, PIETER PIETERSZ. DE WIND (*Resol. Stat.-Gen.* 18, 24, 25, 29 Maart; 6 April; 17 Mei, 1639). In het geheel waren er 12 kapiteins, die benevens den Luitenant-Admiraal en den Commandeur BANCKERT kettingen kregen. Dit getal bekomt men, als men bij de 10 genoemden de twee Zeeuwsche Kapiteins (RINGERS en HOLLAER) rekent, die mede bij het gevecht tegenwoordig waren (*Resol. Stat.-Gen.* 22 April, 1638). — Den 1[sten] Januari (1639) was Kapitein PIETER VAN DEN BROUCK met een gouden medaille vereerd, omdat hij zich met zijn schip dapper tegen zeven fregatten van den vijand verdedigd had (*Resol. Stat.-Gen.* 3 Jan. 1639).

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 24 Febr. 1639.

[5] *Resol. Holl.* 25 Febr. 1638.

zoo gebrekkig ondersteund, als tot dus verre, verdrietig en afkeerig zou worden van zulk een zorgelijke taak. — Het schijnt dat TROMP, misschien onder den invloed van *Hollands* tegenpartij, de Staten van dat Gewest wilde doen gevoelen, dat zij, zou de eer op zee gehandhaafd worden, gehoor zouden moeten geven aan de voorslagen der vijf Provinciën. Hoe dit zij, Hun Edel Mogenden, niet gezind om die partij te kiezen, waren te vaardiger om TROMP geen reden van klachten te laten. Zij besloten het uiterste aan te wenden om spoedig twaalf Landsoorlogschepen in zee te brengen, den Gecommitteerden gelastende, de daartoe noodige penningen dadelijk te leveren, en hun, die zulks aanging, verbiedende de eenmaal ter bezetting der Kust aangewezen schepen tot eenigen anderen dienst te gebruiken. Den volgenden dag legde de Luitenant-Admiraal in de vergadering van Hun Hoog Mogenden meer vertrouwen aan den dag [1]. 1636—1639.

Terwijl het dus veel moeite in zou hebben om de gevorderde schepen op de Kust te krijgen, kwam de Heer D'ESTRADES op nieuw voor den dag met een verzoek van den Koning van *Frankrijk*, dat de Staten 15 oorlogschepen zouden voegen bij de vloot, die Zijne Majesteit dit jaar in zee zou brengen, om door een zeetocht *Spanje* afbreuk te doen. Overwegende, dat de Fransche vloot, van onze zijde versterkt, den uitstekenden dienst zou kunnen bewijzen om door het onderscheppen der zilvervloot de afvaart der naar de *Nederlanden* bestemde armade te beletten, of anderszins hare behouden overkomst te bemoeilijken, beraamden de Staten een middel om dat verzoek in te willigen. Zij wendden zich tot de West-Indische Compagnie, opdat deze de verzochte schepen mocht leveren, daar toch de bestrijding der Spanjaarden op dat terrein tot hare taak behoorde [2]. Reeds was de zilvervloot, door den Admiraal CORNELIS JOL, genaamd HOUTEBEEN, in de haven van *Havanah*, waaruit zij naar het moederland had willen stevenen, teruggejaagd [3], en thans kwam het er op aan, haar met vereende kracht aan te tasten. — Die onderneming van den Admiraal JOL was geschied op last van Graaf JOHAN MAURITS VAN NASSAU. Deze Landvoogd van *Braziliê* was niet onverdeeld voorspoedig geweest. In October, 1636, met 3000 soldaten scheep gegaan [4], en in Januari, 1637, aan de plaats zijner bestemming gekomen, had hij zich dadelijk tot eenen tocht tegen den vijand toebereid. In Maart derhalve overweldigde hij de sterkte Bedrijven in *Braziliê*.

[1] *Resol. Holl.* 25 Febr.; 2, 12 Maart, 1638. *Resol. Stat.-Gen.* 26 Febr. 1638.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 2, 4 Maart, 1639. *Resol. Holl.* 3 Maart, 1639.

[3] AITSEMA, bl. 539. Deswegens had deze Admiraal een gouden ketting ten geschenke gekregen (*Resol. Stat.-Gen.* 24 Nov. 1638). Deze vlootvoogd had groote klachten tegen zeven kapiteins, welke bij dien aanslag onder zijne bevelen gestaan hadden. Zij werden deswegens gevangen gezet. Maar zij beschuldigden op hunne beurt den vlootvoogd ruim zoo hard, als deze hen. Hoe het zij, de kapiteins werden, de een zwaarder, de andere minder zwaar, gestraft (AITSEMA, bl. 589, 591).

[4] Zie hiervoor, bl. 44, 45.

1636 — 1639. *Parason*, in het Kapiteinschap *Fernambuc*, een krijgsbedrijf, dat tot de onderwerping van een vrij groot aantal Brazilianen leidde, en niet zonder ophef in het moederland werd aangekondigd en met klokkenluiden en het lossen van het geschut in de grensplaatsen werd gevierd [1]. Ook op de tegenoverliggende Kust van *Afrika*, die mede binnen de grenzen van het octrooi der Compagnie gelegen was [2], sloeg hij de oogen, en in Juni, 1637, zond hij eenige schepen naar de Kust van *Guinea*, alwaar men zich in Augustus van de vesting *St. George del Mina* meester maakte. Doch in hetzelfde jaar had men hier te lande eene ramp, in eene der koloniën geleden, te betreuren. De Spanjaarden van het eiland *Trinidad* hadden een' aanslag gewaagd op het nabijgelegen eiland *Tabago*, dat sints 1632 in de macht der Nederlandsche Compagnie was; de bezetting van het fort aldaar had zich overgegeven, doch het behoud van lijf en goed bedongen. In weerwil van deze overeenkomst had de Spaansche goeverneur de onzen gevangen naar *Margarita* gezonden, om van daar naar *Spanje* te worden vervoerd; vier en veertig had hij er van doen ophangen, en veertig jongelingen, meestal Zeeuwsche burgerkinderen, in slavernij gehouden [3]. — In 1638 beraamde de Landvoogd van *Brazilië* een krijgstocht tegen de *Bahia;* doch om dien tot een gelukkig einde te brengen, ontbrak het hem aan genoegzaam krijgsvolk. Ten einde hem meer troepen te bezorgen, drong de Compagnie bij de Staten op subsidie aan [4], en onderhandelde men met den kolonel ARTICHOFSKI, die uit *Braziliё* terug was, opdat hij, in plaats van naar *Polen* te gaan [5], zich nogmaals naar *Braziliё* zou begeven aan het hoofd van een nieuw geworven regiment. Het had moeite in om deze manschappen bijeen te krijgen [6].

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 14 Juni, 1637. Zie voorts *Onderschepte Brieven uit Braziliё*, in *Kronijk v. h. Hist. Gen. te Utrecht*, Jaarg. XXV, bl. 171—188. *Braziliaansche Brieven*, ald. bl. 206, volgg.

[2] In 1636 was NICOLAAS VAN YPEREN, in plaats van POMPEO DE LA SALE, goeverneur van de Kust van *Guinea* geworden, op welke reeds een belangrijke handel gedreven werd; althans in Mei, 1635, verzocht en bekwam de Compagnie een eskader om de van daar verwachte retourschepen te beveiligen (*Resol. Stat.-Gen.* 12 Mei, 1635. 18 Sept. 1636).

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 23 Nov. 1637. *Resol. Holl.* 22 Dec. 1637.

[4] *Resol. Holl.* 23, 30, 31 Juli, 1638.

[5] Zie hiervoor, bl. 44, Noot 3.

[6] AITSEMA, bl. 539. Niet lang bleef ARTICHOFSKI in *Braziliё;* maar, met den Landvoogd in geschil geraakt en door hem afgezet, keerde hij herwaarts (WAGENAAR, XI, bl. 247, 248). — Het geschil over den vrijen handel (zie hierboven, bl. 46—50) werd in 1638 voortgezet. In April kwamen de Kamers onderling overeen, dat de handel in negers, braziliënhout en krijgsbehoeften zou verblijven aan de Compagnie, maar in alle andere waren vrij handel zou mogen gedreven worden. Die van *Zeeland* kwamen daartegen op en verlangden dat aan de Portugeezen, onderdanen van onzen Staat in *Braziliё*, de handel verboden zou blijven (AITSEMA, bl. 527. *Resol. Stat.-Gen.* 12 Jan.; 5 Febr. 1638. *Resol. Holl.* 23, 25, 26, 27, 31 Maart; 1, 2, 23 April; 14, 15 Juli, 1638. *Kronijk v. h. Hist. Genootsch. te Utr.* Jaarg. XXV, bl. 191—205.

De Staten van *Holland* intusschen waren steeds gezind de Maatschappij te ondersteunen [1]. — 1636—1639.
Met den aanvang van het jaar 1639 verzocht zij, dat de Staten-Generaal haar kapitaal met een bedrag van 5,800,000 gulden, zouden vermeerderen, of wel zich vast zouden verbinden, haar, zoolang haar octrooi nog zou duren, een subsidie van 700,000 gulden uit te keeren. Dan rekende zij niet alleen de gemaakte veroveringen en den eenmaal gevestigden handel te kunnen handhaven, maar ook zulke belangrijke nieuwe ondernemingen bij de hand te kunnen nemen, dat er nimmer subsidie voordeeliger uitwerking zou blijken opgeleverd te hebben, terwijl zij zich dan tevens van de vernieuwing van haar octrooi verzekerd kon houden. De Heeren van *Holland* willigden dit verzoek bereidvaardig in [2]. Te noodzakelijker was eene krachtdadige ondersteuning, omdat *Spanje* de zending van eene vloot naar *de Nederlanden* gepaard wilde doen gaan met eene poging om *Brazilië* te herwinnen.

Maar de vloot naar *Nederland* zou niet afgaan, of alvorens moesten de uit *Duinkerken* verwachte schepen en soldaten in *Spanje* aangekomen zijn. Van het uiterste belang was het derhalve, dat onze scheepsmacht den Spaanschen koningschepen bij voortduring belette, uit die haven uit te loopen.

De vijandelijke schepen raken uit *Duinkerken*.

In het begin van Maart (1639) kregen de Staten van hunnen Agent te *Calais* bericht, dat de vijandelijke schepen zich weder gereed maakten om zoo spoedig mogelijk *Duinkerken* uit te loopen, ten einde de reis naar *Spanje* te ondernemen. Zijne Hoogheid sloeg den Staten van *Holland* voor, om zes of zeven oorlogschepen, in *Texel* liggende, tot convooi bestemd, almede naar de Vlaamsche Kust onder de vlag te zenden. Slechts de Gedeputeerden van *Amsterdam*, welke Stad dat convooi vooral noodig had, konden daarin niet zonder naderen last bewilligen [3]. De Admiraliteit van *Zeeland* zond, heette het, in allerijl vier of vijf oorlogschepen onder den Vice-Admiraal JAN EVERTSEN met dezelfde bestemming in zee. Jammer maar, dat men daarbij vernam, dat een deel van die Zeeuwsche bodems weldra weder tot een ander einde zou gebruikt worden. Dus drongen die van *Holland*, en dat niet zonder vrucht, er op aan, dat Hun Hoog Mogenden de Zeeuwsche Admiraliteit zouden bewegen, al die schepen ten minste zoo lang op de Kust te laten, totdat zij door een gelijk getal Hollandsche zouden zijn vervangen [4].

---

[1] *Resol. Holl.* 3, 4, 5 Aug.; 1 Dec. 1838.

[2] *Resol. Holl.* 22, 25 Jan.; 9 April; 24 Mei, 1639. Alleenlijk werd de zaak eenigen tijd opgehouden, omdat de Edelen hunne definitieve toestemming niet wilden geven, voor en aleer hun het recht verleend was om uit hunne Orde een Bewindhebber te stellen in eene Kamer ter hunner keuze. Ten laatste werd hun door tusschenkomst van den Prins dit recht toegekend (*Resol. Holl.* 17 Maart; 9 April; 13, 14, 16, 19, 20, 21 Mei, 1639).

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 4 Maart, 1639. *Resol. Holl.* 3 Maart, 1639.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 8 Maart, 1639. *Resol. Holl.* 8 Maart, 1639.

1636—1639. Alsnu werd TROMP gelast, hoezeer zijn schip nog niet gereed was, zich met alle schepen, die zeilree waren, naar de Kust te begeven: hij kreeg de verzekering mede, dat andere hem, naarmate hunne uitrusting voltooid was, zouden volgen. Tegen dat zijn eigen schip gereed zou zijn, zou hij terug komen, om verslag te doen, en intusschen het opperbevel aan JAN EVERTSEN overlaten, die, zoo hij hoopte, zoolang op dien post zou blijven [1]. Den 13den Maart liep TROMP met vier schepen in zee [2]. Al de ijver om de vloot voor *Duinkerken* recht sterk te maken, belette echter den vijand niet, ditmaal in zijnen toeleg te slagen en met 18 schepen uit die haven in zee te loopen. Voordat TROMP aldaar was aangekomen, was zulks geschied, en onze vlootvoogd achtte dit in zoo ver een geluk, daar hij met de geringe macht, die hij bij zich had, zich niet met eere zou hebben kunnen doen gelden. De Zeeuwsche schepen waren niet op hunnen post verschenen. Zoo berichtte TROMP zelf, toen hij, van de Kust terug, den 6den April rapport aan de Staten-Generaal deed. Die van *Zeeland* verzekerden later, dat vijf Zeeuwsche schepen waren uitgezeild met last om zich onder de vlag van den Luitenant-Admiraal te vervoegen; maar dat zij de vloot niet hadden aangetroffen, dan toen de Duinkerkers reeds waren uitgeloopen [3].

Thans kon men de vloot, die *Spanje* tegen ons uitrustte, spoedig verwachten [4], en was het zaak, alle krachten in te spannen. TROMP verzuimde niet hiertoe krachtig aan te manen, en op voorstel van Zijne Hoogheid werd van wege de Staten-Generaal aan de nalatige Provinciën geschreven, dat ze toch, zoo dierbaar haar het behoud van het lieve vaderland was, met terzijdestelling van alle bedenkingen en bezwaren, de schepen, die ter harer repartitie stonden, onder de vlag zouden zenden [5]. *Holland* toonde in dit tijdsgewricht volkomen te beseffen, hoe voor haar alles afhing van den uitslag der nu noodzakelijke ontmoeting met de Spanjaarden op zee. Nevens de gewone verschenen den 12den April buitengewone Gedeputeerden van deze Provincie ter Generaliteit, en stelden in het licht, hoeveel er aan gelegen was, dat de te verwachten vijandelijke vloot vernield werd, hetgeen, zoo spraken zij, alleen door aanwending van be-

Hollands ijver bij de te verwachten *armade*.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 10, 13 Maart, 1639. *Resol. Holl.* 8, 9 Maart, 1639.

[2] *Resol. Holl.* 15 Maart, 1639.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 6, 26 April, 1639. *Resol. Holl.* 5 April, 1639. WITTE CORNELISZ. DE WITT was in die dagen niet in zee. Hem was gelast, aan land te blijven, totdat de Krijgsraad zijne zaak zou hebben uitgewezen (*Resol. Stat.-Gen.* 29 Maart; 13 April, 1639). Later evenwel werden de kapiteins en zeelieden, ten einde hen bij de behoefte, die eene vloot van de meest mogelijke sterkte vorderde, niet werkeloos aan land te laten, in zee gezonden, waar TROMP met zijnen Krijgsraad over hen zou rechten (*Resol. Stat.-Gen.* 23 April, 1639).

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 1 April, 1639. *Resol. Holl.* 5 April, 1639.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 4, 6 April, 1639.

hoorlijke middelen en door Gods genadigen zegen geschieden kon. Zij waren van zins niet alleen al de ten hunnen laste staande bodems onder de vlag te zenden, maar bovendien van Compagniën en particulieren schepen ter bestrijding van den vijand te huren, en alsnu vraagden zij, wat de andere Provinciën van hare zijde voornemens waren te verrichten: niet minder dan 13 schepen, door dezelven te leveren, ontbraken onder de vlag, de schepen van *Zeeland* niet medegerekend, die gezegd werden ditmaal op hunnen post te zullen zijn. — Hoe beschamend werd door zulk eene krachtsinspanning tegen *Spanje*, door *Holland* toegezegd, de aanklacht beantwoord, door hare tegenstanders wegens het verhuren van schepen aan *Spanje* tegen *Amsterdam* ingebracht! [1] — Op die ernstige vraag, door *Holland* aan de Provinciën gericht, werd besloten, dat daags daaraan in tegenwoordigheid van Zijne Hoogheid over de zaak zou beraadslaagd worden [2]. In afwachting daarvan hadden eenige Hollandsche Gecommitteerden een onderhoud met den Prins, die verklaarde, dat hij wel had gewenscht, dat voor minstens drie weken reeds geschied ware, wat die van *Holland* thans besloten hadden te doen, vermits hij vreesde, dat de Spaansche vloot er eerder wezen zou, dan de beloofde uitrusting van onze zijde gereed zou zijn. Toch wilde hij deze bevorderen [3], en met dat doel verscheen hij den 15den ter Generaliteit. Hier werd alstoen besloten, alle schepen, die alsnog in onze zeegaten toefden, binnen veertien dagen in zee te zenden om zich dadelijk in *Duins* te laten vinden. De Heeren CORNDERS en TERESTEIN werden naar *Utrecht* afgevaardigd, om de Staten aldaar aan te sporen, door het zenden van het beloofde geld de uitrusting van de bodems, door hen te leveren, niet langer op te houden. Gehuurd zouden worden te *Amsterdam* vier; op de *Maas*, in *Zeeland* en in het *Noorder-Kwartier* gezamenlijk zes schepen, en Zijne Hoogheid zou met Gecommitteerden, door hem zelven aan te wijzen, het hoofdbeleid van alle zaken op zich nemen [4]. — In deze vergadering waren 1636—1639.

---

[1] Een der matrozen, die in het voorjaar van 1639 een scheepje met den goeverneur der Canarische eilanden, D. LUIS DE CORDOVA, hadden veroverd en herwaarts opgebracht (*Resol. Stat.-Gen.* 9 Mei; 5 Aug. 1639. *Resol. Holl.* 10 Mei, 1639), wist nog te verhalen, dat te *Napels* wel 40 schepen van ingezetenen dezer landen in dienst waren, en noemde zeven schippers met name. Tegen het protest van *Holland*, welke Provincie dergelijke zaken aan haar Provinciaal Hof wilde opgedragen zien (*Resol. Holl.* 8 April; 24 Mei, 1639), werd alstoen de Raad van State gemachtigd om met Zijne Hoogheid ten aanzien van die schippers een eindbesluit te nemen (*Resol. Stat.-Gen.* 10 Mei, 1639. *Resol. Holl.* 11 Mei, 1639). Onder de armade, die weldra aankwam, bevonden zich werkelijk eenige schepen, van Hollanders gekocht (zie *Kronijk v. h. Hist. Genootsch. te Utr.* Jaarg. XXIV, bl. 74).

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 12 April, 1639. *Resol. Holl.* 9, 11 April, 1639.

[3] *Resol. Holl.* 12 April, 1639.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 13 April, 1639. *Resol. Holl.* 13, 14 April, 1639. Bij de bemoeiingen tot het gereed maken van zooveel schepen onderscheidde zich boven velen de equipagemeester

1636—1639. de Friesche Gedeputeerden afwezig [1]. Dit deed voor de uitrusting der vijf schepen, die Frieslands aandeel uitmaakten, niet veel verwachten. Toch betoonde zich de Heer LYCLAMA den volgenden dag gewillig om, ten einde die uitrusting te bevorderen, zelf naar *Friesland* te gaan, van waar hij weldra gunstige berichten terugbracht [2].

Botsing met de Engelschen te duchten.

Terwijl men, moedig op zooveel inspanning, de komst der Spaansche vloot afwachtte, deed zich eene moeilijkheid op, die wel vooruit te zien geweest was voor al wie de staatkunde van Koning KAREL I doorgrondde. In de laatste dagen van April ontving TROMP, op zijn schip *de Amelia* in het vaarwater van de Hoofden, van den Agent te *Calais* het bericht (later door koopmansbrieven bevestigd), dat volgens schrijven, aan het Hof van *Frankrijk* ontvangen, de Spaansche infanterie niet met Duinkerksche, maar met Engelsche schepen uit *Spanje* naar de *Nederlanden* zou worden vervoerd, opdat zij niet meer bezwaar dan gewone koopvaardijvaarders zouden vinden om in eene Vlaamsche haven binnen te komen. — Zoo zouden wij dan, naar het scheen, of lijdelijk moeten aanzien, dat onze vijand zijn doel voor een deel bereikte, of geweld tegen de Engelschen gebruiken. — Het besluit, dat de Staten hierop namen, hield in, dat de Prins door zijne bevelen in het gevreesde bezwaar zou voorzien: al wat Zijne Hoogheid in overleg met de Gedeputeerden te velde ten dezen zou besluiten, zou dezelfde kracht hebben, alsof het in de volle vergadering van Hun Hoog Mogenden ware vastgesteld [3]. — Het was duidelijk, dat men van den Prins de strenge toepassing van het oorlogsrecht verwachtte tegen onderdanen eener onzijdige Mogendheid, die onzen vijand troepen toevoerden. —

De Noordzee is onveilig, terwijl de vloot de *armade* afwacht.

De vereeniging van onze geheele scheepsmacht op een punt, waar zij zeker kon zijn de te verwachten Spaansche *armade* te zullen ontmoeten, bracht intusschen deze groote ongelegenheid mede, dat de Noordzee tegen de macht der Duinkerkers niet genoeg gedekt was. TROMP erkende zulks, toen hij in het begin van Juni berichtte, dat, zoo men hem binnen een bepaalden tijd genoegzame levensmiddelen toezond (en hierin werd voorzien [4]), hij tot half November in zee zou kunnen blijven, maar er bij voegde, dat, zoo hij er op rekenen kon, dat de Spaansche vloot nog langer, dan nu reeds het geval was, op zich zou laten wachten, hij een eskader in de Noordzee zenden zou om den vijand te beletten aldaar te schuimen. De Admiraliteit van *Zeeland* deed daartoe een uitdrukkelijk voorstel [5]. En inderdaad deze maatregel werd hoog noodig. Met acht

---

BLAUHULK. Hij verwierf van Hun Hoog Mogenden de betuiging hunner bijzondere goedkeuring (*Resol. Stat.-Gen.* 4 Mei, 1639).

[1] Den dag te voren waren toch de Heeren SCHWARTSENBERG en LYCLAMA tegenwoordig geweest.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 11, 27 April, 1639.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 6 Mei; 17 Juni, 1639.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 17, 23, 30 Juni, 1639.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 6, 7 Juni, 1639.

of negen fregatten vertoonde zich de vijand dagelijks omtrent de *Maas* en langs onze kusten, en nu eens nam hij een visscher, dan een koopvaarder, en het stond te vreezen, dat hij den haringbuizen, die van slechts weinig convooiers verzeld waren, geduchte schade zou toebrengen. Nog erger tijdingen kwamen weinige dagen later in. Met elf van zijne fregatten had de vijand negen Londonvaarders, twee Dovervaarders en twee Rouanvaarders, alle te *Vlissingen* en te *Middelburg* te huis behoorend, genomen. Eene gelijke schade, onder de schepen van *Nantes*, *Rochelle* en *Bordeaux* aan te richten, was te wachten. Dus werd de vraag gesteld, of TROMP, door een andere stelling te kiezen, niet tegelijk de komst der armada kon afwachten, en de geweldenarijen der Duinkerkers beletten, die in den tegenwoordigen toestand der zaken zelfs onzen oorlogschepen, zoo zij niet in genoegzaam aantal bijeen waren, reden gaven om beducht te zijn. Reeds, zoo daarin niet voorzien werd, verzocht de Admiraliteit van het Noorder-Kwartier de schepen terug, die zij onder de vlag van den Luitenant-Admiraal gezonden had: immers kon zij de zee niet aldus ontbloot laten [1]. Maar TROMP had alreede den Commandeur BANCKERT met vijf zeilen naar de Noordzee gezonden om in de eerste plaats de West-Indische schepen te geleiden en voorts tusschen *de Hoofden* en *Texel* te kruisen. Voor het overige meende de Luitenant-Admiraal al zijne schepen zorgvuldig bijeen te moeten houden. Wel zou, meende hij, de vijandelijke vloot nog zoo spoedig niet opdagen, maar eerst eene poging wagen om de Fransche scheepsmacht te vernielen; doch, was zij daarin geslaagd, dan zou zij ook onverdeeld herwaarts aankomen. Reden genoeg voor TROMP om ook zijne macht niet te verdeelen. Ook wat wij van de medewerking der Engelschen met onzen vijand te wachten hadden, liet zich thans nog geduchter aanzien. Het waren Engelsche koningschepen, zoo vernam men nu, die Spaansch geld en krijgsvolk naar *Vlaanderen* zouden overbrengen, en de Prins had wel orders gegeven om Engelsche koopvaarders, zoo zij dat deden, niet te sparen, maar moest men ook de koningschepen niet ontzien? Ook deze vraag werd aan Zijne Hoogheid ter beantwoording gesteld [2], en het was niet twijfelachtig hoe hij de zaak beslechten zou. — Niet lang bleef eene botsing met de Engelschen uit. In het Kanaal, dat hij op het punt was te verlaten, om, daar de Spaansche vloot nog niet te wachten was, in de Noordzee te kruisen [3], ontmoette TROMP den 28sten Juni drie Engelsche koopvaarders, die te *Cadix* 1070 Spaansche soldaten ingenomen hadden om ze naar *Duinkerken* over te brengen. Daar zij deze manschappen niet goedschiks hadden willen uitleveren, had hij door geweld van schieten hen daartoe gedwongen, maar ze hierna ongedeerd hunne reis laten voortzetten. De Staten, dit vernemende, zonden Gecommitteerden tot den Engelschen Resident te '*s Gravenhage*, om hem voor te houden, hoe zeer zulk eene handelwijze verschilde

1636—1639.

Botsing met de Engelschen.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 17, 21, 24 Juni, 1639.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 26 Juni, 1639.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 10 Juli, 1639.

1636—1639. van de oude vriendschap, en hoe zij tot nadeel strekte der gemeene zaak, waarbij toch de Koning zelf en zijn Huis betrokken was. Op dezen grond verzochten zij, dat de Koning op zulk een vergrijp order zou stellen. Tegelijk schreven de Staten aan JOACHIMI, dat hij den Vorst herinneren zou, hoe hij vroeger te kennen had gegeven, dat, zoo zijne onderdanen zich aan het gewraakte bedrijf schuldig maakten, zij zelven het zouden moeten weten te verantwoorden [1]. Vroeger reeds was den Koning door JOACHIMI voorgehouden, dat, zoo zijne schepen onzen vijand dienden, hij licht zien zou, dat onze schepen den oproerigen Schotten ten dienste stonden [2]. De Prins van *Oranje*, verre van TROMPS handelwijze tegen de Engelschen bedenkelijk te vinden, had hem gaarne nog strenger zien te werk gaan. Immers den 9den Juli schreef hij uit *Philippine*, dat het hem vreemd voorkwam, dat TROMP, nadat hij de Spaansche soldaten de Engelsche schepen had doen verlaten, deze niet in den grond geboord of verbrand had, of wel herwaarts opgebracht, volgens den last, hem voor zulk een geval gegeven. Op dit schrijven besloten de Staten-Generaal, TROMP te vermanen, dat, als hem weder zulk een geval voorkwam, hij handelen zou volgens zijnen last [3]. — Hieruit bleek, dat noch de Staten, noch de Prins gezind waren om de Engelschen te ontzien, als zij aan onzen vijand de behulpzame hand boden. Buitendien hadden zij steeds grieven genoeg tegen hen. Nog in de maand Augustus werden vijf onzer oorlogschepen door den Engelschen Vice-Admiraal PENNINGTON in *Duins* in civiel arrest gehouden [4], en voeren de Engelschen steeds met vloten *Duinkerken* uit en in [5]. En toch, liever dan door geweld, wenschten de Staten den Koning van *Groot-Britannië* door voorkomend dienstbetoon te winnen.

Voorslag van de Staten om als bemiddelaars tusschen KAREL I en zijne onderdanen op te treden.

Den 5den Maart (1639) droeg de president van Hun Hoog Mogenden (toenmaals de Heer VAN NOORDWIJK) der Vergadering voor, of het bij de onbetwijfelbare geruchten aangaande eenen oorlog, die tusschen Koning KAREL I en zijne Schotsche onderdanen stond uit te breken, niet raadzaam was, JOACHIMI te gelasten, op kiesche en voorzichtige wijze te trachten te vernemen, of het Zijner Majesteit ook aangenaam zou wezen, zoo onze Staat op de eene of andere wijze tusschentrad om eenen oorlog te voorkomen, die niet anders dan uiterst verderfelijk kon zijn voor *Engeland* en *Schotland* beiden, en bij gevolg ook voor onzen Staat. — Op dit voorstel werd besloten, dat men over de zaak met Zijne Hoogheid zou spreken. Dit geschiedde, en nu bleek, dat JOACHIMI reeds in een schrijven van 18 Februari gewag gemaakt had van een gesprek, door *Sir* JOHN FINET met hem over de gerezen misverstanden gevoerd, en hoe deze gezegd had, dat, als zij niet in der minne geschikt werden, er een oorlog uit zou voortkomen. Dit kon als eene uitnoodiging aan de Staten worden opgenomen.

---

1 *Resol. Stat.-Gen.* 4 Juli, 1639.
2 *Resol. Holl.* 13 Mei, 1639.
3 *Resol. Stat.-Gen.* 11 Juli, 1639.
4 *Resol. Stat.-Gen.* 10, 19 Aug. 1639.
5 *Resol. Stat.-Gen.* 7 Sept. 1639.

Althans de Prins ondersteunde het voorstel, den 3[den] Maart in de vergadering gedaan, 1636—1639.
en nu zou JOACHIMI de bevoegde personen polsen, of het goed zou worden opgenomen, zoo »Zijner Majesteits beste en vertrouwdste vrienden uit een vredelievend gemoed en goede nabuurschap het aanbod deden om Ambassadeurs tot bemiddeling der gerezen geschillen naar *Engeland* te zenden. Was het Zijner Majesteit niet aangenaam, dan zouden Hun Hoog Mogenden zulks nalaten en de zaak van verre aanzien" [1]. — En werkelijk hebben Hun Hoog Mogenden den binnenlandschen oorlog in *Engeland* »van verre aangezien". Wel werden nog voor het eind des jaars twee Nederlanders naar het Engelsche Hof afgevaardigd, maar eene bemiddeling tusschen den Koning en zijne misnoegde onderdanen behoorde niet tot de hun openlijk voorgeschreven taak.

Den 22sten April werd den Staten-Generaal bericht gedaan van een brief, gedagteekend den 25sten Maart, door den Koning van *Groot-Britannië* aan den Prins van *Oranje* geschreven, waarin hij dezen verzocht, hem verscheidene Engelsche officieren van de regimenten in onzen dienst af te staan. Uit de »Archieven van het Huis van *Oranje*" [2] blijkt, dat de Koning reeds vroeger den Prins geschreven had, niet bloot om eenige officieren, maar om een korps troepen ten zijnen gebruike. Toen had Zijne Hoogheid hem, ten antwoord, bij God betuigd, dat hij er zijn eigen bloed voor over zou gehad hebben om den Koning wat hij verzocht, te verschaffen; maar dat de invloedrijkste staatslieden, met wie hij over de zaak gesproken had, verklaard hadden, dat wij bij den aanstaanden veldtocht geene troepen konden missen. — Ook zelfs het verzoek om niet meer dan eenige officieren sloegen de Staten beleefdelijk af. Slechts zou CORNELIS VAN SCHARLAKEN, »buitengewoon ingenieur," thans in *Engeland*, aldaar mogen blijven [3]. — In weerwil van deze weigering op zijn verzoek had de Koning het eenigermate in zijne macht om zich schadeloos te stellen. In dezen tijd toch bevonden zich Engelsche en Schotsche officieren in *Groot-Britannië* om voor de regimenten in onzen dienst recruten te werven. Dien officieren nu met de door hen herwaarts bestemde manschappen had de Koning slechts de terugreize te beletten om wat hij begeerde ten spijt der Staten te erlangen, en werkelijk duchtten Hun Hoog Mogenden, dat de Vorst daartoe zou overgaan [4].

KAREL I verzoekt officieren en manschappen.

De Koning had, om uitvoer van wapenen ten zijnen behoeve en verbod van toevoer van oorlogsbenoodigdheden aan de Schotten te verwerven, de gunst der Staten te zeer noodig, anders zou hij zijnen Resident voorzeker in meer dan eene aangelegenheid een hoogeren toon hebben doen voeren. In het najaar van 1638 had de Koning zich te beklagen over officieren der Nederlandsche Oost-Indische Compagnie. ANTONIE VAN DEN HEUVEL, een Nederlander, doch die zich als zaakgelastigde en beambte van Zijne Britsche

Klacht van de Engelschen over de O. I. Compagnie.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 3, 5 Maart, 1639. *Resol. Holl.* 8 Maart, 1639. [2] t. a. pl. bl. 144, 145.
[3] *Resol. Stat.-Gen.* 22 April, 1639. [4] *Resol. Stat.-Gen.* 2, 13 Mei, 1639.

1636—1639. Majesteit had laten gebruiken, om de rechten der Engelschen op *Pulo run* te laten gelden, was op last van het Nederlandsche Gezag in hechtenis genomen. Wel was hij spoedig weder ontslagen; maar zijne komst herwaarts bewees genoeg, dat hij niet in staat was de Engelsche belangen langer in de *Oost-Indiën* te dienen. Over deze zaak nu diende BOTHWELL op last zijns Konings eene klacht in, en hij verlangde eene conferentie over de geschillen tusschen de Oost-Indische Compagniën der beide naties, bij welke conferentie VAN DEN HEUVEL tegenwoordig zou zijn. Dit nu verkozen de Staten van *Holland* niet toe te staan. Dat een Nederlander, over wiens ontrouw aan de belangen zijns vaderlands zij zich te beklagen hadden, als koninklijk-Britsch Commissaris bij de conferentie tegenwoordig zou zijn, dit te vergunnen, was hunne eer te na, en evenmin konden zij toelaten, dat door BOTHWELL zelven geschillen werden behandeld, wier beslechting, volgens de overeenkomsten, aan de Bewindhebbers der wederzijdsche Compagniën of aan de Raden van *Indië* was overgelaten, met dien verstande dat slechts als dezen het samen niet eens konden worden, de Koning ter eener, en de Staten-Generaal ter anderer zijde tusschen beiden zouden komen [1].

Den 7[den] Juni bewees een nieuw aanzoek, door BOTHWELL gedaan, tot welk eene hoogte de verbittering tusschen den Koning en de Schotten gestegen was. Toen toch verlangde die Resident, dat de Staten aan de Schotsche kooplieden alle handelsvoorrechten, die zij in *Zeeland* genoten, zouden ontzeggen, omdat zij zich mede als vijanden van hunnen Koning gedroegen. — Kort nadat hij dit verzoek had ingediend, en nog voordat hij van Hun Hoog Mogenden, die de Staten van *Zeeland* in deze zaak wilden hooren, antwoord had kunnen bekomen, vertrok de Resident om een uitstap te doen naar zijn vaderland [2].

Dus was hij niet hier te lande aanwezig, toen TROMP Engelsche schepen op het

---

[1] *Resol. Holl.* 29, 30 Nov.; 3, 7, 18, 22 Dec. 1638. 8, 31 Maart; 8 April, 1639.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 7, 10, 15 Juni, 1639. Nog een ander verzoek had de Resident vóór zijn vertrek tot de Staten gericht, te weten, dat zij aan verscheidene Arianen, die uit *Polen*, uit welk land zij zoowel als uit *Zevenbergen* verbannen waren, herwaarts wilden komen, den toegang tot hun land zouden ontzeggen. De Staten besloten daarop, den Provinciën aan te schrijven, een wakend oog te houden, dat die lieden niet in het land mochten komen. De Zuid-Hollandsche Synode en de Leidsche Theologische Faculteit wendden zich tot de Staten van *Holland* met een gelijk verzoek. De Staten beloofden hun bij hunne pogingen »om die verderfelijke secte, welke, zeide men, den Christelijken godsdienst en mitsdien den grondslag der Republiek door de loochening der Godheid van CHRISTUS ondermijnde", te weren, behulpzaam te zijn. Er was een brief onderschept, uit *Amsterdam* geschreven, waarin den Socinianen een goed onthaal beloofd werd: hier was, heette het, voor hen een groote oogst, en de Remonstranten zouden niet weigeren, hen als broeders te erkennen (*Resol. Holl.* 8, 9, 13, 16 April; 1 Oct. 1639. *Resol. Stat.-Gen.* 1 Oct. 1639. AITSEMA, p. 623).

overbrengen van Spaansche soldaten betrapt had. Thans kwam het voor onze scheepsmacht op waakzaamheid aan: want lang zou de *armada* zich niet meer laten wachten. TROMP had een paar zijner schepen op verkenning naar de *Corunha* gezonden. Deze hadden aldaar den 10den Juni 27 kloeke schepen in de haven zien liggen, maar twee dagen later waren al die schepen van daar vertrokken. Intusschen waren in de eerste helft van Juli nog geene vijandelijke schepen in het Kanaal gezien. Hieruit leidde men af, dat zij misschien hunnen weg achter *Engeland* om hadden genomen. Op die wijze zouden zij opdagen, waar men ze niet verwachtte; de tegen zulk eene macht niet toereikende convooiers van onze haringvloot zouden zij kunnen verslaan, en zoo doende onder die visschers een onberekenbare schade aanrichten. Wel bleek die kondschap later niet juist te zijn, maar niettemin hielden diergelijke berichten de gemoederen in onrust. Ook zouden zij al licht een gevaarlijke verdeeling van onze scheepsmacht ten gevolge gehad hebben, wanneer de Luitenant-Admiraal te veel schepen had afgezonderd om den vijand op een punt af te wachten, waar hij zich niet zou vertoonen [1]. Bij die spanning kwam een ernstige grond van bekommering in de ziekte, op de vloot uitgebroken. In TROMPS schip alleen lagen 70 man in de kooi; plotseling werden de manschappen »door heete koortsen en legerziekten" aangetast: waarschijnlijk, zoo schreef de Vlootvoogd, was zulks overgeërfd van de Spaansche soldaten, hoezeer dezen slechts kort op zijnen bodem vertoefd hadden. Doch wat daarvan zijn mocht, hij vreesde, dat zijne vloot zich wel genoodzaakt zou kunnen zien om in bedroefden staat binnen te loopen, of zich ten minste in een Engelsche haven te ververschen [2]. Deze vrees werd gelukkig niet bewaarheid, maar niettemin, — terwijl men aan Zijne Hoogheid het hoofdbeleid en de verantwoordelijkheid liet van de bevelen, aan TROMP gegeven, — door te wijzen op de dreigende gevaren en door het aanmoedigen van het vervallen bedrijf der *nieuwe Geuzen*, het mogelijke gedaan om schaden op zee te voorkomen [3]. — Toen dus in het begin van September uit *Antwerpen* bericht werd, dat men het aldaar voor zeker hield, dat de Spaansche vloot eerstdaags stond te komen met omtrent 60 zeilen en wel 10,000 man, begreep men het bij de getroffen maatregelen te moeten laten en voorts »de zaak aan God en aan de waakzaamheid en dapperheid van den Luitenant-Admiraal te moeten overlaten" [4]. Nog pas had TROMP den toevoer van meer krijgs- en mondbehoeften verlangd met de verklaring, dat hij bij gebreke van dien uit zee aan land zou moeten komen, en was hem wat hij verlangde, in allerijl bezorgd [5], toen, 1636—1639.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 11, 14 Juli, 1639. *Resol. Holl.* 14, 15 Juli, 1639.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 17 Juli, 1639.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 12, 15, 29 Aug. 1639. *Resol. Holl.* 26 Juli; 6, 8 Sept. 1639.

[4] *Resol. Holl.* 6 Sept, 1639.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 21 Sept. 1639.

1636—1639.

Ontmoeting tusschen onze vloot en de Spaansche *armada*.

en dat wel op denzelfden dag, de tijding kwam van de ontmoeting onzer vloot met de lang uit *Spanje* verwachte scheepsmacht. Het eerste bericht werd den Staten van *Holland* gebracht door den persoon van JAN TAK, aannemer van 's Lands werken op *Hellevoetsluis* [1], die meldde, dat de Vice-Admiraal DE WITT met een gemaakten prijs, hoezeer zelf geweldig beschadigd, in de *Maas* was aangekomen. Straks werd TAK in de vergadering gevolgd door WOUTER PIETERSZ., bootsgezel op een der gehuurde schepen, die onder de vlag waren gezonden, en van het volk van zijnen bodem, die door het vlam vatten van het kruit in de lucht was gesprongen, alleen overgebleven [2]. De matroos verscheen te 6 uren in den avond voor de Staten-Generaal, die op dit buitengewone tijdstip op aandrang der Staten van *Holland* waren bijeengeroepen. Zijn verhaal werd door brieven van den Luitenant-Admiraal, den volgenden dag ontvangen, bevestigd en aangevuld. Den 16den September had TROMP met zijne 12 schepen op de hoogte van *Bevesier* de Spaansche vloot ontmoet, sterk 67 zeilen, groot en klein, en een geheel leger van 24,000 man, min of meer geoefende soldaten, aangevoerd door talrijke edellieden, met zich voerende. Dadelijk zond hij toen een zijner schepen af om onze geheele macht bijeen te krijgen. Intusschen door de aankomst van den Vice-Admiraal DE WITT, met 5 schepen, tot 17 zeilen versterkt, begon hij den vijand te beschieten en zette het gevecht tot drie uren op den dag voort. Toen streek de Spaansche Admiraal, die den wind achter had, de zeilen, en bleef met zijne vloot liggen drijven. De onzen deden aldus hetzelfde, zich houdende buiten het bereik van het vijandelijk geschut, en herstelden de geleden schade. Den volgenden dag (17 September) was het weder mistig en stil, zoodat onze vloot den vijand niet vermocht te naderen. Doch des nachts te elf uren stak de wind op, en wel uit het Zuid-oosten, hetgeen den onzen het voordeel van den wind verschafte. Dus liepen zij naar den vijand, en te één ure in den nacht werd bij lichte maan het gevecht tusschen *Duins* en *Calais* hervat. Met het aanbreken van den dag (den 18den) kwam de Commandeur BANCKERT met zijne schepen uit *de Braak* TROMP te hulp. Tot tien uren vóór den middag duurde de slag. Toen was de voorraad van kruit en kogels op onze vloot ten einde; maar de vijand was reddeloos en week naar *Duins*, terwijl de onzen naar *Calais* zeilden, alwaar de goeverneur, Graaf VAN CHAROST, hun oorlogsbehoeften leende. Dus voorzien, staken de onzen den 19den weder in zee. Bij den hoek van *Duins* zagen zij alstoen de Spaansche armada, van meening om naar *Vlaanderen* te stevenen. De onzen ziende, liep zij naar *Duins*, dicht onder de Engelsche koningschepen en kasteelen; de onzen volgden haar, en lieten het anker vallen om haar op die reede ingesloten te houden. — Volgens TROMPS oordeel hadden wij

De *armada* te *Duins* ingesloten.

[1] Hij kreeg deswegens van de Staten van *Holland* 60, van de Staten-Generaal 100 gulden (*Resol. Holl.* 21 Sept. 1639. *Resol. Stat.-Gen.* 22 Sept. 1639).

[2] Hij kreeg van de Staten van *Holland* tot belooning 300 gulden (*Resol. Holl.* 21 Sept. 1639).

de behaalde zege daaraan te danken, dat onze schepen beter bezeild waren en gemakkelijker wenden konden, dan die des vijands. Anders en in geval de vijand den onzen gemakkelijk aan boord had kunnen komen, zouden wij menschelijker wijs niet tegen het zooveel grooter aantal bestand geweest zijn. Om het voordeel te kunnen voortzetten, was noodig, dat onze vloot toevoer van oorlogsbehoeften en manschappen ontving. In allen gevalle scheen men in botsing met de Engelschen te zullen komen. Nauwelijks toch hadden de onzen het anker laten vallen, of een Kapitein van den Engelschen Admiraal PENNINGTON kwam aan boord van het Nederlandsche Admiraalschip, om den onzen uit 's Konings naam te gelasten de veiligheid der Engelsche reede niet te schenden. TROMP gaf ten antwoord, dat hij vooralsnog zulk een voornemen niet had; maar dat, zoo de vijand zeil maakte om weg te varen, hij hem dadelijk op nieuw zou aanvallen. Toch gaf hij in zijn schrijven den Staten in bedenking, of hij de Spaansche vloot niet op de reede zou durven aanvallen. Kon men daartoe besluiten, dan had hij twaalf of zestien branders noodig, om vóór den aanval de vijandelijke schepen in verwarring te brengen. Had hij vroeger brandschepen gehad, dan ware de Spaansche vloot nu reeds vernield. — Deze uitkomst van het gevecht in de hoofdtrekken vernemende, besloten de Staten-Generaal dadelijk in den avond van den 21sten, op voorstel van de Hollandsche Gedeputeerden, den Luitenant-Admiraal de krijgsbenoodigdheden, matrozen en muskettiers, die hij verlangde, en meer schepen toe te zenden. Daartoe werden Heeren naar de verschillende Admiraliteiten afgevaardigd. De convooien zouden tijdelijk uitgesteld, kruisers en koopvaarders gehuurd, de Oost- en de West-Indische Compagnie om schepen voor geld te leen aangesproken worden. Tevens nam men voor, TROMP te prijzen »om zijnen mannelijken moed, en hem aan te manen tot vertrouwen, dat God de Heer Almachtig daarover zijnen genadigen zegen zou geven. Hij moest, zoo dra mogelijk, de Spaansche vloot vernielen, zonder eenige acht te slaan op de havens, reeden of baaien van de Koningrijken, waar zij te achterhalen zou zijn: achtte hij zich den sterkste en meende hij alzoo voordeel te kunnen behalen op de Spaansche of *andere* vijandelijke schepen, zoo zou hij tot den aanval overgaan. En in geval Franschen, Engelschen, Schotschen, Zweedschen, Deenschen, Poolschen of Oosterlingen zulks poogden te beletten, zou hij zich daardoor niet van zijn goed voornemen laten terughouden, maar zich met de wapenen tegen die natiën verdedigen." Dit gedeelte van het besluit (waarin de Staten onder de namen van zooveel natiën verborgen, dat zij de Engelschen en niemand anders bedoelden) moest TROMP echter geheim houden, en het eerst wanneer hij diensvolgens handelen moest, aan zijne kapiteins mededeelen. Zelfs beloofden de ter vergadering aanwezige Gedeputeerden elkander heilig, dit punt geheim te zullen houden. Den Prins te velde zou het door den Heer HERBERT VAN BEAUMONT, pensionaris van *Dordrecht*, bekend worden gemaakt. — Des nachts te elf uren van denzelfden 21sten September bepaalden Hun Hoog Mogenden nog, dat de Gedeputeerden de namen zouden moeten

1636—1639.

De Staten geven TROMP last, haar daar, ten spijt van de Engelschen, aan te tasten.

1636—1639. opgeven dergenen, aan wie zij in hunne Provincie genoodzaakt zouden zijn, dit besluit mede te deelen [1].

Den volgenden dag werd de Vice-Admiraal DE WITT door de Staten van *Holland* en de Staten-Generaal ontvangen. Ook hij werd ten hoogste bedankt voor de kloekmoedigheid, door hem betoond. Inderdaad had hij beurtelings den Opperbevelhebber der Spaansche vloot, *Don* ANTONIO D'OQUENDO, en den Duinkerker Admiraal, MICHIEL VAN DOORN, die bij hem aan boord hadden trachten te komen, zoo begroet, dat zij hadden moeten afhouden [1].

Bij de poging, die de Staten gedaan wenschten te zien, om de gansche Spaansche vloot te vernielen, zou hun de Koning van *Groot-Britannië* in den weg staan. Eene vijandelijke botsing met zijne scheepsmacht liever willende vermijden, bedachten zij, of het niet mogelijk zou zijn, dien Koning, daar hij zich bij de te verwachten verijdeling van *Spanjes* laatste poging elken steun zou zien ontvallen, alsnu de partij te doen kiezen, die hij slechts in de hoop van het bij *Spanje* te zullen vinden, tot nog toe verzaakt had. Deze toeleg bleek uit een besluit der Staten van *Holland.* Zij lieten, namelijk, de Koningin van *Bohemen* bij deze gelegenheid verzoeken, om zoo door eigen brieven aan haren broeder, als door haren zoon, den Keurprins van de *Palts*, thans in *Engeland* [2], den Koning te bewegen, dat hij zich de kans, welke hem de aanwezigheid der Spaansche vloot op zijne reede ongezocht in handen gaf, mocht ten nutte maken om het herstel van haar Huis en bepaaldelijk van den Palts-prins te bevorderen [3]. Hun Hoog Mogenden dachten niet anders over de zaak. Immers besloten zij om ook aan JOACHIMI te schrijven, dat hij den Keurprins zou voorstellen, den Koning over te halen, om uit aanmerking dat de Spaansche armade met het krijgsvolk en het geld, dat zij medegebracht had, de zaak van zijn herstel in de *Palts* niet anders dan grootelijks kon benadeelen, op die gereede penningen beslag te leggen, en ze aan hem, Keurprins, in handen te stellen: dan zou hij daarmede de krijgsmacht van wijlen den Hertog BERNARD VAN WEIMAR kunnen overnemen en haar tot herovering zijner landen en waardigheid gebruiken. Zooveel althans moest die Prins van zijnen oom zien te verkrijgen, dat Zijne Majesteit de Spaansche vloot belette

Tegelijk willen de Staten Koning KAREL bewegen, alsnu tegen de Spaanschen partij te kiezen.

---

[1] *Secrete Resol.* 21 Sept. 1639 (Daar ter plaatse zijn brieven van TROMP ingelascht). *Resol. Holl.* 21 Sept. 1639. Brieven van SPLINTER, in de *Kronijk v. h. Hist. Genootsch.* Jaarg. XXIV, bl. 70—83. [1] *Kronijk v. h. Hist. Genootsch.* t. a. pl. bl. 72, 80.

[2] Den 2den Augustus had de Keurprins door zijnen Secretaris, THEOBALD MAURICE, Hun Hoog Mogenden bericht, dat hij zich plotseling naar *Schotland* had begeven, »om aldaar, in de tegenwoordige constitutie zijne zaken bij den Koning van *Groot-Britannië*, ten voordeele van het gemeene Evangelische wezen, te bevorderen" (*Resol. Stat.-Gen.* 2 Aug. 1639).

[3] *Resol. Holl.* 22 Sept. 1639.

naar *Vlaanderen* over te steken, of ten minste haar niet tegen onze scheepsmacht in bescherming nam. — Het liet zich verwachten, dat de Koningin van *Bohemen* zich gaarne tot den van haar gevergden dienst zou leenen. Niet alleen deed zij dit, maar zij verzocht ook de Staten hunnen invloed te laten gelden bij *Zweden* en *Frankrijk*, opdat de armée van den Hertog van *Weimar* in haars zoons handen werd gesteld [1]. — Bij het besluit om in den gemelden zin aan JOACHIMI te schrijven, voegde *Holland* het voorstel, hetwelk door Hun Hoog Mogenden werd aangenomen, om onzen Gezant te *Parijs* op te dragen, dat hij te weeg mocht brengen, dat den Aartsbisschop van *Bordeaux*, opperbevelhebber der Fransche zeemacht, gelast werd zich in allerijl met zijne vloot naar *Duins* te vervoegen om met TROMP tot vernieling van de Spaansche scheepsmacht mede te werken [2].

1636—1639.

IJver der Staten om TROMP schepen te bezorgen.

Ten einde dit doel, de vernieling der Spaansche vloot, te bereiken, lieten het de Staten niet aan ijver en opofferingen ontbreken. Zelfs de haringvisschers moesten tijdelijk hunne convooiers missen. Dezen werd aangezegd, dat zij zich voor het oogenblik onder TROMPS vlag zouden begeven, in weerwil van vroeger order, van wien het ook zijn mocht, en dat op straffe van der Staten hoogste verontwaardiging [3]. De Staten van *Zeeland* presten zestien schepen en oogstten hiervoor den hoogsten lof der Staten-Generaal in, het Noorder-Kwartier zond zes oorlogsbodems af, en de gezamenlijke Provinciën toonden zich genegen om bovendien 20 kloeke schepen van bijzondere reederijen te huren. Van alle kanten stroomde het bootsvolk toe, aangelokt door de zekerheid dat er werk voorhanden, en door de hoop, dat er rijke buit te behalen zou zijn. Voorts werd er gezorgd, dat de invallende schepen dadelijk opgezonden werden. De Oost-Indische Compagnie, daarentegen, had geene schepen, die zoo haast gereed konden zijn [4]. — Het lag voor de hand, daar de landarmée in dit saizoen geene groote onderneming meer zou uitrichten en dus geene buitengewone toelage meer noodig had, het half millioen, dat haar was toegestaan [5], voor de ontzettende kosten te gebruiken, die al zulke uitrustingen ter zee vereischten [6]. Reeds vóór de ontmoeting met de Spaansche vloot hadden de Staten Zijner Hoogheid de redenen voorgehouden, die voor het scheiden van het leger pleitten, en dadelijk na de ontvangst van het eerste bericht dier ontmoeting waren duizenden ponden kruit uit het leger ontboden [7]. Men had alle

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 27 Sept. 1639.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 22 Sept. 1639. *Archiv. de la M. d'Or.*, t. a. pl. pag. 153, Noot 1.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 23 Sept. 1639. *Resol. Holl.* 24, 26, 27 Sept. 1639.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 22, 24, 25, 28 Sept. 1639. *Resol. Holl.* 24 Sept. 1639.

[5] Zie hierboven, bl. 173. [6] *Resol. Stat.-Gen.* 26, 27, 28 Sept. 1639. *Resol. Holl.* 29 Sept. 1639.

[7] *Resol. Stat.-Gen.* 19, 22 Sept. 1639. *Resol. Holl.* 19 Sept. 1639.

1636—1639. reden om het er voor te houden, dat de Prins deze maatregelen goed zou keuren: immers kwam BEAUMONT van zijne zending terug met het bericht, dat Zijne Hoogheid bijzonder behagen schepte in de bemoeiingen van Hun Hoog Mogenden. De Vorst schreef den 23sten September den Staten, dat hij niet kon nalaten, hun wegens hunnen loffelijken ijver en krachtige besluiten dank te zeggen [1].

Den 30sten September ontvingen de Staten van den Luitenant-Admiraal een schrijven, van den 26sten gedagteekend. Hij verwachtte, meldde hij, den toegezegden bijstand alle uur, en hoopte dat de Heer God »een zalige victorieuse uitkomst zou geven ten dienste van ons lieve vaderland." De Engelsche Admiraal had verordend, dat hij met zijne schepen bezuiden, en de Spanjaarden benoorden de Engelsche koningschepen, die tien in getal waren, zouden gaan liggen. Niettemin had hij thans, niet zonder het misnoegen van den Engelschman gaande te maken, de Spaanschen van rondom zoo bezet, dat er niet één uit kon, zonder door de onzen gevolgd te kunnen worden. Tastte hij den vijand aan, dan vermoedde hij, dat de Engelschen, versterkt door 8 koopvaarders, die 2000 man Spaansch voetvolk aangebracht hadden, de Spanjaarden zouden bijstaan. Maar al vielen wij hem niet aan, toch oordeelde hij, dat de vijand door storm als anderzins voor geen klein gedeelte verongelukken zou. Hoe dit echter ook ware, hij zou niet in gebreke blijven, waar hij een goede kans zag, op de eene of andere wijze de Spanjaarden aan te tasten [2].

Den 30sten September ontvingen de Staten eenen brief, den 26sten uit *Londen* door JOACHIMI aan TROMP toegezonden. De Koning, dus bleek uit dat schrijven, had na uit JOACHIMI's mond de voornemens der Staten met betrekking tot de Spaansche vloot vernomen te hebben, de zaak in den Raad gebracht, van waar, schreef de Gezant, ons zelden wat goeds kwam. Er was in die vergadering met nadruk gewaagd van 's Konings gezag, hetwelk, zeide men, niet duldde, dat zijne vrienden op eene van zijne reeden belegerd gehouden werden. Maar ook had JOACHIMI hooren zeggen, dat de Koning beiden vloten, zoo de Spaansche als de onze, bevelen zou van *Duins* te vertrekken. Hoe dit ware, er werden nieuwe schepen uitgerust. De hertog van *Northumberland* hield alle bodems op de rivier aan, zoo het scheen om bootsvolk voor die schepen te bekomen. Zooveel scheen zeker, dat de Koning vast besloten had, tegen den eersten aanvaller partij te trekken [3]. — Verre van zich door dit bericht uit het veld te laten slaan, volhardden Hun Hoog Mogenden bij hun vroeger besluit, en het er op gezet hebbende, zoo de Engelschen voor de Spanjaarden partij trokken, des noods tegen de vereenigde Spaansche en Engelsche scheepsmacht te strijden, kondigden zij TROMP aan, dat hij een aanmerkelijk aantal schepen en branders te wachten had, te weten 45

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 25 Sept. 1639. *Resol. Holl.* 28 Sept. 1639. DE JONGE, *Gesch. v. h. Nederl. Zeewezen*, I. 352—360. [2] *Secr. Resol.* [3] *Secr. Resol.*

schepen en 15 branders; dat hem voorts de binnenloopende convooiers zouden worden toegezonden, en dat zij hun best deden om van bijzondere personen nog meer schepen te huren. Bood zich al vast een goede gelegenheid aan, dan, voegden Hun Hoog Mogenden er bij, vertrouwden zij van zijn zeemanschap en soldaatschap, dat hij ze niet ongebruikt zou laten voorbijgaan [1]. De brief van JOACHIMI maakte op den Prins meer indruk. Hij schreef den 29sten uit het leger in den *Kruispolder*, dat, zoo Koning KAREL voortging zoo veel schepen bijeen te brengen om zich daarmede tegen den eersten aanvaller te verzetten, de zaak zich gansch anders liet aanzien en hoogst bedenkelijk was, hetgeen, hoopte hij, Hun Hoog Mogenden, ernstig in bedenken zouden nemen. Hij voor zich dacht alsnu bloot aan de mogelijkheid van eenen strijd tegen de Spaansche vloot in het geval dat de Koning haar gelastte zijne reede te verlaten. Wilde men de onzen dan een paar getijden langer daar terug houden, dan moest TROMP zich niet om woorden of dreigementen bekreunen [2]. — Hun Hoog Mogenden, dit schrijven ontvangen hebbende, bepaalden zich aanvankelijk tot het antwoord, dat zij in weerwil van hetgeen JOACHIMI gemeld had, besloten hadden te volharden [3]. Maar den volgenden dag wezen zij eenige Heeren aan om Zijne Hoogheid hun besluit kenbaar te maken en aan te bevelen, en dadelijk verslag te komen brengen, zoo zij 's Prinsen bezwaren niet konden overwinnen, en in allen gevalle Zijne Hoogheid te verzoeken te *'s Gravenhage* te komen, ten einde hen met zijn advies bij te staan, aan welk verzoek de Prins eerlang voldeed [4]. Hij bleef niet op zijne bezwaren staan [5], en wat het bijzonder gevoelen van den Vorst zijn mocht, hij zorgde, dat in de behoefte aan soldaten op onze vloot voorzien werd [6].

1636—1639.

De Prins weifelt een oogenblik.

Waarschuwde het Britsch Bewind onzen Gezant, ook JOACHIMI bleef niet in gebreke den Koning te verwittigen, dat zoo de onzen vijandelijke soldaten op Engelsche bodems, van *Duins* naar *Duinkerken* varende, aantroffen, zulks tot ongelegenheid aanleiding kon geven. Zijne Majesteit zag dit in, en verklaarde, dat geene der beide partijen een schip of maar een enkel man tot bijstand van hem zou krijgen. De Groot-Admiraal werd diensvolgens gelast geen vervoer van Spaansche soldaten op Engelsche schepen te dulden [7].

Tot den 28sten 's avonds was TROMP van de bedoelingen van het Engelsch Bewind slechts door brieven van JOACHIMI onderricht geworden. Doch alstoen verscheen er een Engelsch kapitein aan zijn boord, om hem in naam des Konings te waarschuwen, dat

---

[1] *Secr. Resol.* 30 Sept. 1639. *Resol. Stat.-Gen.* 1 Oct. 1639. *Resol. Holl.* 30 Sept.; 4 Oct. 1639.

[2] *Secr. Resol.* fol. vso 486.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 3 Oct. 1639.

[4] *Secr. Resol.* 4 Oct. *Resol. Holl.* 4 Oct. *Resol. Stat.-Gen.* 4, 7, 11 Oct. 1639.

[5] *Resol. Holl.* 8 Oct. 1639.

[6] *Resol. Stat.-Gen.* 4 Oct. 1639. *Resol. Holl.* 6 en 7 Oct. 1639.

[7] Brief van JOACHIMI v. d. 28 Sept. 1639, in *Secr. Resol.*

1638—1639. zoo hij tusschen *Noord-* en *Zuid-Foreland* en binnen de zandplaat, daartegenover gelegen, een schot op de Spanjaarden deed, de Engelschen dezen met alle macht zouden helpen; schoten de Spanjaarden, daarentegen, op ons, zoo zouden de Engelschen ons bijstaan. — TROMP, die geenszins voornemens was zich voor het eerste schot te wachten, zag in deze mededeeling een blijk, dat hij met de vereenigde Spaansche en Engelsche macht te doen zou hebben, en vond daarin eenen grond om naar *Calais* te schrijven, of niet de Aartsbisschop van *Bordeaux*, opperbevelhebber der Fransche vloot, hem een eskader van 20 of 25 schepen kon toezenden. Had *Engeland* recht om *Spanje* te helpen, dan had, docht hem, *Frankrijk* evenzeer recht om ons bij te springen [1]. Doch de Fransche vlootvoogd was, na de *armada* te vergeefs gezocht te hebben, door storm beloopen, en zijne vloot verstrooid geraakt [2].

Den 9den October, het was zondag, des avonds, ontvingen de Staten een schrijven van TROMP van den 5den, waarin hij meldde, thans 65 schepen, zoo groot als klein, sterk te zijn. Den volgenden dag rekende hij met de toebereiding der branders gereed te zullen komen, en dan wenschte hij slechts, dat de vijand in het ruime sop kwame. — Ten einde hem alle reden of voorwendsel om op de Engelsche reede te blijven liggen, te benemen ging TROMP (immers dus meldt zijn *Journaal*) zoo ver van den Spaanschen opperbevelhebber de scheepsbehoeften en het kruit aan te bieden, dat hij verklaarde noodig te hebben om de reede te kunnen verlaten [3]. — Zoo zeer zag TROMP er tegen op om met de Spanjaarden, op de reede liggend, handgemeen te worden. Alvorens derhalve daartoe te besluiten, wachtte hij, dus schreef hij in zijne missieve van den 5den, nader bericht. Aan moed zou het niet haperen, en van God, den Heer, wachtte hij eene goede uitkomst. De vijand was nog 54 zeilen sterk, waarvan echter eenige nog zonder masten en boegspriet; het getal der Engelsche koningschepen en gehuurde kloeke koopvaarders bedroeg 34 of 35 [4]. —

TROMP verlangt nadere machtiging. Deze brief legde bij TROMP onzekerheid aan den dag, of hij zich aan het besluit van den 21sten moest houden, al of niet. Werkelijk had TROMP den 7den het besluit van den 21sten September onder geheimhouding aan zijnen Krijgsraad medegedeeld: toen maakten zich allen strijdvaardig; maar den volgenden dag oordeelde die zelfde Krijgsraad in de gegeven omstandigheden ongeraden de Spanjaarden aan te tasten [5]. Aan zulk eene weifeling een eind willende maken, zonden Hun Hoog Mogenden op het ontvangen van TROMPS missieve, hoezeer er pas een pink uit *Scheveningen* naar *Duins* was afgegaan, dadelijk eene nieuwe pink naar den Luitenant-Admiraal, met uitdrukkelijken last, dat hij zich in alles naar het genoemde besluit had te richten. Tevens lieten zij door opzettelijk aangewezen Gecommitteerden alsnog zorgen, dat alle schepen in zee

[1] Brief van TROMP v. d. 2 Oct. in *Secr. Resol.*

[2] V. D. CAPELLEN, II, p. 30. *Resol. Stat.-Gen.* 4 Oct. 1639.

[3] AITSEMA, bl. 614. [4] *Secr. Resol.* [5] *Secr. Resol.* fol. 497 vso etc.

geprest en onder de vlag gezonden werden [1], om tot hetgeen men »het groote werk" noemde, mede te werken. Dit besluit had niet weinig te beteekenen, aangezien nu zelfs de zoo gewichtige groote visscherij, voor welke die van *Holland* nog steeds eenig convooi verlangden, en eene vloot van niet minder dan 300 schepen naar de Oostzee en *Noorwegen* bestemd, om van andere koopvaardijvloten niet te spreken, tijdelijk van convooi zouden verstoken zijn. — Volkomen echter werd aan dit besluit de hand niet gehouden [2]. — Bijna dagelijks verscheen alsnu Zijne Hoogheid in den boezem der Staten-Generaal om over de hoogstgewichtige vragen te raadplegen [3]. In den avond van den 14den deed zich weder een belangrijk punt op. Er werd toen een brief van den Luitenant-Admiraal van den 9den medegedeeld. Twee Engelsche barken, schreef hij, waren te *Margate* op de reede en onder het kanon dier plaats op zijnen last genomen, vermits zij Spaansche soldaten aan boord hadden, en dat wel nadat de Engelschen herhaaldelijk geschoten hadden op het schip, dat hij er op afgezonden had. Allerlei middel gebruikten de Spanjaarden om naar *Duinkerken* te komen. Zij begaven zich overdag aan land, en zochten dan op een ver verwijderd punt in den nacht met een klein vaartuig in zee te raken. Zooveel mogelijk zocht TROMP zulks te beletten. Maar hij verzocht eenige Gecommitteerden van Hun Hoog Mogenden op zijne vloot: dit zou hem groote gerustheid geven, te meer daar hij ziekelijk was en overkropt met werkzaamheden. De commissarissen van den Engelschen Vice-Admiraal PENNINGTON vielen hem dagelijks lastig, verklarende, dat wij geene vijandelijkheden konden aanvangen, of wij moesten eerst hen te gronde richten: immers zou de Koning hen met den dood straffen, zoo zij hun leven niet veil hadden om zulks te beletten [4]. 1636—1639.

Op dit schrijven besloten Hun Hoog Mogenden, met den Prins van *Oranje* in hun midden, den Luitenant-Admiraal te antwoorden, dat hij, zoo maar eenigzins doenlijk, het besluit van den 21sten September zou uitvoeren. Zij zouden voortgaan, hem schepen toe te zenden, en maakten er staat op, dat hij welhaast 90 schepen onder zijne vlag zou hebben, behalve de branders. Zij vonden niet goed, hem Gecommitteerden te zenden: immers hadden zij de bewijzen van zijn soldaat- en zeemanschap; nergens had hij het aan zijnen ijver ten dienste van het Land laten ontbreken. — Terwijl men TROMP dus aanmoedigde, schreef men aan JOACHIMI, dat hij bij ernstige klachten over den toeleg der Engelschen om Spaansche soldaten naar de Vlaamsche Kust over te brengen, van den Koning de belofte zou trachten te bekomen, dat hij de Spaansche vloot binnen 8 of 10 dagen uit *Duins* zou laten vertrekken, zonder haar convooi of hulp te verleenen, en haar, zoo zij na dat tijdstip nog langer bleef liggen, allen bijstand zou onthouden. Op die belofte zou TROMP zich tot den tijd van dat vertrek toe van vijandelijkheden

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 9 Oct. 1639. [2] *Resol. Stat.-Gen.* 12 Oct. 1869. *Resol. Holl.* 4, 5, 11 Oct. 1639.
[3] *Resol. Stat.-Gen.* 13 Oct. 1639. [4] *Secr. Resol.*

1636—1639.

onthouden [1]. — Doch TROMP had, om een kloek besluit te nemen, het antwoord op zijn schrijven van den 9[den] October niet afgewacht. Den 15[den] ontving men te *'sHage* van hem eenen brief [2] met het bericht, dat hij en zijn Krijgsraad den elfden eenparig besloten hadden, den vijand met de hulpe Gods aan te tasten en, zoo doenlijk, te vernielen. — Zijne Hoogheid was, bij de mededeeling van dit schrijven, ter vergadering, en met zijn goedvinden werd den Vlootvoogd geantwoord, dat het Hun Hoog Mogenden ten hoogste lief en aangenaam was, zulks te vernemen. — Treffend was in deze oogenblikken de eendracht der Staatslieden. Men liet zich medeslepen door geestdrift, en tegenover den vijand vraagde men niet, welke partij in het binnenland bij de zege, op het buitenland behaald, zou winnen, — en dat de Prins zelf thans geen koel aanschouwer was, noch zich, half onwillig, slechts niet verzette, blijkt daaruit, dat de Krijgsraad verklaarde tot zijn voornemen gekomen te zijn, ook op grond, dat Zijne Hoogheid het besluit van Hun Hoog Mogenden sedert ten hoogste had aanbevolen. Dus beval men, zoo luidde het besluit van den Krijgsraad ten slotte, den Heere God de uitkomst aan, en nam eenpariglijk voor, den vijand moedig aan te tasten, en zich tegen de Engelschen en alle anderen, die hun goed voornemen zouden willen beletten, ten uiterste toe te verdedigen [3]. — En nu zou er geen bericht van TROMP meer komen, dan dat de tijding der verworven overwinning bracht. Doch alvorens moesten de ingezetenen en hunne Overheden nog eene week lang in spanning verkeeren. De Staten-Generaal hielden zich deze dagen, nu er niets meer voor de vloot te doen was, maar alles aan de uitkomst, die eene Hoogere Beschikking zou geven, moest overgelaten worden, met het oude geschilpunt bezig, dat de meerderheid en de Provincie *Holland* verdeeld hield. Nog altijd wilde deze Provincie zich niet schikken naar den zin der Staten-Generaal in de wijze van invordering eener belasting, die voornamelijk door de handelaars van hare groote koopsteden werd opgebracht. Den 22[sten] September, daags na de krachtige orders aan TROMP gegeven, werd *Holland* door de Staten-Generaal al weder vermaand, hare resolutie op de verpachting der convooien en licenten in te brengen [4]. Vijf dagen vroeger was er een toenaderend besluit door de Staten van *Holland* genomen. Toen was aldaar goed gevonden, de Heeren van *Amsterdam* en de andere leden, die op dat punt nog niet toe wilden geven, te verzoeken, hunne lastgevers te bewegen om te vergunnen, dat hunne Gecommitteerden eene conferentie van Hollandsche Commissarissen bijwoonden, waarin eene ordonnantie zou worden opgesteld tot de verpachting van het middel der

Holland steeds door de Generaliteit aangemaand om zich met haar ten aanzien van de verpachting der convooiën en licenten te vereenigen.

---

[1] *Secr. Resol.* 14 Oct. 1639. De brief aan JOACHIMI, den 14[den] ontworpen, werd echter, na lange weifeling, eerst den 21sten October verzonden (*Secr. Resol.* 15, 18, 20, 21 Oct. 1639).

[2] *Secr. Resol.* 15 Oct. 1639.

[3] *Secr. Resol.* fol. 590 v[so].

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 22 Sept. 1639.

convooien en licenten in zijn geheel. Doch weldra antwoordden de Amsterdamsche Gedeputeerden, dat zij hunne principalen daartoe niet hadden kunnen bewegen. Alsnu begreep men, dat men de geheele conferentie van Gecommitteerden zou achterwege laten, en dat de Gecommitteerde Raden een concept-ordonnantie zouden opstellen. [1]. Zoo stond de zaak in den boezem van *Holland*, toen den 22sten September de nieuwe aanmaning van Hun Hoog Mogenden tot haar kwam, eene aanmaning, welke twee dagen later herhaald werd [2]. Het concept, door de Gecommitteerde Raden gesteld, kwam den 28sten September in de Vergadering van *Holland*, en hier werd op voorstel van den Heer VAN NOORDWIJK besloten, dat de Gedeputeerden der Provincie ter Generaliteit de besogne van Hun Hoog Mogenden op het stellen der concepten ter bewuste verpachting in haar geheel, zouden mogen bijwonen, doch onder uitdrukkelijke verklaring, dat daarmede de vrijheid der Hollandsche Staten om in deze zaak een besluit te nemen, in geenen deele zou worden gekrenkt [3]. Zoo traden die van *Holland* ten minste in onderhandeling, en Hun Hoog Mogenden »bedankten" hen daarvoor ten »hoogste", de hoop uitsprekende, dat de Staten-Generaal alsnu ten eerste met eenparigheid zouden kunnen overgaan tot de verpachting in haar geheel [4]. Eene week verliep, en de arbeid der Conferentie werd in de Vergadering van *Holland* gebracht. Hij bevatte het een en ander, dat eenigen Leden van *Holland* niet smaakte; de Heeren van *Amsterdam* en die hunne zijde hielden, bleven bij hunnen tegenstand volharden; zij vonden, dat men bij de besogne verder was gegaan, dan de last der Hollandsche Gedeputeerden toeliet, en de geheele zaak werd tot nader order uitgesteld. Twee dagen na de ontvangst van de berichten betreffende TROMPS kloekmoedig besluit vonden Hun Hoog Mogenden goed, de Heeren van *Holland* bij missieve aan te manen, dat zij, »alle bijzondere bedenkingen en inzichten ter zijde stellende", zich in de bewuste zaak wilden vereenigen met de andere Provinciën, »opdat de tijd niet verder kwame te verloopen" [5]. Deze missieve had echter geen andere uitwerking, dan dat zij de Staten van *Holland* deed erkennen, hoe noodig het was, eenmaal ten aanzien van deze zaak, in verband met het stuk van de egalisatie der middelen en de verantwoording der vijf speciën, in één woord, omtrent de financieele vraag in haren geheelen omvang tot een besluit in den éénen of den anderen zin te komen [6]. Weldra kregen de Hollandsche Gedeputeerden in last, om eensdeels ter Generaliteit de gezindheid van hun Gewest te betuigen om tot de egalisatie van de middelen over de Provinciën te komen, maar van den anderen kant te verzoeken, dat er intusschen geene verpachting van het vierdepart van het middel der convooien en licenten 1636—1639.

[1] *Resol. Holl.* 17, 21 Sept. 1639.
[2] *Resol. Stat.-Gen.* 24 Sept. 1639.
[3] *Resol. Holl.* 28 Sept. 1639.
[4] *Resol. Stat.-Gen.* 1 Oct. 1639.
[5] *Resol. Stat-Gen.* 17 Oct. 1639.
[6] *Resol. Holl.* 8, 18 Oct. 1639.

1636—1639. geschieden zou, in afwachting dat *Amsterdam* zich eindelijk zou laten overhalen [1]. Dit vermocht Hun Hoog Mogenden natuurlijkerwijze niet tevreden te stellen. Zij wilden alsnu den Prins met de zaak gemoeid hebben, en verzochten hunnen President de gedachte van Zijne Hoogheid op het stuk der verpachting te hooren, aangezien, dus luidde het besluit, de Heeren van *Holland* nog altijd in gebreke bleven zich met de meerderheid te vereenigen [2].

Overwinning over de Spaansche vloot te *Duins*.

Doch lang zou de tijding van den uitslag der ontmoeting bij *Duinkerken* niet meer op zich laten wachten. In den nacht van Zondag den 23sten October werden de Staten-Generaal (de Staten van *Holland* waren juist gescheiden) bijeengeroepen, om eene missieve van de Admiraliteit van *Middelburg* te vernemen, houdende bericht van het gevecht met de Spaansche vloot. De overbrenger van deze tijding en de berichtgevers, die alsnu spoedig de een na den ander volgden, werden door Hun Hoog Mogenden mild beloond, onder anderen HENDRIK AARTSZ., schipper van het schip van Kapitein MUSCH, hetwelk te midden van het gevecht verbrand was [3]. Den anderen morgen verschenen twee kapiteins, wier schepen ontredderd, maar met verscheidene hooge en lage officieren, soldaten en matrozen van de veroverde Spaansche schepen, te *Hellevoetsluis* binnen waren geloopen, in persoon voor de Staten-Generaal. Het waren de kapiteins JAN TEUNISZ. SLUIS en GROOTE TJAERT. De eerste had medegebracht en aan den Prins voorgesteld DON FRANCISCO FEIJO DE SOTO MAYOR, Vice-Admiraal van *Gallicië*, en nog een anderen Spaanschen officier van naam [4].

Den 29sten October kwam TROMP zelf de behaalde overwinning verhalen. Toen hij nog slechts op voordeeliger wind en gunstiger getijde wachtte om den aanval te beginnen, was er een algemeene bedestond op de vloot gehouden, en de zeemacht was in zes smaldeelen verdeeld, en TROMP had het bevel over dat smaldeel op zich genomen, hetwelk het midden der vijandelijke vloot en bepaaldelijk den Opperbevelhebber zou aantasten. De Vice-Admiraal JAN EVERTSEN zou zich aan het hoofd van het tweede smaldeel tegen DON LOPE OSSEZ, Admiraal van *Portugal*, wenden. Het derde smaldeel zou worden aangevoerd door den Schout-bij-nacht CATS, het vierde door den Commandeur DENIJS, het vijfde door den Commandeur HOUTEBEEN, terwijl, eindelijk, het zesde, onder WITTE CORNELISZ. DE WITT, de Engelschen zou gadeslaan. — In den morgen van den 21sten October, en dit was, zegt VAN DER CAPELLEN in zijne *Gedenkschriften* [5], een teeken van Gods genadige hulp, begon de wind, die tot dusverre, nagenoeg gestadig uit het oosten waaiend, voor de onzen den snellen toevoer van schepen had begunstigd, naar het

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 20 Oct. 1639. *Resol. Holl.* 20 Oct. 1639.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 22 Oct. 1639.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 23, 24 Oct. 1639.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 24 Oct. 1639.

[5] II, bl. 35.

noorden te loopen, en werd hij vervolgens noordwest, hetgeen bij den toeleg om den vijand van de reede te verdrijven te stade kwam. Zoo werd dan de aanval niet langer uitgesteld. Bij de uitvoering van het voornemen om zee te kiezen, ontstond er al dadelijk verwarring onder de dicht opeengepakt liggende Spaansche schepen. De Admirant, *Don* ANDREA DE CASTRO, raakte, met twee en twintig andere schepen, in het begin van het gevecht aan lager wal. Wel trachtten de Engelschen deze schepen door het geschut uit hunne kasteelen te beschermen, doch zij slaagden er niet in om de Hollanders af te schrikken. Door het vuur der onzen werden de Spanjaarden genoodzaakt hunne vastgeraakte schepen te verlaten, en zeventien dezer bodems werden door de branders, die TROMP er op afzond, vernield. De Admiraal van *Portugal*, die EVERTSEN tegenover zich zag, voerde een schip, de *Santa Teresa*, zoo sterk, zoo hoog, en zoo talrijk bemand, dat hier voor onze vaartuigen geen vermeesteren mogelijk scheen. Eindelijk hadden van vijf branders, er op afgezonden, twee zulk eene uitwerking, dat het schip, men kan denken met welk een verschrikkelijk gekraak, in de lucht vloog: van de duizend man, die er zich op bevonden, ontkwamen er nauwelijks tweehonderd. — *Don* ANTONIO D'OQUENDO echter geraakte met een klein gedeelte zijner vroeger zoo groote macht in zee. Dadelijk werd hij door de onzen onder aanvoering van den Luitenant-Admiraal zelven achtervolgd. De Admiraal van *Gallicië* en een ander Spaansch schip gaven zich reeds bij het uitzeilen, uit vrees voor de branders, over. Elf andere werden deels genomen, deels vernield; eenige, waaronder de Admiraal van *Napels*, strandden op zandbanken of op de Engelsche of Fransche Kust. Slechts met 10 of 12 der zijnen ontkwam D'OQUENDO, door de mist en den straks opgekomen harden wind begunstigd, in de haven van *Duinkerken* [1]. »Het succes", dus trok TROMP, voor de Staten-Generaal, het verhaal samen, was »door den genadigen zegen Gods zulks geweest, dat van de 53 groote Spaansche schepen, omtrent 40 waren gestrand, gezonken, verbrand of genomen, en de verdere schepen, die het ontkomen waren, zeer waren gehavend en verstrooid" [2]. Ruim 7000 man verloren de Spanjaarden, van welke 1800 door de onzen gevangen. In *Zeeland* had men geene kerkers genoeg om zoo velen te bergen. Zeshonderd werden er in de Provinciën verdeeld [3]. Tegen al dat voordeel stond aan onzen kant slechts één schip over, dat gemist werd, en nauwelijks honderd man kwamen er van onze zijde om [4]. — Aan TROMP ontbrak het niet aan eerbewijzen. Hij en elk van de voornaamsten zijner onder-bevelhebbers kregen gouden kettingen met medailles. Aan den Luitenant-Admiraal werd bovendien eene som geschonken van 6000 gulden [5]. Tegen den 9den November werd alom een plechtige dankdag verordend,

1636—1639.

[1] DE JONGE, *Gesch. v. h. Nederl. Zeewezen*, I, bl. 360—365.
[2] *Resol. Stat.-Gen.* 29 Oct. 1639. [3] *Resol. Stat.-Gen.* 27 Oct. 1639.
[4] DE JONGE, *t. a. pl.* bl. 365. [5] *Resol. Holl.* 3 Nov. 1639. *Resol. Stat.-Gen.* 4 Nov. 1639.

1636— 1639. Op den avond van dien dag werden overal vreugdeteekenen, in het ontsteken van vuren, als anderszins, bestaande, gegeven. Ook de Secretaris van den thans afwezigen Engelschen Resident kreeg, even als de andere aanzienlijke openbare personen, staken en pektonnen om voor zijn huis vuren te ontsteken. Dergelijke feestelijkheid aan te richten werd ook aan al onze Ambassadeurs en Agenten buiten 's lands opgedragen, zelfs de Heeren PELS, te *Danzig*, en COPS, te *Constantinopel*, daaronder begrepen.

Tocht der Spanjaarden naar *Brazilië*.

Had *Spanje* de zending van eene vloot naar de *Nederlanden* gepaard doen gaan met eene poging om *Brazilië* te herwinnen [1], gelijktijdig met het bericht van TROMPS eerste zegevierende ontmoeting met de *armada*, kregen de Staten eene tijding, waaruit bleek, dat ook de tocht naar *Brazilië* den Spanjaarden weinig voorspoed beloofde. Den 21sten September, namelijk, verschenen ter vergadering der Staten van *Holland* eenige Gecommitteerden uit de Bewindhebbers der West-Indische Compagnie, en verhaalden, hoe de Koning van *Spanje* de scheepsmacht van *Castilië* en *Portugal* had vereenigd, om onze Compagnie, zoo te water als te land, ten eenen male te vernielen; hoe evenwel God Almachtig dit voornemen aanvankelijk had belet, daar hij onlangs 's vijands scheepsmacht met zulk eene sterfte had bezocht, dat er over de 3000 dooden op de vloot waren, aleer zij had kunnen landen [2]. Hier werd de vloot bedoeld, die onder *Don* FERDINANDO MASCARENHOS, Graaf DE LA TORRE, uit *Spanje* naar *Brazilië* was uitgezeild, maar na veel tegenspoed, ook door het weder, geleden te hebben, genoodzaakt was geweest, in de *Bahia* in te loopen, om zich te herstellen, alvorens aan eene ernstige onderneming tegen de onzen te kunnen denken [3].

---

[1] Zie hierboven, bl. 181.

[2] *Resol. Holl.* 21 Sept. 1639.

[3] WAGENAAR, XI, bl. 285. Graaf MAURITS, goeverneur van *Brazilië*, in den zomer van 1639 eenen aanval van den vijand met een leger van 8000 man voorziende, had zeer over gebrek aan mond- en scheepsbehoeften, alsmede aan soldaten en bootsvolk, geklaagd (*Resol. Holl.* 10 Sept. 1639). Den 16 Juni (1639) had hij in een brief, aan CONST. HUYGENS, geschreven: »God dank, wij leven nog, ofschoon ik hoor, dat men ons in het vaderland voor verloren houdt" (*Archiv. de la M. d'Orange*, p. 147).

TWEEDE HOOFDSTUK.

GEZANTSCHAP NAAR DENEMARKEN. BETREKKINGEN MET GROOT-BRITANNIE. DE OORLOG VOORTGEZET IN VERBOND MET FRANKRIJK. TRAKTAAT VAN GUARANTIE MET DEZE MOGENDHEID GESLOTEN.

(1639—1644).

Het kon niet missen, of de uitkomst van den slag bij *Duins* moest van grooten invloed wezen op de stelling der partijen binnenslands, zoowel als op den staat van zaken in gansch *Europa*, ter ontmoediging van dezen en ter aanmoediging van genen op elk gebied, waar de strijdvoerenden, in openbaren krijg of de een den ander met naijver gadeslaande, tegen over elkander stonden. 1639—1644. Gevolgen van den slag bij *Duins*.

Wat het binnenland betreft, er was op den vijand ter zee een schitterende overwinning behaald, zonder dat het zeewezen, zoo als ten spijt van *Amsterdams* Regeering en tot fnuiking van hare macht en gezag bedoeld was, aan de leiding van een » permanent Collegie" te *'s Gravenhage* was onderworpen. Wat kon men meer verwachten of verlangen, dan eene zege, als nu was behaald? Was het te denken, dat bij eene andere inrichting zulk eene uitkomst zou verkregen zijn? Of zou op de krachten, die zich nu hadden getoond, op de opoffering van arbeid, geld en krediet, die men nu gezien had, evenzeer gerekend mogen worden, wanneer van een in het middenpunt gevestigd gezag bevelen waren uitgegaan? Immers neen! In moeilijke oogenblikken kon de vrije inspanning van vermogende bijzondere burgers door niets ter wereld vervangen worden, en deze burgers mochten zich in gewone omstandigheden wat te veel aanmatigen, in zulke tijdstippen redden zij het land. En ook de verdenking, waaraan die burgers bij de tegenpartij bloot stonden, was thans beschaamd. Kooplieden, dus sprak men, die slechts winst beoogden, zij zouden, wanneer er maar voortzetting of mogelijk wel uitbreiding van hunne handelsondernemingen te wachten was, zich gaarne met den vijand verstaan. Wat gold bij hen de eer van het land, de handhaving van den Gereformeerden Godsdienst? De oorlog,

1639—1644. en de onvermijdelijke kosten, waartoe zij noopte stond hun tegen; zij waren koele liefhebbers van den Staat des Lands, nog koeler bestrijders van het Pausdom, ja, in hun hart Spaanschgezind. Of voerden zij den vijand niet zelven levens- en krijgsbehoeften, schepen en manschappen toe? — En thans hadden die kooplieden de Spaansche macht ondenkbaar vernederd, hare openlijke en bedekte vrienden bitter teleurgesteld, haar een onherstelbare schade, ja, men mocht zeggen, den genadeslag toegebracht. De vorige armada, van het jaar 1588, was met medewerking van het Engelsche Bewind; deze nieuwe armada door ons alleen, ten spijt van *Engeland*, vernietigd. *Amsterdam* liet aan de Staten-Generaal, ter betooning van hunnen moed tegen *Spanje*, de onvruchtbare vervolging van enkele reeders en kooplieden over, terwijl zij in des Spaanschen Konings hand de wapenen verbrak, die zij hem, tot stijving van haar vermogen, had geleverd.

En onwillekeurig deelde zelfs *Amsterdams* tegenpartij in de verrukking, die de zege verwekte, en rekende zich een aandeel aan den behaalden krijgsroem toe. En de Prins van *Oranje*, hij kwam tot deze erkentenis, in zijne *Gedenkschriften* [1] opgeteekend: »Het valt op te merken, dat door de goede orders van den Staat, en de volvaardigheid van allen, die het aanging, zulk een groot getal schepen binnen zoo korten tijd gereed kon komen en den Luitenant-Admiraal kon worden toegezonden. Immers werd dat alles binnen veertien dagen bewerkstelligd. Hieruit kan men de groote kracht en macht dezer Republiek leeren kennen, daar zij binnen zoo weinig dagen een zoo groot aantal oorlogschepen in zee kon zenden. Geen Vorst zou dit vermogen, hoe machtig hij ook ware."

Nu de tegenpartij in beginsel zoo veel toegaf, kon *Amsterdam*, en *Holland* met haar, van hare zijde tot eenige inwilligingen overgaan. Wel werd de grieve omtrent het leveren van oorlogsbehoeften aan den vijand nogmaals aangeroerd, maar dit kon de plooi, die de zaken voor het oogenblik genomen hadden, niet meer keeren. De Resident van *Frankrijk*, de Heer D'AMONTOST, gaf den 8sten November (1639) gevolg aan eenen last, die hem uit *Parijs* was toegekomen, maar die hem wellicht of in het geheel niet of anders ingericht gegeven zou zijn, zoo de uitwerking van den slag bij *Duins* aldaar bekend of te berekenen ware geweest. Hij verscheen alstoen voor de Staten met het bericht, dat den Koning uit *Genua* geschreven was, hoe de Spanjaarden zich hier te lande oorlogsbehoeften aangeschaft, en alle salpeter opgekocht hadden met het doel om een en ander naar *Italië* te voeren. Onlangs, voegde hij er bij, waren acht Hollandsche schepen uit *Spanje* met soldaten en oorlogsbehoeften naar *Genua* overgestoken. Zulke handelingen, verlangde de Koning, zouden door de Staten belet en gestraft worden [2]. — Het bericht bepaaldelijk aangaande de salpeter was wel geschikt om nadenken te doen

Nieuwe klachten over toevoer aan den vijand.

[1] bl. 260.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 8 Nov. 1639.

ontstaan. In verband met de zware lasten, door den Koning van *Denemarken* op den uitvoer van salpeter gelegd, moest men vermoeden, dat de vijand in verstandhouding met *Denemarken* het er op toegelegd had om ons het vervaardigen van buskruit onmogelijk of ten minste uiterst bezwaarlijk te maken. Men moest er een nieuw bewijs in zien, dat CHRISTIAAN IV den Spanjaarden in hunne pogingen, tegen onzen Staat beraamd, alle geluk toewenschte, en op zijn gebied van hunne zege partij dacht te trekken. Hun Hoog Mogenden verordenden dan ook, dat er bij de Admiraliteiten streng toezicht gehouden zou worden, om den uitvoer van salpeter en buskruit te verhoeden, en het rapport der Commissie, in wier handen de mededeeling van den Franschen minister gesteld was, in overleg met Zijne Hoogheid opgemaakt, luidde, dat zoodanige zaken, als dus op nieuw aan het licht waren gekomen, »ondienstig waren voor het gemeene best, onlijdelijk, en hatelijk bij onze Bondgenooten," en dat de daders door den Raad van State moesten terecht gesteld en gestraft worden. De Provincie *Holland* werd verzocht, zich met dit besluit te willen vereenigen. Hare Gedeputeerden antwoordden, dat zij de zaak aan hunne lastgevers zouden mededeelen [1]. Hierop volgde, dat de Gecommitteerde Raden de klacht van D'AMONTOST tot een punt van beschrijving maakten voor de eerstvolgende zitting der Staten van *Holland* [2]. Nog vóór dat Hun Edel Mogenden bijeenkwamen, kwam de president der Staten-Generaal (toenmaals de Heer VAN RANDWIJK) met de mededeeling voor den dag, dat in den tijd, dat de Spaansche vloot op de reede van *Duins* gelegen had, hier te lande een contrakt was gesloten, om die vloot van kruit te voorzien. De Raad van State werd gemachtigd de zaak te onderzoeken [3]. — Maar wanneer het door TROMP erkend werd, dat hij zelf den Spaanschen kruit had toegezonden, ten einde hun alle voorwendsel te benemen, om op de Engelsche reede te blijven en geen slag te wagen, hoe kon men dan die handeling wraken? Zoo werden dergelijke grieven door de uitkomst van den zeeslag eenigermate verijdeld, en in de winter-vergadering van *Holland* vielen er geene beraadslagingen over dat punt [4]. Toch viel het niet te ontkennen, dat die toevoer aan den vijand den Koning van *Groot-Britannië* een zeer bruikbaar wapen in de hand gaf ter verdediging van zijn gehouden gedrag. Werkelijk kregen onze Gezanten, die toen in *Engeland* waren, op hun verzoek, dat Zijne Majesteit zijnen onderdanen zou verbieden, hunne schepen onder 's Konings vlag tot het vervoer of geleide van oorlogsbehoeften naar *Duinkerken* aan de Spanjaarden te verhuren, ten antwoord, dat het Zijne Majesteit vreemd voorkwam, die klacht te moeten hooren, daar de onderdanen van Hun Hoog Mogenden zelven dagelijks onbelemmerd hunnen vijand, tot in verboden havens toe, alle mond- en krijgsbehoeften toevoerden, ja, hem groote schepen met manschap en al verhuurden. Derhalve verlangde 1639—1644.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 10, 12 Nov. 1639.
[2] *Resol. Holl.* 1639, bl. 489.
[3] *Resol. Stat.-Gen.* 17 Nov. 1639.
[4] Ten minste is er niets van genotuleerd.

1639— 1644. hij, dat Hun Hoog Mogenden hunne eigene onderdanen in toom hielden en streng straften: eerst daarna zou hij den zijnen verbieden, te doen wat den Staten mishaagde. — Op deze mededeeling werd de Raad van State verzocht ten spoedigste te berichten, wat hij verricht had om diergelijke vergrijpen, als waarop de Koning zich beroepen kon, te keer te gaan [1]. Doch de persoon in dat Collegie, die dergelijke zaken het ijverigst behartigde, had zelf het bericht van het onderhoud met den Koning uit *Engeland* overgeschreven, en hij was derhalve niet hier om aan de bemoeiingen van den Raad van State veerkracht bij te zetten.

Beraadslagingen over regeling van het zeewezen. Nagenoeg onmiddellijk na den slag bij *Duins*, te weten, den 2den November, stelde de president der Staten-Generaal (toenmaals de Heer VAN RIPPERDA), op advies van Zijne Hoogheid, der Vergadering voor, de vraag omtrent behoud of afschaffing van het in Maart, 1636, ingevoerde reglement op de directie ter zee tot het onderwerp der ernstige beraadslaging eener Commissie uit haar midden te maken. De zaak vereischte voorziening, daar men bescheid te geven had op een vertoog van den Luitenant-Admiraal, nu reeds voor de tweede maal bij Hun Hoog Mogenden ingeleverd. Dadelijk werden in die Commissie benoemd de Heeren RANDWIJK, NOORDWIJK, TERESTEIN, VOSBERGEN, RENSWOUDE, CRACK, RIPPERDA en ALDRINGA [2]. Uit de behandeling van die vraag moest noodwendig een nieuwe voorslag tot regeling van het zeewezen voortvloeien, en *Holland* kon duchten, dat men de stemming van het oogenblik, na de heftige inspanning eenigzins zorgeloos, te baat mocht nemen om maatregelen door te drijven, die men deze Provincie te voren niet had kunnen nopen zich te laten welgevallen. Wel waren er twee Hollandsche leden in de Commissie, doch die Heeren waren juist degenen, die tot de Bezending naar de Stad *Amsterdam* in Februari laatstleden behoord hadden. Geen wonder, dat de Staten van *Holland* zich dadelijk vrij terughoudend tegenover die Commissie gedroegen. Toen er was voorgesteld, haar een grooter getal Hollandsche leden toe te voegen, besloten zij, dat men die Commissie en hare werkzaamheden »zou laten op haar beloop, en dat de Leden der vergadering van *Holland* zouden blijven in hunne vrijheid om over de propositie [3] van den Luitenant-Admiraal te mogen raadplegen met hunne Principalen." [4] En voorts maakten zij de inrichting van het zeewezen »als een uiterst belangrijke zaak, die op het spoedigst ter hand genomen diendè te worden", tot een punt van beschrijving ter hunner wintervergadering. Hun Hoog Mogenden, dit vernam men bij deze gelegenheid, hadden, met advies van Zijne Hoogheid, de Staten van *Holland* ernstig verzocht, dat de directie op de kustschepen, wier nieuwe regeling,

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 27 Dec. 1639. [2] *Resol. Stat.-Gen.* 2 Nov. 1639.

[3] Er staat *Provincie* in de *Resol. v. Holl.* Slechts zelden is het eenigzins de moeite waard, de misstellingen, waarvan de uitgave dier *Resol.* wemelt, meer dan stilzwijgend te verbeteren.

[4] *Resol. Holl.* 2 Nov. 1639.

gelijk een ieder erkende, onuitvoerlijk was gebleken te zijn, weder aan de Collegiën ter Admiraliteit werd gebracht, met dien verstande, dat de penningen, tot die kustschepen bestemd, eene afzonderlijke kas, afgescheiden van andere takken van beheer, zouden vormen. Op dit verzoek moesten de Staten van *Holland* hun antwoord voorbereiden en tegelijk al de punten, met de hoofdzaak in verband, uitmaken, hetgeen hen in staat moest stellen om van hunnen kant met een degelijk en voor de andere Provinciën aannemelijk voorstel tot inrichting van de zeezaken aan te komen [1]. Reeds was, toen de Gecommitteerde Raden de Punten van behandeling opmaakten, de Raadpensionaris CATS in de op den 2den November benoemde Commissie opgenomen [2]: een bewijs dat de Staten van *Holland* hunne terughoudende stelling verlaten hadden. Spoedig waren Hun Edel Mogenden het nagenoeg eens om het denkbeeld, dat de Directie van de Kustschepen tot de Admiraliteiten zou terugkeeren, goed te keuren; voorts om een last- en veilgeld in te voeren, hetgeen kans had door de Provinciën in plaats der door haar verlangde Compagnie van Assurantie te worden aangenomen, en eindelijk om eene of meer belastingen voor te stellen, waaruit de premiën voor de Nieuwe Geuzen gevonden zouden kunnen worden [3]. Het resultaat der beraadslagingen was, dat de Staten van *Holland*, door buitengewone nevens de gewone Gedeputeerden vertegenwoordigd, den 15den December een voorstel betreffende het zeewezen in de vergadering van Hun Hoog Mogenden deden [4], waarin zij echter met het uiterste van de inwilligingen, waartoe zij komen zouden, nog niet voor den dag kwamen. Althans de Provinciën uitten de volgende klachten: Was het te voren gebeurd, dat penningen voor de zeemacht bestemd, ten behoeve van den oorlog te lande waren aangewend, thans had het tegenovergestelde plaats, en penningen, tot den landoorlog bestemd, werden voor de zeemacht gebruikt. En wat was daarvan de oorzaak? Dit, dat die van *Holland* niet genegen waren de middelen, uit welke de kosten van het zeewezen gevonden moesten worden, zoo ruim te doen vloeien als het behoorde. Immers wilden zij niet gedoogen, dat de convooien en licenten »in het geheel" verpacht werden, noch dat er eene Compagnie van Assurantie werd opgericht; en evenmin bewilligden zij in een last- en veil-, of wel in een haven-geld, of in de vestiging van een fonds om daaruit de premiën der Nieuwe Geuzen te betalen. Tot een versch bewijs, hoe bij de tegenwoordige inrichting de zeezaken niet behoorlijk behartigd werden, kon strekken, dat men den Kapitein VAN COLSTER met vier en twintig schepen uit de zee binnen had laten vallen, en hij deswegens niet ernstig ter verantwoording geroepen, veel min gestraft scheen te mogen worden. Bepaaldelijk verklaarden de Gede-

1639—1644.

Voorstel van *Holland* in deze zaak.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 12 Nov. 1639. *Resol. Holl.* 1639, bl. 488, 489 (Punten III, IV en V).

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 11 Nov. 1639.

[3] *Resol. Holl.* 7, 9, 13 Dec. 1639.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 15 Dec. 1639.

1639— 1644. puteerden van *Utrecht* en *Friesland*, dat geene bezendingen naar de Staten hunner Provinciën iets zouden uitrichten, zoo alvorens de verpachting van de convooien en licenten niet was vastgesteld [1].

Wat de te huis komst der 24 schepen onder Kapitein WILLEM VAN COLSTER betreft, hieromtrent viel het volgende aan te merken. Dadelijk na den slag van *Duins* waren orders gegeven en maatregelen genomen om 24 schepen nog minstens 4 maanden zee te doen houden [2], eene zaak, die alleszins noodig was, eensdeels omdat men niet weten kon, wat de Engelschen zouden aanvangen, anderdeels omdat de aankomst van D'OQUENDO in allen gevalle de scheepsmacht te *Duinkerken* versterkt had [3]. In weerwil nu van die heilzame verordening was de genoemde Kapitein, wien in de afwezigheid van TROMP het bevel over die 24 schepen was toevertrouwd, tegen het einde van November met deze bodems binnengeloopen. De Staten-Generaal lieten zich ernstig aan de zaak gelegen liggen, en verlangden van den fiskaal der vloot een onderzoek naar het bedrijf van den Kapitein [4]; maar het scheen wel, dat hij zich kon dekken door orders en invloeden van dezulken, die, hetzij om geld te sparen, hetzij om eenige schepen in het belang van den handel te gebruiken, te weeg gebracht hadden, dat die orders, van hooger hand gegeven, hem niet volstrekt verplichtend voorgekomen waren. Hoe dit zij, TROMP verontschuldigde VAN COLSTER [5].

Wat het andere punt aangaat, door de Provinciën *Utrecht* en *Friesland* als de voorwaarde gesteld, die door *Holland* vervuld moest zijn, zoo zij tot eenige inwilliging zouden komen, — wederom was herhaaldelijk door de Provinciën het oude verzoek gedaan, dat die van *Holland* het advies hunner Principalen omtrent de verpachting der convooien en licenten zouden inbrengen [6].

De Gedeputeerden van *Holland* dan, die den 15den December den voorslag hunner Principalen ter Generaliteit hadden ingebracht, deden rapport van de klachten der Provinciën daarop vernomen. Nu hadden derhalve de Staten van *Holland* het laatste woord der Provinciën gehoord, en zij konden het voor gewis houden, dat zij tot de inwilligingen zouden moeten overgaan, die men van hen vorderde; maar voor die inwilligingen wisten zij dan ook, dat zij de bestendiging van de inrichting van het zeewezen, in de hoofdzaak, konden koopen, en dat er geene sprake meer zou zijn van een permanent Collegie voor de zeezaken te *'s Gravenhage*. Dus nam men zich thans in *Holland* voor

---

[1] *Resol. Holl.* 15 Dec. 1639.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 27, 29 Oct.; 6 Nov. 1639. *Resol. Holl.* 3 Nov. 1639.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 12 Dec. 1639.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 28 Nov.; 1, 2, 8 Dec. 1639. *Resol. Holl.* 2, 3, 6, 15 Dec. 1639.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 2 Dec. 1639.

[6] *Resol. Stat.-Gen.* 6 Nov.; 5, 9 Dec. 1639.

om zoo mogelijk tot de verlangde inwilligingen te besluiten [1], en door de binnengeloopen schepen in staat te stellen weder zee te kiezen, aan de Provinciën de aanleiding te ontnemen om het tegenwoordig beleid der zeezaken als onvoldoende te kenmerken [2]. Tegelijk beijverde men zich meer dan ooit om zoo mogelijk *Amsterdam* tot het toestaan van de verpachting der convooien en licenten te bewegen, en werkelijk liet deze Stad zich tot onderhandelingen over de zaak overhalen [3]. Den 21sten December verklaarde de President van Hun Hoog Mogenden, dat als die van *Holland* nu op hunne eerstvolgende bijeenkomst geen toestemmend besluit op dit stuk namen, de verpachting niet langer kon worden uitgesteld, maar van wege Hun Hoog Mogenden voortgang zou moeten hebben [4]. Doch op dienzelfden dag deden een buitengemeen groot aantal Gedeputeerden van *Holland* ter Generaliteit opening van de inwilligingen, waartoe zij zouden verstaan. Deze voorslagen beschouwden de Provinciën al dadelijk als van dien aard, dat zij ze niet mochten verwerpen. Zij verzochten ze op schrift [5], en drie dagen later maakte men ze tot het onderwerp der beraadslagingen in tegenwoordigheid van den Prins van *Oranje*. Het voorstel van *Holland* kwam hierop neder. Er zou, zoo het heette, op den voet of in plaats van eene Kamer van Assurantie, een lastgeld geheven worden op de uitgaande en inkomende schepen. Dit middel zou, rekende men, zuiver opbrengen de som van 528,575 gulden. Daarenboven zou er een veilgeld ingewilligd worden voor de uitgaande en inkomende goederen, hetwelk 581,017 gulden zou opbrengen. Daarnevens zou het middel der convooien behouden worden, hetwelk 1,200,000 bedroeg. Zoo doende zou door den handel zelven voor de zeemacht reeds worden opgebracht de som van twee millioen, 309,592 gulden. Aan de Admiraliteiten zou het middel der licenten en al hare andere inkomsten, met uitzondering van de convooien, gelaten worden, en deze Collegies zich alzoo in staat zien om de binnenlandsche schepen en de legerpleiten te onderhouden en andere lasten te dragen. Om de kruisers, Nieuwe Geuzen genaamd, door de trouwe betaling der premiën in zee te kunnen houden, sloeg *Holland* belastingen voor, door al de Provinciën te betalen, op verscheiden fijne eetwaren, en op zijden lakenen. Wat de verpachting der convooien en licenten betrof, met dit stuk hadden de Staten, zeiden de Gedeputeerden, wel nog niet geheel en al gereed kunnen komen, maar er was uitzicht, dat men zich hierin met de Provinciën zou kunnen verstaan. Eindelijk hadden zij bij vernieuwing de egalisatie der middelen over al de Provinciën en bijgevolg ook de verantwoording der vijf speciën toegestaan, en zij verzochten de andere Provinciën zich daarmede te vereenigen, aangezien de acte der Unie zulks on-

1639—1644.

---

[1] *Resol. Holl.* 16, 17, 20 Dec. 1639.
[2] *Resol. Holl.* 13, 15, 20 Dec. 1639.
[3] *Resol. Holl.* 10, 17 Dec. 1639.
[4] *Resol. Stat.-Gen.* 21 Dec. 1639.
[5] *Resol. Stat.-Gen.* 21 Dec. 1639.

1639—
1644.

De andere Provinciën vereenigen zich met dit voorstel.

dubbelzinnig voorschreef. — In de hoofdzaak vereenigden *Gelderland*, *Utrecht*, *Friesland*, *Overijsel* en *Stad en Landen* zich dadelijk met dit voorstel, hetwelk de klacht, dat de Landprovinciën te zwaar ten behoeve van de zeemacht belast waren, ten eenenmale afsneed. Zij sloten zich dan ook aan *Holland* aan, om gezamenlijk de Provincie *Zeeland* uit te noodigen, zich met den voorslag mede te vereenigen. De Gedeputeerden dezer Provincie verklaarden daarop, menige grief tegen het voorstel te hebben: geen wonder, zij deinsden terug voor de opofferingen, die het van de ingezetenen van hun Gewest vergde; — maar, voegden zij er bij, »om zulk eene goede zaak niet te beletten", zouden zij het voorstel aan hunne Principalen aanbevelen, en Zijne Hoogheid zou hunne pogingen ten dien einde met zijne brieven aan de Staten van *Zeeland* ondersteunen. — Tegen half Februari (1640) zouden de Provinciën hare consenten op het last- en veilgeld, alsmede op het recht van convooi, en de verpachting der convooien en licenten inbrengen, en voor het geval dat *Holland* alsdan nog zwarigheid tegen die verpachting mocht maken, verzochten de vijf Provinciën met *Holland* over de punten van bezwaar in overleg te mogen treden. Voorloopig stonden de voorgeslagen middelen om de premiën voor de Nieuwe Geuzen te vinden, haar goed aan, en wat de egalisatie der middelen en de verantwoording der vijf speciën aangaat, men zou van den Raad van State vernemen, hoe ver hij met de bevordering dezer zaak in de nog onwillige Provinciën gekomen was [1].

Zoo was de grondslag tot verzoening tusschen *Holland* en de Generaliteit gelegd, en de Prins van *Oranje* onttrok zijnen invloed aan *Hollands* tegenpartij. Hij begreep tegen een onoverwinnelijken vijand niet langer te moeten strijden, en wilde veeleer van *Hollands* gunstige stemming gebruik maken om de middelen tot voortzetting van den oorlog te lande te erlangen. Zochten de Vereenigde Provinciën na de behaalde zege den vrede niet, maar bereidden zij zich tot eenen nieuwen veldtocht, dan kon, bij de afbreuk, die den vijand en zijnen aanhang in gansch *Europa* thans geschied was, alles verwacht worden. Zou *Spanje* nu nog de macht en den moed hebben om ons leger in zijne Nederlandsche Provinciën te weerstaan? Zou de Keizer, die in afwachting van *Spanje's* laatste krachtsinspanning, den strijd in *Duitschland* en tegen *Frankrijk* met eenigen moed hervat had, nu die krachtsinspanning tot eene vreeselijke beschaming had geleid,

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 24 Dec. 1639. Hadden de Gedeputeerden van *Friesland* te voren, nevens *Utrecht*, verklaard, dat geene bezending naar hunne Provincie iets zou baten, zoolang *Holland* zich in het stuk van de verpachting der convooien niet naar de andere Provinciën voegde, thans was *Frieslands* toon gedaald. De Heeren van *Holland* stelden voor, *Friesland*, op grond dat dit Gewest geen genoegzame order op de zaken ter zee had gesteld, te bezenden, en de Provinciën verzochten die Heeren éénen uit hun midden te noemen, die met zulk eene zending naar *Leeuwarden* zou vertrekken (*Resol. Stat.-Gen.* 30 Dec. 1639).

nog gezind en in staat zijn *Spanje* in de *Nederlanden* bij te springen? Het scheen redelijk, die vragen met neen! te beantwoorden. Zoo zou dan de Prins aan het hoofd van zijn leger alsnu eene stelling kunnen innemen, die hem tot den scheidsman van oorlog en vrede maakte, en wellicht voor zijne betrekking in de Vereenigde Provinciën en tegenover de partij, voor welke hij thans de vlag streek, een gunstig gevolg zou hebben. 1639—1644.

Niet alleen *Spanje's* erkende bondgenooten hadden naar den uitslag der *armade* uitgezien, maar ook onze zoogenaamde bondgenooten, de Koningen van *Engeland* en van *Denemarken*.

KAREL I van *Engeland* en de Spaansche *armade*.

KAREL I had zich gevleid, de Hollandsche zeevaart aan zich cijnsbaar te maken, en tot dit doel had de zeemacht van *Spanje*, daar zij den Hollanders alle uitzicht om zich zelven te beschermen zou benemen, hem behulpzaam moeten zijn. Zoo zou hij, van eene rijke bron van inkomsten verzekerd, een onbeperkt gezag in het binnenland hebben kunnen vestigen. Maar ook eene rechtstreeksche hulp (zoo ten minste mompelde men in *Groot-Britannië*) tegen zijne oproerige of ontevredene onderdanen had hij van de Spaansche vloot gewacht [1]. Zeker is het, dat al wie in *Engeland* en *Schotland* tegen de willekeurige heerschappij, naar welke hun Koning streefde, gestemd was, zich verblijdde over de vernieling der *armade*. Dit was den Staten-Generaal niet onbekend, en deze wetenschap had voorzeker hunne stoutmoedigheid in het trotseeren van den Koning vermeerderd, gelijk zij ook thans, nu het er op aankwam, des Konings toorn te ontwapenen, hun de noodige vrijmoedigheid moest bijzetten. Hoe het zij, de Staten, beseffende dat het voorgevallene bij *Duins* tot verwijten van de zijde van het Britsche Bewind aanleiding zou geven, besloten, den Koning met klachten vóór te zijn, maar tevens eenen maatregel te nemen, die tot het herstel eener goede verstandhouding kon leiden.

Dat de Staten, voordat zij nog van den slag bij *Duins* hadden vernomen, op eenig voorwendsel bedacht waren om met den Koning van *Groot-Britannië* in een vriendschappelijke onderhandeling te treden, blijkt uit een besluit, den 21sten October (1639) door hen genomen en in de Geheime Aanteekeningen beschreven [2]. Het behelst het volgende: JOACHIMI had vroeger melding gemaakt van het sluiten eener of- en defensieve ligue tusschen de twee naburige Kroonen en dezen Staat, eene ligue, die strekken zou tot voorkoming van verdere verwijdering, en waaruit voor ons de vrijheid voor de visscherij in de Nauwe zee zou volgen. — Zoo de Staten tot zulk een doel in onderhandeling traden, vleiden zij voor een oogenblik Koning KARELS verwachtingen. Dit was voorzeker de reden, waarom zij JOACHIMI thans wilden gelasten, aan het Hof te verklaren, dat zij wel geneigd waren om over zulk eene ligue van gedachten te wisselen. Doch zij verzuimden niet JOACHIMI het middel te geven om zich voor een voorbarig besluit te

[1] AITSEMA, II, bl. 615.

[2] *Secr. Resol.* 21 Oct. 1639.

1639—1644.

hoeden: immers herinnerden zij hem, dat het verbond niet tot stand kon komen, zonder dat de zaak aan het oordeel van elk der Provinciën onderworpen was, en tevens gaven zij hem ten overvloede te verstaan, dat het hunne bedoeling volstrekt niet was het recht van visscherij van iemand te bedingen of te verzoeken.

Gezantschap naar *Engeland* beraamd.

Doch na den slag van *Duins* wendden de Staten, ten einde 's Konings toorn te bezweren, het op een anderen boeg. Toen stelde de president, het was den 25sten October, na voorafgaand overleg met Zijne Hoogheid, het volgende voor: Alzoo Hun Hoog Mogenden van goederhand onderricht werden, dat de Spaansche schepen, in *Duins*, het eerst op de onzen zouden geschoten hebben (een feit, hetwelk de Engelschen had moeten verplichten zich aan onze zijde te scharen), en alzoo zich voorts sedert eenigen tijd verscheidene zaken hadden opgedaan, waarover deze Staat zich ten aanzien van *Groot-Britannië* te recht bezwaard vindt, — zoo zouden Hun Hoog Mogenden in allerijl eene bezending doen aan den Koning van dat Rijk, om zich te beklagen over de vijandelijkheden, die de Engelschen, in *Duins*, den onzen hadden aangedaan. — Niet dadelijk werd op dit voorstel een besluit genomen; maar reeds den volgenden dag vereenigden zich de Staten met het geopperde denkbeeld, en bepaalden zij, dat SOMMELSDIJK met die zending belast zou worden. Eerst verontschuldigde zich deze Heer, behalve wegens de ongelegenheid van het jaargetijde en zijnen hoogen leeftijd, ook op grond van de ondankbaarheid der te brengen boodschap; doch na niet lang dralen nam hij de taak op zich, en reeds den 4den November verscheen hij ter vergadering zoo der Staten-Generaal als der Heeren van *Holland*, om afscheid te nemen. Met niet minder dan drie oorlogschepen zou hij den overtocht doen, en zoo goed als een onbepaald geldelijk krediet was hem door de Provincie *Holland* verstrekt [1].

Leidde de slag van *Duins* tot de zending eener ambassade naar *Engeland*, dezelfde gebeurtenis was voorzeker van invloed op den last om onverwijld terug te keeren, aan de Gezanten gegeven, die zich sedert geruimen tijd beijverd hadden met den Koning van *Denemarken* in nadere onderhandeling te komen.

Instructie van de Gezanten naar *Denemarken*.

De last, aan de Ambassadeurs [2] medegegeven, was bijzonder vereerend voor den Koning geweest. Immers moesten zij, zoo luidde hunne Instructie, Koning CHRISTIAAN gelukwenschen met de eeuwig roemrijke taak van vredestichter, die hij op zich genomen had, en hem der Staten erkentelijkheid betuigen voor de gunst en vriendschap, door Zijne Majesteit onzen Staat betoond. Die vriendschap zouden Hun Hoog Mogenden zich beijveren te bevestigen, terwijl zij van hem die welwillende belangstelling verwachtten, waarop zij, strijdende voor het gemeenschappelijk belang van allen, die van de heerschzucht der Spaansche Monarchie wat te vreezen hadden, aanspraak meenden te mogen

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 25, 26, 27, 28 Oct.; 4 Nov. 1639. *Resol. Holl.* 2, 4 Nov. 1639.

[2] Zie hierboven, bl. 165.

maken. Daar zij nu niet tegen dien vijand bestand waren, tenzij hun handel onbekommerd bleef, zoo verzochten zij des Konings bescherming tegen allen overlast en ongelijk. — Eerst nadat den Vorst deze hulde onvermengd te smaken was gegeven, moesten de Gezanten voor den dag komen met hun verzoek, dat de tollen wederom op vorigen voet mochten gebracht worden. Op billijkheid in het bedrag der van ons gevorderde tollen, dus moesten de Gezanten beweren, hadden wij recht krachtens het traktaat van 1644, dat door geene tusschengekomen omwenteling krachteloos was geworden, aangezien de Staten slechts tot het behoud hunner rechten de wapenen tegen den Koning van *Spanje* hadden opgevat: van die rechten waren zij derhalve onwedersprekelijk de erfgenamen geworden. Voorts moesten de Gezanten de zaak ophalen van den Kapitein CORFITZ ULEFELT, die in den zomer van 1638 twee Amsterdamsche schepen, bezig met de walvischvangst in de wateren van *Spitsbergen*, had aangehouden, op grond dat zij zonder licent vischten. Zij hadden zich zelven in vrijheid moeten stellen: want die kapitein had geen reden verstaan, en scheen niet te weten, dat de Nederlanders, als welke die visscherij in die wateren het eerst aangevangen en sedert bestendig gedreven hadden, daarop alleen recht hadden. Wel had de Koning zijnen officier gewraakt; maar niettemin had de Admiraliteit van *Koppenhagen* den schippers van die twee bodems een geding aangedaan [1]. 1639—1644.

Op grond van hetgeen onze Gezanten, aan het *Vlie* gekomen om naar *Denemarken* af te zeilen, reeds vernamen, konden zij geen gunstigen uitslag van hunne zending wachten. Hier toch verhaalde hun een scheepskapitein, uit *Bergen* in *Noorwegen* teruggekeerd, hoe aldaar de spraak ging, dat de Koning met Hun Hoog Mogenden licht in openbare vijandelijkheid zou komen. Een Deensch Kapitein, die zich elders in *Noorwegen* met drie oorlogschepen bevond, had gezegd, dat hij nog één schip bij zich krijgen moest, en dat wij, Nederlanders, alsdan van hem zoo veel vijandschap konden verwachten, als van eenig ander. — Den 17den Juli in de *Sond* vernamen de Gezanten, dat zij den Koning niet te *Koppenhagen* zouden vinden. In overleg met den Resident VAN KRAKAU stapten zij niettemin te *Elseneur* aan wal. Hier moesten zij dadelijk de klachten aanhooren van dertig en meer Nederlandsche schippers, die met hunne lading zout, uit *Frankrijk* naar *Koningsberg* bestemd, dubbelen tol hadden moeten betalen, en bovendien geene vergunning kregen om verder te varen dan onder de belofte, dat zij geen bootsvolk in den dienst der Spieringen zouden laten overgaan: kwamen zij die belofte niet na, dan zouden zij bij hunne terugkomst zoo lang opgehouden worden, totdat het bootsvolk terug was: immers de Koning had het voornemen de scheepsmacht, welke die Heeren wilden uitrusten, met het kanon in hare geboorte te vernietigen. KRAKAU had gemeend, dat

Hunne aankomst aldaar.

[1] Zie de Instructie in *Rapport v. H. H. M. Ambassadeurs in de Legatie aen Koninck v. Denem.* 1639 (*Archief van Hilten*). Aan dit Rapport zijn de volgende bijzonderheden ontleend.

1639—1644. onze schippers aan dien eisch hadden moeten voldoen. Doch onze Gezanten vonden er zwarigheid in, daar zij in zulke eischen een begin zagen eener politie, door den Koning over den Oosterschen handel uitgeoefend.

Op raad van KRAKAU zonden de Ambassadeurs hunnen Secretaris naar *Koppenhagen* aan den Kanselier CHRISTIAAN FREYS en den Stadhouder CORFITZ ULEFELT, om hen van hunne komst te verwittigen. De Kanselier was daar niet, maar de Stadhouder antwoordde, dat hij wel van hunne aankomst in de *Sond* vernomen had, maar niet anders wist, of zij waren bestemd naar *Polen* en *Danzig*, en dat hij alzoo den Koning van hunne tegenwoordigheid geene kennis had gegeven. Hij voor zich kon zich met hen niet in eenig onderhoud inlaten, vóórdat de Koning, die zich te *Glückstadt* bevond, was verwittigd. Derhalve zou hij Zijne Majesteit bericht geven. — Toen de tijd, dat men te *Koppenhagen* bescheid op dat bericht hebben kon, verstreken was, begaven onze Gezanten zich naar die hoofdstad. Er was, van wege Zijne Majesteit, door den Stadhouder, voor een logement gezorgd, en zij werden den 2den Augustus met koetsen ingehaald, met militaire eerbewijzen ontvangen, en drie dagen lang op 's Konings kosten vrijgehouden. Doch dit belette hen niet, zich te beklagen, dat zij den tijd nutteloos doorbrachten. Immers er was nog geen antwoord uit *Glückstadt*, en Kanselier en Stadhouder zeiden zelven, daarover verwonderd te zijn; maar, voegden zij er bij, de Gezanten zouden ervaren, hoeveel achting de Koning voor onzen Staat had, eene achting, die hij altijd zou blijven koesteren. — Hoezeer er reeds den 9den Augustus bericht van den Koning was gekomen, kwam den onzen eerst den 16den ter oore, dat de Rijksraden met den Kanselier en den Stadhouder naar *Odensee* waren ontboden, waar Zijne Majesteit den 22sten zijn zou. Dus liet de Koning zich blijkbaar niet aan de tegenwoordigheid der Nederlandsche Ambassadeurs gelegen liggen. Wat daarvan ook zijn mocht, dezen gaven den Deenschen Heeren te kennen, dat zij van meening waren zich mede te *Odensee* te laten vinden. Dit docht genen, zoo scheen het, niet goed: immers verklaarden zij niets nauwkeurigs van 's Konings komst aldaar te weten. Den 19den zonden de Gezanten hunnen Secretaris naar *Odensee*. Hier vernam deze, dat de vergadering verlegd was naar *Coldingen* in *Jutland* (waar trouwens de Koning evenmin verscheen), en den 31sten Augustus was hij te *Koppenhagen* terug, vermits men hem te verstaan had gegeven, dat zijnen Heeren, den Gezanten, derwaarts reeds bescheid was toegezonden. Intusschen, na alzoo weken achtereen opgehouden te zijn, kregen zij eerst den 2den September eenig bericht. Het hield in, dat Zijne Majesteit hoe langer hoe meer met zaken gemoeid werd, die hem beletten in zijn land terug te komen: doch liet hij het aan de keus van onze Gezanten over, om of te *Glückstadt* te komen, of zijne komst te *Koppenhagen* af te wachten. Niet zonder luid beklag over het tijdverlies, dat men hun veroorzaakte, kondigden de onzen hun voornemen aan om naar *Glückstadt* te reizen. Den 9den September vingen zij den tocht aan. Hun werd eervol uitgeleide gedaan en op

de reize waren hun alle gemakken bezorgd. Den 16den kwamen zij te *Dannewirk*, van waar zij hunnen Secretaris naar *Gottorp* zonden, om uit te vorschen, hoe de onderhandelingen stonden, welke de Hertog van *Holstein* aangevangen had tot oprichting eener Perzische Compagnie, die zich het voeren van handel door *Moscoviē* heen op *Perziē* ten doel zou stellen [1]. Den 20sten kwam te *Itzehoe*, waar zij een paar dagen vertoefd hadden, een edelman van wege den Koning, om hen naar *Glückstadt* af te halen. Daar werden zij met voldoend eerbetoon ontvangen. De audientie zou den 25sten September plaats hebben, en men gaf hun te kennen, dat zij wat zij eigenlijk te zeggen hadden, liefst tot geen tweede gehoor moesten uitstellen. In strijd met de opgave, dat zij eerst den 25sten ten Hove gewacht werden, zond een Hofbeambte reeds den 22sten eenen trawant tot hen om hun aan te dienen, dat zij op staanden voet bij Zijne Majesteit ter audientie zouden komen. De Gezanten maakten zwarigheid om op zulk een ongeregelde wijze te verschijnen; maar hunne goedwilligheid werd niet ernstig op de proef gesteld: want dien dag had de audientie geen voortgang. Den volgenden dag heette het weder, dat zij alsnu den 24sten gehoor zouden krijgen; doch op het uiterste van den bestemden tijd werd hun weder aangezegd, dat de plechtigheid toch eerst den 25sten zou plaats hebben. Deze behandeling getuigde van weinig oplettendheid. Hoe dit zij, op den genoemden dag droegen zij, na de bij hunne Instructie voorgeschreven plichtplegingen, de hun opgedragen belangen aan den Koning voor. Als drangreden tot vermindering van den Sondtol voerden zij aan, dat hoe lager de tol was, de schepen te talrijker zouden zijn, en de tol bijgevolg te meer zou opbrengen: ter oorzake van de verhooging waren er in het vorige jaar reeds een vierde schepen minder de *Sond* doorgevaren. Wat de salpeter aanging, zoo verklaarden zij, dat dit artikel reeds in genoegzame hoeveelheid tot billijken prijs van elders werd aangevoerd, zoodat de Koning met zijn verbod niemand dan zijne onderdanen benadeelde. Ten slotte verzochten zij den Koning, het vonnis van de Admiraliteit te *Koppenhagen* tegen de twee Hollandsche schepen te vernietigen.

1639—1644.

Hunne eerste audientie na lang uitstel.

Na verloop van tien dagen (den 7den October) ontvingen de Gezanten antwoord op hunne propositie. Op den door hem uitgesproken zegenwensch betuigde de Koning, dankbaar te zijn voor de aanzienlijke bezending en voor de vertrouwelijke mededeeling van den toestand, waarin hunne Republick zich bij het voortduren van den oorlog bevond. Daarin zag Zijne Majesteit der Staten toeleg om de aloude goede verstandhouding te vernieuwen, en van zijnen kant verzekerde hij hen wederkeerig van zijne genegenheid, hun van harte allen bloei en welvaart toewenschende: daarop konden Hun Hoog

'sKonings antwoord.

[1] De kosten, berichtte de Secretaris, vielen den Hertog alleen te zwaar, en de Adel, de eenige vermogende Stand in zijn Hertogdom, voelde gansch geene opgewektheid om deel aan eene Perzische Compagnie te nemen.

1639— 1644. Mogenden vertrouwen. Wat nu de tollen betrof, deze waren *regaliën.* — Op deze verklaring waren onze Gezanten voorbereid: want vroeger reeds hadden zij van den Deenschen koninklijken Secretaris GUNTHER vernomen, dat in *Denemarken* de zaak der tollen geheel aan 's Konings willekeur was overgelaten, en er van de opbrengst nimmer openbare rekening werd gehouden. — Diensvolgens gaf de Koning te kennen, dat hij daarin naar goedvinden zoude te werk gaan, en, voegde hij er bij, de Staten deden op hun gebied hetzelfde, de tollen naar gelieven verminderende of vermeerderende. Sints het Bourgondisch verdrag hadden zij, in 1609, hunne tollen eigenmachtig geregeld: aan dat verdrag hield hij zich derhalve evenmin gebonden. De verhooging van den Sondtol kon bovendien den handel weinig schaden, en al ware het anders: ook de Denen waren in *Nederland* met convooigelden bezwaard. Voor het overige, als de aangelegenheden van zijnen Staat het toelieten, zou hij den tol weder verlagen. Wat de salpeter aanging, Zijne Majesteit had niet bedoeld, de Staten met zijne bepalingen in ongelegenheid te brengen. Onze eigene ingezetenen waren de oorzaak van de door hem genomen maatregelen, daar zij zich niet onderworpen hadden aan eene Koninklijke verordening, die tot den doorvoer bijzondere vergunning vorderde. — Over het vonnis der Admiraliteit te *Koppenhagen* viel niet te klagen: de schepen, geene bodems trouwens van de Noordsche Compagnie, maar van een particulier, die 't vischrecht gekocht had [1], waren noch van een pas noch van eenig ander bewijs van hunne herkomst voorzien geweest. Zijne Majesteit moest het recht zijnen loop laten, en achtten de veroordeelden zich bezwaard, dan konden zij zich op hem beroepen. Maar hadden dan de Nederlanders geen reden van klachten, zijne onderdanen hadden zulks wel, en ten slotte verzocht de Koning spoedig recht, in de eerste plaats in de zaak van zekeren JOACHIM PIETERSZ. Deze, *Koppenhager* van geboorte, was heimelijk uit *Denemarken* geweken, toen hem rekenschap gevraagd werd van goederen der Deensche Oost-Indische Compagnie, die hem toevertrouwd waren [2].

Vier dagen nadat zij dit antwoord bekomen hadden, schreven de Gezanten naar *'s Gravenhage*, dat men de zaak op de lange baan schoof, totdat men onderricht zou

---

[1] Dat echter ook de Noordsche Compagnie overlast duchtte, blijkt uit hare aanzoeken om een oorlogschip ter bescherming »tegen een iegelijk" bij hare visscherij in de wateren van *Spitsbergen* (*Resol. Stat.-Gen.* 23 April; 16 Juni, 1639).

[2] Deze PIETERSZ. was *na bekomen pas* (schrijven de Staten aan den Koning, d.d. 30 Juni, 1639), waarbij hij uit den dienst der Deensche Compagnie was ontslagen, in Februari 1632 te *Batavia* met eene Amsterdamsche getrouwd, en had zich later in *Amsterdam* gevestigd. Hier had hij eenige zaken van de Deensche Compagnie gedaan, en thans rekende hij deze Compagnie zijne schuldenares. Deswege had hij arrest gelegd op eenige goederen aan die Maatschappij toekomend (vergel. *Resol. Stat.-Gen.* 21 Juni, 1639).

zijn van den afloop van den Rijksdag in *Polen*. Voorzeker hoopte CHRISTIAAN IV den Koning van *Polen* te bewegen om dien tol te *Danzig* niet langer met behulp van de zeemacht der Spieringen in te vorderen en alzoo zijn gezag in de Oostzee verder niet te bemoeilijken. De Spieringen toch handelden in het belang van *Polens* aartsvijanden, de Zweden, en het Deensche gezag, daarentegen, kon slechts strekken om den invloed der Staten-Generaal te keeren, die Koning VLADISLAUS immers ook als de tegenpartij zijner en der katholieke zaak moest beschouwen [1]. — Dus konden de besluiten van den Poolschen Rijksdag van invloed zijn op de houding, die CHRISTIAAN IV tegenover de Staten stond aan te nemen. Op dezen grond meenden de Heeren BURCH en COENDERS, dat zij in *Glückstadt* werden opgehouden, en dat zij zich mogelijk nog genoodzaakt zouden zien, met den Koning naar *Koppenhagen* terug te keeren, zoo Zijne Majesteit te *Glückstadt* geene Commissarissen aanwees om met hen te onderhandelen. Terwijl zij in deze onzekerheid bezig waren met hun repliek op 's Konings antwoord te ontwerpen, noodigde Zijne Majesteit hen den 12den October ter maaltijd, zoo het schijnt met het doel om hen de voltooiing van die repliek te beletten [2], en verliet straks daarop *Glückstadt* in den nacht van den 13den, zonder ander order achter te laten, dan dat hun door eenen secretaris hunne brieven van recredentie zouden worden overhandigd en hun alzoo hun afscheid zou gegeven worden. Onze Gezanten betoonden daarover hunne smartelijke bevreemding en weigerden de recredentialen aan te nemen, voordat zij, zeiden zij, zich van hunnen last ten volle hadden gekweten of ten minste zich beijverd hadden om daartoe te geraken. De Kanselier REVENTLOW wilde hun niet te woord staan, en gaf ten slotte door zijnen secretaris te kennen, dat de Koning niet anders wist, of de Gezanten waren met het bekomen antwoord tevreden. Binnen drie weken zou Zijne Majesteit te *Glückstadt* terug zijn, en het zou hem zeer ongelegen komen, hen vóór den 23sten October, wanneer zijne dochter trouwde, te *Koppenhagen* te hooren, en na dat feest verliet hij zijne hoofdstad misschien weder om elders heen te gaan. — Dus werd de onderhandeling afgesneden, en te kennen gegeven, dat 's Koning antwoord geen repliek toeliet. — Niettemin schreven onze Gezanten (na daartoe eenen wenk gekregen te hebben) den

1639—1644.

De Koning snijdt alle verdere onderhandeling af.

[1] In *Denemarken* nam men het den Staten steeds zeer kwalijk, dat zij zich den tol te *Danzig*, van wege den Koning van *Polen* geheven, lieten welgevallen (zie hierboven, bl. 145). Dit bleek uit een schrijven van KRAKAU van den 7den October (*Resol. Holl.* 19 Oct. 1639). Van den Danziger Secretaris CHEMNITZ, die in Augustus (1639) tegelijk met onze Gezanten te *Koppenhagen* was, konden de Deensche ministers weten, dat deze Heeren geenszins geneigd waren om de reize naar *Danzig* aan te nemen, en aldaar tegen den Poolschen tol te gaan ijveren. — Toch verkoos de Poolsche Kanselarij den Staten alsnog niet den titel te geven, waarop zij aanspraak maakten. In November verlangde een Poolsch Gezant, naar *Parijs* bestemd, audientie bij de Staten; doch zij kon hem niet verleend worden, omdat de titulatuur in zijn credentiebrief niet in orde was (*Resol. Stat.-Gen.* 22, 23, 24 Nov.; 6 Dec. 1639).

[2] AITSEMA, II, bl. 635.

1639— 1644. 17[den] October aan den Koning met verzoek van opgave, waar en wanneer hij hen alsnog kon hooren, of iemand zijner ministers machtigen kon om met hen te onderhandelen. Op dit schrijven kwam den 5[den] November een antwoord, waarbij uitgesproken werd, wat de houding des Konings reeds met de daad te kennen had gegeven: de Koning meende geen redelijken grond tot repliek overgelaten te hebben. Maar op de punten van beklag, van zijnentwege medegedeeld, had hij van onze Gezanten nog geen bescheid. Hadden zij een nieuwen last aan hem gekregen, of waren zij ten volle gelast om hem op die punten voldoening te geven, dan zouden zij hem hebben te zoeken waar hij alsdan tijdelijk zijn zou: een vaste plaats of zekeren tijd kon hij niet bepalen. — Dit was waarlijk genoeg om onze Gezanten tot nadenken te brengen, of zij het tot nog toe volgehouden gedrag van geduldig afwachten en voortdurend aanzoeken mochten voortzetten. De Heer BURCH reisde dan ook dadelijk af naar *'s Gravenhage*, en de Heer COENDERS bleef te *Glückstadt*, niet om nader bericht van den Koning, maar om bescheid van de Staten-Generaal af te wachten.

Reeds op der Gezanten schrijven van den 11[den] October hadden de Staten van *Holland* aan hunne Gecommitteerde Raden volmacht gegeven om bij de geringe kans, die er bestond, dat genen iets bij den Koning van *Denemarken* zouden uitrichten, te handelen zoo als het belang en de eer van het Land zouden vereischen [1], en den 8[sten] November werd in de Staten-Generaal voorgesteld, dat men eindelijk eens een besluit ten aanzien van onze Gezanten nemen zou. Twee dagen later werd de vraag gesteld, of men den Ambassadeurs zou aanschrijven den Koning te volgen om nader antwoord te bekomen, dan of men ze terug zou roepen om herwaarts te komen, zonder verdere moeite daartoe te doen. Zijne Hoogheid zou hierover geraadpleegd worden, en twee dagen later besloten de Staten, den Ambassadeurs te gelasten, »aanziensbriefs" herwaarts te komen, ten ware zij zich verzekerd konden houden, dat zij op naderen aandrang zouden kunnen erlangen, wat Hun Hoog Mogenden bedoelden [2]. Deze brief werd echter nog opgehouden op het bericht, dat de Heer BURCH in het land was aangekomen. Uit zijn rapport bleek, naar de meening van Hun Hoog Mogenden, genoegzaam »het weinig respect, dat de Koning van *Denemarken* onzen Staat toedroeg." Op dezen grond dan, na de geduchte les, die zij den Koningen van *Spanje* en *Groot-Britannië* gegeven hadden, zich volkomen bewust gevoelende van het respect, dat het den Koningen voegde hunnen Staat toe te dragen, besloten de Staten aan COENDERS te schrijven, dat hij *Glückstadt* dadelijk had te verlaten, zonder van den Koning of iemand zijner ministers afscheid te nemen: »daaruit zouden die van *Glückstadt* kunnen bemerken, dat Hun Hoog Mogenden geen contentement namen, aan hetgeen den Heeren BURCH en COENDERS aldaar was wedervaren" [3]. Intusschen

Onze Gezanten teruggeroepen.

[1] *Resol. Holl.* 21 Oct. 1639. [2] *Resol. Stat.-Gen.* 8, 10, 12 Nov. 1639. [3] *Resol. Stat.-Gen.* 14, 18 Nov. 1639.

kwamen er brieven van COENDERS, waarbij hij zelf verzocht teruggeroepen te worden, en meldde, dat de gemoederen in *Denemarken* zeer tegen dezen Staat waren ingenomen: dagelijks deden zich meer grieven tegen ons op, en men sprak over toekomstige misverstanden als over een zekere zaak [1]. De Staten konden er gerust op zijn, dat de overweging hoe de slag bij *Duins* was uitgevallen, en hoe de Nederlanders, te zeer getergd, met minder gevaar de Deensche vloot zouden kunnen vernielen, de Denen wel een weinig minder oorlogzuchtig zou stemmen. Nauwelijks had COENDERS den 3den December de missieve van terugroeping ontvangen, of hij begaf zich den 5den op weg om, volgens de Instructie, op de terugreize achtereenvolgens de Steden *Hamburg* en *Bremen*, en de Graven van *Oldenburg* en van *Oost-Friesland* in zijne hoedanigheid van Gezant der Staten te bezoeken.

1639—1644.

Een hunner bezoekt *Hamburg*, *Bremen*, *Oldenburg* en *Oost-Friesland*.

Te *Hamburg* gaven de Afgevaardigden van den Raad, na dankzegging voor de eer van zijn bezoek, den wensch te kennen, dat, wanneer Hun Hoog Mogenden met den Koning van *Denemarken* in nadere onderhandeling of in misverstand mochten komen, die van *Hamburg* daarvan verwittigd mochten worden, ten einde hunne maatregelen daarnaar te nemen [2]. — Te *Bremen* merkte onze Gezant op, dat de Stad wonder wel versterkt en van krijgsbenoodigdheden voorzien was. — De Graaf van *Oldenburg* gedroeg zich jegens den Nederlandschen Staatsman uiterst wellevend. De Graaf van *Oost-Friesland* betoonde minder voorkomendheid: trouwens, hij lag op het slot te *Aurich* ziek te bed. Nog altijd zuchtte zijn land onder de inlegering der Hessen. In het voorjaar (1639) had de Graaf te *'s Gravenhage* laten verzekeren, dat hij het eindelijk met zijne Stenden eens was om zijn Graafschap uit eigen middelen buiten inkwartiering van vreemden te houden, en op dezen grond had hij de tusschenkomst van Hun Hoog Mogenden verzocht om te bewerken, dat de Hessen zijn gebied ontruimden [3]. In weerwil van 's Graven

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 9 Dec. 1639. *Resol. Holl.* 9 Dec. 1639.

[2] Nog altijd had de Resident F. V. AITSEMA te *Hamburg* geenen opvolger gekregen. De vraag of het niet dienstig zou zijn, weder eenen zaakgelastigde der Staten aldaar te benoemen, werd den 9den Sept. 1639 in de vergadering der Staten-Generaal geopperd (*Resol. Stat.-Gen.* 9 Sept. 1639). — De Heer COENDERS werd te *Hamburg* door een persoon van aanzien in het bezit gesteld van een diplomatieke nota, in Nov. 1635 van wege den Koning van *Denemarken* aan den Keizer aangeboden. In dit stuk drong de Koning aan op gunstige beslissing ten behoeve van zijnen zoon in zijne hoedanigheid van Aartsbisschop van *Bremen*, en wel op grond dat de Zweden het er op toelegden om de zeeplaatsen meester te worden, ten einde in staat te zijn den oorlog voort te zetten. Erkende nu de Keizer den Deenschen Prins, dan zouden de Zweden *Bremen* ontzien, en bij gevolg deze belangrijke stad niet in hunne macht krijgen. Alzoo was er, dus besloot het vertoog, den Keizer en den Bourgondischen Nederlanden ten hoogste aan de bevestiging van 's Konings zoon in het Aartsstift *Bremen* gelegen.

[3] *Resol. Stat-Gen.* 15 April, 1639.

1639—1644. verzekering ontbrak er, gelijk weldra erkend werd, nog veel aan de eenstemmigheid der Oost-Friesche Stenden [1], en het land bleef in den treurigsten toestand. Volgens de klacht van de Afgevaardigden te *'s Gravenhage* in de maand October (1639) scheen nu de volslagen ruïne van het Graafschap voor de deur. De inwoners verliepen, het onderhoud van dijken en dammen werd verwaarloosd, de regeeringscollegies vergaderden niet meer. En de Landgravin beloofde geene ontruiming, dan wanneer de algemeene vrede getroffen zou zijn. Op Hun Hoog Mogenden was naast God al de hoop der ongelukkige Oost-Friezen gevestigd, dat het hun gelieven mocht mededoogen met het arme land te hebben en ten minste geene teruggave te vergen van de gelden, die zij hun vroeger hadden voorgeschoten [2].

Nu de poging om zich met den Koning van *Denemarken* te verstaan, volkomen mislukt was, sprak het van zelf, dat de Staten zich zonder verder uitstel te nader met de Zweden trachtten te verbinden. Den 6[den] November (1639) vernamen de Staten, dat CAMERARIUS na een verblijf op het land te *'s Gravenhage* terug was. Zij lieten hem alsnog plechtstatig de overwinning van *Duins* aanzeggen, en hem tevens polsen, welken last hij had betreffende de alliantie [3]. Ook met SPIERING zou over deze zaak gesproken worden [4]. Reeds twee dagen daarna verscheen CAMERARIUS ter vergadering van Hun Hoog Mogenden, en met eene uitvoerige en »welgestudeerde" aanspraak wenschte hij hun geluk met de behaalde zege. De Kroon *Zweden*, zeide hij voorts, was wel genegen tot de alliantie; evenwel had hij nog geene volmacht, maar hij zou er om schrijven, en verzocht dat intusschen de conferenties, daartoe strekkende, werden hervat [5].

Nadere aansluiting der Staten aan *Zweden*.

Deze toenadering tot *Zweden* kon, daar zij tot den oorlog te lande aanmoedigde, den Prins niet anders dan aangenaam zijn. De partij, die met hem in het binnenland om den voorrang dong, mocht vrij, zoo moest hij denken, voor het oogenblik zegepralen, kon hij, nu de vijand zoo ontmoedigd en verzwakt was, nogmaals aan het hoofd van een leger in het veld verschijnen, dan was er mogelijk nog grond voor de schoonste verwachtingen. Op de toebereidselen tot den veldtocht van het volgende saizoen was hij dan ook reeds tijdig in den winter van 1639 bedacht.

Plannen tot den aanstaanden veldtocht.

Den 10[den] December deelde de President Hun Hoog Mogenden mede, dat hij van Zijne Hoogheid had vernomen, hoe de Heer D'ESTRADES uit *Frankrijk* herwaarts gekomen was,

---

[1] *Resol. Stat-Gen.* 18 Juni, 1639.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 28 Oct.; 8 Nov. 1639.

[3] Zie hierboven, bl. 162—164.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 6 Nov. 1639. Den volgenden dag meldde zich SPIERING aan om betaling van de beloofde subsidiën, en bevolen de Staten deze zaak aan de Provinciën (*Resol. Stat.-Gen.* 7 Nov. 1639. *Resol. Holl.* 1639, bl. 491. 2, 16, 22 Dec. 1639).

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 8 Nov. 1639.

met de taak belast om met hem eenige punten van gewicht, het subsidie en de oorlogsplannen betreffende, te behandelen. Op deze mededeeling werden de Heeren RANDWIJK, NOORDWIJK, TERESTEIN, CATS, VOSBERGEN, RENSWOUDE, VAN LOO, HAERSOLTE en ALDRINGA gecommitteerd om nevens den Prins de openingen van den Franschen zaakgelastigde te ontvangen, daarover te beraadslagen en daarna besluiten te nemen [1]. Aldus was het wederom in overleg met *Frankrijk*, dat de Prins den aanstaanden veldtocht zou aanvangen, en kon hij hopen, dat het Fransche subsidie hem in staat zou stellen om, zonder nieuwe opofferingen van de Provinciën te vergen, de te beramen krijgsondernemingen te volvoeren. Reeds had het moeite genoeg in, het leger op de bestaande sterkte te houden. In het begin van November (1639) berichtte de Raad van State, dat de buitengewone militie over de tien maanden soldij ten achteren was. Men moest haar uit de Fransche penningen bezoldigen: want *Holland* trok zich steeds haar onderhoud niet aan. En nu maakten de Steden, die de Fransche zieke soldaten na den veldtocht van 1635 verpleegd hadden, op een deel dier Fransche penningen aanspraak om de onkosten, tot die verpleging uitgeschoten, eindelijk vergoed te krijgen [2]. 1639—1644.

Wel had *Frankrijk* reden om ons bondgenootschap te blijven waardeeren en te trachten het leger der Staten-Generaal als een middel te gebruiken om een deel der zijne grenzen bedreigende macht af te leiden. De buitenlandsche vijanden van den minister Kardinaal schepten moed uit de geldelijke moeilijkheden, die, naar het scheen, het hem onmogelijk moesten maken om een genoegzame krijgsmacht op alle punten op de been te houden. Wel stofte DE BULLION voor VOSBERGEN, die op zijne gezantschapsreis in 1637 den ellendigen staat der armée gezien had, op de hulpmiddelen van *Frankrijk*: de Provinciën, zeide hij, brachten niet zoo veel op, als zij wel konden, en de Geestelijkheid was rijk. Maar zouden de Provinciën en de Geestelijkheid op den duur gereed bevonden worden om te doen wat zij geacht werden te vermogen en te willen? Juist dit was de vraag. De tegenstand tegen het bewind van den Kardinaal was nog in geenen deele gefnuikt. De Hertog DE LA VALETTE had zich zonder 's Konings verlof steelsgewijze naar *Engeland* begeven, en men was bezorgd dat hij hier te lande een schuilplaats zou zoeken [3]; zelfs de Fransche verwanten van den Prins van *Oranje* waren niet te vertrouwen. Des Prinsen neef, de Hertog van BOUILLON, met den gewichtigen post van Commandant van *Maastricht* bekleed, zou zich weldra, in opstand tegen den Minister, aan de vijanden van *Frankrijk* aansluiten, en DE HAUTERIVE, die zich vroeger bij het Fransche Hof zoo verdacht gemaakt had, was onlangs door den Prins tot Goeverneur van *Breda* benoemd [4]. Hoe veel was er derhalve den Kardinaal niet aan gelegen, den Toestand van het Fransche Bewind.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 10 Dec. 1639. [2] *Resol. Stat.-Gen.* 10 Nov. 1639.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 7 Dec. 1638. *Resol. Holl.* 9 en 10 Dec. 1638.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 21 Mei, 1639.

1639— 1644. Prins door aanbiedingen en geldverstrekkingen te binden, opdat zijn leger niet misschien, in plaats van een wapen tegen zijne en *Frankrijks* vijanden te blijven, in een wapen tegen hem mocht verkeeren. Als *Holland* goedvinden mocht, zich met *Spanje* te verstaan, zou niets dat vreeselijk gevaar kunnen afwenden. Doch in dit opzicht kon de Kardinaal gerust zijn. Uit de ter zee behaalde zege putte *Holland* moed om de lasten van den landoorlog alsnog geduldig te dragen, en de Koning van *Spanje* hoopte te zeer, met den val van RICHELIEU, *Frankrijk* tot bondgenoot, in plaats van tot vijand, te zullen bekomen, dan dat hij nu het einddoel van den oorlog zou hebben opgegeven en zich met gehate opstandelingen en vijanden der Kerk zou verdragen hebben.

Zoo weinig intusschen meende de Kardinaal DE RICHELIEU zelfs dezulken te kunnen vertrouwen, die door de banden van het blijkbaarst zelfbelang aan de bondgenooten zijner staatkunde verknocht waren, dat hij den Keurprins van de *Palts* op zijne reize door *Frankrijk*, waar hij de troepen van wijlen den Hertog BERNARD VAN WEIMAR hoopte te kunnen overnemen [1], gevangen liet zetten. Reeds dezen Hertog had de Kardinaal gewantrouwd, als wilde hij *Breisach*, hetwelk hij veroverd had, niet aan den Koning overgeven, maar voor zich behouden. Kon dan nu, zoo redeneerde de Fransche Staatsdienaar, de Keurprins, in het bezit van die troepen, de dus bekomen macht niet als een pand en waarborg gebruiken om van *Frankrijks* vijanden, ten spijt en ten nadeele van *Frankrijk*, herstel en voldoening te verwerven? Althans hij liet hem te *Moulins* aanhouden en te *Vincennes* opsluiten [2]. — Nauwelijks had zijne moeder te *'s Gravenhage* deze treurige tijding vernomen, of zij verzocht Hun Hoog Mogenden, aan hunnen Gezant te *Parijs* te willen schrijven, dat hij bij den Koning voor den Keurprins tusschen mocht treden en zijn ontslag uit de gevangenis verzoeken. De Staten gelastten hierop den Heer VAN OOSTERWIJK audientie te vragen en den Koning te verklaren, dat, zoo als Hun Hoog Mogenden hoopten, het voornemen van den Keurprins geene tegen Zijne Majesteit vijandige strekking zou gehad hebben. Maar vooraf moest de Ambassadeur zich bij den Kardinaal vergewissen, dat deze stap den Koning aangenaam zou zijn [3].

Spoedig deden zich de blijken op, dat de onderhandelingen met D'ESTRADES tot bepaalde besluiten leidden. Den 22sten December (1639) ontvingen de Staten van *Holland* de volgende mededeeling. Zijne Hoogheid, zoo meldde de Raadpensionaris, was zeker oorlogsplan voorgekomen, hetwelk, door Gods genadigen zegen ten uitvoer gebracht zijnde, den Lande veel goeds zou kunnen aanbrengen, en waaruit eenige andere goede zaken zouden kunnen voortvloeien. Het kon zonder buitengewone lasten van het Land worden uitgevoerd: in zoo verre derhalve was het niet noodig, dat de Staten der Provincie er kennis van kregen; niettemin stelde de Prins er prijs op, dat zij er van verwittigd werden; maar vermits zulke plannen geheim moesten blijven, zoo wenschte hij

[1] Zie hierboven, bl. 192. [2] AITSEMA, II, bl. 617. [3] *Secr. Resol.* 21 Nov. 1639.

de zaak nader te beramen met een klein getal Heeren uit *Holland*, daartoe door hem, even als vroeger meermalen geschied was, uit te noodigen. Met dit voornemen namen de Staten van *Holland* genoegen [1]. — Toch waren er niet meer leden uit deze Provincie, dan er den 10den December onder de toen gecommitteerden benoemd waren, bij de beraadslaging ter Kamer van Zijne Hoogheid tegenwoordig, toen deze den 27sten December verklaring verzocht op de aanbieding, door den Kardinaal DE RICHELIEU op last van den Koning van *Frankrijk* gedaan. Zijne Majesteit wilde zich verbinden in het aanstaande jaar een subsidie te verstrekken van een millioen en 400,000 gulden, betaalbaar zonder onkosten te *Amsterdam*, alleen met aftrek van de gewone traktementen der Fransche officieren. Den eersten Januari zou de eerste der vier termijnen ontvangen worden. Den eersten Mei zou de Koning (en hij en de Kardinaal wilden zich daartoe bij acte, waarvan het ontwerp ter tafel gebracht werd, verbinden) een machtig leger te velde brengen onder den Maarschalk DE LA MEILLERAIE, die ingeval de vijand hem wederstand bood, hem op Brabantsch grondgebied slag zou leveren. Ook Zijne Hoogheid zou zich bij acte verbinden [2], den eersten Mei, met een machtig leger *Damme*, *Brugge* en *Blankenberg* met al de nabijgelegen forten tegelijk aan te tasten, eene onderneming, die door eene Nederlandsche vloot van 30 schepen op de Vlaamsche Kust ondersteund zou worden. Zoo de vijand den Prins den aanslag tegen de genoemde steden en vestingen beletten wilde, zou hij dien des noods door het leveren van een veldslag trachten door te zetten. De te veroveren plaatsen zouden aan onzen Staat verblijven, al was het ook dat het traktaat van 1635 daaromtrent iets anders bepaalde. De beschikking over de genoemde som zou gelaten worden aan den Raad van State; 800,000 gulden zou daarvan worden besteed aan de ongerepartieerde troepen, en het overige aan het lichten van 8000 man voetvolk, waarvan een deel zou te vinden zijn onder de troepen van de Landgravin van *Hessen*, met wie men daarover zou onderhandelen. Tegen half Maart zouden onze kapiteins hunne compagniën voltallig moeten hebben, en reeds nu zou er gezorgd dienen te worden, dat er 6000 waardgelders werden gelicht, en dat de legerlasten dadelijk en geregeld werden opgebracht. De Gecommitteerden namen aan, het hunne te doen, opdat deze zaak door de Generaliteit werd toegestaan [3]. — Op denzelfden dag reeds namen de Staten-Generaal het besluit, dat de kapiteins op boete van ontslag uit den dienst tegen half Maart hunne compagniën voltallig moesten maken [4]. Maar op den laatsten dag van het jaar 1639 bleek de uitwerking der bemoeiingen van de Gecommitteerde Heeren. Toen toch werd bij de Staten-Generaal de volgende voordracht gedaan. De vijand, heette het, maakte groote toebereidselen en rustte schepen uit om soldaten uit *Spanje* af te halen; Engelsche schepen zou hij tot dat einde willen huren.

1639—1644.

---

[1] *Resol. Holl.* 22 Dec. 1639.

[2] Zie de beide acten bij AITSEMA, bl. 628, 629.

[3] *Secr. Resol.* 27 Dec. 1639. *Mém. de Fréd. Henri*, p. 261.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 27 Dec. 1639.

1639—1644. De Overste Wachtmeester LAMBOY deed sterke wervingen [1] met het doel om den smaad van *Duins* op ons land te wreken. Van den anderen kant rustten zich onze Geallieerden krachtig toe, waarbij wij niet mochten achterblijven. Wel was het te hopen, dat het toch eindelijk eens tot een algemeenen vrede zou komen, en nog niet lang geleden had de Koning van *Frankrijk* ons eenen door hem met de Spanjaarden in *Italië* getroffen wapenstilstand laten aanzeggen en het bevorderen van den algemeenen vrede als het doel der in deze streken voorttezetten oorlog voorgesteld [2]; maar juist in die onderstelling moest onze Staat zich bij den vijand geducht en bij den bondgenoot verdienstelijk en achtbaar maken. Op deze overwegingen stelde de Voorzitter voor, den Raad van State uit de Fransche penningen en uit andere middelen, buiten laste der Provinciën, soldaten te laten lichten. Dit voorstel ging door, en de Raad van State werd tot die taak, onder de leiding van Zijne Hoogheid uit te voeren, gemachtigd. Onder eede verbonden zich de Gedeputeerden geheim te houden, uit wat penningen die troepen zouden gelicht en onderhouden worden [3].

Alsnu was D'ESTRADES' zending volbracht en hem werd zijn afscheid gegeven om aan zijn Hof bericht te brengen [4]. Zijne Hoogheid was derhalve »op zijn prinselijk woord" verbonden om op den bestemden tijd en tot uitvoering van het beraamde plan gereed te wezen. De vereischte maatregelen werden dan ook genomen om van de ontvangst der legerlasten vóór het einde van Maart verzekerd te zijn [5]. Maar den eersten Februari kregen Hun Hoog Mogenden bericht van den Vice-Admiraal DE WITT, dat de vijand met veel schepen en fregatten gereed lag om vier regimenten Walen naar *Spanje* over te voeren. Hieruit was niet af te leiden, dat de Franschen en de Prins aan een overmachtig leger in *Vlaanderen* en *Brabant* het hoofd zouden te bieden hebben, of was het een bewijs, dat de vijand tegen elken aanval gerust was op grond van de sterkte van eigen legermacht en van de zekerheid van de hulp des Keizers? Hoe dit zij, de missieve van den Vice-Admiraal vestigde de aandacht weder op de zee. Deze scheepsvoogd was op dat tijdstip met zijne twee schepen alleen in zee; BANCKERT had met de zijnen herstel tegen bekomen schade noodig [6]. De ijverige equipagemeester BLAUHULK lag doodelijk krank en was weldra overleden [7]. TROMP had verlof bekomen om eenigen tijd

Staat der zeezaken.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 2 Dec. 1639. 13, 18 Jan. 1640.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 4 Oct. 1639.

[3] *Secr. Resol.* 31 Dec. 1639.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 9 Jan. 1640.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 17, 21 Jan. 1640.

[6] *Resol. Stat.-Gen.* 1 Febr. 1640. Waarschijnlijk had BANCKERT die schade beloopen bij den storm van vrijdag nacht, 6 Jan. 1640, waardoor zelfs TROMPS schip te *Hellevoetsluis* was beschadigd en een oorlogschip te *Rotterdam* was omgeslagen en gezonken (*Resol. Stat.-Gen.* 9 Jan. 1640).

[7] *Resol. Stat.-Gen.* 3 Jan. 1640.

aan land te blijven en hij maakte van de gelegenheid gebruik om na het verlies zijner eerste vrouw een tweede huwelijk te vieren [1]. Er was dus reden genoeg, om op zijne hoede te zijn, dat de zeemacht niet even spoedig in het niet verzonk, als zij kortelings tot ongekende uitbreiding was gekomen. De zaken werden een tijd lang opgehouden door de nog onbesliste vraag, of men de oorlogschepen, behoorende onder de vlag, niet op nieuw aan de Collegiën ter Admiraliteit zou brengen, en de uitrusting derhalve aan de particuliere Beleiders zou ontnemen [2]. Doch op een nieuw schrijven van DE WITT wachtte men niet tot die vraag door de Staten van *Holland* zou zijn beantwoord, maar besloten de Gecommitteerde Raden dezer Provincie, in afwachting van hetgeen de andere Gewesten doen zouden, al de schepen van *Hollands* repartitie, onder de vlag van TROMP, dadelijk gereed te doen maken en naar zee te zenden, om zich te vervoegen bij het eskader van den Vice-Admiraal WITTE CORNELISZ. DE WITT, een besluit, waaraan weldra een begin van uitvoering gegeven werd [3]. En toen er dadelijk daarop een brief van de Staten van *Zeeland* was ontvangen, handelende over 's vijands plannen om met eene machtige vloot naar *Spanje* over te steken, en voorts nogmaals te beproeven zich het overwicht op zee te verschaffen, besloot men te antwoorden, dat Hun Hoog Mogenden alles doen zouden om die hoop des vijands te verijdelen. In het begin der volgende maand Maart berichtte TROMP niettemin, dat er nog slechts weinig schepen in zee waren, en dat diensvolgens de vijand ongestraft de zee onveilig maakte: dit, voegde hij er bij, deed »den luister van Hun Hoog Mogenden ter zee, die door het voorgevallene bij *Duins* eenigszins hersteld scheen te zijn, wederom verdwijnen." Op deze mededeeling verzocht men Zijne Hoogheid ter vergadering te verschijnen om mede middelen te beramen ten einde de vereischte schepen in zee te helpen [4]. — Zoo bleek wel, dat *Spanje*, een voorbeeld gevende van bewonderenswaardige volharding, den strijd nog niet opgaf, en dat

1639—1644.

---

[1] De praal, daarbij ten toon gespreid, baarde bij sommigen ergernis (zie het boven, bladz. 130, Noot 1, aangehaalde pamflet). De Staten stonden den Luitenant-Admiraal tot het houden van zijn bruiloftsfeest het gebruik toe van het huis in het Noordeinde, dat zij in huur hadden van de Vrouwe van VILLEBON, ter woning bestemd voor den Franschen Gezant, die thans vertrokken was (*Resol. Stat.-Gen.* 9 Jan. 1640).

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 2 Febr. 1640. Eerst werd besloten de uitrusting voorloopig nog aan de particuliere Beleiders te laten; maar nog vóór het eind van Maart werden de Collegiën ter Admiraliteit weder met de equipage belast (*Resol. Stat.-Gen.* 13 Febr.; 31 Maart; 17 Mei, 1640. *Res. Holl.* 29 Maart; 27 April, 1640). De overgang echter van het beleid uit de ééne hand in de andere kwam niet zonder zwarigheden tot stand, daar de matrozen reden hadden om te vreezen, dat zij door de Admiraliteit soberder zouden onthaald worden (*Res. Stat.-Gen.* 30 April; 1 Mei; 7, 14 Juni, 1640. *Res. Holl.* 18 Juni, 1640).

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 11, 15, 27 Febr. 1640. [4] *Resol. Stat.-Gen.* 13 Febr.; 7 Maart, 1640.

1639—1644. voor *Holland* de tijd der rust nog niet was gekomen. Ook de twist tusschen den handel en het staatstoezicht op den uitvoer herleefde weder in deze zelfde dagen. De Commies-Generaal der convooien en licenten te *Enkhuizen* had een schip aangehouden, waarin veel contrabanden waren gevonden. Deze goederen, zoo het heette, naar *Marseille* bestemd, zouden met vergunning van de Admiraliteit te *Amsterdam*, volgens order van GASPAR ROBIJN DE JONGE en CELIO MARCELIS, te *Amsterdam*, naar eene der Portugeesche havens *Viana* of *Port-a-Port* vervoerd worden. — Daar er sints geruimen tijd een opstand in *Portugal* broedde [1], zoo was de toevoer van oorlogsbehoeften derwaarts mogelijk veeleer tegen, dan in het belang der Spanjaarden. — Doch hoe dit zij, de officier van justitie te *Enkhuizen*, zich beroepende op zijn karakter als vertegenwoordigende de Grafelijkheid van *Holland*, verzette zich tegen den maatregel van den Commies, en hij werd, wel niet door het Collegie ter Admiraliteit in het Noorderkwartier, maar wel door de Burgemeesters van *Enkhuizen* in zijn verzet gesteund. De Staten-Generaal trokken zich deze zaak aan, en verordenden, dat door Gecommitteerden over dergelijke onregelmatigheden en de middelen, daartegen aan te wenden, met Zijne Hoogheid zou gesproken worden. De Gecommitteerden, daartoe gesteld, ontwierpen een besluit tegen den uitvoer van contrabanden, en de Gedeputeerden van *Holland* namen dat ontwerp over, om het in de vergadering der Staten hunner Provincie tot een onderwerp van beraadslaging te maken [2]. — Ook de oude verwijten, tusschen *Holland* en de Landprovinciën gewisseld, werden alras weder gehoord. Den 15den Maart (1640) verschenen vele buitengewone Gedeputeerden van *Holland* ter Generaliteit, en klaagden bij monde van den Raadpensionaris, dat uit *Duinkerken* 20 fregatten naar de West waren uitgeloopen, en dat er nog 7 of 8 gereed lagen, zoodat er omtrent 40 fregatten in zee zouden geraakt zijn; bovendien werden er nog 10 of 12 nieuwe in de havens van *Vlaanderen* gemaakt, en was er eerstdaags een vloot uit *Spanje* te wachten. Daar de onzen alsnog niet in staat waren zulk eene macht, die aaneengesloten te werk ging, het hoofd te bieden, vermits onze convooiers, hoezeer talrijk genoeg, uit den aard der zaak, steeds slechts in kleine groepen bijeen waren, zoo grondden die van *Holland* hierop de aanmaning, dat de Provinciën *Gelderland*, *Utrecht*, *Friesland* en *Overijsel* de oorlogschepen, ten haren laste gerepartieerd, in zee zouden zenden, opdat er wederom een krachtige vloot bijeen mocht komen. Zij voegden daar de bedreiging bij, dat zij zich anders genoodzaakt zouden zien, wat er ten gevolge van het plichtsverzuim der genoemde Provinciën ontbrak,

[1] Reeds in de laatste dagen van 1637 had de Kardinaal DE RICHELIEU onzen Gezant VOSBERGEN (gelijk uit zijn Verbaal blijkt) over de oproerigheid der Portugeezen en de raadzaamheid om hunnen opstand te voeden, onderhouden.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 15, 20, 21, 27 Febr.; 1 Maart, 1640. Het conflict werd uitgemaakt in het nadeel van den Officier van Justitie (*Res. Holl.* 2 April, 1640).

uit de sommen, voor den landoorlog bestemd, aan te vullen [1]. Hierop nu werd der Provincie *Holland* te gemoet gevoerd, dat zij zelve in de zaken ter zee te kort schoot, en eerst zelve hare »defecten behoorde te zuiveren"; dat de door *Holland* van verzuim beschuldigde Provinciën gehoopt hadden den last, dien haar de zeezaken oplegden, eenigszins verlicht te zien door de generale verpachting der convooien en licenten; dat ook het last- en veilgeld nog niet algemeen was toegestemd, noch de kruisers in zee gebracht: hier haperde het nog altijd aan de betaling der premiën: de kruisers waagden hun uitgeschoten geld en hun leven, en werden niet aangemoedigd, terwijl de kapiteins van 's Lands schepen hunne door den landzaat bezwaarlijk opgebrachte wedden trokken, al voerden zij niets uit, ja, niet gestraft werden, als zij zich aan wangedrag schuldig maakten. Ook vernamen Hun Hoog Mogenden tot hun hartgrondig leedwezen, dat den vijand, steeds onder schoonschijnende voorwendsels, maar uit louter baatzucht, contrabanden werden toegevoerd, en *Holland* was het, die de goede order, daartegen beraamd, tot nog toe tegenhield. Door dit een en ander werden de Staten der andere Provinciën zeer bedroefd, en haar onveranderlijke ijver ter bevordering van 's lands weerbaarheid ter zee uitgedoofd [2]. 1639—1644.

Het laat zich denken, dat die van *Holland* begrepen, den grond tot diergelijke verwijten, voor zooverre zij ze zich ten minste behoorden aan te trekken, te moeten wegnemen [3], voor en aleer zij op de medewerking der Provinciën tot een gewenschte regeling der zeesaken zouden mogen rekenen.

Wat het verhuren of verkoopen van schepen aan *Spanje* aangaat, die zaak werd in dezen tijd door de Provinciën weder gaande gemaakt, daar de Staten-Generaal de Memorie van den Franschen Resident, nopens de 20 schepen, die men, door tusschenkomst van den consul of agent HENDRIK MUILMAN te *Genua*, aan de Spaanschen dacht te verhuren, in handen van Gecommitteerden stelden, die daarover met Zijne Hoogheid zouden spreken. De Prins echter droeg hun de taak op om den Staten van *Holland* de onbehoorlijkheid van de handelwijze der kooplieden, die zulke zaken deden, onder het oog te brengen, met verzoek, dat Hun Edel Mogenden die vergrijpen mochten voorkomen of wilden straffen [4]. — Dit was alles wat die van *Holland* konden verlangen: immers werd aldus de vervolging van zoodanige misbruiken aan hunne Provincie gelaten [5]. De Prins derhalve bleek in dit tijdsgewricht zich *Holland* niet tot tegenstander te willen

Klacht over het leveren van schepen aan *Spanje*.

[1] *Resol. Holl.* 6, 13, 14, 15 Maart, 1640.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 13 Maart, 1640. *Resol. Holl.* 14, 15 Maart, 1640.

[3] *Resol. Holl.* 3 Maart, 1640.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 21, 22 Maart, 1640.

[5] Nog in de maand Augustus maande men *Holland* aan, de uitvaardiging van een plakaat tegen het verleenen van schepen aan *Spanje*, niet langer uit te stellen (*Resol. Stat.-Gen.* 9 Aug. 1640).

1639—
1644.

maken. Het bleef derhalve bij eene krachtige toespraak der Gecommitteerden [1]: de Koning van *Spanje*, zeiden zij, was door de nederlaag bij *Duins* van zijne beste schepen beroofd, en zou, bij de gewone traagheid der Spaansche uitrustingen, kwalijk nieuwe bodems kunnen bekomen, bijaldien hij niet door ons eigen volk daartoe werd in staat gesteld [2], en de Koning van *Frankrijk*, voegden zij er bij, achtte het volslagen trouweloosheid, den gemeenschappelijken vijand de wapenen in handen te geven tot verijdeling van Zijner Majesteits ondernemingen in de Middellandsche zee en elders. — De Heeren van *Holland* hoorden deze redenen »met goede attentie" aan, en beloofden in ernstig beraad te zullen nemen, wat te doen, niet alleen tegen het verhuren van schepen, maar ook tegen het toevoeren van contrabanden aan den vijand, en Hun Hoog Mogenden besloten, de zaak voor dezen tijd hierbij te laten [3].

Premiën benoodigd voor de kruisers.

Dat de kruisers niet door stipt betaalde premiën werden aangemoedigd, dit lag niet aan de Provincie *Holland*, die de belasting, tot het vinden van de vereischte penningen, ijverig genoeg aanbeval; maar aan den onwil of het onvermogen van andere Provinciën om die gelden op te brengen [4]. Tegen het einde van Juni (1640) werd het ontwerp van de ordonnantie tot die belasting aan de Provinciën gezonden [5]; doch nog in het najaar was de vereischte toestemming daarop niet verkregen, terwijl intusschen de Staat reeds in den zomer niet minder dan 531,900 gulden aan premiën aan de kruisers schuldig was geweest. Deswegens was men in *Holland* bedacht, eene leening tot betaling dier schuld te openen onder verband van de opbrengst der nog niet ingevoerde belasting. Doch de traagheid der andere Provinciën deed de voortvarendheid der Hollanders ver-

---

[1] De Heeren HUYGENS (Gedeputeerde uit *Gelderland*), VOSBERGEN en WALTA: de laatste, ongesteld geworden, werd door den Heer v. WEEDE vervangen.

[2] In het voorjaar zouden nog acht groote welgemonteerde schepen uit de Straat van *Gibraltar* te *Cadix* aangekomen zijn, welke gezegd werden hier te lande gebouwd te wezen (*Resol. Stat.-Gen.* 31 Mei, 1640).

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 23 Maart, 1640. *Resol. Holl.* 22, 23 Maart, 1640. Den 28[sten] April (1640) klaagde de West-Indische Compagnie echter weder, dat er te *Amsterdam* twee groote schepen werden uitgerust voor den Koning van *Spanje*, onder voorwendsel dat zij voor de Republiek *Genua* waren bestemd. Den Raad van State werd toen opgedragen, bericht in te winnen (*Resol. Stat.-Gen.* 28 Apr.; 18 Juli, 1640), en tevens de zaak bij de West-Indische Compagnie, die *Brazilië* door die schepen bedreigd achtte, aangebracht (18 Juni, 1640). Onder zwaren borgtocht werd het uitzeilen der beide schepen vergund (*Resol. Stat.-Gen.* 30 Juli; 20 Aug. 1640).

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 15 Maart, 1640. *Resol. Holl.* 28 Maart, 1640.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 28 Juni, 1640. *Resol. Holl.* 5 Juli, 1640.

slappen, totdat het tijd scheen om zich op nieuw bereid tot alles wat met mogelijkheid verwacht kon worden, te toonen [1]. 1639—1644.

Last- en veilgeld door *Zeeland* afgeslagen.

Dat het last- en veilgeld niet werd ingevoerd, lag, daarentegen, nagenoeg uitsluitend aan *Zeeland*. Telkens besloten de Staten-Generaal deze Provincie aan te manen, de invoering niet langer tegen te gaan door hare toestemming aan onaannemelijke voorwaarden te verbinden; doch in den zomer meenden de Hollandsche Gecommitteerden tot de zeezaken de toetreding van *Zeeland* als hopeloos te moeten beschouwen, en vatte *Holland* reeds het denkbeeld op om het last- en veilgeld of in vereeniging met *Friesland* en *Stad en Landen*, of alleen binnen eigen grenzen in het werk te stellen. Deze maatregel echter werd onraadzaam geacht, en de poging nog aangewend om *Zeeland* door bezending en door den invloed van den Prins van *Oranje* over te halen [2].

Verpachting der convooien en licenten door *Amsterdam* verworpen.

De voornaamste grieve der Provinciën bleef altijd *Hollands* of liever *Amsterdams* ongezindheid om de generale verpachting der convooien en licenten toe te staan. — In de maand Maart (1640) bleek het weder, dat het geschil niet was bijgelegd. Immers toen protesteerden *Holland* en *Zeeland* tegen een besluit der Staten-Generaal, strekkende om eenen solliciteur, met name LAMBERT BELT, door den convooimeester CUYLENBURCH te *Bergen-op-Zoom* eene zekere som te doen verstrekken, tot betaling van de officieren der pachters. Zij verklaarden met alle middelen de uitbetaling dier som te zullen beletten. Nog in het eind van Juli (1640) was deze zaak hangende [3]. — Intusschen herhaalden de Staten-Generaal gedurig het beleefd en dringend verzoek, dat *Holland* toch hare toestemming tot de verlangde verpachting zou geven. De Provincie was er genoeg toe genegen; maar *Amsterdam* verklaarde steeds haar bezwaar niet op te kunnen geven, daar zij de verpachting den Lande ondienstig oordeelde; evenwel wilde zij over de zaak beraadslagen en de tegenovergestelde gronden hooren. De Provinciën, hare aanzoeken vernieuwende, antwoordden met de betuiging, dat aan die verpachting niet alleen, vermits de egalisatie der middelen met de verantwoording der vijf speciën over alle Provinciën er aan hing, de dienst van het Land, maar ook de beveiliging van de zee grootelijks gelegen was. — Zoo lang, dus bleek het, *Amsterdam* haren tegenstand niet opgaf, zouden de Provinciën het verwijt niet intrekken, dat *Holland* zelf de zeezaken niet zoo behartigde, als het behoorde; maar juist omdat de Generaliteit, ten gevolge van *Hollands* toetreding in dezen, in het stuk der financiën, onafhankelijker zou worden,

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 7 Aug.; 17 Sept. 1640. *Resol. Holl.* 17, 26, 28 Juli; 14, 15, 22 Sept.; 2, 11, 12 Oct. 1640.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 14, 17, 27 Apr.; 20 Juni; 7 Aug. 1640. *Resol. Holl.* 1, 7, 28, 29 Maart; 18, 21, 25 April; 15, 21 Juni; 25, 28 Juli; 25 Oct.; 4, 22 Dec. 1640.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 19, 23 Maart; 21 Juli, 1640.

1639—1644. getroostte *Amsterdam* zich dien blaam en tevens de beschuldiging, dat zij eenen maatregel, de egalisatie der middelen, tegenwerkte, die de Unie voorschreef en *Holland* steeds had voorgestaan. De andere Leden van *Holland* bij brieven en bezendingen, en de Prins insgelijks bij ernstige missieven, trachtten alsnu *Amsterdam* over te halen; maar wel wetende, dat *Gelderland* en *Overijsel* zich niet licht zouden laten bewegen om de egalisatie der middelen aan te nemen, school de Stad thans achter de verklaring, dat deze egalisatie eerst door alle Provinciën diende aangenomen te wezen, en *Holland* was wel genoodzaakt deze uitvlucht tegenover de Generaliteit als een genoegzamen grond te laten gelden [1].

Doch in het najaar van 1640 deed zich voor *Holland* de noodzakelijkheid op om op eene wisseling der gevangenen te water aan te dringen, en de Staten-Generaal waren niet gezind die toe te staan, dan onder voorwaarde dat deze Provincie eene regeling van het zeewezen hielp invoeren, waarbij het onmogelijk zijn zou, dat er zoovele ingezetenen van dezen Staat in handen der Duinkerkers vielen.

Wisseling der gevangenen door *Holland* begeerd.

Met het groot getal der bij den zeeslag bij *Duins* genomen gevangenen bezwaard, zouden de Staten gaarne dadelijk tot eene wisseling gekomen zijn [2]; doch zij stelden den vijand daarbij deze voorwaarde, dat de uit te leveren Spanjaarden niet in de *Nederlanden* zouden blijven, maar naar *Spanje* teruggebracht zouden worden. Hierin nu wilde de vijand niet treden: immers zou hij op dien voet van de gelegenheid verstoken blijven om met die Spanjaarden zijne krijgsmacht in *Brabant* te versterken: hij zou het doel, waartoe hij ze derwaarts had gevoerd, zelfs niet voor het geringste deel bereiken, en daarentegen nieuwe kosten moeten maken om die manschappen naar *Spanje* te krijgen. Geen wonder dat hij op het vernemen dier voorwaarde verklaarde, dat hij dan liever de ongelukkigen in hunne gevangenis zou laten sterven. De Prins, van zijnen kant, achtte het zeer bedenkelijk, van deze voorwaarde af te zien: hij zag vooruit, dat als de Spaansche Regeering er in slaagde om telkens Spanjaarden herwaarts over te brengen, terwijl hij Walen naar *Spanje* liet komen, zij ten laatste »gansch *Nederland* in *Spanje* zou veranderen." Hoe bewogen dan ook met het lot der onzen, die bij het achterblijven der wisseling in de gevangenis moesten blijven zuchten, weken de Staten geenszins van

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 23 Maart; 3, 14 April; 20 Juni; 13, 18 Juli; 29 Sept. 1640. *Resol. Holl.* 27 Maart; 21 April; 18, 20, 22, 27 Juni; 14, 17, 25 Juli; 4, 5, 12 Oct. 1640.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 26 Jan. 1640. In den zomer werd de voorslag gedaan, en werd ook vergund dat men wel niet de gevangene Spanjaarden, maar de matrozen van de andere zijde, des verkiezende, als bootsvolk op onze schepen zou laten dienen, op het voorbeeld van den vijand, die mede de op ons buit gemaakte bootslieden op zijne bodems dienen liet (*Resol. Stat.-Gen.* 3 Juli, 1640. *Resol. Holl.* 26 Juni; 3 Juli, 1640).

die voorwaarde [1]. Maar de Bewindslieden te *Brussel*, hierover verbitterd, begonnen te dreigen, dat als wij niet tot eene wisseling zonder dien eisch wilden komen, men van hunne zijde geen kwartier te water meer zou geven, maar al wie men gevangen nam, over boord zou werpen. Dit bracht de Staten van *Holland* tot nadenken [2]. Immers was die bedreiging een bewijs, hoe sterk de vijand nog altijd ter zee was. Ook gaven de Land-Provinciën te verstaan, dat er van de thans gestelde voorwaarde eigenlijk nimmer spraak had behooren te zijn: de zeemacht behoorde zoo goed geregeld en de Kust zoo krachtdadig bezet te wezen, dat de vijand het niet in den zin kreeg om Spanjaarden in de Vlaamsche havens binnen te brengen, en dat hij dit gepoogd had te doen en nog altijd zou pogen, was een bewijs, hoe onvoldoende de regeling der zeemacht was, en daarvan lag de schuld, zoo spraken thans de Provinciën, bij *Holland* zelf. — Zoo bevond zich het vraagstuk van de wisseling der gevangenen van zelf verbonden met dat van »het redres" der zeezaken. — Die van *Holland* verlangden voor den dag te komen met eene regeling van het zeewezen, zoo bondig, dat men den Provinciën te gemoet zou kunnen voeren: voortaan zal de vijand er niet meer aan denken om gevangenen ter zee te maken, veel min om Spanjaarden herwaarts te brengen. Doch dit ging zoo spoedig niet in het werk, en de wisseling bleef achter [3]. Maar weldra kreeg men overlast van de vrouwen en nabestaanden der ingezetenen, die in 's vijands gevangenis kwijnden. Wat aan die klagers te antwoorden, als zij riepen, dat, terwijl hunne betrekkingen ellende leden en zij zelven hunne broodwinners misten, anderen, gelukkiger dan zij, den buit deelden, en de Heeren, wier slappe oorlogvoering de oorzaak van hun ongeluk was, in veiligheid en rijkdom te huis zaten? In *Holland* rieden de Staten tot geduld en ondersteunde men de klagende vrouwen met aalmoezen [4]; maar in *Zeeland*, waar de toestand dezelfde was, week men voor de kreten van der gevangenen verwanten, en de gestelde order trotseerende, maar zich op een reeds gegeven voorbeeld van de Admiraliteit te *Rotterdam* beroepende, ging men, om oproer te voorkomen, tot eene particuliere wisseling over [5]. Zoo zagen zich die van *Holland* door de kracht der omstandigheden genoodzaakt om ten sterkste te verlangen, dat de wisseling door mocht gaan [6], en tegelijkertijd hadden de Prins en de Provinciën een middel om *Holland* te dwingen alles toe te geven, wat het redres der zeezaken geacht werd nog in den weg te staan: zij verklaarden niet van de voorwaarde, die de vijand nimmer zou aannemen, te kunnen wijken en dus de wisseling niet te zullen toestaan, tenzij 1639—1644.

[1] *Resol. Holl.* 28 Febr.; 2, 14, 15, 24 Maart, 1640.
[2] *Resol. Holl.* 27 Maart, 1640.
[3] *Resol. Holl.* 14, 21, 28 Juni, 1640.
[4] *Resol. Holl.* 30 Juni; 4, 19, 27 Juli; 4 Aug. 1640.
[5] *Resol. Stat.-Gen.* 1 Sept. 1640.
[6] *Resol. Holl.* 11, 20, 21, 22, 28 Sept. 1640.

1639—1644. *Holland* het alvorens mogelijk maakte, dat het zeewezen behoorlijk geregeld werd [1]. Zoo besloten dan de Staten van *Holland*, op grond dat al de Leden de wisseling der gevangenen verlangden, aan Zijne Hoogheid kenbaar te maken, dat de Leden eenparig ten volle genegen waren, de zaken der zee te herstellen, en ze in zoodanigen staat te brengen, dat de zee volkomen veilig mocht worden gemaakt. Onder de middelen tot dat doel strekkende was de Provincie er op bedacht om eindelijk tot de verpachting van de convooien en licenten in het geheel te geraken (hoezeer *Amsterdam* nog steeds onverzettelijk bleef) [2]. Maar *Holland* stelde, ten einde niet tot te groote inwilligingen gedrongen te worden, hare voorwaarden. Vooreerst verlangde zij, dat *Zeeland* het last- en veilgeld zou inwilligen; ten tweede, dat de vijf Provinciën de beveiliging der Kust aan het beleid der twee zee-Provinciën [3] en ten haren laste zouden laten, en, haar daarentegen, van een deel der kosten van den landoorlog zouden ontlasten. Den Prins zou men verzoeken, de Provinciën hiertoe over te halen [4]. Maar dit tweede punt kon Zijner Hoogheid althans niet aangenaam zijn [5], en bovendien behield *Holland* zich voor, wegens schaarschheid der financiën, op vermindering der krijgsmacht aan te dringen, en zonder wederkeerige inwilliging zou zij zich niet tot het behoud der armee op zoo kostbaren voet laten bewegen. Zoo kon zij verzekerd zijn, dat de Prins de Provinciën niet onbepaald zou ondersteunen, zoo zij haar te veel mochten vergen. Bovendien moest hij zich jegens *Holland* verplicht gevoelen, wegens hare hoogst welwillende medewerking tot een dubbel doel, dat hij in dezen tijd aan zijne eerzucht voorgesteld zag [6]. Na een onderhoud met den Raadpensionaris zag Zijne Hoogheid reeds van zijn denkbeeld af om de wisseling niet toe te staan, dan onder de voorwaarde, dat de Spanjaarden niet in *Brabant* bleven [7]. Alsnu gingen dan de Staten van *Holland* er toe over om ter Generaliteit op de wisseling der gevangenen aan te dringen. Zij deden zulks onder de verzekering, dat zij middelen beraamden ten einde de zeezaken te herstellen en den vijand den weg af te snijden om zijn volk over zee herwaarts te brengen. Zijner Hoogheid, dus besloten de Provinciën hierop, zou mededeeling van deze zaak gedaan worden; maar de Prins liet alles aan Hun Hoog Mogenden over [8]. Dezen benoemden eene Commissie, bestaande uit de Heeren VAN RANDWIJK, VAN AMERONGEN, VAN LOO en ALDRINGA om met de Staten van *Holland* over het vraagstuk te spreken: zij zouden Hun Edel Mogenden bepaaldelijk op de generale verpachting der

[1] *Resol. Holl.* 1 Oct. 1640. [2] *Resol. Holl.* 13 Sept.; 4 Oct. 1640.

[3] Van *Zeelands* goedkeuring van dezen eisch verzekerde men zich den volgenden dag (*Resol. Holl.* 3 Oct. 1640). [4] *Resol. Holl.* 2 Oct. 1640. [5] *Resol. Holl.* 3 Oct. 1640.

[6] De opvolging in de vakante Stadhouderschappen van *Friesland* en *Stad en Landen*, en het huwelijk van zijnen zoon met de Engelsche Prinses (waarvan beneden).

[7] *Resol. Holl.* 5 Oct. 1640. [8] *Resol. Holl.* 9 Oct. 1640. *Resol. Stat.-Gen.* 9, 11 Oct. 1640.

convooien en licenten wijzen als het middel om den oorlog ter zee krachtiger te voeren en dus de gevangenneming van zulk een aantal onzer landslieden te voorkomen. De Gecommitteerden kweten zich van hunne taak, maar *Holland* volstrekt willende dwingen om de verpachting in te willigen, toonden zij nog weinig gezindheid om zich met deze Provincie te verstaan, en lieten niet af van de voorwaarde, dat de uit te wisselen Spanjaards niet in *Brabant* zouden mogen blijven. Hierdoor noopten zij de Provincie om te verklaren, dat zij zich alsdan genoodzaakt zou zien om op andere middelen bedacht te zijn, ten einde den gevangenen de vrijheid te verschaffen [1]. Niettemin hield zij bij de Generaliteit aan, dat deze de wisseling zou vergunnen. Hun Hoog Mogenden wilden zich versterken door den Prins, als Kapitein-Generaal ter zee, met de zaak te moeien [2]; maar die Vorst was reeds door *Holland* gewonnen, en eindelijk kwamen de Staten-Generaal er toe om de wisseling onvoorwaardelijk toe te staan, zich trouwens voorbehoudende om niet te rusten, voordat *Holland* in de verpachting zou hebben bewilligd [3].

1639—1644.

De wisseling toegestaan.

De Staten van *Holland* alsnu al het mogelijke verlangende tot stand te brengen, wat tot een krachtdadiger blokkade der kust en beveiliging der zee kon strekken, besloten bij de Generaliteit aan te dringen op het bezenden van *Zeeland*, om deze Provincie tot het aannemen van het last- en veilgeld te bewegen. En eindelijk lieten de Heeren van *Amsterdam* zich zoo ver brengen, dat zij onder zekere voorwaarden, van welke de inwilliging van de egalisatie der middelen door alle Provinciën de voornaamste was, de verpachting bij wijze van proeve voor den tijd van een jaar zouden laten geschieden. Tegelijk met deze voorslagen besloten de Staten van *Holland* aan de Staten-Generaal de schikking aan te bevelen, dat, behoudens evenredige ontlasting van het verschuldigde ten behoeve van den oorlog te lande, het beleid en de bekostiging van de bezetting der Kust aan de Zeeprovinciën werd gelaten [4]. Den 2den November had de mededeeling van *Hollands* advies bij monde van verscheidene buitengewone Gedeputeerden ter Generaliteit plaats, en werd al dadelijk besloten om *Zeeland* te bezenden ten einde van deze Provincie de toestemming tot het last- en veilgeld te verkrijgen [5]. De Deputatie naar *Zeeland* bestond voornamelijk uit Hollanders; zij was den eersten December (1640) van daar terug [6], zonder dat er vooralsnog veel van de uitwerking bleek.

Zeeland weigert het last- en veilgeld aan te nemen.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 12 Oct. 1640. *Resol. Holl.* 11, 12 Oct. 1640.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 13, 15, 16, 19 Oct. 1640.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 20 Oct. 1640. In December (1640) werd het traktaat van wisseling geratificeerd en uitgevoerd (*Resol. Stat.-Gen.* 3 Dec. 1640. *Resol. Holl.* 6, 21 Dec. 1640).

[4] *Resol. Holl.* 25, 27, 31 Oct.; 1 Nov. 1640.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 2 Nov. 1640. *Resol. Holl.* 3 Nov. 1640.

[6] *Resol. Stat.-Gen.* 1 Dec. 1640.

1639—
1644.

Tot de onderneming te lande, waartoe zich de Prins tegenover *Frankrijk* verbonden had [1], behoorde de bezetting der Kust met een dertigtal schepen. Dus liet Zijne Hoogheid, met het leger in *Vlaanderen* aangekomen, herhaaldelijk klachten hooren over de traagheid in de uitrusting van sommige schepen en over de ontoereikende bezetting der Vlaamsche havens [2]. Doch *Holland* behoefde zich die klachten niet zoozeer aan te trekken. Immers waren de moeilijkheden, uit den overgang der directie uit de handen der particuliere beleiders in die der Admiraliteit voortvloeiend, niet aan *Holland* te wijten, en kon deze Provincie in dit jaar steeds verklaren, dat de penningen voor de Kustschepen gereed lagen [3]. Wel behoorde menige andere Provincie zich dergelijke klachten aan te trekken, met name *Utrecht* en vooral *Gelderland.* In Maart kwam TROMP er toe, om voor te slaan, dat de uitrusting der 8 schepen, die aan de vijf Land-Provinciën was toebedeeld, en waarmede zelfs geen aanvang gemaakt werd, onder de Directeurs in *Holland* mochten verdeeld worden [4]. De bodems, die ter repartitie van *Utrecht* stonden, werden op kosten dezer Provincie in *Zeeland* uitgerust, maar in dit jaar (1640) waren de gelden in Juli nog niet betaald [5]. Doch vooral *Gelderland* was het, over welks onvermogen men reden had zich te bedroeven. In het begin van het jaar 1639 had de Provincie *Utrecht* ter Generaliteit er op aangedrongen, dat nevens *Overijsel* ook *Gelderland* weder gebracht mocht worden op hare oude quote van vóór 1622, en dat deze Provincie zou aanzuiveren, wat zij sedert dat jaar te weinig had opgebracht, opdat de andere Provinciën ontlast mochten worden van de 2½ percent, die *Gelderland* en *Overijsel* gehouden waren te voldoen [6]. Dan het was er ver af, dat *Gelderland* daartoe zou kunnen verstaan. In het begin van Juni (1640) erkenden de Staten het als eene noodwendigheid, de aandacht van Zijne Hoogheid er op te vestigen, hoe in *Gelderland* sedert geruimen tijd geen Landdag was gehouden: zoo iets was voor dezen nooit het geval geweest; daardoor geraakten de bijzondere zaken dezer Provincie in verwarring, en de dienst der Generaliteit leed er grootelijks onder, vermits geene gelden voor den oorlog te water en te lande werden toegestaan, veel min opgebracht. Op dezen grond zou men den Prins verzoeken, het Hof van *Gelderland* te bewegen, om ten spoedigste eenen Landdag te beleggen, en de Raad van State zou middelerwijl door den Tresorier-Generaal eene Instructie laten ontwerpen voor diegenen zijner leden, die aldaar de belangen der Generaliteit zouden gaan bepleiten [7]. — Bepaaldelijk het Kwartier van *Nijmegen* was het, hetwelk door steeds te weigeren het onderhoud der compagnie ruiters van FRANKENBERG

Hoe in dit jaar de bezetting der Vlaamsche Kust behartigd werd.

---

[1] Zie hierboven, bl. 223.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 17 Mei; 18 Juni, 1640.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 3, 17 Mei; 7 Aug. 1640.

[4] *Resol. Holl.* 20 Maart, 1640.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 9 Juli, 1640.

[6] *Resol. Stat.-Gen.* 3 Jan. 1639.

[7] *Resol. Stat.-Gen.* 4 Juni, 1640.

te dragen, in zijne verplichtingen te kort kwam. Ten laatste ging de Raad van State er toe over, ten einde het Kwartier tot erkentenis dier schuld te dwingen, twee Heeren, die buitendien *sauvegarde* van den vijand genomen hadden, op te lichten en in het fort *Crèvecoeur* gevangen te zetten. Over deze handelwijze beklaagden zich de Gedeputeerden van *Gelderland* ter Generaliteit in de sterkste bewoordingen: het was niet te dulden, zeiden zij, dat aan een Gewest, hetwelk onder de Vereenigde Provinciën den hoogsten titel voerde, en den meesten overlast van den vijand leed, in plaats van erkentenis en mededoogen, zulk een vernederende en wreede behandeling was ten deel gevallen: waren de gevangen genomen Heeren aan eenig vergrijp schuldig, dan kwam de rechtspleging daarover aan niemand behalve *Gelderland* zelf toe. Zulk eene handelwijze, voegden zij er bij, verwekte bij de getrouwe ingezetenen verontwaardiging tegen »de hooge voorspoedige Regeering," en kon derhalve niet anders dan der Generaliteit zelve tot nadeel verstrekken [1]. Dit protest had zoo weinig invloed op Hun Hoog Mogenden, dat tegen het midden van Augustus nog altijd van *Gelderlands* wege over de inbreuk geklaagd werd, die der soevereiniteit van dat Vorstendom werd aangedaan door de Generaliteit, die Geldersche ingezetenen in hare gevangenschap hield. De reden was, dat die Provincie nog altijd in gebreke bleef om aan hare verplichtingen te voldoen: het schip, dat ten haren koste moest worden uitgerust, lag te *Hellevoetsluis* nog even zoo, als het in het vorige najaar beschadigd was binnengevallen [2], en in December van hetzelfde jaar begrepen de Staten-Generaal, dat het Kwartier *Nijmegen*, hetwelk beweerde reeds meer betaald te hebben, dan het schuldig was, en toch, volgens den Raad van State, verscheidene honderdduizenden aan de Generaliteit schuldig was gebleven, tot reden gebracht zou moeten worden, en verzochten dat Collegie daartoe het zijne aan te wenden, hetzij door het Kwartier te bezenden, hetzij door zich in zijn geheel derwaarts te verplaatsen [3]. 1639—1644.

Terwijl enkele Provinciën zoo achterlijk waren, en er van de zijde der Generaliteit zoo zeer om redres van het zeewezen geroepen werd, hield niettemin menige kloeke daad den roem onzer scheepsmacht op. In het voorjaar (van 1640), het is waar, gaven de Kapiteins BRAKEL en HASEVELT stof tot de klacht, dat zij, bij eene ontmoeting met een elftal vijandelijke fregatten, den Kapitein PIETER SCHREVEL in den steek gelaten hadden, zoodat hij met drie koopvaarders genomen was geworden [4]; maar in Juli had de Vice-Admiraal DE WITT, die pas, met JAN EVERTSEN, BANCKERT en den Schout bij nacht NICOLAAS CATS, in het geschenk van een gouden ketting, eene erkentenis van Daden ter zee.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 21 Juli, 1640. AITSEMA, II, bl. 711, 712.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 13 Aug. 1640.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 8 Dec. 1640.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 6 April, 1640.

1639—1644. vroegere dapperheid ontvangen had [1], van een gevecht tegen 13 schepen te verhalen, waarin bepaaldelijk hij zelf en de Kapitein DEN UIL zich hadden onderscheiden: elk hadden zij een vijandelijk schip veroverd, het eene, dat van den Vice-Admiraal, MATTHIJS ROMBOUTZ, van 36, het andere van 26 stukken; de overige waren uit zee gejaagd. De Staten van *Holland* overwegende, dat door het straffen van de lafhartigen en het vereeren der dapperen de zaken van den Staat in wezen werden gehouden, besloten, de mannelijke dapperheid van DE WITT en DEN UIL, bij de gelukkige victorie, door God Almachtig verleend, op nieuw met gouden kettingen te erkennen, terwijl de Staten-Generaal den Vice-Admiraal prezen en aanmoedigden om tot vermeerdering van zijnen roem en eer op dat spoor voort te gaan. De vlaggen der veroverde schepen, door DE WITT en DEN UIL aangeboden, werden volgens besluit van Hun Hoog Mogenden in de groote zaal van het Hof opgehangen [2]. — In weerwil van deze overwinning bleef het zaak waakzaamheid en macht tegen den vijand over te zetten. Wederom werden 30 schepen gewacht uit *Spanje*, naar *Vlaanderen* bestemd; ja erger nog was, wat TROMP later meldde, dat er wel 40 fregatten uit *Duinkerken* stonden te varen, meest met Hollandsch en Zeeuwsch bootsvolk bemand. Dit bericht, hoezeer op de grootspraak van een gevangen Duinkerker steunend, maakte niettemin indruk op de Staten van *Holland* [3], en de uitrustingen te *Duinkerken* en de zeeschuimerstochten, van daar uit ondernomen, hielden nog altijd niet op [4]. Zulk eene onderneming was den vijand in den zomer door list aanvankelijk gelukt. — Reeds tegen het einde van April was men gewaarschuwd, dat de Duinkerkers op onze rijkgeladen retourschepen, bepaaldelijk die uit *Brazilië* gewacht werden, het oog hadden [5]. Nu gebeurde het in het begin van Juni, dat vier convooiers, waarvan drie aan de Oost-Indische Compagnie toekwamen, met een galjoot, uit *Texel* waren uitgezeild om zich naar *Hitland* (of de *Schetlandsche eilanden*) te begeven, met het doel om aldaar de schepen af te wachten, die, beladen met eene waarde, op omstreeks tachtig tonnen gouds geschat, uit Oost-Indiën stonden aan te komen. Twee van die convooiers werden lek, zoodat zij gezamenlijk in de haven van *Hitland* inliepen, waar het gebrek zou hersteld worden. Den 15[den] nu kwamen er tien schepen aan; zij hadden de geschutpoorten gesloten en lieten de vlag der Vereenigde Provinciën waaien.

TROMPS tocht naar *Hitland*.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 13 Juli, 1640.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 21, 26, 27, 30 Juli, 1640. *Resol. Holl.* 20, 21 Juli, 1640. Echter gaf ook bij dit gevecht het gedrag van een viertal kapiteins stof tot bedenking (*Resol. Stat.-Gen.* 26 Juli, 1640). In het begin van October en in November had men weder bericht van vijandelijke bodems door TROMP veroverd (*Resol. Stat.-Gen.* 2 Oct.; 14 Nov. 1640).

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 11, 30 Aug. 1640. *Resol. Holl.* 12 Sept. 1640.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 3 Dec. 1640.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 28 April, 1640.

Doch dit was bedrog: het waren vijandelijke schepen, en nadat vóór elk onzer vier schepen twee hunner post gevat hadden en de twee overige voor den mond der haven gelaten waren, begonnen zij de vijandelijkheden, en het gevolg was, dat twee Nederlandsche schepen verbrand en de twee andere veroverd werden: de galjoot, onder de rotsen verscholen gebleven, ontkwam het, en bracht, met eenig volk, uit de verbrande schepen gered, het treurige bericht herwaarts. Dit geval woog zwaar bij de Oost-Indische Compagnie. Het was haar niet onbekend, dat *Hitland* het punt was, waar ook de Engelschen, die steeds uiterst jaloersch op onze Oost-Indische Compagnie waren, door welke zij zich verongelijkt achtten, zoo gaarne onze retourschepen zouden overvallen [1]. Thans was, docht den Bewindhebbers, het oogenblik daar, dat hare schepen door vereenigd Spaansch en Engelsch geweld zouden besprongen worden. Dus zonden zij dadelijk vijf Gecommitteerden met haren Advokaat naar *'s Gravenhage*, om aan de Staten-Generaal de zaak mede te deelen, en ten einde te doen gevoelen, dat zij haar alleen niet raakte, Hun Hoog Mogenden voor te dragen, dat de schepen van *West-Indië* en *Guinea*, die langs denzelfden weg herwaarts stonden te komen, hetzelfde gevaar liepen, vermits de vijand de seinen kende, die de onzen gebruikten, en dat ook de groote visscherij bedreigd werd. Op deze overwegingen bouwden zij het voorstel, dat de Luitenant-Admiraal TROMP met twaalf schepen, die zij aanwezen, in allerijl naar *Hitland* zou gezonden worden. Hun Hoog Mogenden, het gewicht der zaak medebevroedende, aarzelden niet, den Luitenant-Admiraal te machtigen, niet alleen met de schepen, die de Compagnie bedoeld had, maar met alle bodems, die hij buitendien samenbrengen kon, naar *Hitland* te stevenen. De Heeren van *Holland* vonden er eerst zwarigheid in, om ook de vier convooiers, voor de groote visscherij bestemd, mede te laten gaan, maar later stemden zij daarin toe. Dus ging TROMP met niet minder dan 19 schepen op den vijand wraak nemen [2]. Veel gelegenheid verleende hem intusschen de vijand niet, om iets belangrijks uit te richten; maar vóór het einde van Juli waren de Oost-Indische retourschepen in veilige haven, en alzoo kon het hoofddoel zijner taak alstoen bereikt geacht worden, en hij zich weder op de Kust ter beschikking van Zijne Hoogheid stellen [3]. 1639—1644.

Inderdaad die tocht van TROMP naar *Hitland* was weder een inbreuk op den gestelden regel, dat, onder geen voorwendsel hoegenaamd, eenige schepen, tot de bezetting der Kust bestemd, tot een ander doeleinde zouden worden aangewend. Maar dit geval strekt tevens ten bewijs, hoe noodig dergelijke inbreuk wezen kon: immers zou het geene dwaasheid geweest zijn eene waarde van acht millioen prijs te geven, en met denzelfden slag den vijand te verrijken, en de inlandsche Compagnie, wier rijkdom het Land zoo zeer te stade kwam, eene uiterst gevoelige winstderving te berokkenen? Intusschen de

[1] AITSEMA, II, bl. 603. [2] *Resol. Holl.* 25 Juni; 5 Juli, 1640. [3] *Resol. Stat.-Gen.* 29 Juli, 1640.

1639—1644. Staten-Generaal steunden het besluit, waarbij zij TROMP mét die taak belastten, voorzeker ten einde hunne nauwgezetheid te paaien, met deze overweging, dat men thans kans had den vijand op eene zekere plaats te vinden, waar men hem met kracht zou kunnen aantasten en mogelijk vernielen. Dit voorzeker was steeds de eerste der bedoelingen, waarmede de zeemacht aangehouden werd. Ook verwittigden zij den Prins van *Oranje* in het leger dadelijk van hun genomen besluit, en verzochten hem een goed aantal musketiers af te staan om op de schepen, naar *Hitland* bestemd, te worden gebruikt [1].

Ook had de Prins ván *Oranje* gedurende dit saizoen weinig dienst van de kustschepen te vergen, daar zijn tocht naar *Vlaanderen* tot geene uitkomsten hoegenaamd leidde.

Volgens de gemaakte bepalingen [2] werden reeds tegen het einde van Maart (1640) orders gegeven om de bruggen, ponten, sloepen en allerlei krijgsbenoodigdheden op te zenden, werwaarts Zijne Hoogheid goed zou vinden [3]. Doch wegens de kwade betaling, die de verhuurders van schepen en wagens te duchten hadden, ging de uitvoering zeer langzaam in het werk. Het Collegie ter Admiraliteit te *Rotterdam*, wien het uitrusten en bemannen der benoodigde legerpleiten was opgedragen, verzocht, hoezeer te vergeefs, wegens onvermogen daarvan verschoond te blijven [4]. Doch *Holland* was, volgens de uitnoodiging der Staten-Generaal, vóór het einde van April gereed met alles wat noodig was om de waardgelders op de been te krijgen [5]. — Omstreeks het begin van Mei waren de artillerietrein, de pionniers en andere legerbedienden bij *Dordrecht* bijeen, vanwaar zij zich den 8sten dier maand te scheep naar *Rammekens* begaven, werwaarts ook de troepen, mede te scheep, van verschillende punten samenkwamen. Spoedig was ook de Prins aldaar, en den 17den Mei ging het leger te *Philippine* aan wal [6]. Den dag te voren had Zijne Hoogheid den Veldmaarschalk WILLEM van *Nassau* op weg naar *Sluis* gezonden, om in die streek met eene genoegzame macht post te vatten, ten einde den toevoer der benoodigdheden voor het leger te verzekeren. De Graaf bracht dit bevel ten uitvoer. De Prins zelf trok met het leger van *Philippine* naar *Assenede*. Hier vernam hij, dat wel de Kardinaal-Infant zich te *Gend* bevond, en het kanaal, hetwelk van *Sas van Gend* naar die stad loopt, goed bewaakt was, maar dat de bevelhebber van het Spaansche leger, de Graaf DES FONTAINES, nog eerst op weg was om *Brugge* van genoegzame bezetting tegen verrassching te gaan voorzien, terwijl buitendien een deel van het Spaansche leger op de Fransche grenzen tegen den Maarschalk DE CHATILLON was afgezonden. In het vertrouwen, dat het Brabantsche leger voor het grootste ge-

's Prinsen tocht naar *Vlaanderen*.

[1] *Resol. Holl.* 25 Juni, 1640.

[2] Zie hierboven, bl. 220—224.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 22 Maart, 1640.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 30 Maart; 6 Apr. 1640.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 5 April, 1640. *Resol. Holl.* 13, 14, 16 April, 1640.

[6] *Resol. Stat.-Gen.* 3, 5, 17 Mei, 1640.

deelte door den Prins van *Oranje* zou worden bezig gehouden, had de Kardinaal DE RICHELIEU slechts weinige troepen onder de bevelen van dezen Maarschalk gesteld; de hoofdmacht van *Frankrijk*, onder den Maarschalk DE LA MEILLERAIE, bood het hoofd aan de Keizerschen onder LAMBOY, den Hertog VAN LORRAINE en den Generaal BECK, doch zag zich genoodzaakt eenigzins terug te trekken. — De Prins van *Oranje* dan moest, zoo hij, volgens het met *Frankrijk* beraamde plan, *Brugge* wilde innemen, geen tijd verliezen. Dadelijk derhalve zond hij Graaf HENDRIK CASIMIR, Stadhouder van *Friesland*, uit *Assenede* voorwaarts met den last om de vaart tusschen *Gend* en *Brugge* over te trekken, ten einde in staat te zijn deze stad, terwijl de Prins haar van de noordzijde aanviel, in den rug aan te tasten en tegelijk den troepen van DES FONTAINES den toegang af te snijden: waartoe hij ook, door den dijk bij *Plaschendale* (tusschen *Brugge* en *Ostende*) te doorsteken, het land onder water zetten moest. Graaf HENDRIKS onderneming gelukte niet. Te vergeefs poogde hij, den 21sten Mei, twaalf uren lang herhaaldelijk de Vaart in de nabijheid van *Brugge* over te komen; maar de tegenstand, dien hij vond, was zoo krachtig, dat hij het ten laatste, na vrij wat volks verloren te hebben, moest opgeven [1]. Dus was ook de Prins genoodzaakt van zijn voornemen tegen *Brugge* af te zien. Hij sloeg zich neder te *Maldeghem* (tusschen *Philippine* en *Brugge*), en trachtte nu de forten *St. Donaas* en *St. Job* in de nabijheid van *Sluis* te veroveren [2], eene onderneming, die hij reeds door Graaf WILLEM voorbereid had willen zien, welke echter daartoe geene gelegenheid gehad had. Ook deze en andere pogingen mislukten wegens de waakzaamheid, die de vijand allerwege in acht nam. En niet alleen hoedden de Spaanschen, door de gewapende boeren krachtig ondersteund, zich voor overval; maar ook bedreigden zij intusschen onze grenzen. Zoo moest de Prins HAUTERIVE met 40 compagniën voetvolk afzenden, om hen te beletten iets tegen *Breda*, waarvan die veldheer Goeverneur was, te ondernemen [3]. Te *Bommel* broedde verraad, weshalve den Kolonel VAN RANDWIJK, wien de Prins de bewaking van den *Rijn* en de *Maas* had opgedragen [4], door de Staten-Generaal gelast werd het garnizoen aldaar te versterken [5]. Nog meer dan eens moesten Hun Hoog Mogenden in dit saizoen hunne waakzaamheid toonen door waarschuwingen te doen toekomen aan de bevelhebbers van verschillende frontierplaatsen, die met inval bedreigd werden [6]. 1639—1644.

De Prins dan, ziende dat hij, te *Maldeghem* gelegerd blijvende, niets kon uitrichten, trok van daar den 29sten Juni op, met het doel om eene poging te doen ten einde *Hulst* te bemachtigen. Den eersten Juli was hij met het leger weder te scheep voor *Philippine*,

[1] AITSEMA, II, bl. 673. *Mém. de Fréd. Henri*, p. 262—267. [2] AITSEMA, II, bl. 703.
[3] *Mém. de Fréd. Henri*, p. 268. [4] *Mém. de Fréd. Henri*, p. 262. AITSEMA, II, bl. 673.
[5] *Resol. Stat.-Gen.* 25, 29 Mei, 1640. [6] *Resol. Stat.-Gen.* 17, 19, 27 Juni, 1640.

1639—1644.

Zijne poging om *Hulst* te bemachtigen.

en twee dagen later had hij zijn kwartier gevestigd te *Kuystaert* [1]. Graaf HENDRIK CASIMIR had in last gekregen de *Moerschans* aan de eene zijde van *Hulst* aan te tasten, terwijl HAUTERIVE het fort *Nassau* zou bestormen. De Graaf, vóór de *Moerschans* komende, bespeurde, dat de bezetting versterkt was geworden, en deed dus geen dadelijken aanval, hetgeen trouwens ook wegens het onstuimige weder niet raadzaam was. HAUTERIVE, daarentegen, nam het fort *Nassau* in, maar, bemerkende dat Graaf HENDRIK de *Moerschans* niet aantastte, zette hij zijne overwinning niet voort, hoezeer zijn last medebracht, dat hij, na het fort *Nassau*, zich nog van zekere *redoute* meester zou maken, wier bezit de Prins noodzakelijk achtte om het beleg om *Hulst* te kunnen slaan. Alsnu trachtte Graaf HENDRIK in den nacht tusschen den 3den en den 4den Juli zich van die *redoute* meester te maken, maar de Spanjaarden waren intusschen op dat punt sterk in aantal vermeerderd, en hadden den toegang door insnijdingen bemoeilijkt. Terwijl Graaf HENDRIK bezig was deze moeilijkheden te boven te komen, zag hij zich in den rug aangevallen; zijne bende werd volkomen geslagen; verscheidene Friesche Grooten sneuvelden, en de Graaf zelf werd doodelijk gewond. Den 12den Juli overleed hij in het fort in den polder van *Namen*, werwaarts hij vervoerd was geworden [2]. — Intusschen was de krijgsmacht der Spanjaarden in die oorden steeds talrijker geworden, en niet alleen dit, maar zij was zoo gelegerd, dat er aan het berennen van *Hulst* niet te denken viel. Dus werd het fort *Nassau* weder verlaten, en scheepte zich het leger weldra in naar *Bergen op Zoom*, van waar het naar den Maaskant optrok. Hiermede had de Prins ten doel, het leger des vijands zich achterna te lokken, en den Kardinaal-Infant te beletten om nog meer troepen tot het ontzet van *Atrecht* aan te wenden, tot welks belegering zich de Franschen legerhoofden CHATILLON en MEILLERAIE vereenigd hadden. Den 24sten Juli te *Grave* aangekomen, vatte de Prins het plan op om eene poging tot verovering van *Gelder* te wagen, in de nabijheid van welke vesting hij den 30sten aankwam. Het hooge water en de sterke bezetting deden hem echter ook van dit voornemen afzien. Met veel moeite, wegens den staat der wegen, bracht hij alsnu zijne troepen naar *Rijnsberg*. De Graaf DES FONTAINES was in dezelfde richting tot aan *Venloo* opgetrokken. In zoo verre dus had de Prins zijn doel bereikt. Nadat de Franschen *Atrecht* hadden ingenomen, trok hij tegen het eind van Augustus naar *Grave* [3].

Graaf HENDRIK CASIMIR sneuvelt.

Weinig voorwaar was er ditmaal met een léger van 22,000 man voetvolk en vijfdehalfduizend man ruiterij uitgericht. Op het veld, waarop hij zich had bevonden, was

---

[1] Deze data blijken uit aan de Staten-Generaal geschreven brieven (*Resol. Stat.-Gen.* 3, 7 Juli, 1640).

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 14 Juli, 1640. AITSEMA, II, bl. 703, 704. *Mém. de Fréd. Henri*, p. 269—275.

[3] *Mém. de Fréd. Henri*, p. 275—277. AITSEMA, II, bl. 706. *Resol. Stat.-Gen.* 4, 21, 28 Aug.; 3, 11 Sept. 1640.

het ook waarlijk niet mogelijk geweest, meer uit te richten. Maar zou de Prins niet aan de mogelijkheid gedacht hebben, dat er zich gebeurtenissen konden opdoen, die hem eene aanleiding gaven om met zijne krijgsmacht elders op te treden? AITSEMA, in het verhaal van de toebereidselen tot den tocht, gebruikt de veelbeteekenende uitdrukking: »zoodanig *rendezvous* voor den trein was er ook in het jaar 1600, toen Prins MAURITS naar *Vlaanderen* ging." En straks daarna gewaagt hij van »groote schepen, geschikt om buiten *Duins* te gaan," en voegt er bij: «waaruit men wel kon opmaken, dat het dessein was op een kwartier van *Vlaanderen* buiten *Duins*" [1]. Wat hiervan zijn moge, de hertog van RICHELIEU zal den Prins liefst in *Vlaanderen* gezien hebben: waartoe zou hij anders die inwilliging in het plan van den veldtocht hebben toegestaan, dat de in *Vlaanderen* te veroveren plaatsen aan de Republiek zouden gelaten worden, al behoorden zij ook tot het aandeel, in 1635 aan *Frankrijk* voorbehouden? [2] Dat de kustschepen, die noodig zouden geweest zijn om het leger te dekken, zoo het ingescheept ware geworden »naar een kwartier van *Vlaanderen* buiten *Duins*," in weerwil van de herhaalde aanmaning van den Prins, niet tijdig onder de vlag geweest waren, was derhalve geene onverschillige zaak geweest. Toen Zijne Hoogheid in het begin van September met het leger te *Grave* gekomen was, waren er andere, zijnen persoon en Huis in het bijzonder rakende belangen, die hem naar *'s Gravenhage* riepen, weshalve hij er op uit was, om de troepen uiteen te laten gaan en ze weder in hunne garnizoenen te verdeelen.

1639—1644.

Het veldleger opgebroken.

Bij brief van den 8sten September, uit *Grave* geschreven, gaven de Gedeputeerden te velde den Staten-Generaal in bedenking, of men er niet toe zou overgaan om de waardgelders af te danken. — Dit was zoo goed alsof zij aankondigden, dat de troepen, die de waardgelders in de garnizoenen vervingen, welhaast derwaarts terug stonden te keeren. — De Staten-Generaal verstonden, op dien voorslag, dat het saizoen reeds te ver verloopen was om nog eenig aanmerkelijk voordeel op den vijand te behalen; dat ook de Koning van *Frankrijk* op het punt was zijne legers uit het veld terug te trekken; dat de ziekten, in het najaar gewoon, zich reeds in het leger begonnen te vertoonen, en dat, zoo de troepen de garnizoenen betrokken, zij te eerder in den vereischten staat konden gebracht worden om in het volgende voorjaar vroegtijdig te velde te trekken. Op al

---

[1] AITSEMA, II, bl. 673.

[2] Er werden in dezen tijd door pachters en koninklijke beambten in het Prinsdom *Orange* maatregelen genomen, die Prins FREDERIK in strijd achtte met zijne soevereine rechten. De Staten stonden Zijner Hoogheid toe, tot het uit den weg ruimen dezer moeilijkheden den dienst van den Secretaris hunner Ambassade, JOHAN VAN KUSKERKEN, te gebruiken, en dezen den Koning en den Kardinaal over de zaak te laten spreken (*Resol. Stat.-Gen.* 14 Juni, 1640). Deze zaak echter schijnt in geen verband met eenig Staatsbelang van algemeenen aard gestaan te hebben.

1639—
1644.
deze gronden besloten zij, de waardgelders af te danken en de vier regimenten, in het voorjaar aangenomen, wier diensttijd thans ten einde was, te ontslaan [1]. Tevens wenschten zij Zijner Hoogheid voor te slaan, het geheele leger ten spoedigste op te breken [2]. Eenigermate in strijd met de bedoeling, door Hun Hoog Mogenden den Koning van *Frankrijk* toegeschreven, scheen het verzoek, door BRASSET acht dagen later gedaan, dat de Staten hun leger nog tot den eersten November te velde zouden laten. Hij voegde er bij, dat de komst van eenen gewonen Ambassadeur op handen was [3]. De Heer D'AMONTOST stond naar *Genua* te vertrekken; maar de Heer DE LA THUILLERIE zou binnen kort de sedert D'ESTAMPES' vertrek onvervulde plaats komen bekleeden [4].

Den 23sten October nam D'AMONTOST afscheid, met de vermaning dat onze troepen in het aanstaande voorjaar tijdig te veld mochten komen, en den wensch, dat onze

Komst van een nieuwen Franschen Ambassadeur.

wapenen alsdan meer voorspoed, dan in den verleden zomer, mochten hebben [5]. Den 5den November (1640) was de nieuwe Ambassadeur te *Rotterdam* aangekomen. Op verzoek van Hun Hoog Mogenden stelde de jonge Prins WILLEM zich aan het hoofd der Commissie uit hun midden, die den Gezant aan de *Hoornbrug* ging afhalen [6].

De Prins van *Oranje* intusschen had geene zwarigheid gemaakt om te handelen volgens het verzoek van Hun Hoog Mogenden, hetwelk hij hun zelf in den mond had gegeven. Hij stelde nog vóór het einde van September order op het afdanken der waardgelders en het scheiden van het leger; alleenlijk wenschte hij aan den Raad van State opgedragen te zien de vier regimenten te ontslaan [7]. Doch het verlangen van den Koning van *Frankrijk*, door BRASSET medegedeeld, werd nog nader aangedrongen door brieven van den Kardinaal DE RICHELIEU en den Minister DE CHAVIGNY, die door het te velde blijven van onze armee de gemaakte verovering van *Atrecht* te beter begeerden te verzekeren. De Staten-Generaal meenden de vervulling van dat verlangen met de uitvoering van hun besluit aangaande de ontbinding van het veldleger dus overeen te kunnen brengen, dat zij den Prins verzochten, het voetvolk bij geheele regimenten in de grenssteden te leggen in dier voege dat zij binnen weinig tijds weder bijéén en

---

[1] Zie hiervoor, p. 223. [2] *Resol. Stat.-Gen.* 11 Sept. 1640. [3] *Resol. Stat.-Gen.* 19 Sept. 1640.

[4] In Juni, 1639, had de Markies D'ESTAMPES, reeds te *Parijs*, schriftelijk en tevens bij monde van eenen edelman afscheid van Hun Hoog Mogenden genomen. De teruggeroepen Gezant kreeg toen eene vereering van 4000 gulden (*Resol. Stat.-Gen.* 18, 20, 23 Juni, 1639). In Sept. 1640 kreeg BRASSET eene vereering van 600 gulden (*Resol. Stat.-Gen.* 15 Sept. 1640).

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 23 Oct. 1640. Den 27sten Mei 1639 hadden de Staten den Heer D'AMONTOST een gouden ketting ter waarde van 1200 gulden ten geschenke gegeven (*Resol. Stat.-Gen.* 27 Mei, 1639).

[6] *Resol. Stat.-Gen.* 5, 6, 10 Nov. 1640. [7] *Resol. Stat.-Gen.* 20 Sept. 1640.

te velde gebracht konden worden [1]. — Werkelijk vóórdat de maand September ten einde was, was het leger ontbonden, en de Prins van *Oranje* te *'s Gravenhage* terug [2]. 1639—1644.

Zoo kon zich de Prins dan alsnu onverdeeld aan de bemoeiingen wijden, die al zijne aandacht vorderden. Eene derzelven betrof de vervulling van het sints den dood van Graaf HENDRIK CASIMIR openstaande Stadhouderschap van *Friesland*, en van *Stad en Landen* en *Drenthe*.

Gedeputeerden der Staten-Generaal naar *Leeuwarden* en *Groningen* gezonden om aldaar 's Prinsen verkiezing tot Stadhouder te bevorderen.

Den 29sten Juli (1640) stelde de president der Staten-Generaal (toenmaals de Heer VAN NOORDWIJK) voor, of, vermits het Stadhouderschap van *Friesland* en dat van *Groningen en Ommelanden* waren opengevallen, Hun Hoog Mogenden niet goed zouden vinden, aan de Staten van die beide Provinciën aan te bevelen, het Stadhouderschap aan Zijne Hoogheid den Prins van *Oranje* op te dragen, opdat alle de zeven Provinciën onder éénen Stadhouder mochten komen, gelijk zulks onder Prins WILLEM den Eersten geweest was, en daardoor »de staat dezer Landen in vaster stand mocht worden gebracht." Hun Hoog Mogenden vereenigden zich met dit voorstel, en besloten eerst aan de Staten dier twee Provinciën te schrijven, maar, twee dagen later, tot dezelven een tweetal Gedeputeerden, met name de Heeren ARNHEM en RENSWOUDE, te zenden, om de benoeming van Zijne Hoogheid te bevorderen. Bij elk dezer besluiten lieten de Gedeputeerden van *Friesland* en van *Stad en Landen* aanteekenen, dat zij begrepen hadden daartoe niet te moeten medewerken, daar zij de zaak geheel en al aan hunne lastgevers overlieten [3]. — Welken toestand vonden de Gecommitteerden der Staten-Generaal in de Provincie, welke gezindheid bij de Staten van *Friesland?*

Binnenlandsche toestand in *Friesland*.

Om aan den maatregel, in het najaar van 1637 in *Friesland* genomen [4], volledige uitvoering te geven, moesten de leden van den Raad van State, die zich toen in die Provincie bevonden, aldaar nog vertoeven; ja zelfs verzochten zij met de overkomst van nog eenige hunner medeleden, bepaaldelijk uit *Holland*, van welke Provincie er niet een enkele in *Friesland* was [5], versterkt te worden. Tevens verlangden zij, dat de troepen aldaar weder tot dezelfde sterkte gebracht zouden worden, die zij in het voorjaar gehad hadden [6]. — Deze aanvragen bewezen wel, dat de zaken zich nog niet naar

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 21 Sept. 1640. *Resol. Holl.* 20, 21 Sept. 1640.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 29 Sept. 1640. *Resol. Holl.* 28 Sept. 1640.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 29, 31 Juli; 1 Aug. 1640.

[4] Zie hierboven, bl. 30—32.

[5] Zie hierboven, Noot 1, op bl. 31.

[6] *Resol. Stat.-Gen.* 7 Oct. 1637. Bij de nieuwe verandering van de Magistraat in *Friesland* gaf ook de vertegenwoordiging dezer Provincie in de Staten-Generaal ongelegenheid. Hun Hoog Mogenden waren van meening, dat die verandering de benoemingen, te voren geschied, niet te niet deed. Op dezen grond bleven zij, en de Stad *Harlingen* hield zich aan dezelfde meening,

1639— 1644. wensch lieten regelen, en de Raad van State zich in zijne hoop bedrogen zag, dat de »goede Leden" der Staten het zoo ver zouden weten te brengen, dat men tegen de »ongevoeglijke Leden" geen andere maatregelen zou behoeven te nemen. Reeds vraagden zich de Staten-generaal af, of de dienst, de eer en het geldelijk belang van het Land niet vereischten, dat in den staat van zaken in *Friesland* anders werd voorzien [1]. Inderdaad, de nieuwe Volmachten waren even onwillig om belastingen toe te staan, als de vorige, en soms moest de Raad van State hen met soldaten uit hunne huizen laten halen, als ze niet ter vergadering wilden verschijnen, ja het Landhuis met krijgsvolk bezetten om ze tot het nemen van een besluit te dwingen [2]. — In Januari 1638 klaagde de Raad van State in *Friesland*, bij eene propositie aan de Staten van dit Gewest gericht, dat de Landdag, nu reeds gedurende een jaar lang, niets anders was dan een strijdperk tusschen twee partijen, tot belangrijke benadeeling van de belangen der ingezetenen en tot verkrachting van hetgeen heilig en onverbrekelijk behoorde geacht te wezen, in dier voege dat de vrijheid door weinige personen werd onderdrukt, wetten en rechten met voeten getreden, 's Lands middelen vernietigd, en ambten en bedieningen op beloften van vermindering der lasten aan onwaardigen werden vergeven. De aanzienlijken, die bij den tegenwoordigen staat van zaken hunne rekening niet vonden, waren er reeds op bedacht om de Provincie te verlaten, liever dan zich aan de ernstige gevaren bloot te stellen, die zulk een toestand deed duchten. Dus was het hoog noodig, dat de eer- en baatzucht dergenen, die zulk eene ramp veroorzaakten, op gezag van den Raad van State door goede reglementen werd bedwongen. Om deze vast te stellen verzocht het Collegie de medewerking van den Landdag, dien het, ten einde den te nemen besluiten de algemeene goedkeuring te verzekeren, met eenige nieuwe leden versterkt wenschte te zien. — Werkelijk werden er alsnu eenige punten tot vestiging eener betere order voorgeslagen en in overweging genomen. De te *'s Gravenhage* gebleven leden van den Raad van State lieten hunne aandacht over die punten gaan, en deelden daarover hunne bedenkingen aan hunne medeleden in *Friesland* mede [3]. Den eersten Maart (1638) werden eenige besluiten genomen, die geschikt waren om verbetering in de opbrengst der Generaliteitslasten te brengen. De Heeren van den Raad van State begaven zich daarop naar *'s Gravenhage*, waar het Collegie zich door Hun Hoog Mogenden de machtiging verleend zag om in overleg met Zijne Hoogheid ten

---

den Heer KETH als *Frieslands* Gedeputeerde in hun midden erkennen, niettegenstaande de Heer VELTDRIEL als nieuwe Gedeputeerde hun door de Staten van *Friesland* was toegezonden. Ten slotte echter moest de Heer KETH het opgeven, daar de Staten zijner Provincie hem niet betaalden (*Resol. Stat.-Gen.* 21, 22 Sept.; 16 Oct.; 11, 30 Nov. 1637. 24 Maart, 1638. AITSEMA, bl. 472, 473).

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 3 Dec. 1637. AITSEMA, bl. 470, 471, 473.

[2] AITSEMA, bl. 468.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 1 Maart, 1638.

WILLEM FREDERIK VAN NASSAU,
STADHOUDER VAN FRIESLAND.

J F C Reckleben sculps.

aanzien van de punten, die in *Friesland* nog onafgedaan waren, de noodige beschikkingen te nemen [1]. Spoedig begaven zich weder eenige Heeren van den Raad naar *Leeuwarden*, alwaar zij thans woorden van goedkeuring en lof tot de Staten konden spreken, en het vertrouwen uitdrukten, dat de Friezen voortaan het voorbeeld der andere Provinciën zouden volgen, die de in haren boezem ontstaande misverstanden steeds binnen zulke grenzen hielden, dat zij den openbaren dienst niet belemmerden noch de rust der ingezetenen verstoorden. — Den 14den Juli (1638) waren de Heeren van den Raad van State uit *Friesland* in *den Haag* terug; dien dag toch deden zij verslag van hetgeen aldaar verricht was, en een degelijk besluit van de Friesche Staten verzekerde nagenoeg de betaling van *Frieslands* quote in de lasten der Generaliteit [2].

1639—1644.

Alzoo waren de gemoederen in *Friesland* op het tijdstip van HENDRIK CASIMIRS dood tamelijk rustig, en de vrienden van wijlen dezen Stadhouder konden zich in de bedieningen, die zij, daar de Raadsbestelling in 1637 aan den Stadhouder opgedragen was [3], aan hem te danken hadden, bevestigd achten. Kon zijn broeder, Graaf WILLEM FREDERIK, dezen het behoud hunner betrekking waarborgen, dan zouden zij genegen bevonden worden om hunnen invloed te gebruiken ten einde hem, en niet den Prins van *Oranje*, tot het Stadhouderschap te doen verkiezen. De overweging hiervan leidde Graaf WILLEM FREDERIKS staatkunde. Hij was met het lijk van zijnen broeder en met een aanbevelingsbrief, door den overledene op het leger zijner smarte geschreven [4], naar *Friesland* getrokken, en daar er terstond een Landdag was uitgeschreven, zoo werden de leden dezer Vergadering door de hofbeambten van den overledene, die onmiddellijk door Graaf WILLEM in dienst werden genomen, bewogen om dezen tot Stadhouder te verkiezen. De Prins van *Oranje* had hem onder de hand te kennen laten geven, dat hij beter zou doen, zoo hij den Prins het Stadhouderschap der beide Provinciën overliet, en zich met de waardigheid van Luitenant-Stadhouder, op welke hij dan rekenen mocht, vergenoegde. Doch hij ontveinsde niet, dat hij naar het Stadhouderschap stond, en verklaarde liever kapitein, dan luitenant te willen wezen. De Staten van *Friesland* derhalve, den eersten Augustus (1640) bijeengekomen, brachten reeds den 3den hunne keuze op Graaf WILLEM uit. Dadelijk vaardigden zij bovendien eenigen uit hun midden af naar die van Stad en Landen. De Heeren VAN ARNHEM en VAN RENSWOUDE, die te laat te *Leeuwarden* waren aangekomen, om ook maar aan te vangen, iets voor den Prins te doen, begaven zich intusschen mede naar *Groningen*. Hier slaagden zij beter, hoezeer het minder aan hunnen ijver, dan aan de gelegenheid der zaken in dat Gewest toe te schrijven was, dat Prins FREDERIK HENDRIK aldaar verkozen werd. In de Stad, namelijk, was men voor

Graaf WILLEM FREDERIK van *Nassau* wordt Stadhouder van *Friesland*;

de Prins van *Oranje* Stadhouder van *Stad en Landen*, en van *Drente*.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 9 April, 1638.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 14 Juli, 1640. AITSEMA, II, bl. 581—586.

[3] AITSEMA, II, bl. 468.

[4] *Archiv. de la Mais. d'Or.* I.I. p. 260.

1639—1644. Graaf WILLEM gestemd; doch de *Ommelanden* waren voor den Prins. Bij de gedurige geschillen nu, die er tusschen de Stad en de *Ommelanden* bestonden, en die te *'s Gravenhage* werden uitgewezen, vreesde de Stad, dat de *Ommelanden* tegen haar in den Prins een te sterken steun zouden vinden, zoo zij dezen Vorst bij de verkiezing ware voorbijgegaan. Deze bedenking was haar grond genoeg om den Prins mede hare stem te geven. Bijna waren de *Ommelanden*, toen zij deze gezindheid van de Stad vernamen, omgeslagen; doch weldra kozen zij de partij om bij hun eerst gevoelen te blijven, en werd de Prins in de maand October tot de Stadhouderlijke waardigheid verkozen, onder voorwaarde dat hij geenen plaatsvervanger zou stellen, en aan de Stad de vrije Raadsbestelling zou laten. Het Landschap *Drente*, alwaar de invloed van den Heer VAN ECHTEN zeer veel gold, had reeds in het begin van Augustus het Goeverneurschap aan den Prins opgedragen, en de Staten-Generaal gaven hem het Goeverneurschap over *Wedde* en *Westwoldingerland*, welke streek door de Generaliteit werd bestuurd.

Gevolgen van Graaf WILLEM FREDERIKS verkiezing.

De poging van den Prins om in *Friesland* tot Stadhouder benoemd te worden, gaf aan de verwanten van den nu gekozen Graaf groot ongenoegen. De Gravinne weduwe, zijne moeder, eene geboren Hertogin van *Brunswijk*, kon het kwalijk verduwen, dat men het bloed van haren man en zoon, beiden in het veld vergoten, zoo weinig telde en aan haren overgeblevenen zoon het Stadhouderschap niet gunde [1]. Maar wederkeerig werd den Friezen door het Haagsche Hof kwalijk genomen, dat zij den Prins niet gekozen hadden. Den 14den September (1640) verzocht de Heer WALTA bij de Staten-Generaal acte van hetgeen bij gelegenheid van de afvaardiging der Heeren ARNHEM en RENSWOUDE was voorgevallen, daar hij van alle kanten beschuldigd werd, alsof hij den wensch der Vergadering, dat het Goevernement in alle Provinciën onder één hoofd werd gesteld, had tegengewerkt, en alsof hij zou gezegd hebben, dat, men mocht doen wat men wilde, Graaf WILLEM niettemin Stadhouder van Friesland zou worden. Dit ontkende hij ten sterkste, en hem werd de verlangde acte verstrekt [2].

Had de Heer WALTA het dan al niet openlijk verklaard, dat het minder raadzaam was, den Prins tot Stadhouder van alle Provinciën zonder uitzondering te maken, er waren Friezen, en AITSEMA noemt ze met name, te weten: de Secretaris van wijlen Graaf HENDRIK CASIMIR, de Heer SOHNIUS, en zijn Hofmeester OOSTHEYM, die zulks voor de vrijheid van den Staat bedenkelijk noemden. En inderdaad, de omstandigheid, dat er ten minste ééne Provincie was, die eenen anderen Vorst tot haren Stadhouder had, getuigde luide, dat de Prins hier te lande geen soort van alleenheerschappij uitoefende,

---

[1] AITSEMA, II, bl. 706, 707, 708. *Resol. Stat.-Gen.* 30 Aug.; 25 Sept.; 12 Oct. 1640. De Prins liet de Staten-Generaal, die de Heeren ARNHEM en RENSWOUDE in September op nieuw naar *Groningen* gezonden hadden, bedanken voor hetgeen zij aan zijne benoeming aldaar hadden toegebracht (*Resol. Stat.-Gen.* 13 Oct. 1640).

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 14 Sept. 1640.

maar dat zijne waardigheid eeniglijk van de vrije verkiezing der landzaten afhing. Dien 1639—1644.
Heeren en anderen in *Friesland* werd ook nagegeven, dat zij den Prins bij het volk in een ongunstig daglicht geplaatst hadden door van hem te zeggen, dat hij niet zuiver was in de godsdienstleer, ja, zoo hij al de Paapsche religie niet zocht in te voeren, hij haar ten minste zeer begunstigde, en zoo hij eenmaal de Soevereiniteit verwierf, naar welke hij stond, de Gereformeerden last zouden lijden [1]. Diergelijke uitlatingen werden als voorwendsel gebruikt om de personen, wien men het voornamelijk weet, dat de Prins niet gekozen was, hunne stoutheid te doen boeten. OOSTHEYM, die kapitein was, zag zijne compagnie van de *Willemstad* naar de *Kruisschans* verlegd, en hij zelf kreeg te *'s Gravenhage* de vermaning, dat hij niet ten Hove of in het gezicht van den Prins had te komen. Graaf WILLEM zag het regiment, dat hij na zijnen vader en broeder commandeerde, aan den Graaf van SOLMS gegeven, zoodat hij geen hoogeren rang in het leger had, dan van Ridmeester [2]. Men zocht van het ongenoegen der in 1657 uit de Regeering verwijderde personen partij te trekken en zette hen op om te *'s Gravenhage* te komen klagen over de nieuwe orde van zaken, waarbij de Raadsbestelling den Steden ontnomen en aan den Stadhouder was opgedragen, en menig edelman en eigenerfde uit de Gooën niet meer ter Statenvergadering werd toegelaten. Doch weldra zagen de opgeruide lieden in, dat het minder te doen was om hun voldoening te verschaffen, dan om het den nieuwen Stadhouder moeilijk te maken en hem, zoo mogelijk, tot afstand te nopen. De Heer SOHNIUS werd naar *'s Gravenhage* ontboden om zich wegens hetgeen hem ten laste gelegd werd, voor Hun Hoog Mogenden te komen verantwoorden. Hij verontschuldigde zich wegens ziekte; ook vonden de Provinciën zwarigheid in zulk eene onttrekking van den beklaagde aan zijnen bevoegden rechter, en *Holland* toonde duidelijk met de kwellingen, die men den nieuwen Stadhouder aandeed, niet te maken te willen hebben. Maar Graaf WILLEM FREDERIK, die zich zoo bescheiden aanstelde, dat hij in Januari, 1641, te *'s Gravenhage* zijnde, zich niet verstoutte om in den Raad van State zitting te nemen, ontsloeg zoowel SOHNIUS als OOSTHEYM uit zijnen dienst, en

---

[1] AITSEMA, II, bl. 708, 709.

[2] Graaf HENDRIK *van Nassau*, Luitenant-Kolonel van een regiment te voet, was in de maand Maart, 1640, door de Staten van *Holland* op de nominatie gebracht voor een compagnie te paard. Zijne Hoogheid liet daarop Hun Hoog Mogenden herinneren, dat de cumulatie van militaire ambten formeel verboden was. Niettemin handhaafden de Staten van *Holland* hunne nominatie, en verlangden, dat den Graaf dispensatie van dat Staatsbesluit gegund werd. Dit verlangen werd door de Provinciën *Friesland* en *Stad en Landen* ondersteund, onder voorwaarde, dat ook aan hunnen Stadhouder boven zijn regiment een compagnie werd verleend. Dit werd goedgevonden en de dispensatie toegestaan (*Resol. Stat.-Gen.* 16 April, 1640. *Resol. Holl.* 22, 23 Maart; 18 April, 1640. AITSEMA, II, bl. 673. *Arch. de la Maison d'Orange*, Sér. II. T. III. p. 231).

1639—1644.

ten einde zich eindelijk weder in genade aangenomen en in de rechten, door zijnen broeder in 1637 verkregen, tegen de opgeruide klagers gehandhaafd te zien, verleende hij aan Prins WILLEM het recht om hem in *Friesland* op te volgen. Hiermede nam de Prins genoegen, omdat, zoo Graaf WILLEM afstand gedaan had, waartoe hij zich bereid had verklaard, deze als het voorwerp van een al te harde behandeling zou beklaagd zijn geworden, hetgeen den Prins meer kwaad dan goed zou gedaan hebben. Trouwens, daar nu Prins WILLEM naar menschelijke berekening het Stadhouderschap van alle Provinciën zou vereenigen, zoo kon men het Engelsche Hof, om voor hem de hand der Prinses te verwerven, al wat men dienstig achtte, voorspiegelen [1].

Plan tot een huwelijk van Prins WILLEM met eene Britsche prinses.

De tweede aangelegenheid, die den Prins moest doen verlangen vroegtijdig in het najaar te *'s Gravenhage* terug te zijn, was het plan van een huwelijk tusschen zijnen zoon en eene dochter van den Koning van *Groot-Britannië.*

Met de Koninginne-weduwe van *Frankrijk*, moeder van de Koningin van *Groot-Britannië*, was tijdens haar verblijf in den zomer van 1638 in *Holland* over dat plan gesproken, en Hare Majesteit, naar het Hof van haren schoonzoon reizende, had op zich genomen, de zaak te *Londen* ter sprake te brengen. Op een gunstigen wind tot de afvaart wachtende, had zij eenige dagen op het kasteel van *Heenvliet* vertoefd; hier had zij den Heer, JOAN VAN KERKHOVEN, welke een tiental jaren te voren door aankoop in het bezit dier Heerlijkheid was gekomen, leeren kennen. Deze Heer derhalve was de aangewezen persoon om, nadat de zaak genoegzaam voorbereid scheen, van wege den Prins van *Oranje* naar *Engeland* gezonden te worden, om haar verder tot rijpheid te brengen. Werkelijk ging hij in November 1639 met zulk eenen last derwaarts [2]. Doch ook de Heer VAN SOMMELSDIJK, die omstreeks denzelfden tijd, als Ambassadeur der Staten, naar *Engeland* vertrok [3], werd met deze aangelegenheid gemoeid, en ook tot het welslagen van de onderhandeling, die tot eene verzwagering van de Huizen van *Oranje* en van *Stuart* moest leiden, was de gang en de uitkomst van SOMMELSDIJKS staatkundige zending van groot belang.

De Heer VAN SOMMELSDIJK buitengewoon Gezant te *Londen*.

Den 19den November (1639) landde deze Gezant te *Gravesand* aan. Daags daaraan kwam aldaar onze gewone Ambassadeur om met hem te beramen, wat tot zijne intrede binnen *Londen* betrekking had. De Staten hadden het geval voorzien, dat hem, wegens de verstoordheid van het Engelsche Hof, geene plechtige ontvangst ten deel zou vallen, en wat JOACHIMI hem mededeelde, dat hij zich er op moest voorbereiden, dat hij met een tegenpartijder te doen zou hebben, was wel geschikt om hem op geen feestelijk onthaal te doen rekenen. Niettemin kwam reeds den volgenden dag een edelman met

---

[1] AITSEMA, bl. 747, 748. *Kronijk v. h. Hist. Gen.* XXIV Jaarg., bl. 128—132.

[2] AITSEMA, II, bl. 622.

[3] Zie hiervoor, bl. 212.

de boodschap, dat de buitengewone Nederlandsche Gezant zou ontvangen worden op den voet van alle Ambassadeurs. Werkelijk werd hij met een drietal koninklijke barges afgehaald, en bij den Tower afgezet, alwaar zich een groot aantal koetsen bevond, waaronder die van den Franschen en den Venetiaanschen Gezant, om hem naar het tijdelijk voor hem bestemde hôtel te geleiden. Reeds den 27sten November bekwam hij audientie; onder de koetsen, die hem naar het paleis vergezelden, waren er twaalf van in *Londen* gevestigde Nederlanders. De zaal was vol; de Koning had de Koningin naast zich. Met opstaan en zich ontdekken kwam Zijne Majesteit aan geen der eischen van de grootste hoffelijkheid te kort. De Gezant hield eene korte rede, waarin hij in de eerste plaats herinnerde, dat de alliantie der Republiek met den Koning en zijne voorzaten op gemeenschappelijke belangen gegrond was. God had Zijne Majesteit een groot koning doen geboren worden, en onze kleinheid, die om te bestaan zijne vriendschap en steun begeerde, kon hem geenen grond tot naijver opleveren; maar wel konden wij hem veel nut doen door onze houding tegenover den fieren gemeenschappelijken vijand, die bij onzen ondergang mede over *Engeland* zou triomfeeren. Toch hadden Hun Hoog Mogenden eenige verkoeling bespeurd, waarvan zij geene andere oorzaak vermoeden konden dan de inblazingen van dien vijand. Om Zijne Majesteit geheel tevreden te stellen, hadden de Staten den gewonen Gezant een bijzonderen last gegeven, en hem, den spreker, overgezonden, en daartoe verzochten beiden zich later eene bijzondere audientie verleend te zien. — Bij het overhandigen der geloofsbrieven wendde SOMMELSDIJK zich tot de Koningin, en bezwoer haar, als deelende in 's Konings lot, dat zij, de dochter van den grooten HENDRIK IV, ons met hare gunst wilde verplichten [1] en den Prins van *Oranje* liefhebben, die met zooveel roem den voornaamsten last van den oorlog droeg. — De Koning antwoordde kort, maar in genadige bewoordingen: onze Gezanten, zoo sprak hij, waren welkom; zij zouden hem vinden, gelijk zij hem hadden leeren kennen, als begeerig naar den voorspoed van onzen Staat. Het verzochte bijzondere gehoor zou hij verleenen. Ook de Koningin gaf te kennen, dat zij den Gezanten bij gelegenheid haren goeden wil wenschte te toonen [2].

1639—1644.

Audienties bij den Koning.

De Gezant had in zijne toespraak zich beijverd zijn Land klein te maken om des Konings ontevredenheid af te wenden, en hij had aan zijne meening eene uitdrukking gegeven, die in zijne door de Staten vastgestelde Instructie niet te vinden was. Hoe

[1] De Gezant bracht voor de Koningin een geschenk van de Staten mede, bestaande in een schoonen stier met 12 koeien. Hare Majesteit had haar verlangen om dezen te bezitten, te kennen gegeven (zie *Resol. Stat.-Gen.*).

[2] Deze en de volgende bijzonderheden dezer legatie zijn ontleend aan *Rapport van den Heere v. Sommelsdijk aen den Con. v. Gr. Bret. gedaen in de jaren v.* 1639 *ende* 1640 (Archief van Hilten).

1639—1644. het zij, deze taal en de later aan de vroegere gebeurtenissen ontleende gronden tot staving van *Engelands* belang om ons tegen *Spanje* te ondersteunen, maakten weinig indruk op de Engelschen. Zij lachten, zegt AITSEMA [1], met dit verhaal van de vorige tijden. Immers was het in die tijden *Engelands* zaak ons, in vereeniging met *Frankrijk*, te ondersteunen: *Spanje* was toen machtig en boezemde dien beiden Mogendheden vrees in; doch thans was *Frankrijk*, onze bondgenoot, die met ons reeds de Zuidelijke Nederlanden als een buit verdeeld had, voor *Engeland* meer te duchten, dan *Spanje*, en wij waren machtig ter zee, aan deze zijde van de linie machtiger dan *Vlaanderen* en *Spanje*, en aan gene zijde der linie machtiger dan *Engeland* zelf.

Des namiddags van denzelfden dag werden onze Gezanten ontvangen door de Koninginne-moeder te *St. James*. Zij hadden met haar een langdurig gesprek. Hare Majesteit betuigde te gevoelen, dat zij groote verplichting aan onzen Staat had, en naar de gelegenheid te verlangen om deze hare erkentelijkheid te toonen. Als om den Hollandschen Heeren het vertrouwen in te boezemen, dat de Koning wel ooren naar hunne verontschuldiging van het gebeurde voor *Duins* zou hebben, zeide zij, dat Zijne Majesteit gezegd had, dat onze Admiraal zich in het gevecht als een moedig overste en goed zeeman gedragen had. Doch BOTHWELL, die de Gezanten spoedig kwam bezoeken, stelde de zaak minder schoon voor: hij klaagde, dat er ten onzen aanzien groot verschil van gevoelen ten hove heerschte, en dat er zulk een gering besef bestond, hoe belangrijk *Nederlands* vriendschap voor *Engeland* was. Baron PAWLET, op een afscheidsbezoek (want hij ging op het land) er van gewagende, hoe hij velen van zijn naaste bloed in *Nederland* had verloren en hoe hij eenigen van zijne zonen, hetgeen, zeide hij, alle vrome Engelschen behoorden te doen, nog tot den Nederlandschen krijgsdienst bestemde, betreurde, en zoo sprak daarna nog menig ander edelman tot onzen Gezant, dat men in zijn vaderland zoo zeer van de oude grondbeginselen was afgeweken, en het grootste en machtigste deel van 's Konings Raad zich met *Spanje* begon te verstaan: men zou, dit voegde PAWLET er bij, ons aanspreken over de beleediging, 's Konings gezag te *Duins* aangedaan; over onze alliantie met *Frankrijk*, buiten 's Konings medeweten gesloten, waarmede men beweerde dat het traktaat van *Southampton* van onze zijde verbroken was, en over de ondersteuning, die men meende, dat door *Frankrijk* en ons onder de hand aan de Schotten werd verstrekt. De ons vijandige personen van 's Konings Raad, door PAWLET bedoeld, werden door den Graaf VAN WARWICK, onzen Gezant met name genoemd; het waren de Aartsbisschop, LAUD, en de Onderkoning van *Ierland*, WENTWORTH, en de Markies VAN HAMILTON. De Admiraal van *Engeland*, Graaf NORTHUMBERLAND, zelf was zoo weinig tegen ons ingenomen, dat hij verklaarde, zich TROMPS gedrag voor *Duins* zeer goed te kunnen begrijpen. Evenwel, voegde hij

[1] II, bl. 621.

er bij, en Graaf ARUNDEL bevestigde zulks later: had onze Luitenant-Admiraal nog maar een dag of vijf geduld gehad, dan zou hij de Spaansche vloot in de open zee hebben kunnen bevechten, daar de Koning besloten had, de beide vloten tegelijk te laten vertrekken. 1639—1644.

Dus waren onze Gezanten genoegzaam voorbereid, toen zij den 9den December een bijzonder gehoor bij den Koning hadden. De meeste Heeren van den Raad stonden op een afstand; doch de Gezanten spraken luid genoeg om door hen verstaan te worden. Zij waren, dus lieten zij zich hooren, gezonden om den ongunstigen indruk, dien onze vijanden den Koning hadden gegeven, weg te nemen. Tusschen natiën, wier belangen zoo zeer één waren, zou eene opheldering genoeg zijn om het vertrouwen te herstellen, en Hun Hoog Mogenden vleiden zich te meer daarin te zullen slagen, omdat zij Zijne Majesteit kenden als een zeer wijs en zeer waarheid- en rechtlievend Vorst. Na deze inleiding haalde de spreker de geschiedenis der betrekkingen tusschen de beide Landen op, van ELISABETHS tijden af tot op het traktaat van *Southampton* toe. Op grond van de gesloten overeenkomsten achtten de Staten en de Prins van *Oranje* zich verbonden, 's Konings grootheid en dienst onveranderlijk te beoogen, en meenden zij op de voortduring, ja de vermeerdering van 's Konings gunsten te mogen rekenen. En toch deden zich de blijken op, dat men in *Engeland* de grondstellingen, die de aaneensluiting der beide Landen hadden medegebracht, uit het oog verloor: onderdanen van Zijne Majesteit voerden onzen vijand in *Vlaanderen* allerlei krijgsbenoodigdheden toe. Dit, smeekten zij, zou de Koning verbieden: immers benadeelde men ons, door zulks toe te laten, bijna evenzeer als men het met een openbaren oorlog doen kon. — De Koning antwoordde, dat dit Gezantschap en de persoon van den buitengewonen Ambassadeur hem bijzonder aangenaam waren: was onze toespraak lang, zijn antwoord zou kort zijn, en niets anders behelzen dan dit, dat wij verzekerd konden zijn van zijne vriendschap: was dit streven wederkeerig, dan zou alles wel gaan, en de zwarigheid tot een goede oplossing komen: daartoe verzocht hij de propositie onzer Gezanten in geschrift, om ze schriftelijk te laten beantwoorden. Evenwel vraagde hij, en later werden onze Gezanten nog meer dan eens met die vraag lastig gevallen, of zij gemachtigd waren om zijnen onderzaten voldoening te geven — Zijne Majesteit bedoelde de Oost-Indische zaken —, en, voegde hij er bij, wij moesten bedenken, dat hij met *Spanje* in vrede was. Op die vraag verklaarden de onzen, dat zij van geene grieven wisten, waarvoor hunne landgenooten voldoening te geven zouden hebben, maar waren er redenen tot klachten, dan zouden Hun Hoog Mogenden recht laten doen: hun last betrof niets bijzonders en slechts dit algemeene, dat de oude verbonden gehandhaafd en vernieuwd, ja versterkt mochten worden.

Deze taal onzer Gezanten maakte een goeden indruk. Zoo ten minste verklaarde de Fransche Gezant DE BELLIÈVRE vernomen te hebben. Deze staatsman bewees, zoo lang

1639—1644. hij nog te *Londen* bleef, op bepaalden last van zijn Hof, de meest mogelijke beleefdheid aan SOMMELSDIJK. Later echter vernam deze laatste, dat de Koning verwonderd was geweest, dat onze Gezanten niet van het voorgevallene voor *Duins* gesproken hadden. Opzettelijk hadden zij daarvan niet gerept, omdat het anders den schijn zou gehad hebben, alsof zij zelven meenden, dat wij daarmede eenig vergrijp hadden begaan. Toch begrepen zij, in overleg met Graaf HOLLAND, in wien zij eenen hun welwillenden vertrouwde des Konings aantroffen [1], het zwijgen betreffende de zaak van *Duins* niet te kunnen bewaren, en namen voor, eene nieuwe audientie te vragen, ten einde den Koning de gelegenheid te geven om zijn geheele hart uit te spreken. Dit besluit namen zij onder den indruk van het bericht, dat het antwoord, op hunne propositie te geven, ingegeven stond te worden door staatslieden, die van oordeel waren, dat de macht en heerschzucht van onzen Staat veel gevaarlijker en onverdragelijker was geworden, dan die van *Frankrijk* en *Spanje* te zamen, en die de oude zaak van *Amboina* weder ophaalden, als een blijk dat de Hollanders de Engelsche natie haatten.

Den 13den December (1639) dan werden zij op nieuw bij den Koning ten gehoore toegelaten. Zij vingen aan met eene betrekkelijk min belangrijke zaak, namelijk, de verlangde lichting ter aanvulling van de Schotsche of Engelsche regimenten in Nederlandschen dienst. De Koning antwoordde op het verzoek dienaangaande, dat als het slechts eene aanvulling betrof, hij de lichting kon toestaan, daar hij zich alsdan daardoor niet zou verplicht zien, om aan *Spanje* of *Frankrijk* op een dergelijk verzoek toestemmend te antwoorden [2]. Hieruit namen de onzen aanleiding om aan te merken, dat Zijne Majesteit toch wel onderscheid zou gelieven te maken tusschen ons en *Spanje*: hoe kon hij aan deze Mogendheid, met welke hij slechts vrede en geene vriendschapsverbintenissen had, soldaten verleenen, die zij gebruiken zou tegen de Engelschen, welke in onze gelederen streden? Na deze aanmerking begonnen de onzen op nieuw van het onderwerp, dat voor het hoofddoel hunner zending moest doorgaan, den toevoer, aan de Duinkerkers verstrekt, en toen was het, dat de Koning uitbarstte en verklaarde zijnen onderdanen niet te behoeven te verbieden, wat de Hollanders zelven bedreven [3]. Hetzelfde had de Aartsbisschop hun reeds toegevoegd, toen zij hem den 12den December een bezoek hadden gebracht. Wat zij dezen gezegd hadden, antwoordden zij ook den Koning. Voerden Hollandsche kooplieden den vijand krijgsbenoodigdheden toe, zoo deden zij dit niet, als de Engelschen, die door de koninklijke vlag gedekt werden, met

[1] De Koning, namelijk, bediende zich van hem om vertrouwde mededeelingen aan onze Gezanten te doen, hoezeer hij eenigermate in ongenade gevallen was wegens zijn voor de onzen gunstig oordeel over het gebeurde te *Duins*.

[2] Later oordeelde de Koning over dit verzoek anders (zie ook SOMMELDIJKS brief aan den Prins, *Archiv. de la Mais. d'Orange*, I. I. p. 155).

[3] Zie boven, bl. 205.

vergunning der Regeering, maar tegen haar verbod, in strenge plakkaten uitgevaardigd. 1639—1644.
Was *Engeland* vroeger in oorlog geweest, dan hadden wij zijnen vijand nimmer zoo begunstigd, als *Engeland* het thans den onzen deed. — Na deze verdediging van den Staat hunner Hoog Mogenden, trachtte SOMMELSDIJK den dunk van *Nederlands* groote macht te moeten verzwakken. Het was ons, zeide hij, onmogelijk om te bestaan, zoo de Koning dien toevoer op ons verzoek niet verbood: zoo voortgaande, zou men ons in een jaar meer schade doen, dan 's Konings voorzaten en hij zelf ons goeds gedaan hadden. Zou de Koning onze Republiek tot radeloosheid, en alzoo *Spanje's* zaak tot de zege willen brengen? — Deze voorstelling onzer Republiek als hulpeloos, zoo de Koning *Spanje* begunstigde, had de gewenschte uitwerking niet. Integendeel de Koning hernam: gij zijt meer dan machtig; maar, het is waar, als gij eens vrede met *Spanje* gemaakt zult hebben, zijt gij verloren. — Met dit laatste woord wilde de Koning, zoo als uit zijn volgende redenen bleek, dit zeggen, dat in dat geval alleen een krachtig bewind de eensgezindheid zou kunnen bewaren, en de Republiek voor den ondergang behoeden. Zulk een krachtig bewind was ook noodig, deed hij gevoelen, om de gemeente te nopen in vredestijd de lasten te blijven betalen, die zij gedurende den oorlog opbracht; slaagde onze Regeering daarin, en zij kon daarin slagen, zeide hij, als zij slechts wilde, dan was onze Staat machtiger, dan eenige andere: uw volk is rijk, zeide de Koning, en waar het volk rijk is, kan de Staat niet arm zijn, en dat Hun Hoog Mogenden op eigen gezag over de middelen der ingezetenen naar hun goedvinden konden beschikken, was zonneklaar: hoe toch zou het anders mogelijk zijn, zulk een oorlog te voeren, daar niets uit niets ontstond. — Of onze Gezanten daarop al antwoordden, dat onze Staat door vrijwillig gedragen lasten in stand werd gehouden, en dat die niet drukkender konden gemaakt worden zonder gevaar, dat de gemeente tot onlusten oversloeg; dat de middelen der bijzondere burgers niet ter beschikking stonden van onze Regeering; dat de kooplieden en anderen met een enkelen wissel hun vermogen uit het land konden zenden, en men dezulken niet moest verjagen, daar hunne bijdragen de gemeene middelen stijfden, — het had geenen invloed op den Vorst, die zich niet uit het hoofd liet praten, dat wat hij als het toppunt zijner wenschen in zijne eigene Rijken beschouwde, in ons land gemakkelijk in te voeren zou zijn of reeds bestond. Wilde hij doen gevoelen, dat de Prins van *Oranje* op zijne hulp kon rekenen, als hij zich na verdrag met *Spanje* tot de handhaving of vestiging van zulk een krachtig bewind wilde aangorden, en dacht hij in dezen raadsman van den Prins een geopend oor voor zulke denkbeelden te zullen vinden? Zoo ja, dan vergiste hij zich. SOMMELSDIJK, die in ons land den Prins steeds tot fnuiking van *Hollands* en *Amsterdams* onafhankelijkheidszucht aanzette, was een krachtig verdediger van den onafhankelijken Hollandschen burgerzin tegenover den vreemden Alleenheerscher, omdat hij wel begreep, dat zijn Prins nimmer door vreemde, althans niet door Engelsche hulp worden moest, wat hij hem wenschte

Des Konings gevoelen over de staatsregeling der Vereenigde Provinciën en het vermogen der Regenten.

1639—1644. te zien worden, en dat een triomf, op die wijze verkregen, den Prins slechts tot den vazal van een vreemd Vorst zou maken. — In het gevoelen, aldus door den Koning uitgesproken, stond Zijne Majesteit niet alleen. Integendeel, het werd gedeeld door diegenen zijner raadslieden, welke hem in zijne eigene Rijken maatregelen aanrieden, strekkende om de natie aan zijne willekeur te onderwerpen. Een van dezulken was de Secretaris WINDEBANK [1], en toen deze onze Gezanten een paar weken later een bezoek bracht, kwam hij ook te spreken over de macht van Hun Hoog Mogenden. Hij achtte die macht te grooter, omdat, zeide hij, de middelen zonder Parlement en naar den onbeperkten wil der Regenten uitgeschreven en geheven werden. — Toen de Koning zich in dien zin over de staatsregeling, die hij aan onze Provinciën toedichtte, had uitgelaten, maakte hij een einde aan de audientie. — Alzoo was er, tegen de verwachting en de hoop onzer Gezanten, geen woord gerept over het voorgevallene te *Duins*. Dit stond hun geenszins aan: gewaagde het schriftelijk antwoord, dat zij nog altijd wachtten, daarvan evenmin, dan was het zaak, docht hun, opzettelijk en uitdrukkelijk audientie op dat punt te verzoeken. Immers vonden zij het geenszins raadzaam deze zaak zich steeds als een zwaard van *Damocles* boven het hoofd te laten hangen. Zij begrepen, dat de Koning iets van de Republiek verlangde, wat hem door hare vertegenwoordigers niet zonder verraad aan hare beginselen te plegen, kon worden toegezegd, en dat hij de zaak van *Duins* achterhield, om de onzen door de vrees voor hetgeen zijn ongenoegen deswegens nog in het schild voerde, tot toegefelijkheid op het punt, dat hem in het bijzonder ter harte ging, te bewegen. De Graaf van HOLLAND en vele andere aanzienlijke staats- en edellieden, die zich zeer ongunstig over de staatkunde van den Aartsbisschop en den Ierschen onderkoning uitlieten, en hunnen ondergang als de rechtvaardige straf hunner vermetelheid voorspelden, ondersteunden onze Gezanten in den toeleg, dat die zaak eenmaal uit de wereld mocht komen. Die edelman verstoutte zich zelfs tot Zijne Majesteit te zeggen, dat Hun Hoog Mogenden, op grond van het traktaat van *Southampton*, hetwelk de Koning wel niet geteld, maar nimmer wettig had opgezegd, gerechtigd waren geweest om te handelen, zooals zij te *Duins* gehandeld hadden.

De Koning zwijgt steeds over het gebeurde te *Duins*.

Zoo verzochten dan de Gezanten, ten einde de vernieling der Spaansche vloot op 's Konings reede te rechtvaardigen, eene nieuwe audientie. Zij werd hun den 20sten De-

---

[1] Hoe WINDEBANK gestemd was, kan blijken uit zijn oordeel over de daad der Duinkerkers, die Hollandsche haringvisschers, genaturaliseerde Engelschen en varende onder Engelsche vlag, genomen en goeden prijs verklaard hadden. Toen men in *Engeland* hierop maatregelen van wederwraak tegen de Duinkerkers begeerde, liet WINDEBANK zich dus uit, dat de Duinkerkers gelijk hadden: de Hollanders waren rebellen en overal apprehensibel. Gelukkig dat de Rechter van de Admiraliteit den Secretaris herinnerde, dat de Hollanders door de Engelschen erkend waren als een soevereine en bevriende Staat.

cember verleend. Thans vingen zij dadelijk aan met de verklaring, dat Hun Hoog Mogenden, 's Konings ongenoegen over dat gebeurde vernomen hebbende, hen belast hadden met de taak om Zijne Majesteit nederig te smeeken, de gronden aan te hooren, die zij voor hunne handelwijze gehad hadden. 's Konings gezag en recht hadden zij geenszins willen schenden; integendeel, zij hadden gemeend den Koning een dienst te bewijzen, door hem zonder eenige kosten van zijne zijde, en zonder dat hij zich eenig rechtmatig verwijt van *Spanje's* zijde op den hals haalde, van het gevaar eener scheepsmacht te ontheffen, die ook hem bedreigde. Na deze inleiding haalden zij op, hoe de slag bij *Duins* eigenlijk de voortzetting was van een gevecht, reeds den 18den September (1639) door TROMP tegen de *armade* geleverd, en hoe die vlootvoogd, middelerwijl versterkt met een aantal deels voor een tijd gehuurde schepen, die hij niet ongebruikt kon laten, aangezien alsdan de ontzettende kosten voor niet zouden zijn besteed, eindelijk, nadat hij op 's Konings gebod een maand lang geduld had geoefend, en toen de vijand hem schip voor schip stond te ontsnappen, den aanval geenen dag langer had kunnen uitstellen. Tot zulk een aanval op 's Konings reede gaf hun voorts het vijfde artikel van het traktaat van *Southampton*, dat, voor 15 jaren gesloten, eerst in het volgende jaar ten einde zou loopen, alle recht, en de Koning had zich wel veroorloofd, een schip voor *Frankrijk*, met welk Rijk hij toen in oorlog was, gebouwd, met geweld uit eene onzer havens weg te nemen [1], hoezeer geen traktaat hem daartoe eenig recht gaf, aangezien dat van *Southampton* slechts op *Spanje* en » zijne adherenten" gemunt was. Nu gaven zij Zijne Majesteit in bedenking, of bij gelijkheid van zaak geen gelijkheid van recht moest gelden: was er verschil tusschen de twee zaken, dan was dit geheel in ons voordeel. Evenwel Hun Hoog Mogenden wilden niet met Zijne Majesteit twisten, maar hem slechts overtuigen, dat zij waren zijne zeer nederige en zeer gehoorzame dienaren en bondgenooten, die met eigen levensgevaar zouden strijden voor zijne grootheid, in de hoop van de eer zijner vriendschap te verdienen. — Op deze taal, die zij tevens, in schrift gesteld, overgaven, antwoordde de Koning, dat hij zulk een redevoering gewacht had, maar besloten was, deze zaak thans niet te behandelen: het geschrift zou hij in zijnen Raad laten onderzoeken. Niettemin liet hij zich tot eenige woordenwisseling over de zaak in, met welke de audientie afliep.

1639—1644.

De Gezanten beginnen alsnu daarvan.

Na deze audientie verstreek al weder de eene dag na den anderen, zonder dat er een antwoord op ééne der door onze Gezanten gehouden en schriftelijk ingeleverde proposities ontvangen werd. Dit wekte bij SOMMELSDIJK de overtuiging, dat men zijne tegenwoordigheid in *Engeland* en het daarop gegronde vermoeden van aanbiedingen van zijne zijde als een middel wilde gebruiken om van *Spanje* gewenschte inwilligingen te verkrijgen. Wanneer *Spanje* zijn laatste woord zou gesproken hebben, en daarbij de oorlog,

[1] Zie hierboven, D. III, St. IV, bl. 251, 252.

1639—1644.

die tegen *Scholland* ondernomen werd, tot eene uitkomst zou hebben geleid, dan was (zoo, meende hij, redeneerde men) het tijds genoeg om hem te antwoorden, en hem of af te wijzen, of zich in 's Konings belang nader aan onzen Staat aan te sluiten. Deswegens rijpte bij hem het besluit om een einde aan zijne zending te maken, zich niet tot dat spel te laten gebruiken, en de waardigheid van den Staat, dien hij vertegenwoordigde, niet te kort te doen. Intusschen bleek uit de taal van den Lord-Luitenant van *Ierland* zelven, gesproken bij een bezoek, door hem bij SOMMELSDIJK gebracht, hoe de vertrouwdste raadslieden der Kroon over onze zaken dachten. Niets, zeide hij bij die gelegenheid, had hij in de proposities gevonden, wat Zijne Majesteit eenigszins kon voldoen, wiens eer en soevereiniteit over de zee door ons de grootste beleediging van de wereld was aangedaan. Geene woorden, noch een beroep op een krachteloos traktaat konden hier iets afdoen. Immers hadden de Hollanders zelven het eerst dat traktaat gebroken door hunne weigering om den Keurvorst van de *Palts* te herstellen. Daarna, het is waar, had de Koning vrede met *Spanje* gemaakt; maar het was geschied, omdat het hem niet doenlijk was, *Frankrijk* en *Spanje* tegelijk te bestrijden. Zoo was het traktaat van wederzijde gebroken, en hoe kon het dan strekken om onze schandelijke handelwijze te rechtvaardigen? Ook de groote aanmatiging, die wij ons veroorloofden, daar wij Engelsche schepen onderzochten, of zij Spaansche goederen aan boord hadden, kon de Koning niet dulden, te minder omdat wij onzen eigen vijand, gelijk nu ook den Schotten, oorlogsbehoeften toevoerden. Wij benadeelden 's Konings onderdanen, waar wij maar konden, noch betoonden den eerbied, dien wij eenmaal aan Koningin ELISABETH bewezen hadden, toen ons Land nagenoeg onder de Engelsche Kroon stond. Daar wij dan nu *Engeland* voorbijstreefden, en met andere Koningen allianties sloten, was het te veel gevergd, zoo wij verwachtten, dat de Koning geen voldoening voor zoo veel beleedigingen eischen zou. — Onze Gezanten bleven den Lord-Deputy op zijne aantijgingen niets schuldig: waren wij gehouden geweest, zoo zeiden zij onder anderen, den Keurvorst in de *Palts* te herstellen, een Engelsch leger had daartoe behooren mede te werken, en daaraan had het gehaperd. En, met betrekking tot de ons verweten schennis van het traktaat van *Southampton* zeiden zij, dat, in plaats van ons te beschuldigen, dat wij dit traktaat hadden verbroken, men ons grooten dank behoorde te weten, dat wij zoo geduldig hadden aangezien, dat de Koning rechtstreeks tegen dat traktaat vrede met *Spanje* gemaakt had: zijn aanbod, aan ons gedaan, om in dien vrede begrepen te worden, maakte de zaak niet goed [1]. Van het onderzoeken van Engelsche

SOMMELSDIJK begint op zijnen terugkeer bedacht te zijn.

[1] Ook dit werd aangemerkt als een inbreuk, op het verdrag van *Southampton* van onze zijde gemaakt, dat wij den Keizer den vrede niet hadden opgezegd; maar SOMMELSDIJK ontzenuwde dit verwijt door te herinneren, dat de Keizer nimmer onder de *adherenten* van *Spanje* kon begrepen worden, daar hij *Spanje* in rang te boven ging: ook, voegde hij er bij, waren wij nooit gesommeerd om den Keizer den oorlog te verklaren.

schepen door de onzen verklaarden zij niets te weten, wel, dat Engelsche schepen met Spaansche soldaten aan boord door de onzen waren aangehouden, welk bedrijf der zijnen de Koning zelf gewraakt had. Den toevoer, eindelijk, naar *Schotland* ontkenden zij, en voerden tot staving eenen brief aan van den Koning zelven, waarmede Zijne Majesteit Hun Hoog Mogenden dank gezegd had voor het scherpe verbod, dat zij daartegen hadden uitgevaardigd. — Om aan hun werkeloos verblijf te *Londen* en aan het spel, dat de Engelsche ministers daarmede dreven, een einde te maken, vraagden onze Gezanten nogmaals audientie, bij gelegenheid van den Engelschen nieuwjaarsdag (11 Januari volgens den nieuwen stijl). Zij werd hun onverwijld verleend. Na den Koning geluk gewenscht te hebben, verzochten zij als een nieuwjaarsgeschenk eene korte en goede afdoening der zaak, om welke SOMMELSDIJK overgekomen was, en ten slotte spraken zij met ongewone openhartigheid: oordeelde Zijne Majesteit, zeiden zij, dat hij zich, wegens zijne betrekking met *Spanje*, vergramd jegens ons moest toonen, dan zouden wij ons gaarne tot deze vertooning leenen, mits de Koning hun in het oor wilde fluisteren, dat hij het daarbij zou laten; maar ernstig mocht *Spanje* den Koning met ons niet in onmin brengen, en ook het aanbod van wederkeerige huwelijksverbintenissen tusschen de kinderen der beide Koningen, waarvan onze Gezanten zeiden iets vernomen te hebben, mocht het doel om oneenigheid tusschen den Koning en ons te stichten, niet doen bereiken. — Zijne Majesteit antwoordde, dat vele zaken het antwoord op onze proposities vertraagd hadden: thans zou het spoedig komen, en hoezeer het ons genoegen zou geven, zou daarbij echter blijken, dat het traktaat van *Southampton* niet in aanmerking kon komen. De onzen hervatteden: wordt dat traktaat als niet bestaande beschouwd, dan bestaat er in het geheel geen traktaat: een toestand, die er nog nooit tusschen de Republiek en *Engeland* bestaan heeft. — O, hernam de Koning, ik zal u niet zonder nieuwe alliantie laten vertrekken. — Dat zal niet mogelijk zijn, zoo de Koning bij geheime artikelen met *Spanje* verbonden is. — Dit zeiden de Gezanten om achter de waarheid te komen, en te vernemen, of er, zooals zij vermoedden, werkelijk zulke artikelen bestonden. Maar Zijne Majesteit herhaalde slechts, dat zij voldaan en met een traktaat zouden henengaan: alleen moest hij daartoe wat tijds hebben. Toen deed hij eene schrede voorwaarts, en noopte hen op die wijze hun afscheid te nemen. — Gedurende dit onderhoud betoonde zich de Koning zeer opgeruimd en vroolijk, en vaak lachte hij. Alles evenwel, dacht SOMMELSDIJK er bij, diende slechts om tijd te winnen.

1639—1644.

Inderdaad verliep op nieuw de eene dag na den anderen, zonder dat er zelfs eenige staatszaak behandeld werd. Het eenige staatkundige voorstel, dat zij nog hoorden, werd door CARLETON opgeworpen, die van eene alliantie sprak, strekkende om den Koning tegen de Schotten bij te staan: weigerden wij die aan te gaan, dan zou de Koning op het verkiezen van andere vrienden bedacht moeten zijn. SOMMELSDIJK zeide daarop, dat het mogelijk zou wezen, een verdrag tegen aanranding te sluiten; doch bij den zwaren

Men houdt in *Engeland* de zaak sleepende.

1639—1644. oorlog, dien wij nog te voeren hadden, kon er aan bijstand, door ons te verleenen, niet gedacht worden. Bovendien, wij hadden zoowel Schotten als Engelschen in onzen krijgsdienst, en hoe zou dat kunnen samengaan met eene deelneming van onze zijde aan een oorlog van de eene natie tegen de andere? Het best ware, bij traktaat te beloven, dat wij aan 's Konings vijanden geen hulp zouden verleenen. Maar hiermede, zeide CARLETON, zal de Koning niet tevreden zijn.

Al weder om tot een einde te komen, verzocht SOMMELSDIJK, den 23sten Januari (1640), den Graaf VAN HOLLAND den Koning aan te zeggen, dat, zoo de zaken nog niet rijp waren, de Heer JOACHIMI het antwoord wel kon afwachten: dan kon hij, SOMMELSDIJK, vertrekken, en kon er, des noods, later een ander Gezantschap overkomen. Het antwoord op deze boodschap was, dat de Koning nu zeker spoedig op de proposities bescheid geven en SOMMELSDIJK met meer reden tot tevredenheid, dan immer te voren, en dat wel nog vóór de verwachte Spaansche Ambassadeur aankwam, depêcheeren zou, mits hij zich maar niet beriep op het traktaat van *Southampton*. Later herhaalde Lord HOLLAND den wenk, in deze woorden vervat, duidelijker. De Koning, zeide hij, verwachtte van SOMMELSDIJK een kort geschrift met opgave van de redenen, die de Staten bewogen hadden om de Spaansche vloot te *Duins* aan te tasten, zonder vermelding van het traktaat van *Southampton*, noch ook van het Fransche schip in der tijd door de Engelschen uit de haven van *Texel* ontvoerd. Deed SOMMELSDIJK dit, dan zou hij spoedig antwoord krijgen. Onze Gezant antwoordde, dat, als zulks strekte om onze rechtvaardiging te verzwakken, hij zijnen last niet te buiten mocht gaan. Niettemin beloofde hij het verlangde geschrift te zullen leveren. Hij stelde het niet zonder ernstig bedenken: eensdeels begreep hij, dat men het achterwegelaten der vermelding van die beide punten verlangde, omdat er niets tegen in te brengen was; maar andersdeels vermoedde hij, dat men aan het Hof, in een tijd dat zijne eigene onderdanen den Koning beschuldigden van de oude maximen af te wijken, niet gaarne zien zou, dat ook Hun Hoog Mogenden zich met grond daarover beklaagden. Hij stelde zich gerust door de goedkeuring van JOACHIMI, wien hij het stuk mededeelde, daarop in te winnen, en niet te verzuimen, zich in hetzelve aan de vroegere proposities te gedragen [1]. Het geschrift besloot met het vierledig voorstel: òf eene of- en defensieve ligue tegen *Spanje* en zijne adherenten; òf eene defensieve ligue tot wederzijdsche guarantie tegen alle vreemde aanranding; òf slechts eene wederzijdsche belofte, dat wij elkanders vijanden (waaronder ook de Schotten begrepen konden worden) niet zouden bijstaan; òf, ten laatste, blootelijk eene verklaring, dat men later een middel zou beramen om *Engeland*

Door eenige inwilliging tracht SOMMELSDIJK tot een einde te komen.

[1] Dat deze en de vorige memorie, door SOMMELSDIJK ingediend, aan de Staten niet behaagden, daar zij ze niet overeenkomstig de waardigheid van den Staat vonden, blijkt uit *Archiv. de la Mais. d'Orange*, p. 215.

en de Vereenigde Provinciën tegen de macht en de lagen hunner vijanden te verzekeren [1]. 1639–1644.

Op de inlevering van dit stuk volgde een briefje van WINDEBANK, gedagteekend den 4[den] Februari. Het luidde: »Zijne Majesteit heeft mij gelast u te verstaan te geven, dat Hij uwe drie memories heeft ontvangen, en vermits de zaak van zeer groot gewicht is en een zeer ernstig beraad vereischt, zal Zijne Majesteit, na rijp overleg, u een zoo spoedig en redelijk antwoord geven, als eene zaak van dusdanig belang zal veroorloven."

Oordeelende, en JOACHIMI dacht er even zoo over, dat het uitzicht op antwoord nu verder dan ooit verwijderd was, zond SOMMELSDIJK een expressen bode met eene pink naar *'s Gravenhage*, om zijn verzoek over te brengen van naar huis te mogen keeren; hij hoopte, schreef hij, zoo hij die vergunning kreeg, de onderhandeling te bekorten, en de waardigheid van het Land te bewaren, welke niet duldde dat hij bleef, totdat de Spaansche Ambassadeur zou zijn aangekomen. — In afwachting van het antwoord van Hun Hoog Mogenden onthield hij zich van alle staatkundig onderhoud en veel meer nog van het vragen van audientie, waartoe Lord HOLLAND hem een wenk had gegeven. Doch nu deed de Koning den eersten stap. Den 8[sten] Februari werden de Gezanten door Zijne Majesteit ontvangen. Hij begon met de mededeeling, dat hij twee zaken van gewicht had voor te stellen, waartoe de tusschenkomst en de hulp onzer Gezanten noodig was. Vooreerst, hij had vernomen, dat er een misverstand was ontstaan tusschen zijnen oom, den Koning van *Denemarken*, en Hun Hoog Mogenden [2]. Dit wenschte hij dat door de goede diensten van onze Ambassadeurs, welke over deze zaak naar *den Haag* zouden kunnen schrijven, mocht worden bijgelegd. Hij kon, zeide hij, niet meenen, dat zijn oom, een zoo welwillend man, zoo zeer ongelijk zou hebben, maar van den anderen kant kon hij niet verlangen, dat de Staten anders dan betamelijk en rechtmatig werden bejegend. — De Koning liet zich gematigder uit, dan eenigen tijd vroeger zijn Secretaris COKE: deze had onze behandeling van den Koning van *Denemarken* bits en

[1] Tot dit tijdstip van SOMMELSDIJKS verblijf in *Engeland* behoort de belangrijke brief, die in de *Archiv. de la Mais. d'Or.* is opgenomen (p. 191—193). Daar ijvert hij tegen het denkbeeld, dat hij den Staat en zich zelven vernederen zou door voor het gebeurde te *Duins* vergiffenis te vragen, en met de krachtigste en waardigste uitdrukkingen betuigt hij, dat hij daartoe nimmer te krijgen zijn zou. Van een diergelijk voornemen blijkt intusschen niets uit zijn Rapport, en het vermoeden rijst, dat de brief een bedekt antwoord is op een denkbeeld, van 's Prinsen zeide geopperd, die om te zekerder zijnen wensch betreffende het huwelijk van zijnen zoon te erlangen, een weinig inschikkelijkheid in de zaak van *Duins* niet ondienstig zal hebben geoordeeld. Dat het denkbeeld van de Hollandsche zijde geopperd was, blijkt duidelijk uit het naschrift van een volgenden brief (p. 199), waar SOMMELSDIJK zegt, dat hij tegen het gerucht van die vernedering een tegenstrijdig gerucht in omloop had gebracht. Hoe zou hij een werkelijken eisch van het Engelsche Hof door het uitstrooien van een gerucht hebben kunnen vernietigen? [2] Zie hierboven, bladz. 218.

1639—1644. hard genoemd, en gezegd, dat Hun Hoog Mogenden zoo niet met Koningen moesten omspringen. — Hoe dit zij, onze Gezanten antwoordden Zijne Majesteit, dat zij over de zaak zouden schrijven, maar zich overtuigd hielden, dat Hun Hoog Mogenden goede reden gehad hadden om te handelen, zoo als zij gedaan hadden. De Koning zeide daarop, dat Hun Hoog Mogenden voorzeker vermoedden, dat de Koning van *Denemarken* het Huis van *Oostenrijk* meer genegen was: voor het tegendeel nu kon hij, Koning van *Groot-Brittannië*, instaan. — De tweede mededeeling betrof de zaken van *Schotland*. Deze, zeide Zijne Majesteit, waren niet zoo gesteld, als hij wel wenschen zou, en hij had grond om zich over Hun Hoog Mogenden, neen (zoo hervatte hij zich), over eenige kooplieden te beklagen, die den Schotten wapenen en geld toevoerden. Onze Gezanten antwoordden hierop wat zij reeds vroeger gelegenheid gehad hadden op die klacht in het midden te brengen. Voorts sprak de Koning over de gevangenschap van zijnen neef, den Keurprins, in *Frankrijk:* al deze zaken, voegde hij er bij, moeten worden afgehandeld, en dan moesten de geschillen tusschen de wederzijdsche onderzaten vereffend worden: daarna zou hij onze memories beantwoorden en met ons een goed en eeuwig, vast en bondig verdrag sluiten; maar daartoe moest hij tijd hebben, al wist hij ook, dat het uitstel ons begon te verdrieten. SOMMELSDIJK gaf daarop ten antwoord, dat hij begreep, dat de Koning, in zijne omstandigheden, daartoe wel een jaar noodig zou hebben, en tegen dien tijd konden er andere Ambassadeurs overkomen: wat hemzelven betrof, hij had om zijne ongesteldheid, die bij den dag toenam, zijn ontslag verzocht.

En bij dit bescheid bleef hij. Noch door de vriendelijke toespraak van Lord HOLLAND, of Sir HENRY VANE, die intusschen in COKE's plaats secretaris was geworden, met het Departement van *Frankrijk*, *Duitschland* en de *Vereenigde Provinciën* belast [1]; noch door het bits uitgesproken verlangen van WINDEBANK, liet hij zich bewegen om eenige onderhandeling aan te vangen. Den 24sten Februari ontving hij uit *den Haag* de vergunning om het Engelsche Hof te verlaten en over het schip van den Hollandschen Admiraal en nog een ander oorlogschip te beschikken. Nadat hij nu den 9den Maart eene afscheidsaudientie verzocht had, kwam VANE hem den volgenden dag uit 's Konings naam de vriendelijkste en vereerendste betuigingen doen. En toen SOMMELSDIJK desniettemin standvastig bleef weigeren om langer te toeven, maar er bij voegde, dat hij zich voor het oogenblik zou vergenoegen met eene ronde verklaring van den Koning, dat Zijne Majesteit onze vriend was en wilde blijven, betuigde VANE dit met genoegen te hooren, en blijde te zijn, dat hij niet verstoord henenging.

---

[1] Bij deze gelegenheid werd den Heer VANE door Hun Hoog Mogenden een geschenk vereerd, bestaande in een kamertapijt ter waarde van 4000 gulden (*Resol. Stat.-Gen.* 17, 18 Maart, 1640). Deze vereering zal tevens eene erkentenis geweest zijn van VANE's goede diensten in de zaak van het huwelijk van Prins WILLEM met de Engelsche Prinses (zie *Archiv. de la M. d'Or.* p. 169, 170).

1639—1644. Zijn afscheidsbezoek bij den Koning.

Op de audientie beantwoordde de Koning SOMMELSDIJKS beleefden afscheidsgroet met de verklaring, dat zijn plotseling vertrek, zoo binnen als buiten zijn Rijk, vreemd zou worden opgenomen: dezulken, die noch zijne noch onze vrienden waren, zouden er hun voordeel mede doen. Doch daar onze Gezant last uit *den Haag* ontvangen had, zoo bleef er niets over dan te gehoorzamen. Veel zou er van afhangen, welk rapport hij van zijne zending doen zou. Hij, de Koning, zou de zaak ten zijnent wel zoo weten voor te stellen, als behoorde; maar onze Regeering waren lieden uit het gros van het volk, zonder kieschheid [1]. — Op deze woorden lichtte SOMMELSDIJK, zoo als hij zelf zegt, Zijne Majesteit beter in: onze Regeering was eene aristocratie, waarin noch voor gemeene lieden noch voor eenige onkieschheid plaats was. Wat hem zelven betrof, dankbaar voor de ontvangen eer kon hij niet anders dan een loffelijk rapport van zijne zending doen. De Koning hernam, dat hij den Prins van *Oranje* zeer hoog achtte, en het rapport op hem, SOMMELSDIJK, zou laten aankomen, dien hij kende, — en hier schreef de Koning onzen Gezant hoedanigheden toe, die zijne bescheidenheid hem belet heeft over te brengen. Ook JOACHIMI noemde Zijne Majesteit een degelijk en oprecht man, die zijne Meesters goed diende, en, besloot hij, de oude vriendschap met Hun Hoog Mogenden begeerde hij te onderhouden, neen! vaster en sterker te maken: zijne oude vrienden, dit verzocht hij den Gezant over te brengen, zou hij tegen geene nieuwe verwisselen: immers zou hij daarbij te veel verliezen.

Ook de Koningin betuigde, bij het afscheid, hare gezindheid om de oude vriendschap, bepaaldelijk met den Prins van *Oranje*, voort te zetten. Van den Onderkoning van *Ierland*, die middelerwijl tot den rang van Graaf STRAFFORD en Baron RABBEY verheven was geworden, kon SOMMELSDIJK geen afscheid nemen, vermits hij naar *Ierland* was vertrokken. Onze Gezant verliet *Engeland* op het tijdstip, dat alles in rep en roer was bij de uitkomst, die de verkiezing der leden van het Parlement gehad had, aangezien al de bemoeiingen van het Hof om zijne gunstelingen in die Vergadering te brengen, mislukt, en slechts mannen, zeer tegen *Spanje* en de Papisten en tegen de machtsaanmatigingen der Kroon ingenomen, verkozen waren. — Den 24sten Maart (1640) was hij te *'s Gravenhage* terug [2].

Juist toen SOMMELSDIJK ingezien had, dat de waardigheid der door hem vertegenwoordigde Mogendheid vorderde, dat hij hoe eer hoe beter naar het vaderland terugkeerde, ontving hij een schrijven van den Prins van *Oranje*, waarbij hij verzocht werd, den

---

[1] De eigenlijke woorden, zoo als SOMMELSDIJK ze opgeeft, waren: »onze Regeering was eene populace, zonder discretie."

[2] Zie het boven aangehaalde *Rapport;* en voorts: *Resol. Stat.-Gen.* 16, 21, 24 Jan.; 3 Febr.; 26 Maart; 4 April, 1640. *Resol. Holl.* 27 Maart, 1640; alsmede de brieven van SOMMELSDIJK betreffende zijne legatie in *Archiv. de la M. d'Or.*, in het meermalen aangehaalde Deel.

1639—1644.

Onderhandelingen over het huwelijk van Prins WILLEM met eene Engelsche Prinses.

Heer van HEENVLIET in zijne onderhandelingen over het huwelijk van den jongen Prins met de oudste dochter van Karel I ter zijde te staan [1]. Zijne Hoogheid wilde echter, dat SOMMELSDIJK deze zaak, als ware het uit eigen beweging en zonder kennis van HEENVLIETS bemoeiingen, bij gelegenheid der negociatie van het nieuwe verdrag tusschen de beide Staten ter sprake bracht. Dit zou voorzeker meer kracht aan het aanzoek bijzetten. Daar er echter geen uitzicht hoegenaamd bestond op het tot stand komen van dat verdrag binnen een eenigermate te berekenen tijdstip, zoo liet SOMMELSDIJK zich door 's Prinsen verzoek niet in *Engeland* terughouden [2]. Niettemin in dat huwelijk een krachtig middel ziende, om den Koning zijn heil van den Prins en van de Vereenigde Provinciën te doen verwachten [3], ondersteunde hij HEENVLIETS bemoeiingen, zoolang hij nog aldaar vertoefde, gelijk hij buitendien reeds de pogingen, die werden aangewend om huwelijken tusschen 's Konings kinderen en de Spaansche infanten tot stand te brengen, met te grooter belangstelling had nagegaan, omdat van haar al of niet slagen de vervulling afhing van des Prinsen hoop, over welke zijne Hoogheid hem vóór zijn vertrek onderhouden had [4]. Degene, die de verzwagering met *Spanje* bijzonder voorstond, was, nevens de Koningin en hare moeder, de uit *Frankrijk* wegens hare vijandelijkheid tegen RICHELIEU uitgeweken hertogin DE CHEVREUSE. Lord HOLLAND en verscheidene andere Engelsche Grooten, die zeer tegen de Spaansche huwelijken ingenomen waren, beschouwden de onderhandelingen, die daartoe leiden moesten, als louter bedrog. Wat de ware gedachte van het Spaansche Hof moge geweest zijn, der Koningin van Groot Britannië was het ernst met de zaak, en het aanzoek van den Prins van *Oranje* om de hand der Engelsche Prinses, alsmede het denkbeeld van een huwelijk van den Prins van *Wales* met de Prinses van *Savoye*, werden door hare Majesteit slechts als middelen gebruikt om den Koning van *Spanje* tot inwilligingen te brengen, die de huwelijken te aannemelijker voor haren gemaal en eenigszins aannemelijk voor de Engelsche natie konden maken. De andersdenkenden verzuimden niets om den Koning tegen de Spaansche huwelijken in te nemen; ook dacht de Koningin niet altijd even gunstig over

[1] *Archiv. de la Mais. d'Or.* l. l. p. 196—198.

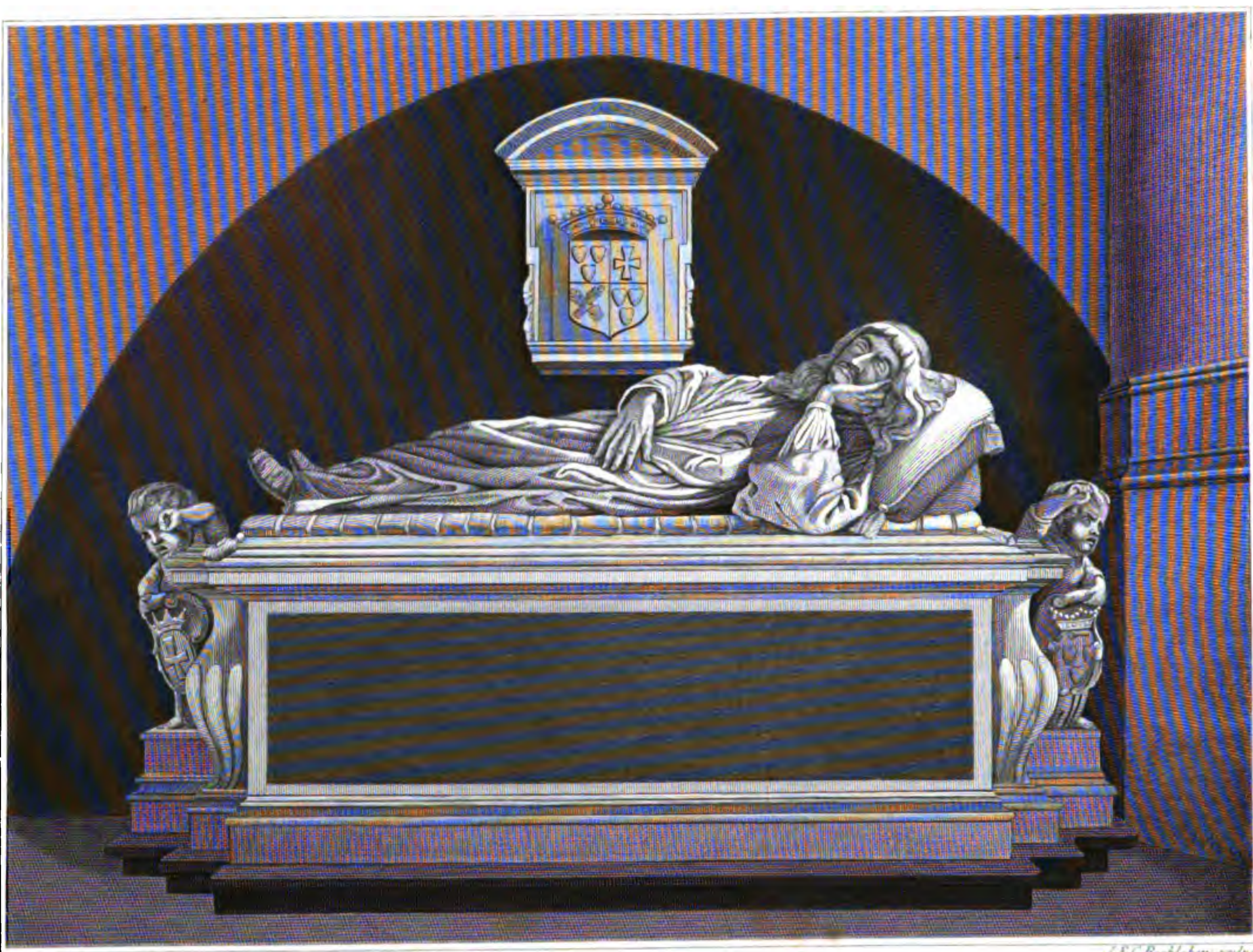
[2] De herhaalde en dringende brieven, waarbij SOMMELSDIJK Zijne Hoogheid verzoekt, dat hij zijne terugroeping bewerke, bewijzen juist, dat het de Prins was, en niet de Staten, die gaarne zou gezien hebben, dat hij nog langer in *Engeland* bleef.

[3] Zie ald. p. 161.

[4] Reeds kort na zijne aankomst maakten SOMMELSDIJK en JOACHIMI hunne opwachting bij de Koninklijke kinderen, te *Richmond*, een bezoek waartoe de Koning hun »al lachende" verlof gegeven had. Van de drie Prinsesjes werden bij het bezoek twee alsnog op den arm gedragen: de oudste, de toekomstige Prinses van *Oranje*, toen eerst acht jaren oud, stond voor een grooten stoel en antwoordde vaardig in het Engelsch op SOMMELSDIJKS toespraak, die, in het Fransch gehouden, voor haar vertolkt was geworden.

16
1

O
lingen
huwelij
Prins
met ee
sche P

de hertogin van CHEVREUSE; soms zelfs liet zij zich zeer grof over haar uit [1], en de graaf van WARWICK gaf de Koningin aanleiding tot de vraag, of hij gezegd had, dat, als de Prinses met den Prins van *Spanje* trouwde, de beide Engelsche Prinsen spoedig vergiftigd zouden wezen: hij antwoordde: »dat zal mijn broeder gezegd hebben; maar ieder goed Engelschman denkt er zoo over'' [2]. 1639—1644.

Hoedanig ook de invloed wezen mocht, dien *Spanje* op het gemoed des Konings uitoefende, en welke hoop hij ook op *Spanje* bouwen mocht, het gevaar, dat hem bij een vredebreuk met de Vereenigde Provinciën dreigde, en de steun, dien hij zich van hare vriendschap beloven kon, waren te klaarblijkelijk, dan dat KAREL in zijne omstandigheden niet eensdeels den buitengewonen Gezant met vriendelijke woorden zou hebben laten gaan, en andersdeels het oor voor het aanzoek zou gesloten hebben, dat de Heer VAN HEENVLIET hem kwam doen, toen hij tegen den aanvang van het jaar 1640, voor de tweede maal, naar *Engeland* was overgekomen. Doch weldra gaf hij voor, gemeend te hebben, dat de Prins van *Oranje* zijne tweede dochter, de vijfjarige ELISABETH, voor zijnen zoon bedoeld had, en de Koningin, die hare oudste dochter voor den Spaanschen Prins voorbehield, zou te liever een huwelijk van Prins WILLEM met hare tweede dochter gezien hebben, omdat zulks geschikt was om het ongenoegen des volks over de Spaansche huwelijken eenigszins te bedaren. Ongelukkig had de Prins zelf in zijne brieven niet altijd bepaald verklaard, dat hij uitsluitend de oudste op het oog had. Hoe het zij, thans verlangde Zijne Hoogheid geene andere dan de oudste: hij wenschte zijnen zoon spoedig gehuwd en uit dit huwelijk kroost geboren te zien, en begeerde dit te vuriger, omdat die zoon, daar zijn tweede zoon, nauw geboren, onlangs was overleden, weder zijn eenige geworden was. Maar niet alleen dat de Koning niet aan zijne oudste dochter gedacht wilde hebben, hij bood zijne tweede slechts aan onder de voorwaarde, dat de Prins zou beletten, dat de Hollanders de Schotten op eenigerlei wijze ondersteunden. In dezen staat der zaken was SOMMELSDIJK niet afkeerig van het denkbeeld, dat de Prins, om het gevaar te voorkomen, dat hij geene der twee Prinsessen zou krijgen, de tweede dochter moest aannemen, natuurlijk zonder die voorwaarde. Intusschen zond Koning KAREL, in den persoon van Sir RICHARD BROWNE, eenen vertrouwde tot den Prins, hetgeen voor het verlangen van Zijne Hoogheid iets meer te hopen gaf. — Tegen den 5den Maart verzocht SOMMELSDIJK een afzonderlijk onderhoud met den Koning over deze zaak. Hoe open en krachtig hij hier ook sprak, het gesprek leidde tot geene uitkomst, daar de Koning niets beloven wilde zonder rechtstreeksch aanzoek van den Prins, en SOMMELSDIJK geacht moest worden zonder last en buiten kennis van HEENVLIET te spreken. Het eenige wat er, naar het oordeel van onzen Gezant, uit bleek, was dit, dat de Koning niets zou toestaan, of eerst moesten de onderhandelingen met *Spanje* af-

[1] Zie *Archiv. de la Mais. d'Or.* p. 189.

[2] Zie *Rapport van* SOMMELSDIJK.

1639—1644. gebroken wezen. Nu zag de Prins in, dat het raadzaam was zich met de jongste der koninklijke zusters tevreden te stellen, en hij zond SOMMELSDIJK volmacht over om het verdrag, daartoe strekkende, tot stand te brengen [1]. Doch intusschen was HEENVLIET nadere orders komen halen, en terwijl de Spaansche huwelijksplannen minder kans van slagen beloofden, en ook Mevrouw DE CHEVREUSE *Engeland* verlaten had, in Mei derwaarts teruggekeerd. Nog werd het doel zijner zending onder den schijn alsof hij om handelszaken overgekomen was, verborgen; doch het Parlement was ontbonden en een openlijke aansluiting van den Koning aan *Spanje* zou het volk onfeilbaar tot een algemeenen opstand bewogen hebben: slechts door de ondersteuning van de Staten en den Prins van *Oranje*, die, zoo spiegelde de Koning zich voor, hem ook de hulp van *Frankrijk* zou kunnen doen verwerven, kon hij hopen den storm, die hem met den ondergang bedreigde, te boven te komen. Vandaar dat thans het huwelijk van Prins WILLEM, doch met de tweede dochter, spoedig beklonken was. Slechts twee punten boden nog moeilijkheid aan, te weten, dat de Koning zwarigheid maakte om zijne dochter binnen kort naar *Holland* te zenden, en te vergunnen, dat zij de vormen der Anglikaansche Kerk liet varen. Op dit laatste punt drong de Prins van *Oranje* bijzonder krachtig aan: hij voerde den Koning te gemoet, dat Zijne Majesteit, waar deze verlangde, dat de ceremoniën der Engelsche Kerk door zijne dochter aan het Haagsche Hof zouden aangehouden worden, iets van hem vergde, wat slechts den Soeverein toekwam, te vergunnen, en de Soeverein hier te lande was niet hij, maar de Staten: even ongepast was het van hem iets van dien aard te verlangen, als het, bij voorbeeld, in *Engeland* zijn zou iets van den Graaf ARUNDEL te begeeren, wat slechts Zijne Majesteit kon verleenen, en de Heer VAN ZUYLICHEM voegde er bij, dat Zijne Hoogheid, zoo hij beloofde, dat de aanstaande echtgenoot zijns zoons de Engelsche kerkplechtigheden hier zou mogen invoeren, even goed de stad *Amsterdam* op den koop toe kon beloven, terwijl hij daarover natuurlijk evenmin te beschikken had, als iemand anders [2]. — Toen de Koning verzekerd had, dat hij de Gezanten ontvangen zou, die de Prins zenden wilde om de hand zijner dochter openlijk voor zijnen zoon te verzoeken, en daar zoowel het Engelsche Hof als de natie met deze echtverbintenis ingenomen schenen [3], ging Zijne Hoogheid er toe over, om de Staten-Generaal van de zaak kennis te geven. Het was den 12den December (1640), dat de Heer VAN SOMMELSDIJK, die kortlings door de Edelen van *Holland*, in plaats van wijlen den Heer VAN NOORDWIJK, ter Generaliteit was gecommitteerd [4],

Het huwelijk, doch met 's Konings tweede dochter, wordt vastgesteld.

---

[1] De brief, waarbij die last verstrekt werd (*Archiv. de la Mais. d'Or.* p. 228—230), voert geene dagteekening. Misschien heeft hij SOMMELSDIJK niet meer in *Engeland* getroffen.

[2] *Archiv. de la Mais. d'Or.* p. 256, 257, 302, 303, 305.

[3] Zie de brieven van SOMMELSDIJK en HEENVLIET in de *Archiv. de la Mais. d'Or.*

[4] *Resol. Holl.* 28 Nov. 1640. *Resol. Stat.-Gen.* 30 Nov 1640.

op verzoek van Zijne Hoogheid der Vergadering mededeelde, hoe de onderhandelingen geleid hadden tot een huwelijksverdrag tusschen eene Prinses van *Groot-Britannië* en Prins *Willem*. Hij voegde er bij, dat zijne Hoogheid er bepaaldelijk op gestaan had, dat de Prinses tijdig uit *Engeland* herwaarts werd overgebracht, om bij voortduring in de Christelijke Gereformeerde Religie, doch naar de gewoonte dezer Landen, en voorts in de taal en de levenswijze onzer natie onderwezen te worden, met dien verstande dat zij als een Koningsdochter zou worden onderhouden. Alsnu stelde hij hun Hoog Mogenden voor, eenigen uit hun midden, nevens den afgevaardigde van zijne Hoogheid, tot den Koning en de Koningin van *Groot-Britannië* te zenden, ten einde het huwelijkstraktaat te voltrekken. — Op deze mededeeling verklaarden Hun Hoog Mogenden, dat de zaak hun ten hoogste aangenaam was, daar zij, gelijk zij vertrouwden, strekken zou tot verhooging van den roem van 's Prinsen Huis en tot het welzijn van dezen Staat. Zij waren, betuigden zij, bijzonder ingenomen met de punten, opwelke de Prins bepaaldelijk gelet had, en oordeelden het dienstig, dat er van hunnentwege een Gezantschap naar *Engeland* ging. Dadelijk werd er eene Commissie benoemd om zijne Hoogheid en den jongen Prins geluk te wenschen, en de Instructie voor het Gezantschap te ontwerpen [1]. In de Staten van *Holland* handelde de Raadpensionaris, ten zelfden dage, uitvoerig over deze zaak. God Almachtig, zeide hij, had, naar het oordeel van zijne Hoogheid, groote en uitnemende zegeningen over het geheele Christenwezen, maar inzonderheid over dezen Staat daarmede voor: onze vijanden en bevrijders zouden er door uit het veld geslagen en tot beschaming gebracht worden. — Hun Edel Mogenden droegen aan de Heeren van BREDERODE, VAN DUIVENVOORDE en VAN BENTHUIZEN, benevens Gedeputeerden uit de acht aanzienlijkste steden, de taak op, om de Prinses van *Oranje* en Prins WILLEM geluk te wenschen [2]. Voorts werd van wege Hun Hoog Mogenden bericht van de gebeurtenis gedaan aan de Ambassadeurs van *Frankrijk*, *Zweden* en *Venetië*, en aan de Residenten BOTHWELL en SPIERING. De personen door zijne Hoogheid tot de Ambassade naar *Engeland* aangewezen, en door Hun Hoog Mogenden daartoe mede geschikt gekeurd, waren de Heeren van BREDERODE, VAN SOMMELSDIJK en HEENVLIET, benevens den gewonen Gezant JOACHIMI [3].

1639—1644.

Gezantschap deswegens naar *Engeland*.

Intusschen kon de gedachte, wat *Frankrijk* wel van deze verzwagering met het Engelsche Hof zeggen zou, niet anders dan eenige bezorgdheid wekken. Was deze aansluiting aan *Engeland* een begin van losmaking der banden, die de Republiek aan *Frankrijk*

Meening van *Frankrijk* over dat huwelijk.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 12 Dec. 1640.

[2] *Resol. Holl.* 12 Dec. 1640.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 15, 19 Dec. 1640. *Resol. Holl.* 11 Dec. 1640. Wegens »de eminente digniteit van den Heer VAN BREDERODE en deszelfs hooge alliantie" werd het daggeld der Ambassadeurs, gewoonlijk 75 gulden, op 125 gebracht (*Resol. Holl.* 22 Dec.). JOHAN WOLFERT VAN BREDERODE was, in tweede huwelijk, met de zuster van de Prinses van *Oranje* getrouwd.

1639—1644. verbond? Zouden de Staten, onder den invloed van den Prins, in *Engeland* het koninklijk gezag, welks verzwakking de Fransche staatkunde in de hand werkte, trachten op te beuren, en dan KARELS bemiddeling tot hunne verzoening met *Spanje* aannemen, om *Frankrijk* in *Europa*, en RICHELIEU te midden zijner vijanden, alleen te laten? Of was dat huwelijksverdrag een middel om Koning KAREL af te trekken van *Spanje*? Maar dan koos de Republiek, om steun tegen *Spanje* te vinden, de partij van *Engeland*, *Frankrijks* mededingster, en maakte zich evenzeer van *Frankrijk* los. De jonge Prins moest trouwen, het is waar, en hij mocht aanspraak maken op een aanzienlijk huwelijk; maar kon hij dan niet staan naar de hand der nicht van den Koning van *Frankrijk*, dochter van 's Konings broeder, den hertog van *Orléans* [1]. Reden genoeg derhalve was er voor *Frankrijk*, om dat huwelijk van Prins WILLEM met de dochter van KAREL I bedenkelijk te vinden, en voor den Prins en de Staten, om de Fransche Regeering tegemoet te komen en haar ten aanzien van de door haar gevreesde gevolgen gerust te stellen. Reeds in Februari (1640) had SOMMELSDIJK den Prins geschreven: » Maar, Monseigneur, daar de onderhandeling is aangevangen op den voorslag der Koninginne-moeder, door tusschenkomst van FABRONI en COIGNEUX, zoo meen ik, dat men er tijdig op bedacht moet zijn om den argwaan te voorkomen, dien de zaak bij *Frankrijk* kon verwekken, inzonderheid bij den Kardinaal, den ergdenkendsten persoon der wereld. Dadelijk na de sluiting van het contrakt, raad ik een Afgevaardigde naar zijne Eminentie te zenden, om te verhoeden, dat de beide genoemde dienaren der Koninginne-moeder de goede verstandhonding met *Frankrijk* storen" [2]. Zoo blijkbaar verstandig was deze raad, dat de Prins, zoodra de zaak beklonken en aan de Staten-generaal bekend gemaakt was, besloot zijnen neef, den Heer van BEVERWEERD, natuurlijken zoon van Prins MAURITS, naar *Frankrijk* te zenden, om mededeeling van het huwelijksplan te doen. Het doel was luidens de Instructie allereerst den Kardinaal ten blijke van het vertrouwen, dat men in hem stelde, den loop der zaak mede te deelen, en hoe het tot het tegenwoordig besluit gekomen was. Zijne Hoogheid, dit moest de Afgevaardigde verklaren, zag er behalve een waarborg van huiselijk geluk en van de voortduring van zijn geslacht, zoo noodig voor het welzijn van den Staat, een krachtig middel in om de gemeene zaak te bevorderen, daar op deze wijze een tegenwicht geboren werd tegen de heerschzuchtige aanmatigingen van *Spanje*. Hoe het voorgenomen huwelijk aan dat doel dienstbaar kon worden, daaromtrent stond het aan den Kardinaal zijne inzichten kenbaar te maken: trouwens in *Engeland* was ten aanzien dezer zaak over niets gehandeld, dan over bijzondere belangen, die slechts de particuliere personen raakten [3]. Alreede uit den eersten brief, door den Heer van

BEVERWEERD naar *Frankrijk* gezonden.

[1] SOMMELSDIJK had het huwelijk met de Fransche Prinses aangeraden, zie *Archiv. de la Mais. d'Orange*, p. 218.

[2] *Archiv. de la Mais. d'Orange*, p. 208, 209.

[3] *Archiv. de la Mais. d'Orange*, p. 307—310, 314—317.

BEVERWEERD uit *Frankrijk* geschreven, bleek dat zijne zending alleszins raadzaam was geweest: immers duurde het lang eer hij toegang tot den Kardinaal en den Koning kon krijgen [1], en ontveinsde men niet, veel bedenkelijks in de zaak te vinden, zoo zeer dat de Prins noodig vond, zijnen neef op nieuw te laten verzekeren, dat hij steeds dezelfde toegenegenheid voor *Frankrijk* koesterde, en volvaardig bleef tot den dienst van zijne Majesteit, waarvan hij tot dus verre getracht had door zijn nederig dienstbetoon de bewijzen te geven, gelijk hij, zoo het Gode behaagde, ook dit jaar (1641) zou doen, wanneer het leger der Vereenigde Provinciën te velde zou trekken [2]. — Zoo de Koning geacht mocht worden oprecht te spreken in den recredentiebrief, dien hij den Heer VAN BEVERWEERD, toen hij naar zijn Vaderland terugkeerde, medegaf, had hij deze betuigingen van den Prins als eerlijk gemeend opgenomen, hoewel men op de vraag, tot 's Prinsen Afgezant gericht, of hij ook gelast was om een plan tot den volgenden veldtocht te helpen beramen, een ontkennend antwoord had bekomen [3]. 1639—1644.

Frankrijk schikte zich derhalve in de zaak; doch het mag er wel voor gehouden worden, dat de Kardinaal het liever zou gezien hebben, zoo er niets van gekomen ware. Opmerkelijk is het, dat de Keurprins van *de Palts*, omstreeks het tijdstip, dat zijne Eminentie door BELLIÈVRE iets van HEENVLIETS zending zal hebben vernomen, uit zijne gevangenis in *Frankrijk* ontslagen werd [4] en dat hij door zijne zaakgelastigden naar de hand zijner nicht, de aanstaande bruid van Prins WILLEM, heeft gedongen. Na een tijd lang in den Haag vertoefd te hebben, liet hij zich in den aanvang van het jaar 1641, tegelijk met het plechtig Gezantschap van de Staten en den Prins, in *Engeland* vinden.

Bemoeiingen van den Keurprins van de *Palts*.

Nog gedurende zijn verblijf in *den Haag* diende hij bij de Heeren, die tot dat Gezantschap benoemd waren, eene memorie in, waarbij hij hun de behartiging der belangen van zijn Huis aanbeval. Het oogenblik, verklaarde hij in dit stuk, docht hem gunstig: de Hertog van *Beieren* toch had zijne bereidwilligheid te kennen gegeven, om met zijn Huis een bijzonder traktaat aan te gaan, onder bemiddeling van den Koning van *Denemarken* en het Keurvorsten-collegie, en de Keizer scheen zulk eene schikking niet te zullen tegenwerken. Niettemin durfde hij zich van de Vorsten, die zijn lot in handen hadden, niet veel goeds beloven, en meende hij tot het doel zijner wenschen niet te zullen geraken, zoo men dien Vorsten niet door eene genoegzame krijgsmacht ontzag inboezemde. Deswegens had hij den Koning van *Groot-Britannië* om dadelijken bijstand in troepen en geld verzocht. Dit verzoek nu wenschte hij door de Nederlandsche Gezanten aangedrongen te zien, en deze moeite meende hij van hen te mogen vergen, vooreerst, op grond dat het Huis van de *Palts*, zoo hij zeide, voornamelijk daarom zooveel haat van *Oostenrijk* en *Spanje* op zich geladen had, omdat het zich steeds de zaak

[1] *Archiv. de la Mais. d'Or.* p. 337, 360.
[2] *Archiv. de la Mais. d'Orange*, p. 324.
[3] *Archiv. de la Mais. d'Orange*, p. 334, 337.
[4] AITSEMA, bl. 703.

1639—1644. der Vereenigde Provinciën toegedaan had betoond, en ten anderen op grond dat die Provinciën geene welwillendheid van de zijde des Rijks te wachten hadden, zoo lang dat Huis er niet hersteld was [1].

De schepen, die onze Gezanten overvoerden, op nieuwjaarsdag (1641) uitgezeild [2], raakten in gevecht met een vijftal Duinkerkers, die echter door den Vice-Admiraal, welke onze schepen commandeerde, in behoorlijk ontzag werden gehouden, zoodat zij zonder groote schade in *Engeland* aanlandden. Bij de eerste openbare audientie, hun door den Koning en de Koningin verleend, was de oudste dochter van Hunne Majesteiten, prinses MARIA, tegenwoordig, en in dezen tijd, dat LAUD en STRAFFORD hun vonnis te gemoet gingen, verlangde de algemeene stem, dat de oudste dochter de bruid van den jongen Prins van *Oranje* zijn zou, daar hierdoor alle hoop aan *Spanje* om deze Prinses

---

[1] Zie de Memorie in *Archiv. de la Maison d'Orange*, p. 311—314.

[2] Vóór zijn vertrek moest SOMMELSDIJK nog een groote onaangenaamheid verduren. De Heer VAN NOORDWIJK (NIKOLAAS VAN DER BOEKHORST, Heer van *Wimmenum*) was overleden, en zijn schoonzoon, de Heer VAN RIPPERDA, te voren ridmeester, thans Gedeputeerde van *Overijsel* ter Generaliteit, was opgevolgd in verscheidene betrekkingen, op welke hem gedurende het leven zijns schoonvaders het recht (de survivance) verleend was. Nu bracht de Heer VAN SOMMELSDIJK, als Voorzitter der Staten-Generaal, de ongelegenheid ter sprake, waartoe de ingekropen gewoonte leidde om vóór den dood van eenig beambte zijne bediening aan een ander toe te zeggen: dus werd, zeide hij, de vrijheid dergenen belemmerd, die later wellicht gewenscht zouden hebben een' ander te kunnen benoemen. In dezen voorslag zag RIPPERDA de strekking om hem de bedieningen te betwisten, die met zijn schoonvaders dood aan hem waren gekomen, en hij liet zich door die gedachte tot zulk een drift vervoeren, dat hij den Heer VAN SOMMELSDIJK in de volle vergadering, met opgeheven vuist, deze woorden toevoegde: »gij zijt een factieux; gij hebt u met factie in de Regeering ingedrongen, en zoekt u met dezelfde factie alsnog te maintineeren." Te voren had hij reeds gezegd: »hij (SOMMELSDIJK) had het al gegouverneerd, en indien hij meende van gelijken hier (in de vergadering der Staten-Generaal) te doen, zou hij (RIPPERDA) hem zulks wel beletten." En later had hij er nog bijgevoegd, dat het wel te wenschen ware, dat men geen heugenis had van het jaar 1618. — Van deze ontmoeting gaf SOMMELSDIJK verslag aan de Staten van *Holland*, en H. E. M., zich in hunnen Gedeputeerde, die van hunnentwege presideerde, beleedigd achtende, verzochten van den Heer VAN RIPPERDA voldoening. Deze voerde daartegen aan, dat *Holland* zich door zijne redenen niet beleedigd kon achten, aangezien hij daarmede geantwoord had op iets dat SOMMELSDIJK, niet in zijne hoedanigheid van Voorzitter, maar tusschen de adviezen in, gezegd had: het was een particuliere twist, en tegen *Holland* had hij niets: ging SOMMELSDIJK, voegde hij er bij, voort om achter *Holland* te schuilen, dan zou ook hij de bescherming zijner Provincie (*Overijsel*) inroepen. Den 18[den] Jan. (1641) verklaarde RIPPERDA, dat hij nimmer in de gedachte gehad had, de Provincie *Holland* in eenig opzicht te kwetsen. Hiermede liep, zooals het schijnt, de zaak af (*Resol. Stat.-Gen.* 23, 28 Dec. 1640; 14, 18 Jan. 1641).

WILLEM RIPPERDA

GEDEPUTEERDE TER GENERALITEIT

VAN WEGE OVERIJSSEL.

voor den Infant te bekomen, zou worden afgesneden. Al dadelijk liet dan ook de Koning blijken, dat hij niet afkeerig was van het denkbeeld om zijne oudste dochter af te staan. Bij de eerste samenkomst met onze Gezanten gaven de Koninklijke Commissarissen te kennen, gehoopt te hebben, dat er in de commissie der onzen ook melding gemaakt ware van eene alliantie tusschen de beide Landen: want dat de Koning die alliantie in verband met het huwelijkscontrakt aangegaan wenschte te zien, gelijk Zijne Majesteit vertrouwde, dat ook der Staten begeerte was. De onzen antwoordden hierop, dat hunne commissie de onderhandeling over een traktaat tusschen *Groot-Britannië* en Hun Hoog Mogenden alleszins toeliet, en herinnerden aan de vier voorslagen, de vorige reize door SOMMELSDIJK gedaan [1], uit welke men slechts te kiezen had. Dit antwoord stond den Engelschen Heeren goed aan, en daar het geschrift van SOMMELSDIJK, hetwelk die voorslagen behelsde, wegens de afwezigheid van WINDEBANK, die naar *Frankrijk* was uitgeweken, niet voorhanden was, zoo verzochten zij de onzen, ze ten spoedigste op nieuw schriftelijk in te leveren, ten einde daarop de onderhandelingen te kunnen aanvangen. Aan dit verzoek werd voldaan, en de Koning onderwierp de Nederlandsche voorslagen aan het oordeel van het Parlement; maar onze Gezanten drongen er ten sterkste op aan, dat de voleindiging van het huwelijkscontrakt niet op de onderhandelingen van het staatkundig verdrag zou behoeven te wachten. — Immers waren de Staten, al ware het slechts om *Frankrijks* achterdocht niet gaande te maken, geenszins op eene nadere alliantie met *Engeland* gesteld, en de zaak des huwelijks diende nu onvertraagd voortgang te hebben. SOMMELSDIJKS meening was, dat, daar de Koning niet tot eene vriendschapsbreuk met *Spanje* zou kunnen besluiten, elk verdrag weinig te beduiden zou hebben, en dat, als men dan tot een nader verdrag moest komen, men ten minste geen of- en defensief verbond sluiten moest, dan met *Frankrijk* als deelgenoot: anders, oordeelde hij, verloor men meer dan men met die alliantie winnen zou. Dus achtte hij een eenvoudig defensief verdrag verkieselijk. Intusschen kwam de Koning er toe om de hand zijner oudste dochter te verleenen, maar onder beding dat er tegelijkertijd en zonder verwijl een verdrag tusschen de beide Staten gesloten werd, en de Koningin voegde er bij, dat de oudste wel wat meer verdiende dan de jongere. Deze woorden doelden echter slechts op eene verhooging der door de Staten toegezegde weduwengift. Dat het huwelijkscontrakt het Staatsverdrag zou vooraf-gaan, gaven de Commissarissen slechts onder deze voorwaarde toe, dat het eerste niet van kracht zou zijn, als het andere niet tot stand kwam: zoo zeer verlangde de Regeering in dat huwelijk een middel te vinden om de Republiek aan zich te verbinden, ten einde daarmede in hare binnenlandsche bezwaren haar voordeel te doen.

1639—1644.

Prins WILLEM bekomt de hand van de oudste dochter van Koning KAREL I.

Van nu aan vond men bij de onderhandelingen betreffende het huwelijk geene zwarigheid

---

[1] Zie hiervoor, bl. 258.

1639—1644. meer. Slechts in één opzicht verkreeg de Prins niet wat hij begeerde: hij had gewenscht, dat de Prinses dadelijk of, ten laatste, in den aanstaanden herfst naar ons land zou overkomen [1], en hiermede had hij ten doel, een zeker pand in zijn bezit te krijgen tegen alle mogelijke zinsveranderingen aan het Engelsche Hof. Als grond voor zijn verlangen liet hij gelden, dat de Prinses de Nederlandsche taal leeren, zich onze zeden eigen maken en zich in de gelegenheid stellen moest om de liefde der landzaten te winnen. Maar niets mocht baten: de Koning wilde niet, dat zijne thans negenjarige dochter herwaarts overkwam, vóórdat zij haar twaalfde jaar zou bereikt hebben. De spoedige overkomst van den Prins, daarentegen, om het huwelijk te sluiten, droeg zijne goedkeuring weg. Tot die overkomst werd dan ook in *den Haag* besloten. Doch nu de zaak zoo ver gekomen was, dreigden de bemoeiingen van den Keurprins van de *Palts* ze weder te belemmeren. Deze Vorst wenschte van de gelegenheid gebruik te maken om te verwerven, dat de beide partijen, zich bij het traktaat, hetwelk met het sluiten van het huwelijk gepaard zou gaan, verbinden zouden om op het gevaar af van daardoor met den Keizer in oorlog te komen, zijn herstel te bevorderen. Hierbij kon hij op den steun van het Parlement, in het bijzonder van het Hooger Huis, waarvan menig lid door de Koningin van *Bohemen* gewonnen was, rekenen. Doch onze Gezanten meenden dien bezwarenden eisch af te snijden door de verklaring, dat geene verbintenis iets tot herstel van den Keurvorst zou uitrichten, ten ware *Frankrijk* zich daartoe mede verbond [2]. Werkelijk slaagden zij in dien toeleg, en bewogen den Koning en de Koningin om het huwelijk afgescheiden te houden van elk staatkundig traktaat. Inderdaad, de Engelsche Regeering was niet in den toestand om de verplichtingen op zich te nemen, die een traktaat met de Staten zou mede brengen, en zoo men de houding aannam, alsof men ten minste eene defensieve alliantie wilde sluiten, was het om den Keurprins niet eensklaps allen moed te benemen. Thans waren de Koning en de Koningin zoo onvoorwaardelijk voor de voltrekking van het huwelijk, dat men hen begon te verdenken, en vermoedde, dat zij die verbintenis sloten in de hoop om zich van de krijgsmacht van onzen Staat tot handhaving van het gezag van Zijne Majesteit binnen zijn land te bedienen. Reeds strooide men uit, dat de Koning drie millioen van de Staten ontvangen had. — Zoo werd dan het huwelijkscontrakt den 2sten Maart (1641) geteekend, en tegen het einde van

[1] De Prins vleide zich zelfs, dat de Koningin van *Groot-Brittannië*, die plan had om in het voorjaar van 1641 naar *Frankrijk* over te steken, meteen hare dochter hier zou brengen. De Staten-Generaal verzochten dit om zijnentwil aan den Koning; doch het Parlement was er tegen.

[2] In April meldde zich de Heer DE SPINA bij de Staten aan. Hij was door den Keurprins gezonden en was op reis naar *Regensburg*, om daar de belangen zijns Meesters te gaan vertegenwoordigen. Met een dergelijken last door den Koning naar *Regensburg* gezonden, bezocht *Sir* THOMAS ROE de Staten in Mei (*Resol. Stat.-Gen.* 18 April; 27, 30 Mei; 3 Juni, 1641. AITSEMA II, p. 740, 746).

April kwam Prins WILLEM in *Engeland* aan [1], juist op het oogenblik dat Lord STRAFFORD door het Lager Huis schuldig van hoogverraad was verklaard. De jonge Prins was door de Staten-Generaal met het karakter van buitengewoon Gezant bekleed, ten einde hij er op zou mogen rekenen den voorrang te erlangen, dien sommige Grooten hem anders zouden hebben kunnen betwisten. Het was niet te zeggen, schrijven de Gezanten, met hoeveel zegeningen en toejuichingen hij door groot en klein werd ontvangen: in geen honderd jaren was er te *Londen* zulk een intocht gezien. De indruk, die zijn voorkomen en houding aan het Hof maakten, was hoogst gunstig [2]. Het huwelijk werd den 13den Mei gesloten, zonder omslag van groote feestelijkheden, overeenkomstig den toestand der openbare zaken in *Engeland* en den wensch der onzen, wien de tijd, welken de toebereidselen tot meer plechtigheid zouden gevorderd hebben, te lang zou gevallen zijn. Ook begrepen de Ambassadeurs dat de gemeenzaamheid niet te groot moest worden, hetgeen het geval zou geweest zijn, zoo de Prins langer aan het Hof had vertoefd. Dus vertrokken zij met Zijne Hoogheid, zonder de vergunning erlangd te hebben om het Prinsesje, zijne gemalin, naar *Holland* mede te nemen. Toen zij afscheid namen, was STRAFFORD reeds te recht gesteld, en was de ontsteltenis algemeen bij de overtuiging, dat er een gruwelijke samenspanning door 's Konings vrienden en de Roomschgezinden tegen het Parlement was gesmeed geweest, om het hoofd van den Lord-Luitenant te redden. Onze Gezanten hadden eenige schepen tot hunnen overtocht te *Duins* laten komen [3], en niet verzuimd het Parlement daarvan vooraf kennis te geven, uit vrees, dat de komst dier schepen kwade vermoedens mocht verwekken: zoo vast geloofde men aan eene enge verbintenis, tot den prijs van het huwelijk door den Koning met den Prins van *Oranje* aangegaan. Aan eenig nader verdrag tusschen de beide Landen was bij de tegenwoordige omstandigheden niet te denken geweest [4].

1639—1644.

Het huwelijk, nu gesloten, zou geenerlei verandering in de staatkundige handelingen der Staten, bepaaldelijk in hunne betrekking tot *Frankrijk*, te weeg brengen. Integendeel, ten einde alle mingunstige vermoedens van *Frankrijks* kant te voorkomen en RICHELIEU te overtuigen, dat hij dezelfde bleef, had de Prins zich verbonden, in het nieuwe saizoen weder te velde te trekken [5]. Reeds in de maand November (1640) had

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 21 Maart; 16 April, 1641.

[2] Onder de talrijke en hoogst aanzienlijke jongelieden van 's Prinsen gevolg liet de tucht niet weinig te wenschen over.

[3] TROMP zelf met 9 schepen bracht Prins WILLEM en de buitengewone Gezanten terug (*Resol. Stat.-Gen.* 12 Juni, 1641).

[4] Zie de uitvoerige briefwisseling in de *Archiv. de la Mais. d'Or.*, h. aangehaalde Deel.

[5] *Archiv.* t. a. pl. p. 324.

1639—1644.

de nieuwe Fransche Gezant verlangd, dat er in overleg met *Frankrijk* eenig plan voor den veldtocht van het volgende jaar mocht vastgesteld worden [1]. Eene hoofdvraag was, of *Frankrijk* bereid was, door het subsidie op nieuw te verleenen, ons in staat te stellen de ongerepartieerde troepen aan te houden [2]. Doch buitendien was het de vraag of *Holland* te bewegen zou zijn, om in den staat van oorlog op denzelfden voet te bewilligen.

De Staten van *Holland* dringen aan op eene vermindering van het krijgsvolk.

Bij de Staten dezer Provincie was sints eenigen tijd een onderzoek ingesteld, welke bezuinigingen ingevoerd dienden te worden, en den 6^den^ October (1640) was besloten, den Prins »de overgroote schaarschheid der finantiën" voor te houden, en hem te verklaren, dat het onmogelijk was, »zonder ruïne van den Staat," zoodanige lasten langer te dragen. Op dezen grond zou men zijne Hoogheid zien over te halen, de 50 compagniën, die in 1628 gelicht waren, thans af te danken; en voorts alle compagniën zonder onderscheid tot een geringer getal manschappen terug te brengen [3]. De Prins beantwoordde dit voorstel met de herinnering, dat de 50 compagniën uit vrees voor de ons bedreigende krijgsmacht des Keizers waren aangenomen: dit gevaar, meende hij, duurde niet alleen voort, maar was grooter dan te voren, aangezien 's Keizers troepen thans beter geoefend, dichter bij onze grenzen en talrijker waren: hij begrootte ze op 20,000 man paardenvolk, en 30 of 40,000 man voetvolk, die, zeide hij, met plotselinge verandering van eed en naam, den Spanjaard ten dienst en tegen ons in het gelid konden staan. Ook mocht er, zoo men de Unie in eere wilde houden, zonder overleg met de andere Provinciën, waaronder sommige hare grenzen steeds bedreigd zagen, aan geen afdanken gedacht worden, en met gelijk recht konden die Provinciën zich aan hare bijdrage tot de zeemacht onttrekken. Voorts, aangezien wij ons tegenover *Frankrijk* verbonden hadden, jaarlijks een leger van 25,000 man te velde te brengen, zoo zou, bijaldien wij ons daartoe buiten staat stelden, door de wereld met grond van ons gezegd kunnen worden, dat wij noch woord noch trouw hielden en er mitsdien geen aanspraak op mochten maken om met Koningen en Vorsten te handelen. Ook moest men niet vergeten, dat sedert 1628 de grenzen der Republiek aanmerkelijk waren uitgebreid en de bezetting der zes na dat tijdstip veroverde steden, *'s Hertogenbosch*, *Wesel*, *Maastricht*, *Rijnberk*, *Orsoy* en *Breda*, wel 180 compagniën vereischte. En was het waar, dat er soms sprake was van vredesonderhandelingen, dit en de hachelijke toestand van *Spanje*, door opstand in het Schiereiland zelf bestookt, moest ons nopen, niet te vertragen [4]. — Deze redenen van zijne Hoogheid bleven op hare beurt niet onbeantwoord. In 1628, dit voerde men daartegen aan, was de Keizer machtiger dan thans. Toen had hij den Koning van *Denemarken* uit het veld geslagen. Sedert waren de Zweden in *Duitschland* binnengerukt, die, alleen reeds, blijkens menige behaalde zege, tegen de

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 17 Nov. 1640.
[2] *Resol. Stat.-Gen.* 14, 17 Nov. 1640.
[3] *Resol. Holl.* 6 Oct. 1640.
[4] *Resol. Holl.* 9 Oct. 1640.

Keizerschen bestand, thans met de Hessen en Luneburgers vereenigd waren, en bovendien had *Frankrijk* zijn leger op Duitschen bodem gebracht, en werd de kracht van *Spanje* op alle punten al meer en meer geknakt. Wat 's Prinsen beroep op de Unie en de ongeoorloofdheid om zonder overleg met de Provinciën troepen af te danken betrof, zoo diende herinnerd te worden, dat die 50 compagniën oorspronkelijk niet als gewoon krijgsvolk, maar slechts tijdelijk, voor 4 maanden, in dienst waren genomen, en dat zij eigenlijk na verloop van dien tijd van zelf afgedankt waren en niet zonder nieuw consent in dienst mochten gehouden worden. Wat de verplichting aanging, ons door het traktaat met *Frankrijk* opgelegd, om een leger van 25,000 man te voet en 5000 te paard te onderhouden, deze verplichting moest verstaan worden alleen voor het jaar 1635 gegolden te hebben, toen ons leger zich voor de eerste maal met het Fransche vereenigd had, en ook was niet gebleken, dat de Koning van *Frankrijk* zijne verplichting om 15 schepen tot beveiliging van het Kanaal te onderhouden, was nagekomen. Bovendien ook zonder die 50 compagniën kon men een leger van die sterkte te velde brengen. Maar tegenwoordig was er op den vijand geene verovering te maken: men moest zich tot verdediging bepalen. En in allen gevalle, nood brak wet, en de onmogelijkheid maakte aan alle redenering een einde. Ten slotte, zoo de noodwendigheid om die zes steden te bezetten, thans als een grond tot het aanhouden van een groot leger werd aangevoerd, mocht men niet vergeten, hoe in der tijd hoop was gegeven, dat die verovering juist van lieverlede tot vermindering der op de grenzen benoodigde krijgsmacht zou strekken. Zoo doende, zouden die veroveringen den Staat wel kunnen ruïneeren en hem zelven tot een verovering van den vijand kunnen maken: weshalve het de vraag was, of het niet beter ware, zulke veroveringen niet meer te maken, ja liever eenige derzelven op te geven, dan door de kosten, aan de bezetting verknocht, den Staat, als een uitgeholden berg, te doen instorten. Muiterij, door wanbetaling veroorzaakt, was nog schadelijker, dan een zwakke bezetting, en het afdanken der 50 compagniën was in zoo verre eene versterking der andere troepen, als deze, bij hare afdanking, des te beter zouden worden betaald en des te bruikbaarder zouden zijn om de grenzen naar behooren te bezetten, welk belang derhalve daarbij niet behoefde te lijden. Men kon zeggen, en werkelijk had de Prins dit gezegd, dat de Staat wel vermogend was om den last der armée te dragen: daar gelaten dat er nog altijd nieuwe middelen in te voeren waren, moest men slechts zorgen, dat de middelen meer opbrachten, hetgeen het geval zou zijn, zoo zij gelijkmatiger werden toegepast en alle ontduiking en bedrog werd tegen gegaan: bleef men in gebreke dit te doen, dan vond niemand er baat bij, dan »ondeugende personen." Maar, zoo antwoordden hierop weder de Hollandsche Heeren, het vinden van nieuwe middelen was niet langer doenlijk: het eene middel verlamde het ander; verhoogde men eene oude belasting, dan bracht zij vaak minder op; en zag men bij de invordering al te scherp toe, dan verliep de handel of

1639—1644.

1639— 1644. verplaatste hij zich naar het buitenland. Dus moest het op geldleeningen aankomen; maar zoo zou het eindelijk geschieden, dat de middelen grootendeels door de betaling der renten werden verzwolgen, en was het niet iets ongehoords, oorlog op negotiatiën en enkel op crediet te voeren? — En deze taal was geen bloote bespiegeling, maar de nood maakte zich op het oogenblik zelve voelbaar. Immers verklaarden de Gecommitteerde Raden op denzelfden dag, dat er voor verscheidene zaken onverwijld betaling noodig was, zonder dat er eenige middelen toe waren ingewilligd [1]. — De Prins hoorde het bescheid der Staten met aandacht aan en beantwoordde het van punt tot punt. Zijne meening omtrent de tegenwoordige sterkte der Keizerschen hield hij vol. Het gevoelen, alsof de 50 compagniën zonder de toestemming der Provinciën konden afgedankt worden, bestreed hij met de bewering, dat zij nu 12 jaren lang met algemeene bewilliging aangehouden waren, weshalve zij ook niet zonder gemeen overleg konden ingetrokken worden. En op die wijze het verplichtende van het traktaat met *Frankrijk* in twijfel te trekken, achtte hij zeer bedenkelijk uithoofde van het groote voordeel, hetwelk ons dat traktaat verzekerde. Om de 80 compagniën te voet en de 50 te paard, die geheel uit de Fransche penningen werden onderhouden, niet te verbeuren, moest men, in plaats van uitvluchten te zoeken, door goede trouw en ijverig dienstbetoon de alliantie met *Frankrijk* aankweeken. En wat het denkbeeld betrof om de gemaakte veroveringen veeleer in te krimpen, dan uit te breiden, zijne Hoogheid ontveinsde zijn ongenoegen niet, dat het bezit dier vestingen, wier inneming zoo veel goed en bloed gekost had, door sommigen zóó licht geteld werd, dat men ze liever in handen van den vijand liet vallen, dan zich als voordezen te beijveren om de middelen te vinden ten einde ze te behouden. De Prins besloot zijne rede met de verklaring, dat zijn advies niet voortkwam »uit eenige particuliere inzichten, hem in het bijzonder rakende, maar uit eene oprechte en trouwhartige bedoeling om den Staat goed te raden en, zoo veel doenlijk, voor alle onheil te hoeden," en daar de Staten van *Holland* op het scheiden stonden, zoo verzocht hij ernstig, dat de leden geen andere meening van zijnen persoon naar huis wilden medenemen [2].

Bij den terugkeer na een tiental dagen konden de Staten zich, evenmin als vroeger, verstaan om het aanhouden der 50 compagniën in te willigen [3]. De zaak bleef sleepende tot den 21sten December (1640). Toen liet zijne Hoogheid de Vergadering mededeelen, hoe de Fransche Ambassadeur op het bericht, dat de Staten van *Holland* over de vermindering der militie beraadslaagden, te kennen had gegeven, dat hij wilde vertrouwen, dat er niets tegen de traktaten en buiten overleg met zijne Majesteit, den Koning van *Frankrijk*, zou besloten worden: geschiedde zulks, zoo zou het zeer vreemd worden gevonden en niet dan tot groot nadeel van den Staat kunnen strekken. Dus van *Frankrijks*

---

[1] *Resol. Holl.* 11, 12 Oct. 1640. [2] *Resol. Holl.* 13 Oct. 1640. [3] *Resol. Holl.* 30 Oct. 1640.

zijde aangemaand, verstonden de Staten van *Holland* nagenoeg eenparig, dat de vermindering der militie niet streed met de traktaten, met *Frankrijk* gesloten. Voorts lieten zij den Prins weten, dat hunne Vergadering, mede nagenoeg eenparig, gestemd was, ten eerste, voor de vermindering der getalsterkte van de compagniën des geheelen legers van 200 op 150 man, van 150 op 100 en zoo voorts naar evenredigheid, en ten tweede, voor het denkbeeld om de 50 compagniën van *Hollands* schouderen af te schuiven en ze ten laste der andere Provinciën te brengen. De verwezenlijking van dit denkbeeld werd de Prins, op grond van den bestaanden geldnood, verzocht bij de Generaliteit te willen bevorderen. Zijne Hoogheid verwierp het denkbeeld niet; maar van de algemeene vermindering der compagniën wilde hij niet hooren: werd zij ingevoerd, dan zou deze Staat geen behoorlijk leger meer te velde kunnen brengen [1]. 1639—1644.

Tegen het einde van Januari (1641) kwam de zaak wederom bij de Staten van *Holland* ter sprake, en werd aldaar het advies gehoord van de Gecommitteerde Raden, hetwelk medebracht, dat het best zou wezen, de 50 compagniën nog tot October (1641) in dienst te houden. Niettemin begreep de meerderheid, dat de geheele militie voor een zesde deel diende verminderd te worden, en volhardde de Vergadering bij haar laatstelijk uitgebracht gevoelen [2]. — Den volgenden dag meenden de Staten-Generaal eene krachtige poging te moeten doen om *Holland* van haar voornemen om op de vermindering der militie aan te dringen, af te moeten brengen. Toen droegen Hun Hoog Mogenden aan de Heeren RANDWIJK, VOSBERGEN, RENSWOUDE, VELTDRIEL, HAERSOLTE en COENDERS de taak op om de Staten van *Holland* beleefdelijk over de zaak te gaan onderhouden. Bij de onlangs getroffen maatregelen betreffende de zeezaken, zoo spraken zij, was wederkeerig bereidvaardigheid tot het dragen der lasten van den oorlog te lande beloofd; doch nu hadden Hun Hoog Mogenden met droefenis iets anders vernomen. De afdanking en vermindering, door *Holland* bedoeld, zou de macht dezer Landen zoo zeer verzwakken, dat daaruit niets dan hunne scheuring en ondergang, hunne schade en schande te verwachten was; de gemeene vijand zou versterkt, en aan onze bondgenooten en vrienden aanstoot gegeven worden; de Koning van *Frankrijk* zou zijn subsidie inhouden; de openbare eer en trouw, bij een plechtig traktaat met zulk een machtigen Koning verbonden, zou geschonden wezen, en die Vorst zou zich de vrijheid gelaten zien om zich, zonder ons, met *Spanje* en *Oostenrijk* te verstaan. Zag *Zweden*, dat jaren achtereen den vijand van onze grenzen had gehouden, ons verflauwen, zoo zou het zich mede met den vijand verdragen, zonder ons daarin te kennen, terwijl toch, zoo *Zweden* zijne belangen niet met de onze verknocht achtte, onze handel in de Noord- en de Oostzee lichtelijk te gronde gericht kon worden. En zouden wij nu verflauwen? *Frankrijk* was beter dan ooit ten strijde toegerust, en met *Zweden*

---

[1] *Resol. Holl.* 21, 22 Dec. 1640.

[2] *Resol. Holl.* 24 Jan. 1641.

1639— 1644. onthief dat Rijk ons van het grootste geweld des oorlogs. De Spaansche Nederlanden waren zeer verarmd en gingen van jaar tot jaar achteruit. Bij hetgeen de Koning van *Spanje* in Oost en West verloor, verminderden zijne inkomsten, en thans had God eene nooit verwachte genade verleend, daar Hij in *Catalonië* en *Portugal* Spaansche onderdanen tegen de Spaansche tirannie in opstand had gebracht. Ook mocht men hopen, dat de Koning van *Groot-Britannië*, nu hij op een goeden voet met zijn Parlement moest blijven, ons meer vriendschap zou betoonen. Al deze zegen en al de ervaren voorspoed zou van deze Hooge Regeering worden weggenomen, zoo men dien zegen ondankbaar versmaadde en als met voeten trad. De Staten en Regenten van *Holland*, en »in volk, in rijkdom, in nering en gewin" werd in de geheele wereld *Hollands* gelijke niet gevonden, moesten gedachtig zijn, hoe hunne voorvaderen in bezwaarlijke tijden gezind waren geweest. De bond der Unie had tot *Hollands* macht geleid, en des te meer betaamde het, te bedenken, dat het niemand vrij stond, afzonderlijke raadslagen te treffen over zaken, waarmede de ondergang zoo van den een als van den ander gemoeid kon zijn. Op deze gronden »vermaanden, waarschuwden, verzochten en baden" zij de Staten van *Holland*, die Leden dezer Provincie, welke verkeerd mochten ingelicht zijn, tot een ander gevoelen te bewegen, en te zorgen, dat de eendracht en het vertrouwen tusschen de Provinciën niet verbroken, en het schadelijk voorbeeld eener afzonderlijke afdanking voorgekomen mocht worden. Was het noodig middelen te beramen tot verlichting van den last der Provincie, dan waren de andere Gewesten bereid om met Hun Edel Mogenden in overleg te treden [1]. — In weerwil van deze ernstige vermaning, besloten de Staten van *Holland* zich niet te laten storen in een onbevooroordeeld onderzoek van de vraag, wat hun tot herstel hunner financiën dienstig was, en de uitkomst der overleggingen was, dat de vermindering van het aantal manschappen der compagniën slechts aan misbruiken den pas zou afsnijden, en geene werkelijke verzwakking van het leger ten gevolge zou hebben: dus moest zij worden doorgezet, doch, ten einde de hatelijkheid van den maatregel en de opspraak weg te nemen, onder een anderen naam. Wel behoorde men wat over te hebben om van de gebeurtenissen in *Catalonië* en *Portugal* partij te trekken, doch daartoe was de instandhouding van zulk eenen bezwarenden en onordelijken staat van oorlog niet noodig. De vijftig compagniën, hield men vol, moesten, zoo zij niet werden afgedankt, uit de middelen der Generaliteit, daartoe bezuinigd, worden onderhouden. — Dit gevoelen evenwel was niet eenparig. Integendeel er waren leden, die bezwaar hadden tegen een opzet, dat, zeiden zij, tegen het streven van de Staten-Generaal, tegen Zijne Hoogheid en tegen de Unie aandruiste. Bij dezen wogen de gronden, door Hun Hoog Mogenden aangevoerd, en zij beweerden, dat de bezuiniging voorloopig toch slechts onbeduidend zou kunnen zijn. Doch ook zij

[1] *Resol. Stat.-Gener.* 25 Jan. 1641. *Resol. Holl.* 25 Jan. 1641.

vonden goed, dat de betaling van de 50 compagniën op de begrooting der Generaliteit werd gebracht [1]. In Mei (1641) echter werd reeds in bedenking genomen om deze compagniën tot den laatsten October aan te houden, ten einde dan »naar den loopenden staat van de zaken der wereld" nader op het al of niet afdanken te besluiten [2]. Dat werd ten slotte vastgesteld; maar de vermindering, die op de afschaffing van menig misbruik nederkwam, ging daarentegen door, en *Holland* was de eenige Provincie niet, die ze doorzette [3]. 1639—1644.

Uit deze overleggingen tusschen de Staten van *Holland* en den Prins van *Oranje* bleek de invloed, dien de beschouwing van den toestand van *Duitschland* op de besluiten uitoefende, welke hier te lande genomen werden. De handhaving hunner onzijdigheid tegenover Keizer en Rijk, in weerwil der ondersteuning aan de Hessen en de Zweden verleend, bleef steeds het doel van Hun Hoog Mogenden.

In overeenstemming met deze staatkunde verzochten zij Zijne Hoogheid, in het voorjaar van 1640, den Generaal LAMBOY te schrijven, en hem af te vragen, of en hoe hij van zijne zijde de onzijdigheid dacht te onderhouden [4], en antwoordden zij den Graaf VAN WAEL, die, te *Warendorf* (in *Westfalen*) gevestigd, de keizerlijke troepen tusschen *Rijn* en *Wezer* commandeerde en verklaard had op eenen voet van onzijdigheid met de onzen te zullen verkeeren, in dier voege dat zij hem blijken moesten niets anders te verlangen [5]. Geheim derhalve moest het besluit der Staten blijven, in dezen zelfden tijd genomen, waarbij zij den agent der Landgravin te *'s Gravenhage*, JOACHIM VAN WICQUEFORT, machtigden om, zonder 's Lands rechten te betalen, de oorlogsbehoeften, die hij voor de Landgravin van *Hessen* gekocht had, uit te voeren, onder voorwaarde dat deze Vorstin binnen eene maand of zes weken tot vijandelijkheden tegen den Keizer en zijne partij overging [6]. In Juli daaraanvolgende was deze voorwaarde vervuld [7]. — De Oostfriezen waren de eersten, die van dit besluit der Landgravin de bedroevende gevolgen ondervonden. Immers nu bleven de Hessen in de wapenen en voor een groot deel in hun Graafschap gelegerd. Er dreigde in Augustus (1640) een gevecht tusschen Hessen en Keizerschen op of binnen de grenzen van *Oost-Friesland*, en de druk der oorlogsbelasting was zoo groot, dat verscheidene ingezetenen hunne landerijen ontliepen om daaraan te ontkomen [8]. Op de klachten, deswegens bij Hun Hoog Mogenden ingebracht, kregen de Gedeputeerden der Stenden ten antwoord, dat, zoodra zij de zekerheid hadden, dat de Oost-Friezen in eendracht met hunnen Graaf voor de verdediging hunner grenzen zouden kunnen en willen zorgen, de Staten zich beijveren zouden om

Onzijdigheid met den Keizer voortgezet.

Niettemin de Hessen ondersteund.

---

[1] *Resol. Holl.* 30 Jan.; 2 Febr. 1641. [2] *Resol. Holl.* 8 Mei, 1641. [3] AITSEMA, p. 764.

[4] *Resol. Stat.-Gener.* 5 April, 1640. [5] *Resol. Stat.-Gener.* 22 Maart; 18 April, 1640.

[6] *Secr. Resol.* 31 Maart, 1640. [7] *Resol. Stat.-Gen.* 28 Juli, 1640.

[8] *Resol. Stat.-Gener.* 24, 30 Aug. 1640.

1639—1644. de ontruiming van hun Gewest door de Hessen te verkrijgen [1]. Thans bepaalden zij zich tot het verzoek aan de Landgravin om de Oost-Friezen zooveel mogelijk te sparen [2].

Maar de Oost-Friezen waren de eenigen niet, die zich over de Hessische troepen beklaagden. Ook te *Calcar*, waar KAREL RABENHAUPT commandeerde, hadden zij een hoofdkwartier gevestigd, en van daaruit trachtten zij de omliggende streek, ja zelfs de landen beoosten den Rijn, tot geregelde oorlogschatting te verplichten [3]. Deze landen hadden de Staten tegen de inlegering van de troepen van den Keurprins van de *Palts* beschut en wenschten zij thans van den druk der Hessen bevrijd te zien blijven, ten einde den Keizerschen geene aanleiding te geven om aldaar mede oorlogsbelasting te vorderen en alzoo in botsing te komen met de garnizoenen van Hun Hoog Mogenden, in de vestingen aan den Rijn gelegerd. Tevens liepen de domeinen van den Keurvorst van *Brandenburg* gevaar, daar de Hessen hem als vijand beschouwden [4]. Intusschen vergunden de verbintenissen, die er tusschen de Staten en dien Vorst bestonden, Hun Hoog Mogenden niet, te gedoogen, dat zijne bezittingen werden aangesproken, te meer omdat die bezittingen hem in staat moesten stellen zijne schuld bij den ontvanger van een hunner kantoren af te lossen [5].

De domeinen van den Keurvorst van *Brandenburg* van wege de Staten met executiebedreigd.

Steeds hing den Keurvorst van *Brandenburg* de executie zijner Kleefsche landen ter betaling van den ontvanger HOEFIJZER boven het hoofd [6]. Daar deze ontvanger, niet eenmaal het benoodigde bekomende om de renten van des Keurvorsten schuld te voldoen, op het punt stond van zijne betalingen te moeten staken, scheen in het voorjaar van 1640, in weerwil van de pogingen van Markgraaf SIGISMUND, die door den Keurvorst naar *Kleefschland* was gezonden om de ingezetenen tot eenige opoffering te bewegen [7], de executie voortgang te zullen hebben. De Staten van *Holland* drongen er krachtig genoeg op aan; slechts de Raad van State aarzelde en zocht uitvluchten [8]. Alsnu besloot de Keurvorst de Stenden van *Kleefschland* om hulp aan te spreken. Tegen den 10den Mei (1640) beschreef hij eenen Landdag te *Emmerik*, en door zijnen Agent HEIMBACH liet

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 14 Sept. 1640. [2] *Resol. Stat.-Gen.* 2 Oct. 1640.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 10, 30 Nov. 1640.

[4] Althans ging de Gereformeerde Religie onder de Brandenburgsche, zoowel als onder de Palts-Neuburgsche Regeering, in de Kleefsch-Guliksche landen sterk achteruit. De predikanten werden niet betaald uit de geestelijke goederen, daartoe bij de traktaten aangewezen: Luthersche en Roomsche Kerkedienaars werden in hunne plaatsen gedrongen (*Resol. Stat.-Gen.* 13 Oct. 1639).

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 10 Oct. 1640.

[6] Zie hierboven, bl. 168, 169. *Resol. Stat.-Gen.* 5, 19 Oct. 1639. *Resol. Holl.* 5, 12, 18, 19 Oct.; 21 Dec. 1639. [7] De Markgraaf stierf in Mei, 1640 (*Resol. Stat.-Gen.* 22 Mei 1640).

[8] *Resol. Stat.-Gen.* 4, 18 April, 1640. *Resol. Holl.* 13, 30 Maart; 25, 26 April, 1640.

bij Hun Hoog Mogenden verzoeken, derwaarts eenigen uit hun midden af te vaardigen, om in het belang des Keurvorsten te adviseeren [1]. Vaardig waren de Stenden echter niet om gelden toe te staan. En geen wonder, de landvorstelijke stam had geene wortels in den bodem geschoten. De Keurvorst hield elders zijn verblijf, en wat gingen den Rijnlanders de schulden aan van hunnen Heer, wiens voorzaten zich uitgeput hadden om zich in het verre land van *Pruisen* uit te breiden? Bovendien, de Staten-Generaal hadden vroeger verklaard, dat zij zich aan den Keurvorst hielden en de gelden uit diens domeinen moesten gevonden worden. Zoo zij dus tot eene opoffering kwamen, rekenden zij die voor de opheffing van menige grieve te verkoopen. Hoe het zij, in weerwil dat de Stenden één en andermaal bijeen waren gekomen, was er weldra al weder, om de executie te keeren, eene geldopneming noodig, die echter bezwaarlijk tot stand kwam [2]. In het begin van Juli zou de Regeering te *Emmerik* voor de laatste maal aangemaand worden, en dan de executie ongetwijfeld doorgaan [3]. Doch wederom bleef zij achterwege, en de Raad van State, tot verantwoording geroepen, verklaarde op nieuw, dat zijne Commissarissen in *Kleefschland*, behalve de executie, nog eene andere taak hadden, te weten de herstelling van de vestingwerken der grenssteden: deze taak begrepen zij eerst te moeten vervullen; maar daartoe ontbraken de fondsen, en de Provincie *Holland*, die op de executie aandrong, had nog 20,000 gulden te betalen van hare quote in de petitie tot die vestingwerken ingewilligd. — Mits de andere Provinciën haar aandeel betaalden, was *Holland* niet ongezind om die schuld te voldoen [4]. Doch ten einde de zaak niet langer op den onwil van den Raad van State te laten afstuiten, kwamen de Staten van *Holland* met dit Collegie overeen, dat Hun Edel Mogenden de executie door hunne Gedeputeerden zouden laten tot stand brengen, ten einde de Admiraliteit van *Amsterdam* bewogen worden mocht, de schuldbekentenissen van HOEFIJZER te erkennen, en deze ambtenaar, die zich beklaagde, dat hij het slachtoffer worden zou van de bereidwilligheid, waarmede hij »in benauwde tijden het Land met zijn persoonlijk krediet gestijfd had", voor bankroet bewaard mocht worden. Deze schikking kon den Staten-Generaal onmogelijk naar den zin zijn. Immers streed het tegen de goede orde, dat zulk eene taak aan eene bijzondere Provincie werd opgedragen. Aldus achtten Hun Hoog Mogenden den Raad van State geenszins van zijne taak ontheven, en gelastten hem tot de executie over te gaan, zonder die van eenige voorwaarde afhankelijk te maken [5]. Toch zette de Raad van State de zaak niet door: steeds hoopte men van de Kleefsche Stenden geld te krijgen. Vooral de Steden waren weigerachtig, en nu verzocht de Brandenburgsche Regeering Hun Hoog Mogenden, den Steden aan het verstand te brengen, dat de Keurvorst zijnen

1639—1644.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 21 April, 1640. [2] *Resol. Stat.-Gen.* 18 Mei; 30 Juni, 1640.
[3] *Resol. Stat.-Gen.* 6, 13 Juli; 16 Aug. 1640. [4] *Resol. Stat.-Gen.* 23 Aug., 1640.
[5] *Resol. Stat.-Gen.* 28 Juli; 11 Aug. 1640. *Resol. Holl.* 7, 11, 12, 26, 27, 28 Juli, 1640.

1639—1644. Stenden geene verplichting opleide, maar hun slechts, als van ouds, eene *bede* deed om ongehouden vrijwilligen onderstand [1]. Tegen het einde van Augustus (1640) kwam de zaak verder dan zij tot nog toe gekomen was: twee leden van den Raad van State, de Heeren VAN DER CAPELLEN TOT RIJSSELT en GOUDSWAERT, zouden eene commissie en acte van indemniteit tot de executie krijgen; doch ook nu kwam er eenig oponthoud [2], en toen die commissie eindelijk vastgesteld was, kwam hier de Heer JOACHIM FREDERIK VON BLOMMENTHAL, dien AITSEMA [3] een welbespraakt edelman noemt, door de Brandenburgsche Regeering te *Emmerik* afgevaardigd. Behalve dat hij eenige zekerheid gaf, dat er spoedig eenig opgenomen geld zou ontvangen worden, verklaarde hij, dat de Stenden den Keurvorst waarschijnlijk de noodige penningen zouden verschaffen, ten einde »hem niet hulpeloos te laten". Nogmaals spoorden Hun Hoog Mogenden de Stenden aan om van die goede gezindheid de gevolgen te doen zien [4].

Zoo was de zaak van de executie der Brandenburgsche domeinen nog altijd hangende, toen nevens WICQUEFORT de Heer ADOLF WILHELM VAN KROSING, van wege de Landgravin voor Hun Hoog Mogenden verscheen. Haar land, dit hadden zij in last te verklaren, was te gronde gericht, zoodat het haar onmogelijk viel de kosten van den oorlog te dragen. Toch wilde zij zich in het bezit der ingenomen posten handhaven. Maar daartoe moest zij de toevlucht nemen tot Hun Hoog Mogenden. Dezen hadden daarbij het grootste belang. Door hare krijgsmacht toch zou de overlast en het gevaar afgewend kunnen worden van de Westfaalsche en Brunswijksche Landen, die in *Duitschland* alleen nog overig waren ten dienste van de goede zaak. Met de afdanking der vier regimenten [5] was de haar voorgespiegelde hoop op eene met onze krijgsmacht gemeenschappelijke onderneming haar benomen; doch zij rekende op subsidie in krijgs- en mondbehoeften: die immers hadden Hun Hoog Mogenden haar toegezegd voor het geval dat zij geenen vrede sloot. Reeds dadelijk vraagde zij eenig geschut te leen ten behoeve van de vestingen in *Oost-Friesland*, door hare troepen bezet: het kon den naam hebben, alsof zij die stukken gekocht had. De nood noopte haar hare kwartieren uit te breiden, ten einde hare 120 compagniën te voet en 60 te paard te onderhouden; maar hare macht, dus verdeeld, was Hun Hoog Mogenden tot een voormuur, en belette den vijand, hetgeen hij vroeger wel gedaan had, uit die oorden hulpmiddelen te trekken. Ten slotte: de Landgravin was steeds bereid tot gemeenschappelijke krijgsondernemingen, met ons te beramen, en zou niets liever wenschen, dan dat Hun Hoog Mogenden in

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 16 Aug., 1640. *Resol. Holl.* 3 Aug., 1640.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 21, 22, 23, 25, 27 Aug., 1640. [3] II, bl. 725.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 4, 8 Sept. 1640. *Resol. Holl.* 20, 21 Sept. 1640.

[5] Zie hierboven, bl. 223, 242.

eene werkelijke alliantie traden zoo met haar, als met het Huis *Brunswijk* [1], hetwelk, dit kon zij verzekeren, daartoe alleszins geneigd was [2]. Weldra had de Landgravin eene bijzondere reden om toevoer van allerlei mond- en krijgsbehoeften naar *Calcar* te verzoeken: er kwamen, namelijk, troepen van LAMBOY, en daaronder *Spaanschen*, naar het Guliksche afzakken, en het was te duchten, dat zij het op *Calcar* gemunt hadden [3]. 1639—1644.

Zoo hadden Hun Hoog Mogenden in die oorden strijdige belangen: de Hessen aan den nood prijs gegeven laten, konden zij niet, en hun de onbelemmerde invordering van de inkomsten van sommige der landstreken, waar zij gelegerd waren, te vergunnen, zulks zagen zij zich door hun eigen belang verboden: hoe toch konden zij de mededinging van Hessische licentkantoren op de vaart langs *Maas* en *Rijn* dulden [4], of de hulpmiddelen van den Keurvorst van *Brandenburg*, die zij zelven dachten te innen, aan de Hessen overlaten?

Aan den Heer VON BLOMMENTHAL had deze Vorst volmacht gegeven om met zijnen schuldeischer in schikking te treden, en te zeggen wat hij doen en hoeveel hij in gereede penningen betalen kon. [5]. Maar vooraf beval hij zich nog bij monde van dien onderhandelaar aan de welwillendheid van Hun Hoog Mogenden aan. Hij had niet verwacht, dus liet hij verklaren, dat de Staten hem zoo streng interessen op interessen in rekening zouden brengen, maar gehoopt, dat zij den bedorven toestand zijner Landen in aanmerking zouden nemen. En bovendien had hij met de onbillijkheid zijner Kleefsche Stenden te strijden: vooral die van de Oostzijde van den Rijn betoonden zich onvriendelijk jegens hem. Gedurende den geheelen tijd van zijne Regeering hadden zij niet de waarde van een enkelen daalder opgebracht, die den Keurvorst in het bijzonder ten bate was gekomen: alles was aan de soldaten besteed. De slotsom der rede was, te bidden, dat de executie nog geschorst werd: zulk eenen fellen maatregel kon hij bij de aanbiedingen, die hij doen wilde, van zijne goede vrienden niet verwachten [6].

---

[1] De hertogen van *Brunswijk en Luneburg* hadden in 1639 tegen den Keizer, die de restitutie van het Stift *Hildesheim* eischte, bij *Denemarken* heul gezocht; doch CHRISTIAAN had hun aangeraden zich niet tegen de Keizerlijke macht onder den generaal VON HATZFELD te verzetten (*Legatie van Burch en Coenders*).

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 12 Oct. 1640.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 18 Oct. 1640.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 23, 25 Oct. 1640.

[5] 's Keurvorsten aanbiedingen staan vermeld in *Resol. Stat.-Gen.* 16 Nov. 1640. In de laatste dagen van het jaar 1640 verzocht BLOMMENTHAL op nieuw, dat men de executie, waartoe, zeide hij, reeds aanstalten gemaakt waren, zou schorsen. De Staten gaven het verzoek gehoor, en schreven aan de steeds weigerachtige Kleefsche Stenden, om hen over te halen dat ze de helft der schuld zouden bewilligen, in het vast vertrouwen, dat hun »op hunne gravamina redelijk contentement zou worden gedaan" (*Resol. Stat.-Gen.* 21, 23 Dec. 1640).

[6] *Resol. Stat.-Gen.* 24 Oct. 1640. AITSEMA, p. 725.

1639—1644.

Maar vooral, hoe konden de Staten met genoegzaam vertrouwen beweren, dat zij de onzijdigheid jegens Keizer en Rijk in acht namen; hoe op de baten dier onzijdigheid aanspraak blijven maken, terwijl de Hessen voorgaven op gezag der Staten-Generaal op te treden, en tegelijk de Franschen om en bij *Maastricht* het deden voorkomen, alsof zij in den strijd tegen het Rijk de Nederlandsche troepen en het gezag der Nederlandsche Overheid tot bondgenoot hadden? De Rijksvorst, die, zoo er onzijdigheid en geen oorlog tusschen de Vereenigde Provinciën en het Rijk bestond, daarvan vooral de baten moest genieten, maar deze maar al te zeer meende te derven, was de Keurvorst van *Keulen*, Prins-Bisschop van *Luik*. Zoo laat het zich begrijpen, hoe hij in het najaar (van 1640) eenen afgevaardigde, Doctor LAMBERT NUTTEN, herwaarts zond, die, den 26 October voor de Staten verschenen, daar het volgende zeide: De ijver van den Keurvorst voor de onzijdigheid was bekend: reeds had hij bewerkt, dat de Keizerschen onder den Graaf van HATZFELD uit het Guliksche waren afgetrokken; ook de troepen van LAMBOY zouden aftrekken. Maar hoe te verwachten, dat de Keizerschen die oorden bleven ontzien, nu de Hessen gekomen waren? En die Hessen gaven voor, dat de Nederlandsche troepen op den Rijn hun den toegang vrij gelaten hadden, en dat zij door de Staten met krijgsbehoeften ondersteund werden. Zoo was de baan tot de terugkomst der Keizerschen geopend, en hij zou die niet kunnen beletten. Velen in het Rijk wenschten niets liever, dan eene aanleiding om Hun Hoog Mogenden een blijk van wantrouwen te geven, en den oorlog van hunne nabijheid naar elders te verplaatsen. Dus vertrouwde hij, dat de Staten zouden zorgen, dat de Hessen, die zich nu, bij het stroopen, almede beurtelings van Fransche en van Staatsche passen bedienden, uit *Calcar* verwijderd werden. In dit geval verbond hij zich, dat de Keizer die kwartieren niet door zijne troepen zou laten betrekken [1]. — Dit was een voorstel tot eene wederzijdsche ontruiming, waaraan zich ook de Hertog van *Palts-Neuburg* aansloot [2]. Doch hoe konden de Staten daar thans toe medewerken, nu zij, zoo nauw met *Frankrijk* verbonden, gehouden waren de Franschen op elk gebied te ondersteunen, om op hunne beurt door de Franschen ondersteund te worden? En de Koning van *Frankrijk*, bij monde van den nieuwen Ambassadeur, verlangde uitdrukkelijk, dat wij de Hessen in de door hen ingenomen stellingen zouden handhaven. Op dezen eisch antwoordden de Staten, dat zij voort zouden gaan, den Hessen met toevoer van mond- en krijgsbehoeften bij te staan, maar dat de onzijdigheid tegenover het Rijk hun verbood iets rechtstreeks tot verdediging van *Calcar* te verrichten [3]. — Het beste wat men nog aan de klachten uit *Keulen* te gemoet kon voeren, was dit, dat de Keizerschen op Rijks bodem niet zelden door Spaanschen

De Keurvorst van *Keulen* dringt aan op verwijdering der Hessen.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 26 Oct. 1640.
[2] *Resol. Stat.-Gen.* 7, 14 Dec. 1640.
[3] *Resol. Stat.-Gen.* 22 Nov. 1640.

werden versterkt. Kon men dan wraken, dat wij ons met bevriende troepen als met een voormuur omschansten? — En dat de Keizerschen inderdaad hulp van de Spanjaarden ontvingen, berichtten de Gecommitteerden van den Raad van State, op dat tijdstip te *Emmerik* [1], en verzekerde eene memorie, den 28sten November (1640) ingediend, waarin gewaagd werd van Spaansch geschut, door LAMBOY tot de inneming van *Sonsbeek* [2], gebruikt, en van een Spaansch regiment, dat hem daarbij van dienst was geweest. En deze generaal was het, die toen zijn hoofdkwartier te *Goch* gevestigd had, en vandaar *Calcar* bedreigde. Ook bij dit gevaar bepaalden de Staten er zich toe de Hessen slechts met krijgsmateriëel te gemoet te komen. Op het verzoek om den Hessischen luitenant-generaal, den Graaf van EBERSTEIN [3], met troepen bij te staan, antwoordden zij niet. Zij lieten het aan den Prins van *Oranje* over, op eigen verantwoordelijkheid te handelen, zoo zich werkelijk een geval voordeed, waarbij Nederlandsche troepen op Rijks bodem tusschen beiden zouden moeten treden [4]. 1639—1644.

Ook als Prins-Bisschop van *Luik* hadden de Staten met den Keurvorst van *Keulen* te doen, en de toestand dier stad, verdeeld tusschen twee partijen, gaf Hun Hoog Mogenden velerlei bemoeiing [5]. De eene partij kon men de Fransch-Hollandsche heeten: zij bestond uit aanhangers van de regeeringsbeginselen van den Kardinaal DE RICHELIEU; de andere was Spaanschgezind, en heulde met RICHELIEU's tegenpartij [6]. Onlusten te *Luik*.

In het najaar van het jaar 1639 scheen de Spaanschgezinde partij te *Luik* weder de bovenhand te zullen krijgen. Althans toen verzochten de Staten den Prins van *Oranje*, dat hij den Goeverneur van *Maastricht*, Hertog van BOUILLON, zou aanschrijven, in geval onze tegenpartij aldaar door de Spanjaarden ondersteund werd, zich niet te ontzien, en de stedelijke Regeering met zijne troepen te hulp te komen [7], en de Koning van *Frankrijk* besloot den Abt DE MOUSSON weder derwaarts af te vaardigen, om, zoo heette het, de onzijdigheid te handhaven [8], dat is, te zorgen, dat de Regeering zich niet tot inwilligingen aan de Spaanschen gedrongen zag. Inderdaad de Baron DE JEHAING, die te *Huy* commandeerde, lichtte krijgsvolk met medewerking van de Spaansche garnizoenen, en onderwierp het land van *Luik* met geweld aan de verplichting om oorlogsbelasting te betalen. Hierover beklaagde zich de Stad bij *Frankrijk* en onzen Staat. En niet te vergeefs. De Staten kregen mededeeling van eenen brief, door den Koning

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 30 Nov. 1640. [2] Bezuiden *Calcar*.

[3] MILANDER of HOLZAPFEL was bij de Landgravin in wantrouwen geraakt en door haar ontslagen. Later trad hij in dienst van de andere partij (AITSEMA, II, p. 726).

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 28 Nov.; 29 Dec. 1640. [5] Zie hierboven, bl. 57—59.

[6] De eerste droeg den naam van *Grignoux*, de tweede dien van *Chiroux*.

[7] *Resol. Stat.-Gen.* 19 Oct. 1639. [8] *Resol. Stat.-Gen.* 8 Nov. 1639.

1639—1644. van *Frankrijk* over deze zaak aan den Keurvorst van *Keulen* geschreven, en de Heer D'AMONTOST, die hun de mededeeling deed, verzocht uit 's Konings naam, dat Hun Hoog Mogenden eene missieve van dezelfde strekking tot den Keurvorst zouden richten. Zij deden het; doch, had de Koning dreigende taal gebruikt [1], Hun Hoog Mogenden bezigden zachter bewoordingen [2]. Maar de maatregelen van den Koning van *Frankrijk* baatten evenmin als die van Hun Hoog Mogenden. In den zomer van 1640 won het te *Luik* de Spaanschgezinde op de tegenovergestelde partij. Zelfs de Abt DE MOUSSON moest beleedigingen verduren, en met verscheidene Luikenaren nam hij de wijk naar *Maastricht*. Na ontvangst van eene memorie van den Secretaris BRASSET over deze zaak besloten Hun Hoog Mogenden, op advies van den Prins en de Gedeputeerden te velde, de Luiksche uitgewekenen te *Maastricht* tegen alle feitelijkheden, zelfs tegen den Keurvorst van *Keulen*, te beschermen [3]. Welhaast had de commandant te *Maastricht*, STEIN CALLENFELS, de gelegenheid om in dien geest te handelen. Twee personen, die tot diegenen behoorden, welke den Franschen Agent in zijn huis hadden aangerand, vertoonden zich te *Maastricht*, en die commandant liet ze in hechtenis nemen. Dit vernemende, meldde zich BRASSET bij de Staten aan met het verzoek, dat Hun Hoog Mogenden de handelwijze van den commandant zouden goedkeuren en de gevangenen in hechtenis zouden laten houden, totdat de Koning verwittigd zou zijn. De Staten willigden dit verzoek in, op grond dat zij, aangezien de Koning in eene vaste defensieve en offensieve alliantie met hen stond, zich de schennis van het volkenrecht in den persoon van den Abt behoorden aan te trekken. Daar de Keurvorst de landheer was der te *Maastricht* aangehouden Luikenaren, en te gelijk voor de helft Soeverein van *Maastricht* zelf, zoo was het natuurlijk, dat hij zijnen Agent, toen te *'s Gravenhage*, klagen liet, dat die personen aan hunnen natuurlijken rechter onttrokken wer-

---

[1] Klaagde de Koning van *Frankrijk* over den overlast van Spaansch krijgsvolk op het grondgebied van *Luik*, de Stad *Aken* beklaagde zich bij de Staten over de afpersingen, die haar door Fransche soldaten werden aangedaan. Zij zocht herstel bij Hun Hoog Mogenden op grond van de onzijdigheid, haar bij resolutie van 3 Juli, 1638, verleend. De Staten-Generaal gaven haar slechten troost, door te verklaren, dat wat de troepen van TURENNE deden, hen niet aanging. (*Resol. Stat.-Gen.* 9 Febr. 1640.).

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 14; 16 Nov. 1639. AITSEMA, p. 643. Sints het eind van het jaar 1631 was ISAAC LUZ Agent van de Staten te *Luik* (*Resol. Stat.-Gen.* 21 Dec., 1631. 3 Maart, 1632). In het begin van 1640 zagen de Staten naar een geschikt persoon uit om in zijne plaats te gebruiken (*Resol. Stat.-Gen.* 24 Jan., 1640.). Zij noopten LUZ herwaarts terug te keeren door hem te laten weten, dat hij zijne jaarwedde eerst zou kunnen ontvangen, als hij hier terug gekomen zou zijn.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 9, 12, 13 Aug. 1640.

den [1]. Toen DE LA THUILLERIE hier was aangekomen, kwam hij al dadelijk met het verlangen voor den dag, dat er een strenge maatregel tegen *Luik* genomen werd, hierin bestaande, dat gelijk de Koning aan die Stad de gemeenschap met zijn Rijk ontzegd had, alzoo ook de Staten alle verkeer tusschen hen en die van *Luik* zouden opheffen. De Staten zagen in dien maatregel groot bezwaar. Ja, van zulke bemoeiingen, zeiden zij, zagen zij het verlies van *Maastricht* vooruit; maar zij beloofden, den Staten en Stad van *Luik* aan te raden, tot den Koning van *Frankrijk* Gedeputeerden te zenden om zich wegens de beleediging, zijnen Resident aangedaan, te verontschuldigen [2]. 1639—1644.

Hielden de Staten den Hessen in *Duitschland*, met de noodige voorzichtigheid en zonder eene alliantie met hen aan te gaan, de hand boven het hoofd, ook de Zweden wenschten zij door hunne subsidiën, die alleenlijk te traag inkwamen, in hunnen oorlog tegen *Oostenrijk* te ondersteunen, en in aanmerking nemende, dat *Zweden* de eenige Mogendheid was, die het overwicht der hun vijandige Vorsten in de Oostzee kon te keer gaan, verlangden zij niet alleen, met die Kroon de alliantie, vroeger met GUSTAAF ADOLF gesloten, te vernieuwen [3], maar zelfs door een plechtig Gezantschap, naar *Stockholm* afgevaardigd, met die taak te belasten, hunne hoogachting voor deze Mogendheid te toonen.

In den tijd, die er verliep vóórdat deze Legatie genoegzaam was voorbereid, bleef de misnoegde stemming der Staten tegen *Denemarken* voortduren, niettegenstaande Koning CHRISTIAAN door van zijne zijde een verhaal van het tusschen hem en de Nederlandsche Gezanten voorgevallene wereldkundig te maken, getoond had, dat het gebleken ongenoegen der Staten hem niet onverschillig had gelaten, en dat hij raadzaam gevonden had zijn gedrag eenigermate te verontschuldigen [4]. Ook op het aanbod van den Koning van *Groot-Britannië* om als bemiddelaar tusschen zijnen oom en de Staten op te treden [5], sloegen zij geen acht, en nog in den zomer klaagde KAREL I, dat er op dit zijn aanbod niet geantwoord was [6]. Verre van bemiddeling aan te nemen, namen de Staten de grieven, die eenigen hunner kooplieden tegen *Denemarken* hadden, te baat, om deze Mogendheid, wier bedoelingen zij steeds te duchten meenden te heb-

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 17 Sept.; 1, 26 Oct. 1640. In Juni, 1641, werden de gevangene Luikenaren onder cautie ontslagen, in afwachting van de aankomst van vier Commissarissen van de beide Soevereinen van *Maastricht*, die over hen recht zouden spreken (*Resol. Stat.-Gen.* 15, 22 Juni, 1641.).

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 22; 23 Nov. 1640. 23 Jan.; 11 Febr. 1641. *Res. Holl.* 29 Nov. 1640.

[3] Zie hierboven, bl. 220.

[4] Zie het verhaal bij AITSEMA, II, bl. 636—639.

[5] Zie hierboven, bl. 259, 260.

[6] *Resol. Holl.* 9 Maart; 2 Juli, 1640. *Resol. Stat.-Gen.* 3 Juli, 1640.

1639—1644. ben, door een krachtig optreden van hare voornemens te doen afzien. De kooplieden, namelijk, welke op *Kola*, vanwaar zij voornamelijk pelterijen bekwamen, en voorts op de Lapsche kust handel dreven, zagen hunne schepen door den Admiraal en andere zeeofficieren van den Koning van *Denemarken* naar *Koppenhagen* opgebracht, waar zij niemand hadden, die hunne zaak durfde verdedigen [1]. Daartegen verzochten zij dat voorzien, en daarvoor verlangden zij dat hun schadeloosstelling zou verschaft worden. De Staten wonnen het advies van Zijne Hoogheid in, en daarna verzochten zij de Provinciën te willen bedenken, wat men, om voldoening te bekomen, zou aanvangen. En toen men nu bericht kreeg, dat de Koning een 6000-tal bootsgezellen zocht te lichten en daartoe varend volk uit deze Landen onder de hand poogde te winnen, werd door eene Commissie uit de Staten-Generaal met Zijne Hoogheid overlegd, wat te doen, hetzij door dezen Staat alleen, hetzij (men had bepaaldelijk *Zweden* op het oog) door uitheemsche Vorsten, ten einde aan het ongelijk, door *Denemarken* ons op alle punten door onrechtmatige tolheffingen aangedaan, paal en perk te stellen. Immers daar die buitensporige tollen den aankoop van scheepstimmerhout op den duur onmogelijk zouden maken, zoo stond »deze Staat van zijne ziel, dat is, van de zeevaart te worden beroofd." Gelijk men bij de beraming van oorlogsbedrijven gewoon was, zoo werd aan die Commissie de bevoegdheid gegeven om besluiten te nemen van gelijke kracht, alsof zij in de volle Vergadering van Hun Hoog Mogenden genomen waren [2]. Als een eerste middel van bedwang sloeg *Amsterdam* het denkbeeld voor om het uitzeilen der schepen, hetwelk gewoonlijk tegen het eind van Maart of het begin van April plaats had, ditmaal eerst tegen het eind van Mei toe te staan, »om middelerwijl te zien, wat de Koning van *Denemarken* ten aanzien van de tollen doen zou" [3]. De Commissie nam dit denkbeeld over, maar ging verder, en stelde voor, dat dadelijk alle vaart uit deze Provinciën, ja ook uit de *Eems*, op *Noorwegen* en de *Sond*, tot nader order, op verbeurte van schip en goederen, zou verboden worden; dat voorts ten eersten tot eene Ambassade naar *Zweden* en de Hanzesteden zou worden besloten; dat intusschen aan de Admiraliteiten en aan alle Directeurs, met de uitrusting van schepen belast, zou worden aangeschreven, de bodems onder hunne Directie gereed te maken om zee te kiezen, en dat bovendien in overweging zou worden genomen, of het gewicht der zaak niet noodzakelijk maakte, door het inhuren van schepen, eene vloot bijeen te brengen, zoo sterk als in het vorige jaar, toen de Spaansche armade te *Duins* lag. Dit was eene soort van bedreiging met de vernieling der Deensche vloot, gelijk de Spaansche vernield was. — Hoezeer de Prins van *Oranje* op dit oogenblik te ongesteld was om zich met gewichtige bezigheden te

Maatregelen tegen *Denemarken*.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 13 Maart, 1640. *Resol. Holl.* 14, 15 Maart, 1640.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 13, 16, 18 Jan.; 25, 27 Febr. 1640. *Resol. Holl.* 2, 6 Maart, 1640.

[3] *Resol. Holl.* 7 Maart, 1640.

bemoeien en vergaderingen van Commissies, die uit vele leden bestonden, bij te wonen, hechtte hij niettemin zijn zegel aan dit voorstel, en de Staten van *Holland* namen voor, het gevoelen hunner lastgevers aangaande eene zoo gewichtige zaak in te winnen, maar vonden middelerwijl goed, dat het uitzeilen van schepen uit deze Landen op de voorgeslagen boete voorloopig verboden zou worden [1]. De Staten-Generaal vereenigden zich met dezen laatsten voorslag, onder voorwaarde dat de vaart op *Holstein* en op de Zweedsche havens buiten de *Sond*, met name *Gothenburg*, onder dat verbod niet zou begrepen zijn [2].

1639—1644.

Maar, zelfs dus beperkt, was de maatregel voor hen, die hem toepasten zelven, met te veel nadeel gepaard, om hem lang vol te houden. Door de staking der vaart kwam er geen geld in de kas van de Directeurs der zoogenaamde »nieuwe Equipage op *Oosten* en *Noorwegen*", en was dit Collegie ten minste niet in staat om aan den gegeven last [3] te voldoen en hunne gewone convooiers in zee te brengen [4]. Van den aanvang aan hadden vooral de ossenkoopers geklaagd, dat de toevoer van ossen zoo lang niet kon uitblijven. En ook de behoefte der *Zweden* zelve aan vervoer van granen en krijgsvolk naar *Duitschland* door de *Sond* met schepen, die zij van hier wenschten te bekomen, vorderde opheffing van het verbod [5]. Vandaar dat de vaart tegen den 30sten Mei weder werd open gesteld, en voor de ossenhaalders, die dan ook de *Sond* niet behoefden door te varen, reeds met den eersten Mei [6].

Maar nu was men dubbel op het doorzetten van de Ambassade naar *Zweden* gesteld, en daar het geen gunstigen indruk kon maken, als intusschen de betaling van het subsidie geschorst bleef, zoo toonden de Leden van *Holland*, die tot dus verre swarigheid tegen die betaling gemaakt hadden, zich daartoe thans williger [7]. Reeds vóór het einde van Maart werden de Heeren, die onlangs gecommitteerd waren om met den Prins over de maatregelen tegen *Denemarken* te handelen, met het ontwerpen eener Instructie voor de te benoemen Gezanten belast [8]. Den 19den April benoemden de Staten van *Holland* alreede de Heeren WILLEM BORREEL, pensionaris van *Amsterdam*, en ALBERT SONK, oud-burgemeester van *Hoorn* [9], en zij drongen bij de Staten-Generaal sterk op

Gezantschap naar *Zweden* benoemd.

---

1 *Resol. Holl.* 9, 10 Maart, 1640.

2 *Resol. Stat.-Gen.* 12, 13, 16 Maart, 1640. *Resol. Holl.* 13, 14, 15 Maart, 1640.

3 *Resol. Stat.-Gen.* 28 Maart, 1640.

4 *Resol. Stat.-Gen.* 20 April, 1640.

5 *Resol. Stat.-Gen.* 30 Maart; 23 April, 1640. *Resol. Holl.* 2, 14, 24 April, 1640.

6 *Resol. Stat.-Gen.* 20 April, 1640. *Resol. Holl.* 31 Maart; 13, 19 April, 1640.

7 *Resol. Stat.-Gen.* 2 Maart; 23, 28 April, 1640. *Resol. Holl.* 16, 31 Maart; 25 April, 1640.

8 *Resol. Stat.-Gen.* 24 Maart; 19 April, 1640. *Resol. Holl.* 21, 24 Maart; 3, 14, 17, 18 April, 1640.

9 *Resol. Holl.* 19, 21 April, 1640.

1639—1644. bespoediging der zaak aan. Alleen de Gedeputeerden van *Zeeland* moesten nog de toestemming hunner principalen afwachten. Ook in de levering van het subsidie aan *Zweden* was deze Provincie op dit oogenblik de achterlijkste. Doch den 4den Mei waren de Staten-Generaal gereed, en nevens de beide door *Holland* aangewezene Heeren, benoemden zij de Heeren VOSBERGEN en EPEUS VAN AYLVA. Het Zeeuwsche lid (de Heer VAN VOSBERGEN) verontschuldigde zich, en alsnu bleef het gezantschap aan de drie overigen opgedragen [1].

In het begin van Juni (1640) vertrokken [2], namen zij de reize over *Duitschland*, en deelden, volgens hunne Instructie, aan de Regeeringen der Vorsten en Steden, die bij de vaart op de Noord- en de Oostzee belang hadden, mede, dat het hoofddoel hunner zending in de handhaving van den vrijen handel op die zeeën gelegen was. Tevens brachten zij haar onder het oog, dat die handhaving ook hare zaak was, en dat het daartoe thans het geschikte tijdstip was, weshalve het ook haar geraden zou zijn gezantschappen met hetzelfde doel naar *Zweden* te zenden. Uit *Bremen* hadden zij Hun Hoog Mogenden te berichten, dat een Deensch oorlogschip op de *Wezer* alle uit- en inkomende schepen onderzocht; streken zij niet dadelijk, dan werd er een kanonschot gelost, en voor ieder schot moest een rozenobel betaald worden: wie niet kon of wilde betalen, werd aangehaald en te *Bremer-lehe* opgebracht [3]. Dit bericht werd aan Zijne Hoogheid te velde medegedeeld, welke uit zijn schip voor *Philippine* antwoordde. In overeenstemming met 's Prinsen advies besloten de Staten van *Holland*, dat de Resident KRAKAU gelast zou worden, den Koning van *Denemarken* te gaan begroeten en te trachten, Zijne Majesteit te bewegen die maatregelen op de *Wezer* te staken. Over hetzelfde onderwerp zou een krachtige brief aan den Aartsbisschop van *Bremen* geschreven worden, waarbij deze Vorst aan de verbintenissen met onzen Staat aangegaan, zou worden herinnerd [4], en ook de Graaf van *Oldenburg* zou gewaarschuwd worden, dat hij niet voortging met zijnen tol op dezelfde rivier te heffen, terwijl zijn recht daartoe nog niet door het Rijks Kamergericht te *Spiers* was uitgemaakt. Al deze maatregelen werden op voorstel van *Holland* door de Generaliteit vastgesteld [5]. Te meer moesten de Staten gezind zijn om geene aanmatigingen van *Denemarken* ongewraakt te laten, daar zij onlangs nog uit een brief van Kolonel WAARDENBURG, uit *Oldersum*, van plannen vernomen hadden, aan *Denemarken* toegeschreven en in niets minder dan in eene onderneming tegen *Oost-Friesland* bestaande [6]. Ook bleek het uit een schrijven onzer Ge-

Zij vertoeven in *Noord-Duitschland.*

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 21, 22, 30 April; 4, 5 Mei, 1640.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 18, 24 Mei; 8 Juni, 1640. [3] *Resol. Stat.-Gen.* 26 Juni, 1640.

[4] Zie hierboven, bladz. 167. [5] *Resol. Holl.* 26 Juni; 3 Juli, 1640. *Resol. Stat.-Gen.* 13 Juli, 1640.

[6] *Resol. Stat.-Gen.* 11 Juli, 1640.

zanten uit *Bremen*, voor welke der beide strijdende partijen het Deensche Hof thans bijstand over had. Immers meldden zij, dat CHRISTIAAN ULRICH, vrijheer van *Gulden-leeuw*, onechte Zoon van CHRISTIAAN IV, zich in dienst van den Koning van *Spanje* begeven had en voor deze Mogendheid troepen bijeenbracht. [1]. 1639—1644.

Bij de beschikking, door de Staten genomen, dat de Gezanten, naar *Zweden* bestemd, hunne reize over de Hanzesteden zouden nemen, hadden zij vermoed, dat hun aldaar van wege den Aartsbisschop van *Bremen* of van eenige andere zijde het voorstel zou voorkomen, om de bemiddeling van dien Aartsbisschop of van de eene of andere Regeering aan te nemen tot beslechting van de geschillen der Staten met Koning CHRISTIAAN. Een zoodanig voorstel, meenden Hun Hoog Mogenden, zou slechts geopperd worden om de reize hunner Gezanten naar *Zweden* te vertragen of geheel te doen vervallen. Deswegens hadden zij dezen hunnen Gezanten gelast, zulk een aanbod van bemiddeling wel beleefd te ontvangen, maar de zaak naar Hun Hoog Mogenden te verwijzen, en zich niet langer dan hoogstens tien dagen door de woordenwisselingen over diergelijke aanbiedingen te laten ophouden [2]. Werkelijk werden onzen Gezanten te *Hamburg* van wege den Koning van *Denemarken* voorstellen gedaan, die de vraag deden ontstaan, of er geene kans zou zijn om op staanden voet de gewenschte inwilligingen van dien Vorst te verkrijgen. Doch hoe veel belovend de opening van Koning CHRISTIAAN ook zijn mocht, de Staten begrepen, dat de zending naar *Zweden* daardoor niet verijdeld behoorde te worden. Hoe meer er den Koning van *Denemarken* aan gelegen scheen, om die ambassade te voorkomen, des te meer konden zij van haar voor het doel, dat zij zich voorgesteld hadden, verwachten. Dus gaven zij hunnen Gezanten bevel, de reis naar *Zweden* op het spoedigst voort te zetten, en zij behielden zich voor, later de vraag te beantwoorden, of het niet raadzaam zou zijn ook eene ambassade tot den Koning van *Denemarken* te zenden [3].

Den 23sten Juli derhalve uit *Wismar* uitgezeild zijnde, kwamen de Gezanten den 26sten voor *Stockholm* aan, waar zij eervol ontvangen en gedurende al den tijd van hun verblijf vorstelijk onthaald werden. Den derden Augustus hadden zij gehoor bij de

---

[1] *Resol. Holl.* 29 Juni, 1640. In October (1640) vernam de Nederlandsche Goeverneur van *Wezel*, de Heer VAN DIEDEN, dat GULDENLEEUW naar het *Bergschland* op weg was om die streek te brandschatten. Hij trok met 6 of 700 man tegen hem op en versloeg hem bij *Wippenfurt*. GULDENLEEUW zelf sneuvelde. De Koning van *Denemarken* trok zich deze zaak niet aan (*Resol. Stat.-Gen.* 27 Oct. 1640. AITSEMA, II. 707). Later schreef de Keizerlijke veldheer LAMBOY aan den Prins, dat de troepen van GULDENLEEUW tot versterking der Keizerschen bestemd waren geweest (*Resol. Stat.-Gen.* 6 Dec. 1640).

[2] Zie de ampliatie der Instructie en de nadere Instructie bij AITSEMA, II, p. 687, 688.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 19, 21 Juli, 1640. *Resol. Holl.* 19, 20 Juli, 1640.

1639—1644.

Toespraak der Gezanten tot de Koningin van *Zweden*.

jonge Koningin [1], en spraken haar toe in het Nederduitsch, daar de taal, in welke zij het woord voeren zouden, aan hunne keuze was gelaten. In hunne toespraak gewaagden zij van de vriendschap, die er, vooral sedert de »herstelde vrijheid en soevereiniteit van Hun Hoog Mogenden," tusschen *Zweden* en onze Provinciën bestaan had. Daarop wenschten zij der dochter van GUSTAAF ADOLF, nu het den vrijmachtigen God behaagd had, haar tot de opvolging te roepen, met de aanvaarding des bewinds geluk. Hooggewichtig was hare roeping. Immers onder slechts zeven koninklijk gekroonde hoofden [2] was de bekende wereld verdeeld, en daaronder had Hare Majesteit de uitgestrekste landen in haar bezit: hare heerschappij begon aan de Noordzee, en zij had geene andere deelgenooten in het gebied der wereld oostwaarts dan alleen »de Tartaren, hetzij de Europeesche, die men *Russen* noemde, hetzij de Aziatische, die zich tot het uiterste Oosten uitstrekten en nog kwalijk bekend waren," en terwijl de Koningen boven de gewone menschen, wier hoogste eere was Gode naast gelijk te worden, dit vooruit hadden, dat zij der Almogendheid Gods allernaast kwamen, zoo had *zij* dit weder boven alle Heidensche en »Moorsche", ja boven sommige Christelijke Koningen vooruit, dat zij in hetgeen Gods wil was, naar Zijne waarheid onderwezen was en werd. En bovendien ontleende Hare Majesteit een bijzonderen glans van de natie, over welke zij heerschte, eene natie, wier dapperheid, van ouds beroemd, de wangunst en zelfs den vijand erkentenis afgedwongen had. En ten laatste, Hare Majesteit vereenigde in zich de voordeelen, die eensdeels in de erfelijke opvolging, andersdeels in de opvolging door de vrije keuze des volks gelegen waren: immers had men deze laten gelden, zoo zouden hare onderdanen geene andere keuze hebben uitgebracht dan op de dochter van zulke voorzaten, zelve zoo zeer met lichamelijke schoonheid versierd, opwassende in alle vorstelijke deugden, en in verstand en wijsheid hare jaren verre vooruit. — Zulke weidsche plichtplegingen hadden onze vertegenwoordigers van »soevereine" Staten voor deze Koningin over. Slechts mishaagde het, dat zij de waardigheid hunner »hoogstgebiedende Heeren" zoo zeer gelden lieten, dat zij zich onder het uitspreken dekten, hoezeer de Koningin het hen niet verzocht. — Dit was hun uitdrukkelijk in hunne Instructie voorgeschreven, en op de aanmerking, hun deswege gemaakt, verklaarden zij, dat het hun om het aanzien van den Staat, dien zij vertegenwoordigden, toekwam. Hunne rede werd in het Latijn door den Heer JOHAN OXENSTJERN, Zoon van den Rijkskanselier, beantwoord.

In hunne conferentie met de Commissarissen der Koningin, Graaf JACOB DE LA GARDIE,

---

[1] Zij brachten lijnwaden ter waarde van 10,000 gulden der Koningin ten geschenke mede (*Resol. Stat.-Gen.* 24 Mei, 1640).

[2] Te weten, *Groot-Brittannië*, *Frankrijk* en *Spanje* ten westen; *Duitschland*, *Denemarken*, *Polen* en *Zweden* ten Oosten.

den Rijkskanselier, AXEL OXENSTJERN, JOHAN SKYTTE, CLAUS FLEMING en JOHAN OXENSTJERN, zetten zij, volgens hunne Instructie, het doel hunner zending uiteen. Wegens den handel op de Oostzee, voornamelijk door hunne landgenooten gedreven, moesten de Nederlanders trachten met de Oostzee-Mogendheden op vriendschappelijken voet te blijven. Dit was dan ook steeds hun streven geweest. Dat de tollen matig bleven, was hun belang en tevens dat van de volken, die de Oostzeelanden bewoonden. Doch nu had de Koning van *Denemarken* sints eenigen tijd die tollen, zonder zich om de bedenkingen, hem door onze Gezanten medegedeeld, te bekreunen, bovenmatig verhoogd: kon hij aldus onbelemmerd voortvaren, zoo zou hij weldra zoo veel schatten verzameld hebben, dat hij zich in het Noorden even geducht zou kunnen maken, als de Koning van *Spanje* in het Zuiden, en zijne tollen zouden hem eene bron van nog zekerder inkomsten zijn, dan de opbrengst van ver af gelegen koloniën den Koning van *Spanje*. Reeds toonde hij de rechten der Hanzesteden niet te tellen, en rekende hij zich ontslagen van de verplichting, die de traktaten en overeenkomsten, in vroeger eeuw en nog niet lang geleden met onzen Staat aangegaan, hem oplegden. Welhaast zou *Zweden* het voorwerp van een dergelijk ongelijk worden. Maar nimmer had dit Rijk aan *Denemarken* het volstrekt gezag op de zeeën, over welke het voor het minst medegebieder was, kunnen inruimen. Liet men thans den Koning begaan, zoo zou hij eenmaal machtig genoeg zijn om dengenen, die zich tegen hem verzette, met overmacht te dwingen, waarbij hem ook de alliantiën van nut zouden kunnen zijn, die hij met de openbare vijanden van *Zweden* en van onzen Staat aanging. 1639—1644.

Deze redenen misten hare uitwerking op de Zweedsche Heeren niet. Zij vraagden, wat de onzen wisten van de plannen van Koning CHRISTIAAN, van zijne wapeningen en van zijne zendingen naar *Engeland* en *Spanje*. Hoezeer zij derhalve erkenden, dat er alle reden bestond, om de Deensche staatkunde te mistrouwen, begrepen zij toch, dat zachte middelen vooreerst de beste waren: *Denemarken* gaf hun vooralsnog geen aanstoot; zij leefden vreedzaam met elkander. Vele Zweedsche Raden waren ook van meening, dat men gedurende de minderjarigheid der Koningin en terwijl men reeds de zoo zware Duitsche oorlog op de schouders had, *Denemarken* niet door een nauwer aansluiting aan onzen Staat tegen zich in het harnas moest jagen. — Niettemin vraagde de Rijks-Kanselier bij een afzonderlijk bezoek, wat onze Ambassadeurs eigenlijk voor het geschikte middel hielden om de Deensche heerschzucht paal en perk te stellen. Alsnu hadden de onzen de gelegenheid om met het eerste der beide middelen voor den dag te komen, welke hunne Instructie hun aan de hand gaf. Dit bestond in het graven van een waterweg, die, hetzij dwars door *Zweden* van *Gothenburg* naar *Stokholm*, hetzij van de *Elbe* naar de *Trave* en zoo naar *Lubek* getrokken, den toegang van de Noordzee naar de Oostzee opende en den *Sond* afsneed. Zoo zou de Koning van *Denemarken* niet langer misbruik kunnen maken van een voordeel, hem door de natuur

Voorslag tot het graven van een kanaal om den *Sond* af te snijden.

1639—1644. geschonken, en eene bron van schatten zien verdrogen, die hij tot schade van onzen Staat en van de Oostzee-oeverbewoners wilde aanwenden, en, integendeel, zoo het ontwerp van een kanaal door *Zweden* heen verwezenlijkt werd, dit land verrijkt worden door de vermeerdering van den doorvoerhandel en de heilrijke gevolgen van het bezit van een druk bezocht kanaal midden door zijne bevolktste gewesten. — Ten einde onze Ambassadeurs in staat te stellen een bepaald plan te kunnen aanbevelen, hadden de Staten begrepen hun eenen deskundige mede te moeten geven. Eerst was hun de persoon van ABRAHAM VAN THIJE, »die den Lande en ook den Landgraaf in verscheidene betrekkingen getrouw gediend had," daartoe de geschikte man voorgekomen. CASPAR WITTEN zou hem, als instrumentmaker, vergezellen. Doch VAN THIJE zag zich belet en moest zich van de onderneming verontschuldigen. Nu werd BOLTEN LOBY, van *Utrecht*, opgespoord, om zich van de taak te kwijten [1]. — De Staten, voorzeker misleid door de vele meren, die een blik op de kaart tusschen *Gothenburg* en *Stokholm* in het oog doet vallen, hadden zich de zaak gemakkelijker voorgesteld, dan zij was. Dit bleven de Zweedsche Heeren niet in gebreke, onzen Gezanten onder het oog te brengen. Wel was er in de verlangde richting reeds een kanaal, maar niet verder dan ter lengte van 28 mijlen doorgetrokken en slechts voor bodems van twintig of dertig last te bevaren. Er schoten nog meer dan zeventig mijlen te doorgraven over, door hooge bergen en harde rotsen heen, en al kon men daarin slagen, nimmer zou zulks een waterweg opleveren voor schepen, geschikt om tevens de Oostzee te bevaren. Op de mededeeling van deze bezwaren zagen de Nederlanders van hun ontwerp af. Het graven van een kanaal van de *Elbe* naar de *Trave* had almede zijne bezwaren, wel van anderen aard, maar niet minder gewichtig. Althans de Gezanten, alsnu het denkbeeld opvattende, door den Secretaris GYLDENCLAUW geopperd, kwamen tot het tweede middel, in hunne Instructie vervat, en daarmede tot hun eigenlijk doel, te weten tot den voorslag om zich door eene vernieuwde alliantie met *Zweden* tegen de aanmatigingen van *Denemarken* te wapenen. Het denkbeeld der Staten was, de koopvaarders door een genoegzaam aantal Nederlandsche en Zweedsche oorlogschepen te doen vergezellen, om de eischen des Konings van *Denemarken* te kunnen trotseeren. Van hunne zijde waren Hun Hoog Mogenden bereid, tot dat einde 25 of 30 groote en wel gemonteerde oorlogschepen te leveren, verwachtende, dat de Kroon *Zweden* een gelijk getal zou aanbieden. Het traktaat evenwel, waaromtrent men het onderling eens werd, begrootte nog niet uitdrukkelijk de in geval van nood aan te wenden strijdkrachten. Men verwachtte nog iets van de bemiddeling van den Aartsbisschop van *Bremen* en van de Hanzesteden, en eerst wanneer deze niets uitrichtte, nam men voor, zich op die wijze den weg met geweld door de Deensche wateren te banen, zonder zich om eenigen tol

Voorslag tot het sluiten van een nadere alliantie.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 12, 19, 26 Mei; 6, 8 Juni, 1641.

te bekreunen. Het eerste artikel hield in, dat het verbond strekte tot verzekering van de vrijheid en veiligheid van de scheepvaart en den koophandel in de Oost- en de Noordzee, tot aan de Hoofden toe. Leed een der beide verbondenen in den handel op die zeeën overlast, dan zouden zij zich gezamenlijk beijveren om dengenen, die dat geweld had aangedaan, door minnelijke redenen te bewegen, aan zijn ongelijk een einde te maken. Gaf hij aan die redenen geen gehoor, dan zouden zij hem met al de krachten, die hun ten dienste stonden, tot rede brengen. De oorlog, eenen der beide verbondenen door den (niet genoemden) belager van de vrijheid dier zeeën aangedaan, zou de ander als ook zich verklaard aanmerken. Werd een der beiden door eene andere Mogendheid aangerand, dan kon men volstaan met het zenden van onderstand in troepen, vierduizend man sterk, des verkiezende gedeeltelijk door een geldelijk subsidie te vervangen, zonder dat men gehouden was den aanrander de oorlog te verklaren. Van stonde aan zou de een den vijand des anderen geen manschappen of krijgsbehoeften mogen toevoeren, terwijl de handel voor het overige onbelemmerd bleef, behoudens het ontzag, aan blokkade of omlegering verschuldigd. De alliantie zou 15 jaren van kracht zijn, en andere Mogendheden, met name de Hansesteden, zouden tot haar mogen toetreden. — Het traktaat werd den eersten September 1640 onderteekend. Dit leverde nog eenige moeilijkheid op, aangezien de Zweedschen verlangden, hunne namen boven de onzen te schrijven, even als in het jaar 1614 geschied was. Doch de onzen verklaarden thans een anderen last te hebben. De zwarigheid werd dus uit den weg geruimd, dat er twee exemplaren van het traktaat werden opgemaakt, van welke het een door de Zweedschen, het ander door de Staatschen werd geteekend. Door tegenwind opgehouden, kwamen de Gezanten eerst den 14den October te *Wismar* aan. Zij deden *Hamburg* en *Bremen* aan; maar zij bevonden, dat met de zaak der bemiddeling intusschen geen noemenswaarde voortgang was gemaakt. Den 7den November waren de Heeren te *'s Gravenhage* terug [1].

1639—1644.

Het traktaat geteekend.

De ratificatie van deze zijde liep aan tot het begin van Februari (1641). Wellicht zouden sommige Provinciën nog langer in gebreke gebleven zijn, daartoe machtiging te geven, zoo men niet door de zaak te bespoedigen, het gevaar had willen afwenden, waarmede het door de onzen verrichte werk door den Koning van *Denemarken* scheen bedreigd te worden, daar hij, blijkens een bericht van *Krakau* eene ambassade naar *Stockholm* wilde zenden, vermoedelijk met het doel om de gemoederen aldaar om te zetten [2]. De inhoud van de geheime artikelen bij het traktaat was slechts aan enkele vertrouwden in de Provinciën medegedeeld, »opdat de vijanden en afgunstigen van dezen

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 8, 9 Nov. 1640. AITSEMA, II, 684—698.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 24 Dec. 1640. 3, 28 Jan.; 5, 21 Febr. 1641. *Resol. Holl.* 15, 16 Dec. 1640.

1639—1644. Staat er geen voordeel mede kwamen te doen" [1]. — In weerwil der aldus tot stand gekomen nauwere verbintenis met *Zweden*, haperde er steeds veel aan de gereede betaling der bij voortduring door dit Rijk gevraagde en telkens door de Provinciën toegestane subsidiën [2].

Maatregelen tegen den Deenschen tol te *Glückstadt*.

Hoezeer de Koning van *Denemarken* door de overeenkomst, die de Staten ter beteugeling zijner willekeur met *Zweden* getroffen hadden, tot omzichtigheid genoopt was geworden, bleef hij echter den tol te *Glückstadt* heffen, en dat niettegenstaande er een besluit van Keizer en Rijk gevallen was, waarbij den Koning was verboden, daarmede voort te gaan. De Staten besloten deswegens aan den Keizer en het Keurvorstencollegie te *Regensburg* te schrijven, opdat die ongehoorzaamheid gewraakt mocht worden en de koopvaart de bate van dat besluit mocht genieten [3]. De Agent der Hansesteden alhier wenschte van de nieuwe alliantie tusschen *Zweden* en de Staten deze uitwerking te zien, dat de Koning van *Denemarken* alsnu door de macht dier bondgenooten van de voortzetting dier heffing werd afgeschrikt. Daartoe meldde hij zich een en andermaal bij de Staten aan met het verzoek, dat de Hansesteden in die alliantie begrepen zouden worden [4]. De Staten echter, en zijne Hoogheid, aan wiens beleid de zaak werd overgelaten, was van hetzelfde gevoelen, begeerden op nieuw den weg der onderhandeling met *Denemarken* in te slaan en namen daartoe het aanbod van den Aartsbisschop van *Bremen* aan, die plaats en tijd der conferenties zou aanwijzen. Zijne bemiddeling

---

[1] *Resol. Holl.* 15 Dec. 1640. *Resol. Stat.-Gen.* 24 Dec. 1640. 2, 3 Jan. 1641. *Secr. Resol.* 13, 15, 18 Dec. 1640. Hun Hoog Mogenden besloten de ratificatie door eenen daartoe geschikten persoon naar *Zweden* te laten overbrengen. — In dezen tijd viel de terugroeping van den Zweedschen Gezant CAMERARIUS, en SPIERING achtte zich niet geroepen de ratificatie aan te nemen (*Resol. Stat.-Gen.* 20, 21 Dec. 1640. 30 Jan.; 16, 20, 25 Maart; 2 April, 1641). CAMERARIUS werd bij zijn afscheid door de Staten met een geschenk vereerd (*Resol. Stat.-Gen.* 1, 9 Febr. 1641). Hij bleef hier te lande in de hoedanigheid van Raad van het Huis van de *Palts*, en vestigde zich metter woon te Leiden (*Resol. Holl.* 19 April, 1641).

[2] *Resol. Holl.* 19 Juli, 1640. 16, 22, 26 Jan.; 20, 28 Maart; 25 April; 4 Mei, 1641. *Resol. Stat.-Gen.* 23 Mei; 14 Juni; 18 Jul.; 29 Aug.; 20 Sept.; 19 Oct.; 14, 23 Nov.; 20 Dec. 1640. 10, 23 Jan.; 4 Maart; 11 Apr.; 27 Mei, 1641.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 8 Oct.; 26 Nov. 1640. 2 April, 1641.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 12 Maart; 22 April; 13 Mei 1641. *Resol. Holl.* 26 April; 8 Mei, 1641. AITSEMA bl. 765, 766. Nog altijd was de plaats van der Staten Resident AITSEMA te *Hamburg* niet vervuld. Daarom lieten der Staten Ambassadeurs op reis naar *Stockholm* den Heer Mr. ABRAHAM BOREEL, advokaat voor den Hove van Holland, te *Hamburg* achter, om aldaar als correspondent te verblijven. Doch de Staten wraakten deze beschikking, waartoe Hun Hoog Mogenden de Gezanten onbevoegd achtten (*Resol. Stat.-Gen.* 20 Juli; 11 Aug. 1640). Alsnu besloten zij

echter wezen de Staten af wegens zijne nauwe verwantschap met Koning CHRISTIAAN [1]. 1639—1644.
Als de plaats waar de conferenties in Mei 1641 zouden gehouden worden, werd *Staden* aangewezen, en om daar als Commissarissen op te treden, werden benoemd de Heeren BOREEL, SONCK, VAN WEEDE en EPO VAN AYLVA, van welke zich de laatste verontschuldigde [2].

Hoezeer dus de Republiek met *Zweden* ééne lijn trok, was het er verre van daan, dat de Keizer de moeilijkheden, waarin hij door den krijg met die Mogendheid en met Frankrijk daarbenevens gewikkeld was, nog vermeerderd zou hebben door vijandelijkheden tegen de Staten aan te vangen. Integendeel gaarne zou *Oostenrijk* zich met de Vereenigde Provinciën hebben verstaan en onzen Staat van de zijde van 'sKeizers vijanden afgetrokken en tot vrede met *Spanje* bewogen hebben. Meer dan eens meende men aan het Keizerlijke Hof, dat de Staat van zaken en de stemming der gemoederen hier te lande zoodanig waren, dat daartoe hoop bestond, en dan liet men onder de hand dezulken, die kennis van zaken hadden, door den een of ander polsen, of deze Staat tot handeling zou zijn te brengen. In dit jaar (1641) schroomde de Keizer niet, een meer openlijke proeve daarvan te nemen, door aan Graaf AUERSPERG, Rijkshofraad en Erfmaarschalk van *Krain*, eene zending in *Holland* op te dragen. Het voorwendsel was een beleefdheidsbezoek ter beantwoording van de zending, die AITSEMA bij den Keizer had waargenomen [3]. Tegen het begin van Februari (1641) werd zijne komst den Staten uit *Keulen* door BILDERBEEK aangekondigd. Deze hun Agent aldaar schreef daarbij, dat hij den Keizerlijken hofraad de zwarigheden had voorgehouden, die anderen voor dezen op den weg herwaarts waren wedervaren, en verzocht voor hem een vrijgeleide. Dit verzoek gaf dadelijk aanleiding, dat dezulken, die beducht waren voor alles wat de voortzetting van den oorlog kon belemmeren en met het verbond met *Frankrijk* in strijd kon raken, zich deden gelden, daar zij begeerden, dat den Gezant geen paspoort zou verleend worden. Doch die van *Holland* herinnerden, dat de betrekking van onzijdigheid, die er tusschen den Keizer en onzen Staat bestond, verbood het verzoek af te slaan. Werkelijk werd het paspoort ten behoeve van den

Pogingen van den Keizer om met de Staten in onderhandeling tot vrede met *Spanje* te komen.

eenen nieuwen Resident te *Hamburg* aan te stellen (*Resol. Stat.-Gen.* 23 Aug. 1640), en benoemden HENDRIK SCHRASSERT. Doch die van *Holland* hadden vooraf in de keuze gekend willen zijn, en toen Hun Hoog Mogenden, zich niet om *Hollands* ongenoegen bekreunende, hem den eed afnamen, verlangde deze Provincie herroeping van de benoeming, en verklaarde zich anders ongezind den nieuwen Resident eenige werkzaamheid op te dragen en eenige bijdrage tot zijn traktement te leveren (*Resol. Stat.-Gen.* 20 Nov.; 3, 6, 20 Dec. 1640. *Resol. Holl.* 4, 5, 11 Dec. 1640).

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 12, 15, 22, 25 Maart; 29 April, 1641. *Resol. Holl.* 12, 13, 14, 21, 22, 27 Maart, 1641.

[2] *Res. Stat.-Gen.* 23, 30 April; 2, 3, 15, 18 Mei, 1641. *Resol. Holl.* 20, 25, 30 April; 3 Mei, 1641.

[3] AITSEMA, II. p. 761.

1639—1644. Graaf aan BILDERBEEK toegezonden. [1] — De maand Februari was niet verloopen, of de Fransche Gezant wendde zich tot de Staten met eenen brief van den Koning, behelzende het dringend verzoek, ondersteund door een beroep op een bepaald artikel van de alliantie, in Februari 1635 met *Frankrijk* gesloten, dat zij den Keizerlijken Gezant niet zouden ontvangen. — Deze tusschenkomst van den Heer DE LA THUILLERIE was geheel in overeenstemming met den last, hem herwaarts medegegeven. Zijne Instructie toch hield in, dat het voornaamste oogmerk zijner zending was, de *trèvs* te beletten en alle handelingen, die daartoe zouden kunnen strekken. Dit doel echter moest hij niet doen blijken, integendeel, terwijl *Frankrijk* op zijne Hoogheid en Hun Hoog Mogenden in geenen deele gerust was, moest hij de houding aannemen, alsof hij noch den Prins noch de Staten bekwaam achtte, aan vrede of verdrag met *Spanje* te denken. Maar wanneer zich iets opdeed, dat het hem onmogelijk maakte, zulk een goed vertrouwen langer voor te geven, dan moest hij zich luide tegen het aanvangen van elke onderhandeling verzetten [2]. — Dit deed hij derhalve op het bericht van AUERSPERGS naderende komst. 's Konings brief werd in handen van den Raadpensionaris van *Holland* [3] gesteld, om over de zaak met Zijne Hoogheid te beraadslagen, en daarna besloten, dezen zelfden Staatsman met den Heer van RANDWIJK de taak op te dragen, den Franschen Gezant te zeggen, dat vermits deze Staat op een voet van onzijdigheid met den Keizer verkeerde, en men vooraf niet wist, wat zijn Gezant te melden zou hebben, men dezen bezwaarlijk kon weigeren herwaarts te komen. Maar opperde hij iets, dat de Traktaten, tusschen *Frankrijk* en ons gesloten, aanging, dan zou men hem, den Franschen Ambassadeur, daarvan niet onkundig laten. Door dit antwoord liet deze zich echter niet uit het veld slaan; maar weldra, toen hij had mede te deelen, dat zijn Koning een nieuw traktaat van subsidie aan ons te verleenen, geratificeerd had, en dus ons door nieuwe mildheid tot voortzetting van den oorlog verplicht had, nam hij de gelegenheid waar om een onderhoud te verlangen ten einde middel te vinden om den Graaf van AUERSPERG van hier te doen vertrekken [4]. Zulk een middel deed zich al dadelijk op in de titels, welke aan de Staten gegeven werden in het Latijnsche opschrift van den brief, dien de Graaf bij zijne komst overhandigde. Onder die titels toch kwamen de woorden voor: *Onzen en des Heiligen Roomschen Rijks lieven, getrouwen* [5]. Op deze wijze,

De Fransche Gezant verzet zich tegen de komst van een Gezant des Keizers.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 2 Febr. 1641. AITSEMA, t. a. pl. [2] Zie de Instructie bij AITSEMA, II. p. 736—738.

[3] In het midden van Maart (1641) leide CATS, daar de vijf jaren, voor welke hij het Pensionarisschap had aanvaard, verloopen waren, deze bediening neder; doch hij liet zich overhalen om ze weder voor vijf jaren op zich te nemen (*Resol. Holl.* 15, 26 Maart, 1641).

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 28 Febr.; 1, 15 Maart, 1641.

[5] Nostris et Sacri Rom. Imperii fidelibus, dilectis.

oordeelde men, was de Keizer gewoon zijne onderdanen toe te spreken. Derhalve meende men den brief niet te moeten aannemen, maar dien ongeopend terug te moeten geven. Dus werden, na overleg met den Prins van *Oranje*, de Heeren LINTELOO, HOEKHOVEN en VOSBERGEN gecommitteerd om den Keizerlijken Gezant te gaan aanzeggen, dat Hun Hoog Mogenden zich ten doel stelden, met Zijne Majesteit, den Keizer, goede nabuurschap en vriendschap te onderhouden, en dus ook zijne Ambassadeurs naar behooren zouden vereeren, maar dat zij gehouden waren, »hunne hoog- en gerechtigheid" te handhaven, gelijk Zijne Keizerlijke Majesteit en alle Koningen en Mogendheden, elk voor zich, ook deden. In dat opschrift nu werden zij niet erkend voor hetgeen zij waren en waarvoor zij door alle Koningen en Vorsten erkend werden. Zonder wijziging derhalve van dat geschrift konden zij den brief niet aannemen. Met deze woorden zouden zij hem den brief terug geven en beleefdelijk afscheid van hem nemen [1]. — Op het vernemen van deze redenen poogde de Graaf het opschrift beleefdelijk te verontschuldigen: die uitdrukkingen waren in de Keizerlijke Kanselarij gebruikelijk. Deze verontschuldiging namen de onzen echter niet aan, te meer omdat vroeger de Heer GRAMAYE afgewezen was op grond dat dezelfde termen op het adres van zijnen geloofsbrief gevonden werden [2], hetgeen aan het Hof van den Keizer niet onbekend kon zijn. Om eene schikking te treffen, stelde de Graaf voor, het woord *getrouwen* (fidelibus) weg te laten. — Deze uitslag van het bezoek werd aan Zijne Hoogheid medegedeeld, en alsnu besloten, dat de Gecommitteerden den Graaf op nieuw zouden gaan bezoeken, en hem te kennen zouden geven, dat de Staten zich geen minderen titel konden laten welgevallen, dan de Keizer gewoon was aan de Republiek van *Venetië* te geven. In het gesprek, op deze verklaring gevolgd, verzochten de Gecommitteerden, dat de Graaf persoonlijk bij den Keizer mocht te weeg brengen, dat hun zoodanige titel toegekend werd: dan, zeiden zij, zou hij bij beide partijen dank inleggen. Zoo gaven zij beleefdelijk te kennen, dat zij niet anders verwachtten, dan dat hij vertrekken zou. Maar de Heer VAN AUERSPERG gaf hierop ten antwoord, dat hij, nog te *Keulen* zijnde, zelf reeds ingezien had, dat die titel zwarigheid zou veroorzaken en hoe hij daarom toen reeds eenen expressen bode om nader bericht naar den Keizer afgezonden had, waarop hij spoedig bescheid en misschien een nieuwen credentiebrief te gemoet zag. Dit antwoord wenschte hij alhier te *'s Gravenhage* af te wachten. Hierbij bleef hij, in weerwil van eenige bedenkingen der Gecommitteerden. 1639—1644.

De Staten vreezende, dat de verlangde wijziging in den titel te gemakkelijk van den Keizer verkregen zou worden, ja in vertrouwen onderricht, dat de Graaf gemachtigd was onzen Staat te bejegenen, gelijk *Venetië* door den Keizer bejegend werd, en lie-

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 21, 22 Maart, 1641. [2] Zie hierboven, D. III. St. III. p. 814.

1639—1644. ver geene onderhandeling aangevangen ziende, lieten hunne Gecommitteerden den Graaf nu weder mededeelen, dat zij geen anderen titel konden toelaten, dan die van *Hoog Mogenden*, en in het Latijn *Celsi et Potentes Domini*. Hierop betuigde de Gezant, dat Zijne Keizerlijke Majesteit aan geene Vorsten, zelfs aan geene Koningen zulk eenen eeretitel gaf. De Staten van *Holland*, door den Heer BROEKHOVEN van deze gansche zaak onderricht, lieten het verder beleid derzelve aan Zijne Hoogheid en diegenen over, wier raad hij daartoe zou willen gebruiken. Ten slotte kregen de Gecommitteerden nog in last om den Franschen Gezant kennis van het tusschen hen en den Oostenrijkschen Graaf voorgevallene te geven [1].

Intusschen bleef de Heer VAN AUERSPERG van week tot week te '*s Gravenhage*, en het was blijkbaar, dat hij van *Spanje's* wege gevolmachtigd was om over eenen eeuwigen vrede te onderhandelen. Middelerwijl vertrok de Prins naar het leger, en toen het over de helft van Juni geworden was, duurde hem, gewaarschuwd door den Franschen Ambassadeur, toen in het leger aanwezig [2], het verblijf van den Gezant toch te lang. Hij schreef uit zijn hoofdkwartier om te weten, wat de Staten ten aanzien van den Graaf hadden besloten. De Staten antwoordden, dat hij hier als een bijzonder persoon zonder opzien te baren vertoefde, en over staatszaken met niemand ter wereld sprak: nauwelijks vertoonde hij zich op straat: daar nu deze Staat steeds verklaarde met Keizer en Rijk onzijdigheid te willen onderhouden, en onze ingezetenen handel in het Rijk dreven, waar zij als onzijdigen werden bejegend, zoo konden Hun Hoog Mogenden geenen grond vinden om hem te doen vertrekken. Nog gaf de Graaf een geschrift over, waarbij hij te kennen gaf, dat hij nieuwe credentialen ontvangen had, en verzocht om weder door Gecommitteerden gehoord te worden; maar op dit geschrift verklaarde men geen besluit te kunnen nemen, daar het ongeteekend was: de Graaf had niet te doen dan zijnen geloofsbrief over te geven, dan kon men oordeelen, of deze thans in de vereischte vormen gesteld was. Vreezende, dat men nog geen genoegen zou nemen met den titel, dien de Keizer aan *Venetië* gaf, en zijnen Meester niet aan een nieuwe afwijzing willende blootstellen, en voorts uit de handelingen der Staten genoegzaam bespeurende, dat er aan geenen vrede te denken viel, verzocht hij alsnu zijn paspoort, en verliet den 29sten Juni '*s Gravenhage* om over *Brabant* naar *Regensburg* te reizen [3].

De Keizerlijke Gezant vertrekt van hier.

---

[1] *Resol. Holl.* 27 Maart, 1641. *Resol. Stat.-Gen.* 25, 28, 29 Maart, 1641. In de *Resol. der Stat.-Gen.* (25 Maart) lezen wij nog, dat de Graaf bij de teruggave van den brief zich aanvankelijk misnoegd toonde, dat er een deel van het strookje perkament was afgesneden, waarmede het zegel, op den brief gedrukt, werd vastgehouden: den brief, zeide hij, zou hij in dien staat niet aan den Keizer terug durven geven. [2] *Resol. Stat.-Gen.* 20 Mei, 1641.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 8, 21, 25 Juni, 1641. AITSEMA, p. 761—763. Blijkbaar hadden de Staten

Zoo was dan ook deze hoop, om de Nederlanden van de zijde zijner vijanden af te trekken, voor *Spanje* vervlogen, en zag deze Mogendheid zich genoodzaakt om, in de ongunstigste omstandigheden, ook dit jaar weder, den oorlog tegen *Frankrijk* en de Staten te gelijk te aanvaarden. 1639–1644.

Wel mochten de omstandigheden voor *Spanje* hoogst ongunstig heeten: immers zag de Koning zich in zijn eigen gebied door opstand bestookt. *Catalonië* en *Portugal* trachtten zich los te scheuren van het gezag van *Madrid*.

Opstand van *Catalonië*.

De minister OLIVAREZ had den oorlog op de Fransche grenzen zich ten nutte willen maken om de vrijheden van *Catalonië* te fnuiken: als de verdediging des lands, had hij gezegd, ook maar één uur door de privilegiën werd opgehouden, zou diegene die er zich op beriep, zich eenen vijand Gods en des Konings betoonen. Reeds hadden er botsingen plaats gehad tusschen de Koninklijke troepen en de Catalaansche militie, toen OLIVAREZ van het landschap eene lichting vergde. Dit was het sein tot eene losscheuring van het Bewind te *Madrid*: 's Konings' garnizoenen werden verjaagd; vele Castilianen doodgeslagen, en de Provincie begaf zich onder de bescherming van *Frankrijk*, waar hare Gezanten, in het begin van 1641, in denzelfden rang, als die van *Venetië*, ontvangen werden [1]. — In November, 1640, werd in de vergadering der Staten-Generaal de vraag gedaan, of men geen partij behoorde te trekken van de onlusten, in *Catalonië* ontstaan. Toen namen de leden voor, te denken op middelen, welke daartoe zouden kunnen dienen, en twee dagen later werd eene Commissie benoemd, belast met de taak om deswege eenen voorslag te doen. Dadelijk deed zich iemand op, die aanbood zich naar *Barcelona* te begeven om aldaar de bedoelingen der Staten te dienen [2]. Maar alvorens dit aanbod aan te nemen, besloten de Staten te schrijven aan hunnen Gezant te *Parijs*, dat hij met den Kardinaal overleggen zou, hoe de onlusten in *Catalonië* te voeden, en dat hij tevens door middel van den Franschen Agent te *Barcelona* zou zien te vernemen, of de diensten en een gezantschap van dezen Staat aldaar ook aangenaam zouden zijn. Ingeval deze vraag toestemmend werd beantwoord, zou men den Secretaris BUSKERKEN uit *Parijs* derwaarts zenden [3]. De Heer VAN OOSTERWIJK sprak met den Kardinaal, en deze ontried de zending van eenen Afgevaardigde der Staten naar

een voorwendsel gezocht: want, eensdeels, *Frankrijk* gaf hun den titel van *Hoog Mogenden* niet, en wat zij zich van *Frankrijk* lieten welgevallen, konden zij zich van den Keizer wel getroosten, en, anderdeels, maakten zij in 1658 geene zwarigheid om den Heer FRIQUET gehoor te geven, hoezeer hij hen van wege zijnen Meester eenvoudig met carissimi amici nostri betitelde (AITSEMA, p. 763).

[1] RANKE, *franz. Gesch.* II, S. 505.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 20, 22, 23 Nov. 1640.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 26 Nov. 1640.

1639—1644. *Catalonië*, op grond dat de Catalanen waarschijnlijk geen bondgenootschap met Onroomschen zouden wenschen aan te gaan; maar Zijne Eminentie sloeg voor, dat Hun Hoog Mogenden 15 of 16 schepen bij de vloot van Zijne Majesteit zouden voegen om de Catalanen bij te staan. De Staten van *Holland* wilden geen acht op dit verzoek geslagen zien, maar, zoo het niet onbeantwoord kon blijven, wenschten zij, dat Hun Hoog Mogenden zich daartoe ongenegen zouden verklaren, juist op grond dat men op de ingenomenheid der Catalanen met ons bondgenootschap niet kon rekenen [1]. Doch weldra leidde de belangrijker en beter gelukte opstand van *Portugal* de aandacht der Staten af en bepaalden zich hunne plannen tot voeding en ondersteuning van de oproerigheid onder *Spanje's* onderdanen, welhaast uitsluitend, tot dat op nieuw onafhankelijke Koningrijk.

Afval van *Portugal.*

Reeds sedert geruimen tijd waren de Portugeezen ernstig op het herwinnen hunner onafhankelijkheid bedacht, en vonden zij steun bij *Frankrijk*. In 1636 sprak HUGO DE GROOT te *Parijs* reeds de meening uit, dat het raadzaam was het Huis *Braganza* op den Portugeeschen troon te plaatsen. De Nederlandsche Gezantschapssecretaris EUSKERKEN schrijft reeds den 4[den] December 1637: »men spreekt hier sedert eenigen tijd van eenen opstand in *Portugal*, en zegt, dat zij den Hertog van BRAGANZA tot Koning hebben uitgeroepen" [2]. Kort daarna sprak de Kardinaal met den buitengewonen Gezant der Staten, VOSBERGEN, over gemeenschappelijke hulp, die in eene vloot zou moeten bestaan waartoe de beide Landen elk 20 schepen zouden leveren, aan de Portugeezen te verleenen [3]. In 1638 kreeg de Admiraal, Aartsbisschop van *Bordeaux*, den last om den opstandelingen, wanneer zij hun verlangen daartoe lieten blijken, te hulp te komen, en werd er een geheim Agent van *Frankrijk* heen gezonden [4]. In het eind van het jaar 1640 gaf de opstand in *Catalonië* den Portugeezen dubbelen moed, en de weigering om den Koning van *Spanje* ter onderdrukking der Catalanen troepen te leveren, was de aanleiding tot een openlijke breuk. Nog vóór het einde van dat jaar liet BRAGANZA zich door *Frankrijk* bewegen om de Kroon aan te nemen. Nu was ook voor de Republiek der Vereenigde Provinciën de tijd gekomen om zich met de zaak te bemoeien. Den 27sten Januari werd den Staten-Generaal eene missieve medegedeeld van hunnen Gezant te *Parijs*, waarin hun bericht werd, dat men in *Frankrijk* goed zou vinden, dat EUSKERKEN niet naar *Catalonië*, maar in allerijl en met ongeveer gelijken last gezonden werd naar *Portugal*. Dan kon hij gaan in gezelschap van den Franschen afgevaardigde, dien RICHELIEU er heen zond, den Heer ST. PÉ. Te *Rochelle* zouden zij te zamen op een Engelschen bodem scheep gaan. — Dadelijk werd deze zaak in verband gebracht met onze West-Indische Compagnie: men vleide zich, dat

[1] *Resol. Holl.* 15 Jan. 1641.
[2] *Miss.* 4 Dec., ontvangen 13 Dec. 1637.
[3] Zie hierboven, bl. 226.
[4] RANKE, t. a. pl.

deze Maatschappij in de Portugeezen alsnu helpers zou vinden om de Spanjaards uit *Brasilië* te verjagen; de actiën rezen aanmerkelijk [1], en men brak zich het hoofd nog niet met de vraag, of deze Kolonie daarmede aan de Portugeezen of aan de Nederlandsche kooplieden zou behooren. Hoe dit zij, in afwachting van hetgeen over de zaak bij de West-Indische Compagnie beraamd zou worden, en wat de Portugeesche Gecommitteerde, die uit *Engeland* hier te lande stond te komen, zou aanbrengen, werd aan de Gecommitteerden over de zaken van het aanstaande veldleger opgedragen om het gevoelen van Zijne Hoogheid betreffende de in dezen te nemen maatregelen in te winnen. — Reeds des anderen daags werd door Hun Hoog Mogenden besloten, den Heer BUSKERKEN te machtigen om in gezelschap van ST. PÉ naar *Lissabon* te reizen, aldaar den nieuw gekozen Koning, JOAO IV, met zijne troonsbeklimming geluk te wenschen, hem vriendschap en wisseling van vertrouwelijke mededeelingen aan te bieden, en hem tot volharding in zijn »goed en loffelijk voornemen" aan te moedigen. Had de afgevaardigde nog geen bepaalde hulp toe te zeggen, hij zou niettemin vernemen, wat men in *Portugal* van ons zou verlangen [2]. Reeds stond men, *Portugal* niet langer als vijandelijk land, maar als strijdgenoot tegen *Spanje* beschouwend, den uitvoer van krijgsbehoeften derwaarts toe [3]. Zoo lagen hier dan dadelijk verscheidene schepen naar *Portugal* in lading, en toen de Heer van OOSTERWIJK meldde, dat het Engelsch schip, met hetwelk BUSKERKEN in gezelschap van ST. PÉ van *Rochelle* naar *Portugal* zou vertrekken, reeds van daar weggezeild was, dacht men een van die koopvaarders te gebruiken om, terwijl men BUSKERKEN van de zending ontsloeg, iemand, die Portugeesch verstond, van hier als commissaris der Staten derwaarts te zenden, eene zending, waartoe zich dadelijk de Heer BAECK en later verscheidene anderen lieten vinden [4]. Intusschen verlangden Hun Hoog Mogenden de 1639—1644.

---

[1] *Kron. v. h. Hist. Genootsch.* Jaarg. XXV, bl. 395, 396.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 27, 28 Jan. 1641. De Instructie van BUSKERKEN werd aan LA THUILLERIE medegedeeld, gelijk deze die van ST. PÉ aan de Staten had kenbaar gemaakt (*Resol. Stat.-Gen.* 31 Jan.; 1 Febr. 1641).

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 30, 31 Jan.; 27 Febr. 1641. Reeds beklaagden zich eenige reeders van Zeeuwsche Kapers, dat dezen de Portugeezen niet meer zouden mogen aantasten (*Resol. Stat.-Gen.* 7 Maart, 1641).

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 16, 18 Febr. 1641. BAECK wordt in de Resol. ook BAECKS genoemd. De namen der anderen waren PIETER WAGENSVELT, die in de Oost-Indiën eervolle bedieningen bekleed, in Portugal gewoond had, en ook Spaansch sprak. Voorts zekere APPELMAN; alsmede de Heer GOCH, pensionaris van *Vlissingen*. Dezen laatsten zou de Heer DE KNUYT nader polsen (*Resol. Stat.-Gen.* 8 Maart, 1641). Later besloot men de vraag betreffende de zending uit te stellen tot na de komst van den verwachten Portugeeschen Gezant hier te lande (*Resol. Stat.-Gen.* 23 Maart, 1641).

1639—1644.

hulp, aan *Portugal* te verleenen, geenszins op de lange baan te schuiven. Op hun verzoek verscheen Zijne Hoogheid den 19[den] Februari (1641) ter hunner vergadering om over de zaak mede te beraadslagen, en er werd besloten, dat er eene vloot van 20 schepen zou worden gezonden om op en langs de kusten van *Spanje* en de Rijken, daaronder alsnog behoorende, tot aanmoediging van Koning JOAO IV gebruikt te worden. Deze uitrusting zou echter niet mogen strekken tot verzwakking van de scheepsmacht, tot bezetting van de Vlaamsche Kust en tot beveiliging van de Nauwe Zee bestemd; doch er zouden van wege den Staat door de Collegiën ter Admiraliteit bij inhuring als anderszins schepen aangeschaft worden, die vier maanden in dienst zouden moeten blijven. Daartoe waren tegen half Maart 300,000 gulden noodig, en dadelijk beloofden *Holland*, *Utrecht* en *Overijsel*, dat hare quoten tegen dien tijd gereed zouden zijn. Om de vier andere Provinciën tot bewilliging te bewegen, werden vier Heeren gebruikt: de Heer VAN DER CAPELLEN TOT RIJSSELT ging naar *Gelderland*, VOSBERGEN naar *Zeeland*, VAN LOO naar *Friesland*, COENDERS naar *Groningen*. De West-Indische Compagnie zou van het genomen besluit verwittigd en haar gevraagd worden, wat schepen zij bij de uitrusting te voegen had. Dezelfde vraag zou tot de Oost-Indische Compagnie gericht worden, aangezien ook deze Maatschappij zich met de Portugeezen zou dienen te verstaan, daar deze natie ook in de Oost-Indiën bezittingen had. Voorts zou aan elk particulier bij publicatie bekend gemaakt worden, dat men op eigen kosten schepen bij de vloot zou mogen voegen: al wat, buiten het gezag van de vlag, op den vijand werd veroverd, zou dengenen toekomen, die het buit gemaakt had; wat onder de vlag werd genomen, zou worden verdeeld volgens den gewonen voet van het Land [1]. — *Hollands* Gedeputeerden ter Generaliteit hadden de quote tot de uitrusting toegezegd, hoezeer de Staten hunner Provincie niet bijeen waren. Weldra werden de Leden opgeroepen om tot de quote consent te geven, en wel met deze drangredenen, dat God Almachtig onlangs in den opstand in *Portugal* en elders eene gelegenheid had geschapen, waarvan men gebruik kon maken, om den hoogmoed van *Spanje* niet alleen een gevoeligen slag, maar ook den gewissen doodsteek toe te brengen. Een opstand, voegden de voorstanders der zaak onder de Leden van *Holland* er bij, een opstand, hoedanige in menigte van eeuwen niet was voorgevallen, moest door de traagheid van dezen Staat niet ijdel noch vruchteloos worden tot eeuwige schade en onherstelbaar nadeel van de gansche Christenheid' [2].

Besluit der Staten om eene vloot tot bijstand der Portugeezen te zenden.

Hoezeer de Bewindhebbers in *Holland* derhalve ook deze onderneming wenschten te bevorderen, zij mocht niet tot nadeel van de gewone uitrusting op de Kust en in de Noordzee strekken. Behalve het kennelijk belang der zeevaart onzer eigene natie,

Noodwendigheid om intusschen de bezetting der Vlaamsche Kust niet te verwaarloozen.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 18, 19 Febr. 1641.

[2] *Resol. Holl.* 1641, bl. 52. 8 Maart, 1641.

noopte ons de aandrang van *Frankrijk* om in de strenge bezetting der Kust niet te vertragen. Deze Mogendheid, namelijk, begreep, dat de Spanjaarden in *Brabant* alleen door den toevoer van granen uit *Engeland* binnen *Duinkerken* in staat gesteld werden om den oorlog op hare noordgrens tegen haar vol te houden. Dus drong de Fransche Gezant sterk op dat punt aan [1]. Zonder den Koning van *Groot-Britannië* echter zeer te ontstemmen, kon men geene strenge maatregelen op de Engelsche schepen, die *Duinkerken* aandeden, toepassen, en onze Gezanten in *Engeland* achtten het in het voorjaar van 1641, bij de onderhandelingen over het huwelijk van Prins WILLEM, niet raadzaam des Konings welwillendheid op eene te zware proef te stellen, en de Heeren van *Holland* zelven schenen 's Konings vlag als een vrijgeleide voor Engelsche schepen naar *Duinkerken* te erkennen [2]. Echter drongen zij weder met grooten aandrang op strenge bezetting der Vlaamsche Kust aan. Niet minder dan 159 van de aanzienlijkste kooplieden van *Amsterdam* hadden zich in Januari (1641) beklaagd over de schaden, die zij, ten bedrage van vele millioenen, in het vorige jaar van de Duinkerkers geleden hadden: velen hunner waren geruïneerd: ging het zoo voort, dan zouden zij òf den handel moeten staken, òf zich buitenslands vestigen; en de vijand werd versterkt [3] door den buit, dien hij op zee behaalde: werd er niet in voorzien, dan zou hij zich geheel meester op zee maken. Het kwam er slechts op aan, om, even als zulks in 1638 was geschied, de Duinkerkers ingesloten te houden. Bleven derhalve de andere Provinciën in gebreke om tegen half Maart de vereischte schepen ter Kust te bezorgen, zoo was *Holland*, en dit verklaarden verscheiden buitengewone Gedeputeerden dezer Provincie, vast besloten, eenige bijdragen tot den oorlog te lande, door haar verschuldigd, aan te wenden om de bodems uit te rusten, die de anderen verzuimden gereed te maken. Eene dergelijke betuiging, zeiden zij, was meer geschied, zonder tot uitvoering gekomen te zijn; doch thans belette de nood en verboden de klachten van *Hollands* ingezetenen langer geduld te oefenen. Op deze taal betuigden de Provinciën, gelijk ook Zijne Hoogheid gedaan had, hare geneigdheid om al het mogelijke te doen: slechts herhaalden zij de eischen, vroeger meermalen gedaan, strekkende om de *Hollanders* meer te doen bijdragen tot stijving der fondsen, waaruit de zee-oorlog bekostigd moest worden, iets waartoe de meerderheid der Leden van *Holland* neiging genoeg betoonde [4]. De Admiraal TROMP, ofschoon onder zijn beleid niet onbelangrijke voordeelen 1639—1644.

[1] AITSEMA, bl. 738. *Resol. Stat.-Gen.* 22 Nov. 1640.

[2] *Resol. Holl.* 22 Jan. 1641. *Archiv. de la Mais. d'Or.* t. a. pl. p. 448, 449. *Secr. Resol.* genomen op een brief v. d. Prins, van 18 Juni, 1641.

[3] Volgens TROMP's opgave kon de vijand wel 60 fregatten in zee brengen (*Resol. Holl.* 22 Jan. 1641).

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 16 Jan.; 22 Febr. 1641. *Resol. Holl.* 15, 16, 18, 25, 26 Jan. 1641.

1639—1644. op zee behaald werden [1], was van oordeel, dat er, behalve de drie eskaders, die gestadig voor de zeegaten kruisende gehouden moesten worden, nog een vierde van vijf of zes schepen noodig was om bij voortduring omtrent *Engelands* einde te kruisen, ten einde de schepen van bewesten komende te ontmoeten. Nooit was hij in het laatste half jaar sterk genoeg geweest om de Vlaamsche havens gesloten te houden, zoodat, aangezien alsnog niet genoegzaam in het ontbrekende voorzien was, de Staten-Generaal in Februari (1641) in dit opzicht konden spreken van een »bekommerlijken tijd en van den slechten staat der zaken ter zee" [2]. De vijand vertoonde zich met vijftien schepen voor de *Maas*; in Maart (1641) waagde hij het te *Wijk op Zee* voet aan wal te zetten, en de Scheveninger visschers klaagden, dat zij dagelijks in het gezicht van het land door den vijand bestookt en sommigen hunner genomen werden. Geen wonder derhalve, dat de Heeren van *Holland* vóór het scheiden hunner wintervergadering in 1641 hunne Gecommitteerden Raden machtigden om door geld-opneming in de behoefte te voorzien, zich voorbehoudende om die gelden op den een of anderen post van den staat van oorlog te lande te verhalen [3]. In de kosten, tot het in zee brengen der *Nieuwe Geuzen* vereischt, verlangde *Holland* dat voorzien werd door eene negotiatie, waartoe de belasting verbonden zou worden, die de Staten-Generaal nog steeds aarzelden in te voeren [4]. In het begin van Februari waren nog slechts *Gelderland* en *Friesland* achterlijk in het vervullen harer plichten ten aanzien van het zeewezen [5]. De laatstgenoemde dezer Provinciën achtte men noodig deswegens te bezenden [6]. — Omstreeks het midden van Maart werd vernomen, dat de schepen van den vijand, gelukkig zonder veel schade aangericht te hebben, binnen hunne havens waren teruggekeerd. Nu derhalve achtten die van *Holland* het juist den tijd om zijne Kust streng te bezetten, ten einde het weder uitloopen te beletten. Aldus ingesloten, zou 's vijands bootsvolk, geen kans op buit ziende, verloopen, hetgeen ons meer zou doen winnen dan de grootste zegepraal op zee [7].

---

[1] TROMP somde zijne bedrijven sedert den 3den Juli, 1640, op in een verslag, den 21sten Jan. 1641 gedaan. Hun Hoog Mogenden namen toen voor, zijne verdiensten met een geschenk te erkennen (*Resol. Stat.-Gen.* 21 Jan. 1641).

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 21 Jan.; 1, 14 Febr. 1641. *Resol. Holl.* 22 Jan. 1641.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 1, 5 Febr.; 27 Maart, 1641. *Resol. Holl.* 1, 2 Febr. 1641.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 9 Febr. 1641. *Resol. Holl.* 25, 26 Jan.; 2 Maart, 1641.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 5, 11, 19, 25 Febr.; 19 Maart, 1641.

[6] De Gecommitteerden naar *Friesland* kregen mede in last, de onlusten, aldaar in verband met de verkiezing van den nieuwen Stadhouder gerezen (Zie hierboven, bladz. 246, enz.), te trachten bij te leggen (*Resol. Stat.-Gen.* 13 Febr. 1641).

[7] *Resol. Stat.-Gen.* 22 Maart, 1641.

Kwam het Vlaamsche bootsvolk herwaarts, zoo zouden wij tevens tot de vloot naar *Portugal* matrozen vinden, aan welke thans groot gebrek was, zoo men de bezetting der Kust niet zou verwaarloozen [1]. Reeds boden zich Spaansche en Portugeesche gevangenen aan om op die vloot dienst te nemen, onder aanbod om den Koning van *Spanje* af te zweren [2]. — Zoo werd dan de zorg voor de uitrusting der schepen op de Kust en naar *Portugal* vereenigd aan de Provinciën op het hart gedrukt [3]. Zijne Hoogheid en de Land-Provinciën, minder door de ondervinding van werkelijk bestaand gevaar voor de bezittingen harer ingezetenen op zee tot bezadigdheid genoopt, verzochten die van *Holland* over de bezwaren heen te stappen en »de groote occasiën, die God Almachtig den Staat dezer Landen tegenwoordig aanbood, niet door trage resolutiën te verwaarloozen" [4]. In de quote voor de vloot naar *Portugal* bewilligden reeds in het begin van Maart achtereenvolgens *Gelderland*, *Friesland* en *Stad en Landen* [5]. *Holland*, na nog herhaaldelijk aangemaand te zijn, niet vroeger dan tegen het einde van April [6]. 1639—1644.

Nog altijd had men bij de achterlijkheid in het verleenen van de quote tot het uitrusten der vloot naar *Portugal* eenen grond van verontschuldiging gehad in het beweren, dat men niet wist of de nieuwe Koning zelf wel op onzen bijstand gesteld zou zijn. Deze grond verviel, zoodra hier een Gezant van *Portugal* was aangekomen. In het midden van Maart (1641) kwam DON TRISTAO DE MENDOZA FURTADO, benoemd Gezant van den Koning van *Portugal* bij de Staten, op weg herwaarts, te *Londen* aan. Daar bezochten hem onze buitengewone Gezanten. Hij is, schrijven zij, een man van edele vormen en hoogen rang: vroeger is hij generaal in *Braziliё* geweest, en, zoo als hij zegt, is hij een voornaam bewerker van de omwenteling in zijn land. De berichten, die zij bij deze gelegenheid omtrent den staat van zaken in *Portugal* overzonden, waren wel geschikt om de Staten te bewegen, geen werkelooze toeschouwers te zijn bij hetgeen er in *Portugal* voorviel, en de toenadering der Regeering van dit onafhankelijk geworden Rijk te gemoet te komen. De Koning, meldden zij, was meester over alle harten: zelfs de geestelijkheid ondersteunde hem; des noods zou hij een leger monniken tot zijne beschikking hebben; geld en middelen, tot het voeren van den oorlog benoo-

Een Gezant van *Portugal* komt herwaarts.

[1] Om in de behoefte aan officieren op de vloot naar *Portugal* te voorzien, werd ook besloten eenigen van de vroeger gecasseerde kapiteins in dienst te nemen, met name CODDE VAN DER BURCH (*Resol. Stat.-Gen.* 12 Maart, 1641). Zie hierboven, D. III. St. IV, bl. 821, 822.

[2] *Resol. Holl.* 8, 16, 18, 19, 20 Maart, 1641. *Resol. Stat.-Gen.* 19 Maart 1641.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 4 Maart, 1641.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 5, 15, 18 Maart, 1641. *Resol. Holl.* 8, 9, 12, 13, 14, 16, 18, 19, 22 Maart, 1641.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 9, 11, 14 Maart, 1641.

[6] *Resol. Stat.-Gen.* 8, 18, 20 April, 1641. *Resol. Holl.* 19, 20, 23 April, 1641.

1639—1644. digd, waren er in overvloed. De Ambassadeurs, die Koning JOAO naar *Frankrijk* zond en die ook in *Engeland* zouden komen [1], zouden aldaar (in *Engeland*) slechts van een verdrag van vriendschap en koophandel spreken; maar met Mijne Heeren, de Staten, begeerde de nieuwe Koning een bondgenootschap aan te gaan: niets verlangde hij voorts van ons, dan eenige ingénieurs, en de vergunning om voor zijn geld schepen te huren, en met behulp van die schepen rekende hij er stellig op de Spaansch-Indische retourvloot te zullen bemachtigen, daar deze slechts door 12 Spaansche en 7 Portugeesche galjoenen begeleid werd, welke laatste bij de ontmoeting ongetwijfeld voor *Portugal* partij zouden kiezen tegen *Spanje* [2]. — Maar wanneer dan de Koning niet meer verlangde, wat behoefden wij hem dan eene vloot van 20 bodems toe te zenden? Bij eenig nadenken moest dit duidelijk worden. Het bleek juist uit die mededeeling, welke voordeelen *Portugal* kans had op *Spanje* te behalen. Waren derhalve de onzen er niet bij, om zich een deel van den buit toe te eigenen, dan stond het geschapen, dat de Portugeezen alles bekwamen, en dat ten slotte het meeste van hetgeen wij in onzen langdurigen oorlog op de Spanjaarden genomen hadden, den Portugeezen in den schoot viel. Immers, ten ware wij krachtig en machtig bij de hand waren, stond *Brazilië*, ten spijt van onze West-Indische Compagnie en de opofferingen der Staten ten haren behoeve, den Portugeezen weder in handen te vallen. Juist die berichten derhalve omtrent *Portugals* zelfgenoegzaamheid moesten de Hollanders er toe brengen om te begrijpen, dat er, het kostte wat het wilde, eene vloot naar *Portugal* diende uitgerust te worden, en geene zwarigheid meer te maken om daartoe hunne quote te leveren.

In de eerste dagen van April kwam de Gezant met het schip van den vice-admiraal WITTE CORNELISZEN DE WITTE uit *Engeland* herwaarts. Hij had zich beter op een Staatschen bodem, dan op een Engelsch schip vertrouwd [3]. Zijnen geheimschrijver zond hij naar *'s Gravenhage* vooruit, en de Staten wilden dezen medegedeeld hebben, dat de komst van den Ambassadeur hun aangenaam zijn zou, en dat hij zou ontvangen worden, zoo als de Gezanten van *Frankrijk* en *Groot-Britannië* hier onthaald werden [4].

---

[1] *Don* CARLO DE MELO en *Don* ANTONIO COËLHO CARAVAL. Zij waren (schreef de Heer van OOSTERWIJK den 16den Maart uit *Parijs*) den 8sten Maart te *Rochelle* aan wal gestapt. De Staten schreven OOSTERWIJK op dit bericht terug, dat hij melden zou, op welken voet zij door den Koning van *Frankrijk* werden bejegend (*Resol. Stat.-Gen.* 25 Maart, 1641).

[2] *Archives de la Mais. d'Or.* p. 394, 395. *Kron. v. h. Hist. Gen.* Jaarg. XXV. bl. 396, 397.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 3 April, 1641. *Archiv. de la Mais. d'Or.* p. 413, 414. Niet zonder strijd had de Portugeesche Ambassadeur te *Londen*, ten spijt van den Spanjaard, een eervolle ontvangst erlangd. Het voorbeeld door *Frankrijk* gegeven en Engelands naijver op de voordeelen, die dat Rijk en onze Republiek bij een verbond met *Portugal* schenen te zullen behalen, hadden het meeste toegebracht om den Ambassadeur voor eene kwetsende bejegening te behoeden.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* April, 1641.

De jonge Prins ontving hem dan ook aan de *Hoornbrug*. De Gezant zou de eerste maal audientie met open deuren bij de Staten-Generaal bekomen. Deswegens lieten Hun Hoog Mogenden hem verzoeken, zich bij die gelegenheid tot algemeenheden te bepalen: later kon hij, des verkiezende, bij de conferentie zich vrijer doen hooren. Den 12[den] April had die plechtige audientie plaats. De Ambassadeur hield eene toespraak in het Portugeesch, die dadelijk vertolkt werd. Nevens zijnen geloofsbrief stelde hij den Staten vijf punten, die hij voorstellen wilde, ter hand [1]. Zij waren de volgende: ten eerste, dat er een stilstand van wapenen gesloten zou worden tusschen de Kroon van *Portugal* en dezen Staat voor den tijd van tien jaren, en dat zoowel in *Oost-* als in *West-Indië*, en overal waar de Koning van *Portugal* zou worden erkend; ten tweede, dat van wege dezen Staat tot bijstand van *Portugal* twintig groote schepen en tien fregatten in zee zouden worden gebracht, waarbij hij, de Ambassadeur, hier te lande ten koste van den Koning tien groote schepen zou doen uitrusten, benevens verscheidene galjoenen, die in *Portugal* zouden toegerust worden: de veroveringen, op de Spanjaarden te maken, zouden verdeeld worden, naar verhouding van het aantal schepen, door elk der partijen bij den aanval geleverd; ten derde, dat de veroveringen, door de West-Indische Compagnie in *Brazilië* gemaakt, aan de Kroon van *Portugal* teruggegeven zouden worden tegen behoorlijke vergoeding of tegen de vergunning, aan deze onze Compagnie te verleenen, om zich de bezittingen toe te eigenen, die met vereende macht in de Castiliaansche Indiën zouden veroverd worden; ten vierde, dat scheepvaart en handel tusschen de beide verbondenen open en vrij zou zijn, en dat de Koning geen hooger tollen op de goederen van de ingezetenen dezer Landen zou heffen, dan de Koningen van *Portugal* vroeger gewoon waren geweest; ten vijfde, dat de Ambassadeur, uit deze Landen een zeker aantal land- en zee-officieren, benevens eenige ingenieurs, mineurs, vuurwerkers en dergelijken met zich zou mogen nemen, alles ten koste van de Portugeesche Kroon. — Na gehouden conferentie met Gecommitteerden van Hun Hoog Mogenden wijzigde de Gezant zijn verlangen op het tweede punt in dier voege, dat de Koning, in plaats van op zijne beurt schepen bij de 20 schepen en 10 fregatten te voegen, de helft van de kosten dezer uitrusting voor zijne rekening zou nemen, mits de te maken buit gemeenschappelijk zou wezen, en wat 's Konings galjoenen veroverden, alleen aan de Kroon *Portugal* zou komen. Op de verklaring van onze Gecommitteerden, dat men hier van geene teruggave van de veroveringen, door onze West-Indische Compagnie gemaakt, wilde hooren, betuigde de Gezant zich nader naar het verlangen van Hun Hoog Mogenden te willen voegen, en dat men later wel een middel zou vinden om de zaak van *Brazilië* te schikken, hetzij dan bij gelegenheid van veroveringen in de Spaansche Indiën te maken, hetzij op eene andere wijze [2].

1639—1644.

Punten, door hem voorgesteld.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 9, 11, 12 April, 1641.

[2] *Resol. Holl.* 20 April, 1641.

1639—1644. Staat van zaken in *Braziliё*.

Hoe stonden in dezen tijd in *Braziliё* de zaken der West-Indische Compagnie, die op dit oogenblik van geene teruggave harer veroveringen wilde weten? — Het verhaal van de schade, door de vloot van MASCARENHOS geleden [1], deden de Bewindhebbers der Compagnie gepaard gaan met eene dringende aanbeveling tot voortdurende ondersteuning, haar te verleenen [2]. De meeste Leden van *Holland* waren bereid om het verzoek in te willigen; slechts *Haarlem* en *Leiden* maakten aanvankelijk zwarigheid op grond van particuliere belangen [3], en weldra werd door *Hollands* Gecommitteerde Raden als bewezen aangenomen, dat de Compagnie, overeenkomstig de meening der Staten-Generaal, in staat moest gesteld worden, eene machtige vloot in zee te brengen. De subsidie werd dan ook door *Holland*, uit aanmerking van den dienst, dien men bij den oorlog steeds van de Compagnie genoot en verwachtte, in den zomer van 1640 toegestaan [4]. Maar sedert het najaar van 1640 werd de vraag gesteld of het octrooi der Compagnie verlengd zou worden [5], en van tijd tot tijd waren uit *Braziliё* berichten overgekomen, welke den staat van zaken aldaar als zeer bedenkelijk moesten doen voorkomen, terwijl er verdeeldheid tusschen de inzichten der Kamer van *Amsterdam* aan de eene, en der Kameren van *Zeeland*, *Maas* en *Stad en Landen* aan de andere zijde bleef heerschen. De partij van den vrijen handel, door de Kamer van *Amsterdam* voorgestaan [6], was overwonnen, en de andere partij onderdrukte elke stem, het meest die van de meest bevoegden, welke geneigd zou geweest zijn de voordeelen van den vrijen handel te doen uitkomen. Zoo werd de Kolonnel ARTICHOFSKI, die *Braziliё* in Maart 1637 met achterlating van eene Memorie [7] vol klachten over de schandelijke misbruiken en het slecht beheer aldaar verlaten had, bij zijne komst hier te lande gedwongen van het stuk van den vrijen handel te zwijgen; maar dit belette hem niet die Memorie aan de Negentienen en aan Hun Hoog Mogenden mede te deelen, en toen hij kort daarop in *Braziliё* terug was gekomen [8], een welsprekend pleidooi voor de vrijheid van den handel en voor eene geheele hervorming van het bestuur aldaar tot Graaf MAURITS en den Hoogen Raad in *Braziliё* te richten [9]. Volgens zijn oordeel was er

---

1 Zie hierboven, bl. 202.

2 *Resol. Holl.* 21 Sept. 1639.

3 *Resol. Holl.* 1, 6, 7, 8, 11, 18, 19, 21 Oct.; 3 Nov. 1639.

4 *Resol. Holl.* 1639, bl. 489. 15 Juni; 24, 27 Juli, 1640.

5 *Resol. Holl.* 27 Sept.; 11 Dec. 1640. p. 806. 24 Jan.; 1 Febr.; 26 Maart, 1641. Zie hierboven, bladz. 181.

6 Zie hierboven, bladz. 46—50. *Kronijk v. h. Histor. Genootsch.* Jaarg. XXV, bl. 191—205.

7 *Kronijk v. h. Histor. Genootsch.* Jaarg. XXV, bl. 253—349.

8 Zie hierboven, bladz. 180.

9 Zie *Kronijk v. h. Histor. Genootsch.* Jaarg. XXV, bl. 222—248.

in deze Kolonie niets anders gedaan, dan vernield en geplunderd, beurtelings door de Hollanders en door hunnen vijand; ja zoo groot en zoo ontmoedigend was de verwarring, die daar heerschte, dat eenigen van de Bewindhebbers en participanten zich hadden kunnen laten ontvallen, dat de geheele Compagnie en alle gemaakte veroveringen geen twee stuivers waard waren[1]. ARTICHOFSKI's vrijmoedigheid mishaagde zoo zeer, dat men eerst zijn gezag miskende, zijn regiment feitelijk ontbond en hem weldra in het voorjaar van 1639 smadelijk verwijderde. Zijne tegenstanders schijnen de ijverzucht van den Landvoogd, Graaf MAURITS, als een middel te hebben weten te gebruiken, om hem den voet te lichten[2]. 1639—1644.

De vruchteloosheid der poging, door den Koning van *Spanje* in 1639 beproefd om *Braziliё* te herwinnen[3], moest evenwel den lust om de West-Indische Compagnie te handhaven, weder verlevendigen. Gedurende dat gansche jaar voerde 's Konings vloot, in de *Bahia* verblijvende, niets uit, daar zij langen tijd te vergeefs op versterking uit *Rio Janeiro* en van elders wachtte, om het door de groote sterfte geleden verlies te herstellen. Eenige versterking bekomen hebbende, zeilde zij den 19[den] November (1639) uit, 86 zeilen sterk, en bemand met ongeveer 12000 soldaten. Tegen deze macht kon Graaf MAURITS 41 schepen overzetten, die hij bestemde om den vijand te beletten te landen op een punt, waar hij trouwens, in weerwil van verstandhouding met het binnenland, genoegzamen tegenstand zou gevonden hebben. Den 11[den] Januari had er tusschen *Tamarica* en *Goyana*, omtrent 3 mijlen in zee, een treffen plaats tusschen de beide vloten, waarbij de Nederlandsche Admiraal WILLEM CORNELIS LOOS het leven liet. Den 13[den] en 4 of 5 volgende dagen, nadat aan den Vice-Admiraal JAKOB HUYGEN het opperbevel was opgedragen, werd het gevecht hervat. Het verlies van manschappen aan onze zijde was gering, en groot, volgens het bericht van Graaf MAURITS, de moed onzer officieren, soldaten en matrozen. Werkelijk zagen de Spanjaarden van verdere

Eene Spaansche vloot bij *Braziliё* geslagen

[1] Wees men op den voorspoed van de Oost-Indische Compagnie om het monopolie ook voor de West-Indische Compagnie aannemelijk te doen voorkomen, zoo antwoordde ARTICHOFSKI, dat de omstandigheden en gelegenheden in de Oost-Indiën verschillend waren, en dat de Oost-Indische Compagnie, als »zij den particulieren open handel toegelaten had, alreede tienmaal machtiger ware geweest, terwijl zij nu niets anders was, dan een *ergastulum servorum*, hetgeen waarlijk geen navolging verdiende: *Braziliё*, daarentegen, was tot een hoogeren staat geboren, en niet tot zulk een *bassesse*" (Zie *Kronijk*, t. a. pl. bl. 238).

[2] Zie *Apologie* van ARTICHOFSKI, ingeleverd aan de *Stat.-Gen.* in de *Kronijk v. h. Hist. Gen.* Jaarg. XXV, bl. 351—392. Blijkens de *Resol. Stat.-Gen.* (28 Jan. 1640) trokken aanzienlijke Polen, Prins RADZIVIL en de Heer CONIECPOLSKI zich de zaak van ARTICHOFSKI aan en schreven brieven over hem herwaarts.

[3] Zie hierboven, bladz. 202.

1639—1644.

pogingen om te landen af [1]. Deze uitkomst dan gaf weder eenig vertrouwen, en daar de Bewindhebbers hoop gaven op goede retoeren van suiker in het aanstaande en volgende jaren [2], zoo begreep men, de Compagnie niet te moeten verzaken.

De overeenbrenging derhalve van de belangen der West-Indische Compagnie met die van het thans vrije Rijk van *Portugal* zou nog zwarigheid genoeg inhebben; voor het oogenblik, wij zagen het, werd de oplossing niet eens beproefd en tot nadere gelegenheden en uitkomsten verwezen.

Hadden de Provinciën de som van 300,000 gulden tot de vloot naar *Portugal* toegestaan, de gelden kwamen niet zoo spoedig in, en bovendien bespeurde men, dat die som niet toereikend zou zijn om 20 schepen uit te rusten en vier maanden lang te onderhouden [3]. *Holland* was bereid haar aanmerkelijk te verhoogen en deed Hun Hoog Mogenden het besluit nemen, dat men de Oost- en de West-Indische Compagnie zou verzoeken, daartoe mede eene geldelijke bijdrage, of wel eenige schepen te leveren. Bij de conferentie, deswegens met de Bewindhebberen gehouden, kwam het aan den dag, dat de West-Indische Compagnie noode er toe zou verstaan om aan de Portugeezen de bate van een wapenstilstand te gunnen, en dat de Oost-Indische ten minste uitstel voor de uitvaardiging van den wapenstilstand raadzaam, ja om groot nadeel te verhoeden, noodzakelijk achtte. De Gecommitteerden van Hun Hoog Mogenden herinnerden derhalve de vertegenwoordigers dier Compagniën, dat de macht en het recht van oorlog en vrede alleenlijk toekwam aan de hoogste Regeering van het Land en geenszins aan eenige Handelsmaatschappij, en voorts gaf men hun te verstaan, dat het van nu aan bij Hun Hoog Mogenden vast stond, dat de Compagniën eenige veroveringen aan de Portugeezen zouden afstaan. Werkelijk werd het eerste punt (betreffende den wapenstilstand) met den Ambassadeur vastgesteld, alleenlijk met deze bijvoeging, dat men ten aanzien van den voet van den wapenstilstand en van zijne gevolgen, in de bijzonderheden, nader overeenkomen zou [4]. Ook vonden de vertoogen van de Oost-Indische Compagnie zoo veel ingang bij de Staten van *Holland*, dat zij besloten den Portugeeschen Ambassadeur nader voor te stellen, dat er wapenstilstand zou zijn binnen de limiten van *Europa;* dat men van onze zijde tegen de schepen, die voor den nieuwen Koning van *Portugal* partij kozen, geene vijandelijkheid zou plegen, mits zij ook den onzen geen

Conferentie met den Portugeeschen Gezant.

[1] *Kort en waarachtig verhaal van de komst en het vertrek van de Spaansche vloot in Brazilië*, in *Kron. v. h. Hist. Genootsch.* Jaarg. XXV, bl. 515—529. *Resol Holl.* 26 Juli, 1640. *Archiv. de la Mais. d'Or.* p. 218, 219.

[2] *Resol. Holl.* 28 Jan. 1641. Van dezen tijd af drong Graaf MAURITS op de vergunning aan om naar het vaderland terug te keeren.

[3] *Resol. Stat-.Gen.* 27 Juni, 1641.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 25 April, 1641. *Resol. Holl.* 25, 26, 27 April; 2, 4 Mei, 1641.

geweld aandeden; dat zou worden gewacht tot men in het zekere onderricht was, welke plaatsen in de *Oost-Indiën* zich voor JOAO IV zouden verklaren, en eerst daarna uitmaken, hoe men best aldaar een wapenstilstand zou treffen. Eerst wanneer de Gezant met dit voorstel genoegen nam, zou men zich ten zeerste beijveren, dat de vloot, naar de Portugeesche of Spaansche Kust bestemd, op het spoedigst zee kon kiezen; in het andere geval begreep men, dat zijn Goevernement ook van de hulp onzer schepen afzag. — Deze beperkingen en bepalingen mishaagden den vijf Landprovinciën, welke dadelijk eene volstrekte vriendschap met de vijanden van *Spanje* gesloten wilden hebben. Bij deze verscheidenheid van gevoelens werd eene vergadering beleid, waaraan door de tegenwoordigheid van Zijne Hoogheid, die op zijn vertrek naar het leger stond, met den Raad van State, plechtigheid zou worden bijgezet. De Prins en de Raad van State ondersteunden het gevoelen der vijf Provinciën; alleenlijk gaven zij toe, dat men middelerwijl op de belangen der Compagniën zou te letten hebben. De gronden, tegen het gevoelen van *Holland* aangevoerd, waren voornamelijk deze, dat men, zoo doende, alle natiën afschrikken zou om van den Koning van *Spanje* af te vallen; dat de macht der Portugeezen zich niet geheel tegen *Spanje* zou kunnen keeren, als zij zich nog ergens tegen ons zouden te weren hebben; dat het ongerijmd was, de Portugeezen ginds als vijanden te benadeelen, en hier als vrienden bij te staan; dat, eindelijk, de Portugeezen, door ons voor het hoofd gestooten, heul zouden zoeken bij *Frankrijk* of *Engeland*, welke Mogendheden alsdan aanleiding zouden vinden om zich in den Indischen handel te mengen, hetgeen tot veel grooter nadeel voor de Compagniën kon leiden, dan de erkenning der Portugeezen in de Indiën ooit zou kunnen te weeg brengen. Deze gronden en de standvastigheid, met welke de Provinciën bij haar gevoelen bleven, hadden zoo veel uitwerking, dat de Leden van *Holland* besloten te beproeven, of zij van hunne Principalen machtiging konden erlangen om zich bij de meerderheid in de Staten-Generaal te voegen [1]. Na weinige dagen kwamen de Gedeputeerden van de Steden van *Holland* met naderen last terug. Nadat eerst de resolutie der Staten-Generaal van het jaar 1609, betreffende de toepassing van het toen getroffen bestand in de Oost-Indiën, was voorgelezen, werd alstoen, niet dan na lange beraadslagingen, eindelijk besloten, dat de wapenstilstand zou ingaan in de *Oost-Indiën* een jaar, binnen het octrooi der West-Indische Compagnie zes maanden, en in de kwartieren van Europa dadelijk na de ratificatie van het traktaat dienbetreffende. Voorts zou men van den Ambassadeur van *Portugal* de aanneming verlangen van de artikelen, door de beide Compagniën ter waarborging harer belangen bij de Staten-Generaal inge-

1639—1644.

[1] *Resol. Holl.* 9, 10, 11 Mei, 1641. *Resol. Stat.-Gen.* 11 Mei, 1461.

[2] *Resol. Holl.* 17, 18 Mei, 1641. *Resol. Stat.-Gen.* 18, 23, 28 Mei, 1641.

1639— 1644. diend, uitgezonderd het punt, waarbij de West-Indische Compagnie de teruggave van de *Bahia* verlangde, en dat, waarbij de Oost-Indische vergoeding begeerde voor gedane onkosten van equipage als anderszins. — *Zeeland* vereenigde zich met dezen voorslag, alleenlijk wenschte die Provincie in de West-Indiën geenen wapenstilstand, maar een bestendigen vrede met de Portugeezen gesloten, en in de *Oost-Indië* den wapenstilstand zoo kort mogelijk te zien duren. — De Staten-Generaal maakten geene zwarigheid om tot het eindbesluit der beide Zee-provinciën toe te treden. Trouwens in deze dagen, waarin het leger te velde was getrokken en de legerlasten nog ontbraken, was er behoefte aan *Hollands* geld, en bovendien hadden de Staten-Generaal van de Staten van *Holland* de gunst te vragen, dat zij hun krediet veil zouden hebben voor de Generaliteit, ten einde deze in staat te stellen de 15 schepen en 5 fregatten, die van wege den Staat naar *Portugal* zouden gezonden worden, in te huren. Niet dan in zeer beperkte mate trad *Holland* in dit verzoek [1]. Toen de zaak zoo ver gevorderd was, ging de Vergadering van *Holland* uiteen met den last, aan hare Gedeputeerden ter Generaliteit gegeven, dat er geene wijziging gebracht zou worden in de voorstellen, die men aan den Ambassadeur van *Portugal* zou doen. *Zeeland* gaf met nadruk een diergelijk verlangen te kennen [2]. — Zoo werden dan de onderhandelingen voortgezet. De beraadslagingen met de West-Indische Compagnie waren zoo gewichtig, dat Hun Hoog Mogenden er een ganschen dag alle andere werkzaamheden om moesten verzuimen. Maar de ijver, met welken men de zaak van het huren der schepen bleef behartigen, bewees, dat men zich een goeden uitslag der onderhandelingen beloofde. Ook kreeg men in deze dagen bericht, dat het traktaat tusschen *Frankrijk* en *Portugal* was vastgesteld, en men wilde niet, dat *Portugal* het er voor zou kunnen houden, in *Frankrijk* een grooter vriend te hebben, dan in onze Republiek. Inderdaad kreeg ons traktaat met *Portugal* nu spoedig zijn beslag: het werd in den avond van den 12den Juni geteekend en de Provinciën tot eene bespoedigde ratificatie vermaand. De Fransche Ambassadeur had er kopie van gekregen [3]. Reeds des anderen daags nam MENDOZA zijn afscheid van de Staten-Generaal met eene Latijnsche rede, die door den Heer ALDRINGA in dezelfde taal werd beantwoord. Den 29sten Juni stelde de President van Hun Hoog Mogenden, toen de Heer van SOMMELSDIJK, voor, iemand te kiezen om met den eersten van onzentwege bij den Koning van *Portugal* te gaan resideeren, en hem voor een vierendeel jaars een bekwaam krijgskundige toe te voegen, om Zijne Majesteit van goeden raad te dienen. Op deze wijze, meende hij, zouden wij onze naburen in vriendschaps- en dienstbetoon vóór zijn en den Koning boven hen aan ons

Een traktaat komt tot stand.

---

[1] *Resol. Holl.* 17, 18 Mei, 1641. *Resol. Stat.-Gen.* 18, 23, 28 Mei, 1641.

[2] *Resol. Holl.* 18 Mei, 1641. *Resol. Stat.-Gen.* 3 Juni, 1641.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 21 Mei, 1641.

verplichten [1]. Tot Admiraal van de vloot, naar *Portugal* bestemd, was door Zijne Hoogheid ARENT GIJSELS benoemd. Vóór het einde van Juni was de vloot op weinig na voltallig, voor zoo verre zij door de Staten moest geleverd worden; slechts waren de schepen, die de Ambassadeur gehuurd had, nog niet gereed. Men voorzag, dat de door hem uitgeruste bodems niet tijdig gereed zouden komen, om gezamenlijk met de onze te vertrekken, en dat hij zelf de gelegenheid zou laten voorbijgaan om onder veilig geleide naar zijn vaderland terug te komen. Dus spoorden Hun Hoog Mogenden hem tot spoed aan. Den 22sten Juli nam GIJSELS afscheid van de Staten-Generaal. De Portugeesche Ambassadeur kreeg later een oorlogschip tot zijne reize [2]. 1639—1644. Vloot ter hulp van *Portugal* uitgerust.

Met het tot stand komen van het traktaat met *Portugal* viel het vertrek van Graaf AUERSPERG samen [3]: wel een bewijs, hoe hij het er voor hield, dat *Spanje* de hoop op verdrag met de Vereenigde Provinciën nu weder voor geruimen tijd zou moeten opgeven. En ook de maatregelen ter voorbereiding der onderhandelingen tot den algemeenen vrede hadden tragen voortgang.

De Staten zagen zich steeds in de onmogelijkheid om afgevaardigden tot den vredehandel te *Keulen* te benoemen, omdat de Koning van *Spanje* in de paspoorten, welke die afgevaardigden zouden behoeven, hun den door hen verlangden titel niet scheen te willen verleenen [4]. In Maart, 1639, waren het weder de Zweden, door wier bemiddeling men van den Koning van *Spanje* paspoorten in den behoorlijken vorm voor onze te benoemen Gezanten zou bekomen [5]. In September van hetzelfde jaar, toen den Staten weder een concept van paspoort door den Kardinaal-Infant onder de oogen was gebracht, besloten Hun Hoog Mogenden aan den Prins van *Oranje* de taak over te laten om te zorgen, dat hunne eer en soeverein recht in die stukken niet werd gekrenkt [6]. Weinig tijds later vernam men, dat de Keizerlijke Gezant te *Keulen* onzen Agent BILDERBEEK aldaar zijne verwondering te kennen gegeven had over de hem vreemd dunkende handelwijze der Staten, die van den Kardinaal-Infant paspoorten ontvangen hadden, maar echter niet lieten blijken, of zij ze alsnu goedkeurden, al of niet. Niettemin De voorbereiding der onderhandelingen tot den algemeenen vrede hebben tragen voortgang.

[1] *Secr. Resol.* 29 Juni, 1641.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 5, 6, 8, 13, 20, 21, 24, 27, 29 Juni; 1, 2, 3, 8, 10, 12, 22 Juli; 17, 19 Aug., 1641. *Resol. Holl.* 9; 10, 17, 19 Juli, 1641. De Ambassadeur kreeg bij zijn vertrek een zilveren servies, ter waarde van 6000 gulden. Zijn secretaris, *Don* ANTONIO DE SOUZA DE TAVAREZ, ontving een geschenk van 1000 gulden waarde. De Staten bevolen bij deze gelegenheid aan den Koning van *Portugal* de zaak aan van de Prinsessen, dochters van EMILIE van *Nassau* en den Prins van *Portugal*.

[3] Zie hierboven, bl. 298.

[4] Zie hierboven, bl. 141—143.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 18 Maart, 1639.

[6] *Resol. Holl.* 6 Sept. 1639. *Resol. Stat.-Gen.* 13 Sept. 1639.

1639—1644. bleven Hun Hoog Mogenden de zaak aan Zijne Hoogheid overlaten [1]. In 1640 bleef de zaak der paspoorten hangende, en hoe daarin te handelen, ten einde den Staten de overtuiging te geven, dat *Frankrijk* in deze zaak niets verlangde wat de eer van Hun Hoog Mogenden te kort kon doen, zulks maakte een deel der Instructie van DE LA THUILLERIE uit [2]. Trouwens *Spanje* begeerde in het eind van het jaar 1639 en gedurende het jaar 1640 geenen vrede, en de Gedeputeerden, die de Koning van *Spanje*, in zijne hoedanigheid van Vorst des Rijks (wegens den Bourgondischen Kreits), in December 1640, naar den Rijksdag te *Regensburg* zond, hadden in last, tot krachtige voortzetting van den oorlog tegen *Frankrijk* en zelfs op nieuw tot de verbreking van den vrede tusschen het Rijk en de Vereenigde Provinciën aan te zetten. Zij zouden derhalve de zaak der paspoorten, die èn de Keizer èn de Nuncius van den Paus, opdat het algemeene vredewerk eindelijk voortgang mocht hebben, tot een goed einde wilden gebracht zien, geenszins bevorderen [3].

Doch toen het *Spanje* in den loop van het jaar 1640 door den opstand in *Catalonië* en *Portugal* benauwder dan ooit geworden was, moest die zucht om den oorlog krachtig voort te zetten, wel verflauwen, en werd de zending van Graaf AUERSPERG naar *'s Gravenhage* beraamd. Ja, men mag vragen, waarop toch grondde de Spaansche Regeering in deze omstandigheden nog eenige hoop van slagen, dat zij het hoofd niet in den schoot leide, maar den oorlog voortzette. Inderdaad in Februari 1641 richtte de Kardinaal-Infant een rondgaand schrijven aan de Bisschoppen in zijne Nederlanden, opdat men van de Geestelijkheid eene vrijwillige bijdrage mocht bekomen bij gelegenheid (zoo drukte Zijne Koninklijke Hoogheid zich uit) van de buitengewone pogingen van de Franschen en van 's Konings rebellen: men moest niet zien op een kroon of twee, als men zich, door ze te willen sparen, aan het gevaar bloot stelde om er 1000 te verliezen: de vijanden persten wel op tirannieke wijze al wat zij konden, van hunne onderhoorigen af, en dat om een slechte zaak en een onrechtvaardigen oorlog vol te houden [4].

Spanje hoopt op eene verandering van regeering in *Frankrijk* en op de gewijzigde gevoelens in ons vaderland.

Doch al zulke bijdragen der Geestelijkheid konden niet baten, zoo er niet een geheele omkeering in den staatkundigen toestand van *Spanje's* voornaamste tegenstanders, *Frankrijk* en de Vereenigde Provinciën, plaats greep. Daarop was het dan ook dat *Spanje* nog altijd hoopte, en niet zonder nieuwen grond. Viel slechts RICHELIEU voor de lagen zijner binnenlandsche vijanden, dan zou *Frankrijk*, waar *Spanje's* vrienden aan het bewind gekomen zouden zijn, *Spanje* de hand der vriendschap reiken, en het hoofd der armée van de machtige Staten-Generaal der onuitputtelijk vermogende *Neder-*

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 10 Nov. 1639. [2] AITSEMA, II, bl. 738.

[3] Zie de Instructie dier Gedeputeerden, in *Compte rendu de la Commission roy. d'hist.* (*Acad. roy de Belg.*), 1866, p. 462—467.

[4] *Compte rendu de la Commission d'hist.* (*Acad. roy. de Belg.*), 1866, p. 467, sqq.

landen, de Prins van *Oranje*, op menigerlei wijze met RICHELIEU's vijanden in *Frankrijk* verbonden, zou mede het zwaard wel in de scheede steken op voorwaarden, die hij, des noods met behulp dier armée, bij zijne Meesters, de Soevereine Staten, zou weten door te drijven. 1639—1644.

Zoo oordeelde *Spanje*, en de toestand in *Frankrijk* gaf recht tot dat oordeel en tot die verwachtingen.

Den 17den April (1641) verwittigde de President der Staten-Generaal deze Vergadering van een gerucht, hetwelk in *Frankrijk* was verspreid, dat men van wege dezen Staat duizend of twaalfhonderd man binnen *Sedan* had laten sluipen, en dat dit gerucht aldaar eenig geloof vond. Tegelijk was de Prins verwittigd bij brieven van STEINCALLENFELS, commandant van het garnizoen van *Maastricht*, dat in het Land van *Luik* en elders een belangrijke lichting geschiedde van ruiters en knechten, naar *Sedan* bestemd, eene lichting, van welke zich de vijand blijkbaar voordeel beloofde: immers werd zij door hem begunstigd, daar hij den geworven soldaten vrijen doortocht over zijn grondgebied vergunde. — Zoo waren dan Hun Hoog Mogenden gewaarschuwd. De hertog van BOUILLON, die van hunnentwege de betrekking van goeverneur van *Maastricht* bekleedde, misbruikte dezen zijnen post, om, heulend met *Spanje*, zijne stad *Sedan*, waar de Graaf van *Soissons* het middelpunt der samenzwering werd, tegen den Koning van *Frankrijk* of eigenlijk tegen zijnen grooten minister in staat van tegenweer te brengen [1]. — Reeds den Gezant DE LA THUILLERIE was in September 1640 opgedragen [2], den Prins van *Oranje* te doen gevoelen, dat men eenige kennis van *Sedan* had; dat Mijnheer DE BOUILLON, zich in eenige handeling met de Spanjaarden begevende, onder den schijn en naam van zijne gasten (te weten den Graaf van *Soissons* en HENDRIK van *Guise*, gewezen aartsbisschop van *Rheims*), de Spanjaarden in hoop hield van eenige handeling van een geheim Bestand met de Staten-Generaal en den Prins. De Koning van *Frankrijk*, zoo moest de Gezant betuigen, hield voor zeker, dat de Prins van *Oranje* niet van dien handel wist; maar des te meer behoorde hij, daarvan verwittigd, zulke aanslagen op de hem best dunkende wijze tegen te gaan. — De Koning, het was duidelijk, bewust, »dat de geest van den Prins zeer bedekt was, en dat hij zich zeer beijverde zijne bedoelingen te verbergen", nam bloot den schijn aan, dat hij den Prins vertrouwde; inderdaad wantrouwde hij den oom van den Hertog van BOUILLON, en hij had er reden toe. Terwijl de Heer van AUERSPERG door de Staten werd afgewezen, handelde de Prins steeds met den Bourgondiër FRIQUET [3], en wanneer de aanslagen tegen RICHELIEU, onder anderen door eenen VENDÔME en nog altijd door de Koningin-moeder, die beiden juist in dezen tijd hier te lande wilden komen [4], eens tot den val van dien minister geleid hadden,

Opstand van den Hertog van BOUILLON tegen den Koning van *Frankrijk*.

---

[1] RANKE, p. 528.

[2] Zie zijne Instructie bij AITSEMA, II, bl. 737, 738.

[3] AITSEMA, II, bl. 763.

[4] *Archiv. de la Mais. d'Or.* p. 419, 429, 433, 442, 449.

1639—1644. dan zou voorzeker de Prins zich uitnemend met de bovendrijvende partij hebben kunnen verstaan, en *Spanje* zou zich jegens hem niet karig betoond hebben.

Zoo blijkt het, hoe voorzichtig de Staten moesten zijn, om, terwijl zij al die geheime onderhandelingen en die toenadering tot *Spanje* wraakten en niets liever wilden dan RICHELIEU in het gezag gehandhaafd te zien, ook den schijn van trouweloosheid te mijden. Ook de Prins moest zich beijveren, dat men geene bewijzen tegen hem aanvoeren kon. Hij achtte de overkomst van VENDÔME ongeraden en was op de hand der Staten, waar zij zorgden, dat de Koningin-moeder niet herwaarts kwam [1].

Bepaaldelijk ook op die mededeeling van den president moesten de Staten toonen, dat zij geene dubbelzinnigheid duldden, noch twijfel aan hunne oprechtheid mogelijk wilden laten. Zij besloten dan ook, die werving van troepen in Luikerland niet te erkennen, als voor hen geschied, maar ze integendeel zoo veel doenlijk tegen te gaan, en droegen aan de Heeren CATS en DE KNUYT den last op om den Franschen Ambassadeur te gaan zeggen, dat de in *Frankrijk* verbreide geruchten omtrent hunne medeplichtigheid aan de vijandelijke houding van *Sedan* verdicht waren [2]. Hier bleef het niet bij; maar tegen het einde van Mei vernomen hebbende, dat de Secretaris van den Hertog van BOUILLON toen te *Maastricht* was en aldaar »zeer kwade diensten deed," bevolen zij den garnizoenskommandant, dien persoon gevangen te nemen en hem door den Krijgsraad te laten verhooren; tevens droegen zij hem op, een waakzaam oog te houden, opdat de vesting, aan zijne zorg toevertrouwd, niet verloren ging. Den Hertog moest hij er buiten houden, zoowel als de troepen of personen, die deze er heen mocht zenden. Insgelijks schreven zij aan de Commandanten te *Orsoy*, *Rijnberk*, *Rees*, *Wezel*, *Emmerik*, *Schenkenschans*, *Grave*, *Nijmegen*, *'s Hertogenbosch*, *Heusden*, *Geertruidenberg*, *Breda*, *de Klundert*, *Willemstad*, *Steenbergen* en *Bergen op Zoom*, dat zij geen volk moesten toelaten, hetwelk hun van wege den Hertog van BOUILLON werd toegezonden [3]: een bewijs, wat men van dezen wachtte, en hoe wijd uitgestrekt de plannen waren, die men hem toeschreef. Tegen het einde van Juni (1641) berichtte STEINCAL-

1 Zie (benevens de aangehaalde plaatsen uit de *Archiv.*) *Resol. Stat.-Gen.* 13 Maart; 10 Juni, 1641. Toch deed de Koningin-Moeder op hare reize naar *Keulen* deze Landen nog aan. In Juli (1641) verscheen de Heer MURRAY van wege den Koning, haren schoonzoon, om over haren doortocht te handelen. De Heer VAN BREDERODE werd verzocht, hare Majesteit van wege de Staten te vergezellen, totdat zij op Duitsch grondgebied zou aangekomen zijn. Den 14den September te *Vlissingen* aan wal gestapt, deed zij de reize te scheep, doch verkoos 's nachts niet aan boord te blijven, weshalve zij in de steden moest worden onthaald. De kosten, alleen te *Dordrecht* gemaakt, beliepen de som van 10,136 gulden (*Resol. Stat.-Gen.* 11, 14, 15, 17, 18 Juli; 15, 19, 27, 28 Aug.; 1, 11, 16, 20, 22 Sept.; 7, 12 Oct.; 12 Nov. 1641).

2 *Resol. Stat.-Gen.* 17 April, 1641. 3 *Resol. Stat.-Gen.* 30 Mei, 1641. AITSEMA, bl. 780.

LENFELS, dat eenige burgers te *Maastricht* de soldaten van het garnizoen verleidden om zonder paspoort naar *Luik* te gaan en daar dienst te nemen. Dit bedrijf werd toen streng verboden [1]. Doch weldra viel tusschen LAMBOY en de Franschen een gevecht voor, waarin dezen wel verslagen werden, doch de Graaf van *Soissons* om het leven kwam, waarmede de geheele verraderlijke toeleg in duigen viel. BOUILLON mocht blijde zijn, dat hem verzoening werd aangeboden [2]. De Hertog zond den Baron VAN VIELA tot de Staten-Generaal om zich wegens zijn gehouden gedrag te verantwoorden, en te betuigen, dat hij, welke partij hij ook als Franschman had meenen te moeten kiezen, steeds zijnen plicht jegens dezen Staat had in het oog gehouden, noch ooit tegen de belangen van Hun Hoog Mogenden gehandeld had. Men liet deze verontschuldiging onbeantwoord, en weldra verklaarden de Staten hem uitdrukkelijk van zijne bedieningen vervallen. De Prins benoemde, in zijne plaats, Graaf JOHAN ALBRECHT van *Solms* tot goeverneur van *Maastricht*, en FREDERIK MAGNUS, *Wild-* en *Rijngraaf*, tot vice-commandant der cavallerie [3]. 1639—1644.

Zoo was voor het oogenblik deze poging tot opstand tegen RICHELIEU verijdeld; doch weldra zou zij door eene nieuwe samenzwering tegen hem gevolgd worden. De tegenpartij gaf het niet op; steeds meende zij, dat die Minister, zwak ondersteund door den Koning, en gehaat bij de voornaamsten van het Hof, onmogelijk aan den val zou kunnen ontkomen, en, viel hij, zoo zou, ook daarop rekende men, het uitgeputte volk juichen, dat het van de overzware belastingen ontheven zou worden. — Doch zoo de Prins van *Oranje* dien val van den Franschen Minister als een noodzakelijk bestanddeel onder zijne berekeningen van de toekomst opnam, wat kon hem doen hopen, dat de Staten-Generaal de stelling zouden dulden, welke, terwijl die val onmiddellijk vrede met *Spanje* zou medebrengen, voor hem daaruit zou voortvloeien? Zouden zij zich den staat van zaken laten welgevallen, dien de Vereenigde Provinciën zich daarbij aangeboden zouden zien? Tot beantwoording dezer vraag kan strekken, dat men zich gemakkelijk omtrent den staat der gemoederen hier te lande vergissen of begoochelen kon. De oude vooroordeelen, kon men meenen, waren grootendeels afgelegd. Men had leeren inzien, dat wat van de strenge Calvinisten kwam, niet alles goed en heilzaam was; dat er mogelijkheid bestond om met de Katholieken op een voet van welwillendheid te leven; dat men van *Spanje*, door den nood gedrongen, eindelijk eene oprechte erkenning wachten kon, zoo men hier die Katholieken niet voor het hoofd stiet, en den Prins toeliet eenen titel aan te nemen, die hem daarbij een gezag kon verschaffen, hetwelk hem in staat zou

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 29 Juni, 1641. [2] RANKE, bl. 530. *Mém. de Fréd. Henri*, p. 293, 294.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 8 Juli; 27, 30 Aug.; 2 Sept.; 2, 4 Nov. 1641. *Resol. Holl.* 21 Aug. 1641. AITSEMA, bl. 780, 785.

1639—1644. stellen tegen *Amsterdam* op te wegen, welks overmoed en overmacht men, gelijk in Februari 1639 gebleken was, van harte moede was.

In Augustus 1640 schreef de predikant THEODORUS HAMERUS te *Rijnberk*, tot staving van hetgeen hij aanvoerde aangaande de stoutheid der Papisten tegen de Gereformeerden in de Landen van *Gulik* en *Kleef* en het Aartsstift *Keulen*, hoe de Keurvorst van *Keulen* zou gezegd hebben, dat in de Nederlanden binnen een jaar meer dan tienduizend personen den Roomschen Godsdienst hadden aangenomen; de Katholieken, voegde hij er bij, pochten op de groote vrijheid, die hun hier te lande genoegzaam openbaar werd vergund, en verwachtten, dat men den Roomsch-Katholieken Godsdienst hier eerlang voor goed zou erkennen [1]. Waar zoo geoordeeld kon worden, was ook in het binnenland misleiding mogelijk. En inderdaad, hoe de afschuw van *Spanje* bij ons volk begon te verminderen, en de herinnering van hetgeen *Spanje* de vaderen had doen uitstaan, begon te verflauwen, daarvan strekt niets zoozeer ten bewijze, als het verzoek der Zuid- en der Noord-Hollandsche Synode, in 1641 tot de Staten van *Holland* gericht. Deze beide kerkelijke Vergaderingen drongen er op aan, dat »zoo in het Latijn als in het Nederlandsch door eene goede pen een traktaat zou opgesteld en van wege de Regeering uitgegeven worden, strekkende om de rechte oorzaken van den Nederlandschen oorlog in het licht te stellen, waarbij de bijzondere wreedheid, door den Spanjaard gepleegd, niet zou mogen vergeten worden, ten einde de prille jeugd van hare teedere jaren aan van die zaak volle wetenschap mocht bekomen." — De Staten besloten daarop aanvankelijk eens om te zien, wie bekwaam zou zijn om »naar eisch der zaken zulk eene verhandeling *de causis belli Belgici*, dat is, over de oorzaken van den Nederlandschen oorlog, te schrijven"; maar weldra verstonden zij, dat »het zou worden gelaten bij de boeken en traktaten, alreede over dat onderwerp geschreven, als daar waren het plakaat van de Staten der Geunieerde Provinciën, waarbij de Koning van *Spanje* van zijne heerschappij vervallen was verklaard; de Apologie van den Prins van *Oranje*, en verscheidene Historiën van dezen tijd [2]."

De predikanten, die dat verzoek deden, stonden er tevens op, dat »order mocht worden gesteld op de stoutheid der Pausgezinden," en toen de Staten-Generaal in Augustus 1640 die missieve van *Dominus* HAMERUS aan de Staten van *Holland* mededeelden, voegden zij er het vriendelijk verzoek bij, dat zij een oud plakaat van 1622 of 1629, tegen de Jezuiten, toch eindelijk mede in hunne Provincie bij vernieuwing zouden uitvaardigen. Herhaaldelijk was daarop door Hun Hoog Mogenden bij de Staten van *Holland* aangedrongen [3]; doch dezen, en in hun midden schenen die van *Amsterdam*

Plakaat tegen de Jezuiten en andere Roomsche geestelijken.

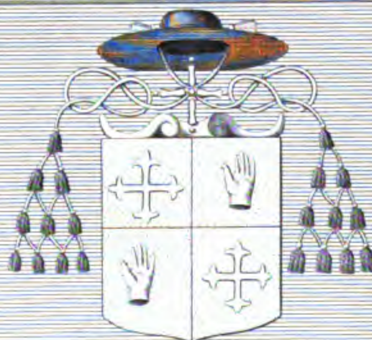
[1] *Resol. Stat.-Gen.* 3 Aug. 1640.

[2] *Resol. Holl.* 27 Maart; 3 Mei, 1641.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 6 Maart; 26 Nov. 1640. Met dat plakaat tegen de Jezuiten wordt in éénen adem genoemd een verordening »tegen het blasphemeeren." Immers in de oogen der predikanten

ASTOR LIBRARY
NY

PHILIPPUS ROVENIUS

AARTSBISSCHOP VAN PHILIPPI.

dit het meest te beseffen, hadden reden genoeg om daartoe niet zoo onbedacht over te gaan [1]. Inderdaad de zaak was zoo eenvoudig niet. Wie zich tegen de Jezuiten verklaarde, deed de oude Roomsche Kleresij hier te lande eenen dienst, en deze laatste was het niet raadzaam in de hand te werken: immers was zij het eens met de vrienden van JANSENIUS, dat is met die partij onder de Katholieken in het buitenland, welke eenstemmig dacht met de tegenpartijders van den Kardinaal DE RICHELIEU in *Frankrijk* niet alleen, maar ook in de Spaansche Nederlanden. Doch de blinde ijveraars voor de Gereformeerde leer hier te lande zagen zoo nauw niet, en zonder dat men scheen te bedenken, hoe men den invloed der Jezuiten den weg baande, terwijl men hen uit wilde drijven, besloten de Staten van *Holland* in het voorjaar van 1641, het plakaat tegen de Jezuiten gewijzigd uit te vaardigen, zoo de andere Provinciën het dus goed vonden, en ging men tevens voort met de mannen te vervolgen, die de Roomsch-Katholieke hierarchie en bisschoppelijke opvolging, zoo als zij vóór de Reformatie in de Noordelijke Provinciën bestaan had, met opoffering van hunne rust en veiligheid, ongekrenkt en onafgebroken poogden in stand te houden. — De Resolutiën van de Staten getuigen van die vervolgingen. In 1629 poogden Hun Hoog Mogenden een gewezen Katholiek, die tot armoede vervallen zich om een aalmoes tot hen gewend hàd, te gebruiken om met een list »den gepretendeerden bisschop te ontdekken, die gezegd werd binnen *Utrecht* te resideeren" [2]. Drie jaren later behelzen dezelfde Resolutiën het bericht, dat er zich te *Amsterdam* ten huize van zekeren PAPENBROEK een katholiek priester bevond, zich noemende bisschop van *Groningen*. Hiervan derhalve verwittigd, besloten Hun Hoog Mogenden in het geheim naar de zaak onderzoek te laten doen [3]. Doch in 1639 geraakten de papieren van JOHAN WACHTELAAR, kanunnik van *Sint-Marie* te *Utrecht*, in handen van het Gerecht aldaar. Deze gedroeg zich als vicaris-generaal van PHILIPPUS ROVENIUS, zich noemend aartsbisschop van *Philippi* en van *Utrecht*. Op deze wijze bleek het, dat in 1622 en 1623 door de Jezuiten te *Rome* aan ROVENIUS de waardigheid van

1639—1644.

Vervolging tegen ROVENIUS en zijne medestanders.

---

was het dulden der Papistische Godsdienstoefening een gruwel van gelijken aard. Den 11[den] April, 1639, had de president van Hun Hoog Mogenden (toenmaals de Heer VAN VOSBERGEN) gevraagd, of het niet eindelijk tijd werd bij plakaat order te stellen op het »gruwelijk blasphemeeren, vloeken en zweren, dat zoo licenticuselijk alomme hier te lande onder alle soorten van menschen in zwang was: hoe langs hoe meer werd het tot de teedere jonkheid op de straten toe ingeplant en daarover werd de toorn Gods over deze landen rechtvaardiglijk verwekt en ontstoken." Ook deze zaak hield *Holland* op (*Resol. Stat.-Gen.* 11 April, 1639. 24 Juli; 2 Aug.; 4 Dec. 1640. *Resol. Holl.* 10 Oct.; 20 Nov. 1641).

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 8 Sept. 1637. *Resol. Holl.* 30 Juni; 4 Aug.; 20, 21 Sept.; 28 Nov.; 4 Dec. 1640. 19, 31 Jan.; 22, 25 Maart, 1641.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 19 Dec. 1639.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 23 Sept. 1632.

1639—1644. Apostolischen vicaris betwist was geworden; dat deze, deswegens nevens JACOB BOOL en GRAVIUS naar *Rome* afgezonden, de tusschenkomst van de Infante en van den Spaanschen Ambassadeur verzocht en bekomen had; dat hij in 1630 visitatoren-generaal in het Sticht van *Utrecht*, en in 1633 WACHTELAAR tot zijnen vicaris-generaal had aangesteld, die bij afwezigheid van hem, ROVENIUS, zelven ter vergadering der Utrechtsche aarts-priesters zou voorzitten en de kas van het kerkgenootschap beheeren. Op grond dat ROVENIUS en WACHTELAAR, die hem in alles verving, zich met een en ander een recht van soevereiniteit hadden aangematigd, hetwelk den Staten van *Utrecht* als opvolgers in het geestelijk en wereldlijk gezag der Bisschoppen, sedert de afzwering van den Koning van *Spanje*, uitsluitend toekwam; dat zij zich mitsdien aan gekwetste Majesteit hadden schuldig gemaakt, daar zij regeering in regeering hadden opgericht, en in de religie order tegen order ingevoerd, en alzoo de onderdanen dezer Landen aan een ander gezag dan dat der Staten hadden ondergeschikt gemaakt; dat wat te *Rome* en elders met de Infante en haren Ambassadeur was gehandeld, ten dienste strekte van den Koning van *Spanje*, wien de Roomschgezinden hier te lande nog bleken te erkennen, daar zij de Infante verlof verzocht hadden om in deze Landen belasting en tol te pachten; dat WACHTELAAR, in zijne hoedanigheid van penningmeester, geld van de onderdanen dezer Landen ten behoeve van Kloosters of Collegiën aan geestelijken in vijanden-landen had overgemaakt, — op grond van dat alles werd tegen ROVENIUS en zijnen vicaris, als schuldig aan gekwetste Majesteit en als landverraders, de straffe des doods geëischt met verbeurdverklaring van goederen. Op dezen eisch veroordeelde hen het Gerecht der stad *Utrecht* tot ballingschap. Wat WACHTELAAR in het bijzonder betreft, hij werd beslagen in eene boete van 6000 gulden, en vervallen verklaard van zijn kanunnikschap en andere beneficiën [1]. — De Staten-Generaal gingen dit rechtsgeding met bijzondere belangstelling na [2], en toen het vonnis geveld was, besloten zij de Heeren van *Utrecht* hoogelijk te bedanken voor de moeite, door hen in die zaak genomen, en hen te verzoeken voort te gaan in hunne pogingen om eindelijk de kas van het kerkgenootschap op te sporen [3]. Den 15den Juni (1640) besloten de Staten van *Holland*, op advies van het Provinciale Hof en overeenkomstig het verzoek van Hun Hoog Mogenden, de personen van ROVENIUS en WACHTELAAR niet in *Holland* te dulden. Zij voegden er bij, dat, alzoo uit de stukken bleek, dat ROVENIUS binnen *Amsterdam* drie parochiën had opgericht en geestelijken in bepaalde kerken aldaar had aangesteld, de Heeren dezer Stad verzocht zouden worden tegen zulke aanmatigingen te werk te gaan, zooals zij naar vereisch van zaken zouden bevinden te behooren [4]. — Eerst tegen het eind van Augustus (1641) werd het plakaat vastgesteld,

---

[1] AITSEMA, II, bl. 669—672.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 19 Nov. 1639.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 2 April, 1640.

[4] *Resol. Holl.* 15 Juni, 1640. In April 1641 ontstond er (op tweeden Paaschdag) een zeer

hetwelk bestemd was om de Jezuiten en de Oud-Roomschen zonder onderscheid te weren, en op. het eind van September hadden de Staten van *Holland* dat plakaat in hunne Provincie nog niet uitgevaardigd [1]. Toch had het niet aan sterke betuigingen tegen de Roomschen ontbroken. De Heer VAN VOSBERGEN, als president der Staten-Generaal, had een en andermaal bitter geklaagd, dat het land van priesters en monniken overstroomd werd: »die personen ontrustten de ingezetenen, trokken hunne dierbare zielen af van den levenden God, en vervulden ze met schadelijke en ruïneuse maximen tegen den Staat". Vooral nu de Roomsche geestelijken uit *Engeland* verdreven waren, verwachtte hij dat zij bij hoopen herwaarts zouden komen om hier hetzelfde kwaad als in *Engeland* te stichten, ten ware daartegen behoorlijk gewaakt werd [2]. Op de klacht der Raden van *Gelderland*, dát de medestanders van den »pretensen" bisschop van *Utrecht* zich te *Huissen* nestelden, werd aan de Brandenburgsche Regeering te *Emmerik* geschreven, dat zij die personen van daar zou hebben te doen vertrekken [3].

1639—1644.

Zoo werd het calvinistisch karakter van den Staat gehandhaafd, zonder dat er naar gevraagd werd, welke berekeningen er door sommigen op eene veronderstelde gansch verschillende gezindheid der ingezetenen dezer Landen gegrond werden. Wie handelen moest, gedroeg zich zoo als de heerschende orde en de gang van zaken het medebrachten. Immers kon men daaraan geen andere richting geven zonder hachlijke gevolgen te moeten verwachten, vermits de groote gebeurtenis, te weten, eene regeeringsverandering in *Frankrijk*, steeds uitbleef. Dus zou de Prins dit jaar weder te velde trekken, en daarbij veeleer eene afwachtende houding schijnen aan te nemen, dan dus handelen, dat hij een vast plan scheen te hebben om den vijand ernstig afbreuk te doen.

Voorbereiding van een nieuwen veldtocht.

Daar *Frankrijk*, ten einde de Staten en den Prins tot het handhaven eener voor *Frankrijk* gewenschte en hoog noodige staatkunde te verplichten, niets liever verlangde dan het subsidie tot den veldtocht te vernieuwen, maar vóór dat het werd toegestaan, de verzekering begeerde, dat het niet te vergeefs zou worden verstrekt, had de Fransche Gezant tegen den winter van 1640 te verstaan gegeven, dat hij wel niet gelast was op het stuk der voortgezette verstrekking van het subsidie, maar toch aangeboden, van deze zaak werk te maken [4]. Van hunne zijde gaven de Staten, bij monde van hunnen Ambassadeur te *Parijs*, te verstaan, dat de buitengewone troepen ontbonden zouden

gevaarlijke oploop te *'s Hertogenbosch*, ten gevolge van het verstoren van zekere groote vergadering van Roomschgezinden. Hun Hoog Mogenden maanden schepenen en gezworenen aan om de schuldigen met meer gestrengheid te vervolgen (*Resol. Stat.-Gen.* 16, 19 April, 1641).

[1] *Resol. Holl.* 25, 30 Juli; 8, 9, 10, 21, 24 Aug.; 25 Sept., 1641. *Resol. Stat.-Gen.* 22, 30 Aug.; 23 Sept., 1641.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 2 Juli; 23 Aug., 1641.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 27 Juli, 1641.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 22 Nov. 1640.

1639—1644. dienen te worden, zoo zij het subsidie niet verkregen; maar dat zij, zoo zij het ontvingen, alles zouden doen, waartoe het traktaat van 1635 hen verplichtte [1].

In het midden der maand Januari bracht de president der Staten-Generaal bij deze Vergadering in herinnering, dat de tijd naderde om op een veldleger bedacht te zijn. Dus werd de Commissie aangesteld, naar gewoonte met voldoende volmacht om over deze zaak met Zijne Hoogheid te raadplegen [2], en weldra de aanschrijving gedaan, dat de officieren moesten zorgen tegen den eersten April hunne compagniën voltallig te hebben en daarbij aanwezig te zijn. Vóór het einde van Maart werden de middelen tot vervoer des legers langs en over de waterwegen besteld en de geldmiddelen voor het leger aangewezen [3]. Nu derhalve het besluit om met het leger te velde te trekken vast bleek te staan, was het traktaat, waarbij *Frankrijk* zich tot het geldsecours verbond, spoedig te *Parijs* gesloten [4]. Den 4den Mei werd de instructie voor de Gecommitteerden te velde beraamd, en bepaald, dat ten spoedigste bij de schans van *Voorn* (aan de *Waal* tusschen *Thiel* en *Bommel*) een zoogenaamd vrij leger zou worden uitgevaardigd, en omstreeks het midden dier maand werd den Prins vaarwel gezegd, daar hij naar 't leger stond te vertrekken [5]. Ziekte noopte hem zich een tijd lang te *Buren* op te houden, zoodat hij niet dan vóór het midden van Juni zijn kwartier in het klooster van *St. Aagten* aan de *Maas* bij *Gennep* vestigde. Kort daarna betrok hij het in de nabijheid gelegen *Offelen* of *Oeffelt*, en had hij, in overleg met de Gedeputeerden te velde, het beleg om *Gennep* geslagen, hetwelk eene bezetting inhad van 2500 man [6].

Intusschen had men reden om bezorgd te zijn, dat de vijand in Staatsch *Vlaanderen* zou doordringen. In het begin van Juni had hij eenen aanslag op de stad *Aardenburg* beproefd, en tegen het eind dier maand werden op voorstel van den Heer VAN SOMMELSDIJK, president der Staten-Generaal, maatregelen genomen, strekkende om het land van *Cadsand* voor een overval te behoeden [7].

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 7 Jan. 1641.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 15 Jan. 1641. De Raadpensionaris CATS werd den 15 Febr. aan de Commissie toegevoegd (*Resol. Stat.-Gen.* 15 Febr. 1641).

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 11 Febr.; 25 Maart, 1641. *Resol. Holl.* 30 Apr.; 1 Mei, 1641.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 24 Febr. 1641.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 4, 13 Mei, 1641. De dagteekeningen in de *Mém. de Fréd. H.* zijn onjuist.

[6] *Resol. Stat.-Gen.* 15, 21 Juni, 1641. Bij de wapenschouwing te *Lithoyen* had de Prins zijn welgevallen betuigd over de infanterie (sterk 15,000 man), die volgens hem uit schoon volk bestond; de cavallerie was 4500 paarden sterk (*Mém. de Fréd. H.* p. 280—285).

[7] *Resol. Stat.-Gen.* 6, 28 Juni, 1641.

Terwijl 's Prinsen leger nog bezig was zich vóór *Gennep* te verschansen, deed de vijand eene poging om het werk te verijdelen, althans te bemoeilijken. Onder bevel van den Graaf DE FONTAINE trok zijn leger, van lieverlede tot eene macht van 12,000 man voetvolk en 4000 man paardevolk aangegroeid, uit *Brabant* op naar *Bleirik*, een dorp tegenover *Venloo*. Van hier den linkeroever der *Maas* volgende, kwam de vijand den 22sten Juni te *Sambeek*, een uur bezuiden *Boxmeer*, waar de Graaf VAN STIRUM gelegerd was. Vóórdat hij verder iets ondernam, wilde hij beproeven de bezetting van *Gennep* te versterken. Daartoe gaf de Graaf DE FONTAINE last, dat uit de Spaansche garnizoenen in den omtrek, tusschen *Maas* en *Rijn*, een tweeduizendtal manschappen zouden optrekken. Dezen bemachtigden zich vóór *Gennep* van eene stelling, waar de werken, door den Prins van *Oranje* verordend, nog niet voltooid waren, en waar hun verblijf de berenning der stad in de waagschaal zou hebben gesteld. Op de nadering van een genoegzame macht onder den Heer VAN BEVERWEERD, verlieten zij echter dezen post, uit vrees van zich door onze kavallerie afgesneden te zien, en door de Kleefsche bosschen tegen de vervolging der onzen beschermd, kwamen zij in hunne garnizoenen terug. Twee dagen later trok DE FONTAINE van *Sambeek* op en legerde zich weder te *Bleirik*. — Van nu aan, en wel den 25sten Juni, begonnen de belegeraars van twee kanten de loopgraven. Bovendien speelden twee batterijen op de vesting, dié alzoo van vier zijden bestookt werd. Toch was het bezwaarlijk de stad dicht genoeg te naderen. Graaf WILLEM, wien de loopgraven aan de eene zijde waren toevertrouwd, moest, toen hij zich van de *contrescarpe* had meester gemaakt, eenen dam over, van slechts 12 of 15 voet breedte en bestreken door een bastion. Door het doorsteken van eenen dam aan de andere zijde deden de belegerden den 6den Juli al de takkebossen wegspoelen, met welke de Prins het riviertje *de Niers*, hetwelk langs de stad stroomt, gevuld had. Dus begreep Zijne Hoogheid eene brug over het water te moeten slaan. De aanvang van dit werk werd telkens door den vijand belet. Ten laatste sloeg de Prins, den 14den Juli, eene brug op een meer verwijderd punt, en liet, zoodra een deel zijner soldaten daarover was, een schans opwerken, waar men zich, door geschut en musketvuur gedekt, spijt den vijand nestelen kon. Nu kon ook eene brug geslagen worden op het punt, waar men zulks het eerst vergeefs beproefd had. Weldra bemachtigde men eene schans, wier bezit de onzen in staat stelde een hoornwerk te ondermijnen. Zonder dat de mijn, die den 22sten gereed was, behoefde te spelen, viel het hoornwerk den belegeraars in handen. Zoo was de weg tot het veroveren van een en ander bastion gebaand, dermate dat de vijand zich gedrongen zag te erkennen, dat eene bestorming op handen was, die hij wanhopen moest af te slaan, daar hij 500 man aan dooden en 700 aan gekwetsten verloren had. Dus verlangde hij in onderhandeling tot de overgave te treden. De belegerden verkregen, den 27sten Juli, deze voorwaarde, dat het garnizoen met de wapenen en twee stukken geschut veilig naar *Venloo* zou geleid worden. De geestelijken

1639—1644. Beleg van *Gennep*.

Overgave der stad.

1639—1644. zouden mede de stad verlaten. De ontruiming had den 29sten Juli plaats, en de Prins had eene maand noodig om de schaden, door het geschut der vesting toegebracht, te herstellen [1]. Dadelijk na de ontvangst van het bericht der overgave besloten de Staten, dat Zijne Hoogheid zou worden bedankt wegens zijnen grooten ijver, bij het beleg betoond; dat in alle kerken dankzeggingen geschieden zouden; dat de klokken geluid en op de grensplaatsen het kanon gelost zou worden, terwijl onze Gezanten te *Parijs* en te *Londen* vreugdeteekenen zouden geven [2].

Behalve de andere belangen, door de Staten-Generaal aan de overweging van hunne Gedeputeerden te velde en van den Prins vóór *Gennep* onderworpen, strekte hunne zorg zich uit over de houding zoo van de Hessen als van de Keizerschen in de naburige streken van *Duitschland*, opdat ook in dit jaar onze grenzen ongeschonden, en de onzijdigheid stipt in acht genomen mocht blijven.

De Hessen op onze grenzen.

De Hessen, hoezeer men hen als de helpers onzer bondgenooten gaarne eenigermate ondersteunde [3], hadden zich echter niet te beroemen op te groote inschikkelijkheid van den kant der Staten en zijner Hoogheid, waar zij door oogluiking van deze zijde op eenigen onderstand uit tot nog toe niet uitgezogen gewesten hopen mochten, en evenmin vonden zij ondersteuning bij onze troepen, waar zij in onze nabuurschap den Keizerschen het hoofd te bieden hadden.

Toen, in November 1640, een dertigtal Hessische soldaten het kasteel van *Huissen* hadden ingenomen, gaf de Prins den Hessischen Afgevaardigden te verstaan, dat zij deze plaats weder te ruimen hadden [4]. Al degene die door paspoort of vrijgeleide onder de bescherming van dezen Staat stonden, of maar op de rechten der onzijdigen aanspraak mochten maken, bleven, daarvoor zorgden Hun Hoog Mogenden, vrij van de afpersingen der Hessen [5], en *Ravestein* met het omliggende land, waarvan de Hessen geregelde oorlogsbelasting wilden vorderen, bleef daarvan door de gedurige vertoogen der Staten verschoond [6]. Doortocht van Hessische troepen op ons grondgebied duldde men niet [7]. Bepaaldelijk het land van *Kleef*, beoosten den *Rijn*, welks hulpmiddelen de Hessen berekenden volstrektelijk noodig te hebben [8], vrijwaarden de Staten tegen hunne vorderingen. Zij deden dit deels omdat die landstreek tusschen onze garnizoenen lag in-

---

[1] *Mém. de Fréd. Henri*, p. 285—292. AITSEMA, II, p. 782—784. Aan AITSEMA zijn de dagteekeningen ontleend, die in de *Mémoires* van den Prins ontbreken.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 30 Juli, 1641. *Resol. Holl.* 31 Juli, 1641.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 25 April, 1641. *Resol. Holl.* 19 April, 1641.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 7, 9 Nov. 1640.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 14 Dec. 1640. 5 Sept. 1641.

[6] *Resol. Stat.-Gen.* 20 Dec. 1640. 1, 6, 22 Febr.; 21 Mei; 8 Aug.; 24 Sept.; 13 Nov. 1641.

[7] *Resol. Stat.-Gen.* 17 Mei; 4 Juni, 1641.

[8] *Resol. Stat.-Gen.* 3, 5 April, 1641.

gesloten, en men den Keizerschen geen voorwendsel wilde geven om wat men op dit punt aan hunne tegenstanders vergunde, ook voor zich te vorderen [1]; deels omdat men den Keurvorst van *Brandenburg* van dien overlast ontheven wilde zien. Daar gelaten dat men steeds op geen aflossing zijner schuld kon rekenen, zoo men de inkomsten van zijne landen en bepaaldelijk van die aan de oostzijde des Rijns deed verloren gaan [2], er was bovendien een nauwer betrekking tusschen het Huis van den Prins van *Oranje* en den persoon van den jongen Keurvorst ontstaan. In November 1640 was de Keurvorst GEORG WILLEM overleden: den 2den Januari 1641 deed de Heer van BLOMMENDAL daarvan plechtig bericht aan de Staten-Generaal [3], — en zijn opvolger, Keurvorst FREDERIK WILLEM, had de oogen laten vallen op 's Prinsen oudste dochter, LOUISE HENRIETTE, en reeds in dezen tijd sprak de genoemde Brandenburgsche zaakgelastigde van een huwelijk, en bleek men ten Hove daar wel ooren naar te hebben. Des te meer moest men den Keurvorst te vriend trachten te houden, omdat hij in dezen tijd de hoop om de Koningin van *Zweden* te trouwen nog niet had opgegeven [4]. 1639—1644.

Op de oostzijde des Rijns was het stadje *Dorsten* aan de *Lippe*, weinige mijlen boven *Wezel*, nog in de macht der Hessen, onder het bevel van den Graaf van EBERSTEIN. Hier kwamen de Keizerschen hem in den zomer (van 1641) belegeren, en hoe zeer zij alstoen om bijstand van de onzen verlegen waren, laat zich denken. De Keizerschen vorderden toen brandschatting van de Kleefsche Landen beoosten den Rijn, en zouden wij, zoo klaagden de Hessen, het hun dan in dien nood niet toelaten [5]? Toch hielden de Staten zich standvastig, en evenmin vergunden zij, dat tot het ontzet van *Dorsten* door onze troepen eenige poging werd aangewend, zoodat de plaats in het begin van October in handen viel van den Keizerlijken Veld-maarschalk VON HATZFELD [6].

Hoe voorzichtig men moest zijn, dat men den Hessen geen rechtstreeksche hulp verleende, bleek vooral daaruit, dat, waar slechts het vermoeden bestond, dat wij zulks gedaan hadden, de Spanjaarden dadelijk, op grond van die vermeende hulp, op bijstand van Keizersche troepen tegen ons aanspraak maakten. Toen zich dit geval voordeed, droegen de Staten aan hunnen Agent te *Keulen* den last op om den Keizerlijken Veld-maarschalk van de ongegrondheid der veronderstelling van den Spaanschen krijgsoverste

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 17 Jan. 1641.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 2, 20 Febr. 1641. In Mei kwam er weder een traktaat tot stand, regelende de wijze van aflossing der schuld (AITSEMA, p. 801, 802. *Resol. Holl.* 26, 28 Maart, 1641. *Resol. Stat.-Gen.* 25, 29 April, 1641). [3] *Resol. Stat.-Gen.* 2 Jan. 1641.

[4] AITSEMA, p. 769, 801. Daar BLOMMENDAL een gunsteling was van den Brandenburgschen Minister, Graaf van SCHWARTSENBERG, en deze spoedig na den Keurvorst kwam te sterven, zoo werd deze Afgevaardigde weldra teruggeroepen. [5] *Resol. Stat.-Gen.* 4, 6 Aug. 1641.

[6] AITSEMA, p. 802. *Resol. Stat.-Gen.* 22, 31 Aug. 1641.

1639–1644. te overtuigen [1]. Zoo verontschuldigde zich dan de Heer van HATZFELD van hulpbieding aan den Markgraaf DE LEDE. Doch alsnu zochten de Spanjaarden een ander voorwendsel. Het verblijf van Fransche troepen in de nabijheid van *Maastricht* was, beweerden zij, eene daad van vijandelijkheid, die eenig voorrecht, hun door de Keizerschen te verleenen, wettigde, en op dezen grond verzochten zij vergunning van HATZFELD om zich vóór *Meppen* te mogen verschansen, ten einde van daar uit de Friesche kwartieren te kunnen bestoken [2]. — Het was waar, dat zekere kolonel DE VALMONT, die met den last van den Koning van *Frankrijk* overgekomen was om troepen te werven, zich, met vergunning van het Nederlandsch Gezag te *Maastricht*, op het eiland *St. Antonie*, in de nabijheid dezer stad, had gevestigd. Hier nu, vernamen de Staten van een onpartijdige zijde, deed hij niets anders dan de naburen hun goed afpersen, en onzen Staat bij de onzijdigen in opspraak brengen. Dus besloten Hun Hoog Mogenden hem te verwijderen. Alleenlijk begreep de Prins, dat, daar hem op verzoek van den Koning van *Frankrijk* het verblijf op dat eiland was toegestaan, zulks niet gevoegelijk kon geschieden, zonder dat alvorens aan Zijne Majesteit kennis van de zaak gegeven was. Dit geschiedde, en de Fransche Ambassadeur toonde te begrijpen, dat het raadzaam was, dat de Koning zelf de partij koos om DE VALMONT terug te roepen [3]. Maar aldus verloren dan ook de Spanjaarden alle voorwendsel om zich van de Keizerschen de toestemming verleend te zien om vóór *Meppen* te trekken.

De onpartijdigheid, door de Staten betoond, toen zij den Hessen, te *Dorsten* belegerd, geen hulp geboden hadden, gaf hun het recht om nu ook, toen de Keizerschen deze plaats weder aan den Keurvorst van *Keulen* gebracht hadden, te vorderen, dat dezen, evenmin als zich de Hessen zulks hadden mogen veroorloven, de landen van het Vorstendom *Kleef* beoosten den Rijn brandschatten zouden [4].

In weerwil van alle voorzorgen gaven onze eigene soldaten op *Duitschlands* bodem soms gegronde reden tot klachten. Dan zagen de Staten zich genoopt streng recht te doen tegen partijgangers, uit het midden hunner eigene troepen [5]. Het beste ware geweest, dat wat vroeger in praktijk was gebracht geworden, te weten een » allerzijdsche ontruiming" van die oorden en ontmanteling van de bezette plaatsen, op nieuw ware ingevoerd, dan ware de werving, die de Hertog van *Palts-Neuburg* thans vóór had [6], mede van zelve vervallen. Ook was de Prins bedacht op eene hervatting van de onderhandelingen, in 1653 door de Heeren HUIJGENS en VOSBERGEN aangevangen, met het

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 19 Juni; 3 Juli, 1641.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 29 Juni; 3 Juli, 1641.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 18, 24, 26 Juli, 1641.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 24, 26, 30 Oct. 1641.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 30 Juli; 13 Aug.; 5 Nov. 1641.

[6] *Resol. Stat.-Gen.* 17 Aug. 1641.

doel om weder tot die ontruiming te geraken [1]. Doch de tijden waren er niet naar om wat in zoo veel jaren niet tot stand had kunnen komen, thans te voltrekken. — Hoe dit zij, der Staten onpartijdigheid vrijwaarde hen niet van een ernstig verwijt, hun in November (1641) door den Keurvorst van *Keulen* gedaan. Toen klaagde deze Vorst, dat de Hessen bij hunnen overtocht over den Rijn van onze brug te *Wezel* gebruik gemaakt hadden, en uit die vesting en uit andere plaatsen onder het bewind van Hun Hoog Mogenden met oorlogsbehoeften waren voorzien; ja, dat er onder hen, ook waar zij de stad *Urdingen* [2] hadden aangetast, Staatsche soldaten waren geweest. — Op deze klacht werd dadelijk besloten, den Keurvorst te schrijven: dat Hun Hoog Mogenden nooit iets anders bedoeld hadden, dan de onzijdigheid met het Roomsche Rijk oprechtelijk in acht te nemen, zonder te gedoogen, dat zij van hunne zijde gekrenkt werd. Derhalve verwonderden zij zich met reden, dat de Keurvorst scheen te vermoeden, dat zij zich aan al die overtredingen der neutraliteit hadden schuldig gemaakt. De Hessen, den weg over den Rijn gebaand vindende, hadden zich van de gelegenheid bediend zonder er ons kennis van te geven, en het was moeilijk te gelooven, dat hun uit onzen voorraad ammunitie zou verstrekt zijn, aangezien onze magazijnen niet geopend mochten worden zonder voorkennis van de commandanten onzer grensvestingen. — Was deze verdediging van Hun Hoog Mogenden zwak, meer afdoende was wat zij van de deelneming hunner soldaten aan de aanranding van *Urdingen* zeiden: die ontkenden zij stellig, en zij voegden er bij, dat zij wenschten, dat van de zijde van het Roomsche Rijk de neutraliteit even zeer werd in acht genomen. Immers was nog onlangs een hoop partijgangers uit *Gelder* door de onzen geslagen, onder welke verscheiden Keizerlijke soldaten waren gevonden. Dus hadden zij en niet de Keurvorst reden van klagen. — De Prins, over eenen brief van zulk eenen inhoud geraadpleegd, ried er dit bij te voegen, dat als den Keizerschen iets van 's Keurvorsten zijde gegund werd, de Hessen ongetwijfeld hetzelfde zouden eischen, waartoe die kwartieren » tot het gebeente toe zouden opgegeten worden [3]." — Ook als Prins van *Luik* gaf deze Vorst den Staten stof, zoo al niet tot klachten, dan ten minste tot ergernis. Daar dreef in den laatsten tijd weder

1639—1644.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 16, 21 Aug. 1641. [2] Aan den Rijn boven *Duisburg*.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 11, 12, 26 Nov. 1641. Uit een brief van den Zaakgelastigde der Landgravin, JOACHIM DE WICQUEFORT, van den 14[den] Nov. (1641), blijkt, dat die tocht over den Rijn was ondernomen, omdat, na het verlies van *Dorsten*, de Westfaalsche kwartieren uitgeput waren en de troepen daaruit hun onderhoud niet meer konden trekken. Daarom was RABENHAUPT met 2000 man voetvolk en 1000 man paardenvolk den Rijn overgezonden. De onderneming was mislukt, en toen verzocht de Landgravin bijstand van H. H. M. voor het geval dat HATZFELD of LAMBOY de Hessische afdeeling belette, in het Guliksche post te vatten. Zij beriep er zich op, dat zij met hare onderdanen nagenoeg alleen van de Gereformeerde partij over was (*Secr. Resol.* 1641).

1639— 1644. de Spaansch-gezinde partij boven, en de Fransch- en Nederlandsch-gezinden waren er het voorwerp van zulk eene harde behandeling, dat velen, meestal naar *Maastricht*, uitweken. De vrees echter van zich te mocien met zaken, die uitsluitend aan het goedvinden der Luikenaren en hunner Regeering stonden, hield de Staten terug om zich over die zaak te laten hooren, anders dan door een schrijven aan die van *Luik*, dat zij hunne hardheid mochten matigen [1].

Handhaving der Gereformeerden door de Staten in de Guliksche Landen.

Hielden de Staten zich zooveel mogelijk aan de voorschriften der onzijdigheid, zij verlangden ook, dat de possideerende Vorsten van de Kleefsche en Guliksche Landen zich aan de traktaten hielden voor zoo verre deze de handhaving betroffen van den godsdienst bij den staat, waarin zij dien gevonden hadden. Op de klachten van de Gereformeerden onder het gebied van den Katholieken Hertog van *Palts-Neuburg* adviseerde de Raad van State in overweging te nemen, dat in *Bergschland*, sedert het treffen van die tractaten, drie en twintig Gereformeerde kerken te niet gedaan, en in het Guliksche het getal der predikanten van 33 tot 9 was verminderd. Er was geen reden te bedenken, zoo voegde de Raad van State er bij, waarom de Jezuiten onder de wapenen van Hoog Mogenden, uit kracht dier traktaten, volkomen vrijheid zouden genieten, en daarentegen de Gereformeerden in die Landen van hunnen godsdienst en het gebruik hunner kerken zouden worden verstoken, tegen diezelfde traktaten, tot wier handhaving Hun Hoog Mogenden gehouden waren. Derhalve behoorden dezen hun gezag hier krachtdadig te doen gelden, en wel op deze wijze, dat zij den Jezuiten te *Emmerik* deden aanzeggen, dat zij de teruggave dier kerken aan de Gereformeerden in den staat, waarin zij oorspronkelijk geweest waren, bij den Vorst van *Neuburg* zouden bewerken. Die teruggave zou binnen twee maanden na de aanzegging voltrokken moeten zijn, of anders zouden de Jezuiten dadelijk *Emmerik* moeten ruimen, om daar of in eenige plaats onder de gehoorzaamheid van Hun Hoog Mogenden nimmer terug te komen. Tevens zouden de commandanten van *Wezel*, *Rijnberk* en *Orsoy* de priesters en pastoors waarschuwen, dat zij den predikanten, die zij verdrongen hadden, hunne kerken weder moesten inruimen, op boete van voor goeden prijs en »rantsoenabel" gehouden te worden. Van een en ander zou den Vorst van *Palts-Neubnrg* kennis gegeven worden, met verzoek dat hij, om deze uiterste maatregelen te voorkomen, het ongelijk vrijwillig herstellen mocht. — De Staten vereenigden zich met dit advies [2]. —

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 15 Nov.; 3 Dec. 1641.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 1 Nov. 1641. De Synode der Gereformeerde Kleefsche kerken drong mede aan op inhechtenisneming der pastoors als maatregel van wedervergelding voor het aanhouden van predikanten door de Roomsch-Katholieke Overheid (*Resol. Stat.-Gen.* 6 Nov. 1641). En zij deden dit niet te vergeefs (*Resol. Stat.-Gen.* 6 Dec. 1641). Niet alle Katholieken waren evenzeer ingenomen met den heerschenden geest. Immers de abdis van zeker klooster begaf zich

De Jezuiten van *Emmerik* gaven aan den wenk van Hun Hoog Mogenden gehoor [1]. 1639—1644.

In het bijzonder had het Graafschap van *Oost-Friesland* bij voortduring veel van de inlegering der Hessen te lijden. — In het midden van April (1641) herhaalden de Gedeputeerden der Oost-Friesche Stenden de oude klacht. De knevelarijen namen toe, en de Landgravin had verklaard, dat de inlegering zou duren tot den algemeenen vrede, daar zij geenen afzonderlijken vrede aannam. Wederom derhalve smeekten zij van de Staten uitstel van aflossing der schuld, en medewerking om eene bezetting der grenzen door de ingezetenen te bewerken, waarbij de inlegering der vreemden zou moeten vervallen. Dit verzoek werd door den Graaf op allerlei gronden aangedrongen. Het zou, onder anderen, tot bijzonderen lof van Hun Hoog Mogenden in het Rijk verstrekken, zoo zij het vertrouwen der Oost-Friezen niet beschaamd hadden, en daardoor zou de algemeene kwade dunk vervallen, alsof zij medeplichtig aan de Hessische inlegering waren [2]. Zoo veel was zeker, dat de Staten wel wisten te zorgen, dat de Hessische bevelhebbers, onder anderen de Kolonnel WAARDENBURG, die te voren in Nederlandschen dienst was geweest, hunnen handel in dat oord ontzagen, en den omtrek van *Lieroord*, waar Staatsche bezetting lag, niet te zeer van nabij naderden [3]. — In September werden de klachten herhaald; doch niets anders werkten zij uit, dan dat de Staten, even als zij in Mei gedaan hadden, de Landgravin vriendelijk uitnoodigden om toch den druk — niet op te heffen, maar te matigen [4].

De Hessen in *Oost-Friesland*.

Doch intusschen deed zich iets voor, dat geschikt scheen om eenigermate op het oordeel, door de Staten over de Stenden van *Oost-Friesland* en hunnen Graaf geveld, op eene voor genen bedenkelijke wijze van invloed te zijn. De Graaf vraagde voor zijnen oudsten zoon, ENNO LODEWIJK, toen 10 jaren oud, eene van de jongste dochters des Prinsen van *Oranje* ten huwelijk. De Heer van SOMMELSDIJK deelde dit, op verzoek van Zijne Hoogheid, den 27sten November, aan de Staten-Generaal mede. Zijne Genade bevond zich met dien zoon op het oogenblik in den Haag, waar hij dezen zou laten opvoeden. Zijne Hoogheid, voegde SOMMELSDIJK er bij, had in deze zaak niets willen doen, zonder daarop de meening van Hun Hoog Mogenden te hebben verstaan [5]. — Hun Hoog Mogenden konden met geene mogelijkheid gunstig over den Graaf van *Oost-Friesland* denken. Daargelaten, dat zijn Huis steeds met *Spanje* heulde, den Keizer te vriend trachtte te houden, en met de Stad *Embden* en de *Stenden*, die meerendeels

Huwelijk van den jongen Graaf van *Oost-Friesland* met eene dochter van Prins FREDERIK HENDRIK.

---

met hare kloosterlingen bij den Pauselijken Nuncius en den officiaal van *Keulen* belasterd en onverhoord vervolgd, naar *Duisburg*, onder de bescherming van Hun Hoog Mogenden (*Resol. Stat.-Gen.* 13 Nov. 1641).

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 29 Nov.; 6 Dec. 1641.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 19, 24 April, 1641.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 13 Juli; 10 Oct. 1641.

[4] *Resol Stat.-Gen.* 16 Mei; 2 Sept. 1641.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 27 Nov. 1641.

1639—1644. gunst bij de Staten vonden, over hoop lag, — dit daargelaten, hadden zij in den laatsten tijd weinig goeds van hem vernomen. Het was alsof bepaaldelijk *Embden* het er op toegelegd had om den Staten een kwaden dunk omtrent den Graaf in te boezemen. Wellicht vermoedde men iets van het huwelijksplan, hetwelk den Oost-Friezen niet kon behagen, daar het dreigde hun den steun der Staten tegen den Graaf te ontnemen. — In Mei (1641) kwam er eene missieve van de Stenden, dat de Graaf, die Luthersch was, de uitoefening van den Gereformeerden Godsdienst te *Norden*, in het huis van eenen ouderling, streng verboden had. — Hun Hoog Mogenden gelastten daarop hunnen Gecommitteerden voor de Oost-Friesche zaken de aanwezige Gedeputeerden van den Graaf voor zich te bescheiden en hun aan te zeggen, dat dit verbod streed met de overeenkomsten, en dat zij, zich verplicht rekenende om aan die overeenkomsten de hand te houden, zulks niet zouden gedoogen: meer vrijheid verlangden zij voor de Gereformeerden aldaar niet, dan de Lutherschen hier genoten [1]. Nauwelijks drie maanden later was het alweder een klacht met dezelfde strekking, ditmaal van Burgemeesteren en Raden der stad *Embden*: de Graaf, heette het, veroorloofde zich harde maatregelen tegen de Gereformeerde Gemeente te *Campen*, in de nabijheid van *Embden* gelegen. De stukken werden door Hun Hoog Mogenden aan den Graaf gezonden met verzoek, dat hij zich daarop binnen 14 dagen zou verklaren, of dat Hun Hoog Mogenden anders zelven naar behooren beschikken zouden [2]. Deze bemoeiing scheen echter niet veel uitgericht te hebben: immers niet langen tijd daarna bleek het, dat de Graaf, zich tegen de accoorden op zijn patronaatrecht beroepende, aan de Gereformeerden te *Campen* een Luthersch predikant opdrong. Nogmaals zou aan den Graaf ernstig geschreven worden [3]. Dit hield echter des Graven reize herwaarts niet op. — Doch niet alleen geloofsvervolging was het, waarmede de Oost-Friesche Stenden hunnen Graaf in den *Haag* trachtten zwart te maken: machtsaanmatigingen tegen ingezetenen van zekere districten, en knevelarijen van eenen zijner Ambtmannen maakten het onderwerp uit eener klacht den 2den September bij Hun Hoog Mogenden ingekomen. Op dit bericht besloten de Staten den Graaf te verzoeken eenen Gemachtigde herwaarts te zenden, die tegen de Oost-Friesche Gecommitteerden zou gehoord worden [4]. — Doch dit alles belette hen niet, op die mededeeling van SOMMELSDIJK te verklaren, dat zij de zaak, daar zij ze dienstig voor het Land oordeelden, aan Zijne Hoogheid lieten [5]. Het is waar, de bepaling dat de jonge Graaf te *'s Gravenhage* zou opgevoed worden, gaf genoegzame waarborgen. — Twee dagen later gingen Gecommitteerden van Hun Hoog Mogenden den Prins geluk wenschen: de zaak was beklonken.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 21 Mei, 1641.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 9 Aug. 1641.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 13, 15 Nov. 1641.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 2 Sept. 1641.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 27 Nov. 1641. *Resol. Holl.* 27 Nov. 1641.

Zijne Hoogheid antwoordde, dat hij niet van zins was een huwelijk van een zijner kinderen aan te gaan, dan na voorafgaande kennisgeving en bekomen goedkeuring van Hun Hoog Mogenden [1]. Den 2den December had de Graaf eene plechtstatige audientie bij de Staten-Generaal, waarbij hij zijnen Kanselier het woord deed voeren [2]. Den 27sten derzelfde maand werd het huwelijk gesloten tusschen den jongen Graaf en 's Prinsen jongste dochter, HENRIETTE KATHARINA [3]. — Wien deze zaak aan mocht staan, den Stenden van *Oost-Friesland* niet, en zij ontveinsden zulks geenszins. Twee dagen na 's Graven audientie, ongetwijfeld vernomen hebbende, dat de rede bij die gelegenheid door den Kanselier gevoerd, geheim werd gehouden, lieten zij de Staten weten, dat zij, vermoedende dat de Graaf eenig voorstel in hun nadeel over de verdediging van de grenzen des lands zou gedaan hebben, verwachtten, dat niets zonder hunne voorkennis in deze zaak zou besloten worden. De Staten antwoordden, dat zij dan slechts Gecommitteerden tot die zaak te zenden hadden [4]. 1639—1644.

De minder gunstige omstandigheden der Hessen en de verhoogde moed der Keizerschen na de overgave van *Dorsten* bracht te weeg, dat, zoo de Prins met het leger na de inneming van *Gennep* elders nog iets uitrichten zou, hij er op bedacht moest zijn om in die streek ten minste een vrij sterke macht achter te laten. En de Fransche Gezant, in het leger tegenwoordig en altijd begeerende dat de vijand door 's Prinsen bedrijvigheid belet mocht worden om meer troepen ter bestrijding der Franschen op zijne zuidelijke grens te bezigen, drong er bij Zijne Hoogheid, evenzeer als zijn Secretaris in *den Haag* bij de Staten op aan, dat hij met zijn leger nog iets ondernemen zou [5], en wel bepaaldelijk, dat hij zich naar *Vlaanderen* zou begeven. — Het Fransche Bewind zag den Prins met zijn leger steeds liever in *Vlaanderen*, dan aan de *Maas* en op den weg naar *Sedan*. — Maar om het leger in beweging te brengen, was er geld noodig, en bij het traag opbrengen der toegestane legerlasten schenen zelfs de middelen te zullen ontbreken om het leger bij een te houden. Sommige Provinciën, als *Utrecht* en *Friesland*, wilden zekere sommen, die zij voorgeschoten hadden, van hare quote in die lasten afhouden. Het kwartier *Nijmegen* betaalde in het geheel niet. Op deze wijze, verklaarden de Gedeputeerden te velde, zou het leger gansch zonder geld zitten [6]. Veertien dagen na de inneming van *Gennep* schreven die Gedeputeerden, dat zij ten eenen male ontbloot

Tocht naar *Vlaanderen*.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 29 Nov. 1641. *Resol. Holl.* 29, 30 Nov. 1641.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 2 Dec. 1641.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 28 Dec. 1641. Dit huwelijk is echter nimmer voltrokken. Toen het paar huwbare jaren bereikt had, trouwde de Graaf met eene Gravin van BARBY, en de Prinses met eenen Vorst van *Anhalt* (AITSEMA, 802, 803).

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 4 Dec. 1641.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 24 Aug. 1641.

[6] *Resol. Stat.-Gen.* 6 Juli; 10 Aug.; 12 Oct. 1641.

1639—1644. waren van penningen, en eenige dagen later, dat alleen *Holland* de legerlasten betaalde, maar nu verklaarde daarmede niet te kunnen voortgaan, ten ware ook de andere Provinciën aan hare verplichting beantwoordden [1]. In het begin van September begaven zich eenigen der Gedeputeerden zelven naar *den Haag*, ten einde de belangen der armée te bevorderen, en de verdere krijgsplannen met de Staten te overleggen. De uitkomst van dat overleg was, dat Hun Hoog Mogenden Zijne Hoogheid verzochten, in de eerste plaats daarop bedacht te zijn, dat de bovenkwartieren gedekt bleven met zoo veel troepen, als noodig was om ze tegen de Spanjaarden en de mogelijke aanslagen der Keizerschen te beschermen, en eerst wanneer daar genoegzaam in zou voorzien zijn, over eene onderneming in *Brabant* of *Vlaanderen* te denken. Drie dagen later, toen zij vernomen hadden, dat de inscheping van het leger naar *Bergen-op-Zoom* begonnen was of beginnen zou, verklaarden zij, dat hun denkbeeld niet was geweest dat Zijne Hoogheid naar *Vlaanderen* zou gaan. Doch met genoegen hadden zij, dit voegden zij er bij, de inscheping naar die plaats vernomen: dáár kon de eene of andere gelegenheid worden afgewacht [2]. Aan den eisch, dat de bovenkwartieren behoorlijk gedekt bleven, werd voldaan, vermits de Prins 40 compagniën voetvolk en 28 kornetten paarden in den omtrek van *Gennep* achterliet. — Eerst den 14den September kwam het leger te *Assenede*, bezuiden *Philippine*, aan. Ware de tocht, zegt de Prins in zijne Gedenkschriften, voorspoediger en de wind gunstiger geweest, hij zou daar tijdig aangekomen zijn, om *Sas van Gent* te gaan belegeren, en daarna misschien meer voordeelen te behalen. Doch nu had de vijand tijd gehad om zich genoegzaam tegen elke onderneming te verzetten. Dus bleef de Prins te *Assenede*. Hier deden de Spanjaarden in het laatst van die maand, terwijl Zijne Hoogheid te *Bergen-op-Zoom* ziek lag, in het kwartier van de ruiterij een inval, die wel werd afgeslagen, maar bij welke gelegenheid de Heer VAN RUMEN gevangen genomen en zijne compagnie, benevens die van den Prins DE TALMONT, vrij wat nadeel leed [3]. De ongesteldheid van den Prins, de traagheid in de opbrengst der legerlasten [4], de ziekten, die zich in het leger openbaarden, verklaren het genoegzaam, dat er in dit saizoen niets meer werd verricht. Met den aanvang van October was het leger te *Bergen-op-Zoom* [5]. Terwijl het zich aldaar bevond, wenschten de Staten van *Holland* (en dezen wensch gaven zij door verscheidene buitengewone Gedeputeerden, nevens de gewone ter Generaliteit verschenen, te kennen), dat de troepen

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 17, 26, 30 Aug. 1641.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 3, 9 Sept. 1641. *Secrete Resol.* 3, 6 Sept. 1641.

[3] *Mém. de Fréd. Henri*, p. 295—298. AITSEMA, II, p. 784, 785.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 29 Sept.; 3, 12, 14 Oct. 1641.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 3 Oct. 1641. *Mém. de Fréd. Henri*, p. 298, 299.

aldaar, en tevens die welke in de bovenkwartieren gelaten waren, vóór het scheiden gemonsterd zouden worden. Op dezen maatregel begeerden zij door eene Deputatie 's Prinsen goedkeuring te erlangen. De Raad van State, op dit voorstel gehoord, en de andere Provinciën wezen dezen stap af, bewerende, dat eene algemeene monstering bij den tegenwoordigen staat van zaken ondienstig was: wanneer Zijne Hoogheid terug was, moest men, dit was hun oordeel, eene Commissie met de taak belasten om de misbruiken onder de militie te herstellen. *Holland* nam hiermede genoegen, vooral door deze gronden bewogen, dat de monstering de tegenwoordige zwakheid van het leger te zeer aan het licht zou doen komen, en dat de zaak te groote ongelijkheid medebracht voor de Kapiteins, wier compagniën, in garnizoen gebleven, gemakkelijk voltallig te maken waren, en dezulken, wier compagniën te velde te veel geleden hadden om spoedig het verlies hersteld te kunnen zien [1]. Alsnu bestond er geene reden meer om het scheiden van het leger op te houden, en zoo hoopte men den Prins spoedig in *den Haag* te zien, om menige zaak, wier afdoening op zijne terugkomst wachtte, met hem te behandelen. Den 23sten October was Zijne Hoogheid terug. Zijne ongesteldheid belette hem echter dadelijk aan de behartiging van Staatszaken een werkzaam deel te nemen. Ook de troepen uit de bovenkwartieren keerden weldra in hunne garnizoenen terug [2].

1639—1644.

Het leger gescheiden.

Terwijl alzoo de landoorlog ook in dit jaar (1641) groote, noode door de Provinciën opgebrachte sommen gevorderd, en de uitrusting van eene vloot naar *Portugal* mede groote geldelijke opofferingen had gekost, had de scheepsmacht, bestemd om de Vlaamsche kust te bezetten en in de Noordzee te kruisen, zoo veel mogelijk in goeden staat gehouden moeten worden. De schaarschheid der matrozen, van welke velen op de vloot naar *Portugal* dienst verkozen te nemen, legde daarbij een groot beletsel in den weg. In den zomer klaagde TROMP, dat binnen vier of vijf maanden wel 300 of 350 matrozen waren weggeloopen, om zich naar *Portugal*, *Groenland* en elders te begeven. Hij achtte voorbeeldige straffen noodig; maar daar deze het gebrek niet verhielpen, zoo stelde hij voor, eerst vergiffenis uit te vaardigen voor die manschappen, welke binnen een bepaalden tijd terug zouden komen. De Staten vereenigden zich met dit voorstel [3]. — Wat aan de vereischte kracht der marine ontbrak, trachtte men aan te vullen door schepen van de groote Handels-compagniën, hoezeer ditmaal te vergeefs, ter leen gevraagd [4], en door de bevordering van de uitrusting der Zeeuwsche Kapers of zoogenaamde Nieuwe Geuzen. Bij alle bemoeiingen, daartoe strekkende, vond men er niets

Zaken ter zee.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 8, 9 Oct. 1641. *Resol. Holl.* 1, 5, 8, 9, 10 Oct. 1641.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 12, 24, 29 Oct. 1641. AITSEMA, 785.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 30 Juli, 1641.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 9 Jan. 1641.

1639—1644. beters op, dan de belastingen te heffen, door *Holland* voorgeslagen, ten einde daaruit de premiën, door die Kapers verdiend, te voldoen [1]. — Alsof de mededinging, welke de uitrusting der vloot naar *Portugal* aan onze gewone equipage ter zee te verduren gaf, nog niet groot genoeg ware geweest, was er in het najaar sprake van nieuwe schepen naar de Spaansche kust te zenden. Alstoen was van den Admiraal GIJSELS, die in de rivier van *Lissabon* met blijdschap ontvangen was geworden, uit den omtrek van *Cadix* het verzoek ontvangen, dat men hem een paar schepen met soldaten en bootsgezellen zou zenden, deels ten einde de leemten op zijne twintig schepen door het verloopen der manschap ontstaan, aan te vullen, deels om andere redenen, Hun Hoog Mogenden en Zijner Hoogheid, schreef hij, bekend. Maar bovendien stelde hij voor, dat de Staten eenige oorlogschepen op de Biscaysche kust zouden zenden. Daar zijne vloot en die van *Frankrijk* en van *Portugal* omstreeks *Cadix* kruisten, en in de haven van *St. Lucar* te weinig water was, zoo zou er voor de verwachte Spaansche zilvervloot geene toevlucht zijn dan in eene haven van *Biscaye:* werd deze toevlucht haar afgesneden, dan zou zij mogelijk in onze handen vallen. — In overleg met Zijne Hoogheid besloten de Staten van *Holland* die onderneming op de kust van *Biscaye* niet aan te vangen, dan in vereeniging met de Fransche scheepsmacht, onder den Markies DE BRÉZÉ naar *Portugal* gezonden. Derhalve vervoegde men zich bij den Franschen Ambassadeur, om zeker te weten, of die vloot zijns Konings reeds van *Portugal* vertrokken was (men vermoedde, dat zij naar *Rochelle* was verzeild), en of van die vloot eenige bodems op de Biscaysche kust gebruikt zouden kunnen worden. De Ambassadeur antwoordde, dat hij niet anders kon vermoeden, of de Fransche vloot was nog op de Portugeesche kust en beschikbaar; ook hield hij het voor zeker, dat de Koning het denkbeeld om de zilvervloot te betrappen, goed zou keuren. Alsnu betoonden zich, op advies van den Prins, de zes Provinciën bereid om aan GIJSELS verzoek te voldoen; maar *Holland* verlangde eerst meer zekerheid aangaande de medewerking van *Frankrijk*, en voegden de Staten van dat Gewest er bij: al zond deze Mogendheid bij de zes schepen, die wij uit de eskaders, welke in het Kanaal kruisten, nemen zouden, even zoo veel bodems, dan ware de macht nog te klein om het doel te bereiken. Bovendien, de Biscaysche Kust was in den winter gevaarlijk [2].

Al werd ook de vloot op de Vlaamsche kust op de genoegzame sterkte gehouden, het besef van de raadzaamheid om de Engelschen te ontzien, bracht te weeg, dat de blokkade zelden streng genoeg werd gehandhaafd [3]. TROMP, in Juni (1641) uit *En-*

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 9 Jan.; 31 Oct.; 19, 23 Nov. 1641.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 16, 22, 26, 27 Nov.; 2 Dec. 1641. *Resol. Holl.* 15, 16, 20, 21, 25, 26 Nov.; 3 Dec. 1641.

[3] Wat de Engelschen zich op zee aanmatigden, bleek uit hetgeen den 2den Augustus, 1640,

geland terug, van waar hij Prins WILLEM herwaarts geleid had, zou op nieuw het bevel over de kustbezetting op zich gaan nemen; maar niettemin stelde hij Hun Hoog Mogenden het volgende voor: daar de Engelschen en zeelieden van andere natiën, ja zelfs wel Hollanders, de havens van *Vlaanderen* bezochten en, als er maar één Engelsch schip bij was, hem beletten de schepen te visiteeren, zoo vraagde hij, of het niet beter was, de schepen in eskaders te verdeelen en, de kust verlatende, te gaan kruisen, te meer daar er wel 30 fregatten uit *Duinkerken* waren uitgeloopen en 8 groote schepen van daar naar *Spanje* waren afgezeild. Hoorde men, dat er weder nieuwe uitrustingen in die haven geschiedden, dan was het tijd genoeg door de hervatting der bezetting den vijand het uitloopen te beletten. — Waar men ten gevalle van de Engelschen oogluiking gebruikte, kon men tegen andere natiën niet streng zijn, en de Koning van *Denemarken* had eenige reden zich jegens onze Gezanten, in September 1641 te *Glückstadt*, te beklagen, dat men den Denen den handel op *Duinkerken* (aan toevoer van oorlogsbehoeften derwaarts verlangden zij zich niet schuldig te maken) niet toestond, terwijl men dien toch den Engelschen gunde. Op dit verwijt verdedigden onze Gezanten zich zoo goed mogelijk: zij twijfelden niet, verklaarden zij, of wat de Engelschen zich tegen het volkenrecht veroorloofden, zouden dezen ten gevolge van de vertoogen van Hun Hoog Mogenden wel nalaten, en, meenden zij, de Koning van *Denemarken* zou, volgens zijne »hoogst beroemde billijkheid," geen partij trekken van het kwade voorbeeld van anderen om Hun Hoog Mogenden iets onredelijks te vergen [1]. — Hoe veel grond TROMP ook voor zijnen voorslag mocht hebben, de Staten en de Prins begrepen, dat zij de bezetting der Vlaamsche kust geen oogenblik schijnen mochten op te geven, en gelastten den Luitenant-Admiraal, zich aan zijne Instructie te houden [2]. — In het najaar had TROMP reden om dezelfde klacht te herhalen. De vijand, zoo meldde hij, maakte in de Vlaamsche havens gebruik van het uit- en inzeilen van Engelsche con-

1639—1644.

De Engelschen worden op zee steeds ontzien.

op de reede van *Hellevoetsluis* voorviel. Toen kwam aldaar een groot Engelsch oorlogschip. De luitenant voer met een sloep naar het schip van den Vice-Admiraal DE WITT, en gelastte den schipper de vlag te strijken. Deze antwoordde, dat hij zulks niet doen wilde vóór den avond, als wanneer hij gewoon was, de vlag in te halen. Dan, zeide de Engelschman, zal ik ze van boven neêr schieten, en ik, antwoordde de schipper, zal u een kogel terugzenden. De Geweldige te water stijfde onzen schipper in zijn opzet, belovende hem des noods met andere schepen te hulp te zullen doen komen. Hun Hoog Mogenden keurden het gedrag van schipper en Geweldige goed, en gelastten den laatste den commandant van het Engelsche schip te gemoet te voeren, dat de eisch van een diergelijk eerbetoon in onze eigen haven ongepast was. De Heer VOSBERGEN zou den Resident BOTHWELL hetzelfde voorhouden (*Resol. Stat.-Gen.* 6 Aug. 1640).

[1] Zie het *Verbaal* van het verhandelde te *Glückstadt*, in Sept. 1641, door BOREEL, SONCK en VAN WEEDE (*Archief van Hilten*).

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 12, 21 Juni, 1641.

1639—1644. vooiers. Onder hunne bedekking kwamen zijne schepen, min of meer ongemerkt, de havens uit, ja, bracht hij soms prijzen, op ons gemaakt, die havens binnen. De Staten namen zich voor, dat op dit misbruik zou gelet worden, wanneer de punten werden vastgesteld, die bij de aanstaande ambassade naar *Engeland* behandeld zouden moeten worden [1]. Op eene zending derwaarts waren de Staten toen bedacht, bepaaldelijk op grond van den hachlijken toestand, waarin dat Rijk bij de spanning tusschen den Koning en zijne onderdanen verkeerde. Zij begrepen de Engelsche Regeering te moeten ontzien. Kwamen zij, dus moesten zij oordeelen, met felle vertoogen aan tegen de begunstiging van onzen vijand door 's Konings zeemacht, dan gaven zij zijnen binnenlandschen vijanden een wapen tegen hem in handen, en men schroomde de verantwoording, die men op zich laadde, wanneer men den binnenlandschen strijd aanstookte [2]. Bovendien Koning KAREL was thans met den Prins van *Oranje* door het huwelijk hunner kinderen op eene wijze verbonden, die eene harde bejegening van de zijde van onzen Staat niet weinig stuitend zou gemaakt hebben, en eindelijk, brachten wij het onze toe tot den val des Konings, dan wisten wij niet wat wij te wachten hadden van het Bewind, hetwelk hem zou opvolgen. Zoo veel was thans zeker, dat wij van den Koning in zijne benarde omstandigheden geen te grooten overlast zouden hebben, en dat de eischen, die ons vroeger zorg gebaard hadden, thans sluimerden. — Ook in de geschillen, die nog altijd tusschen de Nederlandsche en de Engelsche Oost-Indische Compagnie open stonden, betoonden zich de Engelschen in dezen tijd tot schikking gezind. Wegens de groote aanbiedingen, die de Spanjaarden in den nood, dien zij in *Brazilië* en *Oost-Indië* leden, aan de Engelschen deden, achtten de vrienden van onzen Staat in *Engeland* het raadzaam, dat onze kooplieden de hangende geschillen in der minne bijlegden [3], en in December, 1640, werden de Bewindhebbers der Nederlandsche Compagnie, op een

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 5 Oct. 1641. De Kapitein BANKERT had kort te voren eenige Engelsche scheepjes vóór *Duinkerken* met schieten belet de oorlogswet te overtreden (*Resol. Stat.-Gen.* 21 Sept. 1641).

[2] Ook den schijn alsof de Staten of de Prins den Koning met officieren of troepen ondersteunden, vermeed men. In het voorjaar van 1640, toen eenige Engelsche officieren in onzen dienst verlof vraagden om, met behoud van hun tractement, hunnen Koning een tijd lang te gaan dienen, werd hun geantwoord, dat zij konden gaan, maar hunne plaats hier verloren. En toen de Koning zelf 100 veteranen uit onze compagniën Engelschen verlangde, om ze in *Engeland* als officieren te gebruiken: hij zou in hun plaats 200 man nieuw volk sturen, — verontschuldigden zich de Staten: slechts als de Koning werkelijk tegen zijn onderdanen te strijden zou hebben, en dan eerst de 200 man hier waren, kon men (zoo zeide men) het verzoek toestaan (*Resol. Stat.-Gen.* 17, 21 Maart, 1640).

[3] *Archiv. de la Mais. d'Orange*, *t. a. pl.* p. 231—234, 237.

verloog dezer Compagnie zelve, door de Staten van *Holland* aangemaand om, bij wege van minnelijke schikking en met medeweten van den Prins van *Oranje*, de geschillen tusschen hen en de Engelsche Compagnie af te doen: zij werden daarbij gemachtigd om der Engelsche Compagnie te verklaren, dat zij, in het onverhoopt geval dat men zich met elkander niet zou kunnen verstaan, goed vonden de geschillen te onderwerpen aan de uitspraak van een onzijdig rechter, hetzij het Parlement van *Parijs*, of de Republiek van *Venetië* [1]. Bleven de Engelschen den toon getrouw, dien zij nog in het voorjaar van 1639 gevoerd hadden, dan scheen er niet veel hoop op schikking te bestaan. Door bedrog en boosheid, zoo liet zich toen de Resident BOTHWELL uit, verongelijkten onze Bewindhebbers in *Oost-Indië* 's Konings onderdanen, en Zijne Majesteit eischte voldoening voor de gedurige schending der openbare trouw, aldaar gepleegd. Hij vorderde van de Staten niets minder dan dat zij den Goeverneur-Generaal, BROUWER [2], voorbeeldig zouden straffen [3]. Doch scheen de Koning dus de schikking hopeloos te achten en nog slechts zijne voldoening te zoeken in de straf, door de Staten zelven den Bewindhebberen hunner Compagnie op te leggen, inderdaad was het er hem om te doen om zich door die Bewindhebbers geld aangeboden te zien, hetwelk hij tegen hetgeen in zijn land dreigde, zoozeer behoefde. Ja, aan den Prins van *Oranje* werd genoegzaam te kennen gegeven, dat van al de felle bedreigingen van weerwraak, op onze Oost-Indievaarders en haringvisschers te nemen, niets zou komen, zoo de Compagnie negen ton gouds voor de zaak over had [4]. — In Januarij (1641) dan deelden Hun Hoog Mogenden den Gedeputeerden der Oost-Indische Compagnie mede, dat zij van meening bleven, de geschillen met de Engelschen bij accommodatie, door onderhandeling met den Resident, die daartoe door den Koning volkomen last verkrijgen zou, af te doen [5]. Doch de Nederlandsche Compagnie verkoos de som, die den Resident zou worden aangeboden, niet alléén te betalen: twee derden, wenschte zij, zouden de Provinciën daarvan dragen, en zij meende zulks billijk te mogen verwachten, daar, zoo het den Staat raadzaam voorkwam, den Koning van *Groot-Britannië* tevreden te stellen, *zij* daarvoor niet behoefde te lijden: immers was zij den Engelschen niets ter wereld schuldig, ja zelfs had zij op dezen menigen gegronden eisch te doen gelden, en was zij bereid het geschil door een onpartijdig rechter te laten beslechten [6]. Niet spoedig

1639—1644.

Tijdelijke schikking tusschen de Engelsche en de Nederlandsche Oost-Indische Compagnie.

[1] *Resol. Holl.* 14 Dec. 1640. [2] Zie hierboven, bl. 43. [3] AITSEMA, II, bl. 602, 603.

[4] AITSEMA, bl. 603, 604. [5] *Secr. Resol.* 5 Jan. 1641.

[6] *Resol. Holl.* 19, 20 April, 1641. De twee derden zou de Compagnie voorschieten en inhouden van het deel, dat het Land van de in *Indië* te maken prijzen toekwam. Zoo kreeg het Land zijn schuld niet betaald, tenzij het octrooi der Compagnie, dat in 1643 ten einde liep, door de Staten verlengd werd.

1639—1644. kwamen de Staten tot een besluit, en de Resident drong aan op de vervulling van 's Konings begeerte: men moest er niet op rekenen, gaf hij te kennen, dat zoo de zaak voor het Parlement kwam, men meer genade te wachten had [1]. In Augustus haperde het nog slechts aan de stem van *Haarlem*, *Leiden* en *Medemblik*. Zoo deze Steden zich met de meerderheid vereenigden, zouden de Staten van *Holland* in de betaling der twee derden toestemmen. Vóórdat de maand ten einde was, ging het besluit in de Vergadering van *Holland* door [2], te gelijker tijd dat ons Land van de zijde van het Britsch-Koninklijke gezin een bewijs van groot vertrouwen stond te ontvangen. In de eerste dagen, namelijk, van Augustus (1641) ontving de Prinses van *Oranje* eenen brief van de Koningin van *Groot-Britannië*, waarin Hare Majesteit meldde, dat hare geneesheeren haar hadden aangeraden, tot herstel harer gezondheid, Spawater te drinken; daar nu dit water de zee niet kon overgebracht worden, zonder zijne kracht te verliezen, zoo was zij genegen naar *Holland* over te komen om hetzij naar *Spa* te reizen, hetzij, wanneer zij zich hierin verhinderd mocht zien, de eene of andere stad van *Holland* tot verblijf te kiezen en daar het water te laten komen; zij zou in stilte komen, zonder plechtstatigheid, en als een zieke, en de jonge Prinses van *Oranje*, hare oudste dochter, zou zij medebrengen. Hiervan verlangde zij dat de Staten van *Holland* en *West-Friesland* verwittigd zouden worden, opdat zij, vernomen hebbende wat Hun Edel Groot Mogenden daarvan dachten, een eindbesluit zou kunnen nemen. De Raadpensionaris bracht deze zaak ter kennis van de Staten van *Holland*; de Heer VAN SOMMELSDIJK maakte ze aan de Staten-Generaal bekend, welke daarop, in overeenstemming met hetgeen de Staten van *Holland* beraamd hadden, besloten, de Prinses van *Oranje* te verzoeken, Hare Majesteit te verzekeren, dat hare komst Hun Hoog Mogenden hoogst aangenaam zou zijn; dat zij hier met allen eerbied zou worden onthaald, en dat Hun Hoog Mogenden vertrouwden, dat zij bij haar plan zou blijven en de jonge Prinses medebrengen, opdat zij getuige mocht zijn van de vreugde, die de komst dier Prinses in ons Land zou verwekken, en zien mocht, waar hare dochter hier zou verblijven. — Tevens besloten de Staten, den Koning van *Groot-Britannië* te schrijven, ten einde hem hunne onuitsprekelijke vreugde te betuigen, dat Hare Majesteit met de jonge Prinses zou komen: zij verlangden, zouden zij er bij voegen, hun dankbaar gemoed jegens den Koning en zijn Huis te toonen [3]. — Weldra echter verloor de Prins de hoop van de Koningin met zijne schoondochter zoo spoedig te zien

Voornemen der Koningin van *Groot-Britannië* om met de Prinses van *Engeland* herwaarts te komen.

---

[1] *Archiv. de la Mais. d'Orange*, p. 481, 492, 493.

[2] *Resol. Holl.* 23 Juli; 2, 8, 10, 23 Aug. 1641. *Resol. Stat.-Gen.* 2 Aug. 1641.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 7 Aug. 1641. *Resol. Holl.* 7 Aug. 1641. Het Parlement, door eenig kwaad vermoeden gedreven, ried der Koningin de reize af (*Archiv. de la Mais. d'Or.* p. 483, 484, 487, 488).

komen, wegens de bezwaren, die het Parlement, hetwelk alles verdacht hield, wat van den Koning en de zijnen kwam, daartegen inbracht. Hij begreep, dat zijn wensch niet vervuld zou worden, zoo men het Parlement niet gunstig voor de zaak wist te stemmen [1]. 1639—1644.

De Nederlandsche Ambassadeur te *Londen*, die verlof bekomen had om herwaarts een uitstap te doen [2], beijverde zich om op menig punt van openbaar en bijzonder belang nieuwe instructiës te erlangen. De buitengewone Gezantschappen, die er in den laatsten tijd van hier naar *Engeland* gezonden geweest waren, hadden, ten einde de hun ontijdig dunkende onderhandelingen tot een nieuwe alliantie af te snijden [3], genoegen moeten nemen met het verlangen van den Koning, dat er over die zaak in November (1641) zou gehandeld worden. Alsdan, zeide JOACHIMI, zouden meer andere zaken ter sprake komen. Zoo was men in *Engeland* nog steeds bedacht op de stichting eener West-Indische Maatschappij en eene aansluiting van zulk eene Compagnie aan de onze. Ook zou men terugkomen op de geschillen tusschen de wederzijdsche Oost-Indische Compagniën en het geheele stuk der zeevaart en visscherij [4], op de zaak van de *Merchants-adventurers* [5] en op eene egalisatie van de munt tusschen de beide Staten. JOACHIMI ried den Staten aan, hem op de hoofdzaak, te weten de alliantie, en de voornaamste der overige zaken hun bepaald gevoelen mede te deelen, opdat men voor- Beraadslagingen over de Engelsche zaken.

---

[1] *Archiv. de la Mais. d'Orange*, p. 488—492.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 11 April; 19 Juni; 7 Sept. 1641.

[3] Zie hierboven, bl. 271.

[4] GRASWINCKELS Verhandeling ter beantwoording van SELDENS Mare clausum was ter griffie van Hun Hoog Mogenden nedergelegd om den ministers van dezen Staat, wanneer zich eenige vraag betreffende de rechten ter zee voordeed, tot instructie te dienen (*Resol. Stat.-Gen.* 29 April, 1639). Voor die Verhandeling had de schrijver eene belooning ontvangen, bestaande in eene jaarwedde van 500 gulden (*Resol. Stat.-Gen.* 6, 8 Oct. 1638. *Resol. Holl.* 18 Jan.; 6, 15 April, 1638). — GRASWINCKEL was in December (1638) door den Hertog van *Palts-Neuburg* uitgenoodigd om hier te lande de bediening van zijnen Agent op zich te nemen. Hieruit was bij de Staten van *Holland* de vraag gerezen, of het niet bedenkelijk was, dat inboorlingen van onzen Staat op diergelijke wijze in dienst van vreemde Vorsten stonden (*Resol. Holl.* 3, 22 Dec. 1638). — Reeds was de Heer DE BIJE agent van den Koning van *Polen*, de Heer VAN KINSCHOT van de Landgravin, de Heer L. VAN AITSEMA van de *Hanse*.

[5] In het voorjaar van 1639 bleef de *Court* der *Merchants-Adventurers* weigerachtig om de resolutiën van de Staten van *Holland* te gehoorzamen, waarbij hun verboden was impost te heffen en aan den handel perken voor te schrijven. Hierop verklaarden dezen die kooplieden vervallen van alle vrijdommen en beneficiën, hun in hunne Provincie toegestaan. Hiermede was de *Court* als zoodanig opgeheven. BOTHWELL trad tusschen beiden met de belofte, dat die wederrechtelijke handelwijze der *Court* dadelijk zou worden gestaakt: de zaak zou voor den Koning gebracht worden. Met deze verklaring namen de Staten van *Holland* genoegen (*Resol. Holl.* 6, 11 April, 1639).

1639—1644. slagen van onze zijde zoude kunnen doen, en niet verrascht mocht worden door besluiten van het Engelsche Parlement [1].

Intusschen kwamen onrustbarende berichten, die op nieuw eenen binnenlandschen oorlog als dreigend voorstelden, uit *Engeland* herwaarts over. In den zomer van het vorige jaar (1640) had men ondervonden, hoe achterdochtig de Koning was ten aanzien van den toevoer van krijgsbehoeften uit deze Landen aan zijne oproerige onderdanen [2]. Het oorlogsmanifest, dat de Schotten hadden uitgevaardigd, droeg op den titel eene houtsnede met een Nederlandsch opschrift. Zoo vermoedde men in *Engeland*, dat ook de Nederlandsche drukpers den Schotten ten dienste stond [3]. Geen wonder, dat bij vernieuwden burgeroorlog in *Groot-Britannië* nieuwe botsingen werden vooruitgezien, en dat de vraag rees, of het niet dienstig ware, dat JOACHIMI, al had men hier nog geen besluit genomen op de nieuwe alliantie, eene zaak, die bij den toestand der Engelsche Regeering ook wel geene haast had, zich tot de terugreize naar *Londen* gereed maakte, opdat Hun Hoog Mogenden van tijd tot tijd in het zekere van de gebeurende zaken onderricht mochten worden, en mochten vernemen, wat men in *Engeland* van onzen Staat verwachtte [4]. Deze vraag werd toestemmend beantwoord, en in de laatste dagen der laatste maand van 1641 nam JOACHIMI zijn afscheid om naar zijnen gewonen post te vertrekken [5].

Tot in den laatsten tijd toe duurde de bescherming, door de Engelsche vlag aan onzen vijand ter zee verleend, voort [6]. Te meer, ten ware men alles verwaarloozen wilde, was het geraden, de vloot in een ontzagwekkenden staat te houden of te brengen, en bij de bestaande jaloeziën tusschen de zee- en landprovinciën, of, wil men tusschen de Staten-Generaal en *Holland* of wel bepaaldelijk *Amsterdam*, was het steeds een hangend vraagstuk, hoe verzekerde fondsen tot de instandhouding der zeemacht te vinden.

Den 31sten Juli (1641) herinnerden Hun Hoog Mogenden de Gedeputeerden van *Holland*, hoe zij dezen vroeger herhaaldelijk en nog in het voorjaar van 1640 tot viermalen toe ernstig hadden verzocht, zich te vereenigen met hun besluit betreffende de verpachting der convooien en licenten in het geheel [7]. Daarop was evenwel nog geen besluit door die van *Holland* gevolgd. Intusschen naderde alweder de tijd, waarop jaarlijks het vierdepart verpacht werd. Dus werden de Heeren dier Provincie nogmaals verzocht

Zeezaken.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 14, 16 Sept. 1641. *Resol. Holl.* 13 Sept. 1641.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 7, 30 Juni; 5 Juli, 1640. *Resol. Holl.* 24 Oct. 1640.

[3] *Resol. Holl.* 11 Sept. 1640.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 12 Nov. 1641. *Resol. Holl.* 3, 4 Oct.; 14 Nov. 1641.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 13 Nov. 1641. *Resol. Holl.* 20 Dec. 1641.

[6] *Resol. Holl.* 3, 4 Oct. 1641.

[7] Zie hierboven, bl. 229.

nne toestemming tot de generale verpachting van dat middel te geven, waarvan, 1639—1644.
egden Hun Hoog Mogenden er bij, groote verlichting voor de zeezaken het gevolg oest wezen [1]. Nog altijd stelden de Staten van *Holland* hunne toestemming tot de rlangde verpachting afhankelijk van de voorwaarde, dat de egalisatie der middelen or alle Provinciën toegestaan zou zijn. Maar *Gelderland* was daartoe steeds niet te wegen. Vandaar de vertraging, waarover Hun Hoog Mogenden zoo ernstig klaagden [2], vandaar ook, dat er van wege dezelven op nieuw eene Commissie werd benoemd ı die egalisatie te verkrijgen en tevens de andere voorslagen tot verbetering van de anciën, voor de zeemacht benoodigd, tot uitvoering te brengen [3]. Aan de invoering n een last- en veilgeld, en de daaraan vastgemaakte oprichting eener Kamer van urantie was niet te denken, omdat thans duidelijk genoeg gebleken was, dat *Zeeland* ırtoe niet verstaan kon [4].

Bij de onzekerheid der middelen, uit welke het zeewezen moest gehandhaafd worden, terwijl de Raad van State nog altijd zekere sommen, voor de zeemacht bestemd, ar door dit Collegie tot den landoorlog aangewend, niet terug had gegeven [5], liet zich denken, dat *Holland* weder op vermindering van de uitgaven voor de landcht zou aandringen. In Mei van ditzelfde jaar (1641) hadden de Staten van dat west zich getroost de 50 compagniën van 1628 nog tot den laatsten October aan te ıden, ten einde dan »naar den loopenden staat van de zaken der wereld" nader op al of niet afdanken te besluiten [6]. Nauwelijks nu was de maand October ten einde, de Staten-Generaal besloten, dat de Heer VAN SOMMELSDIJK Zijne Hoogheid spreken over de vraag, of men *Frankrijk* niet zou verzoeken het subsidie ook nog voor volgende jaar te verstrekken, hetgeen de eenige voorwaarde was, waaronder de tengewone en ongerepartieerde troepen aangehouden konden worden [7]. Dit besluit reeds een bewijs, dat men in de kringen van den Prins het behoud van de armée de gewone sterkte noodzakelijk achtte en zich geene vermindering zou laten welallen. Inderdaad was de uitslag van het onderhoud met den Prins deze mededeeling Zijne Hoogheid het noodig oordeelde, zich bij de Fransche Regeering met dat verzoek te melden. Hetzij de vredesonderhandelingen (dus had de Prins gezegd) voortgang lden al of niet, men moest sterk gewapend blijven: want, kwam het op het bedingen voorwaarden aan, zoo moesten wij in staat wezen, den vijand de wet te stellen,

De armée op de vorige sterkte te houden.

Resol. Stat.-Gen. 31 Juli, 1641.

Resol. Holl. 19 Juli (p. 193); 1 Aug.; 20 Sept.; 2 Oct. 1641.

Resol. Stat.-Gen. 2, 12 Oct. 1641.

Resol. Holl. 11 Oct.; 21, 29, 30 Nov. (p. 354), 1641.

5 *Resol. Holl.* 19 Juli, 1641.

Zie hierboven, bladz. 277.

7 *Resol. Stat.-Gen.* 15 Nov. 1641.

1639—1644.

in plaats van die van hem te ontvangen. Men had grond genoeg om bij *Frankrijk* op de voortzetting van het secours aan te dringen: want de vorige veldtocht was zeer kostbaar geweest, voornamelijk wegens den tocht naar *Vlaanderen*, die ondernomen was om aan *Frankrijks* verlangen te voldoen; bovendien had onze Staat door het uitrusten eener vloot naar *Portugal* eene aanmerkelijke bijdrage geleverd om den gemeenschappelijken vijand afbreuk te doen. Met deze gronden toegerust, zou de kolonel D'ESTRADES naar zijn Hof reizen om ons verzoek over te brengen, hetwelk door onzen Gezant te *Parijs* ondersteund en aan den Franschen Gezant alhier krachtig aanbevolen zou worden. Met deze denkbeelden vereenigden zich de Staten [1].

In zijn advies had de Prins stelliger dan ooit te voren van vredesonderhandelingen gesproken en de mogelijkheid dat deze niet ijdel zouden zijn, verondersteld, en hij had daar eenigen grond voor.

Uitzicht op onderhandelingen over den algemeenen vrede.

Den 13den September toch was aan de Staten-Generaal door den Heer BRASSET, secretaris der Fransche Ambassade, mededeeling gedaan van een voorslag, waartoe, bij de sints geruimen tijd voorgezette onderhandelingen te *Hamburg*, de Fransche Afgevaardigde D'AVAUX en de Zweedsche SALVIUS ter eener, en de Keizerlijke Gezant VON LÜTZOW ter anderer zijde, onder bemiddeling van den Koning van *Denemarken*, door den Heer LANGERMAN vertegenwoordigd, gekomen waren. Die voorslag hield in, dat *Munster*, in stede van *Keulen*, voor de gevolmachtigden van *Frankrijk*, van de Staten-Generaal en van de Italiaansche en Duitsche geallieërden van Koning LODEWIJK, en *Osnabrug*, in stede van *Hamburg*, voor *Zweden* en zijne geallieërden de plaats der onderhandelingen zijn zouden [2]. Op deze mededeeling grondde de secretaris het verzoek, dat de Staten tot de benoeming van hunne Gemachtigden wilden overgaan. — Hun Hoog Mogenden, duchtende dat dit bericht ten gevolge zou hebben, dat de Provinciën en bepaaldelijk *Holland*, op vrede rekenend, zich ontslagen zouden achten van het opbrengen der zware oorlogslasten, besloten het geheim te houden; intusschen zou het advies van den Prins, toen in *Vlaanderen*, ingewonnen worden. De Heer VAN SOMMELSDIJK achtte de zaak bedenkelijk, hoezeer hij zich vleide, dat BRASSET zich te voren met den Prins van *Oranje* over de mededeeling had verstaan, en dat het *Frankrijk* geen ernst was, daar, meende hij, deze Mogendheid er slechts op uit was om den schijn te mijden, alsof zij alleen van geen vrede wilde weten. Intusschen daar de boodschap in *Holland* ruchtbaar was geworden en aldaar zeer de aandacht trok, begreep hij ze niet langer aan de Staten van *Holland* te kunnen onthouden, en deelde ze met het ingekomen antwoord van Zijne Hoogheid aan Hun Edel Mogenden mede. 's Prinsen advies hield in, dat men BRASSET ten

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 16 Nov. 1641. *Resol. Holl.* 15, 16 Nov. 1641.

[2] *Secr. Resol.* 13 Sept. 1641.

antwoord geven zou, dat wanneer aan Hun Hoog Mogenden paspoorten in behoorlijken vorm voor hunne Gevolmachtigden zouden aangeboden zijn, zij beraadslagen zouden over hetgeen zij dien Gevolmachtigden in last zouden hebben te geven. Diensvolgens vonden de Staten van *Holland* goed, dat men de ontvangst der paspoorten zou afwachten. — Om te verhoeden, dat de hoop op vrede de leden onwillig tot het dragen van de lasten des oorlogs mocht maken, liet zich dadelijk de waarschuwende stem der Edelen en verscheidene andere Leden van Holland hooren. — Bij de Staten-Generaal viel geen ander besluit. Hun Hoog Mogenden verklaarden ten slotte, overeenkomstig de meening, reeds door Zijne Hoogheid uitgesproken, dat het hun voorkwam, dat die verandering van plaats weinig ter zake deed. Alsof zij zeggen wilden, dat men niet veel verder dan vroeger tot een ernstigen aanvang der vredesonderhandelingen gevorderd scheen te zijn [1]. — Inderdaad het jaar verliep vóórdat de paspoorten ontvangen waren, zoodat, toen de Raad en Secretaris van den Keurprins van de *Palts* verzocht had, dat de Staten aan hunne Gevolmachtigden de zaak zijns Meesters zouden aanbevelen, zij antwoorden moesten, dat er om die reden aan de benoeming van Ambassadeurs en de instructie hun te geven nog niet gedacht werd [2]. 1639—1644.

De Koning van *Denemarken* is bedacht op bemiddeling tusschen *Spanje* en onzen Staat.

Intusschen beproefde de Koning van *Denemarken* de rol van bemiddelaar, die hij te *Hamburg* gespeeld had, te *'s Gravenhage* voort te zetten. Inderdaad was de toon tusschen Zijne Majesteit en de Staten aanmerkelijk vriendschappelijker geworden. Reeds het aanbod van 's Konings zoon, den Aartsbisschop van *Bremen*, om nieuwe conferenties met Deensche Gecommitteerden aan te vangen [3], bewees, hoe CHRISTIAAN IV inzag, dat zijn verbond met *Spanje* aangegaan om tegen der Staten vernieuwde alliantie met *Zweden* op te wegen [4], hem weinig heil zou aanbrengen. Inderdaad slechts een machtig *Spanje* kon hem het vooruitzicht openen om in Noord-Duitschland te heerschen, en de Republiek der Vereenigde Provinciën te overvleugelen; maar nu *Spanje* al machteloozer werd en *Catalonië* en *Portugal* in opstand kwamen, achtte hij het raadzaam de Republiek niet te trotseeren, en de rol van bemiddelaar te spelen, ten einde aan de wereld den vrede te hergeven.

Gezantschap naar *Staden*.

De benoemde Gecommitteerden, — hun den titel van Ambassadeurs te geven, achtte men niet raadzaam, opdat, zoo zij op nieuw onheusch bejegend werden, zulk eene behandeling minder beschamend zijn zou, — met name de Heeren BOREEL, SONCK en VAN WEEDE, vertrokken den 17den Mei 1641 [4]. Tegen den 28sten was de conferentie

---

[1] *Resol. Holl.* 20 Sept. 1641. *Resol. Stat.-Gen.* 20 Sept. 1641. *Archiv. de la Mais. d'Or.* p. 493. De bemoeiing in deze zaak was SOMMELSDIJKS laatste staatkundige handeling. De brief, waarin hij den Prins daarover onderhoudt, is zijn laatste schrijven in de door Mr. GROEN V. PRINSTERER uitgegeven *Archiv. de la Mais. d'Orange*.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 9 Dec. 1641. [3] Zie hierboven, bl. 294, 295. [4] AITSEMA, II, bl. 768.

1639—1644. te *Staden* bepaald. Hunne taak was, op nieuw te pleiten tegen de bezwaren en lasten, die de Koning onzen handel in *Noorwegen* en te *Cola* en vooral in den *Sond*, alsmede onze visscherij bij *Spitsbergen* aandeed. Daartegen moesten zij zich beroepen op de overeenkomst, in het jaar 1544 te *Spiers* getroffen, waarbij de oorlog tusschen de *Nederlanden* en Koning FREDERIK I van *Denemarken* was geëindigd, en onze handelaars en zeevaarders in het Noorden en in de Noord- en Oostzee bij hunne alonde voorrechten hersteld. Later had FREDERIK II misbruik gemaakt van den burgeroorlog in ons land om, in de hoop dat zulks ongewroken zou blijven, onze schepen, tegen die voorrechten, te bezwaren. Tot nog toe waren die bezwaren niet opgeheven; integendeel, onder de tegenwoordige regeering bleef onze handel het slachtoffer van 's Konings willekeur. Zoo was het dan thans, nu al der Staten vertoogen en gezantschappen geen doel getroffen hadden, de tijd om den oorspronkelijken staat van zaken te herstellen [1]. Te *Staden* gekomen, vonden zij de Heeren JURGEN WINDT, JURGEN SEEFELD en den kanselier REVENTLOW als Koninklijk Deensche Commissarissen aangewezen. Op der Staten verzoek kreeg de Heer SALVIUS, Zweedsch Zaakgelastigde te *Hamburg*, den last van zijne Regeering om met onze Gecommitteerden te *Staden* in vertrouwelijke briefwisseling te treden [2]. De Staten toch verlangden eensdeels, dat *Zweden* geene reden mocht meenen te hebben om jaloersch te worden, en andersdeels, dat *Denemarken*, ziende dat onze alliantie met *Zweden* ongekrenkt bleef, te beter zou begrijpen, dat het zaak was inschikkelijk te zijn.

De onderhandelingen aldaar. De Deensche Commissarissen gaven den onzen geenszins alles toe, wat zij uit het erftraktaat van *Spiers* afleidden. Hield dat traktaat in, dat de Nederlanders in *Denemarken* en *Noorwegen* behandeld moesten worden, als de ingezetenen dier Rijken zelven, zoo volgde daaruit wel, dat de Nederlanders geen passen of geleide noodig zouden hebben om daar te handelen, maar niet dat zij vrijdom van tollen zouden genieten; integendeel, in het eerste artikel werd uitdrukkelijk gezegd, dat zij de gewone tollen zouden betalen. Ook druiste het beweren, dat zij niet gehouden zouden zijn in den Sond tollen te betalen, tegen 's Konings majesteitsrecht in, hetwelk zij zelven menigmaal verklaard hadden niet te willen betwisten. En zou de Koning niet vermogen te doen, wat de Staten-Generaal deden, daar zij ook van 's Konings onderdanen convooien en licenten vorderden? Deze belasting was in het jaar 1544 niet bekend geweest; bovendien had men haar bedrag meermalen opgeslagen, en derhalven hadden de Staten ook niet te klagen, dat de Koning de tollen soms verhoogd had. Voorts moesten de onzen bedenken, dat het traktaat niet gemaakt was voor de thans Vereenigde Provinciën,

---

[1] Zie de Instructie, AITSEMA, II, bl. 788—793.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 3 Juli, 1641. AITSEMA, bl. 792.

maar voor al de Nederlanden, en dat derhalve ook de Duinkerkers daaruit dezelfde rechten voor zich zouden mogen afleiden, terwijl de Koning tot dus verre de vijanden van Hun Hoog Mogenden uit de Oostzee gehouden had. Ten slotte herinnerden de koninklijke Commissarissen, dat voor zoo veel *Noorwegen* betrof, de onzen zich ten behoeve van alle Nederlanders beriepen op voorrechten, die uitsluitend en dat wel op een herroepbaar besluit van koninklijk welbehagen aan de Stad *Amsterdam* waren toegestaan. — Hierop antwoordden de onzen, dat de convooien en licenten ten hunnent werden geheven van hetgeen uit- of ingevoerd werd, en bij gevolg waar last gebroken werd, hetgeen bij den Sondtol geenszins het geval was. Ten slotte deden zij den volgenden voorslag, dat, onverminderd de van wederszijde beweerde rechten, Zijne Majesteit in *Denemarken* en *Noorwegen* vrijdom zou gelieven toe te staan van alle tollen en belastingen, die sedert 1544 ingesteld en geheven waren, en dat voor den tijd van tien eerstvolgende jaren: intusschen zou men zien, hoe de zaken verder tot onderling genoegen zouden kunnen worden geregeld; — opdat alzoo bij voorraad de oude vriendschap tusschen Zijne Majesteit en Hun Hoog Mogenden hersteld mocht worden. — Deze laatste verklaring had een staatkundige strekking en kwam den Koning te gemoet, in geval hij inderdaad zich van de Spaansche zijde los wilde maken. 1639—1644.

De voorslag door onze Gecommitteerden gedaan, werd niet aangenomen; maar daarentegen door den Koning voorgesteld, dat de tol in den *Sond* zou geheven worden volgens de lijst van het jaar 1637, zonder dat hij zich verbond, de heffing voor een bepaalden tijd op dien voet te laten: integendeel, hij wenschte zich het recht van verhooging of vermindering van den tol ten volle voor te behouden. Dit, naar *Holland* bericht zijnde, stond aldaar niet aan, en men was er op bedacht om den Prins met de Heeren, die hij zich tot deze zaak als raadslieden had toegevoegd, daarop te laten adviseeren, voorzeker ten einde alzoo, wanneer het advies ernstig uitviel, den Deenschen Koning te meer ontzag voor het besluit van Hun Hoog Mogenden in te boezemen. Vooral verlangde men dezen weg te volgen, toen de eerstvolgende brieven meldden, dat Koning CHRISTIAAN zich harder dan ooit te voren zoo ten aanzien van de tollen in den *Sond*, als van den handel te *Cola* en van de visscherij bij *Spitsbergen* uitgelaten had [1]. Toen 's Prinsen advies was ingekomen, werd het in handen van Gecommitteerden uit de Vergadering van *Holland* gesteld, om daarop onder eed van geheimhouding te besluiten. Het advies was inschikkelijk genoeg, daar het strekte om af te zien van den eisch, dat de onzen onbepaald alle voorrechten van het traktaat van *Spiers* zouden genieten, maar zich tevreden te stellen met eene matiging van de tollen in den *Sond* en in *Noorwegen*. Maar intusschen hadden de Afgevaardigden te *Staden* antwoord noodig op de vraag wat te doen, zoo de Koning niet wilde afzien van den eisch, dat het hem vrij zou staan

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 6, 11 Aug. 1641. *Resol. Holl.* 5, 7, 10 Aug. 1641.

1639—1644. om, al stelde hij thans den tol op een dragelijken voet, dien des verkiezende te verhoogen. De Heeren van *Holland* besloten, dat zij in dat geval herwaarts terug zouden keeren om rapport te doen. Zoo stond de zending tot den Koning van *Denemarken* ten tweeden male zonder gunstigen uitslag afgebroken te worden [1]. Doch de tusschenkomst van den Aartsbisschop van *Bremen* bewerkte, dat het zoo ver niet kwam, en dat onze Gecommitteerden, in de eerste helft van September (1641), besloten naar *Glückstadt* te reizen, waar zich de Koning bevond, opdat ten minste de staatkundige toenadering niet mocht verijdeld worden. En inderdaad werd dit doel bereikt.

De uitwerking van des Aartsbisschops tusschenkomst was eene verklaring van den Koning, door onze Gecommitteerden reeds op hunne terugreize te *Bremervorde*, de residentie van den Aartsbisschop, ontvangen. Deze verklaring gaf de mogelijkheid eener hervatting der onderhandeling toe niet alleen, maar behelsde de verzekering, dat Zijne Majesteit in de eerste vijf jaren den tol op den voet van het jaar 1637 zou laten, ja, gaf uitzicht op eene gunstige beschikking ten opzichte van zekere klachten over 's Konings beambten in *Noorwegen*, indien het den onzen geliefde te *Glückstadt* te komen.

De Nederlandsche Afgevaardigden zetten de onderhandelingen te *Glückstadt* voort.

Aldaar den 12[den] September aangekomen, werden zij eervol ontvangen, ja, overeenkomstig den rang van Ambassadeurs, dien de Staten hun niet eenmaal hadden verleend, bejegend. Den 17[den] werden zij ter audientie toegelaten. In hunne toespraak weidden zij uit over de vele redenen, die er voor de beide Landen bestonden, om op vriendschappelijken voet te verkeeren. Deswegens en om alle misverstanden en geschillen uit den weg te ruimen, hadden Hun Hoog Mogenden den Conferentiedag te *Staden* willen waarnemen, en aldaar hunne bezwaren behandeld willen zien. De verklaring van Zijne Majesteit betreffende den Sondtol hadden zij ontvangen, en thans verzochten zij, dat het hem behagen mocht op de overgebleven punten zoodanig besluit te nemen, als waardoor Hun Hoog Mogenden hun verlangen bevredigd zouden kunnen achten. — De Koning antwoordde, dat hij niets anders verlangde, dan hun spoedig bescheid te kunnen geven. Des middags aan zijne tafel toonde hij zich welwillend en opgeruimd.

In eene schriftelijke verklaring betuigde de Koning, in antwoord op onze grieven dienaangaande, zijne verontwaardiging over zijne beambten in *Noorwegen* [2]: noemde men, zoo gaf Zijne Majesteit te kennen, slechts iemand, zoo zou hij gaarne een voorbeeld stellen. Hij zou order geven, dat zulke knevelarijen en onregelmatigheden ophielden. Wat de begeerde algemeene vrijheid van den handel betrof, zoo zou, wat

---

[1] *Resol. Holl.* 20, 21, 22 Aug. 1641. *Resol. Stat.-Gen.* 20 Aug. 1641

[2] Aldaar werd onzen handelaars verboden, uit de eerste hand van de eigenaars en de boeren hout te koopen: in elke haven waren twee of drie personen aangewezen, van welke zij koopen moesten.

gestaan werd, wederkeerig moeten zijn, terwijl toch 's Konings onderdanen in ons d vrij veel belemmering ondervonden en groote onkosten maken moesten. Eene zondere conferentie achtte de Koning raadzaam: dan zou de vrijheid van den handel worven kunnen worden: alles tot bereiking van de onderlinge vriendschap en de lere verstandhouding, welke in de toespraak der Gezanten als gewenscht was voorteld. Zijne Majesteit veronderstelde, dat de Ambassadeurs daartoe genoegzaam gelast den zijn: toch zou, voegde hij er bij, de tijd wellicht thans te kort vallen. 1639—1644.

)nze Gezanten zich blijkbaar met geene herroepbare beloften en verzekeringen wille vergenoegen, maar van alles wat de Koning verklaarde, geschrift op zegel verlangende, zochten ook, zoo de Koning ons het voordeel van de tolrol van 1637 in den *Sond* ide, dat hij daarvan verordering zou doen uitgaan aan de beambten daar ter plaatse, hun zelven daarvan copie zou geven, met opgave van den juisten dag, op welken vernieuwde tarief zou worden ingevoerd.

iadat enkele conferenties met dezelfde koninklijke Commissarissen als te *Staden*, ouden waren, ontvingen de onzen den 24sten September schriftelijk 's Konings antrd op de propositie, door hen ter audiëntie gehouden. In dat antwoord kwam het ;ende voor: eerst nu had Zijne Majesteit bemerkt, dat Hun Hoog Mogenden de hooge lzakelijkheid inzagen om door de wederzijdsche zeemacht dengenen ontzag in te zemen, die naar eene algemeene heerschappij in de Christenheid haakten, en door bevordering van den onderlingen handel de goede verstandhouding aan te wakkeren. den aanvang zijner regeering af had hij naar vriendschap met de Staten-Generaal acht. Hij herinnerde zich niet tot eenig misverstand aanleiding gegeven te hebben; onlangs te *Staden* had hij zijnen goeden wil betoond, en in het toekomende zou Hun Hoog Mogenden met gelijke goedwilligheid en vriendschap bejegenen. Aan hem het niet haperen, zoo die gezindheid niet nader bevestigd werd, en billijk zou hij onze klachten order stellen, van onze zijde gelijke billijkheid op de Deensche klachverwachtende. — Deze voorstelling, hoezeer daarbij 's Konings herinnering niet getrouw bleek te zijn, getuigde genoegzaam van zijn tegenwoordig verlangen naar ndschap en vertrouwen. — Daags daaraan antwoordden de onzen, dat zij zich er verheugden, dat hun aanbod van vertrouwelijke verstandhouding goed was opgenomen. rts verzochten zij thans afdoening van zaken. Bleven die onafgedaan, dan zou uit eene meening ontstaan, in strijd met de nu gebleken bedoeling des Konings, en hunne zending vruchteloos afloopen, hetgeen het herstel der vriendschap niet anders schaden kon. — De eischen der Denen tegen ons, in niet minder dan 15 punten at, gaven den Commissarissen van de andere zijde, zoo zij beweerden, grond om grieven niet zoo gereedelijk te herstellen. Dit maakte de conferenties minder verwelijk. Ook hadden de Deensche Heeren het antwoord der onzen van den 25sten opgevat, alsof zij hadden willen dreigen, dat, tenzij zij voldoening kregen op hunne

1639—1644. klachten, de legatie vergeefsch zou zijn. Dus achtten onze Gezanten het raadzaam, hen anders in te lichten: zij hadden slechts bedoeld, dat zulks het geval zijn zou, indien de Denen dat wat zij in de handelingen der onzen wraakten, al te hoog opnamen.

Tevens, daar de Koning op zijn vertrek naar het leger bij *Hamburg* stond, lieten zij verzoeken, om toegelaten te worden, ten einde van Zijne Majesteit afscheid te nemen. Daar hij echter reeds na weinige dagen terug zou zijn, en ook de Aartsbisschop te *Glückstadt* bleef, stelden zij hun afscheid tot na 's Konings terugkomst uit.

Den 26sten September ontvingen onze Gezanten schriftelijk antwoord op hun laatst geschrift. De Koning, werd daarin gezegd, had gehoopt, dat zijne verklaring den onzen, door den Aartsbisschop geworden, tot eene minnelijke schikking van alle punten zou geleid hebben, daar zij zulks toch zelven tot herstel der vriendschap zoo hoog noodig achtten. Nu die verklaring dat niet had mogen uitwerken, zou hij reden hebben om te twijfelen, of deze handeling wel inderdaad alleenlijk het herstel der goede verstandhouding bedoelde. Terwijl men van onzen kant nog geen genoegen nam met 's Konings onbekrompenste toezeggingen, maar uitvoering verlangde, waren de punten van beklag, den onzen te *Staden* overhandigd, nog niet eens met eene verklaring omtrent elk derzelven in het bijzonder beantwoord; wel was eene memorie dienaangaande ingeleverd, doch deze strekte meer om onze landslieden te rechtvaardigen, dan om de bezwaren uit den weg te ruimen. Desniettegenstaande en ten einde zijne genegenheid tot goede verstandhouding nog verder metterdaad te betoonen, zou hij nog meer toegeven en nog meer zekerheid geven. — En werkelijk kwam Zijne Majesteit bij dezen op meer dan één punt hunne begeerte te gemoet; doch wat de verordening, aan de beambten in den *Sond* uit te vaardigen, aangaat, deze stelde hij van de voorwaarde afhankelijk, dat de onzen op elk der Deensche grieven eene verklaring zouden afleggen, die minstens goed en kort recht of afdoening bij de aanstaande onderhandeling toezeide. — Aan deze voorwaarde begrepen onze Gezanten zich niet te mogen onttrekken, en zoodra de Koning (reeds den 30sten September) om hunnentwil te *Glückstadt* terug was gekomen, leverden zij de verlangde verklaring in, die echter niets meer behelsde dan op vele punten de betuiging, dat de zaak hun onbekend was, en op andere, de algemeene belofte van kort recht. Bij deze verklaring voegden zij een schriftelijk verzoek tot het bekomen van hun afscheid, gegrond op de overweging dat Zijne Majesteit hun ten deele hunne wenschen verleend had, en ten aanzien van de punten, die nog overbleven, hun vergunde alles goeds te verwachten. Ten slotte lieten zij zich dus uit: daar derhalve zijne Majesteit zijne goedertierenste genegenheid had betuigd om met onzen Staat alle goede oude vriendschap te oefenen en aan te kweeken, zoo konden zij, overeenkomstig hunnen last, van wege onzen Staat verklaren en verzekeren, dat Hun Hoog Mogenden besloten waren met Zijne Majesteit alle goede vriendschap en nabuurschap te onderhouden, wenschende, dat, wanneer alle beletselen weggenomen waren en 's Konings oor voor in-

blazingen van eene ons vijandelijke strekking gesloten bleef, de goede en almachtige God, die Koningen en regenten aanstelt en handhaaft, daartoe en tot alles wat verder tot het gemeenschappelijk heil kon strekken, zijn ruimsten en bestendigen zegen zou geven. 1639—1644.

Met deze laatste handeling der onzen namen de Deensche Commissarissen geen genoegen. Vele punten, zeiden zij, kwamen in het schriftelijk afscheid voor, omtrent welke de onzen verklaarden Hun Hoog Mogenden eerst nog bericht te zullen doen. Was men van meening van wege de Staten-Generaal met zijne Majesteit de goede vriendschap te herstellen, dan moest er geen punt open blijven staan, waarop men de vriendschap zou kunnen breken. Stelde men omtrent één punt de beslissing uit, dan kon men zulks even goed omtrent alle doen. — Deze taal ging gepaard met de overhandiging van een geschrift, waarbij van wege den Koning de verwachting werd uitgedrukt, dat onze Gezanten in antwoord op 's Konings inwilligingen en ten einde hem de uitvoering van dat waartoe hij zich verbonden had, mogelijk te maken, zich alsnog zouden laten vinden om wat er onbeslist overbleef, uit te maken. Zóó oprecht, betuigde hij, was zijne begeerte om tot een vaste vriendschap te komen, en eerst daarna zou hem de gelegenheid gegeven zijn om aan de Ambassadeurs nog vóór hun vertrek opening te doen omtrent eene andere hunnen Staat in het bijzonder betreffende zaak. — Voorzeker had de Koning hier de bemiddeling van onzen vrede met *Spanje* op het oog.

Hoezeer onze Gezanten zich buiten staat gevoelden om iets meer beslissends te berde te brengen, erkenden zij toch, dat zij niet konden nalaten, die dringende uitnoodiging met eenig antwoord te bejegenen. Dit deden zij, betuigende dat tengevolge van hun voornemen om betreffende eenige punten nader bericht te doen, het herstel der vriendschap tusschen zijne Majesteit en Hun Hoog Mogenden geenszins tot het gebied van het onzekere verwezen werd. Integendeel de sterke woorden, in hun schriftelijk afscheid vervat, bleven van kracht. — Den 2den October zeide de Kanselier REVENTLOW, dat daar men het dan nu omtrent alles eens geworden was, de afgedane zaken in den vorm van een traktaat in geschrift gesteld dienden te worden. — Dit achtten de onzen bedenkelijk: trachtte men de zoo het heette afgedane punten in geschrift vast te stellen, dan zou zulks misschien nog tot een geheel afbreken der onderhandeling kunnen leiden. De Koning bovendien stond weder ieder oogenblik op zijn vertrek; daarna te *Glückstadt* te blijven, zou weinig eervol voor hen zijn, en met de Rijksraden de misverstanden te beslechten (vorige ervaring had dit geleerd) was ondoenlijk. Een traktaat was van onze zijde onnoodig: want van alle ingewilligde punten hadden de onzen behoorlijke acten in handen. En wat het voornaamste was: zij hadden gestaan op de erkentenis van hun recht, gegrond op het erftraktaat van 1544; in plaats daarvan had men genoegen genomen met eene matiging der tollen in den *Sond* en in *Noorwegen*; maar dezen afstand van ons recht bij traktaat, als het hoogste waarnaar wij staan konden, te erkennen, ging niet aan. — Op deze gronden weigerden de onzen aan het denkbeeld van den Kanselier gevolg te geven. Deze weigering

1639—1644. maakte ten Hove het onderwerp van ernstige beraadslagingen uit, zoodat dien dag het afscheidsgehoor geenen voortgang scheen te zullen hebben. Doch ten einde de goede gezindheid der Nederlanders niet te verspelen, en voor Zijne Majesteit de hoop niet af te snijden om als bemiddelaar van den vrede op te treden, waartoe hij zich voorzeker reeds tegenover onze tegenpartij verbonden had, begrepen de Koning en zijn Raad het voorkomen te moeten aannemen, alsof men volkomen voldaan was. Tegen den middag kregen de Gezanten het bericht, dat hun schriftelijk antwoord in allen deele goed gevonden werd, mits slechts een woord veranderd werd. Zelfs dit ééne meenden de onzen niet te kunnen inwilligen. De andere partij liet zich ook deze weigering welgevallen, en dadelijk werden de Gezanten tot hun afscheidsgehoor toegelaten. De Koning ontving hen met een vroolijk gelaat, hoorde en bejegende hen vriendelijk en deed hun ten antwoord geven, dat Hun Hoog Mogenden alle goede vriendschap, nabuurschap en verstandhouding van hem hadden te verwachten. Zij bleven ter maaltijd, en om het herstel der oude vriendschap te vieren, werden vreugdeteekenen gegeven en het kanon gelost.

Er komt eene toenadering in het staatkundige tot stand.

Op hunne terugreize spraken zij den 6[den] October eenen Gecommitteerde van den Raad der Stad *Hamburg*. De onzen moesten hem verklaren, dat, hoezeer zij het belang der Stad en de afschaffing van den Elbetol meer dan eens ter sprake hadden gebracht, zij niettemin niets ten dien aanzien hadden kunnen verkrijgen. Op zijne beurt verklaarde de Gecommitteerde, dat de vernieuwing van de alliantie tusschen Hun Hoog Mogenden en de Hansesteden voor alsnog niet voltrokken kon worden. — De Stad *Hamburg*, als die het meest van *Denemarken* te verduren had, was daartoe wel genegen, maar *Lubek* en *Bremen* minder, en de Staten wilden met *Hamburg* alleen geen verbond sluiten. De drie Steden vernieuwden weinig tijds daarna hare onderlinge alliantie, ten einde, kracht aan deze overeenstemming ontleend hebbende, later met te meer waardigheid een traktaat met de Vereenigde Provinciën te kunnen sluiten [1].

---

[1] AITSEMA, p. 796—799. De zwarigheid betreffende den Heer SCHRASSERT (zie hierboven, bl. 294, Noot 4.) was nog altijd niet opgelost. Die van *Holland* wilden hem steeds niet als Resident erkennen, en de Staten-Generaal namen hem mede kwalijk, dat hij zonder van hen afscheid genomen te hebben, naar zijnen post vertrokken was. Deswegens gelastten zij hem terug te komen, ten einde hun nader besluit te vernemen; doch tot eene geheele terugroeping konden zij niet komen. *Holland* volhardde, verbood de betaling van zijne wedde en zorgde dat geene ingezetenen der Provincie hem hunne zaken opdroegen. De Staten-Generaal schenen zelven de handelingen van den Heer SCHRASSERT niet als geldig te erkennen, toen zij in November (1641) op zijn verzoek van wege de stad *Hamburg* gedaan om brieven van aanbeveling van H. H. M. aan den Koning van *Denemarken*, ten einde botsingen tusschen Zijn Majesteits soldaten en die van *Hamburg* te verhoeden, voornamen, hierop geen besluit te nemen, maar te wachten totdat dit verzoek door de Heeren van *Hamburg* zelven gedaan zou worden (*Resol. Stat.-Gen.* 24, 28 Juni; 13 Aug.; 11 Nov. 1641. *Resol. Holl.* 22, 23, 31 Juli; 20, 21 Aug.; 12 Sept.; 1 Oct. 1641).

Ook voor *Bremen* in hare grieven tegen haren Aartsbisschop hadden onze Gezanten 1639—1644.
j de vele vriendelijkheden, die er tusschen hen en dezen Vorst gewisseld werden, niet
el kunnen verrichten. De Aartsbisschop was verstoord op zijne Stad, omdat zij, als
ıre zij eene zelfstandige Mogendheid, Gedeputeerden naar den Rijksdag te *Regensburg*
zonden had, en dezen daar zitting hadden genomen, en *Bremen* had de tusschen-
nst onzer Gecommitteerden ten haren behoeve ingeroepen [1].

Tot het laatste oogenblik toe duurden de beleefdheden van den Aartsbisschop jegens ze Gezanten voort. Hij had hen op de terugreize op een »vroolijken maaltijd" te *emervoorde* laten noodigen, en bij deze gelegenheid verklaarde hij verder alles te llen toebrengen, ten einde wat nog onafgedaan was gebleven, bij de nadere handeling, t bereiken van het gewenschte doel niet in den weg mocht staan. Onze Gezanten tuigden dan ook plechtig, dat de eer van den gunstigen afloop hunner zending geheel kwam aan den Aartsbisschop: zonder hem zou de conferentie menigwerf afgebroken n geworden: tot drie malen toe had hij 's Konings Gezanten en hen weder bij elkaar bracht.

Na nog den Graaf van *Oldenburg* bezocht te hebben, keerden de Heeren BOREEL, ICK en VAN WEEDE den 14[den] October (1641) te *'s Gravenhage* terug [2].

Koning CHRISTIAAN laat zijne bemiddeling aanbieden.

In December zond Koning CHRISTIAAN zijnen gewonen Resident te *'s Gravenhage*, den er TANCKEN, eenen bijzonderen geloofsbrief, ten einde zijne bemiddeling tot den vrede ı te bieden. De titel intusschen, in het opschrift aan Hun Hoog Mogenden gegeven, ıntwoordde niet aan het voorschrift, dienaangaande in het jaar 1639 uitgevaardigd. ı deze reden nam de Griffier dat schrijven niet aan. Doch men gaf den Resident te ınen, dat hij krachtens zijne gewone hoedanigheid de verlangde opening kon doen. Zoo klaarde hij dan weinige dagen later, dat zijn Koning zijne bemiddeling tot eene eervolle christelijke uitkomst van den oorlog tusschen dezen Staat en *Spanje* aanbood [3]. —

AITSEMA, p. 765. *Resol. Stat.-Gen.* 5 Febr.; 16 Mei, 1641.

Verbaal van W. Boreel, A. Sonck, en J. v. Weede rakende hunne handeling over de differenten chen d. Kon. v. Denem. en H. H. M., sedert hun afscheid en vertrek van Staden en hunne komst te Glückstadt (Archief v. HILTEN). Gedurende de onderhandelingen te *Glückstadt* kwam walvischvangst bij *Spitsbergen* meer dan eens ter sprake. De Koning verlangde eene gemeenappelijke Compagnie van Denen en Nederlanders opgericht te zien: zoo zouden zij gezamenlijk andere natiën er uit kunnen houden. Dit stond den onzen niet aan, en zij antwoordden, er van aansluiting aan onze Noordsche Compagnie geene sprake zijn kon, aangezien het octrooi Maatschappij verstreken was en waarschijnlijk niet zou vernieuwd worden. Ten slotte drong Koning op dat denkbeeld niet langer aan. — De zaak van de verlenging van het octrooi der npagnie was intusschen nog niet uitgemaakt (*Resol. Holl.* 13 Dec. 1641. *Resol. Stat.-Gen.* Febr. 1642).

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 9, 21 Dec. 1641.

1639—1644. In de gegeven omstandigheden kon deze stap geen gevolgen hebben. Hun Hoog Mogenden antwoordden dan ook onder beleefde dankzegging, dat 's Konings aanbod hun wel aangenaam, maar de zaak nog niet rijp was, vermits eerst de paspoorten in behoorlijken vorm zouden moeten ontvangen zijn [1]. Die paspoorten zouden nog zoo spoedig niet komen. Wel was er in deze zelfde maand December te *Hamburg* tusschen den Franschen minister D'AVAUX en den Keizerlijken Commissaris VAN LUTZOW een traktaat tot stand gekomen, waarbij, volgens de vroeger reeds door BRASSET aan de Staten gedane mededeeling, de Steden *Munster* en *Osnabrück* tot de aanstaande vredesonderhandelingen bestemd waren; doch dit traktaat werd door den Keizer niet bekrachtigd [2]. Dat de Keizer op dit oogenblik niet aan den vrede in de Christenheid geloofde, bleek ook daaruit, dat hij zich beijverd had om met de Porte vrede te sluiten [3].

---

[1] AITZEMA, p. 799. *Resol. Stat.-Gen.* 6 Jan. 1642. [2] AITZEMA, p. 759.

[3] De vrede tusschen den Keizer en den grooten Heer was eene oorzaak van ongerustheid voor Vorst BETHLEN GABOR. Deze, vreezende dat de Keizer, de handen nu in die streken vrijer hebbende, op hem wraak zou nemen, zond door den Nederlandschen Gezantschapssecretaris COPS te *Constantinopel* eenige artikelen van traktaat herwaarts over, om daarop in vereeniging met *Frankrijk*, *Zweden* en de andere verbondenen eene alliantie te sluiten, strekkende tot een krachtige beoorloging van den Keizer. Men liet onzen Secretaris te *Constantinopel* den Vorst van *Zevenbergen* in zijne krijgszuchtige plannen aanmoedigen. Toch mocht hij onzen Staat jegens dezen tot geen subsidie in geld of manschappen verbinden (*Secr. Resol.* 11 Nov. 1641. AITZEMA, p. 805). — Op HAGA's herhaald verzoek en nadat zijne betrekkingen hier te lande verklaard hadden, dat zijn langer verblijf »in de Turksche barbaarsche landen" zijne totale ruine zijn zou, hadden Hun Hoog Mogenden hem eindelijk vergund huiswaarts te keeren (*Resol. Stat-Gen.* 5 Aug. 1637. *Resol. Holl.* 3, 4 Maart, 1638). Eerst in 1639 kwam hij terug (*Resol. Stat.-Gen.* 28 Juli, 1638. 28 Jan.; 4 Juli; 8 Nov. 1639). Doch in 1641 was zijn post van orator of ambassadeur nog altijd onvervuld, hoezeer de Prins en de Staten sinds lang goedgevonden hadden, dat aan HAGA een opvolger zou gegeven worden (*Resol. Stat.-Gen.* 8, 9, 17, 19 Maart, 1638), gelijk deze bij zijn vertrek dan ook aan de Porte beloofd had dat geschieden zou: zijnen neef, den tegenwoordigen Secretaris COPS, had hij als het ware ten pand van de vervulling zijner belofte achter gelaten (*Resol. Stat.-Gen.* 3 Nov. 1639. *Resol. Holl.* 3 Nov. 1639). In Aug. 1640 schreven Hun Hoog Mogenden brieven naar *Constantinopel* om zich te verontschuldigen, dat die toezegging nog niet vervuld was (*Resol. Stat.-Gen.* 9, 14 Aug. 1640). Aan HAGA's aanmaningen had het niet ontbroken (*Resol. Holl.* 29 Maart; 18 April; 27 Juni, 1640. 28 Sept. 1641). — In de eerste dagen van het jaar 1641 verscheen hier een Turksche *Chiaux* om bericht te doen van den dood van Sultan MORAT en de opvolging van Sultan IBRAHIM, met verzekering van de voortdurende vriendschap der Porte voor dezen Staat. Hij sprak in het Turksch; doch HAGA was tegenwoordig en beantwoordde hem in die taal. Professor GOLIUS zou de door den *Chiaux* overhandigde brieven vertalen. Maar vooral drong deze Gezant aan op de benoeming van een nieuwen orateur der Nederlanden. HAGA werd gepolst, of hij den post andermaal op zich zou willen nemen. Hij was daartoe niet onge-

De hoop op vrede derhalve, die trouwens niet eens een wettige reden, al was het ɔk slechts tot gedeeltelijke ontwapening zijn mocht, kon daartoe zelfs geen voorwendsel eenen. Al had dan *Holland* ook weder op de afdanking der 50 compagniën, en op het schaffen der zoogenaamde serviciën of logiesgelden, die door een andere inrichting vervngen zouden worden, aangedrongen [1], toch bleef deze Provincie daarop niet staan, en ı van Zijne Hoogheid de toestemming bekomen te hebben, dat den Raad van State de ak zou worden opgedragen om te voorzien in de misbruiken en omkooperijen in het ık van de monstering des legers [2], liet men zich het behoud der krijgsmacht op den ıden voet weder welgevallen [3], en de Prins ving dadelijk met eenige Heeren uit Staten-Generaal, daartoe gecommitteerd, de beraadslagingen aan over de plannen tot n veldtocht van het volgende saizoen [4]. 1639—1644.

Met de zekerheid dat de oorlog nog moest voortduren, en met den toeleg om den ijd gaande te houden en de Keizerschen te verdeelen en van onze grenzen te verderen hing het samen, dat nog altijd aan de *Zweden* subsidie werd verleend. De zaak van het subsidie aan *Zweden*. oral voor den roep, die er van uitging, dat de Vereenigde Provinciën de *Zweden* lersteunden, was deze zaak van gewicht: anders ware het iets zonderlings geweest, de Republiek onderstandgelden van *Frankrijk* aannam en een deel daarvan aan de *eden* schonk, die toch ook van *Frankrijk* onderstandgelden trokken. Gedurende de ısche tweede helft van het jaar 1641 en een deel van het volgende jaar werden lerom op verzoek van den Resident SPIERING [5] aanvragen van wege Hun Hoog Mo-

---

en, doch onder voorwaarde dat alvorens een fonds was aangewezen, waaruit zijn traktement zou ıald worden: *Holland* verlangde, dat zulks geschieden zou buiten bezwaar van het Collegie ter oiraliteit te *Amsterdam* (*Resol. Stat.-Gen.* 24 Sept. 1640. 11, 15, 17 Jan.; 2, 7, 16, 21, Maart; 2, 3, 7 April; 16 Juli; 8 Oct. 1641. 6 Maart, 1642. *Resol. Holl.* 8 Oct. 1641). ı's wedde was niet altijd stipt voldaan. Soms was hij aan den Staat ongeloofelijke sommen voorschot.

[1] AITSEMA, p. 787. [2] *Resol. Stat.-Gen.* 10 Dec. 1641.

[3] *Resol. Holl.* 14 Dec. 1641. [4] *Resol. Stat.-Gen.* 18 Dec. 1641.

[5] In den nazomer (1641) deed zich eenige moeilijkheid met de Zweedsche Regeering op. Hier ande werden twee schepen eener Zweedsche Compagnie door toedoen van THOMAS LOOF, trous geen Hollander van oorsprong, aangehouden wegens een geschil, dat in *Zweden* reeds was emaakt. Dit werd hoog opgenomen en men nam daartegen represailles. Men achtte hier de ın van *Zweden* daartoe onbevoegd (*Resol. Holl.* 6, 23 Aug.; 18, 21 Sept.; 27 Nov.; 20 Dec.). — In het najaar (1641) leed SPIERING te *'s Gravenhage* overlast van het volk. Hij werd ht, door den opkoop van boter en den uitvoer naar *Vlaanderen* deze waar duur gemaakt te ɪen. Nu werd hij op straat nageroepen en zijne woning bedreigd; ja door eenige burgers, gelegenheid van 's Prinsen terugkomst uit het leger in de wapenen, werd hij met luide kreten

1639—1644. genden tot de Provinciën gericht, dat zij de verschenen maanden van het Zweedsche subsidie zouden aanzuiveren, en nieuwe zes maanden zouden toestaan [1]. De Resident SPIERING voer, verklaarde de Raadpensionaris van *Holland*, in zulke scherpe bewoordingen en met zulke erge verwijten uit tegen de traagheid in het toestaan van gelden aan *Zweden*, dat hij, Raadpensionaris, op eèn beslissend antwoord moest aandringen, hetzij toestemmend, hetzij weigerend, opdat men eenmaal mocht weten, waaraan zich te houden. Dan weder had de Resident te berichten, dat *Luneburg* en *Brunswijk* zich met den Keizer verzoend hadden: nam nu *Zweden* hunne ontslagen soldaten niet in dienst, dan zouden dezen de krijgsmacht van den Keizer gaan versterken; doch daartoe was geld, in één woord, de bijdrage uit *Nederland* noodig. In weerwil van dit alles waren er steeds enkele Leden van *Holland*, met name *Haarlem* en *Delft*, die niet wilden bewilligen in de petitiën, door de Staten-Generaal ten behoeve van *Zweden* gedaan. In het begin van Februari (1642) scheidde de Vergadering van *Holland* en nog was de tegenstand dier Leden niet overwonnen [2]. Hierdoor ontmoedigd, wendde zich de Heer SPIERING mét zijne klachten tot de Staten-Generaal. Tot zes of zeven maal toe, zeide hij, was nu de zitting der Heeren van *Holland* gesloten zonder besluit op de subsidiën, en *Zeeland* handelde evenzoo. Daar dezen Staat er zoo veel aan gelegen was, dat de Zweden in het veld bleven, zoo vond hij zulk een gemis aan belangstelling vreemd. — Op deze aanmaning volgde, dat *Holland* weldra, nevens *Gelderland*, *Zeeland* en *Utrecht*, de petitie, in Februari 1641 gedaan, inwilligde. *Friesland* en *Groningen* bewilligden bovendien in de petitie van zes maanden subsidie, in Augustus daaraanvolgende gedaan [3]; maar de maand Augustus van het jaar 1642 kwam, en nog hadden de andere Provinciën in deze laatste petitie geen consent gedragen [4], en dat niettegenstaande SPIERING tegen het midden van Mei, op het punt staande om eene reize naar het Hof van *Stockholm* te aanvaarden, er op aangedrongen had, om, als het ware, niet met ledige handen van hier te komen. Men moest zich herinneren, had hij ge-

---

beleedigd en bedreigd. De schutters, namelijk, waren teleurgesteld, daar zij SPIERINGS rijtuig met livreiknechten en zes paarden aanvankelijk voor dat van den Prins hadden gehouden. Deswegens beklaagde hij zich bij de Staten-Generaal. De Heeren van *Holland* stelden order op ontdekking der meest schuldigen (*Resol. Stat.-Gen.* 12, 25 Oct. 1641. AITZEMA, bl. 800).

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 17, 30 Juli; 26 Aug.; 11 Sept.; 13 Dec. 1641; 18, 27, 29 Jan.; 27 Febr. 1642. *Resol. Holl.* 23 Juli; 2 Aug.; 21, 28 Sept.; 8 Oct.; 26, 28 Nov.; 14 Dec. 1641.

[2] *Resol. Holl.* 24, 30, 31 Jan.; 4, 5 Febr., 1642.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 4, 25 Maart, 1642. *Resol. Holl.* 12, 13 Maart, 1642.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 8, 28 April; 21 Mei; 10 Juli, 1642. *Resol. Holl.* 3, 8 April, 9, 10, 16, 29 Juli, 1642.

gd, dat de Zweedsche wapenen door ons toedoen in *Duitschland* gelokt waren, en 1639—1644.
t op onzen raad geen vrede met den Keizer gesloten was, en bedenken, welke ver-
chtingen wij aan de Zweden hadden: 's Keizers plannen op de Oost-zee hadden zij
keerd en voor ons de verovering van *Maastricht* mogelijk gemaakt. De Staten van
lland gaven hem het bedrag der door hen bewilligde gelden in klinkende munt op
reize mede [1].

Zoo de Resident gezegd had, dat het aan onzen invloed te wijten was, dat de Zweden
; geen vrede met den Keizer hadden gesloten, vergat hij, dat zulks ruim zoo zeer
Frankrijks bemoeiingen toe te schrijven was. Maar dit belette niet, dat er tusschen
Zweedsche en de Fransche veldheeren op Duitschen bodem sterke naijver heerschte.
Graaf DE GUÉBRIAND stond aan het hoofd van de troepen, die eertijds door den Hertog GUÉBRIAND komt aan het hoofd der Weimarschen in het Gulikschen.
NARD van *Weimar* waren aangevoerd. Die veldheer nu zag in, dat, wilde hij,
wijl hij zich in het Brunswijksche ophield, deze zijne troepen niet onder de bevelen
een Zweedsch of Duitsch opperhoofd zien overgaan, hij best zou doen, zoo hij zich
heidde en eene landstreek betrok, waar hij in het gerust bezit zijner manschap kon
ven. — In de laatste week van het jaar 1641 diende de Fransche Gezant te *'s Gra-
hage* een bericht in bij de Staten-Generaal, waarbij hij te kennen gaf, dat het leger
Zijne Majesteit den Koning in *Duitschland* zich van dat der Zweden had afgescheiden,
nende op die wijze met meer voordeel tegen den gemeenen vijand te kunnen strijden.
rtoe moest dat leger den Rijn overtrekken, ten einde in het Gulikschen te komen,
halve hij Hun Hoog Mogenden verzocht, den Graaf DE GUÉBRIAND, den aanvoerder
troepen, tot dien overtocht eene brug te verstrekken. Bovendien verzocht de Am-
adeur, dat de Staten zijnen Koning drie of vierduizend man zouden leenen, buiten
ten van het land en zonder bezwaar van de onzijdige naburen. De Prins en de
ste Provinciën waren geneigd dat verzoek gereedelijk toe te staan: zij deden deze
nden gelden, dat, bleven die troepen op de Oostzijde van den Rijn, zij juist dat
l zouden uitputten, hetwelk wij steeds tegen de Hessische oorlogschatting hadden
chermd, en voorts, dat in dat geval de Keizerschen en Spaanschen derwaarts zouden
kt worden, om GUÉBRIAND te bevechten. Doch *Holland* zag in, dat toe te laten,
zich deze veldheer met zijne troepen, door ons voortgeholpen, op het grondgebied
onzijdigen, met name den Keurvorst van *Keulen* en den Hertog van *Palts-Neuburg*,
af, ruim zoo bedenkelijk was, aangezien zulks als eene schennis der onzijdigheid
aangemerkt worden, te meer wanneer het gepaard ging met het verstrekken van
gsbehoeften, ja van troepen uit onze krijgsmacht, al heette het ook, dat dit bij
ning geschiedde. Derhalve lieten de Gedeputeerden van *Holland* aanteekenen, dat

---

[1] AITSEMA, II, 836—839. *Resol. Stat.-Gen.* 16 Mei, 1642. *Resol. Holl.* 9, 10 Mei, 1642.

1639— 1644. zij niet instemden met het besluit om GUÉBRIAND over den Rijn te helpen [1]. Niettemin ging de zaak door. Met de Hessen onder EBERSTEIN vereenigd, behaalde GUÉBRIAND een belangrijk voordeel over den Keizerschen veldheer LAMBOY [2]. — Weinig tijds later verzocht de Heer DE LA THUILLERIE weder voor GUÉBRIAND het gebruik van onze Landsponten, die deze veldheer bij *Nuis* noodig had. — Om den dienst van drie of vierduizend man uit onze armée tot versterking van GUÉBRIANDS troepen op eene voor de onzijdigen minder aanstootelijke wijze te verkrijgen, sloeg de Fransche Gezant thans voor, dat even zoo veel manschappen uit onzen eed en dienst ontslagen zouden worden, om voor zes maanden in dien des Konings over te gaan [3]. Toen er van wege de Keizersche Generaals VON HATZFELD en WAEL klachten over deze zaak inkwamen, antwoordden de Staten, dat geene Nederlandsche troepen GUÉBRIANDS legermacht versterkt hadden; maar dat zij juist eenige compagniën hadden afgedankt, die het een ieder vrijgestaan had in dienst te nemen, wie ze maar van noode mocht gehad hebben [4]. — Intusschen bracht het verblijf van GUÉBRIAND in het Keulsche de belangen van onze ingezetenen en van onzen Staat in die oorden in gevaar. Hem was van onze zijde bij de bevordering van zijne tochten de voorwaarde gesteld, dat hij onzen handel langs den Rijn niet mocht belemmeren [5]. Desniettegenstaande kwam uit *Maastricht* de klacht, dat zijne troepen stroopten en plunderden tot voor de poort dezer stad toe, en dat het GUÉBRIANDS voornemen was oorlogschatting van de landen van *Overmaas* te vorderen, hetgeen de contributiën, welke Hun Hoog Mogenden daar hieven, verijdelen zou. En de handel leed niet minder overlast. De Weimarsche soldaten hielden de naar *Brabant* bestemde postboden aan en zetteden hun de brieven af, hetgeen ons van de Brabantsche zijde de bedreiging op den hals haalde, dat men, als dat niet verholpen werd, ook de boden, naar ons land bestemd, zou ophouden. — Op de vertoogen, deswegens tot hem gericht, antwoordde GUÉBRIAND bevredigend [6].

Dat de Prins van *Oranje* genoegen genomen had met den afstand van drie of vierduizend man aan den Graaf de GUÉBRIAND was wel een bewijs, dat hij niet voornemens was, in het volgende saizoen groote krijgsbedrijven uit te voeren. Wanneer *Frankrijk* zich daarover beklaagde, kon hij zich daarmede verontschuldigen dat hij een deel zijner

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 23, 27, 28 Dec. 1641. 1, 2, Jan. 1642.

[2] *Mém. de Fréd. Henri*, p. 299—301.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 10, 28 Febr.; 1 Mei, 1642.

[4] *Resol. Stat-Gen.* 29 Juni, 1642.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 10 Febr. 1642. *Secr. Resol.* 11 Febr. 1642.

[6] *Resol. Stat.-Gen.* 3, 6, 14 Maart, 1642. In Mei kwamen hier over zee troepen uit *Bretagne* aan, bestemd om GUÉBRIANDS krijgsmacht te versterken. Zij werden hem te scheep door ons land toegevoerd (*Resol. Stat.-Gen.* 22 Mei, 1642).

acht had afgestaan. Doch ook den Koning ried hij af, ditmaal eenige onderneming 1639—1644.
Brabant aan te vangen, en hij gebruikte daartoe dezen grond, dat de Staten sinds nigen tijd bijzonder achterdochtig geworden waren ten aanzien van de zich uitbreidende ıcht van *Frankrijk*, dermate dat zij zich niet ontzagen te zeggen, dat de grootheid n Zijne Majesteit den Koning van *Frankrijk* hun schadelijker was dan die van den ›ning van *Spanje*. Om deze achterdocht in slaap te wiegen, verklaarde de Prins het ıdzaam te vinden, dat de Koning liever veroveringen ging maken op *Frankrijks* zuidijke grenzen. Intusschen verbond zich Zijne Hoogheid, de Spanjaarden zoo bezig te uden, dat zij gedurende de afwezigheid van den Koning niets in het Noorden tegen *ankrijk* ondernamen, en tevens met zijn eigen krijgsmacht eene legerplaats te kiezen, ı waar hij den Graaf de GUÉBRIAND gemakkelijk kon bijspringen [1]. — Er broedde in *ankrijk* weder eene samenspanning tegen RICHELIEU, en gelukte die, dan was de ns gereed om zich met *Spanje* te verstaan, hetwelk, verklaarde hij weinig tijds later, n en den Staten, onder de hand, zeer voordeelige aanbiedingen deed [2].

Naarmate het meer bleek, dat de Staten ongezind waren eene voor hen bedenkelijke chtsvermeerdering van *Frankrijk* in de hand te werken, moest deze Mogendheid zich er beijveren om den Nederlanders elk voorwendsel te benemen, dat zij zouden kunnen grijpen om in het aanstaande saizoen hun leger niet te velde te laten trekken. Oorlogsplannen met *Frankrijk* beraamd. ıdaar dat de Fransche Ambassadeur reeds met den aanvang van het nieuwe jaar (1642) kennen gaf, dat hij last had om over de vernieuwing van het subsidie te onderdelen [3]. Dientengevolge werden Gecommitteerden van Hun Hoog Mogenden gemach-, daar het aanbod van *Frankrijk* tot het samen beramen van krijgsplannen leiden , een traktaat ten dien einde strekkende op den voet van vroegere jaren te sluiten [4]. zaak ging echter den Franschen Gezant niet snel genoeg voort [5]. Inderdaad de rincie *Holland* vraagde zich af, of het thans het geschikte oogenblik niet was om het eindigen van den oorlog bedacht te zijn. Handhaafde zich het tegenwoordige eringstelsel in *Frankrijk*, dan was het te verwachten, dat de oorlog, onbepaald tgezet, tot dit gevolg zou leiden, dat *Frankrijk* ruim zoo geducht werd, als *Spanje* ier geweest was; kwam, daarentegen, dat stelsel ten val, dan was het te vreezen, *Spanje* en zijn aanhang vredesvoorwaarden zouden weten te bedingen, die voor de tandigheid der Vereenigde Provinciën en de eigenaardigheid van haren regeeringsı bedenkelijk zouden zijn. Dus was het zaak thans tot eenen vrede te trachten te ko-, nu RICHELIEU zich nog staande hield en *Spanje* zich op geenerlei voordeel, noch in

Lettres etc. du Cte d'Estrades, I, p. 63, 64.

d'Estrades t. a. pl., p. 77.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 2 Jan. 1642.

Resol. Stat.-Gen. 7 Jan. 1642.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 11 Jan. 1642.

1639–1644.

het veld noch in de raadkamer der Vorsten en Staten, kon verheffen. Overeenkomstig zulke overwegingen was de stap, dien de Gedeputeerden van *Holland* den 14den Januari (1642) ter Generaliteit deden. Bij monde van den Raadpensionaris gaven zij alstoen in bedenking, of het niet dienstig zou zijn den Franschen Ambassadeur te vragen wat er was van de aangekondigde vredesonderhandelingen. De Koning had bij de traktaten, met ons gesloten, onder anderen ook dit als beweegreden gesteld, dat zij strekten om den vijand tot rede, dat is tot een goeden en billijken vrede te brengen. Zijne Majesteit had ons dan ook telkens alle bijzonderheden medegedeeld betreffende de voorslagen tot de onderhandelingen gedaan, en daar zelfs de aanmaning bij gevoegd, dat wij gevolmachtigden tot die onderhandelingen zouden benoemen. Intusschen verliep de tijd en er waren stellige geruchten, dat er een dag tot de bijeenkomst bepaald was; maar van des Konings kant vernam men dienaangaande niets. Gronds genoeg om die vraag tot zijnen Gezant alhier te richten. — Hun Hoog Mogenden vereenigden zich met dit voorstel [1]. — Het antwoord van den Ambassadeur was, dat de Koning nog niets van een bepaalden dag vernomen had: de bode van Graaf D' AVAUX was nog niet uit *Hamburg* te *Parijs* gekomen. Maar hij, Ambassadeur, had van dien Graaf bericht, dat de Gevolmachtigden den 25sten Februari paspoorten zouden wisselen en dezen den 25sten Maart te *Munster* zouden verschijnen. — Hiermede vernamen de Staten niet meer dan hun uit een brief van den Resident SCHRASSER aan Zijne Hoogheid mede uit *Hamburg* bekend was geworden [2]. Ook was het den Heeren van *Holland* er niet zoo zeer om te doen geweest te vernemen wat er van de zaak was, als wel of het den Koning van *Frankrijk* ernst was om de aangeboden gelegenheid tot het sluiten van vrede aan te grijpen. — Hoe dit zij, de Staten-Generaal besloten de Provinciën aan te manen om bedacht te zijn op het benoemen van Gevolmachtigden en op het ontwerpen der instructie, hun te geven [3]. Weldra bekwam de Fransche Gezant het voorzegde bericht nu ook uit *Parijs*, met de verklaring er bij, dat de Koning het zeer waarschijnlijk achtte, dat de vredesonderhandeling voortgang zou hebben, en de aanmaning tot ons gericht om tegen den gestelden tijd gereed te zijn. Niettemin had de Koning het voornemen om den oorlog dit jaar nog krachtig voort te zetten [4]. *Holland* gaf aan de tot de Provinciën gerichte vermaning in zoo verre gehoor, dat zij Gecommitteerden benoemde, belast met de taak om de Instructie te ontwerpen, met name de Heeren van MATHENESSE [5], JACOB DE WITT, bur-

Voorslag van vredesonderhandelingen.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 14 Jan. 1642.

[2] *Resol. Holl.* 15 Jan. 1642.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 24 Jan.; 7 Febr. 1642.

[4] *Resol. Holl.* 30, 31 Jan.; 1 Febr. 1642.

[5] Deze edelman was door de Edelen van *Holland* onlangs in plaats van wijlen den Heer VAN SOMMELSDIJK tot vertegenwoordiger ter Generaliteit benoemd (*Resol. Holl.* 16 Jan. 1642. *Resol. Stat.-Gen.* 18 Jan. 1642).

gemeester van *Dordrecht*; ALBRECHT RUYL, pensionaris van *Haarlem*; EVERARD VAN LODESTEYN, oud-burgemeester van *Delft*; JAKOB VAN BROEKHOVEN, burgemeester van *Leiden*; DIRK DE VLAMING VAN OUDSHOORN, burgemeester van *Amsterdam*; SIMON VAN BEAUMONT, pensionaris van *Rotterdam*; ALBERT SONCK, Hoofdschout van *Hoorn*; PIETER WALICHSZOON PROOST, burgemeester van *Enkhuizen*, en den Raadpensionaris JAKOB CATS [1]. 1639—1644.

Bleek het dus metterdaad, dat *Holland* aan de mogelijkheid van vrede geloofde en zijne wenschelijkheid buiten bedenking stelde, te meer moest *Frankrijk* er op uit zijn om te weeg te brengen, dat men in dit jaar de krijgsbedrijven niet staakte. Dus gaf de Fransche Ambassadeur spoedig daarop bericht, dat hij nader order op het stuk van het subsidie ontvangen had. Maar bij het bezoek, door Gecommitteerden bij hem gebracht, bleek, dat hij betreffende die zaak niets naders mede te deelen had. Slechts had hij een aantal ponten te leen te vragen, het dubbel van hetgeen men te voren verlangd had, ten behoeve van GUÉBRIANDS overtocht over den Rijn bij *Nuis* [2]. Weder slechts weinige dagen later verscheen de Ambassadeur ter Generaliteit met de mededeeling, dat zijn Koning aan het hoofd van een leger in *Catalonië* was getrokken, bovendien had hij aan twee legers, het eene onder HARCOURT, het andere onder DE GUICHE, ten taak gesteld om een veldtocht in de *Nederlanden* te openen, zonder dat hij nog van het leger van HALLIER in *Lorraine*, en van GUÉBRIAND in het Keulsche gewaagde. Welke de strekking dezer mededeeling was, gaf de Gezant daarbij uitdrukkelijk te kennen, daar hij er bij voegde, dat de Koning nu hij van zijne zijde zoo zeer naar den zin der Staten handelde (hoezeer de Prins ten minste geene ontwikkeling eener macht van twee legers op de Noordelijke grens verlangd had), nu ook vertrouwde, dat zijne beste en vertrouwdste vrienden het hunne zouden doen [3]. Hierop volgde van de zijde der Staten-Generaal de uitvaardiging van den last ter voltalligmaking der compagniën tegen half April [4]. Doch de Staten van *Holland*, alvorens op dezen last van Hun Hoog Mogenden een besluit te nemen, vonden goed eerst het vraagstuk van de vermindering der militie dat sinds Januari weder bij hen aanhangig was, tot oplossing te brengen [5]. Zoo bleek op nieuw, welk een geest deze Provincie bezielde, en dat wel niettegenstaande het nieuwe subsidietraktaat, met *Frankrijk* gesloten, bekrachtigd was geworden [6]. De Staten-Generaal waren vaardiger om overeenkomstig de strekking van dat traktaat te handelen, althans (en dat ofschoon de legerlasten van 1641 nog niet eens betaald waren) besloten zij, den Prins te verzoeken, de ponten, sloepen en bruggen door den Raad van

Holland dringt aan op vermindering van militie.

[1] *Resol. Holl.* 5 Febr. 1642.
[2] *Secr. Resol.* 11 Febr. 1642.
[3] *Resol. Stat.-Gen.* 14 Febr. 1642.
[4] *Resol. Stat.-Gen.* 19 Febr. 1642.
[5] *Resol. Holl.* 21, 22, 23, 25, 27, 29 Jan.; 12, 13, 21, 27, 29 Maart; 1, 2, 3, 9, 11 April, 1642.
[6] *Resol. Stat.-Gen.* 10 Maart, 1642.

1639— 1644. State te doen sturen waar ter plaatse Zijne Hoogheid zulks verlangde [1]. Vóórdat half April dáár was en dus de tijd der voltalligmaking der compagniën was gekomen, deden die van *Holland*, door een vrij groot aantal buitengewone boven de gewone Gedeputeerden vertegenwoordigd, bij monde van hunnen Raadpensionaris, eene voordracht ter Generaliteit betreffende de vermindering der krijgsmacht. Hiermede handelden zij naar het advies der Edelen hunner Provincie en volgens de uitnoodiging, bij mondelinge en schriftelijke deductie door Gecommitteerden der Staten-Generaal den 8sten April in de vergadering der Staten van *Holland* gedaan, daartoe strekkende dat de Heeren van *Holland* niets in deze zaak doen zouden, zonder de andere Provinciën daarin te kennen [2]. De voordracht was van dezen inhoud: De Staten van *Holland*, den overgrooten last in aanmerking nemende, met welken hunne Provincie bezwaard was, hadden een middel gezocht om haar eenigermate te ontlasten. Dit hadden zij gevonden in eene vermindering der krijgsmacht, en diensvolgens stelden zij voor, dat alle compagniën te voet van 200 man zouden worden verminderd op 150, die van 150 op 120, en die van 120 op 100 man. Derhalve verzochten zij de andere Proviciën zich met dit voorstel te vereenigen, opdat die vermindering mocht geschieden volgens de Unie en met eenparigheid. Hunne principalen, voegden zij er bij, beraadslaagden ernstig om een fonds te vinden, waaruit de compagniën, voor zooveel hunne Provincie betrof, geregeld zouden betaald worden, wanneer men eenmaal met juistheid weten zou, wat er eigenlijk benoodigd was, vermits thans meer dan een derde van het krijgsvolk niet in werkelijkheid, maar alleen op het papier bestond. Werd deze goede orde ingevoerd, dan zou er veeleer meer dan minder krijgsvolk in den dienst van den Staat bevonden worden. En daar het noodig was, dat ook de geldmiddelen voor de zaken der zee eenmaal goed geregeld werden, waarop de Landprovinciën steeds aandrongen, zoo hoopten zij, dat eindelijk de middelen ingewilligd zouden worden, die reeds door de Generaliteit waren voorgeslagen, ter voldoening van 's Lands verplichting jegens de Nieuwe Geuzen, [3] alsmede de egalisatie der middelen en hun eenparige heffing. — Op deze taal antwoordden de Provinciën, dat haar de goede voorzorg van die van *Holland* voor de financiën hoogst aangenaam was. Zoo schenen

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 31 Maart, 1642.

[2] *Resol. Holl.* 3, 8 April, 1642. Den 19den April brachten de Gedeputeerden van *Holland* die schriftelijke deductie van den 8sten aan Hun Hoog Mogenden terug, en bij dezen werd besloten al wat daarvan in hunne notulen stond uit het register te lichten, zoodat de zaak gehouden werd als niet geschied (*Resol. Stat.-Gen.* 19 April, 1642).

[3] Aan onbetaalde premiën kwam nog toe aan de Nieuwe Geuzen eene som van 30,000, en aan de Directeurs van het buitengewone convooi naar *Oosten* en *Noorwegen* (die van jaar tot jaar door de Staten-Generaal tot nader order gecontinueerd werden, *Resol. Stat.-Gen.* 26 Maart, 1642), eene som van 130,000 gulden (*Resol. Stat.-Gen.* 1 Mei, 1642).

zij niet ongeneigd om tot eene vermindering der militie over te gaan, gelijk ook de Prins zich ditmaal niet zoo afkeerig van die zaak betoond had [1], hetgeen zich wel met zijne tegenwoordige gedachten liet rijmen. Maar niettemin verlangden de Provinciën iets dat voor de handhaving van *Hollands* zelfstandigheid in het beheer harer financiën bedenkelijk scheen. Zij achtten, namelijk, dienstig vóórdat er iets bepaald werd, met de Heeren van *Holland* in conferentie te treden om het fonds te vinden, dat voortaan tot stipte betaling der militie zou kunnen dienen, ten einde hare principalen, daarmede bekend gemaakt, des te beter tot de vermindering gestemd mochten worden. — Ware hiertoe besloten, zoo zouden de Heeren van *Holland*, dus oordeelden Hun Edel Mogenden, verplicht geweest zijn aan de andere Provinciën rekenschap van hare financiën en derzelver beheer te geven. Maar de voornaamste reden zal wel geweest zijn, dat zij de instelling van een vast fonds liever niet zullen gezien hebben, daar zulks de instandhouding van een vrij talrijk leger tot beginsel gesteld, en het al of niet aanhouden der geheele militie aan hunne vrije beschikking zou onttrokken hebben. Hoe dit zij, de Hollandsche Gedeputeerden begrepen die conferentie niet zonder ruggespraak met hunne lastgevers te mogen toestaan. Alzoo werd het nemen van een besluit nog gekeerd, en goedgevonden dat de Hollandsche Heeren eerst rapport zouden uitbrengen. De Staten van *Holland* meenden de conferentie met de Provinciën te moeten afwijzen, en besloten, dezen het volgende antwoord te geven: Zij, Staten van *Holland*, zouden voor de betaling der militie, die ter hunner repartitie stond, zorgen, gelijk zij tot nog toe steeds gedaan hadden, en hoopten dat de Provinciën, elk voor zich, even eens zouden doen en de zaken daarheen zouden leiden, dat de vermindering der militie tot stand kwam, aangezien zij, zoo die vermindering afgeslagen of op de lange baan geschoven werd, niet zouden kunnen nalaten op nadere middelen ter ontlasting hunner financiën bedacht te zijn en besluiten te nemen zoo als zij ten meesten dienste van den Lande zouden bevinden te behooren [2]. 1639—1644.

Dit antwoord, door de Heeren van *Holland*, wederom met een aanmerkelijk aantal buitengewone Gedeputeerden versterkt, in de Vergadering der Staten-Generaal gebracht, leidde tot het verzoek, dat genen hun verlangen op schrift zouden stellen: dan kon de zaak in den boezem van de Staten der verschillende Provinciën overwogen worden. Aan dit verzoek besloten de Staten van *Holland* gehoor te geven, zich voorbehoudende om intusschen de zaak der vermindering ernstig te blijven behartigen [3].

Deze bemoeiingen ter invoering eener bezuiniging, die den legerhoofden, welke den

[1] *Resol. Holl.* 25 Jan. 1642.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 12 April, 1642. *Resol. Holl.* 12 April, 1642.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 14, 17 April, 1642. *Resol. Holl.* 14, 15 April, 1642.

1639—1644.

Staat zooveel meer manschappen in rekening brachten dan zij bekostigden, niet aangenaam kon zijn, gingen gepaard met beraadslagingen over het toestaan van eene tegemoetkoming aan Prins WILLEM wegens de kosten, op zijne huwelijksreize gemaakt, en van een jaargeld tot zijne Hofhouding. — Reeds den 10den April, 1641, had *Holland* het voorstel gedaan om bij gelegenheid van 's Prinsen huwelijk een blijk te geven van waardeering en dankbaarheid jegens het Huis van *Nassau*. De Provincie *Utrecht*, die meer dan eenige andere Provincie achterlijk was in het voldoen aan hare verplichtingen ten aanzien van het zeewezen, was de eerste geweest om op dat voorstel haar toestemmend besluit in te brengen [1]. Een jaar lang was de zaak hangende gebleven, toen tegen het einde van Mei, 1642, de Voorzitter van Hun Hoog Mogenden ze weder ter sprake bracht. *Utrecht*, herinnerde hij, had zich bereid verklaard hare quote te betalen in eene som van 300,000 gulden tot bestrijding der kosten van 's Prinsen reize naar *Engeland*, en van 50,000 jaarlijks tot zijne Hofhouding [2]. — In de Vergadering van *Holland*, waar besloten was die vereering niet gezamenlijk met de andere Provinciën, maar van wege *Holland* alleen te schenken, en waar de meeste Leden de jaarlijksche toelage op eene som van 10,000 gulden bepaald hadden willen zien, begreep men op het tijdstip dat de vermindering der militie het ernstigst werd gedreven, dat die som niet genoegzaam was »om de eer van het Land te bewaren in eene zoo gewichtige aangelegenheid." Reeds was door de Edelen eene jaarwedde van 30,000 gulden voorgeslagen, terwijl *Holland* bereid was hare quote te dragen in eene som van 500,000 gulden om de onkosten der huwelijksreize goed te maken [3].

Voorstel tot eene »huwelijksche vereering" aan Prins WILLEM te schenken.

Thans, in Mei 1642, was het de tijd om ten aanzien van »de huwelijksche vereering aan Zijne Hoogheid Prins WILLEM" tot een besluit te komen. Immers was de Prinses MARIA van *Engeland* door hare moeder de Koningin van *Groot-Brittannië* zelve in *den Haag* gebracht. Den 2den Maart had de Engelsche Resident Hun Hoog Mogenden medegedeeld, dat Zijne Majesteit de Koning, »om zijne groote toegenegenheid jegens dezen Staat, en de achting, die hij denzelven toedroeg, te toonen," besloten had zijne dochter herwaarts te laten komen, en dat de Koningin haar zou vergezellen [4]. De ware oorzaak echter zal wel de zucht geweest zijn om de Koningin uit *Engeland* te verwijderen op een tijd, dat Zijne Majesteit zelf begrepen had *Londen* te moeten verlaten [5]. Reeds den 11den Maart kwam Hare Majesteit in *den Haag* aan. TROMP was haar met drie oorlogschepen naar *Duins* te gemoet gegaan, en aan een vereerend en luisterrijk onthaal

Prinses MARIA van *Engeland* door hare moeder hier te lande gebracht.

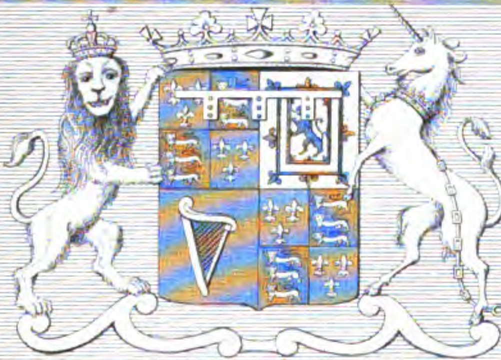
[1] *Resol. Stat.-Gen.* 10 April; 20 Mei, 1641.
[2] *Resol. Stat.-Gen.* 27 Mei, 1642.
[3] *Resol. Holl.* 15, 18, 22, 25, 26, 29 Maart; 4, 9, 10, 14 April, 1642.
[4] *Resol. Stat.-Gen.* 2 Maart, 1642.
[5] AITSEMA, p. 813.

een
sch
aan
te

va
do
hi
br

MARIA VAN ENGELAND,
GEMALIN VAN PRINS WILLEM II.

J. F. C. Reckleben sculps.

ASTOR LIBRARY
NY

had naar der Staten besluit en verordeningen niets mogen ontbreken [1]. Ook de Prins en de Prinses van *Oranje*, benevens Prins WILLEM, ontvingen de gelukwenschen van Hun Hoog Mogenden, die bij deze gelegenheid besloten aan de jonge gemalin van Prins WILLEM den titel van *Koninklijke Hoogheid* toe te kennen. Tot den 18den Maart werd de Koningin vrijgehouden [2]. 1639—1644.

Weinige maanden te voren, in November 1641, was op voorstel van den president van Hun Hoog Mogenden, toenmaals de Heer van SOMMELSDIJK, een besluit betreffende Prins WILLEM genomen. Op grond dat aan dezen Prins het recht van opvolging in de waardigheden van Kapitein- en Admiraal-Generaal en van Gouverneur der meeste Provinciën was verleend, en dat hij nu sedert geruimen tijd de vergaderingen van den Raad van State had bijgewoond en in jaren toenam, werd besloten, dat de Prins-Stadhouder ver-

Prins WILLEM krijgt toegang tot de gewichtigste besognes over Landszaken.

[1] Op het eerste bericht van JOACHIMI aangaande de overkomst van de Koningin en de Prinses hadden de Staten-Generaal eene Commissie benoemd om met Zijne Hoogheid den voet harer ontvangst te beramen. De Heer VAN BREDERODE zou verzocht worden haar te *Rotterdam* te gaan ontvangen; en daarna met de jachten (de trein van de Koningin alleen, zonder dien der Prinses, was 300 personen sterk) naar *den Haag* te vergezellen. De Prins, Stadhouder, verwachtte men, zou Hare Majesteit zelf te *Hellevoetsluis* begroeten. Op den ganschen weg, zorgden Hun Hoog Mogenden, dat zij »heerlijk en magnifiek" onthaald werd. Ongelukkig werd de Heer VAN BREDERODE ziek. Alsnu begaven zich de Heeren TERESTEIN en VOSBERGEN de Koningin te gemoet, terwijl deze Heeren haar anders eerst aan de *Hoornbrug*, uit naam der Staten-Generaal zouden begroet hebben. Bij hare aankomst in het »Hof van Zijne Hoogheid in het Noordeinde" maakten Hun Hoog Mogenden en de Staten van *Holland* en corps hunne opwachting, waarbij zij, bij de diepste hulde aan de Vorstin, hunne eigene waardigheid in het oog hielden. CATS voerde het woord (*Resol. Stat.-Gen.* 23, 24, 25, 26 Febr.; 2, 3, 8, 9, 11 Maart, 1642. *Resol. Holl.* 11, 12, 13 Maart, 1642).

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 11, 12, 14 Maart, 1642. *Resol. Holl.* 18 Maart, 1642. *Mém. de Fréd. Henri*, p. 301—305. Terwijl de Koningin hier dus onthaald werd, en de *deviezen* bij haar bezoek te *Amsterdam* haar bijna afgodisch vereerden (zie AITSEMA, II, bl. 816, 817), bood de ongelukkige Vorstin, ten spijt van het verbod van het Parlement (*Resol. Holl.* 25 Juni, 1642. AITSEMA, p. 815), hier te lande de kroonjuweelen ten verkoop aan, en verkwijnde hare moeder te *Keulen*. — In December 1641 had MARIA DE MEDICIS haren getrouwen raadsman den President COIGNEUX herwaarts gezonden, om der Staten voorspraak bij de Regeering van haren zoon ter bekoming van eenigen lijftocht. Daarop besloten Hun Hoog Mogenden hunnen Gezant te *Parijs* te gelasten, haar verlangen bij den Koning en den Kardinaal te bepleiten. Voorts antwoordden zij den Heer COIGNEUX, dat wanneer deze tusschenkomst niet baten mocht (en om den Kardinaal niet te vertoornen, zou zij niet bijzonder krachtig zijn), zij bij de onderhandelingen over den algemeenen vrede hunne gevolmachtigden gelasten zouden, te *Munster* haar voorspraak te zijn (*Resol. Stat.-Gen.* 19 Dec. 1641. 2 Jan. 1642. *Resol. Holl.* 20, 21 Dec. 1641). Weldra had zij geen voorspraak meer noodig. Zij stierf den 3den Juli, 1642, en de Staten maakten bij hare dochter een bezoek van rouwbeklag (*Resol. Stat.-Gen.* 11, 12, 23 Juli, 1642).

1639— 1644. zocht zou worden, zijnen zoon tot de beraadslagingen der door hem voorgezeten Commissies over alle gewichtige zaken toe te laten, en hem alzoo de gelegenheid te geven om »onder zijns vaders wakend oog in de wetenschap der regeering van den Staat allengskens ingewijd te worden, tot behoudenis en tot den dienst van het gemeenschappelijke Vaderland, de rust van de regeering, het aanzien bij vrienden en het ontzag bij vijanden." Toen dit besluit aan Prins FREDERIK HENDRIK medegedeeld was, nam hij voor den jongen Vorst het aanbod aan, met de verklaring dat hij altijd getracht had zijnen zoon ten dienste van het Land op te voeden, en dat hij Hun Hoog Mogenden erkentelijk was voor de vaderlijke zorg, die zij voor dien zoon droegen [1].

De jonge Prins, die dus in alle staatszaken ingewijd zou worden, zou zich ook in dit jaar de gelegenheid gegeven zien om zich aan de vermoeienissen van het leven des krijgsmans te velde te gewennen.

Den 14[den] Mei werden de Gedeputeerden te velde benoemd, en tien dagen later een zoogenaamd vrij leger bij en omtrent de schans van *Voorn* (aan het oostelijk uiteinde van den Bommelerwaard) afgekondigd [2]. Nog bleef de Prins te *'s Gravenhage*. Toch was bij het traktaat, laatstelijk den 8sten Maart met *Frankrijk* getroffen, bepaald, dat het leger der Staten ten langste in het midden van Mei zou opmarscheeren om een belangrijke plaats van 's vijands land te belegèren [3], en kon de Prins niet onkundig zijn, dat *Don* FRANCISCO DE MELO, *de Tor de Laguna*, Graaf van *Assumar*, die in de plaats van den Kardinaal-Infant, den 9[den] November 1641 overleden, tot Landvoogd was aangesteld, met een sterk leger naar *Frankrijks* noordgrens was opgerukt [4]. Het was lang over het midden van Mei, toen de Prins uit *den Haag* vertrok, en in het leger eerst nog de Koningin van *Groot-Britannië* had te ontvangen, daar zij het verlangen had te kennen gegeven om ons leger te zien [5]. De Prins dan vertrok, nadat de Staten-Generaal hem den 27sten Mei vaarwel hadden gezegd, den 29sten Mei naar het leger, toen den 26sten, dus drie dagen te voren, de Maarschalk DE GUICHE bij *Honnecourt* geslagen was. Twaalfhonderd man van het Fransche leger sneuvelden, en 2000 werden krijgsgevangen gemaakt [6].

De Prins trekt te velde.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 12, 14 Nov. 1641. [2] *Resol. Stat.-Gen.* 14, 24 Mei, 1642.

[3] AITSEMA, II, bl. 829.

[4] Den 15[den] Mei was de Hofmeester van den Koning van *Frankrijk*, de Heer DE CRÉCY, den voorspoed van 's Konings wapenen in *Catalonië* aan de Staten komen verhalen (*Resol. Stat.-Gen.* 15 Mei, 1642).

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 27, 29 Mei, 1642. Men zie de ontvangst der Koningin in het leger in de *Mém. de Fréd. Henri*, p. 306, 307.

[6] AITSEMA, II, bl. 825. In de *Mém. de Fréd. Henri*, p. 306, staat weder eene verkeerde dagteekening. Daar heet het, dat de Prins den 25sten Mei *den Haag* verliet, en den 28sten in het

163
16.

Ds Pr
te velde.

FERDINAND KARDINAAL-INFANT
LANDVOOGD DER SPAANSCHE NEDERLANDEN.

J F C Eckleben sculps

ASTOR LIBRARY

De vesting des vijands, die men voorgenomen had, met ons leger, en dat in vereeniging met troepen van GUÉBRIAND te belegeren, was de stad *Gelder*; doch daar de Keizerschen, onder HATZFELD, en de troepen van den Hertog van *Lorraine* sterk kwamen afzakken, en men duchtte, dat zij zich met de Spaanschen onder DE MELO vereenigen zouden, om de troepen van GUÉBRIAND en de Hessen onder EBERSTEIN te verdelgen, zoo achtte men het niet raadzaam onze hoofdmacht met een beleg op te houden en den vijand alzoo de baan ruim te laten. Derhalve besloot men eene stelling in te nemen, van waaruit men den vijand, zoo hij iets van hetgeen men vreesde, ondernemen wilde, zulks zou kunnen beletten. Volgens dit plan stelde zijne Hoogheid GUÉBRIAND voor, zich van den omtrek van *Nuis* noordwaarts naar *Urdingen* te begeven. Hij zelf trok den 17den Juni van *Voorn* op, en weinige dagen daarna was hij te *Botbergen*, tusschen *Rijnberk* en *Orsoy* verschanst. Herhaaldelijk hadden de Gedeputeerden te velde om geld moeten schrijven, daar de legerlasten ongeloofelijk traag inkwamen [1]. — DON FRANCISCO DE MELO vertoonde zich in den omtrek van *Namen* en *de Demer* [2]. Dus scheen hij het op *Maastricht* gemunt te hebben; doch daar deze vesting genoegzaam van garnizoen en allerlei voorraad voorzien was, zoo kon men ten dezen aanzien gerust zijn. [3]. — Den Goeverneur van deze vesting, Graaf JOHAN ALBERT VAN SOLMS, schenen de Staten van *Holland* in dezen tijd geen blijk van groote ingenomenheid te geven, daar zij zich aankantten tegen de vermeerdering van het gezag van dezen zwager van den Prins en van zijnen invloed op het leger. Graaf WILLEM VAN NASSAU, namelijk, was te *Orsoy* gestorven, en hiermede was het ambt van veldmaarschalk opengevallen. Zonder iemands tegenstand werd deze waardigheid aan

1639—1644.

Holland verzet zich tegen de keuze van een Grootmeester der artillerie.

leger aankwam. Zoo zou hij nog vóór DE GUICHE's nederlaag uit *den Haag* vertrokken zijn, hetgeen zijn verzuim in de oogen der Fransche Regeering zooveel geringer zou gemaakt hebben. Doch onze opgave steunt op de *Resol. Stat.-Gen.* (27 Mei, 1642). Nog den 29sten Mei wordt van een goedvinden van Zijne Hoogheid melding gemaakt, als Hun Hoog Mogenden te *'s Gravenhage* zelf en niet per missieve kenbaar gemaakt (*Resol. Stat.-Gen.* 29 Mei, 1642). Ook AITSEMA zegt, dat de Prins op Hemelvaartsdag de Hofstad verliet en eerst daags daarna aan de Schans *Voorn* aankwam. De Hemelvaartsdag nu viel in dat jaar den 29sten Mei in.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 6, 12, 19, 23, 26 Juni, 1642. *Resol. Holl.* 27 Juni, 1642.

[2] In dezen tijd had in *Luik* de Spaansche partij weder de bovenhand. De Koning van *Frankrijk* zag geen kans aldaar eenen agent te houden. Dus spoorde hij de Staten aan, ter vervanging van LUZ, die door de goedheid van Hun Hoog Mogenden, welke zijne schulden betaald hadden, in staat was gesteld de stad te verlaten, er eenen agent van hunnentwege heen te zenden, die dan met GUÉBRIAND zou kunnen correspondeeren. De Staten benoemden JACOB VAN DER BURCH tot die betrekking (*Resol. Stat.-Gen.* 17 Aug. 1641. 8 Jan.; 13, 14, 15, 22 Febr.; 6 Maart; 1 Mei, 1642. *Resol. Holl.* 11 Apr. 1642).

[3] AITSEMA, bl. 825. *Mém. de Fréd. Henri*, p. 307, 308.

1639—1644. den Heer van BREDERODE verleend; maar nu moest deze Heer een opvolger hebben in de bediening van Grootmeester der artillerie. De Staten van *Holland* bepaalden hunne keuze op Graaf MAURITS VAN NASSAU, en dat wel, zoo het schijnt, om hem op eene eervolle wijze zijn Goeverneurschap over *Brazilië* te doen verlaten. De andere Provinciën echter hadden een ander voornemen en in overeenstemming met den wensch van zijne Hoogheid verlangden zij den Graaf van SOLMS te benoemen. Die van *Holland* dit wetende, trachtten de benoeming tegen te houden, door te verklaren dat zij alvorens met den Prins over de keuze geraadpleegd wenschten te zien. Doch de Provinciën bekreunden zich niet om dit verzoek, door de verschijning van eenige buitengewone Gedeputeerden van *Holland* plechtig ter hunner kennis gebracht; zij gingen tot de verkiezing over, en aan de Hollandsche Heeren schoot niets over dan de vergadering te verlaten en een protest in te dienen. Daarenboven besloten zij tegen hunne aanstaande vergadering onder de punten van beschrijving op te nemen, door wat middelen het ontzag van Hun Edel Groot Mogenden in deze en diergelijke zaken beter zou kunnen worden gehandhaafd [1].

Terwijl de Prins met de hoofdmacht van der Staten leger in die streken vertoefde, bevonden zich de regimenten van Graaf WILLEM en HAUTERIVE in Staatsch-*Vlaanderen*, werwaarts zij door zijne Hoogheid gezonden waren om een waakzaam oog op al wat de vijand in dat oord mocht ondernemen, te laten gaan. Inderdaad werd een aanslag van de Duinkerkers op *Cadsand* gevreesd.

Toeleg van den vijand om den Ierschen opstandelingen uit de Vlaamsche havens krijgsbehoeften toe te voeren.

In Maart (1641) kwam TROMP den Staten-Generaal verslag geven van groote toebereidselen, door den vijand binnen de havens van *Vlaanderen* gemaakt, en drong hij sterk op de bespoediging der verplichte uitrustingen aan [2]. Dit luidde anders dan de taal, die de Prins den Heer D'ESTRADES tot RICHELIEU deed voeren, te weten, dat de zeemacht der Staten in dezen tijd onnoodig was op de Vlaamsche Kust. — Het was er den Prins bij zijnen toeleg om dit jaar weinig met zijn leger uit te voeren, naar het schijnt, om te doen een voorwendsel te hebben om zijne krijgsmacht, reeds verzwakt door den afstand van troepen aan GUÉBRIAND, noch te verminderen, door 6000 man, met een groot aantal schepen, onder TROMP, op een tocht naar *Majorca* of *Minorca* te zenden. D'ESTRADES leende zijnen dienst om dit denkbeeld aan RICHELIEU, die de onderneming, hoezeer met een ongelijk geringer bijdrage van schepen en troepen, zou hebben moeten ondersteunen, smakelijk te maken; doch RICHELIEU liet zich niet overhalen, en verklaarde dat de Prins zijne soldaten en de Staten hunne schepen nuttiger konden gebruiken, zoo zij bleven waar zij waren [3]. Hoogst bedenkelijk was het vooral, onze kustschepen te vermin-

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 26, 28, 31 Juli; 1, 2 Aug. 1642. *Resol. Holl.* 30, 31 Juli; 1, 2 Aug.; 26 Sept.; 1 Oct. 1642. p. 623. 714. AITSEMA, II, bl. 848. [2] *Resol. Stat.-Gen.* 13 Maart, 1642.

[3] *Lettres etc. de d'Estrades*, I, p. 64, 65, 66, 67. Dat de Prins noodig achtte den Graaf D'ESTRADES om bijzondere diensten te beloonen, blijkt uit een voorstel der zes Provinciën, om

deren in eenen tijd, dat de vijand niets liever wenschte, dan de opstandelingen in *Ierland* tegen het Engelsche Parlement uit de Vlaamsche havens van al wat zij behoefden, te voorzien. — Van hetzelfde oordeel over het gebruik der vloot als RICHELIEU waren de Staten van *Holland* met hunnen Luitenant-Admiraal [1]. — Vooral de Provincie *Utrecht* bleef bij voortduring in gebreke, de Admiraliteit van *Zeeland* in staat te stellen, de bodems, die ter harer repartitie stonden, uit te rusten [2]. Waar de vertrouwden van den Prins zich uitlieten, gelijk D'ESTRADES deed, ontbrak het den tragen betalers van de gelden ter uitrusting der kustschepen niet aan een voorwendsel. — Den 3den Mei klaagde TROMP op nieuw: van de 32 schepen, die op de kust tegenwoordig moesten zijn, waren er niet minder dan de helft om de eene of andere reden in onze zeegaten; ook was er geen bootsvolk, en dit zou te minder te bekomen zijn, als men wachtte tot het tijdstip der uitrusting van de groote visscherij [3]. Het gevolg van dien toestand was, dat er schepen der onzen door Duinkerkers in Engelsche havens gejaagd en ingesloten gehouden werden. De Vice-Admiraal DE WITT werd gelast hierop order te stellen [4]. — De Engelschen hadden alle reden om de Duinkerkers geene gelegenheid te geven den onzen afbreuk te doen. Immers verzocht eene Commissie uit het Parlement de hulp van onze vloot om te beletten, dat uit *Duinkerken* den opstandelingen in *Ierland* mond- en krijgsbehoeften werden toegevoerd [5]. Zij verlangden, dat onze scheepsmacht de partij van het Parlement zou steunen, in plaats van, hetzij door de zee te ruimen; hetzij door dadelijke hulpbieding, den Ieren in de hand te werken. De tegenwoordigheid der Koningin in *Nederland*, de vermaagschapping harer dochter met het Huis van *Oranje* en de betrekkingen van Prins FREDERIK HENDRIK in *Frankrijk* gaven hun grond genoeg een oog van achterdocht op het beleid onzer zeezaken te slaan. Hoe dit zij, op het eind van de maand Mei scheen de kans gunstig, om den vijand, hoe sterk zijne scheepsmacht ook wezen mocht, te beletten daarmede iets uit te richten. De vijand, heette het toen, maakte 36 zware schepen en fregatten gereed en preste veel volk. Met die uitrusting beoogde hij eene landing op ons grondgebied, zoo het scheen,

1639—1644.

Maatregelen daartegen.

---

dezen kolonnel »om zijn getrouwe en goede diensten in zaken buiten actie van den oorlog, op den eenen of anderen voet te beloonen." *Holland* was daartoe niet te bewegen (*Resol. Stat.-Gen.* 3 Jan.; 15 Febr.; 24 Mei; 29 Oct., 1642.). Eindelijk stond deze Provincie toe, dat hem 200 gulden per maand werden uitbetaald uit de Fransche subsidiën, zoolang deze ontvangen zouden worden (*Resol. Stat.-Gen.* 7 Nov. 1642.).

[1] *Resol. Holl.* 18 Jan.; 4 Febr.; 12, 13, 14, 15, 18, 20, 21, 25, 26 Maart; 9, 14, 15 April, 1642.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 27 April; 4 Juni, 1642.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 3 Mei, 1642. *Resol. Holl.* 3 Mei, 1642.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 14, 16 Mei, 1642.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 1, 24 Febr. 1642.

1639—1644. in *Cadsand*. Maar nog waren al die bodems binnen de havens. Als de onzen nu maar schepen genoeg op de kust hadden, dan bleef en de geheele zee veilig, en die tocht was voor den vijand onuitvoerbaar. Op deze overweging werd de aanmaning gegrond, dat er toch voor eene strenge bezetting der Kust gezorgd mocht worden. *Amsterdam* beloofde tot dat doel het uiterste aan te wenden. Met het Collegie van het *Noorder-Kwartier* verstond zich de Admiraliteit dier Stad om een buitengewoon aantal schepen, negen boven het gewone getal, naar *Duins* te zenden, om van daar uit de voorgestelde taak te vervullen, en zoo de vijand het waagde de haven te verlaten, hem te vernielen of te verstrooien. TROMP zou nu allen spoed maken, en twee Gedeputeerden der Staten-Generaal gingen naar den Prins in het leger te *Voorn* om hem te verzoeken *Cadsand* en omstreken met meer krijgsvolk te verzekeren. Den 10den Juni was TROMP in *Duins*; maar hij vond er nog altijd slechts de helft der vereischte schepen, en van de door de Collegiën van *Amsterdam* en het *Noorder-Kwartier* geleende bodems was de tijd, dat zij in dienst bleven, beperkt. Die van *Holland* beijverden zich, de noodige maatregelen te nemen, dat de schepen zonder noodig te hebben van binnen te loopen ten minste tot November in zee konden blijven. Met deze verordening vereenigde zich de Prins, blijkens eene missieve uit *Botbergen*. Alle Provinciën waren thans willig om hare verplichting te vervullen; alleen *Utrecht* niet [1]. — Weldra echter scheen het te blijken, dat de uitrusting des vijands niet zoozeer een aanval tegen ons grondgebied, als wel eene landing in *Ierland* ter ondersteuning der opstandelingen ten doel had. In eene missieve gedagteekend den 5den Juli (1642) schreef TROMP, dat achtereenvolgens twee vaartuigen, met krijgsbehoeften geladen en naar *Ierland* bestemd, uit de haven van *Duinkerken* hadden weten te ontsnappen. Het laatste, een klein fregat met 18 stukken, was door twee van onze schepen aangehouden, en al vechtende was het met moeite naar *Ostende* ontkomen. Nog lagen twintig fregatten in het *Scheur*, en daarenboven andere in de haven zelve van *Duinkerken*. — Hun Hoog Mogenden oordeelende, dat deze allen ook wel naar *Ierland* ter ondersteuning der opstandelingen bestemd konden zijn, wilden de gelegenheid gebruikt hebben om aan het Parlement te laten voorstellen alle verkeer, behalve door middel der paketboot, met de havens van *Vlaanderen* te verbieden. Zoo zou thans eenmaal, in het belang van *Engeland* zelf, de blokkade der Kust door *Engeland* geëerbiedigd worden. Tot nog toe, namelijk, werd door alle natiën, onder bedekking der Engelsche vlag, krijgsvoorraad naar *Vlaanderen* gevoerd, en deze vond dan spoedig

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 30 Mei; 4, 5, 6, 7, 20, 27 Juni, 1642. *Resol. Holl.* 26, 27 Juni, 1642. In het eind van Juli ontbraken nog altijd zeven schepen op de Kust, behalve de twee door *Utrecht* uit te rusten. Toen werden twee Heeren naar *Utrecht* afgevaardigd om te bewerken, dat er een einde aan dit verzuim mocht komen (*Resol. Stat-.Gen.* 23 Juli; 6 Aug. 1642. *Resol. Holl.* 29 Juli; 1 Aug. 1642).

zijnen weg naar *Ierland* [1], — en in het einde van Juli (1642) liet TROMP nog tien Engelsche koopvaarders met mond- en krijgsbehoeften geladen en door een Engelsch oorlogschip naar *Duinkerken* begeleid, naar het vaderland opbrengen [2]. Doch thans vonden de Staten vrijmoedigheid om TROMP te gelasten, alle schepen, van welke natie ook, zeilende met of zonder Engelsch convooi en bestemd naar *Vlaanderen*, scherp te onderzoeken, de contrabanden daaruit te lichten, en wie zich daartegen verzette, tot gehoorzaamheid te dwingen [3]. — Maar de toestand was in *Engeland* verward, en de onzekerheid welke partij het ten slotte winnen zou, en wat elke partij eigenlijk op het oog had, was hier te lande zoo groot, dat toen de Graaf van *Warwick*, Admiraal van wege het Parlement, de Staten weten liet, dat hij met 30 oorlogschepen in zee was, gereed om onze vloot bij te staan, als zij in de Britsche zee mocht aangerand worden, men dit voor eene onoprechte betuiging hield, die, zeide men, ook aan de Duinkerkers gedaan was [4]. 1639—1644.

Als onverschillige getuigen verlangden de Staten die oneenigheden toch niet aan te zien. Tegen het eind van Januari (1642) kwam er een brief van JOACHIMI, die op zijnen post was teruggekeerd [5], waarin te lezen stond, dat in *Engeland* de eene zoowel als de andere partij naar het einde der zwarigheden begon te wenschen, en dat velen van meening waren, dat die wensch zonder de tusschenkomst van eene onzijdige, mits niet Katholieke Mogendheid niet wel vervuld zou kunnen worden. — De Staten antwoordden daarop, dat onze Gezant zijne diensten tot dat einde zou mogen aanbieden, en zich daartoe van de hulp van den Heer VAN HEENVLIET, toen in *Engeland* aanwezig, zou mogen bedienen. Doch de Staten van *Holland*, dezen Heer, als door den Prins van *Oranje* met eene zending naar *Engeland* belast [6], niet onpartijdig genoeg achtende, lieten bij dit besluit aanteekenen, dat zij geene machtiging hadden om toe te staan, dat iemand nevens JOACHIMI met de taak der bemiddeling tusschen Koning en Parlement belast werd, en zij verzuimden niet JOACHIMI te verwittigen, dat hun de bemoeiing van den Heer VAN HEENVLIET in deze zaak niet aangenaam zou wezen [7]. Zoo bleek *Holland* ongezind om eenige vooringenomenheid met den Koning bij de aan te bieden

Het is de vraag of er een Gezantschap naar *Engeland* zal gaan tot bemiddeling der geschillen tusschen Koning en Parlement.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 12 Juli, 1642.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 4 Aug. 1642.

[3] *Secr. Resol.* 19 Juli, 1642. Zeer trok toen onder die tien schepen een schip de aandacht der onzen, beladen, zoo men zeide, met 44,000 pond sterling (*Resol. Stat.-Gen.* 18 Aug. 1642).

[4] AITSEMA, II, bl. 826.

[5] Zie hierboven, bl. 340.

[6] Later werd HEENVLIET, volgens begeerte des Konings, hofmeester van de Gemalin van Prins WILLEM II, en de Engelsche Dame, LADY STANHOPE, met welke de Heer VAN HEENVLIET gehuwd was, hare Goevernante (AITSEMA, bl. 815).

[7] *Resol. Stat.-Gen.* 29 Jan.; 1, 4 Febr. 1642. *Resol. Holl.* 29, 30, 31 Jan.; 3, 4 Febr. 1642. AITSEMA, II, bl. 813. *Archiv. de la Mais. d'Or.* t. a. pl. p. 502, 503. T. IV. p 2—7, 9—11, 17, 18.

1639—1644. bemiddeling te dulden. Inderdaad was men hier te lande algemeen veeleer voor het Parlement, welks zaak men als van denzelfden aard als voormaals de onze tegen den Koning van *Spanje*, beschouwde. De tegenwoordigheid der Koningin, die zich als eene goede Katholieke gedroeg [1], en het vermoeden, dat menig lid van het Hof van KAREL I tot het Katholicisme overhelde, maakten bovendien de Hollanders van de zaak des Konings afkeerig. Spoedig derhalve moest de Koningin bespeuren, dat er van de Staten weinig voor hare belangen te hopen was, en dat zij zich overdreven denkbeelden gevormd had van 's Prinsen vermogen om de middelen van dezen Staat ten behoeve van de belangen haars gemaals aan te wenden [2].

Niet lang duurde het, of het voorstel werd gedaan om eenen Gezant, bepaaldelijk met de taak der bemiddeling belast, naar *Engeland* af te vaardigen. Dit geschiedde den 17den Maart (1642). *Holland*, voorzeker vreezende dat de bemiddeling de voldoening van het Parlement niet zoude bevorderen, was niet vaardig om zich op dat voorstel te verklaren. Dus verzocht de President van Hun Hoog Mogenden deze Provincie, den 19den Maart, ten derden male ernstig, ten einde de onheilen te helpen voorkomen, waarop de zaken in *Engeland* schenen te zullen uitloopen, zich spoedig nopens eene buitengewone ambassade derwaarts te willen verklaren. Later werd hetzelfde verzoek meermalen herhaald en ook door den Heer VAN DER LEK, lid van de Ridderschap van *Holland*, alsmede door den Raadpensionaris van wege Zijne Hoogheid in de vergadering der Staten van *Holland* aangedrongen. Men voegde er de herinnering bij, dat toch der Provincie *Holland* zooveel aan den vrede en den welstand van *Engeland* gelegen was, bepaaldelijk in dezen staat van zaken, »nu de Spaansch- en Pausgezinden genoegzaam te onder gebracht en de goede zaak de overhand had gekregen." Deze drangreden wilde voorzeker te kennen geven, dat men niet behoefde te vreezen, dat door ondersteuning des Konings aan de Gereformeerde Religie afbreuk kon gedaan worden. Hoe het zij, de Staten van *Holland* begrepen, vóórdat zij tot een besluit kwamen, eerst nog den Heer JOACHIMI af te moeten vragen, of de bemiddeling zoowel als aan Zijne Majesteit, aan het Parlement aangenaam zijn zou. Er was reden, blijkens de brieven van den gewonen Gezant zelven, om daaraan te twijfelen [3]. Doch de Staten-

[1] In dezen tijd gaf het ook veel ergernis, dat de Fransche en de Venetiaansche Gezant, wien de Katholieke eeredienst slechts voor hun gezin vergund was, ten hunnen huize in het Nederlandsch lieten prediken. De Staten durfden den Franschen Gezant hierover niet al te erge verwijten doen, daar zij bedachten, dat hun Gezant te *Parijs* ten zijnent wel in het Fransch liet prediken (*Resol. Holl.* 25, 26, 28 Maart; 1 April, 1642).

[2] AITSEMA, bl. 815. De Prins, had de Koningin gezegd, moest den Koning niet te gronde laten gaan; en de Koning, dat zijne grootheid des Prinsen en der Staten grootheid, en die van hen de zijne wezen zou (*Archiv. de la Mais. d'Or.* T. IV, p. 6, 8).

[3] *Archiv.* p. 25.

Generaal zagen in alle uitstel gevaar, en trachtten de zaak den Staten van *Holland* aannemelijk te maken door de voorstelling, dat als voorwendsel der zending de verplichting zou worden opgegeven om den Koning dank te zeggen voor zijne vergunning van de overkomst zijner dochter herwaarts. Dit bracht *Holland* niet tot andere gedachten, en de Vergadering ging omstreeks half April (1642) uiteen. Intusschen bleven de andere Provinciën de zaak »met grooten ijver" drijven, dermate dat de Gecommitteerde Raden van *Holland* begrepen eene buitengewone zitting te moeten uitschrijven, ten einde, tegelijk met eene beslissing betreffende de geldmiddelen, tot de toestemming eener buitengewone ambassade naar *Engeland* te besluiten, »opdat de andere Provinciën geene aanleiding mochten vinden om ten dezen aanzien iets te doen, dat den Heeren van *Holland* misschien niet bijzonder zou aanstaan, en dat terwijl die Provinciën nu eenparig alle goede genegenheid toonden om den Heeren in alles zoodanig genoegen te geven, als zij in alle billijkheid konden verwachten" [1]. Als om de Heeren van *Holland*, den 2den Mei bijeengekomen, te doen begrijpen, dat het raadzaam was in de zending te bewilligen, werd hun medegedeeld, dat na Paschen door het Parlement over de zaak van *Amboina* en andere den handel rakende belangen zou worden beraadslaagd. Dus gingen zij er toe over om al vast, doch niet zonder tegenspraak van sommigen, eene Commissie tot het ontwerpen eener Instructie te benoemen. Tegelijk werd er een brief van JOACHIMI van 25 April medegedeeld, waaruit bleek, hoe verscheidene Heeren hem hadden verklaard, dat zij en het Parlement dengenen grootelijks verplicht zouden zijn, die den Koning er toe zou kunnen bewegen om zich bij zijn Parlement te vervoegen en den raad van die Vergadering te volgen. Anders, meenden velen, was er geen goede uitkomst te voorzien. Alsof JOACHIMI de zending van een buitengewoon Gezantschap onvermijdelijk wilde maken, gaf hij zijn voornemen te kennen om van een hem vroeger gegeven verlof gebruik te maken, en herwaarts over te komen. Dit echter werd hem ontzegd [2]. — Zoo waren dan de Staten van *Holland* op weg om tot het bewilligen der zending over te gaan. Toch kwamen zij daartoe niet voordat zij zekere voorwaarden hadden gesteld, die zij den 10den Mei (1642) door buitengewone nevens de gewone Gedeputeerden ter Generaliteit lieten voorhouden. Zij waren de volgende: ten eerste, dat daarbij de Staat noch rechtstreeks noch zijdelings tot iets werd verplicht; ten tweede, dat het Parlement door toedoen der onzen niet in het gerust bezit zijner rechten zou worden gestoord, en dat het er niet op aangelegd zou worden om verdeeldheid tusschen de leden van het Parlement te stoken; ten derde, dat er door de Gezanten niets tot nadeel van den Godsdienst zou worden verricht; ten vierde, dat over geene andere zaken, 1639—1644.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 17, 19, 21 Maart; 3, 5, 9, 24, 26 April, 1642. *Resol. Holl.* 18, 19, 20, 22, 25, 26 Maart; 1, 8 April, 1642, bl. 514, 515.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 3 Mei, 1642. *Resol. Holl.* 2, 3 Mei, 1642.

1639— 1644. met name die van de Oost- en West-Indische Compagnie, door hen zou worden gehandeld; ten vijfde, dat zij, zoodra zij aan de eene of aan de andere der partijen onaangenaam bleken te zijn, terug zouden komen; ten zesde, dat de kosten door de Generaliteitskantoren zouden worden goedgedaan. In deze punten stemden Hun Hoog Mogenden toe, terwijl zij bij het tweede nog deze bepaling voegden, dat onze Gezanten de hand niet zouden leenen tot pogingen om het Parlement uiteen te doen gaan, en eene week later werd de Instructie vastgesteld, en de Heeren WILLEM BOREEL, pensionaris van *Amsterdam*, en VAN RENSWOUDE, Gedeputeerde van wege het eerste Lid der Staten van *Utrecht*, verkozen, om zich nevens JOACHIMI van de taak te kwijten [1].

Gezanten benoemd.

Op deze wijze meende men verzekerd te mogen zijn, dat de invloed der Staten niet tot handhaving van een willekeurig vorstengezag zou gebruikt worden, gelijk door het houden onzer vloot in genoegzame sterkte op de Vlaamsche Kust gezorgd was tegen de ondersteuning der Koningsgezinde opstandelingen in *Ierland*.

Tot het zenden van een deel onzer vloot onder TROMP naar de Spaansche wateren, bestond te minder aanleiding, omdat er ernstig sprake was om op nieuw eene bijzonder daartoe bestemde vloot tot afbreuk van *Spanje* ten behoeve van *Portugal* uit te rusten.

Betrekkingen met *Portugal*.

Tegen het einde der maand Januari (1642) was de bevelhebber der vloot, die in het vorige jaar naar *Portugal* gezonden was, hier terug, zonder iets belangrijks te hebben uitgericht, en men besloot de binnengeloopen schepen te laten monsteren en af te danken [2]. Doch de Koning van dat Rijk, zijnen dank betuigende voor de vloot, die hem ten dienst had gestaan, voegde daar de verklaring bij, dat hij weder twintig schepen verwachtte [3]. Tegelijk kwam de ratificatie van het met Koning JOAO IV gesloten traktaat, dat derhalve ook door de Provinciën behoorde bekrachtigd te worden. Tevens zou dan beslist moeten worden, of de Staten eenen Gezant naar *Lissabon* zouden zenden [4]. Boven bedenking was dit niet, en de Hollandsche Staatslieden, die al de moeilijkheden, welke de betrekkingen met *Portugal* stonden op te leveren, het best doorgrondden, waren het minst vaardig om daartoe te besluiten [5]. Toen de Provinciën tot de ratificatie overgingen, verzochten de Gedeputeerden van *Holland* en *Zeeland* aanteekening, dat zij nog niet gereed waren, en dat de ratificatie niet geschieden kon, tenzij zij eerst naderen

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 10, 12, 17, 26 Mei, 1642. *Resol. Holl.* 8, 9, 10 Mei, 1642. AITSEMA, bl. 816.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 23 Jan. 1642.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 24 Jan. 1642. *Resol. Holl.* 24 Jan. 1642.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 19 Sept.; 22 Nov. 1641. 23, 24 Jan. 1642. *Resol. Holl.* 23, 28 Jan. 1642.

[5] *Resol. Holl.* 17, 26 Juli; 20 Sept. 1641. 6, 13 Maart; 5 Juli, 1642. *Resol. Stat.-Gen.* 21 Maart, 1642.

last van hunne principalen bekomen hadden [1]. De raadzaamheid der uitrusting van een nieuwe vloot achtte men, in weerwil van de groote kosten daarmede gemoeid, minder aan twijfel onderhevig: immers was het in allen gevalle dienstig *Portugal* aan onzen Staat te verplichten, en aan dat Rijk onze macht te doen blijken. Vandaar dat reeds vóór het midden van Februari (1642) besloten was, dat men weder een vloot van twintig groote schepen naar *Portugal* zenden zou, en wel voor acht maanden, te beginnen met April. Men besloot dit aan den Franschen Ambassadeur mede te deelen, en door middel van hem de Fransche Regeering te verzoeken, dat ook zij eene vloot uitrustte: het doel zou wezen, gezamenlijk de Spaansche zilvervloot, die tegen Juni te *Cadix* verwacht werd, te veroveren [2]. Doch meer dan eene maand later kwam *Holland* zelfs op dit besluit terug, eerst verlangende nadere berichten van den staat van zaken in *Portugal* te bekomen [3]. — Ten slotte verlangden de Staten van *Holland* alvorens tot de bekrachtiging van het traktaat over te gaan, dat de Koning van *Portugal* de vrijheid van Godsdienst aan onze ingezetenen in zijne Rijken zou verleenen, en ze niet langer van de bewilliging van den Paus afhankelijk zou stellen [4]. Die vrijheid viel den onzen in *Portugal* al dadelijk op verre na niet ten deel. De Nederlanders, namelijk, die, met de vloot overgevoerd, in Portugeeschen krijgsdienst getreden waren, leden last van de Officieren der Inquisitie. Bij openbare bekendmaking matigden dezen zich, in het stuk van de religie, gezag over hen aan. Tegen deze poging kwamen de Staten op, zich beroepende op de tusschen de beide Regeeringen getroffen kapitulatie, die de betrekking onzer ingezetenen in dien vreemden dienst geregeld had. Tevens zorgden zij, dat de soldij hun stipter betaald werd, en dat zij over het algemeen beter behandeld werden [5]. De ongunstige berichten aangaande die behandeling, en zulke eischen, als 's Konings nieuwe buitengewone Gezant Don FRANCISCO DE ANDRADA DE LEITAO [6], gelden deed, waren wel geschikt om zijne tegenwoordigheid hier te lande bij de geringe gemeente hatelijk te maken. Die eischen betroffen de veroveringen der West-Indische Compagnie. Nu men hoop had opgevat op een vredelievend deelgenootschap aan de onmetelijke Kolonie der Portugeesche natie, was het voor die Compagnie de tijd niet om op te geven wat zij gewonnen had, noch voor de Staten om hunne ondersteuning aan haar te onthouden. In October 1641 besloten dan ook de Staten van *Holland* het subsidie van 500,000 gulden, en bovendien nog 700,000 gulden jaarlijks aan de Maatschappij toe te zeggen [7], en het punt van de verlenging van haar octrooi 1639—1644.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 17 Oct. 1641. 20, 22 Febr. 1642. *Resol. Holl.* 14, 15 Maart; 3 April, 1642.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 12 Febr. 1642.

[3] *Resol. Holl.* 25, 26 Maart; 3 April; 22 Mei, 1642.

[4] *Resol. Holl.* 4 April, 1642.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 10, 17 Juni, 1642.

[6] *Resol. Stat.-Gen.* 10 Mei, 1642.

[7] *Resol. Holl.* 11 Oct; 21 Dec. 1641. 2, 10, 18, 20 Dec. 1642.

1639— 1644. bleef wel hangende, maar de verlenging zelve werd niet in bedenking genomen: het was slechts de vraag onder welke voorwaarden het octrooi zou verlengd worden [1]. Wel stond het bestuur van Graaf MAURITS den Hollandschen Heeren op den duur niet aan, en zouden zij hem gaarne door eene eervolle benoeming tot een ander ambt teruggeroepen hebben gezien [2], doch men wanhoopte niet aan de mogelijkheid van een beter beleid. — En nu kwam de Koning van *Portugal* met klachten aan, dat de West-Indische Compagnie, in de maand Augustus 1641, met eene macht van 22 schepen onder kapitein JOL, gezegd HOUTEBEEN, de Stad *San Paolo de Loanda* in *Angola* op de Westkust van *Afrika*, en het eiland *San Tomé* had ingenomen. Die machtsuitbreiding beschouwde onze Compagnie als eene wettige verovering, en zij liet ze als zoodanig gelden, waar zij op het toegezegde subsidie aandrong ter handhaving van hare nieuwe »conquesten" in *Angola* en elders [3]; maar de Koning van *Portugal* begreep, dat nu er een traktaat van bondgenootschap tusschen de beide natiën bestond, de Nederlanders zich van geene oorspronkelijk Portugeesche bezitting uitsluitend voor zich zelven meester mochten maken, en hij verlangde, dat de Staten het gepleegde onrecht herstelden en de bedrijvers straften. Den Bewindhebbers der West-Indische Compagnie, in wier handen deze klacht gesteld was, moest het niet gemakkelijk vallen hunne handelwijze te rechtvaardigen, daar zij opzettelijk en juist omdat het traktaat stond gesloten te worden, last gegeven hadden om alsnog en tegen dat het op een verdeelen aankwam, dat voordeel op de Portugeezen te behalen. Daarentegen bleven zij niet in gebreke ook van hunne zijde met grieven voor den dag te komen. De Portugeezen, zeiden zij, hadden in weerwil van het traktaat niet opgehouden zich als vijanden te gedragen: niet alleen versterkten zij hunne plaatsen tegen onze Compagnie, maar ook pleegden zij vijandelijkheden te land en ter zee, en daaronder sommige »zoo enorm, dat zij veeleer overeenkwamen met eene beestelijke wreedheid, dan met een geregelden oorlog." De Compagnie werd verzocht deze beschuldiging met de stukken te staven [4].

De Portugeesche Gezant lijdt overlast van het gemeen.

Van de verbittering van het Haagsche volk tegen den Portugeeschen Gezant bleek in den zomer van 1642. Misleid door een paardenkooper, had hij zich zelven recht willen verschaffen en den bedrieger in zijn huis gevangen gehouden. Het gemeen, door de klachten der vrouw van den gevangene opgezet, smeet bij den Gezant de glazen in, en toen zijne bedienden zich daartegen te weer stelden, werd de deur open geloopen en het huis geplunderd. De Heer DE ANDRADA nam achter over den muur de wijk naar het huis van den heer SCHOTTE, lid van den Raad van State. De burgerij moest in de wapenen komen, en de Heeren van het Hof van *Holland* en de Magistraat

[1] *Resol. Holl.* p. 166, p. 262. 22 Nov. 1641. 4 Juli, 1642. p. 621, p. 713.

[2] Zie hiervoor, bl. 366.

[3] *Resol. Holl.* 18 Jan.; 22 Maart; 11 Juli, 1642.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 17 Mei; 6 Juni; 17, 18 Juli, 1642. *Resol. Holl.* 28 Juni, 8 Juli, 1642.

ASTOR LIBRARY
NY

FREDÈRIK MAURITS DE LA TOUR D'AUVERGNE,
HERTOG VAN BOUILLON.

van *den Haag* zich vertoonen, vóór de orde hersteld werd. De Staten-Generaal, over deze gebeurtenis verlegen, zonden den Gezant eene Deputatie om hun leedwezen te betuigen. Zij drongen bij *Holland* aan op vervolging der schuldigen, opdat op het land de smet niet mocht blijven kleven, dat men hier het volkenrecht, onder welks bescherming de Gezanten stonden, niet telde. Het Hof onderzocht de zaak, maar eindigde met een verbod van dergelijke baldadigheden. De belhamels, heette het, hadden zich uit de voeten gemaakt; maar inderdaad ontzag men het volk, vreezende het slechts tot nieuwe geweldenarijen uit te lokken [1]. — Van de uitzending der vloot, om welke de Portugeesche Gezant herhaaldelijk verzocht had, kwam dit jaar niets [2], en zou ook later niets komen [3]. 1639—1644.

Te beter konden derhalve de kustschepen in genoegzaam aantal op hun post en elk derzelven goed bemand blijven. Dit bracht het zijne bij tot de verijdeling der plannen, waarvan de gemeenschap tusschen de Vlaamsche havens en de partij der Koningsgezinden in *Groot-Britannië* en *Ierland* een deel uitmaakte. Zoolang de vrede tusschen de Vereenigde Provinciën en *Spanje* niet was geteekend, was er aan eene volledige opheffing van de blokkade der Vlaamsche kust niet te denken. Doch die vrede had misschien plotselings getroffen kunnen worden, wanneer het verraad tegen RICHELIEU, in het voorjaar van 1642 gesmeed, gelukt ware. Maar ook deze nieuwe samenzwering tegen den Kardinaal mislukte. FONTRAILLES, de vertrouwde van HENRY D'EFFIAT, markies van *Cinq-Mars*, het hoofd der samenzwering, was reeds naar *Spanje* om een verdrag te sluiten, betwelk de tegenstanders van RICHELIEU, zoo zij hem uit den weg geruimd hadden, tot eene met *Spanje* bevriende staatkunde zou verbonden hebben. Ook de Hertog DE BOUILLON, neef van den Prins van *Oranje*, behoorde in weerwil van de genade, die hij na zijne vroegere samenspanning bij den Koning en zijnen Minister gevonden had, mede tot de samengezworenen; zijne stad *Sedan* zou op nieuw het middelpunt van den opstand worden. Dat in deze omstandigheid de aandacht zeer op den Prins van *Oranje* zelven bepaald werd, en dat er den Kardinaal àlles aan gelegen was, dat de Prins geenen

Samenzwering tegen RICHELIEU.

---

[1] AITSEMA, bl. 866. *Resol. Stat.-Gen.* 31 Aug.; 1, 2, 29 Sept.; 7 Oct.; 5, 8 Nov. 1642. *Resol. Holl.* 29 Sept.; 11 Oct.; 26 Nov. 1642. Toen later in ANDRADA's huis brand ontstaan was, en bij die gelegenheid hem meubelen ontstolen waren, trachtten Hun Hoog Mogenden hem behulpzaam te zijn in het bekomen van schadevergoeding en het vinden van eene andere woning (*Resol. Stat.-Gen.* 11 Sept.; 7, 20 Oct.; 8 Nov. 1642). — Ook de Zweedsche Resident bleef nog in den haat der Hagenaren deelen. Bij gelegenheid van den oploop tegen den Portugeeschen Gezant, werd ook zijne woning bedreigd. Hij beklaagde zich daarover, meenende dat het beste middel om diergelijk geweld te voorkomen, in strenge straffen tegen de daders zou te vinden zijn (AITSEMA, bl. 865. *Resol. Stat.-Gen.* 30 Sept.; 11 Oct. 1642).

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 24 Mei; 6 Juni; 1642. *Resol. Holl.* 1642, p. 622, 714.

[3] AITSEMA, II, bl. 833—836.

1639—1644. steun aan zijne tegenpartij verstrekte, maar integendeel, ten minste voor het oog der wereld, onwrikbaar bleef bij de politiek, die van hem den trouwen dienaar der Staten en tevens den steun van zijn bewind in *Frankrijk* maakte, het laat zich gemakkelijk denken.

In de brieven, gedenkschriften en onderhandelingen van D' ESTRADES vindt men een schrijven van den Kardinaal aan dezen kolonnel, gedagteekend den 13den Mei 1642. Het droeg hem de taak op om te weeg te brengen, dat de Prins van *Oranje* hem, bij het uitbarsten der samenzwering, bewijzen van het voortduren zijner vorige vriendschap gave. — Het moest blijken, dat de Hertog van BOUILLON niet op den machtigen steun van zijnen oom kon rekenen. Immers ware het anders geweest, zou zouden de samenzweerders alles hebben mogen hopen, en de Kardinaal zich ditmaal geslagen mogen rekenen. Dus verlangde de Kardinaal door den Prins de verklaring herhaald te zien, dat het voornamelijk zijn vertrouwen was op het beleid van dien staatsdienaar, hetwelk hem met *Frankrijk* verbonden hield, en hem de aanbiedingen van *Spanje* deed afslaan. Ziedaar wat RICHELIEU den Heer D' ESTRADES in de pen gaf, om als door den Prins betuigd naar *Parijs* over te schrijven. Dit zou, erkent hij, te midden van den smaad en de misduiding, die hij ondervond, eene goede uitwerking doen, en werd, ook dit gaf hij niet onduidelijk te kennen, door des Prinsen belang en eer gevorderd. Tegelijk deed hij D' ESTRADES verstaan, dat de toestand, waarin GUÉBRIAND zich bevond, de ondersteuning van het Staatsche leger noodig maakte. Dus liet hij den Prins verzoeken zich met zijne troepen naar den *Rijn* te begeven ten einde zich, wanneer zulks noodig zijn mocht, met GUÉBRIAND te kunnen vereenigen. Op deze wijze, mag RICHELIEU hierbij gedacht hebben, was de Prins met zijn leger eenigermate buiten het bereik van de kwalijkgezinde Franschen, welke misschien op zijnen steun durfden rekenen. Geld, schrijft de Kardinaal ten slotte, behoefde D' ESTRADES niet te sparen, als hij daarmede personen winnen en vaardig maken kon om de verwezenlijking van hetgeen de Kardinaal hoopte, te bevorderen [1].

Vier weken later schreef D' ESTRADES den Kardinaal terug, dat de Prins van *Oranje* hem voorgekomen was den aanslag van CINQ-MARS te verfoeien. Hij meende hem te kunnen verzekeren, dat zijne Eminentie op 's Prinsen vriendschap kon rekenen, en dat deze niet in gebreke zou blijven zich bij alle gelegenheden op de gunstigste wijze over hem uit te laten. Wat de beweging van het Nederlandsche leger in de richting van de troepen van GUÉBRIAND aanging, ook deze zou naar den wensch des Kardinaals plaats grijpen. Geld had hij niet noodig gehad om gedaan te krijgen wat zijne Eminentie gewenscht had dat geschieden zou [2].

---

[1] D'ESTRADES, *Lettres etc.* p. 67—70. Op bladz. 69 zal in plaats van *mon avantage* en *mon honneur* gelezen moeten worden: *son avantage* en *son honneur*. Met den Keizerlijken Generaal AXEL, in het vervolg van den brief, zal wel HATZFELD bedoeld zijn. [2] D'ESTRADES, p. 72—74.

Uit 's Prinsen *Gedenkschriften* weten wij, dat toen Zijne Hoogheid te *Botbergen* was aangekomen, GUÉBRIAND hem aldaar een bezoek kwam brengen, en dat hij zelf dezen Franschen Generaal weinig dagen later te *Urdingen* bezocht. Hier bevond de Prins zich den 18den Juli, den dag van welken eene Instructie dagteekent, met welke hij op dat tijdstip raadzaam vond den Graaf D'ESTRADES naar het Fransche Hof af te vaardigen. Als de Kardinaal, dit hield die Instructie in, in ongenade gevallen was, en zoo ziek, als de jongste brieven meldden, moest de onderhandelaar verklaren, dat de Prins geen vertrouwen kunnende vestigen op nieuwe ministers, die toch misschien meer Spaansch dan Fransch zouden zijn, de zeer voordeelige aanbiedingen, die de Spanjaarden den Staten en hem deden, zou aannemen. Doch genoot de Kardinaal altijd 's Konings gunst en was het bewind hem toevertrouwd gebleven, dan zou D'ESTRADES Zijne Eminentie verzekeren, dat de Prins alles zou afslaan wat hem was aangeboden geworden. Ook zou hij Zijne Majesteit smeeken, om zijnentwil het leven van den Hertog DE BOUILLON te sparen en hem met eeuwigdurende gevangenschap te straffen, opdat hij het bloed van zijnen neef ten minste niet op een schavot gestort mocht zien. Maar den Kardinaal moest de onderhandelaar nader te kennen geven, dat de Prins zich gelukkig zou rekenen, zoo hij van den Koning verwierf, dat zijn neef, tegen den afstand van *Sedan*, in vrijheid gesteld werd, en dat aan zijne zuster, 's Hertogs moeder, de waarde dezer Heerlijkheid vergoed werd, daar haar bruidschat en weduwegift aan de vestingwerken dier stad te koste waren gelegd. Als ten loon voor dezen dienst zou D'ESTRADES den Hertog DE RICHELIEU verklaren, dat de Prins er luide voor uitkwam, dat al de vijanden van den Kardinaal ook de zijne waren [1]. — Zoo was thans de Hertog van BOUILLON als een gijzelaar en pand van 's Prinsen trouw in de handen van den Kardinaal.

1639—1644.

De Prins van *Oranje* smeekt om het leven van zijnen neef, die in de samenzwering betrokken is.

De Graaf D'ESTRADES sprak den Koning te *Livry*. Zijne Majesteit toonde zich toen zeer verbolgen op den Hertog VAN BOUILLON, die, zeide hij, den Hertog van *Orléans* en CINQ-MARS had verleid, en, als de hoogst schuldige, het hoofd verbeurd had. Hierop antwoordde D'ESTRADES, dat het wel hard voor den Prins van *Oranje* zijn zou, het bloed van zijnen neef op een schavot te zien stroomen, terwijl hij zelf zijn persoon en de krijgsmacht der Staten waagde om zijne Majesteit gewichtige diensten te bewijzen: CINQ-MARS, voegde hij er bij, had BOUILLON verleid met de valsche voorstelling, alsof des Kardinaals rijk uit was, en de Koning zich weldra van hem ontdoen zou, en ten slotte schroomde de onderhandelaar niet te dreigen dat, zoo de Koning BOUILLONS leven niet spaarde, noch de straf op het hoofd van CINQ-MARS deed neder komen, de Prins voor zich

[1] D'ESTRADES; p. 76, 77. De brieven van den Prins aan den Koning en den Kardinaal in de *Lettres etc.* van den Graaf D'ESTRADES (p. 78 en 79) zijn onecht, en opgemaakt uit de voorgaande Instructie en den inhoud van den brief van 4 Sept. (p. 79 en volg.). Zulks blijkt voldingend uit de *Archiv. de la Mais. d'Orange*, waar (T. IV. p. 53 en 54) de echte brieven gevonden worden.

1639—1644. en de Staten de aanbiedingen van *Spanje* zou aannemen. Hierop antwoordde de Koning niets; maar hij liet twee zijner ministers roepen; hield met dezen twee uren lang raad, en verklaarde daarna, dat hij om den wil van den Prins van *Oranje* het leven van BOUILLON zou sparen, en CINQ-MARS zou laten vonnissen. De Kardinaal betuigde de levendigste erkentelijkheid voor 's Prinsen gedrag te zijnen aanzien, en verzekerde dat ook hij zou zorgen, dat zijnen neef genade geschiedde, hetgeen dezen zonder de voorspraak van zijnen oom nimmer ten deel zou gevallen zijn. Toen intusschen MAZARIN was binnengetreden, herhaalde hij de sterkste uitdrukkingen om te kennen te geven, dat hij, ter betooning van zijne dankbaarheid, alles voor den Prins van *Oranje* over had. — Weldra werd het verdrag met den Hertog DE BOUILLON geteekend, waarbij deze *Sedan* aan den Koning overgaf. Zijne moeder beleefde de uitvoering dezer voorwaarde niet meer: zij kwam te overlijden, toen D'ESTRADES op het punt stond, om zich op last van den Kardinaal naar *Sedan* te begeven, ten einde de overgave dezer plaats in 's Konings handen te bewerkstelligen [1].

In het begin der maand October (1642) werd D'ESTRADES door den Kardinaal DE RICHELIEU naar *Holland* teruggezonden met den last om 's Prinsen ware gezindheid betreffende eenen met *Spanje* te sluiten vrede te doorgronden en Zijner Hoogheid te verstaan te geven, dat *Frankrijk* in geenen vrede bewilligen zou, tenzij *Spanje* haar voldoening gegeven had op de punten, bij het traktaat van 15 April, 1634, opgesomd, en wier aanneming de Staten zich verbonden hadden mede van *Spanje* te zullen vorderen, alvorens zij zelven vrede met deze Mogendheid sloten [2]. Voorts zou D'ESTRADES den Staten en den Prins tegen het volgende jaar de hulp van GUÉBRIANDS leger aanbieden, ten einde hun eene plaats in handen te doen vallen, die hun het bezit van *Maastricht* zou kunnen verzekeren, opdat zij met te meer vertrouwen het behoud dezer vesting bij den eenmaal te sluiten vrede zouden vermogen te eischen [3].

Zes weken later was de Kardinaal DE RICHELIEU gestorven. In het begin van November (1642) was de Fransche Ambassadeur uit *den Haag* vertrokken om een uitstap naar *Frankrijk* te doen. Hij kreeg van de Staten den last mede, dat hij voor het jaar 1643 op een ruimen geldelijken bijstand zou aandringen. Bewijs genoeg, dat Hun Hoog Mogenden in het denkbeeld van den Kardinaal traden om de vijandelijkheden ten minste nog het volgende jaar voort te zetten [4]. Doch den 15[den] December gaf hun de Secretaris van het Fransche Gezantschap het bericht van des Kardinaals dood, den 4[den] dier maand

[1] D'ESTRADES, p. 79—85. *Archiv: de la Mais. d'Orange*, T. IV. p. 59, 60, 68.

[2] Zie hiervoor, D. III, St. IV. bl. 745, 746. AITSEMA, II, bl. 96. [3] D'ESTRADES, p. 85—88.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 31 Oct.; 3 Nov. 1642. De Gezant kreeg bij zijn vertrek, hoezeer hij beloofde terug te komen, de som van 6000 gulden, als eene erkentenis voor het den 8[sten] Maart, 1642, gesloten traktaat. Zijn Secretaris BRASSET kreeg 600 gulden.

voorgevallen. De Koning voegde bij dat bericht de verzekering, dat hij aan zijne oude gevoelens getrouw bleef en het welzijn zijner bondgenooten zou blijven behartigen. Voorts liet hij den Staten de orde mededeelen, door hem op het bestuur van zijn Rijk gesteld. — Twee dagen later besloten Hun Hoog Mogenden den Koning voor die mededeeling dank te zeggen, met de verzekering, dat zij van hunne zijde mede het wederzijdsche welzijn zouden blijven zoeken. Hunnen Gezant te *Parijs* gelastten zij den Kardinaal DE MAZARIN geluk te wenschen met zijne aanstelling als hoofd van 's Konings Raad, en hem te kennen te geven, dat zij op zijnen goeden wil en zijne toegenegenheid voor deze Landen, en reeds dadelijk op zijne bereidwilligheid om het door hunnen Gezant op nieuw verzochte subsidie toe te staan, rekenden [1]. 1639—1644.

MAZARIN tot RICHELIEU's opvolger kiezende, had LODEWIJK XIII op het duidelijkst te kennen gegeven, dat hij de staatkunde van den overleden staatsdienaar gemoedigd voortzette. Eene verandering van stelsel zou eene erkentenis geweest zijn, dat de weg, op welken hij RICHELIEU zoo lang gevolgd was, een verderfelijke weg geweest was, en dat het bloed, onlangs nog dat van CINQ-MARS en DE THOU, tot handhaving dier staatkunde vergoten, voor eene verkeerde zaak was opgeofferd. Zulk eene erkentenis was onmogelijk, vooral ook tegenover de onmiskenbare gevolgen van RICHELIEU's staatkunde ter verhooging van *Frankrijks* aanzien en macht in *Europa*.

Na zijne bemoeiing om het leven van zijnen neef aan de wraak van RICHELIEU te onttrekken, en bij zijne bezorgdheid over den steeds bedenkelijken toestand van *Engeland* en over de gevaren, die den vader zijner schoondochter bedreigden, laat het zich denken, dat de Prins van *Oranje* niet van zins was om nog veel met het Staatsche leger uit te voeren. — In zijne *Gedenkschriften* meldt de Prins, dat het in dit bijna verloopen saizoen nog slechts zijne zorg was om de veiligheid van GUÉBRIAND en zijn leger te verzekeren. Deze Fransche Maarschalk, zegt hij, kon niet lang meer blijven in het oord, waar hij gelegerd was, daar de levensmiddelen aldaar uitgeput raakten. Dus liet hij, vóórdat hij zelf zijn leger opbrak, door den Franschen Gezant, toen in ons leger, naar GUÉBRIANDS plan vernemen. Het gevolg van het gemeenschappelijk beraad was, dat deze veldheer van *Urdingen* opbrak, en zich bij *Nuis* nedersloeg om deze plaats en *Duren* eenigermate te versterken. De Prins toefde zoolang in zijn kamp totdat hij dit werk voltooid had. Zijne tegenwoordigheid aldaar moest dienen om HATZFELD af te schrikken van elke poging om GUÉBRIANDS opzet te storen. Daarna, en om te verhoeden, dat ook de Generaal DE FONTAINE geenen aanval op de Fransch-Weimarsche krijgsmacht doen mocht, vertrok de Prins den 16den September van *Botbergen* naar *Gennep*, alwaar hij acht dagen toefde. Deze beweging moest strekken om DE FONTAINE op zijne hoede te doen zijn, dat hij *Brabant* niet open liet tegen mogelijke onderne-

GUÉBRIANDS leger trekt den Rijn weder over.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 8, 11, 13, 15 Dec. 1642. *Resol. Holl.* 13, 17 Dec. 1642.

1639—1644. mingen van het Nederlandsche leger. Na verloop van die acht dagen trok de Prins langzaam naar *Oosterwijk*, waar hij vernam, dat de Spaansche bevelhebber den oever der *Maas* verlaten had en in het hart van *Brabant*, aan de *Demer*, was aangekomen. En toen nu GUÉBRIAND, na *Nuis*, *Duren* en *Kempen* bezet en wel versterkt gelaten te hebben, naar *Wezel* getrokken was om daar den *Rijn* weder over te trekken [1], meende de Prins zijn doel bereikt te hebben, en waren ook de Staten van oordeel, dat alsnu al de plannen, te *Botbergen* beraamd, en die te pas zouden gekomen zijn, zoo de Keizerlijke of Brabantsche legermacht iets tegen GUÉBRIAND of den Prins zelven had ondernomen, vervallen waren. Voor nieuwe plannen, begrepen zij, was het saizoen te ver verloopen: anders toch mocht het leger door ziekte slechts verzwakt worden dermate dat het minder bekwaam zou zijn tot den veldtocht van het volgende jaar. Dus gaven zij Zijne Hoogheid in bedenking om de troepen op het spoedigst hunne garnizoenen te doen betrekken, welk denkbeeld bij den Prins geen weerspraak vond [2]. — De Fransche Gezant had aangenomen, den Graaf GUÉBRIAND te schrijven, dat hij bij zijnen tocht over *Wezel* op behoorlijken afstand van onze grenzen bleef. Doch nu vernam men, dat hij, in plaats van bij *Wezel* de brug over te gaan, zijnen weg genomen had naar de Voogdij van *Gelder* en voorts naar den Maaskant, en van het gedrag zijner troepen in dat oord verspreidde zich zulk een ongunstig gerucht, dat de bewoners van het platte land aan de oostzijde van den *Rijn*, tegen dat die troepen daar zouden verschijnen, naar de garnizoensplaatsen van Hun Hoog Mogenden vluchtten. Zoowel heerenhuizen als kloosters hadden in *de Voogdij* en bij *Xanten* den moedwil der soldaten moeten verduren. — De Staten vreezende, dat hunne beschermelingen, beoosten den *Rijn*, aan diergelijke »onmenschelijkheden" bloot zouden staan, stelden den Prins voor, bij het opbreken van zijn leger een goed getal ruiters te zenden om allen overlast te keer te gaan [3]. Werkelijk vernam men sedert van geen ongemak, door de troepen van GUÉBRIAND in dat oord teweeg gebracht, en den 11[den] October was ons leger opgebroken, en twee dagen later werden de Prins en zijn zoon te *'s Gravenhage* verwellekomd. *Holland* had de noodzakelijkheid erkend, dat de compagniën vóór zij uiteengingen, gemonsterd werden; maar ten slotte was deze zaak aan het goedvinden van den Raad van State overgelaten [4].

Ons leger opgebroken.

Op dat Nederlandsche leger, thans werkeloos in de garnizoenen, sloeg de partij des Konings in *Engeland* begeerige oogen. Kon daarvan een deel, kon ten minste het Britsch bestanddeel van dat leger overkomen en hunnen Koning ten dienste staan, dan, zoo dachten de Koningsgezinden, zou deze Vorst zijne tegenstanders spoedig tot rede

[1] *Mém. de Fréd. Henri*, p. 310—312. *Resol. Stat.-Gen.* 30 Aug.; 17 Sept.; 2 Oct. 1642. *Resol. Holl.* 2 Oct. 1642. [2] *Resol. Stat.-Gen.* 3, 6, 8 Oct. 1642.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 7 Oct. 1642. [4] *Resol. Stat.-Gen.* 7, 8, 13 Oct. 1642. *Resol. Holl.* 6 Oct. 1642.

gebracht hebben. De Prins van *Oranje*, door de Koningin van *Groot-Britannië* daartoe aangezocht [1], verlangde oogluikend het vertrek van officieren en manschappen toe te staan. De Staten van *Holland*, daarentegen, ongezind om den Koning van *Groot-Britannië* tot het bekomen van een onbeperkt gezag in de hand te werken, en minstens eene strenge onzijdigheid tusschen de in *Engeland* strijdende partijen in acht genomen willende zien [2], gingen zooveel mogelijk den overtocht van soldaten, in dienst van onzen Staat, naar *Engeland* tegen. 1639—1644.

De Ambassade naar *Engeland* opgehouden.

Wat zou bij den bestaanden toestand van zaken het Gezantschap der Staten in *Engeland* hebben uitgewerkt? Had het zich bij den Koning vervoegd, zoo als het plan was [3], zulks zou ongetwijfeld uitgelegd zijn geworden als een bewijs dat de Staten op de hand van den Koning waren, en hiervan wilden de Staten van *Holland* zelfs den schijn gemeden hebben. Bovendien van beide zijden, zoo van die des Parlements als van die des Konings, werd aangedrongen op het sluiten van het of- en defensief verdrag, waarop vroeger hoop was gegeven [4]. Met beide partijen gezamenlijk eene alliantie te sluiten was eene onmogelijkheid; met beiden afzonderlijk ging niet aan; met ééne van beiden, zou het verbreken der onzijdigheid en het kiezen van partij geweest zijn. — Geen wonder derhalve, dat de Ambassade geenen voortgang had. Reeds was de bagage der Gezanten aan boord van TROMPS oorlogschepen geladen, toen zij last kregen om ze van daar weder terug te laten halen. Nu zouden zij met de convooiers van de groote visscherij overgebracht en bij *York* aan land worden gezet [5]; doch toen de Heeren BOREEL en RENSWOUDE reeds afscheid genomen hadden, kwamen zij zelven voor den dag met eene zwarigheid, die ten gevolge had dat zij eerst Zijne Hoogheid in het leger zouden gaan spreken: de convooiers van de groote visscherij zouden niet op hen wachten [6].

Een Afgevaardigde van het Parlement hier te lande.

In plaats daarvan dat er zich Nederlandsche Gezanten bij den Koning kwamen vervoegen, vervoegde zich tegen het begin van September (1642) een afgevaardigde van het Parlement, met name WALTER STRICKLAND, bij de Staten-Generaal. Den 8sten dier maand kwam de Resident der Koninklijke Regeering ter vergadering van Hun Hoog Mogenden daarover klagen. De Koningin had hem bij zich laten komen, en zich over de komst van STRICKLAND zoo ontsteld en verbolgen getoond, dat zij gedreigd had *den Haag* te zullen verlaten, als de Staten haar de beleediging aandeden van hem gehoor

[1] AITSEMA, bl. 842, 846. [2] *Resol. Stat.-Gen.* 26 Juli, 1642. *Resol. Holl.* 19 Juli, 4 Dec. 1642.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 7 Juni, 1642. [4] *Resol. Stat.-Gen.* 8 Aug. 1642. AITSEMA, p. 842.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 7 Juni, 1642.

[6] *Resol. Stat.-Gen.* 13 Juni, 1642. Het schijnt dat op dit oogenblik de Engelsche Heeren, die hier de zaak van den Koning dienden, met name Lord DIGBY en de Heer MURRAY de Ambassade ontrieden (*Archiv. de la Mais. d'Orange*, T. IV. p. 39).

1630—1644. te verleenen [1]. BOTHWELL dan zeide te hebben vernomen, dat zeker persoon, zich noemende afgevaardigde van de beide Huizen des Parlements, gehoor verzocht had, alsof hij gemachtigd ware door het geheele Rijk. Hiertegen gaf hij als openbaar minister Zijner Majesteit en der Kroon van *Engeland*, ambtshalve en tot zijne ontlasting, Hun Hoog Mogenden in bedenking, of zij niet goed zouden vinden, dien persoon naar hem, BOTHWELL, te verwijzen, opdat zoo hij iets te melden had, dit door den bevoegden vertegenwoordiger der Kroon ter kennis der Staten zou kunnen gebracht worden. Verleenden Hun Hoog Mogenden, daarentegen, het verzochte gehoor, zoo zouden zij te kort doen aan den eerbied, die den Koning toekwam, inzonderheid van den kant zijner Geallieerden, en hij, BOTHWELL, zou zich genoodzaakt zien daartegen bij protest op te komen. — Deze taal beantwoordden Hun Hoog Mogenden met de verklaring, dat zij de zaak in gedachte zouden houden. — Nauwelijks had zich de Engelsche Resident verwijderd, of STRICKLAND meldde zich ter audientie aan. Hij werd in de » vertrekkamer" nevens de vergaderzaal gelaten. Hier begaven zich twee Gedeputeerden uit de Vergadering tot hem, en voorzeker eene uitvlucht zoekende om hem niet te behoeven toe te laten, hielden zij hem voor, dat de geloofsbrief, dien hij twee dagen geleden aan den president vertoond had, nog niet uit het Engelsch in het Nederlandsch vertaald was, hetgeen eenige ongelegenheid opleverde, daar vele leden der vergadering geen Engelsch verstonden. Had hij in last iets aan Hun Hoog Mogenden mede te deelen, voegden zij er bij, zoo stelden zij hem voor, zulks hun bij deze gelegenheid te overhandigen, dan kon het tegelijk met den geloofsbrief vertaald worden. — Hiertoe liet STRICKLAND zich niet overhalen: hij verontschuldigde zich, zeggende, dat hij order had om dat wat hij te zeggen had, in de vergadering zelve van Hun Hoog Mogenden, in schrift gesteld, te overhandigen. — Dit bescheid brachten de Gedeputeerden aan de Staten over, en zij gingen weder tot STRICKLAND met de boodschap, dat Hun Hoog Mogenden het hem in de keus lieten om zijnen geloofsbrief zelf te laten vertalen, of zulks door iemand van wege de Staten daartoe gesteld te laten doen. Dit ontwijkend antwoord bracht den Afgevaardigde niet van zijn stuk. Hij bleef op audientie aandringen, hem dadelijk te verleenen, elke uitvlucht zou hij als eene weigering opnemen. — Hierop werden zeven leden, naar het getal der Provinciën, gecommitteerd om hem in de vertrekkamer te hooren, en zijn schriftelijke boodschap te ontvangen. Werkelijk bekwamen zij die uit STRICKLANDS handen, daar deze geen verder bezwaar maakte. — De schriftelijke verklaring, door den Afgevaardigde overgeleverd, werd daags daaraan in de vergadering gelezen. Zij weidde uit over het belang der handhaving van den Protestantschen godsdienst als zijnde de gemeenschappelijke grondslag van het koningrijk *Groot-Britannië* en van onzen Staat. Voorts hield zij de mededeeling in, dat het Parlement bezig was

[1] *Archiv. de la Mais. d'Orange*, T. IV. p. 65, 66.

om eene schikking te treffen ten einde het Rijk voor eenen burgeroorlog te behoeden. Maar zij eindigde met een verzoek, waartoe men aanleiding gevonden had in een brief van den Heer DIGBY, die wegens hoogverraad verbannen was [1]. Daaruit was, namelijk, gebleken, dat die landverrader met toestemming van den Prins van *Oranje* niet alleen oorlogsbehoeften uit deze landen had bekomen, maar dat ook geoefende officieren ten behoeve zijner partij waren overgescheept, zonder dat zij hunne plaatsen in de Nederlandsche armée, die voor hen werden opengehouden, verloren. Dit kon, meende het Parlement, niet met medeweten van Hun Hoog Mogenden geschied zijn: immers zouden zij de hand niet willen leenen om diegenen tot slaven te maken, die het hunne tot onze vrijmaking hadden toegebracht en nog onlangs op eene nieuwe alliantie met onzen Staat hadden aangedrongen. Hun Hoog Mogenden toch kon het niet onbekend zijn, dat de Raad des Konings en het meerendeel der Kerkelijke personen was verleid door de »Jezuitische factie," die den ondergang van het Parlement en de afscheuring van *Ierland* in het schild voerde. Op deze gronden werden Hun Hoog Mogenden verzocht, order te willen stellen, dat voortaan geen geld, noch krijgsbehoeften, noch Engelsche krijgslieden tot versterking der tegenpartij van het Parlement werden afgezonden. — De Raadpensionaris bracht verslag van dien inhoud in de vergadering der Staten zijner Provincie, waarop dezen besloten ter Generaliteit te verhoeden, dat een besluit in deze zaak genomen werd, voor en aleer Hun Edel Mogenden daarover in hunne Vergadering beraadslaagd zouden hebben, weshalve zij copie zouden verzoeken, van STRICKLANDS credentie en propositie. Zij zouden zorgen, dat die stukken waarvan het laatste inderdaad eene aanklacht tegen den Prins van *Oranje* inhield, geheim werden gehouden. — Niet dan op herhaalden aandrang verleenden de Staten-Generaal copie dier stukken [2].

1639—1644.

Hij klaagt over ondersteuning den koningsgezinden uit ons land toegezonden.

Terwijl deze zorgwekkende mededeeling door den Heer STRICKLAND geschiedde, was de Heer ROE, die van wege Koning KAREL I met eene boodschap ten behoeve van den Keurprins van de *Paltz* bij den Keizer belast was geweest, op zijne terugreize hier te lande aanwezig. Hij was den 22sten Augustus voor de Staten-Generaal verschenen, wien hij de verzekering had gegeven, dat, welke geruchten er ook mochten verspreid zijn, hij te *Regensburg* noch te *Weenen* iets ten nadeele van dezen Staat had uitgericht. Voorts verlangde hij beslissing in het belang der *Merchants adventurers*, vroeger voorgedragen. — Dit was waarlijk geene zaak, die een nieuw gehoor bij de Staten vereischte. Niettemin werd de Heer ROE, vergezeld van BOTHWELL, daartoe plechtstatig met een trein van veel koetsen ter audientie afgehaald. — Voorzeker was dit bezoek verordend om STRICKLAND, die den dag te voren geen gehoor bij de volle Vergadering had kunnen bekomen, in de oogen te steken [3].

---

[1] *Archiv. de la Mais. d'Orange*, T. IV. p. 1, 36, 37.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 8, 9, 10 Sept. 1642. *Resol. Holl.* 9, 10 Sept. 1642.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 18, 19, 22 Aug.; 9, 11 Sept. 1642.

1639—1644. Het duurde niet lang, of STRICKLAND kwam met de aanwijzing aan van schepen, die werkelijk zeilree lagen, geladen met krijgsbehoeften, voor de partij bestemd, die hij de kwaadwillige noemde. Hij grondde daarop het verzoek, dat op die schepen, twee in getal, beslag zou gelegd worden tot nader order. De Staten-Generaal besloten dit verzoek in te willigen [1]. Maar de Staten van *Holland*, in wier havens (*Briel* en *Delfshaven*) de aan te houden schepen lagen, gingen verder. Zij besloten die aanhouding door Gecommitteerden uit hun midden te doen bewerkstelligen, en verordenden, dat deze hunne Gecommitteerden zouden opsporen, of de ingeladen krijgsbehoeften soms uit 's Lands magazijnen gelicht waren. Tevens werd goed gevonden, den Heer STRICKLAND mededeeling van dit besluit te doen. Op deze wijze vernam die Heer rechtstreeks, welke de gezindheid was van de Staten van *Holland* in onderscheiding van die van den Prins en de Landprovinciën. — Doch bij nadere navraag bleek, dat er ook een schip met krijgsbehoeften gereed lag, voor het Parlement bestemd. Toen men den afgevaardigde te kennen gaf, dat de Staten gezind waren zich onzijdig te houden, en dat zij derhalve ook de wapenen, voor het Parlement bestemd, moesten aanhouden, beweerde STRICKLAND; dat 'er onderscheid moest gemaakt worden, tusschen den Koning en het Parlement: het streven van het Parlement was de handhaving van de ware Gereformeerde Religie en de partij des Konings beoogde juist het tegenovergestelde. Deze grond bewoog echter de Staten van *Holland* niet om van hun voornemen af te gaan. Zij waren er evenwel zelven niet gerust op, dat de schepen in weerwil van de genomen maatregelen niet zouden afzeilen. De handhaving van het beslag was aan de Regeering van den *Briel* opgedragen. Doch hoe licht konden de schippers de waakzaamheid der beambten ontduiken? [2] — Wel was er groote behoedzaamheid en stoutmoedigheid noodig om de kunstgrepen dergenen te verijdelen, die den Koning bijstand verleend wilden zien. Dezen maakten gebruik van de tegenwoordigheid der Koningin hier te lande: aan hare Majesteit kon men immers niet verbieden, alhier vrijelijk inkoopen te doen, en tegen dat zij naar *Engeland* terug zou keeren, diende men wel een genoegzaam aantal schepen ter harer beschikking te stellen. — Zoo kwam den 13den September BOTHWELL, op last der Koningin, mededeelen, dat Hare Majesteit volgens de bevelen van haren gemaal eene goede hoeveelheid wapens had gekocht. Deze had zij doen laden in een galjoot om met bagage van de Prinsen ROBERT en MAURITS van de *Paltz*, die van hier paspoorten en convooi naar *Engeland* bekomen hadden, derwaarts overgebracht te worden. Die galjoot nu, door eenig toeval teruggekeerd, was op last der Heeren van *Holland*, ten spijt van de verbolgenheid der Koningin, aangehouden, en thans verzocht de Resident haar ontslag [3]. Vóór het midden van September verzocht de Koningin

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 11 Sept. 1642.

[2] *Resol. Holl.* 11, 12, 13, 15, 16, 17 Sept. 1642.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 13 Sept. 1642. Er waren ook officieren met die Prinsen medegegaan (*Archiv. de la Mais. d'Orange*, T. IV. p. 56, 69—71.

per missieve aan Zijne Hoogheid om een geleide van oorlogschepen tot haren terugkeer naar *Engeland*, en Hun Hoog Mogenden besloten order te stellen, dat zij geriefd werd met een genoegzaam aantal oorlogschepen om veilig de zee over te steken. Tevens gelastten zij, dat hunne Ambassadeurs zich alsnu op nieuw gereed zouden maken en ten spoedigste de reis naar *Engeland* aanvaarden, doch afzonderlijk en niet in gezelschap van de Koningin. — Op deze wijze zou er scheepsgelegenheid genoeg zijn om, wanneer de Overheid het oog wilde luiken, onder bedekking van den naam der Koningin en der Ambassade, krijgsvoorraad in overvloed naar *Engeland* over te zenden. — De Staten-Generaal wilden Hare Majesteit door TROMP zelven met 12 of, zoo het vallen kon, met 17 schepen laten geleiden [1]. Maar ook moest de taak van het escorteeren der Koningin en der Ambassadeurs afzonderlijk, waartoe een zoo groot aantal oorlogschepen vereischt werd, de Vlaamsche Kust tijdelijk vrij ontbloot laten. Ja, het mag er voor gehouden worden, dat het verlangen, door den Prins en menig ander invloedrijk persoon hier te lande gekoesterd, om den Koning krijgsbehoeften toe te doen komen, te weeg zal gebracht hebben, dat vroeger reeds de kustwacht niet altijd even streng zal in acht genomen zijn [2]: althans werd het doel niet bereikt om de in de Vlaamsche havens uitgeruste schepen daar binnen te houden, en werd in het najaar de Noordzee onveilig gemaakt door de uit die havens in grooten getale uitgeloopen schepen. [3]. Ook kreeg de Engelsche admiraal eerst in September den last om den toevoer uit *Vlaanderen* naar *Engeland* te beletten: te voren had hij order gehad de Engelsche schepen naar *Duinkerken* te convooieeren [4]. 1639—1644.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 20 Sept. 1642. *Resol. Holl.* 23 Sept. 1642.

[2] In Augustus werden een vijftal kapiteins in boeten beslagen, omdat zij op het eind der vorige maand vier vijandelijke fregatten, uit *Duinkerken* uitgeloopen, niet hadden vervolgd (*Resol. Stat.-Gen.* 15 Aug. 1642). Andere kapiteins, met name JORIS VAN DEN BROECK, CORNELIS EVERTSEN, WILLEM VAN COULSTER en MANGELAAR, daarentegen, werden beloond, wegens de verovering van vijandelijke bodems (*Resol. Stat.-Gen.* 30, 31 Aug.; 29 Sept. 1642). Trouwens die heldendaden waren, schijnt het, niet noodig geweest, zoo de blokkade streng ware volgehouden. Bij missieve van 28 Aug., geschreven voor *Mardijk*, klaagde TROMP, dat hij nooit het volle getal schepen onder zijne vlag had om de kust te bezetten: dan bleef de eene, dan de andere Provincie achter in het zenden harer schepen. *Utrecht* was en bleef onwillig en zocht uitvluchten, waarmede zij de Gedeputeerden, haar toegezonden, trachtte te paaien (*Resol. Holl.* 12 Sept. 1642. *Resol. Stat.-Gen.* 22 Aug.; 3 Sept. 1642).

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 1, 21 Nov. 1642.

[4] In de Resolutiën der Staten-Generaal vindt men twee brieven van den Engelschen Admiraal, Graaf van WARWICK, aan TROMP, den 25 Aug. en den 25 Sept. geschreven, bij uittreksel in de oorspronkelijke Engelsche taal, »tot eeuwige memorie", geënregistreerd. In die excerpten komt voor: »Gij weet, hoe weinig ik opheb met uwe vijanden en die van God en het Evangelie. Daarom verzeker ik u, dat ik blijde ben met de orders, die gij hebt, om ons te beletten onze en uwe vijanden te voeden en te stijven. Dit schrijf ik u eigenhandig: want mijnen secretaris ver-

1639—1644. Nu evenwel het Parlement ter zee gebied voerde, zou het voor onze schepen veeleer hachlijk geweest zijn de vrije vaart van Engelsche schepen met krijgsbehoeften uit de Vlaamsche havens toe te laten, dan tegen te gaan, en voeren soldaten uit onze havens naar *Engeland* over, dan liepen zij gevaar in de handen der Parlementsgezinden te vallen. Dus kan het niet verwonderen, dat de president der Staten-Generaal, toenmaals de Heer van RIPPERDA uit *Overijsel*, de vernieuwing voorstelde van de plakaten tegen het overgaan van Nederlandsche soldaten in den dienst van vreemde Mogendheden [1]. De Heeren van *Holland* wilden het niet bloot bij eene vernieuwing van het plakaat gelaten hebben. Ja zelfs een plakaat bepaaldelijk tegen het overgaan in den dienst van *Engeland* was hun nog niet genoeg. Zij zonden gecommitteerden naar *Dordrecht*, waar de kapitein FLOOT gezegd werd soldaten bijeengebracht te hebben, die gereed waren om naar *Engeland* overgevoerd te worden. Dezen werden de Gecommitteerden gelast aan te houden en den kapitein en andere officieren verklaring af te vorderen, van wie zij machtiging tot hun bedrijf bekomen hadden. Voorts besloten Hun Edel Groot Mogenden, van de reeds vertrokken officieren en soldaten al dadelijk de jaarwedden en soldij in te houden [2].

Holland gaat het vertrek eener Ambassade naar *Engeland* te keer.

Bij de beschikkingen, door de Staten-Generaal ontworpen, was aangenomen, dat nu de tijd daar was om de Ambassade naar *Engeland* te laten vertrekken. Doch dit gaven de Staten van *Holland* volstrekt niet toe; veeleer begrepen zij, dat het raadzaam was, den Heer JOACHIMI zijn herhaald verzoek om herwaarts te komen [3], te moeten toestaan, om van hem te vernemen, of de komst van de Gezanten aan de eene of de andere partij geen aanstoot zou geven [4]. Tegelijk verklaarden zij het bedenkelijk te vinden, de Koningin met zulk een groot aantal schepen te convooieeren [5]. — *Holland* derhalve hield tegen of belette wat de Prins en de Staten-Generaal verlangden door te drijven of oogluikend te laten geschieden. Zoo werden dan de Gedeputeerden van *Holland*, den 20sten September in buitengewoon

---

trouwde ik het niet toe, daar ik orders heb om de onzen naar *Duinkerken* te convooieeren. Ik zou wenschen de Duinkerkers even hard te bevechten, als gij." De andere brief begint dus: »Gij weet, hoe hartelijk ik het geluk wensch van allen, die uwe natie liefhebben en de zaak toegedaan zijn. Dus wil gelooven, dat ik niet weinig blijde ben over al wat afbreuk aan uwe vijanden kan doen." Toen (de brief is van 25 Sept.) had WARWICK last om den toevoer van krijgsbehoeften, die uit *Vlaanderen* haren weg naar *Ierland* vonden, te beletten. Hij verzoekt voorts TROMP hem in het Engelsch te schrijven (*Resol. Holl.* 25 Sept. 1642. *Resol. Stat.-Gen.* 2 Oct. 1642).

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 16 Sept. 1642. [2] *Resol. Holl.* 16, 17, 18, 19, 20, 27 Sept. 1642.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 7 Sept.; 8 Oct. 1642. *Resol. Holl.* 12 Sept. 1642.

[4] STRICKLAND antwoordde op die vraag, dat hij dienaangaande geen gevoelen had mede te deelen, maar de zaak aan de wijsheid der Staten overliet (*Resol. Holl.* 23 Sept. 1642).

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 16, 24 Sept. 1642. *Resol. Holl.* 16, 17, 18, 19, 23 Sept. 1642.

sterk aantal ter Generaliteit verschenen, uitgenoodigd, en later moest men deze uitnoodiging nog meer dan eens herhalen, om zich op de hangende »Engelsche questies" te verklaren. Veel stelligs gaven zij alsnog niet ten antwoord, maar zij namen de gelegenheid waar om te verzoeken, dat den Gouverneur van *de Willemstad* aanschrijving mocht gedaan worden, dat een schip met soldaten, aldaar liggende, werd aangehouden. — Op dit verzoek besloten Hun Hoog Mogenden, den Raad van State met de uitvoering te belasten. Hiermede namen de Hollandsche Gedeputeerden, blijkbaar den Raad van State niet vertrouwende, geen genoegen [1]. — Inderdaad, twee dagen later waren ongeveer 200 Engelsche soldaten van *de Willemstad* reeds te *Hellevoetsluis*, voorzeker om met het convooi der Koningin over te steken [2]. Hoe dit zij, de Staten-Generaal besloten die manschappen »op de gevoegelijkste en minst kwetsende manier" naar hunne garnizoenen terug te laten zenden. Die van *Holland* begrepen, dat de gelden, den soldaten voor de reize noodig, hun zouden verstrekt, maar van de wedde der officieren gekort zou worden. De soldaten echter beantwoordden de inschikkelijkheid der Staten met onheuschheid. De bode der Heeren van *Dordrecht* werd aan *de Willemstad* door hen bespot, en te *Hellevoetsluis* weigerden zij ronduit naar hunne garnizoenen terug te keeren. Werkelijk gingen zij scheep, en aan de Heeren van *Holland* schoot vooreerst niets over dan te verordenen, dat geen loodsen hunnen dienst zouden leenen om het schip buiten gaats te helpen; maar weldra noopten zij de Koningin tot de verklaring, dat zij den soldaten zou gebieden naar hunne compagniën terug te keeren [3]. 1639—1644.

Zoo veel belang stelden de Provinciën in het vertrek der Ambassade, dat *Holland* reeds den 20sten September een besluit daartoe strekkende met moeite had kunnen keeren. Alleen *Friesland* stemde met *Holland* samen. *Groningen* was afwezig. Ten einde *Holland* in dat vertrek te doen bewilligen, verkoos de meerderheid het verlof van JOACHIMI om herwaarts te komen, niet toe te staan, en geen antwoord op STRICKLANDS propositie, waarmede *Holland* reeds gereed was, te laten ontwerpen, zoolang *Holland* die zending tegenhield [4]. *Holland* intusschen had het voornemen niet om zich door de meerderheid, die zich zelfs niet ontzag hare Gedeputeerden onheusch te bejegenen [5], te laten dwingen. Integendeel, zij verlangde Gecommitteerden te benoemen om den Prins over den staat van zaken te onderhouden en voorts aan de Provinciën (alsof hare Gedeputeerden ter Generaliteit in strijd met haren wil en belang handelden) mede te deelen, wat er dagelijks

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 20 Sept. 1642. *Resol. Holl.* 18, 19, 23 Sept.; 3 Oct. 1642.

[2] *Resol. Holl.* 25 Sept. 1642.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 26 Sept. 1642. *Resol. Holl.* 20, 23, 26, 29 Sept. 1642.

[4] *Resol. Holl.* 20, 23, 27 Sept. 1642. *Resol. Stat.-Gen.* 9 Oct. 1642.

[5] *Resol. Holl.* 26 Sept. 1642.

1639– voorviel, zoo ten aanzien van het afzenden van oorlogsbenoodigdheden, als van het over-
1644. schepen van officieren en soldaten, en met hoe weinig ernst hare Gedeputeerden die zaak opnamen. Voor het oogenblik besloten de Staten van *Holland* het te laten bij eene bezending naar de Staten van *Zeeland*, als die »de oudste en vertrouwdste bondgenooten van de Provincie *Holland* waren en bij de zaken van *Engeland* het meeste belang hadden." [1].

Den 8sten October verschenen weder, behalve de gewone, een groot aantal buitengewone Gedeputeerden van *Holland* ter Generaliteit, om in de zaken van *Engeland* van hun gevoelen te doen blijken. Zij drongen aan op het toestaan van JOACHIMI's herhaald verzoek om verlof van herwaarts over te komen, en op het dadelijk ontwerpen van een antwoord aan den Heer STRICKLAND. Voorts verlangden zij, dat de Raad van State order stelde op de inbreuk op de plakaten, die wederom van twee schepen, met soldaten en krijgsbehoeften, vóór *den Briel* zeilree liggend, te wachten was. — De president, de Heer de KNUYT, voegde aan deze punten, door *Holland* geopperd, onmiddellijk een ander toe, namelijk, dat de Provinciën zich op den voortgang der Ambassade naar *Engeland* zouden verklaren. — Dus herinnerde hij *Holland* aan de voorwaarde, van welke al de anderen de vervulling der voornaamste wenschen, welke deze Provincie uitsprak, afhankelijk stelden. Aan den Raad van State werd opgedragen, met de soldaten vóór *den Briel* overeenkomstig vroeger besluit te handelen; de krijgsbehoeften zouden, even als dit met de lading van de galjoot, door de Koningin aangekocht, en met de wapenen voor het Parlement bestemd, die men in een ander schip gevonden had, geschied was [2], gelost en hier te lande verkocht moeten worden, en voorts zou aan Gecommitteerden de taak worden opgedragen om middelen te beramen ten einde de Admiraliteiten te beletten verlof tot uitvoer van krijgsbehoeften te geven [3], en dat niet alleen naar *Engeland*, *Schotland* en *Ierland*, maar ook naar andere landen, met name naar den vijand. Deze uitbreiding van de taak der Commissie was eene hatelijkheid der Provinciën, die, door *Holland* belet om den Koning van *Groot-Brittannië* naar hartewensch wapenen en krijgsvolk te doen toekomen, zich wreken wilden door het oude verwijt, dat de Hollanders wel erger handelden, daar zij den vijand van schepen en oorlogsbehoeften voorzagen [4].

---

[1] *Resol. Holl.* 24 Sept. 1642.

[2] *Resol Stat.-Gen.* 20 Sept. 1642.

[3] *Resol. Stat-Gen.* 8 Oct. 1642.

[4] *Resol. Holl.* 27 Sept.; 8 Oct. 1642. Den 31 Jan. (1642) had een matroos, die van een verongelukt schip uit de vloot, welke naar *Portugal* was geweest, ontkomen was, bericht, dat er te *Cadix* een groot aantal schepen waren gekomen, in *Holland* gebouwd, door Hollanders aan den Koning van *Spanje* verkocht, met Hollandsch bootsvolk bemand. Dit werd toen door de

De Heeren van *Holland* waren ongezind de Ambassade te laten afgaan, al moesten zij dan ook vooreerst de hoop opgeven, dat de Staten-Generaal JOACHIMI vergunden over te komen, en aan STRICKLAND het antwoord gaven, waarop hij aandrong [1]. Integendeel, zij bleven een en ander onvoorwaardelijk vorderen, en besloten, ingeval de Provinciën die Ambassade tegen hun gevoelen voortgang deden hebben, daartegen te protesteeren en den Heer BOREEL te gelasten, zich van die zending te onthouden. Tegelijk lieten zij den Heer STRICKLAND in hunne vergadering toe, en gaven hem gehoor. Bij deze gelegenheid bedankte hij hen ten hoogste voor hetgeen zij tot de bevrediging der Engelsche natie toebrachten en voor hunnen ijver in het beletten van den uitvoer van krijgsbehoeften. Op deze dankzegging volgde het verzoek, dat Hun Edel Groot Mogenden dus zouden voortgaan en met name zouden te keer gaan, dat het convooi, aan de Koningin te geven, een voorwendsel werd tot het toevoeren van krijgsvolk en oorlogsbehoeften aan den Koning [2].

1639—1644.

STRICKLAND in de vergadering van *Holland* toegelaten.

Tegen het midden der maand October liet de Koningin van *Groot-Brittannië* Hun Hoog Mogenden aanzeggen, dat zij van zins was ten allereerste te vertrekken. De Staten betuigden daarop aan Hare Majesteit, dat haar langer verblijf hun aangenaam zou zijn, en zelfs gaven zij haar in bedenking, of het jaargetijde de reize niet ontried; doch in geval zij op haar vertrek stond, zouden zij voor een goed getal schepen zorgen. Deze gelegenheid namen die van *Holland* dadelijk te baat om te kennen te geven, dat zij niet konden toestaan, dat aan de Koningin een grooter getal dan 5 of 6 schepen, met één uitmuntend schip voor den persoon harer Majesteit, ten geleide werd gegeven. De Provinciën antwoordden niets stelligs daarop, maar vleiden zich, dat als de Koningin tegen den eersten November vertrok, alsdan schepen genoeg voor haar beschikbaar zouden zijn, daar TROMP juist tegen dien tijd de bezetting van de Kust opbrak om zijne scheepsmacht in kruisende eskaders te verdeelen [3].

Een paar dagen later werd eene memorie van STRICKLAND ingediend. Bijzondere toegenegenheid jegens Hun Hoog Mogenden, gaf hij daarbij te kennen, had het Parlement bewogen een nauwer verbintenis met hen te zoeken, en hun een vriendschapsverbond aan te bieden, zoo heilzaam voor hunne Republiek, als geen ander immer wezen kon. Godsdienst, handel, oude betrekkingen noopten en verplichtten Hun Hoog Mogenden daartoe. Dapper hadden de Engelschen hunne partij getrokken: was het dan niet redelijk,

Memoriën van STRICKLAND.

Staten-Generaal met het ernstig verzoek, dat dergelijke onbehoorlijke handelingen zouden worden te keer gegaan, aan de Staten van *Holland* gemeld. — Dezen besloten daarop, Hun Hoog Mogenden te laten vragen, op welke gronden en bewijzen die nieuwe klachten steunden (*Resol. Stat.-Gen.* 31 Jan. 1642. *Resol. Holl.* 3 Febr. 1642).

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 11 Oct. 1642.

[2] *Resol. Holl.* 11 Oct. 1642.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 16, 19 Oct. 1642. *Resol. Holl.* 24, 27 Sept. 1642.

1639—1644. ten minste niet aan der Engelschen verderf te arbeiden? Dat Hun Hoog Mogenden den uitvoer van wapenen en het vertrek van soldaten te keer gegaan hadden, gaf hem grond tot dankzegging; maar niettemin waren krijgsbehoeften en manschappen de zee overgeraakt. Hun Staat was een der best bestuurde der wereld en toch was zulks geschied, ja, het heette, dat er nog meer soldaten van hier naar *Engeland* zouden weten te komen. Het voordeel nu, dat de Staten daarbij zouden winnen, zou dit zijn, dat zij in den ondergang van *Engeland* het voorspel van hun eigen verderf konden zien. Maar, vertrouwde hij, hun gezond verstand en eigen belang zouden hen beletten, eene hun zoo verderfelijke partij boven eene zaak, zoo geheel één met de hunne, te verkiezen. Ten slotte verzocht hij antwoord op zijne eerste propositie. — Hierop vernieuwden de Staten de verklaring, dat zij tusschen de partijen, die *Engeland* verdeelden, onzijdig wilden blijven, en dienovereenkomstig gaven zij op nieuw bevel, dat geen krijgsvolk zich zonder paspoort of verlof ten dienste van de eene of de andere partij over zee zou begeven [1]. Intusschen stelden Hun Hoog Mogenden het antwoord, aan den Afgevaardigde van het Parlement te geven, nu niet langer uit, en gaven JOACHIMI verlof om over te komen: slechts bleven zij er op aandringen, dat *Holland* de Ambassade wilde toestaan [2].

Het antwoord aan STRICKLAND was van den volgenden inhoud: Uit het geschrift, Antwoord der Staten aan STRICKLAND. den 8sten door den Afgevaardigde aan Gecommitteerden overgegeven, hadden zij met onuitsprekelijk leedwezen gezien, dat *Engeland* in zulk een hachelijken toestand was geraakt: dit, meenden zij, was het bedrijf van de listen van *Engelands* bedekte vijanden. Zij hoopten evenwel, dat God de harten van wederzijde zou stemmen om liever op eene volkomen verzoening, dan op moord en verderf bedacht te zijn. Gaarne zouden de Staten ter vergelding van gelijken dienst, hun ten tijde van hunne geschillen door de Koningen van *Engeland* bewezen, den Engelschen daartoe bij wijze van bemiddeling behulpzaam zijn, zoodra zij bericht hadden, dat hunne tusschenkomst aan de beide partijen aangenaam zou wezen. Intusschen, om alle mistrouwen bij de eene en de andere partij te ontgaan, hadden zij allen uitvoer van krijgsbehoeften naar *Engeland* verboden, noch zouden gedoogen, dat eenig officier of soldaat, ter bezoldiging van dezen Staat staande, aldaar ging dienen. Was de verzoening tusschen den Koning en het Parlement tot stand gekomen, dan zouden Hun Hoog Mogenden met groote toegenegenheid van het voorstel tot een vernieuwde alliantie tusschen *Groot-Britannië* en dezen Staat kennis nemen [3].

Die van *Holland* hadden verlangd, dat in het antwoord met de ronde bekentenis dat er, zonder de kennis der Regeering, tegen de onzijdigheid was gehandeld, verklaard ware, dat die onzijdigheid voortaan stipt zou in acht genomen worden [4]. Derhalve lieten zij, nu het antwoord zonder die uitdrukking was vastgesteld, aanteekenen, dat zij het

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 18 Oct. 1642.
[2] *Resol. Stat.-Gen.* 22. 25, 27 Oct. 1642.
[3] AITSEMA, II, p. 844, 845.
[4] *Resol. Holl* 2, 4 Oct. 1642.

stuk in zijne waarde of onwaarde lieten, zooals het daar lag, maar dat zij er de bedoelde uitdrukking in misten [1]. — Nu de door *Holland* verlangde bekentenis in het antwoord ontbrak, moesten de Staten zich laten welgevallen, dat STRICKLAND hun in eene memorie, op dat antwoord gevolgd, het verwijt deed, dat vroeger schepen, die eerst op last der Overheid aangehouden waren, toch waren vertrokken, en dat zelfs nu nog een kolonnel, met name GORING, op het punt stond onzen dienst te verlaten, om tegen het Parlement te gaan dienen [2]. Later wees hij nog herhaaldelijk op schepen met manschappen en oorlogsbehoeften, die zeilree lagen [3]. — Dat er grond bestond van twijfel of het vertrek van officieren wel streng zou belet worden, bleek uit eene boodschap van den Prins van *Oranje* aan de Staten-Generaal, waarbij hij liet weten, dat er vele officieren van verschillende natiën hem verlof verzochten om, gedurende den winter, over zee elk naar de zijnen te vertrekken, gelijk tot nog toe steeds geschied was. Maar wat, dus vraagde zijne Hoogheid, ten slotte, wat was in den tegenwoordigen staat der zaken van *Europa* hierop te doen? — Met deze vraag gaf de Prins aan het gebeurde ten aanzien van het vertrek van officieren naar *Engeland* het voorkomen, alsof daarmede niets ongewoons had plaats gehad, en tevens opende hij de kans dat men, beseffende dat het verlof aan Franschen of Duitschers niet geweigerd kon worden, ook het vertrek van Britsche officieren niet zou weigeren. Hoe dit zij, de Staten verklaarden de verordeningen, die trouwens bekend genoeg waren, en niemand beter dan den Prins, nog eens na te zullen zien [4]. Dat de uitwerking van deze bemoeiing voorshands niet groot was, bleek daaruit, dat de Staten van *Holland* nog noodig vonden den Prins ernstig te onderhouden over de ongelegenheden, die uit het vertrek van zoo menig officier naar *Engeland* te wachten waren [5]. — Waar STRICKLAND aandrong op uitvoering van het bevel, hetwelk het afgaan van krijgsbehoeften verbood, gaven de Staten-Generaal niet onduidelijk te kennen, dat de uitvoering ten slotte op den goeden wil van de Collegies ter Admiraliteit aankwam. Niettemin verzocht de Afgevaardigde van het Parlement, dat onderzoek gedaan mocht worden, wie van de ambtenaren van Hun Hoog Mogenden in deze zaak hunnen plicht niet deden en dat met het doel om de schuldigen te straffen: anders zou het Parlement, steunende op onze beloften, zich te gronde gericht zien [6]. — Denzelfden toon sloeg hij later aan, toen hij, alleenlijk nog scherper, betuigde, dat de Heeren van het Parlement vertrouwen gesteld hadden op de zoo stellige verzekering van eene Mogendheid, zoo beroemd om hare rechtvaardigheid; maar dat uit de lijst, die hij daarnevens 1639—1644.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 29, 31 Oct.; 1 Nov. 1642.
[2] *Resol. Stat.-Gen.* 6 Nov. 1642.
[3] *Resol. Stat.-Gen.* 18, 19, 21 Nov. 1642. *Resol. Holl.* 4, 5 Dec. 1642.
[4] *Resol. Stat.-Gen.* 17, 18 Nov. 1642.
[5] *Resol. Holl.* 8, 9, 10, 11 Dec. 1642.
[6] *Resol. Stat.-Gen.* 19, 21 Nov. 1642.

1639—1644. overleide, van officieren uit *Nederland* tegen het Parlement overgekomen en nog te wachten, genoegzaam bleek, dat zij zich met eene ijdele hoop hadden gevleid [1]. — Alstoen gordden zich de Hollandsche Heeren aan, om nogmaals bij de Staten-Generaal op de strenge handhaving van het verbod van uitvoer of vertrek naar *Engeland* aan te dringen [2]. Zij konden met te meer hoop van ditmaal meer gehoor te vinden, dus spreken, omdat onlangs de provincie *Zeeland*, in antwoord op *Hollands* plechtige uitnoodiging, rondelijk verklaard had, volkomen in te stemmen met *Hollands* inzichten ten aanzien van de in deze zaak tegenover *Engeland* te volgen staatkunde. De Provinciën antwoordden meer met uitvluchten, dan met medewerking tot krachtige maatregelen [3]. Bij deze gelegenheid verzuimde de President (de Heer VAN HAERSOLTE) niet er bij de Hollandsche Heeren op aan te dringen, dat het hun toch eindelijk gelieven mocht een besluit op de ambassade naar *Engeland* te nemen [4]. Onlangs had men aanleiding gevonden deze zaak ter sprake te brengen in een bericht van den Heer VAN KRAKAU, die bij brieven van het midden van November uit *Elseneur* meldde, dat de Koning van *Denemarken* den Heer CHRISTIAAN ULEFELT naar *Engeland* gezonden had om aldaar den vrede tusschen de strijdende partijen te bemiddelen. En zouden wij dan, zoo vraagde het meerendeel der Provinciën, tot dat doel niet mede het onze toebrengen, wij, die te voren veel goeds van *Engeland* genoten hadden en die met dat Rijk in oude vertrouwde vriendschapsbetrekking stonden? [5] Daags daaraan sloegen de zes Provinciën een zeer plechtigen toon aan, om *Holland* te bewegen, hare toestemming tot het vertrek der Ambassadeurs te geven: De zaken, zeiden zij, vervielen in *Engeland* hoe langer hoe meer tot uitersten; veel onschuldig bloed werd aldus vergoten; *Engeland* kon geen krachtdadige order stellen op het bedwingen der rebellen in *Ierland*, en *Schotland* alleen scheen daartoe niet bij machte te zijn. Bij gevolg leden onze geloofsgenooten in *Ierland* groote afbreuk van de rebellen aldaar, tot nadeel van de Kerke Gods. — Deze voorstelling moest strekken om eene meening voet te geven, die niemand in *Engeland* meer deelde, dat de Koning en de Koningin het geenszins met de Iersche opstandelingen eens waren. — In weerwil van de gemoedelijke taal der Provinciën verlangde *Holland* JOACHIMI's overkomst af te wachten, alvorens op de ambassade te besluiten [6].

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 10 Dec. 1642. De verklaring echter door het Parlement op der Staten antwoord afgelegd, was op zeer gematigden toon gesteld, hoezeer er mede in te lezen stond, dat de zaak de eere Gods, de handhaving der religie en de gemeenschappelijke vrijheid betrof. Zie die verklaring bij AITSEMA (II, bl. 845, 846).

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 17 Dec. 1642.

[3] *Resol. Holl.* 27 Nov.; 4, 18 Dec. 1642.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 17 Dec. 1642.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 2 Dec. 1642.

[6] *Resol. Stat.-Gen.* 18 Dec. 1642. *Resol. Holl.* 19 Dec. 1642.

's Prinsen duidelijk verraden begeerte om den Engelschen officieren en soldaten te vergunnen naar *Engeland* over te steken, gepaard aan de vaardigheid, waarmede hij ons leger ten behoeve van dat van GUÉBRIAND verzwakt had, moest hem de wapenen uit de hand doen vallen, waar hij anders den vernieuwden aandrang van *Holland* op »reductie" van het krijgsvolk had willen bestrijden. Immers was hij thans gebleken zich de vermindering der sterkte van zijn leger te kunnen laten welgevallen. 1639—1644.

Den 31sten Juli (1642) brachten Gedeputeerden uit *Holland* ter Generaliteit in herinnering wat er ten aanzien dier zaak in het voorjaar was voorgevallen [1], en verlangden alsnu, dat de Provinciën verslag zouden doen van hetgeen zij dienaangaande besloten hadden [2]. Later herhaalden zij dit verzoek nog meermalen, ja te midden van de eischen, die de Staten van *Holland* betreffende de onzijdigheid, ten aanzien van *Engeland* in acht te nemen, aan de andere Provinciën deden, vergaten zij niet ook op de opening van haar gevoelen omtrent de reductie der militie aan te dringen. In het begin van October verzekerden de meesten gereed te zijn haar gevoelen betreffende deze zaak kenbaar te maken [3]. Toch bleef deze verklaring nog altijd uit, en tegen het einde van November (1642) werd de zaak al weder uitgesteld tot na overleg met Zijne Hoogheid op de middelen om in eene geregelde en stipte betaling der militie te voorzien. *Holland* echter verkoos steeds zich tegenover de andere Provinciën geenszins aan eenige financiëele verplichting te binden. Niettemin zou er eene Commissie-vergadering van de Provinciën met *Holland* plaats grijpen, met welke men zich echter niet zeer haastte [4].

De Prins was in dezen tijd zoo zeer bezig gehouden door de zorgen, die de staat van zaken in *Engeland* en in *Frankrijk* hem baarde, dat hij wel niet bedacht zal geweest zijn op eene eindregeling van de krijgszaken en op een ernstig geschil deswegens met *Holland*. Ook de geldbehoeften der Koningin van *Groot-Britannië* en de ontzaggelijke kosten van haar verblijf aan zijn Hof [5] vergden van hem evenveel opofferingen als min aangename bemoeiingen. Steeds was de Koningin onzeker, wanneer te vertrekken. Liefst zou zij op een tijdstip aangekomen zijn, dat haren gemaal een eervol herstel van grieven beloofde; doch hoe vaak zij zich daarmede ook gevleid had, begreep zij eindelijk de hoop op te moeten geven, hem in zijne hoofdstad *Londen* Vertrek der Koningin van *Groot-Britannië.*

---

[1] Zie hierboven, bladz. 361.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 31 Juli, 1642. *Resol. Holl.* 25, 31 Juli, 1642.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 27 Aug.; 8 Oct. 1642. *Resol. Holl.* 10, 11 Oct. 1642.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 24 Oct.; 7, 22 Nov.; 17, 18, 19, 27 Dec. 1642. *Resol. Holl.* 29 Nov.; 4 Dec. 1642.

[5] Zie dienaangaande in de *Archiv. de la Mais. d'Or.* de brieven uit dit tijdperk.

1639— 1644. weder te zullen zien. Het was nu uitgemaakt, dat Hare Majesteit slechts door een klein aantal schepen zou begeleid worden, en zij zelve verklaarde thans niet anders te verlangen, wanneer de afwezigheid van vele schepen bij de sterkte der vijanden op zee gevaar voor zware verliezen zou hebben medegebracht. — De sterkte des vijands op zee werd thans ook door *Zeeland*, nadat deze Provincie haar zegel aan de staatkunde van *Holland* betreffende *Engeland* gehecht had, breed uitgemeten, en de gevolgtrekking was natuurlijk, dat de Koningin zich met een matig geleide zou moeten vergenoegen [1]. — De Provinciën, verlangende dat men de groote verplichtingen gedachtig zijn zou, die de Republiek aan haren vader HENDRIK IV van *Frankrijk* had, zouden der Koningin bij haar vertrek gaarne met een vorstelijk geschenk vereerd hebben: men noemde dit, »Hare Majesteit op het eerlijkst en heerlijkst te dimitteeren." Doch *Holland* was daartoe niet dadelijk gestemd [2]. — In Januari (1643) werd het vertrek der Koningin ernst. Omstreeks den 12den dezer maand was TROMP voor *Scheveningen*, volgens de order, dat hij zich daar om de veertien dagen of drie weken zou laten vinden. Den 25sten namen de leden der Staten-Generaal gezamenlijk afscheid van Hare Majesteit, bij welke gelegenheid CATS het woord voerde, en lieten zij haar een geschenk van 50,000 gulden met een gouden doos ter waarde van 2000 Hongaarsche dukaten aanbieden. Den 29sten werden er wegens het vertrek der Koningin geene zaken door Hun Hoog Mogenden behandeld; nog op het strand lieten zij haar door eene Commissie uit hun midden begroeten [3]. — Maar acht dagen later was de Koningin terug. TROMPS vloot, die haar geleidde, was door een fellen storm beloopen en uit elkander geslagen, en hoezeer de Luitenant-Admiraal zich sterk gemaakt had om, bij een paar dagen geduld, Hare Majesteit te *Newcastle* aan land te zetten, had hij voor haren ernstigen aandrang moeten wijken, en haar wederom in eene onzer havens gebracht. Hun Hoog Mogenden maten jegens haar, te *'s Gravenhage* teruggekomen, de maat vol. Zij namen de bekostiging van haar vernieuwd verblijf op hunne rekening, en stelden haar voor, een gunstiger jaargetijde af te wachten en hier den winter door te brengen. Doch de Koningin verlangde met de eerste gelegenheid de reize op nieuw te beproeven. Alleenlijk deed zij thans de vrees blijken, dat door schepen van het Parlement haar convooi mocht aangerand, of

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 23, 30 Oct.; 23, 26, 28 Nov. 1642. 2, 3, 4 Dec. 1642. *Resol. Holl.* 26, 27 Nov.; 2, 3, 4, 5 Dec. 1642. — In de maand Juli (1642) was er sprake om branders af te zenden op de brandschepen, die de vijand te *Duinkerken* gezegd werd uit te rusten (*Resol. Stat.-Gen.* 14, 15 Juli; 1, 13 Aug. 1642. *Resol. Holl.* 15 Juli, 1642). In September (1642) wachtte men nog altijd een krachtige poging uit *Duinkerken* om onze vloot te overvallen en in brand te steken (*Resol. Stat.-Gen.* 18 Sept. 1642).

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 28 Nov. 1642. *Resol. Holl.* 29 Nov. 1642.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 7, 9, 12, 13, 19, 23, 25, 29, 30 Jan. 1642. *Resol. Holl.* 24 Jan. 1643.

eenig schip met haar bagaadje beladen onderzocht en aangehouden mocht worden. Zelfs vraagde TROMP, hoe te handelen in geval hij door de schepen van 's Konings binnenlandsche vijanden werd bestookt. De Staten onthielden zich voor dat geval van stellige orders: in zijne vorige instructies, antwoordden zij, zou hij wel bescheid op die vraag vinden. Dus lieten zij veel aan zijn beleid over. Daar er onder de bagaadjeschepen der Koningin waren, die met krijgsbehoeften geladen waren, zoo had zij alle reden om het onderzoek der Parlementschepen te duchten, en in dezen tijd lagen er van die bodems voor onze zeegaten en matigden zich de visitatie onzer uitvarende schepen aan. Dit duldden de Staten niet; zij zagen daarin eene inbreuk op hun soeverein recht, en gelastten hunnen zeeofficieren de schepen, die zich zulk eene stoutheid veroorloofden, goedschiks of kwaadschiks tot vertrek naar de volle zee te nopen. — Tegen het einde van Februari (1643) was het zaak voor de Koningin, haar vertrek niet langer uit te stellen. Immers liep zij anders gevaar het geleide van TROMP te missen, daar deze zich na dien tijd vóór *Duinkerken* diende te bevinden. En op TROMPS invloed bij den Graaf VAN WARWICK, den bevelhebber der haar vijandige Britsche scheepsmacht, had zij grond te vertrouwen. Onze Luitenant-Admiraal ging in persoon een bagaadjeschip van Hare Majesteit uit den mond der *Maas* naar *Scheveningen* afhalen, ten einde het tegen alle nasporingen van de zijde harer vijanden te vrijwaren. Den 22sten dan vertrok de Koningin, en betoonde zich nog op het strand jegens eenige Gecommitteerden van Hun Hoog Mogenden over de hier genoten ontvangst volkomen voldaan [1]. 1639—1644.

Maatregelen tot behoorlijke bezetting der Vlaamsche Kust.

Dat TROMP niet lang mocht talmen om het bevel over de kustschepen weder in persoon op zich te nemen, werd veroorzaakt door de groote uitrustingen, die de vijand te *Duinkerken* maakte met het doel om én tegen de onzen sterk te zijn, én tevens een eskader naar *Ierland* tot ondersteuning der opstandelingen te zenden. Dus moest hem met alle macht het uitloopen uit die haven belet worden. Derhalve stelde *Holland* voor, een tiental schepen uit de convooiers tijdelijk ter bezetting der kust te bezigen, tegen dat enkele daartoe bestemde, maar nog niet behoorlijk uitgeruste schepen gereed zouden zijn. Tevens gaf deze Provincie den wensch te kennen, dat, vermits bij de Directie, door eenige Provinciën gesteld, de schepen te langzaam in zee kwamen, het beleid der uitrusting weder geheel aan de Collegies ter Admiraliteit mocht worden overgelaten, en de Provinciën verzetten zich daar niet tegen. — Vooral de Admiraliteit van *Amsterdam* betoonde grooten ijver om de zeemacht in eenen ontzagwekkenden staat te houden, en met *Zeeland* vereenigd, eischte *Holland* van de Landprovinciën de trouwer nakoming der volgens de regeling van 1636 op haar ten aanzien van het zeewezen rustende verplichtingen: anders, verklaarden de beide Zeeprovinciën, zouden zij, hoe ongaarne ook,

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 12, 22 Jan.; 7, 8, 9, 18, 21, 23, 25 Febr. 1643. *Resol. Holl.* 15, 16 Jan.; 24, 25 Febr. 1643. *Mém. de Fréd. Henri*, p. 313, 314.

1639—1644. tot andere maatregelen moeten overgaan. De Landprovinciën hadden wel de gewone bedenking, dat de convooien en licenten meer behoorden op te leveren en zekere artikelen nog wel konden belast worden, opdat de handel meer bijdragen mocht tot instandhouding van eenen dienst, waarbij hij bepaaldelijk belang had; doch de tegenstand was veel zwakker, dan hij vroeger en tijdens het leven van SOMMELSDIJK geweest was, en slechts de Gedeputeerden van *Utrecht* verklaarden zich nog niet gelast om de verzekering te geven, dat hunne Provincie hare verplichtingen zou nakomen. Veel meer dan goede woorden evenwel gaven de Landprovinciën alweder niet [1].

Waren de vertegenwoordigers der Landprovinciën met den Prins op de hand van den Koning van *Groot-Britannië*, zoo konden zij niet anders dan de handhaving eener sterke macht op zee wenschen te bevorderen. Immers deed de scheepsmacht van het Parlement zich al meer en meer gelden. Derhalve moesten zij zich met de Zeeprovinciën in het verlangen vereenigen, dat de vloten van het Parlement ons niet op zee overvleugelden, en al was het ook door vriendschappelijke samenwerking ons het feitelijk gebied der zee deden verliezen. In Februari schreef de Graaf van WARWICK uit *Londen*, dat hij weldra met veertig schepen onzen Vice-Admiraal WITTE CORNELISZOON DE WITT zou komen bijstaan, wanneer hij zulks tegen de thans zoo sterke Duinkerkers noodig mocht achten. Op deze eenigzins bedenkelijken brief verlangden de Staten het oordeel en den raad van Zijne Hoogheid te vernemen, en de uitslag der beraadslaging was, dat TROMP den Graaf terug zou schrijven, om hem voor zijn aanbod te bedanken en hem te melden, dat hij, TROMP, zich gereed maakte om met eene aanzienlijke vloot in zee te verschijnen, ten einde den vijand het uitloopen uit *Duinkerken* te beletten. Daar evenwel de vijand mogelijk eerder gereed zou wezen om die haven te verlaten, dan hij zelf om onze kustvloot aldaar te versterken, zoo verzocht hij WARWICK dadelijk tien of twaalf schepen tot bijstand van onzen Vice-Admiraal af te zenden [2]. — Dus liet hij, zoo schijnt het, blijken, dat wij ons zelven wel zouden weten te helpen, en althans slechts eene matige en tijdelijke hulp noodig hadden.

In deze omstandigheden en bij den invloed, welken de gebeurtenissen in *Engeland* op den staat der zeezaken stonden te hebben, was het niet vreemd, dat men zich in de Vereenigde Provinciën, zonder onderscheid van staatkundige richting, op de vermeerdering van de kracht onzer zeemacht begreep te moeten toeleggen, en dat met name het middel om de Kruisers of zoogenaamde Nieuwe Geuzen in zee te brengen, eindelijk werd toegepast.

Dat de regeling op de bezetting der kust steeds geenen voldoenden uitslag opleverde, bleek ten overvloede in het voorjaar van 1643, toen TROMP, in plaats van de vereischte

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 28 Jan.; 3, 15, 28 Febr.; 2 Maart, 1643. *Resol. Holl.* 24 Jan.; 20 Febr.; 2, 3, 4, 14 Maart, 1643.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 16, 17 Febr., 1643.

32, slechts 9 oorlogschepen met 13 tijdelijk geleende schepen [1] op de kust onder zijne vlag had. De Luitenant-Admiraal klaagde, dat, werden de ontbrekende schepen hem niet toegezonden, hij den vijand het hoofd niet kon bieden [2], veel min de kust behoorlijk bezetten. *Nieuwpoort* en *Ostende* moest hij onbezet laten. Voorwaar zijn taak was niet gemakkelijk, te meer omdat, bij de mogelijke botsingen met de Engelschen van de verschillende partijen op zee, Hun Hoog Mogenden zich gaarne de vrijheid voorbehielden om het gedrag van den scheepsbevelhebber te wraken; althans lieten zij veel aan zijne verantwoordelijkheid over, hem geene onderrichtingen ten aanzien van de bijzonderheden gevende en slechts in het algemeen verklarende, dat zij op zijn soldaat- en zeemanschap vertrouwden [3]. Konden onze vlootvoogden er streng de hand aan houden, en dat bij alle weder en wind in volle zee, om de Engelschen, van welke zij wisten dat ze contrabanden voerden, te visiteeren [4]? En zonden zij op verboden vervoer betrapte Engelschen op, tot welke moeilijkheden kon dit dan geen aanleiding geven? — Op die klacht van den Luitenant-Admiraal werden wederom de verschillende Collegies ter Admiraliteit aangemaand, en de Heeren van *Utrecht*, welke nog kortelings deswegens ernstig waren aangesproken [5], dringend verzocht, toch eindelijk eens wakker te worden en het Collegie te *Middelburg* in staat te stellen hunne daar uit te rusten, maar steeds van alles onvoorzien gelaten bodems in zee te zenden [6]. De Admiraliteit van *Zeeland* althans liet het niet aan ijver ontbreken. Bij de toebereidselen tot eenen algemeenen 1639—1644.

[1] De Admiraliteit van *Amsterdam* had de door haar te leen verstrekte schepen reeds tegen het einde van Mei (1643) weder zelve noodig. Zij moesten toen tot convooi dienen (*Resol. Stat.-Gen.* 28 Mei, 1643).

[2] In dezen tijd veroverde evenwel Kapitein VERBEEK een fregat. Hij kreeg tot belooning een gouden ketting. Kapitein TOELAST en de Commandeur COOLSTER namen een vijandelijk fregat met den door hem buitgemaakten Engelschman (*Resol. Stat.-Gen.* 8 Mei, 1643). Voorts diende reeds DE RUITER in de vloot. In Mei, 1643, verzocht de Admiraliteit van *Zeeland* voor hem, toenmaals kapitein, een buitengewoon traktement, omdat hij in 1641, toen hij in de vloot naar *Portugal* gediend had, het ambt van Schout-bij-nacht had bekleed (*Resol. Stat.-Gen.* 5 Mei, 1643). Hierboven, op bl. 372, hebben wij omtrent de verrichtingen dier vloot geenerlei bijzonderheid vermeld. Over de ontmoeting van onze schepen, vóórdat zij zich met de Portugeesche zeemacht hadden vereenigd, met de Spaanschen en Duinkerkers bij Kaap *St. Vincent*, den 4den Nov. 1641, waarbij zich slechts DE RUITER en een paar andere kapiteins gunstig onderscheidden, zie men BRANDT, *Leeven v. d. Ruiter*, bl. 8—15 (uitgave van BOEKEE te *Dort*, 1835, Deel I, bl. 17—30), en na hem WAGENAAR, XI, bl. 314 en 315.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 30 Maart, 1643. *Resol. Holl.* 13 Mei, 1643.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 30 Juni, 1643.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 17 Maart, 1643.

[6] *Resol. Stat.-Gen.* 20 April, 1643.

1639—1644. vredehandel, tot welke *Zeeland*, dat in den vrede het verlies van haar handelsvoordeelen vooruitzag, niet van harte zou medewerken, moest deze Provincie het bewijs leveren, dat de strijd ter zee haar element was, en dat de oorlog met gunstigen uitslag volgehouden kon worden. In Juni, 1643, nam die Admiraliteit, zonder op de daden van hare zuster-Collegies te wachten, maatregelen om den vijand, die in de bocht van *Bretagne* 16 of 18 fregatten sterk was, en onze retourschepen uit de *Levant*, *Brazilië* en de *Antilles* bedreigde, het hoofd te bieden [1]. Zoo zien wij dan de Zeeuwen met de Hollanders de handen ineenslaan en beiden gezamenlijk eene bezending naar de Landprovinciën uitzenden om ze van de noodzakelijkheid eener ernstige behartiging der zeezaken te overtuigen, en tevens van de bereidwilligheid der Zeeprovinciën om door belastingen, die vooral haar zelven zouden treffen, de zaak te bevorderen [2]. Toen de zaak rijp was, waren het de Zeeuwen, die een beroep deden op de Provinciën om, zoo de uitrusting van Staatswege ontoereikend was, dan toch de bijzondere personen, die lust zouden hebben schepen ter kruisvaart uit te rusten, door het betalen van premiën aan te moedigen. De vijand ging met dit voorbeeld voor: immers waren er in dezen tijd onder zijne schepen, die onze koopvaarders op de Fransche kust opwachtten, verscheiden kruisers van Iersche zoowel als van Spaansche commissies voorzien [3]. — In Augustus (1643) dan hieven de Gedeputeerden van *Zeeland* ter Generaliteit, op bijzonderen last hunner principalen, de klacht aan, dat de Landprovinciën, in weerwil van al de vermaningen der beide Zeeprovinciën, de uitrusting der Kustschepen te zeer verzuimden (of baatte het genoegzaam, dat *Utrecht* onlangs een 20,000 gulden had toegestaan? [4]) en vooral dat zij in de middelen niet bewilligden, die de Kruisers weder in zee zouden brengen. Liever dan het verderf hunner ingezetenen met goede oogen aan te zien, zouden de Heeren van *Zeeland*, nevens *Holland* en na overleg met Zijne Hoogheid, zelven raad schaffen, maar dan ook zich naar evenredigheid van de bekostiging van den landoorlog ontslaan. — Op deze verklaring betuigden die van *Holland* geen ander voornemen te hebben [5]. — Zulk eene bedreiging, wanneer zij ernst was, miste hare uitwerking op den Prins en de Landprovinciën niet. Hoe het zij, in den aanvang der maand October, toen wegens het saizoen de kustbezetting stond opgeheven en de vloot in eskaders verdeeld te worden om in zee te kruisen [6], werd, zonder dat er veel be-

De Kruisers of Nieuwe Geuzen in staat gesteld om weder in zee te gaan.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 21, 22 Juni; 2 Juli, 1643.

[2] *Resol. Holl.* 25, 28 Maart, 1643, p. 215. 8, 9, 16, 24 Juli; 1, 4, 5, 6, 7 Aug. 1643.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 9 Juli, 1643.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 14 Juli, 1643. In September hield TROMP nog om de ontbrekende kustschepen aan (*Resol. Stat.-Gen.* 5 Sept. 1643).

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 7, 31 Aug. 1643. *Resol. Holl.* 8 Aug.; 16, 22 Sept. 1643.

[6] *Resol. Stat.-Gen.* 30 Sept.; 1 Oct. 1643.

raadslagens over viel, het plakaat gearresteerd, hetwelk de voorwaarden inhield, op welke de Kruisers in zee gebracht zouden worden, en te gelijkertijd het besluit genomen, waarbij het middel aangewezen werd [1], waaruit hunne uitrusting bevorderd en de premiën, door hen te behalen, betaald zouden worden [2]. Zoo zeer werd de behoefte aan eene versterking der zeemacht gevoeld, daar een 24tal Duinkerkers, evenzeer in eskaders verdeeld, op onze Moscovie-vaarders en Oostzeeschepen loerden, dat de convooiers, die anders in dit saizoen afgedankt werden, in dienst gesteld moesten worden, totdat de Kruisers in zee zouden zijn [3]. — Spoedig bleek, dat het den ingezetenen niet aan lust ontbrak, om, aangemoedigd en ondersteund door het Staatsbewind (soldaten en geschut werden van Landswege verstrekt), hun fortuin op zee ten koste van den vijand te beproeven. Er was bepaald, dat er in het geheel 24 commissies ter kruisvaart verstrekt zouden worden: 16 voor *Holland*, 8 voor *Zeeland*, en in de eerste dagen van November waren te *Rotterdam* alleen reeds aangiften geschied om 35 kruisers uit te rusten. Het lot moest beslissen, wie de voorkeur zouden krijgen [4]. Reeds in deze zelfde maand staken de eerste nieuwe Kruisers uit Zeeuwsche havens in zee [5]. Ja sommigen, thans naijverig op het voorrecht van hen, die volgens het laatste plakaat commissie van den Prins hadden bekomen, rustten te *Vlissingen* Kruisers uit op het plakaat van 1632. Zij en al wie verder wilde, verklaarden de Staten-Generaal, zouden mede premiën genieten uit het laatstelijk daartoe aangewezen middel [6]. 1639—1644.

Intusschen had de vermindering van het krijgsvolk te voet reeds sedert een geruimen tijd haar beslag gekregen. — In de eerste dagen van het nieuwe jaar (1643) vingen de daartoe gecommitteerde Heeren aan, met Zijne Hoogheid over dit onderwerp te raadplegen [7], en kwamen de Staten van *Holland* bijeen, bedacht op de taak om in al de ongelegenheden te voorzien, waartoe die vermindering leiden moest door den onwil en de geldelijke bezwaren, die zij bij de kapiteins moest veroorzaken [8]. Weinige dagen later leverde de Raad van State eenen voorslag in strekkende tot de reductie. Deze zou aan de Provinciën ter beoordeeling worden toegezonden, en voor den eersten Maart mocht men haar oordeel inwachten, opdat met het midden dier maand met de vermin- De vermindering van het krijgsvolk te voet krijgt haar beslag.

---

[1] Op voorslag van *Zeeland* (zie *Resol. Holl.* 3, 4, 14 Maart, 1643) was dit middel de belasting van 1 per cent voor de inkomende, en ½ per cent voor de uitgaande koopmanschappen.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 3 Oct.; 3 Nov. 1643. *Resol. Holl.* 26, 29, 30 Sept.; 12, 17 Oct. 1643.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 23 Oct.; 6 Nov. 1643. *Resol. Holl.* 29 Sept. 1643.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 22, 28 Oct.; 5 Nov. 1643. *Resol. Holl.* 6, 7 Oct.; 8, 10 Dec. 1643.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 7 Nov. 1643.

[6] *Resol. Stat.-Gen.* 30 Nov. 1643.

[7] *Resol. Stat.-Gen.* 12 Jan. 1643.

[8] *Resol. Holl.* 1643, p. 1 en 2.

1639—1644. dering van het krijgsvolk een begin zou kunnen gemaakt worden [1]. De Staten van *Holland* echter begrepen, dat de zaak tot genoegzame rijpheid gebracht was om geene nadere raadpleging der Provinciën meer te behoeven, en wilden zonder verder uitstel, volgens hun besluit van 20 December (1642), tot de reductie overgaan. Dit vernamen de Staten-Generaal, en deze zaak geenszins als aan het goedvinden der afzonderlijke Provinciën staande beschouwd willende zien, zonden zij eenigen uit hun midden om de Heeren van *Holland* over hun voornemen in dezen te onderhouden, met het verzoek dat Hun Edel Groot Mogenden geen »fundament van disorder in deze zaak wilden leggen!" Hun Hoog Mogenden, werd er bijgevoegd, waren, des gevorderd, tot wijziging van den voorslag bereid [2]. Ook de Prins toonde zich over de voortvarendheid der Provincie *Holland* bezorgd. Hij ontbood den Raadpensionaris en verklaarde hem, te wenschen, dat de Staten van *Holland* goed mochten vinden aan de andere Provinciën den tijd te laten. Om alle vermoeden, dat men uitstel zocht, weg te nemen, was Zijne Hoogheid bereid om bij de eerste gelegenheid ter Generaliteit te verschijnen en aldaar vast te doen stellen, dat de reductie in allen geval den 16den Maart in het werk zou gesteld worden [3]. — De Staten van *Holland* namen het aanbod van den Prins in zoo ver aan, dat zij Zijne Hoogheid verzochten met den Raad van State ter Generaliteit te verschijnen, ten einde de vermindering onherroepelijk vast te stellen; maar zij gingen verder, begeerende, dat de Raad van State van stonde aan mocht worden gemachtigd en gelast om de aanschrijving betreffende de reductie aan de Provinciën en de kapiteins te doen, opdat zij reeds den eersten Maart mocht worden ingevoerd, en in gevalle eenige Provincie daartoe niet gereed mocht wezen, dat dan de reductie niettemin voortgang zou hebben in *Holland* en in die Gewesten, waar men tot de uitvoering bereid zou zijn. Dit gevoelen werd onmiddellijk in de vergadering van Hun Hoog Mogenden, waar Zijne Hoogheid en de Raad van State tegenwoordig waren, medegedeeld. De Gedeputeerden vergaten niet daarbij aan te dringen, dat den kapiteins onverwijld de soldij, die zij nog te vorderen hadden, mocht worden voldaan, en dat bovendien voor het toekomende zoodanige middelen mochten worden vastgesteld, dat de compagniën stiptelijk alle maanden ten volle mochten werden betaald. Op de punten, die de voorslag van de Raad van State verder nog inhield, zouden de Heeren van *Holland* tegen den eersten Maart beraadslagen. — De andere Provinciën begrepen, op advies van Zijne Hoogheid en den Raad van State, zich met het gevoelen van *Holland* te moeten vereenigen. — Niettemin bleef er een niet onbelangrijk verschil bestaan: *Holland* beweerde, dat de reductie al het krijgsvolk te voet

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 16 Jan. 1643.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 20 Jan. 1643. *Resol. Holl.* 15, 16, 17, 19, 20 Jan. 1643.

[4] *Resol. Holl.* 21 Jan. 1643.

moest treffen; de andere Provinciën, dat ze zich niet verder uitstrekken moest, dan over de militie, begrepen in de drie Staten van oorlog: zoo doende zouden de 50 compagniën van 1628, benevens het regiment van DOUCHAN (vroeger van CHARNACÉ) buiten de reductie blijven. De Staten van *Holland* vonden geenszins goed hierbij te berusten, en slaagden er in om de anderen tot hun gevoelen over te halen [1]. Van nu aan hielden zij zich met ijver bezig om de gelden te vinden, tot de uitvoering van den maatregel en tot verzekering van de geregelde betaling der armée gevorderd [2]. Slechts door de betuiging, dat zij daarmede gereed waren, ten minste dat het geld op het oogenblik, dat het noodig zou zijn, niet zou ontbreken, verijdelden zij den toeleg om den maatregel alsnog uit te stellen [3]. Het liep tegen het einde van Maart, en nog werd de invoering der reductie door den Raad van State niet recht ter hand genomen, zoodat veel kapiteins de uitvoering nog als twijfelachtig beschouwden. Van den anderen kant zonden verscheiden kapiteins oude en invaliede soldaten naar *den Haag*, den last van hun onderhoud op den Staat of de Gemeente schuivende, zonder dat het bij een nog altijd uitblijvende degelijke monstering bleek, of die manschappen werkelijk het getal overschreden [4]. 1639—1644.

Nog eenigen tijd hielden de onderwerpen, die uit den maatregel voortvloeiden, en de vaststelling der middelen, die de volvoering der daarbij aangegane beloften verzekeren moesten, de Staten van *Holland* bezig [5], terwijl andere Provinciën achtereenvolgens de verzekering gaven, dat zij tot de uitvoering gereed waren of deze alreede bewerkstelligd was [6].

Zoo met eenen niet onbelangrijk verminderden en beter geregelden staat van oorlog te lande en met het vooruitzicht om, bepaaldelijk door de medewerking der Kruisers, het gezag op zee te handhaven, kon men eenigszins geruster den loop der gebeurtenissen in *Engeland* en hare terugwerking op onzen Staat afwachten.

Voortdurende aandrang tot het zenden van een Gezantschap naar *Engeland*.

Het bleef altijd de vraag, of de Ambassade, tot bemiddeling der tot een burgeroorlog uitgeborsten geschillen daar te lande, zou afgaan, ja of neen. JOACHIMI was overgekomen, en hoe voorzichtig deze staatsman ook was in het uitbrengen van een oordeel over de Engelsche zaken, de gesprekken met hem leidden de Staten-Generaal tot de overtuiging, dat zulk een Gezantschap zijn nut kon hebben [7]. Degenen, die de afzending der

---

1 *Resol. Stat.-Gen.* 22 Jan. 1643. *Resol. Holl.* 22, 23 Jan. 1643.

2 *Resol. Holl.* 23, 28 Febr. 1643.

3 *Resol. Holl.* 3, 4 Maart, 1643. *Resol. Stat.-Gen.* 3 Maart, 1643.

4 *Resol. Holl.* 6, 7, 14, 17, 18, 19, 20, 24, 26 Maart, 1643. *Resol. Stat.-Gen.* 4 April, 1643.

5 *Resol. Holl.* 29, 30 April; 6, 8, 9 Mei, 1643.

6 *Resol. Stat.-Gen.* 16 Febr.; 3 Maart; 4, 13 April, 1643.

7 *Resol. Stat.-Gen.* 10, 16, 30 Jan. 1643. *Resol. Holl.* 16, 17, 24 Jan. 1643.

1639— 1644. Ambassade tegen *Hollands* gevoelen doordreven, vonden van alle kanten aanbeveling van hun opzet. Zoo verklaarde de Venetiaansche Gezant GIOVANNI GIUSTINIANI, die, bestemd naar het Hof van den Keizer, in Januari 1643 uit *Engeland* herwaarts kwam [1], in een vertrouwelijk gesprek, dat geen Staat geschikter was, dan de onze, om als bemiddelaar tusschen den Koning en het Parlement op te treden [2]. Doch *Holland* bleef alsnog standvastig hare toestemming tot het vertrek der Gezanten terughouden.

---

[1] De betrekkingen tusschen de beide Republieken, die van onze Provinciën en van *Venetië*, waren steeds van weinig beteekenis. In het voorjaar van 1637 (wij zagen het hierboven, bladz. 22) was BOREEL tot Gezant derwaarts benoemd en zou zich reisvaardig houden. Doch, in weerwil van alle verzoeken, ook van den kant der Venetiaansche Signorie, was hij in het najaar nog in zijn vaderland. Hij werd hier, behalve door andere opgegeven redenen, teruggehouden door de hangende questie van étiquette: inderdaad was het nog niet zeker, dat de Venetiaansche Gezanten de onzen in het buitenland wel den titel van Excellentie zouden toekennen. In geval van neen, kon onze Gezant te *Venetië* ook van den Franschen en den Engelschen Gezant aldaar dien titel niet verwachten, en zoo zou hij zich van alle verkeer met hen uitgesloten zien. Dat talmen verdroot den Heer BOREEL ten laatste en hij verzocht, dat zijn broeder Dr. PIETER BOREEL in zijne plaats met die hoedanigheid van Gezant bekleed worden mocht. Intusschen was de oude Venetiaansche Ambassadeur in October (1637) door den Heer GIUSTINIANI vervangen. Aangezocht om het achterstallig subsidie, antwoordde deze Gezant, bij gelegenheid dat hij de Staten met de inneming van *Breda* gelukwenschte, dat als de Republiek, die hij vertegenwoordigde, eenigszins tot verademing zou gekomen zijn, zij hare toegenegenheid te onswaarts met daden zou toonen. In Januari 1638 hielden Hun Hoog Mogenden het er voor, dat BOREEL van den hem opgedragen post afzag; maar zij gingen niet over tot de benoeming van zijnen broeder. In Mei (1638) had geene der Provinciën iemand tot de openstaande betrekking aan te bevelen; alleen *Friesland* noemde den advokaat GRASWINCKEL. Een jaar later waren de andere Provinciën geneigd genoeg om een Ambassadeur te kiezen, maar *Holland*, op welk Gewest het voornamelijk aankwam, ging daartoe niet over. Wat er voor den handel te verrichten viel, kon door den Consul SONNEVELT geschieden, en de Venetiaansche Gezant deed niet veel meer dan gelukwenschen met door de onzen behaalde overwinningen. In November 1639 wenschte hij geluk met de vernieling van de Spaansche vloot bij *Duins*. — In Maart van het jaar 1641 vertrok GIUSTINIANI naar *Frankrijk*, alhier eenen Secretaris achterlatende. Een paar maanden later werd er weder een Gezant benoemd in den persoon van VOSBERGEN, drossaart van *St. Maartensdijk*, zoon van den Zeeuwschen Gedeputeerde ter Generaliteit. In November zou hij vertrekken. Doch in het gansche volgende jaar kwam er van zijne reize niets, en in Maart 1643 was hij hier te lande overleden: reeds was er een huis voor hem te *Venetië* gehuurd en waren zijne meubelen derwaarts overgebracht (*Resol. Stat.-Gen.* 29 Maart; 24 Juli; 14, 17, 18 Sept.; 1, 5, 6, 14, 16, 17, 19, 21 Oct.; 30 Nov.; 22, 28 Dec. 1637. 2, 19 Jan.; 8 Mei, 1638. 7 Mei; 3 Nov. 1639. 22 Maart; 1, 18, 29 April; 2 Mei; 5, 17, 23 Sept.; 1 Nov. 1641. 23 Maart, 1643).

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 22 Jan. 1643. *Resol. Holl.* 24 Jan. 1643.

Intusschen gaven de gedurige bemoeiingen van BOTHWELL aan den éénen, en van STRICKLAND aan den anderen kant, genoeg te doen. Tegen den laatste stak weldra een geweldige storm op. De voorstanders van den Koning ten onzent schenen het er op toegelegd te hebben, hem het behoud van zijn karakter hier te lande, hoedanig dat dan ook zijn mocht, onmogelijk te maken. Weinig te beduiden had het bezwaar, door BOTHWELL geopperd, dat STRICKLAND zich met de Staten van *Gelderland* in betrekking had gesteld tot mededeelingen, betreffende de openbare zaken van *Engeland*. Hier omtrent verzocht de Resident nader ingelicht te mogen worden. — Dat vreemde Gezanten zich tot de bijzondere Provinciën wendden, alsof al de Provinciën tegenover het buitenland niet ééne Mogendheid uitmaakten, dit streed voorzeker met dat begrip van staatsrecht, hetwelk de Staten-Generaal erkend wenschten te zien; doch aan STRICKLAND werd immers, allerminst door BOTHWELL zelven, het karakter van Gezant eener Mogendheid toegekend, en bovendien in de Vergadering van *Holland* was die afgevaardigde van het Parlement toegelaten geweest [1], en daarover had de Resident zich wel gewacht te klagen. Vandaar dat Hun Hoog Mogenden op dat bezwaar eenvoudig antwoordden, dat zij niet twijfelden, of BOTHWELL zou, na gedaan onderzoek, volkomen voldaan zijn [2]. Toch bleef de Resident op nadere inlichting, die *Gelderland* niet gaf, bij de Staten-Generaal aandringen [3]. — Doch er broedde feller tegenstand tegen STRICKLAND. Deze was voortgegaan met klachten tegen de toelating van uitvoer van krijgsbenoodigdheden naar *Engeland*, en gerugsteund door de hem bekende gezindheid van *Holland*, ontzag hij niets. Hij verklaarde, dat er geheele Papistische legers in *Engeland* waren, voorzien van wapenen en van officieren, uit deze landen derwaarts gezonden. Op het oogenblik, voegde hij er bij, lag er een groot schip te *Delftshaven*, dat met oorlogstuig werd geladen om op nieuw naar *Engeland* gezonden te worden »tot ruïne van de religie," en dat uit kracht van een paspoort, door de Staten-Generaal aan de Koningin van *Groot-Britannië* verstrekt. — De Staten van *Holland*, zulke klachten rechtmatig achtende, besloten de Generaliteit betreffende dat paspoort rekenschap te vragen [4]. — Den 21sten April (1643) werd er een nieuwe aangifte door STRICKLAND aan de Generaliteit gedaan: de Koning, verklaarde hij toen, had eene overeenkomst getroffen, dat er 24 schepen uit *Duinkerken* zouden uitloopen om gebruikt te worden tot afbreuk van het Parlement [5], en alsnu waren er twee van die schepen alreede door onze vloot heengelaten op een paspoort van den Prins van *Oranje*. Hierop verzocht hij, dat »van

1639—1644.

Er barst een storm tegen STRICKLAND los.

[1] Zie hierboven, bl. 389.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 31 Maart; 4 April, 1643.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 15, 16 Mei, 1643. *Resol. Holl.* 19 Mei, 1643.

[4] *Resol. Holl.* 20 Febr. 1643.

[5] Dit feit werd later door BOTHWELL ontkend (*Resol. Holl.* 19 Mei, 1643).

1639—1644. wege de Regeering" order mocht gesteld worden. — Ziedaar een uitdrukkelijke aanklacht tegen den Prins van *Oranje*, en eene vordering, dat »de Regeering" Zijne Hoogheid zou te recht stellen. — Geen wonder dat Zijne Hoogheid vuur vatte. Hij kwam ten heftigste op »tegen de blijkbare onwaarachtigheden ten zijnen nadeele aangevoerd," en verzocht ernstig om behoorlijke voldoening en eerherstel. De Staten van *Holland*, dit door middel van het Lid der Edelen in hunne vergadering vernemende, besloten alleenlijk STRICKLAND te verzoeken, aan Gecommitteerden van Hun Hoog Mogenden mede te deelen, of hij tot zulke aantijgingen bepaaldelijk gemachtigd was. Maar de Staten-Generaal, die eerst, zonder van de zaak van 's Prinsen paspoort te gewagen, aan STRICKLAND geantwoord hadden, dat aan TROMP last was gegeven alle in- en uitzeilende oorlogschepen van den vijand aan te tasten en te vernielen [1], kwamen, zoodra hun de verontwaardiging van Zijne Hoogheid kenbaar was geworden, op de zaak terug. Den 28sten April, namelijk, kwam de President, toen de Heer VAN RIPPERDA, met een voorstel voor den dag. Weinige dagen geleden was in de vergadering gelezen een »fameus libel" (hij bedoelde de verklaring van STRICKLAND), waarin Zijne Hoogheid zeer hatelijk werd bezwaard, en zijne handelingen als misdadig gelaakt werden. Zijne Hoogheid had hem verzocht aan de Vergadering te verklaren, dat de inhoud van dat stuk lasterlijk was, en dat STRICKLAND derhalve tot het geven van voldoening moest verplicht worden: anders zou Zijne Hoogheid op middelen bedacht moeten zijn, om dien persoon buiten Hun Hoog Mogenden om tot het geven van voldoening te nopen. Na deze mededeeling beval de Voorzitter de zaak als zeer gewichtig aan de ernstige overweging der Vergadering aan: zoo, zeide hij, werd Zijne Hoogheid in het land hatelijk gemaakt, en alhier tweedracht gesticht. Een dergelijke snoode toeleg was uit andere handelingen van STRICKLAND mede gebleken. Hij was vermetel geworden, omdat men het zich niet aangetrokken had, dat hij bepaalde staatsleden had beschuldigd, en zoo had hij ten laatste Zijne Hoogheid zelve aangerand, wiens trouw en zorg voor den Staat steeds op wonderbare wijze was gebleken. Hun Hoog Mogenden moesten toonen, dat deze Staat zelf door dien laster was beleedigd. En hoe? dat kon men weten, wanneer men zich slechts herinnerde, hoe de Staten in 1582 de eer van Prins WILLEM I hadden gehandhaafd [2]. Ten slotte: de leden moesten bedenken, hoe het een ieder hunner smaken zou, in zijne eer, »waardoor men eigenlijk leefde," gekrenkt te zijn, en hoe moest zoo iets dan zulk een hooggeplaatst persoon niet grieven? — Hun Hoog Mogenden verklaarden op deze uitnoodiging, de beleediging

---

[1] *Resol. Holl.* 27 April, 1643. *Resol. Stat.-Gen.* 25 April, 1643.

[2] Waarop doelde de Voorzitter? Wilde hij zeggen, dat de Staten van *Holland* op den laster, waaraan de Prins wegens zijne aansluiting aan ANJOU bloot stond, geantwoord hadden door hem de soevereiniteit op te dragen?

aan te merken, als den Staat aangedaan, en dat er dienovereenkomstig behoorde gehandeld te worden. — Zij droegen de taak op aan eene Commissie, bestaande uit de Heeren VAN GENT, SONCK, VOSBERGEN en DONIA. Deze Heeren zouden STRICKLAND in de vertrekkamer van Hun Hoog Mogenden ontbieden en hem de vraag voorhouden, of hij dat geschrift op last van het Parlement had ingediend, of op eigen hand. Had hij het gedaan op last van het Parlement, dan moest hij zulks schriftelijk bevestigen [1]. 1639—1644.

De Gecommitteerden waren spoedig gereed met hun rapport. Dit verzochten de Provinciën schriftelijk te mogen ontvangen, ten einde daarop haar advies uit te brengen. De Heeren van *Holland* vonden de zaak bedenkelijk. Zij waren van oordeel, dat uit het rapport gebleken was, hoe zoo door het Engelsche Parlement als door de Nederlandsche Staten-Generaal in deze zaak niet met zoodanige omzichtigheid gehandeld was, als wel had behoord, en dat in de conclusie des Voorzitters, waarmede de Staten-Generaal zich den 28sten April vereenigd hadden, te harde termen waren gebruikt. Dus begrepen zij, dat men den tegen STRICKLAND aangevangen strijd zou hebben te staken, en ten eerste van wege dezen Staat met eene »discreete pen" aan het Parlement een brief moest schrijven, ten einde die Vergadering met grondige redenen tot een billijker gevoelen te brengen aangaande den Prins, die, zoo spraken Hun Edel Groot Mogenden, zich altijd trouw en hooglofelijk omtrent den Staat had gekweten. — De Gedeputeerden van *Holland* ter Generaliteit, hoezeer hun getal, als gemeenlijk bij gewichtige beraadslagingen, aanmerkelijk versterkt was, slaagden er niet zoo spoedig in om Hun Hoog Mogenden tot een besluit in dien zin over te halen. Vóórdat er een eindbeslissing genomen was, vervoegde zich de Heer STRICKLAND bij den Raadpensionaris, en overtuigde hem, dat hij niet voorbarig noch op het schrijven van een bijzonder persoon, maar op aanschrijving van den Heer PYM en na ontvangst van eene door den Klerk van het Lager Huis geteekende acte, ter Generaliteit de verklaring en klacht had ingediend, die als een fameus libel van »eenen" STRICKLAND door deze Vergadering was bejegend; en dat het niet waar was, dat hij dien last van het Parlement door een klagend bericht zou hebben uitgelokt. Dit een en ander, betuigde de Afgevaardigde, was hij bereid met de stukken te staven. De Staten van *Holland*, dit vernemende, stelden ter Generaliteit voor, dat op nieuw Gecommitteerden benoemd zouden worden om STRICKLAND nader te hooren. Hiermede vereenigden zich de Staten-Generaal, en STRICKLAND werd op nieuw gehoord. Hij herhaalde wat hij aan den Heer CATS gezegd had; vertoonde de oorspronkelijke brieven, en bevestigde alles met zijn woord van eer als edelman: zoo eenig lid van het Parlement zijne verzekering dat hij 's Konings plan om schepen uit *Duinkerken* te bekomen, eerst uit het schrijven van den Heer PYM vernomen had, mocht logenstraffen, hij was bereid zijne verklaring tegen zulk een

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 28 April, 1643.

1639—1644. leugenachtige aantijging vol te houden. — Alsnu namen de Staten-Generaal een besluit, waarin vrij wat minder heftige uitdrukkingen gebezigd werden, dan aanvankelijk in deze zaak waren gebruikt. STRICKLANDS schriftelijk vertoog, dus verklaarden zij, was valsch en onwaarachtig voor zoo verre het van Zijne Hoogheid gewaagde, en om den persoon van deze Zijne Hoogheid hadden Hun Hoog Mogenden het zich aangetrokken: derhalve zou aan het Parlement geschreven worden, ten einde deze Vergadering in de gelegenheid te stellen het bezwaar uit den weg te ruimen. Middelerwijl, dus besloten zij verder, zouden geene geschriften van STRICKLAND worden aangenomen, zonder nadere resolutie van Hun Hoog Mogenden. Op deze laatste clausule lieten de Heeren van *Gelderland* aanteekenen, dat zij niet gelast waren, geene stukken van STRICKLAND aan te nemen. Maar *Holland* had bezwaar tegen het geheele besluit: deze Provincie begreep niet verder te moeten gaan, dan tot een bescheiden verzoek, aan STRICKLAND te doen, dat hij, zoo hij eenig vertoog tot de Staten had te richten, zulks niet meer zou doen op last van een der beide Huizen, maar van het geheele Parlement van *Engeland*. Niettemin werd het besluit van Hun Hoog Mogenden niet gewijzigd en schoot dien van *Holland* niets over, dan daartegen te protesteeren [1]. STRICKLAND, mededeeling van het besluit van Hun Hoog Mogenden bekomen hebbende, verlangde daarbij een afschrift van het protest, hetwelk, naar hij vernomen had, door *Holland* daartegen was ingebracht, opdat hij dit tegelijk met het besluit naar *Engeland* mocht opzenden. *Holland* echter vond, naar het schijnt, zwarigheid om zich tegenover een vreemd land zoo kennelijk van de Staten-Generaal af te scheiden. Althans de Staten dier Provincie willigden dat verzoek niet dadelijk, noch ten volle in. Zij gaven geen afschrift van hun protest, maar lieten daarvan den hoofdinhoud door den Raadpensionaris mondeling aan STRICKLAND mededeelen. Voorts verzochten zij dezen de verzending op te houden, totdat hij den brief van Hun Hoog Mogenden aan het Parlement zou ontvangen hebben. Diensvolgens maanden zij de Staten-Generaal tot het leveren van dien brief aan; doch dezen kwamen met allerlei zwarigheden voor den dag: men wist niet, in welke taal men zou schrijven, in het Latijn of in het Fransch, of wel in het Nederlandsch, ten einde het Parlement, hetwelk ons in het Engelsch schreef, op gelijke wijze te bejegenen; ook was men verlegen met de inrichting van den brief en de te bezigen titels. Die van *Holland* beschouwden dit als louter voorwendsels, en zij bleven aandringen op het stellen en afgaan van den brief. Intusschen ontvingen Hun Hoog Mogenden eene missieve rakende de zaak van STRICKLAND, en dat van de beide Huizen van het Parlement [2]. Dit alleen reeds kon de Staten overtuigen, dat het gedrag en de verklaringen van den Afgevaardigde niet zouden

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 29, 30 April; 1, 4, 6, 7 Mei, 1643. *Resol. Holl.* 1, 4, 5, 6, 7, 8 Mei, 1643.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 19, 22, 28 Mei, 1643. *Resol. Holl.* 13, 15, 19, 20 Mei, 1643.

gewraakt worden. Ook *Holland* roerde de zaak verder niet aan [1]. Sedert klaagde STRICKLAND meermalen, dat hij geen antwoord op zijne propositiën bekwam; doch ook BOTHWELL kon zich in geenen deele op de voorkomendheid der Staten beroemen. Immers moest hij herhaaldelijk aandringen op antwoord op de door hem vroeger gedane propositiën [2]. Den 9den Juli verscheen hij in de vergadering der Staten-Generaal met een nieuwen geloofsbrief van Zijne Majesteit, en eene Verklaring, die hij aan Hun Hoog Mogenden mededeelde. Daags daaraan vervoegde hij zich met dezelfde stukken (van de Verklaring was eene Nederlandsche vertaling vervaardigd) in de vergadering der Staten van *Holland*, waar hij verzocht dat een en ander luide zou worden voorgelezen. Dit werd toegestaan. De Verklaring was van den volgenden inhoud: Zoodra zijne Majesteit vernomen had, dat de beide Huizen van zijn Parlement in de zaak van hun verschil met de Kroon »eenen" STRICKLAND in hoedanigheid van openbaar minister tot Hun Hoog Mogenden hadden gezonden, had hij zijnen Resident gelast hem bij hen te wraken. Desniettemin hadden zij hem ontvangen en met hem onderhandeld, en dat wel niettegenstaande de Engelsche wet medebracht, dat het alleen den Koning voegde met buitenlandsche Staten te handelen, zooals zij ook zeer goed wisten, daar zij aan hunne onderhandelingen met de Koningen van *Engeland* eenen nimmer te vergeten bijstand te danken hadden gehad. Het Parlement was samengeroepen krachtens een besluit van zijne Vorstelijke genade, en het had geen recht om zijn eigen bestaan zoo onbepaald lang te rekken en op het gebied van zijn Koninklijk gezag te treden. Maar al duurde eenig Parlement ook wat langer dan gewoonlijk, zulks veranderde den regeringsvorm geenszins, noch gaf recht tot onderhandeling met het buitenland: weshalve hij verklaren moest, dat zij met de alliantie, tusschen de Engelsche Kroon en de Staten bestaande, in strijd gehandeld hadden door beurtelings met hem en met zijne onderdanen te onderhandelen. Ook zou hij en tegen dien STRICKLAND en tegen allen anderen, die zonder last zouden onderhandelen, als tegen verraders van zijne Kroon en waardigheid, in rechte optreden. Die waardigheid werd ook aangerand in eenige traktaatjes en boekjes, onder hunne onderzaten voorzeker met medewerking van dien STRICKLAND uitgestrooid, waarin hij belasterd werd alsof hij de papisterij ware toegedaan en verandering in de religie zocht in te voeren. Hiertegen riep hij God tot getuige: hij beleed de Gereformeerde religie, veroordeelde alle papisterij en andere secten, en was bovendien bereid alle waarlijk gevoelige conscientiën door een nationale Synode gerust te doen stellen. Men verspreidde, dat te *York* en in zijn leger

1639—1644.

Brief en Verklaring van den Koning van *Groot-Britannië*.

[1] Had BOTHWELL verzocht, dat STRICKLAND niet meer tot het doen van propositiën tot de Staten-Generaal zou worden toegelaten (*Resol. Holl.* 19 Mei, 1642), zoo schijnen Hun Hoog Mogenden dienovereenkomstig gehandeld te hebben: althans kwam een bericht, dat STRICKLAND tot hen richtte, hun den 1sten Augustus door den kamerbewaarder toe (*Resol. Stat.-Gen.* 1 Aug. 1643).

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 15, 16, 20, 28 Mei; 1 Juli, 1643. *Resol. Holl.* 15 Mei, 1643.

1639— de mis bediend werd: dit was een verdichtsel. Nauwelijks de vijftigste man in het
1644. leger van den Graaf van *Newcastle* was papist, en slechts aan de rebellie der zich noemende Protestanten was het te wijten, dat de Koning die Papisten in dienst had moeten nemen. Ook vernam hij, dat door toedoen van STRICKLAND een groote hoeveelheid wapenen en oorlogsbenoodigdheden aan zijne rebellen werden toegevoerd, en dat op een tijdstip dat de dwang der rebellen zoo hatelijk geworden was, dat men liever gevangenis en berooving van goederen gedoogde, dan er zich willig aan te onderwerpen: zelfs de kwaadgezindsten zijner onderdanen schaamden zich de dus in veiling gebrachte goederen te koopen; maar de onderzaten van Hun Hoog Mogenden kochten en vervoerden ze: een bedrijf, dat hem zeer griefde en, dit verzocht hij, door hen zou worden verboden. Nam hij in aanmerking, zoowel dat het recht aan zijne zijde was, als dat zijne legers in den laatsten tijd verscheidene voordeelen behaald hadden, en dat thans al de Grooten des Lands, het grootste deel van den Adel, het gros der voornaamste burgers en de geleerdste en godzaligste godgeleerden zijne partij gekozen hadden, dan twijfelde hij niet of hij zou de nieuwigheidzoekers spoedig betere zeden leeren. Intusschen verwachtte hij van zijne bondgenooten de bevordering van zijne eer en van het welvaren zijner getrouwe onderdanen, volgens de traktaten, vertrouwende dat de Staten-Generaal zoo bezorgd zouden zijn voor zijne eer en recht, als hij zou wezen voor de hunne: immers wist men niet hoe spoedig door het toedoen van dezelfde soort van lieden voor hen noodig kon zijn, wat hij thans voor zich van hen begeerde. Vergiste hij zich niet grootelijks, zoo bedreigden zij, die zijnen vrede verstoord hadden, ook den hunnen. Ten einde zij volkomen ingelicht mochten zijn omtrent den tegenwoordigen staat der zaken in zijn Rijk, zoo zond hij hun hiernevens zijne laatste boodschap, die van den 22sten April, aan beide Huizen van zijn Parlement. Wat hij bij die boodschap verklaarde, zou, daaraan twijfelde hij niet, ook hen volkomen voldoen en hen bewegen bij openbare acten al zijne grieven te herstellen, opdat zoodanig verbond tusschen hen bevestigd mocht worden, als strookte met den wensch, dien hij getoond had te koesteren, toen hij, op hunne ambassade, zijne beminde dochter had afgestaan, opdat zulks, overeenkomstig hun verzoek, den band van een huwelijk tusschen de beide Staten zou leggen. — Inderdaad stonden de zaken des Konings in dezen tijd gunstiger, en het was voor diegenen, die meer genegenheid voor de Parlementsgezinden gevoelden, raadzaam, bedacht te zijn op de gevolgen, welke het herstel van den Koning in het gezag hebben kon voor dezulken hier te lande, die aangeduid werden als bestrijders van het gezag der Staten en als menschen van denzelfden stempel als de opstandelingen in zijn Rijk. — Toch maakte men geen haast met de beantwoording zoo van den brief en de Verklaring des Konings, als van de uitvoerige rede, met welke BOTHWELL deze had toegelicht. Alleenlijk gaf men hem dadelijk op zijn verzoek een bewijs, dat hij zich met de overlevering van een en ander van zijne taak gekweten

1639—1644.

Aandrang tot het zenden van een buitengewoon Gezantschap naar *Engeland*.

ad [1]. — Intusschen ging van de Synode van *Zeeland*, ondersteund door de Staten van t Gewest, een voorstel uit, wel geschikt om de aandacht der gemeente op de zaken n *Engeland* te bepalen, en het ongeduld gaande te maken tegen die staatslieden, elke door de buitengewone Ambassade derwaarts op te houden, zich eene zaak, waarmede e godsdienst zoo zeer gemoeid was, niet genoegzaam schenen aan te trekken, tevreden o hun handelsbelang slechts daarbij hetzij geen schade leed, hetzij zelfs baat vond. — eeds den 28sten April (1643) had de Heer VAN VOSBERGEN, op last van de Staten van *Zeeland* voorgesteld, vast- en bededagen te houden voor den welstand van *Groot-Britannië*, pdat de geschillen ter eere Gods en tot behoudenis des Konings beslecht mochten vorden, en de Gereformeerde Religie aldaar door die geschillen geene schade lijden nocht. Toen was bepaald, dat Hun Hoog Mogenden de belangen van *Engeland* bij gelegenheid van den gewonen biddag zouden gedenken. — Dit docht dengenen, die het denkbeeld geopperd hadden, niet voldoende. Althans den 14den Juli geschiedde ter Generaliteit mededeeling van een voorstel, door Gedeputeerden van de Kerken van *Zeeland*, voorzien van aanbevelingsbrieven der Staten van dat Gewest, in de Synode van *Zuid-Holland* gedaan. Daarbij drongen die Gedeputeerden aan op het houden van eenen bededag en van wekelijksche of maandelijksche bidstonden voor de Kerken van *Engeland* en *Ierland*. Het was al de wereld bekend, zeiden zij, in wat ellendigen toestand door den binnenlandschen oorlog die Kerken geraakt waren, welke zooveel goeds naar ziel en lichaam aan de Kerken en den Staat dezer Landen gedaan hadden: als één lid leed, voegden zij er bij, dan leden alle leden mede, en het geneesmiddel moest niet verzuimd worden: bededagen toch waren het soevereine middel om den brandenden toorn Gods van zijne Kerken af te keeren. Tevens wenschten zij, dat men aan Hun Hoog Mogenden en Zijne Hoogheid verzoeken zou, dat zij elk naar vermogen als middelaars zouden gelieven te waken voor de ware Christelijke Gereformeerde Religie, en alles toe te brengen wat tot rust en vrede van Gods Kerk in die Rijken zou kunnen strekken. — Dit was derhalve een andere manier om de Staten van *Holland* aan te manen de Ambassade ter bemiddeling niet op te houden. Telkens en telkens op nieuw hadden de Staten-Generaal dit verzoek tot de Heeren van *Holland* gericht, en ook JOACHIMI drong thans, op grond van de berichten, die hij uit *Engeland* ontving, op de ambassade aan [2]. Doch de meerderheid van *Holland* liet zich nog altijd niet bewegen, en verlangde maar, dat JOACHIMI, die uitvluchten scheen te zoeken, naar zijn post zou wederkeeren [3]. Zoo lieten zich de Staten van *Holland* door dat voorstel der

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 9 Juli, 1643. *Resol. Holl.* 10 Juli, 1643.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 16 Maart; 28, 29 April; 23 Mei, 1643. *Resol. Holl.* 17 Maart; 21, 22 April; 23 Mei, 1643.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 28 Mei; 6, 15 Juni; 14, 20 Juli, 1643. *Resol. Holl.* 17 Maart; 1, 2 Mei; 10, 17, 18 Juli, 1643.

1639—1644. Zeeuwsche Kerken geenszins tot een overijld besluit bewegen. Integendeel, zij besloten, dat dit voorstel aan hunne lastgevers zou worden medegedeeld; dit, onderstelden zij, zou tijd kosten, en intusschen zouden hunne Commissarissen op de Zuid-Hollandsche Synode te zorgen hebben, dat deze Vergadering niet op een besluit in deze zaak wachtte, maar op den behoorlijken tijd uitéénging [1].

Middelerwijl scheen het Parlement zijne eigene zaak hier te lande te bederven, daar op zijnen last verscheidene rijk geladen Hollandsche schepen gearresteerd werden, op grond dat eenige Engelsche scheepjes, die op de Vlaamsche havens voeren, ten onzent waren opgebracht. Hun Hoog Mogenden besloten op dat bericht, dat die scheepjes zouden worden ontslagen, mits zij geene contrabanden in hadden, aan den vijand of aan ingezetenen dezer landen behoorende [2]. — De vraag over den uitvoer van contrabanden was reeds sints lang een oorzaak van verschil geweest. — In Maart (1643) kwam tot de Staten-Generaal het verzoek van wege de Admiraliteit van het Noorder-Kwartier, dat Hun Hoog Mogenden den uitvoer van oorlogsbehoeften algemeen gesloten zouden houden, of anders zou zij evenzoo moeten handelen als de anderen. — Zoo moest men tot de erkentenis komen, dat aan het verbod van contrabanden de hand niet werd gehouden: was dit de ware staat van zaken, dan was degeen, die zich door het verbod gebonden achtte, het slachtoffer van zijne nauwgezetheid, en was het van den anderen kant ondoenlijk om eenig Engelsch schip, op grond dat het contrabanden voerde, aan te houden of op te brengen. — Naar aanleiding van dat verzoek richtten Hun Hoog Mogenden de vraag tot de Heeren van *Holland*, of er een middel zou zijn om dien uitvoer krachtdadig tegen te gaan, of wel, of het niet beter zou zijn den handel met contrabanden algemeen en onbeperkt, dus zoowel op des vijands als op der neutralen landen, vrij te laten, mits de handelaar een derde verhooging betaalde op het recht van het Land [3]. — De Staten-Generaal konden met dit denkbeeld vrede hebben, omdat het opheffing van de moeilijkheid beloofde, die den Koning van *Groot-Britannië* tot wapening en verzorging van zijn leger in den weg werd gesteld. — Hoe dit zij, de vraag werd bij de Staten van *Holland* aanhangig gemaakt en maakte het onderwerp eener » besogne" uit, waartoe gecommitteerd werden de Heeren der voornaamste koopsteden, met name, *Dordrecht*, *Delft*, *Amsterdam*, *Rotterdam*, *Hoorn* en *Enkhuizen* [4]. — De grond, dien de Staten-Generaal gehad mogen hebben om de vrijlating van den uitvoer van contrabanden te begeeren, moest juist de Heeren van *Holland* afkeerig van dat denkbeeld maken. Vandaar voorzeker, dat van die besogne niets vernomen werd. Maar toen de behoefte aan toevoer voor den Koning in den zomer (van 1643) begon te verminderen,

Vraag, of men den uitvoer van contrabanden zou vrijlaten.

[1] *Resol. Holl.* 14 Juli, 1643.
[2] *Resol. Stat.-Gen.* 21 Juli, 1643.
[3] *Resol. Stat.-Gen.* 17 Maart, 1643.
[4] *Resol. Holl.* 19, 24 Maart, 1643.

werd de vraag betreffende de contrabanden vernieuwd naar aanleiding van brieven van den Vice-Admiraal WITTE CORNELISZOON DE WITT, die inlichting verzocht omtrent sommige artikelen, of hij ze al of niet voor contrabanden had te houden, en de vraag deed, of de schepen, die men in volle zee niet had kunnen onderzoeken, opgezonden moesten worden aan het een of ander Collegie ter Admiraliteit: reeds hadden hij en de Commandeur BANKERT gemeend in zulk geval eenige schepen te moeten opzenden. — Deze vragen nu werden onderworpen aan het oordeel eener Commissie, even als de vorige samengesteld, met dit onderscheid, dat in plaats van *Delft*, de steden *Haarlem* en *Medemblik*, en het Lid der Edelen door den Heer VAN WIMMENUM, daarin vertegenwoordigd waren. Op het rapport dezer Commissie werd alstoen onder anderen besloten, dat men aan de bezetting der Kust voortaan weder zoo ernstig als ooit de hand zou houden; dat zoodra dit aan de belanghebbende Mogendheden aangekondigd zou zijn, alle vaart op de Vlaamsche havens verboden zou wezen; dat tot op dat tijdstip de schepen van neutralen, die uit en in de Vlaamsche havens voeren, onderzocht zouden worden, als vóór dezen, en de schepen, door den Vice-Admiraal en den Commandeur opgezonden, zouden worden vrijgelaten, nadat evenwel de contrabanden, bijaldien ze dezulke inhielden, daaruit gelicht zouden zijn, en dat met verklaring dat zulks geschiedde op grond dat de schippers met den eisch onbekend waren geweest. Toch bleef de vraag nog gesteld, of men niet tot eene geheele vrijstelling van den uitvoer van contrabanden, uit ons eigen land, zou overgaan. Doch nu verlangden wederom de Provinciën, dat de toegang tot de Vlaamsche havens dadelijk geheel gesloten zou wezen, zonder een tijdstip, waarop de blokkade op nieuw streng gehandhaafd zou zijn, af te wachten, en TROMP verklaarde, dat de gestrenge inachtneming der blokkade nimmer was opgeheven en hij zich derhalve aan de oude bepalingen zou houden. Ziedaar een nieuw verschil tusschen *Holland* en de Provinciën; doch weldra gaven deze laatsten toe. Immers hadden die van *Holland* een onomstootelijken grond: tegenwoordig bestond onze kustvloot uit niet meer dan twaalf schepen, en de vloot van het Parlement telde er veertig: hoe dan in het gezicht van zulk eene macht vol te houden, dat de blokkade ... (1639—1644.)
lreede gehandhaafd zou worden? Wel toonde het Parlement zijne welwillendheid, aar het de vrijlating van de hier te lande opgebrachte schepen beantwoordde met het ntslag van de Hollandsche schepen in *Engeland* aangehouden; maar het ging niet aan, eheel en al van de welwillendheid van eene vreemde Mogendheid afhankelijk te zijn. Bovendien 's Konings partij kon de overhand krijgen, en de vloot onder het gezag van zijne Majesteit komen, en hoe dan ons gezag te doen gelden, als de Engelschen onze lokkade, op grond van onvoldoende bezetting, niet wilden erkennen [1]?

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 1 Aug. 1643. *Resol. Holl.* 7, 8, 10, 11, 30 Juli; 1, 4, 5, 8, 10 Aug.; . 306. 23, 24 Sept. 1643.

1639—1644. Nog altijd was de Verklaring van den Koning van *Groot-Britannië* niet beantwoord, en tot het afgaan der buitengewone Ambassade naar *Engeland* nog geen besluit genomen. BOTHWELL hield aanhoudend ernstig op antwoord aan, en het haperde aan *Holland*, welke Provincie niet verlangde, dat STRICKLANDS proposities onbeantwoord bleven, terwijl die van BOTHWELL beantwoord werden. Eerst den 12[den] Augustus kwamen de Staten van *Holland*, op de bedreiging van den Resident, dat hij de Verklaring van Zijne Majesteit, gepaard aan zijn protest tegen het uitblijven der beantwoording, door den druk wereldkundig zou maken, met het stellen van een concept van antwoord gereed; doch nu hadden de Heeren van *Leiden* tegen dat ontwerp weder verscheiden bedenkingen [1].

Tegelijker tijd werd de aandrang op *Holland*, dat men toch eindelijk tot de ambassade zou besluiten, sterker dan ooit. JOACHIMI verklaarde thans ronduit, dat hij alleen in *Engeland* geen dienst kon doen [2]. Eindelijk lokte de lange tegenstand van *Holland* eene plechtige verklaring der zes andere Provinciën uit. Daarbij stelden zij *Holland* verantwoordelijk voor hetgeen onder Gods met zekerheid te verwachten zegen door zulk een heilig werk, als de ambassade, verhoed zou kunnen worden, en betuigden de jammerlijke tragedie harer bondgenooten en geloofsverwanten niet met goede oogen en van verre te kunnen aanzien. Liet men de ambassade na, dan zouden de vredelievende Engelschen hunne meening gewettigd zien, dat deze Staat uit hunne onlusten zijn voordeel zocht. [3] — Niettemin hield *Holland* zoo wel een besluit tot het vertrek der Ambassade, als het antwoord aan BOTHWELL, nog een geruimen tijd op. Zelfs schenen de Provinciën zich alsnog te zullen laten welgevallen, dat JOACHIMI al vast alleen naar *Engeland* vertrok [4]; doch deze Gezant zocht uitvluchten en beval de buitengewone ambassade aan met het voorbeeld van *Frankrijk*, van wege welk Rijk mede een buitengewoon Gezant, met name de Heer HARCOURT, tot bijlegging van de geschillen zou worden afgezonden. Ten laatste belastten de Staten van *Utrecht* hunnen Gedeputeerde, den Heer VAN WEEDE, in het bijzonder met de taak om tot maatregelen te doen besluiten, geschikt om *Holland* tot het gewenschte doel te bewegen. Dit leidde tot een bezending

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 22, 28 Juli; 12 Aug. 1643. *Resol. Holl.* 28, 30 Juli; 1, 6, 7, 11, 12, 13 Aug. 1643.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 28 Juli; 7, 8 Aug. 1643. *Resol. Holl.* 29 Juli; 6, 7, 8 Aug. 1643.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 12 Aug. 1643. *Resol. Holl.* 13 Aug. 1643.

[4] Aan den Koning zou bericht worden, dat onze Gezant in zijne gewone bediening wederkeerde »om te letten op de actiën van den Ambassadeur van den Koning van *Spanje*, vijand van dezen Staat, alsmede om in het Rijk de zaken, de ingezetenen dezer Landen betreffende, te bevorderen." Later werd besloten, die woorden »te letten op de actiën — van dezen Staat" uit de Instructie te lichten (*Resol. Stat.-Gen.* 20 Aug.; 4 Sept. 1643).

1639—1644.

'an Hun Hoog Mogenden tot de Staten van *Holland*, waarvan de uitslag was, dat men ,ou afwachten, wat Hun Edel Mogenden besluiten zouden. En niet te vergeefs oefenden le Provinciën dit geduld: want in het begin der maand October (1643) namen de Staten van *Holland* de instructie, in der tijd voor het buitengewoon Gezantschap gesteld, n ernstige overweging, en daar zij naar hunnen zin gewijzigd werd, hield niets het vertrek der Ambassade langer tegen. Aan BOTHWELL en STRICKLAND beiden werd alsnu te kennen gegeven, dat de Gezanten de verlangde antwoorden zouden overbrengen: vooral in een opzettelijk antwoord aan den Koning zagen die van *Holland* groot bezwaar, en alleen reeds om van de verplichting tot zulk een antwoord ontheven te wezen, zouden zij tot de buitengewone ambassade hebben willen overgaan. Toch liep het nog tot in Januari van het volgende jaar (1644), eer de Heeren BOREEL en VAN RENSWOUDE, benevens den gewonen Gezant JOACHIMI, naar *Engeland* scheep gingen. Vroeger had men geene schepen tot hunne reize kunnen missen, en was *Holland* niet gereed om de tot die reize noodige gelden voor te schieten [1].

Eindelijk stemt *Holland* toe in de Ambassade naar *Engeland*.

Behalve den spoedig verwachten en inderdaad weldra voorgevallen dood van RICHELIEU en LODEWIJK XIII, die onder het regentschap der Spaansche Koningsweduwe van *Frankrijk* op gunstige vredesvoorwaarden mocht doen hopen, was ook de toestand van *Engeland* wel geschikt om *Spanje* en den Keizer het oogenblik gekomen te doen achten om met ernst naar het openen van vredesonderhandelingen te streven. Zegevierde ten slotte het Parlement, dan was er aan geene rechtstreeksche of zijdelingsche ondersteuning van *Engeland* meer te denken, en al kwam Koning KAREL I eenmaal den tegenstand te boven, dan zou hij niettemin de verzoening met zijne onderdanen door waarborgen mogelijk moeten maken, aan den Protestantschen en Antispaanschen geest gegeven. Vandaar dat de toebereidselen tot den algemeenen vredehandel ernst begonnen te worden, en dat ook de Staten-Generaal en de bijzondere Provinciën overleiden, welken last hunnen Gevolmachtigden naar *Munster* mede te geven.

De wensch naar vrede wordt ernst bij den Keizer en *Spanje*.

In het najaar van 1642 vaardigde de Keizer den Dominikaner monnik, Pater GEORGE VAN EBERSTEIN, met eenen brief van den Graaf VAN TRAUTMANNSDORF, 's Keizers eersten minister, naar *Parijs*. Hij vond den Kardinaal DE RICHELIEU niet meer in leven; doch dit scheen veeleer de hoop op het slagen zijner zending te moeten versterken. Die brief betuigde 's Keizers gezindheid tot vrede: tegen zijnen zin was hij bij zijne troonsbeklimming in den oorlog medegesleept, en steeds had hij door het zenden van Gezanten naar *Keulen*, *Nürnberg* en *Hamburg* getoond, dat hij herstel van den vrede en van de oude vriendschappelijke betrekking tot *Frankrijk* zocht. In de overeenkomst, te *Hamburg*

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 19, 25, 26, 27, 29 Aug.; 5, 12, 19, 22, 24, 25, 26 Sept.; 3, 12, 13, 17, 22, 23, 26 Oct.; 6, 7, 10, 16, 22 Nov.; 5, 9, 14, 16, 30 Dec. 1643. *Resol. Holl.* 12, 13 Aug.; 16, 17, 23, 24, 25, 26 Sept.; 1, 3, 9, 10, 12, 13 Oct.; 26, 27, 28 Nov. 1643.

1639— 1644. getroffen, was bepaald, dat de Gedeputeerden der verschillende partijen zich den eersten December, 1641, ter bestemder plaatse zouden bevinden om den dag van den aanvang der onderhandelingen te bepalen. Maar van wege den Koning van *Frankrijk* was tot nog toe niemand verschenen. Derhalve, bewogen door de belangen der verscheurde en bedreigde Christenheid, wenschte de Keizer de zaak weder levendig te maken. — Hierop gaf de Fransche Regeering een eenigszins bits antwoord. Aan den Koning had het niet gelegen, dat het bloedvergieten niet gestaakt was, en 's Keizers handelingen, die tot den vrede moesten voorbereiden, waren meer schijn dan wezen. Terwijl *Frankrijk* reeds in 1636 de paspoorten verleend had voor de gevolmachtigden van die van 's Keizers zijde, had het nog altijd gehaperd aan den vereischten vorm der paspoorten voor de vertegenwoordigers van *Frankrijks* bondgenooten, met name de Hessen en Zweden, van welke de Koning zich in geen geval scheiden wilde. Wat de beschuldiging betrof, dat er zich niemand van *Frankrijks* wege had laten vinden ter plaatse en ten tijde, bij de overeenkomst van *Hamburg* bepaald, deze aanklacht was onbillijk, aangezien het genoeg bekend was, dat door den Graaf D'AVAUX de Heer DE ST. ROMAIN te *Hamburg*, als gemachtigde, was achtergelaten. — De Fransche Regeering zond des Graven TRAUTMANNSDORFS brief, en haar antwoord, aan hare bondgenooten, in het bijzonder ook aan den Prins van *Oranje*, die er, met aanbeveling van geheimhouding, mededeeling van deed aan de Staten-Generaal [1].

Daar het gemis van paspoorten, in behoorlijken vorm en van bevoegde zijde op naam van den Koning van *Spanje* te verstrekken, steeds als grond gold om aan de oprechtheid van *Spanjes* gezindheid tot vrede te twijfelen en om bijgevolg de voorbereidselen tot de vredesonderhandelingen van onze zijde op te schorten [2], zoo was de mededeeling van gewicht, die de Raadpensionaris, den 19den Februari, 1643, op last van den Prins aan de Staten-Generaal deed. De Heer DE SAINT-ROMAIN, de Resident van den Koning van *Frankrijk* te *Hamburg*, had den Secretaris BRASSET alhier, in een brief, gedagteekend den 10den Febr., geschreven, dat de Keizerlijke Afgevaardigde, Graaf VAN AUERSPERG, hem tot wegneming der zwarigheden tegen het aannemen der van de Spaansche zijde aangeboden paspoorten had voorgesteld, dat hij de paspoorten door den Keizer zou doen expedieeren, uit kracht der volmacht, door Zijne Majesteit uit *Spanje* ontvangen. Op dien voet oordeelde men te *Hamburg*, dat de onzen ze aannemen konden. Doch, had BRASSET gezegd, de Staten dienden zelven te oordeelen. — Hun Hoog Mogenden, alvorens een oordeel uit te brengen, verlangden het advies van Zijne Hoogheid [3]. Doch een dag of vier later kwam de Prins voor den dag met een brief van ST. ROMAIN, van den

[1] AITSEMA, p. 855, 856. *Resol. Stat.-Gen.* 9, 13 Dec. 1642. [2] Zie hierboven, bl. 343.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 19 Febr. 1643. *Resol. Holl.* 20 Febr. 1643.

17[den] Februari, waarin zich het concept van een paspoort bevond, met bijgevoegde volmacht van den Koning van *Spanje* zelven, gedagteekend uit *Saragossa* den 19[den] November, 1642. Dit maakte inderdaad, ook naar het oordeel van den Prins, aan alle zwarigheden een einde [1]. Slechts wilde Zijne Hoogheid den koerier, die uit *Frankrijk* stond aan te komen, nog afgewacht hebben [2]. Bij hunne beraadslaging over de zaak erkenden de Staten van *Holland*, dat, terwijl de Koning van *Spanje* in het concept zijne veelvuldige titels uitdrukte, tot Hertog van *Brabant* en Graaf van *Vlaanderen* toe, hij ditmaal *Holland* en onze andere Provinciën niet noemde; dat voorts daarin de Staten-Generaal evenzoo werden gequalificeerd, als hier te lande geschiedde, en dat ook in den verderen inhoud niets voorkwam hetwelk als in strijd met de soevereiniteit van dezen Staat kon uitgelegd worden. — Dit een en ander deed in de eerste plaats de Heeren Edelen eenparig verstaan, dat het paspoort goed en aannemelijk was. Wat er voorts aan mocht ontbreken om onzen Gevolmachtigen naar *Munster* volkomen veiligheid van gaan en keeren te verzekeren, zulks, begreep men, kon door een paspoort van Don FRANCISCO DE MELO, die niet zou weigeren wat men begeerde, in bepaalder termen verleend worden. Toch begrepen de Leden van *Holland*, om het hoog gewicht der zaak, geen besluit te mogen nemen, dan na alvorens hunne lastgevers te hebben geraadpleegd. Middelerwijl stelden zij vast, dat deze Staat, als soeverein, niet door tusschenkomst van *Frankrijk*, maar rechtstreeks zou hebben te handelen [3]. 1639—1644.

De Koning van *Spanje* geeft paspoorten voor onze Gevolmachtigden in behoorlijken vorm.

Spoedig bleek, dat de Principalen der Gedeputeerden ter vergadering van *Holland* geene zwarigheid maakten tegen het aannemen van het aangeboden paspoort. Doch overeenkomstig het advies van den Prins zou men de komst van den Franschen koerier afwachten [4]. Dit evenwel bracht geen beletsel in den voortgang der zaak te weeg. Van de zijde van *Frankrijk* werd niets aangevoerd, dat de Staten in hun besluit deed wankelen. De kolonel D'ESTRADES deed ter Generaliteit uit naam zijns Konings eene propositie betreffende de verklaring, door onzen Staat op het paspoort van den Koning van *Spanje* te doen, alsmede betreffende den tijd, op welken de vredehandel te *Munster* zou aanvangen. Ten aanzien van het eerste volhardden de Staten van *Holland* bij hun vroeger genomen besluit; ten aanzien van het tweede vonden zij, in overeenstemming met die propositie, goed, dat de dag der bijeenkomst te *Munster* zou zijn drie maanden na den dag dat de ministers der belanghebbende Vorsten te *Hamburg* het omtrent de paspoorten eens zouden geworden zijn [5]. — Tegen het einde van Maart (1643) maakte de

---

[1] Den 29[sten] Mei (1643) overhandigde de Fransche Gezant, toen in *den Haag* teruggekeerd, de origineele paspoorten van den Keizer en van den Koning van *Spanje* (*Resol. Stat.-Gen.* 29 Mei, 1643).

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 2 Maart, 1643.

[3] *Resol. Holl.* 24, 26, 27, 28 Febr. 1643.

[4] *Resol. Holl.* 3, 4, 11 Maart, 1643.

[5] *Resol. Holl.* 12 Maart, 1643.

1639— Prins den Staten van *Holland* zijn gevoelen kenbaar, dat hij het dienstig achtte, dat
1644. Hun Edel Groot Mogenden vóór hun scheiden Gevolmachtigden tot den vredehandel benoemden. Vooraf echter droegen zij de zaak aan eene Commissie op, en deze adviseerde, dat alvorens Gevolmachtigden te benoemen, de Instructie diende vastgesteld te zijn. Het concept van Instructie was op vroeger gegeven last [1] eenparig opgesteld. Voorts stelde de Commissie voor, ten eerste eenige Heeren aan te wijzen, die alhier in *den Haag* met den Prins zouden beraadslagen over de eischen, die van onze zijde te *Munster* zouden worden ingebracht; doch de benoeming van de Gevolmachtigden derwaarts nog uit te stellen. De reden hiervan schijnt geweest te zijn, dat die van *Holland* schroomden voor den dag te komen met den eisch dat men aan hunne Provincie veel meer Gevolmachtigden zou gunnen dan aan de andere Provinciën. Hoe dit zij, met dat advies vereenigden zich al de leden; maar dadelijk spraken de Edelen den wensch uit, dat *Holland* geen te groot aantal Gecommitteerden tot de conferentie met den Prins zou benoemen [2]. — In weerwil van het daags te voren door de Staten van *Holland* genomen besluit, vraagde de President der Staten-Generaal de Leden dezer Vergadering, of zij gereed waren om over te gaan tot de benoeming van Gevolmachtigden naar *Munster*, en van eenigen anderen, die hier zouden blijven om met Zijne Hoogheid en met de Heeren te *Munster* te correspondeeren. Op deze vraag verstonden Hun Hoog Mogenden, dat eerst zou worden nagezien, wat voet en order in de jaren 1608 en 1632 was in acht genomen [3], en intusschen ging *Holland* over tot het benoemen van Gecommitteerden om met zijne Hoogheid voor te bereiden wat te *Munster* zou worden voorgedragen. Men begreep het getal van vier niet te moeten overschrijden en wees de Heeren VAN MATHENESSE, VAN BEVEREN VAN STREVELSHOEK, DE VLAMING VAN OUDSHOORN en KESSEL aan [4].

Inmiddels vernam men, dat de bijeenkomst te *Munster* was bepaald op den eersten Juli, en dat de Heeren DE CHAVIGNY [5] en D'AVAUX, die als Gevolmachtigden van den Koning van *Frankrijk* derwaarts gingen, vooraf te *'s Gravenhage* zouden komen, ten einde de beide Staten in deze zaak met gemeen overleg zouden kunnen handelen. Dit bericht deed beseffen, dat men niet dralen moest met het benoemen van Gevolmachtigden onzerzijds [6]. Ten overvloede spoorde BRASSET daartoe aan, en vraagde de President der Staten-Generaal, den 12den Mei, wederom, of men tot die benoeming gereed was [7].

---

[1] Zie hierboven, bl. 358, 359.

[2] *Resol. Holl.* 28, 30, 31 Maart, 1643.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 1 April, 1643.

[4] *Resol. Holl.* 1, 3 April, 1643.

[5] Dat CHAVIGNY aanvankelijk tot deze taak benoemd werd, zal wel het gevolg geweest zijn eener poging der reactie tegen RICHELIEUS staatkunde, om hem uit den Ministerraad te verwijderen.

[6] *Resol. Holl.* 17, 21 April, 1643.

[7] *Resol. Stat.-Gen.* 12 Mei, 1643. *Resol. Holl.* 9 Mei, 1643.

Eerst moest nog door de Generaliteit ter presentie van Zijne Hoogheid, onder anderen, het getal der te benoemen Gevolmachtigden bepaald worden, en de Staten van *Holland* hadden besloten, dat niet tot de benoeming overgegaan zou worden, voordat dit getal uitgemaakt was. Zij stonden er namelijk op, dat door de zeven Provinciën gezamenlijk drie of hoogstens vier Gevolmachtigden gesteld zouden worden, en dat *Holland* van die vier er zooveel stellen zou, als maar eenigszins van de andere Provinciën te verkrijgen zou wezen [1]. Nadat *Holland* dit verlangen door hare gewone en eenige buitengewone Gedeputeerden te kennen gegeven had, beantwoordden Hun Hoog Mogenden (de Provincie *Zeeland* was afwezig) den eisch door de verklaring, dat elke Provincie éénen Gevolmachtigde moest benoemen. De Prins sloeg voor, aan *Holland* twee, tegen één uit elk der andere Provinciën, te benoemen te geven. *Holland* kon niet toegeven, dat de geringste Provincie gelijk zou staan met haar, welke zoo vaak alleen de Republiek in evenwicht hield, en machtig en moedig genoeg was om zelfs den Prins, waar hij het spoor zou hebben verlaten, in teugel te houden. Dus voerden de Hollandsche Gedeputeerden aan, dat hunne Provincie bij de onderhandelingen in 1632 vier Gevolmachtigden uit haar midden had gesteld [2]. Daarop antwoordden de anderen, dat er in 1607 één Gevolmachtigde uit elke Provincie en ook slechts één uit *Holland* was geweest, en de Staten-Generaal er toen bij de zeven nog twee gevoegd hadden [3]. — Verder kwam men op dien dag niet, daar *Zeeland* afwezig was en nevens *Holland* ook *Gelderland* verklaarde hare committenten te moeten raadplegen. Alleenlijk werd bepaald, dat Zijne Hoogheid eenige Heeren tot zich zou nemen om tot het ontwerp der Instructie mede te werken [4]. Koos hij geen der Hollandsche Heeren, die reeds met de taak van het ontwerpen eener Instructie belast waren geweest, dan zou de arbeid, door die staatslieden daaraan besteed, misschien ijdel zijn. Om dit te verhoeden, besloten de Staten van *Holland*, dat door hunne Gecommitteerden [5], te weten de Heeren VAN MATHENESSE, VAN BEVEREN, DE VLAMING en KESSEL, benevens den Raadpensionaris, Zijne Hoogheid aanstonds en nog vóór de aankomst der Heeren van *Zeeland*, verzocht zou worden, zich te verledigen tot de conferenties bestemd tot het opmaken van een ontwerp-Instructie, dat van wege *Holland* aan de Staten-Generaal zou worden voorgesteld. De Prins willigde dit verzoek gereedelijk in. Nog vóór het scheiden harer tegenwoordige vergadering wenschte de Provincie *Holland* tot de benoeming harer Gevolmachtigden naar *Munster* over te gaan. Eenige Leden stelden daarbij voor, dat, aangezien de Provinciën elk op

1639—1644.

Bedenkingen op het getal der Gevolmachtigden van dezen Staat naar *Munster* te zenden.

[1] *Resol. Holl.* 25 April; 2 Mei, 1643.

[2] Zie hiervoor, D. III. St. IV. bl. 644.

[3] Zie hiervoor, D. III. St. II, bl. 289.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 13 Mei, 1643. *Resol. Holl.* 13 Mei, 1643.

[5] Zie hiervoor, bladz. 416.

1639—1644. de benoeming van eenen Gevolmachtigde gesteld schenen, elk ook de kosten van haren Gevolmachtigde dragen zou [1].

De afwezigheid der Zeeuwsche Gedeputeerden in de vergadering, waar zulk eene gewichtige zaak, al was het dan ook slechts voorbereidend, behandeld was, moest voor een ieder, die gaarne geneigdheid tot vrede bij al de Provinciën zou hebben gezien, een min gunstig voorteeken wezen. Doch die van *Holland* begrepen, dat men de Zeeuwen nopen moest zich te verklaren, en verkozen zich niet door hunne onthouding gedwongen te zien de geheele zaak te laten rusten, en niet tijdig vóór den termijn van 1 of 11 Juli (dit was de tweede der termijnen tot de bijeenkomst door de onderhandelaars te *Hamburg* bepaald) gereed te zijn. — Zeer spoedig was door de Gecommitteerden met den Prins vastgesteld wat als *Hollands* wenschen ter Instructie der Gevolmachtigden tot den vredehandel ter Generaliteit zou worden voorgedragen [2]. Den geheelen inhoud van het vastgestelde ontwerp van Instructie oordeelde men beter niet aan de volle Vergadering van *Holland* mede te deelen; maar men vond goed eenige leden te benoemen, die een soort van »Achterraad" zouden vormen, bestemd om met de te benoemen Gevolmachtigden in gedurige correspondentie te blijven. Aan dezen zou de inhoud van het Hollandsche ontwerp van Instructie worden medegedeeld. Met dit denkbeeld, waarbij zulk een boven alles gewichtig belang aan slechts weinige personen zou worden toevertrouwd, was het niet mogelijk dat de Vergadering vrede had, voordat de volmacht der te benoemen Heeren ten minste eenigermate omschreven zou zijn. Derhalve werd voorgeslagen te bepalen, dat de last, aan de Plenipotentiarissen te geven, geen meerdere inwilligingen aan den vijand zou behelzen, dan het Traktaat van Bestand van 1609 medebracht, en dat, in geval er sprake was dat die grenzen overschreden zouden worden, de volle Vergadering daarin gekend zou moeten worden; desgelijks zou worden bepaald, dat de Plenipotentiarissen de uiterste pogingen zouden moeten aanwenden om de zaak der Gereformeerde Religie te bevorderen, en dat zij aan de Pausgezinden geen grootere vrijheid zouden toestaan, dan in overeenstemming met de orde en de plakaten van den Lande. Tot nog grooter gerustheid zou de Achterraad gekozen worden uit de Gedeputeerden van die Steden, welke geen lid uit haar midden onder de Gevolmachtigden hebben zouden. — Doch al deze middelen tot geruststelling werden nog niet voldoende geoordeeld, maar daarentegen besloten, dat de inhoud van het ontwerp der Instructie wel niet schriftelijk, maar mondeling zou worden medegedeeld aan al de Gedeputeerden, onder eede dat zij het medegedeelde niet zouden openbaren dan alleen aan de burgemeesters hunner steden en aan degenen, wien zij zulks, behoudens de strekking van den eed, buitendien goed zouden vinden te doen. Hierop werd de mededeeling gedaan,

Holland is met een ontwerp-Instructie voor de Gevolmachtigden gereed.

[1] *Resol. Holl.* 13 Mei, 1643.

[2] *Resol. Holl.* 15, 16 Mei, 1643.

en al de Leden namen met haren inhoud genoegen [1]. Nu ging men dadelijk over tot de benoeming van *Hollands* Gevolmachtigden. Van de veronderstelling uitgaande, dat hun niet vergund zou worden er meer dan twee te kiezen, wezen de Staten bij stemming de volgende twee Heeren aan: Jonker JOHAN VAN MATHENESSE, Heer van *Mathenesse*, *Opmeer* enz., en ADRIAAN PAUW, Rekenmeester van *Holland* en *Westfriesland*, Heer van *Heemstede* enz. De verkiezing van den Achtterraad stelde men uit tot de volgende zitting, met deze bepaling, dat Zijner Hoogheid zou overgelaten worden, als er intusschen iets betreffende de vredehandeling voorkwam, de Heeren uit *Holland*, welke hij goed zou vinden, te assumeeren. Dezen zouden dan hebben te oordeelen, of de Vergadering diende beschreven te worden, al of niet. — De Staten scheidden niet vóórdat zij van wege de Staten-Generaal mededeeling bekomen hadden van eene acte, vastgesteld door den Raad van State, en door dit Collegie in tegenwoordigheid Hunner Hoogheden, den Prins van *Oranje* en Prins WILLEM, ter Generaliteit voorgedragen, dienende tot aanmaning van al de Provinciën om, nu de zaken zich tot onderhandelingen over vrede of bestand schenen te schikken, toch de zorg voor de veiligheid van den Staat niet te verwaarloozen, maar de middelen te blijven toestaan en opbrengen, en den band der Unie veeleer te versterken, dan losser te laten worden, gelijk tot handhaving van den Staat onmisbaar was [2].

1639—1644.

Gevolmachtigden door *Holland* benoemd.

Hierna vertrok de Prins eerst naar *Breda*, en voorts naar het leger. Maar de beraadslagingen tot voorbereiding van de deelneming der Republiek aan den vredehandel hadden haren voortgang. Twee Provinciën behalve *Holland* hadden hare Gevolmachtigden reeds gekozen: *Utrecht*, den Heer VAN RENSWOUDE; *Overijsel*, den Heer HAERSOLTE of, bij ongesteldheid van dezen, den Heer VAN RIPPERDA. Op den dag, dat deze keuze met die van *Holland* aan de Staten-Generaal bekend werd gemaakt, verklaarden de Gedeputeerden van *Friesland* en van *Stad en Landen* zich om bescheid op dit stuk tot hunne principalen te zullen wenden; doch *Gelderland* en alsnog *Zeeland* waren afwezig [3]. Twee dagen later lieten de Gedeputeerden der laatstgenoemde Provincie zich hooren. Zij verlangden alsteen, dat Hun Hoog Mogenden een juisten dag bepalen zouden, binnen welken de Provinciën hare bedenkingen betreffende de bewuste zaak moesten inbrengen, en de vraag beantwoorden, of men Gevolmachtigden naar *Munster* zenden zou, en zoo ja, met welken last. — Zoo bleek *Zeeland* de onderstelling, die alle Provinciën reeds hadden aangenomen, alsnog aan twijfel onderhevig te achten. Op

[1] Op dezelfde wijze werd later de Instructie, door de Gecommitteerden van al de Provinciën met den Prins ontworpen, aan de volle Vergadering van *Holland* medegedeeld (*Resol. Holl.* 28, 30 Nov.; 1, 3 Dec. 1643).

[2] *Resol. Holl.* 20, 21, 22, 23 Mei, 1643. *Resol. Stat.-Gen.* 23 Mei, 1643.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 25 Mei; 5 Juni, 1643.

1639—1644. deze wijze was het wel zeker, dat men, al werd er ook naar hun voorstel een juiste dag bepaald, te laat zou komen. — De andere Provinciën hoorden deze verklaring aan, en ten bewijze, dat zij de zaak niet op de lange baan wilden geschoven hebben, verzochten zij Zijne Hoogheid de Heeren te assumeeren, met welke hij de Instructie zou ontwerpen [1]. Maar eenige dagen later verklaarden die van *Zeeland* eenig bezwaar te hebben tegen de wijze, waarop in de zaak der aanstaande vredesonderhandelingen bij afwezigheid van *Zeeland* besloten was. Zij meenden voorts, dat Zijne Hoogheid zich gaarne ontheven zou zien van de taak om eenige Heeren te assumeeren. Zoolang het leger geen vaste legerplaats had betrokken, was er ook aan geene gezette beraadslagingen te denken [2]. Doch dit daargelaten, om het verzuim door de Provinciën jegens *Zeeland* begaan goed te maken, en niet om, zooals men hun nagaf, de zaak door uitvluchten te vertragen, verzochten zij op nieuw, dat alsnog een dag zou bepaald worden, waarbinnen de Provinciën hare bedenkingen en adviezen zouden kunnen inleveren, waartoe aan *Zeeland* de gelegenheid nog niet verleend was geweest. — Hierop bepaalden Hun Hoog Mogenden den 7den Juli: dan zouden de Provinciën gereed moeten zijn om in conferentie te treden tot het opstellen der Instructie en daarna over te gaan tot het benoemen van Gevolmachtigden [3]. — *Gelderland* echter was tegen dien dag nog niet gereed, en verzocht nog een weinig uitstel [4].

Reeds den 28sten Mei was het voorstel gedaan, om, tot meerder luister van de Commissie, belast met het ontwerpen der Instructie, Graaf WILLEM VAN NASSAU, Stadhouder van *Friesland*, »als supernumerair", daaraan toe te voegen, gelijk ook Graaf WILLEM LODEWIJK in de handeling van het Bestand werkzaam was geweest. Dit denkbeeld werd dadelijk, behalve door *Friesland*, ook door *Utrecht*, *Overijsel* en *Stad en Landen* toegejuicht, en de Gedeputeerden van *Holland* verklaarden te vertrouwen, dat dit denkbeeld bij hunne lastgevers wel geen bezwaar zou ontmoeten [5]. Zoo gereedelijk echter zou het door de Staten van *Holland* niet worden omhelsd. Later bleek, dat met dat voorstel bedoeld was, dat Graaf WILLEM als buitengewoon Gezant naar *Munster* mede zou gaan. Dit nu verkoos *Holland* niet goed te keuren. Het zou de kosten der Ambassade aanmerkelijk verzwaren, en nog was niet eens bepaald, dat elke Provincie haren Plenipotentiaris zou bekostigen: werd dit niet aangenomen, dan moest *Holland*, volgens hare gewone quote, niettegenstaande zij slechts twee Gevolmachtigden stelde, meer dan de helft der kosten van de geheele zending betalen [6].

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 27 Mei, 1643.
[2] *Resol. Stat.-Gen.* 9 Juni, 1643.
[3] *Resol. Stat.-Gen.* 22 Juni, 1643.
[4] *Resol. Stat.-Gen.* 8 Juli, 1643. *Resol. Holl.* 7 Juli, 1643.
[5] *Resol. Stat.-Gen.* 28 Mei, 1643.
[6] *Resol. Holl.* 17, 18, 30 Juli; 4, 12 Aug. 1643. *Resol. Stat.-Gen.* 11 Aug. 1643.

1639—1644.

Zeeland treedt met *Holland* in overleg over de voorwaarden van een bestand.

Intusschen hadden de Heeren van *Zeeland* hun verlangen te kennen gegeven om met die van *Holland* afzonderlijk in voorloopig overleg betreffende de voorwaarden van den vrede te treden. De Staten van *Holland* hadden dit toegestaan, en nu waren de Zeeuwsche Gecommitteerden met hunne begeerte voor den dag gekomen. Zij was deze, dat toch vooral het belang van den handel zou in acht genomen worden: met name, dat de Schelde, het Sas en het Zwin zouden gesloten blijven op den voet van het voorgaande Bestand, en dat de goederen, die de Vlaamsche havens zouden uit- of inkomen, even zwaar zouden belast worden, als die de Schelde met de daarmede ineenvloeiende kanalen op- en afgingen; dat de schepen uit die havens op *Spanje* varende niet vrijgesteld zouden worden van de belasting van twintig percent, door den Koning geheven, of dat onze ingezetenen daarvan evenzeer ontheven zouden worden; eindelijk, dat de invoer van het wit zout door die van de andere zijde niet zou worden verboden, noch hooger dan het grof zout zou worden belast. — Gevoelende, dat deze voorwaarden, strekkende om tot behoud van den Zeeuwschen handel de Zuidelijke *Nederlanden* te beletten van hunne natuurlijke voordeelen gebruik te maken, tegen alle recht en billijkheid aandruisen zouden, wanneer er sprake was van een volkomen vrede, beweerden die van *Zeeland*, dat er slechts aan het sluiten van Bestand kon gedacht worden, gedurende hoedanig traktaat het geoorloofd was, de belemmering van den handel, die de oorlog had medegebracht, slechts zoover als men goed vond, op te heffen. Om die voorwaarden, mits men er slechts onwrikbaar op aandrong, te verwerven, rekende *Zeeland* op de onverschilligheid, die er op dit stuk in *Spanje* bestond, en op de ijverzucht van *Antwerpen* en *Brabant* op *Vlaanderen* [1].

Nu de Zeeuwen hun hart voor die van *Holland* hadden uitgestort en hunne opening geen te slecht onthaal scheen ontvangen te hebben, drongen zij op hunne beurt op voortgang aan. Zij stelden voor, dat, daar *Friesland* en *Groningen* nog geene Gecommitteerden tot het opstellen van de Instructie aangewezen hadden, deze Provinciën geacht zouden worden zich te laten welgevallen wat de anderen besluiten zouden. Toch werden de achterlijke Gewesten alsnog aangeschreven, tegen den 25sten Augustus hunne Gecommitteerden te zenden [2]. Binnen dezen tijd machtigde *Stad en Landen* den Heer CLANT, die echter toen nog, als Gedeputeerde, te velde was, om mede te beraadslagen op het stuk van den vredehandel [3].

---

[1] *Resol. Holl.* 9, 11, 15 Juli, 1643.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 16 Juli; 5 Aug. 1643. Dat *Stad en Landen* niet gereed waren, verklaarde zich maar al te zeer uit den staat dier Provincie, waar de geschillen tusschen *Groningen* en de *Ommelanden* zelfs het houden der Staatsvergaderingen onmogelijk maakten. Er waren toen Gedeputeerden van Hun Hoog Mogenden om de geschillen bij te leggen.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 26 Aug. 1643.

1639–1644.

Tegen het begin van September (want aan den vroeger bepaalden termijn van 1 of 11 Juli had geene der partijen zich gehouden) begon men ernstig op de voorbereiding van de zending naar *Munster* bedacht te zijn [1]. Den 2den dier maand werd besloten, dat de Provinciën tegen den 21sten derzelfde maand genoegzamen last op deze zaak aan hare Gedeputeerden zouden doen toekomen. Bij deze gelegenheid verklaarden die van *Zeeland*, dat hunne Principalen de onderhandelingen over verdrag met den vijand slechts onder deze voorwaarde goed konden vinden, dat al de Provinciën vrede zouden kunnen hebben bij den last, die aan de Gevolmachtigden zou worden medegegeven. Dit leidde tot de vraag, of men dan de Instructie in de volle Vergadering zou brengen, al of niet. Het antwoord werd nog uitgesteld, maar noodig werd geacht over de punten te beraadslagen, den 23sten Mei door Zijne Hoogheid aangestipt, en den Raad van State al vast te gelasten, eene lijst op te maken van het krijgsvolk, dat de Staten, bij het tot stand komen van een Bestand, in dienst zouden houden. *Zeeland* achtte het niet alleen raadzaam, die punten vast te stellen, maar, een ernstigen toon aanslaande, verklaarden de Gedeputeerden dier Provincie, de geheele zaak zoo allergewichtigst te vinden, dat er alvorens een bededag behoorde uitgeschreven te worden. Voorts verlangden zij, dat alle nieuwigheden, die in tijd van vrede zouden kunnen opgeworpen worden, voorkomen mochten worden door een vast besluit om noch de Religie noch de Regeering te veranderen. Ten derde begrepen zij, dat *Zweden* en de andere bondgenooten met ons en met *Frankrijk* gemeenschappelijk moesten onderhandelen met belofte dat geen zonder de anderen vrede zou sluiten [2].

In het begin van October, toen het ernst was de beraadslagingen over de Instructie der Gevolmachtigden aan te vangen, werd bepaald, dat zij niet in de volle Vergadering van Hun Hoog Mogenden, maar door Gecommitteerden onder gedurige raadpleging van Zijne Hoogheid zouden geschieden, behoudens latere mededeeling aan de Provinciën, waarvan die van *Zeeland* eene voorwaarde van hunne deelneming aan de zaak bleven maken [3]. Als Gecommitteerden werden door *Gelderland* aangewezen de Heer VAN MEINDERSWIJK, door *Utrecht* de Heer VAN NEDERHORST, door *Friesland* de Heer VELTDRIEL, door *Overijsel* de Heer VAN RIPPERDA, door *Stad en Landen* de Heer ALDRINGA. *Zeeland* kwam, alvorens tot het aanwijzen van eenen Gecommitteerde over te gaan, voor den dag met de eischen, die deze Provincie reeds aan de Heeren van *Holland* had medegedeeld. De andere Provinciën vonden goed, dat men op het verkrijgen van die punten zou aandringen, maar reeds nu te bepalen, dat, als men die eischen niet verkreeg, de

Gecommitteerden tot het ontwerpen der Instructie benoemd.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 31 Aug.; 1 Sept. 1643.

[2] *Secr. Resol.* 2 Sept. 1643. *Resol. Stat.-Gen.* 8 Aug. 1643.

[3] *Secr. Resol.* 3 Oct. 1643. *Resol. Stat.-Gen.* 2, 3 Oct. 1643. *Resol. Holl.* 2, 8 Oct. 1643.

Gec
den t
werpe
stracti

BARTHOLDUS VAN GENT

HEER VAN LOENEN EN MEINDERSWIJK.

J.F.C. Reckleben sculps.

onderhandelingen zouden moeten worden afgebroken, achtten zij bedenkelijk. Ook *Holland* ging niet dadelijk tot het benoemen van eenen Gecommitteerde over. Deze Provincie verlangde meer dan éénen Gecommitteerde te stellen, maar deze zaak moest eerst voorbereid worden. Eenige dagen later benoemde *Holland* derhalve de Heeren VAN MATHENESSE, VAN BEVEREN VAN STREVELSHOEK, SCHAEP, KESSEL en den Raadpensionaris. Dit getal vonden de andere Provinciën buitensporig. Zij stelden daartegen voor, dat er twee uit elke Provincie zouden benoemd worden. Ten slotte werd deze overeenkomst getroffen, dat de zes Provinciën elk twee, en *Holland* drie Gecommitteerden tot die beraadslagingen zou stellen; doch *Holland* wist zelfs dit besluit eenigermate krachteloos te maken door door te drijven, dat zij van de vijf door haar benoemden zich telkens door drie, onbepaald wie, in de Commissie zou laten vertegenwoordigen. *Gelderland* benoemde alsnu nog den Heer VAN ARNHEM, *Utrecht* den Heer VAN DER HOOLCK, *Friesland* den Heer CRACK, *Groningen* den Heer CLANT. *Overijsel* was op den dag dezer benoemingen afwezig. Maar *Zeeland* maakte langer geene zwarigheid om tot de benoeming over te gaan, en wees de Heeren DE KNUYT en STAVENISSE aan [1]. 1639—1644.

Terwijl de zeven Provinciën zich dus voorbereidden tot de onderhandelingen van *Munster*, achtte het Landschap *Drenthe*, zich herinnerende dat zij bij vroegere beraadslagingen tot voorbereiding van een algemeenen vrede vertegenwoordigd was geweest, het oogenblik geschikt om op nieuw stappen te doen, ten einde de waardigheid en het recht eener Provincie nevens de Zeven te bekomen. Den 9den October (1643) liet zij de Staten-Generaal weten, hoe zij met bevreemding vernomen had, dat er sprake was van beraadslagingen tot voorbereiding van eenen vredehandel, zonder dat haar, die toch een Lid der Unie was, daarvan kennis was gegeven. *Drenthe* was eene zelfstandige Provincie en altoos onder de vorige Heeren daarvoor erkend geweest, ja, mede opgeroepen geweest tot de Staten-Generaal, met name bij de overdracht van het bewind van KAREL V. In 1579 was het Landschap beschreven geweest om mede te raadplegen op den vredehandel te *Keulen*, en op het beleid van den oorlog. In 1580 waren de Drenthsche Ridderschap en Eigenerfden op voet van gelijkheid in de Unie van *Utrecht* opgenomen. Dus waren zij in de Staten-Generaal vertegenwoordigd geweest totdat *Groningen*, *Coevorden* en *Steenwijk* door den vijand veroverd waren. Anderen waren later, toen zij door de macht der Staten hernomen waren, wel in hun recht hersteld. Te billijker moest het geacht worden, dat dit ook aan *Drenthe* ware te beurt gevallen, wanneer men lette op de beloften in de jaren 1602 en 1632 door Hun Hoog Mogenden in hunne manifesten aan de door *Spanje* overheerde Provinciën gedaan. Wat dezen zouden erlangd hebben, moest dat aan *Drenthe* ontzegd blijven? Geen beter grondstellingen van Staat, dan die God,

Drenthe verlangt op nieuw waardigheid en recht eener Provincie.

---

[1] *Secr. Resol.* 7, 8, 19, 20 Oct. 1643. *Resol. Stat.-Gen.* 7, 8, 14, 19, 20 Oct. 1643. *Resol. Holl.* 7, 12, 14, 17 Oct. 1643.

1639—1644.

de eenige stichter van alle goedingerichte Regeeringen, zelf gevestigd had, te weten, in het recht. Niets was billijker, noch met het goddelijke en natuurlijke recht en met het volkerenrecht meer overeenkomstig, dan dit, dat plechtig bezworen verbintenissen stipt werden nagekomen. Op de schennis van zulke beloften was niets anders dan de straffe Gods te verwachten. En opdat men niet zeggen mocht, dat men het recht had laten verjaren: in 1618 had de zaak bij Hun Hoog Mogenden een onderwerp van ernstig beraad uitgemaakt [1], en in 1652 was van de zijde van *Drenthe* op nieuw aanzoek gedaan om op den voet eener Provincie gesteld te worden. Onder de Bisschoppen van *Utrecht* en de Koningen van *Spanje* brachten die van *Drenthe* beden op en oogstten deswegens dank in; maar nu waren zij nagenoeg aan cijnsbaren gelijk en uit alle Generaliteits-collegies uitgesloten. Thans zou het aankomen op een bevestigen van de Unie, en volgens het 22ste Artikel van de Acte der Unie moesten daarin alle Leden gekend worden. Op deze gronden verzochten zij de beraadslagingen tot vaststelling der Instructie van de Gevolmachtigden naar *Munster* bij te wonen en voortaan zitting in de Vergadering der Staten-Generaal te erlangen [2].

Hoe krachtig deze taal ook was, de Provinciën schenen de zaak van *Drenthe* als onherroepelijk beslist te beschouwen: althans de poging van dit Landschap had even als vroeger geenerlei uitwerking.

De beraadslagingen der Gecommitteerden met den Prins ter vaststelling van den last der Gevolmachtigden tot den vredehandel waren intusschen aangevangen en voortgezet totdat men begreep, alvorens verder te gaan, op zekere punten de bekrachtiging der Provinciën te behoeven. Werden, zoo oordeelde men, die punten niet als noodwendig erkend, dan zou men bij mogelijke schikkingen met het buitenland, of wel ten gevolge van den vrede, op eenen weg kunnen geraken, gevaarlijk voor de grondslagen van onzen Staat. Deze punten werden derhalve aan de Staten-Generaal medegedeeld. De voornaamste waren de volgende: ten eerste, dat de regeering, hoogheid, vrijheid en eenheid van den Staat en de Provinciën zouden gehandhaafd worden volgens de Unie, en wel, ten tweede, dat de Religie zou worden gehandhaafd, gelijk zij bij de Nationale Synode van 1618 en 1619 bevestigd was. Ten derde, dat de militie, volgens den staat daarvan, met advies van Zijne Hoogheid en den Raad van State te maken, gedurende het te sluiten Bestand niet verminderd zou mogen worden. Deze drie punten zouden de Provinciën zich jegens elkander bij onderteekende acte verbinden heilig te handhaven. — Op de eerste twee dier punten vielen geene aanmerkingen; zij werden dadelijk aange-

Drie punten door de Gecommitteerden tot het ontwerpen der Instructie ter vaststelling aan de Staten-Generaal medegedeeld.

[1] Zie hierboven, D. III. St. III. bl. 707.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 9 Oct. 1643. Gelijktijdig zochten de Afgevaardigden van *Drenthe* de bemoeiing van de Staten-Generaal met het begeven van het Drostampt van *Drenthe* te doen ophouden (*Resol. Holl.* 9 Oct. 1643).

nomen, alleen door *Friesland* nog slechts op voorwaarde dat de Staten van dit Gewest geene zwarigheid zouden maken. Werkelijk waren de besluiten der Dortsche Synode niet door *Friesland* erkend, en door het aannemen van het tweede punt zou zulks zijdelings geschieden. 1639—1644.

Zoo bij de beraadslaging in tegenwoordigheid van den Prins het punt was doorgegaan, waarin ook de handhaving der regeering gevorderd werd, was het wel te wachten, dat deze bijzonderheid bij Hun Hoog Mogenden geen bedenking zou uitlokken.

Doch op het derde punt, besloten de Staten-Generaal, zou men de Lastgevers moeten hooren. Wel was men het er omtrent eens, — dat er een genoegzaam getal compagniën moest worden aangehouden, maar het juiste aantal en de sterkte dienden in overleg met die Principalen uitgemaakt te worden. Dezen zouden vóór het eind van November van hun gevoelen doen blijken. Slechts de Gedeputeerden van *Friesland* meenden moeielijk binnen dat tijdsbestek op het eene en andere punt bescheid van hunne Principalen te kunnen hebben. Voorts drong *Holland* bij deze gelegenheid op geheimhouding der genomen besluiten aan. Op hare voordracht wezen de Provinciën elk eenen man van vertrouwen aan, die op de hoogte van de bepalingen, welke men maken zou, gehouden zou worden. *Gelderland* wees daartoe den Heer VAN MEINDERSWIJK aan, *Holland* CATS, *Zeeland* STAVENISSE, *Utrecht* VAN NEDERHORST, *Friesland* CRACK, *Stad en Landen* CLANT [1].

De Heeren D'AVAUX en DE SERVIEN komen hier te lande.

Nauwelijks was de maand November ter helfte verloopen, of het buitengewone Gezantschap van *Frankrijk*, welks komst was aangekondigd, was aangekomen [2]. In plaats van den Heer DE CHAVIGNY, verscheen, nevens den Graaf D'AVAUX, de Heer ABEL DE SERVIEN, Graaf DE LA ROCHE. Zij hadden, behalve hunne hoedanigheid van *Frankrijks* toekomstige gevolmachtigden te *Munster*, ook het karakter van buitengewone Gezanten bij onzen Staat. Nadat zij reeds den 18[den] November te *Dordrecht* waren aangekomen, werden zij den 24[sten] aan de *Hoornbrug* feestelijk ingehaald door Prins WILLEM en Gecommitteerden der Staten met veel koetsen, waarvan men een zoo groot mogelijk aantal met zes paarden had bespannen [3].

Den eersten December verschenen zij plechtstatig voor de Staten-Generaal. Na overhandiging van hunne geloofsbrieven hield de Heer D'AVAUX, »met open deuren ten

---

[1] *Secr. Resol.* 31 Oct.; 2 Nov. 1643. *Resol. Holl.* 1643. p. 384, 385.

[2] Het Huis van den Heer VAN ASSENDELFT was gehuurd, voorloopig voor beiden: later zou men naar een afzonderlijk verblijf voor den eenen der beiden omzien. Aanvankelijk had men 's Lands huizing, waarin op het oogenblik de buitengewone Gezant van *Portugal* verblijf hield, voor de Fransche Heeren willen bestemmen. Doch die Gezant, zich beroepende op het hem gegeven woord, wilde dat huis niet ruimen, noch, zoo als de Staten hem in den mond gaven, bij den gewonen Gezant van *Portugal* zijn intrek nemen (*Resol. Stat.-Gen.* 4, 7 Sept.; 12, 25 Nov. 1643).

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 18, 24 Nov. 1643. *Secr. Resol.* 23 Nov. 1643.

1639— 1644. aanhooren der geheele wereld," eene toespraak, waarin hij de goede bedoeling van Zijne Majesteit den Koning van *Frankrijk* jegens deze Republiek en tot onderhouding van het nauwe bondgenootschap, met haar aangegaan, betuigde. Voorts met zachte stem en zich ten halve over de tafel buigende, verzochten de Heeren Gezanten de Staten, Gecommitteerden aan te wijzen, met welke zij zouden mogen raadplegen over punten van aanbelang betreffende den vredehandel. Op dezelfde wijze antwoordde hun de President, en beloofde hun, dat er Gecommitteerden tot dat doel zouden benoemd worden. De benoeming haperde eenige dagen, alweder omdat de Staten van *Holland*, in het oog der andere Provinciën, op een te groot aantal vertegenwoordigers bij die conferenties aanspraak maakten en tevens verlangden, dat hun Raadpensionaris bij de conferenties het woord zou voeren van wege de Generaliteit, zoo als vroeger ook geschied was. Dezen laatsten eisch, die, als hij ingewilligd ware, het getal van *Hollands* vertegenwoordigers tot drie zou hebben doen stijgen, moest deze Provincie opgeven [1].

Vredelievende gezindheid en godsdienstige beweging in de Zuidelijke Nederlanden.

De neiging tot vrede had niet kunnen beletten, dat de legers der Noord- en der Zuid-Nederlanders nog dit jaar waren te velde getrokken. De betrekkingen tusschen den Prins van *Oranje* en den Landvoogd *Don* FRANCISCO DE MELO waren al heuscher geworden. Toen het lijk van den Kardinaal-Infant naar *Spanje* vervoerd werd, zou zijn hofgezin, ten getale van 80 personen, zich mede, en wel te scheep, naar *Spanje* begeven. Nu verzocht die Landvoogd den Prins een paspoort voor die hovelingen, daar zij uit *Duinkerken* zouden vertrekken. De Prins verleende het, onder voorwaarde dat er bij deze gelegenheid geen krijgsbehoeften zouden vervoerd worden, en de Staten-Generaal vonden zulks goed. De Staten van *Holland* zorgden bovendien, dat geen schepen van groot kaliber op deze wijze naar *Spanje* werden overgebracht [2]. — Weinig tijds later ontving de Luitenant-Admiraal TROMP een bewijs van beleefdheid van de zijde der Zuid-Nederlanders, die nog altijd vijanden heetten. Twee aanzienlijke personen werden door den vijand aan boord van den Hollandschen vlootvoogd gezonden om hem ververschingen aan te bieden. TROMP weigerde het aanbod, en zijn gedrag werd door de Staten goed-

---

[1] *Secr. Resol.* 1, 5, 8 Dec. 1643. *Resol. Holl.* 1, 2 Dec. 1643. Nu er zoo openlijk van vrede gesproken werd, meende Mevrouw SERCLAES voor den dag te kunnen komen met eenen eisch tot vergoeding van kosten, door haar gemaakt bij de geheime onderhandelingen tusschen Prins MAURITS en de Infante, waartoe zij haren dienst geleend had: eene zaak, waarvoor zij vroeger niet zoo openlijk had durven uitkomen. Den 18den Juni 1643 meldde BARTHOLDA VAN SWIETEN, weduwe Jonker FLORIS SERCLAES, zich ten dien einde bij de Staten aan. Meermalen, verklaarde zij, had zij memorialen van de Infante aan den Prins en, met Hunner Hoog Mogenden kennis, van den Prins aan de Infante overgebracht. Zij kreeg van de Staten 600 gulden (*Resol. Stat.-Gen.* 18 Juni; 16 Sept. 1643).

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 24 Maart, 1643. *Resol. Holl.* 24, 27 April, 1643.

gekeurd [1]. — Wederkeerig werd door den Zuid-Nederlandschen Landvoogd aan die van *Breda* vrijgeleide, op hunne rivier de *Merk*, en door den Prins aan de Brabanders, op de *Demer* en andere watertjes, verleend [2]. Zoo vermenigvuldigden zich de vredelievende betrekkingen, en van hatelijke bedrijven tusschen de wederzijdsche ingezetenen op de grenzen werd niet meer gehoord. Ook had in de Zuidelijke Nederlanden eene richting veld gewonnen, die de Noord-Nederlanders tot op zekere hoogte te gemoet moest komen. CORNELIUS JANSENIUS, hoogleeraar te *Leuven*, was beschuldigd geworden voorstander te wezen van eene eedgenootschappelijke vereeniging met de Noordelijke Provinciën. Hij had zich gerechtvaardigd met de uitgave van zijn *Mars Gallicus*, onder den verdichten naam *Armacanus* geschreven. In dit werk, in 1634 uitgegeven en waartoe een aanzienlijk staatsman, de President van den Geheimen Raad, PIETER ROOSE, medegewerkt had, waarschuwde hij tegen de heerschzucht van *Frankrijk*. In de Vereenigde Provinciën was ook menigeen wakker geworden op het gevaar, dat van de uitbreiding van *Frankrijks* macht door de oorlogzuchtige staatkunde van den Kardinaal DE RICHELIEU begon te dreigen. Werden de Zuidelijke Provinciën door *Frankrijk* overheerd, al kregen de Staten ook een deel van die verovering, zoo werd *Frankrijk*, in dezen tijd oneindig gevaarlijker dan *Spanje*, onze onmiddellijke nabuur. Geen wonder, dat staatslieden van het meeste doorzicht ten onzent gaarne de onafhankelijkheid der Zuidelijke Provinciën gewaarborgd zagen, en met belangstelling het streven van de Katholieken daar te lande gadesloegen om zich los te maken van den invloed en de leer der Jezuiten, die de staatkunde van den Franschen Kardinaal ondersteunden, welke van zijnen kant JANSENIUS' vriend in *Frankrijk*, DU VERGER DE HAURANNE, abt van *St. Cyran*, liet gevangen zetten. Nu was het juist dezelfde JANSENIUS, die na in 1635 bisschop van *Yperen* geworden en in 1638 gestorven te zijn, een werk, *Augustinus* getiteld, had nagelaten, dat, hoezeer tegen zijnen uitgedrukten wil, in 1640 uitgekomen, eene leer predikte, die door de Jezuiten werd gewraakt. En deze leer en eene staatkunde, welke naar de vestiging eener zelfstandige Nederlandsche Katholieke Kerk streefde, kwam de Oud-Roomsche Klerizei hier te lande met hart en ziel te gemoet, en al moesten dit de zonder mededinging heerschende belijders der Gereformeerde Kerk bedenkelijk vinden, het Nederlandsche hart kon zulk eene toenadering niet volstrektelijk wraken. Deze richting nu was het, welke in de Zuidelijke Nederlanden in de kringen van het Hof te *Brussel* en van de hooge Geestelijkheid aanhangers vond. De Bul *in eminenti* van Paus URBANUS VIII, waarbij het werk van JANSENIUS in 1642 veroordeeld was, werd in de Zuidelijke Nederlanden op hare beurt door de openbare meening veroordeeld. Men begreep, dat JANSENIUS niets anders geleerd had, dan wat de Kerk van ouds tegen de ketterij van PELAGIUS had staande gehouden, en dat eene beslissing van een vreemd Vorst, al was die Vorst ook

1639—1644.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 30 Mei, 1643.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 19 Aug.; 4 Nov. 1643.

1639—1644. de Paus, in de *Nederlanden* niet verbindend kon zijn zonder bekrachtigd te worden door den Soeverein. Dit was het gevoelen der invloedrijkste rechtsgeleerden, met name van den beroemden STOCKMANS. De Aartsbisschop van *Mechelen*, JAKOB BOONEN, en de President van den Geheimen Raad kantten zich beiden tegen de afkondiging der Bul aan, en in Maart 1644 scheef de Landvoogd DE MELO aan den Paus een brief, waarin hij dezen verklaart, den *Augustinus* van JANSENIUS wel te willen verbieden, maar daartoe niet te kunnen overgaan, vermits men wegens de vroomheid en de stichtelijkheid van het boek het er voor meende te moeten houden, dat de Paus op een dwaalspoor geleid was [1].

Zoo bij deze stemming der gemoederen in de Zuidelijke *Nederlanden* de Landvoogd in het voorjaar van 1643 weder een leger te velde bracht, was het wel te verwachten, dat de krijgstocht bepaaldelijk op *Frankrijk* gemunt zou zijn, om de oorlogzuchtige partij aldaar te fnuiken. Nu de Kardinaal gestorven en de Koning den dood nabij was, dacht DE MELO, was er nog slechts een stoot van buiten noodig om den aanhang des Kardinaals, wiens staatkunde en invloed hem zelven en den Koning overleefden, ten val te brengen. Doch hij vergiste zich. *Frankrijk* was besloten en bekwaam tot een krachtig voortzetten van den oorlog; de Koningin begreep, dat zij de toekomstige grootheid van haren zoon niet beter verzekeren kon, dan door MAZARINS raad in te nemen; de Prins VAN CONDÉ trok partij voor de staatkunde van wijlen den Kardinaal en zijnen opvolger, en zijn zoon de Hertog van *Enghien* bevocht weldra den 19den Mei, 1643, vijf dagen na 's Konings dood, een schitterende zegepraal te *Rocroy* op de geoefende scharen van den Goeverneur der Spaansche *Nederlanden* [2].

Slag bij *Rocroy*.

Op dat tijdstip was de Prins van *Oranje* nog niet te velde getrokken. Toch had Zijne Hoogheid reeds vóór het einde van Februari (1643) den Staten-Generaal, onder mededeeling dat de vijand zich tot een veldtocht gereed maakte, voorgesteld, als naar gewoonte, ten einde met hem over de aanstaande krijgsbewegingen te beraadslagen, eenige Heeren te committeeren, en de legerlasten tegen half Maart in te vorderen [3]. Doch Maart was ten einde geloopen, en nog was geen penning van de legerlasten geleverd [4]. Maar van den anderen kant was op hetzelfde tijdstip weder een traktaat van subsidie met *Frankrijk* gesloten [5], op nieuw onder aanteekening van *Holland*, dat deze Staat daarbij

Nieuw subsidieverdrag met *Frankrijk* gesloten.

---

[1] BORGNET, 24 *lettres inéd. de Stockmans, Introd.* (*Compte rendu des séances de la Comm. royale d' hist. de l' Acad. royale de Belgique.* Sér. II. T. X. *Bulletin* 2me p. 371—397). Zie den brief van FRANC. DE MELO aan den Paus in het *Compte rendu* v. 1866 p. 479.

[2] RANKE, *Franz. Gesch.* III. S. 8—23. AITSEMA, II. bl. 891.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 20 Febr. 1643.

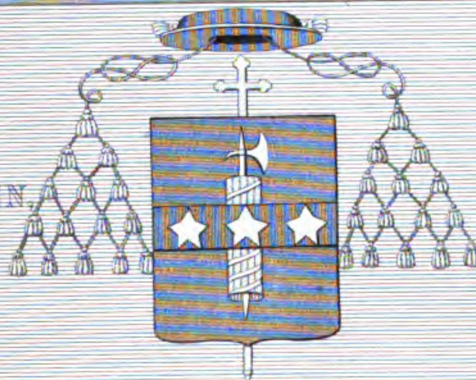
[4] *Resol. Stat.-Gen.* 17, 30 Maart; 1643. *Resol. Holl.* 21 Maart; 2 Apr. 1643.

[5] In dit traktaat werd niet gerept van hulp van GUÉBRIANDS troepen, hoezeer in het vorige jaar

Slag

N
diev
Fra...
ten.

JULIUS MAZARIN, KARDINAAL.

geene verplichtingen zou mogen aangaan [1]. *Frankrijks* bereidwilligheid in dezen kon de Staten geruststellen, dat de buitenlandsche staatkunde der Fransche Regeering niet zou gewijzigd worden. De vrees, dat dit geschieden zou, had de Staten van *Holland* na RICHELIEU's dood in bedenking doen nemen, of het ook raadzaam zou zijn eene buitengewone Ambassade naar *Frankrijk* te zenden [2]. — Gaarne zou de Fransche Regeering een twaalftal oorlogschepen van de Staten te leen hebben bekomen; doch daar Hun Hoog Mogenden uit het onbetaald blijven van gelden, die zij nog wegens vroeger van hunne oorlogschepen gemaakt gebruikt te vorderen hadden, wel konden afleiden, dat ook thans de huurprijs niet zou voldaan worden, zoo verontschuldigden zij zich, als grond aanvoerende, dat de Staten zich wegens de macht des vijands op zee dubbel sterk moesten uitrusten, welke uitrusting trouwens mede ten bate van *Frankrijk* en tot beveiliging van 's Konings onderdanen strekte. — Bij deze gelegenheid werd te kennen gegeven, dat de Staten zich niet aan zeker edikt, op het stuk der Admiraliteit in *Frankrijk* uitgevaardigd, gelegen zouden laten liggen, en niet zouden kunnen gedoogen, dat hunne schepen onderzocht werden: zulks streed, beweerden zij, tegen de natuurlijke vrijheid en tegen aller volkeren recht [3]. 1639—1644.

Den 2den Maart 1643 meldde zich de Graaf D'ESTRADES met geloofsbrieven bij de Staten aan. Onder betuiging van de voortduring van 's Konings genegenheid, waarschuwde hij tegen den list des vijands, die gewoon was van vredesonderhandelingen te reppen, tegen dat de tijd om te velde te trekken aankwam, en klaagde over de vermindering, die ons krijgsvolk had ondergaan [4]. Deze klacht werd door *Holland* beantwoord met de aanmerking, dat de manschappen, die ingetrokken waren, niet in werkelijkheid onder

---

den onzen toegezegd (zie hierboven, bladz. 378). Ook was het leger van dien veldheer zeer verzwakt. Van de 30 compagniën, die hem voor een jaar geleend waren (zie hierboven, bladz. 355) waren 12 geheel verdwenen (*Secr. Resol.* April, 1643).

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 12 Jan.; 11 April, 1643. Van onze zijde had men getracht 1,200,000 pond Hollandsch geld, hetwelk met anderhalf millioen Fransch geld gelijk stond, te bekomen. Doch men had zich met die som Fransch geld moeten vergenoegen (*Resol. Stat.-Gen.* 2 Febr. 1643).

[2] *Resol. Holl.* 17 Jan. 1643.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 9 Febr. 1643. *Resol. Holl.* 6 Maart, 1643. AITSEMA, p. 882.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 2 Maart, 1643. AITSEMA, p. 882. D'ESTRADES bracht ook eenen brief van den Koning over, waarbij hij verzocht dat de Abdij van *Bern* (bij *Heusden*) in het genot der haar tot dusverre gegunde voorrechten zou worden gelaten. De Koning verklaarde zich de belangen dier Abdij aan te trekken, op grond dat zij een lid was van de Corporatie der Praemonstratensen, wier hoofd en generaal in *Frankrijk* gevestigd was (*Resol. Stat.-Gen.* 9 Maart, 1643). Dat er over gedacht werd, de goederen der Abdij ten profijte der gemeene zaak aan te slaan, blijkt uit de *Resol. v. Holl.* 12 Aug.; 30 Sept.; 21 Dec. 1643.

1639—1644. de compagniën aanwezig waren geweest, en dat de sterkte des legers met den maatregel eer vermeerderd, dan verminderd was [1].

Den 27sten April deed de Prins Hun Hoog Mogenden weten, dat 's vijands leger bijeen werd getrokken. Het was nog onzeker of het herwaarts of wel tegen *Frankrijk* zou optrekken. In allen gevalle verlangde Zijne Hoogheid, dat ons leger tegen half Mei bijeengebracht zou worden [2]. Hiertoe trouwens had men bij de geheime artikelen, aan het pas gesloten subsidietraktaat toegevoegd, zijn woord gegegen [3]. Nu kwam het er op aan, dat de legerlasten voldaàn werden, gelijk dan ook, na eenig dralen van *Hollands* zijde, nog tijdig genoeg geschiedde om den Prins in staat te stellen, den 26sten Mei (1643) eerst naar *Breda* en daarna naar het leger bij het fort *St. Andries* te vertrekken [4]. De gezondheid van Zijne Hoogheid boezemde in dezen tijd den Staten bezorgdheid in, zoo zelfs dat zij den Gedeputeerden te velde opdroegen getrouwelijk op gezette tijden bericht te zenden, bepaaldelijk ten aanzien van den staat van 's Prinsen gezondheid [5].

Wijziging van het verdrag ten gevolge van den dood van LODEWIJK XIII.

Had de dood van LODEWIJK XIII geene verandering in *Frankrijks* buitenlandsche staatkunde gebracht, wel werd daardoor deze wijziging in het laatstelijk gesloten traktaat van subsidie noodzakelijk, dat dit staatsstuk alsnu op den naam van LODEWIJK XIV gesteld werd. Ten minste drong eerst de Fransche Ambassadeur, DE LA THUILLERIE, terzelfder tijd dat het bericht van 's Konings overlijden hier aankwam, in *den Haag* teruggekomen [6], daarna, toen die staatsman in het leger was, de Secretaris BRASSET daarop aan: alvorens, verklaarde deze, konden de gelden niet uitbetaald worden. Den 29sten Mei had de Ambassadeur brieven overhandigd, eenen van den jongen LODEWIJK over den dood zijns vaders, met de belofte dat aan de gemeene zaak steeds dezelfde zorg zou gewijd worden, en een anderen van de Koningin-Regentes, waarin zij betuigde, dat niets ter wereld haren ijver zou doen verflauwen in de behartiging der gemeene zaak, door de vorige Regeering voorgestaan [7]. Toch was, toen de maand Juli ten einde liep, de verlangde wijziging in het traktaat nog niet geschied. De Gecommitteerde Raden van *Holland* hadden die wijziging »van zoodanigen inzichte" geoordeeld, dat zonder de volle kennis van Hun Edel Groot Mogenden daartoe niet kon worden overgegaan [8]. Desniettemin vonden de Staten van dat Gewest geene zwarigheid om aan

[1] *Resol. Holl.* 6 Maart, 1643. [2] *Secr. Resol.* 27 April, 1643. [3] AITSEMA, p. 883.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 27, 29 April; 8, 19, 21, 23 Mei, 1643. *Resol. Holl.* 28 April; 1, 15 Mei, 1643.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 16 Juni; 1643. In dezen tijd werd met veel ophef gesproken van de genezing, den Koning van *Polen*, door zekeren Doctor KNOFFELIUS aangebracht: dezen liet de Prins van *Oranje* verzoeken herwaarts te komen om hem te bezoeken. Hij zond hem voor de reis duizend rijksdaalders over (AITSEMA, p. 913).

[6] *Resol. Stat.-Gen.* 23, 25 Mei, 1643.

[7] *Resol. Stat.-Gen.* 29 Mei, 1643. [8] *Resol. Holl.* 1643. p. 217, 218.

NY

J. F. C. Reckleben sculps.

SLAG BIJ BURGERHOUT.

het verzoek des Ambassadeurs te voldoen [1]. Maar *Gelderland* en *Utrecht* waren op dit punt nog niet gelast, en *Stad en Landen* had op het oogenblik geen Gedeputeerde ter vergadering [2]. Dus drong eene week later de Secretaris BRASSET heftig en in harde bewoordingen op de verandering aan: hij verlangde antwoord met ja of neen. Nu was *Gelderland* gereed om in de zaak toe te stemmen, maar daar *Utrecht* nog ongelast en *Groningen* steeds afwezig was, zoo werd besloten ernstig aan deze Provinciën te schrijven. Voor het midden van Augustus werd de zaak, in afwezigheid van *Stad en Landen*, naar het verlangen der Fransche Ambassade ten einde gebracht [3]. 1639—1644.

Tot het leger bij de forten *St. Andries* en de *Voorn* vereenigd was, ging alles wat er te doen scheen, langzaam in het werk. Wat ook *Holland* zeggen mocht en aan den Heer D'ESTRADES verklaard had, na de vermindering was het leger wel zwakker. Dit had niet aldus behooren te wezen, maar de kapiteins zetten dezelfde bedriegelijke praktijken voort, en hadden thans evenmin de minder sterke, als vroeger de sterkere compagniën, voltallig onder de wapenen. Daarbij kwam 's Prinsen ziekelijkheid. Hoe het zij, Zijne Hoogheid vond niet geraden iets groots met eene macht te beproeven, met welke hij in het vorige jaar, toen hij nog partij had kunnen trekken van de tegenwoordigheid van GUÉBRIANDS leger op de grenzen, niets had uitgevoerd. Niettemin ten einde *Frankrijks* zegepraal te *Rocroy* vruchten te doen dragen en den Hertog van ENGHIEN in staat te stellen om, verzekerd dat een aanzienlijk deel van de Spaansche macht door de Nederlandsche armée in bedwang gehouden werd, een ander krijgsbedrijf te ondernemen, scheepte de Prins den 10den Juni zijn voetvolk in naar *Bergen-op-Zoom*, en vandaar naar den Polder van *Namen*, werwaarts ook de ruiterij gevoerd werd. Zijn doel was de inneming van *Hulst*. Hadden de Franschen hunne overwinning beter vervolgd, en ware FRANCISCO DE MELO minder ijverig bij de hand geweest om den Staatschen te keer te gaan, zoo zou dat plan hebben kunnen gelukken. Thans zag Zijne Hoogheid van een ernstige poging tegen die vesting af, en toen hij vernomen had, dat de Hertog VAN ENGHIEN het beleg om *Diedenhoven* geslagen had, trok hij in het begin van Juli naar *Philippine*, waarna hij zich te *Assenede* legerde [4]. Nauwelijks was het Staatsche leger uit den omtrek van *Hulst* vertrokken, of de Spaanschen rukten op naar *Selsate*, een dorp bij *Sas van Gend*. — De Prins bleef zoo lang in de kwartieren, die hij betrokken had, totdat hij het bericht kreeg, dat *Diedenhoven* naar den wensch van den

De Prins vertoont zich in *Vlaanderen*.

[1] *Resol. Holl.* 8, 9, 10, 14, 15, 29 Juli, 1643.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 31 Juli, 1643.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 23 Juni; 7, 14, 22, 24 Aug. 1643.

[4] AITSEMA, p. 899, 900. *Mém. de Fréd. Henri*, p. 315, 316. *Resol. Stat.-Gen.* 18, 22, 30 Juni; 16 Juli, 1643. De dagteekening van de tochten van den Prins schijnt, vergeleken met die der brieven in de *Resol. der Stat.-Gen.* vermeld, ditmaal bij AITSEMA minder juist.

1639—1644. Kardinaal DE MAZARIN, die het beleg had doorgedreven, den 8[sten] Augustus in de handen der Franschen gevallen was [1]. Door DE LA THUILLERIE, die daartoe gehoor gekregen had, van die verovering onderricht, besloten de Staten den Koning bij brief, door hunnen Gezant te overhandigen, met dat behaalde voordeel geluk te wenschen [2].

Toen het leger nauwelijks te *Assenede* was aangekomen, meldden die van *Gelderland*, dat de vijand de garnizoenen van de plaatsen, door hem in het Overkwartier bezeten, aanmerkelijk versterkt had, en dat terwijl de Geldersche grenzen van krijgsvolk ontbloot waren. De Staten gaven den Prins en den Gedeputeerden daarvan kennis. Doch Zijne Hoogheid was te goed onderricht, dat de vijand niet in staat was om eenig punt van onze grenzen ernstig te bedreigen, dan dat hij zich daarover ongerust zou gemaakt hebben [3]. Toch duurde het niet lang of men kreeg tijding, dat de Kommandant van het fort *St. Andries*, met een beleg, zoo hij meende, bedreigd, van de Overheid van *Bommel* bijstand gevraagd had. Hun Hoog Mogenden waarschuwden daarop den Kolonnel IJSSELSTEIN en den Luitenant-kolonnel ALARDT, hun herinnerende wat hun door Zijne Hoogheid aanbevolen was [4].

Hij trekt af naar *Noord-Braband.*

In het laatst van Augustus scheepte de Prins zijne troepen wederom in naar *Bergen op Zoom*, en legerde het voetvolk te *Noordgeest* en de ruiterij te *Wouw*. In dezelfde richting trokken de Spaanschen onder ANDREA CANTELMO op, zich legerende omstreeks *Antwerpen* te *Burgerhout* [5]. In denzelfden tijd schreven Hun Hoog Mogenden aan hunne Gedeputeerden te velde, of Zijne Hoogheid niet goed zou kunnen vinden, het leger weder in de garnizoenen te leggen: den voet en de orde, die hierbij zou gevolgd worden, wenschten zij geheel aan den Prins over te laten [6]. De Fransche Ambassadeur toonde zich over dit denkbeeld ontevreden. Hij liet de Staten weten, dat hij den maatregel, dien zij den Prins voorstelden, zeer bedenkelijk vond. De Staten antwoordden, dat het de bedoeling niet was, het leger geheel en al het veld te doen ruimen: integendeel de regimenten zouden bijeen en op de grenzen, en de ruiterij met de artillerie en den trein in haar geheel te velde blijven, in dier voege dat het geheele leger in 24 uren tijds weder bijeen kon wezen. Dit bevredigde den Gezant niet ten volle: men ging, zeide hij, gewoonlijk meer af op den dunk, dan op de werkelijkheid, en zoo het den naam had, dat ons leger de garnizoenen had betrokken, zou de vijand licht de Franschen durven trotseeren, te meer omdat de Hertog van *Lorraine* zich met den Generaal BECK had vereenigd, en nog andere troepen zich bij die vereenigde macht schenen te zullen

---

[1] RANKE, *t. a. pl.* p. 23, 24. [2] *Resol. Stat.-Gen.* 22 Aug. 1643.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 15 Juli, 1643.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 23 Juli, 1643. *Resol. Holl.* 22 Juli, 1643.

[5] AITZEMA, 917. *Mém. de Fréd Henri*, p. 317. [6] *Resol. Stat.-Gen.* 29 Aug. 1643.

ASTOR LIBRARY
NY

WILLEM DE TWEEDE,
PRINS VAN ORANJE.

J F C Reckleben sculp.

voegen. Zoo zou de groote dank, dien Hare Majesteit dezen Staat verschuldigd was wegens de afleiding, welke ons leger bewerkt had, nagenoeg geheel verloren gaan [1]. 1639—1644.

Middelerwijl viel er te velde een treffen voor, waarbij Prins WILLEM zijn eersten krijgsroem behaalde. Sedert de beide legers de laatstvermelde kwartieren betrokken hadden, vertoonden zich de Spaanschen niet zelden voor onze veldposten, als om de onzen ten strijde te dagen. Den 4den September nu dreef de ridmeester CROCK op last van Prins WILLEM die uitdagers naar hun kwartier terug. De Spaanschen meenden onze ruiters spoedig van uit de nabijheid van hun kwartier te kunnen verdrijven. Zij stegen haastig te paard, en gingen zonder zich genoegzaam in orde te houden, aan het verjagen der onzen, die opzettelijk vluchtten om hen te doen vervallen op Prins WILLEM en den Luitenant-Generaal STAKENBROEK, welke, in hinderlaag gesteld, hen zoo ontvingen, dat zeer velen sneuvelden en eenige honderden, waaronder verscheiden aanzienlijke officieren, gevangen genomen werden [2]. De Staten-Generaal, door de mededeeling van een schrijven van den Heer VAN BEVERWEERD aan de moeder van den jongen Prins van dit feit onderricht, lieten deze Prinses door Gecommitteerden uit hun midden gelukwenschen. Eenen dag later kregen Hun Hoog Mogenden rechtstreeksch bericht van Prins FREDERIK HENDRIK en van de Gedeputeerden te velde, waarop zij besloten de Provinciën, alsmede hunne Ambassadeurs, Residenten en Agenten door brieven, en de vreemde Ambassadeurs en Residenten in *den Haag* door Gecommitteerden, van de roemrijke gebeurtenis kennis te geven. Eerst den volgenden dag besloten zij de twaalfjarige Koninklijke Prinses mede door Gecommitteerden met het eerste krijgsbedrijf van haren zeventienjarigen echtgenoot geluk te wenschen [3]. Den 12den September kwam de Fransche Ambassadeur den Staten dank zeggen voor de gedane bekendmaking: hij zou, daaraan twijfelde hij niet, op zijn bericht naar *Parijs* spoedig last krijgen om Hun Hoog Mogenden geluk te wenschen [4].

Wapenfeit van Prins WILLEM.

Intusschen hernieuwden de Staten, na den staat opgemaakt te hebben van hetgeen er nog aan op te brengen legerlasten ontbrak, hun vriendelijk verzoek aan den Prins

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 2 Sept. 1643. De Heer VAN ZUILICHEM schreef den 24sten Augustus aan de Prinses van *Oranje*, dat de Hertog van *Enghien* den goeden uitslag van het beleg van *Diedenhoven* voornamelijk aan de krachtige afleiding van den Prins van *Oranje* bleef toeschrijven. Vroeger reeds (den 13den Juli) had hij geschreven, dat die Hertog reden zou hebben om zich zijn geheele leven te herinneren, dat de Prins van *Oranje* zijne eerste, tamelijk onbezonnen ondernemingen met roem had doen gelukken (*Archiv. de la Mais. d'Orange,* Sér. II. T. IV. p. 86, 87).

[2] AITSEMA, p. 917. *Mém. de Fréd. Henri*, p. 317—319. Brieven van HUYGHENS aan de Prinses van *Oranje*, in *Archiv.* p. 88—91.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 5, 6, 7, 8 Sept. 1643. *Resol. Holl.* 16 Sept. 1643.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 12 Sept. 1643.

1639—1644. Het leger opgebroken.

om het leger op te breken. Zijne Hoogheid gaf aan dat verzoek gehoor op de wijze als den Franschen Gezant te kennen was gegeven, en den 17den September werden en hij en zijn zoon te *'s Gravenhage* door Hun Hoog Mogenden en de Staten van *Holland* verwellekomd [1]. Den 5den October meldde zich de Fransche Ambassadeur wederom aan met het verzoek, dat ons leger nog eenigen tijd bijeen mocht blijven op den voet, waarop het zich tegenwoordig bevond. Hem werd geantwoord, dat aan zijn verzoek voldaan zou worden. In het begin van November werd ook de ruiterij in hare garnizoenen gelegd [2].

In dit, evenmin als in het vorige jaar, had het den Staten aan bemoeiingen met de legermachten van bondgenooten en onzijdigen in *Duitschland* ontbroken. Het bleef hun streven om hunne onmiddellijke buren, de bewoners van de Kleefsche landen en van *Oost-Friesland*, zoo veel mogelijk, van den overlast der Hessen te bevrijden, en aan het optreden onzer troepen in de landen van den Keurvorst van *Keulen* en van den Hertog van *Palts-Neuburg* het karakter van inbreuk op de onzijdigheid tusschen hen en het Rijk te benemen.

Terwijl de Hessen, bij monde van de ministers der Landgravin, WILHELM VON CROSING en JOACHIM VAN WICQUEFORT om dadelijken bijstand bleven verzoeken [3], werden de onderhandelingen, welke de ontheffing van *Oost-Friesland* van het bezwaar der Hessische inkwartiering bedoelden, met de Landgravin voortgezet, en met den Keurvorst van *Keulen* die, welke tot de ontruiming van den Westfaanschen Kreits door »allerzijdsch," dat is zoowel Staatsch, Hessisch en Fransch, als Keizersch en Spaansch krijgsvolk, strekten [4].

De Hessen bij voortduring in *Oost-Friesland*.

Sedert de Graaf ten gevolge van de verloving zijns zoons met de dochter van Prins FREDERIK HENDRIK [5] in zijnen strijd tegen de Stenden van zijn Graafschap op de begunstiging van Zijne Hoogheid en de Staten-Generaal rekende, waren de Stenden en bepaaldelijk de Stad *Embden* niet zoo onverdeeld meer gesteld op het vertrek der Hessen. Vertrokken dezen, dan moesten de grenzen verdedigd worden door eigene troepen, over welke de Graaf het opperbevel zou hebben. Dit nu zou eene bedenkelijke vermeerdering van des Graven macht ten gevolge hebben. Daar nu *Holland* de partij der Stenden, en de Franschen en Zweden de Hessen ondersteunden, zoo was niets natuurlijker dan dat *Oost-Friesland*, in weerwil van de hartbrekende klachten over de ellende van dit Landschap, door de Hessen niet ontruimd werd [6].

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 17 Sept. 1643. *Resol. Holl.* 17 Sept. 1643.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 5 Oct.; 4 Nov. 1643.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 12, 30 Dec. 1641.

[4] Zie hierboven, bl. 326.

[5] Zie hierboven, bladz. 329—331.

[6] AITSEMA, p. 818—822, 869, 893, 894, 923, 924. *Resol. Stat.-Gen.* 5, 9, 10 Jan.; 19 Maart; 3, 25 April; 8 Mei; 2 Juni; 4, 9 Sept.; 16, 18 Oct.; 13 Nov.; 5, 13 Dec. 1642. 13, 22 Jan.; 5 Febr.; 2, 7 Maart; 28 April; 10 Juni; 15, 18 Juli; 4, 7, 22 Aug.; 30 Nov.; 22 Dec. 1643.

1639—1644.

Ofschoon het derhalve wel te voorzien was, dat de zending van eenen Afgevaardigde uit het midden van Hun Hoog Mogenden naar *Kassel* tot de Landgravin om over die ontruiming te handelen, tot niets leiden zou, werd niettemin de Heer VAN LINTELOO derwaarts gezonden. Ook was de zaak van *Oost-Friesland* het eenige niet waarover de Gezant met die Vorstin te handelen had. Ook de voorslag van den Keurvorst van *Keulen* moest met de Hessische Regeering besproken worden. De ontruiming van den Westfaalschen Kreits, tot welken, in het Noorden, *Oost-Friesland*, en, in het Zuiden, *Luik* en *Aken* behoorden, zou ten gevolge gehad hebben, dat alle botsing van troepen en alle stremming van den handel op de geheele oostgrens van al de Nederlanden voorkomen ware geworden. Maar raakte men op die wijze de Keizerschen en Spaanschen kwijt, evenzeer zou men de bondgenooten van de bate, die zij in die oorden vonden, hebben moeten versteken, en dit duldde de alliantie met *Frankrijk* niet, welke Mogendheid zelfs ongaarne zag, dat de Staten het oor aan den Keulschen Keurvorst schenen te leenen. Vandaar dat het gewenschte doel niet getroffen werd. Ten slotte zag de Keurvorst van *Keulen*, die bij de zaak het meeste belang had, zelf in, dat het vertrek der vreemde krijgsmachten eerst bij den algemeenen vrede, dien men door de onderhandelingen van *Munster* hoopte te bewerken, verwacht kon worden, en hij deed in Juli, 1643, zijnen Afgevaardigde Doctor NÖTTEN vertrekken, die in October van het voorgaande jaar met den Heer KETSGEN van *Gerritshoven*, voorzien van een voorslag tot de ontruiming, in *den Haag* was gekomen [1].

Onderhandelingen met den Keurvorst van *Keulen* over de ontruiming van den *Westfaalschen Kreits*.

Zoo doende gaf ook dit andere punt van den last, dien de Heer VAN LINTELOO [2] naar *Kassel* medekreeg, weinig uitzicht op slagen. In het midden van Juli (1643) was de

Zending van den Heer VAN LINTELOO naar *Kassel*.

---

[1] AITSEMA, p. 840, 841, 869, 892—894, 923. *Resol. Stat.-Gen.* 10, 11 Oct. 1642. 13 Jan.; 9, 29 April; 5 Mei; 8 Juli, 1643. De Keurvorst van *Keulen* kwam, als Prins-Bisschop van *Luik*, bij de Staten tusschen beiden voor de bewoners van deze zijne stad, die getroffen waren door maatregelen van schadeverhaal door Hun Hoog Mogenden tegen hen toegestaan ten behoeve van aanzienlijke Luikenaars, die, als voorstanders der Staatsche en Fransche partij, naar *Maastricht* waren uitgeweken. De Staten vergunden eene vriendelijke conferentie over deze zaak, mits zij in *den Haag* plaats zou hebben (*Resol. Stat.-Gen.* 4, 21 April; 13, 23 Mei; 15 Oct. 1643). In Juli (1643) dreigde deze conferentie een minder vriendschappelijk karakter te zullen aannemen, toen het huis *Gronsveld*, onder het kanon van *Maastricht*, door de Luikenaars op de Hessen was veroverd, die zich op genade of ongenade hadden moeten overgeven. — Om verwijdering te voorkomen, wilde *Holland* eenige Gecommitteerden uit haar midden tot de conferentie toevoegen; doch de Provinciën maakten zwarigheid die Heeren toe te laten. Hetgeen de Staten van *Holland* »met miscontentement" opnamen, zoodat zij op een middel bedacht waren om dit misnoegen te doen gevoelen (*Resol. Holl.* 24, 25, 29 Juli, 1643. *Resol. Stat.-Gen.* 29 Juli; 17 Aug. 1643).

[2] Nevens LINTELOO werd de Heer ALDRINGA als afgevaardigde benoemd; doch deze verontschuldigde zich (*Resol. Stat.-Gen.* 27, 28 Jan.; 3, 4, 5, 19 Febr.; 5, 16, 17, 28 April; 1643).

1639—1644. Afgevaardigde terug. Reeds bij een bezoek van *Oost-Friesland*, vóór zijne reis naar *Hessen*, had hij den Kolonnel WAARDENBURG verzocht, zich met de helft der door hem tot het onderhoud zijner troepen gevorderde schatting te vergenoegen. Doch deze had hem geantwoord, dat hij daarmede zijne soldaten onmogelijk onderhouden kon. Toch verwierf LINTELOO van de Landgravin de kwijtschelding van die helft. Maar het bleef eene onvruchtbare toezegging: de nood van den soldaat verijdelde, in weerwil van al de vertoogen van Hun Hoog Mogenden, de uitvoering van de gunstige beschikking [1].

De Staten gaan de geldheffingen der Hessen tegen.

Dat werkelijk het verblijf der Hessen op de grenzen ook Hun Hoog Mogenden en den handeldrijvenden ingezetenen onzer Provinciën ongelegenheden baarde, werd bij voortduring ondervonden. Zij verlangden steeds de vergunning om uit het land van *Kleef* beoosten den *Rijn* oorlogschatting te heffen. Daar de Staten zulks den Keizerschen Goeverneur van *Dorsten* en der tegenpartij in het algemeen belet wilden zien [2], konden zij hun dit thans minder dan ooit veroorloven [3]. — Maar ook van de Weimarschen had men overlast. In October 1642 was de Stad *Duren* bij verdrag in handen der Keizerschen geraakt. Nu moest het Weimarsch garnizoen elders geborgen worden, en men was overeengekomen, dat het naar *Wezel* zou worden gebracht. Doch de Prins van *Oranje* schreef aan onzen Commandant aldaar, dat hij die troepen niet zou hebben binnen te laten. — De kapitulatie van *Duren* bracht mede, dat de bezetting met de wapenen zou aftrekken. In tegenspraak met deze overeenkomst poogden de Keizerschen den kapitein HEES, met zijne compagnie, die uit onzen dienst in dien van GUÉBRIAND was overgegaan, te nopen onder hen dienst te nemen, en op zijne weigering hadden zij hem ontwapend en beroofd, en velen zijner soldaten gevangen gehouden. Echter volhardden de Staten bij hun besluit, om wat er van de soldaten der bezetting van *Duren* overbleef, niet in onze garnizoenen onder te brengen. Niettemin raakte een 40 tal van die compagnie binnen *Emmerik*. Daar de kapitein echter niet in onzen dienst was, noch daarin weder kon overgaan, zoo werd hij naar de Fransche Ambassade om ondersteuning en aanvulling zijner compagnie verwezen [4].

In het jaar 1643 verzetten zich de Staten tegen eenen tol bij *Roeroord* op den Rijn door de Hessen geheven. Zij lieten den Graaf VAN EBERSTEIN, Goeverneur van *Calcar*, weten, dat, wanneer het Hessisch oorlogschip, hetwelk aldaar tot handhaving dier heffing post gevat had, door de Keizerschen aangetast werd, onze uitlegger in dat water zich zulks niet zou aantrekken [5]. Kort te voren was dezelfde bevelhebber der Hessen

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 28 April; 8 Mei; 10 Juni; 15 Juli; 30 Nov.; 9, 22 Dec. 1643.

[2] AITSEMA, bl. 892. *Resol. Stat.-Gen.* 31 Dec. 1641. 24 Dec. 1643.

[3] Zie hierboven, bl. 325.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 29, 30 Oct.; 4, 11 Nov. 1642.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 19, 20 Maart, 1643.

van wege de Staten van *Holland* gewaarschuwd, dat hij zorg zou dragen, dat door de soldaten onder zijne bevelen de handel op *de Maas* niet zoo benadeeld werd, als dagelijks geschiedde[1]. Ook den licentmeester, door de Hessen te *Oodmarsum* gevestigd, verkozen de Staten daar niet te gedoogen, en zij gebruikten als grond om hem te weren deze drangreden, dat de Spaanschen, indien hij daar bleef, aldaar ook zulk eenen beambte zouden vestigen. Dezelfde redeneering, maar omgekeerd, bezigden zij tegenover den Keurvorst van *Keulen*, verklarende, dat bijaldien hij den Spaanschen licentmeester te *Dorsten* niet verwijderde, zij op hunne beurt den Hessischen licentmeester moesten toelaten[2]. — Toen de Hessen uit *Calcar* den Heer JEAN D'OULTREMONT, Heer van *Balgooien* en *Opijnen* hadden opgelicht, verklaarden de Staten den Agent WICQUEFORT, dit voor eene openbare schennis der onzijdigheid te houden. Zij schreven daarover aan EBERSTEIN en RABENHAUPT, en toen de Goeverneur der plaats niet spoedig genoeg tot de loslating van dien Heer overging, en RABENHAUPT zich in *den Haag* bevond, sloegen Hun Hoog Mogenden »met alle discretie" de hand aan hem, ten einde een pand te hebben tegen den Heer D'OULTREMONT en een paar Maasschippers, die op grond dat zij Luikenaars zouden zijn, door de Hessen waren gevangen genomen[3]. Dit middel van represaille dachten de Staten nogmaals toe te passen, ten einde de Hessen hunne brandschatting in het ambt van *Rijnberk*[4] en hunne licentheffing op de Maas te verleeren. Immers werd door *Holland* voorgeslagen, ten dien einde aan onze commandanten in die streken order te geven de Hessische officieren op te lichten. Vier Provinciën vonden dezen maatregel bedenkelijk, en nu werd voorgesteld, de Hessen tot eene conferentie te *Wezel* uit te noodigen om de geschillen in der minne te schikken[5]. Omstreeks het midden van Augustus (1643) werd de Heer VAN BALGOOIEN door EBERSTEIN zonder rantsoen ontslagen[6]. Doch de overige gevangenen werden niet losgelaten, en de invordering der licenten ging voort. Dus werd andermaal aan de Landgravin geschreven, dat zij ter voorkoming van meer verwijdering gemachtigden naar *Wezel* zou zenden[7].

1639—
1644.

De Keurvorst van *Brandenburg* vond natuurlijk baat bij zulke maatregelen, door Hun

---

[1] *Resol Holl.* 9 Maart, 1643.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 23, 30 April; 11 Sept. 1643. Toch beliepen Nederlandsche ruiters den blaam, dat zij eene vijandelijke onderneming der Hessen op Keulsch grondgebied ondersteund hadden (*Resol. Stat.-Gen.* 18 Mei, 1643).

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 8, 24 Juli; 4 Aug. 1643. *Resol. Holl.* 15 Juli; 4 Aug. 1643.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 25, 27 Juli, 1643.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 29 Juli; 1, 13, 25 Aug.; 4, 16 Sept. 1643. *Resol. Holl.* 17 Sept. 1643.

[6] *Resol. Stat.-Gen.* 22 Aug. 1643.

[7] *Resol. Stat.-Gen.* 12, 17 Oct. 1643.

1639—1644.

Klachten van den Keurvorst van *Brandenburg*.

Hoog Mogenden genomen om de krijgslieden van de beide partijen in zeker bedwang te houden. Niettemin had hij verscheidene klachten in te brengen. Hij deed zulks den 3[den] Juni (1642) door zijne Gedeputeerden, toen in *den Haag* aanwezig. Te *Gennep*, klaagden zij, werden den Keurvorst licenten en tol onthouden; te *Orsoy* de opbrengst van zijn tol aangewend tot de vestingwerken, en zijne rentmeesterij gebruikt voor woning van den Goeverneur. Ook te *Lijmers* en te *Lobith* waren controleurs van Hun Hoog Mogenden, die uit de domeinen van den Keurvorst werden bezoldigd. De wildbaan van zijne Keurvorstelijke Hoogheid werd door de Staatsche garnizoenen schandelijk verwoest; zijne bosschen in het Kleefsche geplunderd, ten behoeve van de vestingwerken op den *Rijn* en de *Maas*; zijne onderdanen bij den doortocht van troepen niet zoo verschoond, als de lieden binnen der Staten grenzen, en, eindelijk, de Graafschap *Mark* door hunne soldaten gebrandschat [1]. — Deze klachten, voor zoo verre zij de aanwending van Keurvorstelijke middelen tot vermeerdering der weerbaarheid van het land betroffen, moesten, zoo schijnt het, wel verstommen, toen tegen den winter de Keizerschen in *de Duffel* en andere streken van *Kleefschland* begonnen te rooven en te plunderen, en de Staten zich dit aantrokken [2]. En voorts, de Admiraliteit van *Amsterdam*, die van den gewezen ontvanger HOEFIJZER de schuldvordering op den Keurvorst had overgenomen [3], drong een en andermaal op stipte betaling van de vervallen termijnen aan, en werd deze niet voldaan, zoo zou executie der Keurvorstelijke domeinen noodig worden [4]. Tegelijker tijd werden de Landen van *Kleef* en *Mark* bedreigd met executie van den kant des Rijks ter invordering van de oorlogsschatting, waarop zij door den Kreitsdag te *Keulen* waren aangeslagen, en dat wel zonder dat de tot dusverre verschoonde ingezetenen beoosten *den Rijn* gespaard waren. Deze laatste bepaling bracht te weeg, dat zich de Staten en de Prins wederom de belangen van deze onderdanen des Keurvorsten aantrokken [5].

Handhaving der Gereformeerden in *Gulik* en *Berg*.

Hoezeer de Jezuiten te *Emmerik* zich verbonden hadden voor het herstel der grieven van de Gereformeerden in de Landen van *Gulik* en *Berg* zorg te dragen [6], moesten Hun Hoog Mogenden hun in Januari, 1642, nog verlenging van den termijn, waarbinnen dat geschied moest zijn, verleenen [7]. In weerwil van de tusschenkomst van

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 17, 18 April; 3 Juni, 1642. AITSEMA, bl, 827.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 1, 3, 4 Nov. 1642.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 18 Maart, 1642.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 19 Maart; 26 Nov. 1643. *Resol. Holl.* 19 Maart; 27 April; 26, 28 Nov. 1643. Den 15[den] Mei (1643) had de Keurvorst 30,000 gulden betaald; de geheele schuld was opgeloopen tot 1,100,000 (*Resol. Stat.-Gen.* 15 Mei, 1643. *Resol. Holl.* 19 Maart, 1643).

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 7 Dec. 1643.

[6] Zie hierboven, bl. 328, 329.

[7] *Resol. Stat.-Gen.* 15 Jan. 1642.

den Heer BENTINCK, door den Hertog van *Palts-Neuburg* herwaarts gezonden, volhardden Hun Hoog Mogenden bij hun eenmaal ten behoeve der verdrukte Gereformeerden genomen besluit, en verlangden eene nauwkeurige opgave der plaatsen, waar de predikanten uit de kerken waren verstooten, om door Katholieken vervangen te worden [1]. Nog meer dan een jaar evenwel duurde het, eer de Staten er toe overgingen om hunnen commandanten te gelasten, uit de landen van *Gulik* en *Berg* zes geestelijken op te lichten, en die zoo lang in hechtenis te houden, totdat de predikanten hersteld waren in de plaatsen, waaruit zij waren verjaagd: in de plaatsen, wier geestelijken aangehouden waren, zou intusschen geen Katholieke godsdienstoefening geschieden mogen [2]. — In September (1643) kwam de Heer Maarschalk WISPENNINCK, vrijheer VAN SCHEYDT, daarover van wege den Hertog klagen. Terwijl Zijne Doorluchtigheid, zoo sprak hij, steeds oprechtelijk de onzijdigheid had in acht genomen, was hij ontsteld geworden door hetgeen eenigen geestelijken was wedervaren, die vóór eenige weken naar *Orsoy* en *Rijnberk* gebracht waren. Het gevolg was, dat andere pastoors, hetzelfde lot vreezend, de wijk namen en vele menschen, van geestelijken troost verstoken, jammerlijk sterven en eeuwig verderven moesten. — Hun Hoog Mogenden waren niet verlegen, op deze klachten met een beroep op de verdragen, door de possideerende Vorsten aangegaan, te antwoorden [3]. 1639—1644.

Had de Keurvorst van *Keulen* de ontruiming van den Westfaalschen Kreits kunnen bewerkstelligen, het herstel van den Katholieken Godsdienst zou in die landen nog stouter en vollediger ingevoerd zijn. Om dit te verhoeden was de nabijheid der Staatsche en Hessische commandementen niet ondienstig.

Doch dat de Hessen op onze grenzen niet ongaarne gezien werden, stond ook en vooral daarmede in verband, dat de Staten de handen niet aftrokken van die legermachten, welke in *Duitschland* den Keizer en de Katholieke Ligue bestreden. Verdrietig genoeg evenwel moest steeds door den Zweedschen Resident [4] telkens op de uit-

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 20, 27 Maart; 22 April, 1642. AITSEMA, bl. 841.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 9 April, 1643. AITSEMA, bl. 894.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 24, 25 Sept.; 10 Nov. 1643. AITSEMA, bl. 925—928.

[4] Onder de vele onaangenaamheden, die de Heer SPIERING te verduren had, kwam, behalve ongesteldheid, die hem in het najaar van 1642 na zijne terugkomst uit *Zweden*, en weder in den volgenden zomer bezocht, nog dit, dat hem wegens eene schuld, vroeger door hem aangegaan, een proces werd aangedaan en dat wel hier te lande voor het Provinciale Hof. Toen de Staten van *Holland* deze proceduren tegen den Resident beletten, verleende de Koning van *Polen* deswegens brieven van schadeverhaal aan den Generaal BAUDISSEN ten laste van de schepen en goederen dezer landen, ten bedrage van 180,000 gulden (*Resol. Holl.* 16 Jan.; 2 Mei; 19, 23 Juli, 1642). Later verleende de Hooge Raad mandement tegen SPIERING ten gevalle

1639—1644. Aanzoeken der Zweden om subsidie.

betaling van het subsidie worden aangedrongen. In het voorjaar van 1642 verzocht hij een doorloopend subsidie, zoolang als de oorlog in *Duitschland* zou duren [1]. Toen hij na zijne reize naar *Zweden* terug was, vond hij in de vermindering van den tol in *Pruisen* een drangreden te meer om van de Staten de betaling der achterstallige subsidiegelden te verwachten. En de verzekering, dat *Zweden* met eere uit den oorlog scheiden kon, daar dit Rijk zich den vrede aangeboden zag, moest dienen om de Staten te bewegen, het door een voortdurend subsidie aan te moedigen om de wapenen tot den algemeenen vrede toe niet neder te leggen. *Holland* toonde zich niet bijzonder genegen tot inwilliging van dit verzoek. Zelfs waren eenige Leden dezer Provincie, met name *Haarlem* en *Delft*, ongezind om de zes maanden subsidie, die reeds meer dan een jaar geleden waren aangevraagd, toe te staan [2]. — In het gaansche jaar 1643 bleef SPIERING om subsidie vragen. *Friesland*, *Overijsel* en *Stad en Landen* stonden het toe, doch de vier andere, bepaaldelijk de twee genoemde Leden van *Holland*, lieten zich niet verbidden. Alleenlijk werden hem door deze Provincie 100,000 gulden teruggegeven, die hij reeds, met medeweten der Gecommitteerde Raden, tot betaling van vroegere termijnen van het subsidie had opgenomen. Ten slotte verzochten hem de Staten van *Holland*, hen wegens het niet verleenen van zijn verzoek bij zijn Hof te verontschuldigen op grond van de ontzettende oorlogslasten en andere bezwaren, waaronder zij gebukt gingen [3]. AITSEMA meldt [4], dat hem van goeder hand verzekerd was, dat *Holland* in dezen tijd omtrent elf millioen guldens jaarlijksch inkomen had, zoo uit de middelen van consumptie als uit de verponding voortvloeiende; maar dat deze Provincie jaarlijks zeven millioen aan interessen te betalen had, en twaalf millioen tot de militie en andere Generaliteitslasten: zoodat de Provincie jaarlijks acht millioen te kort kwam. Van de Zweden, daarentegen, die nog onlangs [5] van een »uitnemende victorie", bij *Leipzig* door hen behaald, hadden geroemd, was het maar al te zeer bekend, dat hunne legerhoofden zich in *Duitschland* verrijkten.

Zoo er iets was dat *Holland* tot mildheid jegens *Zweden* had kunnen bewegen, zou het de vermindering van den tol in *Pruisen* geweest zijn. Werkelijk waren het dan

---

der erfgenamen zijner ouders. De Heer GRASWINCKEL, advokaat van de Kroon *Zweden*, beweerde op grond van SPIERINGS karakter als minister, dat zulks in strijd was met het volkenrecht (*Resol. Stat.-Gen.* 12, 30 Sept.; 5, 21 Nov. 1642. *Resol. Holl.* 29 Sept.; 7 Oct. 1642).

[1] *Resol. Holl.* 1642. p. 534.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 25, 30 Sept.; 13 Dec. 1642. *Resol. Holl.* 1, 7 Oct.; 19, 20 Dec. 1642.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 27 Febr.; 16 Mei; 25 Juli; 18 Sept. 1643. *Resol. Holl.* 13, 30 Maart; 7, 15, 20 Mei; 25 Juli; 6, 7, 13 Aug.; 2, 10, 14, 17 Oct. 1643.

[4] Op dit jaar (1643), bl. 899.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 15 Nov. 1643.

ook niet *Amsterdam* of *Rotterdam*, maar die twee andere steden, welke niet tot het verleenen van het subsidie konden besluiten. 1639—1644.

Tegen *Denemarken*, met welke Mogendheid nog menig geschil uitstaande bleef, rezen er spoedig weder klachten over verhooging van tollen, door dat Rijk geheven. Den 25sten Augustus verzocht de Deensche Resident TANCKEN, dat hem Gecommitteerden zouden worden toegevoegd, ten einde de grieven, die te *Glückstadt* onafgedaan waren gebleven [1], volgens gegeven belofte te behandelen en af te doen [2]. Verschillen met *Denemarken*.

Telkens kwamen er echter van beide zijden nieuwe grieven bij: nu eens waren er Nederlandsche schippers ongevisiteerd uit een Deensche haven weggezeild; dan weder gaven de kapiteins van onze convooiers stof tot klachten. Maar van den anderen kant klaagden de onzen, dat drie Hollandsche schepen, met zout, aan Zweedsche onderdanen toekomend, geladen, verbeurd waren verklaard [3], en wat erger was, aan het traktaat van *Glückstadt* werd zoo weinig de hand gehouden, dat de Ministers van Koning CHRISTIAAN weder nieuwe en hooger tollen in den *Sond* vorderden. Dergelijke klachten kwamen er uit *Danzig*. Derhalve werd de Resident in *Denemarken*, KAREL VAN KRAKAU, die in 1643 herwaarts over was gekomen [4], gemachtigd om, op zijne terugreize in October, bij den Aartsbisschop van *Bremen* op de nakoming van een verdrag aan te dringen, van hetwelk hem de eer toekwam [5].

In het voorjaar van dit jaar (1643) was de Raadsheer MULLER van wege de Stad *Hamburg* [6] herwaarts gezonden, om de met *Denemarken* hangende zaken af te maken, daar de Resident TANCKEN op dit stuk van zijnen Koning volmacht gekregen had [7].

Ontevreden over de afschaffing van den Glückstadtschen tol, door die van *Hamburg*

---

[1] Zie hierboven, bladz. 349. [2] *Resol. Stat.-Gen.* 23 Aug. 1643.

[3] *Resol. Holl.* 7 Maart; 10, 11 Juli, 1643. *Resol. Stat.-Gen.* 10 Maart; 10 April; 11 Juli, 1643. AITSEMA, bl. 902. [4] *Resol. Stat.-Gen.* 7 April, 1643. *Resol. Holl.* 30 April, 1643.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 3, 21 Oct. 1643. *Resol. Holl.* 5 Aug.; 2 Oct. 1643. AITSEMA, bl. 928.

[6] Nog altijd erkende *Holland* den Heer SCHRASSER niet als Resident te *Hamburg* (*Resol. Stat.-Gen.* 18 Dec. 1642. 9 Nov. 1643).

[7] *Resol. Stat.-Gen.* 27 Mei, 1643. In November 1642 had AITSEMA, daartoe door de burgemeesters van *Hamburg* gelast, der Staten tusschenkomst verzocht om het ontslag te bekomen van 21 Hamburger schepen, die, naar *Spanje* en van *Spanje* afhankelijke Rijken bestemd, te *Lissabon* opgebracht waren. Na kennis genomen te hebben van de goederen, met welke die schepen geladen waren geweest, hadden Hun Hoog Mogenden besloten, de zaak op haar beloop te laten. AITSEMA herhaalde echter zijn verzoek, verklarende dat er voor geen 2000 Rijksdaalders waarde aan contrabande in geweest was. Hij begeerde, dat men ten minste den buitengewonen Gezant van *Portugal* over de zaak zou spreken. Dit beloofde men hem (*Resol. Stat.-Gen.* 13, 14 Nov.; 13, 17 Dec. 1643. AITSEMA, bl. 867, 868).

1639— 1644. verkregen [1], haalde Koning CHRISTIAAN oude grieven op tegen deze Stad, en kwelde de kooplieden met allerlei rechtsvorderingen ten gevalle van klagende Deensche onderdanen. Natuurlijk werden zij bij de verhooging der tollen in den *Sond* niet gespaard, en zagen zij zich hunne voorrechten te *Bergen* in *Noorwegen* betwist. Zoo ver ging 's Konings vijandelijkheid, dat hij op nieuw dreigde de Stad met gewapend volk aan te randen, met geen ander doel, zeide de Resident van *Hamburg* in *den Haag*, dan om de Stad te nopen zijnen toorn met geld af te koopen. Over dezen staat van zaken kwam MULLER de Staten-Generaal onderhouden, en daar de Koning hopen moest door onderhandelen tot zijn eigenlijk doel te komen, vermits de Stad zich niet door bedreiging van geweld liet bewegen, zoo deed hij, hoe verachtelijk hij zich ook over den bekwamen afgevaardigde van *Hamburg* uitliet, niettemin door zijnen Resident TANCKEN de rechten bepleiten, die hij tegen die van *Hamburg*, welke hij zijne door louter hoogmoed tot ongehoorzaamheid verleide erfelijke onderdanen noemde, gelden deed. Zijne Majesteit hoopte, zeide hij, dat Hun Hoog Mogenden, zoo zij door de blokkade van *Hamburg* eenige belemmering in hun handelsverkeer ondervonden, de reden van Staat zouden laten gelden, gelijk hij zich had moeten getroosten dat de toegang tot de Vlaamsche havens zijnen onderdanen gesloten was. Zijn Majesteits havens op de *Elbe* zouden de Nederlandsche schepen onbelemmerd en onder minder bezwarende voorwaarden, dan die van *Hamburg* vorderden, ontvangen. — Dit lokaas was weinig geschikt om op de Nederlanders invloed uit te oefenen, aangezien in al die havens zich geen kooplieden om mede te handelen bevonden, en de onzen bovendien de vrije vaart op de *Elbe* niet als een gunst van den Koning verkozen aan te nemen. — Doch hoe dit zij, voordat Hun Hoog Mogenden zich met het geschil in het bijzonder hadden ingelaten, kwam er tijding dat de zaak door de tusschenkomst van *Lubek* en *Bremen* was bijgelegd, niet zonder dat het de Stad, onder den naam van een erkentenis aan den Koning, de som van 280,000 Rijksdaalders kostte. — Daar de Koning niettemin het vraagstuk omtrent den Glückstadtschen tol niet als uitgemaakt wilde beschouwen, maar daarop later zou terugkomen, zoo verzocht MULLER, dat, wanneer over dat vraagstuk onderhandelingen aangevangen zouden worden, Hun Hoog Mogenden zich daarbij zouden laten vertegenwoordigen. Daarbenevens verzocht hij, dat de Staten hunnen Gevolmachtigden te *Munster* in last zouden geven de vrijheid van de *Elbe* voor te staan [2]. — Gelijk *Hamburg*, zoo verzochten nog andere Steden, Vorsten en Gemeenten Hun Hoog Mogenden, te *Munster* hunnen invloed in hun belang te doen gelden. De Regeering van *Bremen* verzocht, dat onze Gevolmachtigden aldaar de hare met raad en daad zouden bijstaan [3]; de Synode

Verzoeken van verschillende zijden om der Staten voorspraak te *Munster*.

[1] Zie AITSEMA, bl. 905.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 20 Juni; 2, 4 Juli; 26 Aug. 1643. AITSEMA, II, bl. 902—908.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 26 Aug. 1643. AITSEMA, 924. In December kwam hier een Afgevaardigde

1639—1644.

der Fransche Kerken, dat wij bij den aanstaanden algemeenen vredehandel voor de godsdienstvrijheid onzer bondgenooten zouden pleiten [1]; de Keurprins van de *Palts*, dat niet alleen onze Plenipotentiarissen zijne zaak zouden voorstaan, maar ook dat Hun Hoog Mogenden er bij *Frankrijk* en *Zweden* en de Duitsche Standen op zouden aandringen, dat ook dezen allen te *Munster* zijn herstel bevorderden. De Keurvorst kwam in Juli (1643) den President der Staten-Generaal in persoon dank zeggen voor hunne ten zijnen behoeve in dezen zin bij *Frankrijk* genomene moeite [2]. Een ander verzoek had de Ambassadeur van *Portugal*. Hij wenschte, dat deze Staat zich beijveren zou, om aan eenen Gevolmachtigde van zijnen Koning toegang tot de onderhandelingen te *Munster*, en daarmede erkenning van de Mogendheden, te verschaffen. De Fransche Ambassadeur wilde tot dit doel medewerken [3].

Vertoogen van den Portugeeschen Gezant.

Nagenoeg een jaar lang had thans de Portugeesche Gezant te vergeefs aangedrongen op bevredigend antwoord op zijn verzoek om teruggave der door de West-Indische Compagnie aan *Portugal* afgenomen plaatsen, en om de uitrusting van eene nieuwe vloot tot hulp van zijnen Koning. Op de klachten wegens inbreuk der onzen op het gebied der Portugeesche Koloniën moesten niet alleen de Bewindhebbers der West-Indische Compagnie, maar ook die der Oost-Indische Compagnie inlichting geven, en dezen haastten zich daarmede in geenen deele [4]. De Staten-Generaal intusschen begrepen omstreeks de maand April (1643) den Gezant niet langer ten eenen male onbeantwoord te kunnen laten, en gaven hem derhalve het volgende bescheid: Hun Hoog Mogenden achtten zich door het traktaat van Juni, 1641, niet verplicht, jaarlijks eene vloot te leveren; ook was wat de vorige vloot ondervonden had, niet geschikt om ons tot de afzending eener tweede vloot aan te moedigen: immers had die vorige vloot 's Konings galjoenen niet aangetroffen, en dus geenszins zulke voordeelen behaald, als men gehoopt had, en bovendien de sterke bezetting der Vlaamsche Kust maakte het eensdeels on-

---

van *Bremen*, en klaagde over de schennis van de vrijheid van de *Wezer* door den Graaf van *Oldenburg* (*Resol. Stat.-Gen.* 5 Dec. 1643. AITZEMA, p. 926).

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 22 Aug. 1643. Hetzelfde verzocht de Noord-Hollandsche Synode ten behoeve der Gereformeerden in *Duitschland* (*Resol. Holl.* 30 Sept. 1643).

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 5 Mei; 20 Juli; 10 Nov. 1643. *Secr. Resol.* 10 Nov. 1643. LUDWIG PHILIP *Paltzgraf* (te *Kreuznach*) verzocht mede de voorspraak van onze Plenipotentiarissen, opdat hij de hem vóór 23 jaren ontnomen landen terug mocht bekomen (*Resol. Stat.-Gen.* 6 Oct. 1643).

[3] *Secr. Resol.* 6 Nov.; 7 Dec. 1643. *Resol. Stat.-Gen.* 12 Sept.; 6 Nov.; 7 Dec. 1643. *Resol. Holl.* 16 Sept. 1643.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 3, 16 Dec. 1642. 6 Maart, 1643. *Resol. Holl.* 5, 18 Dec. 1642. 3, 4, 7 Maart; 22, 27, 28 April; 20 Mei, 1643.

1639— 1644. mogelijk en andersdeels overbodig om schepen naar *Portugal* te zenden: die bezetting toch vergde het uiterste van onze macht en belette de Spanjaarden zich uit *Duinkerken* tegen *Portugal* te versterken. Wat de teruggave van aan de Portugeezen ontweldigde plaatsen aanbetrof, de Staten-Generaal verklaarden zonder omwegen, dat zij, bij gemis van kennis van zaken, nog niet bij machte waren om omtrent de rechtmatigheid van den eisch uitsluitsel te geven: alleenlijk konden zij verzekeren, dat het niet aan hen haperde, daar zij bevelen hadden uitgevaardigd om in Oost en West de vijandelijkheden tegen de Portugeezen te staken [1]. — De Portugeesche Ambassadeur stelde zich zelfs met het eerste gedeelte van dit bescheid niet tevreden, maar beweerde, dat de Staten wel degelijk gehouden waren tot uitrusting en afzending eener vloot naar de Portugeesche wateren, en van het uitstel eener stellige verklaring op zijnen eisch van teruggave gevoelden Hun Hoog Mogenden zelven de onvoegzaamheid [2].

Ten einde den klagenden Gezant den mond te stoppen, werd ook gebruik gemaakt van het gerucht van wreedheden, door de Portugeezen te *Maranhan* en elders tegen de Hollanders gepleegd [3]. De Ambassadeur antwoordde daarop, dat, zoo die wreedheden gepleegd waren, zulks niet op last en met de middelen zijner Regeering was geschied, maar dat het dan als eene weerwraak was te beschouwen, door de ingezetenen tegen de Hollanders, die hen het eerst hadden aangerand [4]. Eenige maanden later verlangde de West-Indische Compagnie stoutweg van den Ambassadeur de verklaring, of hij het traktaat gestand wilde doen, al of niet: zoo ja, dat hij dan geene eischen tot teruggave moest doen; zoo neen, dat de Compagnie dan verder zou toetasten. Zij beweerde bij deze gelegenheid, dat de Portugeezen te *Loanda* een samenzwering tegen de haren hadden gesmeed. De Gezant antwoordde daarop, dat aldaar 300 ongelukkigen, van welke de helft omgebracht en de andere helft gevangen naar *Brazilië* gezonden was, de slachtoffers van een ongegrond vermoeden waren geworden [5].

In den zomer van het jaar 1643 kwam er een nieuwe Ambassadeur van *Portugal*, met name *Don* ANTONIO DE SOUSA COUTINHO, hier te lande aan. Hij zou zich hier als gewoon Gezant vestigen, daar *Don* ANDRADA LEITAO naar *Munster* bestemd was [6]. Zijne belangen namen de buitengewone Fransche Ambassadeurs bijzonder ter harte. Bij uitdrukkelijken last van de Koningin-Regentes verzochten zij, dat aan zijne Regeering voldoening zou gegeven worden voor het voorgevallene in *Angola*, en met betrekking tot de wijze, op welke die Portugees naar *Munster* zou kunnen komen, stelden zij

[1] *Resol. Holl.* 6 Mei, 1643.

[2] *Resol. Holl.* 20 Mei, 1643, p. 214. *Resol. Stat.-Gen.* 3 Juni, 1643.

[3] *Resol. Holl.* 19 Maart, 1643.

[4] AITSEMA, II, p. 892.

[5] AITSEMA, p. 923.

[6] *Resol. Stat.-Gen.* 2, 9, 10 Juli, 1643.

voor, dat hij in gezelschap van onze Plenipotentiarissen derwaarts zou reizen, gelijk er ook een Portugees daarheen gaan zou in gezelschap der Zweedsche Gevolmachtigden, en in hun eigen gezelschap nog een Portugees en een Gedeputeerde van *Catalonië* [1]. Hiertegen hadden de Staten bedenking. Zij gaven den Heer ANDRADA te kennen, dat, al reisde hij niet in gezelschap hunner Afgevaardigden, Hun Hoog Mogenden wel macht en middel hadden om hem veilig naar *Munster* te doen komen; ook mochten zij wel lijden, dat hij als particulier den tijd van het vertrek der onzen koos om naar *Munster* te gaan; maar, eenmaal daar zijnde, kon hij door hen niet tegen gevaar gewaarborgd noch verdedigd worden [2]. Op de klachten betreffende *Maranhan*, *Santo Tomé* en *San Paolo de Loanda* kreeg de Portugeesche Gezant weldra een antwoord, maar weder uitstellend en onvoldoende [3]. 1639—1644.

Hoezeer de Portugeezen, in weerwil der grieven, welke onze Indische Compagniën hadden, het niet aan ondubbelzinnige bewijzen van voorkomendheid en vertrouwen lieten ontbreken, was het bij de Staten nog op lang na niet uitgemaakt, dat van onze zijde een gezant naar *Lissabon* zou gezonden worden [4]. De Gedeputeerden der Provinciën vonden dit ten hoogste noodig, maar waren ongelast. Daar ook eenige leden van *Holland* op deze vraag ongelast waren, zoo stelden de Staten van dit Gewest hare beantwoording tot nadere gelegenheid uit [5].

Zijn verzoek om opheffing der Oost-Indische en der West-Indische Compagnie.

De voorname reden, dat men zich niet met *Portugal* kon verstaan, ware weggenomen geweest, wanneer men gehoor had willen geven aan den stouten wensch, die de Heer DE SOUSA COUTINHO, den 5den April (1644) voor Hun Hoog Mogenden ter audientie verschenen, in eene uitvoerige in vrij duister Latijn gestelde rede, uitsprak. Zijns Konings doel, verklaarde hij, ja, zijne eerste gedachte was geweest een bestendige vrede met onzen Staat. Doch de Oost- en de West-Indische Compagnie hadden vooralsnog de verwezenlijking dier gedachte verhinderd. De West-Indische Compagnie had het traktaat in haar belang uitgelegd. Hun Hoog Mogenden hadden op het volvaardigst eene vloot tot 's Konings dienst uitgezonden, en zou dan hunne bedoeling, hieruit gebleken, door de winzucht van enkelen verijdeld worden? Hun Hoog Mogenden liet hij zelven oordeelen, of zoo-

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 8 Jan. 1644.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 14, 22 Jan.; 4, 16 Maart, 1644. Later is ANDRADA met een sterk convooi naar *Munster* gegaan (AITSEMA p. 959). Den 12den Mei nam hij afscheid, om, zeide hij, zich naar een grensplaats te begeven, waar hij onze Gevolmachtigden zou afwachten, om dan met hen verder naar *Munster* te trekken. Hij kreeg een gouden ketting van 3400, zijn secretaris eenen van 800 gulden (*Resol. Stat.-Gen.* 12 Mei, 1644).

[3] *Resol. Holl.* 11, 12 Febr. 1644. *Resol. Stat.-Gen.* 17 Febr. 1644. AITSEMA, p. 975, 976.

[4] Zie hierboven, bl. 372. [5] *Resol. Stat.-Gen.* 4 Febr. 1644. *Resol. Holl.* 5 Febr. 1644.

1639—1644. danige handelwijze billijk en redelijk was. Het octrooi, aan de Oost-Indische Compagnie verleend, liep ten einde. Dus bestond voor Hun Hoog Mogenden de gelegenheid om haar voorwaarden te stellen. Zij mochten bedenken, dat het niet raadzaam was, aan zulk eene Handelsmaatschappij staatkundig gezag toe te kennen, immers op zulk eene wijze ontstond er tweehoofdigheid in den Staat, en niet zelden maakte de koophandel de wetten, en niet de Senaat. Wat men der Oost-Indische Compagnie verleende, zou der West-Indische niet onthouden kunnen worden, en zoo werd de ongelegenheid nog vergroot. Voorts, was het billijk, dat enkelen de winsten behaalden, op welke alle particulieren aanspraak hadden? Doch wat zou men de West-Indische Compagnie in stand houden? Haar voortbestaan was niet alleen voor *Portugal* schadelijk, maar voor haar zelve: immers werden hare kosten niet door de winsten gedekt. Door de opheffing dier Maatschappij zouden de Staten den Koning van *Portugal* aan zich verplichten, en in de geheele wereld den lof der rechtvaardigheid inoogsten. Ten slotte verzocht hij, dat er dadelijk naar de Oost-Indiën bevelen mochten afgaan, om te verhoeden, dat de Hollanders aldaar den Portugeezen verder geene vijandelijkheden meer aandeden. Terwijl de wederzijdsche Gezanten te *Munster* nevens elkander zouden optreden (en voor de bevordering der reize des Portugeeschen Gevolmachtigde derwaarts zeide hij Hun Hoog Mogenden dank), hetgeen den gemeenschappelijken vijand ontzag zou inboezemen, werkte men in de Oost-Indiën dien vijand in de hand, en werden de Hollanders de bewerkers van der Portugeezen ongelukken. Hoeveel baat, daarentegen, konden de beide natiën niet van elkanders vriendschap hebben! Zelfs de natuur had hun vriendschappelijk verkeer tot eene voorwaarde gesteld, daar *Portugal* behoefte had aan hetgeen *Nederland*, en *Nederland* aan hetgeen *Portugal* in overvloed opleverde [1].

Beraadslagingen over de verlenging van de octrooien der beide Compagniën.

Inderdaad was het vraagstuk van de verlenging van het octrooi der beide Compagniën thans hangende. Onder de punten van beschrijving ter dagvaart der Staten van *Holland*, den 19den Februari 1642 opgemaakt, kwam voor, dat de Leden gelast zouden komen ten aanzien van de prolongatie van het octrooi der Oost-Indische Compagnie, hetwelk »in het toekomende jaar zou komen te exspireeren." [2] In April, 1642, werd het onderzoek aangaande deze zaak aan eene Commissie opgedragen. Veel haast maakte deze Commissie niet [3]. Eerst tegen het midden van December (1642) werd een rapport uitgebracht, hetwelk verscheidene bedenkingen op verschillende artikelen van het octrooi inhield. Tengevolge van dien konden de leden het zelfs niet eens worden, of het rapport schriftelijk zou worden ingeleverd, al of niet [4]. Zoo brak het jaar 1643 aan, met hetwelk het octrooi tevens ten einde liep.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 5 April, 1644.

[2] *Resol. Holl.* 1642, p. 446.

[3] *Resol. Holl.* 1 April; 4, 24 Juli; p. 621; 30 Sept.; p. 713, 1642.

[4] *Resol. Holl.* 13, 17, 19 Dec. 1642.

1639—1644.

Friesche Compagnie van *Oost-Indiën*.

Met het begin van het jaar (1643) begon de Provincie *Friesland* eischen te doen gelden, onder voorwaarde van wier inwilliging alleen zij verlangde in het verlengen van het octrooi toe te stemmen. Er was in *Friesland* onlangs eene Compagnie van *Oost-Indië* opgericht; doch deze kon zich niet vleien met de oude Oost-Indische Compagnie te kunnen wedijveren. Dus ontvingen de Staten van *Holland* in Februari van de Gedeputeerde Staten van *Friesland* een schrijven, waarbij dezen Hun Edel Mogenden verzochten hun de behulpzame hand te bieden tot bevordering van de nieuwe Compagnie van Oost-Indië in *Friesland* opgericht [1]. Hoe dit verzoek opgenomen zou worden, liet zich licht denken. Juist waren er Gecommitteerden van *Zeeland* te *'s Gravenhage* om zich op menig aangelegen punt met *Holland* te verstaan, en deze twee in zee- en koloniale zaken zoo machtige Provinciën waren het eens geworden, dat het »voor den Lande zeer eerlijk, dienstig en profijtelijk was, dat het octrooi werd verlengd en dat ook van wege beide de Provinciën daartoe zou worden gearbeid, en eenparig met redenen, daartoe dienende, tegengegaan die Provinciën, welke zulks zouden mogen willen of pogen te verhinderen, hetzij met het oprichten van een particulier octrooi, hetzij anderszins: de vraagstukken der bijzondere belangen konden bij elk der beide Gewesten in hunne provinciale vergadering worden uitgemaakt, en desniettemin konden zij samenwerken tot uitsluiting der andere Provinciën, mitsgaders tot de geschikstste middelen om de Compagnie en de goede participanten in dezelve te handhaven." [2] Dus gezind, besloten de Staten van *Holland*, de missieve der Gedeputeerde Staten van *Friesland* onbeantwoord te laten tot tijd en wijle dat over de voortzetting van het octrooi beraadslaagd zou zijn [3]. Doch de Friesche Staten begrepen niet werkeloos te moeten blijven. Zij zonden Gecommitteerden naar *den Haag*, en dezen meldden zich bij de Staten van *Holland* aan en verzochten Hun Edel Mogenden hun verzoek tot het tot-stand komen van eene Compagnie van *Oost-Indië* in hunne Provincie ter Generaliteit te ondersteunen [4]. Meer in bijzonderheden tredend, gaven de Friesche Gecommitteerden te kennen, dat zij, daar het einde van het octrooi nieuwe voorwaarden mogelijk maakte, hunne nieuwe Compagnie in de bestaande ingelijfd wenschten te zien, of, zoo dit niet geschieden kon, dat men dan ten minste het bestaan der Friesche Compagnie zou erkennen, en haar »vrij water en vrije lucht" zou gunnen, met andere woorden, haar op zee of aan land niet zou beschadigen. Tot staving der rechtmatigheid van hun verzoek deden zij gelden, dat de Provinciën, en daaronder *Friesland*, de Oost-Indische Compagnie met hare quoten krachtig hadden ondersteund. — Hierop had men dit antwoord, dat die bijdragen als subsidie van oorlog aan te merken waren geweest, daar de Compagnie een machtig middel was geweest, gelijk zij het nog was, om de Spaanschen afbreuk te doen. On-

[1] *Resol. Holl.* 26 Febr. 1643.
[2] *Resol. Holl.* 14 Maart, 1643.
[3] *Resol. Holl.* 19 Maart, 1643.
[4] *Resol. Stat.-Gen.* 7 Mei, 1643.

1639—1644. voorwaardelijk waren die bijdragen verleend, en nimmer was het beding gemaakt dat de Compagnie, dat is, eigenlijk de particulieren in *Holland* en elders woonachtig, daarvoor te eeniger tijd anderen, hetzij bijzondere personen, hetzij geheele Provinciën, die nooit in de Compagnie geteekend hadden, in haren schoot zou moeten opnemen. De participanten hadden in den aanvang groote wederwaardigheden ondervonden, ja veel malen gevaar geloopen van alles te verliezen. Dus was het thans, nu de zaken schoon stonden, te veel gevergd, dezulken, die dezelfde kansen niet geloopen hadden, de tegenwoordige winsten te doen deelen, op welke zij vroeger door in te teekenen aanspraak hadden kunnen verkrijgen. En wilden zij alsnog deel aan die winsten bekomen, dan hadden zij slechts zoo veel actiën voor den loopenden prijs te koopen als hun zelven beliefde [1].

Verre derhalve van te voldoen aan het verzoek der Friesche Heeren leverden de Staten van *Holland* een vertoog in bij de Staten-Generaal, de gronden behelzende door de Bewindhebbers der Oost-Indische Compagnie tegen het verzoek van *Friesland* aangevoerd [2].

Toen de maand December (1643) daar was, en men derhalve nog slechts weinige dagen tijd had vóórdat men tot een besluit moest komen, ontvingen de Staten van *Holland* van hunne Commissie de mededeeling, dat de vraag geopperd was, of niet de Compagnie van Oost- en van West-Indië onder een en hetzelfde octrooi zouden dienen te worden begrepen om te zamen één lichaam uit te maken. De Staten achtten deze vraag ernstig genoeg om de Gecommitteerden te machtigen, daarop de Bewindhebbers der beide Compagniën te hooren [3].

Voorslag der combinatie van de West-Indische met de Oost-Indische Compagnie.

Dat denkbeeld eener vereeniging der West-Indische met de Oost-Indische Compagnie was door de participanten der eerste als een plechtanker des behouds aangegrepen. De Maatschappij had meer schuld, dan middelen. Toen zij later aanbood, 36 ton gouds boven al hare andere effekten tot de vereeniging in te brengen, zeiden de mannen van de Oost-Indische Compagnie, dat die van de West-Indische 50 ton gouds minder dan niets bezaten [4]. Zonder gedurige subsidiën van den Staat, die niet dan gebrekkig inkwamen, kon zij de zaken niet gaande houden [5]. Den 17den Maart (1642) gaven de Bewindhebbers op geheimzinnige wijze opening van zaken, en nu bleek, dat de Maatschappij aan sinds jaren vervallen subsidiën van de Staten van *Holland* de som van 874,190 gulden in te vorderen had. Dit leidde tot het voorstel om daar van een deel, ten bedrage van 466,000, zonder uitstel en het overige ter eerster gelegenheid af te doen. Het voorstel

[1] AITSEMA, p. 899.
[2] *Resol. Holl.* 30 Sept. 1643.
[3] *Resol. Holl.* 8 Dec. 1643.
[4] *Resol. Holl.* 26 April 1644. AITSEMA 976.
[5] *Resol. Holl.* 1643, p. 23. 11, 12 Mei, 1644. Zie hierboven, bl. 373.

werd aangenomen, doch zonder aanwijzing der middelen, waaruit de betaling zou geschieden, en ten slotte voldeed men slechts 200,000 gulden, waartoe een deel van eene nieuwe negotiatie werd aangesproken [1]. Spoedig derhalve liet zich weder dringend nieuwe behoefte gevoelen [2]. Om van de aanzoeken der behoeftige Handelsmaatschappij en van drukkende geldverstrekkingen ontslagen te zijn, moest dus de Staat hare vereeniging met de ontzaggelijk voorspoedige Oost-Indische Compagnie wel wenschelijk achten. Doch de vervulling van dezen wensch stuitte af op den onoverwinnelijken tegenzin dezer laatste. Die onwil bleek al dadelijk toen de Hollandsche Gecommitteerden volgens den bekomen last de Bewindhebbers der beide Compagniën gehoord hadden [3]. 1639—1644.

Intusschen liep het jaar en daarmede het octrooi der Oost-Indische Compagnie ten einde, en nog was er geen besluit tot voortzetting van het octrooi genomen. Men hielp zich met eene voorloopige verlenging van het octrooi voor den tijd van zes weken, waartoe men noode de toestemming der Provinciën verwierf. Die maatregel van voorloopige verlenging werd nog meermalen herhaald, voor men het ten aanzien der voorwaarden der vernieuwing van het octrooi genoegzaam eens was [4].

Den 15den Maart, 1644, werden de Gecommitteerden der West-Indische Compagnie tegenover de Gedeputeerden der Bewindhebbers van de Oost-Indische Compagnie ter vergadering van *Holland* gehoord. Bij monde van den Heer Generaal SPEX en van hunnen advokaat bepleitten genen de vereeniging der beide Compagniën. Zij besloten met de verklaring, dat vereeniging van macht versterking van macht medebracht, en de zaak blijkbaar allerdienstigst was voor het belang van den Staat en tot afbreuk van den Koning van *Spanje*. De advokaat GRASWINKEL sprak voor de Oost-Indische Maatschappij. Hij verklaarde, dat al de Kamers en de Hoofdparticipanten tegen de vereeniging gestemd waren, die zij als verderfelijk, ja, als onmogelijk beschouwden. Het kleine kapitaal der Oost-Indische Compagnie (zeide hij) was niet bij machte om de »wijdgapende ontwerpen der achteruitgaande West-Indische Compagnie ten uitvoer te brengen." Dus verwachtten de Bewindhebbers niet, dat de Staten hun zulk eene vereeniging zouden willen opdringen, tot nadeel van zoo veel weduwen en weezen, als in hunne Compagnie deel hadden. Het besluit was, dat men zich liever eene volstrekte ontbinding der Oost-Indische Compagnie zou getroosten, dan eene verderfelijke vereeniging. Van dit gevoelen waren de vertegenwoordigers der Oost-Indische Compagnie niet terug te brengen, en de Staten van *Holland* besloten de zaak aan den Prins van *Oranje* voor te dragen, ten

---

[1] *Resol. Holl.* 17, 19, 21, 26, 30 Maart; 1, 3 April; 15 Mei, 1643.

[2] *Resol. Holl.* 24, 28 Juli; 1 Aug.; 17 Oct.; 24 Nov. 1643. 6 Febr.; 23, 24 Maart, 1644.

[3] *Resol. Holl.* 15 Dec. 1643.

[4] *Resol. Holl.* 19, 21, 22 Dec. 1643. 21, 22, 27 Jan.; 3, 13 Febr.; 9, 10 Maart, 1644.

1639—1644. einde daarop zijn advies te verstaan. Zijne Hoogheid verklaarde, dat, zijns bedunkens, de vereeniging een goed werk zou wezen, mits beide de partijen daarin bewilligden; doch in gevalle de Oost-Indische Compagnie bij hare weigering volhardde, oordeelde hij dat haar octrooi moest verlengd worden. — Nog deed de West-Indische Compagnie tot aanbeveling van de vereeniging »de nieuwe gelegenheid en blijkbare voordeelen" gelden, »die God Almachtig haar had verleend, onder het beleid van den Heer BROUWER, zoo in de kwartieren van *Chili*, als door het vinden van een nieuwen doortocht tot en uit de Zuidzee" [1]. Dit was weder een staaltje van de ijdele verwachtingen, met welke de West-Indische Compagnie zich paaide. Deze tocht van den Generaal BROUWER, namelijk, heeft geene vermeerdering der handelsvoordeelen aangebracht. Hoe dit zij, de vernieuwing van het octrooi der andere Maatschappij bleef al uitgesteld. Men wilde deze niet verleenen zonder voordeelige voorwaarden te bedingen, en zekere misbruiken af te doen schaffen. De provisiën, die de Bewindhebbers trokken, achtte men buitensporig hoog, en men begeerde de Compagnie de gunst van den Staat met een belangrijke bijdrage in geld, hetzij voor het Land, hetzij voor de West-Indische Compagnie, te laten betalen. Om al zulke eischen af te weren, voerden die van de Oost-Indische Compagnie aan, dat de forten en andere bezittingen niet aan den Staat, maar aan de Compagnie of de participanten in eigendom toebehoorden, en dat zij ze kon verkoopen, aan wie het haar goed dacht, al ware het ook aan den Koning van *Spanje*. — In dezen tijd, toen men van alle kanten van de rijke Maatschappij offers bejaagde, heette het ook dat de Koning van *Engeland* den eisch van schadevergoeding, die hij tegen de Compagnie meende te mogen doen gelden, aan den Prins van *Oranje* zou overdoen, en dat men Zijner Hoogheid daarvoor 600,000 gulden zou vereeren [2].

Toen de West-Indische Compagnie, om de vereeniging aan de andere Compagnie smakelijk te maken, het geldelijk aanbod deed van 3,600,000 gulden met nog andere voordeelige schikkingen [3], begrepen de Staten van *Holland*, dat de zaak de nadere overweging van hunne principalen verdiende. Maar tevens werd eene nadere conferentie bepaald, waar men zou onderzoeken, op wat wijze de West-Indische Compagnie zonder die vereeniging in stand en kracht zou kunnen worden gehouden [4], en Zijne Hoogheid was van oordeel, dat men het denkbeeld der vereeniging uit het hoofd moest zetten, en tot de vernieuwing van het octrooi der Oost-Indische Compagnie voor twintig of een

[1] *Resol. Holl.* 15, 19, 22, 23, 24 Maart, 1644.

[2] AITSEMA, II, bl. 976.

[3] Zie hierboven, bladz. 448.

[4] *Resol. Holl.* 19, 26 April, 1644. WILLEM USSELINCX was nog altijd onvermoeid om voorslagen te doen, die, beweerde hij, wanneer men er gehoor aan gaf, de Compagnie zouden opbeuren. Den eersten Juli, 1644, werd hij door Gecommitteerden van de Staten-Generaal gehoord (*Resol. Holl.* 28 April; 3 Mei, 1644. *Resol. Stat.-Gen.* 1 Juli, 1644).

en twintig jaren besluiten: vóórdat de nog hangende vraagstukken waren opgelost, kon men het voorloopig voor ongeveer een jaar verlengen [1]. 1609–1644.

Bij de beraadslagingen over de vernieuwing van het octrooi onzer Handelsmaatschappij kwam de vraag niet in aanmerking, of bij de ophanden zijnde vredesonderhandelingen *Spanje* niet, even als bij de conferentiën, welke tot het vorige Bestand geleid hadden, afstand van de vaart op *Indië* zou vorderen. Die vraag scheen door de vermeerderde kracht der Republiek en door de machteloosheid van *Spanje* opgelost te zijn. Geheel andere overwegingen hielden zoowel de Gecommitteerden ter voorbereiding der Munstersche onderhandelingen, als die tot de conferentiën met de Fransche Ambassadeurs, bezig.

Conferentiën met de Fransche Ambassadeurs.

Tot de conferentiën met de Fransche Ambassadeurs [2] werden aangewezen de Heeren VAN MEINDERSWIJK, VAN MATHENESSE en PAUW, DE KNUYT, VAN DER HOOLCK, RIPPERDA en ALDRINGA. Zoo ontbrak nog een vertegenwoordiger van *Friesland*. VELTDRIEL, die alleen van zijne Provincie tegenwoordig was, zag zich verhinderd om deel van de Commissie uit te maken, maar dit behoefde, zijns bedunkens, niet te beletten, dat de conferentiën aangevangen werden [3]. Later werd de Heer DONIA als vertegenwoordiger van *Friesland* in de Commissie opgenomen. — De Fransche Heeren hadden, blijkens hunne credentialen, volmacht om te besluiten op »alle traktaten, die dienstig geacht zouden worden om, behoudens de Fransche en de Nederlandsche belangen, tot het sluiten van den algemeenen vrede te leiden." Zij hadden in last om naar onze belangen te vernemen en die bij de onderhandelingen te *Munster* met even groote kracht, als die van *Frankrijk*, te doen gelden, en wederkeerig om de Staten met de belangen van *Frankrijk* bekend te maken: »zoo doende zou het oprechte en volmaakte vertrouwen tusschen de beide Landen strekken en om eenen gewenschten vrede te bekomen en om de middelen te vinden, noodig om dien te waarborgen" [4].

In de eerste conferentie, gehouden den 10den December (1643), brachten de Gezanten het gewenschte herstel van het geslagen leger van GUEBRIAND en de belangen van de Landgravin van *Hessen* ter sprake. En de onzen gaven al dadelijk te verstaan, dat onze Gevolmachtigden te *Munster* zelfstandig met de tegenpartij zouden onderhandelen, in dier voege, dat zoo de Staatsche als de Fransche Gevolmachtigden hunne eigene zaken zouden voordragen; dat men zou zien te geraken tot een bestand van minstens 12 jaren; maar dat de één niet zonder den ander zou sluiten, en men elkaâr zou beloven, dat als de één, door *Spanje* aangerand, weder met dat Rijk in oorlog geraakte, ook de ander den vrede zou breken [5].

---

[1] *Resol. Holl.* 30 April; 3, 5, 10, 11, 12 Mei, 1644.

[2] Zie hierboven, bl. 426.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 9 Dec. 1643. AITZEMA, p. 886.

[4] AITZEMA, p. 886, 887.

[5] *Secr. Resol.* 18 Dec. 1643. AITZEMA, p. 887.

1639—1644. Daar er tijd noodig was om de Provinciën te hooren, ten einde de Gecommitteerden in staat te stellen, op het verlangen der Franschen ten aanzien van de Landgravin te antwoorden, zoo brachten de onzen intusschen de vraag ter sprake, op welken voet onze Ambassadeurs door de Fransche Gezanten te *Munster* en bij gevolg ook elders zouden bejegend worden. Zouden de Heeren D'AVAUX en DE LA ROCHE gaarne gezien hebben, dat zij op een luisterrijker wijze dan de gewone orde medebracht, waren ingehaald geworden, te meer hadden de Staten-Generaal het er op gezet om den rang en den titel, door HENDRIK IV aan de Gezanten van onzen Staat verleend, maar sedert door de Fransche Gezanten te *Venetië* en elders aan de onzen onthouden, hersteld te krijgen, en alzoo hunnen Gevolmachtigden den rang onmiddellijk na die van *Venetië* en den titel van Excellentie toegekend te zien [1]. Toen deze begeerte der Staten aan de Fransche Gezanten was medegedeeld, antwoordden zij, dat zij op deze zaak naderen last moesten bekomen, hetgeen eenigen tijd zou vorderen; maar zij gaven te kennen, dat het verlangen van Hun Hoog Mogenden bij hunne Regeering geen gunstig gehoor zou vinden [2].

Omtrent het te ontwerpen traktaat, waarbij de beide Mogendheden elkander den te *Munster* te sluiten vrede zouden waarborgen, was men het op de hoofdzaak dadelijk eens; doch er ontstond verschil over de vraag, of men elkander ook bij zou moeten springen, wanneer de Keizer een van beiden aantastte [3].

Ook de vernieuwing van het subsidietraktaat ten behoeve van den veldtocht van het ingetreden jaar (1644) maakte een onderwerp der conferenties uit. De Fransche Regeering, verklaarden de Gezanten, was voornemens iets belangrijks in de *Nederlanden* te ondernemen en dat zonder daarom te verzuimen mede iets in *Duitschland* en in *Catalonië* uit te voeren [4].

De hoofdzaken, die het traktaat van *guarantie* zou inhouden, waren voor het einde van Januari, in 8 punten vervat, aan het oordeel der Provinciën onderworpen. Reeds den 5den Februari was *Holland* met haar advies gereed; maar de Gedeputeerden dezer Provincie verklaarden herhaaldelijk, van dat advies geene opening te mogen doen, dan nadat de Fransche Ambassadeurs een bevredigend antwoord zouden gegeven hebben op het dezerzijds uitgedrukt verlangen aangaande den rang en den titel onzer Gezanten [5]. Vermits de Provinciën ook van haar gevoelen over de krijgsplannen nog niet hadden doen blijken, zoo begonnen de Fransche Heeren haast te maken, zeggende, dat de Gevolmachtigden van andere Mogendheden hunnen tijd te *Munster* en te *Osnabrück* verspilden, en het wegblijven der Franschen ongunstig werd uitgelegd [6]. Daar zij zelfs

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 14, 15 Dec. 1643. [2] *Resol. Stat.-Gen.* 8, 26 Jan. 1644.

[3] AITSEMA, p. 959. [4] *Resol. Stat.-Gen.* 30 Jan.; 19 Febr., 1644. *Resol. Holl.* 5 Febr. 1644.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 5, 12 Febr. 1644. [6] *Resol. Stat.-Gen.* 9 Febr. 1644. AITSEMA, II, p. 959.

nu nog niets ten aanzien van den begeerden rang onzer Ambassadeurs konden beloven, werd de Heer VAN OOSTERWIJK, die met verlof herwaarts was overgekomen [1], gelast ten spoedigste naar *Parijs* terug te keeren, ten einde daar de vervulling van der Staten begeerte te bevorderen. Kon hij nog zoo spoedig niet daar wezen, zoo zou de Heer HOEUFT, die, te *Parijs* gevestigd, gewoonlijk de gelden van het subsidie overmaakte, al vast aanvangen met het indienen van een vertoog over die zaak [2]. 1639—1644.

Vóór het einde van Februari (1644) waren de Provinciën gereed om een besluit te nemen op de acht punten. *Holland* stelde eene Voorrede, van welke ze voorafgegaan zouden worden. De Fransche Ambassadeurs deden hetzelfde van hunne zijde, zoodat uit deze twee ontwerpen, in overleg met zijne Hoogheid, één geheel werd samengesteld. Omstreeks denzelfden tijd was men het eens omtrent het nieuwe traktaat van subsidie [3]. De beweegreden, uitgedrukt in den aanhef van dit laatste verdrag, was deze, dat de zending van Gevolmachtigden tot den vrede naar *Munster* van 's vijands zijde wel bloote schijn kon wezen. Dus behoorde de tegenpartij door de wapenen tot vrede gedwongen te worden, en daartoe had Zijne Majesteit besloten, haar gezamenlijk met de Staten-Generaal zoo krachtig mogelijk aan te tasten en dezen Heeren Staten in een subsidie tot het gewone bedrag het middel te geven om een groot krijgsbedrijf te ondernemen. In een nadere verklaring, bij het traktaat gevoegd, werd gezegd, dat de Franschen en de Nederlanders ieder een leger van 18 of 20,000 man voet-, en 4500 of 5000 man paardenvolk in het veld zouden brengen. Ten laatste in het midden van Mei zouden de beide legers in de vijandelijke Nederlanden doordringen, of vroeger, als de bevelhebber der Spanjaarden in de Nederlanden zijne krijgsmacht eerder in het veld bracht. De onderneming zoo van het Fransche als van het Staatsche leger zou in het beleg van een belangrijke plaats bestaan. Doch *Frankrijk* zou van die verplichting ontslagen zijn, ingeval zijn leger alleenlijk eene »diversie" maakte; doch dan zou het 14 dagen eerder, dan het Staatsche, te velde zijn. Voorts verbonden zich de Staten bij dit traktaat om van den 8sten April aan weder 30 schepen in het Kanaal van *Calais* te hebben, en ingeval de Koning eene plaats op de Vlaamsche Kust aantastte, deze schepen op die kust te laten blijven, zoolang dat beleg zou duren, en den toevoer van levensmiddelen naar 's Konings krijgsmacht te bevorderen. Zoolang de gemeene zaak het zou vereischen, en weder en jaargetijde het zouden toelaten, zouden de Staten hun leger te velde houden [4]. Nieuw verdrag van subsidie.

De Voorrede van het traktaat van *guarantie* of gewaarborgd verbond [5] hield in, dat de Koning tot dit verdrag bewogen was door het inzicht, hoe noodzakelijk het was voor den gemeenen welstand, dat dezelfde vereeniging, die er, zoolang als de oorlog geduurd Traktaat van guarantie.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 3, 16 Sept. 1643.
[2] *Resol. Stat.-Gen.* 13, 29 Febr.; 22 Maart, 1644.
[3] *Resol. Stat.-Gen.* 20, 23 Febr. 1644.
[4] AITZEMA, II. p. 960, 961.
[5] *Ligue guarantie.*

1639—1644. had, tusschen *Frankrijk* en de Vereenigde Nederlanden had bestaan, voor het toekomende bewaard, ja nog meer bevestigd werd, nu er te *Munster* een traktaat zou gesloten worden. Opdat dat traktaat mocht worden bevorderd en zijn doel verzekerd, en bepaaldelijk opdat de gemeene vijand, de hoop verliezende om den band van gemeenschappelijke belangen tusschen *Frankrijk* en de Vereenigde Nederlanden immer te verbreken, te eerder bewogen zou worden om te bewilligen in een vertrouwde redelijke schikking, die eene bestendige rust in de Christenheid en in het bijzonder in *Frankrijk* en de Nederlanden mocht te weeg brengen en handhaven, — zoo had Zijne Majesteit gewild, dat zijne Gevolmachtigden tot den algemeenen vredehandel te *Munster* de reis over *Holland* zouden nemen, om daar de middelen te beramen en vast te stellen, die geschiktst zouden zijn om dat doel te bereiken. Waarop de Heeren Staten-Generaal, met alle soort van eerbied, ontzag en dankbaarheid, de weldaden, gunsten en hulpbiedingen erkennende, hun van tijd tot tijd door *Frankrijk* verleend, en Zijne Majesteit voor de eer van zulk eene aanzienlijke en belangrijke ambassade dank zeggende, eenigen uit hun midden hadden aangewezen, die met de Fransche Heeren na rijp beraad het volgende bepaald hadden. Vooreerst: de vroegere traktaten tusschen de beide Landen zouden van kracht blijven; ten tweede: bij de onderhandelingen, die *Frankrijk* en de Staten gezamenlijk en met gemeene bewilliging te *Munster* zouden voeren, zouden de Staten hunne belangen zelfstandig en zonder iemands bemiddeling of tusschenkomst voordragen en voorstaan, terwijl intusschen de Gevolmachtigden des Konings en die der Staten elkander bijstaan, en met gelijke kracht en nadruk beider belangen handhaven zouden; ten derde: niet dan gezamenlijk en met gemeene bewilliging zou men mogen sluiten, en geen van de beide Landen zou bij de onderhandelingen het andere vooruit mogen zijn; ten vierde: derhalve zouden de Gevolmachtigden, zoo de Spanjaarden hen wilden overhalen om afzonderlijk te sluiten, verplicht zijn te verklaren, waartoe zij zich jegens elkander verbonden hadden; ten vijfde: daar, bijaldien de vijanden wat zij eerst veroverd en daarna door den oorlog weder verloren hadden, door den vrede terugkregen, zich door de hoop op gelijke straffeloosheid aangemoedigd zouden zien om nieuwe beroerten in de Christenheid te stichten, zoo zouden de Koning en de Staten de voordeelen behouden, die God hun in dezen oorlog geschonken had, en hunne Gevolmachtigden zouden de handen in één slaan, dat er niets van al de gemaakte veroveringen mocht worden teruggegeven; ten zesde: werden, na het sluiten van vrede of bestand, de Koning of de Staten, rechtstreeks of middellijk of onder welk voorwendsel ook, door den Koning van *Spanje* of den Keizer of door eenig Vorst van het Huis van *Oostenrijk* aangetast, zoo zou men zich stiptelijk houden aan hetgeen in het traktaat van 1635 voor gelijk geval bepaald was [1], en gezamenlijk tegen den aanrander oorlog voeren, zonder op

[1] In het 8ste, 9de en 10de artikel van dat traktaat, zie hierboven, D. III. St. IV. p. 788. AITZEMA, II. p. 206.

afzonderlijken vrede bedacht te mogen zijn; ten zevende: in geval dat er slechts een bestand getroffen werd, zouden *Frankrijk* en de Staten na den afloop weder gezamenlijk den oorlog hervatten, zoo het bestand niet met gemeene bewilliging verlengd of door een vrede vervangen werd; ten achtste: de Koning en de Staten zouden elk aan hunne Gevolmachtigden bevelen, al wat voor de gerustheid der onderhandelingen te *Munster* noodig zou zijn te verrichten en ten dien einde met gemeen overleg te werk te gaan. 1639—1644.

Deze artikelen met de Voorrede werden den 24sten Februari (1644) door de Staten-Generaal goedgekeurd. Zelfs de Gedeputeerden van *Zeeland*, welke Provincie bij alles wat met betrekking tot de Munstersche onderhandelingen besloten werd, hare vroegere protestatie herhaalde, verklaarden de artikelen in afwachting van het besluit hunner lastgevers te kunnen aannemen. Waarschijnlijk waren zij daarover tevreden, dat zoo uitdrukkelijk ondersteld werd, dat er geen vrede, maar slechts een bestand zou tot stand komen. Alleenlijk konden zij niet goedkeuren, wat in het 5de en het 4de artikel gezegd werd. Het daar bepaalde docht hun niet slechts onuitvoerlijk, maar ook nadeelig voor den Staat: dat de een niet zonder bewilliging van den ander mocht sluiten, was voldoende. — Dus zouden de artikelen door de Gecommitteerden zoo wel als door de Fransche Gezanten onderteekend en spoedig daarna geratificeerd kunnen worden; maar alvorens besloten Hun Hoog Mogenden er op aan te dringen, dat bij de acht artikelen nog een negende gevoegd werd van dezen inhoud, dat, als de Koning vrede en wij slechts een bestand sloten, de Koning zich verbinden zou om, des gevraagd, tegen den afloop van het bestand, daarvan de voerduring te bemiddelen, en bij weigering van *Spanjes* zijde, aan deze Mogendheid in hare Nederlanden op nieuw den oorlog aan te doen. Verkozen, daarentegen, de Staten den oorlog te hervatten en weigerden zij zelven hunne tegenpartij den vrede, dan was de Koning tot niets gehouden. — Zoo de Fransche Gezanten bleven betuigen, dat zij op dit punt ongelast waren, dan zouden de Gecommitteerden niettemin mogen sluiten, onder beding, dat de Artikelen later met dit artikel zouden worden vermeerderd, of dat er een afzonderlijk geheim artikel van gemaakt werd. Onzerzijds zou het traktaat niet worden geratificeerd, voordat de Franschen de goedkeuring hunner Regeering op dat artikel bekomen hadden. — Voorts zouden onze Gecommitteerden bij de mededeeling, dat de Staten de artikelen goedkeurden, de verklaring voegen, dat Hun Hoog Mogenden niet inzagen, hoe de artikelen in praktijk zouden kunnen gebracht worden, tenzij de Fransche Regeering toestemde in hetgeen zij met betrekking tot eerbetoon, rang en titel van haar verlangden. Immers uit onwil om zich bloot te stellen aan hetgeen zij in strijd achtten met hetgeen hunne waardigheid eischte, zouden de onzen de Fransche Gevolmachtigden niet ten hunnent kunnen bezoeken, of dáár eenige conferentie houden [1]. — De Fransche Ambassadeurs volhardden inderdaad

[1] *Secr. Resol.* 24 Febr. 1644.

1639—1644. bij de verklaring, dat zij tot dat negende artikel niet gelast waren, en voegden er bij, dat zij niet tot het sluiten konden overgaan, dan onder belofte, dat daarop eene zuivere ratificatie zonder eenige beperking zou volgen. Alsnu besloten Hun Hoog Mogenden, dat dit negende artikel in schrift zou gesteld worden met eene verklaring daaraan toegevoegd van dezen inhoud, dat in geval de onderhandelingen te *Munster* dus uitvielen dat de Koning vrede en wij slechts een bestand sloten, de Koning niet tot het werkelijk sluiten zou mogen overgaan, voor en aleer deze Staat op dat punt bevredigd was geworden. Bij de teekening der 8 Artikelen zou dit artikel aan de Fransche Heeren worden overhandigd, met bijvoeging dat Hun Hoog Mogenden, op grond van herhaalde mondelinge verklaringen der Gezanten aangaande de bedoelingen van *Frankrijk*, het daarvoor hielden, dat, wanneer het gestelde geval zich voordeed, dit 9[de] artikel als in het traktaat ingelascht zou aangemerkt worden [1].

De Fransche Gezanten bevelen bij hun afscheid verzachting der maatregelen tegen de Roomschgezinden aan.

Nu men tot de onderteekening van de twee traktaten gekomen was, moest men spoedig het afscheid der buitengewone Fransche Ambassadeurs verwachten. Alzoo besloten de Staten de som van 50,000 gulden, op de van *Frankrijk* te ontvangen 1,200,000 op te nemen, en aan de beide buitengewone en den gewonen Ambassadeur te schenken. De drie Secretarissen kregen elk een gouden ketting ter waarde van 800 gulden [2]. — Den 3[den] Maart verschenen de drie Gezanten ter openbare audientie met open deuren, om van Hun Hoog Mogenden afscheid te nemen. De Heer D' AVAUX voerde het woord en hield eerst eene lange rede over de aanstaande vredehandeling te *Munster*, van welke hij zich veel goeds scheen te beloven; doch daarna voegde hij er eene aanbeveling tot matiging van de plakaten tegen de Roomsch-Katholieken bij. De nauwe verbintenis, zeide hij, die er tusschen *Frankrijk* en de Staten tot stand was gekomen, deed hem hopen, dat zij de bede, die hij van wege den Koning en de Koningin-Regentes voor de Katholieken te doen had, goed zouden opnemen. Hunne Majesteiten hadden rijpelijk overwogen, of deze stap ook nadeelige gevolgen kon hebben. Maar door HENDRIK IV, wien de Staten al de kenmerken hunner waardigheid verschuldigd waren en die hen met al de bloemen der soevereine Kroonen had versierd, was dezelfde aanbeveling geschied [3], en was het te denken, dat die Koning iets zou hebben aangeraden wat tot ondermijning van zijn eigen werk had kunnen strekken? Trouwens hetgeen Hunne Majesteiten van hen begeerden, was geen groote zaak. Zij verzochten alleen, dat het den Katholieken geoorloofd zou zijn, God in hunne bijzondere huizen te dienen, en dat de armen, die de middelen niet hadden om eenen priester te onderhouden, de

---

[1] *Secr. Resol.* 26 Febr. 1644. *Resol. Stat.-Gen.* 29 Febr. 1644. AITSEMA, II, p. 963, 964.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 28, 29 Febr.; 9, 10 Maart, 1644.

[3] Zie hierboven, D. III. St. II. bl. 373—376.

godsdienstoefening in de huizen der rijken zouden mogen bijwonen, zonder vrees voor het bezoek van der Staten Commissarissen. Zulke bezoeken en opsporingen verminderden het getal der Katholieken geenszins: zij werden meer geplaagd omdat de geldzucht van der Staten Officieren daarbij baat vond, dan omdat de Staat er voordeel bij had: dus diende die gestrengheid tot niets dan tot verbittering dergenen, die er het voorwerp van waren. Men zou hem tegenwerpen: de Katholieken zijn onze vrienden niet: zij bidden voor de Spanjaarden, die zoowel onze als uwe vijanden zijn. Hierop zou hij kunnen antwoorden, is het dan niet christelijk voor zijne vijanden te bidden? Maar hij gaf toe, dat er Katholieken waren, die der Staten Regeering niet genegen waren. Maar wat was daarvan de oorzaak? Was het niet dit, dat de Katholieken, die de eerste verbonden hadden onderteekend, welke de Staten ten troon hadden verheven, en die alzoo voor hen de vrijheid hadden verworven, zelven de vrijheid niet genoten? Zij, wien de Spaansche inquisitie even hatelijk was geweest, als den Staten zelven, hadden nu een andere, niet minder strenge inquisitie te verduren. Wilde men de Katholieken weder winnen, en de ontstane breuke heelen; wilde men van de Katholieken goede burgers maken, zoo moest men de gestrengheid der plakaten matigen: de namen van Katholiek en Hollander konden samengaan; het was mogelijk vijand van den Koning van *Spanje* te wezen zonder protestant te zijn. Dit was nog kortelings gebleken in *Portugal* en *Catalonië*, en in *Zwitserland* zag men, hoe de verscheidenheid van godsdienst de ingezetenen niet belette, zich gezamenlijk tegen het Huis van *Oostenrijk* te wapenen. Ten slotte, de Staten moesten zich verzekerd houden, dat, zoo zij aan de Katholieken de gunst bewezen, die hunne Majesteiten voor hen verzochten, zulks een goede uitwerking zou doen: de godsvrucht hunner Majesteiten zou hun eene groote voldoening dank weten, en zij zelven zouden door die gunst hunne medeburgers verplichten, nimmer hunne oogen elders dan op hen te slaan om heul en troost te vinden. — Op de rede van den Gezant antwoordde de President (de Heer VAN MEINDERSWIJK) met plichtplegingen en toewensching van geluk aan de beide buitengewone Ambassadeurs op hunne aanstaande reize; maar op de daaraan toegevoegde aanbeveling van de Katholieken verklaarde hij, dat dit punt hier te lande netelig en bedenkelijk was. Dit verstaande, boog zich de Heer D'AVAUX ter halver wege van de tafel met verzoek om nader en gunstiger antwoord. De President voegde niets aan het door hem gesprokene toe, en bleef hem dus dat nader antwoord schuldig. Hierop stonden de drie Heeren op en verlieten de vergaderzaal. Na hun vertrek ontveinsden de leden hun misnoegen over die aanbeveling in geenen deele. Eenparig was het gevoelen, dat men met kracht daartegen moest opkomen bij een besluit, dat den Ambassadeurs door een groot aantal leden mondeling moest worden medegedeeld, opdat zij inzien mochten, dat in hun verzoek ganschelijk niet getreden worden kon. Ook begrepen Hun Hoog Mogenden, dat men voor de ingezetenen des lands moest toonen, dat zulk een voorspraak Hun onaangenaam

1639—
1644.

1639—1644.

en den Staat dezer Landen ondienstig was. — Dadelijk werden de Heeren CATS, STAVENISSE en de griffier MUSCH met de taak belast om zulk een besluit op te stellen. Het ontwerp zou aan Zijne Hoogheid worden medegedeeld. Ook zou men nader overwegen, of men den Koning en der Regeering van *Frankrijk* de ongelegenheid niet kenbaar zou maken, die uit zulke aanbevelingen kon voortvloeien.

Hoe deze stap wordt opgenomen.

De verklaring van Hun Hoog Mogenden in antwoord op der Franschen voorspraak voor de Katholieken was van dezen inhoud: Hunne Regeering had van den aanvang af aan de eene zijde altijd vastgesteld, niemand eenigen gewetensdwang aan te doen, maar had nooit goed kunnen vinden, dat aan de Pausgezinden toegelaten werd, superstitie tegen Gods heilig Woord te plegen, kennelijke ergernissen te oefenen of pauselijke hierarchiën in te voeren, noch ook, als in hunne plechtige gebeden geschiedde, toegenegenheid tot den Koning van *Spanje*, den erfvijand dezer Landen, te betoonen. Evenwel had men van tijd tot tijd en bepaaldelijk onlangs met zekerheid vernomen, dat de Katholieken zich die stoutheid veroorloofden. Derhalve waren Hun Hoog Mogenden bedacht daartegen spoedig te voorzien. Dit gewaar geworden zijnde, hadden de Pausgezinden het gevaar, dat hen dreigde, door allerlei middelen trachten af te wenden, en onder die middelen scheen de aanbeveling te behooren, door de Fransche Ambassadeurs in eene openbare audientie geschied. Zulks was Hun Hoog Mogenden onverwacht en tegen hun begeeren voorgekomen, te meer omdat het doen van zulk een verzoek den Gezanten op het ernstigst was ontraden. Immers streed wat dat verzoek inhield, rechtstreeks tegen den welstand der ware Gereformeerde Religie, tegen de grondslagen en de order van den Staat, en tegen de rust van de goede ingezetenen. Daar nu dat alles zoo was, zoo verklaarden Hun Hoog Mogenden, dat die voorslag tot zoogenaamde matiging der plakaten bij hen »een gevoelig misnoegen" verwekt had, en zij voegden er bij, dat zij, zoo om de onheilen, die uit deze zaak stonden voort te komen, als om die vermetelheden der Pausgezinden in te toomen, besloten waren ten spoedigste eene zoodanige nader order, reglement en plakaat uit te vaardigen, als zij na de tegenwoordige onbetamelijkheid en vroegere buitensporigheden bevinden zouden te behooren [1].

Om den inhoud dezer verklaring mondeling aan de Fransche Ambassadeurs mede te deelen werden benoemd de Heeren VAN MEINDERSWIJK, VAN MATHENESSE, CATS, VAN HEEMSTEDE, DE KNUYT, STAVENISSE, VAN DER HOOLCK, DONIA, NIJKERK en CLANT, met den Griffier MUSCH. Toen zij ontvangen werden, lag de Heer DE SERVIEN ziek te bed; doch de beide anderen spraken op bescheidene wijze over de zaak. Evenwel drongen zij daarna, maar mede beleefdelijk, op nieuw aan op het ontslag van twee geestelijken, door onze troepen uit het Land van *Berg* opgehaald en te *Orsoy* gevangen gezet [2].

---

1 *Resol. Stat.-Gen.* 3 Maart, 1644. AITSEMA, p. 965, 966.

2 *Resol. Stat.-Gen.* 20, 23 Febr. 1644. Deze geestelijken waren met nog drie anderen opgelicht

Ook tegenover dit verzoek hielden de Staten zich onverbiddelijk. Zij besloten, dat de geestelijke Heeren nog zouden blijven waar ze waren. Daarentegen werd de uitvaardiging van het plakaat tegen de Roomschgezinden nog altijd gekeerd door *Holland*, wier Gedeputeerden in het begin van Mei (1644) verklaarden en lieten aanteekenen, dat zij op het vernieuwen van de plakaten tegen de Papisten niet gelast waren [1]. 1639—1644.

Om den indruk, dien de stap der Fransche Ambassadeurs in het Land kon maken, weg te nemen, zonden de Staten eene kopie van hunne daardoor uitgelokte verklaring aan de Provinciën, »tot stuiting van vele en verscheidene discoursen en verkeerde opiniën, die anders zouden kunnen opgewat worden ten aanzien eener zaak, hier te lande zoo aanstootelijk" [2]. Het was duidelijk, dat de Staten het vermoeden wilden logenstraffen van diegenen, welke meenden, dat nu het op vredesluiten aankwam, de verzoening gekocht zou worden met inwilligingen aan de Katholieken.

De laatste boodschap, door de Gecommitteerden uit de Staten-Generaal aan de Fransche Gezanten gebracht, was tevens een afscheidsbezoek aan de Heeren D'AVAUX en DE SERVIEN. Doch daar deze laatste hen wegens zijne ongesteldheid niet te woord had kunnen staan, zoo kwam hij eenige dagen later den voorzitter van Hun Hoog Mogenden dank zeggen voor de deelneming, hem bij die ziekte betoond. Bij zijn vertrek beijverden de Staten zich te zorgen, dat hem door Prins WILLEM met een goed aantal koetsen uitgeleide werd gedaan, een eerbetoon, dat bij het afreizen van den Heer D'AVAUX ten gevolge van een misverstand verzuimd heette te zijn [3]. Vertrek der buitengewone Fransche Gezanten.

De beide traktaten werden niet geratificeerd dan, van de zijde der Provincie *Holland*, onder voorwaarde dat alsnog bij Zijne Majesteit pogingen zouden worden aangewend, om te verkrijgen, dat aan onze Gezanten de rang werd gegund, hun door Koning HENDRIK IV verleend [4].

---

om de Regeering van den Hertog van *Palts-Neuburg* te dwingen de verdreven predikanten te herstellen. Het onderhoud dier vijf geestelijken, die goed onthaald hadden willen zijn, had veel gekost. Laatstelijk hadden de Staten besloten, ze als gewone gevangenen te laten behandelen.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 2 Mei, 1644.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 4 Maart, 1644. *Resol. Holl.* 9 Maart, 1644.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 7, 19, 22 Maart, 1644. AITSEMA; 966, 967.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 7, 14 Mei, 1644. *Resol. Holl.* 29 April; 3 Mei, 1644.

DERDE HOOFDSTUK.

BERAADSLAGINGEN OVER DE INSTRUCTIE DER GEVOLMACHTIGDEN NAAR MUNSTER. VERDRAG AAN DENEMARKEN OPGELEGD. DE OORLOG VOORTGEZET. DE ONDERHANDELINGEN TE MUNSTER. DOOD VAN DEN PRINS VAN ORANJE. DE VREDE TE MUNSTER GETEEKEND.

(1644—1648).

1644—1648.

Verklaringen op de drie punten: *Religie*, *Unie* en *Militie*.

Terwijl met de Fransche Gezanten onderhandeld werd, waren de beraadslagingen voortgezet, die tot het opmaken der Instructie voor de Gevolmachtigden naar *Munster* moesten leiden [1]. De Provinciën hadden zich in December, 1643, nog niet verklaard, of zij bereid waren zich jegens elkander plechtig tot handhaving van de drie punten, die kortelijk door de woorden *Unie*, *Religie* en *Militie* werden aangeduid, te verbinden, noch ook hoe groot zij verlangden dat de sterkte zijn zou der krijgsmacht, gedurende den vrede of het bestand onder de wapenen te houden [2]. Dus werden zij den 10den December (1643) aangemaand haren last op die punten te openen, en werd, toen op het eind dier maand op die aanmaning nog niets gevolgd was, besloten, dat men tegen half Januari (1644) daartoe gereed zou zijn. Slechts de Gedeputeerden van *Stad en Landen* verklaarden niet gelast te kunnen worden, vóórdat er in hunne Provincie een Landdag

[1] Zie hierboven, bladz. 424, 425. Tegen het einde der maand November (1643) vaardigde de Raad van State eene petitie af ten bedrage van 100,000 gulden om de kosten der toebereidselen tot de zending naar *Munster* (er moesten woningen voor de Gezanten gehuurd worden) goed te maken. *Holland* schoot al vast 60,000 gulden voor (*Resol. Stat.-Gen.* 11, 12, 14, 20 Nov.; 2 Dec. 1643. *Secr. Resol.* 14, 20 Nov. 1643.)

[2] Voorloopig hadden de Gecommitteerden de sterkte der krijgsmacht bepaald op 68 en eene halve compagnie ruiters en 467 compagniën te voet, dat is 5580 ruiters en 39980 man voetvolk, waarvan de kosten in het jaar geraamd werden op 6,784,962 gulden (AITSEMA, p. 885).

ASTOR LIBRARY
NY

FRANÇOIS VAN DONIA.

[illegible] zijn, en zij drongen [illegible] op [illegible]
[illegible] tot het houden [illegible]
[illegible] Niettemin [illegible]
[illegible] den 18den Mei [illegible]
[illegible] stellen ter [illegible]
[illegible] weigerden [illegible]
[illegible] te [illegible] gaan [illegible]
[illegible] principaal [illegible] Nationale
[illegible] gelijk [illegible]
[illegible] uitgevoerd, [illegible]
[illegible] aantal [illegible]
[illegible] juiste [illegible]
[illegible]
[illegible] Staat [illegible]
van [illegible]
[illegible] der
[illegible]
[illegible] ingediend [illegible]
[illegible] Alvorens [illegible]
[illegible] die [illegible]
[illegible]
[illegible] van *Spanje* [illegible]
[illegible] *Zeeland* [illegible]
[illegible] zij zich [illegible]
[illegible] *Holland* [illegible]
[illegible] slechts [illegible] naar *Munster* [illegible]
[illegible] zij de gedane [illegible] *Zeeland* [illegible]

[illegible] 10, 14, 17 [illegible] 23 Jan. 1644 [illegible]
[illegible]
[illegible] ten [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] (*Resol. Holl.* [illegible] 1644).

19 Jan., 4, 5, 10 Febr. [illegible]
[illegible] 1644 [illegible]

5, 10 [illegible] 1644. [illegible] 10 [illegible] 1644.

gehouden zou zijn, en zij drongen er op aan, dat men met Zijne Hoogheid te rade gaan mocht, hoe eindelijk tot het houden van een Landdag te komen. Weldra werd daartoe een voet beraamd [1]. Niettemin verliep de termijn en nog waren de Provinciën niet gereed. Eerst den 18den Mei (1644) deed *Holland* opening van haar advies. Zij zou dit in geschrifte stellen ter mededeeling aan Zijne Excellentie; doch herhaaldelijk daartoe aangemaand, weigerden de Gedeputeerden dezer Provincie ten slotte eene schriftelijke verklaring te geven; maar mondeling gaven zij te kennen, dat het de bedoeling hunner principalen was, dat de religie, zooals zij bij de Nationale Synode bevestigd was, gehandhaafd werd; dat de Unie van 1579, zooals zij daar lag en kon worden uitgevoerd, vastgesteld was en bleef, en dat ingeval van vrede of bestand een genoegzaam aantal krijgslieden zou worden aangehouden, gelijk in het vorige Bestand was geschied: het juiste getal zou naar gelegenheid, bij toestemming der Provinciën, met advies van Zijne Hoogheid, vermeerderd of verminderd worden, al naardat tot beveiliging van den Staat dienstig zou worden bevonden [2]. 1644—1648.

In het begin van Maart was men zoo ver, dat er een goed aantal aanteekeningen waren van de adviezen en bedenkingen der Provincien, waarbij ook de adviezen der Oost- en der West-Indische Compagnie, van wier handelsbelangen men kennis nemen moest, zouden gevoegd worden. Uit deze »ingredienten" zou alsnu de griffier MUSCH een ontwerp van Instructie vervaardigen [3]. Alvorens verzochten de Provinciën kopie te mogen nemen van die adviezen; zij deden dat verzoek vergezeld gaan van de verklaring, waarmede *Zeeland* natuurlijk niet instemde, dat ze niet goed konden vinden, dat, bijaldien de Koning van *Spanje* zekere eischen niet toegaf, men de handeling dadelijk zou moeten afbreken. *Zeeland* gaf hierop te kennen, dat dan de voorwaarde zou komen te vervallen, waarop zij zich tot medewerking tot de onderhandelingen leende [4].

Intusschen kwam *Holland* terug op het getal der Gevolmachtigden. Deze Provincie verlangde, dat er slechts twee of drie of ten hoogste vier Heeren naar *Munster* zouden gaan. Wel wenschte zij de gedane benoemingen (sedert had *Friesland* den Heer DONIA,

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 10, 14, 17, 18, 31 Dec. 1643. 8, 9, 19 Jan. 1644. Niet zonder stof tot hooggaande ontevredenheid te geven werd de Landdag gehouden. Immers die van de *Ommelanden* beklaagden zich ten sterkste over het gedrag van den Majoor VAN HEERDT, die, zeiden zij, de onschendbaarheid van den Landdag door wapengeweld te gebruiken miskend had. De Majoor werd, te *'s Gravenhage* gekomen, gevangen gezet en zijne zaak aan de judicatuur van den Raad van State gesteld (*Resol. Stat.-Gen.* 8, 9 Febr. 1644).

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 19 Jan.; 4, 5, 10 Febr.; 11, 17, 18 Mei; 13, 16 Juni, 1644. Na die mondelinge betuiging hoopten de Provinciën *Holland* nog tot eene schriftelijke verklaring te zullen bewegen (*Resol. Stat.-Gen.* 16 Juni, 1644. AITSEMA, p. 969).

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 5, 10 Maart; 23 Mei, 1644.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 10 Maart, 1644.

1644—1648.

en *Gelderland* den Heer VAN MEINDERSWIJK benoemd [1]) niet te doen vervallen: de benoemden zouden hun karakter behouden, maar bij voorraad zouden er slechts twee of drie uit hun midden naar *Munster* afreizen; de overigen zouden te *'s Gravenhage* tot kennisneming van den staat der onderhandelingen gecommitteerd blijven, en als het op het sluiten van het traktaat zou aankomen, mede naar *Munster* vertrekken [2]. In geval deze voorslag den Provinciën niet beviel, moest *Holland* er op blijven aandringen, dat elke Provincie haren Plenipotentiaris bekostigde [3].

Beraadslagingen over den inhoud van de Instructie der Gezanten naar *Munster*.

De beslissing over deze zaak werd een tijd lang verschoven, doordien er eerst gewichtiger punten waren uit te maken. Den 5den Mei was er beraadslaagd over de » ingredienten" van de Instructie, en besloten, dat er bij de aanstaande onderhandeling op zou worden aangedrongen, dat de wederzijdsche ingezetenen alsnog erlangen zouden wat bij Artikel 15 van het traktaat van het vorige bestand, alsmede bij Artikel 10 van het Verdrag daarop gevolgd [4], was bedongen: immers was zulks aan de eene zoowel als aan de andere zijde niet in allen deele genoten. Verder was bepaald, dat den Gezanten geen geheime Instructie zou worden medegegeven, en nogmaals dit beginsel vastgesteld, dat onzen Gezanten niet door iemands tusschenkomst, maar onmiddellijk en uit eigen hoofde, met partij handelen zouden, en dat eerst de procuratiën gewisseld, en daarbij gelet zou moeten zijn, of die der Spaanschen wel in behoorlijken vorm vervat waren. — Dit een en ander betrof dezen Staat met betrekking tot het buitenland; maar ten aanzien van de eischen der Provinciën onderling kwam men terug op het verlangen van *Zeeland*, vroeger geuit [5]. De zes anderen, namelijk, verklaarden op nieuw, dat zij de onderhandelingen niet afgebroken wenschten te zien, wanneer de andere partij blijken mocht in den eisch van *Zeeland* volstrekt niet te kunnen treden. Ook wapende men zich op nieuw tegen de bemoeiing van het buitenland met den toestand der Roomsch-Katholieken hier te lande, en sprak men af, geene bepalingen hoegenaamd ten behoeve der » Papisten" te zullen laten bedingen, en niet te zullen toegeven, dat de kerkgebouwen van de Baronie van *Breda* en van het Markiezaat van *Bergen op Zoom* weder aan de Katholieken werden afgestaan. Eindelijk bepaalde men, dat onze Gezanten in geene wapenschorsing gedurende de onderhandelingen zouden mogen bewilligen [6]. — De bondige verklaring der Provinciën tegen den eisch van *Zeeland* maakte indruk, en den 10den Mei deden de Zeeuwsche Gedeputeerden de volgende schriftelijke verklaring: De Staten van hun Ge-

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 9 Jan.; 3 Maart, 1644. Benevens MEINDERSWIJK benoemden die van *Gelderland* den Heer VAN ARNHEM: de een zou den ander te *Munster* afwisselen. Doch *Holland* en *Zeeland* kwamen tegen deze manier om Gevolmachtigden bij beurte te zenden, nadrukkelijk op (*Resol. Holl.* 8 Maart, 1644).

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 16 April, 1644.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 27 April; 10 Mei, 1644.

[4] Zie hierboven, D. III. St. II, bl. 342, 367.

[5] Zie hierboven, bl. 421.

[6] *Secr. Resol.* 5 Mei, 1644.

west hadden wel gewenscht, dat de andere Provinciën eenmaal bewogen hadden kunnen worden om het gewicht van de door hen gestelde voorwaarden evenzeer als zij zelven in te zien. Daar dit echter niet aldus had kunnen zijn, zoo wilden zij dien anderen Provinciën in zoo ver te gemoet komen, dat zij toestonden, dat de zending voortgang hebben zou, mits, wanneer de vijand op die punten niet toegaf, de Gevolmachtigden rapport zouden moeten doen. Ten slotte herhaalden zij, dat zij van oordeel bleven, dat zonder voldoening op de twee voorname punten: even zware belasting der goederen in de Vlaamsche havens, als op de Schelde te leggen, en verbod van vrijstelling der schepen uit die havens van de belasting van 20 percent, nimmer in eenig verdrag kon worden bewilligd [1].

1644—1648.

Ten blijke hoe veel grond de onzen hadden om voor te nemen stipt op den vorm der Procuratie te letten, scheen de mededeeling te strekken, den volgenden dag door den Secretaris der Fransche Ambassade gedaan. De besognes, meldde hij, waren te *Munster* aangevangen, de procuraties geopend; maar in die van den Keizer en van den Koning van *Spanje* was stof tot verscheiden bedenkingen gevonden, zoo ten aanzien der titels, als deswegens dat de volmachten niet voldoende zouden zijn tot het sluiten van den vrede. Ook werd daarin niet gewaagd van *Frankrijks* Geällieerden, anders dan in algemeene bewoordingen in de Voorrede. Met overlegging van eene kopie van de dus gewraakte stukken, verlangde de Heer BRASSET hierop het oordeel van Hun Hoog-Mogenden. Dezen onderwierpen de zaak op hunne beurt aan het oordeel van de Gecommitteerden, welke tot voorbereiding van de Munstersche Ambassade met den Prins werkzaam waren [2]. — Die mededeeling van de Fransche zijde hing voorzeker samen met de houding, welke de Fransche Gezanten te *Munster* tegenover den Keizer hadden aangenomen. Daar hadden zij zich verwonderd aangesteld, dat er nog slechts een paar Keurvorstelijke Gezanten tegenwoordig waren. Toch was zulks niet te verwonderen bij de moeilijk uit te maken vragen, die zich op den Rijksdag te *Frankfort* voordeden. Zouden de Rijksvorsten en de afgevaardigden der Steden in het geheim der te *Munster* aan te vangen onderhandelingen ingewijd worden, en aldaar een beslissende stem hebben? Of zou men alles aan de Keurvorsten, als de hoogste vertegenwoordigers des Rijks, overlaten, en was dit niet raadzaam, ja noodzakelijk om te groote verscheidenheid van gevoelens en belangen te voorkomen? Ziedaar vragen, die opgelost schenen te moeten worden om binnenslands tweespalt te verhoeden, alvorens men vrede met het buitenland ging sluiten. De Keurvorst van *Brandenburg* verzette zich tegen het voorstel door den Keizer gedaan, om den Rijksdag bijeen te laten, dezen op de hoogte der onderhandelingen te houden, en na den vrede eenen nieuwen Rijksdag bij een te roepen ten einde alle godsdienstige en staatkundige geschillen te regelen. Dus was het waarlijk niet vreemd, dat de Duitsche

Missieve der Fransche Plenipotentarissen aan de Duitsche Rijksstenden.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 10 Mei, 1644. AITSEMA, II, p. 968.
[2] *Resol. Stat.-Gen.* 11 Mei, 1644.

1644—1648. Gezanten nog niet voltallig te *Munster* aangekomen waren. Niettemin vaardigden de Fransche Gezanten den 6den April (1644) eene in het Latijn gestelde missieve af aan alle Duitsche Rijksstenden en in het bijzonder aan de te *Frankfort* vergaderde Rijksdeputatie. Had de Keizer, zoo ontzagen zij zich niet daarin te kennen gegeven, zich tot dusverre alle Majesteitsrechten aangematigd, zoo wilde hij thans zich ook het recht van vrede uitsluitend toeeigenen. Reeds verbreidde men, dat Oostenrijk Duitschland wilde gebruiken als een middel in eigen hand om de algemeene Monarchie te verwerven. Zij, die met den Keizer deel aan het Rijk hadden, moesten zulks intijds verhoeden: anders was de Duitsche vrijheid verloren. — Groot was de verontwaardiging des Keizers en der meerderheid van den Rijksdag op de ontvangst van zulk een schrijven, en om de Fransche Regering eenigermate met gelijke munt te betalen, wilde de Keizer de paspoorten, die hij voor zijne gevolmachtigden uit *Frankrijk* ontvangen had, niet als voldoende aanmerken, als niet geteekend door een Prins van den bloede, noch door het Parlement van *Parijs* bekrachtigd [1].

Bij de beraadslaging van den 5den Mei hadden de Hollandsche Gedeputeerden gezegd, naderen last te moeten inwinnen op de vraag, toestemmend door de anderen beantwoord, of de vijandelijkheden zouden duren totdat de Koning van *Spanje* het te sluiten traktaat zou hebben geratificeerd. Met dit denkbeeld vereenigden zich die van *Holland*, den 12den Mei, met dien verstande, dat als er van wapenstilstand sprake zou zijn, onze Gevolmachtigden, alvorens daarin toe te stemmen, onder de hand bericht van den voorslag herwaarts zouden zenden. Ook *Gelderland* bewilligde eerst thans in dat punt.

Holland en *Zeeland* betoonen zich toegefelijker ten aanzien harer eischen betreffende de zending naar *Munster*.

Ook in andere opzichten betoonde *Holland* zich alsnu inschikkelijk. Zij drong niet langer op de beperking van het getal der Plenipotentiarissen, noch op de bekostiging van elk der Plenipotentiarissen door zijne Provincie aan. Ook ging *Zeeland* thans tot de benoeming van eenen Gevolmachtigde over. DE KNUYT was de door deze Provincie benoemde. Wees later eene der Provinciën meer dan éénen Gevolmachtigde aan, dan behield *Zeeland* zich gelijk recht voor. Al de andere Provinciën verklaarden hetzelfde [2].

Uit niets bleek zoozeer, als uit deze inwilligingen der beide vermogendste Provinciën, dat de Staten ernstig op vrede of ten minste op bestand bedacht waren. Van den Prins kon, naar het oordeel der Fransche Gezanten, niet hetzelfde getuigd worden. Zij waren van gevoelen, dat de Prins en zijne afhangelingen het besluit der Franschen om niets van hunne veroveringen terug te geven daarom goedgekeurd hadden, omdat zij daarin

Gezindheid van den Prins ten aanzien der vraag van oorlog of vrede.

---

[1] BASNAGE, *Annal. des Prov. Un.* p. 10, 11. PFISTER, *Gesch. d. Teutschen*, Bd. IV. S. 360, 361.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 12 Mei, 1644. Den 19den werd besloten, dat de advokaat GRASWINCKEL gepolst zou worden, of hij als Secretaris der Ambassade mede naar *Munster* zou willen gaan. Eenige dagen later werd bepaald, dat elk der Gevolmachtigden éénen edelman en vier knechts, met gelijk livrei, en één rijpaard zou krijgen. Vier koetsen, elk met zes paarden, zouden ten dienste der Gezanten staan (*Resol. Stat.-Gen.* 19, 25 Mei, 1644).

een beletsel tot het tot stand komen van den vrede zagen. Immers, voegden zij in hun bericht er bij, de Prins moest de voortzetting van den oorlog verlangen: de oorlog maakte hem onmisbaar en gaf hem de kans om, zoo al niet de genegenheid, dan ten minste de erkentenis te herwinnen, die hij vrij algemeen in het land verbeurd had door zijne verbintenis met het Koninklijk geslacht van *Engeland*, aan hetwelk men overhelling tot het Katholicisme en vijandelijkheid tegen 's volks rechten te laste leide. En nu kwam er de zekerheid bij, dat de Prins ook nog zijne dochter, liever dan met den Gereformeerden Keurvorst van *Brandenburg* [1], met den Prins van *Wales* zou verbinden, en het vermoeden, dat de Ambassade naar *Engeland* was doorgedreven om dat huwelijk te beramen [2]. 1644—1648.

Niet alleen uit zulke berichten van vreemde Gezanten kan men vernemen, maar ook van elders is het bekend, hoe de liefde voor den Prins bij het volk bekoeld was, en het vertrouwen op hem bij Staatslieden was verminderd. Zoo vond de Heer van RIPPERDA, toen hij, in het najaar van 1643, na het overlijden van den Heer VAN HAERSOLTE, naar het drostambt van *Salland* stond, ongeraden de brieven van aanbeveling, die hij van den Prins van *Oranje* gekregen had, bij de Steden van *Overijsel* in te dienen, omdat het hem duidelijk werd, dat die voorspraak hem ten gevolge van de vooringenomenheid, welke men wegens de aansluiting aan de *Stuarts* tegen den Prins had opgevat, meer kwaad dan goed zou doen [3]. Voorts dat de Staten van *Holland* hunne Gedeputeerden ter Generaliteit aan eene Instructie bonden, werd daaraan geweten, dat de Gedeputeerden der Provinciën, uit onderdanigheid of door eigenbelang gedreven, alles deden om den Prins te behagen [4], en nu volgde *Gelderland* het voorbeeld in dezen door *Holland* gegeven. In *Zeeland* zou de Stad *Middelburg* gaarne een dergelijken maatregel genomen hebben gezien; maar de Heer DE KRUIJF, met de Steden, over welke de Prins, als haar markgraaf, grooter gezag deed gelden, keerde zulks. Ook in de andere Provinciën kwam het niet tot een stap, die geene andere beteekenis had, dan mistrouwen tegen Zijne Hoogheid, welke men verdacht, door het Engelsche huwelijk zich den weg tot de soevereiniteit te banen [5].

---

[1] Zie hierboven, bladz. 325.

[2] GROEN VAN PRINSTERER, *Archiv. de la Mais. d'Or. t. a. pl.* p. 96, 97. [3] AITSEMA, p. 914.

[4] AITSEMA, 909, 911. De Edelen van *Holland*, die, zegt AITSEMA, over het algemeen van den Prins afhankelijk waren, weigerden op die Instructie den eed te doen. De Heer VAN MATHENESSE zag zich derhalve door de Orde, die hij ter Generaliteit vertegenwoordigde, ontzegd, dien eed te zweren. Doch daar de Staten van *Holland* hem, als tamelijk zelfstandig tegenover den Prins, gaarne in zijne betrekking van Gedeputeerde gehandhaafd zagen, zoo werd ten laatste een middel gevonden, en hem het afleggen van den eed mogelijk gemaakt (AITSEMA, 911, 914. *Resol. Holl.* 17 Oct.; 3, 23 Dec. 1643. 28 Jan. 1644.) [5] AITSEMA, p. 938.

1644—1648.

Toebereidselen tot den veldtocht.

Daar de Prins derhalve, niet alleen wegens het nieuw verdrag met *Frankrijk*, maar ook om bijzondere reden, verlangen moest tijdig te velde te zijn, zoo werd reeds in Februari (1644) aan de kapiteins last gegeven om tegen den eersten April te zorgen, dat hunne kompagniën voltallig waren [1]. De ongerepartieerde compagniën werden op herhaalden aandrang van *Holland* tot dat getal en die sterkte verminderd, dat de uit het Fransche subsidie te ontvangen penningen toereikend zouden zijn om ze te bekostigen [2]. Toen tegen het midden van Maart (1644) de Heeren, welke met Zijne Hoogheid beraadslaagden over den te ondernemen veldtocht, verslag uitbrachten, vonden de Staten daarin aanleiding om den Raad van State te verzoeken een tweetal leden uit zijn midden naar *Zeeland* te zenden, ten einde de Staten van dat Gewest te bewegen ten spoedigste consent te dragen op den staat van suppletie der legerlasten, gevallen in 1641, en zulks om groote wanorde in de finantiën te voorkomen. Eene diergelijke aanmaning zou schriftelijk tot *Friesland* gericht worden. De zending van den Raad van State leverde geen dadelijke vrucht op. Dus moest zij herhaald worden, en alstoen had zij dit gevolg, dat *Zeeland* in de suppletie bewilligde. In het begin van Mei had ook *Friesland* hare toestemming gegeven [3].

In de eerste dagen van April werden de Provinciën verzocht te bewilligen in de lichting van 4000 waardgelders [4]. In afwachting van die bewilliging en op hoop dat de legerlasten behoorlijk in zouden komen, begaf zich de Prins over *Utrecht* naar *Zutphen*, om den Gelderschen Landdag bij te wonen [5].

Niettegenstaande de Stadhouder reeds twee malen (in 1642 en 1643) uitspraak gedaan had in de geschillen, met betrekking tot het beheer der gemeene middelen tusschen de drie Kwartieren van *Gelderland* gerezen, ontbrak aldaar nog altijd die goede verstandhouding, welke de geregelde opbrengst dier middelen verzekeren moest. Alsnu voerde de Prins een enkel Collegie van beheer voor de drie Kwartieren in, en zoo gewichtig achtte hij de getrouwe nakoming van het door hem verordende, dat hij, overwegende dat de Provincie anders tot onherstelbare wanorde zou vervallen en zich onbekwaam zou maken om tot de gemeene weerbaarheid mede te werken, verklaarde, besloten te zijn, als Stadhouder met den Rade van den Hove tegen de overtreders als tegen verstoorders der rust en eenigheid van het Vorstendom te zullen optreden [6].

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 10 Febr. 1644. Omtrent dezen tijd hield de Prins zich bezig met eene hoogst ernstige zaak. Hij maakte zijnen uitersten wil. Dit stuk, bij AITSEMA te vinden (bl. 977—980), is gedagteekend den 30sten Januari, 1644.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 24 Febr.; 8, 22 Maart; 12 Mei, 1644. *Resol. Holl.* 23 Maart, 1644. AITSEMA 980.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 14, 22, 24 Maart; 19, 20 April; 2 Mei, 1644. *Resol. Holl.* 2, 3 Mei, 1644.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 5 April, 1644. *Resol. Holl.* 13 April, 1644.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 11 April, 1644.

[6] 's Prinsen uitspraak is gedagteekend den 25sten April, 1644 (AITSEMA, p. 974, 975).

Toen na het ingaan van de maand Mei de tijd nagenoeg daar was, dat de Prins volgens het traktaat, met *Frankrijk* gesloten, te velde moest trekken, had *Holland* nog niet toegestemd in de levering van het eerste half millioen voor de legerlasten, evenmin als in de lichting der waardgelders. De gewone eisch, dat de Landprovinciën de belangen der zeezaken beter mochten behartigen, stond het nemen van een besluit in den weg. Den 12[den] Mei echter willigde *Holland* dat bedrag voor de legerlasten in; doch de lichting der waardgelders vond nog tegenstand, die niet werd overwonnen, voordat de Leden daartoe den 25sten en den 26[sten] Mei buitengewoon waren bijeen geweest [1]. 1644—1648.

Zoo konden dan nu de Gedeputeerden te velde benoemd worden, en de Prins, den 20[sten] Mei, uit *'s Gravenhage* [2] naar het Fort *de Voorn* vertrekken, waar hij het leger bescheiden had, dat de rivier moest komen afzakken. Door tusschenkomst van den Kolonnel D'ESTRADES was met de Franschen afgesproken, dat *Vlaanderen* het doel der krijgsbewegingen zijn zoude. Het Fransche leger, onder aanvoering van den Hertog van *Orleans*, den oom van den jongen Koning, zou *Grevelingen* aantasten, en onze vloot, bepaaldelijk op de hoogte dezer plaats, de Vlaamsche kust gadeslaan, ten einde het beleg zooveel mogelijk in de hand te werken en alle pogingen van ontzet of toevoer uit zee tot de belegerde vesting af te snijden [3]. Na eerst *Bourbourg* ingenomen te hebben, sloeg de Hertog in het begin van Juni het beleg om *Grevelingen* [4]. Den tweeden dezer maand vertrok ons leger te scheep van *de Voorn*. Den 7[den] was het tot op twee mijlen oostelijk van *Rammekens* aangekomen. De belegering van het *Sas van Gend* was 's Prinsen doel. In het ondergeloopen land bewesten het *Sas* bevond zich de *Austriche-polder*, van waar men bij laag water den dijk, welke van *Hulst* naar het *Sas* liep, hoe bezwaarlijk dan ook, kon bereiken. Langs dezen weg dacht de Prins de vesting door een deel van zijne krijgsmacht te doen naderen. Dus gaf hij den Veldmaarschalk, VAN BREDERODE, bevel met tien regimenten voetvolk en achttien compagniën ruiterij, onder den Rhijngraaf [5], voorzien van 12 veldstukken en de noodige krijgsbehoeften, op dien Polder aan wal te gaan, en van daar, door het verdronken land heen, naar den dijk te trekken, alwaar hij zich slechts van een fortje, met name *St. Pieter*, zou hebben meester te maken, om naar *Selsaten* voort te kunnen rukken. Dit plaatsje is ten zuiden van het *Sas* op den oostelijken oever van *de Leye*, die naar *Gend* voert, gelegen, en er bevond zich eene voldoende troepenmacht van den vijand om dit punt te verdedigen. Niettemin was

De poging om *Sas van Gent* te berennen, eerst mislukt,

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 5, 29 April; 10, 11, 14, 27 Mei, 1644. *Resol. Holl.* 22, 24 Maart; 19, 22 April; 11, 12, 25, 26 Mei, 1644.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 17, 19 Mei, 1644.

[3] Zie hierboven, bl. 453.

[4] AITSEMA, bl. 981.

[5] FREDERIK MAGNUS Wald- en Rhijngraaf, Graaf van *Salm*, in October 1642, in plaats van Graaf WILLEM van *Nassau*, door den Prins tot Goeverneur van *Sluis* en Commandant over de kwartieren van *Vlaanderen* aangesteld (*Resol. Stat.-Gen.* 16 Oct. 1642).

1644— 1648. het 's Prinsen voornemen om na zijne troepen te *Philippine* ontscheept te hebben, over *Assenede de Leye* tegenover *Selsaten* te naderen; aldaar dit water over te steken; zich met BREDERODE te vereenigen, en alzoo de berenning van het *Sas* te voltrekken. — Toen BREDERODE in den Polder was aangekomen, zag men op den dijk bij het Fort *St. Pieter* ruiters en voetvolk geschaard, waaruit bleek, dat er een deel van het Spaansche leger, onder den Graaf VAN ISEMBURG, was aangekomen. Dit deed den Heer VAN BREDERODE nadere orders van den Prins vragen, die terwijl hij bezig was zijn leger te *Philippine* te ontschepen, den Veldmaarschalk gelastte, zijn plan door te zetten: hij twijfelde niet, voegde zijne Hoogheid er bij, dat, als hij zelf voor *Selsaten* aankwam, de Graaf VAN ISEMBURG een goed deel zijner macht zou afzenden om hem den overtocht van *de Leye* te betwisten, hetgeen het den Veldmaarschalk gemakkelijker moest maken om op den Hulster dijk post te vatten. In het vertrouwen, dat de zaak dus uit te voeren zou zijn, zendt de Prins eenige ruiters onder den Prins VAN TALMONT vooruit naar *Riemen*, een versterkt plaatsje, tegenover *Selsaten* gelegen, om te zien of *de Leye* doorwaadbaar was. Deze bracht het bericht terug, dat zulks geenszins het geval was, en dat hij van BREDERODE niets gemerkt had. Inderdaad had deze begrepen, dat hij onmogelijk door het verdronken land den dijk met zijne troepen in genoegzame orde kon bereiken om den vijand, dien hij daar aantreffen zou, met eenige hoop op gunstigen uitslag aan te vallen. De Prins van *Oranje*, dit vernemende meende van zijn voornemen om het *Sas* in te sluiten te moeten afzien, te meer daar intusschen de macht van den vijand sterker was geworden. Bij gevolg vestigde hij zijn hoofdkwartier te *Assenede* en gaf bevel aan BREDERODE zich weder in te schepen, te *Philippine* voet aan wal te zetten en te *Bouchaute* te gaan legeren [1].

Nu moest het 's Prinsen doel zijn, den Graaf VAN ISEMBURG van bij *Selsaten* af te trekken, ten einde zelf de gelegenheid te vinden om aldaar *de Leye* over te steken. Dus trok hij den 28sten Juni met zijn leger westwaarts naar *Maldeghem*, op den weg naar *Brugge*, en liet zich zelfs door BREDERODE met zijne brigade volgen. Te *Maldeghem* verschanste hij zich, en van daar uit, scheen het, zou hij eene poging wagen om het Kanaal tusschen *Gend* en *Brugge* over te steken en deze laatste stad te bestoken. Nu liet ISEMBURG den Graaf van *Megen* te *Selsaten* achter en zelf legerde hij zich met een deel zijner macht op een half uur afstands van *Brugge*. Derwaarts zond Don FRANCISCO DE MELO hem bovendien nog versterking toe uit *Wijnoxbergen*, alwaar deze zich bevond om de Franschen in het beleg van *Grevelingen* te belemmeren. De Prins ging voort de houding aan te nemen, alsof hij van zins was iets in die streek uit te voeren. Bepaaldelijk scheen hij het op *Damme* gemunt te hebben. Tegen het eind van Juli achtte hij den tijd gekomen om den overtocht over *de Leye* te wagen. Daar de val van

[1] *Mém. de Fréd. Henri*, p. 321—326. AITSEMA, bl. 976. *Resol. Stat.-Gen.* 4 Juni, 1644.

Grevelingen nabij scheen, waren de vijf regimenten, die dit water bewaakten, derwaarts getogen om tot het ontzet mede te werken. Zoo koos dan de Prins driehonderd in het zwemmen ervarene manschappen, die vooruit trekken en *de Leye* overzwemmen moesten. Hunne poging, begunstigd door de duisternis van den nacht, slaagde naar wensch, en nu werden op de hoogte van *Riemen* met den meesten spoed eerst drie biesbruggen en weldra twee schipbruggen gelegd, waarover troepen trokken in genoegzamen getale om zich aan de overzijde te verschansen. De Prins had door eene beweging van BREDERODE naar den kant van *Brugge* en door het te doen voorkomen alsof hij zelf zich te *Philippine* ging inschepen, gezorgd, dat de vijand hem niet naar *de Leye* volgde. Dadelijk vielen nu de zwakke of ongenoegzaam bezette schansen en redoeten in den omtrek van het *Sas* in handen der onzen. Alleen het Fort *St. Etienne* bood een paar dagen tegenstand. Thans zag de Prins zich door niets meer belet, het *Sas van Gend* in te sluiten, en den 28sten of 29sten begon het geregeld beleg. Het bericht van den gelukten overtocht werd als eene goede tijding door de Staten ontvangen, en Hun Hoog Mogenden beantwoordden het met de betuiging, dat de zaak hun ten hoogste aangenaam was, en dat zij ze beschouwden als een nieuwen grond van verplichting jegens Zijne Hoogheid. Zij verklaarden voorts te vertrouwen, dat God Almachtig het werk verder zou zegenen: al wat doenlijk was, zouden zij zelven toebrengen om het te doen gelukken [1].

1644—1648.

daarna geslaagd.

Te gelijker tijd was *Grevelingen* door de Franschen ingenomen. Daartoe had het hun, ook buiten en behalve de afwending, die 's Prinsen legering in het Noorden van *Vlaanderen* had medegebracht, niet aan rechtstreeksche ondersteuning van onze zijde ontbroken [2]. Bepaaldelijk was de vloot van TROMP hier van grooten dienst geweest.

Uitwerking van de bezetting der Vlaamsche Kust.

Overbodig was het voorzeker niet, dat eene talrijke vloot allen toevoer uit zee naar die vesting belette. De Spanjaarden beijverden zich om sterk te water te zijn en ook was het niet te berekenen, wat van de zijde der Engelschen geschieden kon. Tegen het eind van Maart (1844) berichtte TROMP, dat er in de Vlaamsche havens met allen spoed zestien koningschepen, grootendeels uit *Spanje* gekomen, werden uitgerust, en

[1] *Mém. de Fréd. Henri*, p. 327—333. AITSEMA, bl. 1006. *Resol. Stat.-Gen.* 29, 30 Juli, 1644.

[2] Tegen het midden van Juni (1644) verzocht de Heer DE LA MEILLERAIE, grootmeester der artillerie, door de onzen geholpen te worden met 12 paardenwatermolens, zoo als de Prins voor *'s Hertogenbosch* gebruikt had, met vier personen tot den dienst bij elken molen. Op dit verzoek werd de Raad van State gelast, in allerijl 12 zulke molens te laten toerusten (*Resol. Stat.-Gen.* 18 Juni, 1644). Daarenboven zond de Prins van *Oranje* den Hertog van *Orleans* 15 gewapende sloepen om den toegang tot de haven van *Grevelingen* te beletten, en pontons met kanon voorzien, alsmede ingenieurs en bekwame timmerlieden voor de werken van het beleg (*Mém. de Fréd. Henri*, p. 326. *Resol. Stat.-Gen.* 13 Juni, 1644).

1644—1648. door particulieren omstreeks zestig fregatten, en dat er bovendien te *San Sebastian* in *Biscaye* drie fregatten met dertig of twee en dertig stukken geschut gereed lagen. Het was zaak, die schepen in de havens te houden en de schepen, die uit *Spanje* kwamen, te onderscheppen [1]. Tegenover die macht van den vijand had men steeds geen genoegzaam aantal schepen in zee: de Provincie *Utrecht* was bij voortduring achterlijk in het uitrusten van wat er van de vloot ter harer repartitie stond [2], en »de achterheden" der Admiraliteiten bedroegen zulke ontzettende sommen, dat die van *Holland* weder een »ernstig besogne" noodig oordeelden om de middelen dier Collegies vruchtbaarder te maken [3]. Doch zulke beraadslagingen leidden niet spoedig genoeg tot eenige uitkomst en alweder moest men tot eene geldleening overgaan [4]. — Hoe weinig in het voorjaar de bezetting der kust voldoende was, bleek uit hetgeen men dadelijk daarna vernam, dat er zeven koningschepen uit *Duinkerken* waren uitgeloopen om naar *Spanje* te gaan en, daar met andere schepen tot eene vloot van 30 zeilen vermeerderd, den Generaal PICCOLOMINI, met veel klinkende munt en juweelen bij zich, herwaarts te voeren [5]. Tegen het eind van April was de haven van *Duinkerken* nauwelijks genoegzaam bezet door de vereenigde macht van den Luitenant-Admiraal en den vice-Admiraal WITTE CORNELISZ. DE WITT, maar daarbij bleven *Nieuwpoort* en *Ostende* onbezet en, schreef TROMP, »voor al de wereld open" [6]. Zoo ontevreden waren de Zeeprovinciën wegens de trage levering van schepen of geld voor de zeezaken, en dat in een tijd dat er sprake was van een vloot van 100 of 150 zeilen, gereed om uit *Spanje* naar *Holland*, *Vlaanderen* of *Ierland* af te varen, dat zij wederom noodig achtten te verklaren, dat zij voor het zeewezen alleen wenschten te zorgen, de kosten voor den oorlog te land naar evenredigheid aan anderen overlatende [7].

Gerucht dat de vloot van het Parlement *Grevelingen* zou ontzetten.

Maar in de maand Juli begonnen er zonderlinge geruchten te loopen omtrent een plan, dat er bij het *Parlement* van *Engeland* zou bestaan om schepen tot het ontzet van *Grevelingen* te zenden. — Het Parlement kon redenen meenen te hebben om met achterdocht den toekomstigen overgang van *Grevelingen* in Fransche handen te zien.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 29 Maart, 1644. *Resol. Holl.* 4 Febr. 1644.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 2, 30 April; 12 Mei, 1644.

[3] *Resol. Holl.* 27, 29 Jan. 1644. Het Collegie ter Admiraliteit te *Rotterdam* was 522,356 gulden ten achter (*Resol. Holl.* 4 Febr. 1644).

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 11 Febr.; 9, 10, 11, 12, 16, 17, 18, 19, 23 Maart, 1644.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 31 Maart, 1644. *Resol. Holl.* 13 April, 1644.

[6] *Resol. Stat.-Gen.* 2 Mei, 1644. *Resol. Holl.* 2, 3 Mei, 1644.

[7] *Resol. Holl.* 11, 12 Mei, 1644. *Resol. Stat.-Gen.* 20 Mei, 1644.

Immers mocht van deze Vergadering niet gewacht worden, dat zij de aloude staatkunde van *Engeland* zou verzaken en de overmacht der Franschen in *Vlaanderen* veld zou laten winnen. En ofschoon *Frankrijk*, de staatkunde van den Kardinaal DE RICHELIEU trouw blijvende, geenszins voor Koning KAREL partij trok, wie kon instaan voor hetgeen den nieuwen Minister, Kardinaal DE MAZARIN, later voor zou komen met zijn staatkundig belang overeenkomstig te zijn? Werkte niet de Prins van ORANJE met *Frankrijk* mede, en was het toch niet klaarblijkelijk, dat deze Vorst, die zijn Huis door nieuwe banden met dat der Stuarts wilde vereenigen, op de hand des Konings was? Althans het vond geloof, dat van de zijde van het Parlement pogingen tot ontzet van *Grevelingen* te wachten waren. Reeds in de maand Mei maakte het een punt van beraadslaging uit, hoe onze vlootvoogden en zeeofficieren zich zouden behooren te gedragen tegenover Engelsche schepen, zoo van den Koning als van het Parlement, die Spaansche oorlogschepen of koopvaarders geleïdden. Men vreesde namelijk dat PICCOLOMINI, door de Engelsche vlag gedekt, in *Vlaanderen* binnen zou kunnen komen [1]. Maar in Juli verlangde TROMP een voorschrift voor het geval, dat de vloot van het Parlement eene poging ondernam om *Grevelingen* te ontzetten. Dit verzoek trof samen met een bericht van onze Gezanten in *Engeland*, dat werkelijk van het Parlement zulk eene onderneming dreigde. Weldra onderhield ook de Hertog van *Orleans*, bij eene missieve den 13[den] Juli gedagteekend, den Prins van *Oranje* over dat plan, hetwelk aan het Parlement werd toegeschreven. Aan inblazingen van den Spaanschen Ambassadeur werd het voornemen geweten. Hoe dit zij, de Staten-Generaal aarzelden geen oogenblik, maar schreven TROMP voor, zich met alle macht tegen al degenen te verzetten, die beproeven zouden *Grevelingen* te ontzetten. Ook de Prins schreef aan den Luitenant-Admiraal in denzelfden zin, weshalve Zijne Hoogheid »om zijne vaderlijke zorg voor den Staat" door Hun Hoog Mogenden bedankt werd. Den Hertog van *Orleans* werd in antwoord op zijn schrijven medegedeeld, welke last aan TROMP was gegeven, en dat Hun Hoog Mogenden order gesteld hadden, dat het vereischte aantal schepen op de Kust aanwezig zoude zijn. De Prins werd verzocht zijne aanmaning aan de Provinciën bij die der Staten-Generaal te voegen, dat zij toch niet in gebreke zouden blijven, de bodems op de Kust te bezorgen, die zij verplicht waren te leveren. — Te dringender was dit noodig, daar, volgens stellig bericht, door TROMP ontvangen, 24 vijandelijke bodems uit *San Sebastian* naar *Vlaanderen* onder zeil waren gegaan [2]. — Weldra achtte het Parlement noodig, door den Heer STRICKLAND eenige opheldering omtrent die geruchten te geven. Deze »envoyé" (want met dezen hoedanigheidsnaam bestempelden de Staten hem thans) 1644—1648.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 7 Mei, 1644. *Resol. Holl.* 10 Mei, 1644.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 13, 14, 16, 19, 28 Juli, 1644. *Resol. Holl.* 22 Juni; 13, 22 Juli, 1644.

1644— 1648. gaf den 30sten Juli (1644) bericht, dat het Parlement den persoon in hechtenis had genomen, die een vertoog had laten drukken, strekkende om het Parlement te bewegen de stad *Grevelingen* te ontzetten. Nooit had die Vergadering aanleiding gegeven om zulk een voornemen bij haar te onderstellen, en zij was doof gebleven voor de redenen van den Spaanschen Ambassadeur, die haar werkelijk tot dien stap had willen overhalen. Eene week later, bij gelegenheid, dat hij voldoening beloofde voor het beslag op zekere schepen gelegd, waarover de Staten zich beklaagd hadden, herhaalde STRICKLAND schriftelijk de verzekering dat er aan het ontzet van *Grevelingen* niet gedacht was [1].

Hoe dit zij, de Franschen moesten erkennen, dat de vloot van TROMP een noodwendig middel was geweest om het ontzet der stad, waartoe zonder haar eene Spaansche scheepsmacht zou zijn opgedaagd, te voorkomen, en den toevoer van levensmiddelen en krijgsbehoeften af te snijden en alzoo den val der vesting binnen een betrekkelijk korten tijd mogelijk te maken. Toen de Luitenant-Admiraal den 20sten Augustus (1644) voor de Staten-Generaal verscheen, was hij dan ook voorzien van een brief van den Hertog van *Orleans*, gedagteekend van den 14den dier maand, in welk schrijven de Fransche Vorst zijne tevredenheid over TROMPS gedragingen gedurende het beleg betuigde [2].

Zoo de Republiek, en met name de Hollandsche en Zeeuwsche handelstand, die steeds het meeste toebracht om de bezetting der Vlaamsche Kust in gewichtige oogenblikken krachtdadig te doen zijn, alzoo aan *Frankrijk* een grooten dienst had bewezen, het was niet omdat onze kooplieden zich volstrekt niet over de Franschen meenden te beklagen te hebben. Integendeel, reeds bij de onderhandelingen over het laatste traktaat van subsidie, waarbij Frankrijk bedong, dat er door de onzen eene sterke vloot op de Kust zou gehouden worden, hadden de Staten den Franschen Ambassadeur ronduit laten verklaren, dat zij niet zouden kunnen gedoogen, dat het artikel van Zijner Majesteits edikt op het stuk van de Admiraliteit, waarbij *Frankrijk* zich een recht van „recherche" ter zee voorbehield, tegen de ingezetenen dezer Landen werd ten uitvoer gelegd. Handhaafde de Fransche Regeering deze bepaling, dan zouden onze Staat en de belanghebbende bijzondere personen daartegen alles moeten doen wat in hun vermogen was, en dit zou moeielijkheden ten gevolge hebben, weinig in overeenstemming met de oude vertrouwde vriendschap tusschen *Frankrijk* en dezen Staat, ja wellicht strekkende tot groote verwijdering tusschen beiden [3].

Nadat het traktaat gesloten was, hielden niettemin de klachten aan, en wel van de zijde der Directeurs van den Levantschen handel, aangezien de Koning dat onderzoek bepaaldelijk op de schepen, die de Middellandsche zee bevoeren, deed toepassen. De Staten

Klachten tegen de Fransche Admiraliteit.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 30 Juli; 8 Aug. 1644. [2] *Resol. Stat.-Gen.* 20 Aug. 1644.

[3] AITSEMA, II, bl. 882. *Resol. Holl.* 11 Febr.; 23 April, 1644.

van *Holland* belastten eene Commissie met de taak om middelen voor te slaan, waardoor die schennis van het volkenrecht (want zoo spraken zij) kon gekeerd worden. De uitkomst van den arbeid dier Commissie werd aan Zijne Hoogheid den Prins van *Oranje* medegedeeld, en deze vereenigde zich met de hoofdbepaling, dat de kooplieden en schippers zouden worden gewaarschuwd geen onderzoek toe te staan, ja, in geval zij in staat waren om zich met de wapenen te verdedigen, niet voor de Fransche oorlogschepen te strijken. Zoo werd dan de voorslag, in het rapport der Hollandsche Gecommitteerden vervat, als een besluit van *Holland* ter Generaliteit ingebracht [1], en Hun Hoog Mogenden besloten de zaak mede tot het onderwerp van de beraadslaging eener Commissie uit hun midden te maken [2]. Deze Commissie vereenigde zich met het gevoelen der Hollanders, en in April werd ter Generaliteit voorgesteld, onze koopvaarders te machtigen, wanneer Fransche oorlogschepen zich de gewraakte daad veroorloofden of zich verstoutten te trachten om, gelijk reeds meermalen geschied was, hen op de brengen en verbeurd te verklaren, geweld met geweld te keeren [3]. In afwachting van het eindbesluit van Hun Hoog Mogenden, gaven de Staten van *Holland* aan de zaak in zooverre gevolg, dat zij den Nederlandschen Ambassadeur, thans met verlof hier te lande, den terugkeer naar het Fransche Hof wilden zien bespoedigen, ten einde aldaar het voornemen der Hollandsche kooplieden kenbaar te maken, te gelijker tijd dat hij op de erkenning van den rang en den titel aan zou dringen, op welken de Staten-Generaal voor hunne Ambassadeurs aanspraak maakten [4]. De voorname reden, dat de Heer VAN OOSTERWIJK nog altijd niet naar *Parijs* terugkeerde, was, behalve dat hij in het voorjaar aan eene lichte ongesteldheid had geleden, hierin gelegen, dat hij geene betaling van zijne declaratiën kon bekomen. Die betaling derhalve nam *Holland* voor te bevorderen [5]. Hoezeer deze Provincie eindelijk omstreeks het midden van Augustus (1644) op het »achterwezen" van den Ambassadeur order had gesteld [6], werd zijn vertrek nog een geruimen tijd vertraagd. — Niettemin was er voor de Fransche Regeering gelegenheid genoeg geweest om te vernemen, dat de zaak in *Holland* ernstig werd opgenomen: althans, tegen den tijd dat de vloot voor *Grevelingen* den Franschen een onmisbaren dienst stond te bewijzen, ontvingen Hun Hoog Mogenden een schrijven van den Kardinaal MAZARIN met het bericht dat de Koningin zich bewogen had gevonden om een zestal schepen, die, op grond dat zij Spaansche soldaten aan boord hadden, te *Toulon* waren opgebracht, te ontslaan [7]. Dit moest goede hoop geven, dat *Frankrijk* te bewegen 1644—1648.

[1] *Resol. Holl.* 10, 17, 19 Maart, 1644.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 22 Maart, 1644.

[3] *Resol. Holl.* 23 Maart; 20 April, 1644. *Resol. Stat.-Gen.* 21, 23 April, 1644.

[4] *Resol. Holl.* 22 April 1644.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 23 April; 3, 5, 6, 7 Mei, 1644.

[6] *Resol. Stat.-Gen.* 12 Aug. 1644; *Resol. Holl.* 13, 21, 23, 25 Juli 1644.

[7] *Resol. Stat.-Gen.* 31 Mei 1644.

1644—1648. zou zijn om het artikel der orde op de marine, hetwelk onzen kooplieden zoo zeer mishaagde, ten minste onuitgevoerd te laten.

Hoe groote inspanning ook noodig was om de Vlaamsche Kust verzekerd te houden tegen dreigende Spaansche en gevreesde Engelsche overmacht, toch slaagden de Staten er in, om in ditzelfde saizoen eene aanzienlijke vloot naar het Noorden bijeen te krijgen. Deze uitrusting was noodzakelijk geacht wegens den tusschen *Zweden* en *Denemarken* uitgebroken oorlog.

Oorlog tusschen *Zweden* en *Denemarken*.

De Zweden hadden het er op gezet om den Koning van *Denemarken*, die er steeds op uit was om hen zoo veel mogelijk te benadeelen, op dit tijdstip de middelen daartoe te benemen, ja, hem zoo te benauwen, dat hij in plaats van hun kwaad te doen, zich gelukkig mocht rekenen zoo hij van het kwaad, dat zij hem deden, verlost werd. Naijverig op de Zweden, die hij in *Duitschland* de rol zag spelen, welke hij zich zelven had toegedacht, en die hij voordeelen zag behalen, welke hij voor zich had gewenscht, had CHRISTIAAN IV, zonder den Zweden in het openbaar den oorlog te durven aandoen, echter niet nagelaten hun zoo veel mogelijk moeite te berokkenen, ten einde hen te nopen, de vaart hunner overwinningen te staken en hunne stelling in *Duitschland* op te geven. Daartoe had hij het Zweedsche krijgsvolk (immers daarvan beschuldigden hem zijne tegenstanders) tot muiterij trachten te verleiden; Zweedsche schepen in den *Sond* aangehouden, gekweld en soms verbeurd verklaard, en door het in de wapenen brengen van krijgsvolk en het uitrusten van schepen *Zweden* in gedurige onrust gehouden en belet van al zijne middelen tot het voeren van den oorlog in *Duitschland* gebruik te maken. En nu zou CHRISTIAAN IV, die met *Spanje* en *Moscovië* bontgenootschappen gesloten had, bij de vredesonderhandelingen te *Osnabrück* de rol van bemiddelaar vervullen: nooit, zulks was na te gaan, zou, wanneer Deensche invloed aldaar moest gelden, *Zweden* kunnen hopen, de stad *Wismar* en het Hertogdom *Pommeren* te behouden. Vandaar dat reeds in Juni, 1643, besloten was, dat in het volgende jaar de Generaal TORSTENSON in *Holstein*, en GUSTAF HORN in *Schonen*, *Blekking* en *Halland* (welke landschappen toen nog aan *Denemarken* behoorden) eenen inval doen zou. Werkelijk verliet TORSTENSON tegen het einde van het jaar 1643 *Moravië*, waar hij zich bevond, en in korten tijd was hij tusschen *Lubek* en *Hamburg* aangekomen. Den 22sten December waren vier duizend van zijne ruiters te *Oldesloo* aan de *Trave* gelegerd. Aan de beide genoemde Hansesteden gaf hij de verzekering, dat hij tegen haar niets kwaads in den zin had. Ook trok hij, nadat zijn voetvolk en artillerie waren aangekomen, *Holstein* binnen. Dit Hertogdom, verklaarden de Zweden, was een lid van het Rijk, en daarom konden zij, vermits zij met den Keizer in oorlog waren, zich aldaar legeren even goed als in andere deelen des Rijks. Maar weldra zou de bezetting zich niet tot Rijksgrondgebied bepalen. In *Holstein* vonden de Zweden tegenstand, en door het verbeurd verklaren van Zweedsche koopvaarders poogde de

1644—1648.

Koning van *Denemarken* het geleden ongelijk te wreken. Dit gaf de verlangde aanleiding om tegen de Denen in *Sleeswijk* en *Jutland* vijandelijk op te treden.

Het oordeel hier te lande over dien oorlog.

Toen in de eerste dagen van het nieuwe jaar de tijding dezer feiten hier te lande aankwam, wekte zij alleen bij den Prins en zijnen Hofkring bezorgdheid. Op den Koning van *Denemarken* was nog de hoop gevestigd dergenen, die de zege van Koning KAREL den Eersten wenschten. Vermocht de Prins van *Oranje* de middelen der Republiek niet in het belang van dien Vorst te gebruiken, de Koning van *Denemarken*, oom van den benarden Koning van *Groot-Britannië*, behoefde niemand naar de oogen te zien, en steeg de nood van het Koninklijk gezin in *Engeland* nog hooger, dan voorzeker zou hij met eene vloot en met troepen bijspringen. En nu zag CHRISTIAAN zich in zijn eigen land door wapengeweld aangerand: de troepen, die hij op de been, de schepen, die hij uitgerust had, moest hij tot zelfverdediging gebruiken, en daartoe schenen zij niet eenmaal toereikend te zullen wezen. Voor dezen grond van hun misnoegen niet kunnende uitkomen, verklaarden de Heeren van 's Prinsen kring het te bejammeren, dat alsnu den Keizerschen de handen in *Duitschland* ruim gelaten werden. Deze gedachte was wel geschikt om op de Staten en de Protestanschgezinde gemeente ook in de Landprovinciën eenigen invloed uit te oefenen; maar de tevredenheid over de ongelegenheid, waarin een Koning geraakte, wien men niet zonder reden overhelling tot den erfvijand en minachting voor onzen Staat en Regeering toeschreef, had de bovenhand. En de Hollandsche kooplieden, die van het laatste traktaat, met *Denemarken* gesloten, nog weinig vrucht zagen [1], moesten zich verheugen in het vooruitzicht dat men van den toestand, waarin de Koning van dat Rijk zich gebracht zag, partij zou kunnen trekken om maatregelen in het voordeel van hunnen handel door te drijven met meer zekerheid, dan ooit, dat zij van de verlangde uitwerking zouden zijn [2].

Deze stemming kon Koning CHRISTIAAN gemakkelijk bij de Nederlanders vermoeden. Groot moest derhalve zijne vrees zijn, dat zij den Zweden min of meer bedektelijk hulp zouden bieden. Van die vrees getuigde zijn schrijven van den 25sten December, in de eerste dagen van Februari alhier aan de Staten-Generaal medegedeeld [3]. Eerder, verklaarde hij, had hij den val van den hemel, als dezen oorlog, vermoed: hij, die zich zoo zeer beijverd had om den algemeenen vrede te bevorderen, had zulk eene behandeling niet verdiend. Doch hoe dit ware, hij verzocht dezen Staat, of hem te helpen, of zich onzijdig te houden en de Zweden geenszins bij te staan [4]. — Reeds vóórdat deze brief den Staten van *Holland* was medegedeeld, had de Raadpensionaris door den President SPIERING van de zaak vernomen, en was de vraag gesteld, of de conferentie, die er volgens SPIERINGS zeggen tusschen de Gedeputeerden van de Deensche Stenden en de

[1] Zie hierboven, bl. 441.

[2] AITSEMA, II, bl. 947.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 4 Febr. 1644.

[4] AITSEMA, bl. 947.

1644— 1648. Commissarissen van de Kroon van *Zweden* zou gehouden worden, niet door gewone of buitengewone Ministers van dezen Staat diende bijgewoond te worden, vermits daar eenige zaken, dezen Staat en inzonderheid de ingezetenen van *Holland* rakende, behandeld zouden worden. Er werden dadelijk Gecommitteerden benoemd, die ook het advies van Zijne Hoogheid zouden inwinnen. Het rapport dezer Gecommitteerden, met wier gevoelen de Prins zich zonder voorbehoud eenstemmig had getoond, bracht mede, dat van wege dezen Staat brieven zouden worden afgevaardigd, zoo aan de Kroon van *Zweden*, als aan zijne Majesteit van *Denemarken*, waarbij te kennen zou worden gegeven, dat Hun Hoog Mogenden met groot ongenoegen het misverstand tusschen de beide Kroonen hadden vernomen, en ten einde het vuur der oneenigheid op het spoedigst te blusschen, hunne bemiddeling aanboden. Het rapport hield voorts in, dat tot den last der eenmaal af te vaardigen bemiddelaars de taak moest behooren om te bewerken, dat een vaste en goede voet werd gesteld op de tollen van den *Sond*, en de onbehoorlijkheden, in *Noorwegen* gepleegd, mochten worden gestaakt. — De Staten-Generaal stemden toe in het afzenden van zulke brieven; doch de Provinciën verklaarden daarbij, dat zij zich hiermede nog niet verbonden achtten om in de zending eener Ambassade te bewilligen [1].

De Zweedsche Resident SPIERING, van het plan om brieven van dien inhoud te zenden hoorende, gaf den Raadpensionaris deswegens zijne bevreemding te kennen. Men kon in *Zweden*, zeide hij, van ons geen bemiddeling, maar volgens het traktaat niet anders dan bijstand verwachten. Tevens berichtte hij, dat de Koning van *Denemarken* met den eersten den handel op *Zweden* voor de ingezetenen van dezen Staat zou sluiten, en hij verlangde te weten wat wij in zulk een geval doen zouden. — In weerwil van dit vertoog lieten de Staten den brief aan de Kroon Zweden toch afgaan, doch thans natuurlijk niet door den Resident [2]. Spoedig kreeg de Heer SPIERING naderen last om

Vertoogen van Zweden aan de Staten.

in dien zin te spreken. Hij had een schrijven mede te deelen van zijne Koningin, waarbij zij Hun Hoog Mogenden vermaande om dat te doen, waartoe de pas gesloten alliantie met hare Kroon hen, naar haar docht, verplichtte. Het was, dus klaagde de Koningin, de toeleg van den Koning van *Denemarken* om alle vrijheid van zeevaart en handel alleen tot eigen voordeel den bodem in te slaan. Het traktaat tusschen *Zweden* en onzen Staat had daarin trachten te voorzien; eenen tijd lang had het gebaat, maar ten slotte den haat tegen *Zweden* nog slechts vermeerderd. Zóó ver was het thans gekomen, dat de Koning, alle banden van vriendschap en bondgenootschap verbrekende, den geheelen handel tusschen de Zweedsche en de Hollandsche onderdanen nagenoeg had te gronde gericht. De Resident SPIERING zou Hun Hoog Mogenden breeder van

---

[1] *Resol. Holl.* 4, 5 Febr. 1644. *Resol. Stat.-Gen.* 5 Febr. 1644.

[2] *Resol. Holl.* 9 Febr. 1644. *Resol. Stat.-Gen.* 13 Febr. 1644.

alles berichten. Intusschen verzocht Hare Majesteit al dadelijk, dat de Staten haar, in gevolge van het traktaat, niet alleen met raad, maar ook met de daad, tot herstel van de handelsvrijheid in de Oost- en Noordzee, wilden bijstaan [1]. Dus op hunne verplichting gewezen, onderzochten de Staten-Generaal het traktaat, waaruit de Zweden die verplichting afleidden, eenigszins nader [2], en bevonden, dat zij daarin niet zoo ontwijfelbaar te lezen stond. Het traktaat toch sprak van eene minnelijke schikking, die eerst beproefd zou moeten worden, en eerst daarna van een gezamenlijk te verklaren oorlog. — Deze grond van verontschuldiging bleek bij de Zweden niet verwerpelijk geacht te worden: althans zoo goed als de Koning van *Denemarken*, nam de Zweedsche Regeering de aangeboden bemiddeling aan [3]. 1644—1648.

Intusschen was er voor den Heer SPIERING thans alle reden om op het subsidie aan te dringen; maar van onzen kant kon de vraag geopperd worden, in hoever de Zweden bijstand in geld tot hunnen oorlog in *Duitschland* konden vergen, nu zij hunne wapenen tegen hunnen Noordschen nabuur keerden. Doch in Holland stuitte de toezegging van het subsidie ten slotte slechts af op den tegenstand der Steden *Haarlem* en *Delft* [4]. Maar bovendien verzocht SPIERING van den aanvang des jaars af, dat de uitvoer van oorlogsbehoeften ten behoeve van den Koning van *Denemarken* mocht verboden worden, en daar hij zekere hoeveelheid krijgsmaterieel, dat te *Amsterdam* ten uitvoer gereed lag, bepaaldelijk aanwees, werd eerst aan het Collegie ter Admiraliteit te dier stede, later ook aan de andere aangeschreven, den uitvoer tegen te gaan [5]. Toch bleef de Zweedsche Resident klagen [6]. Hij behoefde dit te minder te ontzien, naarmate hij te meer verzekerd kon zijn van de welwillendheid der aanzienlijkste kooplieden, die nu eindelijk met behulp van *Zweden* de kwaadwilligheid van den Koning van *Denemarken* tot de verlangde inwilligingen hoopten te dwingen. Den Prins van *Oranje* ontging dit niet, en hij wierp eene bedenking op, die de strekking had de voorstanders van *Zweden* zich te doen afvragen, of het voorzichtig was deze Mogendheid op den weg, dien zij was ingeslagen, te volgen. Was werkelijk het behoud of herstel van den vrijen handel, door *Denemarken* belemmerd, het eenige, of maar voornaamste doel, dat Zweden be-

---

[1] AITZEMA, bl. 947, 948. Om den last zijner Koningin te volvoeren, had SPIERING zich naar de vergaderzaal van Hun Hoog Mogenden moeten begeven, maar hij klaagde nog niet in staat te zijn, trappen te klimmen. Dus werd er eene plaats van samenkomst gelijkvloers aangewezen (*Resol. Stat.-Gen.* 15 Febr. 1644).

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 18 Febr. 1644, *Resol. Holl.* 11 Maart, 1644. Zie den inhoud van het verdrag, hierboven, bl. 292, 293.

[3] AITSEMA, p. 948.

[4] *Resol. Holl.* 21, 23 Jan.; 5, 6 Febr.; 11 Maart, 1644. *Resol. Stat.-Gen.* 2 Febr. 1644.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 14 Jan.; 18, 22 Febr. 1644. *Resol. Holl.* 23 Jan. 1644.

[6] *Resol. Stat.-Gen.* 27 Febr.; 1, 4, 11 Maart 1644.

1644—1648. oogde? Dit mocht men, docht den Prins, den Resident wel eens ernstig afvragen, vóór men tot het bevorderen der Zweedsche zaak overging. Dat *Zweden* de alliantie met RAGOTSKI aanhield, zoo als bleek uit een brief in cijferschrift van den Secretaris COPS te *Constantinopel* [1], behoefde niet als een bewijs van bedekte of bedenkelijke plannen te gelden, daar het slechts bewees, hoe *Zweden* den Keizer bij voortduring in vreeze van eenen aanval van die zijde wilde houden, hetwelk te meer noodig was, nu TORSTENSON uit *Moravië* Noordwaarts was getrokken. In allen gevalle, op die vraag antwoordde de Resident ontkennend, en alsnu begreep zijne Hoogheid te moeten raden, eenen Ambassadeur, vergezeld van een goed aantal schepen, naar de oorlogvoerende Noordsche Mogendheden te zenden, met het doel om ze tot eendracht te vermanen. Baatte zulks niet, dan kon men later zien, wat te doen [2]. — Tot zoo ver meende de Prins het blijkbare opzet der invloedrijkste Hollandsche Heeren te wille te moeten zijn. Op deze wijze hoopte hij wellicht nog het best te kunnen verhoeden, dat er wellicht door onzen Staat besloten werd aan den oorlog tegen *Denemarken* deel te nemen.

Tegen het midden van de maand Maart (1644) zond Koning CHRISTIAAN zijnen kamersecretaris FREDERIK GUNTHER met een bepaalden last betrekkelijk den toestand der zaken tot de Staten-Generaal. De Koning, dus verzekerde hij, voor Hun Hoog Mogenden verschenen, koesterde de beste en oprechtste wenschen voor hunne heilrijke regeering: kon zijne Majesteit iets tot de vervulling dier wenschen toebrengen, zoo bood hij daartoe als vriend en nabuur zijne diensten aan. De Kroon Zweden, zoo ging de Afgevaardigde na deze plichtplegingen verder, had haar leger, hetwelk zij onder TORSTENSON in *Duitschland* had, op het onverwachtst zijn land doen aanvallen, en aanzienlijke Provinciën vijandelijk bezet en uitgeplunderd, met welke gewelddadigheid dat leger op een barbaarsche wijze voort bleef gaan. Dadelijk zou Zijne Majesteit dit door een buitengewoon Gezantschap aan Hun Hoog Mogenden, als zijne naaste naburen op welke hij een bijzonder vertrouwen stelde, hebben medegedeeld, maar te land was de weg door den vijand, te water door het ijs bezet geweest. Thans had zijne Majesteit zijnen persoon gezonden om hun te verstaan te geven, hoe gansch onverantwoordelijk en tegen de betamelijke gewoonte van alle volken die aanval zich had toegedragen. Heidenen zelfs hielden verdragen heilig, en beschouwden het verbreken eener verbintenis als een

Vertoogen van *Denemarken* aan de Staten.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 12 Maart, 1644. Nog altijd was er geen fonds aangewezen, waaruit men het Gezantschap te *Constantinopel* bekostigen zou: dus werd er nog altijd geen *Orateur* bij de *Porte* benoemd. Zelfs werd de Secretaris COPS kwalijk betaald (*Resol. Stat.-Gen.* 17 Febr.; 21 Maart; 15 April; 7 Mei; 22 Juli; 21 Oct.; 10 Nov., 1642. 26 Maart; 8 Oct., 1643. 17 Mei; 21 Juni; 1 Sept., 1644. *Resol. Holl.* 24 Jan.; 12, 13 Maart; 4 April; 8 Mei; 3, 5, 23, 25 Juli, p. 714, 1642. 3 Aug., 1644).

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 5 Maart, 1644. *Resol. Holl.* 11 Maart, 1644.

afschuwelijk stuk, door God niet ongestraft gelaten; maar *Zweden* had de tusschen de beide Landen bestaande verdragen gansch niet geteld. Sinds onheugelijke jaren was er tusschen de twee Kroonen een voet beraamd, volgens welken de geschillen beslecht zouden moeten worden [1]. Dien voet had *Zweden* moeten volgen, alvorens vijandelijkheden aan te vangen. Maar buitendien het was barbaarsch eenen Koning aan te tasten, met wien men door gelijkheid van godsdienst en taal was verbonden. En die overval was te hatelijker, omdat hij geschied was juist op het tijdstip dat de Koning het zoo ver gebracht had, dat alle partijen in *Europa* hem tot bemiddelaar hadden aangenomen. Dit vredewerk hadden de Zweden nu ten eenen male in duigen geworpen, en de verzuchtingen van millioenen arme en met de lasten des oorlogs jammerlijk bezwaarde zielen zouden deswegens wraak over hen roepen. Onder de geloofsgenooten was een zeer gevaarlijk vuur ontstoken en de staatkunde van Hun Hoog Mogenden betreffende de Duitsche zaken geheel uit haar verband gerukt. De Katholieken zagen daardoor de deur geopend om tot het doel van hun streven te komen. — Op al deze gronden vertrouwde Zijne Majesteit, dat Hun Hoog Mogenden hem zouden bijstaan tegen de Zweden, als die zulk een goede hoop van vrede en verzekerdheid verijdelden. Hunne alliantie met *Zweden* kon, docht hem, dien bijstand niet beletten: immers kon geen bondgenootschap iemand nopen tegen een ander bondgenoot te velde te trekken. Maar zoo Hun Hoog Mogenden hem al niet bijstonden, dan hoopte hij, dat zij ten minste geene partij tegen hem kiezen, noch aan Zwedens onrechtvaardige en gewelddadige handelingen deel nemen, of aan die Mogendheid de middelen om vijandelijkheden te plegen verschaffen zouden. Wat de Zweden hier van de vrijheid van den handel, als het doel van den oorlog, hadden te berde gebracht, het was te verwonderen, dat zij zulks hier te lande hadden durven doen, waar het bekend genoeg was, dat de handel op de Oostzee voorlang te gronde had moeten gaan, als de gevaarlijke raadslagen der Zweden niet door zijne Majesteit waren te keer gegaan. Het was wereldkundig, welke ondragelijke lasten op den handel in *Pillau* gelegd waren, alleen op het aanstoken der Zweden, en den Koning van *Polen* hadden zij dergelijke raadslagen tot volslagen ondergang van den handel ingegeven. Ook dit was door den Koning van *Denemarken* belet: vandaar hun haat: het voorgeven, dat zij de handelsvrijheid voorstonden, was niets dan een masker. Maar ook hadden de Zweden het verbond overtreden, dat zij met Hun Hoog Mogenden gemaakt hadden: daarin was bepaald, dat als aan eene der partijen ongelijk was aangedaan, beide partijen gezamenlijk op herstel der grieve

1644—1648.

[1] In het oude traktaat tusschen *Zweden* en *Denemarken*, door den Gezant bij zijne Propositie overgelegd, was vervat, dat, als een der beide Koningen de gevallen uitspraak niet gehoorzaamde, zijne Rijksraden en onderdanen van hunnen eed ontslagen zouden zijn en hen niet zouden behoeven te volgen.

1644—1648. zouden aandringen, — en in dit geschil had *Zweden* de Vereenigde Provinciën niet gekend. Derhalve verzocht zijne Majesteit dat de Staten het subsidie, voor Zweden tot den oorlog in *Duitschland* bestemd, zouden inhouden, en aan particulieren het uitrusten van schepen en het toezenden van oorlogsbehoeften voor de Zweden zouden verbieden. Hij zou zorgen, dat de oorlog onzen handel niet stoorde. Doch werden de Zweden door ons gestijfd, dan kon niemand hem kwalijk nemen, dat hij hulp zocht, waar hij die kon bekomen, en voor God en de wereld zou hij onschuldig zijn van al het onheil, dat er uit den oorlog zou kunnen ontstaan [1].

Was deze rede wel geschikt om eenen voor *Denemarken* gunstigen indruk te maken, de bedreiging op het einde, welke ongetwijfeld te kennen gaf, dat de Koning bij *Spanje*, bepaaldelijk bij de Duinkerkers en bij den Keizer, hulp zou zoeken, bedierf alles. Nu toch hadden degenen, die het traktaat, in 1640 met *Zweden* gesloten, ten nadeele van *Denemarken* toegepast wilden zien, de gewenschte gelegenheid om Koning CHRISTIAAN hatelijk te maken, ja te verklaren, dat het voorzeker zijn doel was zich tegen ons door Duinkerksche schepen te doen versterken en den Keizer tegen ons aan te hitsen. Vandaar dat de Staten van *Holland* niet geschokt werden in hun voornemen om een krachtig advies in deze zaak ter Generaliteit in te brengen [2]. Dit advies strekte tot het zenden van eene dubbele Ambassade naar *Zweden* en *Denemarken*, en dat wel vergezeld van eene vloot van veertig of vijftig oorlogschepen, ten einde naar bevind van zaken te kunnen dienen, hetzij tot bemiddeling van vrede of tot bijstand in den krijg. Den eersten April (1644) bepaalden de Hollandsche Gedeputeerden het getal der oorlogschepen nader: de vloot zou bestaan uit 46 schepen, te weten, 12 gewone Landsconvooiers, 14 gewone schepen van de Directeurs van het buitengewone convooi naar *Oosten* en *Noorwegen* [3], en nog zes schepen daarenboven buiten kosten van het Land. Zoo kwam men nog 14 te kort. Deze 14 zou de Staat aan de vloot toevoegen, hetgeen, zoo de bodems voor drie maanden in dienst werden genomen, eene som zou vereischen van 160,000 gulden. Door in te willigen, dat de Raad van State gemachtigd werd om eene petitie tot dat bedrag tot de Provinciën te richten, hechtten de Staten-Generaal hun zegel aan *Hollands* denkbeelden en plannen [4].

Besluit tot het afzenden van eene Ambassade en vloot naar het Noorden.

De vloot zou dus afgaan, maar voor alsnog alleenlijk om aan de taal der bemiddelaars kracht bij te zetten. Dus moest de onzijdigheid in acht genomen worden. Daartoe strekte het toezicht op het uitzeilen van schepen naar *Oosten* en *Noorwegen*. Tegen het einde van Maart was bepaald, dat slechts de ossenhaalders mochten uitzeilen; de

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 15, 16 Maart, 1644. *Resol. Holl.* 15 Maart, 1644.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 23 Maart, 1644. *Resol. Holl.* 17 Maart, 1644.

[3] Deze Directie was van jaar tot jaar gecontinueerd. [4] *Resol. Stat.-Gen.* 1, 4 April, 1644.

andere moesten wachten tot het staatsconvooi gereed zou zijn. Maar nu gaven verscheidene schepen voor, dat zij ossenhaalders waren, zulks blijkbaar niet zijnde: men vermoedde dus, dat zulke schepen bestemd waren om bij de eene of de andere der strijdvoerende partijen in dienst te gaan [1]. Doch weldra had men het gevaar van belangrijker inbreuk op de onzijdigheid te keer te gaan. Het was in den *Haag* bekend geworden, dat LODEWIJK DE GEER een goed aantal schepen voor *Zweden* uitrustte. Dit meenden de Staten-Generaal niet te mogen toelaten, en zij zonden, volgens besluit van den 8sten April, de Heeren HOGENDORP en CLANT naar *Amsterdam*, ten einde te onderzoeken wat er van die zaak was. Den 14den brachten deze Heeren verslag uit. DE GEER, door hen gehoord, had verklaard te handelen, zoo als hij deed, met kennis van den Resident SPIERING en met medeweten van den Prins van *Oranje*. Bij de bestaande alliantie, die onzen Staat tot bijstand verplichtte, had hij het stilzwijgen van Hun Hoog Mogenden voor toestemming gehouden, en aangenomen aan *Zweden* een vijf-en-twintigtal schepen voor vier maanden te bezorgen. Thans voorzeker was hij gewaarschuwd. Maar de Admiraliteit te *Amsterdam* beweerde, dat het ophouden van uitheemsche uitrustingen en wervingen aan de Stedelijke Overheid toekwam. Kwamen echter zulke schepen, voor eene vreemde Mogendheid bestemd, voor een der zeegaten, dan konden zij op last der Staten-Generaal worden aangehouden; maar, daar er tegenwoordig weinig landsoorlogschepen bij *Texel* en het *Vlie* waren, zoo zou het voornamelijk op de goedwilligheid der scheepsbevelhebbers aankomen, of zij de orders van Hun Hoog Mogenden opvolgden of niet. — Hun Hoog Mogenden lieten zich dit gezegd zijn. Maar bovendien vervoegden zich twee dagen later, nevens de gewone, verscheiden buitengewone Gedeputeerden van *Holland* ter vergadering der Staten-Generaal. Hun doel was de uitrusting, door DE GEER bezorgd, onbelemmerd te doen blijven. Zij hadden, zeiden zij, het traktaat, in 1640 met *Zweden* gemaakt, geraadpleegd, en op grond daarvan zagen zij niet in, hoe men het uitzeilen verbieden kon. Intusschen was reeds door het Collegie ter Admiraliteit te *Amsterdam* order gegeven om de bedoelde schepen in de zeegaten op te houden. Dit bevel verlangden zij herroepen en daarbij den Heer DE GEER vrijgesteld te zien van de onlangs uitgevaardigde verordening, volgens welke geen schepen ingehuurd, noch bootsvolk aangenomen mocht worden voordat de Staat daarvan genoegzaam voorzien was. Op dit verzoek besloten de Staten, den Heer DE GEER toe te staan de 25 uitgeruste schepen met bootsvolk en soldaten te laten uitzeilen, en hem aan te zeggen, dat zij, alvorens hem vrijheid te geven om nog meer schepen met hunne bemanning te leveren, met den Resident SPIERING in overleg moesten treden, ten einde ongelegenheden te voorkomen [2].

1644—1648.

LOD. DE GEER bezorgt schepen voor de Zweden.

---

[1] *Resol. Holl.* 18 Maart, 1644. *Resol. Stat.-Gen.* 26 Maart; 26 April, 1644.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 14, 16 April, 1644.

1644—1648. Intusschen werd aan de uitrusting der vloot, die de Ambassade vergezellen zou, voortgang gegeven. Zij zou, dus werd thans goedgevonden, uit 41 schepen bestaan, en om dit getal te eerder vol te krijgen, zouden de convooiers »om de west", dat is die welke de koopvaarders naar de Bocht van *Frankrijk* en de zouthaalders naar *St.-Ubes* geleidden, bestemd worden om tot die vloot te behooren, mits zij, en wel niet al te laat, door andere zouden vervangen worden [1]. — Ook de Instructie voor de Ambassadeurs werd gereed gemaakt, en door *Holland* verlangd, dat het Gezantschap zou bestaan uit zes Heeren en daaronder vier uit deze Provincie, in dier voege dat twee uit *Holland* met éénen uit eene der andere Provinciën naar elk der beide Rijken, *Denemarken* en *Zweden*, gezonden zouden worden. — De Staten-Generaal willigden, op aanraden van den Prins, *Hollands* verlangen in, en zouden aan dat viertal éénen uit *Zeeland*, en éénen uit *Friesland* toevoegen [2]. Alsnu benoemde *Holland* de Heeren CORNELIS VAN BEVEREN, ANDRIES BICKER, leden van het Collegie der Gecommitteerde Raden, GERARD SCHAAP, Burgemeester van *Amsterdam*, en ALBERT SONK, lid van den Raad van State. *Zeeland* benoemde den Heer CORNELIS VAN STAVENISSE, Raadpensionaris; *Friesland*, JOACHIM ANDREAE, Raad in het Hof. De eerste twee zouden met den Zeeuwschen Afgevaardigde naar *Zweden*, de andere twee met den Frieschen naar *Denemarken* gaan. Doch de Heer VAN BEVEREN verzocht van de zending ontslagen te worden, en de Heer JACOB DE WITT, Oudburgemeester van *Dordrecht*, werd in zijne plaats benoemd [3].

Gezanten naar *Zweden* en *Denemarken* benoemd.

De benoemde Ambassadeurs werden tegen het begin van Juni (1644) met de Heeren VAN ARNHEM en VAN NEDERHORST tot den Prins in het leger gezonden om zijn advies in deze zaak te vernemen. Dat eene bemiddeling, ondersteund door zulk eene ontzagwekkende macht, licht in een geweldig doorzetten van de gevallen uitspraak kon ontaarden, lag voor de hand, en *Denemarken* achtte zich door die machtsontwikkeling bedreigd. Inderdaad was het *Hollands* toeleg, dat de koopvaarders in den *Sond* geen tol aan de Denen zouden betalen, maar men zich tot eene bloote aangifte der ingeladen waren bepalen zou. Maar zoo nu de Denen dit niet toe wilden laten, zou dan de vloot zich en den koopvaarders met geweld eenen doortocht banen? Dit was de vraag, en de Prins beijverde zich, dat aan de zending het karakter eener bemiddelende onpartijdige tusschenkomst gelaten zou worden. Zelfs *Holland* deinsde terug voor de geduchte gevolgen, die een geweldige handeling hebben kon, zóó zelfs dat het gevoelen veld won, dat men zich zou laten welgevallen niet alleen aan *Denemarken* den tol op den voet van het jaar 1641 te voldoen, maar ook aan de *Zweden* een gelijk bedrag,

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 27, 30 April, 1644. *Resol. Holl.* 30 April, 1644.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 16, 30 April; 7, 11, 12, 13 Mei, 1644. *Resol. Holl.* 6 Mei, 1644.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 14, 17, 24, 27 Mei, 1644. *Resol. Holl.* 11, 12 Mei, 1644.

in geval dezen, dien tol als eene oorlogschatting aan hunnen vijand aanmerkende, eene even groote contributie voor zich vorderden. Doch nu rees de vraag, of het niet geraden ware, wanneer men voorhad zich zoo toegefelijk te betoonen, de oorlogsvloot liever te huis te laten, ten einde geene onnoodige kosten en moeiten te doen, noch zich onwillig tot gevaarlijke botsingen gebracht te zien. Na vernieuwd overleg met den Prins begreep men toch, dat, na al het voorgevallene, van het uitzenden der vloot af te zien, een afstand doen zou geweest zijn van allen invloed en een bewijs van zwakheid waarvoor men zich hoeden moest. Dus zou de oorlogsvloot medegaan, maar bij voorraad bij *de Lap* blijven liggen; doch ingeval de Zweden, wanneer de onzen den Sondtol betaalden, een gelijk bedrag bleven vorderen en sterk genoeg waren om de betaling des noods af te dwingen, zoo zou onze vloot de koopvaarders met geweld zonder tol te betalen door den *Sond* brengen [1].

1644—1648.

Toen de tijd van het vertrek der vloot met de Ambassade zeer nabij was, werd het Collegie ter Admiraliteit te *Amsterdam* door Hun Hoog Mogenden geraadpleegd op de vraag, welke personen geschikt zouden zijn om met de hoogste bevelhebberschappen over de vloot bekleed te worden. De Raden ter Admiraliteit aldaar stelden voor als admiraal SYBRAND BARENDSZOON WATERDRINCKER, als vice-admiraal ANTONIS VAN ZALINGEN, en als schout-bij-nacht ANCKE BALCK. Ook de Burgemeesters van *Amsterdam* sloegen ter vervulling van die waardigheden personen voor, met name: KAREL HARTSING, PIETER DIRKSZ., JAN JANSZ. VAN HOORN, JAKOB SAAL en Kapitein JAN VAN GAALEN. Bij deze namen voegden de Staten-Generaal dien van JAN EVERTSEN, en alsnu zouden zij aan Zijne Hoogheid opgezonden worden, om daaruit eene keuze te doen [2]. Doch later gaven de Staten van *Holland* noch een tweetal vlootvoogden op, om aan den Prins nevens de anderen aanbevolen te worden, te weten WITTE CORNELISZ. DE WITT, en den commandeur KLAAS HAM. Zijne Hoogheid schikte zich naar de verkiezing van *Holland* en stelde den door deze Provincie aanbevolen vice-admiraal tot admiraal, KLAAS HAM tot vice-admiraal, en den kapitein SYBRAND BARENDSZOON WATERDRINCKER tot schout-bij-nacht aan [3]. In het begin van Juli (1644) was alles tot het vertrek van vloot en Ambassade gereed, en stak men werkelijk uit het *Vlie* in zee.

alsmede bevelhebbers over de derwaarts bestemde vloot.

Zonden de Staten bemiddelaars naar het Noorden, *Frankrijk* wenschte mede zijne bemiddelende tusschenkomst aan te wenden, en voorzeker met onpartijdiger gezindheid dan de tegen *Denemarken* vooringenomen handelsstaat der Vereenigde Provinciën. Die Mogendheid, namelijk, vreesde, dat de Zweden om dien nieuwen oorlog, uit *Duitschland* teruggetrokken, misschien met den Keizer vrede zouden maken, waardoor de Fransche gevolmachtigden te *Munster* hunne kracht tegenover den Keizer aanmerkelijk

Ook *Frankrijk* zendt derwaarts eenen bemiddelaar.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 11 Mei; 5, 15 Juni, 1644. AITZEMA, II, bl. 949, 950.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 9 Juni, 1644.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 22, 29, 30 Juni, 1644.

- 1644— 1648. verzwakt zouden vinden. Vandaar dat de Fransche gezant in *den Haag* met eene tijdelijke zending ter bemiddeling naar het Noorden werd gezonden [1].

Het belang der tegen het Huis van *Oostenrijk* geallieerden moest het wenschelijk doen voorkomen, dat de Zweden, naar *Jutland* opgetrokken, in den rug gedekt werden. Met dit doel wellicht was het, dat de Hessen onder EBERSTEIN in dezen tijd eene noordwaartsche beweging maakten en nieuwe troepen dezer natie de grens van *Oost-Friesland* overschreden. Zoo kwam voor Hun Hoog Mogenden de taak om *Oost-Friesland* zooveel mogelijk te doen ontzien in strijd met den wensch om de Hessen te handhaven en aan *Frankrijk* gehoor te geven, welks Minister er bij voortduring op aandrong, dat de Staten, volgens hunne belofte, zeide hij, de Landgravin zouden ondersteunen [2].

De Hessen vermeerderen hunne krijgsmacht in *Oost-Friesland.*

Na de mededeeling, in de maand December van het jaar 1643 door de buitengewone Fransche Gezanten aan de Staten gedaan, hoe de Koning de nederlaag, door de troepen van den voor *Rothweil* in *Wurtemberg* gesneuvelden Graaf DE GUÉBRIAND geleden, dadelijk had trachten te herstellen, hadden Hun Hoog Mogenden begrepen, door de begunstiging van de Landgravin van *Hessen* ook het hunne te moeten doen om de zaken van *Frankrijks* bondgenooten in *Duitschland* staande te houden. De Fransche Gezanten hadden de Staten willen doen begrijpen, dat zij niet zoo zeer behoefden te ontzien de onzijdigheid te schenden: immers, dit bewezen hun die Gezanten, had de Keizer toegelaten, dat zijne Generaals LAMBOY en BECK met hunne troepen tijdelijk in Spaanschen dienst geweest waren [3]. Dus vonden Hun Hoog Mogenden te minder zwarigheid om te besluiten, de Landgravin aan te moedigen en voor zoo veel onze eigene behoefte zou toelaten, te ondersteunen, slechts niet door het te leen verstrekken van krijgsvolk. Deze laatste bepaling werd er bijgevoegd, omdat men wel vermoedde, dat er aanvraag om hulp in troepen zou geschieden. Inderdaad, de Fransche Ambassadeurs verklaarden, tegen het einde van Januari (1644), dat na GUÉBRIANDS nederlaag de toestand der Landgravin zeer hachlijk was. De Hertog van *Beieren* (zeiden zij) ontwikkelde meer kracht en besteedde meer geld dan ooit te voren: zelfs, scheen het, zou *Kassel*, de hoofdstad der Landgravin, aangetast worden. Dus verzochten zij voor haar van onze zijde ondersteuning in oorlogsbehoeften of, liever nog in geld, ja, liefst, in krijgvolk [4].

Dat de tocht der Zweedschen naar *Holstein* gevolgen voor *Oost-Friesland* hebben zou, bleek het eerst uit eene mededeeling van den President van Hun Hoog Mogenden, toenmaals de Heer VAN RIPPERDA, in de eerste dagen van het jaar 1644. Vermoedelijk, zeide hij, zouden de Keizerschen de Zweden op den voet volgen, en alzoo *Oost-Friesland*

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 5 April, 1644. AITSEMA, bl. 948.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 21 Maart, 1644. [3] AITSEMA, bl. 960.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 16, 18 Dec. 1643. 30 Jan. 1644. *Resol. Holl.* 3, 4 Febr. 1644.

bezetten. Moesten daartegen, zoo vraagde hij, geene maatregelen genomen worden? — Toen deze vraag in de vergadering der Gecommitteerden tot de zaken van *Oost-Friesland* was overwogen, werd alreede de Heer VAN GENT derwaarts gezonden, om voor het herstel der vervallen vestingwerken van *Embden* en *Lieroord* te zorgen [1]. — In afwachting van nog grooter leed hielden de klachten der Oost-Friezen over de afpersing der Hessen en de pogingen om hun land door hen ontruimd te krijgen aan, en te minder waren de Heeren van *Holland* geneigd om voor die klachten de ooren te stoppen, omdat zij steeds ontevreden waren over de geweldenarijen door de Hessen aan den Rijn en de Maas ten nadeele van hunnen handel gepleegd [2]. Slechts door de bedenking, dat het vanwege de staatkundige alliantiën onraadzaam was, streng tegen hen op te treden, lieten de Staten zich terughouden van feitelijkheden tegen de bevelhebbers der Landgravin, en toen er sprake was van den uitvoer van oorlogsbenoodigdheden ten behoeve dezer Vorstin, werd besloten, dien niet toe te staan voor en al eer de grieven van onzen handelstand waren verholpen [3]. Nog in het najaar van 1644 gaven de Staten den militairen commandant van *Maastricht* bevel, de wegen en stroomen met de sterke hand te zuiveren, waarbij het op de Hessen gemunt was [4]. 1644—1648.

Zoo stonden de zaken, toen het bericht kwam, dat de Graaf VAN EBERSTEIN aan het hoofd van eene afdeeling Hessen in *Oost-Friesland* was binnengerukt en in de nabijheid van *Aurich*, des Graven residentie, was aangekomen. Weldra daarna vernam men, dat hij te *Jemgum*, op korten afstand beneden *Lieroord*, waar Staatsche bezetting lag, zijn hoofdkwartier had gevestigd en zich versterkte. De Kapitein POLMAN, commandant van deze laatste plaats, verzocht hem dadelijk die versterking te staken [5]. — Doch de komst van den Hessischen bevelhebber stond met gewichtige staatkundige belangen in verband. De Graaf had de in Juni (1644) door de Staten-Generaal afgedankte elf compagniën ongerepartieerde troepen, te weten 9 compagniën voet-, en 2 compagniën paardevolk, in dienst genomen. Nu zou hij derhalve eindelijk in staat wezen om zelf zijne grenzen tegen de invallen der Keizerschen te verdedigen en het voorwendsel der bezetting van het Graafschap door de Hessen verviel. De Graaf VAN EBERSTEIN beweerde zulks en trad

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 5, 23 Jan. 1644. *Resol. Holl.* 22 Jan. 1644.

[2] De Agenten der Landgravin verzochten de Staten, dat zij de gilden der Stad *Keulen* zouden overhalen, hare soldaten niet tegen de Hessen te laten gebruiken: op deze voorwaarde zou de handel met *Keulen* onbelemmerd kunnen blijven (*Resol. Stat.-Gen.* 9 April, 1644. AITSEMA, bl. 971).

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 8, 26, 27, 30 Jan.; 2, 5, 15, 22, 25, 26, 27 Febr.; 4, 24, 30 Maart; 1, 6, 9, 12, 23 April; 12 Mei; 6, 12, 22 Juli, 1644. *Resol. Holl.* 25 Jan.; 8 Febr.; 23 Maart; 19, 20 April; 13, 22 Juli, 1644. AITSEMA, bl. 970. [4] *Resol. Stat.-Gen.* 29, 30 Sept. 1644.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 25, 27 Juli, 1644. *Resol. Holl.* 26 Juli, 1644.

1644—1648. deswegens met den Graaf in onderhandeling [1]. Op dit tijdstip, nu de Zweden *Holstein* en *Jutland* ingerukt waren, werd zulks te bedenkelijker geacht, daar de bedoelingen van den Graaf van *Oost-Friesland* niet te vertrouwen waren. Die Nederlandsche troepen had hij buiten kennis van de Staten-Generaal, maar met goedvinden van den Prins van *Oranje*, in dienst genomen [2], en het was bekend genoeg, dat de Prins den aanval der Zweden tegen *Denemarken* ongaarne zag. Geen wonder derhalve, dat SPIERING zich met kracht tegen de ontruiming aankantte, en de tusschenkomst zoo van *Zweden* als van *Frankrijk* aankondigde, zoo men ze mocht willen doordrijven, en dat EBERSTEIN eerst met feitelijkheden dreigde, en daarna zelf verscheen en de Hessische troepen in het Landschap versterkte [3]. De Staten-Generaal waren niet gezind om EBERSTEIN toe te laten, zich zoo nabij onze grenzen en tusschen de plaatsen *Embden* en *Lieroord*, door onze troepen bezet, te nestelen. Zij verlangden, dat de Hessische Generaal daarover bij een streng schrijven onderhouden werd; doch *Holland* begeerde, dat de toon, die de Staten-Generaal aansloegen, zou gematigd worden [4]. Het deed den Graaf in de schatting der Heeren dezer Provincie geen goed, dat zijn zoon schoonzoon van den Prins zou worden. Thans, nu een Vorst, met Zijne Hoogheid zoo nauw verbonden, de afgedankte troepen in dienst had bekomen, was het duidelijk, waarom de Prins geenerlei zwarigheid tegen die afdanking had gemaakt. Maar zoo doende hield deze het krijgsvolk, dat de Staten ontsloegen, tot zijn bijzondere bedoelingen beschikbaar. Ziedaar reden genoeg om EBERSTEIN niet te hard te vallen. Maar bovendien zullen de Hollandsche Heeren wel bevroed hebben, wat de verborgen bedoeling der verlangde ontruiming was, en tevens zullen zij niet uit het oog hebben verloren, dat de Stad *Embden* en een deel der Ridderschap zich er steeds tegen verzet hadden, dat de Graaf eigen krijgsvolk bekwam. Dus vond de Graaf VAN EBERSTEIN dan ook steun in het Graafschap zelve, en hen, die het met den Graaf hielden, bezwaarde hij met dubbele schatting, terwijl hij de tegenstanders van den Graaf verschoonde. Intusschen ging hij voort met het oprichten van een fort bij *Jemgum*, verklarende zulks niet te zullen staken, zoo de Graaf zijne troepen niet afdankte [5]. Deze handelwijze gaf aan de vrienden van den Graaf van *Oost-Friesland* hier te lande stof genoeg om uit te weiden tegen de Hessen, die, zeiden zij, niet eens van nut waren om het Graafschap tegen de Keizerschen te beschermen, aangezien dezen daar kortlings eenen inval hadden gedaan, zonder dat genen zulks belet hadden [6]. — De Fransche Regeering, bij welke zich geene voorspraak ten behoeve van den Graaf gelden deed, trad vrij ruw tegen hem op. Te *Aurich* be-

---

[1] *Resol. Holl.* 23 Juli, 1644. [2] AITSEMA, bl. 971. [3] *Resol. Holl.* 27 Juli, 1644.
[4] *Resol. Holl.* 27 Juli, 1644. [5] *Resol. Holl.* 2 Aug. 1644.
[6] *Resol. Stat.-Gen.* 28 Juli, 1644.

vond zich toen de Baron DE ROORTÉ, en deze zeide Zijner Genade aan, dat zijn Koning hem zijn land zou ontnemen, en het te bezien zou staan of men zijnen zoon, den jongen Graaf, in zijne waardigheid zou laten opvolgen [1]. Zoo stond het geschapen, dat het krijgsvolk van den Graaf met de Hessen handgemeen zou worden. Dit, begreep men te *'s Hage* eenstemmig, moest vermeden worden, en alzoo besloten Hun Hoog Mogenden, op advies van *Holland*, eenige Gecommitteerden ter bemiddeling naar *Oost-Friesland* te zenden [2]: een maatregel, die, zooals genoegzaam bleek, aan de beide partijen aangenaam zou zijn [3]. 1644—1648. Gecommitteerden naar *Oost-Friesland* gezonden om botsingen te voorkomen.

Tegen dat de Gedeputeerden gekozen en gereed zouden zijn, en later terwijl men onderhandelde, werd door de Staten bewerkt, dat de opschorting der vijandelijkheden tusschen de Hessen en het krijgsvolk van den Graaf van tijd tot tijd verlengd werd. Niettemin viel er een en andermaal eene botsing tusschen de twee krijgsmachten voor, de eerste maal op een tijdstip dat men het over de verlenging van den wapenstilstand nog niet eens was. Daarbij sneuvelden wel dertig man van 's Graven volk en bleven er wel 100 man van dezelfde zijde gevangen [4].

Bij het ontwerpen van de Instructie der Gedeputeerden verlangde *Holland*, welke Provincie alweder gelden voor de bezending zou voorschieten [5], dat zij vóór alle dingen den Graaf tot de afdanking van zijn krijgsvolk zouden hebben te bewegen, waaruit duidelijk genoeg te zien was, dat zij voor *Embden* en de overige bestrijders van 's Graven streven tot invoering van een volstrekte macht partij trok. Den 3den September (1644) werden de Heeren BRONKHORST, MATHENESSE, ROORDA en ALDRINGA met de zending belast. Zij vertrokken zonder den tijd te hebben, van den Prins te velde afscheid te nemen, weshalve zij zich bij zijne Hoogheid lieten verontschuldigen [6]. — Te *Embden* aangekomen, begrepen zij den Baron DE ROORTÉ niet te mogen toelaten zijne taak van bemiddelaar in gemeenschap met hen te vervullen. Gaarne lieten zij hem zich afzonderlijk daarvan kwijten, maar de aanspraak, welke onze Staat had op de erkentelijkheid en het ontzag der Oost-Friezen, achtten zij van dien aard, dat bij den invloed, dien zij wenschten uit te oefenen, geen vreemde op een voet van gelijkheid kon toegelaten worden.

De eisch der Hessen was, dat de Graaf zijn krijgsvolk zou afdanken; die des Graven,

---

[1] AITSEMA, bl. 1002. Later was de Graaf van *Oost-Friesland* goed genoeg om het gerucht van de harde bejegening, die hij van den Franschen afgevaardigde had ondergaan, zelf te loochenen (*Resol. Stat.-Gen.* 11 Aug. 1644).

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 6 Aug. 1644. *Resol. Holl.* 6, 9, 13 Aug. 1644.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 22 Aug. 1644.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 13, 27 Aug.; 9, 10, 12 Sept. 1644.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 31 Aug. 1644.

[6] *Resol. Stat.-Gen.* 3, 4 Sept. 1644.

1644—1648. dat de Hessen zijn grondgebied zouden ontruimen. Ten einde aan de taal, die zij hare vertegenwoordigers liet voeren, kracht bij te zetten, zond de Landgravin den generaal-majoor GEYSE met het meerendeel harer cavallerie op de grenzen met de bedreiging, dat hij zich voor den winter in het Graafschap zou komen vestigen, in geval de Graaf zijne troepen niet afdankte, eene bedreiging, die deze beantwoordde met de verklaring, dat hij de dammen en dijken zou doorsteken, en dat de ingezetenen besloten waren huis en hof in brand te steken en alles te verlaten, liever dan de slavernij langer te dulden. De tusschenkomst der Nederlandsche Gedeputeerden bracht teweeg, dat de Graaf zijn krijgsvolk van 2000 tot op 800 man, en de Hessen, wier nieuw ingevoerd volk zou aftrekken, de oorlogschatting tot op 11,000 Rijksdaalders in de maand verminderden, en dat er tot den laatsten Maart 1645 een stilstand van wapenen bestaan zou. Om de zaken geheel af te doen, werden afgevaardigden zoo van den Graaf als van de Stad *Embden* en van de Hessen, tegen den 25sten December (1644) door onze Gedeputeerden naar den *Haag* genoodigd. Den 21sten December deden zij verslag van hunne zending [1].

Het beleg van *Sas van Gend* voortgezet. Intusschen had de Prins van *Oranje* het beleg van het *Sas van Gend* [2] voortgezet en gelukkig ten einde gebracht. Den 30sten Juli was het leger der belegeraars volkomen omsloten door een gracht van twintig voeten. Den 31sten begon men de nadering over het schor of verdronken land. Zijne Hoogheid vorderde in drie dagen tot op een musketschot afstands van den wal. Aan het uiteinde der loopgraven liet hij een batterij van acht halve kartouwen opwerpen, hetgeen het schieten der belegerden niet vermocht te beletten. De batterij was den 5den Augustus gereed. Het ontbrak niet aan pogingen om de vesting te ontzetten door eenen aanval tegen de werken van den belegeraar. Don FRANCISCO DE MELO kwam in persoon en vestigde zijn hoofdkwartier te *Saffelare*, op omtrent eene mijl afstands van het Staatsche leger. Den 4den Augustus vertoonden zich de Graaf van ISEMBURG en de Hertog van *Lorraine*, aan het hoofd van 8000 man, aan de overzijde van de vaart, door welke de *Leije* beneden het Sas naar de *Schelde* stroomt; doch zij deinsden af, toen de Heer van BREDERODE zich tegen hen te weer stelde. Denzelfden dag kwamen de troepen in ons leger, die aan den *Rijn* gecantonneerd waren geweest, en weldra verschenen ook sloepen, die voor *Grevelingen* gediend hadden, in de vaart: zij waren van te grooter nut, omdat ook de vijand een 40tal sloepen ter zijner beschikking had. — Dat, bijaldien geen hulp van buiten slaagde, de vesting niet lang wederstand zou kunnen bieden, bleek spoedig. Den 7den werden de eerste kanonschoten uit het kwartier van den Prins gelost, en een uitval uit de stad

---

[1] AITSEMA, bl. 1003, 1004. De Heer ALDRINGA stierf vóór zijne terugkomst; ook de Graaf VAN EBERSTEIN en de Heer CROSICH stierven te *Embden*, hetgeen AITSEMA (t. a. pl.) aan de periodiek te *Embden* heerschende pest toeschreef.

[2] Zie hierboven, bl. 469.

gedaan. Twee dagen later viel de bezetting nogmaals uit en liet zij zich niet dan na een scherp gevecht binnen de palissaden terugdrijven. Meermalen moest ons leger zich in slagorde scharen tegen een verwachten aanval der Spanjaarden van buiten, totdat dezen besloten, met achterlating van vier regimenten, te vertrekken, hetgeen den 15den plaats greep. Van den 18den aan brachten de onzen de rolbruggen in gereedheid, bestemd om onder het geschut der batterijen, van onze zijde opgeworpen, over de gracht gebracht te worden. Dit geschiedde den 22sten: twee zulke bruggen, 70 voet lang en 6 voet breed, werden toen met gering verlies over de gracht van het contrescarp gebracht. Den volgenden dag versterkte men zich op het contrescarp genoegzaam om den vijand de hoop te benemen van dit punt te herwinnen. De vereischte werken, met name de batterijen en een dijk, die dienen moest om den vijand te *Gent* te beletten, om, zooals zijn voornemen was, de vaart plotseling vol te doen loopen, vorderden groote uitgaven; zij werden aanbesteed en moesten zonder lang dralen betaald worden. Vandaar herhaalde aanvragen om geld tot de Staten-Generaal gericht [1], die nu moesten toonen, dat het hun met de plechtige belofte, aan den Prins gedaan [2], ernst was geweest. Maar de Gedeputeerden te velde bepaalden zich in hunne missieven niet tot het vragen om geld. Zij schenen de gelegenheid op nieuw gunstig te achten om van eene herhaling der uitvaardiging van de manifesten van 1632 en 1635 eenige uitwerking op de Zuid-Nederlanders te verwachten. Den 20sten Augustus werd in de vergadering van Hun Hoog Mogenden een boekske ter tafel gebracht, in het Fransch geschreven met dezen titel: *Belangelooze raad van eenen onzijdige aan de ingezetenen der Nederlanden onder het gebied van den Koning van Spanje* [3]. Dit kwam Hun Hoog Mogenden geschikt voor, om op hun bestel in een goed aantal exemplaren afgedrukt in de Spaansche Nederlanden verspreid te worden [4]. Weldra volgde van de Gedeputeerden te velde de vraag, of het niet gepast zou zijn, een manifest in den zin van die vroegere in de Vlaamsche steden te verspreiden, met het doel om ze te bewegen zich te onttrekken aan de tirannie van den Koning van *Spanje*. Hun Hoog Mogenden besloten daarop, die manifesten zelven eens na te zien en de vraag aan het oordeel der Provinciën te onderwerpen [5]. Het advies van de Staten van *Holland* kwam hierop neder, dat de inhoud der vroegere manifesten op het tegenwoordig tijdstip niet paste; dat men derhalve een nieuw stuk zou dienen te stellen, maar dat dit uitstel kon lijden tot nadere gele-

1644—1648.

Nieuwe pogingen om de Zuidelijke Nederlanden tot opstand tegen het Spaansch Bewind te bewegen.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 11, 15, 18, 25, 28 Aug.; 3, 7, 16, 19 Sept. 1644.

[2] Zie hierboven, bl. 469.

[3] *Advis désintéressé aux habitans des Pays-Bas qui sont soubs la domination du Roi d'Espagne, par une personne neutre.* Zie *Biblioth. v. Pamfletten* enz. door P. A. Tiele, No. 2945.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 20 Aug. 1644.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 25 Aug.; 21 Sept. 1644.

1644—1648. genheid [1]. Inderdaad, de tegenwoordige gelegenheid was niet gunstig: de gemoederen bleven in de Zuidelijke Nederlanden, ten minste naar het uiterlijk te oordeelen, ongeschokt; het volk hield zich rustig, en niemand roerde zich om de Noord-Nederlandsche troepen en den Prins van *Oranje* in te halen, en op hen steunende, het Spaansche Bewind de wet te stellen [2]. Mocht er in de groote Vlaamsche steden eenige grond aanwezig zijn geweest om omwentelingszuchtige bewegingen te vreezen, de Landvoogd was bij de hand: want na eenig vertoon tegen het leger van den Prins van *Oranje* rondom *het Sas* gemaakt te hebben, had hij zijne krijgsmacht, gereed om elke beweging te onderdrukken, binnen *Gent* gebracht, terwijl hij den Prins zijnen tijd besteden en zijne macht gebruiken liet om die geringe vesting in te nemen.

Sas van Gent ingenomen.

Werkelijk slaagde Zijne Hoogheid daarin, zonder dat het hem verder veel moeite kostte. Den 25sten Augustus werd een aanvang gemaakt met alles wat noodig was om over de groote en diepe tweede gracht te komen. Den laatsten der maand was de Heer VAN BREDERODE langs den zeedijk zoo zeer genaderd, dat hij tot aan de laatste doorsnijding kwam, waar hij een batterij opwierp om de belegerden in het hart te treffen. Nadat den vierden September twee redoeten waren genomen, en hierdoor de vesting afgesneden was geworden van de schans *St. Antonie*, vertoonde zich in den voormiddag van den vijfden eene groote menigte menschen op de wallen, wuivende met de hoeden en roepende om te onderhandelen over de overgave. Denzelfden dag werd de overeenkomst getroffen. De bezetting trok met wapenen en bagaadje af naar *Gent* [3]; aan de burgers, die in de vesting wilden blijven wonen, werd vrijheid van geweten vergund. De overgave der vesting, waar het nog aan geen krijgs- of mondbehoeften ontbrak, was, heette het, bevorderd door gemis aan overeenstemming tusschen de verschillende bestanddeelen der bezetting, daar, zoo men zeide, de Spanjaarden, in het eigenlijke *Sas* gevestigd, de Walen en Boergondiërs, in het *Rapenburg* of buitenwerk gelegerd, niet ondersteund hadden. Hoe dit zij, de gewezen Goeverneur DON ANDREAS DE PRADO Y MUJICA en de Graaf VAN MEGEN, die onder hem den hoogsten rang in het krijgswezen bekleedde, zagen zich wegens het door hen gehouden gedrag niet ernstig bemoeilijkt [4].

Hier te lande en bij onze Ambassadeurs in het buitenland werd de verovering der vesting als eene aanmerkelijke overwinning op de gebruikelijke wijze gevierd; zij werd

---

[1] *Resol. Holl.* 23 Sept. 1644. *Resol. Stat.-Gen.* 28 Sept. 1644.

[2] Zie den brief van DE WILHEM in de *Archiv. de la Mais. d'Or.* t. a. pl. p. 112, 113.

[3] Volgens 's Prinsen bericht trokken uit *het Sas* 1000 gezonde soldaten, en op wagens omtrent 650 gekwetsten, behalve degenen, die te scheep vervoerd werden (*Resol. Stat.-Gen.* 10 Sept. 1644).

[4] AITSEMA, 1006—1008. *Mém. de Fréd. Henri*, p. 334—344. *Resol. Stat.-Gen.* 7 Sept. 1644. *Archiv. de la Mais. d'Or.* p. 114, 115, 116, 117.

mede als naar gewoonte aan de vertegenwoordigers van vreemde Mogendheden aangezegd, en den Prins geluk gewenscht en dank betuigd [1]. De Staten zullen hem te meer voldoening gegund hebben, naarmate zij zekerder konden zijn, dat Zijne Hoogheid in zijne verwachtingen was teleurgesteld, eene teleurstelling, die hem te grievender moest vallen omdat zijn leven verliep en zijne krachten afnamen, en de hoop op eene tweede vermaagschapping met het Koninklijke Huis van *Groot-Britannië* verflauwen moest, zoo zijn fortuin niet het hoogste toppunt bereikte. Ware een deel der Zuidelijke Nederlanden hem toegevallen; had hij zich en zijn bewind aan *Spanje* aannemelijk kunnen maken in die mate, dat deze Mogendheid hem een soevereinen titel en tevens aan de Vereenigde Provinciën en aan *Frankrijk* op gewenschte voorwaarden den vrede gunde; had hij dezen vrede dus kunnen gebruiken, dat hij, in vereeniging met *Spanje* en *Denemarken*, ja met *Frankrijk*, Koning KAREL tegen het Parlement was te hulp gekomen, — de Prins van *Wales* zou de echtgenoot zijner dochter geworden [2], aan zijn Huis eene verzekerde stelling in de Nederlanden en onder de Mogendheden te beurt gevallen, en het hoogste doel van zijn streven bereikt zijn. Voorzeker zou daarbij de zelfstandigheid van der Staten Regeering niet hebben kunnen bestaan; de Heeren van *Holland* zouden wellicht met eenig geweld gedwongen hebben moeten worden om de hooge fortuin van het Huis van *Oranje* niet te belemmeren. Dit kon aan hun doorzicht niet ontgaan; maar beter, dan de Prins zelf, zagen zij in, hoe weinig diergelijke berekeningen kans van slagen hadden. 1644—1648.

De Ambassade naar *Engeland* reeds gaf den Prins in het belang van zijn eigen eerzucht weinig stof tot voldoening. Hij vleide zich, dat zij tot eene alliantie van de Republiek met den Koning zou leiden, waartoe de verloving van den Prins van *Wales* met zijne dochter, zoo hoopte hij, een hulpmiddel te meer zou aanbieden. Bij haar vertrek uit *Holland* had de Koningin van *Groot-Britannië* beloofd, deze familiezaak te zullen behartigen; zij had er den Koning over gesproken, en deze maakte van zijn herstel in het gezag over zijne wederspannige onderdanen de uitsluitende voorwaarde zijner toestemming tot de nieuwe verzwagering met het Huis van *Oranje* [3]. Tot den tijd toe derhalve dat Koning KAREL eenige vervulling van zijne hoop op bijstand van de zijde der Republiek zou bespeuren, kon de zaak als afgebroken beschouwd worden. Werkelijk liet zich de Prinses van *Oranje* in dien zin uit. Niet dat zij en de Prins alle hoop opgaven: integendeel er kwam in het voorjaar van 1644 een persoon uit *Engeland* over,

Onderhandelingen over een huwelijk van 's Prinsen dochter met den Prins van *Wales*.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 9, 11 Sept. 1644.

[2] Zie de redeneering van Koning KAREL in de Instructie, gegeven aan een afgevaardigde tot den Prins in het voorjaar van 1644. *Archiv. de la Mais. d'Or.* p. 102—104.

[3] Zie de brieven van JERMYN aan HEENVLIET, in *Archiv. de la Mais. d'Or.* Sér. II. Tom. IV, p. 92, 93; 98.

1644—1648. om de voorwaarden van het huwelijk met den Prins en zijne gemalin te bespreken, en de Heer VAN RENSWOUDE zou nevens de verplichtte bemoeiingen van zijn Gezantschap het huwelijksplan in het oog houden [1]; maar het Vorstelijk echtpaar achtte het raadzaam zulks te ontveinzen, ten einde den tegenstand tegen het vertrek van het Gezantschap te ontwapenen. De meening, in *Holland* gevoed, dat de zaak werkelijk was afgesprongen, en de herhaalde verklaring van den Prins, dat de beste partij, die de Koning kiezen kon, daarin bestond, dat hij, op welke voorwaarden dan ook, met zijne onderdanen eene minnelijke schikking trof, brachten te weeg, dat de Ambassadeurs langer geen beletsel tegen hun vertrek in den weg gesteld zagen [2].

Instructie van de Gezanten naar *Engeland.*

De Instructie, welke zij medekregen, was van den 13 October, 1643, gedagteekend. Na aan het Parlement bericht van hunne aankomst gedaan en van die Vergadering paspoorten bekomen te hebben, moesten zij zich tot den Koning begeven. Hun eerste voordracht bij Zijne Majesteit zou in plichtplegingen bestaan en in de betuiging van der Staten erkentelijkheid voor het pand, »uit 's Konings hart getrokken," waarmede de jonge Prinses, gemalin van Prins WILLEM, bedoeld werd. Bij de volgende audientie zouden de Ambassadeurs van het belang gewagen, hetwelk de Staat der Vereenigde Provinciën steeds bij de rust en voorspoed van *Engeland* gehad had. De beide Staten hadden eene gemeenschappelijke zaak, de bevordering van het Evangelische wezen, hetwelk nog in *Duitschland* en elders onderdrukt werd. Geen wonder, dat de gemeene vijanden oneenigheid in *Groot-Britannië* zaaiden, ten einde den Koning buiten staat te stellen om die zaak naar wensch te dienen. — Zoo sprekende, waren Hun Hoog Mogenden niet zeker, dat de Koning werkelijk ééne zaak met hen bedoelde: althans zij waren bedacht op de vraag, wie men met die benaming »gemeene vijanden" op het oog had. Op die vraag moesten de Gezanten zeggen, dat zij de Spanjaarden en de Jezuiten en hunne adherenten bedoelden, en op het voorbeeld van *Ierland* moesten zij wijzen om te toonen, hoe die vijanden streefden het eene van Zijner Majesteits Rijken tegen het andere op te zetten en in opstand te brengen. — In dezen staat van zaken, zoo ging de Instructie voort, hadden Hun Hoog Mogenden niet kunnen nalaten hunnen dienst aan te bieden tot het treffen eener bemiddeling tusschen Zijne Majesteit en zijn Parlement: niet dat zij zich mengen wilden in de zaken van zoo groot een Koning en zijne machtige Rijken, maar eeniglijk om zich van den plicht eens goeden

---

[1] *Archiv. de la Mais. d'Or.* t. a. pl. p. 97.

[2] Zie hierboven, bl. 413. *Resol. Stat.-Gen.* 6, 9, 15 Jan. 1644. De bijzonderheden aangaande deze Ambassade ontleenen wij aan *Verbael van de Heeren Boreel, van Rheede van Rhenswoude, haere H. M. extraordin. Ambassadeurs, ende de Heer Joachimi, derzelver ordin. Ambassadeur in Engelant, aengaende het gepasseerde ende verhandelde geduyrende derzelver ambassade a°.* 1644 *ende* 1645. Op het Rijks-archief.

vriends en bondgenoots te kwijten en de schuld af te doen, die de Koning door zijn trouwen raad, bij eene dergelijke gelegenheid aan onzen Staat gegeven, op hen geladen had. Geene Mogendheid ter wereld was zoo geschikt, als zij, om zonder eenige achterdocht te verwekken, dezen dienst te bewijzen. — En om den Vorst te doen gevoelen dat zij niet geneigd waren om 's Konings tegenpartij billijke voldoening te onthouden, moesten zij verklaren, geenen vrede in schijn te bedoelen, maar eene verzoening, gebouwd op eene inwendige toestemming der zielen. Eerst zóó zou *Engeland* weder zoo onvergelijkelijk groot in de wereld worden, als het steeds geweest was, wanneer er eendracht had geheerscht in Kerk en Staat met goede verstandhouding tusschen Koning en Parlement, »gekenmerkt door christelijke liefde en meêdoogendheid onder de gemeente, en eerbied voor de Justitie, met rust onder de militie, ten teeken van den overgrooten zegen van God Almachtig." — In geval de aangeboden bemiddeling niet aangenaam mocht zijn, zouden zij beleefdelijk en erkentelijk afscheid nemen en dadelijk herwaarts wederkeeren. In het andere geval zouden zij, eenen voet beramend om zich tot het Parlement te richten, den Koning verzoeken de zaken intusschen in den gegeven toestand te laten en hun een memorie van zijne grieven ter hand te stellen. Stond het Parlement hunne tusschenkomst niet toe, ook dan zou men van Zijne Majesteit afscheid nemen en *Engeland* verlaten. Maar was hun tusschentreden ook aan het Parlement niet onaangenaam, dan zouden zij, na ook aan die zijde verzocht te hebben den bestaanden staat van zaken te bewaren, met Gecommitteerden in overleg treden over de grieven, die men tegen den Koning deed gelden. — Op een paar punten werd de vrijheid, die de Staten hunnen Gezanten, bij het ontwerpen eener schikking, gelaten wilden hebben, beperkt. De hand zouden zij er niet toe leenen, dat de Koning, anders dan uit eigen beweging, naar *Londen* kwam en zich onder de macht van het Parlement stelde. Maar ook zouden zij alle voorslagen schuwen, die de strekking hadden om de veiligheid van het Parlement in de waagschaal te stellen, of scheuring in die Vergadering te veroorzaken. En wat onzen Staat meer in het bijzonder betrof, noch rechtstreeks noch middellijk zouden zij ons land tot iets verbinden, en buiten het hoofddoel hunner zending zouden zij geene zaken mogen behandelen, met name niet de zoodanige die met de betrekkingen in de Oost-Indië in verband stonden. — Dit was eene heilzame bepaling: immers was de Koning er steeds op uit, de Staten tot inwilligingen in zijn bijzonder belang te bewegen door hun voldoening op de zaak van *Amboina* te gunnen [1]. — Ten slotte, ook elken voorslag tot alliantie tusschen *Groot-Britannië* en onze Republiek zouden zij afslaan: vóór alle dingen dienden de binnenlandsche oneenigheden bijgelegd te zijn. Was die verzoening getroffen, en opperde men dan het denkbeeld eener alliantie, zoo zouden zij verklaren, eerst rap-

1644—1648.

[1] Zie *Archiv. de la Mais. d'Or.* t. a. pl. p. 104.

1644— 1648. port bij hunne lastgevers te moeten brengen. — Hoe noodig eene dergelijke voorzichtigheid was bij hetgeen er in den geest des Konings en almede in dien des Prinsen van *Oranje* omging, zulks is licht te bevroeden.

In hoeverre onze Gezanten zich aan deze Instructie konden houden, leerde de voortgang der zending.

Den 20sten Januari (1644) kwamen zij voor *Gravesand* aan. Daar kwam *Sir* OLIVER FLEMMING, meester van de ceremoniën, hen van wege het Parlement verwelkomen. De Heeren van het Parlement, betuigde hij, met onzen Staat door den sterksten band der religie verbonden, schatteden dezen onzen Staat boven alle Koningen en Republieken. — Den 27sten met *barges* afgehaald, werden zij op nieuw door edele Heeren van wege de beide Huizen begroet: zij verwachtten, zoo verklaarden dezen, niets dan goeds van de komst onzer Gezanten. Aan hunne toegenegenheid en oprechtheid, antwoordden de onzen, zou het niet haperen, waarop de anderen hervatteden: dat zij slechts de eere Gods, in het voorstaan der Christelijke religie, de waardigheid des Konings, en het behoud der privilegiën beoogden. Dit doel echter kon niet bereikt worden, of de Koning moest zich van zijne kwade raadslieden ontdoen, die hem in deze droevige oneenigheden gewikkeld hadden: die raadslieden hadden meer ooren naar *Spanje* en Jezuitische grondbeginselen, dan naar de wetten en het gemeene beste van het Vaderland. Zelfs van hunne personen, goederen en leven waren zij en alle eerlijke lieden, zeiden zij, niet zeker wegens de looze aanslagen van zulke raadslieden. — Nog denzelfden avond werden zij door den Graaf van WARWICK begroet, volgens wien er weinig kans op schikking was, zoolang de Koning het Parlement niet als wettig erkende, maar zich te *Oxford* van een tegen-parlement omgaf. In denzelfden zin spraken de Graven van NORTHUMBERLAND en MANCHESTER, en *Lord* SAY, die hun den 30sten Januari, door het Parlement daartoe afgevaardigd, bezochten. — Hoe zeer de hoofden der beweging tegen alles wat van het Hof des Konings kwam, op hunne hoede waren, bleek juist in die dagen, daar een brief, behelzende een voorslag tot onderhandeling, verzeld van het aanbod eener algemeene amnestie, onder voorwaarde van onderwerping aan 's Koning gezag, door den Graaf VAN ESSEX, bevelhebber der legers van het Parlement, aan wien hij geschreven was, niet in het volle Parlement gebracht, maar na ruggespraak met eenigen weinigen beantwoord werd. — Intusschen hadden onze Gezanten er hun werk van gemaakt om een paspoort van den Koning te bekomen. Hiervan weldra voorzien, aanvaardden zij de reis naar *Oxford*, waar zij den 16den Februari aankwamen. Na eene plechtige ontvangst ten hove, richtten zij, eerst den volgenden dag (den 19den Februari), op eene tweede audientie, de woorden, in hunne Instructie voorgeschreven, tot den Koning. Daarop trad zijne Majesteit naar een venster, wenkte hen bij hem te komen, en zeide: de geheele wereld kent de rechtmatigheid mijner wapenen, en weet dat ik tot de bestaande beroerten geene oorzaak gegeven, en hoeveel ik reeds van mijne pre-

Hunne aankomst aldaar.

Hunne ontvangst bij den Koning.

rogatieven afgestaan heb. Voorts dankte hij voor de goede genegenheid der Gezanten, en nam hunne bemiddeling aan, als zij met zijne eer bestaanbaar was. De Koning van *Frankrijk* had, door zijnen Gezant, den Graaf DE HARCOURT, hetzelfde aanbod gedaan; doch hij was niet geslaagd, omdat men te *Londen* vooraf eene verklaring verlangde van dien aard, dat zij niet kon worden gegeven. Dus vreesde Zijne Majesteit, dat onze poging een gelijk lot zou ondervinden. Niettemin, herhaalde hij, was het aanbod van der Staten Gezanten, hem aangenaam, en hij zou hun zijne twee secretarissen van Staat zenden om met hen over de zaak te spreken. — Toen de beide Staatslieden zich bij hen aanmeldden, onderhielden de onzen hen dadelijk over de mislukte bemoeiing van den Franschen Ambassadeur: verlangde men van hen, dat zij zich in alles zoo gedroegen, als die diplomaat gedaan had, dan stond zulks met eene weigering van hun aanbod gelijk en stelde men hen aan een vergeefsche poging bloot, die hunnen Staat slechts tot oneer kon verstrekken, zonder eenig voordeel voor den Koning. 1644—1648.

Den 22sten Februari gewerd onzen Gezanten een schriftelijk vertoog van 's Konings Secretarissen. Dit vertoog behelsde een verhaal van de onlusten uit 's Konings gezichtspunt, en bewees, dat van hem geen stap, die werkelijk tot verzoening leiden kon, te wachten was. De poging tot invoering der Anglikaansche liturgie in *Schotland* (dus stelden 's Konings Secretarissen de zaak voor), hoezeer gewettigd door het belang, aan eenheid in het godsdienstige verbonden, had de Schotten in opstand gebracht. Nauwelijks was eene schikking getroffen en 's Konings leger ontbonden, of nieuwe bewegingen waren ontstaan, uit *Engeland* gevoed: een nieuwe gewapende opstand was het gevolg, waar de Koning geen vertrouwde macht tegenover had kunnen zetten. Dus was een wapenstilstand getroffen en tot de bijeenroeping van een Parlement besloten. Met de hoofden van den Schotschen opstand zou te *Londen* over de middelen tot afdanking van de legers der beide partijen beraadslaagd worden. Maar op deze wijze was er een Gezag opgeworpen, waarmede inderdaad de samenzwering zegepraalde, en hetwelk zich handhaafde door zich als de toevlucht aan te stellen van den waren godsdienst en de nationale privilegiën tegen de plannen van verandering der religie en van invoering eener willekeurige regeering, die men, den Koning zelven listig ontziende, aan 's Konings raadslieden toedichtte. Die raadslieden had Zijne Majesteit prijs moeten geven, en andere aannemen; maar de eerzucht van allen had niet bevredigd kunnen worden, en zoo had het niet ontbroken aan dezulken, die het ongenoegen gaande gehouden en een nieuwen opstand hadden doen uitbreken. Om 's Konings aanhang in het Hoogerhuis te verzwakken, wraakte men de leden van den Raad van State, de Bisschoppen en de Roomschgezinden, welke in die Kamer zitting hadden; ook de andere Kamer werd gezuiverd en de uitgevallenen vervangen door menschen van lage afkomst en met haat tegen de Regeering en de Kerk bezield. Het Parlement bleef bijeen, in weerwil van 's Konings voorrecht om het desverkiezende te ontbinden, onder-

De voorstelling van den staat van zaken in *Engeland*, van de zijde des Konings.

1644— 1648. voorwendsel dat anders de gelden niet te vinden zouden zijn om de legers af te danken: de leden, zoo redeneerde men, hadden zich persoonlijk voor de opbrengst dier gelden aansprakelijk gesteld: werd nu het Parlement ontbonden, zoo had de Koning het in zijne macht, de leden geldelijk te gronde te richten. Hoe het zij, machteloos in den zetel van zijn bewind, had de Koning besloten zich naar *Schotland* te begeven, waar hij zijne komst door eene amnestie voorbereid had. Doch nu waren de aantijgingen tegen de Koningin, de Katholieken en 's Konings raadgevers slechts te feller geworden. Zijne Majesteit was te *Londen* teruggekomen; toen echter was de opstand in *Ierland* uitgebarsten, en deze, grootendeels door de vinnigheid van het Parlement tegen de Ieren veroorzaakt, was de grond geworden van gruwelijke verwijten tegen den Koning en de Koningin. Nu had de Koning, wetende dat alles door eenige weinigen gedreven werd, aan de geheele zaak in eens een einde willen maken: zes personen had Hij van Majesteitschennis bij het Hoogerhuis aan laten klagen; doch dit was het sein van den laatsten opstand geworden, voor welken de Koning uit *Londen* geweken was. Het Parlement was meester en had het leger en de vloot ter zijner beschikking. Thans bracht Zijne Majesteit tot zelfverdediging op zijne beurt een leger bijeen, terwijl voorslag op voorslag tot schikking met alle soort van denkbaren smaad werd verworpen: vreesde men, dat zulk een voorslag eene gunstige uitwerking zou doen, dan wist men het gemeene volk op de been te brengen om verzoeningsgezinde besluiten te keeren. Zoo stonden de zaken: de Koningin had men naar het leven gestaan; agenten bij vreemde Mogendheden aangesteld; het grootzegel van *Engeland* nagemaakt; heulende met de Presbyterianen, wilde men een verfoeilijke en ergerlijke leer vestigen op de puinen der Kerk. Hoe kon dan de Koning zulk een Parlement langer erkennen? Het was slechts eene vergadering van zamenzweerders en verraders, ondersteund door die trouwelooze stad van *Londen*, en niets anders beoogende dan de vernietiging der Monarchie. Zijne Majesteit vertrouwde derhalve van de rechtvaardigheid, van de waardigheid en van de grootmoedigheid der Vorsten, zijne bondgenooten, dat zij aan dat zoogenaamde Parlement nimmer een eervoller titel zouden toekennen, dan aan hetzelve van rechtswege toekwam.

Hoe weinig onze Gezanten zich ook, waar zulke gevoelens bij den Koning en zijne vertrouwden bestonden, van elken stap tot verzoening konden beloven, hielden zij Zijne Majesteit, die hunne bemiddeling had aangenomen, toch bij zijn woord. Zij verzochten en bekwamen, den 25sten Februari, audiëntie, en verklaarden, dat zij Hun Hoog Mogenden van dat besluit des Konings kennis gegeven hadden. Daar zij nu door dat vertoog van 's Konings believen onderricht waren, zoo vraagden zij thans, of Zijne Majesteit het er alsnu voor hield, dat het voor hen tijd was om zich naar *Londen* te begeven, ten einde ook aldaar hun aanbod van bemiddeling te doen. — De Koning antwoordde, dat hij ons aanbod wel had aangenomen, maar daarbij gevoegd had, dat wij eenen voorslag doen zouden, hoe onze bemiddeling in het werk gesteld zou worden;

dien voorslag wachtte hij alsnog. — Onze Ambassadeurs merkten daarop aan, dat het vooreerst en na 's Konings verklaring, alleen aankwam op de vraag, of men, ook te *Londen* onze tusschenkomst aannam: zoo ja, dan zou het tijd zijn om over den vorm en den inhoud der onderhandeling te spreken; weigerde men te *Londen* ons tot de bemiddeling toe te laten, zoo kwamen al zulke vragen van zelf te vervallen. Daarop verhaalde de Koning, dat aan den Graaf van ESSEX een paspoort zou verzocht worden voor Gecommitteerden, die van zijnentwege te *Londen* zouden komen om opening van handeling tot vrede te doen. Werd deze onderhandeling toegestaan, dan zou men kunnen zien, welk eene rol onzen Gezanten daarbij kon verleend worden. — Dit stond den onzen niet aan: zij verlangden de mogelijkheid hunner tusschenkomst niet afgesneden te zien door bezwaren, welke wellicht de opening dier onderhandeling in den weg zouden staan. Toch verzocht de Koning, dat wij ons vertrek naar *Londen* zouden uitstellen, tot de trompetter, die om het paspoort uit was, terug zou zijn. — Den 3den Maart was deze bode terug. Hij bracht van ESSEX ten antwoord mede, dat men het paspoort kon bekomen, als men er het Parlement rechtstreeks en schriftelijk om wilde verzoeken. Nu verzochten onze Gezanten 's Konings beschikking te mogen vernemen. Hij zou die schriftelijk geven; maar verlangde dadelijk te weten, welken titel de onzen aan de Vergadering te *Londen* zouden toekennen. Zij antwoordden, dat de Koning best zou doen, zich daarvan niet al te nauwkeurig te laten onderrichten, opdat niet, wanneer de titel, dien zij geven zouden, met zijne voorkennis verleend ware, hij daardoor iets van zijn recht mocht schijnen op te geven. — Dus wisten zij zich de noodige vrijheid te verzekeren, opdat hunne poging niet dadelijk op een blooten vorm schipbreuk mocht lijden. — 's Konings schriftelijke beschikking hield de vergunning in, dat zij de krachtdadigste middelen aanwenden mochten om tot eene bijlegging der geschillen te komen. Voorts gaf Zijne Majesteit zijn vertrouwen te kennen, dat onze Gezanten geenen titel aan het Parlement te *Londen* geven zouden waardoor zij de eer van Zijne Majesteit en van Zijn Parlement, te *Oxford* bijeengeroepen, te na mochten komen. Hij verlangde dat de onzen in hun aanzoek aan die van *Londen* zouden gewagen van »het advies der Lords en Gemeenten te *Oxford* vergaderd." Deze woorden, verklaarden de onzen aan 's Konings Secretaris, dochten hun onnoodig: bleven zij niet achterwege, dan zouden zij de geheele zaak bederven. — Zonder verder verwijl namen zij hierop van den Koning afscheid en vertrokken naar *Londen*. 1644—1648.

Den 17den Maart (1644) kwamen zij te *Londen* en vernamen dadelijk, dat de stap des Konings, waarbij hij laatstelijk onderhandelingen tot vrede met zijne onderdanen had schijnen te willen openen, groote verstoordheid en ergernis had veroorzaakt. Nog op denzelfden dag bezochten de onzen de Graven van ESSEX, WARWICK en anderen, om, zoo mogelijk, te verhoeden dat op 's Konings aanzoek geen overijld besluit mocht genomen worden. De leden van het Lager Huis, die zij wilden bezoeken, lieten hen weten, dat zij geene bezoeken van openbare Ministers konden ontvangen. Dit achtten Onze Gezanten pogen door het Parlement tot bemiddeling te worden toegelaten.

1644— 1648. onze Gezanten te recht eene bedenkelijke zaak: want dus was hun de gereedste weg tot het oefenen van vertrouwelijken invloed afgesneden, en bleek al dadelijk, dat dit deel van het Parlement zich tegen hen wilde verschansen. — Twee dagen later was het antwoord van het Parlement op 's Konings brief verzonden. De inhoud, dus vernamen de onzen, was aanmerkelijk verzacht: men had zich ontzien den Koning eenen dag te bepalen, binnen welken hij te *Londen* terug zou hebben te komen op straffe dat men anders buiten hem beschikkingen omtrent de regeering zou nemen. Thans verklaarde de missieve, dat, als de Koning bij zijn Parlement kwam, men hoopte, dat alles wel zou gaan. — De onzen gaven den graaf van WARWICK te kennen, dat de Koning zoo maar niet zou komen: eerst was er eene conferentie noodig, waarop men zich ten aanzien der voorwaarden van zijne terugkomst diende te verstaan. WARWICK antwoordde, dat, zoo de Koning dit Parlement niet erkende, er niets aan de zaak te doen was: kwam de Koning, zoo was er geene conferentie noodig: men was zoo vaak door onderhandelingen misleid, en al werd er wat vastgesteld, wat waarborg was er, dat men er zich aan houden zou? Op de vraag, of het Parlement onze tusschenkomst zou aannemen, antwoordde de Graaf, dat dit niet waarschijnlijk was; want dat men ons zou afvragen, of de Koning het Parlement erkende, ja of neen! De onzen hervatten hierop, dat men hun die vraag niet doen kon, daar de zaak, die zij betrof, van hen niet af hing, en vraagden verder, of zij de eer hunner lastgevers in de waagschaal stellen konden door zich aan eene gewisse weigering bloot te stellen. Daarop zweeg de Graaf hardnekkig, en dit zwijgen zeide zoo duidelijk mogelijk, dat zij zich dan slechts van het aanbieden hunner tusschenkomst te onthouden hadden. Niettemin besloten de onzen te trachten zich met het Parlement in betrekking te stellen en wel door zich, met voorbijgang van den Meester der Ceremoniën, in persoon, bij vorm van beleefdheidsbezoek, te wenden tot de Voorzitters der beide Huizen. Zij stelden vast, dat zij het volgende zeggen zouden: Reeds vóór twee jaren hadden de Staten Ambassadeurs benoemd om hunne bemiddeling te gaan aanbieden. De hoop dat de toestand verbeteren zou, had de zaak doen uitstellen. Doch nu het tot een openbaren oorlog was gekomen, was aan de Ambassade gevolg gegeven. De Koning had het aanbod aangenomen, en zij verwachtten niet anders, of het Parlement, bewogen door het belang van den waren Godsdienst, van het welzijn des Konings en dezer Koningrijken, en van zooveel millioenen menschen zou even zoo handelen en eene conferentie toestaan. Zij twijfelden niet, of de groote God des Vredes zou binnen weinig tijds eene gelukkige uitkomst uit deze bloedige twisten geven. Daartoe zouden zij alles aanwenden wat te wachten was van eenen Staat, die denzelfden Godsdienst beleed, en wiens belangen onafscheidelijk met die van *Groot-Britannië* verbonden waren.

Den 24sten Maart kwamen onze Gezanten hun voornemen na, en wat zij mondeling gezegd hadden, leverden zij in geschrifte bij de Voorzitters in. Doch verre van dit

geschrift ten eerste in het Parlement te brengen, liet men zich daarvan terughouden door de taal van sommigen, die beweerden, dat het eene groote schande voor die Vergadering zou zijn, zoo men duldde dat vreemdelingen haar voor waren: van het Parlement behoorden vredesvoorwaarden uit te gaan. Ten laatste werd in het Huis der Gemeenten, zonder dat er met een woord van de voordracht der Nederlandsche Gezanten gerept werd, besloten, aan de Lords de vraag voor te stellen, of het niet goed zou zijn, het Groot Comité van *Engeland* en *Schotland* te machtigen om aan de beide Huizen de middelen voor te dragen, die het spoedigst tot een vasten vrede in al de Rijken van Zijne Majesteit konden leiden. Eerst naar aanleiding der beraadslaging hierover, die trouwens in de verschillende Huizen van het Parlement tot de aanbeveling van een verschillenden maatregel leidde, werd het geschrift onzer Ambassadeurs in die beide Huizen gelezen, zonder dat het tot eenig besluit leidde. — Intusschen kwam dezen ter oore, dat de Engelschen tegen onzen Staat en tegen hunne personen werden ingenomen door de berichten van eenen zekeren Heer PETER, een Engelsch Predikant, die vroeger te *Rotterdam* gestaan had [1], alsmede door de brieven van den Heer STRICKLAND, waarin hij, heette het, berichtte, dat de regenten en de ingezetenen het in ons land onderling oneens waren, en dat er ten onzent waren die niet ongaarne zagen, dat men in *Engeland* aan onze Gezanten gehoor weigerde. Op grond van een en ander beweerde men, dat de Gezanten hunne moeite beter zouden besteden door de geschillen in hun eigen land bij te leggen: wat hadden zij zich met die der Engelschen te bemoeien? — Het is duidelijk, dat degenen die dus spraken, grond voor hunne redeneering vonden in den tegenstand, dien *Holland* steeds tegen de afzending der Ambassade had geboden, uit vrees dat men haar als een middel mocht bezigen om later de macht van onzen Staat tot het herstel van het Koninklijk gezag te kunnen gebruiken. — Was men genoeg op de hoogte om van het verschil van gevoelen, ten onzent bestaande, partij te trekken in *Engeland*, dan konden onze Ambassadeurs er wel op rekenen, dat men hen zonder plichtplegingen zou bejegenen, in het vertrouwen dat dit door de machtigste partij in de Republiek der Vereenigde Provinciën niet al te kwalijk zou worden genomen. — Overeenkomstig zijn inzicht in den Staat der zaken hier te lande, had STRICKLAND dan ook, nevens zijne geloofsbrieven aan de Staten-Generaal, een schrijven van de beide Huizen des Parlements, aan de Staten van *Holland* in het bijzonder, weten te verkrijgen. Toen hij dat bekomen en overgelegd had, hadden Hun Edel Groot Mogenden niet geaarzeld te besluiten, hem, als hij zich aanmelden zou, gunstige andientie te verleenen. Van deze beschikking maakte hij den 5den Februari (1644) gebruik, en wel om tot de Staten der Provincie rechtstreeks het verzoek te richten, dat zij zich zouden voegen aan die zijde, bij welke de ware Protestantsche religie werd gehand-

1644—1648.

Het Parlement meent onzen Gezanten zulks te kunnen weigeren.

[1] *Resol. Holl.* 27 Nov.; 3 Dec. 1648. AITSEMA, II, 936.

1644—1648. haafd, en niet aan die, waarbij de Pausgezinden het gansche beleid in handen hadden; dat dienvolgens de Pausgezinden hier te lande mochten worden belet bij te dragen tot stijving van de tegenpartijders van het Parlement, en onze officieren en soldaten om dienst te nemen tegen die Vergadering en haren aanhang. — Hierop besloten Hun Edel Mogenden bij de eenmaal aangenomen onzijdigheid te volharden [1]. — Wat STRICKLANDS verzoek aangaat, dat de Pausgezinden hier te lande belet mochten worden 's Konings zaak te ondersteunen, veeleer zou 's Konings Resident hebben mogen klagen over de ondersteuning, door de Gereformeerden hier te lande aan de Parlementsgezinden verleend. Twee Afgevaardigden, de Heeren THOMPSON en CORSEILLES waren, voorzien van brieven van het Parlement, hier gekomen om onderstand voor de Iersche Protestanten bij wijze van collecte als anderzins op te doen, en hun was toegestaan zich daartoe tot de Provinciën in het bijzonder te wenden. *Gelderland* en *Holland* althans stonden hun verzoek toe [2]. — Hoe weinig de Staten, daarentegen, gezind waren om met de Katholieken in eenige onderhandeling te treden, bleek uit de behandeling, die HUGO DE BURGO, gemachtigd door het *opperste Collegie der Geconfedereerde Katholieken in Ierland* om met de Vereenigde Provinciën te onderhandelen, ondervond. De vergunning om als zoodanig herwaarts te komen was hem geweigerd. Toch was hij op een paspoort van den Raad van State, welke van deze weigering, schijnt het, geen kennis droeg, herwaarts gekomen. Doch alsnu lieten de Staten-Generaal hem door hunnen Agent aanzeggen, dat hij binnen vier dagen onze Provinciën zou hebben te verlaten [3].

Wat onze Gezanten in *Engeland* betreft, het moeilijke en hopelooze inziende van den toestand, waarin zij zich geplaatst zagen, wendden zij zich tot den Graaf van ESSEX met de klacht, dat men hen zonder antwoord liet, en met het verzoek om een paspoort, waarmede zij zich naar *Oxford* konden begeven, ten einde verslag te doen van de bejegening, die hun te *Londen* was weervaren, en den Koning voor zijn vruchteloos gebleven aanneming van hun aanbod te bedanken: kon het Parlement, dit voegden zij er bij, intusschen nog niet besluiten, hun aanbod mede aan te nemen, zoo hadden zij het voornemen om naar *Nederland* terug te keeren. — Deze verklaring bleef niet zonder eenige uitwerking. Immers moesten die van het Parlement op hun hoede zijn dat de beleedigende behandeling, waarvan de Gezanten der Vereenigde Provinciën het voorwerp waren, de partij, die aldaar den Koning genegen was, niet al te sterk mocht maken; en allicht zou zij zulks worden, wanneer zij zich, om voor den Koning de wapenen aan te doen gorden, beroepen kon op het eergevoel, hetwelk eene beleediging,

[1] *Resol. Holl.* 26 Jan.; 5 Febr. 1644.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 25 Aug.; 3 Oct. 1643. 11, 14 Juli, 1644. *Resol. Holl.* 1, 7, 13, 14, 17 Oct. 1643 24 Maart; 23 Mei; 21 Juni; 14, 16 Juli, 1644. AITSEMA, II, 934, 936.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 12 Dec. 1643. AITSEMA, II, 933.

den Staat aangedaan, te wreken had. — Dus vervoegden zich, den 19den April, eene Commissie van het Parlement, bestaande uit den Graaf van KENT en *Lord* SAY, ten huize onzer Gezanten. Zij overhandigden hun eene acte, waarbij, na eenige algemeene betuigingen, verklaard werd, dat als de onzen iets zouden proponeeren, het Parlement daarop zou besluiten wat gevoegelijk [1] zijn zou. — Hiermede, oordeelden de onzen, was zoo goed als niets gezegd: immers hadden zij alreede iets geproponeerd. Niettemin bleven zij niet ongevoelig voor hetgeen hun een persoon van aanzien nog denzelfden dag voorhield: zij zouden, zoó verzocht hij, toch niet vertrekken: want dan zouden alle »goede" en vredelievende personen alle hoop op schikking verliezen en grootelijks in hunne pogingen verflauwen. — Dat die pogingen nog voortgezet werden, bleek daaruit, dat de beide Huizen den 20sten April besloten, het Groot-Comité op te dragen, voorslagen van vrede te doen. Om derhalve, ingeval dat er onderhandelingen geopend werden, ook met toestemming van het Parlement, daarbij eene rol te kunnen vervullen, begaven onze Gezanten zich den 22sten tot de beide Voorzitters en leiden die artikels hunner Instructie over, uit welke bleek, dat zij ook tot het Parlement gezonden waren [2]. — Evenwel herriepen zij hun verzoek om een paspoort niet, en werkelijk ontvingen zij dit den 29sten April.

Van de beraadslagingen van het Groot-Comité over den last aan hetzelve gegeven, was het gevolg, dat de Schotsche Commissarissen nadere instructie op de zaak moesten inwinnen. Zoolang dezen geen antwoord hadden, bleef het onuitgemaakt, of er onderhandelingen zouden worden aangeknoopt, al of niet, en was er bijgevolg eene reden om onze Gezanten te *Londen* op te houden. — Gehoor gevende aan een hun gegeven wenk, brachten zij, den 7den Mei, op nieuw een bezoek bij de Voorzitters, en vraagden, of zij eenig nader antwoord te verwachten hadden: anders, zeiden zij, zouden zij toch naar den Koning vertrekken. Voorts, konden zij het Parlement aldaar nog van eenigen dienst wezen, zoo waren zij daartoe bereid. — Van dit bezoek deed de Voorzitter van het Lager Huis verslag; maar hij lokte deswegens geenerlei besluit uit. Een lid der Vergadering begon te zeggen, dat men het aanbod der Nederlandsche Heeren met een aangenaam antwoord moest bejegenen; maar niemand nam daarover verder het woord, en de zaak bleef gesmoord. In het Hooger Huis maakte

---

[1] Het Engelsche woord is *fit*.

[2] In December, 1643, had *Holland* aan de Staten-Generaal voorgesteld, dat aan de naar *Engeland* bestemde Ambassadeurs een acte of patent zou worden verstrekt, hetwelk, geadresseerd aan beide de Huizen van het Parlement, bijaldien de gelegenheid het vereischte, aan de Voorzitters dier Huizen zou worden overgegeven, ten einde toegelaten te worden tot de aan te vangen onderhandelingen. De Staten-Generaal vereenigden zich met dit voorstel (*Resol. Holl.* 23 Dec. 1643. *Resol. Stat.-Gen.* 24, 28 Dec. 1643).

1644—1648.

de Voorzitter niet eens melding van de aanvraag. — Zoo hadden onze Gezanten grond genoeg om den moed op te geven en te wenschen, dat aan hunne zending een einde mocht komen, toen zij bij missieve van den 3[den] Mei aanschrijving kregen van de Staten-Generaal om hunne pogingen, strekkende om tot bemiddeling der geschillen toegelaten te worden, niet op te geven: zij zouden voorloopig nog in *Engeland* blijven »op hoop en vast vertrouwen, dat God de Heer Almachtig hunnen onverdrietigen arbeid zou willen zegenen en daarop een gewenschten uitslag zou laten volgen" [1].

Zij krijgen last om hunne pogingen voort te zetten.

Te gereeder konden onze Gezanten aan dezen last der Staten-Generaal gehoor geven, omdat het, in weerwil van de vruchteloosheid hunner aanvragen, niet aan stemmen ontbrak, die hun uitzicht gaven op meer gehoor in het vervolg te vinden. Zelfs bracht hun de Voorzitter van het Lager Huis met vijf Gecommitteerden den 16[den] Mei een bezoek, en verklaarde hun, dat de Vergadering hunne beleefde vraag, of zij haar te *Oxford* van eenigen dienst konden zijn, zeer wel had opgenomen. Het Parlement hield het er voor, dat tusschen *Groot-Britannië* en de Staten-Generaal de meeste overeenstemming bestond. Dus kwam hij ons bedanken voor die beleefde aanbieding, en ze wegens het Parlement met gelijke aanbieding beantwoorden, hun geluk op de reize naar *Oxford* toewenschend. — De onzen namen de gelegenheid te baat om tot de Afgevaardigden van het Parlement over het doel hunner zending eene toespraak te houden van denzelfden inhoud, als die, welke zij, volgens hunne Instructie, tot den Koning gehouden hadden. Zij voegden er in geschrifte eenige ontwerp-artikelen van schikking bij, die zij overhandigd zouden hebben, ingeval het Parlement hunne bemiddeling had aangenomen. De Voorzitter gaf daarop te kennen, dat hij niet gemachtigd was om op hunne toespraak te antwoorden, noch ook om dat geschrift aan te nemen. — Niettemin liet hij het geschrift in den avond halen. Later bezorgde hij het terug, en verzocht toen de tot hem en zijne mede-Gecommitteerden gerichte toespraak op schrift. — De artikelen waren van den volgenden inhoud: De Koning, die zich gehandhaafd moest zien bij zijne rechten en praerogatieven, zou door de Ambassadeurs van de Staten-Generaal verzocht worden toe te willen stemmen in de volgende punten: Vooreerst, dat de ware Christelijke Protestantsche Religie, zooals zij in de openbare tempels der drie Koningrijken beleden werd, ten volle hersteld, gehandhaafd en beschermd zou worden, zoowel tegen de Papistische superstities, als tegen elke andere secte, oud of nieuw, met de Religie in strijd. — De laatste woorden konden op de Independenten worden toegepast, die intusschen de Presbyterianen reeds hadden overvleugeld en wier veerkracht zelfs dezulken van de Parlementsgezinden, die hun drijven wraakten, meenden niet te kunnen missen, zoo men den Koningsgezinden meester wilde blijven. — Ten tweede, dat derhalve de oude wetten tegen het genoemde bijgeloof vernieuwd en weder

Ontwerp van schikking door onze Gezanten aan de Voorzitters des Parlements medegedeeld.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 3 Mei, 1644.

in werking gesteld zouden worden. Ten derde, dat, bijaldien het noodig was, eenig leerstuk of punt van liturgie nader aan Gods Woord te toetsen, ten spoedigste een Synode zou worden bijeengeroepen. Ten vierde, dat het Parlement in al zijne rechten en privilegiën bevestigd en geen van die rechten aan het zelve ontnomen zou worden. Ten vijfde, dat de wetten van het Rijk, de vrijheden en eigendommen der onderdanen volkomen hersteld, gehandhaafd en beschermd zouden worden. Ten zesde, dat men zich op geen der in dezen tijd van onlusten genomen besluiten als op een antecedent zou mogen beroepen. Ten zevende, dat, daarentegen, de wetten, tijdens het tegenwoordige Parlement met goedkeuring des Konings gemaakt, gestand gedaan zouden worden. Ten achtste, dat er een tijd zou bepaald worden, waarop Gecommitteerden van den Koning en van het Parlement in gelijken getale bijeen zouden komen op eene plaats, door het Parlement aan te wijzen. Ten negende, dat er eene algemeene amnestie zou worden uitgevaardigd. Ten tiende, dat allen hersteld zouden worden in de rechten en goederen, vóór de oneenigheden door hen bezeten. Ten elfde, dat alle legers, voor zoo verre zij niet noodig waren in tijd van vrede, afgedankt zouden worden. Ten twaalfde, dat, bij de aflossing der krijgslieden, op billijke wijze zou uitgemaakt worden, welk deel der gedurende de onlusten gemaakte schulden door elk der partijen zou gedragen worden. 1644—1648.

Daar het bezoek van den Voorzitter en de Gecommitteerden inderdaad een afscheidsbezoek geweest was, zoo konden onze Gezanten niet langer aarzelen, en den 17den Mei namen zij de reize naar *Oxford* aan, waar zij, den 21sten, twee dagen na hunne aankomst, gehoor bij den Koning kregen, die op het hooren van hun wedervaren te kennen gaf, dat hij het hun wel vooruit gezegd had, en dat zij wel aan Hun Hoog Mogenden schrijven mochten, dat »die te *Londen*" geen vrede noch schikking begeerden. Dezen dunk van Zijne Majesteit trachtten onze Gezanten hem eenigermate te ontnemen. Doch zij zelven moesten er al meer en meer eveneens over leeren denken, toen zij gedurende al den tijd van dit hun verblijf te *Oxford* niets uit *Londen* vernamen, hoezeer zij, hunne toespraak op schrift overzendende, den Voorzitter verzocht hadden om ze aan het Huis mede te deelen en hun antwoord te doen toekomen, een verzoek, dat zij gedurig herhaalden. Zij gaan weder naar *Oxford*,

Middelerwijl scheen het tusschen de krijgsmacht der beide partijen tot een treffen, of althans de worsteling tot een beslissende uitkomst te zullen komen. Terwijl het Schotsche leger slagvaardig was, rukten de legers van den Graaf van ESSEX en van den anderen aanvoerder der troepen van het Parlement, *Sir* WILLIAM WALLER, op *Oxford* aan, met het voornemen om den Koning aldaar in te sluiten, of, zoo hij zich van daar elders heen begaf, hem te vervolgen, wáár hij ging. De Koning evenwel was op dit oogenblik nu Prins RUPERT, vooral uit *Wales*, een sterk leger op de been had gebracht, sterk genoeg.

1644—1648.

In dezen staat van zaken begrepen de onzen iets te moeten doen: misschien zou men, alvorens alles te wagen, meer gezind zijn om in een vergelijk te treden. Althans zij vervoegden zich den 11[den] Juni bij den Koning en vraagden hem, of het hem aangenaam zou zijn, zoo zij zich leenden tot eene conferentie, ten einde de dreigende uitersten nog te voorkomen. Zonder het aanbod ondubbelzinnig aan te nemen, sloeg de Koning het ten minste niet af. Ook had hij de artikelen, die de onzen aan den Voorzitter van het Lager Huis hadden voorgedragen, toen ze hem waren medegedeeld, niet gewraakt. Hoe het zij, onze Gezanten begaven zich den 12[den] Juni in het leger van ESSEX. Terwijl er voortdurend gevochten werd om eene brug over de *Charwell*, die de Koninklijke troepen sterk bezet hadden, troffen zij den Graaf op drie mijlen afstands van *Oxford* aan. Zij stelden hem en zijnen Raad, waaronder zich leden van de beide Huizen des Parlements bevonden, 's Konings groote genegenheid (zoo spraken zij) tot vrede voor, en boden hunnen dienst aan, in geval hij gezind en gemachtigd was eene conferentie met gemachtigden van Zijne Majesteit aan te vangen. Zij antwoordden beleefd, maar afdoende, dat zij geenen last tot zoo iets hadden; integendeel, zij waren daar gekomen, om de zaak met de wapenen te beslechten. Daarop hernamen de onzen, dat zij zich dan zelven naar *Londen* begeven en tot het Parlement zouden wenden om voor hen de vereischte machtiging te bekomen. Werkelijk vertrokken zij den 14[den] Juni (1644) derwaarts. Aldaar vernamen zij, dat men hunne toespraak eenvoudig als een plichtpleging had opgenomen, waarop geen verder antwoord behoefde te volgen. De waarheid was, dat zij niet aan het Huis was medegedeeld. Wat nog minder waarschijnlijk maakte, dat zij de ooren van het Parlement voor zich geopend zouden vinden, was de voor de Republiek der Vereenigde Provinciën ongunstige stemming, welke op dit tijdstip teweeg gebracht werd door het beleg, dat de Franschen, in overleg met den Prins van *Oranje*, om *Grevelingen* geslagen hadden [1]. Te sterker drongen de onzen aan op audientie bij het Parlement. Men wierp zwarigheden op, en ten slotte werden 27 leden uit de beide Huizen gecommitteerd om de formaliteitën te beramen, die bij de audientie in acht zouden te nemen zijn.

en voorts naar het leger van het Parlement,

en terug naar *Londen*.

Nadat het reeds in de omstreek van *York* tot een bloedig gevecht tusschen de beide krijgsmachten gekomen was, kregen de onzen den 22sten Juli achtereenvolgens bij de beide Huizen gehoor. Met 33 koetsen, waaronder 12 van Nederlanders, waren zij van hun logement naar *Westminster* geleid. Zij hielden eene rede van dezen inhoud: Van den aanvang hunner herstelde vrijheid aan, was het steeds een der voornaamste wenschen van Hun Hoog Mogenden geweest, tusschen de Koningen van *Groot-Brittannië* en hunne Rijken onderling goede eendracht te zien heerschen. Dan toch alleen was dit land sterk, en bij zijne sterkte had de Republiek der Vereenigde Nederlanden be-

[1] Zie hierboven, bladz. 470, 471.

lang, omdat *Groot-Britannië* de machtigste Protestantsche Mogendheid was, van welke derhalve, mits in zich zelve niet verdeeld, te wachten was, dat zij aanzien aan de zaak van het Protestantisme, en steun aan de onderdrukte Protestanten op het vaste land zou verleenen. *Engeland*, voegden zij er bij, was als eene wereld op zich zelve, van vele ongelegenheden vrij, aan welke de overige Mogendheden onderhevig waren. De oorzaak van *Engelands* behoud of ondergang kon nergens dan bij *Engeland* zelf gevonden worden, en nu was het duidelijk, dat de vijanden van het Protestantisme hunnen triomf voorspelden uit de omstandigheid, dat *Engeland* bezig was zich zelf te verzwakken. Reeds had men in *Ierland* gezien, hoe de bloedige strijd den ondergang van den waren Godsdienst en het grootst gevaar voor den Staat met zich sleepte. Dus hadden Hun Hoog Mogenden het oogenblik gekomen geacht om eene Ambassade te zenden, ten einde het misverstand uit den weg te helpen ruimen. Men moest zulks niet aan laatdunkendheid toeschrijven: alsof zij zich niet ontzagen zich in de zaken van een grooten Staat te mengen; maar slechts aan de zucht om zich van eenen plicht te kwijten. Geen andere Staat was daartoe geschikter en gaf minder vat op zich, zoo men soms zulk een stap met argwaan wilde beschouwen. Dus mocht men verwachten dat zij, Gezanten van Hun Hoog Mogenden, eene degelijke verzoening zouden vermogen tot stand te brengen op den grondslag van den waren Godsdienst en van de gerechtigheid, en zoo doende de liefde en het vertrouwen tusschen den Koning en zijn Parlement en tusschen de onderdanen onderling zouden kunnen herstellen. De Koning had hun aanbod van bemiddeling aangenomen en in eene conferentie toegestemd, waarvan het Parlement tijd, plaats en ledental zou kunnen bepalen. Thans kwamen zij derhalve met hetzelfde aanbod tot het Parlement. De weg der wapenen was niet de zekerste. God toch liet somtijds toe, dat de goede zaak om onze zonden leed. Alle oorlog was eene straffe Gods, die men niet tarten moest. En waar was van dien oorlog het einde te zien? Was die vraag kwalijk te beantwoorden, moest deze toestand dan niet uitloopen op den geheelen ondergang van Staat en Godsdienst en op den triomf van den vijand des gemeenschappelijken geloofs. Aan hunnen ijver tot bevordering van den vrede zouden zij het niet laten ontbreken. — Ten slotte vermeldden de Gezanten het nadeel, hetwelk onze scheepvaart en handel bij de in *Engeland* heerschende onlusten leed: onze schepen werden door gewapende Engelsche vaartuigen van de eene en van de andere partij genomen. Van de aan schepen en goederen geleden schaden legden zij daarbij eene lijst over, ten einde schadeloosstelling te bekomen, en eene verordening uit te lokken, waardoor op deze zaak voor de toekomst order gesteld zou worden.

1644—1648.

Audiëntie der Gezanten bij het Parlement.

Op deze rede zeide de Voorzitter van het Hoogerhuis anders niets, dan dat de Vergadering hunnen voorslag in overweging zoude nemen. Die van het Lagerhuis sprak op hunne toespraak geen enkel woord. Niettemin was zij met behoorlijke aandacht aangehoord, en deswegens mochten onze Gezanten eenige uitwerking hunner redenen

1644—1648.

hopen. Dan, nauwelijks hadden zij het Huis der Gemeenten verlaten, of »een bekend persoon" stond op en zeide, dat er zekere tijding was, dat, zoodra *Grevelingen* over zou zijn, 30.000 man, te weten de vereenigde legers van Franschen en Nederlanders, naar *Engeland* zouden oversteken tot ondersteuning van den Koning tegen het Parlement: TROMP, voegde men er bij, zou die legers met de sterke hand overvoeren. — Dit bericht nam de gemoederen zoo zeer tegen de Nederlanders in, dat de uitwerking der Propositie geheel en al verijdeld werd. De Meester der Ceremoniën kwam onzen Gezanten op last van het Huis der Gemeenten mededeelen, dat de leden over dat bericht »wonderlijk ontsteld" waren. Wat de onzen daartegen zeiden, mocht niet baten.

Zij bekomen geen antwoord op hunne rede.

Er verliepen drie weken en nog hadden onze Gezanten geen antwoord op hunne Propositie. Toen er in dien tijd eens was voorgesteld om den Nederlandschen Gezanten eenig antwoord te doen toekomen, was *Sir* HENRY VANE, de zoon, opgestaan en had gezegd, dat het nu geen tijd was om door dergelijke voorslagen tot onderhandelingen de zaken van het Parlement te verachteren: met de wapenen moest er eene uitkomst worden gezocht, en zijn vader had daarop gezegd, dat de Ambassadeurs niet over lang uitstel behoefden te klagen: in *Holland* was hij wel negen volle maanden opgehouden [1]. Dus wendden zij zich tot den Voorzitter van het Lagerhuis om een antwoord te bekomen. Zij voegden er het verzoek bij om Commissarissen, die met hen zouden handelen over de schadeloosstelling voor de genomen schepen en goederen. Het schijnt dat zij die onderhandeling, welke eigenlijk door hunne Instructie was uitgesloten [2], aangegrepen, ten einde een voorwendsel te hebben om in *Engeland* te kunnen blijven, schoon zij nog geen stap gevorderd waren tot het eigenlijke doel hunner zending.

Klachten van de Engelschen wegens hun toegebrachte schade.

Tegen de klachten, die onze Gezanten zouden inbrengen, stonden grieven over van Engelschen tegen onze Regeering, die zich door de vijandelijkheden, welke de schepen dier natie zich tegen elkander tot in onze wateren toe veroorloofden, tot strenge maatregelen genoopt zag. Kwamen bodems van de verschillende staatspartijen tegelijk in onze havens, zeegaten of binnenstroomen, dan waren hun vijandelijkheden verboden: onze oorlogschepen hadden in last hun met geweld te beletten elkander aan te randen: wilde een van beiden zee nemen, dan moest de ander 24 uren achterblijven, opdat er geen gevecht tusschen hen plaats mocht grijpen, waarmede onze Overheid gemoeid zou kunnen raken [3]. — In weerwil dezer verordening had omstreeks het begin van Maart

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 27 Aug. 1644. Sir HENRY VANE schijnt zijn verblijf in ons land, eerst van half November 1629 tot het eind van April 1630, en daarna gedurende de laatste maanden van 1630, bedoeld te hebben (Zie hierboven, D. III. St. IV. bl. 480—492).

[2] Zie hierboven, bl. 493.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 20 Nov. 1643; 14, 16 Maart, 1644. *Resol. Holl.* 16 Maart, 1644.

(1644) een oorlogschip van het Parlement eenen Engelschen koopvaarder binnen de Maas vóór *den Briel* aangetast, op het droge gejaagd en vermeesterd. De Resident klaagde zeer over dit feit en verlangde, dat de Kapitein van het oorlogschip, met name WESTON, met zijn schip en bemanning aangehouden zou worden. Op deze klacht gelastten de Staten den Luitenant-Admiraal TROMP zich op het spoedigst naar *den Briel* te begeven: daar zou hij met behulp van een paar zijner oorlogsbodems het schip van Kapitein WESTON en tevens den koopvaarder nemen, en dien Kapitein alsmede den Schipper van het koopvaardijvaartuig gelasten, in den Haag ter hunner verantwoording voor Hun Hoog Mogenden te verschijnen. TROMP voerde dit bevel uit, en liet bovendien eenige zijner schepen bij *Hellevoetsluis* kruisen, om Engelsche kapers (onverschillig of zij van het Parlement of van den Koning commissie hadden) te beletten, koopvaarders aan te tasten. Dit keurden Hun Hoog Mogenden goed, en zij stelden de zaak van WESTON ter rechtspraak van de Admiraliteit te *Rotterdam*, zoodat de Kapitein alsnu niet in *den Haag* behoefde te komen [1]. — Spoedig na deze botsing viel er op nieuw eene dergelijke ontmoeting voor. Een Engelsch Kapitein, met name ZACHARY, tastte in *Texel* twee kleine Engelsche barken van de partij des Konings aan. Ook dezen Kapitein verlangde BOTHWELL door Hun Hoog Mogenden gestraft te zien, en zij gaven last hem aan te houden en niet te ontslaan vóórdat de schade, aan die barken aangedaan, hersteld zou zijn. Om redenen van Staat en op hoop dat de Engelschen de bij dergelijke botsingen gemaakte gevangenen van onze zijde even inschikkelijk zouden behandelen, werden de beide Kapiteins weldra uit het arrest geslaakt [2].

1644—1648.

Klachten der onzen tegen Engelschen.

Veelvuldiger en algemeener waren de grieven, die de Hollandsche zeehandel tegen de Engelschen van de beide partijen had in te brengen. *Newcastle* was nog altijd in de macht des Konings: eerst in het najaar van 1644 viel het den Parlementsgezinden in handen. Onder voorwendsel nu van kolen van daar te halen, vermoedden dezen, werden den Koning door Nederlandsche schepen allerlei krijgsbehoeften toegevoerd. Vandaar dat zij de scheepvaart op die haven bemoeilijkten en eindelijk verboden [3]. In Maart (1644) werd een koolschip, uit die haven komende, voor *Veere* door een vaartuig van het Parlement overrompeld. Een Nederlandsch Kapitein evenwel ontzette het en bracht het te *Veere* op [4]. Doch niet alleen de vaart op *Newcastle* leed last. In Mei werd een Hollandsch schip, *de Tijger*, Schipper CORNELIS LEENDERTSZ VALCK, hoezeer het niet dan geoorloofde koopwaren inhad en door twee oorlogschepen geleid werd, op vermoeden dat het aan Koningsgezinden toekwam, door gewapende schepen van de zijde van het Parlement, omtrent de Hoofden, vermeesterd en naar *Londen*

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 5, 7, 9 Maart; 19, 22, 23 April, 1644. *Resol. Holl.* 18, 21 Maart, 1644.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 14 Maart; 17, 20 Mei, 1644. *Resol. Holl.* 10 Maart; 13 April, 1644.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 2 Jan. 1644.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 14 Maart, 1644.

1644—1648. opgebracht [1]. Bij eene andere gelegenheid lichtten de Engelschen zelfs eene som van 25,000 gulden, toekomende aan de kooplieden, uit onze geleidende oorlogschepen [2], onder bewering, dat het geld de zenuw van den oorlog en derhalve contrabande was. — Zulke gevallen, waarbij onze oorlogschepen geschroomd schijnen te hebben tegen de Engelschen geweld te gebruiken, verklaarden de vraag, in dezen tijd tot Hun Hoog Mogenden gericht door de Admiraliteit te *Amsterdam*. Zij werd, zeide dit Collegie, gedurig aangezocht om convooi naar *Engeland* te verleenen, nu eens naar havens van den Koning, dan eens naar havens van het Parlement: zij nu die geleide verzochten naar de havens onder de macht van den Koning, verlangden dat de convooiers geweld zouden gebruiken tegen aanranding van die van het Parlement, en, omgekeerd, zij, die naar havens van het Parlement bestemd waren, wenschten verzet gedaan te zien tegen 's Konings commissievaarders. Wat nu op die aanzoeken te doen? — De Staten antwoordden, dat de Admiraliteit zich aan de bestaande instructie te houden had, en herinnerde tevens, hoe zij zich tot stipte onzijdigheid verplicht hadden, en hoe men zich wachten moest, het Land eenigermate in de geschillen, die *Engeland* verdeelden, te mengen [3]. — Niettemin toonden zich Hun Hoog Mogenden over dergelijke voorvallen hoogst ontevreden. Zij onderhielden STRICKLAND over de zaak, ruim zoo ernstig als de Staten van *Holland* zulks reeds gedaan hadden [4], en verklaarden hem, dat, in geval het Parlement voortging met aanhalen van schepen, beladen met geoorloofde waren en bestemd naar havens onder 's Konings gezag, Hun Hoog Mogenden niet met goede oogen zouden kunen aanzien, dat hun handel en scheepvaart te gronde werden gericht, gelijk men, zeiden zij, uit eenige proeven te oordeelen, schijnt te bedoelen [5]. Twee dagen later deed STRICKLAND aan de Staten van *Holland* mededeeling, dat het Parlement, het schip *de Tijger* met de ingeladen goederen, hoezeer het wel degelijk gebleken was dat zij aan kwalijkgezinde Engelschen toekwamen, uit vrije gunst had vrijgelaten [6]. Doch juist éénen dag voordat hij deze mededeeling deed, werd, gelijk men later vernam, een Nederlandsch oorlogschip, onder Kapitein PAUWELS VAN DEN KERKHOF, door vijf Engelsche oorlogschepen van die van het Parlement, op de hoogte van *Scarborough*, genomen, geplunderd en opgebracht [7]. — Toch waren het niet alleen de schepen van het Parlement, van welke de onzen last leden. Ook van kapers, met commissie van den Koning varende, vernam men, dat zij Hollandsche koopvaarders namen [8]. Doch

---

1 *Resol. Stat.-Gen.* 2 Juni, 1644. *Resol. Holl.* 20, 21 Juni, 1644.

2 *Resol. Stat.-Gen.* 15 Juli, 1644. *Resol. Holl.* 13, 14 Juli, 1644.

3 *Resol. Stat.-Gen.* 9 Juli, 1644.

4 *Resol. Holl.* 14, 15, 16 Juli, 1644.

5 *Resol. Stat.-Gen.* 20 Juli, 1644.

6 *Resol. Holl.* 23 Juli, 1644.

7 *Resol. Stat.-Gen.* 12 Aug. 1644.

8 *Resol. Stat.-Gen.* 4 Febr. 1644.

de vermetelheid van een paar Parlementsschepen, tegen den Kapitein FRANS JANSZ gepleegd, leidde tot een krachtig besluit. Deze was op de hoogte van *Dortmouth* door die Engelschen beschoten, en hij had dat vuur niet onbeantwoord gelaten. De Staten keurden zijn gedrag in allen deele goed, prijzende in hem, dat hij geen vreemd gezag had gehoorzaamd, noch zijn schip had laten onderzoeken. Wie zulks voortaan toeliet, zou als wederhoorig gestraft worden, en zoo de vreemdeling onze Kapiteins dwingen wilde om zich het onderzoek te laten welgevallen, behoorden dezen zijn geweld met geweld te keeren [1]. 1644—1648.

Op het verzoek van onze Gezanten, dat het Parlement Commissarissen zou aanwijzen, met welke zij de zwarigheden, tusschen de wederzijdsche zeevarenden gerezen, zouden beoordeelen om tot een billijk herstel van grieven te geraken, antwoordde de Voorzitter van het Lagerhuis toestemmend. Er werden van de zijde des Parlements 20 Commissarissen benoemd, onder welke de Graven van NORTHUMBERLAND, KENT en LINCOLN voorzeker de aanzienlijksten waren. Den 2den September (1644) had de eerste bijeenkomst plaats. De Engelsche Heeren verkozen Engelsch te spreken. De onzen begeerden, dat men zich van het Fransch zou bedienen, in welke taal zij ook met den Koning gehandeld hadden. Doch de Commissarissen weken niet van hun opzet af: dan mochten de onzen in het Nederlandsch spreken, en kon wat beide partijen gezegd hadden, telkens vertolkt worden. In de hoofdzaak echter waren de Heeren welwillend genoeg: zij stelden zeer billijke grondregels, naar welke de gevallen beoordeeld zouden worden, met name, dat het den onzen vrij moest staan, zoowel den Koning als het Parlement goederen toe te voeren; dat alle onderzoek naar de lading in zee onraadzaam was, en dat iedere Mogendheid in eigen haven vrij van elken overlast moest blijven. Doch niet lang hield deze gunstige stemming aan. Verstoord over de klachten van den Franschen Resident, den Heer DE SABRAN, na het vertrek van den Heer DE HARCOURT aangekomen, nam het Parlement een besluit, waarbij aan alle natiën verboden werd op de havens, die in 's Konings macht waren, handel te drijven. Hierover billijk ontsteld, wendden zich de onzen tot den Voorzitter van de Gemeenten en tot hunne Commissarissen: de Koning, zeiden zij, zou nu op zijne beurt allen handel op de havens van het Parlement verbieden. Zoo werd *Groot-Britannië* voor de scheepvaart der natiën gesloten, en wat moest het gevolg zijn, zoo ook de vreemde Mogendheden hare havens voor de Engelschen sloten? — Op deze klacht en de veel sterker taal van den Franschen Resident, werd de uitvaardiging der ordonnantie op de scheepvaart, hoezeer reeds gedrukt, nog opgehouden. Doch dit baatte weinig; althans spoedig bleek, dat de ordonnantie ten uitvoer gelegd werd even goed alsof zij ware uitgevaardigd, en, terwijl de conferenties weldra bij de spanning, die de kansen van den burgeroorlog en de gis-

Conferenties tot schadevergoeding.

Verbod van scheepvaart van vreemden op havens van den Koning.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 15, 16 Dec. 1644.

1644—1648. ting binnen *Londen* teweeg brachten, gestaakt werden, werd het getal der genomen schepen dagelijks grooter, en de hoop op teruggave en schadeloosstelling kleiner.

Het liep op het eind van September (1644) en nog was geen antwoord, hoezeer zij daarom meermalen, zelfs schriftelijk, verzocht hadden, onzen Gezanten op hunne Propositie van den 22sten Juli ten deel gevallen. De eenige manier, op welke hunne bemiddeling nog mogelijk scheen, was, dat zij mede toegelaten werden tot onderhandelingen tusschen Gecommitteerden van den Koning en van het Parlement, en na het aanmerkelijke nadeel, dat het leger van ESSEX in de eerste helft van September in *Cornwall* geleden had, zond de Koning brieven met uitnoodiging tot onderhandeling over den vrede. Ditmaal begreep het Parlement dat aanbod niet te moeten afslaan, en nu namen onze Gezanten de gelegenheid waar om daarbij hunne tusschenkomst aan te bieden. Doch zij merkten aan de wijze, op welke dit werd opgenomen, duidelijk genoeg, dat men slechts den schijn wilde vermijden van hen niet voor het hoofd te stooten, en spoedig waren zij ten volle overtuigd, dat op al hun vertoeven en geduld nemen niets volgde. Immers toen er werkelijk eenige artikelen door het Parlement waren ontworpen, over welke men tot vrede zou kunnen handelen, heette het dat het Parlement zelf die artikelen aan den Koning zou zenden. Wilden wij, zoo voegde men er bij, ons dan uit ons zelven bij den Koning vervoegen, zoo zouden wij een goed werk doen. Maar, begrepen de Gezanten, dit streed met hunne Instructie. Hoe konden zij zich met de onderhandelingen bemoeien, zonder van beide zijden klaar en onvoorwaardelijk tot de rol van bemiddelaars te zijn toegelaten? — Dus wendden zij zich bij brieven van den 11den November tot de Staten-Generaal met de vraag, of het hun, daar zij »met eer en respect van den Staat" onmogelijk langer konden blijven, geoorloofd zou zijn, *Londen* te verlaten, en den Koning voor zijne toelating te bedanken en van Zijne Majesteit afscheid te nemen. — Toch kwamen zij nog weder terug van dat voornemen op het bericht dat het Parlement van zins was hun eenig antwoord te doen toekomen. Het zou de mededeeling inhouden, dat de Huizen vredesvoorslagen aan den Koning zouden doen, waarbij zij de goede diensten van Hun Hoog Mogenden noch verwierpen noch uitsloten: de binnenlandsche vrede toch in *Engeland*, zoo zou het antwoord verder spreken, was van groot belang voor al de belijders van den Protestantschen Godsdienst, en inzonderheid voor Hun Hoog Mogenden, wier voorspoed het Parlement aanbood als zijn eigen zaak met alle oprechte toegenegenheid te behartigen. — Een dergelijk bescheid verwachtende, zonden onze Gezanten een nieuw verzoek om antwoord op hunne Propositie van den 22sten Juli aan de Voorzitters der beide Huizen.

De brieven, bij welke zij deze laatste berichten aan de Staten-Generaal mededeelden, strekten niet om de Staten van *Holland* te overtuigen, dat zij met voegzaamheid langer in *Engeland* konden blijven. Den 30sten November (1644) verschenen verscheiden buitengewone Gedeputeerden dier Staten ter Generaliteit, om hun oordeel kenbaar te

Holland dringt aan op terugroeping der buitengewone Gezanten.

maken, dat de eer van het land een langer verblijf der Gezanten niet gedoogde, daargelaten de groote kosten, die zulks medebracht. De Provinciën echter konden nog niet dadelijk tot de terugroeping besluiten: men zou nog eens brieven afwachten, en dan met zijne Hoogheid over de zaak spreken [1]. 1644—1648.

Het antwoord, op hetwelk onzen Gezanten uitzicht gegeven was, liet zich zoo lang wachten, dat zij den Staten-Generaal op nieuw in den mond moesten geven, hun te gelasten zich niet langer te *Londen* op te houden. Ditmaal leidde hun schrijven Hun Hoog Mogenden tot het besluit, om hun te berichten, dat, als zij intusschen nog niet door het Parlement werden toegelaten, zij zich tot den Koning te begeven en van hem afscheid te nemen hadden; daarna zouden zij ook van het Parlement afscheid gaan nemen, en zoo ze dan nog niet tot de bemiddeling werden toegelaten, moesten de Heeren BOREEL en VAN RENSWOUDE huiswaarts keeren [2].

Nog vóór de ontvangst van dit bericht, hadden onze Gezanten, noch antwoord van het Parlement, noch eenige verdere conferentie over de genomene schepen kunnende bekomen, aanleiding gevonden om aan Hun Hoog Mogenden te klagen, dat hun weinig »respect en civiliteit" betoond werd. Gretig maakten zij dus van het verlof, hun gegeven, gebruik, en vraagden van ESSEX paspoorten om zich tot den Koning te begeven. Doch dit verzoek werkte uit, dat de beide Huizen een antwoord op hunne Propositie van den 22sten Juli stelden en hen ter audiëntie noodigden. Den 6den December achtereenvolgens in het Huis der *Lords* en in dat der *Gemeenten* verschenen, werd hun het volgende bescheid voorgelezen en daarna overhandigd: Het Parlement van *Engeland* erkende met allen eerbied en dankbaarheid de groote en goede genegenheid, die de Hoog Mogende Heeren Staten-Generaal der Vereenigde Provinciën, blijkens hunne ambassade, voor den vrede en den welstand van Zijner Majesteits Rijken en van het Parlement koesterden, gelijk ook de bemiddeling, ingeval zij begeerd werd, door hen aangeboden. Zoo langen tijd zouden de Huizen van het Parlement niet gedraald hebben, daar het handhaven en zoeken van den vrede steeds hun hoofddoel was geweest, zoo zij niet zelven bezig geweest waren om nederig een wel gegronden vrede van Zijne Majesteit te zoeken te verkrijgen, en dat wel door zekere voorslagen, daartoe strekkende, voor te bereiden, die onlangs aan zijne Majesteit waren toegezonden, van wien zij een genadig antwoord hoopten, daar zij evenzeer tot 's Konings als tot zijns volks welzijn strekten. Toch konden zij niet anders dan hun schuldig gevoel uitdrukken voor de belangstelling van Hun Hoog Mogenden, blijkbaar in de begeerte om den gewenschten vrede te bevorderen: inderdaad zou de toestand van zaken in *Engeland* grooten invloed

Antwoord van het Parlement aan onze Gezanten gegeven.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 30 Nov.; 8 Dec. 1644. Reeds veel vroeger was bij de Staten van *Holland* de vraag gerezen, of het niet raadzaam was dat de Gezanten terugkeerden (*Resol. Holl.* 23 Juli; 22 Sept. 1644).

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 16 Dec. 1644.

1644—1648. hebben op het toekomende lot van allen, die den Protestantschen Godsdienst beleden, in het bijzonder van Hun Hoog Mogenden, wier voorspoed zij, als hunnen eigenen, met alle oprechte toegenegenheid zouden bevorderen.

Terwijl in het Parlement over dit antwoord beraadslaagd werd, strooide men in de stad uit, dat men in *Nederland* bezig was buitengewoon krijgsvolk aan te werven met het doel die troepen met eene machtige vloot tot hulp van den Koning tegen het Parlement over te zenden, en de meening dat, nu het Nederlandsche Gezantschap eenig bescheid van het Parlement had bekomen, het ook tot bemiddeling van den binnenlandschen vrede was toegelaten, veroorzaakte groote verbittering. Dezulken, schreven de Gezanten, welke door weldaden aan Hun Hoog Mogenden waren verbonden, waren oorzaak, dat er dus door het volk werd geoordeeld. — Voorzeker waren degenen, die het meeste met de Nederlandsche Regeering uitstaande hadden, het best op de hoogte van hetgeen de partij van den Prins in de Vereenigde Provinciën in het schild voerde.

Volkomen ongegrond was het gerucht, dat onze Gezanten alsnu tot de bemiddeling waren toegelaten. Het bekomen bescheid kon kwalijk anders dan als eene beleefde weigering op hun aanbod verklaard worden. Toch schenen de Gezanten dit nog niet volkomen alzoo te verstaan: althans zij gaven daarop het volgende ten antwoord: zeker hun overhandigd geschrift (een antwoord, blijkt het, wilden zij het niet noemen) zouden zij aan de Staten-Generaal zenden: die zouden dan in overweging kunnen nemen, of zij er eenig antwoord in zouden kunnen vinden op hunne zoo vriendelijke en hartelijke aanbieding. Hun gevoelen was, dat in dat geschrift niet duidelijk en afdoende was uitgedrukt, of die aanbieding het Parlement aangenaam en aannemelijk was, al of niet. — Hunne Propositie, zoo gingen zij voort, had ook een verzoek behelsd om teruggave of schadeloosstelling voor genomen schepen en goederen, waarop zij tot dusverre noch geenerlei recht noch volledig herstel hadden bekomen. Eindelijk hadden zij ook een reglement gevraagd, dat vrijheid van scheepvaart en handel gunde op al de havens van *Engeland*, *Schotland* en *Ierland*, zonder onderscheid. Men had op zekere ontworpen ordonnantie, vóórdat zij werd uitgevoerd, rijper beraad beloofd. Maar daarop hadden zij tot dus verre vergeefs gewacht, en alsnog wachtten zij zulks van de billijkheid der beide Huizen. — Deze laatste uitdrukking zeide meer dan zij meenen konden. Immers wisten zij, dat er weinig kans was op de intrekking dier ordonnantie, en hoe de Stad *Londen*, die zich het verst in hare vijandelijkheid tegen den Koning liet vervoeren en den grootsten invloed op het Parlement oefende, met geweld begeerde, dat de havens, die 's Konings zijde hielden, voor vreemde natiën gesloten zouden zijn.

Conferentie tusschen Gecommitteerden van den Koning en van het Parlement te *Uxbridge*.

Intusschen gebeurde het, dat er werkelijk eene bijeenkomst plaats greep te *Uxbridge* tusschen Gecommitteerden van den Koning en van het Parlement om over verzoening te handelen. Een gunstig voorteeken was het trouwens niet, dat de Gecommitteerden van het Parlement in last kregen, dat de onderhandeling in een beperkten tijd, binnen

twintig dagen, moest afgeloopen zijn en uitsluitend over de door de Huizen voorgestelde artikelen zou loopen: indien de Gecommitteerden van den Koning iets anders voorstelden, moesten die van het Parlement nader instructie vragen. 1644—1648.

Overeenkomstig den laatstelijk bekomen last namen onze Gezanten alsnu, nadat reeds het hoofd van den Aartsbisschop van *Canterbury* op *Towerhill* gevallen was, afscheid van de Voorzitters en van de meeste leden van het Hoogerhuis, om naar *Oxford* te gaan. Overal vonden zijn, bij dat bezoek, beleefd onthaal en heusche woorden; sommigen verklaarden, dat men hen niet onbevredigd zou laten vertrekken; maar anderen zeiden weder, dat het geschillen waren, als tusschen man en vrouw, waar geene vreemde tusschenkomst bij voegde, of wel, dat vreemden geene kennis hadden van de Engelsche wetten en hier dus niet oordeelen konden. De Voorzitter van het Hoogerhuis verzocht, dat zij zich met hun vertrek niet haasten zouden: hij zou van hun bezoek rapport doen. Over het algemeen bleek, dat de invloedrijksten wel wenschten dat zij bleven, maar dat het hun niet verzocht zou worden. Doch de Schotsche Commissarissen waren ondubbelzinniger. Zij, die oprechtelijk naar den vrede verlangden, verklaarden, voor zoo veel *Schotland* aanging, onze tusschenkomst aan te nemen.

Den 28sten Januari (1645) kwamen hen Gecommitteerden van de beide Huizen bezoeken. Zij waren de overbrengers van een nader antwoord, slaande op hunne laatstelijk ingeleverde Memorie, en inhoudende, vooreerst, dat het Parlement op hun aanbod reeds zoo geantwoord had, dat het hun, naar de Huizen hoopten, volkomen voldoening zou geven, daar de staat hunner zaken niets anders toeliet. Ten tweede: de vorderingen rakende genomene schepen en goederen betroffen of den Staat of particulieren. In de zaken van de eerste soort meende men reeds voorzien te hebben door het bevel tot teruggave, behoudens gestaafd bewijs van geleden schade bij de Admiraliteit; die van de andere soort moesten voor hetzelfde Hof gebracht worden: het Parlement zou zorgen, dat er justitie gedaan werd. Eindelijk, wat de ordonnantie over de zeevaart betrof, deze zaak was zeer gewichtig: het Parlement zou den uitslag zijner beraadslagingen bij tijd en wijle mededeelen. — Dit antwoord gaf geenerlei hoop op eenige gunstige beschikking. Wel werden in dezen tijd twee schepen teruggegeven, doch zonder toereikend herstel van schade, en, bleef de ordonnantie gehandhaafd, dan kon niemand in eenige particuliere zaak bij het Hof der Admiraliteit op eene gunstige uitspraak rekenen: want, had men geene vrijheid om op de havens des Konings te varen, dan waren de meeste vraagstukken reeds in het nadeel der onzen opgelost. En wat het punt der aangeboden tusschenkomst aanging, zoo bleek genoegzaam, dat er geene verandering in het voornemen van het Parlement gekomen was. Wel gaf men mondeling te verstaan, dat onze Gezanten goede diensten zouden kunnen doen bij de onderhandelingen te *Uxbridge*; maar daarbij ging men uit van het denkbeeld, dat de onzen bij den Koning voor het Parlement zouden plei-

Nader antwoord van het Parlement.

1644—1648.

ten: tot de voorstelling eener onpartijdige rol, die den onzen eeniglijk betaamde, verhief men zich niet.

Den 6[den] Februari vertrokken onze Gezanten naar *Oxford*, hoewel zij onder de hand verwittigd waren, dat men hen op dien dag van wege het Parlement zou komen verzoeken om te blijven, daar men besloten had hunne tusschenkomst aan te nemen. Dit was echter niet geschied, en zonder iets van dien aard vernomen te hebben, kwamen de onzen den 8[sten] Februari te *Oxford* aan.

Hoezeer de conferentie te *Uxbridge*, waar de Gecommitteerden van het Parlement zich onhandelbaar betoonden, geenerlei uitzicht op schikking beloofde, schepten onze Gezanten nog hoop uit de vergunning, die zij van den Koning verwierven, om aan het Parlement te *Westminster* van wege Zijne Majesteit mede te deelen, dat hij goed vond, dat er in *Engeland* eene nationale Synode zou gehouden worden, waartoe Gedeputeerden van al de Christelijke Protestantsche Kerken in *Europa* zouden genoodigd worden. Ofschoon onder de voorstellen, van 's Konings zijde te *Uxbridge* gedaan, reeds van eene Synode tot beslechting der kerkelijke zwarigheden sprake geweest was, grepen onze Gezanten dit denkbeeld toch als een alles belovende uitkomst aan. Het had God Almachtig, schrijven zij, geliefd, op hetgeen zij met den Koning gesproken hadden, zooveel genade te verleenen, dat Zijne Majesteit die vergunning gegeven had. Waarschijnlijk verwachtten zij van zulk eene kerkelijke Vergadering in *Engeland* een gelijke uitwerking, als naar hunne meening daarvan in ons Vaderland ondervonden was geweest. Hoe dit zij, den 3[den] Maart begaven zij zich weder naar *Londen*, waar zij, den 6[den], op de audiëntie bij de beide Huizen van het Parlement te kennen gaven, dat, naar hun docht, 's Konings zucht tot schikking blijkbaar was, vooral ook hieruit, dat hij hun vergund had te verklaren dat hij, zoo zijne voorslagen niet aangenomen konden worden, de bijeenroeping eener Synode goed zou vinden. — Zonder dat deze mededeeling veel uitwerking deed, werd hun kort vertoog naar het *Groot-Comité* van *Engeland* en *Schotland* verwezen, en zij zelven keerden den 10[den] Maart naar *Oxford* terug, toen de bijeenkomst te *Uxbridge* reeds eenige dagen geleden onverrichter zake was uiteengegaan. Drie dagen later hadden zij weder gehoor bij den Koning, die in het verhaal van hun weervaren de gelegenheid vond om op nieuw te verklaren, dat zijne tegenpartij geen schikking begeerde en niet rusten zou voordat zijn gezag opgezegd en de regeering veranderd zou zijn. — Niettemin opperden onze Gezanten, dat, huns bedunkens, eene hervatting der conferentie te *Uxbridge* dienstig zou wezen, daar zij vernomen hadden, dat zulks te *Londen* goed zou gevonden worden, zoo de Koning er om verzocht. — Deze laatste voorwaarde echter zou niet vervuld worden: de Koning mocht lijden, dat de conferentie hervat werd, mits die van *Londen* eerst hunne begeerte daartoe kenbaar maakten.

De Koning staat het houden eener nationale Synode toe.

Zoo drongen dan onze Gezanten van nu aan sterker dan ooit, en met aanvoering

van bijzondere bedenkingen, op hunne terugroeping aan, en toen zij, naar hunne meening, lang genoeg te vergeefs op een schrijven uit *den Haag* gewacht hadden, namen zij den 2[den] April afscheid van den Koning, die bij deze gelegenheid op nieuw betuigde, zoo veel vertrouwen op Hun Hoog Mogenden te hebben, dat hij, zoo het doenlijk geweest ware, gaarne hun advies tot schikking zou hebben willen vernemen. Doch hoe genadig Zijne Majesteit zich ook uitliet, hij klaagde niettemin, dat de Admiraliteit van *Zeeland* niet alleen gedoogde, dat allerlei mond- en oorlogsbehoeften aan die van *Londen* werden toegezonden, maar ook dat hare oorlogschepen dergelijke toezendingen geleidden met last om ze tegen Zijne Majesteit te verdedigen. Aan den Heer JOACHIMI, die ter audiëntie tegenwoordig was, voegde hij toe, dat hij (waarschijnlijk als Zeeuw) daarvan niet onkundig kon zijn, en van de Heeren BOREEL en RENSWOUDE begeerde hij, dat zij de zaak aan Hun Hoog Mogenden kenbaar zouden maken. 1644—1648. Afscheidsbezoek bij den Koning.

Weldra bleek uit brieven van Hun Hoog Mogenden [1], dat de Gezanten niet te voorbarig geweest waren met het nemen van hun afscheid. Alsnu brachten, ditmaal alleen de twee buitengewone Ambassadeurs, den 5[den] April (1645), een laatste afscheidsbezoek aan zijne Majesteit, daar de gewone Gezant in *Engeland* zou blijven [2]. Op nieuw klaagde de Koning: zijne oorlogschepen en kapers, van zijne commissie voorzien, werden door onze oorlogschepen aangehouden [3]: dezen behoorden, zeide hij, veeleer zijne schepen bij te staan. Wat de onzen op die klacht antwoordden, was afdoende: de commissievaarders van Zijne Majesteit, zeiden zij, waren veelal onderdanen van den Koning van *Spanje* en mede van commissie van dien Monarch voorzien. Waren de zoodanigen de sterksten, dan ontveinsden zij zulks niet en namen onze schepen, terwijl zij zich anders met de commissie van den Koning van *Groot-Brilannië* trachten te dekken. — Dezulken, antwoordde de Koning, sprak hij niet voor: hij wraakte ze en liet ze aan de straf van Hun Hoog Mogenden over.

Den 6[den] April aanvaardden onze Gezanten de reize van *Oxford* naar *Londen*. Op dezen tocht bleek op nieuw hoe veel kwaads de Parlementsgezinden van hen vermoedden, en hoe weinig zij hen ontzagen. Reeds toen zij nog niet lang in *Engeland* geweest waren, den 11[den] Februari (1644), hadden zich twee gecommitteerden van het Lager Huis bij hen vervoegd om naar een persoon in hun gevolg te vernemen, omtrent wien zij achterdocht koesterden. Thans op weg naar de hoofdstad ondervonden zij vrij wat ergers. Op de hoogte van *Henley* gaf een soldaat van het Parlement voor, bij een der koetsen van hun gevolg een brief opgeraapt te hebben; hij wilde dien aan iemand uit Onaangename bejegening der Gezanten op reis van *Oxford* naar *Londen*.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 14, 20, 21 Maart, 1645.

[2] Omstreeks dezen tijd verzocht JOACHIMI weder naar *Holland* over te mogen komen; doch de Staten weigerden het hem (*Resol. Stat.-Gen.* 20 April, 1645).

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 24 Oct.; 8 Nov. 1644.

1644—1648. dat gevolg opdringen, als ware hij door hem verloren en bestemd om door hem te *Londen* bezorgd te worden. Gelukkig liet niemand der Nederlandsche Heeren zich dit aanleunen. Niettemin haalde de commandant in het stadje bij onze Gezanten die zaak op, verzekerende, dat de gevonden brief dingen van een gevaarlijken aard behelsde, en verklarende, dat hij hem naar het Parlement zou opzenden. Onze Ambassadeurs toonden zich over het gebeurde zeer ontevreden, en zeiden, dat de aanleggers van zulk een bedrog behoorden gestraft te worden: zij zouden, zeiden zij, zich bij het Parlement beklagen en moesten dus verlangen dat hij het bewijsstuk opzond. Nog was hiermede alles niet afgedaan. Den volgenden dag waren reeds eenige bagagewagens vooruit, toen onze Gezanten vernamen, dat de soldaten die wagens ophielden en ze benevens het gansche gevolg met geweld visiteeren wilden. Op het luide beklag der Gezanten wegens deze schennis van het volkenrecht, lieten zij af. — Later verklaarde de Voorzitter van het Lagerhuis, wien de Gezanten over deze zaak spraken, niets daarvan te weten: in zulke onrustige tijden, voegde hij er bij, was het onmogelijk, zoo iets te voorkomen of te verhelpen.

Te *Londen* aangekomen, konden zij van het Parlement, hetwelk vreesde, dat zij op hervatting van de vredesonderhandelingen zouden aandringen, aanvankelijk geene audiëntie bekomen. Men gaf voor, dat zij schriftelijk om gehoor moesten verzoeken, en »hoezeer zulks in geen oord der wereld gebruikelijk was," getroostten zich onze Gezanten zich naar die »nieuwe" manier te voegen. Den 20sten April werd hun, nadat zij het Parlement, omtrent hetgeen zij zeggen zouden, gerust hadden gesteld, audiëntie verleend. Zij hielden eene afscheidsrede van dezen inhoud: Hun Hoog Mogenden hadden twee beweegredenen gehad om hen herwaarts te zenden, plichtsgevoel en zucht om *Engeland* van dienst te zijn. Of deze zucht bevredigd kon worden, hing trouwens geheel en al van het Parlement af. Terwijl de Koning hun de eer had aangedaan om zich hunne bemiddeling te laten welgevallen, was het nog altijd onzeker, ja onwaarschijnlijk, dat het Parlement hun aanbod zou aannemen. Reeds hadden zij van den Koning afscheid genomen: zij hadden hem met goede genegenheid tot een billijk vergelijk verlaten, en waren overtuigd dat hij op alle punten van Godsdienst en voorrechten voldoening zou verleenen. Maar langer konden zij niet blijven. Zoo het Parlement hen niet tot de bemiddeling toeliet, hadden zij hier niets uit te richten. Deswegens hadden Hun Hoog Mogenden hun gelast, afscheid te nemen. Zij deden zulks met den wensch, dat dit eertijds bloeiende Rijk eenen zoo nuttigen als noodigen vrede mocht vinden.

Hun afscheidsbezoek bij het Parlement.

Geen wonder, dat deze rede, die de schuld der onverzoenlijkheid geheel op de schouders van 's Konings tegenpartij legde, veel ergernis baarde: men leidde er uit af, dat Hun Hoog Mogenden, wier Gezanten den Koning aldus in het gelijk stelden, alsnu besloten hadden, hunne wapenen bij die van Zijne Majesteit te voegen. Reeds, meende men te weten, was TROMP te *Bristol* gekomen met eene oorlogsvloot en een grooten

voorraad van krijgsbehoeften. — Onze Gezanten schenen het er voor te houden, dat hunne bedoeling misduid was, en zij lieten hunne rede, in het Engelsch vertaald, drukken, hetgeen op nieuw veroordeeld werd en niemand van zijne meening terugbracht. Korten tijd daarna kwam er op hunne zoo gewraakte rede een gedrukt antwoord uit, door een bijzonder persoon geschreven en niet erkend door het Parlement, alleenlijk op order der stad *London* in het licht gezonden. Had het Parlement hun dus geantwoord en zoodanige vragen voorgesteld, als in dat stuk gedaan werden, dan zou er stof genoeg tot wederwoord en hervatte wisseling van gedachten, ja misschien tot een aan te vangen vruchtbare onderhandeling geweest zijn. 1644—1648.

Den eersten Mei, nog voordat dit gedrukt antwoord uit was gekomen, kwam de Graaf van WARWICK, wiens gezag intusschen, met dat van zoo veel andere Grooten, zeer was gedaald, met twee leden van het Huis der Gemeenten tot onze Gezanten, maar het was om eenige schriftelijke klachten van Engelschen over ongelijk, op zee geleden, te overhandigen. Onze Gezanten namen ze aan met den wensch dat hun op hunne klachten voldoening mocht gegeven hebben. Hierop zwegen de drie Heeren stil, en bleven, neergezeten, een pijnlijk stilzwijgen bewaren. Eindelijk vraagden de Nederlandsche Heeren, of zij gelast waren hun iets meer aan te zeggen. Zij antwoordden, neen! Hierop volgde op nieuw een tijdstip van stilzwijgen, eindelijk afgebroken door de betuiging, onder het opstaan uitgebracht, dat zij, als bijzondere personen, den onzen eene »spoedige" reize toewenschten.

Daarna kwam de Meester der Ceremoniën, en zeide, dat hij hen den volgenden dag met koetsen zou komen afhalen om hen aan den wal van den *Tower* te brengen, waar de *barges* gereed zouden liggen. Dit konden de onzen zich niet zonder eenige aanmerking laten zeggen. Zij verklaarden niet te meenen, dat hij tot die beleefdheid last had gekregen: het zou aan zijne welwillendheid te danken zijn, zoo men ze hun bewees. Dit ontkende hij, zeggende, dat hij werkelijk last had van het Parlement. — Maar hoe, hernamen daarop de Gezanten, hoe komt dat overeen met de bejegening, welke wij ondervinden? Zij hadden sedert Februari twee Propositiën gedaan en het Parlement had zich niet verwaardigd hun te antwoorden. Zij hadden in persoon afscheid genomen, en er was van wege het Parlement niemand geweest om hun een afscheidsbezoek te brengen. Slechts waren de Graaf van WARWICK en twee anderen hun, in plaats van een vriendelijk antwoord, een papier vol opgeraapte klachten komen brengen, den moed niet hebbende om ons uit naam van den Staat geluk op de reize te wenschen. En nu zou men hun voor de oogen van het volk dus uitgeleide doen? Zij betuigden, dat ze liever de kern hadden gehad dan den ledigen dop. Hun vertrek.

Hoe het zij, de Ceremoniemeester kwam den tweeden Mei met eenige ledige koetsen. De Heer JOACHIMI en verscheiden Nederlandsche kooplieden en bekenden deden hun uitgeleide. Met de oorlogschepen, die hun door de Staten waren toegezonden, uitge-

1644— 1648. loopen, ontmoette hun een Parlementschip en loste vier schoten met scherp, waarschijnlijk om de vlag te doen strijken, die het voorste fregat op de steng voerde. Het Nederlandsche fregat antwoordde met een gelijk getal. — Den 4den Mei lieten zij voor *Rotterdam* het anker vallen, en waren des avonds in *den Haag* [1].

Dat de stemming, in welke de Heeren BORBEL en RENSWOUDE terugkwamen, niet gunstig was, en dat zij gaarne gezien zouden hebben, dat de Staat zich de hangende moeilijkheden had aangetrokken, laat zich denken en almede afleiden uit den toon der zoogenaamde »punten van consideratie," welke zij, als voortvloeiende uit hun rapport, aan de Staten-Generaal overleiden. Ook de recredentiebrief van den Koning verried de hoop, dat de Staten zich zijne zaak alsnu zouden aantrekken: hij twijfelde niet, betuigde hij, of Hun Hoog Mogenden zouden hem de goede hand bieden tot de billijke middelen om tot den binnenlandschen vrede te geraken, opdat hij hun wederkeerig van dienst en van nut mocht kunnen zijn, gelijk hij hun van goeder harte en bij alle gelegenheden aanbood te wezen. — In zijnen recredentiebrief aan den Prins van *Oranje*, wiens zoon de Koning intusschen tot ridder van den Kousenband gemaakt had, liet zijne Majesteit zich sterk uit over zijne tegenpartij, als welke, vooral na zijn aanbod van het houden eener nationale Synode, blijkbaar onwillig tot vrede was. [2]

Betrekking tot de Schotten.

Degenen in *Groot-Britannië*, aan welke zich de onzen het gemakkelijkst konden aansluiten, en die ook een oprechte genegenheid om van het aanbod tot bemiddeling gebruik te maken, betoonden, waren de Schotten, wier Commissarissen te *Londen* aan

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 7 Mei, 1645.

[2] 's Konings zuster, de Koningin van *Bohemen* in *den Haag*, bleef steeds van de welwillendheid der Staten afhankelijk. Zij kreeg geen onderhoud meer, noch van haren broeder, noch van het Parlement. Alleenlijk kreeg haar zoon, de Keurvorst, in den nazomer van 1644 te *Londen* gekomen, eenige toelage van het Parlement, om aldaar een tijd lang te kunnen bestaan (zie het *Verbaal* van de HH. BORBEL en RENSWOUDE). In haren nood wendde zich de Koningin, zijne moeder, tot haren oom, den Koning van *Denemarken*, om 60,000 gulden te leen. Men oordeelde, dat deze Vorst, welke nagenoeg alleen geen oorlogskosten te bestrijden had, die hulp wel zou kunnen en willen verleenen, te meer, daar hij aan zijne nicht haar aandeel in de erfenis zijner moeder onthield (AITSEMA, II, bl. 902); doch hij weigerde. Nu wendde zij zich in de laatste dagen des jaars 1643 met het verzoek om die som tot de Staten-Generaal, die dadelijk besloten, dit verzoek gunstig aan de Provinciën aan te bevelen. *Holland* verlangde aanvankelijk, dat het geld uit de middelen der Generaliteit of door eene negotiatie op naam der Generaliteit gevonden werd; doch eindelijk bewilligde zij in hare quote, en ten slotte haperde de storting aan de andere Provinciën. Vóór het einde van het jaar 1644 was het geld bijeengebracht (*Resol. Stat.-Gen.* 30 Dec. 1643. 5 Febr.; 13 Juni; 6, 16, 17 Aug.; 22, 30 Sept.; 15 Oct.; 2, 8, 23 Nov.; 23 Dec. 1644. *Resol. Holl.* 21, 27 Jan.; 3, 4, 12 Febr.; 10, 24 Maart; 14 April; 2, 11, 12 Mei; 2, 10 Aug.; 17, 20, 29 Sept.; 20, 21 Dec. 1644).

onze Gezanten die gezindheid herhaaldelijk deden blijken. Geen wonder, de Schotten, oprechte Presbyterianen, lieten zich niet medeslepen door den geest der Independenten. Ook was er sinds September (1644) een Agent van het Koningrijk *Schotland* in *den Haag*, met name THOMAS CUNINGHAM. Terwijl *Holland* geneigd was, hem in die hoedanigheid te erkennen, besloten de Staten-Generaal hem op denzelfden voet als den »*envoyé*" STRICKLAND te bejegenen [1]. Den 22sten Maart, 1645, verscheen de Schotsche Afgevaardigde voor de Vergadering der Staten van *Holland*, en betuigde voor hen den hoogen ernst en ijver der Schotsche Natie tot handhaving van haren Godsdienst en vrijheid: zij was volkomen bereid om daarvoor goed en bloed op te zetten. Zóó zou zij het voorbeeld navolgen, door *Holland* gegeven, en het voorstel volgde daaruit natuurlijk, of deze Provincie niet goed zou vinden een nader Verbond met het Koningrijk *Schotland* aan te gaan. Werkelijk schijnt dit de strekking geweest te zijn van zijnen meer algemeenen voorslag tot eene alliantie van geheel *Groot-Britannië* met alle Protestantsche Vorsten en Republieken, tot handhaving van het algemeene Protestantsche wezen. Tevens verzocht hij de ondersteuning der Hollandsche Gedeputeerden bij de Staten-Generaal, opdat Hun Hoog Mogenden hem beschermen mochten tegen den overlast, hem door eenen Afgevaardigde van den Koning van *Groot-Britannië*, met name *Sir* PATRICK DRUMMOND, aangedaan, — een verzoek, dat de Schotsche Commissarissen te *Londen* reeds tot de Staten-Generaal gericht hadden. Op dit laatste wezen de Staten van *Holland* hem te recht met het bescheid, dat die bescherming niet moest worden gezocht bij de Staten-Generaal, maar bij zoodanige Provincie, binnen wier gebied zij verlangd zou zijn. In hun antwoord op zijne voornaamste vraag ontveinsden de Staten van *Holland*, dat zij die strekking, welke inderdaad vrij bedenkelijk zou geweest zijn, begrepen hadden. Niets, verklaarden zij, ging hun meer ter harte, dan de welstand en uitbreiding van de ware Christelijke Protestantsche Religie, hopende door Gods genade daarin tot het uiterste toe te volharden. Wel ware het te wenschen, gingen zij voort, dat alle Vorsten en Republieken, welke dien Godsdienst beleden, naar de oprechte gemeenschap der heiligen, onder elkander verbonden mochten zijn, om tegen hunne sterke tegenpartijders tot handhaving der vrijheid van hun geweten en hunner wettige gerechtigheden bestand te wezen, en Hun Edel Groot Mogenden waren volvaardig daartoe het hunne door hunne vurige en vertrouwende gebeden toe te brengen. Maar wat de bijzondere oneenigheden betrof tusschen Zijne Majesteit van *Groot-Britannië* en zijne onderdanen in *Engeland* en *Schotland*, verlangden zij de onzijdigheid getrouw te blijven, die zij zich van den beginne aan ten duren plicht gesteld hadden: die onzijdigheid was de eenige voorwaarde, om, zoo het anderszins geschieden kon, iets toe te brengen tot de vurig door hen verlangde bijlegging der bedroevende geschillen. In dien geest was de plechtige Ambassade naar

1644—1648.

Een Agent van *Schotland* in *den Haag*.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 12, 17, 19 Sept. 1644. *Resol. Holl.* 14, 15, 26, 27 Sept. 1644.

1644— 1648. *Engeland* gezonden, niet zonder groote kosten ook van hunne Provincie. Ten slotte bedankten zij den Agent ten zeerste voor de aangeboden, »continuatie der oude alliantie en goede correspondentie tusschen het Koningrijk *Schotland* en deze Provincie;" met erkentelijkheid namen zij dat aanbod aan, en boden aan dat Koningrijk wederkeerig hunne vriendschap en alle goede diensten aan tot handhaving en »uitstrekking van de oude Verbonden tusschen *Schotland* en de Provincie *Holland* en *West-Friesland* [1]." Ruim eene maand later meldde zich de Resident BOTHWELL bij de Staten van *Holland* aan met het verzoek om mededeeling zoo van de propositie van CUNINGHAM als van hun antwoord. Zij gaven hem hierop ten bescheid, dat zij het tegenwoordig te druk hadden om zich te kunnen verledigen tot het beraadslagen over de vraag of zij zijn verzoek zouden toestaan, al of niet [2].

In zulk een antwoord mocht de Resident des Konings een blijk zien, hoe weinig men in *Holland* den Vorst, dien hij vertegenwoordigde, ontzag. Nimmer zouden de Staten van dit Gewest er toe over te halen zijn om dien Koning tegen zijn Parlement en tegen de Schotten te ondersteunen, en de Prins van *Oranje* zou al zijne plannen, daartoe strekkende, in duigen zien vallen.

Gelukkiger slaagden die Heeren van *Holland* in hunne plannen. Dit mag men mede zeggen met het oog op hunne handelingen, bestemd om Koning CHRISTIAAN tot billijker gedrag ter hunnen aanzien te dwingen.

Den 25sten Juni (1644) werd de Instructie voor de Gezanten naar *Zweden* en naar *Denemarken* bij de Staten-Generaal vastgesteld [3]. Die voor de naar *Zweden* bestemde Ambassadeurs was in de hoofdzaak van den volgenden inhoud: In den *Sond* gekomen, zouden zij van hunne Ambtgenooten, welke tot den Koning van *Denemarken* gezonden werden en tot zoo verre de reis met hen doen moesten, scheiden om naar *Stockholm* te gaan of elders, waar het Hof zou zijn. Eerst wanneer zij genoegzaam op de hoogte van personen en zaken in *Zweden* gekomen zouden wezen, en doorgrond zouden hebben, of men daar gezind was om door schikking tot een eind van den oorlog met *Denemarken* te geraken, al of niet, zouden zij eene tweede audiëntie (de eerste zou louter eene plichtpleging wezen) aanvragen. Deze bekomen hebbende, moesten zij te kennen geven, dat Hun Hoog Mogenden gewenscht zouden hebben, dat de oneenigheid tusschen *Zweden* en *Denemarken* niet tot een oorlog ware uitgebarsten voor en aleer zij bericht waren geworden van den staat des geschils: alsnu toch waren zij buiten de gelegenheid gelaten om volgens het in het jaar 1640 gesloten traktaat gezamenlijk den weg der

Instructie voor de Gezanten naar *Zweden*.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 2, 10 Maart, 1645. *Resol. Holl.* 22, 30 Maart; 3 April, 1645.

[2] *Resol. Holl.* 5 Mei, 1645.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 25 Juni, 1644. Zie hierboven, bladz. 482.

schikking te beproeven. In de gegeven omstandigheden echter hadden zij een Gezantschap gezonden, zoo naar *Denemarken* als naar *Zweden*, om de geschillen alsnog tot eene minnelijke schikking te trachten te brengen. Daartoe verzochten zij van de zijde der Kroon van *Zweden* de vereischte mededeelingen en verlangden, dat de Ambassadeurs met hunne ambtgenooten in *Denemarken* zouden correspondeeren, ten einde eene bijeenkomst van Ministers der beide Kroonen afgesproken mocht worden. Als onze tusschenkomst aangenomen zou zijn, zouden de Gezanten zich beijveren om van de Kroon van *Zweden* de verklaring te bekomen, dat men den Koning van *Denemarken* zou mogen verzekeren, dat in geval hij tot opheffing der grieven, zoowel van *Zweden* als van de *Vereenigde Provinciën*, op het stuk van den handel besloot, de Zweden hun wapengeweld zouden staken en hunne troepen van den Deenschen bodem zouden terugtrekken. Bij de onderhandeling tusschen de beide oorlogvoerende Mogendheden zouden onze Ministers, zoowel die naar *Denemarken* als die naar *Zweden* gezonden waren, tegenwoordig zijn [1]. 1644—1648.

Bij deze zich tot algemeene trekken bepalende Instructie werden eenige geheime punten gevoegd. Zij hadden ten doel, dat de Zweedsche Ministers er toe gebracht zouden worden om, tot loon voor hetgeen onze Staat voor de Kroon van *Zweden* over had, onze belangen tegenover *Denemarken* als hun eigene bij de onderhandelingen in het oog te houden, en wel door mede te weeg te trachten te brengen, dat de zaken van den handel hersteld werden op den voet van het Erftraktaat van *Spiers* [2]. Dus moesten de onzen zich niet meer tevreden laten stellen met het reglement, in 1641 voor vijf jaren met *Denemarken* beraamd, een reglement trouwens door Koning CHRISTIAAN niet nagekomen, en van wege onzen Staat niet aangenomen. Evenwel om *Denemarken* niet ongezind te maken onze bemiddeling aan te nemen, moesten onze kooplieden zich middelerwijl aan dat reglement houden. — Betoonde men zich van de Zweedsche zijde eenigszins ontevreden over hetgeen wij in dat jaar 1641 met *Denemarken* gehandeld hadden, dan moest daartegen worden aangevoerd, dat alles geschied was met kennis van den Zweedschen Resident SALVIUS te *Hamburg*. Wilden de *Zweden* niet toelaten, dat onze koopvaarders den Denen volgens het genoemde reglement tol betaalden, ten ware die kooplieden een gelijk bedrag aan hen voldeden, en was hun vloot sterk genoeg om dit verlangen door te zetten, dan zouden de onzen zich onder protest daarnaar voegen en den tol niet betalen; maar nam *Denemarken* daarmede geen genoegen, dan zouden onze koopvaarders onder geleide onzer oorlogsvloot in de Oostzee doordringen, hetzij door den *Sond*, hetzij door de *Belt*, terwijl onze Gezanten zich naar eene onzijdige

[1] *Verbael van de Heeren de Witt, Bicker ende Stavenisse van hare Ambassade aen de Coninginne ende Croone van Sweeden, in de jaren* 1644 *ende* 1645 (op het Rijksarchief). Zie ook AITSEMA, II, 950, enz.

[2] Zie hierboven, bladz. 344. Dat traktaat is bij AITSEMA te lezen, II, bl. 954—958.

1644 — 1648. plaats terugtrokken [1]. Op gelijke wijze zou de doortocht afgedwongen worden, als de Koning van *Denemarken* den handel op de Zweedsche havens (*Riga*, *Revel* en *Nerva* uitgezonderd) bleef verbieden, en daarbij het getal onzer koopvaarders, naar die havens bestemd, groot genoeg was om het de moeite waard te doen zijn tot dat geweld de toevlucht te nemen. Kwam er een vredesverdrag tot stand, dan moest er, opdat men gerust zou kunnen zijn dat het ook nagekomen zou worden, een *ligue guarantie* gesloten worden tegen dengenen der drie Staten, welke in strijd met het verdrag mocht handelen. — Werd de van onze zijde aangeboden bemiddeling door eene der beide of door beide Kroonen niet aangenomen, zoo moesten onze Gezanten nadere bevelen vragen.

Bij de beraadslaging over deze geheime punten behield *Utrecht* zich haar gevoelen voor over de bepaling, volgens welke in het gestelde geval de koopvaarders met de sterke hand door den Sond geleid zouden worden. Zij wilde dien maatregel noch goedkeuren noch wraken. *Holland*, daarentegen, wenschte, ook als het aantal schepen gering was, den doortocht afgedwongen te hebben, wanneer *Denemarken* de vaart op *Zweden* bleef belemmeren [2]. — Ook de Admiraal van de vloot kreeg eene verzegelde geheime Instructie mede, die hij slechts op last der Ambassadeurs zou mogen openen [3].

In de Instructie, welke aan de Ambassadeurs, naar den Koning van *Denemarken* bestemd, werd medegegeven [4], wordt het geval ondersteld, dat die Koning het buitengewone aantal oorlogschepen, waarvan de Gezanten verzeld zouden zijn, niet toelaten zou op de gewone plaats (*de Lap*, in het Noorden van *den Sond*) te vertoeven [5]. In dat geval zouden onze oorlogschepen voorloopig en tot nader order, door de Ambassadeurs te geven, mogen afhouden en zeewaarts stevenen. Hunne tweede audientie, op welke ook zij eerst met de zaak, waarop het aankwam, voor den dag moesten komen, zouden zij niet vroeger zien te bekomen, dan hunne ambtgenooten in *Zweden*, opdat de Zweden geene aanleiding tot achterdocht omtrent vooraf bestaande verstandhouding met *Denemarken* mochten vinden. Op die tweede audientie zouden zij verklaren, dat de Staten, hoezeer zij op een vroeger aanbod van bemiddeling geen rechtstreeksch antwoord bekomen hadden, toch grond hadden om te vertrouwen, dat dit aanbod Zijner Majesteit thans niet onaangenaam zou zijn. Toonde de Koning zijn ongenoegen over het groot aantal oorlogschepen, zoo moesten de Gezanten dit ten deele bewimpelen door de sterkte van de Spaansche zeemacht als reden op te geven, en voor het overige erkennen, dat de sterke wapening der beide Noordsche Mogendheden ter zee de Staten wel nopen moest om, door desgelijks hunne zeemacht uit te breiden, op hunne hoede te wezen, en zelfs zoo noodig

Instructie voor de Gezanten naar *Denemarken*.

[1] Zie hierboven, bladz. 482, 483.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 25 Juni; 10 Augustus, 1644.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 4 Juni, 1644.

[4] *Verbael gehouden bij de Heeren Schaep* enz. *in den jare* 1644. Op het Rijksarchief.

[5] Deze onderstelling steunde op een schrijven van KAREL VAN KRAKAU (*Resol. Stat.-Gen.* 10 Juni, 1644).

te zorgen, dat geene der beide partijen door de andere onderdrukt werd. De vrijheid, aan *Zweden* gegund, om zich ten onzent van schepen te voorzien, moesten zij rechtvaardigen door het recht, hetwelk het tusschen de Staten en *Zweden* gesloten traktaat aan dat Rijk toekende. Des noods behoefden zij, al dadelijk, niet te ontveinzen, dat zij de gelegenheid wenschten te gebruiken om gunstiger voorwaarden voor hunnen handel van *Denemarken* te verkrijgen. 1644—1648.

Den 4den Juli (1644) aan *het Vlie* aangekomen, zeilden de Ambassadeurs den 7den uit met de 41 oorlogschepen, een aantal van bijna achthonderd koopvaarders geleidend, die ongeduldig op het tijdstip der afvaart gewacht hadden. Den 13den 's morgens vroeg waren zij tot het Rif van *Schagen* gevorderd. Hier zetten de Heeren, die tot het Deensche Hof gezonden werden, koers naar den *Sond*, en de naar *Zweden* bestemde Ambassadeurs naar *Gothenburg*. Deze vesting vonden zij, tegen hunne verwachting, door den Koning van *Denemarken* te land en te water belegerd. De Commandant van het Deensche eskader liet de twee oorlogschepen van onze Ambassadeurs niet door: om doorgelaten te worden, moesten zij zich aanmelden bij den Stadhouder van de kwartieren van *Noorwegen*, HANNIBAL SEESTADT, die zich echter niet ver van daar, te *Kongelf*, ophield. Intusschen sloeg men hen met veel achterdocht gade: de Denen geloofden wat de Zweden voorgaven, dat de Hollandsche vloot dezen laatsten ter hulp kwam. De Stadhouder, dit was zijn bescheid, kon den doortocht niet toestaan zonder den Koning te raadplegen, en stelde onzen Ambassadeurs voor, langs *Kongelf Gothenburg* om te trekken, en zich zoo op weg naar *Stockholm* te begeven. De onzen antwoordden, dat zij om geen achterdocht bij de Zweden, tot welke zij gezonden waren, te verwekken, zich ontzien moesten dien weg te nemen en hem, Stadhouder, te ontmoeten. Dus verzochten zij, als onze oorlogschepen niet doorgelaten werden, zich met hun gevolg en goederen in kleiner vaartuigen naar *Gothenburg* te mogen laten brengen. Ook hiertegen maakte de Stadhouder zwarigheid. Reeds hadden de onzen besloten, den omweg te maken, toen zij ten slotte nog de vergunning kregen om rechtstreeks over *Gothenburg* te gaan, mits met Deensch vaartuig en vergezeld van den Admiraal van *Noorwegen*. Den 23sten Juli van *Gothenburg* vertrokken, troffen zij den 30sten te *Arboga* den Heer AXEL SPARRE aan, Kamer-Jonker van Hare Majesteit, die hun tegemoet was gezonden om hen met jachten over het *Mälar*-meer naar *Stockholm* te geleiden, waar zij in den avond van den 2den Augustus aankwamen. De oorlogschepen met hunne goederen waren nog niet van *Gothenburg* aangekomen: in geen maand had men te *Stockholm*, ten gevolge van den oorlog, eenig bericht over zee gehad. Eerst den 12den Augustus kwam een der schepen met hunne bagaadje aan: het andere schip had geene vergunning kunnen bekomen om den *Sond* door te zeilen. — Den dag vóór hunne aankomst was de Heer DE LA THUILLERIE te *Stockholm* aangekomen, en den volgenden dag kwam hen aldaar een afgevaardigde van den Keurvorst van *Brandenburg* begroeten, die de overbrenger was van een aanbod

De Gezanten, naar *Stockholm* bestemd, ontmoeten zwarigheid te *Gothenburg*.

Zij komen te *Stockholm* aan.

1644—1648. van bemiddeling, hetwelk door *Denemarken* onder zekere voorwaarden, door *Zweden* onvoorwaardelijk was aangenomen.

Hunne propositie, bij de eerste audientie op den 6[den] Augustus, in het Latijn gehouden en tot de jonge Koningin gericht, beantwoordde de Rijkskanselier OXENSTJERN. De bijlegging van den oorlog vereischte, zeide hij, rijp beraad; doch de Koningin was daartoe niet ongenegen: dus was hun voorslag van bemiddeling aangenaam. Reeds had Hare Majesteit eenige Heeren gecommitteerd om met de onzen in conferentie te treden. — Inderdaad verschenen nog denzelfden dag in het huis, dat onzen Gezanten ter woon was ingeruimd, en waar zij voortdurend op kosten van den Staat werden onderhouden, de Kanselier en de Rijksraden, JOHAN SKYTTE en PIETER SPARRE. De eerste zette, op deze eerste conferentie, uitvoerig uiteen, dat de belemmering van zeevaart en handel, den Zweden door *Denemarken* aangedaan, nagenoeg de eenige oorzaak van den oorlog was: die belemmering kon niet langer geduld worden. Onze tusschenkomst was zoo aangenaam als eenige, die reeds aangeboden was of nog kon worden, te meer, daar Hun Hoog Mogenden ruim zooveel belang bij de onbelemmerde vaart hadden, als de Zweden zelven. Op de vraag, of *Denemarken* de tusschenkomst der Nederlanders insgelijks zou aannemen, antwoordden de onzen, dat zij zulks op grond van de verklaringen van 's Konings vertegenwoordigers in *den Haag* moesten gelooven. De voldoening, zeide toen de Kanselier verder, welke *Zweden* verlangde, zou niet moeilijk bij traktaat te verwerven zijn; maar welke zekerheid was er, dat zulk een traktaat zou nagekomen worden, daar Koning CHRISTIAAN zich blijkbaar door geene traktaten liet binden.

Zij vangen de conferenties aan.

Op een bezoek, den 8[sten] Augustus den Kanselier gebracht, sloegen de onzen als plaats der onderhandeling een punt op de wederzijdsche grenzen voor, tusschen *Halmstad* en *Laholm.*[1] De Fransche Gezant had *Lubeck* of *Hamburg* voorgeslagen; doch dit stond den onzen niet aan: wij oordeelden, dat die steden te dicht bij *Westfalen* lagen, en begrepen, dat de onderhandelingen, welke zij voorhadden, van die te *Munster* gescheiden moesten blijven. — Ook op de eerstvolgende conferentie betoonden zich de Zweedsche Commissarissen bijzonder verplicht jegens de Staten. Zij vergunden onzen Gezanten, hunnen ambtgenooten in *Denemarken* mede te deelen, dat de Koningin hun aanbod aannam; de tijd, waarbinnen de onderhandeling zou aanvangen, moest zoo kort mogelijk genomen worden, en de afvaardiging der paspoorten zou geene zwarigheid opleveren, mits de Denen in die stukken aanstootelijke bewoordingen vermeden. — Uit de verdere gesprekken bleek, hoe de Zweden gehoopt hadden, dat het verbod van de vaart op Zweedsche havens, hetwelk de Koning van *Denemarken* had uitgevaardigd, de Staten zou hebben bewogen om mede de wapenen op te vatten. Dat zij dit hadden behooren te doen, ontveinsden de Commissarissen niet, en om te doen gevoelen, wat

[1] Bezuiden *Gothenburg*.

den Nederlandschen handel dreigde, zeiden zij, dat, wanneer dat verbod werd gehandhaafd, Hare Majesteit op hare beurt den handel op *Denemarken* en *Noorwegen* zou moeten verbieden. De onzen gaven daarop te kennen, dat hunne ambtgenooten in last hadden op de opheffing van dat verbod aan te dringen, en achtten de gelegenheid gunstig om mede te deelen, dat het voornemen van Hun Hoog Mogenden was, bij de onderhandeling hunne eigene grieven tegen *Denemarken* op het tapijt te brengen, hopende, dat gelijk zij de Zweden, zoo de Zweden hen tegenover de Denen zouden ondersteunen. Nog onthielden zij zich, het verlangen te kennen te geven, dat door de Koningin geen traktaat van vrede met *Denemarken* zou worden gesloten, dan nadat de Nederlanders van *Denemarken* zouden hebben verkregen, wat zij verlangden. — Toch was die eerste mededeeling reeds moeilijk genoeg voor de Zweden te verduwen. Immers moesten zij de zaak dus opvatten, dat de Nederlanders, zonder zelven te strijden, den strijd, door de Zweden gevoerd, wilden gebruiken om hunnen zin te krijgen, des noods met de bedreiging, van hunne wapenen bij die der Zweden te voegen, en niets meer. — Voor het oogenblik merkte de Kanselier niets anders aan, dan dat hij niet inzag, hoe de taak om eigen belangen voor te staan, zich met de rol van bemiddelaar verdroeg: de Koning van *Denemarken* moest, docht hem, hunne tusschenkomst wraken, zoodra zij, de onzijdigheid verzakende, eigen belangen begonnen te bepleiten. 1644—1648.

Moest die opvatting, welke de Nederlanders als belangzuchtig deed voorkomen, op de Zweden reeds een min gunstigen indruk maken, daarbij kwamen berichten uit *Demarken* van dien aard, dat zij de gemoederen in *Stockholm* nog ontevredener moesten stemmen. Koning CHRISTIAAN was met zijne vloot van 40 schepen en eenige branders de Oost-zee ingestevend. Van de afwezigheid dezer scheepmacht hadden de Nederlandsche koopvaarders gebruik gemaakt, om den *Sond* door te komen, waar zij tol betaald hadden op den gewonen voet. Over de groote sterkte van de Nederlandsche oorlogsvloot, die omstreeks *de Lap* het anker had laten vallen, hadden de Deensche Grootwaardigheidbekleeders, de Rijkshofmeester CORBITZ ULEFELT, en de Kanselier CHRISTIAAN THOMASZEN, alsmede de Prins van *Denemarken* zich zeer verstoord betoond. De Koning, verklaarden zij, zou zulk een vloot daar niet dulden: hij zou er zich tegen verzetten, er mocht van komen wat wilde. En om geenen grond te geven, dat de door hen aangeboden tusschenkomst afgeslagen werd, hadden onze Gezanten het grootste gedeelte der vloot van *de Lap* doen vertrekken, om, tot nader order, tusschen het Rif van *Schagen* en *Gothenburg* en voorts langs de Noorweegsche kust te kruisen. — Zoo had zich de Nederlandsche scheepsmacht verwijderd, juist toen er een treffen tusschen de Deensche en de Zweedsche vloot had plaats gehad, hetwelk in geenen deele in het voordeel dezer laatste was uitgevallen. Op de hoogte van het eiland *Fehmern* [1]

Treffen tusschen de Zweedsche en de Deensche vloot.

[1] Op de Noord-Oostkust van *Holstein*.

1644—1648. had de Koning van *Denemarken* de Zweedsche vloot ontmoet. Van de eene noch van de andere zijde had men de geheele macht (de geheele vloot der Zweden was 48 zeilen sterk) in den slag kunnen brengen; van beide zijden waren slechts 16 bodems handgemeen geweest; doch er was van des middags tot des avonds laat heftig gestreden. De uitslag was onzeker; maar later hadden, zoo men zeide, de Denen de Zweedsche vloot of een deel van dezelve omtrent *Christianspreis* [2] bezet en groot voordeel op haar behaald. — Behalve dit een en ander hielden de berichten, die onze Gezanten te *Stockholm* van hunne ambtgenooten in *Koppenhagen* ontvingen, nog in, dat de Koning wel niet afkeerig was van vredehandel, maar dat hij, zoo er, om daartoe te komen, een wapenstilstand vereischt was, dien niet zou toestaan, dan wanneer de Zweden, als de eerste aanleggers van den oorlog, daarom verzochten.

Intusschen kon het onzen Gezanten niet ontgaan, dat de Zweden zich alles behalve vertrouwelijk betoonden. De reden was natuurlijk deze, dat zij bespeurd hadden, dat Hun Hoog Mogenden liefst den oorlog tegen de Denen vermeden, maar onder begunstiging van den door de Zweden gevoerden oorlog, alle mogelijk voordeel van de Denen afdwingen wilden. Dit ergerde hen, en alsnu verkozen zij van hunne zijde niet, de Nederlandsche Heeren op de hoogte te brengen van hunne grieven tegen de Denen, met welke zij toch bekend moesten zijn om eene werkdadige rol bij den vredehandel te spelen. Ja, de deelneming aan den vredehandel door de Nederlanders, stelden zij als eene onwaarschijnlijke zaak voor. Al hadden onze Gezanten verklaard, dat, ingeval *Denemarken* onze tusschenkomst afsloeg of ons en den Zweden geene voldoening verschafte, Hun Hoog Mogenden hunne wapenen bij die der Zweden zouden voegen, toch zou dit geen volkomen genoegen gegeven hebben, daar de oorlog hen zoo bezwaarde, dat zij geen geduld hadden om de uitkomst van lange onderhandelingen af te wachten. Dus ontveinsden zij hunne verstoorde stemming niet, en daar zij van de voortzetting der conferenties geene onmiddellijke uitkomst te hopen hadden, zoo wierpen zij een bezwaar op, dat wellicht anders over het hoofd gezien of gemakkelijker uit den weg geruimd ware.

Belemmering der conferenties te *Stockholm* wegens de titulatuur. Onze Gezanten hadden opgemerkt, dat de Commissarissen hun den titel van Excellentie niet gegeven hadden. Hierover konden zij niet anders dan zich gevoelig betoonen, daar zij den last mede hadden om op den rang aanspraak te maken, dien men gewoon was den Gezanten van *Venetië* te verleenen, en wisten, dat juist in dezen tijd ernstig bij het Hof van *Frankrijk* werd aangedrongen, dat aldaar wederom werd ingevoerd wat HENDRIK IV ten aanzien van het onthaal onzer ministers verordend had, en bepaaldelijk dat de Fransche Ambassadeurs buitenslands onze Gezanten op dien voet bejegenden. Dus besloten zij voort te gaan, gelijk zij reeds begonnen waren te doen, te weten, den Commissarissen dien titel eenvoudig te onthouden. Alsnu draalden de Zweedsche

[2] Later *Friedrichsort* genaamd, in *Sleeswijk* aan den ingang van de baai van *Kiel*.

Heeren blijkbaar met het oproepen tot eene nieuwe conferentie. Niet lang duurde het, of de onzen vernamen, dat de reden van dit dralen daarin gelegen was, dat de leden der conferentie, die den rang van Rijksraden, Voogden der Koningin en Bestuurders der Kroon hadden, door hen niet naar behooren werden bejegend, daar men hun geen hooger titel gaf, dan waarop de minste edelman buiten eenige bediening aanspraak had. Tevens liet men hen weten, dat er bij de conferenties in 1640 reeds verschil over de te geven titels gerezen was, en dat toen de zaak bij een formeel verdrag was uitgemaakt, en zonder dat toenmaals de geheele alliantie niet tot stand zou zijn gekomen. De onzen verklaarden van dit laatste niets te weten. Zij hadden, zeiden zij, het Verbaal van het toen naar *Zweden* gezonden Gezantschap niet gelezen [1], en wisten niet, dat de zaak een punt van beraadslaging bij Hun Hoog Mogenden had uitgemaakt. 1644—1648.

Toen nu de conferenties dagen achtereen gestaakt bleven, lieten de onzen door hunnen Secretaris den Secretaris der Koningin vragen, of de paspoorten voor hen en hunne ambtgenooten in *Denemarken* bezorgd waren, en of de Rijksraden reeds hun gevoelen geuit hadden over hetgeen zij in het midden hadden gebracht, toen hun het bezwaar betreffende de titels was aangediend. Het antwoord was, dat de paspoorten op de handteekening van den Admiraal, KAREL GYLDENHIELM, na, in orde waren, maar dat zij zich door het vergrijp der onzen tegen de hun toekomende titulatuur beleedigd achtten: hun was, oordeelden zij, een ongelijk aangedaan, hetwelk voldoening eischte. Hierop ging een der Nederlandsche Heeren, met name de Heer STAVENISSE, met onderling goedvinden, bij wijze van bijzonder beleefdheidsbezoek, den Kanselier spreken om te verstaan, wat men dan eigenlijk verlangde.

Bij deze gelegenheid beklaagde die Staatsman zich onbewimpeld, en voegde er bij, dat de Zweden Hun Hoog Mogenden alle eer gaarne gunden, maar zulks moest niet met onwaardige bejegening van anderen, en met onthouding van hetgeen dien anderen toekwam, gepaard gaan. Het gedrag onzer Gezanten achtte hij eenen dwang, strekkende tot het bekomen van eenen titel, dien de onzen nooit van Hare Majesteit van *Zweden* gekregen hadden. [2] Op zulke redenen verklaarde de Heer VAN STAVENISSE, dat

[1] Het verdient opmerking, dat AITSEMA, die anders zelfs vrij onbeduidende ceremonieele zaken vermeldt, van dit geschil noch in zijn verhaal van dit, noch in zijn verslag van het vorige Gezantschap in *Zweden*, eenige melding maakt. Vermits ik bij mijn verslag van de Ambassade van 1640, bij gemis van het Verbaal, dat, naar ik meenen moest, op het Rijksarchief niet voorhanden was, alleen uit AITSEMA heb geput, zoo is aldaar (hierboven, bladz. 289—293) van dat traktaat, hetwelk de titulatuur moest regelen, geen gewag gemaakt.

[2] In het traktaat van 1640 heeten de Zweedsche Commissarissen *illustrissimi*, *magnifici et generosi domini*; de onze slechts *illustres*, en in de aanspraak bij de onderhandeling waren genen *Excellentiae vestrae*, en dezen alleen *Illustritates vestrae* betiteld.

1644—1648.

hij en zijne ambtgenooten op grond van titels geen tweespalt wenschten te doen ontstaan, ten einde geene vertraging in de onderhandelingen te veroorzaken. Het doel, met hetwelk Hun Hoog Mogenden hen hadden gezonden, sloot alle denkbeeld uit, dat het hun toeleg was om de Zweedsche Heeren te beleedigen. — Toch was er nog een bezoek, door al de drie Gezanten den Kanselier gebracht, noodig om eene schikking tot stand te doen komen. Bij dit bezoek, op den 28sten Augustus, werd, op advies van Hare Majesteit, goedgevonden, dat men de zaak, waaromtrent geschil was gerezen, zou laten rusten, en de conferentiën zou hervatten, de titels aanwendende, die bij de onderhandelingen en het traktaat van 1640 waren gebezigd. Voorts, waren de Heeren tot nog toe in de woning van onze Gezanten bijeengekomen, van nu aan zou men in de Raadskamer vergaderen, werwaarts de onzen telkens met de koets van Hare Majesteit afgehaald zouden worden. — De eerste conferentie, op dezen voet gehouden, leverde niet veel nieuwe beschouwingen, veelmin werd er iets afdoends bepaald. De Zweedsche Commissarissen gaven bij deze gelegenheid te kennen, van welke grieven de Koning van *Denemarken* hun herstel zou moeten geven. Zoo hadden zij recht om op hunne beurt te vragen, waarin de voldoening, die Hun Hoog Mogenden van de Denen zouden vorderen, bestond. Toen nu de onzen daarop antwoordden, dat de handel weder gesteld zou moeten worden op den voet van het erftraktaat van *Spiers*, in 1544 gesloten, hervatten de Zweedsche Heeren, dat er dan weinig kans op schikking was: immers had Koning CHRISTIAAN, in 1641, dat denkbeeld smadelijk weggeworpen, en Hun Hoog Mogenden hadden zich met eenige inwilligingen, beneden hunne waardigheid, tevreden moeten stellen. — Ook, antwoordden de onzen weder, hadden wij ons daarmede niet op den duur laten paaien.

Dit verschil wordt ter zijde gesteld.

Eene volgende conferentie (op den 2den September) werd aangevangen met klachten van den Rijkskanselier. *Zweden* was bij den oorlog in *Duitschland* nagenoeg van de geheele wereld alleen gelaten. Hun Hoog Mogenden voldeden het subsidie met de meeste traagheid [1], en in plaats van onze wapenen in den Deenschen oorlog met die der Zweden te vereenigen, duldden wij, in volslagen strijd met den eisch van het traktaat van alliantie, dat de vaart op Zweden door den Koning van *Denemarken* verboden werd, en door het goedwillig betalen der tollen, ja door het leveren van schepen en wapens stelden wij *Denemarken* in staat om *Zweden* te beoorlogen. — Dit was eene inleiding tot de verklaring, dat, hoezeer de Koningin gezind was de belangen van Hun Hoog Mogenden bij den aanstaanden vredehandel met alle goede redenen, ja met bedreigingen voor te staan, Hare Majesteit zich echter niet verbinden kon, slechts in vereeniging met ons en niet zonder ons met *Denemarken* te sluiten: alleen en op eigen

1 In het voorjaar van 1644 had SPIERING verklaard, dat de Ambassadeurs in *Zweden* niet aangenaam zouden zijn, als het subsidie niet werd toegestaan (*Resol. Stat.-Gen.* 16 April, 1644).

1644—1648.

kosten en gevaar had zij oorlog gevoerd, en slechts wanneer men gezamenlijk met haar gestreden had, zou men zulk eenen eisch mogen doen gelden. — Dat deze taal de strekking had om de onzen te doen gevoelen, dat *Zweden* den oorlog alsnog door de onzen aan *Denemarken* verklaard verlangde te zien, bleek uit het slot van des Kanseliers rede: wij moesten, zeide hij, niet meenen, door redeneeringen iets van den Koning van *Denemarken* te verkrijgen: niet dan met het rapier en de wapenen was van hem iets te winnen. — Tegen die klachten gold deze verontschuldiging der onzen, dat het traktaat van alliantie eischte, dat alvorens tot de wapenen te grijpen, eerst de weg van minnelijke schikking had behooren ingeslagen te worden: dat verzuim aan *Zwedens* zijde wettigde onze onthouding, en de tollen betaalden wij voorloopig, ten einde den weg om tot bemiddeling te worden toegelaten, niet door de weigering der tollen afgesneden te zien, en waren er oorlogsbehoeften naar *Denemarken* uitgevoerd of schepen geleverd, zulks was niet met toestemming van Hun Hoog Mogenden geschied. Wat voorts het verbod van den handel op *Zweden* aanging, eerst moest men Koning CHRISTIAAN verzoeken, het op te heffen: weigerde hij dit verzoek, eerst dan was het tijd tot krachtdadige besluiten. — Bij deze verontschuldigingen evenwel wenschten onze Gezanten het niet gelaten te zien: zij begrepen, dat, begeerde men, dat de Zweden geenen vrede zouden sluiten voordat de Nederlanders door *Denemarken* tevreden waren gesteld, er eene bepaalde verklaring van onze zijde vereischt werd. Dus boden zij aan, naderen last van Hun Hoog Mogenden te vragen. Dit aanbod werd niet met gretigheid aangenomen. Ongetwijfeld hielden de Zweedsche Heeren het er voor, dat de onzen genoegzaam gelast waren, maar hunnen uitersten last nog slechts niet openden.

Onze Gezanten willen naderen last vragen.

Daar de Zweden moesten verlangen, dat de Nederlanders met de Denen in vijandschap geraakten, zoo waren de tijdingen, die der Staten Gezanten den 24sten Augustus uit *Koppenhagen* meldden, wel geschikt om hun genoegen te doen. Zij hielden het volgende in: Lang hadden de Nederlandsche Ambassadeurs te *Koppenhagen* te vergeefs op 's Konings komst gewacht: bijna drie weken waren er verloopen, zonder dat zij iets hadden uitgericht. Eindelijk, nadat zij zelfs aangeboden hadden den Koning in de Oostzee te gaan opzoeken, was goedgevonden, dat de Prins van *Denemarken* door den Koning gemachtigd zou worden om hun gehoor te verleenen. Dus waren zij den 17den Augustus bij den Prins ter audiëntie geweest. Doch eerst de tweede audiëntie zou meer dan plichtplegingen bedoelen; maar ziet, hoezeer toegestaan, ging zij niet dadelijk door, ten gevolge van een gewichtige gebeurtenis. De Zweedsche vloot, bestaande uit de door LODEWIJK DE GEER aan de Regeering van *Zweden* geleverde schepen, twee of drie en twintig in getal, voer onverwacht, onder aanvoering van den Zeeuw MARTEN THIJSSEN door den *Sond*, zonder zich om de Deensche kasteelen of oorlogschepen te bekreunen. Dit, schreven de Gezanten, bracht in *Koppenhagen* alles in rep en roer en veroorzaakte eene groote ontsteltenis onder het volk en eene verbittering tegen de Ne-

Het wedervaren der Gezanten in *Denemarken*.

De Zweedsche vloot, in *Holland* uitgerust, dringt door den *Sond*.

1644—
1648.

derlanders, die zich in schelden tegen de regeering van Hun Hoog Mogenden lucht gaf. Eerst den 24sten bekwamen onze Gezanten audiëntie. Zij deelden mede, dat de Koningin van *Zweden* de door de Staten aangeboden bemiddeling had aangenomen, waarop de Prins antwoordde, dat hij de zaak aan Zijne Majesteit zou berichten.

Intusschen kwamen de Gezanten te *Stockholm* niet verder [1], en dat terwijl de Noordsche winter ophanden was, die het reizen moeielijk zou maken. Deswegens opperden zij, of er geen wapenstilstand van zes of acht maanden kon afgekondigd worden, gedurende welken de onderhandelingen zouden kunnen voorbereid worden. Hierop antwoordde de Kanselier, dat het klimaat van zelf eene schorsing van wapenen medebracht, inzonderheid te water. Maar de onzen hadden het voornemen laten doorschemeren om, ingeval de onderhandelingen zoolang werden uitgesteld, zich naar het vaderland te begeven. De Kanselier sprak zijn oordeel over dit voornemen uit: het scheen hem, zeide hij, ondienstig toe, dat zij henen zouden gaan en den Franschen Ambassadeur alleen lieten onderhandelen. Dit woord was wederom berekend om de Staten tot naijver op te wekken.

Daar de stemming van den Rijks-Kanselier en de andere Regeeringsleden niet gunstiger zou worden, zoolang de Staten geene bepaalde toezegging van gemeenschappelijk oorlogvoeren deden, in geval *Denemarken* niet alles toegaf, wat men verlangde, en daar het dus te vreezen stond, dat *Zweden* zich met die Mogendheid zou verstaan, zonder dat de Staten hunne belangen hadden kunnen verzekeren, zoo schreven onze Gezanten thans werkelijk naar *den Haag* om machtiging tot zulk eene toezegging, alsmede om eene bijzondere procuratie tot het sluiten eener *ligue guarantie* of zoodanig traktaat als Hun Hoog Mogenden zouden goedvinden.

Terwijl dus in *Zweden* alles hangende bleef, was men in *Denemarken* het doel eenigszins nader gekomen. Den 26sten Augustus was Koning CHRISTIAAN uit de Oostzee in zijne hoofdplaats teruggekomen, en had te verstaan gegeven, dat de tusschenkomst van Hun Hoog Mogenden hem niet onaangenaam zou zijn: vooraf echter verlangde hij eenige genoegdoening op het punt van de uitrustingen, door LODEWIJK DE GEER ten onzent ten behoeve van *Zweden* geschied, en van het opbrengen van Deensche schepen in onze havens. Intusschen ontving hij onze Ambassadeurs zeer beleefd, en wees Commissarissen aan om met hen over de bemiddeling te beraadslagen. De Commissarissen waren de Deensche Rijks-Kanselier JOOST HEUCH, de Rijksraad CRABBE, en de Duitsche Kanselier REVENTLOW. Deze verklaarde, dat de Koning eenigermate tevreden gesteld

[1] Den 3den Sept. (1644) legden zij een beleefdheidsbezoek bij de Koningin af, die verlangd had, dat zij in het Nederlandsch zouden spreken. Zij antwoordde half in het Nederlandsch en half in het Hoogduitsch. De jeugdige Vorstin toonde op de hoogte van de zaken te zijn, die tusschen hen en de Commissarissen hangende waren.

1644—1648.

Klachten der Denen over hulp door Nederlanders den Zweden bedektelijk toegebracht.

was door het antwoord, door de onzen, volgens hunne Instructie, op die twee grieven gegeven; doch nu waren er twee andere opgekomen. Vooreerst, eenige van de schepen van LODEWIJK DE GEER mengden zich onder de Staatsche vloot en heschen daar de Statenvlag; maar, kregen zij een Deensch schip in het oog, dan verwijderden zij zich van onze vloot, heschen de Zweedsche vlag en vermeesterden de Deensche schepen. Ten tweede, onze vloot hield zich op in de stroomen van Zijne Majesteit, met name op deze zijde van *Schagen:* Wat zouden Hun Hoog Mogenden wel zeggen, vraagden de Commissarissen, zoo men met zulke vloten op hunne stroomen kwam? — Op het eerste antwoordden onze Gezanten, dat zij dat feit niet konden gelooven, en op het tweede, dat zij order hadden gegeven, dat onze Admiraal, tot op naderen last van Hun Hoog Mogenden, tusschen *Schagen* en *Bergen* zou gaan kruisen. — Hiermede scheen Zijne Majesteit voldaan: althans, nu ook de Heer DE LA THUILLERIE, te *Koppenhagen* teruggekomen, verzekerde, dat *Zweden* inderdaad vrede begeerde, liet de Koning onze Gezanten weten, dat hij, afgaande op hunne veelvuldige betuigingen van oprechtheid, in den naam Gods de aangeboden bemiddeling aannam, in het vaste vertrouwen dat Hun Hoog Mogenden, gedurende de onderhandeling, aan de eene der beide oorlogvoerende Mogendheden niets vergunnen zouden, dat zij der andere ontzeiden, en dat zij, met name, de verdere uitrustingen ten behoeve van *Zweden* zouden beletten. — Hierbij bleef het niet, maar op vernieuwden en sterken aandrang ontsloot de Koning de Zweedsche havens weder voor den handel, evenwel slechts tot het einde van dit jaar (1644). Wat nog haperde, was dit, dat de Deensche Ministers, ten aanzien van den tijd en de plaats der onderhandeling, nog niets bepalen wilden. — Dit liet de verklaring dat de Koning de bemiddeling aannam, zonder uitwerking. Niettemin meenden onze Gezanten te *Stockholm*, op het ontvangen van die berichten, te meer reden te hebben, die hoofdstad te verlaten en zich naar den *Sond* te begeven, waar zij den last van Hun Hoog Mogenden gelegener konden afwachten en omtrent den tijd, de plaats en de praeliminairen der onderhandeling beter met hunne ambtgenooten zouden kunnen raadplegen. Thans werd dit denkbeeld door de Koningin goedgekeurd; alleen herhaalden de Commissarissen, dat men het eerst ééns diende te wezen, wat te doen, zoo *Denemarken* geene behoorlijke voldoening verkoos te geven. Op het verwijt, dat onze Gezanten voortdurend op dit punt een rond antwoord schuldig bleven, deelden zij alsnu mede, dat zij naar hunne lastgevers geschreven hadden om in staat gesteld te worden, op dien eisch bescheid te geven. Nu de Zweedsche Heeren op deze wijze vernamen, dat de onzen werkelijk ongelast waren op dat hun zoo allerbelangrijkst dunkend punt, en zij derhalve hunne verwachting bedrogen zagen, dat zij nu althans de stellige belofte dat de Staten in dat geval aan den oorlog deel zouden nemen, uit den mond der Gezanten zouden vernemen, — betuigden zij zich werkelijk verontwaardigd. Op die wijze, zeiden zij, werd de alliantie ten eenenmale als niet bestaande aange-

1644— 1648. merkt en Hun Hoog Mogenden verspeelden hun eigen voordeel: want in geen honderd jaren zouden zij zulk eene uitnemende gelegenheid op nieuw bekomen om hunne handelsbelangen erkend te zien, als hun thans de oorlog van *Zweden* tegen *Denemarken* aanbood, zoo zij zich aan de zijde der Zweden wilden scharen.

Deze taal bracht onze Gezanten tot ernstiger nadenken dan ooit. Zij lieten den Kanselier weten, dat wat hij gezegd had, hun zoo belangrijk voorkwam, dat zij besloten hadden, eenen uit hun midden naar *Holland* te laten gaan om het Hun Hoog Mogenden voor te houden, mits de aanvang der onderhandelingen zoo langen tijd als tot die boodschap vereischt was, werd uitgesteld, en men hun verzekerde, dat intusschen geen eindbesluit zou worden genomen. — Dit vond de Kanselier vrij bedenkelijk, en wel omdat, zoo hij voorgaf, *Frankrijk* en *Denemarken* in dien tusschentijd dubbel sterk op verdrag zouden aandringen. Evenwel spoedig daarna bekwamen onze Gezanten van 's Kanseliers wege de mededeeling, dat Hare Majesteit van meening was, dat de onzen naar den *Sond* dienden te vertrekken, en bijaldien de onderhandelingen, als zij daar aangekomen zouden zijn, niet spoedig aanvingen, het zij allen naar *den Haag* moesten gaan, hetzij éénen van hen derwaarts moesten zenden om rapport te doen. Hare Majesteit beloofde intusschen, en wel tot Mei of Juni, 1645, in geen verdrag met *Denemarken* te treden, mits Hun Hoog Mogenden verboden, dat vóór dien tijd schepen uit hunne havens op *Denemarken* en *Noorwegen* uitliepen. — Zoo toch alleen kon de Koningin zich verzekerd houden, dat de vijand het uitstel zich niet ten nutte zou maken, door uit *Holland* schepen en voorraad te trekken.

Terwijl de Zweedsche Bewindhebbers, in de hoop dat de Staten ondubbelzinnig partij zouden kiezen, met een belangrijk uitstel genoegen namen, hadden onze Gezanten in *Denemarken* medegewerkt, tot de bepaling van den aanvang der onderhandelingen binnen een niet zeer ver verwijderd tijdstip. — Na lang te vergeefs op een nader besluit des Konings gewacht te hebben, hadden zij zich ten laatste naar *Schonen* tot den Koning in zijn leger begeven. Zijne Majesteit, hoezeer, zeide hij, weinig vertrouwen op de Zweden en hunne beloften stellende, had goedgevonden, dat zij zich ook naar het Zweedsche leger begaven: alleenlijk verlangde hij alvorens omtrent een paar punten eene geruststellende verzekering te ontvangen. In het Zweedsche leger met evenveel onderscheiding ontvangen, als hun nog denzelfden dag bij hun vertrek in het Deensche was ten deel gevallen, hadden zij een onderhoud met den bevelhebber, GUSTAF HORN, die alleen gemachtigd was zich ten aanzien van den tijd en de plaats der onderhandeling met de andere partij te verstaan. Daarna vertrokken de onzen naar *Malmö*, werwaarts de Koning beloofd had Commissarissen te zenden. Dezen troffen zij dan ook aldaar aan met de boodschap, dat de Koning den dubbelen eisch, van welken hij zijne toestemming tot de onderhandeling afhankelijk had gesteld, ter liefde van Hun Hoog Mogenden varen liet. Doch alsnu gaf Zijne Majesteit beleedigend wantrouwen

De Gezanten in *Denemarken* vertrekken naar het Deensche en het Zweedsche leger.

tegen de Zweedsche Bewindslieden voor. De geleibrieven, welke zijne Commissarissen tot den vredehandel van het Zweedsche Hof moesten ontvangen, verlangde hij dat onderteekend zouden worden door de Koningin zelve en al de Rijksraden. — Nadat verscheidene plaatsen genoemd waren, werd men het ten slotte eens, dat de bijeenkomst tot het treffen van een verdrag zou plaats hebben tusschen *Christianopel* en *Calmar* in het dorp *Bromsebro*. Zes weken nadat de stukken, tot de bijeenkomst vereischt, zouden onderteekend zijn, zouden de Gecommitteerden, van elke partij vier in getal, aldaar verschijnen. 1644—1648.

De Zweedsche Rijkskanselier vond dien eisch betreffende de onderteekening zeer beleedigend, en zeer gepast zeide hij er op, dat dan de Zweden grond hadden te vorderen, dat de vrijgeleidebrieven, door Koning CHRISTIAAN af te geven, door de Deensche Stenden mede onderteekend werden. Doch hij dacht zich hier niet lang het hoofd mede te breken: er was toch op andere wijze in te voorzien: de Koningin, namelijk, werd den 18den December 18 jaren oud, en daarmede meerderjarig: dus zou zij, wanneer men de onderteekening tot dat tijdstip uitstelde, van zelve de stukken onderteekenen. Trouwens de Zweedsche Commissarissen, zeide hij, konden niet vóór den 23sten Januari (1645) op de plaats der onderhandeling tegenwoordig zijn.

Twee van de drie Gezanten in *Zweden* zullen naar *'s Gravenhage* gaan.

Het werd de 23ste November (1644), en nog kregen onze Gezanten het noodig bescheid niet om alsnu te weten, of zij hun laatstelijk genomen besluit zouden volvoeren. Maar daags daaraan kwam de Kanselier, en de vertraging verontschuldigend, deelde hij hun mede, dat, vermits men met hen, bij gebrek aan genoegzamen last, niet verder handelen kon, de Koningin noodig achtte, dat twee van hen, zich ten eersten naar het vaderland begaven om rapport te doen: de derde zou in *Zweden* blijven. Om tot de volvoering van dit denkbeeld den vereischten tijd te laten, verlangde Hare Majesteit, dat de conferenties over de hoofdzaak wel eene maand of nog langer na den 25sten Januari zouden aanvangen. Op die conferenties zou zij genegen zijn onze belangen te bepleiten en tot geen besluit te komen vóór en aleer Hun Hoog Mogenden de Denen zoo ver gebracht hadden, als zij begeerden, mits zij te voren verzekerd kon zijn, dat, ingeval zij en Hun Hoog Mogenden of één van beiden niet kon verkrijgen wat men verlangde, de Staten metterdaad tot de voltrekking van het traktaat van alliantie zouden overgaan; ook begeerde zij dat vooraf zou vastgesteld zijn wat van weêrzijde tot een krachtig voeren van den oorlog aan schepen en manschappen zou geleverd worden. Was echter van Hun Hoog Mogenden geen bijstand te verwachten, dan zou zij hare eischen lager moeten stemmen, maar anders zou zij op de volkomen vrijheid van de vaart door den *Sond* aandringen. Bleven Hun Hoog Mogenden, voegde de Kanselier er bij, de toepassing van het hoftraktaat van *Spiers* vorderen, zoo moest men zich van stonde aan tot den oorlog voorbereiden, daar de Koning zonder dwang nimmer datgene zou opgeven, waar nagenoeg zijn geheele bestaan van afhing. Voorts moesten diegenen

1644—1648. der Gezanten, welke naar het vaderland gingen, trachten te bewerken, dat den uitrustingen voor *Zweden* geen beletsel in den weg werd gesteld.

Tegen deze redenen hadden de Gezanten geen bezwaar, en zij bepaalden onderling, dat de Heer DE WITTE in *Zweden* achter zou blijven. De Heeren BICKER en STAVENISSE zouden de reis naar huis aanvaarden; maar zij namen niet dadelijk genoegen met de brieven, die zij mede zouden krijgen, en zij verlangden, dat daarin geene bewoordingen voorkwamen, waaruit kon worden afgeleid, dat zij de verklaring hadden afgelegd, dat, als *Denemarken* niet toestond wat men verlangde, Hun Hoog Mogenden hunne wapenen bij die van *Zweden* zouden voegen. Evenmin hadden zij zich in eenige woordenwisseling ingelaten ter bepaling van de macht, met welke de Staten in het gestelde geval den *Zweden* zouden bijspringen. Ook daarvan wilden zij dan ook niet, dat in de bewuste brieven de schijn zou bestaan. Hieraan kwamen de Zweedsche Bewindslieden niet ten volle te gemoet; doch onze Gezanten drongen op geen verdere wijziging van de stukken aan. Van hunne zijde toonden zich alsnu de Zweedsche Heeren wel voldaan over de diensten door onze Gezanten bewezen: ten blijke daarvan kreeg elk hunner een gouden keten met eene medaille. Op de afscheids-audiëntie wenschten zij tevens, maar zonder iets voor *Denemarken* kwetsends te zeggen, de Koningin geluk met eene overwinning door hare vloot op de Deensche tusschen *Fehmern* en *Laaland* behaald, en op het verstrooien van het leger van den Keizerlijken Generaal GALLAS, die, met troepen van den Aartsbisschop van *Bremen* vereenigd, in *Holstein* en *Jutland* was doorgedrongen. — Die nederlaag der Deensche vloot zette te *Koppenhagen* wederom kwaad bloed tegen de onzen, en geen wonder, want het waren de schepen, door DE GEER geleverd en door MARTEN THYSSEN aangevoerd, die den Denen een verlies hadden toegebracht van 12 groote schepen, van welke er acht genomen en vier verbrand waren. De Deensche admiraal was in Zweedsche gevangenschap geraakt. Onze Gezanten verduurden, gelijk zij zich zelven in hun Rapport uitdrukken, de verwijten, die deze gebeurtenis deed ontstaan, als een bui onstuimig weder, welke men laat overgaan.

De Deensche vloot door de in *Holland* uitgeruste Zweedsche geslagen.

Vóór hun vertrek uit *Stockholm* vernamen de Heeren BICKER en STAVENISSE nog, dat de Fransche Gezant, blijkens eenen door hem geschreven brief, de onderhandelingen zeer bespoedigd wenschte te zien; doch *Zweden* hield zich aan den 25sten Januari. Harer Majesteits Gecommitteerden zouden zijn: de Rijks-Kanselier, en de Rijksraden JOHANNES SKYTTE, MATTHIAS SOOP en THURO BIELKEN.

Van den 24sten November af wachtten onze Ambassadeurs op goeden wind. Eerst den 11den December werd hij gunstig; zij zeilden uit; maar niet lang bleef het weder voordeelig. Zij moesten den *Calmarsund* aandoen, en vlak tegenover *Christianopel* ankeren. Den 18den weder uitgeloopen, zagen zij zich door storm genoodzaakt op de Pommersche kunst aan te landen. De Gezanten lieten zich te *Danzig* afzetten, vanwaar zij met veel ongemak in het barre wintersaizoen, ten deele door gansch verwoeste streken, de

reis te land over *Stettin*, *Rostock*, *Lubeck*, *Hamburg*, *Bremen* en *Oldenburg* naar het vaderland volbrachten. Tusschen de laatstgenoemde plaatsen hadden zij sterk convooi van ruiters of muskettiers noodig gehad. Eerst den 25sten Januari waren de beide Heeren in *den Haag* aangekomen. 1644—1648.

Intusschen hadden de Gezanten in *Denemarken* zich beijverd, dat de stukken en procuratiën, vereischt om de onderhandelingen aan te vangen, gesteld en gewisseld werden. Daartoe waren zij zelfs in de eerste dagen van November (1644) den bevelhebber van het Zweedsche leger tot *Engelholm*, werwaarts hij met zijne krijgsmacht opgetrokken was, nagereisd. Hier kwamen de noodige stukken in gereedheid, en bij hun afscheid drukten de onzen dien veldheer op het hart, dat men, al ware het alleen uit medelijden met de uitgeputte Provincie *Schonen*, eenen wapenstilstand moest toestaan, hetgeen bovendien gedurende zulke onderhandelingen gebruikelijk was. GUSTAVUS HORN echter had niet in last, eenen wapenstilstand te verordenen. — Hoezeer de Denen in *Schonen* geen voordeel behaald hadden, en thans allerminst kans hadden om aldaar eenigen gunstigen slag te slaan, daar HORN zijne macht versterkt zag, en Koning CHRISTIAAN raadzaam vond om het grootste gedeelte zijner krijgsmacht naar *Seeland* over te schepen, waren zij echter mede geenszins op eenen wapenstilstand gesteld. Zij meenden, dat de Keizer alleen daarom den Zweden geenen wapenstilstand toestond, omdat de oorlog, dien zij tegen de Denen te voeren hadden, hem eenige kans van voordeel opleverde; sloot nu *Denemarken* eenen wapenstilstand met de Zweden, dan zou de Keizer hun dien ook verleenen, en zoo konden zij, vreesden de Denen, al hunne macht in het Noorden gebruiken. Inderdaad hadden de Denen reden om bezorgd te zijn. Dat zij dit gevoelden, verried ook hunne ontevredenheid over het gedurig uitstellen van den dag, waarop de onderhandelingen zouden aanvangen: de arglistigheid der Zweden, klaagden de Deensche Commissarissen, was zoo groot, dat zij met dat uitstel ongetwijfeld iets voorhadden. In zijne verlegenheid vestigde Koning CHRISTIAAN nu zijne hoop op de Staten en hunne vertegenwoordigers. Hij was van zins te pogen hun door inwilligingen van de nauwe vereeniging met zijnen vijand af te trekken; zonder hunne medewerking, althans zonder hunne oogluikende toelating, was hij al dadelijk buiten machte om tegen de nu reeds sterkere Zweedsche scheepsmacht eene voldoende vloot over te zetten. Dus vraagde de Heer REVENTLOW, of hun Hoog Mogenden zijnen Koning niet konden vergunnen, in hunne gewesten voor zijn geld schepen te laten uitrusten. Uit *Duinkerken* werden aan Zijne Majesteit wel 30 oorlogschepen aangeboden, zeide hij, en ook te *Lubeck* en elders deed men dergelijke aanbiedingen; maar op die wijze zou hij slechts ongeoefende en in zijne wateren vreemde matrozen bekomen. Weigerden hem echter Hun Hoog Mogenden, dan moest hij dien weg wel inslaan. De onzen antwoordden, dat zij zich door hunne Instructie verboden zagen, Hun Hoog Mogenden met zulk een verzoek aan te komen, en dat het ook kwalijk met hunne taak van vredestichters strookte, zulk eene

De Koning van *Denemarken* tracht door inwilligingen de Staten op zijne hand te krijgen.

1644— 1648.

oorlogzuchtige begeerte te ondersteunen. Zoo was ook deze hoop voor *Denemarken* afgesneden, en met dubbele bitterheid, al was het ook dat hij raadzaam vond zijn ongenoegen te ontveinzen, moest de Koning klagen, dat de Zweden hem onmogelijk ter zee zouden hebben kunnen overwinnen, wanneer hij de vaart niet ten gevalle der Staten opengesteld had: immers waren hun uit ons land geen oorlogsbehoeften en granen toegevoerd, zoo zouden zij geene schepen hebben kunnen wapenen noch bemannen. En die bevoordeeling beloonden de Zweden door thans ongehoord zware tollen te eischen. Toch, konden de Denen klagen, bleven de Staten blijkbaar op de hand der Zweden bij eene onderhandeling, die ten doel had *Denemarken* tot afschaffing van tollen te dringen. — Het was waar: de Zweden hieven zware tollen; doch dit was een voorbijgaande maatregel om de kosten van den oorlog te bestrijden, en tegenover *Denemarken* was het er om te doen, den Koning eens voor goed te nopen, zijn volstrekt recht op den *Sond*, waardoor hij den Zweden den uitweg naar het Westen, en ons den toegang tot het Oosten meende te mogen afsnijden, op te geven. De nieuwe grootheid van *Zweden* en de ontzettende uitbreiding van der Staten scheepsmacht en zeevaart lieten zich zulk een breidel niet langer aanleggen.

Met onderlinge schikking, waarbij de Fransche Gezant zich nu weder bijzonder gesteld op verschuiving van den dag des aanvangs der onderhandelingen getoond had, zou de bijeenkomst niet voor tegen half Februari (1645) plaats hebben. Van de Deensche zijde waren als Commissarissen aangewezen de Heeren CORBITZ ULEFELD, Rijkshofmeester, CHRISTIAAN THOMASSEN, Kanselier des Konings, JOOST HEUCH, Rijkskanselier, en JURGEN SEEFELD, Rijksraad, even als al de vorigen. — De bemiddeling van den Keurvorst van *Brandenburg* was laatstelijk door den Koning van *Denemarken* afgeslagen. — Nog voordat de onzen de reis naar de plaats der ontmoeting aannamen, kregen zij een zeer onderdanigen brief van Hertog FREDERIK van *Sleeswijk-Holstein*, Graaf van *Oldenburg*, met klachten over hetgeen zijn land van TORSTENSON te lijden had gehad, en verzoek om de voorspraak der onzen, dat hem bij het te sluiten vredestraktaat schadevergoeding mocht worden toegewezen en hij zelf in de verdragen mocht worden begrepen.

De Deensche Commissarissen komen met onze Gezanten te *Christianopel*, de Zweedsche met den Heer DE WIT te *Calmar*.

Den 25sten Januari gingen dan de Nederlandsche Heeren op reis, en kwamen den 5den te *Christianopel* aan. Van Regeeringswege had men hun zooveel mogelijk gemakken op de reis in het barre saizoen bezorgd, en het hun in de steden, die ze doortrokken, niet aan eerbewijs laten ontbreken. Te *Christianopel* zouden zij zich vestigen, terwijl de Heer DE WITT, met de Zweedsche Commissarissen, te *Calmar* zou vertoeven. Den 15den Februari had te *Suderokra* een onderhoud tusschen den Heer DE WITT, die van *Stockholm*, en onze Gezanten, die van *Koppenhagen* kwamen, plaats.

Den 18den Februari zouden deze Heeren, met den Franschen Ambassadeur, die thans alle bedenkingen van titulatuur ter zijde zettend, niet langer door edellieden of secretarissen, maar persoonlijk gemeenschap met hen hebben zou, te *Bromsebro* tegen-

woordig zijn bij de ontmoeting tusschen de Deensche en de Zweedsche Commissarissen. Bij deze gelegenheid hield de Zweedsche Rijkskanselier eene redevoering (in het Zweedsch), en, getuigen onze Gezanten, »hij betoonde daarbij, dat tong en hersenen wel geplaatst waren in een bedaagd en aanzienlijk lichaam." — Er werd bepaald, dat de partijen hare wederzijdsche eischen op het papier brengen en bij de bemiddelaars inleveren zouden. 1644—1648.

Het bedoelde stuk van de Zweedsche zijde, in het Zweedsch gesteld, maar van eene vertaling in het Latijn vergezeld, hield in, dat de hoofdoorzaak van den oorlog gelegen was in den overlast, vooral sedert 1643 aan de door *den Sond* varende Zweedsche schepen aangedaan. De eerste eisch was: vergoeding voor allen dus verduurden smaad en geleden schade. De tweede: vrije, volstrekt onbelemmerde vaart door die zeeëngte voor Zweedsche schepen en voor de schepen van al dezulken, die onder der Zweden bescherming stonden, en dat op grond, dat God den *Sond* en de *Belt* ten bate van de oeverbewoners der Oost-Zee verordend had.

De Zweden en de Denen stellen elk hunne eischen.

Het in het Deensch gestelde, maar desgelijks in eene Latijnsche vertaling daarnevens, overgeleverde stuk der andere partij hield het volgende in: De Denen meenden voor de geheele wereld te kunnen volhouden, dat de Zweden geenen grond gehad hadden om tegen eene natie, met welke zij door overeenkomsten verbonden was, tot het uiterste van eenen oorlog over te gaan. Daar hun dus alle wettige reden ontbroken had om den Koning en zijnen onschuldigen onderdanen het hunne te ontnemen, zoo moesten zij beginnen met het geroofde terug te geven. Ten bewijze, dat er geen grond tot eene oorlogsverklaring bestaan had, voerde men aan, dat sedert 1643 nimmer in een jaar meer dan 250 schepen door den *Sond* waren gevaren. Van de 243, die in dat jaar den *Sond* waren doorgezeild, waren er slechts acht aangehouden, en van die 8 slechts 3 verbeurd verklaard. Moest om eene zoo luttele zaak alle verbond verbroken, zooveel land verwoest, de Aartsbisschop van *Bremen* en de Hertog van *Holstein* verongelijkt worden? Torstenson was binnen gerukt zonder den Koning tijd te laten tot het geven van eenige voldoening. Ja, zonder behoorlijke oorlogsverklaring had het Zweedsche leger zelfs de grenzen van *Jutland* overschreden. Wat Zwedens eisch betrof, deze ontkende ten eenen male 's Konings recht op *den Sond*, hem door God verleend, door het voorgeslacht overgeleverd en door geenen der vorige Koningen van *Zweden* betwist. Zoolang de eisch zoo onbepaald bleef, konden zij daarop geen enkel woord antwoorden.

Dit geschrift verstoorde de Zweden uitermate. Zulk eene herhaling (dit was de inhoud van hun tegenschrift) van de taal der Deensche manifesten, zulk eene kleinmaking hunner grieven hadden zij niet gewacht. Om den waren grond der oorlogsverklaring kenbaar te maken, verwezen zij naar het oorlogsmanifest, door hen uitgevaardigd. De Denen waren inderdaad met de vijandelijkheden begonnen: of hadden zij zich niet aan inbreuk op de overeenkomsten schuldig gemaakt? Zij beriepen zich op eene soort van goddelijk en overgeleverd recht op *den Sond*: hunne handelwijze had degelijker recht-

1644—1648. vaardiging noodig. Wat vroegere Zweedsche Koningen onbetwist hadden gelaten, behoefde de tegenwoordige Regeering niet te erkennen. Men vergde van den Koning alleen de doorvaart, en hij matigde zich aan wat andere Mogendheden slechts bij het laden of ontladen in hunne havens en op hunne stroomen vorderden. Zoo iets duldde men niet zoodra men daartoe niet gedwongen was. Volhardde *Denemarken* bij zijn gevoelen, dan moest *Zweden* de zaak aan God opgeven, gerust op het oordeel eener billijke wereld.

De repliek der Deensche Commissarissen scheen den onzen en den Franschen Ambassadeur zoo scherp toe, dat zij hen verzochten haar eenigszins te verzachten, voor zij ze aan de Zweedsche Heeren overgaven. Zij waren daartoe niet te bewegen. — Op zulk een verachtelijk antwoord, schreven zij, op hunnen eisch gevolgd, hadden zij niet gerekend. Op hunne beurt verwezen zij hen, die 's Konings soeverein recht op den *Sond* kennen wilden, naar een vroeger betoog. Derhalve herhaalden zij eenvoudig het vorige verzoek om herstel van schade, en lieten, evenzeer, het oordeel over de wettigheid van den oorlog gaarne aan de onpartijdige wereld en aan de bemiddelaars over. Wat de nadere omschrijving betrof van hetgeen de Koning op grond van zijn soeverein recht mocht vorderen, die konden zij niet leveren alvorens de verlangde schadeloosstelling was toegestaan: anders toch kon er van geenen vrede sprake zijn. Dit alleen wilden zij nog zeggen, dat de Koning gebieder meende te zijn in *den Sond*, zoo goed als in het minste deel van zijn Rijksgebied. Door niemand ter wereld kon hij zich op het eene zoowel als op het andere punt eenige maat in zijn recht laten voorschrijven: slechts bij wege van traktaten kon men hier iets van Zijne Majesteit verkrijgen.

Bij eene wisseling van zulke stukken was geen gunstige voortgang en afloop der nauw begonnen onderhandelingen te verwachten. Althans reeds den 5den Maart schreven onze Gezanten, dat een oorlogschip ter hunner beschikking mocht worden gesteld voor het geval dat de oorlog met het voorjaar hervat werd.

Inderdaad onder het lezen van die repliek verried zich bij de Zweedsche Heeren hooggaande gramstorigheid. Zij verklaarden, dat zij terstond afreizen en de onderhandeling metterdaad afbreken zouden, ware het niet dat zij dit uit aanmerking der Heeren bemiddelaars lieten. Weldra betuigden zij zulks schriftelijk, daarbij zich beklagende, dat zij, gekomen om middelen tot den vrede te vinden, onthaald werden op zulke scherpe, hooghartige en hunner onwaardige geschriften, waarop zij noch konden zwijgen noch voegzaam vermochten te antwoorden. Zoo bleek, voegden zij er bij, dat de Denen niets minder dan den vrede zochten. In dezen staat van zaken, zeiden zij ten slotte, konden zij de bemiddelaars niet vergen den volgenden dag bij hen te komen: door hunne Secretarissen zouden zij hunne nadere meening te kennen geven: leidde wat zij alsdan opperen zouden, tot geen goeden uitslag, dan zou de voortduring van den oorlog aan hen niet te wijten zijn.

Verbittering hieruit ontstaan.

Nadat de bemiddelaars den Denen gansch niet ontveinsd hadden, welk eene verontwaardiging hunne repliek veroorzaakt had, gingen zij de Zweedsche Heeren, in weerwil van het verzoek in het slot van hun laatste schrijven, ten hunnent opzoeken, en de slotsom van dit bezoek was, dat men de wisseling van dergelijke redenrijke vertoogen zou staken, om zich tot een aanstippen van enkele punten te bepalen. 1644—1648.

Maar de Zweden toonden zich in den eersten tijd in geenen deele haastig om iets te doen dat tot voortzetting der onderhandelingen kon strekken. Zij verzochten eenig uitstel van de conferenties, en zonden den 13den Maart den onzen eene missieve, waarbij zij verklaarden, dat zoolang de Koning van *Denemarken* eene volstrekte soevereiniteit bij de doorvaart door *Sond* en *Belt* wilde doen gelden, er niets uit te richten was. Hierop wendden zich de onzen, met den Franschen Gezant, die eene gelijkluidende missieve ontvangen had, tot de Deensche Commissarissen met het verzoek, dat zij zich dus geliefden te verklaren, dat de onderhandeling voortgang kon hebben. Zij antwoordden, dat zij den Zweden de vrije doorvaart niet betwistten, maar dat er certificaten vereischt werden, waaruit blijken kon, dat het doorvarende schip werkelijk een Zweedsch schip was, zooals ook bij verscheidene verdragen tusschen de beide Kroonen bepaald was.

Hoezeer de Zweden in het midden van Maart op hun verzoek om naderen last nog geen antwoord uit *Stockholm* hadden, stelden zij den onzen niettemin reeds toen eenige artikelen ter hand. De inleiding was weder bits genoeg, maar zij lieten den onzen de vrijheid om de inkleeding te wijzigen. Alzoo werden deze twee punten den Denen medegedeeld, als door de Zweden gevorderd: vooreerst, de vrije vaart door *Sond* en *Belt*, zonder de verplichting om certificaten te vertoonen en dat voor de ingezetenen van *Zweden* niet alleen, maar ook voor die van de Provinciën, welke het gezag van dit Rijk erkenden of onder zijne bescherming stonden. Ten tweede, het recht van doorvoer door die zeeëngten van allerlei oorlogsbehoeften, zonder kennisgeving. — Deze eischen griefden de Denen zeer: men wilde, zeiden zij, hun den strik om den hals halen. Meer konden zij niet toestaan dan de vrije doorvaart met gewone koopgoederen voor Zweden en Finnen, en met vertoon van certificaten op den ouden voet. Dien vrijdom verder uit te willen strekken, zoo dat *Ingermanland*, dat eerst na 1613 door *Zweden* veroverd en dus in het traktaat van 1613 niet begrepen was, er in deelde, ging niet aan. Voorts *Lijfland* en veel min *Mecklenburg* en *Pommeren* konden niet als bestanddeelen van *Zweden* worden aangemerkt. En wat den doorvoer van oorlogsbehoeften aanging, daartoe zou altijd een pas dienen te worden aangevraagd.

De Zweden deelen hunne eischen mede in een anderen vorm.

Terwijl de Denen zulke hun werkelijk buitensporig dunkende eischen van de Zweden moesten vernemen, vonden zij bij de Nederlandsche Gezanten geenen troost. Integendeel, gedurig hadden de onzen van den kant der Denen het beweren van 's Konings soeverein recht op den *Sond*, en van dien der Zweden het verwijt dat de Nederlanders zich slaafsch aan die aanmatiging schenen te onderwerpen, moeten aanhooren. Zwegen

1644—1648.

Verklaring door onze Gezanten tegenover de Deensche beweringen afgelegd.

zij daarop stil, dan schenen zij werkelijk het verwijt der Zweden waar te maken. Op dezen grond ontwierpen zij in overleg met hunnen ambtgenoot DE WITT, een protest, dat den Denen kenbaar werd gemaakt, van dezen inhoud: Alzoo door de Commissarissen, zoo van de eene als van de andere zijde, nu en dan allerlei beweringen geuit werden, strijdig met het gevoelen van Hun Hoog Mogenden aangaande de vrijheid der vaart door *den Sond*, in *Noorwegen* en elders, een gevoelen, dat zij bij de onderhandelingen in 1641 te *Staden* uitvoerig hadden verklaard, — zoo achtten zij het dienstig op dit pas te betuigen, dat zij bij het toen uitgesproken gevoelen volhardden. — De Denen gaven hierop te kennen, dat zoodanig protest ten eenen male onnoodig was, daar al wat bij deze conferenties voorviel, plaats greep zonder dat daardoor het recht van onzen Staat kon verkort worden.

Nog verder zouden de onzen hebben moeten gaan, wanneer zij aan het verlangen der Zweden hadden willen voldoen. Dezen drongen er op aan, dat de bemiddelaars van de Denen den afstand van 's Konings recht op *den Sond* zouden vergen. Dit echter achtte de Fransche Gezant onaannemelijk en ten eenen male strijdig met het karakter van bemiddelaars: De geheele wereld, zeide hij, zou zulk eene houding, door hen aangenomen, wraken, en een afbreken der onderhandelingen zou er het noodzakelijk gevolg van wezen. Dit laatste beweren klonk den Zweden niet zeer verschrikkelijk in de ooren: moest het tot een afbreken komen, dan hadden zij liever, dat de onderhandelingen op dien eisch, dan op een ander punt schipbreuk leden. Daar zij echter die verantwoording niet op zich wenschten te nemen, zoo stemden zij er in toe, dat men voor alsnog dien eisch zou laten rusten om bij het punt van de verzekering van ongestoorden handel te berde gebracht te worden.

Intusschen hadden er eenige pogingen van toenadering plaats. De Denen stonden den vrijen doorvoer van wapenen van uit *Zweden* naar het Westen toe, zich alleen eenig recht op den doorvoer van wapenen uit het Westen naar *Zweden* voorbehoudende. Ook vergunden zij, dat *Ingermanland* met *Esthland* in dezelfde voorrechten als *Zweden* zelf zou deelen. Maar dat *Lijfland*, *Pommeren* en *Mecklenburg* dat zelfde genot zouden hebben, daarvan wilden zij steeds niet hooren. Dus stelden de onzen den Zweden voor, dat zij, om van den kant der Denen toegestemd te zien, dat *Lijfland* in dit opzicht als een bestanddeel van *Zweden* werd aangemerkt, hunnen eisch ten aanzien van *Pommeren* en *Mecklenburg* zouden opgeven; doch daartoe wilden zij niet verstaan. Alstoen verklaarden de Denen, de vraag omtrent *Pommeren* en *Mecklenburg* wel te willen behandelen, maar afzonderlijk: met de tegenwoordige onderhandeling hadden, zeiden zij, de belangen dier beide Gewesten niets gemeens. Dit gaven de Zweden niet toe: de Pommersche Steden waren in dezen oorlog mede vijandelijk behandeld (nog onlangs waren er klachten van die Steden over in den oorlog geleden schade en haren daaruit voortgesproten nood ingekomen): dus moesten zij in het vredesverdrag mede begrepen

worden, en de Kroon *Zweden* zou zich hare belangen aantrekken, niet anders dan of het *Stockholm* gold. Bij deze gelegenheid weidde de Zweedsche Kanselier weder uit over der Staten belang als volkomen één met dat der Zweden, en betoogde hoe nietig de gronden waren, op welke zij zich van de dadelijke deelneming aan den oorlog hadden verontschuldigd [1]. Deze redenen lieten de onzen niet onbeantwoord, en de indruk, dien deze strijd op den Franschen Gezant [2] maakte was van dien aard, dat hij uitriep: Mijne Heeren, ik bespeur zooveel, dat als ik meende éénen stap vooruit gekomen te zijn, ik er wel twaalf achterwaarts heb gedaan. — Zoo moeilijk bleken hem hier de belangen overeen te brengen te wezen. 1644—1648.

De door *Zweden* behaalde overwinningen maken, dat hunne eischen stouter worden.

Was tot nog toe de toon der Zweden hoog genoeg geweest, de berichten van overwinningen, die zij uit *Duitschland* kregen (TORSTENSON had de zege behaald bij *Praag*; *Bremervoorde* was aan de bunnen overgegeven), waren niet geschikt om dien te doen dalen. Dit bleek al dadelijk uit den inhoud van de artikelen, die zij in de eerste dagen van April (1645) op het papier brachten, en welke hunne voorslagen ter verzekering des koophandels tegen belemmeringen inhielden. Daarbij eischten zij geheel *Schonen*, *Halland* en *Bleking*, met al de steden en forten aan de oostzijde van den *Sond* en de Oostzee, benevens het uiterste gedeelte van *Jutland*, benoorden den *Lymfiord* gelegen; voorts afstand van 's Konings soeverein recht om tol in den *Sond* en de *Belt* te heffen. — Zulke verbazende eischen vervulden de onzen met de vrees, of, zoo *Zweden* zich het tegenwoordig gunstig oogenblik ten nutte maakte om dat alles te verwerven, dit Rijk niet volstrekt gebieder in de Oostzee worden en allen handel aan zich trekken zou, en of dus eene verstandige staatkunde wel veroorloofde de Denen zoo geheel aan den tijdelijk machtiger nabuur prijs gegeven te laten. Deze beduchtheid ontveinsden onze Gezanten niet in hun schrijven aan de Staten, en zij verlangden al meer en meer naar de komst van de Heeren BICKER en STAVENISSE, of ten minste naar de ontvangst van het besluit, dat op hunne aankomst te *'s Gravenhage* genomen diende te worden.

Voor het oogenblik besloten de onzen, in overleg met den Franschen Gezant, de

---

[1] Zulke redenen liet SPIERING mede te *'s Gravenhage* hooren (*Resol. Holl.* 2 Aug. 1644). Deze Resident had steeds over groote onaangenaamheden, hem en den zijnen in het openbaar aangedaan; alsmede over handelingen van het Provinciale Hof te klagen. Hem werd door den Raadpensionaris CATS zijne onvriendelijkheid als de oorzaak voorgehouden (*Resol. Stat.-Gen.* 17 Dec. 1644. *Resol. Holl.* 14, 23, 24, 29, 30 Sept. 1644).

[2] In het begin van April ontving de Fransche Gezant de aanschrijving van zijn Hof, dat hij voortaan den titel *Excellentie* aan de Nederlandsche Gezanten zou hebben te geven en hen op den voet der Gezanten van de *Seigneurie* van *Venetie* moest behandelen. — Gedurende dezen tijd, in 't begin van April (1645), kwam de Zweedsche Commissaris JOH. SKYTTE te sterven. Eenigen tijd vroeger had de Heer DE WITT kennis gekregen van het overlijden zijner echtgenoot.

1644—1648. Zweden tot eenige matiging hunner eischen te trachten te bewegen, vóórdat zij ze aan de Denen overleverden. Bij de eerstvolgende bijeenkomst, op den 10den April, betoogde dan ook de Heer DE LA THUILLERIE de onaannemelijkheid van den eisch van afstand der genoemde deelen van het Deensche grondgebied: al ware de Koning van *Denemarken*, zeide hij, een gevangen man, zoo zou men geen stouter eisch kunnen doen. Gaf men hem werkelijk aan de Denen te verstaan, dan was niets zekerder, dan dat de onderhandelingen onmiddellijk werden afgebroken, de bloedige oorlog hervat en eene volslagen stoornis in den handel, met onherstelbare schade ook der onschuldige naburen, te weeg gebracht. Van zulk eenen eisch konden geen bemiddelaars, behoudens hunne waardigheid, de overbrengers wezen. — Door deze taal was zelfs de welsprekende en stoutmoedige Rijkskanselier eenigermate in verlegenheid gebracht. Hij bracht in het midden, wat hier weinig ter zake deed, dat toch de vrede, nauw gesloten, weder zou hervat worden, vermits de Koning van *Denemarken* geen woord hield, en hij, zoodra hij de kans eenigszins gunstig achtte, het verlorene zou trachten te herwinnen. — Niettemin, toen de onzen aan het gezegde nog toegevoegd hadden, dat zulke eischen niet door middel van onderhandeling, maar slechts met de wapenen konden gedaan worden, verklaarden de Zweedsche Commissarissen dien eisch te zullen achterhouden.

Toen de Denen door de bemiddelaars waren uitgenoodigd om kenbaar te maken wat zij, ten einde den Zweden de verlangde verzekering van onbelemmerden handel te geven, zouden kunnen toestaan, antwoordden zij, dat zij veeleer reden hadden om zulk eene verzekering te verlangen, ten einde er gerust op te kunnen zijn, dat zij niet tegen de bestaande overeenkomsten zouden worden besprongen. Het eenige wat zij bewilligen konden was, dat, zoo men hun eenen voorslag zoude doen, niet strijdig met huns Koning's eer, zij dien wel zouden willen vernemen. Alsnu werd hun te verstaan gegeven, dat de Zweden de plaatsen, die zij in bezit genomen hadden, niet zouden willen ontruimen, zonder dat zij de verlangde verzekering voor hunnen handel hadden bekomen: men zou ook die bezette plaatsen tegen *Schonen*, *Halland* en *Bleking* en den halven *Sond* kunnen ruilen. — Dan, antwoordden de Denen, moest het maar tot eene breuke komen: land dachten zij niet af te staan. — Bij nader indenken deden zij toch een aanbod met de vraag, of de Zweden zich niet, in plaats van de ingenomen landstreken bezet te houden, met eene som gelds als waarborg zouden willen tevreden stellen. Het antwoord van OXENSTJERN was: geen anderen waarborg dan die in een feitelijk bezit bestond: met geen traktaat, hetzij met *Denemarken*, hetzij met de Staten gesloten, zou *Zweden* zich tevreden laten stellen. Voor het overige verlangden de Zweden een uitstel van veertien dagen om naderen last te vragen, waartoe zij eenen Secretaris naar *Stockholm* hadden afgezonden. Later vernam men, dat die beambte wel eene week langer zou uitblijven, daar de Koningin de mazelen had gekregen.

Maar reeds hadden de onzen, en de Denen reeds vroeger met een galjoot, die de

reis in vijf dagen gedaan had, bericht uit *den Haag* gekregen betreffende de besluiten, den 18, 25 en 29 Maart (1645) door Hun Hoog Mogenden genomen. Zij hielden in, dat het der Staten voornemen was de verplichting, door de alliantie met *Zweden* hun opgelegd, na te komen, en in geval van het afbreken der onderhandelingen, hetzij wegens gebrek van voldoening bij de Zweden of bij de onzen, den Zweden met eene goede macht bij te springen, waartoe alreede toebereidselen van een goed aantal oorlogschepen en krijgsvolk gemaakt werden. Van dit besluit gaf de Heer DE WITT den Zweden kennis, met de vermaning dat ook zij gereed dienden te zijn. — Daaraan, gaven zij ten antwoord, zou het niet haperen: spoedig toch zouden zij zestig oorlogschepen sterk wezen.

1644—1648.

Het besluit der Staten om op nieuw eene vloot naar het Noorden te zenden.

Hoe die berichten de Denen ontstelden, is lichtelijk na te gaan. Zij wisten, dat er ten onzent vijftig of zestig schepen ten oorlog werden uitgerust, die onze koopvaardijvloot zonder betaling van tol den *Sond* door zouden geleiden. Maar wat zij niet wisten was, wáármede zij zoo iets van Hun Hoog Mogenden verdiend hadden: of had de Resident TANCKEN in *den Haag* geen aanbieding gedaan om der Staten begeeren te vernemen en zich in der minne met hen te verstaan? Dit was hem hardnekkig geweigerd, [1] en hij had ten slotte ten antwoord gekregen, dat de Staten hunnen buitengewonen Gezanten in *Denemarken* en *Zweden* de noodige instructies zouden geven. — Waren dezen, zeide alsnu de Deensche Rijkshofmeester, gelast, dan zou hij reeds hier een verdrag met hen kunnen sluiten, voordat de onderhandelingen met de Zweden hervat werden. Het zou voorzeker het toppunt van der Denen wenschen geweest zijn, wanneer zij den Zweden aldus hunnen bondgenoot hadden kunnen ontfutselen. Doch daar het er verre af was dat de onzen zulk eenen bijzonderen last hadden, zoo zou de Deensche Minister eene aanbieding doen, die nog vóór het vertrek der oorlogs- en koopvaardijvloot in *den Haag* zou kunnen zijn. — Eenige dagen later (den 8sten Mei) liet de Koning de onzen verzoeken, dat zij een expresse boodschap naar *'s Gravenhage* wilden zenden, om, met vermelding van den staat van zaken ter plaatse van hun verblijf, te verhoeden dat het tot feitelijkheden kwame, »daar alles in vrede en vriendschap beslecht kon worden." Na overleg met hunnen ambtgenoot DE WITT besloten de onzen overeenkomstig 's Konings verzoek te handelen.

Doch reeds hadden de Staten het vermelde besluit genomen in strijd met de strekking van de missieven, die onze Gezanten in *Denemarken* hun in den laatsten tijd hadden doen toekomen. Waren dan de gronden te versmaden, op welke dezen voor de onbeperkte uitbreiding der macht van *Zweden* gewaarschuwd hadden, en was de bejegening die men alsnu het in de engte gedreven *Denemarken* aandeed, niet al te wreed? — Hierop kon en moest de staatkunde antwoorden: Juist omdat *Zweden* op dit oogenblik

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 5 Juli; 23 Dec. 1644. 18 Jan.; 4 Febr. 1645 (*Resol. Holl.* 21 Febr. 1645).

1644—1648. zoo overmachtig was, moesten de Staten aan Zwedens zijde handelend optreden: anders toch zou dat Rijk zijne belangen zonder hen doen gelden, en hoe zouden zij dan op deelgenootschap aan het genot eener vrije vaart door *Sond* en *Belt* aanspraak hebben kunnen maken? En zich tegen *Zweden* aan de zijde van *Denemarken* te scharen, ten einde het evenwicht te bewaren, en alzoo hunne voorwaarden te stellen, zulks was den Staten in dit tijdsgewricht niet raadzaam, ja, nagenoeg ondoenlijk. Of waren de algemeene vredesonderhandelingen te *Munster* niet aangevangen? Daar kwam het er op aan, het mogelijke voor de zaak van het Protestantisme te bedingen, en zou men zich dan van de samenwerking van de eenige Protestantsche, thans zegevierende Mogendheid versteken? Dat konden alleen dezulken aanraden, die in het geheim beoogden, door verstandhouding met onze aloude tegenpartij eene dubbelzinnige erkentenis van rechten te bekomen.

Niet zonder moeite was de maatregel, thans in de Noordsche zaken genomen, bij de Staten Generaal doorgegaan. Moeilijk evenwel was de grond te bestrijden, voorzeker door *Holland* aangevoerd, dat het in dit tijdsgewricht met het oog op den algemeenen toestand volstrekt noodzakelijk was, op de hand der Zweden te blijven. Bovendien had *Holland* het gewone middel te baat genomen. De Prins, namelijk, hoopte nu eindelijk in het volgende jaar (1645) den grooten slag in de Zuidelijke Nederlanden te slaan. Zoo had *Holland* zich niet laten vinden om de daartoe noodige middelen toe te staan, ten ware Zijne Hoogheid en de Staten Generaal in de toerusting naar de Oost-Zee bewilligden.

Nadat *Sas van Gend* in de eerste dagen van September (1644) was overgegaan, werd in het begin van October op advies van den Prins goed gevonden, het leger vooreerst naar *Bergen-op-Zoom* terug te trekken en de waardgelders af te danken [1]. Den 21sten dezer maand was Zijne Hoogheid uit het leger in *den Haag* terug [2]. Dat er reeds vóór het midden van November (1644) plan was gemaakt om op nieuw bij *Frankrijk* op het bekomen van het gewone subsidie aan te dringen, was een bewijs, dat het reeds in beginsel was aangenomen, in het volgende jaar (1645) weder een ernstigen veldtocht te ondernemen, en dat *Holland* tegen dat plan toen geene bedenkingen opperde, kon doen denken, dat deze Provincie zich voorbehield te zijner tijd met een tegenvordering voor den dag te komen. — Om de noodzakelijkheid van een nieuwen veldtocht te staven, ontbrak het niet aan geruchten, van »nieuwe" Spaansche infanterie, die met eene vloot van een twintigtal schepen herwaarts zou komen, en van een goed aantal zware schepen te *Duinkerken* in haast gereed gemaakt [3]. — Weinige dagen nadat deze geruchten in

Plannen van den Prins tot een nieuwen veldtocht.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 8, 14 Oct. 1644. [2] *Resol. Stat.-Gen.* 21 Oct. 1644.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 22 Nov. 1644. *Resol. Holl.* 22 Nov. 1644. Naar aanleiding der uitrustingen te *Duinkerken*, waarvan het uitloopen van eenige fregatten, dadelijk blijk gaf, werden de gewone maatregelen verordend om de kustschepen en kruisers in zee te krijgen (*Resol. Holl.*

omloop waren gekomen, werd op 's Prinsen voorstel het gewone besluit genomen, dat er Gecommitteerden zouden benoemd worden om met Zijne Hoogheid over den aanstaanden veldtocht te beraadslagen [1]. Maar reeds had de Raadpensionaris in de Vergadering van *Holland* de mededeeling gedaan, dat de Prins noodig vond opening te doen van »eene zekere gansch gewichtige zaak, den welstand van den Lande betreffende en dat zijne Hoogheid, dewijl de zaak vooral ten hoogste geheim gehouden diende te worden, verzocht, dat er eenige weinige vertrouwde personen uit de Vergadering gecommitteerd zouden worden," om die opening te vernemen. Hierop werd voorgesteld, dat, nevens den Heer VAN MATHENESSE, uit de Orde der Edelen, en den Raadpensionaris, de Gecommitteerden zouden gekozen worden uit de Steden *Dordrecht*, *Leiden*, *Amsterdam* en *Alkmaar*. De vraag bleef, of de keuze aan die Steden overgelaten of door Hun Edel Groot Mogenden zelven zou geschieden. Dit laatste werd goed gevonden, en de Heeren van BEVEREN VAN STREVELSHOEK, PAATS, HASSELAAR en SCHAGEN aangewezen [2]. In afwachting van hetgeen men aangaande deze geheimzinnige zaak later zou te weten komen, oordeelden de Staten van *Holland*, dat de gewone aanschrijving, volgens besluit der Staten-Generaal aan de kolonels en kapiteins te doen, en inhoudende dat zij zich tegen den 15 Maart of den eersten April aan het hoofd van voltallige compagniën moesten bevinden, alsnog voorbarig zou zijn [3]. — Nog vóór het einde der maand Januari (1645) bleek, dat de »gansch gewichtige zaak" bestond in eene »notabele entreprise ten laste van den gemeenen vijand." Toen toch hadden de Provinciën reeds in de onderneming toegestemd; doch *Holland* nog niet, en genen verlangden van dit Gewest, dat het zou beloven zijne quote te dragen in eene som van één millioen en 28.097 gulden, tot de uitvoering vereischt. De Heeren van *Holland* gaven daartoe goede hoop, doch onder voorwaarde dat de andere Provinciën met hen ééne lijn zouden willen trekken in de besluiten, ten aanzien der zaken van *Denemarken* en *Zweden* te nemen, en in het stuk van de munt [4], en bij den sterken aandrang van die zijde bleven zij onwrikbaar op die voorwaarde staan [5]. — Wat het stuk der munt betreft, herhaaldelijk reeds had *Holland* er op aangedrongen [6], dat door goede

1644—1648.

Holland dringt aan op herstel in het stuk van de munt.

23, 26 Nov.; 2, 6, 7, 8, 12, 21 Dec. 1644. *Resol. Stat.-Gen.* 8 Dec. 1644). De toenmalige uitrustingen van den vijand ter zee dienden mede tot verontschuldiging, waar de Staten weigerend antwoordden op een verzoek van MAZARIN om acht schepen te leen, door den Koning in de Middellandsche zee te gebruiken (*Resol. Stat.-Gen.* 24, 28 Dec. 1644).

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 27, 30 Nov. 1644.

[2] *Resol. Holl.* 26, 29 Nov.; 1 Dec. 1644.

[3] *Resol. Holl.* 10 Dec. 1644. *Resol. Stat.-Gen.* 7 Dec. 1644.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 28, 30 Jan. 1645. *Resol. Holl.* 18 Febr. 1645.

[5] *Resol. Holl.* 21, 28 Febr. 1645. *Resol. Stat.-Gen.* 20 Febr. 1645.

[6] *Resol. Holl.* 1644, p. 732. 24, 26 Nov. 1644.

1644—1648. maatregelen de ongelegenheid, uit het slaan van te lichte munt in *Overijsel*, en uit de »steigering" van het geld, inzonderheid van de gouden speciën ontstaan, zou worden uit den weg geruimd: men had geld noodig, zoo verklaarde de Provincie, maar zonder zulke maatregelen waren er geene penningen te bekomen. Tot intrekking der stempels van den »ondeugenden" Overijselschen stuiver werd spoedig order gegeven, maar de verdere maatregelen aan eene Commissie uit Hun Hoog Mogenden opgedragen, en van wege de Provinciën verklaard, dat er eenige tijd tot het verminderen der waarde van het gouden geld noodig was [1]. — Doch de tijd verliep, en de pachters wilden intusschen 's Lands ontvangers bijna niet anders dan met goud betalen. Dezen weigerden zulks aan te nemen, en alzoo waren de kantoren geldeloos, en bleef 's Lands geld in handen van personen, die niet allen te vertrouwen waren. Tegen het einde van Februari had *Zeeland* nog altijd geenen last op het voorstel van *Holland* betreffende deze zaak; ook helden de andere Provinciën over tot het denkbeeld, dat *Holland* afzonderlijk maatregelen zou nemen, waarbij zij zelven vrij zouden blijven om te doen of te laten wat goed werd gevonden [2]. — Doch de achterlijkheid der Provinciën om op het stuk van de munt tot het gevoelen van *Holland* toe te treden, was niet het grootste bezwaar, dat deze Provincie weerhield, de hand te leenen tot het uitvoeren van het groote oorlogsplan. Eerst moesten de Prins en de Staten-Generaal harer staatkunde bij den Noordschen oorlog te wille zijn. Dit verkozen noch zijne Hoogheid noch de Provinciën, in de naaste plaats daarom, omdat zij vreesden, dat de machtige uitrusting ter zee de middelen tot »het groote plan" zou verslinden. Daar dit plan in overleg met *Frankrijk* was beraamd en in samenwerking met deze Mogendheid moest worden uitgevoerd, zoo liet de kolonel D'ESTRADES er zich, op last zijner Regeering, aan gelegen liggen om *Holland* van haar voornemen om zoo machtig in het Noorden op te treden, terug te brengen.

en op de toetreding der andere Provinciën tot hare staatkunde bij den Noordschen oorlog.

Zoo doende werd de zaak ruchtbaar. — Den 21sten December (1644) had zij ter vergadering der Gecommitteerden in de kamer van Zijne Hoogheid een onderwerp der beraadslaging uitgemaakt. Prins WILLEM was er bij tegenwoordig. Toen had Zijne Hoogheid medegedeeld, dat er op grond van den genadigen zegen, in den verleden zomer door de inneming van het *Sas van Gend* aan de wapenen van Hun Hoog Mogenden verleend, zich eene goede hoop had opgedaan tot »verderen in- en toegang tot 's vijands Landen," die tot nog toe geheel of ten deele, zeide de Prins, gesloten waren geweest: weshalve de grenzen van dezen Staat tot nog toe in die kwartieren niet uitgebreid hadden kunnen worden, waarnaar zooveel jaren lang was verlangd en waartoe zooveel moeiten en kosten waren aangewend. Thans kon men, bepaaldelijk ook met het oog op verscheidene voordeelen door onze bondgenooten (de Franschen en Zweden)

Het plan van den Prins,

---

[1] *Resol. Holl.* 26 Nov.; 13, 17, 20 Dec. 1644.

[2] *Resol. Holl.* 17, 21, 27, 28, 30 Jan.; 17, 24, 25 Febr. 1645.

behaald, verklaren, dat het de rechte tijd was om op middelen bedacht te zijn ten einde dat gewenschte doel te bereiken. Na deze inleiding zeide de Prins, dat drie ondernemingen in aanmerking kwamen, de belegering van *Brugge*, met *Damme* en de aanhoorige forten; die van *Hulst*, of, eindelijk van *Antwerpen*. — De Vergadering bepaalde de keuze op het kasteel en de stad van *Antwerpen*, »op vertrouwen dat God dit dessein genadig zou willen zegenen;" doch nam voor, als men met de zaak bij de Staten der Provinciën voor den dag zou komen, nog niet te kennen te geven, dat het op *Antwerpen* gemunt zou zijn. Tot deze »groote en hooge" onderneming zouden twee groote legers noodig wezen, van welke het eene aan den kant van *Brabant*, het andere in *Vlaanderen* zou moeten dienen. Nieuwe troepen zouden daartoe gelicht moeten worden voor de vroeger genoemde som van 1.028.097 gulden, waarvan, heette het, drie tonnen gouds zouden besteed worden tot de gewone lichting van 6000 waardgelders, van den eersten Maart af in dienst te nemen. Vooral onder buitenlandsch volk zou men de overige manschappen werven, en zoo doende den vijand beletten zijne legers door nieuwe soldaten te versterken [1]. — Later werd het als een drangreden om *Holland* te bewegen, hare toestemming tot de lichting te geven, gebruikt, dat LAMBOY op onze zuidoostelijke grenzen groote lichtingen voor den Keizer deed [2]. — Zoo was het derhalve de inneming van *Antwerpen*, tot welker uitvoering *Holland* hare vergunning eindelijk voor de toestemming der Provinciën in de uitrusting eener nieuwe vloot tegen *Denemarken* zou verkoopen. 1644—1648.

Dat dit plan *Frankrijk* zeer ter harte ging, bleek uit al de handelingen van den Franschen zaakgelastigde in deze dagen. Den 17[den] Februari (1645) verscheen hij voor de Staten met de mededeeling, dat de Koningin-Regentes alles had toegestaan, wat Hun Hoog Mogenden ten aanzien van den rang en de titels, op welke zij aanspraak maakten, verlangden: dit was, zeide de Graaf D'ESTRADES, een nieuw blijk, hoe zeer de Koningin den roem en het voordeel van dezen Staat behartigde. Dat evenwel die gunst deze bedoeling had, dat de Staten zouden beseffen, hoe zij thans niet konden weigeren, wat *Frankrijk* hen zou verzoeken, bleef niet lang een raadsel: dadelijk toch deed de Afgevaardigde zijne mededeeling volgen door het een en ander, waarin de Koningin begeerde dat de Staten naar haren zin zouden handelen. Vooreerst voegde hij er toen in het algemeen bij, dat zij aan den aanstaanden veldtocht een krachtig deel zouden nemen [3]. Doch eenige dagen later kwam hij met de zaak voor den dag, op welke het voor het oogenblik voornamelijk aankwam. Met verbazing, zeide hij den 25[sten] Februari, ja met onbepaald ongenoegen zag de Koningin, dat Hun Hoog Mogenden, in plaats van haar voldoening te geven na hetgeen zij hun ten genoe- door *Frankrijk* bevorderd.

[1] *Secr. Resol.* 21 Dec. 1644.
[2] *Resol. Stat.-Gen.* 1, 2 Maart, 1645.
[3] *Resol. Stat.-Gen.* 17 Febr. 1645.

1644—1648. gen deed, tegen *Denemarken* een nieuwen oorlog aanvingen, die een groot deel onzer krachten vorderde en alzoo in strijd was met onze alliantie met *Frankrijk*, welke ons verplichtte *al* onze krachten tegen den gemeenen vijand te gebruiken. Voorts, was het eerlijk, dat zij, terwijl hunne Gezanten, gezamenlijk met den Franschen Ambassadeur, over den vrede tusschen *Denemarken* en *Zweden* onderhandelden, vijandelijk zouden optreden tegen het eerste dier Rijken, een bondgenoot van *Frankrijk*, zonder *Frankrijk* daarvan te verwittigen of hetzelve maar in staat te stellen, zijne goede diensten tot bijlegging van het geschil aan te wenden? Wat zou de Christenheid zeggen van zulk een felheid tegen *Denemarken?* God had ons het voordeel gegeven, dat wij den gemeenen vijand zoo ver hadden gebracht, dat hij door nog éénen stoot geheel te gronde gericht zou zijn, en moest die uitkomst dan nu door den eisch van een bijzonder belang in de waagschaal worden gesteld [1]? Sprak men van de verplichting, door de alliantie met *Zweden* opgelegd, de Koningin van *Frankrijk* had meer grond en hooger recht om op de nakoming der alliantie, met haar Rijk gesloten, aan te dringen. Nimmer hadden wij de onzijdigheid met den Keizer willen opgeven, hoezeer de alliantie met *Frankrijk* ons daartoe verplichtte: onze verontschuldiging was onvermogen geweest. Maar thans nu wij, brooddronken, een oorlog aanvingen, bleek het dat het geen onvermogen, maar onwil geweest was, zoo wij *Frankrijk* in zijnen krijg tegen *Oostenrijk* niet ter zijde hadden gestaan, en *Frankrijk* kon ons nu niet meer van de nakoming van dat punt der alliantie ontslaan [2].

In deze taal van D'ESTRADES was het gemakkelijk de stem te herkennen dergenen, die in de Vereenigde Provinciën zelven met leede oogen de uitrusting naar het Noorden aanzagen. Dat D'ESTRADES de man niet was om de inblazingen van den Prins en de aanhangers zijner staatkunde niet te willen opvolgen, bepaaldelijk, waar zij, zoo als hier, niets van hem vergden, dan wat zich met *Frankrijks* belangen verdroeg, — zulks kan men hieruit afleiden, dat hij gunsten van den Prins en de Generaliteit aannam. Juist vóór die krachtige rede had hij verzocht om zijn kolonelstraktement, dat hij tusschen 4 Mei 1641 en 7 November 1642 niet had kunnen verdienen, niettemin te mogen ontvangen. Dit verzoek, als strekkende tegen de bepalingen, die men tegenover andere officieren deed gelden, was afgeslagen; maar »om redenen" was hem de som van 3.350 gulden toegelegd [3].

Hoe het zij, *Holland* liet zich door de inmenging van den Franschen zaakgelastigde niet verontrusten, noch door zijne inderdaad niet weinig beteekenende gronden van haar

---

[1] Het drijven van *Holland*, hoezeer inderdaad in overeenstemming met den eisch eener hooge staatkunde, werd door de partij van den Prins als ingegeven door bekrompen koopmansbelang uitgekreten. Hiervan vinden wij een luid sprekend blijk tot in de *Mémoires de Fréd. Henri* toe (pag. 345).

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 25 Febr. 1645.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 3 Febr. 1645.

besluit afbrengen. — Drie dagen later sprak D'ESTRADES met den Raadpensionaris, en hield hem voor, hoe gunstig de gelegenheid was om *Vlaanderen* te veroveren of immers om de Zuidelijke Nederlanders te dwingen eene onzijdige stelling tusschen *Frankrijk* en dezen Staat in te nemen, in dier voege dat zij den Spanjaard verjaagden en als hij mocht trachten weder te komen, hem afweerden [1]. Van deze redenen gaf de Heer CATS verslag in de Vergadering van *Holland*. In de andere punten nu, wier inwilliging de Fransche Zaakgelastigde verlangd had, gaven de Staten van deze Provincie toe; »dan wat het consent aanging op de desseinen van oorlog, daarover kon men niet tot een besluit komen, vermits verscheidene Leden alsnog alvorens voldoening begeerden op de zaken van *Zweden* en het stuk van de munt" [2]. En dat D'ESTRADES sterk aandrong op antwoord, baatte niet. Wel kwam het verdrag van subsidie tot stand [3], hetwelk strekken moest om de ongerepartieerde troepen te bezoldigen [4], tot wier afdanking *Holland* wel begreep dat thans niet kon worden overgegaan; maar de machtiging, die men wenschte dat de Hollandsche Gecommitteerden zouden bekomen om aan den Franschen Agent een bevredigend antwoord te geven, bleef uit [5]. Dat intusschen de vertegenwoordiger der Fransche Regeering geheel in overeenstemming met den zin van zijn Hof gehandeld had, moest uit eenen in deze dagen ingekomen brief van den jongen Koning blijken [6]. Deze letteren luidden aldus: Bij de gunst, den Staten verleend, voegde hij 1644—1648.

---

[1] Uit hetgeen nog kortlings gebleken was, kon men geenszins de hoop afleiden, dat de Zuidelijke Provinciën zich gemakkelijk tot die rol zouden laten dwingen. In December (1644) namelijk vernam men, dat de Paus aan de Geestelijkheid aldaar vergund had, voor eenen tijd van 5 jaren den tienden penning van hare inkomsten tot den oorlog bij te dragen. — Van onze zijde werd alstoen door den Prins voorgeslagen om de goederen dier Geestelijkheid binnen het bereik onzer wapenen gelegen met gelijke heffing te bezwaren, en door den Raad van State, om den Koning van *Frankrijk* te raden, een dergelijken maatregel te nemen (*Resol. Stat.-Gen.* 14, 20 Dec. 1644. *Resol. Holl.* 14 Jan. 1645).

[2] *Resol. Holl.* 28 Febr. 1645.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 5, 9 Maart, 1645. *Resol. Holl.* 4 Maart, 1645.

[4] In het begin van Februari namen de Staten-Generaal een besluit, dat de ongerepartieerde troepen in die mate moesten verminderd worden, dat zij uit de Fransche penningen ruim konden worden bezoldigd: reikten deze niet toe, dan zouden de Ontvanger Generaal en de Raad van State het meer benoodigde uit eigen beurs daarbij moeten voegen. — Tegen deze laatste bepaling kwam de Raad van State op, en dit was waarlijk niet vreemd. De Raad oordeelde, dat daarmede op hem een blaam werd geworpen, alsof hij betalingen zou doen buiten order, en krachtig en uitvoerig drong hij er op aan, dat de Staten die beleedigende clausule terug zouden nemen. Aan dit billijk verlangen werd voldaan (*Resol. Stat.-Gen.* 9, 15, 21 Febr. 1645).

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 1, 2, 4 Maart, 1645.

[6] Hetzelfde blijkt uit een schrijven van MAZARIN aan D'ESTRADES, bij Mr. GROEN VAN PRINSTERER, *Archiv. de la Mais. d'Or.* p. 136.

1644— 1648. thans die van dit hun zelf te schrijven, opdat dit bewijs zijner goedwilligheid in hunne Registers aangeteekend blijven mocht. Behalve aan de verplichting, welke de diensten der Republiek jegens de Kroon van *Frankrijk* hem hadden opgelegd, hadden de Staten die gunst te danken aan den Prins van *Oranje*, die de belangen van hunnen Staat, trouwens naar den eisch van zijnen plicht, behartigend, hun aanzoek met zooveel warmte had ondersteund, dat hij besloten had het in te willigen. En niet alleen in deze zaak moesten zij de blijken zijner Koninklijke bescherming verwachten: bovendien wilde hij hun gezag helpen uitbreiden over de naburige Provinciën van den gemeenen vijand, opdat deze, verstoken van de hoop om de vereenigde macht van *Frankrijk* en de Republiek te wederstaan, zich aan een vrede, voor de verbondenen even eervol als verzekerd, mocht onderwerpen. Om hem daartoe te dwingen, bereidde hij er zich op voor om hem krachtig den oorlog aan te doen, terwijl zijne Gedeputeerden (te *Munster*) het met hem omtrent een billijk vergelijk eens zouden trachten te worden. Dit voorbeeld noodigde hij hen uit te volgen. — Van den Koning van *Frankrijk* vernomen hebbende wat zij zich in deze zaak aan den Prins verschuldigd moesten rekenen, benoemden de Staten-Generaal eene Commissie bestaande uit de Heeren VAN GENT, CATS en VAN VOSBERGEN om Zijne Hoogheid te gaan bedanken voor de goede diensten door hem aangewend om de Staten de erkenning van den rang te doen verkrijgen, dien (gaven zij te kennen) zij reeds van 's Konings grootvader hadden gekregen [1].

Sinds het tijdstip dat de som tot de groote onderneming was aangevraagd, waren er middelerwijl reeds verscheidene weken vervlogen, en de nog altijd ontbrekende toestemming van *Holland* maakte de tijdige uitvoering van hetgeen ter voorbereiding noodzakelijk was, onmogelijk. Vandaar dat de President der Staten-Generaal, den 8sten Maart — het was de Heer RIPPERDA, — de volgende voordracht deed. Eerst bracht hij de Vergadering op de hoogte met nagenoeg dezelfde beweegredenen, als de Prins in het geheim besogne, den 21sten December, gebezigd had [2], en daarop ging hij dus voort: De lichting, tot welke de meermalen genoemde som was aangevraagd, zou met den eersten Februari geschied hebben moeten zijn: dan ware tevens de lichting voor den vijand voorkomen geworden. Doch *Hollands* weigering om in de levering van die som toe te stemmen, had de uitvoering belet. Nu was de tijd voorbijgegaan en het eerst ontworpen »groot dessein" vervallen. Toch moest het woord, aan *Frankrijk* gegeven, gehouden en tegen half Mei een goed leger te velde zijn. Dus stelde hij voor tot de volgende maatregelen te besluiten, dat tegen den eersten Mei het gewone aantal waardgelders gelicht, en tegen half April de helft van het millioen legerlasten zou opgebracht worden. — Deze twee punten werden daarop aan de Provinciën ter goedkeuring toegezonden. — Maar hiermede liep de zaak niet af. *Holland* kwam op tegen hetgeen de

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 13 Maart, 1645.

[2] Zie hierboven, bladz. 546.

Voorzitter bij de vermelding der beweegredenen aangenomen had, dat deze Provincie de schuld zou dragen van het achterwege blijven van »zeker groot dessein" te voren ontworpen. Niet aan *Holland* zeiden de Gedeputeerden dezer Provincie, maar aan de andere Provinciën, zou zulks met meer waarheid geweten kunnen worden: immers was het onmogelijk, dat dessein uit te voeren, zonder alvorens order te stellen op het verloop van de munt, iets hetwelk die Provinciën tot dusverre verzuimd hadden [1], en voorts was het »meer dan kennelijk", dat »eene uitkomst in het werk van *Zweden* en *Denemarken* te vinden, alle oorlogsdesseins, hoe ook genaamd, in belangrijkheid voor den Staat des Lands, verre te boven ging". Dus moesten die beide zaken, evenzeer als dat dessein worden behartigd. 1644—1648.

Hoe bitter de President er zich ook over uitgelaten had, dat nu het »groot dessein" was opgegeven, dat hem dit niet volkomen ernst was geweest, bleek kort daarna uit eene mededeeling van den Heer D'ESTRADES. Ging het »groot dessein" door, zoo gaf hij te kennen, dan had hij in last, boven het gewone subsidie nog 300,000 gulden te beloven. Dus verzocht hij, dat men tot dat dessein besluiten mocht. — Werkelijk zou er over de bewuste onderneming door de Gecommitteerden met Zijne Hoogheid beraadslaagd worden. Maar van deze taak verontschuldigde zich de Heer VAN VOSBERGEN. — Geen wonder: hoe zou hij, Gedeputeerde van *Zeeland*, hebben kunnen medewerken tot het beramen van een plan, op de verovering van *Antwerpen* gemunt? Zelfs tot de onderhandelingen te *Munster* gaf die Provincie hare toestemming niet, zoo men haar het behoud van den alleenhandel op *de Schelde* niet wilde waarborgen, en was dat voorrecht te behouden, als *Antwerpen* in onzen Staat zou zijn opgenomen? — Na een drietal dagen reeds werd het aanbod der 300,000 gulden aangenomen. Zij zouden betaald worden te *Parijs* op den eersten Mei, en besteed tot lichting van nieuw krijgsvolk, bestemd om in het loopende jaar »eene plaats van zeer groot aanbelang en groot voordeel voor het Gemeenebest" te helpen aantasten. Dit besluit werd echter niet genomen zonder dat de Gedeputeerden van *Holland* lieten aanteekenen, dat in geval hunne lastgevers bij hunne aanstaande bijeenkomst die lichting mochten wraken, men het gelichte krijgsvolk zou laten overgaan in den dienst der Fransche Kroon. Die van *Zeeland* vereenigden zich met deze aanteekening, en verklaarden verder, dat de lichting niet anders dan bij leening behoorde te geschieden. [2]

Binnen eene week besloten de Staten-Generaal het nader traktaat betreffende de

---

[1] Den 6den Maart hadden de Provinciën eindelijk goedgevonden, volgens de bedoeling der Staten van *Holland*, de provisioneele order op het stuk van de munt vast te stellen; doch *Zeeland*, *Friesland* en *Stad en Landen* hadden daarin nog niet duidelijk genoeg bewilligd (*Resol. Holl.* 6 Maart, 1645). Ten slotte echter geschiedde zulks (*Resol. Holl.* 21, 28, 30 Maart; 18 April, 1645).

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 10, 14 Maart, 1645.

1644—1648. 300,000 gulden buitengewoon subsidie met D' ESTRADES te sluiten. Die van *Holland* verzochten nog eenige dagen uitstel, totdat de Staten van hun Gewest den tijd zouden gehad hebben om zich over de zaak te beraden. Die van *Zeeland* verklaarden zich als nog ongelast.[1] Tegenover den Raadpensionaris van *Holland* zette de Prins zijn voornemen nader uiteen, hoe hij dacht voor die buitengewone bijdrage 3000 man in de omstreken van *Maastricht* en van *Rijnberk* en verder op de grenzen te lichten, daarbij, zuinigheidshalve, geen hooger officieren dan kapiteins aan te stellen, en ze in de grenssteden en vestingen te leggen om daartegen andere compagniën te velde te kunnen gebruiken.[2] Dit was wel de manier, waarop de zaak den Heeren van *Holland* smakelijkst kon gemaakt worden. Zoo, scheen het, was er niets tegen het aannemen van eene mildheid uit *Frankrijks* handen in te brengen. D' ESTRADES drong dan ook sterk aan op antwoord, en verlangde spoed, daar hij, zeide hij, op het punt stond om naar *Frankrijk* te vertrekken.[3] Eindelijk besloten de Staten van *Holland* hunne toestemming te zullen geven, doch slechts onder uitdrukkelijke voorwaarde, dat »het werk van *Zweden* en *Denemarken* naar hunnen zin zou worden vastgesteld." Dat de Staten-Generaal op hunne toetreding niet gewacht hadden, om het aanbod aan te nemen, wraakten zij door in het Register der Generaliteit en in dat der Gecommitteerde Raden te laten aanteekenen, dat noch hunne Gecommitteerden ter Generaliteit, noch de Gecommitteerde Raden bevoegd waren geldsubsidiën van uitheemsche Vorsten te ontvangen en tot lichting van nieuw krijgsvolk te besteden, zonder hunne voorafgaande kennis en toestemming.[4]

Holland geeft hare toestemming tot het plan, tegen de toestemming der Provinciën in de uitrusting eener vloot naar het Noorden.

Eerst tegen den 20sten April verkreeg *Holland* genoegzame verzekering, dat haar plan ten aanzien van de Noordsche zaken geenen tegenstand bij den Prins en de Provinciën zou vinden, en het dubbele subsidietraktaat werd ook door *Holland* geteekend. De Heer D' ESTRADES kreeg bij deze gelegenheid eene vereering van 10,000, en zijn Secretaris, JEAN HUET, van 600 gulden.[5]

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 20 Maart, 1645.
[2] *Resol. Holl.* 23 Maart, 1645.
[3] *Resol. Stat.-Gen.* 27 Maart; 15 April, 1645.
[4] *Resol. Holl.* 28 Maart, 15 April, 1645.
[5] *Resol. Stat.-Gen.* 20 April, 1645. Ook aan de Fransche Staatsdienaren te *Parijs* werden bij gelegenheid van het sluiten van de subsidietraktaten, als naar gewoonte, geschenken aangeboden. Zij waren ditmaal bijzonder veel eischend, daar zij verklaarden het aanbod niet aan te nemen, en een hooger bedrag of eenen aankoop bepaalden, waarmede zij verlangden zich vereerd te zien. De Staten willigden hun verlangen in. Toen den 1sten Juni de ratificatie der beide traktaten van wege den Koning van *Frankrijk* inkwam, verklaarde VOSBERGEN van wege de Provincie *Zeeland*, met betrekking tot het traktaat, waarbij het buitengewoon subsidie werd toegestaan, dat hij daarin nooit had toegestemd, en alsnog niet toestemmen kon, vermits de penningen niet waren besteed tot leening, maar tot lichting van nieuw krijgsvolk (*Resol. Stat.-Gen.* 1 Juni, 1645).

Zoo lang had *Holland* ook gedraald met het geven van haar consent in het millioen legerlasten en tot het lichten van waardgelders [1]. Doch alsnu maakte de Provincie geene zwarigheid meer tegen alles wat tot voorbereiding van den veldtocht vereischt was, en de Gecommitteerden te velde werden benoemd [2]. Den 23sten Mei ontvingen de Prins, en drie dagen later ook zijn zoon Prins WILLEM, de Gecommitteerden van de Staten-Generaal, die hun bij het vertrek naar het leger vaarwel zeiden [3]. Den 27sten Mei vertrokken, begaf Zijne Hoogheid zich naar *Breda* [4]. Toen zijn leger aangekomen was waar ter plaatse hij het bescheiden had, beval hij den Veldmaarschalk, den Heer VAN BREDERODE, zich te *Dordrecht* in te schepen met 70 compagniën voetvolk en 18 compagniën ruiterij onder den Prins VAN TALMONT, en zich naar *Rammekens* te begeven, om vandaar naar *Sas van Gend* over te steken. Van hier moest hij in de richting van *Antwerpen*, want op *Antwerpen* was het ditmaal openlijk gemunt, naar *Wachbeek* optrekken en een fortje, *Miseria* genaamd, daar tegenover, aan de andere zijde der *Moervaart*, gelegen, innemen, en er zich zoo goed verschansen, dat hij de plaats houden kon tegen den Generaal BECK, die met al zijne macht bij *Beveren* op korten afstand westelijk van *Antwerpen* gelegen was, ten einde deze stad tegen de plannen van den Prins te beschermen. De veldmaarschalk slaagde in de onderneming [5], en zag weldra het leger van den Generaal BECK tegen hem opdagen en te *Moerbeek* post vatten. Nu begreep de Prins van *Oranje*, dat het tijd was om met zijne troepen *Bergen op Zoom*, waar hij, den 6den Juni van *Dordrecht* vertrokken, intusschen was aangekomen, te verlaten. Dit deed hij en over *Sas van Gend* en *Selsaten* naderde hij BREDERODE met het doel om hem tegen eenen aanval van BECKS leger te versterken en tevens zelf van de gelegenheid, die deze Generaal, den naasten omtrek van *Antwerpen* verlaten hebbende, hem scheen aan te bieden, gebruik te maken en tot *Antwerpen* door te dringen. Voorzeker vleide hij zich, dat zijne verschijning voor de wallen dezer plaats eene beweging daar binnen ten zijnen voordeele zou uitlokken in dier voege, dat hij zonder een langdurig beleg meester van de stad had kunnen worden. Maar nadere kennis genomen hebbende van het punt, hetwelk de Heer van BREDERODE bezet had, bespeurde hij, dat die stelling geene kans aanbood om den Generaal BECK lang genoeg op te houden. De omtrek van het fortje toch was een laag land met eene menigte sloten doorsneden, zoodat hier geene ontwikkeling van eene eenigermate geduchte macht tegenover den vijand mogelijk was.

1644—1648.

Krijgsondernemingen van den Prins.

[1] *Resol. Holl.* 31 Maart; 1, 6, 8 April, 1645. *Resol. Stat.-Gen.* 3 April, 1645.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 21 April, 1645. *Resol. Holl.* 18 April, 1645.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 23, 26 Mei, 1645.

[4] *Resol. Holl.* 26 Mei, 1645. *Resol. Stat.-Gen.* 29 Mei, 1645.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 11 Juni, 1645.

1644—1648. Alzoo keerde de Prins in het midden van [illegible]' ESTRADES te sluiten. Die [illegible] hij eenige dagen naar de aankomst van al zijne ruiterij en[illegible]ten [illegible] hem zoo spoedig niet hadden kunnen volgen, wachten moest. Daar zijn plan om BECK aan de *Moervaart* op te houden mislukt was, zoo moest hij een andere poging doen om dezen veldheer uit de buurt van *Antwerpen* te lokken. Zij bestond hierin, dat hij westwaarts optrok naar *Oost-Eecloo*, alsof hij eenen inval in *Vlaanderen* beoogde en het op *Gend* of *Brugge* gemunt had. Dit, meende hij, kon BECK niet rustig aanzien: deze Generaal zou hem volgen en dus den weg naar *Antwerpen* openlaten. Doch hij vergiste zich: BECK roerde zich niet. Nu trok hij verder westwaarts op naar *Maldeghem* en liet BREDERODE het fort aan de *Moervaart* tegen het laatst van Juli ontruimen en slechten. Thans ten minste, docht hem, zou BECK, al onze macht zoo ver van *Antwerpen* verwijderd ziende, zich van de taak om deze stad en haren omtrek zoo nauwkeurig te bewaken, ontslagen rekenen, en mede westwaarts, het Nederlandsche leger achterna, optrekken, ten einde *West-Vlaanderen* tegen hetgeen de Prins van *Oranje* in den zin scheen te hebben, te beschermen. Maar de vijandelijke aanvoerder was wijzer: hij wist te goed waarom het zijn tegenpartij te doen was, en bleef waar hij was, te geruster omdat de toegang tot *Vlaanderen* door den Hertog van *Lorraine*, welke de vaart tusschen *Brugge* en *Gend* bewaakte, verdedigd werd [1].

Wanneer de Prins van *Oranje* niet bepaaldelijk het oog op *Antwerpen* geslagen gehad had, en niet door verklaring eener, zoo hij zich vleide, machtige partij onder de Brabanders en Vlamen veeleer dan door wapengeweld een voet in de zuidelijke Nederlanden had willen bekomen, — zou het de vraag geweest zijn, of *Vlaanderen* veilig genoeg aan de bewaking van den Hertog van *Lorraine* ware toevertrouwd geweest. Was het waar, dat die Vorst zijnen dienst wenschte te wijden aan den Koning van *Groot-Britannië* tegen de Parlementsgezinden in *Engeland*, en kon hij daartoe niet geraken dan door toedoen van den Prins van *Oranje*, zoo moest hij er naar uitzien, dat deze het doelwit zijner wenschen bereikte, zich met *Antwerpen* een goed deel der zuidelijke Nederlanden zag toevallen, en daardoor tegelijk meester van den toestand in de Vereenigde Provinciën en in staat gesteld werd om eenige duizenden manschappen, bij de bevrediging van het Zuiden alhier niet langer van nut, naar *Engeland* over te zenden [2].

Verstandhouding met den Hertog van *Lorraine*.

[1] *Mém. de Fred. Henri*, p. 346—348. AITSEMA, III. bl. 80.

[2] Dat werkelijk de Hertog van *Lorraine* bestemd was om op die wijze handelend op te treden, ten einde, in verband met de door den Prins gewenschte tusschenkomst van de Nederlandsche Ambassadeurs nevens eene Fransche Ambassade, Koning KAREL tegen zijn Parlement te ondersteunen, zulks blijkt uit de *Archives de la Maison d'Orange*, *t. a. pl.* bladz. 125, 127, 129, 131, 133, 134, 135, 136. Ware de Prins van *Oranje* er in geslaagd, den Koning in zijn gezag te herstellen, hij zou tot loon de hand van den Prins van *Wales* voor zijne dochter verkregen en

Terwijl de Prins van *Oranje* alzoo zijne hoofdmacht naar *Vlaanderen* gebracht had, en het beste gedeelte van den zomer aldaar in eene afwachtende houding doorbracht, was onze Oostelijke grens noch onbedreigd noch buiten gevaar. 1644—1648.

Reeds in het begin van Juni kwam te *'s Gravenhage* het bericht van groote troepenverzamelingen in den omtrek van *Gelder* en *Venloo* [1]. De vijand, scheen het, was er op uit ons ergens een zwaren slag te zullen toebrengen, die in de eerste plaats de Provincie *Gelderland* zou getroffen hebben. Ook was het op aanzoek dezer Provincie, dat de Prins 3000 man zond om den *Rijn* en *de Maas* te bewaken [2]. In het begin van Augustus heette het weder dat het garnizoen van *Gelder* eenige onderneming beoogde [3]. — Doch dit waren bloot geruchten. Maar inderdaad bedenkelijk was het en het getuigde van de groote troepenmacht, over welke de vijand in *Noord-Brabant* te beschrikken had, dat de ingezetenen van *Dalem* (nabij *Gorkum*) zich in den zomer van dit jaar in contributie van den vijand begaven, hetgeen sedert de verovering van *'s Hertogenbosch* nooit geschied was. Wel was deze lafhartigheid dier gemeente in geenen deele gewettigd, naardien zij tusschen twee forten gelegen was en er soldaten van onze zijde genoeg in den omtrek waren; maar van des te meer beteekenis was het feit. Ook werd den Raad van State opgedragen dat schandelijk verdrag met den vijand te doen vernietigen en de aanleggers te straffen [4]. — Nog een ander feit was wel geschikt om verontwaardiging en bezorgdheid te verwekken. Het marktschip van *'s Hertogenbosch* op *Haarlem*, rijk geladen en met 12,000 gulden klinkende munt aan boord, was door eene partij stroopers uit de garnizoenen van *Lier*, *Gelder* en *Herenthals*,

Strooptochten van den vijand binnen onze grenzen.

---

de ontzettende sommen (400,000 kroonen en 300,000 gulden), welke hij den Koning had voorgeschoten, hem als bruidschat zijner dochter toegerekend gezien hebben. — Tegen het einde van het jaar 1644 kwam de persoon van den Hertog met zijne troepen in de Staten-Generaal ter sprake. Toen was het, dat de Hollandsche Gedeputeerden, op grond dat de Hertog den vorigen zomer in dienst van *Spanje* den onzen grooten overlast had gedaan, en dit voorzeker weldra op nieuw zou doen, voorstelden, dat de Staten hunnen Gezant zouden aanschrijven, het Hof in *Frankrijk* op te wekken om de onderhandelingen, strekkende om den Hertog voor *Frankrijk* te winnen, te hervatten. *Gelderland*, dat van de befaamde losbandigheid van des Hertogs krijgsvolk den meesten last had, verlangde, dat de onzen zijne compagniën, toen in het Guliksche, zouden oplichten en verdelgen: dus verzwakt, zeiden de Gedeputeerden dezer Provincie, zou hij te eerder geneigd zijn om zich met de Fransche Kroon te verstaan. — Na beraadslaging werd toen besloten, de zaak aan Zijne Hoogheid over te laten (*Resol. Stat.-Gen.* 8, 12 Dec. 1644). Sedert was de Prins met den Hertog in briefwisseling met medeweten van de Staten. Trouwens dezen behoefden niet beter te weten, of de zaak betrof het handhaven der onzijdigheid tusschen de wederzijdsche troepen (*Resol. Stat.-Gen.* 11, 13 Jan.; 15 Febr. 1645).

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 5 Juni 1645. [2] Aitsema, III. 80. [3] *Resol. Stat.-Gen.* 7 Aug. 1645.
[4] *Resol. Stat.-Gen.* 27 Juli, 1645. *Resol. Holl.* 27, 28 Juli, 1645.

1644—1648. 60 of 70 man sterk, den 21sten Juli, op de hoogte van *Crèvecoeur*, genomen en geplunderd. De schipper was op zijn post doodgeschoten en zes passagiers gevankelijk medegevoerd [1]. — Later nog in de maand October, toen de Prins voor *Hulst* lag, klaagden de Gedeputeerden van *Overijsel* en van het Kwartier *Zutphen*, dat er niet alleen een partij vijandelijke ruiters uit de garnizoenen van *Gelder* en *Stralen* over den Rijn was gekomen en bij lichten dag in het gezicht van *Groenloo* eenige menschen en paarden hadden opgelicht; maar dat, blijkens brieven van de bezetting van *Gelder* aan de kerspellen van de Heerlijkheid *Borkuloo*, de Spaanschen er op uit waren om de Graafschap *Zutphen* onder contributie te brengen en zulks over de aangrenzende streken van *Overijsel* uit te breiden: in afwachting van nieuwe strooppartijen hadden de platteland-bewoners der Graafschap *Zutphen* ooren naar die vernederende voorstellen van den vijand, en de kerspellen van *Borkuloo* hadden reeds een som gelds naar *Gelder* gezonden: eenige plaatsen van *Overijsel* hadden verzocht hetzelfde te mogen doen. — In de eerste plaats waren de Staten-Generaal op het vernemen dezer zaak er op bedacht om den Keurvorst van *Keulen*, als Bisschop van *Munster* en *Paderborn*, aan zijne verplichting te herinneren. Hij had beloofd te zorgen, dat geene vijandelijke benden door de stad *Dorsten* zouden trekken of daar bevordering van eenig vijandig voornemen zouden vinden. En nu had de te *Dorsten* commandeerende Generaal kennis van den doortocht der stroopers gehad, ja hunne paspoorten in oogenschouw genomen. — Dus waarschuwden de Staten den Keurvorst bij hun verzoek om schadeloosstelling, dat zoo hij den Spanjaarden nogmaals doortocht door zijne steden en sterkten verleende, wij daartegen krachtdadige maatregelen zouden nemen. Ook de Munstersche Regeering in het bijzonder kreeg eene dreigende vermaning van Hun Hoog Mogenden. — Maar de geschiktste maatregel was wel, dat men den Prins verzocht een drietal vanen ruiters naar dat oord te zenden. Aan dit verzoek werd echter niet dadelijk voldaan. Althans nog in November klaagden de Overijselsche Gedeputeerden, dat de contributie aan den vijand in *Borkuloo* niet was afgeschaft, en dat ook *Groenloo* gezind was zich tot het opbrengen van oorlogschatting jegens den vijand te verbinden. Ten slotte besloten Hun Hoog Mogenden tot strenge toepassing der plakaten tegen het betalen van contributie aan den vijand [2].

Vijfduizend man tegen *Denemarken* gelicht.

Maar reeds dadelijk in Juni was men er op bedacht geweest om tegen de uit *Gelder* dreigende ondernemingen zekere op dit tijdstip beschikbare troepen te gebruiken. *Holland*, namelijk, had, zoodra deze Provincie de uitrusting tegen *Denemarken* had doorgedreven, vijf duizend man, verdeeld in vier regimenten, in dienst genomen voor

[1] Op de hoogte van *Crèvecoeur* lag een Hollandsch wachtschip; doch de Kapitein trok zich de zaak niet aan. Hij beweerde geen orders te hebben om zich van dien post te verwijderen, en ook gebrek te hebben aan genoegzame zeilen.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 10, 14 Oct.; 7, 20 Nov.; 21 Dec. 1645. *Resol. Holl.* 18 Dec. 1645.

vier maanden, onder de kolonels GOLSTEIN, HINDERSON, SCHOPPE en VAN DER HOEVEN. Tegen den tijd dat deze soldaten ingescheept zouden worden, werden zij in *Arnhem*, *Harderwijk*, *Naarden*, *Muiden*, *Utrecht* en *Amersfoort* ingekwartierd [1]. — Te minder hadden de Staten-Generaal zwarigheid kunnen maken om die lichting toe te staan, vermits de Hollanders, ten einde de middelen te vinden om deze troepen te onderhouden, eene belasting hadden ingevoerd, onder de benaming van veilgeld, door de schepen, die den *Sond* doorzeilden, te betalen [2]. *Zeeland* gaf hare stem niet tot de uitrusting tegen *Denemarken* [3] en weigerde dan ook, zich aan die heffing te onderwerpen, en zoo de Hollandsche Admiraal, toen in *den Sond*, de Zeeuwsche schepen gevankelijk herwaarts opzond op grond van weigering der betaling van het veilgeld, dan kwam *Zeeland* daartegen op met den eisch van schadeloosstelling, die echter de Admiraliteit van *Amsterdam* zwarigheid maakte te geven [4]. — De oorzaak van *Zeelands* tegenstand zal wel aanvankelijk de invloed van den Prins geweest zijn, aan welken zich in deze zaak slechts *Middelburg* en *Zierikzee* wisten te onttrekken [5]. Doch daar Zijne Hoogheid zelve ten slotte aan *Holland* de zaak gewonnen gaf, zoo zal er eene andere reden van *Zeelands* blijvenden tegenstand bestaan hebben, en die zal wel deze geweest zijn, dat de toestemming van den Prins en de Staten-Generaal in de uitrusting tegen *Denemarken* gekocht was door de inwilliging van 's Prinsen aanslag op *Antwerpen*. Daar nu de Provincie *Zeeland* nimmer met eene inlijving van deze stad vrede kon hebben, zoo zal zij ook hare toestemming tot de uitrusting tegen *Denemarken* teruggehouden hebben, ten einde den schijn te mijden alsof zij den Prins ook van haren kant de vrije hand gaf tot eene onderneming, van welke *Antwerpen* het doel was. 1644—1648.

Hoe dit zij, de vijf duizend man, uit het veilgeld onderhouden, werden, daar het niet tot een afzenden dezer troepen naar het Noorden behoefde te komen, binnenslands gebruikt. — Toen in het begin van Juni die dreigende troepenverzamelingen des vijands in den omtrek van *Gelder* en *Venloo* plaats hadden [6], gaven de Staten-Generaal Zijner Hoogheid in bedenking, of het regiment van den Kolonel SCHOPPE, dat van de vier tot den tocht tegen *Denemarken* uit te rusten regimenten reeds gewapend en gemonsterd was en thans in *Gelderland* ingekwartierd lag, niet voor een korten tijd naar den *Rijn* gezonden kon worden, om welhaast vereenigd met het regiment van GOLSTEIN, hetwelk aldaar zijne loopplaats had, de plannen van den vijand te keer te gaan [7]. Het vermoeden lag voor de hand, dat dit voorstel een middel moest zijn om de zending naar den *Sond*

[1] *Mém. de Fred. Henri* p. 346. [2] *Resol. Stat.-Gen.* 7 Mei, 1645.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 27 Mei; 9 Juni, 1645.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 14, 15, 19 Aug.; 7, 12 Oct. 1645. *Resol. Holl.* 5 Oct. 1645.

[5] AITZEMA, III. bl. 3. [6] Zie hierboven bladz. 555. [7] *Resol. Stat.-Gen.* 5 Juni, 1645.

1644—1648. alsnog te verijdelen, en dat er waren, die er werkelijk zoo over dachten, blijkt uit een besluit van Hun Hoog Mogenden, waarbij gelast werd den drukker eener courant te *Amsterdam*, met name JAN VAN HILTEN, te vervolgen, omdat hij een bericht geplaatst had, volgens hetwelk de Hertog van *Orleans* den Prins van *Oranje* verzocht had om zich de nieuw geworven troepen tot zijnen bijstand toegezonden te zien. Dit, beweerden de Staten, was eene onwaarheid, en het bericht had de strekking om de troepen, die geworven waren om naar *den Sond* te stevenen, weder te doen verloopen [1]. — Wat er van dat gerucht geweest zij, die van *Holland* vonden ten minste later geene zwarigheid om de bewuste troepen, zoo lang werkeloos, in den dienst van den Staat te laten gebruiken. Althans omstreeks het midden van Augustus, meldde de Prins, toen te *Maldeghem* gelegerd, dat hij den Kolonel OENEMA met de 16 compagniën, met welke hij hem vroeger naar de kwartieren van *Maas* en *Rijn* had gezonden, ontboden had, om zich in allerijl tot hem in het leger te vervoegen. Zoo zouden *Grave*, *Nijmegen*, *Gennep*, *Emmerik*, *Rees*, *Wezel* en *Rijnberk* min of meer van troepen ontbloot worden. Derhalve was 's Prinsen vraag, of hij de dus verzwakte bezettingen niet zou kunnen aanvullen met eenige van de compagniën, naar den *Sond* bestemd, onder beding dat zij ter aller uur gereed zouden zijn om op de eerste order te vertrekken werwaarts Hun Hoog Mogenden goed zouden vinden. — De Staten willigden dit verzoek onder de gemelde voorwaarde in, en 16 van de 40 compagniën zouden uit de plaatsen, waar zij nu lagen, verlegd worden naar *Nijmegen*, *Grave* en *Wezel*. Slechts *Zeeland* liet, overeenkomstig de houding bij de zaak der lichting dier compagniën door haar aangenomen, bij dit besluit aanteekenen, dat zij zich het gebruik, van die troepen gemaakt, niet aantrok [2]. — Die van *Holland* gingen er te eerder toe over om tot het besluit mede te werken, omdat de officieren dezer troepen zelven te kennen hadden gegeven, dat het hun onmogelijk was ze bijeen te houden, wanneer hun geen werkelijke dienst werd opgedragen [3]. — Intusschen naderde het eind der vier maanden, voor welke zij in dienst genomen waren, en de Kolonels verlangden tegen dien tijd in den dienst over te gaan van eenige andere Mogendheid, mits bondgenoot van onzen Staat, en *Holland*, oordeelende dat de oorzaak, om welke zij waren aangenomen, had opgehouden te bestaan, liet zich dat verlangen welgevallen [4].

Mardijk door de Franschen ingenomen.

Het gerucht, dat de Hertog van *Orleans* hulptroepen van den Prins zou begeerd hebben, moge inderdaad onwaar geweest zijn, zeker is het, dat die Fransche Vorst bij het beleg van *Mardijk* de ondersteuning van de Nederlandsche vloot behoefde en ook verzocht. Den 22sten Juni schreef de Hertog aan de Staten-Generaal, dat hij het beleg

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 3 Juli, 1645. [2] *Resol. Stat.-Gen.* 17 Aug. 1645. [3] *Resol. Holl.* 28 Juli, 1645.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 19, 20, 21 Sept.; 1, 4 Nov. 1645. *Resol. Holl.* 24 Nov. 1645.

om *Mardijk*, een in de duinen bij *Duinkerken* gelegen fort, had geslagen, en alsnu, ten einde zijn voornemen tot een goed einde te brengen, den bijstand van eenige onzer oorlogschepen verzocht. — Hun Hoog Mogenden antwoordden, dat zij reeds voor eene voldoende bezetting der kust gezorgd hadden. En dit mochten zij verklaren. Bij het laatst gesloten traktaat was aan *Frankrijk* plechtiglijk beloofd, de kust nauw bezet te houden, en niet vooral *Holland* en *Zeeland*, zoo als gewoonlijk, maar de Staten-Generaal in hun geheel hadden zich beijverd om dit doel te bereiken [1]. Het verzoek van den Franschen Prins werd ernstig ondersteund door den Prins van *Oranje:* deze wenschte, dat de oorlogschepen, die voor *Mardijk* gezonden zouden worden, bevel mede mochten krijgen om zich naar de orders van den Hertog te richten, en de Staten voldeden aan dit verlangen [2]. Doch toen TROMP door den Hertog verzocht werd, het houten fort, in het laag water onder het geschut van het groote fort gelegen, te bezetten, vraagde de Hollandsche Admiraal naderen last. De Staten antwoordden, dat hij hoe eer hoe beter de inneming van dat fort moest beproeven, en er des noods twee of drie oorlogschepen aan moest wagen. TROMP kweet zich, ook zonder zulk verlies, naar het volkomen genoegen van de Staten-Generaal [3]. Binnen weinig dagen was *Mardijk* door de Franschen ingenomen [4] en het beleg van *Bourbourg* door hen aangevangen, welke plaats hun mede niet lang weerstand bood. *Duinkerken* daarentegen konden zij niet machtig worden, want de toegangen tot deze belangrijke havenstad werden afgesloten door de Generaals PICCOLOMINI en LAMBOY [5]. 1644—1648.

Hoezeer de Hertog van *Orleans* baat bij den bijstand onzer vloot gevonden had, toonde hij zich toch kort daarna niet tevreden. Den 21sten en den 23sten Augustus schreef TROMP van voor *Duinkerken*, dat wanneer hij den Hertog bezocht, deze hem telkens vraagde, waar de 30 schepen waren, die Hun Hoog Mogenden beloofd hadden tot zijnen bijstand op de kust te zenden. Inderdaad, meldde TROMP, had hij op dit oogenblik weder zoo weinig schepen tot zijne bevelen, dat hij, ten ware hem spoedig meer bodems werden toegezonden, of *Duinkerken* of *Ostende* onbezet zou moeten laten. —

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 7, 22, 24 Juni, 1645.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 25 Juni, 1645.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 1, 12 Juli, 1645.

[4] In September (1645) was er sprake van, dat de onzen het fort *Mardijk* op verzoek der Franschen bezetten zouden. Tot herstel van het houten fortje werden Nederlandsche werkbazen door de onzen verstrekt, en later een 50-tal musketiers gezonden om de te zwakke Fransche bezetting van *Mardijk* te versterken. Den 3den December (1645) viel deze plaats door overrompeling op nieuw in de handen van den vijand (*Resol. Stat.-Gen.* 18, 25 Sept.; 10 Dec. 1645. *Resol. Holl.* 16, 27 Sept.; 15 Nov.; 11, 12 Dec. 1645).

[5] *Mém de Fred. Henri*, p. 348.

1644—1648. Op dit bericht sloegen Hun Hoog Mogenden den gewonen weg in: zij schreven aan de Collegies ter Admiraliteit met verzoek en bevel, dat zij toch zorgen zouden, dat de schepen niet langer dan volstrekt noodig was in onze havens toefden. Maar bovendien schreven zij ditmaal aan den Prins, dat hij deze hunne pogingen ondersteunen zou. Aan de bereidvaardigheid van *Holland* haperde het niet. Deze Provincie zeide hare uiterste krachtinspanning toe, »opdat men van *Frankrijks* zijde geen blaam wegens woord- en trouwbreuk beloopen mocht" [1].

De Prins, altijd vervuld met de begeerte om den Engelschen Koning en zijne Gemalin te gelieven, wenschte eenige van onze schepen ten hunnen behoeve gebezigd en tegen de bodems, welke Zijner Britsche Majesteit oorlogsbehoeften toevoerden, niet te streng te werk gegaan te zien. Dit nu was in strijd met den eisch eener stipte bezetting der kust, en TROMP had alle reden om alweder aan de Staten te vragen, hoe hij zich tegenover de Engelschen te gedragen had.

Sommige onzer oorlogschepen door den Prins ten dienste der Koningin van *Engeland* gesteld.

Den 26sten Juni (1645) ontvingen de Staten-Generaal een schrijven van het Collegie ter Admiraliteit te *Rotterdam*, waarin gemeld werd, dat zij, volgens order van Hun Hoog Mogenden, onder anderen Kapitein COULSTER bevolen hadden, met zijnen bodem naar zee op de Vlaamsche kust te vertrekken; doch dat deze ten antwoord had gegeven, dat hij een anderen last had van Zijne Hoogheid. — En geen wonder de Prins had dezen Kapitein ter beschikking der Koningin van *Groot-Britannië* gesteld, en hij was sints een jaar in het bezit eener acte, waarbij hem gelast werd te gehoorzamen aan al wat hare Majesteit hem zou bevelen. Nevens COULSTER wordt nog een ander zeekapitein, FORAN, vermeld, als die bereid was tot den dienst der Koningin. De beide kapiteins zouden hunne schepen mede verleenen tot den overvoer der troepen van den Hertog van *Lorraine* [2]. — Op dat bericht antwoordden de Staten aan het Collegie, dat zij dien kapitein dadelijk naar *den Haag* zouden zenden, in geval hij niet reeds naar zee vertrokken was. Hier gekomen, zou hij zich te verantwoorden hebben, maar, voorzeker om opspraak te mijden, bij den President der Vergadering, toen den Heer VAN VOSBERGEN [3]. — De Admiraal, wien het opperbevel over de bezetting der kust was opgedragen, had dus reden genoeg om nog tegen het einde van Juni nadere verklaring van de Staten te vragen, of hij allen natiën, zonder onderscheid, alle gemeenschap zoo met het fort *Mardijk*, als met *Duinkerken*, moest beletten. Daar zoo wel de Parlementsgezinden, uit naijver jegens *Frankrijk* en de Staten, als de Koningsgezinden, met de Spanjaarden gemeenschap hielden, was die vraag niet van belang ontbloot. — Met betrekking tot de Parlementsgezinden hadden de Staten haar reeds vroeger beantwoord met het bericht, dat men de Parlementsconvooiers, als zij, na onderzocht te zijn, bleken geen oorlogs-

1 *Resol. Stat.-Gen.* 28 Aug. 1645. 2 *Archiv. de la Mais. d'Or.* p. 128, 136.

3 *Resol. Stat.-Gen.* 26 Juni, 1645.

behoeften aan boord te hebben, vrij zou laten. Thans werd deze regel op alle natiën, en dus ook op de schepen der Koningsgezinden toegepast [1]. 1644—1648.

De strijd tusschen de partijen in *Engeland* bleef den Staten ook te *'s Gravenhage* moeite baren, waar zij de tegenstrijdige eischen en klachten van den vertegenwoordiger des Konings en van dien des Parlements hadden te woord te staan. Zoo veel mogelijk poogden de Staten zich onzijdig te houden. Toen er in Februari (1645) sprake was om eenige Engelsche koopvaarders, te *Amsterdam* bevracht, door Nederlandsche oorlogschepen naar *Hull* te doen convooieeren, waarschuwden Hun Hoog Mogenden de Admiraliteit daar ter stede, dat zij de onzijdigheid ontzien en hen niet in moeilijkheden wikkelen zouden [2]. Inderdaad de Koning zou zulks, blijkens den recredentiebrief aan onze buitengewone Gezanten medegegeven, zeer euvel opgenomen hebben. Was zulk een convooi, schreef hij daarin, soms reeds verleend, dan wilde hij gelooven, dat het buiten weten van Hun Hoog Mogenden geschied was. Voor zich vorderde Zijne Majesteit, blijkens dienzelfden brief, dat het hem vrij zou staan, hier te lande allerlei oorlogsbehoeften te koopen en schepen te huren, en dat zijne commissievaarders zich in onze zeegaten van al het noodige zouden mogen voorzien. — Doch, toen Hun Hoog Mogenden kort te voren ter oore was gekomen, dat er, mede te *Amsterdam*, een schip voor den Koning werd uitgerust om tegen de Parlementsgezinden te dienen, gaven zij bevel, de uitrusting te schorsen [3].

Bij dezen toeleg om onzijdig te blijven, moest de bejegening, door onze Gezanten in *Engeland* ondervonden, toch eenige kracht bijzetten aan de redeneeringen van dezulken, die beweerden, dat wij door alliantiën alleen aan den Koning verbonden waren. Immers stak de onheuschheid van het Parlement evenzeer af bij de voorkomendheid, welke de Koning aan die Ambassadeurs had betoond, als bij zijne verzekering dat het aan hem niet gehaperd had, zoo hunne zending vruchteloos was afgeloopen. Het Parlement zelf gevoelde, welken indruk de berichten van het Gezantschap hadden moeten maken, en gaf derhalve aan STRICKLAND eene instructie, geschikt om het gedrag der beide Huizen jegens onze Gezanten te rechtvaardigen, opdat blijken mocht, dat, zoo men onheusch was geweest, daarvoor reden genoeg bestaan had. Dien ten gevolge verzocht die Agent gehoor bij de Staten-Generaal. Maar nauwelijks had BOTHWELL zulks vernomen, of hij verscheen voor die Vergadering om haar te herinneren, dat Zijne Majesteit, zoo Hun Hoog Mogenden den zaakwaarnemer zijner oproerige onderdanen audiëntie verleenden, zulks als eene beleediging en eene schennis van de rechten zijner Kroon en van de alliantie met hen gesloten, ja als een breuke der onzijdigheid ten behoeve zijner tegenpartij moest aanmerken [4]. Dit vertoog had invloed op de Staten-Generaal,

STRICKLAND verzoekt gehoor bij de Staten-Generaal.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 7 Juni; 1 Juli, 1645.
[2] *Resol. Stat.-Gen.* 16 Febr., 1645.
[3] *Resol. Stat.-Gen.* 28 Maart, 1645.
[4] *Resol. Stat-Gen.* 1, 10, 11 Juli, 1645.

1644—1648. en aan den Heer STRICKLAND werd door hen geen gehoor verleend [1]. Wel stemden *Gelderland*, *Holland* en *Friesland* voor de toelating van den Agent; maar de meerderheid bleef er tegen gestemd, te beslister, nadat te weeg gebracht was, dat de Stadhouder van *Friesland* aan de Gedeputeerden dezer Provincie aanschreef, dat zij het verleenen van gehoor hadden af te stemmen [2]. — Nu besloot het Parlement zijnen Agent voor de Staten van *Holland* te doen optreden. Maar mocht eene enkele Provincie rechtstreeksche betrekkingen met eene buitenlandsche Mogendheid aanhouden? In den boezem der Vergadering van *Holland* zelve waren er, die dit ontkenden en gewenscht hadden, dat van wege de Generaliteit aan het Parlement geschreven mocht worden om te verzoeken, dat men zich niet aan enkele Provinciën in het bijzonder zou richten. Doch de meerderheid der Staten van *Holland* wraakte dit en stond er op, als op hun soeverein recht, dat zij brieven en mededeelingen van eene vreemde Mogendheid zouden vermogen te ontvangen [3]. — Zoo verscheen dan de Heer STRICKLAND den 28sten Juli (1645) voor de Staten van *Holland*. Hij had, zeide hij, een geschrift, bij zich, in het Engelsch gesteld; maar was daarbij voorzien van eene Fransche vertaling van dat stuk. Hierop verzocht hem de Raadpensionaris het oorspronkelijk en de vertaling beiden aan de Vergadering over te geven; doch de Agent verklaarde uitdrukkelijken last te hebben het geschrift in de Vergadering voor te lezen. Dit dan werd hem toegestaan, naar de Fransche vertaling, te doen. De strekking was om te staven, dat de Ambassadeurs zich meer Konings- dan Parlementsgezind betoond hadden: eerst na verscheidene weken te *Londen* geweest te zijn, hadden zij zich tot het Parlement gewend, en daarna een geschrift overgeleverd, dat niet in de behoorlijke vormen gesteld was. Later hadden zij zich weder naar *Oxford* begeven op het tijdstip dat de Graaf VAN ESSEX derwaarts met een aanzienlijk leger in aantocht was. Dien Veldheer waren zij, met witte vanen voor zich, tegengetrokken, en hadden gezocht hem tot vrede te bewegen; de Graaf had hen naar het Parlement verwezen, en toen waren zij, met dezelfde witte vanen, naar *Londen* gereisd, waar hunne zonderlinge intrede lichtelijk oproer zou hebben kunnen verwekken, te meer omdat zich onder hunnen stoet lieden bevonden, die anders niet in de stad zouden hebben durven komen. Eerst nu, zes maanden na hunne eerste aankomst, hadden zij het Parlement erkend voor hetgeen het was, doch middelerwijl hadden zij zich door hun gedrag en partijdig schrijven (waarvan het Parlement de bewijzen machtig was geworden [4]) zoo verdacht gemaakt, dat men hierom en omdat het *Schotland* mede betrof, hunne bemiddeling niet had kunnen aannemen [5]. — Na

Hij verschijnt voor de Staten van *Holland* en klaagt over de houding onzer Gezanten.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 15, 17 Juli, 1645.

[2] *Resol. Holl.* 12 Juli, 1645. AITSEMA III, 40.

[3] *Resol. Holl.* 27 Mei, 1645.

[4] *Resol. Stat-Gen.* 9 Aug., 1645.

[5] AITSEMA, III, p. 40.

de voorlezing en overhandiging van dit stuk verzocht de Agent de Staten van *Holland* hunnen invloed aan te wenden, ten einde hem alsnog bij de Staten-Generaal gehoor mocht worden verleend. — Voorzeker had de meerderheid die mededeeling niet ongaarne vernomen: velen mochten lijden, dat de gedragingen van het Gezantschap in zulk een licht werden voorgesteld; maar de Edelen en enkele leden dachten er anders over, en toen reeds verscheidene Heeren de vergadering verlaten hadden, werd door de Edelen en de weinige overgeblevenen goedgevonden, dat de Raadpensionaris den Agent verzoeken zou, aan niemand kopie van het voorgelezen geschrift te geven, veelmin het door den druk gemeen te maken. Dit beloofde de Heer STRICKLAND [1]. Voorzeker echter vernam deze Agent, hoe dat besluit van geheimhouding tot stand was gekomen: althans hij vond geene zwarigheid zijn geschrift niet alleen aan den President van Hun Hoog Mogenden ter hand te stellen [2], maar evenmin het aan *Zeeland* en de andere Provinciën toe te zenden, en weldra kwam het in het Engelsch en het Nederlandsch in het licht [3]. 1644—1648.

Intusschen was (den 24sten Juni, 1645) de slag bij *Naseby* voorgevallen, waar KAREL I verslagen was. Deze uitkomst kon niet missen diegenen in ons vaderland te ontmoedigen, die min of meer bedektelijk voor den Koning partij trokken. Ook de Prins van *Oranje* moest door die nederlaag ter nedergeslagen worden. Zouden de voordeelen, die hij in de Zuidelijke Nederlanden hoopte te behalen, dien Koning ten goede komen, wederkeerig maakte ook het herstel van KARELS zaken een deel uit van de middelen, door welke de Prins zijne grootheid en die van zijn Huis hoopte te vestigen. Hoezeer moet deze Vorst zich dus bij zijne uitzichten en krijgsbedrijven in *Vlaanderen* en *Brabant* verlamd hebben gevoeld! Zijne *Gedenkschriften* getuigen van mismoedigheid, ja van verbittering. — Terwijl hij dan te *Maldeghem* gelegerd was en zich nergens iets opdeed van hetgeen hij hoopte en wachtte, stelde men hem voor (het was, naar AITSEMA's bericht [4] te oordeelen, in het begin van Augustus), nog eene poging te doen om *Antwerpen* op korten afstand te naderen. Hij zou zijn leger te *IJzendijk* inschepen en tot *Kieldrecht* of *Verrebroek* op laten stevenen, waar de Spanjaarden een fort bezaten. Was het getij gunstig, dan kon hij daar zijn, vóórdat BECK er wezen kon om hem te beletten post te vatten. Hoewel nu zijne Hoogheid de vele ongunstige kansen dezer onderneming inzag, besloot hij er toe, voornamelijk om onbillijken beoordeelaren den mond te stoppen. Men liet zich uit, dat hij tot dus verre met een zoo machtig leger niets van belang had ondernomen. Dit oordeel griefde hem, zegt hij, zoo zeer, dat hij liever een bezwaarlijke, ja bijna onzinnige zaak wilde wagen, dan zich te zien laken door een volk, dat hem voor zooveel goed geslaagde feiten erkentelijk behoorde

Verder verloop van 's Prinsen veldtocht.

[1] *Resol. Holl.* 28, 29 Juli, 1645.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 8 Aug., 1645.

[3] AITSEMA, *t. a. pl.*

[4] Bladz. 80.

1644—1648. te zijn [1]. Zoo zou hij dan zijn leger te *IJzendijk* inschepen; maar daar gekomen, bevond men, dat het getijde zoo ongunstig geweest was, en de windstilte zoo groot, dat de schepen, die van *Sas van Gend* moesten komen, nog niet dáár waren: eerst den volgenden dag kwamen de schepen, en dan nog wel slechts voor een gedeelte, te *IJzendijk* aan. Toen liet de Prins een gedeelte der ruiterij scheep gaan, om des anderen daags de rest in te schepen. Maar in dienzelfden nacht kreeg hij bericht, dat de Generaal BECK, zijn plan vernomen hebbende, met een deel van zijne krijgsmacht, te *Verrebroek* was gekomen. Dus was de geheele onderneming verijdeld: want eene landing te wagen onder het kanon des vijands met het vooruitzicht van in de ongunstigste omstandigheden dadelijk slag te moeten leveren, zou een onvergeeflijke opoffering van manschappen, schepen en krijgstuig geweest zijn. Alzoo keerde hij naar *Maldeghem* terug. — Hier bleef hij nog eenigen tijd gelegerd; maar ziende (immers zoo stellen 's Prinsen *Gedenkschriften* den staat der zaken voor), dat de Fransche armée, na de inneming van *Bourbourg*, in *Vlaanderen* was binnengerukt, zonder er iets anders te verrichten dan te plunderen en de akkers te verwoesten, brak hij tegen het einde van Augustus oostwaarts op naar *Oost-Eecloo*. Hier was (volgens AITSEMA's getuigenis) sprake van het opbreken van het geheele leger, daar immers ook de Franschen vóór den winter niets meer schenen te zullen uitvoeren: de Hertog van *Orleans*, zegt de Prins, was naar het Hof te *Parijs* vertrokken, en de Maarschalken DE GASSION en RANTSOU richtten, scheen het, de kleine steden langs *de Lijs* tot hun winterkwartieren in [2]. Wat zou derhalve het Nederlandsche leger langer in *Vlaanderen* doen? Niets kon de Prins er bij winnen dan dit dat hij een deel van den blaam, dien het Fransche leger verdiende, op zich laadde: zoo zou hij, terwijl hij de Brabanders en Vlamen door zachtheid wilde lokken, mede de schuld gekregen hebben van het land uit te mergelen.

Maar vóórdat zijne Hoogheid tot het opbreken besloot, deed zich, onverwacht, zoo het schijnt, de kans op om, waarschijnlijk door verrassching en verstandhouding van binnen, de stad *Brugge* in handen te krijgen. Dit moest natuurlijk zonder de medewerking der Franschen, die intusschen tot *Menen* toe waren voortgerukt, geschieden: eene partij onder de Vlamen wilde zich wel met den Prins en de Nederlanders, maar gansch niet met de Franschen verstaan. Doch *Brugge* zou, volgens de laatste overeenkomst, bij eene verdeeling van de Zuidelijke Nederlanden, tot het aandeel van *Frankrijk*

Hij heeft kans om de stad *Brugge* in handen te krijgen.

[1] *Mém. de Fréd. Henri*, p. 349. Uit den brief van den Kardinaal DE MAZARIN aan D'ESTRADES (in *Archiv. de la Mais d'Or.* p. 143) schijnt te blijken, dat D'ESTRADES degeen is geweest, die den Prins uit spijt tot de onderneming heeft doen besluiten. 's Prinsen ongenoegen was te meer gaande gemaakt, omdat D'ESTRADES, als ware de Prins zelf onwillig of niet meer bekwaam geweest, den jongen Prins het beleid der zaak had willen zien toevertrouwd.

[2] *Mém. de Fred. Henri*, p. 348—350. AITSEMA, p. 80.

behoord hebben. Hoe kon de Prins dan plan maken deze stad te vermeesteren? Op dit punt schijnt hij zich vergenoegd te hebben met eene verzekering van D'ESTRADES, dat de Franschen hunne toestemming zouden geven. Is deze werkelijk verleend, dan heeft de uitkomst bewezen, dat zij slechts voorgewend is geweest: want de inmenging der Franschen wierp het plan in duigen. — Hoe dit zij, den 18den September (1645) verscheen de Heer VAN WIMMENUM, uit het leger gekomen, ter vergadering der Staten-Generaal, waar hij juist het Voorzitterschap waar moest nemen. Hij had eenen brief mede te deelen van D'ESTRADES; maar vraagde vooraf, of hij zijne opening doen zou aan de volle Vergadering of aan Gecommitteerden; dit laatste onder beding, dat zij volmacht zouden hebben om zonder kennisgeving aan de Vergadering een afdoend besluit te nemen. Werkelijk werden Gecommitteerden benoemd, en wel de Heeren BICKER, BEAUMONT, SCHAGEN, CATS, VOSBERGEN, NEDERHORST, ROORDA en NIJKERKE. Dus ontbraken er Gedeputeerden van *Gelderland* [1] en van *Stad* en *Landen*. Aan dezen dan, nadat zij bij plechtigen eed geheimhouding hadden gezworen, maakte de Heer VAN WIMMENUM den inhoud van D'ESTRADES brief bekend. Hij hield de belofte in, dat als de Staten in dit jaar zekere stad [2] innamen, Zijne Majesteit de Koning van *Frankrijk* goedvinden zou dat zij die behielden tot de algemeene verdeeling van *Vlaanderen*, onder voorwaarde dat zij er de uitoefening van den Roomschen Godsdienst zouden vergunnen en niet dulden zouden dat de monniken en geestelijken last leden. — Zoo bleek, op welken voet de overgang van *Vlaanderen* tot onze zijde tot stand zou hebben moeten komen. — De Gecommitteerden, deze mededeeling vernomen hebbende, waren van oordeel dat de verzekering van D'ESTRADES niet voldoende was en achtten het mede bezwaarlijk hun zegel aan die voorwaarde betreffende den Katholieken Godsdienst en de Geestelijkheid te hechten. Maar, voegden zij er bij, begrepen Zijne Hoogheid en de Gedeputeerden te velde, dat de zaak zonder groot gevaar van een veldslag te moeten wagen kon uitgevoerd worden, dan mochten zij de onderneming lijden op hoop en vertrouwen, dat het welslagen een sterken indruk op de Vlamen zou maken en den stoot zou geven aan hunne gemoederen om zich aan het juk van den Koning van *Castilië* te onttrekken [3].

1644—1648.

In weerwil van de vrijheid, door de Staten aan den Prins en de Gedeputeerden te velde gelaten, hoorde men tot even vóór het einde van September niets van de zaak.

---

[1] Die van *Gelderland* verklaarden den volgenden dag, dat zij het onderling niet eens hadden kunnen worden, of zij de opening in de volle vergadering of aan Gecommitteerden gedaan wenschten te zien (*Résol. Stat.-Gen.* 18 Sept., 1645).

[2] Zelfs in de *Secr. Resol.* staat de naam der stad niet uitgedrukt. WIMMENUM schijnt, naar AITSEMA's bericht (bladz. 80) te oordeelen, *Brugge* niet eens aan de Gecommitteerden te hebben aangeduid, maar *Gend* genoemd te hebben. — Bij AITSEMA lezen wij ook, dat binnen de stad wel voor 4 millioenen kerkelijke goederen waren.

[3] *Secr. Resol.* 18 Sept., 1645.

1644—1648.

De Fransche Maarschalken vereenigen een korten tijd hun leger met dat van den Prins.

Daarentegen kreeg men den 29[sten] dezer maand uit het leger de tijding, dat de beide genoemde Maarschalken met een leger van 10,000 man voet- en 6000 man paardevolk aan de vaart tusschen *Brugge* en *Gend* gekomen waren; den post *St. Joris*, bezuiden de vaart, ingenomen, en den Hertog van *Lorraine*, die te *Halteren* op ongeveer gelijken afstand van *Brugge* en *Gend* gelegerd was, gedwongen hadden zich met een deel zijner troepen binnen *Brugge* terug te trekken, en het andere deel met de bagaadje binnen *Gend* te bergen. Nu derhalve de Franschen mede in het spel gekomen waren, en den Hertog van *Lorraine*, die waarschijnlijk den Prins van *Oranje* oogluikend tot zijn doel zou hebben laten komen, gedwongen hadden juist naar *Brugge* te wijken, was het plan van Zijne Hoogheid verijdeld. Hij schreef dan ook aan de Staten, dat de belangrijke zaak, van welke de Heer VAN WIMMENUM melding gemaakt had, en die hij binnen weinige dagen gehoopt had uit te voeren, thans te niet was, vermits de vijand alsnu wakker was gemaakt. — Hij zou zich, schreef hij verder, omstreeks *Mariekerke*, op korten afstand westelijk van *Gend*, met het Fransche leger vereenigen [1]. — Inderdaad het was zaak, dat de Prins zich op wellevende wijze met de Franschen in gemeenschap stelde. Op het bericht hunner aankomst, hem door de Maarschalken toegezonden, en op hun aanbod om hem van dienst te zijn tot hetgeen hij noodig zou oordeelen, zond hij hun dadelijk den Heer VAN BEVERWEERD, Sergeant-majoor, en den Kolonel D'ESTRADES, om hun zijn genoegen over hunne komst te betuigen, en hun te kennen te geven, dat hij zelf niets liever wenschte, dan de gelegenheid om hun van dienst te zijn. Hij ontveinsde niet, dat het plan, hetwelk hij gehad had, alsnu vervallen was; maar stelde nu voor, eene ontmoeting met hen te hebben om te beramen wat te doen. De bepaling van de plaats, waar de ontmoeting zou geschieden, lieten de Maarschalken aan den Prins over, en verklaarden tevens, dat zij niet lang zouden kunnen vertoeven waar zij zich thans bevonden, aangezien zij noch mondbehoeften noch bagaadje bij zich hadden. Alsnu gaf Zijne Hoogheid hun *Mariekerke* als de plaats der bijeenkomst op. Als een goed krijgs- en staatsman had hij bij zich zelven overlegd, of hij van de tegenwoordigheid van het Fransche leger geen partij kon trekken om zijn oorspronkelijk voornemen alsnog uit te voeren en eenen aanslag op *Antwerpen* te wagen. Wel zou hij deze stad thans liever ten gevolge van den overgang van *Brugge* in zijne handen hebben gekregen, en was de hulp der Franschen niet geschikt om zijne medestanders ijverig te maken; maar het kwam er op aan om de vrucht van een ganschen krijgstocht niet geheel te verliezen, en had hij aanvankelijk twee legers verlangd om *Antwerpen* aan onzen kant te brengen, één om den vijand te velde af te leiden, het andere om zelf te handelen, thans had hij inderdaad twee legers tot zijne beschikking. Alzoo besloot hij dan eene proef te doen om *Antwerpen* te winnen. Zijn toeleg was thans, de Franschen,

Nog heeft de Prins hoop, dat hij *Antwerpen* meester kan worden.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 29, 30 Sept. 1645.

zonder hun zijn plan vooreerst bekend te maken, tot het overtrekken van de *Lijs* en *Schelde* te bewegen: had hij hen eenmaal daar, dan zou hij hun de overmeestering van *Antwerpen* als eene gemakkelijke zaak voorstellen, waartoe zij hem, moest hij vermoeden, gaarne de hand zouden bieden. 1644—1648.

Den 28sten September kwam de Prins in den avond te *Mariekerke* aan, waar hij het verlangde onderhoud met de Maarschalken had. Hij sprak met hen af, dat zij met hun leger naar *Menen* terug zouden keeren, maar spoedig met de noodige mondbehoeften en met hun bagaadje, die zij daar hadden achtergelaten, weder zouden komen en wel te *Deinse* aan de *Lijs*, waar de Prins gelijktijdig wezen zou, om, zeide hij, nader met hen te beraadslagen wat te doen. Het is duidelijk, dat de aanvang der uitvoering van dit plan bij de oningewijden den indruk moest maken, alsof de Franschen, door zijnen invloed bewogen, afgetrokken waren. Zoo zij later terug kwamen, kon het heeten, dat zulks buiten zijn weten geschied was, en hij zou intusschen van hunne tegenwoordigheid den verlangden dienst genoten hebben. — Om bij het Spaansche leger te velde geen vermoeden te wekken, dat hij *Antwerpen* weder in het oog had, trok hij zelf, het was den 29sten September, westwaarts naar *Lovendeghem* aan de noordzijde van de vaart naar *Brugge*. Zelfs, daar het toch op een overrompeling aankwam, zond hij des anderen daags een goed deel van zijn bagaadje en wat hij verder niet noodig meende te hebben, naar *Sas van Gend*, hetgeen de Spanjaarden nog meer versterken moest in de meening dat hij het veld ruimde. Maar den eersten October stak hij de vaart op nieuw over en richtte zich op *Deinse*, in de nabijheid van welke plaats hij zich te *Hooidonk* nedersloeg. Het Fransche leger was stipt op den tijd te *Deinse* aangekomen. Den volgenden dag staken het Nederlandsche en het Fransche leger beiden *de Lijs* over, en niet zonder dat op den tocht vrij sterk geplunderd en menig ingezetene gevangen genomen was, verraschte men de Spanjaarden aan den oever van *de Schelde*, boven *Gend*. De vijand week en liet eenige schuiten op de rivier achter, die de onzen tot eene schipbrug aanwendden, waarover de voorhoede den derden October de rivier overtrok. Alsnu vereenigden zich de Generaals BECK, PICCOLOMINI en de Hertog van *Lorraine* te *Gend*. Nu moest de Prins van *Oranje* de Franschen met zijn eigenlijk voornemen bekend maken. Dus zond hij den Kolonel D'ESTRADES, die geheel op zijne hand was, naar de Maarschalken om hun aan te zeggen, dat zoo zij slechts vijf of zes dagen bijeen bleven, hij het beleg om *Antwerpen* zou gaan slaan, waarna hij hun vrij liet zich te begeven werwaarts zij wilden. Zij antwoordden, dat zij onmogelijk verder konden trekken, daar zij alsdan gevaar liepen de plaatsen, die zij op *de Lijs* bemachtigd hadden, weder in de handen der Spanjaarden te zien vallen: het eenige wat zij doen konden was, dat zij dien éénen dag ter plaatse, waar zij zich bevonden, vertoefden en 's Prinsen overtocht over de *Schelde*, beneden *Gend*, ondersteunden. Hoezeer dit den Prins tegenviel, begreep hij toch van dien bijstand, hoe beperkt ook, gebruik te moeten maken, en besloot nog

Hij trekt *de Lijs* en *de Schelde* boven en beneden *Gend* over,

1644— 1648. denzelfden nacht op te trekken en de *Schelde* op dat punt te trachten over te komen; om alsdan, zegt hij in zijne *Gedenkschriften*, door het Land van *Waas* naar *Hulst* te trekken en deze vesting aan te tasten. Werkelijk is alles op de belegering van *Hulst* nedergekomen; maar men mag vermoeden, dat de Prins gehoopt heeft, dat bij zijnen tocht op zoo korten afstand van *Antwerpen* en terwijl het Fransche leger nog dicht genoeg bij *Gend* zou zijn om de Spaansche Generaals aldaar op te houden, zich eene kans zou opdoen om binnen *Antwerpen* te raken. — Derhalve te middernacht vertrokken, kwam hij twee uren na zonsopgang met zijn geheele leger te *Melle* op korten afstand beneden *Gend* aan de *Schelde* aan. De gelegenheid om eene schipbrug over de rivier te slaan, opgenomen hebbende, bespeurt hij aan den anderen oever vijandelijke troepen, die telkens van uit *Gend* versterking zelfs van ruiterij bekwamen. Dus bleek hij den overtocht niet zonder tegenstand te zullen moeten bewerkstelligen. Spoedig week de vijand voor zijn musket- en kanonvuur achter de hoogten in den omtrek, en langzamerhand ruimde hij de plaats. Bij deze gelegenheid werd de Generaal BECK door een musketkogel aan den schouder gewond. In een half uur was de brug gelegd, nadat verscheidenen onzer soldaten reeds met losse schuiten waren overgestoken en de troepen, die zij aan den oever vonden, verjaagd en gedwongen hadden twee kanonnen achter te laten. Binnen vier uren was alles tot den overtocht vaardig, toen de Fransche Maarschalken met eenige weinige manschappen, die, aanvankelijk voor vijanden gehouden, met geweerschoten ontvangen waren, hun vaarwel kwamen zeggen. Nu was het zaak, dat ons leger aan de *Durme* aankwam, vóórdat de vijand daar kon zijn om ons den overtocht over dit riviertje te betwisten. Eerst na verloop van den nacht echter bereikte men *Lokeren*, waar eene brug de beide oevers der *Durme* verbindt. Toch kwam men hier tijdig genoeg aan [1]. Dus van den overtocht verzekerd, liet de Prins zijn leger een tijd lang uitrusten. Het landvolk was op den tocht niet vrij van plundering gebleven. Zelfs *Lokeren* leed in weerwil van het vrijgeleide, dat aan deze gemeente gegund werd, niet weinig overlast.

maar trekt op *Hulst* en slaat het beleg om deze stad.

Niets deed zich intusschen op, dat den Prins afbrengen kon van den tocht naar *Hulst*, en hij trok in die richting op *Stekene*, twee uren bezuiden *Hulst*. Hier vertoefde men eenen nacht; de Prins nam er de ontstelde en verraschte huislieden in zijne bescherming, en daarna betrok het leger zijne kwartieren rondom die goed versterkte stad, met het doel ze te belegeren, niettegenstaande de vijand denzelfden dag, te weten den vijfden October, drie regimenten infanterie in de vesting gebracht had, zoodat alsnu het garnizoen, waarover de Heer VAN HÉNIN bevel voerde, 3000 man sterk was [2].

Was de aanvrage om geld uit het leger reeds vroeger dringend geweest, en had de

[1] *Archiv. de la Mais. d'Orange*, p. 145.

[2] *Mém. de Fréd. Henri*, p. 350—356. AITSEMA, III, bl. 81, 82.

voorstelling van die behoefte als naar gewoonte, den voornamen inhoud der brieven van de Gedeputeerden te velde uitgemaakt, de kosten der werken rondom *Hulst* aan te leggen vereischten nieuwen en ruimeren toevoer van penningen uit *'s Gravenhage.* Nog was door sommige Provinciën de quote in het tweede half millioen legerlasten niet aangezuiverd; tot het derde halve millioen, waartoe de Raad van State eene petitie had ingediend, had nog geene enkele Provincie consent gedragen [1]. Aanvankelijk had *Zeeland* zich dit jaar geheel van legerlasten willen verontschuldigen, en in het midden van Augustus had deze Provincie hare quote in de eerste helft van het millioen toegestane legerlasten nog niet voldaan, misschien wel omdat zij hare medewerking tot de verovering van *Antwerpen* niet wilde verleenen. Hoe dit zij, toen de kans, dat deze stad in 's Prinsen handen zou vallen, verijdeld scheen, was *Zeeland* niet meer onwillig om haar deel in die gelden op te brengen. Den 18den Augustus werd door de buitengewone Zeeuwsche Gedeputeerden, om het gewicht der hangende vraagstukken, nevens de gewone, ter Generaliteit verschenen, betaling beloofd, en weinige dagen later ten minste het aandeel in het eerste halve millioen betaald [2]. Ja, nu met het beleg van *Hulst* het gevaar eener aanhechting, die *Zeeland* duchtte, geweken scheen, was deze Provincie zelfs boven anderen volvaardig in het betalen, en toen de Heer VAN WIMMENUM, uit het leger overgekomen, geklaagd had, hoe uit het overgroote geldgebrek groote onheilen voor den Staat en schande voor de Regeering te wachten was, werd *Zeeland* zelfs, nevens *Holland*, uitgenoodigd om, daar de andere Provinciën steeds achterlijk bleven, in den nood »de hand over het hart te leggen" en eenige penningen voor te schieten. Zelfs was tegen het midden van November *Zeeland* de eenige Provincie, die in het derde halve millioen legerlasten bewilligd had [3]. 1644—1648.

Lang zouden de buitengewone uitgaven voor het beleg van *Hulst* niet duren, daar deze vesting zich binnen den tijd van eene maand overgaf [4].

Met zijn leger van *Stekene* opgetrokken, gaf de Prins den Veldmaarschalk BREDERODE bevel te *St. Anna* post te vatten, op den dijk, die naar *St. Jans Steen* voert. Na zich hier wel verschanst te hebben, moest hij zich meester maken van het fort *Nassau*, aan het groote kanaal, *Hellegat* genaamd, waardoor van dien kant de toevoer te scheep werd verzekerd. Dit fort was, even als een ander, met name *Moerschans* (aan het kanaal van *Saftingen* naar *Kieldrecht*), door middel van verschansingen met de stad

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 8, 17 Oct., 1645. [2] *Resol. Stat.-Gen.* 16 Juni; 18, 23 Aug., 1645.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 24, 28 Oct.; 2, 14 Nov., 1645.

[4] Doch al kwamen er na de overgave geen nieuwe kostbare werken bij, de oude moesten nog betaald worden. Nog bleef het aandringen op geld uit het leger aanhouden, thans, heette het, ten behoeve van degenen, die »hun lijf en bloed gewilliger dan ooit hadden gewaagd" (*Resol. Stat.-Gen.* 7, 16 Nov. 1645. *Resol. Holl.* 16, 17 Nov. 1645).

1644—1648. *Hulst* verbonden. Reeds den dag na zijne aankomst volvoerde de Heer VAN BREDERODE dit bevel, en bovendien maakte hij zich van eenige versterkte punten op den weg naar *St. Jans Steen* meester, in welke laatste plaats de Prins van TALMONT met 20 compagniën ruiters gelegerd werd. De Prins zelf vestigde zich met de geheele overige infanterie te *Klingen*. Daags na zijne aankomst was het leger ook hier behoorlijk verschanst, en ook het fort *Moerschans* ingenomen. Meer moeite kostte de inneming van het fort *Spinola*, op den weg naar *Verrebroek*. Daar had de vijand meer volks in kunnen werpen, en bovendien was het sterker dan de reeds vermeesterde schansen. Eerst den 14[den] October gaf de bezetting zich over, nadat zij door de inneming van het fort te *Kieldrecht*, twee dagen te voren, in het nauw was gebracht.

De vijand, hoezeer de Generaal BECK en de Hertog van *Lorraine* tegelijkertijd dat de Prins voor *Hulst* was aangekomen, boven *Antwerpen* tusschen *Zwijndrecht* en *Burcht* post gevat hadden, deed geen poging om de belegerde vesting te ontzetten. Hij liet den Prins begaan, en achtte het voldoende, zoo *Antwerpen* en de groote Vlaamsche steden rustig bleven.

Den 8[sten] October werden de loopgraven geopend, uit het kwartier van den Prins onder den Kolonnel DE HAUTERIVE, en uit dat van BREDERODE onder den Kolonnel SWARTSENBERG. Het terrein, dat deze laatste voor zich had, bood hem veel voordeelen aan, zoodat hij reeds den 21[sten] meester was van de contrescarp. HAUTERIVE had meer moeilijkheden te boven te komen en daarbij het geschut der belegerden tot zwijgen te brengen. Ten laatste kwam ook hij aan den oever van de gracht der contrescarp aan. Niet zonder verlies van volk geraakte men over deze gracht door middel van eene rijsbrug. Nu wilde de Prins de stadsgracht door middel eener gallerij overgestoken hebben. Doch weldra zag Zijne Hoogheid hiervan af, nadat op het oogenblik dat hij zelf zich naar de plaats begaf, een bom, in het aangevangen werk nedergekomen, niet alleen alles vernield, maar een groot aantal officieren, soldaten en arbeiders had doen omkomen. Dit gebeurde den 23sten, en thans stelde de Prins aan eenige soldaten voor, of het niet mogelijk zou zijn de gracht met takkebossen te vullen. Er liet zich een soldaat vinden, die zulks met twintig makkers voor eene goede som gelds ondernam en binnen den tijd van éénen nacht slaagde. Daar ook BREDERODE, met behulp eener gallerij, de stadsgracht overgekomen was, besloot men zich in den nacht van den laatsten October van de beide kanten op de bastionnen te nestelen. BREDERODE slaagde hierin niet; maar aan den kant van den Prins vatte een Kapitein met 50 man, onder bevel van den Kolonel PICHLER, in den avond van den 2[den] November post boven op het bolwerk, helgeen den vijand deed beseffen, dat zoodra een storm ondernomen werd, alles voor hem verloren zou zijn. Dus verzocht hij over de overgave te mogen onderhandelen, hetgeen door Zijne Hoogheid werd toegestaan [1].

De stad geeft zich over.

[1] *Mém. de Fréd. Henri*, p. 356—360. AITSEMA, III. p. 82. *Resol. Stat.-Gen.* 25 Oct.; 4,

1644—1648.

Op het vernemen van de overgave van *Hulst* besloten Hun Hoog Mogenden, Zijne Hoogheid geluk te wenschen en hem te bedanken voor zijn weder gebleken »vaderlijke zorg, grooten ijver en uitmuntende bemoeiingen, niet zonder levensgevaar aangewend" [1]. Voorts werden de gewone vreugdeteekenen en de mededeeling der overwinning aan onze Gezanten in het buitenland en aan de vertegenwoordigers der vreemde Mogendheden in *den Haag* verordend [2]. — Kort na het midden van November werd het leger opgebroken. Ook de Fransche legers, die in de zuidelijke Nederlanden waren binnengerukt, betrokken aldaar de winterkwartieren [3]. Nog voor het einde van November was de Prins in *den Haag* terug [4].

Bepalingen omtrent de kloosterlingen en de geestelijke goederen in de stad.

Op de uitvoering van zekere artikelen van de capitulatie van *Hulst* vielen aanmerkingen. Bij het 2de artikel was bepaald, dat ten aanzien van de religie en de geestelijke goederen men zich zou hebben te gedragen tot hetgeen door de Staten-Generaal zou worden vastgesteld. Doch er was bijgevoegd: »mits zich een iegelijk gedrage in alle stilligheid en niets aanrichte tegen den dienst der Vereenigde Nederlanden of Hun Hoog Mogenden plakaten op het stuk van de Geestelijkheid uitgevaardigd of nog uit te vaardigen; welverstaande dat de Gereformeerde religie en geene andere in de stad publiekelijk zou worden geoefend." Hiermede was het voortdurend verblijf der geestelijken en kloosterlingen, mits zich van samenspanning tegen den Staat en van openbare godsdienstoefening onthoudende, toegestaan. Inderdaad was het er op toegelegd, dat de geestelijken en monniken, met behoud hunner goederen, te *Hulst* zouden mogen blijven, en de Heer D'ESTRADES had reeds voor den overgang der stad sterk daarop aangedrongen. Hij gebruikte als aanbeveling de kans, dat ten gevolge van die inwilliging andere Vlaamsche en Brabantsche steden de zijde van *Spanje* zouden verlaten en tot onzen Staat overkomen. Men gaf voor, nog altijd de hoop niet op te geven, dat de vroegere manifesten, bij welke vrijheid van godsdienst toegezegd was, eenmaal hunne uitwerking zouden doen. — Tegen dien grond voerden anderen aan, dat wanneer men *Hulst* na

---

6 Nov. 1645. *Archiv. de la Mais. d'Or.*, p. 146, 147, 148. In den brief van CONST. HUYGENS (v. d. 26 Oct.) aan de Prinses treft de uitdrukking, dat hij hoopte dat de contributie van 150,000 franken in het jaar, die het om *Hulst* gelegen land zich reeds verbonden had aan den Staat te betalen, om vrij van overlast van ons leger te zijn, den mond zou stoppen aan zooveel »kwaadwillig, verachtelijk volk, dat zich vermat de daden te beoordeelen van dezulken, die zij niet waard waren te noemen."

[1] Toen echter de President van Hun Hoog Mogenden (toen ter tijd de Heer VAN GENT, uit *Gelderland*) voorstelde de gewone toelage van 42,000 gulden aan den Prins ditmaal te verhoogen, werd hem toch niet meer dan die som toegewezen (*Resol. Stat.-Gen.* 12, 13 Dec. 1645).

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 6 Nov. 1645. *Resol. Holl.* 21 Nov. 1645.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 21, 27 Nov. 1645. [4] *Resol. Holl.* 30 Nov. 1645. AITSEMA, bl. 84.

1644—1648. hare verdediging tot het uiterste, niettemin in de zaak van den godsdienst zulke voordeelen vergunde, men integendeel de andere steden zou aanmoedigen zich ook tot het uiterste te verdedigen, er op rekenende dat zij daarna toch vrijheid van godsdienst zouden kunnen bekomen. — Hoe dit zij, de Zuid-Hollandsche Synode bemoeide zich met de zaak en wendde zich door hare Gedeputeerden tot de Staten-Generaal, met verzoek dat de geestelijken te *Hulst* niet in hunne kloosters gelaten zouden worden. Met dit verzoek vereenigden zich Hun Hoog Mogenden; alleenlijk maakten zij eene uitzondering ten behoeve der nonnen: dezen zouden, mits niet in hare kloosters, te *Hulst* mogen blijven wonen, en uit de inkomsten harer orde onderhouden worden. Voor het overige zouden de inkomsten der kloosters en de verdere geestelijke goederen ten behoeve van de gemeene zaak aan den Staat komen. Ten slotte schijnen echter, waarschijnlijk op nader verzoek van den Resident BRASSET, ook de mannelijke geestelijken bij oogluiking binnen de stad geduld te zijn geworden [1].

Terwijl de Prins van *Oranje*, hoe ook door de Staten geprezen, inderdaad teleurgesteld van den veldtocht terugkeerde, daar hij den prijs niet genoten had, voor welken hij aan de Hollanders zijne toestemming tot hun vijandelijk vertoon tegen de Denen verleend had, was het streven der Hollanders met den gewenschten uitslag bekroond. *Denemarken* toch was door de vereenigde kracht van *Zweden* en de Staten tot de door onzen handel verlangde inwilligingen gedwongen geworden.

Na de voorloopige besluiten van Maart (1645) [2] was, zoodra *Holland* den Prins tot zijne plannen genoegzame voldoening gegeven had [3], een afdoend besluit genomen tot regeling van de maatregelen tegen *Denemarken* en tot wijziging der Instructie, door de in het Noorden achtergebleven Ambassadeurs bij de veranderde omstandigheden te volgen [4].

Den 19den April (1645) werd de wijziging dezer Instructie vastgesteld, en besloten, dat er tot beveiliging onzer koopvaarders, naar *Oosten* en *Noorwegen* bestemd, als ook tegen het geval dat men met de Denen in oorlog zou komen, ten spoedigste 50 oorlogschepen zouden worden uitgerust. Om dit getal te vinden, zouden, behalve de convooiers van de Admiraliteiten en van de Directeurs van het buitengewone convooi naar *Oosten* en *Noorwegen*, zes kruisers, die anders voor de veilige binnenkomst van de retourschepen uit Oost-Indië zorgden, voor zes weken geleend, en 17 schepen van de

Wijziging van de Instructie onzer Gezanten in het Noorden.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 27 Nov.; 4, 9 Dec. 1645. *Resol. Holl.* 21, 28 Nov. 1645. AITSEMA, bl. 84, 85.

[2] Zie hierboven, bl. 543. [3] Zie hierboven, bl. 552.

[4] De volgende bijzonderheden zijn ontleend aan: *Verbael gehouden bij de Heeren* DE WITT, SCHAEP, SONCK *ende* ANDREAE *van de besoignes bij deselve als extraord. Ambassadeurs aende Croonen van Sweeden ende Denemarcken gedaen sedert het ontfangen van haere naerder Instructie, wesende den 10den Mey*, 1645 (In het Provinciaal Utrechtsch Archief).

West-Indische Compagnie en van bijzondere personen gehuurd worden. De vijftig schepen zouden elk met 80 matrozen en 20 musketiers bemand worden, en bovendien zouden 5000 soldaten worden gelicht [1] om des noods als landingstroepen te dienen. Tegen den 15den Mei zouden schepen en troepen gereed moeten wezen. De kosten zouden gevonden worden uit eene belasting, onder den naam van veilgeld te heffen van de schepen en koopwaren, naar *Oosten* en *Noorwegen* gaande en van daar terugkomende, ten bedrage van hetgeen de onzen in 1641 in *den Sond* en in *Noorwegen* aan den Koning van *Denemarken* hadden moeten betalen [2]. 1644—1648.

De gewijzigde Instructie hield in, dat onze Ambassadeurs hunne hoedanigheid van bemiddelaars moesten afleggen, en zich aan de zijde der Zweedschen scharen, om gezamenlijk met dezen herstel van grieven te vorderen, en terwijl men van de Zweden verlangde, dat zij zich niet door de Denen tevreden lieten stellen vóórdat wij voldoening van hen hadden bekomen, zoo ook weêrkeerig niet te sluiten voordat de Zweden voldoening erlangd zouden hebben. Evenwel zouden de onzen met de Zweden slechts voor zoo ver gemeene zaak maken als hunne eischen de scheepvaart en den handel betroffen. Tot onbillijke uitbreiding van landgebied zouden wij niet gehouden zijn den Zweden onze medewerking te verleenen. — En wat zouden onze Gezanten alsnu van den Koning van *Denemarken* vorderen? Dat alles was begrepen in den eisch, dat de belastingen of tollen allerwege geregeld werden volgens het Erftraktaat van *Spiers* van den jare 1544, welk traktaat den Koning geene belasting op de doorvaart door den *Sond*, maar alleenlijk in de havens en rivieren van zijne landen toestond. Daar deze eisch evenwel geene kans had van ingewilligd te worden, zoo was bij de Instructie een geheim artikel gevoegd, volgens hetwelk de Gezanten, in geval van verwerping van dien eisch, er toe mochten komen, den Koning voor de doorvaart door den *Sond* dubbel rozenobelgeld aan te bieden, en zoo ook dit niet voldeed, eene zekere belasting daarvoor te betalen, liefst zoo klein mogelijk, volgens eene lijst of tarief, dat zij daarbij zouden overleggen. Tot die betaling echter zouden wij ons slechts voorloopig voor 30 jaren verbinden: na dat tijdperk zou het Erftraktaat van kracht wezen en zoo geene nieuwe bepalingen gemaakt werden, in volle werking treden. — Voorts zouden de Gezanten bedingen, dat de onderzoekingen onzer schepen in den *Sond* zouden ophouden, en de schippers met het vertoonen van hunne tolcedullen zouden volstaan, alsmede

[1] Zie hierboven, bl. 556.

[2] Zie hierboven, bl. 557. Behalve *Zeeland* kwamen ook de Zweden tegen deze heffing op. De Zweedsche Commissarissen verklaarden onzen Gezanten, dat hunne landgenooten van die belasting vrij dienden te zijn: of was het niet tegenstrijdig, dat men op een tijdstip, waarop men den Koning van *Denemarken* wegens den Sondtol den oorlog aandeed, dienzelfden tol, onder welke benaming dan ook, aan de Hollanders betaalde? (*Resol. Stat.-Gen.* 7 Juli; 14, 23, 30 Nov. 1645. *Resol. Holl.* 23, 28 Nov.; 1, 2, 5, 19 Dec. 1645).

1644— 1648. dat van onze ingezetenen in allen gevalle geen hoogere belasting geëischt zou worden, dan van 's Konings onderdanen. — Wanneer Zijne Majesteit niet te bewegen mocht zijn tot de aanneming der aanbiedingen, tot welke het geheim artikel de Gezanten machtigde, noch ook aan de Zweden voldoening gaf, dan zouden de onzen verklaren, dat Hun Hoog Mogenden hunne wapenen bij die der Zweden zouden voegen, om langs dien weg te verkrijgen, wat door zachter middelen niet te bekomen was geweest, en de volledige werking van het Erftraktaat zou de prijs zijn, om welken wij strijden zouden. Dezelfde verklaring zou gedaan worden, in geval de Koning de vaart op alle of ook maar op eenige Zweedsche havens weder mocht verbieden. — Gedurende de onderhandeling zou door onze ingezetenen geen tol aan de Denen betaald worden: hoogstens zouden onze schippers den Deenschen tolbeambten mogen beloven later te betalen volgens den bij het te sluiten traktaat te bepalen voet. — Wat den handel op *Noorwegen* betreft, zou de voet van het jaar 1628 bedongen worden, en onze handelaars ontslagen worden van de verplichting om slechts bij bepaalde lieden daar te lande hunne inkoopen te doen. Ook op de weigering om de bezwaren, welke onze vaart op *Noorwegen* tot dusverre ondervonden had op te heffen, zou de oorlogsverklaring volgen. Ten slotte waren er nog een tweetal eischen te doen, te weten teruggave aan onze schippers van hetgeen hun, boven den voet van het jaar 1641, in den *Sond*, te veel was afgenomen, en afschaffing van den tol te *Glückstadt*; doch ten aanzien van het eerste punt zou men zich met eene gedeeltelijke teruggave tevreden stellen en des noods van den geheelen eisch afzien, en de weigering van de afschaffing van dien tol op *de Elbe* zou men niet als geval van oorlog aanmerken. Het te sluiten traktaat, eindelijk, zou mede onderteekend moeten worden door den Prins van *Denemarken* en de Rijksraden.

Hervatting der onderhandelingen met *Denemarken*.

Zoodra onze Gezanten van dit berichtschrift voorzien geworden waren, begaf zich de Heer DE WITT naar *Christianopel*, om gezamenlijk met de Heeren SCHAEP, SONCK en ANDREAE aan de Deensche Commissarissen de vereischte opening te doen. Nu omstreeks tien maanden lang, zoo spraken zij, hadden zij zich beijverd, om eene schikking tusschen *Denemarken* en *Zweden* te bewerken, en zoo ver, scheen het, was men thans gekomen, dat *Zweden* zijne eischen, de vrijheid van den handel betreffende, bevredigd zou zien. Derhalve was, naar het oordeel van Hun Hoog Mogenden, nu de tijd gekomen, dat ook zij hunne grieven te berde brachten, opdat zij mede voldoening mochten bekomen. Tot onderhandelingen, strekkende om die voldoening te verwerven, waren zij thans gelast. — Deze inleiding werd door de Deensche Commissarissen beantwoord met de verklaring dat zij tot die onderhandelingen bereid waren, gelijk zij dan ook daartoe van eene procuratie huns Konings voorzien waren. Op hunne vraag, of ook de onzen van eene procuratie waren voorzien, moesten zich dezen eenigszins verlegen gevoelen, daar de Staten verzuimd hadden, hun zulk een stuk toe te zenden, hetgeen de Heer DE WITT

dan ook reeds bij missieve aan Hun Hoog Mogenden onder het oog had gebracht [1]. De Deensche Heeren evenwel stapten over dit bezwaar heen, en nu kwamen de onzen dadelijk met den alles omvattenden eisch voor den dag: het herstel van het Erftraktaat van *Spiers*. De Deenschen, dit vernemende, gaven een eigenaardigen uitleg aan dat traktaat, hetwelk zij het Bourgondische traktaat noemden, als wilden zij te kennen geven, dat het als met Keizer KAREL V aangegaan, door de tegenwoordige Regenten der Nederlanden niet kon ingeroepen worden. Dat traktaat, zeiden zij, sprak niet van den *Sond*, noch gaf vrijdom van eenige tollen, maar bepaalde, dat alom de gewone tollen zouden betaald worden, te weten (dus verklaarden zij die bepaling), zóó als de tollen in den loop der tijden zouden ingevoerd worden: en werkelijk hadden zich de Nederlanders naar den van tijd tot tijd ingevoerden voet gevoegd. — Hiertegen kwamen de onzen op: door gewonen tol had men de tollen, toen ter tijd in gebruik, te verstaan, en had men zich verzwaring van die tollen laten welgevallen, zulks had het oorspronkelijke traktaat niet doen ophouden van kracht te zijn, en was daaraan te wijten geweest, dat het ons tot dus verre aan de noodige macht had ontbroken om ons tegen willekeur te verzetten. — Niettemin bleven de Denen er bij, dat het hun niet mogelijk was, op dien voet eenige onderhandeling aan te vangen: zulk eenen eisch konden zij hunnen Koning niet eens onder de aandacht brengen. 1644—1648.

Des anderen daags (den 15den Mei) herhaalden de Deensche Commissarissen hunne betuiging. Maar op de vraag, of zij over geen middel gedacht hadden om desniettegenstaande in gedachtewisseling te treden, antwoordden zij, dat, zoo de Nederlanders meenden, dat sommige handelsartikelen te hoog waren aangeslagen, Zijne Majesteit wel uit gunst, eenige vermindering zou toestaan. De onzen hervatten, dat hier van geene gunst sprake kon zijn, aangezien wij datgene wat wij verlangden, beschouwden als een recht, op dat Erftraktaat gegrond. Maar, voegden onze Gezanten er bij: best zou zijn, dat er een voet beraamd werd, waarbij geene onderzoekingen onzer schepen noodig zouden zijn, en om zulk eenen voet te vinden, wilden zij eene poging doen, waarvan zij den uitslag zouden mededeelen.

Eerst sloegen de onzen alsnu voor, dat door elk schip, hetwelk, zijnen last niet brekende, door den *Sond* voer, een dubbele rozenobel zou betaald worden, mits blijvende het Erftraktaat in zijn geheel. Doch dit aanbod werd door de Deenschen verworpen: dan, zeiden zij, zouden zij liever geen enkelen penning hebben, daar het niet de moeite waard was, daarvoor ontvangers en beambten aan te stellen. Dus leverden dan de onzen een tarief van tollen in, voor de doorvaart door den *Sond* te betalen, en wel

[1] Later wendden zich de Gezanten andermaal om de vereischte procuraties tot Hun Hoog Mogenden, omdat de Zweedsche Commissarissen verlangden, dat zij zich daarvan zouden laten voorzien.

1644—1648.

voorloopig voor een 50-tal jaren, waarna het traktaat van *Spiers* weder van kracht zijn zou. Bij dezen voorslag voegden zij voorts alle eischen, die hunne Instructie hun voorschreef te stellen. — Deze mededeeling werd door de Deenschen ontvangen met de verklaring, dat men met zulke eischen te doen den Koning in zijne eigene Rijken de wet stelde, en dat zij voor zich den moed niet hadden om ze aan Zijne Majesteit kenbaar te maken. Door deze klacht niet verschrikt, verzochten hen de onzen, hun mede te deelen, welke punten het grootste bezwaar schenen op te leveren. Dit verzoek werd beantwoord met eene minder wanhopige verklaring: zij hadden geenen last om op zulke voorslagen iets aan te bieden, en zouden 's Konings gevoelen inwinnen. — Hadden de Denen hunne mismoedigheid, voor welke waarlijk alle reden bestond, verraden, uit dezen stap bleek, dat zij zich tot de gevorderde inwilligingen ten slotte zouden verstaan. Ook wisten zij, daar hun de Instructie der Nederlandsche Ambassadeurs van den aanvang aan bekend was geweest, maar al te goed, dat zij den tegenstand met eenen oorlog zouden moeten bekoopen. Vandaar dat zij telkens opstoven en zich verontwaardigd en ongeduldig toonden, maar straks daarna, als het op stuk van zaken aankwam, in voegzame uitdrukkingen tot alle inwilligingen overgingen.

Conferenties met de Zweedsche Commissarissen.

Toen onze Gezanten zoo ver met de Deensche Heeren gekomen waren, begaven zich de Heeren SCHAEP, SONCK en ANDREAE den 20sten Mei naar *Suderokra*, om aldaar, vereenigd met den Heer DE WITT, eene bijeenkomst met de Zweedsche Commissarissen te hebben. Reeds den 15den dezer maand had de Zweedsche Rijkskanselier met groote voldoening de ampliatie der Instructie onzer Gezanten vernomen. Het eenige wat den Zweden minder aanstond, was, dat de Staten zich niet onvoorwaardelijk tot een gemeenschappelijken oorlog bereid verklaarden, maar slechts ingeval de Denen den Zweden op het stuk van handel en scheepvaart geene voldoening gaven. Dus verklaarden de Zweden reeds bij deze eerste bijeenkomst, dat, bijaldien de Denen weigerden hun tegen de door hen bezette plaatsen deugdelijke waarborgen te geven, hun de onzen hunne medewerking niet behoorden te onthouden op grond of voorwendsel dat die eisch geen handelsbelang betrof. Bij de twee dagen later met de Zweden te *Cappedorp* gehouden conferentie verklaarden dezen dan ook al dadelijk, dat het door de Denen gedane aanbod van teruggave der kosten en verpanding van eenige plaatsen aan Hare Majesteit, hunne Koningin, niet voldoende was voorgekomen: omtrent het bedrag der som toch zou men zich met elkander moeielijk kunnen verstaan. Voorts zouden zij er op blijven aandringen, dat de Koning van *Denemarken* afstand deed van zijn Koninklijk recht op den *Sond*; dat geene forten zouden worden aangelegd noch pramen gelegd op *den Droogen* [1] (eene ankerplaats in den *Sond*, bezuiden *Koppenhagen*), en dat de Glückstadtsche tol zou worden afgeschaft.

---

[1] *Dragör* (?).

Nu de onzen zich aldus gezamenlijk met de Zweedsche Commissarissen in betrekking hadden gesteld, en de komst der Nederlandsche vloot in den *Sond* elk oogenblik te wachten was, meenden zij, dat dit niet mocht geschieden zonder dat zij tegenover de Denen met woord en daad hunne gewijzigde houding duidelijk deden uitkomen. Dus verzochten zij de Zweden, den Denen eene plechtige verklaring te doen toekomen, dat zij niet zouden sluiten vóórdat den Nederlanders voldoening gegeven was. Dit deden de Zweden, en de onzen gaven tevens te verstaan, dat zij voortaan allen vier op Zweedschen bodem zouden blijven. Bij de onderhandelingen tusschen de Zweden en de Denen zou de Fransche Gezant als middelaar dienen, en hoezeer de onzen rechtstreeks met de Denen wenschten te blijven handelen, wanneer dezen te *Bromsebro* tot hen kwamen, namen ook zij, volgens hunne Instructie, de goede diensten aan, welke de Heer DE LA THUILLERIE hun aanbood om de goede verstandhouding tusschen de partijen te bevorderen. Deze beschikkingen deden zij vergezeld gaan van het volgende schrijven, waarin onze grieven, hoezeer der Denen bereidwilligheid om ons daarop voldoening te geven, van den aanvang aan reeds genoegzaam was gebleken, nogmaals met overleg waren opgesomd: De Staten hadden hunne bemiddeling ten beste gegeven; maar de Koning had intusschen goed gevonden, onze ingezetenen meer en meer te bezwaren, onzen handel op Zweedsche havens te verbieden, enkele kooplieden gevangen te houden en hunne goederen verbeurd te verklaren. Dit hadden Hun Hoog Mogenden niet langer met goede oogen kunnen aanzien, en zij hadden zich deswegens en »wegens andere voorvallen" genoodzaakt gezien, hunne taak als bemiddelaars op te geven. Thans waren zij bereid om nevens de Zweedschen over het herstel onzer grieven in onderhandeling te treden, hopende dat hun wat rechtmatig en redelijk was, zou worden toegestaan, opdat Hun Hoog Mogenden grond mochten hebben om tevreden te zijn, en zulks met alle soort van vriendschap en diensten jegens Zijne Majesteit en Zijne onderdanen behoorlijk te erkennen.

1644—1648.

Gewijzigde houding door de onzen tegenover de Denen aangenomen.

Hoe deze houding, door de onzen aangenomen, den Denen moest aanstaan, laat zich lichtelijk denken. Aan de door hem aanvaarde rol getrouw, had de Heer DE LA THUILLERIE de onzen overgehaald om de Deensche Heeren niet te vergen te *Bromsebro* te komen, maar telkens tot hen te *Christianopel* te gaan. Dit aanbod lieten zij dan ook door hunnen Secretaris den Deenschen Rijkshofmeester doen. Doch deze voer heftig tegen hem uit: men hield hem en zijne mede-Commissarissen slechts op: best ware, dat zij maar naar *Koppenhagen* terugkeerden, daar hun langer vertoef hen slechts tot een spot maakte. Maar met deze levendige woorden was gelukkig de daad niet in overeenstemming. Des anderen daags (den 28sten Mei) kwam er van de Denen tot de onzen eene beleefde uitnoodiging om de onderhandeling te *Christianopel* te komen hervatten. — De onzen antwoordden, dat zij wenschten te wachten totdat hun het oordeel van Zijne Majesteit over den door hen gedanen voorslag en het door hen inge-

1644—1648. leverde tarief bekend zou gemaakt zijn. — Dus sloegen zij de uitnoodiging niet af, maar herinnerden de Denen tegelijk, dat zij zonder omwegen en onverwijld antwoord op hun voorstel verwachtten. — Kort daarna deden hun dan ook de Deensche Commissarissen een tarief van tollen in den *Sond* toekomen, hetwelk grootendeels overeenkwam met het derde der ontwerpen van tarief, hun door Hun Hoog Mogenden toegezonden. Dit was eene groote toenadering; maar daar zij zich met het mindere niet moesten vergenoegen, als zij het meerdere konden verkrijgen, zoo zonden zij hun tweede ontwerp aan de Denen toe, met verzoek dit aan te nemen: dan, zeiden zij, zouden ze samen verder kunnen beraadslagen: met dat tarief, gaven zij voorts te kennen, vervielen dan de honderdste en de dertigste penning, de rozenobelgelden, de vuur- en bakengelden, de defensie-, tol- en welke andere lasten tot nog toe gevorderd waren. — Naar aanleiding van dezen laatsten eisch merkte de Rijkshofmeester aan, dat de vreemdelingen die lasten dienden te dragen: want dat het onredelijk was, Zijne Majesteit ten behoeve van die vreemden zoo veel kosten te laten doen en hem er niets voor te laten genieten: als men dat een en ander afschafte, schafte men alles af. — Had de Nederlandsche Secretaris deze taal van den Deenschen Minister moeten hooren, reeds des anderen daags vernam hij zachtere redenen: men zou het wel eens worden, heette het toen: de Nederlandsche Heeren moesten te *Christianopel* komen: immers waren zij geene vijanden: als vrienden zouden zij behandeld worden, en voor slechte bejegening van de zijde van het gemeen was niet te vreezen. Toch maakten de onzen hunne komst te *Christianopel* afhankelijk van deze voorwaarde, dat de Denen het door hen laatstelijk ingeleverde tarief aannamen. Veel hadden er dezen voor over, dat de onzen te *Christianopel* kwamen: daaraan toch verbonden zij hunne laatste hoop om hen van de Zweden af te scheiden en tot een afzonderlijk verdrag te bewegen. Onaannemelijk toch kwamen hun der Zweden eischen voor. Evenwel konden zij nog niet tot het aannemen van dat tarief besluiten. Hoezeer alzoo aan de gestelde voorwaarde niet was voldaan, besloten de onzen tegen den 5den Juni naar *Christianopel* te gaan. Voorzeker wilden zij den Zweden wel eene waarschuwing geven, dat zij hunne eischen eenigszins dienden te matigen.

De Denen hadden den Zweden tot afkoop van de oorlogskosten het blijvend bezit van *Iemsterland*, eene Provincie op de grenzen van *Zweden* en *Noorwegen* [1], aangeboden, maar dezen sloegen dit aanbod af, en bleven bij hunne vorigen eischen. Tegen het begin van Juni boden de Denen, behalve *Iemsterland*, nog het eiland *Oesel* aan, ten einde de ontruiming der door den vijand bezette plaatsen te verwerven. Maar de Zweden verlangden steeds het behoud van hetgeen zij bezaten, of van een deel daarvan, ten waarborg, dat de Denen hun bij verdrag te geven woord niet breken zouden. Deze

[1] *Jämtland* in *Norrland*.

eisch kwam den Franschen Gezant zoo onredelijk en voor de Denen zoo onaannemelijk voor, dat hij op dit oogenblik aan het tot stand komen van den vrede wanhoopte. 1644—1648

Den 5den Juni dan gingen de Heeren SCHAEP en ANDREAE naar *Christianopel*; de twee anderen bleven te *Suderokra*. Den 7den werden zij het omtrent het tarief met de Denen eens: dezen hadden door het inleveren van een tegenvoorstel, hetwelk de onzen aannemelijk vonden, slechts gezorgd, dat de schijn niet bestaan zou, alsof den Koning de wet werd gesteld. Wat de bijtollen aanging, Zijne Majesteit moest blijven staan op het rozenobelgeld. De vuur-, baken- en defensiegelden zou hij schenken, doch dan ook geen bakenvuren laten branden, noch eenig schip ter bescherming van den handel uitrusten. Het onderhoud der havens kostte den Koning zeer veel: dus moest het havengeld noodzakelijk betaald worden: weigerde men het, zoo zou hij de havens laten vervallen, waarmede trouwens de vreemde schepen het grootste gevaar zouden loopen. Voorts vonden zij goed, dat de *Sond*-tol gedurende 40 jaren op den nu bepaalden voet zou gehouden worden; maar Zijne Majesteit zou in der eeuwigheid niet dulden, dat het Erftraktaat van *Spiers* op de door de onzen verlangde wijze in het te sluiten traktaat vermeld werd. Bleven de onzen daarop staan, zoo zouden zij zulks als een bewijs aanmerken, dat men den oorlog verlangde, hoe veel de Koning, die thans alles tegen zich had, ook wilde toegeven: God, voegden zij er bij, als een rechtvaardig rechter, kon in dezen nood nog voorzien. — De afschaffing van het onderzoek der schepen konden de Denen inwilligen; maar dat onze ingezetenen niet meer zouden betalen dan 's Konings onderdanen, achtten zij onbillijk: immers betaalden dezen belasting in geld en bloed bovendien. Evenwel bij afzonderlijke overeenkomsten, wanneer de onzen den Denen ten onzent gelijk voorrecht beloofden, zou men elkander op dit punt kunnen verstaan. Desgelijks en onder dezelfde voorwaarde zouden de onzen hunnen zin kunnen bekomen ten aanzien van hetgeen zij in *Noorwegen* verlangden: anders meenden de Denen grond te hebben tot de vraag, of men te *Amsterdam* wel zou willen dulden, dat de Koning van *Denemarken* daar wetten voorschreef. — Den volgenden dag kwamen de Deensche Heeren nog een stap nader, daar zij éénen rozenobel op alle geladen schepen lieten vallen, en ook toegaven, dat de Prins van *Denemarken* het traktaat mede onderteekenen zou, op welken eisch zij den vorigen dag het stilzwijgen bewaard hadden. — Den 9den Juni brachtten de Heeren SCHAEP en ANDREAE van het te *Christianopel* verhandelde te *Suderokra* bericht.

De Denen geven den onzen nagenoeg alles toe.

Het was duidelijk, dat, wanneer de onzen niet gehouden waren geweest, niet te sluiten vóórdat ook de Zweden voldoening bekomen hadden, zij tot een bevredigend einde hunner onderhandeling zouden geraakt zijn. Thans echter wachtten zij totdat gebleken zou zijn, dat de Commissarissen der beide Mogendheden elkander eenigszins nader zouden gekomen wezen. Na eenige dagen vernamen zij, dat de Heer DE LA THUILLERIE, zoo het scheen met goedvinden der Deenschen, den Zweedschen had voorge-

1644—1648. Eischen der Zweden den Denen gesteld.

slagen, dat ten waarborg, behalve *Iemsterland* en *Oesel*, de stad *Halmstad* te pand zou worden gegeven. Hierop gaven de Zweden den Denen uit drie voorstellen de keus. De Zweden zouden *Schonen* en *Bleking* behouden, maar van *Halland* afzien, of *Halland*, *Bleking* en *Bohus* behouden, en van *Schonen* afzien, of eindelijk, alleen *Halland* en *Bleking* behouden, en de eilanden *Oesel* en *Gothland* benevens *Iemsterland* bekomen. Daar deze eisch weinig kans had om door de Denen goedschiks te worden aangenomen, zoo besloten de onzen, als ware het om den Zweden eene nieuwe waarschuwing te geven, de beide Heeren, die kortelings te *Christianopel* geweest waren, weder derwaarts te laten gaan om ditmaal alles wat nog onuitgemaakt gebleven was, af te doen. Maar twee dagen, nadat dit besluit genomen was, kwam de tijding, dat de Staatsche vloot, zonder eenige aangifte te doen, den *Sond* was doorgevaren. Zij had evenwel de vlag gestreken en eereschoten gedaan; doch deze waren niet van het kasteel *Kroonenburg*, maar wel van het Deensche Admiraalschip, dat met de Deensche vloot, zestien zeilen sterk, ter reede van *Koppenhagen* lag, beantwoord. Hoe weinig vriendelijk echter de Denen gezind waren, bleek daaruit, dat het vaarwater door verscheiden gezonken schepen en wrakken bij *den Droogen* en op andere plaatsen voorbij de Deensche hoofdstad hoogst gevaarlijk was gemaakt. Slechts door de grootste voorzichtigheid had onze Admiraal zijne vloot voor schade kunnen behoeden. Liever zou hij gehad hebben, schreef hij, dat de Koning hem den doortocht feitelijk belet had. Thans wist hij niet, of hij met vriend of met vijand te doen had. Wel had de Koning het bevel uitgevaardigd, dat zijne onderdanen ons volk, wanneer zij aan land kwamen, geen overlast aan zouden doen, noch hen tot het betalen van tol zouden dwingen; maar niettemin achtte de Hollandsche Vlootvoogd het raadzaam, zijn volk zoo min mogelijk aan land te laten gaan, en toen onze koopvaarders, drie of vierhonderd sterk, elk huns weegs gevaren waren, had hij even benoorden *den Droogen* post gevat om de Deensche Koningschepen bestendig in het oog te houden [1]. Den Vice-Admiraal CATZ liet hij met zijn eskader in de Bocht van *Kuyck* [2] post vatten, en zoo zouden zij beiden voor de veiligheid onzer uit de Oostzee terugkeerende of uit het vaderland aankomende koopvaarders zorgen door ze van post tot post te geleiden. In de Oostzee zelve waren eenige schepen om te kruisen uitgezonden.

De Staatsche vloot komt in *den Sond* aan.

Terwijl de tegenwoordigheid onzer vloot geschikt was om de Denen nog meer te benauwen, werden zij slechts te ijveriger om met onze Ambassadeurs tot een bevredigend einde te komen. De Heer GUNTHER, volgens AITSEMA, een kloek, listig en welbespraakt man [3], kwam de Heeren SCHAEP en ANDREAE reeds op hunne reis naar *Christianopel* te

Nieuwe pogingen der Denen om met de onzen afzonderlijk te sluiten.

---

[1] Hij verzocht later van de Staten van *Holland* de toezending van eenige branders (*Resol. Holl.* 10, 14 Juli, 1645).

[2] *Kiöge bay.*

[3] *Manneken*, zegt AITSEMA, III, bl. 4.

gemoet, met den toeleg om de onzen er toe te bewegen, om wat nog onafgedaan was, alsnu ten einde te brengen. Hij was gewapend met een Memorie van dezen inhoud: De Denen konden niet denken, dat wij de hand zouden bieden tot zulk eene volslagen verdrukking eener bevriende Mogendheid, als hun lot zou wezen, zoo zij de eischen der Zweden moesten inwilligen. In dit vertrouwen vraagden zij, of, wanneer onze handel volle verzekerdheid van al de verlangde voorrechten bekwam, de onzen niet met hunnen Koning wilden sluiten. — Deze Memorie wijzigde het plan der Heeren SCHAEP en ANDREAE niet, en zij reisden door naar *Christianopel*. Bij de hier hervatte conferentie drongen de onzen er op aan, dat onze bloot met ballast geladen schepen vrij van rozenobelgeld zouden wezen. De Denen konden hierin niet bewilligen, en de onzen namen aan, over deze zaak, met nog andere punten van geen overwegend belang, aan Hun Hoog Mogenden te schrijven: in het traktaat zou dan van die ballastschepen evenmin als van de vuren en bakens gesproken worden. Ten aanzien van de vermelding van het Spiersche traktaat gaven de Denen thans toe, dat na afloop der 40 jaren dat traktaat geacht zou mogen worden van kracht gebleven te zijn, en bovendien verklaarden zij te vertrouwen, Hun Hoog Mogenden in het stuk van *Noorwegen* en van de gelijkstelling onzer ingezetenen met de Denen, zooveel mogelijk voldoening te zullen geven. — Doch nu scheen het, was de mate der Deensche inwilligingen, voor het oogenblik ten minste, vol. Toen de onzen van de afschaffing van den Glückstadtschen tol begonnen te gewagen, raakten de Commissarissen weder geheel van hun stuk. Die tol en het beleid op de *Elbe*, zeiden zij, raakten ons niet, maar den Keizer en het Rijk en *Hamburg*. Met deze Stad zou de Koning de zaak zien te vinden, en onze eisch bevorderde de vervulling van onzen wensch in geenen deele. 1644—1648.

Den 22sten Juni kwamen de Deensche Heeren tot nog meer inwilligingen. »Om voor al de wereld Zijner Majesteits genegenheid tot onzen Staat te toonen" zeiden zij, zou de Koning vergunnen, dat onze ingezetenen in alle Deensche landen op gelijken voet als de Denen zouden behandeld worden: nimmer had eenige vreemde natie, zelfs de Wendische Steden niet, zulk een privilegie van *Denemarken* bekomen. Ook vonden zij goed, dat in *Noorwegen* de voet van het jaar 1628 gevolgd werd, totdat met beiderzijdsch goedvinden een andere voet zou beraamd zijn; voorts, dat zou worden teruggegeven wat sinds 1641 te veel aan onze schippers was afgenomen. Alleen op het punt van den Glückstadtschen tol bleven zij staan op het gezegde van den vorigen dag.

Na dit alles vernomen te hebben, keerden de beide onderhandelaars naar *Suderokra* terug. Hier vernam men den volgenden dag van de Zweedsche Commissarissen, dat de Denen geenen van hunne drie voorslagen aangenomen hadden, en boven het vroeger door hen aangebodene slechts *Halmstad* of *Warberg* tot verzekering dat de kosten zouden teruggegeven worden, te pand wilden geven. De Zweedschen verklaarden bij die mededeeling, dat als de Koning niet toegaf, zij den 26sten *Suderokra* zouden verlaten, waar-

1644—1648. De onzen vermanen de Zweden tot matiging hunner eischen.

mede de onderhandelingen feitelijk zouden afgebroken zijn. — Overeenkomstig hun eigen gevoelen en het verzoek van DE LA THUILLERIE, die den eisch der Zweden mede buitensporig vond, verklaarden de onzen te wenschen, dat zij hunne eischen, die te zwaar en onaannemelijk voorkwamen, wat matigen zouden. Wat, dus spraken zij tot de Zweden, wat zouden zij nog meer ellende aanrichten, dan reeds door den oorlog gesticht was? Hadden zij niet reeds genoeg gewonnen? En was het van ons te vergen, dat wij door met hunne halsstarrigheid gemeene zaak te maken, de baat van hetgeen wij van *Denemarken* bedongen hadden, weder lieten verloren gaan? Ons traktaat van 1640 was op het stuk van den handel gegrond, en als beiden Zweden en de Staten op dat stuk voldoening hadden gekregen, waren zij, Ambassadeurs, niet verder gelast. Tevens gaven zij tegenover de Denen te kennen, dat zij het geval als mogelijk stelden, dat, wanneer de Zweden onhandelbaar bleven, wij met hen afzonderlijk sloten: althans lieten zij hen weten, dat zij in dat geval de meening van Hun Hoog Mogenden zouden inwinnen. Van den anderen kant echter vermaanden zij de Denen om ten einde niet alles te verliezen, voor dezen tijd over een en ander bezwaar heen te stappen.

Zekerlijk ook ten gevolge van deze houding, door de onzen aangenomen, kon hun de Fransche Ambassadeur, den 26sten Juni, berichten, dat de Zweden zich wat handelbaarder betoond hadden. De Denen hadden thans, tot goedmaking der kosten, *Iemsterland*, *Oesel* en *Gothland*, en tot waarborg voor eenige jaren *Halmstad* en *Laholm* aangeboden. Konden zij er toe besluiten, zoo verzekerde DE LA THUILLERIE, om geheel *Halland* te pand te geven, dan ware de zaak gevonden. Doch weldra bleek, dat de Zweden zelfs met *Halland*, gedurende 25 jaren als pand bezeten, geen genoegen namen, maar op eene keuze tusschen hunne drie voorslagen bleven aandringen. Dus hadden de onzen op nieuw de gelegenheid om hen tot vredelievendheid aan te sporen. Zulks bleef niet zonder uitwerking, en toen DE LA THUILLERIE op der Zweden laatsten eisch om *Halland* ten eeuwigen dage in hun bezit te krijgen, de opmerking gemaakt had, dat zij het metterdaad voor altijd zouden bezitten, als de Koning van *Denemarken* hun ten einde van die 25 jaren geene even goede zekerheid gaf, betoonden zij zich bereid, naar *Stockholm* om naderen last te schrijven: intusschen zouden de punten, den handel betreffende, waaromtrent de beide oorlogvoerenden het nagenoeg eens geworden waren, op schrift gebracht worden om te zien, of men het ten dezen aanzien geheel eens kon worden, en al vast zouden de onzen met de Zweden in onderhandeling treden tot het opmaken van een traktaat van onderlinge waarborging (*ligue guarantie*), waartoe zij thans, gelijk tot de andere traktaten, met *Denemarken* en *Zweden* te sluiten, volmachten van Hun Hoog Mogenden ontvangen hadden.

Wat den staat der onderhandelingen der onzen met de Denen aangaat, zoo er nog iets door dezen toe te geven was, zij haastten zich te meer om zulks te doen, omdat het den Koning ondragelijk was zich en zijne schepen door onzen Admiraal met zijn eskader

van 25 oorlogschepen in het oog gehouden te zien. Daar men zoo zeer op het punt was om tot eene gewenschte schikking te komen, begrepen de onzen, dat het te bejammeren zou zijn, zoo de elkander met zulk een achterdocht gadeslaande scheepsmachten tot feitelijkheden kwamen. Dus schreven zij aan den Admiraal DE WITT om hem bescheidenlijk te vermanen; zoo veel mogelijk alle botsing te vermijden. De Admiraal antwoordde, dat hij niet goed vinden kon zijne vloot elders te leggen. Ook hielden de klachten der Denen aan: hunne vloot, zeiden zij, zag zich verhinderd uit te loopen; ja, zij hadden den last moeten vernemen, hun door den Hollandschen vlootvoogd gegeven, dat zij hunne brandschepen hadden te verwijderen; maar ook met andere zaken moeide zich de ingedrongen scheepsmacht: want, zeiden zij, als Lubeksche of zelfs Deensche schepen tol wilden betalen, beletten hun zulks de Hollanders, door op hen te schieten. 1644—1648.

Den 6[den] Juli hadden de Denen alles toegestaan wat de onzen maar verlangden. Alleen de vraag betreffende den Glückstadschen tol bleef over: daarover, zeiden zij, werd te *Koppenhagen* met de afgevaardigden van *Hamburg* gehandeld [1].

Den volgenden dag meldde de Fransche Gezant, dat de Denen genoegzaam alles aan de Zweden toegaven behalve deze vier punten: den vrijdom aan de Steden van *Pommeren* en *Mecklenburg* te verleenen; den volstrekten afstand van 's Koning soeverein recht op *den Sond*; den afstand van het recht om forten te bouwen en pramen te leggen op *den Droogen*, en de afschaffing van den tol te *Glückstadt.* Van deze vier punten, zeiden de Zweden, gingen de laatste drie ons evenzeer aan als hen. Doch de onzen merkten daarop aan, dat Hun Hoog Mogenden wel steeds beweerd hadden en nog beweerden, dat de doorvaart door *den Sond* hun naar natuur- en volkenrecht toekwam, maar dat zij niettemin niet gelast waren van den Koning afstand van zijn vermeend recht te vorderen, even weinig als van zijn recht om forten aan te leggen of pramen post te doen vatten, en wat den Glückstadtschen tol aanging, vermits zij daarop niet mochten breken, namen zij genoegen met het verlangde uitstel.

Weinige dagen later verklaarden de Zweedsche Commissarissen den onzen, dat zij goede hoop op vrede hadden; alleenlijk bleven zij op vrijdom van *Pommeren* en *Mecklenburg* en op de afschaffing van den Glückstadtschen tol aandringen. Doch den 15[den] Juli ontvingen de onzen eene missieve van de Deensche onderhandelaars. De vrijheid, berichtten zij daarbij, te voren door de ingezetenen van *Zweden* alleen genoten,

[1] De onzen hadden werkelijk van de Gedeputeerden der drie voornaamste Hanseesteden vernomen, dat de Koning met haar wilde handelen met deze strekking dat zij als de ingezetenen der Vereenigde Nederlanden zouden bejegend worden. De Afgevaardigde van *Hamburg* deelde onzen Ambassadeurs mede, dat hij eene credentie, aan hen gericht, bij zich droeg; doch dat hij hun die niet durfde overhandigen.

1644—1648.

hadden zij op *Groot-Finland*, *Ingermanland*, *Esthland* en *Lijfland* uitgestrekt. Doch nu, meldden zij verder, kwamen de Zweden, daar men op het punt was van te sluiten, met nieuwe eischen aan, en wilden den vrijdom van tollen, te voren door de Denen in *Zweden* genoten, intrekken. — Dit bericht was van eene bedenkelijke beteekenis. Aan den eenen kant was het geschikt om den naijver der onzen op te wekken, daar onze handel de mededinging der thans met *Zweden* gelijk gestelde Gewesten moeilijk scheen te zullen kunnen uithouden, en aan den anderen kant wierp die missieve op de Zweden den blaam van grove onbillijkheid. Werkelijk legden de Denen het er op toe om alsnog de Nederlanders tegen de Zweden in het harnas te jagen en op hunne hand te krijgen. Voor dit doel kwamen zij in dezelfde missieve rondelijk uit: de Zweden, zeiden zij, bleken alzoo de heerschappij over den handel in de Oost-Zee te beoogen, en, vraagden zij, zouden de onzen dan nu eindelijk niet met hen afzonderlijk willen sluiten, daar het den Zweden kennelijk niet om vrede te doen was? — De missieve echter miste op onze Gezanten haar doel. In hun antwoord gingen zij de vrijheid, aan die Gewesten toegestaan, geheel voorbij, en op het andere merkten zij aan, dat zij niet hoopten, dat op dat punt de onderhandeling zou worden afgebroken.

Laatste poging der Denen om de onzen tot een afzonderlijk verdrag te bewegen.

Op Hun Hoog Mogenden, toen zij de gelijkstelling van *Lijfland* en ook van *Pommeren* en *Mecklenburg* met *Zweden* vernamen, maakte dit bericht wel degelijk indruk, in die mate dat zij aan hunne Gezanten over dit punt met bezorgdheid schreven. Doch dezen antwoordden hun, dat zij daarvan zulk een groot gevaar voor onzen zeehandel niet te duchten achtten, en in allen gevalle vertrouwden, dat Hun Hoog Mogenden wel niet zouden goedvinden deswegens tegen de Zweden in oorlog te komen. — En wat de intrekking van den vrijdom van tollen aangaat, deze zaak hadden de Denen zeer onjuist voorgesteld. Want, vooreerst, waren de Zweden niet *nu eerst* met dien eisch aangekomen, en ten anderen verlangden zij, dat de zaak wederkeerig zou zijn en ook de Denen in hun Rijk den vrijdom van tollen zouden intrekken. Verre van onaannemelijk te wezen, had derhalve het verlangen der Zweden de strekking om eene aanleiding tot nieuwe ongelegenheden weg te nemen.

Daar het alzoo den Denen gebleken was, dat de onzen zich er niet toe lieten overhalen om zich van de Zweden af te scheiden, en het hun onmogelijk was, na al wat zij toegegeven hadden, dien toon van beklag tegen de Zweden vol te houden, zoo waren de partijen thans eene schikking zeer nabij. Vooral daar den Zweden werd toegezegd, dat zoo de Glückstadtsche tol gehandhaafd bleef, zij daarvan ontheven zouden zijn. Ten slotte was de teruggave van het Stift *Bremen* het eenige punt, waaromtrent men het nog niet eens was. De onzen beproefden hier eene bemiddeling door voor te stellen, dat de steden en vestingen door de Zweden bezet zouden blijven, maar de Bisschop, zoon des Konings van *Denemarken*, zijne hoedanigheid en titel met een deel der inkomsten zou behouden. Inderdaad werd er deze oplossing op gevonden, daar de Denen

ten slotte genoegen namen met de toezegging, dat, als de Bisschop van *Bremen* zich tot de Koningin van *Zweden* wendde, hare Majesteit hem wel met die waardigheid bekleeden zou [1]. 1644—1648.

Toen nu nagenoeg alles tusschen de Zweden en de Denen gevonden was, en de Denen ook den onzen een bevredigenden voorslag ten aanzien van den Glückstadtschen tol gedaan hadden, zouden dezen zich hebben laten welgevallen het verdrag te *Christianopel* te sluiten, daar de Denen verklaarden in geen geval daartoe te *Bromsebro* te zullen komen. Doch de Zweden achtten het voor de onzen bedenkelijk om hun hierin te believen: het was, zeiden zij, een laatste poging om onze zaak, al was het ook maar in den vorm, van de hunne af te scheiden. Ten slotte gaven de Denen ook in dezen toe, en vonden goed, de zaken ook met de onzen te *Bromsebro* ten einde te brengen.

De traktaten worden gesloten.

Het was den 23sten Augustus, dat aldaar de traktaten tusschen *Zweden* en *Denemarken*, zoowel als tusschen *Denemarken* en de Staten-Generaal geteekend, bezegeld en gewisseld werden. Drie dagen later werd de *ligue guarantie* tusschen Hun Hoog Mogenden en *Zweden* getroffen, en daarbij bepaald, dat terwijl de alliantie van het jaar 1640 na tien jaren ten einde zou loopen, de beide contracteerenden elkander de van *Denemarken* gewonnen voordeelen nog 30 jaren langer waarborgden [2]. Gaarne hadden de onzen gezien, dat, hoezeer zij de rol van bemiddelaars hadden afgelegd, hunne namen niettemin als zoodanig in het traktaat tusschen *Zweden* en *Denemarken* waren vermeld geworden. De Zweden hadden hiertegen geene bedenking; maar de Fransche Gezant en de Deensche Commissarissen verwierpen dien voorslag, en de onzen bleven er niet op aandringen.

Na de nederlaag, hem ook door de onzen toegebracht, zou het van den Koning van *Denemarken* te veel gevergd geweest zijn, den Ambassadeurs der Staten bij een afscheidsbezoek een goed gelaat te toonen. Dus gaven zijne Commissarissen hun te kennen, dat zijne Majesteit belet zou zijn hen te ontvangen, en zij namen bij beleefden brief afscheid. Ook aan de Koningin van *Zweden* schreven zij bij hun vertrek eenen brief,

---

1 Den 25sten September (1645) meldde zich de Deensche Resident te *'s Gravenhage* bij de Staten-Generaal en de Staten van *Holland* aan, en verlangde, dat, vermits de zaak van *Bremen* niet in het traktaat begrepen, maar naar *Stockholm* verwezen was, de Staten aldaar eene overeenkomst betreffende die zaak bevorderen zouden. Bij dezelfde gelegenheid verzocht hij, dat de Graven ANTON GUNTHER en CHRISTIAAN van *Oldenburg* en *Delmenhorst* alsnog begrepen zouden worden in het traktaat tusschen *Denemarken* en onzen Staat, en daarbij dier Graven vrijdom, onzijdigheid en van het Roomsche Rijk erlangde regaliën en hergebrachte rechten gehandhaafd (*Resol. Stat.-Gen.* 25 Sept.; 3, 5 Oct. 1645. *Resol. Holl.* 26 Sept.; 6 Oct. 1645).

2 Het traktaat tusschen *Denemarken* en de Staten, welks inhoud uit de onderhandelingen genoegzaam gekend wordt, is te lezen bij AITSEMA, III, bl. 13—15, en het traktaat van wederzijdsche guarantie tusschen *Zweden* en de Staten, aldaar bl. 15—17.

1644— 1648. hun leedwezen betuigende, dat zij niet in persoon hare »zegevierende handen" konden komen kussen: met geene mogelijkheid, voegden zij er bij, konden zij den roem harer Majesteit naar waarde vermelden, in welke, als door eene ongehoorde zielsverhuizing, tot verbazing van *Europa*, de ziel haars vaders herleefde.

De Heeren SCHAEP, SONCK en ANDREAE, den 27sten Augustus uit *Christianopel* naar *Lubeck* vertrokken, deden verder de reis over land. De Heer DE WITT verliet *Calmar* eenige dagen later en keerde langs denzelfden weg naar het vaderland terug. In de Hanzesteden, vooral te *Hamburg*, en elders op de reize werden de Gezanten met de hoogste eer bejegend [1]. Den laatsten September en den 2den October (1645) deden zij van hunne zending verslag in de vergadering van Hun Hoog Mogenden.

[1] De Heer DE WITT kreeg te *Hamburg* honderd dukaten tot een zilveren lampet, in dank voor zijne bemoeiingen ter zake van den Glückstadtschen tol. — In het vorige jaar (1644) had *Hamburg* in vereeniging met *Bremen* zich bij de Staten aangemeld met verzoek om vernieuwing van de alliantie van het jaar 1616. — *Lubeck*, als gelegen aan de Oost-zee en sedert eenige jaren op een goeden voet met *Denemarken* staande, hield zich nog terug. — Bij de conferenties, tot de vernieuwing der alliantie strekkende, maakte de bepaling van de quote, door de beide Steden bij gemeenschappelijken oorlog te betalen, het grootste punt van geschil uit. De Staten zouden gewenscht hebben, dat zij ditmaal ook tot de Spaansche oorlog, die bij de vorige alliantie stilzwijgend uitgezonderd was, hare quote zouden opbrengen. Immers stond het belang, dat de Nederlanders bij het verbond hadden, niet gelijk met dat, hetwelk *Bremen* en *Hamburg* daarbij hadden. De eerste dezer Steden hoopte daardoor tot de afschaffing van den Oldenburgschen tol, *Hamburg* tot die van den Glückstadtschen tol te geraken. Die tollen gingen den Nederlanders niet in gelijke mate aan; ja eene kleine belemmering van den handel der beide Steden kon hunnen handel niet anders dan bevorderlijk zijn. Vandaar dat de onderhandeling vrij lang bleef slepen. — Het was ook de naijver van de Vereenigde Nederlanden, die hen *Hamburgs* verzoek deed afslaan, om in de traktaten met *Zweden* en *Denemarken* begrepen te worden, een verzoek, dat zij aan de zwakkere Graven van *Oldenburg* toestonden. — Een andere reden, die het tot stand komen der vernieuwing van de alliantie vertraagde, was de eisch van onze zijde, dat de openbare oefening van den Gereformeerden Godsdienst in het Luthersche *Hamburg* zou worden toegestaan. — Reeds gaf het aanstoot, dat SCHRASSERT in zijn huis, hetwelk, aan de Gereformeerden van *Altena* toekomende, door hem kosteloos bewoond werd, niet alleen voor zijn gezin, maar ook voor anderen liet prediken. — Slechts de vrees, dat het een ongunstigen indruk zou maken, zoo de Gezanten der beide Steden onverrichter zake terugkwamen, bracht te weeg, dat zij ten laatste door een onbepaald aanbod van bijstand in geval van gemeenschappelijken nood en ongeneigdheid tot een alliantie, die er bij *Holland* bestond, overwonnen. Zoo kwam eindelijk het traktaat den 4den Augustus (1645) tot stand. Geene bepaling omtrent den Gereformeerden Godsdienst was daarin opgenomen (AITSEMA, II, bl. 971, 1004—1006. III, bl. 63—65. *Resol. Stat.-Gen.* 13, 17 Sept; 8, 15, 19, 21 Oct.; 2 Dec. 1644. *Resol. Holl.* 23 Sept.; 1, 14, 17 Dec. 1644. *Resol. Stat.-Gen.* 28 Jan.; 17 Febr.; 19 Mei; 8, 10 Juni; 5, 6, 11, 31 Juli; 9, 10 Aug.; 3 Oct. 1645. *Resol. Holl.* 3. 31 Maart; 4, 13 April; 5 Mei, 1645).

Kort daarna kregen de Staten een bericht van hunnen Resident VAN KRAKAU, gedagteekend den 23[sten] September uit *Elseneur*, behelzende, dat de Admiraal DE WITT met zijn vloot aldaar nog op de reede bleef liggen, en de schepen onzer landgenooten zonder tol liet doorvaren. De Denen, meldde hij er bij, vonden dit feit onverklaarbaar, en konden niet denken, dat Hun Hoog Mogenden daartoe last gegeven hadden. Inderdaad hadden onze Gezanten dadelijk nadat het traktaat geteekend was, den Admiraal daarvan kennis gegeven, en hem doen gevoelen, dat thans vooral niets dan vriendschapsbetoon jegens de Denen te pas kwam. — Doch aan de Gezanten kwam het niet toe om den Admiraal, die zijne instructiën te volgen had, bevelen te geven. Hoe dit zij, op dat bericht van KRAKAU drongen de Gedeputeerden van *Holland*, tot dit doel met eenige buitengewone Gedeputeerden versterkt, op DE WITTS terugroeping aan: zijn langer vertoef in *den Sond* kon niet anders dan achterdocht wekken: slechts zooveel schepen behoorde hij achter te laten als tot convooi van de koopvaarders herwaarts noodig waren. — Grond van achterdocht was er voor de Denen alleszins. Immers konden zij meenen, dat nu bij het laatste traktaat aan *Lijfland* geheel, en aan *Pommeren* en *Mecklenburg* voor 't grootste deel vrijdom van den Sondtol verleend was, de Nederlanders om de mededinging met de dus begunstigden uit te kunnen houden, zich aan de betaling van dien tol wilden onttrekken. TANCKEN beijverde zich om in een opzettelijk vertoog te bewijzen, dat die mededinging niettemin wel uit te houden was; maar van den anderen kant wilde hij toch het door hem aangenomen feit niet verkleinen, dat zoowel de Nederlanders als de Denen voortaan in de Oostzee van den willekeur der Zweden afhankelijk waren. Dit feit toch moest hem dienen om de Staten tegen de Zweden op te zetten en alzoo den weg tot eene tegen dezen min of meer vijandige aansluiting tusschen zijnen Koning en de Staten te banen [1]. — Naarmate het zaad van wantrouwen tegen *Zweden*, door *Denemarken* gestrooid, een williger bodem bij velen vond, moest men te geneigder zijn om den Admiraal DE WITT terug te roepen. In het begin van December (1645) was de Admiraal dan ook hier te lande terug. Wegens de goede diensten, door hem bij deze gelegenheid bewezen, werd hij vereerd met een gouden ketting ter waarde van 1200 gulden met een gouden medaille daarbij [2]. — Veel ernstigen aandrang had *Holland* nog noodig, eer dat al de Provinciën het met *Denemarken* gesloten traktaat geratificeerd hadden. Toen de tijd, binnen welken de ratificatie moest plaats grijpen, reeds zoo goed als verstreken was, wilde die Provincie haar al vast ter verzending gereed gemaakt hebben, hoezeer nog niet alle Provinciën zich verklaard hadden. *Zeeland* kwam krachtig op tegen die ratificatie, bij meerderheid

1644—1648.

De vlootvoogd wordt uit den *Sond* teruggeroepen.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 9, 12, 19 Oct. 1645. *Resol. Holl.* 15 Nov. 1645.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 5, 22 Dec. 1645. *Resol. Holl.* 11, 21 Dec. 1645. De Admiraal bracht bericht mede aangaande de groote gevaren, aan welke onze schepen waren blootgesteld ten gevolge daarvan dat de bakenvuren op de gewone plaatsen niet meer brandden.

1644—1648. van stemmen bepaald [1]. De Hollandsche Gedeputeerden bevolen JAN DE WITT, die de Ambassade naar *Zweden* als secretaris vergezeld had, ter overbrenging der ratificatie aan [2]. Doch zij werd den Resident KRAKAU ter overhandiging toegezonden [3]. De ratificatie van de *Ligue guarantie*, die eerst binnen zes maanden moest volgen, hoezeer door den Deenschen Resident tegengewerkt [4], kreeg mede haar beslag.

Terwijl zich de Staten aldus in het Noorden ondubbelzinnig aan de zijde der Zweden geschaard hadden, bleven zij niet dan met matiging opkomen tegen den overlast, bij voortduring door der Zweden bondgenooten, de Hessen, aan *Oost-Friesland* aangedaan.

Staat van zaken in *Oost-Friesland*. Omstreeks den bestemden tijd [5] verschenen te *'s Gravenhage* Afgevaardigden van den Graaf, en van de Stenden van *Oost-Friesland*. Van de drie Afgevaardigden der Stenden vertegenwoordigde de eerste (de Heer HANE) de Ridderschap. Doch dit Lid der Stenden was verre van in zich zelve eendrachtig te zijn. De meerderheid der Ridderschap was tegen den Graaf aangekant en hield veeleer de zijde der Stad *Embden*. Zij zond afzonderlijke vertegenwoordigers in de Heeren KNIPHUIZEN en DEEPENBROEK. Deze Heeren vonden geen gunstig onthaal bij die staatslieden, welke den Prins naar de oogen zagen, maar des te meer bij die van *Holland*, die de bedoelingen van den Graaf verdachten, en van zijne verstandhouding met den Prins niets goeds verwachtten. Op dezen grond werkten zij den Graaf en zijnen aanhang tegen, en dat met zulk eenen uitslag, dat de ministers van den Graaf dikwijls te kennen gaven, dat de verbintenis tusschen hunnen jongen Graaf met de dochter van den Prins hunne zaken meer nadeel dan voordeel deed. De voorstanders van den Graaf drongen, als naar gewoonte, op ontruiming van hun Gewest door de *Hessen* aan. Die van *Embden*, daarentegen, gaven te verstaan, dat, zoo men zich over den vermeerderden druk, door dat vreemde krijgsvolk het land aangedaan, beklaagde, men beginnen moest met te zorgen, dat de Graaf zijn krijgsvolk afdankte, daar 's Graven krijgsmacht den Hessen oorzaak gaf om hoogere eischen te doen [6].

In het begin van Maart (1645) verzocht de Graaf in persoon gehoor bij de Staten-Generaal. Het werd hem verleend, en den 8sten van die maand verscheen hij voor deze Vergadering, vergezeld van vier Afgevaardigden uit de Stenden van *Oost-Friesland*, waaronder de Stad *Embden* niet vertegenwoordigd was. Bij monde van zijnen Raad WITFELD werd het volgende gesproken: Met den laatsten der loopende maand liep de

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 17, 23 Nov.; 5, 13, 18, 20, 22, 28 Dec. 1645. *Resol. Holl.* 1645, bl. 258. 15, 27 Nov.; 20, 21 Dec. 1645.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 23 Dec. 1645.

[3] *Resol. Holl.* 21 Dec. 1645.

[4] *Resol. Holl.* 8 Dec. 1645.

[5] Zie hierboven, bladz. 488.

[6] AITSEMA, III, 41. *Resol. Stat.-Gen.* 4, 7, 16 Jan.; 25, 28 Febr. 1645. *Resol. Holl.* 1 Maart, 1645.

wapenstilstand ten einde, gedurende welken men het omtrent de ontruiming van het Land door de Hessen eens zou worden. De gronden, tegen die ontruiming aangevoerd, waren denkbeeldige redenen van Staat, en zoo men ook praktische gronden wilde doen gelden, beriep men zich op de beweerde oneenigheid tusschen den Graaf en de Stenden. Hiertegen gold, dat er wel eene minderheid, ja, een Lid, de Stad *Embden*, was tegen den Graaf, maar dat besluiten, met de meerderheid genomen, geldig waren. Over die minderheid had men zich met grond te beklagen. Van de oorlogsschatting, die honderd-duizenden Rijksdaalders zou beloopen, had de Stad *Embden* zich door afzonderlijke verdragen, en enkele Edelen bij bekomen *souvegarden* weten te vrijwaren. Mede op grond, dat haar bij de landverdediging, die de Graaf wilde regelen, het opperbewind niet werd toegestaan, meende *Embden* haren Landsheer te mogen verzaken en zich van de andere Leden der Stenden te mogen afscheiden. Maar de ontruiming was eene noodwendigheid, en in persoon was de Graaf hier, om ze te bevorderen, terwijl de Zaakgelastigden der Landgravin (de Heeren PAGESTECHER en WICQUEFORT) het voortdurend verblijf der Hessen in het Graafschap bij Hun Hoog Mogenden bepleitten. Maar hij, de Graaf, pleitte op het kennelijke onvermogen des Lands om den druk langer te dragen, en op de wanhopige stemming der tot het uiterste gebrachte ingezetenen. Hij verklaarde voor God en Hun Hoog Mogenden niet bij machte te zijn om de zaken in zijn Land langer gaande te houden: liever lieten zijne onderdanen alles varen, dan zich eenen druk te getroosten, die geen eind noch uitkomst beloofde dan de slavernij onder het juk der Hessen. Bij het verdrag van 1637 waren beloften van ontruiming gedaan, én uit naam van Hun Hoog Mogenden én uit dien der Hessen. Maar de Zaakgelastigden der Landgravin kwamen er voor uit, dat zij het gegeven woord niet dachten te houden: zoo wendde zich dan zijne Genade, en dat met vast vertrouwen, tot de Staten-Generaal [1]. 1644—1648.

Bij dezen strijd der meeningen en belangen was het denkbeeld der meerderheid in de Staten van *Holland*, ter Generaliteit aanbevolen, dat een nieuwe wapenstilstand zou worden vastgesteld voor een acht- of tiental maanden, en dat men zich dien tijd ten nutte zou maken om de Hessen te doen optrekken en 's Graven krijgsvolk te doen afdanken, en bij deze meening bleven Hun Edel Groot Mogenden ook nadat de Graaf bij hen in persoon gehoor gehad had den dag voordat hij ter Generaliteit was verschenen [2]. Werkelijk werd in April op aandrang van *Frankrijk* en *Zweden* besloten, den voorloopigen toestand tot den laatsten Februari 1646 te verlengen, onder bepaling dat geen Lid zich langer van de oorlogschatting zoo voor het Hessische als voor het Grafelijke krijgsvolk ontslagen zou achten. Deze bepaling was niet geschikt om die van *Embden* genoegen te doen. De ontevredenheid der Stad vermeerderde, toen de Staten-Generaal,

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 6, 8 Maart, 1645.

[2] *Resol. Holl.* 4, 7, 29 Maart, 1645.

1644—1648. in plaats van EHRENTREITER, die, bevelhebber der Grafelijke krijgsmacht geworden, het commando over het garnizoen te *Embden* had nedergelegd, den Kolonel AYLVA aanstelden, terwijl de Stad den kapitein HARINXMA begeerde. Ook weigerde de Magistraat hem aan de burgerlijke en de krijgs-overheid als commandant voor te stellen, ja, wat meer is, die van *Embden*, welke bij *Holland* bescherming vonden, bleven in gebreke de oorlogschatting te betalen ten behoeve der Hessen, op grond van een met de Landgravin getroffen overeenkomst, en ten behoeve der Grafelijke soldaten, op grond dat zij nimmer in die lichting hadden toegestemd. Van hunne zijde voegden zich de Hessen niet naar hetgeen in April te *'s Gravenhage* bepaald was: zekere plaatsen toch, waaruit zij zich moesten verwijderen, bleven door hen bezet. Zoo bleven de verordeningen der Staten-Generaal zonder uitwerking, en de weg om de partijen binnen het Land elkander te doen verstaan ongeopend, daar de Graaf den Landdag telkens te *Aurich* bijeenriep, waar die van *Embden* begrepen niet te kunnen verschijnen, vermits zij zich daar aan 's Graven wapengeweld zouden hebben blootgesteld [1].

Vond dus de Landgravin geen krachtdadigen tegenstand tegen haar voornemen om een deel harer krijgsmacht tot aan den algemeenen vrede toe in *Oost-Friesland* te laten, de Staten gingen ook alle plannen te keer, die de strekking hadden om die troepen van het grondgebied van den Keurvorst van *Keulen* en uit het Guliksche en Bergsche te verwijderen.

Bedenkelijke bemoeiing van den Keurvorst van *Keulen*.

Had de Keurvorst van *Keulen* in den zomer van 1643 ingezien, dat zijn voorslag om den Westfaalschen Kreits, door alle vreemde troepen ontruimd, in eigen verdediging te doen voorzien, geen kans had om aangenomen te worden [2], nauwelijks was een half jaar verloopen, of het bleek dat hij, zoo men tot de ontruiming niet wilde verstaan, niettemin, ja te meer bedacht was op de wapening van dien Kreits, ten einde, ten minste zoo moest het schijnen, de vreemde troepen in ontzag te houden. In Januari, 1644, vernamen de Staten, dat de Keizerlijke Commissarissen te *Keulen* bleven aandringen op het oorlogsgeld, waarop het Land van *Kleef* ten behoeve van de algemeene Kreitsverdediging was aangeslagen. Dat geld duldden de Staten niet dat tot dit hun verdacht doel opgebracht werd door een Land waarop zij zelven nog altijd zulk een aanzienlijke schuld hadden te doen verhalen [3]. Zij verboden derhalve der Brandenburgsche Regeering en den Landstenden aldaar, die schatting op te brengen, en tegelijk dreigde de Admiraliteit van *Amsterdam* met executie, zoo de schuld niet betaald werd [4]. Maar

---

[1] AITSEMA, bl. 41, 42. *Resol. Stat.-Gen.* 15, 17, 22, 27 April; 1, 15 Mei; 9, 10, 12 Juni; 4, 17 Juli, 1645. *Resol. Holl.* 7, 8, 13, 15 April; 10, 13 Mei, 1645.

[2] Zie hierboven, bladz. 435.

[3] Zie hierboven, bladz. 438.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 8, 29 Jan.; 11, 19 Maart; 12 Mei, 1644. *Resol. Holl.* 11, 12 Mei; 22 Dec. 1644.

niet alleen van ter zijde, ook rechtstreeks gaven de Staten den Keurvorst van *Keulen* te kennen, dat zij het zoogenaamde Defensiewerk van den Westfaalschen Kreits niet zouden dulden. De Prins en de Franschen hielden het er voor, dat de troepen, door dien Kreits geworven: want werkelijk waren er reeds vier regimenten, de Hatzfeldsche genaamd, op de been, — op een gegeven tijdstip onze tegenpartij, de Spaansche macht in de zuidelijke Nederlanden, zouden gaan versterken. Dit overwegende, richtten zich de Staten-Generaal tot den Keurvorst om hem rekenschap van zijne wapeningen af te vorderen [1]. 1644—1648.

Tegen het einde van het jaar (1644) bleek het, dat het defensiewerk van den Westfaalschen Kreits op nieuw werd doorgezet. Het gevolg van de beraadslagingen, deswegens met den Prins van *Oranje* gehouden, was de last aan den Agent BILDERBEEK te *Keulen* gegeven, dat hij zich aan te melden zou hebben bij den Keurvorst, en den Hertog van *Palts-Neuburg*, alsmede bij de Magistraat van *Keulen*, om hun te verklaren, dat Hun Hoog Mogenden dat »werk" niet met goede oogen zouden kunnen aanzien, veelmin den voortgang daarvan konden dulden, vermits men uit onderschepte brieven gewaar was geworden, dat men er op uit was, het geworven krijgsvolk tegen dezen Staat te laten gebruiken, hetgeen eene zaak was, die vrij wat verschilde van hetgeen men gezegd had met de ontruiming van den Kreits door allerzijdsch krijgsvolk voor te hebben. — Later berichtten de Staten den Keurvorst nog nader, dat zij bovendien van goederhand hadden vernomen, dat de Directeurs van den Westfaalschen Kreits zich verbonden hadden den Koning van *Spanje* in zijne Nederlanden 8000 man te leveren. Dus zouden Hun Hoog Mogenden het geheele »defensiewerk," als zijnde eene bedekte versterking van de Spaansche macht, met al hun vermogen te keer gaan. In het voorjaar (van 1645) nogmaals herhaald, kreeg deze waarschuwing nog duidelijker het karakter van eene oorlogsbedreiging, en had zij de begeerde uitwerking. Zij belette echter niet, dat de lichting van LAMBOY, in die streken geschied, onzen vijand inderdaad versterkte [2].

Hoezeer de Hertog van *Palts-Neuburg* met den Aartsbisschop van *Keulen* gelijk belang deelde, trad hij nog voorzichtiger tegenover de Staten op; ja, terwijl de Franschen den Keulschen Keurvorst openlijk wederstonden, wist zich de Hertog hunne voorspraak bij de Staten ten behoeve der Katholieke Geestelijkheid te verschaffen. De Franschen bewezen hem dezen dienst overeenkomstig den stelregel, die hen ook in de *Nederlanden* de belangen der Roomschgezinden in hunne bescherming deed nemen, eene staatkunde,

---

1 *Resol. Stat.-Gen.* 27 Juni; 15 Aug.; 3, 5, 21, 27 Sept. 1644. *Resol. Holl.* 10 Aug. 1644. AITSEMA II, bl. 1004.

2 *Resol. Stat.-Gen.* 14, 17 Dec. 1644. 24, 28 Jan.; 16, 22 Maart, 1645. AITSEMA III, bl. 42.

1644— 1648. die de strekking had om hen bij de Katholieken hun bondgenootschap met de ketters eenigermate te doen vergeven.

In de zomermaand van het jaar 1644 verzocht de Hertog het ontslag der door de onzen opgelichte geestelijken [1]; maar zóó weinig was het doel bereikt, waartoe Hun Hoog Mogenden de oplichting dier personen hadden verordend, dat zij alsnu den Raad van State aanbevolen, nog eenige Jezuiten daarnevens te laten oplichten, en om de kosten van het onderhoud der gevangen gehouden geestelijken goed te maken, zekere geestelijke hoeven deden executeeren [2]. Deze hunne handelwijze leidde tot eenen gezamenlijken stap van de drie Keurvorsten, van *Mainz*, *Keulen* en *Beijeren*. In de eerste dagen van November (1644) zonden zij den Proost van *Xanten*, JOHAN DUSSELDORP, genaamd STERNEBERCH, herwaarts. Bij zijn voorstel legde hij onder anderen eenen brief over van wijlen den Keurvorst van *Brandenburg*. Deze missieve was natuurlijk van vrij oude dagteekening; maar de tegenwoordige Keurvorst van *Brandenburg* kon moeilijk kwalijk nemen, dat zijn naam dus verbonden werd aan eenen maatregel, door de bij uitstek Katholieke Keurvorsten genomen. Immers speelde hij zelf bij voortduring een dubbelzinnige rol. In het voorjaar had hij herwaarts den Luitenant-Generaal VON NORPRAT gezonden met den geheimen last, alleen aan den Prins van *Oranje* te openen, om de noodige maatregelen te nemen, ten einde eenige nieuwe troepen in het Land van *Kleef* aan te nemen. Dat deze troepen niet dan overeenkomstig de inzichten van den Prins zouden gebruikt worden, daarvan mag men zeker zijn; maar ook mag men het er voor houden, dat de Keurvorst van *Brandenburg* deze werving bij de Katholieke Rijksvorsten zal hebben doen voorkomen als eene bijdrage tot de algemeene Kreitsverdediging: althans deze nieuwe Brandenburgsche soldaten verwekten bij de Hessen zooveel achterdocht, dat zij ze in October (1644) uit *Xanten* verjaagden [3]. Ook duldden Hun Hoog Mogenden geen Brandenburgsche troepen in steden, door hunne garnizoenen bezet [4]. Het voorstel van den Heer DUSSELDORP strekte tot teruggave van door de Gereformeerde ingenomen kerken te *Emmerik* en *Rees* en tot ontslag van de in de Landen van *Gulik* en *Berg* opgehaalde geestelijken. Op advies van den Raad van State, tot wiens gebied en gezag de zaak der bezetting van de plaatsen in de Rijnlanden behoorde, antwoordden de Staten op het voorstel van den Afgevaardigde der Keurvorsten, dat zij

Gezant van de Katholieke Keurvorsten in *den Haag*.

---

[1] Zie hierboven bl. 439.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 23 Juni; 3 Oct. 1644.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 17 Mei, 1644. AITSEMA, III, 972, 1010.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 1 Dec. 1644. De Kleefsche onderdanen van den Keurvorst waren mede met die lichtingen van hunnen Vorst gansch niet ingenomen. Zij schreven hem den toeleg toe om met behulp dier krijgsmacht en in overleg met den Prins van *Oranje*, wiens dochter men hem reeds toezegde, 's Lands privilegiën af te schaffen (AITSEMA, II, 972).

steeds minstens even groote geneigdheid tot het behoud der onzijdigheid betoond hadden, als van die zijde getoond was. Zij waren voornemens daarbij heilig te blijven. De oorzaak der klachten lag bij den Hertog van *Palts-Neuburg*, die op eene niet te dulden manier tegen de overeenkomsten betreffende den Godsdienst, in zijne Landen geldend, gehandeld had, daar bij de oefening van den Gereformeerden Godsdienst op verscheiden plaatsen had opgeheven of onderdrukt. Hun Hoog Mogenden vonden goed, dat door de beide possideerende Vorsten (den Keurvorst van *Brandenburg* en den Hertog) benevens hunne Stenden Commissarissen van de beide Godsdiensten werden aangewezen, om overal in het Land den waren staat van den godsdienst na te gaan. Zij zelven zouden bij die Commissie hunne vertegenwoordigers voegen [1]. Verkoos echter de Vorst van *Palts-Neuburg* liever zelf de inbreuk, op de overeenkomsten gemaakt, te herstellen, dan zouden zij de gevangen geestelijken dadelijk op vrije voeten stellen [2]. — Het een noch het ander greep plaats, en de klachten over de voortdurende gevangenschap der geestelijken werden herhaald, evenzeer als de voorspraak der Keurvorsten [3]. — Ten bewijze dat de Staten zich met eenig recht op hunne getrouwheid in de handhaving der onzijdigheid beriepen, kon strekken, dat zij steeds de buitensporigheden, zoowel door de Hessen als door Franschen, op Duitschen bodem gepleegd, te keer gingen. De geweldenarijen bij *Maastricht*, door de Hessen aangericht, zou de Gouverneur dezer vesting met de sterke hand beletten, en evenzoo moesten onze Commandanten elders aan de *Maas* en den *Rijn* bij overlast, door de Hessen den landzaten aangedaan, te werk gaan [4]. En klaagden de Hertog van *Palts-Neuburg* en de Regeering van *Luik* over oorlogschatting van hunne onderdanen gevorderd door de Fransche troepen, die, in den winter van 1643 op 1644 met toestemming der Staten gelicht, hunne loopplaats onder het kanon van *Maastricht* gekregen hadden, zoo voorzagen Hun Hoog Mogenden daarin ten genoegen der klagers [5].

1644—1648.

De Staten handhaven de onzijdigheid in het Duitsche grensland.

Zoo kan men in het algemeen verklaren, dat de Staten eene even waardige als krachtige houding in het Duitsche grensland bewaarden. Dit was in dezen tijd, bij de

[1] Oprechte samenwerking was er echter van de possideerende Vorsten niet te wachten. In 1645 lagen zij op grond van handelingen, strijdig met de overeenkomsten, met elkander overhoop. De Landgravin en later de Staten-Generaal boden hunne bemiddeling aan en waarschuwden tegen dadelijkheden (AITSEMA, III, bl. 92. *Resol. Stat.-Gen.* 5, 22 Dec. 1645).

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 3, 5, 17, 27, 29 Nov.; 2 Dec. 1644. AITSEMA, II, 1010.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 4, 13 Sept. 1645.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 15, 16 Nov. 1644. 3, 5 Mei, 1645.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 5, 24 Febr.; 22 Maart; 31 Mei, 1644. Later beloofden de Staten den Hertog, te zullen voorzien tegen de strooperijen hunner eigen soldaten (*Resol. Stat.-Gen.* 13 Febr. 1645).

1644—1648.

aangevangen vredesonderhandelingen te *Munster*, dubbel gewichtig. Immers is het licht te bevroeden, wat de naam en de daad van der Staten macht en onpartijdigheid, als onder de oogen der onderhandelaars gehandhaafd, tot verhooging van het gezag onzer Ambassadeurs hebben moest.

Bedenkingen door de Oost- en de West-Indische Compagnie, bij het stellen der Instructie der Ambassadeurs naar *Munster*, ingebracht.

In de zomermaand van 1644 werden de benoemde Gevolmachtigden tegen den 13den bijeengeroepen om wat er nog aan de Instructie ontbrak, te voltooien [1]. Dan zou ook de dag van hun vertrek naar *Munster* bepaald worden. Tot de voltooiing behoorde vooral de kennisneming van de bedenkingen, die de West-Indische Compagnie zou hebben in te brengen en die nog niet ingeleverd waren. Thans werd aan die Handels-Maatschappij daartoe de 13de Juni als uiterste tijdstip gesteld. Dezen termijn verzuimde zij niet: althans eenig bericht zond zij in. Ook de Oost-Indische Compagnie had hare aanmerkingen ingezonden [2].

Frankrijk ondersteunt de Portugeezen tegen die Compagniën.

Waar het er voor de beide Compagniën op aan kwam, hare belangen te doen gelden, moest hare dubbelzinnige betrekking tegenover de Portugeezen haar het meest bemoeilijken. Dezen waren sedert de omwenteling in *Portugal* eene bevriende natie geworden, en het belang der Nederlandsche Handels-Maatschappijen bracht mede hen nog altijd als vijanden te beschouwen, ten einde niet tot het verdeelen of wel ganschelijk afstaan van den buit gehouden te wezen. De belangen der Portugeezen werden, behalve door den Gezant van den Koning van *Portugal* te *'s Gravenhage*, voorgestaan door de Fransche Regeering, die zich in het Schiereiland voornamelijk door den afval van *Portugal* en *Catalonië* sterk achtte tegen den Koning van *Spanje*. Zoo ontvingen de Staten-Generaal omstreeks het begin van Augustus (1644) mededeeling van een schrijven van den Kardinaal DE MAZARIN aan BRASSET, waarin sprake was van eene klacht van den Koning van *Portugal* over de beambten zoowel onzer Oost-Indische, als over die onzer West-Indische Compagnie, welke zijne onderdanen behandelden alsof zij Spanjaarden waren. De Kardinaal meende Hun Hoog Mogenden te kunnen bewegen om zich deze zaak aangelegen te doen zijn, door de verklaring, dat als de Portugeezen in de Koloniën aan zulke vijandelijkheden der onzen blootgesteld bleven, de Koning van *Portugal* hen door eene scheepsmacht derwaarts te zenden, zou moeten beschermen, hetgeen Zijne Majesteit buiten staat zou stellen de Spanjaarden in *Europa* te bestrijden. En hadden, dus voegde hij, zeker van de toestemming van Hun Hoog Mogenden, er bij, hadden de Staten er niet meer belang bij, dat de Koning van *Spanje* verzwakt, dan dat enkele particulieren verrijkt werden [3]?

In weerwil van de bemoeiing van den Kardinaal bleef de houding tegenover de Portugeezen in het Oosten naijverig, in het Westen vijandig.

---

[1] Zie hierboven, bladz. 460—464.

[2] *Resol. Stat.Gen.* 4, 15, 16 Juni, 1644.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 1 Aug. 1644.

De klachten van den Portugeeschen Gezant alhier betroffen meer de handelwijze der Nederlanders in de Oost-Indiën, dan in *Brazilië* [1]. Zoo was het in het voorjaar van 1644 de Oost-Indische Compagnie, aan welke die Gezant verweet, dat zij zich het bezit van *Ceilon* aanmatigde, hoezeer zij daar niets meer dan een fortje bezat: ook werden in Oost-Indië, klaagde hij, de vijandelijkheden, in weerwil van het gesloten verdrag, voortgezet en *Goa* te water ingesloten. Inderdaad waren de Bewindhebbers bedacht op een krijgsonderneming ter verovering van *Ceilon*, bewerende daar vrij wat meer dan een fortje en een stukje grond te bezitten [2]. In Maart, 1645, werd er tusschen den Gezant en eenige Gecommitteerden van de Staten-Generaal eene overeenkomst getroffen betreffende de wederzijdsche rechten ten aanzien van *Galle*, op dat eiland gelegen [3]. 1644—1648.

Over den staat van zaken in *Brazilië* klaagde de Gezant niet. Daar toch stond het gezag der West-Indische Compagnie zoo wankel, dat men veeleer aan onze zijde stof tot klagen had. Het Goeverneurschap van Graaf MAURITS had niet aan de verwachting beantwoord [4]. In Februari (1644) was er verschil tusschen de Compagnie en de Staten-Generaal over zijne terugroeping. Gene klaagde, dat hij haar zoo veel kostte, dat deswegens de actiën niet wilden rijzen, en daar zijn bewind niet langer dan voor een jaar verlengd was, zoo hield zij het er voor, dat hij stilzwijgend teruggeroepen was. Hun Hoog Mogenden, daarentegen, handhaafden hem in zijne waardigheid, bewerende, dat de Compagnie anders te gronde moest gaan, en wijzende op de adressen uit *Brazilië*, Graaf MAURITS uit *Brazilië* terug.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 8 Oct. 1644. In December, 1644, berichtte de Gezant, dat de Koning van *Portugal*, »om de achting te betoonen, die hij onzer natie toedroeg, en den prijs, dien hij op onze vriendschap stelde," den Kolonel VAN TILL tot Luitenant-Generaal over al zijn ruiterij had aangesteld (*Resol. Stat.-Gen.* 15 Dec. 1644). Zie over de bedrijven van VAN TILL AITSEMA, III, bl. 32—35.

[2] AITSEMA, II, bl. 976, 1009.

[3] AITSEMA, III, bl. 28—30. *Resol. Stat.-Gen.* 15 Maart, 1645. *Resol. Holl.* 6, 7, 8 Maart, 1645. Van de overeenkomst, nauw gesloten, schijnt men echter spoedig af te hebben willen wijken. Althans den 25sten Maart (1645) betuigde D'ESTRADES zijne verbazing over de verandering, die gekomen was in de schikking van de zaak van den Koning van *Portugal*, na de verzekeringen, die Hun Hoog Mogenden hem gegeven hadden, dat men het omtrent alles eens was geworden, hetgeen hem aan zijnen Koning had doen schrijven, dat zijn invloed, gevoegd bij het belang van de gemeene zaak, Hun Hoog Mogenden er toe gebracht had om aan Zijne Majesteit die voldoening te geven. Die verandering zou den Koning van *Spanje* in de hand werken. Immers van het tot stand komen dier schikking hing het af, of de Koning van *Portugal* een 16-tal galjoenen ter versterking der Fransche scheepsmacht leveren zou, welke versterking de Franschen, tegen de Spaansche wel 80 zeilen sterke scheepsmacht, tot handhaving van den opstand van *Catalonië* grootelijks behoefden. Dus smeekte D'ESTRADES, dat men de belangen van eenige particulieren niet meer mocht laten gelden dan die der Koningin van *Frankrijk* (*Resol. Stat.-Gen.* 25 Maart, 1645).

[4] Zie hierboven, bl. 374.

1644—1648. waarin verzocht werd, dat de Graaf aldaar mocht blijven. Aan deze adressen hechtten de andersdenkenden geen gewicht, daar zij ze als kunstmatig uitgelokt beschouwden [1]. Hoe dit zij, tegen het einde van Juli, 1644, kwam Graaf MAURITS hier te lande aan. Wegens ziekte niet in persoon verschijnende, leverde hij bij de Staten-Generaal een verslag in over den toestand van *Brazilië* [2]. — Deze was niet zoodanig, dat de Compagnie niet op het ontvangen van subsidie zou hebben blijven aandringen [3]. Het plechtanker der hoop van de Maatschappij bleef steeds hare vereeniging met die van *Oost-Indië*, en ook Graaf MAURITS ried die vereeniging aan, als het beste middel om »den Koning van *Spanje* de zenuwen af te snijden" [4]: hij had ook kunnen zeggen, om de Compagnie voor den ondergang te bewaren.

Van den toestand, waarin elk der beide Compagniën zich bevond, getuigden derhalve de bedenkingen, die zij als stoffe tot de Instructie bij de Gecommitteerden tot de zaak der Ambassade naar *Munster* inleverden. Die der handelaren op *Oost-Indië* luidden aldus: Alhoewel de Compagnie dienstiger zou oordeelen den oorlog met de Castilianen voort te zetten, daar zij toch gestadig gewapend en op hare hoede moest zijn, zoo moest zij wel in den vrede berusten, wanneer die tot stand kwam; maar dan vertrouwde zij, dat Hun Hoog Mogenden ten minste zorgen zouden, dat de Castilianen hunne vaart niet verder zouden mogen uitbreiden, dan binnen de haar thans gestelde grenzen. Vooral moesten zij uit Portugeesch *Indië* gehouden worden, vermits zij aldaar anders, onder voorwendsel van dit gebied weder te heroveren, met groote macht zouden kunnen opdagen, hetgeen voor ons gezag niet anders dan zeer bedenkelijk kon zijn. — Zoo nam onze Oost-Indische Compagnie het voorkomen aan, de Portugeezen in hare bescherming te nemen. Maar hare bedoeling was der Spanjaarden gebied in de Oost-Indiën zoo veel mogelijk te beperken, en op de gewichtigste punten alleen met de Portugeezen te doen te hebben, met welke zij zich voorbehield, zonder openbaren oorlog, hare krachten te meten [5].

De bedenkingen, door de West-Indische Compagnie ingediend, waren van den volgende inhoud: Ingeval van vereeniging der beide Compagniën zou het voordeeliger zijn

[1] AITSEMA, II, bl. 899, 909.

[2] *Resol. Holl.* 12 Aug. 1645. *Resol. Stat-Gen.* 20 Sept. 1644. AITSEMA, II, bl. 981. Met dispensatie van het bestaande reglement kreeg hij, nevens zijn kolonnelschap over een regiment Walen, een compagnie ruiters, en alsnu begaf hij zich naar het leger. Weldra volgde hij den Luitenant-Generaal van de cavallerie STAKENBROEK, die overleed, in deze hooge waardigheid op. Graaf WILLEM, Stadhouder van *Friesland*, werd nu Kolonel van het regiment *Walen* (*Resol. Stat.-Gen.* 21, 22 Sept.; 10, 20, 24 Oct. 1644. *Resol. Holl.* 21 Sept. 1644).

[3] *Resol. Holl.* 12, 13 Aug.; 28 Sept.; 14, 23 Dec. 1644. 7 Maart; 5 April, 1645.

[4] *Resol. Holl.* 28 Sept. 1644.

[5] AITSEMA, III, bl. 44.

den oorlog in Oost en West voort te zetten; maar als dat denkbeeld ter zijde gezet werd, en de Compagnie haar octrooi ten jare 1646 voor andermaal 25 jaren vernieuwd en zich met genoegzame subsidiën, zonder welke zij niet op zich zelve bestaan kon, gesteund zag, oordeelde zij den vrede dienstig, mits zoo goed verzekerd, dat zij ontslagen kon raken van den kostbaren staat van oorlog. De Compagnie zou binnen de grenzen van haar octrooi overal met allerlei waren, tot slaven toe, mogen handelen, waar de Koning van *Spanje* geen sterkten of rechtsgebied bezat, en de Spanjaarden zouden niet mogen handelen op plaatsen, waar haar gezag gevestigd was, tenzij haar mede de handel op Spaansche bezittingen vergund werd. — Dus gewaagde men van de Portugeezen met geen enkel woord. Trouwens de onderhandelingen zouden tusschen de Republiek en *Spanje* plaats hebben, en al had deze Mogendheid ook nog macht gehad over *Brazilië*, zoo men van haar eenigermate gevergd had, over hare voormalige onderdanen, de Portugeezen, en hunne volkplantingen te beschikken, zou men een recht aan dat Rijk hebben toegekend, hetwelk men niet verkoos te laten gelden, waar het ons zelven betrof, die mede als in opstand gekomen voormalige onderdanen van *Spanje* beschouwd werden. — Hoe dit zij, de staat van zaken was van dien aard, dat de West-Indische Compagnie zich niet mocht vleien, werkelijk baat te zullen hebben bij den vrede, vermits de Portugeezen onwillig bleven om het juk der Nederlandsche kooplieden in *Brazilië* te dragen, zoodat zij weldra tot eenen opstand kwamen, die men zonder al de toerusting van een oorlog niet eenmaal trachten kon te bedwingen. 1644—1648.

Vóórdat het bericht van dien opstand hier te lande aankwam, was de vernieuwing van het reeds ten einde geloopen octrooi der Oost-Indische Compagnie gedurig uitgesteld, en dit octrooi telkens voor eenige dagen verlengd [1], door toedoen dergenen, die nog steeds hoopten, dat het tot eene combinatie der twee Compagniën mocht komen, of ten minste van de Oost-Indische Compagnie tegen de gunst der vernieuwing van haar octrooi eene goede som voor de West-Indische Compagnie zou kunnen bedongen worden.

Tegen het einde van Februari (1645) echter verklaarden de Provinciën, *Zeeland* alleen uitgezonderd, op het aanzoek van *Holland* tot verlenging van het octrooi, daartoe langer niet te kunnen verstaan. Die van *Holland* dachten toen de toestemming der Provinciën te verkrijgen tegen het aanbod, dat ook hare stem bij de beraadslaging der Hollandsche Gecommitteerden over de belangen der Compagnie zou gehoord worden; doch in weerwil van dit aanbod bleven zij weigerachtig en verklaarden zij het octrooi voor afgeloopen te houden. Nu namen de Staten van *Holland* den Prins in den arm, dat deze door zijnen invloed de Provinciën wilde terug houden van een besluit, dat de grootste ongelegenheden ten gevolge moest hebben. Niettegenstaande de tusschenkomst van Zijne Hoogheid

De Provinciën beschouwen het octrooi der Oost-Indische Compagnie als ten einde geloopen.

---

[1] *Resol. Holl.* 10, 13, 15, 16, 21, 22 Dec. 1644. 13, 14, 17, 21, 25, 26, 28, 30 Jan.; 18, 22, 24 Febr. 1645. AITSEMA, II, 1009, 1010.

1644—1648. had het veel in, van de Generaliteit de vervulling van dezen wensch te verkrijgen, daar de Heer ROORDA, van wege *Friesland* voorzitter zijnde, de zaak weigerde tot een punt van beraadslaging te maken. Eerst nadat de voorzitter daartoe zijnen zetel voor dien van de vorige week (den Heer van NEDERHORST, van wege *Utrecht*) had geruimd, werd onder protest van *Friesland* besloten, het octrooi voor een zestal dagen te verlengen, binnen welken tijd die van *Holland*, en ditmaal met de Gecommitteerden uit de Provinciën, over de vernieuwing van het octrooi zouden raadplegen, tot vaststelling van *Hollands* advies, in die zaak ter Generaliteit in te brengen. Vooral daar verscheiden leden de vraag omtrent de vernieuwing van het octrooi der West-Indische Maatschappij te gelijk opgelost verlangden te zien, was het advies binnen den gestelden tijd niet gereed, en werd weder verlenging verzocht. Intusschen hadden de Staten-Generaal een besluit genomen, waarbij het octrooi der Oost-Indische Compagnie verklaard was »impetrabel en open voor een ieder." Van dit besluit eischte *Holland* de herroeping, *Friesland* daarentegen de handhaving. *Hollands* eisch vond geen gehoor, en nu verklaarde deze Provincie dat besluit »voor nul, krachteloos en van onwaarde" te houden [1], gelijk het dan ook werkelijk zonder gevolg is gebleven en slechts een blijk van de machteloosheid der Provinciën in zulk eene zaak tegenover *Holland* heeft opgeleverd. — Eerst na het midden van de maand Juli (1645) hervatten de Gecommitteerden van *Holland* de beraadslagingen over de vernieuwing van de octrooien der beide Compagniën [2].

Voordat er iets van den arbied dezer Commissie bleek, was men bekend geworden met den staat van zaken in *Brazilië*. De Hooge Raden van dit Rijk hadden aan BALTHASAR VAN VOORDE de taak opgedragen, om nevens de schriftelijke berichten, door hen overgezonden, den Staten-Generaal mondeling verslag te doen van den Staat van zaken aldaar. Hij bracht dit verslag uit, den 16den November 1645. Eenige aanzienlijke Portugeezen, berichtte hij, hadden zich aan het hoofd geplaatst eener samenspanning tot afzwering van het bewind der Nederlanders. In het begin der maand Juni van ditzelfde jaar waren zij »in den naam der goddelijke vrijheid" openlijk voor hun bedrijf uitgekomen, en hadden de wapenen opgevat. De overste HENDRIK VAN HAUS was tegen de opstandelingen te velde getrokken; doch daartoe hadden de garnizoenen te zeer verzwakt moeten worden, en toch was zijne krijgsmacht niet sterker dan 300 Nederlandsche soldaten en 200 Brazilianen. Daar hij zijn kleine bende bijeen moest houden, kon hij weinig uitrichten tegen eenen vijand, die telkens in de bosschen week en zich over een onmetelijk gebied uitbreidde. Zoo hield de opstand het gansche Kapiteinschap *Fernambuc* in onrust, en werden onze soldaten door vruchtelooze marschen uitgeput. Ten slotte zou den onzen niets overblijven, dan hunnen tegenstanders het platteland te

Opstand in *Braziliё* tegen de West-Indische Compagnie.

[1] *Resol. Holl.* 25, 26, 27, 28 Febr.; 1, 2, 3, 6, 7, 8 Maart, 1645.

[2] *Resol. Holl.* 20 Juli, 1645.

1644—1648.

ruimen en zich in de forten terug te trekken. Maar zoo zouden alle hulpbronnen des lands en een suikerriet-oogst, die schooner dan ooit beloofde te worden, den opstandelingen worden prijs gegeven. Dat de Portugeesche Regeering den opstand stijfde, was wel te denken, en maar al te geloofelijk was het, dat, zoo de opstandelingen met toevoer van wapenen en manschappen uit de *Bahia* gesteund werden, zulks niet geschiedde zonder medeweten van den Goeverneur van dit gewest, ANTONIO TELLES DA SILVA. Deswegens waren de Kapitein DIEDERIK VAN HOOGSTRATEN en hij, VAN VOORDE, door de Raden van *Brazilië* naar dien Gouverneur gezonden. Deze had zijne medeplichtigheid ontkend: de soldaten, die men in *Fernambuc* had zien opdagen, waren, zeide hij, te voren van hunnen eed, aan den Koning van *Portugal* gedaan, ontslagen. Doch wat beduidde zulk eene verklaring? De toestand zou nog bedenkelijker worden, wanneer, hetgeen aangekondigd werd, eene vloot van dertig zeilen met vierduizend man den opstand kwam stijven. Daartegenover stond, dat ons Bewind aan alles gebrek had. Manschappen in genoegzaam aantal waren in *Brazilië* niet te werven: reeds hadden de Raden zich met eenige *Tapoyas* moeten behelpen, een wild volk, meer om hunne wreedheid gevreësd, dan dienstig tot den krijg. Een leger van 3000 man, uit *Europa* toegezonden, was volstrekt noodzakelijk om den opstand te dempen en de uitbreiding naar andere Provinciën te beletten, en *Brazilië* was eene nieuwe krachtsinspanning en groote offers waard. Immers het was een gezond en vruchtbaar land, bekwaam om tallooze menschen te onderhouden, en allen geldschieters hunne voorschotten ruim te vergoeden; en bovendien het was het geschiktste middelpunt, waaruit men geheel West-Indië in bedwang kon houden; zonder *Brazilië* hadden alle hare verdere veroveringen weinig of geene waarde voor de Compagnie [1].

Besluiten tot ondersteuning dezer Compagnie.

Nadat in het begin van September (1645) het bericht van den opstand algemeen in het land bekend was geworden, kwam er weder leven en voortgang in het werk der Commissie tot de zaken der West-Indische Compagnie, te meer daar zich deze met eene dringende „remonstrantie" tot de Staten van *Holland* gewend had, en de Prins uit het leger te *Oost-Eecloo* eene missieve tot hun Edel Groot Mogenden gericht had, dat zij zonder langer uitstel de Compagnie met krachtdadige middelen mochten ondersteunen. Naar aanleiding van dit schrijven bleek, dat de Gecommitteerden van advies waren, dat de Compagnie op het spoedigst geholpen moest worden niet door toezending van krijgsvolk, maar met dadelijk verleende geldmiddelen, en wel voor eerst met een bedrag van 700,000 gulden, in mindering van de veel grooter som, op welke zij aanspraak kon maken [2], zoo al de consenten, ook die door de andere Provinciën verleend, werkelijk

[1] AITSEMA, III, bl. 30—32. *Resol. Holl.* 21 Sept.; 21 Nov. 1645. *Brieven van* H. DOEDENS *aan* ANT. V. HILTEN, in *Kron. v. h. Hist. Genootsch. te Utrecht*, Jaarg. XXV, bl. 401—404.

[2] Aan de Compagnie waren in der tijd 700,000 gulden jaarlijks beloofd.

1644—
1648.
opgebracht werden. Met dit advies vereenigde zich de Vergadering van *Holland*, en onmiddellijk was zij bedacht op het verstrekken harer quote tot de genoemde som. Slechts de vraag, of men het benoodigde geld niet van de Oost-Indische Compagnie, natuurlijk tegen vernieuwing van haar octrooi, zou kunnen bekomen, hield het besluit nog op. — Ook de vraag of men de Portugeesche Regeering verantwoording omtrent het vermoeden harer medeplichtigheid zou afvorderen, was in de Commissie behandeld; doch deze was van oordeel, dat men eerst nader van de bemoeiing der Portugeezen in deze zaak onderricht diende te zijn [1]. — Trouwens dat de Portugeesche Regeering alle samenwerking met de opstandelingen loochenen zou, liet zich verwachten: en werkelijk deed zij zulks bij monde van haren Gezant en door tusschenspraak van het Fransche Hof. — En dat de Portugeezen in *Brazilie* en de West-Indiën, nu in hun Moederland het Spaansche juk was afgeschud, in de herkregen vrijheid wenschten te deelen en zich aan het gezag der Nederlanders, hetwelk juist hunne slavernij onder *Spanje* hun op den hals gehaald had, poogden te onttrekken; voorts dat de Portugeesche Regeering die pogingen onmogelijk zonder deelneming kon aanzien, dat een en ander was maar al te begrijpelijk. Bovendien het geweten der Nederlanders was niet zuiver. Het viel niet te ontkennen, wat in dezen tijd door uitgekomen geschriften van uit *Brabant* ruchtbaar gemaakt werd, dat zij, meerendeels met geen ander doel dan om spoedig rijk te worden naar *Brazilië* overgetrokken, zich met sluwheid, onbillijkheid en geweld in het goed van anderen gezet hadden [2].

Tegen dat de najaarsdagvaart der Staten van *Holland* op scheiden stond, werd aldaar voorgesteld, dat men de Generaliteit zou zien over te halen in eene geldleening van 300,000 gulden ten haren laste ten behoeve der West-Indische Compagnie te bewilligen, met dien verstande dat de penningen zouden worden afgedaan uit de recognitie, van de andere Compagnie te bedingen. Doch de verklaring van de Gedeputeerden van *Amsterdam*, dat zij hunne lastgevers nog moesten raadplegen, belette een dadelijk besluit [3], en toen *Amsterdam* hare toestemming gegeven had, begreep men dat de Provinciën in die geldleening niet zouden toestemmen, zoo de zaak der vernieuwing der octrooien niet eerst was uitgemaakt [4].

Den 25sten November verschenen eenige Bewindhebbers der West-Indische Compagnie, om, toen de indruk van het verslag van VAN VOORDE nog versch was, te betuigen, dat er krijgsvolk en geld naar *Brazilië* dienden af te gaan, en wel eer de vorst het uitvaren der schepen mocht beletten, of dat anders alles verloren zou zijn, waarmede voor

[1] *Resol. Holl.* 22, 23, 26, 27, 28, 29 Sept.; 5, 6, 7, 10 Oct. 1645.

[2] AITSEMA, III, bl. 88. *Resol. Holl.* 3, 4 Oct.; 28 Nov.; 1, 2, 16 Dec. 1645.

[3] *Resol. Holl.* 12, 13 Oct. 1645.

[4] *Resol. Holl.* 23, 24 Nov. 1645.

dezen Staat en zijne ingezetenen een kapitaal van over de dertig millioen te niet zou zijn gegaan. — Nu begreep men, ook van de zijde der Provinciën, in eene geldleening te moeten bewilligen, maar was het weder het Lid der Edelen van *Holland*, dat een besluit ophield, en in de geldleening slechts bewilligde, mits zij gedaan werd door de Steden en gedekt werd door de te bedingen recognitie der Oost-Indische Compagnie. Daar op dezen voorslag onmogelijk een dadelijk besluit kon vallen, zoo werd Zijne Hoogheid, die nauwelijks uit het leger terug was, in den arm genomen om de Edelen van hun opzet terug te brengen. Dit gelukte, en de Edelen stemden in de geldleening toe, onder beding dat zij in de directie der West-Indische Compagnie als een Lid der Vergadering zouden worden bejegend, hetgeen als hun recht werd erkend. — De Provinciën hadden nu ook vrede met de leening van 500,000 gulden: alleenlijk verzochten zij *Holland*, die tot een bedrag van 700,000 te verhoogen, waartoe *Holland* gereedelijk verstond [1]. Eindelijk kwam nu ook de Commissie, die over de vernieuwing van de octrooien der beide Compagniën beraadslaagd had, tot het uitbrengen van een advies, strekkende tot de verlenging voor andere vijf en twintig jaren, behoudens de wijziging van enkele artikelen [2].

1644—1648.

Nu de geldleening, tot welk bedrag dan ook, was vastgesteld, besloten de Staten-Generaal de Compagnie bij te staan met een secours van zesduizend man te voet, en met 15 of 20 schepen uit de vloot, die de Vice-Admiraal DE WITT juist uit *den Sond* had teruggebracht, waarbij de Compagnie 16 of 18 schepen voegen zou. Van de Oost-Indische Compagnie zou verzocht worden, hare schepen op weg naar *Oost-Indië* tot tijdelijken bijstand der andere Compagnie te laten gebruiken, hetgeen die schepen hoogstens zes weken oponthoud zou behoeven te kosten. Daar voorts die 6000 man niet zoo spoedig ten volle te bekomen waren; zoo zou men Zijne Hoogheid verzoeken 3000 man voor 6 maanden uit het Staatsche voetvolk af te staan. Tot een en ander was eene som vereischt van 1,620,525 gulden, in mindering van de verschenen Lands subsidiën, aan de Compagnie toegezegd [3]. — Dat deze som wel te vinden zou zijn, bleek genoegzaam, daar de Staten-Generaal zich geneigd toonden om al vast hunne subsidie aan de Compagnie tot een millioen op te voeren [4]. De Prins gaf verlof om uit elke der 530 Compagniën voetvolk drie vrijwilligers te nemen, of, bijaldien er zich geen drie aanboden, en zulks bleek maar al te zeer het geval te zijn, het getal op andere wijze met Staatsch voetvolk aan te vullen [5].

Terwijl aldus toebereidselen gemaakt werden tot een machtige onderneming tegen de

[1] *Resol. Holl.* 25, 28, 29, 30 Nov.; 1, 2, 16, 19 Dec. 1645.

[2] *Resol. Holl.* 8 Dec. 1645. [3] *Resol. Holl.* 13 Dec. 1645. [4] *Resol. Holl.* 14 Dec. 1645.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 23 Dec. 1645. *Resol. Holl.* 20 Dec. 1645. AITZEMA, III, bl. 89.

1644—1648. oproerige Portugeezen in *Brazilië*, beijverde zich de Portugeesche Gezant den tocht te ontraden: de opstandelingen, berekende men, waren 9000 gewapenden sterk: dus was er met geweld niets tegen hen aan te vangen, en beter was het zich betreffende de geheele zaak met den Koning van *Portugal* te verstaan, die in geval er een overeenkomst getroffen werd, aanbood zijne macht met de onze tot onderdrukking van den opstand te vereenigen [1]. Daar de Staten, bijaldien zij geen genoegzame macht ontwikkelden, zich alle voorwaarden zouden moeten laten welgevallen, zoo had de uitrusting niettemin voortgang.

Bleef het antwoord op de vraag der vernieuwing van het octrooi van de eene en van de andere Compagnie nog uitgesteld [2], lang waren ook de beraadslagingen over de Instructie, aan onze Gevolmachtigden naar *Munster* mede te geven, door dezelfde vraag opgehouden, totdat die van *Holland* verzocht hadden, de vaststelling dier Instructie deswegens niet langer te verschuiven [3]. Maar nog eene vraag, van wier beantwoording voor de Instructie nog meer afhing, was op lang na niet afgedaan, te weten, die betreffende de voorwaarden, door *Zeeland* aan de onderhandeling vastgeknoopt [4], en ten einde aan haar voorbehoud kracht bij te zetten, toonde zich deze Provincie gansch niet ijverig tot alles wat de zending bespoedigen kon. In Maart, 1644, verklaarde zij nog, geen consent gedragen te hebben tot de 100,000 gulden, welke ten behoeve der Ambassade voorloopig waren gevraagd [5]. Doch de min of meer kwade wil had gedurende het grootste gedeelte van het jaar 1644 weinig gelegenheid om zich te verraden, daar de geheele bemoeiing met de Ambassade in dien tijd scheen te sluimeren. Eerst den laatsten November van dat jaar deden de Gedeputeerden van *Holland* ter Generaliteit, op een memorie, door den Resident BRASSET van wege de Fransche Gevolmachtigden te *Munster* ingediend, het voorstel om onze Gezanten ten spoedigste derwaarts te doen vertrekken, of ten minste een tweetal uit hun midden. Door dit laatste er bij te voegen, kwam *Holland* bedektelijk terug op het besluit aangaande het aantal der Gevolmachtigden. Omdat dit getal haar te groot docht, maakte zij nog altijd zwarigheid om den voet der kosten van het onderhoud der Gevolmachtigden vast te stellen, en drong aan op haar besluit, dat die kosten geschieden moesten volgens het reglement in 1624 opgesteld. Op dat voorstel van *Holland* namen de Provinciën het besluit, dat de Gevolmachtigden den 20sten December (1644) in *den Haag* zouden moeten zijn om zich tot de reize voor te bereiden. Dus sneden zij alle poging om het getal te verminderen af, en dat zij inderdaad *Hollands* bedoeling begrepen, bleek uit de bij het besluit gevoegde betuiging van haar leedwezen, dat *Holland* de vaststelling van den voet der kosten van onderhoud tegenging. In weerwil van deze klacht volhardde *Holland* bij haar vroeger besluit, en verzocht, dat de

Voorstel tot het vertrek der Gevolmachtigden naar *Munster*.

[1] AITSEMA, III, bl. 88. [2] *Resol. Holl.* 21 Dec. 1645. [3] *Resol. Stat.-Gen.* 11 Oct. 1645.

[4] Zie hierboven, bl. 463. [5] *Resol. Stat.-Gen.* 4 Maart, 1644.

beschrijving der Gevolmachtigden tegen den 20sten December mocht achterwege blijven. Hoezeer de Provinciën dit verzoek dadelijk afsloegen, bleef toch die beschrijving achter. Maar van hare zijde liet *Holland* zich het beraamde getal welgevallen, nadat zich eenige Gecommitteerden op aanbeveling van Zijne Hoogheid tot haar gewend hadden met verzoek, dat *Holland* zich vereenigen mocht met het besluit nopens den Staat door de Gevolmachtigden te *Munster* te voeren [1]. Slechts traag liet de Provincie zich tot het toestaan der tot den verlangden voet benoodigde kosten overhalen [2]. Daar *Holland* slechts noode besluiten kon om het bepaalde groote getal Gevolmachtigden toe te laten, laat het zich denken, dat die Provincie geen vrede had met het denkbeeld om als ten overvloede den Stadhouder van *Friesland* met het Gezantschap mede te laten gaan [3]. Dit ontveinsde zij niet, toen de zaak weder één- en andermaal ter sprake kwam [4]. 1644—1648.

Terwijl de vertraging, welke het vertrek der Nederlandsche Gevolmachtigden ondervond, wel geschikt was om het vermoeden op te wekken, alsof de Staten in den algemeenen vredehandel geen heil zagen, en van eenen afzonderlijken vrede, met *Spanje* te sluiten, meer voordeel wachtten, werd zulk vermoeden volkomen gelogenstraft door de houding, welke Hun Hoog Mogenden tegenover de herhaalde aanbiedingen van *Spanje's* zijde aannamen.

Pogingen van de Spaansche zijde tot afzonderlijke handeling.

In het begin van Februari, 1644, meldde zich te *'s Gravenhage* aan de Heer PHILIPPE LE ROY, Heer van *Brochum* en *Oelegem*, Griffier van de Financiën van den Koning van *Spanje* en ontvanger van de convooien en licenten te *Antwerpen*, voorzien van een paspoort, strekkende tot »verrichting van zijne particuliere affaires." Hij stelde twee zaken voor, die nauwelijks als van particulieren aard konden beschouwd worden, te weten, vooreerst, het Spaansch zilver, gemunt of ongemunt, voortaan te laten vervoeren door dezen Staat en in schepen van dezen Staat; ten tweede, de geschillen betreffende den calmijnberg in het Land van *Limburg* bij te leggen. Deze beide aangelegenheden waren van dien aard, dat het de moeite wel waard was aan eenen voorslag haar betreffende het oor te leenen; doch zij waren niets anders dan voorwendsels, onder welke hij, op grond van een ruimen last van *Don* FRANCISCO DE MELO, met een aanbod van afzonderlijke onderhandeling voor den dag kwam. Hij openbaarde zijnen last aan den Prins en aan den een en ander uit de Regeering, en vond gehoor. Doch de zaak kwam ook denzulken ter oore, die begrepen, dat zij geenen voortgang behoorde te hebben. Dus werd den Heer LE ROY te kennen gegeven, dat hij had toe te zien, dat

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 30 Nov.; 6, 7 Dec. 1644. AITSEMA, III, bl. 44.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 9, 16 Jan.; 8, 15 Maart, 1645.

[3] Zie hierboven, bl. 420.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 9 Jan.; 20 Febr.; 1, 20 Sept. 1645. *Resol. Holl.* 8 Maart, 1645. AITSEMA, III, bl. 47.

1644—1648. hij niet meer verrichtte dan waartoe zijn paspoort hem machtigde. Na deze waarschuwing wendde LE ROY zich met een verzoekschrift tot den Prins om een nieuw paspoort en verlof om nog een tijd lang hier te blijven ter behartiging dier beide aangelegenheden. Dit verzoek werd door Zijne Hoogheid aan Hun Hoog Mogenden medegedeeld. Hadden dezen het verleenen van het paspoort goedgekeurd, dan had de onderhandeling, door het hoogste gezag eenigermate gedekt, voortgang kunnen hebben. Doch de Staten-Generaal sloegen het verzoek af [1].

Binnen het jaar werd eene tweede poging gedaan om in *den Haag* onderhandelingen aan te knoopen. In Januari (1745) was de Heer DAEMS, Heer van *Normont*, hier aangekomen met last van den Markgraaf CASTEL RODRIGO, Kapitein-Generaal van den Koning van *Spanje* in de Nederlanden, om bekend te maken, dat 's Konings Gevolmachtigden, Graaf van PENARANDA en de Aartsbisschop van *Kamerijk*, voorzien waren van speciale procuratie om te *Munster* met dezen Staat te handelen [2], en met verzoek aan Zijne Hoogheid om voor die Ambassadeurs paspoorten van Hun Hoog Mogenden te bekomen. Hij richtte tevens tot de Staten-Generaal de vraag, wanneer hunne Gevolmachtigden naar *Munster* zouden vertrekken: dan zou men, zeide hij, zich daarnaar kunnen regelen [3]. — Dus scheen men aan die zijde wel ernstig plan te hebben om de onderhandelingen te *Munster* aan te vangen, en niettemin liet de Heer van NORMONT zich bij dezen en genen gezegden ontvallen, die als eene uitnoodiging tot afzonderlijke handeling waren op te vatten: althans achtten de Staten het noodig, ten einde de achterdocht der Franschen geen voedsel te geven, hunnen Gèzant te *Parijs* aldaar de verzekering te laten geven, dat de Heer van NORMONT hier slechts paspoorten voor de Spaansche Gevolmachtigden gevraagd en verder niets verricht had [4].

In December, eindelijk, van hetzelfde jaar (1645) werd hier een brief, gedagteekend *Brussel*, den 2den December, van *Don* CASTEL RODRIGO ontvangen, waarbij hij aanbood eenige personen, geboren Nederlanders en Hun Hoog Mogenden aangenaam, herwaarts te zenden, om met de Staten te onderhandelen ten einde tot een vasten vrede of een wapenstilstand te geraken, en dat tot voortzetting van vroegere mededeelingen en op voorwaarden, die alleszins verdienden door Hun Hoog Mogenden aannemelijk gevonden

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 26 Febr. 1644. AITSEMA, II, bl. 964. Deze berichtgever schrijft het afspringen der onderhandeling toe aan den naijver van een voornaam Minister van dezen Staat, die het kwalijk zou genomen hebben, dat hij niet alleen, of ten minste niet in de eerste plaats, met de zaak gemoeid was.

[2] In Augustus (1645) echter kwam er bericht uit *Munster*, dat de volmachten, door den Graaf VAN PENARANDA overgeleverd, nog niet voldoende waren (*Resol. Stat.-Gen.* 19 Aug. 1645).

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 13, 20 Jan. 1645.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 25 Febr. 1645. AITSEMA, III, bl. 43.

te worden. Na herhaalde vergeefsche bedekte pogingen, ging men thans openlijk genoeg te werk. Wezen de Staten ook thans het aanbod af, dan mocht men wel alle verdere proeven staken, en de Staten wezen het af. Immers besloten zij onmiddellijk den brief in het origineel aan den Franschen Resident [1] mede te deelen, en hem en door onzen Gezant ook het Hof te *Parijs* mededeeling te doen van het antwoord, dat zij den Markies met een trompetter lieten brengen, en hetwelk de strekking had om alle afzonderlijke onderhandeling af te snijden. Tegelijk lieten Hun Hoog Mogenden de Fransche Regeering weten, dat nu ten minste de tijd van het vertrek onzer Gevolmachtigden onherroepelijk bepaald was [2]. 1644—1648.

Veel had het in gehad, eer dat het zoo ver was gekomen.

In Januari van het jaar 1645 verplichtten zich de Provinciën op nieuw wederkeerig, opening te doen van de drie preliminaire punten [3]; doch toen voldeden slechts vier, met name *Gelderland*, *Utrecht*, *Friesland* en *Overijsel*, aan die verplichting [4]. *Holland* werd bij voortduring vergeefs aangezocht om eene nadere schriftelijke opening na de mondeling door haar uitgebrachte [5].

In Maart (1645) trachtte men het omtrent den tijd van het vertrek der Gevolmachtigden naar *Munster* eens te worden, en werd de eerste Mei als zoodanig voorgesteld; doch toen liet *Zeeland* weder aanteekenen, niet in den voortgang te kunnen bewilligen, tenzij alvorens over de preliminaire punten nader werd beraadslaagd [6]. Vooral was het het tweede punt, de religie, waarop die van *Zeeland* verlangden gerustgesteld te worden, wel wetende dat, zoo men aan die van de andere zijde op dit stuk geenerlei inwilliging gaf, zulks het beste middel was om de te nauwe aaneensluiting met de Zuidelijke Gewesten, die zij duchtten, te voorkomen, ja om misschien den ganschen vredehandel te verijdelen. — Dus bleef *Zeeland* zich tegen de vaststelling van den tijd des vertreks der Gezanten verzetten [7]. Om te beproeven, of men de meeningen zou kunnen vereenigen, zou de Griffier een ontwerp stellen, waarin het algemeene gevoelen omtrent de drie gewichtige punten zou vervat zijn [8]. Den 10den Mei was dit ontwerp gereed; doch *Zeeland* nog altijd niet gereed met de daarop verlangde verklaring [9], en dat

Zeeland verlangt gerustgesteld te worden op de preliminaire punten.

---

[1] BRASSET was, tegen het einde van 1644, door zijnen Koning tot Secretaris der Fransche Ambassadeurs te *Munster* benoemd, derwaarts vertrokken, maar in Mei (1645) vandaar herwaarts teruggekeerd (*Resol. Stat.-Gen.* 5, 30 Dec. 1644. 2 Jan.; 24 Mei, 1645).

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 9, 11 Dec. 1645. AITSEMA, III, bl. 60.

[3] Zie hierboven, bl. 460.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 9, 11 Jan. 1645.

[5] Zie hierboven, bl. 461. *Resol. Stat.-Gen.* 21 Febr. 1645.

[6] *Resol. Stat.-Gen.* 8; 15 Maart, 1645.

[7] *Resol. Stat.-Gen.* 24, 29 April; 1 Mei, 1646.

[8] *Resol. Stat.-Gen.* 2 Mei, 1645.

[9] *Resol. Stat.-Gen.* 9, 10 Juni, 1645.

1644— 1648. niettegenstaande de Fransche Gezanten te *Munster* zeer aandrongen op de overkomst der onzen, en de Prins van *Oranje* dien aandrang ondersteunde [1]. Telkens werd er een dag voorgesteld, waarop de benoemde Gevolmachtigden in *den Haag* moesten zijn en tot de afreize gereed moesten wezen; zelfs werd besloten hen te doen vertrekken, al was ook het advies van *Zeeland* nog niet uitgebracht; maar niettemin kwam aan zulke voorslagen geene uitvoering. Den 13den Juli werd door *Holland* met de krachtige betuiging, dat zij onschuldig wilde zijn aan het nadeel, hetwelk de Staat door langer uitstel mocht lijden, zooveel uitgewerkt, dat nu weder half Augustus bepaald werd als het tijdstip van het vertrek: daartoe zouden de Heeren den eersten dier maand in *den Haag* zijn. Doch tegen dien tijd waren slechts de Heeren VAN MATHENESSE en GLANT [2] aanwezig, en weldra kwamen de Heeren DE KNUYT, VETH, DE WITTE, STAVENISSE en LUCAS van wege *Zeeland* ter vergadering van Hun Hoog Mogenden met een uitvoerig vertoog voor den dag [3]. Het was van den volgenden inhoud: Hunne Lastgevers, verklaarden de genoemde Gedeputeerden, hadden het ten hoogste noodig gekeurd, dat voor en aleer de zending naar *Munster* voortgang had, het punt, rakende de handhaving van den waren Gereformeerden Godsdienst, werd vastgesteld, op den voet der ontwerpen, ter presentie en met advies van Zijne Hoogheid door de Gecommitteerden opgesteld, door Hun Hoog Mogenden goedgevonden en aan de Provinciën toegezonden om later ter Generaliteit vastgesteld te worden. Hiermede was het hunne bedoeling niet, eene zaak, die volgens het 13de artikel der Unie elke Provincie in het bijzonder aanging, voor de Generaliteit te brengen. Maar het was eeniglijk hun streven schadelijke geschillen te voorkomen, die wederom, als ten tijde van het vorige Bestand [4], zouden kunnen opgeworpen worden betreffende de strekking van dat artikel. Verbonden zich thans de Provinciën tot handhaving dier Religie, wier uitoefening uit de eerste grondslagen van dezen Staat was voortgevloeid, dan waren dergelijke geschillen van zelve afgesneden. — Doch thans zagen hunne Lastgevers, dat het tot zulk eene verbindende verklaring van de zijde van alle Provinciën nog niet had mogen komen, en voorts waren zij beducht, dat bij langer uitstel der Ambassade deze Staat en daarmede tevens de Gereformeerde Religie gevoelige schade zouden kunnen lijden: immers was het mogelijk dat er te *Munster* aanslagen gesmeed werden, die onze Gevolmachtigden, zoo

Vertoog van die van *Zeeland* dienbetreffende.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 6, 7 Juni; 1 Juli; 4 Aug. 1645.

[2] Wegens het overlijden van den Heer ALDRINGA was de Heer GLANT door *Stad en Landen* tot Gevolmachtigde benoemd (*Resol. Stat.-Gen.* 14 Nov. 1644).

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 7 Juni; 12, 13, 14 Juli; 5, 16 Aug.; 1645. *Resol. Holl.* 13 Juli, 1645. AITSEMA, III, bl. 45.

[4] Zie hiervoor, D. III, St. II, bl. 746, 758.

zij aldaar tegenwoordig waren, te keer konden gaan. Derhalve hadden zij besloten bij voorraad en tegen dat de andere Provinciën op die ontwerpen een besluit namen, door hunne Gedeputeerden te laten verklaren, gelijk zij verklaarden bij dezen, om in het register van Hun Hoog Mogenden te worden ingelascht: dat de Heeren van *Zeeland* zich verbonden en den anderen Provinciën heilig beloofden, de ware Gereformeerde Religie, gelijk die op openbaar gezag hier te lande geleerd werd en door de nationale Synode van *Dordrecht* was bevestigd, met alle mogelijke middelen te zullen handhaven, zonder te gedoogen dat iets tot nadeel of wijziging dier Religie werd ondernomen, en zoo dit geschiedde, zulks met gemeene macht te zullen helpen weren: het stuk der Kerkeordening echter behielden zij zich voor, om die in hunne Provincie naar eigen goedvinden te regelen. Hiermede dus verzochten die van *Zeeland* de andere Provinciën zich te willen vereenigen. — Wat het andere punt, met name de *Unie*, betreft, zoo zeiden de Zeeuwsche Gedeputeerden, dat hunne Lastgevers bereid waren, zich ook te verbinden, de Unie van *Utrecht*, voor zoo veel zij aangenomen was en de Provinciën zich tot hare nakoming hadden verplicht, naar behooren uit te voeren, zonder te gedoogen, dat iets werd aangevangen, waardoor die onherroepelijk verbindende Grondwet van dezen Staat zou kunnen ontbonden worden. Zoo er echter voormaals iets in strijd met de Unie had plaats gegrepen, waardoor op het recht der Generaliteit of op dat der Provinciën inbreuk was gemaakt, wilden zij voorkomen, dat zulk eene inbreuk later als een bewijs van recht werd aangevoerd, en verlangden diensvolgens, dat bij deze gelegenheid in het register van Hun Hoog Mogenden duidelijk werd uitgesproken, dat al de Provinciën verstonden, gelijk de Staten van *Zeeland* verstonden bij dezen, dat aan de Generaliteit werd gelaten al wat bij de Unie of wel bij resolutie, sedert door de Provinciën eenparig en bij uitdrukkelijken last genomen, aan de Generaliteit was opgedragen, en aan den anderen kant de Provinciën zouden blijven behouden wat haar bij de Unie of bij aldus genomen besluiten was voorbehouden. — Wat, eindelijk, het derde punt, te weten de militie, betrof, zoo verklaarden de genoemde Gedeputeerden, dat hunne Lastgevers wel in bedenking genomen hadden, of het niet dienstig ware, dat van nu aan bij voorraad ten aanzien van het op de been houden van voet- en paardevolk, voor het geval dat er een Bestand getroffen werd, iets zekers werd bepaald; doch daar de sterkte van het krijgsvolk in evenredigheid zou moeten gesteld worden tot de macht van den vijand in de *Nederlanden* en van andere naburige Vorsten, zoo verstonden zij, dat zóó veel krijgsvolk zou worden aangehouden als telkens tot verzekering van den Staat noodig zou worden bevonden, en dat daartoe van jaar tot jaar, of wel wanneer de nood het vereischte, door den Raad van State petitiën zouden worden gedaan, opdat daarop door de Provinciën, als naar gewoonte, de gevorderde consenten zouden worden ingebracht [1]. 1644—1648.

[1] AITSEMA, III, 45—47.

1644—1648.

Van dit stuk werd aan de andere Provinciën kopie verleend met verzoek dat zij zich daarop ten spoedigste zouden verklaren. Doch zoo spoedig volgden de verlangde verklaringen niet; één en andermaal drongen de Gedeputeerden van *Zeeland* op de inlevering aan, en daar bepaaldelijk *Holland* niet van zich verkrijgen kon zich nader te verbinden, dan zij zich reeds mondeling verklaard had, stelde men zich met eene voorloopige gemeenschappelijke betuiging ter Generaliteit tevreden, welke aldus luidde:

Betuiging der andere Provinciën op dat vertoog.

»De Staten-Generaal verklaren mits dezen, dat de Christelijke Gereformeerde Religie, gelijk zij tegenwoordig geleerd wordt, vast is gesteld, en dat zij diensvolgens besloten zijn en blijven haar te handhaven; ten tweede, dat de Unie van *Utrecht*, zoo als zij ligt en kan worden in praktijk gebracht, is en blijft vastgesteld; ten derde, dat ingeval van vrede of bestand aan de hand zal worden gehouden een genoegzaam aantal van krijgsvolk, gelijk in het vorige Bestand is geschied, en dat dit getal naar gelegenheid en consent van de Provinciën, met advies van Zijne Hoogheid, zal vermeerderd of verminderd worden, zooals tot verzekering van den Staat dezer Landen dienstig zal worden gevonden [1].

Intusschen werd het streven naar het vertrek der Gevolmachtigden ernstiger. Aan de Fransche Gevolmachtigden te *Munster*, die de Staten trouw op de hoogte van het daar voorvallende hielden, werd, in antwoord op hunne laatste mededeeling, tegen het eind van Augustus beloofd, dat de onzen voor het eind van de maand October aldaar zijn zouden [2]. Doch daar in het begin van September door de Fransche Ambassadeurs bericht werd, dat de onderhandelingen geschorst waren wegens verdeeldheid tusschen de Afgevaardigden van de Keurvorsten, Vorsten en Steden des Rijks over de plaats wáár, en de wijze waarop zij zouden beraadslagen [3], zoo kon men het alhier er voor houden, dat er met het vertrek der onzen zulk een groote haast niet behoefde gemaakt te worden, hoezeer *Holland* op het stipt nakomen der gemaakte bepaling omtrent den tijd van het vertrek aan bleef dringen [4]. Hoe het zij, voor het einde der maand October werd de Instructie onzer Gezanten eindelijk vastgesteld. Zij bestond uit 116 artikelen, wier voornaamste inhoud op het volgende neder komt: Wederom, als bij het vorige Bestand, zou de Koning van *Castilië*, wien men wel bij wijze van inwilliging den titel van Koning van *Spanje* wilde geven, verklaren, dat hij met de Staten goedvond te handelen, als met vrije Landen, »op welke hij niets pretendeerde." Voor niet minder dan 12 jaren zou het nieuwe Bestand gesloten worden. De partijen zouden de plaatsen behouden, die zij op het oogenblik bezaten, met dien verstande, dat dengenen, die eene

De Instructie onzer Gevolmachtigden te *Munster*.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 16, 18, 22, 23 Aug.; 12, 19 Sept.; 3, 5 Oct. 1645. AITZEMA, III, bl. 47.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 22, 26 Aug. 1645.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 2 Sept. 1645.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 9 Sept.; 5 Oct. 1645.

hoofdstad bezet hield, daarmede de landstreek toekwam, welke daaraan onderhoorig was. 1644—1648.
Dus behoorde, met name, de Meierij van *den Bosch* aan deze zijde. — De wederzijdsche onderdanen zouden zich wederkeerig in de Europeesche landen des Konings en der Staten om des handels wil mogen vestigen. Doch buiten *Europa* zouden de onderzaten der Staten dat voorrecht niet zonder bijzondere bewilliging genieten. Verleenden echter de Vorsten van andere landen buiten *Europa* den onzen vrijen handel, dan zouden 's Konings beambten of onderdanen in die landen den onzen daartegen geenerlei beletsel in den weg mogen leggen [1]. — De vaart en handel op de beide Indiën bleef gehandhaafd. Binnen de grenzen van het octrooi der Oost-Indische Compagnie zou het bestand niet dan een jaar, nadat het gesloten zou zijn; binnen die van het octrooi der West-Indische, niet dan een half jaar daarna behoeven aan te vangen. — De wederzijdsche onderdanen zouden in elkanders landen niet verplicht zijn hoogere rechten te betalen, dan de ingezetenen dier landen zelven: met name zouden de ingezetenen der Vereenigde Provinciën ontheven wezen van de twintig percent, waarmede zij gedurende het vorig bestand bezwaard waren geweest. Werd evenwel dit punt niet toegestaan, dan zou men daarop de onderhandeling niet afbreken, maar nadere instructie vragen. De tollen, door den Koning gedurende den oorlog op het grondgebied der Staten op *Rijn* en *Maas* geheven zouden dadelijk afgeschaft worden; ook de tol van *Antwerpen*, mits de Staten van *Zeeland* ten hunnen laste namen de jaarlijksche renten aan de rechthebbenden te betalen. Ons wit gezoden zout zou in 's Konings Nederlanden niet verboden noch hooger belast mogen worden, dan het grof zout, maar met gelijke lasten ter wederzijde bezwaard. — De *Schelde*, met de kanalen op deze rivier uitloopende, zouden van de zijde der Staten gedurende het bestand gesloten blijven. — De schepen en goederen, komende in en uit de havens van *Vlaanderen*, zouden door den Koning met even groote lasten bezwaard moeten blijven, als de goederen, die de *Schelde* en de aangeduide kanalen op- en afkwamen. Ingeval de Gevolmachtigden van *Spanje* dit punt niet toegaven, zouden de onzen het niet gewonnen mogen geven, maar bericht naar *'s Gravenhage* zenden [2]. — Werd onzen Gevolmachtigden eenige voorslag gedaan ten gunste van de Roomschgezinden onder het ressort van dezen Staat, ten einde hun de openbare uitoefening van hunnen Godsdienst toe te staan en de plakkaten te matigen, zoo zouden zij zulk eene tusschenkomst »plat afslaan en geen de minste propositie of stipulatie van den vijand ten aanzien van de Papisten toelaten." — Om te zorgen, dat er geen onbillijke lasten op den koophandel van de wederzijdsche ingezetenen der Nederlanden geheven, en de bepalingen

---

[1] In het oorspronkelijk ontwerp waren twee artikelen vervat met de door de Handels-Compagniën ingeleverde bedenkingen (zie hierboven bl. 596, 597) tot inhoud; doch die twee artikelen werden er uitgelicht, en de Gevolmachtigden kregen later instructiën op dat punt (AITSEMA, III, bl. 52, 53).

[2] Dus werd aan *Zeelands* wensch gevolg gegeven. Zie hierboven bladz. 463.

1644—1648. van het te sluiten traktaat behoorlijk in acht genomen werden, zouden er rechters aangewezen worden, die eene *Chambre mi-partie* vormen, en beurtelings op eene plaats, in de Noordelijke en de Zuidelijke Nederlanden gelegen, samenkomen zouden. — De Koning van *Spanje* zou zich moeten verbinden, te bewerken, dat de Keizer en het Rijk bij de onzijdigheid met dezen Staat volhardden, en al de grieven, gedurende den oorlog in *Duitschland* ontstaan, vergeten werden. — Van onze zijde zou al het mogelijke gedaan worden, dat de Keurvorst van de *Palts* aan de uitoefening zijner Keurvorstelijke waardigheid en het volkomen bezit zijner landen geholpen mocht worden, en dat de Gereformeerde Kerken in *Duitschland* werden hersteld of gehandhaafd bij de vrijheid, die zij in 1618 hadden gehad; doch zulks onder erkentenis, dat Hun Hoog Mogenden zich met de zaken van *Duitschland* niet rechtstreeks hadden te bemoeien. Ook de zaak van de *Elbe* en het belang van de Stad *Hamburg* ten dien aanzien, alsmede de belangen der Stad *Bremen* zouden ten hoogste worden bepleit, en voorts aangedrongen op de toelating der Gevolmachtigden van den Koning van *Portugal* tot de onderhandelingen. — Werd, van welke zijde ook, gedurende de onderhandelingen een wapenstilstand voorgeslagen, zoo zouden onze Gevolmachtigden daarin, als zijnde eene zaak »gansch ruineus en schadelijk," volstrekt niet mogen treden, en er zelfs geen nieuwen last op mogen verzoeken. Zelfs zouden de vijandelijkheden ook na het sluiten van het traktaat niet ophouden vóórdat de Koning van *Spanje* het geratificeerd zou hebben. — Gedurende het te sluiten bestand, zouden er in de Nederlanden ter eener of ter anderer zijde geen nieuwe forten mogen gemaakt worden, noch nieuwe vaarten gegraven, waardoor men na dien afloop sterker tegen elkander zijn zou. — Geene geheime Instructie van eenige Provincie of iemand anders zou door de Gevolmachtigden aangenomen mogen worden. — Zij zouden onmiddellijk hebben te handelen met de Gevolmachtigden van *Spanje*, zonder eenigen mediateur; maar kwam er een verschil voor, dan zouden de onzen dit verhaalsgewijze mogen mededeelen aan de Fransche of Venetiaansche Ministers, om daarop hun bedunken te vernemen, en daarna de zaak aan Hun Hoog Mogenden berichten en hunne beslissing afwachten. — Onze Gevolmachtigden zouden de Fransche taal mogen gebruiken; doch ingeval de Spaanschen zich wilden houden aan het gebruik der Castiliaansche taal, zouden zij zich aan de Nederlandsche taal houden, en daar dit tot ongelegenheid zou leiden, zouden zij het gebruik der Latijnsche taal aan beide zijden voorslaan. — Gedurende de onderhandeling zouden zij Hun Hoog Mogenden en ook zijner Hoogheid van tijd tot tijd bericht overzenden, gebruik makende van de expresse posten, die de Raad van State ten dien einde tusschen *'s Gravenhage* en *Munster* leggen zou. — Deze Instructie niet alleen moesten de Gevolmachtigden bezweren getrouw te zullen nakomen, maar ook geene geschenken hoegenaamd vóór, gedurende of na de onderhandeling van wie ook te zullen aannemen [1].

---

1 *Verbael van de Ambassade tot de vredehandelinge binnen Munster*, I Deel (op het Rijks-

Toen het alweder tegen het einde van November (1645) liep en er nog niets zekers omtrent het vertrek der Gevolmachtigden bepaald was, lieten de Staten van *Holland* door eenige buitengewone Gedeputeerden Hun Hoog Mogenden verzoeken, dat er een dag mocht vastgesteld worden tot hunne afreize naar *Munster*. Sedert het begin van de volgende maand December legde nu ook *Zeeland* geen beletsel meer in den weg en droeg consent tot de gelden, tot de zending voorloopig benoodigd [1]. — Weldra derhalve werd de 25ste December bepaald als het tijdstip, waarop de Gevolmachtigden te *Deventer* zouden moeten zijn om van daar de reize naar *Munster* voort te zetten, en ditmaal werd aan die bepaling gevolg gegeven [2]. Kort vóór hun vertrek uit *'s Gravenhage* hadden de Ambassadeurs voorgesteld, dat hun gedurende hun verblijf te *Munster* 25 ruiters zouden worden toegevoegd, die, in hun livrei gekleed, hen overal als een gewapende eerewacht zouden verzellen. Tot aanbeveling van dit voorstel voerden zij verscheidene voorbeelden aan van hetgeen bij andere Ambassadeurs, ten einde zij zich in hunnen rang mochten doen gelden, geschied was. Voorts herinnerden zij, dat te *Munster* de Gereformeerde Godsdienst, dien zij voor hadden aldaar ten hunnent uit te oefenen, vreemd en gehaat was, weshalve kracht van wapenen noodig kon wezen. Niettemin werd dit voorstel afgestemd [3].

1644—1648.

Vertrek der Gevolmachtigden.

Den derden Januari (1646) ontvingen de Staten een schrijven van vier der Heeren Gevolmachtigden uit *Deventer*. Zij hadden de paspoorten, voor elk der Ambassadeurs door den Markies van CASTEL-RODRIGO verstrekt, ontvangen, maar ze niet zoo ruim gesteld gevonden, als het paspoort, hun gezamenlijk door den Koning van *Spanje* zelven verleend: in het bijzonder vreesden zij, op die paspoorten niet vrijelijk, althans niet zonder

---

archief). Uit dit *Verbael* (in 2 deelen) zullen wij de bijzonderheden der onderhandeling voornamelijk putten. De Instructie vindt men ook bij AITSEMA, III, bl. 51—60.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 23, 24 Nov.; 1 Dec. 1645. *Resol. Holl.* 1, 2 Dec. 1645.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 6, 8, 14 Dec. 1645. Als Secretaris ging naar *Munster* mede Mr. JAKOB VAN DER BURCH, Agent van Hun Hoog Mogenden te *Luik*, met welke betrekking hij intusschen bekleed bleef. Aanvankelijk was der Staten keus tot die betrekking gevallen op den Heer GRASWINCKEL; doch daar hij onlangs advokaat van de domaniale zaken geworden was, zoo wisten de Staten van *Holland* niet, of en hoe lang hij gemist zou kunnen worden. Herhaaldelijk drongen Hun Hoog Mogenden er bij de Staten van *Holland* op aan, hem het vereischte verlof te geven; doch ten slotte besloot men, in overleg met Zijne Hoogheid eenen ander te benoemen, en VAN DER BURCH werd gekozen (*Resol. Stat.-Gen.* 7 April: 15, 16 Aug.; 12, 23 Sept.; 4, 7, 13 Dec. 1645. *Resol. Holl.* 27 Juli; 11 Dec. 1645). Ook op den Heer DE WILLHEM had men het oog laten vallen om hem Secretaris te maken, maar hij schijnt deze betrekking beneden zijne waardigheid gerekend te hebben (*Archiv. de la Mais. d'Or.* p. 148, 149).

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 10 Dec. 1645. *Resol. Holl.* 11 Dec. 1645.

1644—1648. mogelijkheid van zwarigheid, uit kwaadwilligheid voortgesproten, van en naar *Munster* heen en weder te zullen kunnen reizen [1].

Zelfs nu nog staakte *Don* CASTEL-RODRIGO de pogingen niet om in *den Haag* een afzonderlijk vredestractaat tot stand te brengen. In het einde toch der maand Januari (1646) zond hij den Heer VAN DER LOCHT herwaarts, die zich met dat erkende doel eerst bij den Prins van *Oranje* en daarop bij den Voorzitter van Hun Hoog Mogenden aanmeldde. Doch dezen verzochten hunnen President hem aan te zeggen, dat men alhier in geene particuliere handeling kon 'treden, maar alle voorstellen moesten gericht worden aan hunne Gevolmachtigden te *Munster*, en dat het der Regeering alhier aangenaam zou zijn, zoo hij, VAN DER LOCHT, met dit antwoord vertrok. Voorts werd besloten, den Resident BRASSET, onzen Gezant te *Parijs* en den Gevolmachtigden te *Munster*, van het onthaal, dat de afgezondene hier gevonden had, kennis te geven [2].

Hunne aankomst te *Munster*.

Den 11[den] Januari (1646) werden onze Gevolmachtigen te *Munster* ingehaald door de Fransche en de Portugeesche Ambassadeurs [3]. Ook de Commandant der stad verwelkomde hen van wege de plaatselijke Regeering; saluutschoten werden gelost, en burgers en soldaten stonden, hoezeer er wel anderhalf voet sneeuw lag, op de straat geschaard. Dadelijk ontvingen zij bezoek van de Brandenburgsche en de Hessische Gezanten, alsmede van den Venetiaanschen Ambassadeur CONTARENI, die zich verontschuldigde, dat hij hen niet mede had ingehaald, op grond van zijn karakter van bemiddelaar tusschen *Frankrijk* en *Spanje*, dat hij met den Pauselijken Nuncius deelde. Dien Pauselijken Nuncius gaven de onzen, evenzeer als den Gezanten des Keizers, des Konings van *Spanje* en der Katholieke Keurvorsten, kennis van hunne aankomst. Doch terwijl de Gezanten van den Keizer en van *Spanje* deze kennisgeving dadelijk met ingenomenheid ontvingen en zich beijverden om den onzen den titel van Excellentie te geven, vond de boodschapper der Nederlandsche Gezanten den Nuncius de eerste maal niet te huis en de andere maal, zooals hij weten liet, ontkleed. Hun Hoog Mogenden, hiervan onderricht, gelastten hunnen Gevolmachtigden geen verdere aanzoeken bij den Nuncius te doen en hem, zoo hij tot hen kwam, niet te ontvangen. Toch hadden zij dien eersten stap bij hem gedaan, na zich, volgens hunne Instructie, van het bestaande gebruik vergewist en den raad der Fransche Ambassadeurs ingewonnen te hebben.

Gezindheid der Fransche en der Spaansche Gevolmachtigden.

Kort na het plechtige eerste bezoek, door de Fransche Gezanten, den Hertog DE LONGUEVILLE met D'AVAUX en DE SERVIEN, hun gebracht, ontvingen zij, bij even plechtig bezoek, de vier Spaansche Gezanten, DON GASPAR DE BRACAMONTE Y GUZMAN,

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 3 Jan. 1646.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 22 Jan. 1646.

[3] Portugeesch Ambassadeur was, benevens ANDRADA, *Don* PEDRO DE CASTRO.

GASPAR DE BRACAMONTE Y GUSMAN

GRAAF VAN PENARANDA.

ASTOR LIBRARY
NY

Graaf DE PENARANDA; FRA JOSEPH DE BREGAGNE, Aartsbisschop van *Kamerijk*; DON DIEGO DE SAAVEDRA TAXARDO, en ANTONIE BRUN. De toon was uiterst vriendschappelijk. PENARANDA sprak aanvankelijk in het Spaansch, maar weldra, nog op hetzelfde bezoek, in het Latijn, gelijk BRUN; maar de Aartsbisschop verklaarde, dat hij Nederlander was en dus Nederlandsch zou spreken. Bij het afscheid gaven allen den onzen de hand: zulks, zeide de Aartsbisschop, was Nederlandsche manier. Spoedig bleek, hoe vurig de Spaanschen naar den vrede verlangden. Reeds bij het vernemen van de kennisgeving van de aankomst der onzen had PENARANDA gezegd, dat hij zijnen arm zou willen laten afsnijden om den vrede te bekomen, en bij het eerste tegenbezoek der onzen betuigde hij: God, de hartekenner, wist, dat zij oprecht te werk gingen, en moest straffen wie anders handelde: men moest, voegde hij er bij, ten spoedigste tot een blijvend verbond zien te geraken: zij, de Spaanschen, zouden al het mogelijke doen om alles toe te geven wat wij begeerden. Later ontzag hij zich niet te zeggen: met de algemeene monarchie der Spanjaarden was het uit; *Nederland* had gestreden voor hare vrijheid en had wel gedaan: de vrijheid kwam haar toe, en de Spanjaarden wilden, dat de Vereenigde Provinciën niet alleen vrij, maar ook gerechtvaardigd uit den strijd zouden komen. 1644—1648.

Bij het eerste bezoek, den onzen door CONTARENI gebracht, zeide deze, dat er tot nog toe weinig was gedaan; doch dat, daar wij het spoedig met de Spanjaarden eens zouden worden, onze komst den algemeenen vrede, waarop tot nog toe weinig kans bestaan had, zeer zou bevorderen. — Dit was inderdaad het algemeene gevoelen, mede door de Keizerlijke Gezanten, JOHAN LODEWIJK, Graaf van NASSAU-DIETZ, en VOLMAR (de Graaf van TRAUTMANNSDORF was op dat tijdstip te *Osnabrug*), bij hun eerste bezoek uitgesproken. Later zeide TRAUTMANNSDORF te wenschen, dat wij met *Spanje* sloten: dit was, voegde hij er bij, het eenige middel om de zaken van het Duitsche Rijk te schikken: immers vermochten wij veel bij *Frankrijk*, en zouden, als wij met *Spanje* sloten, ook bij *Spanje* veel vermogen: onze Staat, dus besloot hij, stond in groote achting, omdat wij altijd de beloften hielden, die wij gedaan hadden. — Maar de Franschen zouden hoogst ongaarne gezien hebben, dat die goede verwachting verwezenlijkt ware. Hun streven was, dat er nog dit jaar, in vereeniging met de Republiek der Vereenigde Provinciën, een krachtige veldtocht in de Spaansche Nederlanden werd uitgevoerd. Dit, oordeelden zij, was het gereedste middel om die gewesten, althans hun grooter deel, aan *Frankrijk* in handen te doen vallen: de gansche gesteldheid in de Zuidelijke *Nederlanden*, de daar heerschende tweedracht, de zucht om aan eene lange onzekerheid een einde te zien komen, de vrees om ten slotte onder het gezag der Noordsche ketters te vallen, alles in één woord, vleiden zij zich, maakte thans de uitbreiding der Fransche macht over dat gebied waarschijnlijk. Dus gaven zij, van den aanvang aan en gedurig weder, bij de onzen hoog op van de onverbrekelijkheid der alliantie tusschen Frankrijk en de Staten-Generaal; betuigden, dat zij zonder ons niets met de Spanjaarden onderhandeld

1644—1648. hadden, noch zouden onderhandelen, en betoogden, hoe onmisbaar de eene natie voor de andere was. *Frankrijk*, dus spraken zij, had bevonden, tegen *Oostenrijk* en *Spanje* zwak te zijn, en zonder de alliantie met ons zou het in dezen oorlog niet veel hebben uitgericht. — Doch deze taal moest strekken om de noodzakelijkheid te staven, dat *Frankrijk* in het bezit der op *Spanje* en het Rijk gemaakte veroveringen bleef. — Evenzeer als *Spanje* hield de Keizer zich overtuigd, dat de Franschen geenen vrede wilden. De Graaf van TRAUTMANNSDORF verklaarde nog in Februari (1646), dat hunne eischen zoo buitensporig, zoo onredelijk, zoo voorbeeldeloos en zoo onchristelijk waren, dat er niets anders over zou schieten, dan aan de geheele wereld bekend te maken, dat al de jammeren van den voortgezetten oorlog en van den inval der Turken, die juist nu *Duitschland* bedreigden, aan de Franschen alleen te wijten zouden zijn.

Geheel in overeenstemming met den wensch der Franschen was het derhalve, dat de tusschen de onzen en de Spaanschen aangevangen onderhandelingen spoedig geschorst werden. Reeds den 23sten Januari hadden de onzen en de Spaanschen afgesproken, dat zij beurtelings aan elkanders woning bijeenkomen zouden. Men zou naar gelieven Fransch, Nederlandsch of Latijn spreken, en de schriftelijke acten zouden, even als dit bij het vorige Bestand had plaats gehad, in het Fransch en het Nederlandsch gesteld worden. Den 24sten werden de procuraties der onzen aan de Spaanschen, en die van dezen aan de onzen afgegeven. Nu lieten de onzen naar den eisch der innige verstandhouding met *Frankrijk* de Spaansche procuraties aan de Fransche Gevolmachtigden zien, en ziedaar, dezen hadden daarop een paar aanmerkingen, die zoo breed werden uitgemeten, dat de onzen besluiten moesten, de stukken naar *'s Gravenhage* op te zenden. Daar echter de Spaanschen beloofden, ze naar onzen zin te zullen wijzigen, zoo namen de onzen van hen een voorstel aan, hetwelk de van hunne zijde aangeboden vredesvoorwaarden inhield. Deze voorwaarden waren dezelfde, als waarop in 1609 het Bestand was getroffen: zoo door de hervatting van den oorlog en door verloop van tijd de toestand veranderd was, waren zij geneigd zulks in aanmerking te nemen. — Nu stelden de onzen aan de Franschen de vraag, hoe ver zij met de Spaanschen waren gekomen, en gaven daarmede te kennen, dat zij zelven reeds met de Spaanschen een eind weegs gevorderd waren; ja, zij gewaagden van het negende artikel van het guarantie-traktaat [1], welk artikel voor het geval strekte, dat wij bestand en de Franschen vrede met de Spanjaarden zouden gesloten hebben. De Franschen schoven natuurlijk de beantwoording der vraag betreffende dat artikel op de lange baan; maar veel uitvluchten behoefden zij niet om den voortgang der onderhandelingen tusschen de onzen en de Spaanschen te stremmen. Uit *'s Gravenhage* toch kwam den 10den Februari bericht, dat de aanmerkingen op de procuratie zoo gewichtig waren voorgekomen, dat

In de procuraties der Spaanschen worden gebreken gevonden.

[1] Zie hierboven, bl. 455, 456.

onze Gevolmachtigden de onderhandelingen hadden te staken, tot de Staten-Generaal, na raadpleging der Provinciale Vergaderingen, een ontwerp van gewijzigde procuratie zouden overgezonden en de Spaanschen daarmede genoegen zouden genomen hebben. Dit besluit bewees, dat de Provincies, welke met den Prins den oorlog, ten minste nog in dit jaar, wilden voortgezet hebben, de bovenhand hadden gehad, en het werd te *Munster* niet alleen door de Spaanschen, maar nagenoeg algemeen betreurd. Behoudens de te verwachten wijziging, oordeelde men, hadden de onderhandelingen voortgang kunnen hebben. Ook onze Gevolmachtigden zelven waren niet tevreden. Hoezeer de vertegenwoordigers der Provinciën, die in tegenspraak met *Holland* oorlogsgezind waren, onder hen verre de meerderheid uitmaakten (en juist daarom was men er op gesteld geweest, dat al de Provinciën in het Gezantschap vertegenwoordigd zouden zijn, opdat de Hollanders daarin het overwicht niet zouden hebben), — niettemin waren onze Gevolmachtigden door hetgeen zij te *Munster* vernomen, en door het onthaal, dat zij daar, bepaaldelijk bij de Spaanschen, gevonden hadden, voor den vrede gewonnen. En had de Prins, zoo als hij zelf aan D'ESTRADES schreef [1], het vertrek der Gevolmachtigden zoolang mogelijk tegengehouden, omdat hij vreesde, wanneer zij vertrokken zouden zijn, het tot stand komen van den vrede niet langer te zullen kunnen keeren, — zoo was die vrees thans genoegzaam gerechtvaardigd. 1644—1648.

Dubbele reden meenden onze Gevolmachtigden te hebben om te betreuren, dat de weg om zich met de Spaanschen te verstaan, hun was afgesneden geworden, toen het op eene voor ons land zeer bedenkelijke wijze bleek, hoe *Spanje* volstrekt begeerde aan den oorlog een einde te maken, en daar, bij de gezindheid der machtigsten in de Republiek der Vereenigde Provinciën, nog slechts *Frankrijk* een beletsel tegen den vrede in den weg legde, ook dit Rijk tot den vrede te nopen.

De Koning van *Spanje* onderwerpt de geschillen aan de uitspraak der Koningin-regentes van *Frankrijk*.

Den 21sten Februari (1646) ontvingen de Spaansche Ambassadeurs van hun Hof bericht, dat de Koning, bewogen door het gevaar, aan hetwelk de Christenvolken in dit tijdsgewricht door hunnen onderlingen oorlog bij den gedreigden aanval der Turken waren blootgesteld, zijne verschillen met *Frankrijk* onderwierp aan de uitspraak van de Koningin-regentes van *Frankrijk*, eene uitspraak die, met den Hertog van *Orléans*, den Prins van *Condé* en den Kardinaal DE MAZARIN benevens den Ministerraad beraamd, zoo billijk zijn zou als men van eene Vorstin wachten kon, welke de moeder was des Konings van *Frankrijk*, en de zuster des Konings van *Spanje*. — Dit bericht was wel over *Parijs* gekomen, maar aldaar niet geopend, opdat het niet onder weg opgehouden zou worden, noch zijne volle werking te *Munster* zou missen. — Hoezeer in het voorstel van den Koning van *Spanje* gewaagd werd van MAZARIN en den Ministerraad, was toch zijn besluit voor deze Staatsdienaren zeer bedenkelijk. Immers was het een beroep op

[1] *Lettres, Mémoires et négociations de M. le Cte d'Estrades*, I, p. 93.

1644—1648. de billijkheid en het hart der Koningin, en gaf het een krachtig wapen in handen aan die partij in *Frankrijk*, welke met ongenoegen zag, hoe, onder voorwendsel van eenen oorlog tot *Frankrijks* roem en machtsuitbreiding gevoerd, dubbelzinnige alliantiën werden aangegaan, het volk uitgemergeld en het rijk der ministers gegrondvest. Hoe? kon deze partij thans zeggen: zou men nu nog den oorlog volhouden, nu PHILIPS IV zulk eenen edelmoedigen, inderdaad alles inruimenden voorslag deed? Neen, moest men haars bedunkens daarop antwoorden: nu had het lang genoeg geduurd; de Koningin had lang genoeg vergeten, dat zij eene Spaansche vorstin was, en de ministerieele oppermacht had zich lang genoeg doen gelden. — Dat de Spanjaarden zich nog steeds met eene omwenteling in *Frankrijk* vleiden, die zich dan ook in de pogingen der *Fronde* werkelijk openbaarde, het lijdt geenen twijfel, en PEÑARANDA had bij zijne reize door *Frankrijk* (gelijk hij onzen Gevolmachtigden verhaalde) waargenomen, hoe men aldaar naar vrede verlangde: het volk had aan zijne koets om vrede! vrede! geroepen. — Geen wonder, dat de Fransche Gevolmachtigden te *Munster*, mannen naar het hart van MAZARIN en trouwe dienaars van de staatkunde van RICHELIEU, den voorslag van den Koning van *Spanje* ongunstig opnamen, en in de hoop bij de onzen steun te zullen vinden, zich bij hen aanmeldden om hun het aanbod, nog voordat zij het naar *Parijs* overschreven, bekend te maken. Bij deze gelegenheid gaven zij weder hoog op van de onafscheidbaarheid der wederzijdsche belangen: al wilde Koning PHILIPS, zeiden zij, half *Spanje* afstaan, toch mochten zij zich niet van ons scheiden. — En wat de stemming aangaat, welke het bericht op de onzen moest maken, wel wenschten dezen dat de onwil van *Frankrijk* om zich met *Spanje* te verstaan ons bestand met *Spanje* niet langer in den weg mocht treden; doch zulk een vrede tusschen de beide Rijken, welke den val der Regeering, op welke onze Republiek steeds gesteund had, zou met zich brengen, en aan alle jaloezij tusschen *Frankrijk* en *Spanje* een einde scheen te zullen maken, om ze als twee Mogendheden van éénen geest tegen ons over te plaatsen, zulk een vrede moest hun voor onze Republiek hoogst bedenkelijk voorkomen, bepaaldelijk op een tijdstip, nu de toenadering tusschen hen en de Spaanschen moedwillig was belet. Het gewicht derhalve der omstandigheid doorgrondende, begrepen onze Gevolmachtigden de Heeren PAUW en DE KNUYT naar *den Haag* te moeten afvaardigen om met de Staten-Generaal in persoon te raadplegen. Dit besluit aan de Franschen mededeelende, gaven zij hun echter de volle reden niet te kennen: integendeel, zij vermeldden alleen, dat het doel der reize was, de beslissing der Staten op de wijziging der procuraties te bespoedigen. — Voorts verzochten zij de Franschen, in den tusschentijd tevens de onderhandelingen met de Spaanschen te staken.

De Heeren PAUW en DE KNUYT naar 's Gravenhage afgevaardigd.

Het gevaar, waarmede de vrede, zoo hij op zulk eene wijze tusschen *Frankrijk* en *Spanje* tot stand mocht komen de Republiek bedreigde, was het eenige niet, dat de beide naar *den Haag* afgevaardigde Gevolmachtigden aldaar onder de aandacht van

Hun Hoog Mogenden moesten brengen. De eerste Brandenburgsche Gezant, Graaf VON WITTGENSTEIN, had hun betreffende de vooruitzichten der Gereformeerden in het Rijk mededeelingen gedaan, die, gevoegd bij hetgeen zij van andere zijden vernomen hadden, wel geschikt waren om den Gereformeerden Nederlanders zorg te baren. Het was de vraag, zeide hij, of den Gereformeerden het recht zou toegekend worden om aanspraak te maken op den religievrede. De Lutherschen wilden hen van dien vrede uitgesloten zien, en terwijl een Luthersch Vorst, opvolgende in het gebied van een Gereformeerd of Katholiek Vorst, het recht had om dat nieuw gebied Luthersch te maken, wilden zij aan een Gereformeerd Vorst, in een gebied van eene andere geloofsbelijdenis opvolgend, het recht ontzegd hebben om het nieuw gebied gereformeerd te maken. Openlijk kwamen de Lutherschen er voor uit, dat zij den Papisten liever dan den Gereformeerden voorrechten gunden. En wat wel het ergste was: de Zweden, zelven Luthersch, versterkten de partij der Lutherschen in het Rijk. Bij welke Vorsten, daarentegen, vonden de Gereformeerden steun? Gereformeerd was de Keurvorst van *Brandenburg*; doch deze zag zich *Pommeren* door de Zweden onthouden, en de Keizer scheen geneigd door den afstand van *Pommeren* voor zich den vrede van de Zweden te koopen: den Keurvorst van *Brandenburg* zou hij schadeloos stellen door hem de Luthersche of Katholieke Bisdommen, *Osnabrück*, *Paderborn* en *Minden*, te verleenen. — Van den Gereformeerden Paltsgraaf was het lot bekend, en de kans van zijn herstel in zijn Keurvorstendom gering. *Frankrijk* zou veeleer den Keurvorst van *Beieren* ondersteunen, waar deze zich de uitbreiding van zijn gebied ten koste van Keurpalts verzekerd wilde zien, en was er sprake van eene amnestie, met meerderheid van stemmen scheen men uit te zullen maken, of vergiffenis zou geschonken worden van hetgeen sedert 1618, of wel sedert 1630 tegen de Rijkswetten misdreven geacht werd. Slechts in het eerste geval zou de Keurvorst van de Palts, KAREL LODEWIJK, in zijne waardigheid terugkeeren; doch de Katholieken stemden voor het laatste, en het getal hunner stemmen bedroeg 32 tegen 23 van de Evangelischen. De eenige Gereformeerde Mogendheid, die met eene gewapende macht eischen kon doen gelden, werd vertegenwoordigd door de Landgravin van Hessen, en hoe hachlijk de zaken dezer Vorstin stonden, wisten de Staten-Generaal zelven het best, daar zij zich genoodzaakt zagen aan te dringen op de ontruiming van *Oost-Friesland* door hare troepen, terwijl zij verklaarde buiten staat te zijn den oorlog vol te houden, zoo men haar niet toestond, zoolang de vrede nog niet gesloten was, dat Graafschap te blijven bezetten.

1644—1648.

De rechten der Gereformeerden in *Duitschland* bedreigd.

Tegen het einde van Februari kwamen HEEMSTEDE en DE KNUYT te *'s Gravenhage* aan, en den 27sten dier maand deden zij opening van hunne boodschap in de vergadering van Hun Hoog Mogenden. — Was hetgeen die Heeren hun mede te deelen hadden, geschikt om hunne bezorgdheid op te wekken, nog veel onrustbarender was wat zij daags daaraan vernamen. Toen toch berichtte de Prins van *Oranje*, dat hem uit

1644—1648.

Frankrijk mededeeling was gedaan van een huwelijk, te sluiten tusschen LODEWIJK XIV en de Prinses van *Spanje*, op voorwaarde dat *Spanje* de soevereiniteit van de Spaansche Nederlanden aan *Frankrijk* zou afstaan. De Vereenigde Provinciën zouden bij hare soevereiniteit gelaten worden, en *Frankrijk* zou *Catalonië* aan *Spanje* teruggeven. Over dit plan verlangde de Koningin de meening der Staten-Generaal te verstaan, opdat zij weten mocht, hoe zich hierin te gedragen. — Deze tijding vernemende, was de eerste vraag, die bij de Staten moest oprijzen, deze, hoe de Prins zelf over de zaak dacht, en of zij in hem bij de gevaren, die den Staat schenen te bedreigen, eenen steun en een medewerker tot handhaving hunner onafhankelijkheid zouden vinden, dan of hij het wellicht met de Mogendheden eens was en zich bij hare plannen eenig groot voordeel bedongen had. — Dat werkelijk hunne onafhankelijkheid bedreigd werd, scheen aan geenen twijfel onderhevig. Immers zou nu *Frankrijk*, machtiger dan ooit, hun onmiddellijke nabuur worden, en het voordeel te loor gaan dat Provinciën, weinig Franschgezind en deswegens niet ongaarne aan *Spanje's* verzwakt gezag gehoorzamend, tusschen onze en de Fransche grenzen gelegen waren. Vielen inderdaad de Zuidelijke Nederlanden aldus, zonder de medewerking onzer wapenen, in de handen der Franschen, zoo zouden wij geene van die voorwaarden bekomen, welke onze Gevolmachtigden te *Munster* in last hadden, ten aanzien dier Gewesten, van *Spanje* te bedingen. En welk een middel tot versterking harer macht zou de Fransche Regeering zich aangeboden zien in de begeving van bedieningen in het rijke *Vlaanderen* en *Brabant*. Als op een vetten buit zouden de Franschen op die Provinciën aanvallen, en onwillekeurig zou de hebzucht zich naar de Noordelijke Provinciën uitstrekken. En kon het anders, of elke Fransche Regeering moest de inlijving onzer Vereenigde Provinciën als het uitnemendst doel harer staatkunde aanmerken? Door die inlijving wettigde zij immers haar oppergezag bij de gansche Katholieke wereld en bij alle monarchen. Zoo zou en de bloei van onzen handel, op de sluiting der Schelde en der Vlaamsche havens steunend, in de waagschaal gesteld, en onze Godsdienst aangerand worden, die, juist op dit oogenblik in *Duitschland* met den ondergang bedreigd, op geen vermogend bondgenoot op het vaste land van *Europa* rekenen kon. — Hoe derhalve dacht de Prins over de zaak? Dit verlangden Hun Hoog Mogenden te weten, en zij vraagden zijn advies én betreffende het huwelijksplan én tevens over de mededeeling, den vorigen dag door HEEMSTEDE en DE KNUYT gedaan. — Ten aanzien van het eerste was 's Prinsen advies, dat men der Koningin alles wat zij voorhad, behoorde toe te staan, mits de verdeeling der Zuidelijke Nederlanden tusschen *Frankrijk* en onze Provinciën stand greep, zooals zij in het traktaat van 1635 beraamd was, en ten aanzien van het tweede, dat het de vraag was, of de Provinciën daarop elk haar provinciaal advies moesten uitbrengen: zoo ja, dan moest men wachten totdat dit advies uitgebracht zou zijn. — Zij, die de berichten, door HEEMSTEDE en DE KNUYT uit *Munster* medegebracht, bedenkelijk achtten, zouden

Plan van een huwelijk tusschen LODEWIJK XIV en de Spaansche Prinses.

Adviezen van den Prins over de gerezene vraagstukken.

gewenscht hebben, dat het beletsel, aan de vermeende gebrekkigheid der procuraties ontleend, niet geteld werd, en dat onze Gevolmachtigden in last kregen om, in de verwachting dat dit gebrek zou hersteld worden, de onderhandelingen met de Spaanschen onmiddellijk te hervatten, ten einde alzoo den toeleg eener bevrediging van *Frankrijk* en *Spanje* door middel eener onderwerping aan de uitspraak der Koningin-Regentes te verijdelen. En nu scheen Zijne Hoogheid er geen bezwaar in te vinden, dat vóór men tot een besluit kwam, eerst nog werd afgewacht wat elk der Provinciën in hare Statenvergadering zou besluiten, en dat terwijl van *Stad en Landen* niet eenmaal Gedeputeerden aanwezig waren, en de tegenwoordigheid van Gecommitteerden der Stad *Groningen* en der *Ommelanden*, in *den Haag* verschenen om hunne geschillen voor Hun Hoog Mogenden te brengen, bewees, hoe weinig kans er was op een besluit, door die Provincie in eene vreedzaam bijeengekomen vergadering te nemen [1]. — En wat 's Prinsen advies omtrent het huwelijksplan aangaat, ook hier scheen hij zich te gemakkelijk te schikken in iets dat toch waarlijk bedenkelijk genoeg was. Nimmer waren den Hollanders en Zeeuwen de voorwaarden, op welke volgens het traktaat van 1635, een deel der Spaansche Nederlanden in onzen Staat zou worden opgenomen, naar den zin geweest, en het was hun derhalve een zwakke troost, dat men der Koningin van *Frankrijk* te wille zou zijn onder voorbehoud der uitvoering van een traktaat, dat zij steeds gehoopt hadden nimmer uitgevoerd te zien. 1644—1648.

Het dubbel advies derhalve, door den Prins gegeven, wekte den zwaarsten argwaan tegen hem, alsof hij bij die verdeeling van de Spaansche Nederlanden wel zijne rekening zou vinden, en het met de Franschen bij de thans opgekomen plannen van verzoening evenzeer eens was, als hij het kort te voren met hen eens geweest was om de Staten tot een nog in dit jaar te ondernemen krachtigen veldtocht te dwingen.

Voorbarig drijven van een nieuwen veldtocht.

Reeds vóórdat het jaar 1645 ten einde was, waren op voorstel van den president der Staten-Generaal (*Gelderland* was aan de beurt van het Voorzitterschap) Gecommitteerden benoemd om alles tot het veldleger van het volgende jaar voor te bereiden, en was tegelijk besloten, dat de compagniën tegen half Maart of den eersten April voltallig moesten zijn [2]. In verband hiermede werd aan onzen Gezant te *Parijs* in last gegeven, bij het Fransche Goevernement aan te dringen op het verleenen van een hooger subsidie dan het gewone [3]. Uit een spoedig daarna ontvangen schrijven van den Gezant bleek duidelijk, dat *Frankrijk* niets liever deed dan subsidie betalen, als men ons daarmede in oorlog kon houden [4]. Dat de veldtocht op nieuw de verovering van de Spaansche

---

[1] Aitsema, III, bl. 101. *Resol. Holl.* 5 Maart, 1646.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 13 Dec. 1645. *Resol. Holl.* 18 Dec. 1645.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 3 Jan.; 12 Febr. 1646. [4] *Resol. Stat.-Gen.* 13 Jan. 1646.

1644—1648. Nederlanden, liefst door vrijwillige overgave, ten doel zou hebben, bleek uit de omstandigheid dat de manifesten van 1632 aan eene Commissie in handen waren gesteld [1]. Den 17den Februari werden van de Provinciën consenten verzocht in eene som van 300,000 gulden ter lichting van 6000 waardgelders tegen den tijd dat het leger te velde zou wezen, alsmede in een millioen voor legerlasten, waarvan de helft niet later dan den 20sten April geleverd zou moeten worden. Tevens werd verlof gevraagd om van *Frankrijk*, even als in het vorige jaar, boven het gewone, een buitengewoon subsidie van 400,000 gulden te verzoeken. Toen verklaarde alleen *Friesland* gelast te zijn om op die aanvrage te antwoorden [2], en dus bleef de voorslag in al zijne deelen nog hangende. Niettemin werd onder het Voorzitterschap van den Heer VAN WIMMENUM door de Provinciën, buiten kennis van de andere Gedeputeerde van *Holland*, besloten, dat aan den Heer VAN OOSTERWIJK zou geschreven worden, dat hij de Fransche ministers zou hebben te verzoeken om nevens het gewone subsidie die som van 400,000 te bekomen ter bekostiging van eene buitengewone lichting van 4000 man [3]. — Zoo wilde men het vraagstuk of er een krachtige krijgsonderneming zou verricht worden, uitmaken, voordat *Holland* gelegenheid had om er zich tegen te verklaren. Doch deze handeling zou niet onopgemerkt gelaten worden. Toen den 12den Maart het verzoek om consenten in de lichting der waardgelders en in de legerlasten herhaald werd, kwam ook de order, aan OOSTERWIJK gegeven, zoo ernstig ter sprake, dat goedgevonden werd aan dezen Ambassadeur te schrijven, dat, ingeval hij nog niet om het buitengewone subsidie gevraagd had, hij zulks voor alsnog zou achterwege laten [4]. Doch hierbij zou *Holland* het niet laten, in weerwil dat de Provinciën op een onheusche wijze haar ongenoegen toonden, zooals men mag opmaken uit het besluit, daags daaraan door de Staten van *Holland* genomen, van dezen inhoud: aangezien de Provinciën nu een geruimen tijd herwaarts bij verscheidene gelegenheden de Provincie van *Holland* onwaardiglijk en met minachting hebben bejegend en nog dagelijks bejegenden, zoo werd goedgevonden, dat er eene ernstige conferentie zou worden verordend, om te overleggen, bij wat middelen zulks zou kunnen gebeterd worden en het behoorlijk respect dezer Provincie wederom hersteld [5]. — Denzelfden dag werd de Heer VAN WIMMENUM door de Staten van *Holland* uitgenoodigd zich wegens hetgeen den 5den Maart gebeurd was, te verantwoorden, en de slotsom was, dat wat deze Heer verricht had, door Hun Edel Groot Mogenden werd gewraakt, en de protesten, die reeds door de Hollandsche alsmede door de Zeeuwsche

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 13 Febr. 1646.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 12 Maart, 1646. *Resol. Holl.* 20, 23 Febr. 1646.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 5 Maart, 1646. *Resol. Holl.* 14 Maart, 1646.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 12 Maart, 1646.

[5] *Resol. Holl.* 13 Maart, 1646.

Gedeputeerden bij de Generaliteit waren ingediend, door hen zouden worden gelezen. Naar aanleiding dier lezing poogden de Edelen den Heer VAN WIMMENUM te verontschuldigen, op grond dat wat hij gedaan had met eene goede bedoeling was geschied, en dat het in allen gevalle door het latere schrijven naar *Parijs* was herroepen. Dus hoopten zij, voegden zij er bij, dat het daarbij zou worden gelaten. Dit verzoek belette echter de Staten van *Holland* niet om van het protest hunner Gedeputeerden een provinciaal besluit te maken, door den Raadpensionaris te stellen, en door buitengewone Gedeputeerden aan de Staten-Generaal kenbaar te maken [1]. Zulks geschiedde. Het protest hield in, dat wat de Heer VAN WIMMENUM gedaan had, niet alleen indruiste tegen de instructie der Gecommitteerden van Hun Edel Groot Mogenden ter Generaliteit, maar ook geschied was »buiten kennis van den Staat, tegen de order der Regeering." Tegen deze laatste uitdrukkingen lieten de andere Provinciën, behalve *Zeeland*, aanteekenen, dat die woorden *Staat* en *Regeering* niet anders mochten verstaan worden dan van den Staat en de Regeering van *Holland* in het bijzonder [2]. — Dat *Zeeland* zich in deze zaak bij *Holland* voegde, laat zich daaruit verklaren, dat die Provincie, hoezeer ook voor de voortduring van den toestand van oorlog gestemd, niettemin zeer tegen eene verovering van de Zuidelijke Nederlanden was ingenomen. 1644—1648.

Holland wilde te minder door maatregelen overrompeld worden, op welke het moeilijk zou zijn terug te komen, naarmate deze Provincie zich bezwaarlijker zou laten overhalen om tot het ondernemen van een nieuwen veldtocht mede te werken. Zij vermoedde dat de Prins, in verstandhouding met *Frankrijk* handelende, zijne bijzondere plannen had, die nog verder zagen dan de verdeeling der Spaansche Nederlanden, en op het herstel van Koning KAREL I in zijn rijksgezag doelden. Nam men dit aan, dan liet het zich goed verklaren, dat de Prins genoegen nam met de onverhoedsche verzoening tusschen *Frankrijk* en *Spanje*, en niettemin op de versterking van ons leger gesteld bleef. Immers, zoo de vrede op het vaste land tot stand kwam, zou hij te beter in de gelegenheid zijn om Koning KAREL met de wapenen te hulp te komen. En dit scheen meer dan een vermoeden.

Omstreeks het midden van deze zelfde maand Maart ontvingen de Staten een schrijven van hunnen Gezant te *Londen* [3], waarin gemeld werd, dat men het er in *Engeland* voor hield, dat hier te lande een dertigtal schepen voor *Frankrijk* werden uitgerust met medeweten der Staten-Generaal. Een van de Grooten van *Engeland* had hem dit medegedeeld, en er bij gevoegd, dat, als die schepen in zee kwamen, zij door een nog

Schepen tot bestrijding van het Parlement alhier uitgerust.

---

[1] *Resol. Holl.* 13, 15, 16, 17 Maart, 1646. [2] *Resol. Stat.-Gen.* 17 Maart, 1646.

[3] Sedert het najaar van 1645 hield JOACHIMI wederom aan om verlof om herwaarts over te mogen komen. De Staten konden niet besluiten hem dat verlof te verleenen (*Resol. Stat.-Gen.* 9, 15 Sept.; 18 Dec. 1645. 18 Maart, 1646. *Resol. Holl.* 12, 21 Sept.; 21 Nov.; 18 Dec. 1645).

1644—1648. grooter getal schepen vijandelijk bejegend zouden worden [1]. — Dus bleek, dat het Parlement van oordeel was, dat er door *Frankrijk*, in verstandhouding met Hun Hoog Mogenden, een vijandige onderneming tegen zijn gezag werd voorbereid. — Wat er was van die uitrusting, onderzocht men bij deze gelegenheid nader. — Reeds in het begin van December (1645) was het Hun Hoog Mogenden aangebracht, dat hier 30 schepen voor de Kroon van *Frankrijk* ten oorloge werden uitgerust [2]. Dit bericht leidde, eerst bijna derdehalve maand later, tot het voornemen om bij het Collegie ter Admiraliteit te *Amsterdam* te vernemen, of het waar was dat zulks geschiedde en dat wel zonder vergunning van Hun Hoog Mogenden. Eerst na drie weken kwam het bericht van *Amsterdam* den Staten-Generaal ter oore, dat er aldaar vier groote schepen voor *Frankrijk* werden geëquipeerd [3]. Alsnu begeerden de Staten van *Holland* er meer van te weten, daar ook OOSTERWIJK uit *Parijs* meldde, dat men in *Frankrijk* van plan was, 24 schepen uit te rusten, waarvan 20 hier te lande: het getal zou volledig gemaakt worden door vier Hollandsche schepen uit de Middellandsche Zee in *Frankrijk* opgebracht [4]. — Hun Edel Groot Mogenden vonden die uitrusting zeer bedenkelijk: men

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 18 Maart, 1646.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 7 Dec. 1645.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 19, 28 Febr. 1646.

[4] In weerwil van de krachtige vertoogen der onzen, bestemd om de maatregelen der Fransche marine tegen onze schepen in de Middellandsche zee te doen staken (zie hierboven, bl. 472—474), waren de Franschen voortgegaan met van tijd tot tijd Hollandsche bodems op te brengen. Aan onzen Gezant, den Heer VAN OOSTERWIJK, eindelijk in het najaar van 1644 naar *Parijs* teruggekeerd, zou eene instructie nagezonden worden, waarnaar hij zich bij zijne onderhandelingen op het stuk der marine te regelen zou hebben (*Resol. Holl.* 16, 20, 29, 30 Sept.; 1 Oct. 1644). De gronden, door de Staten tegen de handelwijze der Franschen aangevoerd, kan men lezen bij AITSEMA (II, bl. 1019, 1020). *Holland* wenschte, dat zout, olie, granen en andere eetbare waren niet als contrabanden zouden worden beschouwd: anders zou onze geheele vaart in de Middellandsche zee wel gestaakt mogen worden; voorts duldde men steeds geene visitatie, maar verlangde dat de Franschen onze schepen, die voor het overige gehouden zouden zijn door het strijken hunner vlag aan de vlag van Zijne Majesteit behoorlijke eer te bieden, op bloot vertoon hunner zeebrieven ongemoeid zouden worden gelaten (*Resol. Stat.-Gen.* 27 Jan. 1645). Doch alle vertoogen hadden niet genoegzaam gebaat. In het voorjaar van 1645 klaagde men, dat er achtereenvolgens wel 27 schepen in de Middellandsche zee door commissievaarders van den Koning van *Frankrijk* waren genomen en voor een deel vernield (*Resol. Stat.-Gen.* 22 April; 5 Mei, 1645. *Resol. Holl.* 28, 30 Maart; 1 April; 4, 10 Mei, 1645). Dus wilde men het bij het toezenden van instructies aan onzen gewonen Gezant niet laten, maar besloot eenen Gecommitteerde naar *Frankrijk* te zenden om de bel ngen van de scheepvaart voor te staan. Daartoe werd de Heer JAN REYNST, die zelf groot belang had bij den Levantschen handel, aangewezen. Hij zou van onze zijde de heilige belofte doen, dat de Staten het leveren van schepen door de onzen aan

wist niet, waartoe zulk een aanzienlijk aantal schepen gebruikt zou worden: wel heette het, dat zij niet buiten het Kanaal zouden dienen; doch dit maakte de zaak niet beter. Dus namen zij voor, MAARTEN DE REUS, die met de levering belast was, en kapitein FORAN, die er het bevel over zou voeren, te bescheiden, en tegelijk een plakaat, tegen wervingen voor vreemde Vorsten ontworpen, in overweging te nemen [1]. Dat de genoemde kapitein met de zaak gemoeid was, gaf eenig licht, maar voorzeker geene gerustst elling. Immers was die kapitein een dergenen, die door den Prins der Koningin van *Engeland* ter beschikking waren gesteld geweest [2]. Geen wonder derhalve, dat het Parlement de uitrusting als tegen zijn gezag gericht aanmerkte. — MAARTEN DE REUS verscheen voor de Staten van *Holland* en van hem vernamen zij, dat FORAN zich als admiraal over de voor *Frankrijk* uitgeruste schepen gedroeg: er waren, dus berichtte de Regeering van *Amsterdam*, reeds 11 of 12 gehuurd op last, zeide men, van den Hertog van *Orleans* om, zoo het heette, voor *Duinkerken* gebruikt te worden, en eenige daarvan stonden op hun vertrek naar *Texel*, waar zij lichtelijk volk konden innemen: misschien waren zij reeds vertrokken. Dit vernemende, besloten de Staten Generaal aan de Collegies ter Admiraliteit te *Amsterdam* en te *Hoorn* te gelasten, die schepen op te houden; FORAN te verbieden, met de uitrusting voort te gaan, en BRASSET te vragen [3], of hij zich met de zaak bemoeide, en zoo ja, op wat last [4]. 1644—1648.

Het was duidelijk genoeg, dat de equipage zou hebben moeten dienen om de zaken van KAREL I te herstellen. In September, 1645, had deze ongelukkige Vorst nog op hulp van onzen Staat gehoopt: van *Zeeland* meende men verzekerd te zijn, en van *Holland* hoopte men dat, nu de tocht naar *den Sond* was afgeloopen, deze Provincie zich niet verzetten zou tegen het plan om de teruggekeerde vloot en een tweeduizendtal van de tegen *Denemarken* gelichte, maar niet gebruikte troepen, die ten dien einde

---

Spanje ernstig zouden te keer gaan (*Resol. Stat.-Gen.* 11 Mei; 19 Juli, 1645. *Resol. Holl.* 11 Mei; 15 Juli, 1645). Eerst in Augustus vertrok de Heer REYNST (*Resol. Stat.-Gen.* 8 Aug. 1645). Tegen de maand Maart, 1646, verzocht hij van zijne taak verder ontslagen te mogen worden, welk verzoek hem werd verleend (*Resol. Stat.-Gen.* 3, 5 Maart, 1646. *Resol. Holl.* 8 Maart, 1646). Omstreeks denzelfden tijd werd door Hun Hoog Mogenden een plakaat op de marine van de Middellandsche zee uitgevaardigd (*Resol. Holl.* 19, 22, 24 Febr.; 2, 13, 15, 23, 24 Maart, 1646. AITSEMA, III, bl. 4, 91, 92). Den 18[den] April, 1646, werd te *Parijs* een traktaat van commercie tusschen *Frankrijk* en de Staten geteekend (AITSEMA, III, bl. 124, 125). Dit werd in den zomer geratificeerd (zie de *Resol. der Stat.-Gen.* in de zomermaanden). Op het Rijksarchief is er een Verbael van de zending van den Commissaris GIOV. REYNST, geëxhibeerd 16 Mei, 1646, voorhanden.

[1] *Resol. Holl.* 3, 15 Maart, 1646.

[2] Zie hierboven, bladz. 560.

[3] BRASSET was in Juli, 1645, uit *Munster* hier terug (*Resol. Stat.-Gen.* 21 Juli, 1645).

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 26 Maart, 1646. *Resol. Holl.* 20, 21 Maart, 1646.

1644—1648. door *Frankrijk* in dienst genomen zouden worden, tot een krijgsonderneming ten voordeele van Koning KAREL aan te wenden [1]. Doch toen had de nood van de West-Indische Compagnie de uitvoering van dat plan belet, en de uit *den Sond* teruggekomen schepen zouden ten dienste van die Compagnie worden gesteld [2]. Daarna was, als een laatste hulpmiddel, door de vrienden en geheime bondgenooten van KAREL I tot die alsnu mede verijdelde uitrusting besloten. Ook was het thans reeds te laat. De zaak des Konings had een onherstelbare nederlaag geleden, en alle geheime raadslagen waren openbaar geworden.

De plannen, met Koning KAREL beraamd, worden ruchtbaar.

Sir WALTER STRICKLAND, die, hoe ijverig hij daartoe ook aanzoek gedaan had, nog altijd geene audientie bij Hun Hoog Mogenden had kunnen bekomen, omdat sommige Provinciën er zich tegen bleven verzetten [3], — deze Resident van het Parlement had zich den 22sten Maart bij de Staten van *Holland* vervoegd om met de bewijzen te staven, dat hier te lande een aanzienlijk aantal schepen werd geëquipeerd om Fransch krijgsvolk naar *Engeland* tegen het Parlement over te voeren. Die bewijzen bestonden in verscheidene brieven, welke bij *Lord* DIGBY gevonden waren, toen hij door een der veldheeren van het Parlement geslagen en gevangen genomen was. Zoo kwam de geheele briefwisseling aan den dag, door den Prins van *Oranje* met Dr. GOFFE gevoerd over de zaak van het huwelijk zijner dochter met den Prins van *Wales*, en met *Lord* JERMIJN over de middelen om den Koning hulp te bieden. Hoezeer de Staten van *Holland* bij deze openbaring zeer kiesch te werk gingen, en niet verlangden, dat STRICKLAND iets van het medegedeelde op schrift zou stellen, dan hetgeen de eigenlijke zaak, de uitrusting ten behoeve van *Frankrijk*, betrof, in *Engeland* ontzag men niets wat den Koning en zijne bondgenooten op het vasteland benadeelen kon, en deed het Parlement de geheele briefwisseling onder den titel *Digby's Cabinet* het licht zien [4]. Dit was een gevoelige slag voor 's Prinsen aanzien bij het Nederlandsche volk. Het was thans bewezen, dat hij den Staat in een oorlog tegen de Engelsche vrijheidsmannen en Protestanten had willen wikkelen, om, met medewerking van *Frankrijk* en den bij den vijand dienenden Hertog van *Lorraine*, het onbeperkt gezag van KAREL STUART te vestigen en zijne dochter aan de zijde van diens zoon den Engelschen troon te doen beklimmen. Den Prins op dien weg te volgen, kon geen onderzaat der Vereenigde Provinciën langer wagen: trouwens de zaak was verloren, en 's Konings nederlaag onherstelbaar. Harde woorden werden den Prins toegevoegd. BRASSET schreef aan MAZARIN, dat in deze dagen eenige Gedeputeerden van *Holland* niet schroomden, Zijner Hoogheid in het aangezicht

---

1 *Archiv. de la Mais. d'Or. t. a. pl.* p. 142, 144. *Resol. Stat.-Gen.* 4 Nov. 1645.

2 Zie hierboven, bl. 601. 3 *Resol. Stat.-Gen.* 19, 21 Sept.; 25 Oct.; 28 Nov. 1645.

4 *Resol. Holl.* 22 Maart; 8, 9 Mei, 1646. AITSEMA, III, bl. 104.

1644—1648.

te zeggen, dat alles wat hij met *Frankrijk* uitrichtte, diende om hen onder het juk van zijn gezag te brengen. De Prins, voegt hij er bij, zeide daarop, niet te gelooven, dat dit de meening hunner lastgevers was. Doch weldra lichtten die lastgevers hem anders in, en beaamden alles wat hunne Gedeputeerden gezegd hadden [1]. CONSTANTIJN HUYGENS, 's Prinsen geheimschrijver, was verlegen wat te doen, en diep terneêrgeslagen [2]. Zelfs de trouwe aanhanger van den Prins, de Heer DE KNUYT, onttrok zich, van dezen tijd af, aan de medewerking tot zulke stoute plannen. Vandaar het hooggaand ongenoegen van Prins WILLEM over hem. Zoo men gelooven mag wat DE LA THUILLERIE aan MAZARIN schreef, zou de jonge Vorst gezegd hebben, dat KNUYT verdiende, dat hem het hoofd voor de voeten werd gelegd [3]. Vandaar ook, dat de Franschen meenden, dezulken, die te voren den Prins van harte gediend hadden, thans met geld te moeten omkoopen, opdat zij van de Fransche staatkunde niet afvallig mochten worden, ja, dat zij de som begrootten, voor welke de Prinses van *Oranje* zelve, die voor de toekomst van haren zoon in *Holland* bezorgd zal geworden zijn en van nu aan voor den vrede gestemd was, voor de denkbeelden der Fransche staatslieden te winnen zou wezen [4].

Die Fransche staatslieden moesten niets vuriger begeeren te voorkomen, dan dat de Prins zijne achting en invloed in de Republiek geheel en al verloor. Intusschen zou dit ongetwijfeld het geval zijn, bijaldien *Frankrijk* de laatstelijk opgeworpen plannen niet liet varen, of ze althans niet krachtig loochende. Ze te loochenen moest te gemakkelijker vallen, omdat men er inderdaad voor het oogenblik van afzag. Zich van de Zuidelijke Nederlanden meester te maken en den Prins daarvan, ter versterking van zijn gezag over de weerbarstige Hollanders, een deel te gunnen, zij dachten er niet meer aan, of althans verdaagden zij zulke voornemens. Voor het oogenblik begrepen zij te goed, dat zulke plannen door te zetten tot niets zou leiden, dan tot den val van den Prins van *Oranje*, en tot uiterste maatregelen van de zijde der Hollanders, die *Frankrijk* en *Europa* aan onafzienbare gevaren konden blootstellen. Of, zoo men hen wilde wikkelen in een oorlog tot herstel van KAREL I, wat belette hen een verbond te sluiten met de Parlementsgezinden en met deze oprechte Gereformeerden de Mogendheden te gaan beoorlogen, bij de verwezenlijking van wier raadslagen de Gereformeerde Godsdienst in *Europa* spoedig zou vernietigd zijn? — Dus was *Frankrijk* van nu aan besloten, den oorlog op den ouden voet voort te zetten. Het huwelijksplan loochende men stoutmoedig. Dat deden de Fransche Gevolmachtigden te *Munster*. De volvoering, verklaarden zij,

De Franschen loochenen de plannen van schikking met de Spanjaarden.

[1] *Archiv. de la Mais. d'Or. t. a. pl.* p. 151.

[2] Zie den brief van DE WILHEM in *Archiv.*, p. 156, 157.

[3] *Archiv. de la Mais. d'Or. t. a. pl. bl.* 163.

[4] *Archiv. de la Mais. d'Or.* p. 155, 156, 158, 159, 163.

1644—1648 ware eene trouweloosheid, waartoe geen Hertog DE LONGUEVILLE, noch zij, D'AVAUX en DE SERVIEN, in staat zijn zouden de hand te leenen: anders waren zij geen mannen van eer [1]. Niet anders spraken de Fransche diplomaten in *den Haag*, en toen de Prins verzekerde, dat hij, wat hij van de zaak medegedeeld had, van D'ESTRADES zelven had vernomen, ontzag deze zich niet te verklaren, dat de Prins, wegens het verval zijner krachten en de zwakheid van zijn hoofd, zijne woorden niet begrepen had [2]. 's Prinsen toestand gaf D'ESTRADES aanleiding genoeg om zoo te spreken. Reeds in Januari (1646) hadden de Staten zijne Hoogheid genoopt eenen geneesheer voor zijnen persoon te kiezen. De keus was gevallen op Doctor WILLEM VAN DER STRATEN, Hoogleeraar te *Utrecht*, wien Hun Hoog Mogenden eene jaarwedde en, bij 's Prinsen verblijf te velde, eene buitengewone toelage toewezen [3]. In April schreef BRASSET aan MAZARIN: 's Prinsen lichaam en geest verzwakken bij den dag, en zijn memorie begint geweldig te haperen [4]. Bij een maaltijd, in Mei door den Franschen Gezant aan het Vorstelijk gezin gegeven, was 's Prinsen vervallen voorkomen en zijne onverschilligheid ten aanzien van zijne gezondheid in het oog geloopen. Het gebeurde in dezen tijd, dat de President van Hun Hoog Mogenden, zich als naar gewoonte bij den Prins vervoegd hebbende om te vernemen of hij iets aan de Vergadering had aan te bevelen, van hem wegens zijne ongesteldheid geen bescheid had kunnen bekomen [5], en weinigen tijd later schreef DE LA THUILLERIE aan den Kardinaal: de Prins is, om de waarheid te zeggen, nog slechts een klomp vleesch, maar nog bezield door zijn oude hart [6].

Ook de onderwerping der geschillen door den Koning van *Spanje* aan zijne zuster de Koningin van *Frankrijk* leidde tot niets. Den 15den Maart kwamen de Fransche Gezanten te *Munster* aan onze Gevolmachtigden op de allervertrouwelijkste wijze het antwoord mededeelen, door de Koningin op den voorslag haars broeders gegeven. Zij gaf voor, dien opgenomen te hebben als een niet ernstig gemeende plichtpleging: even goed, voegde zij er bij, had zij de beslissing aan de uitspraak van haren broeder kunnen opdragen: zulks zou evenmin tot iets degelijks geleid hebben. — Kort daarna kreeg BRASSET te *'s Gravenhage* in last, den Staten mede te deelen, dat de Koningin zich van de haar opgedragen taak had verontschuldigd: onpartijdig toch kon zij niet zijn, daar zij haren zoon moest voortrekken, en wat met de wapenen van *Frankrijk* veroverd was, tegen haren broeder moest handhaven; zij wenschte den vrede, maar zóó, dat hij blijvend zijn kon, en dat daarbij aan *Frankrijks* bondgenooten hunne billijke eischen

---

[1] SERVIEN zeide in het bijzonder herhaaldelijk tot MEINDERSWIJK: *que je sois schelme*, als het waar is: het was een verzinsel van *Spanje*.

[2] AITSEMA, III, bl. 101.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 5, 6 Jan. 1646.

[4] *Archiv. de la Mais. d'Or.* p. 152.

[5] AITSEMA, III, p. 101.

[6] *Archiv. de la Mais. d'Or.* p. 159.

teegegeven werden [1]. De Gezanten te *Munster* betuigden bij deze gelegenheid weder met krachtige bewoordingen, dat *Frankrijk* in geen geval het bondgenootschap met onzen Staat zou opgeven: aan dat bondgenootschap vooral had *Frankrijk*, meer dan aan hare eigen wapenen, hare veroveringen te danken, en zou zij dan zulk eene kostbare alliantie verzaken? 1644—1648.

Zou *Frankrijk* derhalve den oorlog voortzetten, voor de Republiek was het verre van raadzaam, die Mogendheid op dezen weg te volgen. Immers was het, in den laatsten tijd vooral, ten duidelijkste gebleken, hoe de oorlog slechts dienen moest om eene gelegenheid te vinden van een verrasschenden slag te slaan. Onze Staat nu had naar niets verrasschends uit te zien; hij kon slechts wenschen, bij hetgeen hij verworven had, gehandhaafd te worden: dat verrasschende was hem te minder begeerlijk, omdat de Prins daarbij zijne rekening vinden zou tegen hetgeen de Provinciën, die de kern der Republiek uitmaakten, als in overeenstemming met haar waar belang aanmerkten. En was de vrede haar dan gewenscht, zoo moest men niet te zeer schroomen, zich, mits het geschiedde op het voor de geheele wereld geopende tooneel der vredehandelingen te *Munster*, met *Spanje* afzonderlijk te verdragen. Of kon men tot zijne verontschuldiging niet aanvoeren, dat *Frankrijk*, hoe men het later ook geloochend had, het voorbeeld van een afzonderlijk verdrag had gegeven, en dat het slechts aan de omstandigheden, niet het minst aan den heftigen tegenstand onzer Republiek, te wijten was, zoo dat verdrag geen verdere gevolgen gehad had. Wat eens gebeurd was, kon weder geschieden, en het gevaar, hetwelk thans slechts gedreigd had, kon zich werkelijk opdoen, dat *Frankrijk* en *Spanje* het tegenover ons al te zeer eens werden. Zich, zoo mogelijk, afzonderlijk met *Spanje* te verstaan, en deze Mogendheid als een middel aan te wenden om *Frankrijk* in ontzag te houden, ziedaar wat van nu aan het doel van den wensch onzer staatslieden moest zijn. En dat doel te bereiken was dan ook de strekking der adviezen van *Holland*.

Reeds dadelijk op dien 28[sten] Februari [2], waarop men van den Prins de mededeeling van het Fransche huwelijksplan vernomen had, kon het besluit nog niet vallen om, het bericht der Heeren HEEMSTEDE en DE KNUYT gehoord, de Ambassadeurs te *Munster* dadelijk te machtigen de onderhandelingen met de Spaanschen, in afwachting van de door hen toegezegde wijziging der procuratie, te hervatten. Immers was het vraagstuk omtrent de procuratie reeds bij de Provinciën aanhangig gemaakt, en moest haar advies in dezen worden afgewacht. Het eenige wat voor het oogenblik mogelijk was, deed men: aan de Provinciën werd voor het inbrengen van haar advies een termijn van 14 dagen gesteld, en bovendien werd tot haar het verzoek gericht, om zich in dit belangrijk tijdsgewricht door eenige buitengewone Gedeputeerden te laten vertegenwoordigen, ten einde den

---

[1] AITZEMA, p. 121. [2] Zie hierboven, bladz. 618.

1644—1648. langen weg van het inwinnen van Provinciale adviezen verder af te snijden." Het verhandelde werd voorts aan de Gecommitteerden van de Stad *Groningen* en van de *Ommelanden* in vertrouwen medegedeeld, opdat de ontstentenis dier Provincie geen belemmering zijn mocht om besluiten te nemen.

Holland dringt aan op hervatting der onderhandelingen met de Spaanschen te *Munster*.

Doch *Holland* wachtte niet geduldig tot dat die 14 dagen ten einde waren. — Reeds vóór de aankomst van de Heeren PAUW en DE KNUYT had deze Provincie verklaard, dat de onderhandelingen met de Spaanschen te *Munster* behoorden hervat te worden, in weerwil van het gebrek in de Spaansche procuraties, te weten onder belofte der Spaanschen dat dit gebrek zou verholpen worden. Na de aankomst dier Heeren beijverden zich de Staten van *Holland*, dat zij weder ten spoedigste naar *Munster* vertrekken mochten, ten einde de onderhandelingen onder die voorwaarde te hervatten. Hierop drongen hunne Gedeputeerden, zoo gewone als buitengewone, den 10den Maart, ter presentie van Zijne Hoogheid, aan. Zij voegden er als naderen grond bij, dat men vooral door de vernieuwing der conferenties met de Spaanschen zou kunnen vernemen, of het huwelijksplan ernst was. Dit huwelijksplan, verklaarden zij bij deze gelegenheid, boezemde hun de grootste bezorgdheid in, en deswegens stelden zij voor, den Heer VAN OOSTERWIJK bij opzettelijken bode te gelasten, zoo de zaak nog niet beklonken was, de voorstelling van het plan op de geschiktste wijze te keer te gaan. Was het echter reeds vastgesteld, dan zou hij ernstig hebben te verklaren, dat de uitvoering streed met de traktaten van 1635 en 1644, en aandringen op de verdeeling der Spaansche *Nederlanden* volgens het eerstgenoemde dier traktaten. Zijne Hoogheid vereenigde zich met dit laatste voorstel; maar den terugkeer der beide Gevolmachtigden naar *Munster* ried hij nog uit te stellen totdat al de Provinciën haar advies op de wijziging der procuraties zouden hebben uitgebracht [1]. Op dezen dag drongen de Hollandsche Gedeputeerden op deze zaak niet verder aan, maar te beginnen met den 20sten Maart besteedden zij, versterkt door een overgroot aantal buitengewone Gedeputeerden (ook van *Zeeland* waren veel buitengewone Gedeputeerden verschenen), drie dagen om het gevoelen op het krachtigst te bepleiten, dat de onderhandelingen te *Munster* behoorden hervat te worden. Uit het toen verhandelde bleek, dat *Holland* hare medewerking tot den veldtocht niet zou verleenen, en dat deze derhalve zou moeten achterblijven,

[1] *Secr. Resol.* 10 Maart, 1646. Uit de *Resol. van Holl.* (13 Maart, 1646) vernemen wij, dat de Staten van *Holland*, op voordracht hunner Gedeputeerden, besloten, wat betreffende deze zaak den 16den ter Generaliteit gehandeld was, uit de notulen van Hun Hoog Mogenden te laten lichten. Voorzeker omdat het in de vergadering van de Gecommitteerden tot de zaken van oorlog en vrede te huis behoorde. Werkelijk vindt men dien voorslag van *Holland* in de gewone notulen niet opgenomen, evenmin als al hetgene den 20sten, 21sten en 22sten Maart over de vraag of de onderhandelingen met de Spaanschen dadelijk hervat zouden worden, ter Generaliteit verhandeld is.

ingeval de Provinciën niet tot haar gevoelen toetraden. Alsnu lokte de President van Hun Hoog Mogenden, de Heer van RENSWOUDE, daags daaraan (den 25sten Maart) een besluit der Vergadering uit omtrent de vraag aangaande den veldtocht. Op grond dat de voortgang van den veldtocht, in de gegeven tijdsomstandigheden, door het belang en de eer van den Staat werd geboden, stelde hij voor, dat er een dag bepaald zou worden, op welken de Provinciën machtiging zouden verleenen tot het lichten der waardgelders, het heffen der legerlasten en het doen van aanzoek bij *Frankrijk* tot het bekomen van een buitengewoon subsidie behalve het gewone. *Gelderland*, *Zeeland* en *Utrecht* verklaarden zich te zullen beijveren, dat de verlangde consenten den 30sten Maart waren ingebracht. *Overijsel* was van stonde aan daartoe bereid; *Groningen* was niet vertegenwoordigd; *Friesland* had de consenten reeds ingebracht. *Holland* verlangde besluit tot voortzetting der onderhandelingen, alvorens tot »de campagne te condescendeeren" [1]. Des anderen daags vernamen de Staten van *Holland*, dat de Heeren van *Zeeland* hun advies aangaande de voortzetting der onderhandelingen niet eerder zouden kunnen uitbrengen, dan in het einde van de week na *Paschen* (dit feest viel dat jaar op den eersten April). Dus moesten zij eenig geduld oefenen; maar intusschen bewerkten zij, dat den Gezant te *Parijs* de machtiging werd verleend om een traktaat tot ontvangst van het gewone subsidie te sluiten, maar hem daarbij gemeld werd, dat de Provinciën ten aanzien van het buitengewone subsidie nog geen besluit hadden genomen [2]. Hierop gingen de Staten van *Holland* tot ongeveer half April uiteen. 1644—1646.

Voor het midden dezer maand was er bericht uit *Parijs*, dat het traktaat van subsidie gesloten was. Doch *Holland* onthield daaraan hare ratificatie, omdat de voorwaarde niet vervuld was, waarop zij tot den veldtocht zou kunnen besluiten [3]. Het werd Mei, en hoezeer telkens uitgenoodigd om zich op het stuk van den veldtocht te verklaren, en door den Heer DE LA THUILLERIE, die uit het Noorden terug was gekomen [4], ernstig daartoe aangemaand, verontschuldigden zich de Gedeputeerden van *Holland* telken reize, als nog niet gelast [5]. De 6de Mei verliep, welken dag het traktaat van subsidie als het tijdstip bepaalde op hetwelk ons leger te velde zou komen, en eerst den 11den Mei achtte zich de Provincie door de aan de Heeren HEEMSTEDE en DE KNUYT gegeven instructie genoegzaam gewaarborgd om zich het traktaat van subsidie te laten welgevallen, en te vergunnen, dat over het buitengewone subsidie onderhandeld werd. Dadelijk

Voordat daartoe besloten is, wil *Holland* geen toestemming geven tot den veldtocht.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 19, 20, 21, 22, 23 Maart, 1646. *Resol. Holl.* 17, 20, 23 Maart, 1646.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 26 Maart, 1646. *Resol. Holl.* 24 Maart, 1646.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 14 April, 1646. [4] *Resol. Stat.-Gen.* 17 April, 1646.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 26 April; 3, 4, 5, 9 Mei, 1646. *Resol. Holl.* 17, 18, 25, 27, 28 April; 1 Mei, 1646.

1644—1648. werd Zijne Hoogheid gemachtigd om met den genoemden Franschen Ambassadeur het plan van een veldtocht te beramen, en werden de Gedeputeerden te velde benoemd [1]. Doch nu was door *Gelderland* en *Holland* nog niet in de lichting der waardgelders bewilligd: de Prins klaagde, dat, zoo men daarin niet bewilligde, hij buiten staat zou zijn om aan den eisch van het traktaat met *Frankrijk* te voldoen, en THUILLERIE verklaarde, dat in dat geval zijne Regeering het doel, met dat traktaat beoogd, niet zou bereiken. Hij gaf te kennen, dat zijn Koning alsdan het traktaat niet zou ratificeeren. Doch hierover toonde men zich niet zeer verlegen; integendeel men verzekerde hem, daarvan de schuld op zich te willen nemen, en het hem niet, alsware zijne handeling gewraakt, te zullen toerekenen [2]. Echter verliep de maand Mei niet voordat de Provinciën in de heffing van de eerste helft van het millioen legerlasten en in de lichting der waardgelders bewilligd hadden [3].

Castel-Rodrigo slaat eenen wapenstilstand voor.

Daar de Spaansche Regeering in de Zuidelijke *Nederlanden* zich gevleid had, dat het traktaat tot een gemeenschappelijken veldtocht dit jaar niet beklonken zou worden, zoo moet zij onaangenaam verrascht zijn geworden door het bericht, dat het toch tot stand was gekomen. Nog deed de Markgraaf CASTEL RODRIGO eene poging om den veldtocht tegen te houden. Hij richtte den 25sten April eenen brief aan de Staten-Generaal en aan den Prins van *Oranje*, waarin hij meldde, dat hij, alvorens de krijgskundige beschikkingen te nemen tot bescherming van het ditmaal bedreigde punt, aan Hun Hoog Mogenden in bedenking gaf, of het niet beter en tot bevordering van den vrede diensliger zou zijn, een wapenstilstand te sluiten. De Staten antwoordden hem, in overeenstemming met het advies van den Prins, dat men hier nog niet vernomen had van het sluiten van dat nieuwe traktaat met *Frankrijk*, en dat in allen geval de vraag omtrent het treffen van een wapenstilstand te *Munster* te huis behoorde [4].

Stemming van den Prins.

Zoo kon dan in de maand Juni de veldtocht eenen aanvang nemen. — Doch hoe was de Prins zelf gestemd? De Fransche Resident vreesde, dat Zijne Hoogheid, om de toekomst van zijnen zoon en zijn geslacht na zijnen dood in *Holland* niet te bederven, besloten had toe te geven aan het verlangen dier Provincie en slechts voor de leus te velde te trekken [5]. Werkelijk wist een persoon, aan het Hof van den Prins verbonden, te verzekeren, dat, dewijl Zijne Hoogheid zag, dat er geen ijver meer was, hij zich ook met den veldtocht niet veel moeite zou geven, maar zoo wat heen en weder zou trekken [6]. THUILLERIE onderstelde zelfs de mogelijk-

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 11, 12, 13 Mei, 1646. *Resol. Holl.* 3, 5, 8, 11, 12 Mei, 1646.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 12, 13, 14 Mei, 1646. *Resol. Holl.* 12, 15, 17 Mei, 1646. AITSEMA, III, p. 102.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 22, 28, 29 Mei, 1646. *Resol. Holl.* 17 Mei, 1646.

[4] *Resol. Holl.* 30 April, 1646.

[5] *Archiv. de la Mais. d'Or.* p. 152.

[6] AITSEMA, III, bl. 102.

heid, dat ook de Prins door de groote aanbiedingen van *Spanje* gewonnen was [1]. Reeds vestigden de Fransche Heeren, daar de vader hun ontviel, hunne verwachting op den zoon, die in jeugdigen overmoed de hoop op alles wat zijn vader zich eenmaal had voorgesteld, niet opgaf, en met behulp van *Frankrijk* tot dat doel hoopte te komen [2]. Toch nam de Prins tegenover die Fransche Ministers het voorkomen aan, alsof hij gaarne een krachtigen veldtocht zou hebben uitgevoerd [3]. En inderdaad vleide hij zich, naar het schijnt, nog met de hoop, dat de bemachtiging van *Antwerpen* ditmaal nog de prijs van zijn laatste verschijnen aan het hoofd eener legermacht zijn kon. Zoo men AITSEMA mag gelooven, zou hij gezegd hebben, dat hij nog slechts wenschte *Antwerpen* te winnen: dan zou hij gerust zijn en bereid om te sterven [4]. 1644—1648.

Was *Antwerpen* dus nog altijd het voorwerp van 's Prinsen wensch, de stad, waarop het, volgens het met *Frankrijk* beraamde plan, bij den aanstaanden veldtocht gemunt was, schijnt *Gend* te zijn geweest. Deze stad, had CASTEL RODRIGO, volgens zijn bovenvermeld schrijven aan de Staten, uit goede bron vernomen [5], zou door de onzen belegerd worden, en de stad, schijnt het, trachtte reeds met onzen Staat in onderhandeling te treden. Dit althans zou men opmaken uit het bericht, dat van wege den Raadpensionaris der stad *Gend* een paspoort gevraagd was, om herwaarts te komen ten behoeve van zijne bijzondere zaken, maar ook om 's Lands zaken te verrichten [6]. In de briefwisseling, daarentegen, in het begin van Juli tusschen den Prins en den Hertog van *Orleans* gevoerd, wordt *Brugge* als het doel eener gemeenschappelijke onderneming genoemd [7].

Hoe dit zij, den 8sten Juni werd den Prins en zijnen zoon, op hun vertrek uit '*s Gravenhage*, door Gecommitteerden uit de Staten-Generaal en de Staten van *Holland* vaarwel gezegd [8], en den volgenden dag vertrok hij naar *Vianen* [9]. De lichting der waardgelders had goeden voortgang, en tegen den 18den Juni zou de infanterie bij *Dordrecht* bijeen zijn om vandaar te scheep verder vervoerd te worden. Dit een en ander verzuimde men niet den Franschen Resident tot zijne geruststelling te laten weten [10]. Doch het werd Juli, en steeds vertoefde de Prins met zijn gezin te *Breda*, alwaar hij met de Gedeputeerden en den Franschen Gezant voornamelijk de vraag behandelde, of men, in geval *Antwerpen* ons in handen viel, den Katholieken volkomen vrijheid van godsdienst moest laten. Hij schroomde niet eene door de Gedeputeerden te velde mede

Onderhandelingen te *Breda* over de vrijheid van Godsdienst aan de te veroveren Steden te verleenen.

[1] *Archiv. de la Mais. d'Or.* p. 155.
[2] Ald. p. 159.
[3] Ald. p. 151, 153.
[4] AITSEMA, III, p. 96.
[5] *Resol. Holl.* 30 April, 1646.
[6] *Resol. Holl.* 10 Mei, 1646.
[7] AITSEMA, III, p. 108.
[8] *Resol. Stat.-Gen.* 8 Juni, 1646. *Resol. Holl.* 8 Juni, 1646.
[9] AITSEMA, p. 102.
[10] *Resol. Stat.-Gen.* 11 Juni, 1646. *Resol. Holl.* 8 Juni, 1646.

1644— 1648. onderteekende belofte af te leggen, dat, zoo *Antwerpen* op onze zijde kwam, men aldaar den Katholieken Godsdienst vrij zou laten. Dit trok in *Holland* en *Zeeland* zeer de aandacht [1]. De Heer VAN WIMMENUM, die toen met BICKER van uit het leger te 's *Gravenhage* was gekomen, werd door de Staten van *Holland* verplicht rekenschap van het te *Breda* verhandelde te geven: geen eed van geheimhouding, verklaarden zij, kon hem beletten, zich jegens zijne Soevereinen en Principalen te verantwoorden. Hij kon zich met een besluit van de Gedeputeerden van *Holland* ter Generaliteit en van de Gecommitteerde Raden dezer Provincie dekken. Doch de Staten van *Zeeland* wraakten den Heer VAN VOSBERGEN, als in deze zaak gehandeld hebbende zonder hunnen last [2].

Intusschen bleven de troepen voor *Dordrecht* liggen, zonder algemeen comman-

---

[1] Toen de Staten van *Holland* in Juli, 1645, op aanzoek der Zuid-Hollandsche Synode nopens »het inbinden van de vermeten stoutigheid der Pausgezinden", besloten hadden, den Franschen Minister en den Ambassadeur van *Portugal* te herinneren, dat geen anderen dan die van hun gezin en natie waren, tot de Godsdienstoefeningen ten hunnen huize mochten worden toegelaten, nam de Heer BRASSET een vrij hoogen toon aan: zijne Koningin, zeide hij, zou het gansch vreemd vinden, dat haren geloofsgenooten de vrijheid om ten zijnen huize hunnen Godsdienst te oefenen werd benomen; thans was zulk een dwang vooral ontijdig, nu te *Munster* over een algemeenen vrede werd gehandeld: zulk eene manier van doen zou den Gereformeerden in Duitschland geen goed doen. Het Hof van *Holland*, uitgenoodigd om aan de uitvoering van de verordeningen de hand te houden, nam de gelegenheid waar om de Heeren van *Holland* te doen gevoelen, dat eerst de plakaten tegen de Katholieken dienden vernieuwd te worden, waartoe Hun Edelmogenden, in weerwil van den meermalen herhaalden aandrang der Staten-Generaal, niet besluiten konden (*Resol. Holl.* 15, 16, 18, 23, 27, 28, 29 Juli; 2, 3 Aug. 1644. 22, 23 Febr. 1645). Bij vroegere gelegenheid had het Hof den ongeoorloofden toeloop tot de mis ten huize van den Ambassadeur van *Venetië* te keer willen gaan: toen waren zijne dienaars door gewapend volk daarin belet, en de Staten van *Holland* hadden het Hof niet gehandhaafd. Ook dit maakte de Raadsheeren thans minder vaardig. Niettemin begeerden de Staten, dat het Hof, zonder zich om de vertoogen van eenigen vreemden minister te bekreunen, zou verrichten, wat bevolen was: des gevorderd zou den gerechtsdienaars de sterke hand worden geboden (*Resol. Holl.* 22, 29 Juli, 1645). — In het begin van 1644 vestigde de Heer VAN VOSBERGEN herhaaldelijk de aandacht der Staten-Generaal op het voortbestaan »der papistische hierarchie" hier te lande (*Resol. Stat.-Gen.* 5 Febr.; 15 Maart, 1644). Het onderzoek daarop, door eene Commissie van het Hof aangaande deze zaak ingesteld, bracht aan het licht, dat zich de Katholieken inderdaad ongeloofelijk veel veroorloofden (*Resol. Holl.* 18, 19, 21 Maart, 1644). — In den zomer van 1646 waren de Geestelijken nog niet uit *Hulsterambacht* vertrokken. Eerst moest, heette het, het platte land van redouten voorzien worden (*Resol. Stat.-Gen.* 6 April; 16 Juni, 1646).

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 21, 23 Juli, 1646. *Resol. Holl.* 24, 26, 27, 28 Juli, 1646. AITZEMA, III, bl. 110.

dement, zoodat elk regiment geen andere bevelen ontving dan van zijn eigen Kolonnel, waardoor verwarring en onordelijkheden voor en omtrent *Dordrecht* ontstonden. Dit moest in *Holland* mishagen: men verlangde het leger uit de buurt, hetwelk bij de onzekerheid van 's Prinsen geheime raadslagen onrust kon baren, verwijderd te zien, en liet den Prins weten, dat, hoezeer de onderhandelingen te *Munster* ook het sluiten van den vrede lieten verwachten, zulks Zijne Hoogheid niet behoefde noch behoorde te beletten iets met het leger te verrichten [1]. — Maar vooral moest deze werkeloosheid onzen bondgenooten, den Franschen, Zweden en Hessen, mishagen en kwade vermoedens bij hen verwekken. De Heeren DE LA THUILLERIE, SPIERING en WICQUEFORT toonden zich ontevreden, dat door die werkeloosheid de vereeniging van de Fransche, Zweedsche en Hessische troepen was belet. Op dit tijdstip belegerden de Franschen *Kortrijk*, en, gaven zij te kennen, stieten zij daar het hoofd, dan zou zulks aan de houding van ons leger te wijten zijn [2].

1644—1646.

Werkeloosheid van den Prins.

In het begin van Juli zou de verlangde vereeniging van een deel der Fransche troepen, onder den Maarschalk DE TURENNE, met de Hessen en Zweden toch bewerkstelligd worden. Maar nu werden de Luxemburgers in de wapenen geroepen om dezen veldheer den tocht naar den Rijn bij *Wezel* te beletten. Tegen deze vijandelijkheid had de Prins, die intusschen naar *Bergen op Zoom* was vertrokken, een middel van bedwang. Hij gaf den Luxemburgers te verstaan, dat, gaven zij aan den oproep van den Koning van *Spanje* gehoor, hunne sauvegarden als vervallen zouden worden beschouwd, en tegen hen bij militaire executie te werk gegaan zou worden. Dit was van de gewenschte uitwerking [3].

Had de Prins verlangd zich door geweld van de plaatsen meester te maken, over wier toekomst te *Breda* met den Franschen Gezant werd gehandeld, hij zou daartoe in den tijd, welken hij in deze stad doorbracht, de schoonste gelegenheid gehad hebben. Immers had het leger, hetwelk door de Spaansche Regeering bestemd was om, onder den Hertog van AMALFI, den verwachten aanval van de Staatsche krijgsmacht het hoofd te bieden, bij de aanhoudende werkeloosheid van den Prins, zich toen, met het leger van den Hertog van *Lorraine* [4] vereenigd, ten einde de Franschen, die insgelijks met de vereende krachten

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 25, 30 Juni; 7, 13 Juli, 1646. AITSEMA, III, p. 107, 108.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 3 Juli, 1646.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 11, 16, 17 Juli, 1646. *Resol. Holl.* 17 Juli, 1646.

[4] In de maand December van het vorige jaar was die Hertog in het land van *Overmaas* komen legeren. Hieruit rees voor den Goeverneur van *Maastricht* de vraag, hoe zich tegenover hem te gedragen. Men liet de beantwoording aan den Prins van *Oranje* over. Zijne Hoogheid ried, hem op den voet van onzijdigheid te behandelen (*Resol. Stat.-Gen.* 21, 22 Dec. 1646). Doch weldra bleek, dat de Hertog de gunst van den tijdelijken afstand van het Land van *Overmaas* en het

1644—1648. der Hertogen van *Orléans* en van *Enghien*, *Kortrijk* berenden, te weerstaan [1]. Dus waren het Markgraafschap van *Antwerpen* en noordelijk *Vlaanderen* van troepen ontbloot. Doch voorzeker hoopte de Prins steeds een deel der Zuidelijke *Nederlanden* zonder geweld in zijne macht te krijgen. Juist het vertrek der Spaansche legermacht naar den omtrek van *Kortrijk* moest den ingezetenen de gelegenheid bieden om het Spaansche juk af te schudden en de Staatsche troepen in te halen: de inwilliging, aan den Katholieken Godsdienst verleend, was geschikt om het grootste struikelblok uit den weg te ruimen. Wat de Brabantsche en Vlaamsche dorpen en kleine plaatsen van de Spaansche, Keizerlijke en Lorreinsche soldaten te lijden hadden, ging alle beschrijving te boven, en geene ketters konden schandelijker tegen de heiligdommen te werk gaan, dan, volgens de klachten van den Bisschop van *Gent* en van den Markgraaf DE CASTEL-RODRIGO zelven, door die troepen geschiedde [2]. Doch in weerwil van dit alles roerde zich niets. Daarop doelde voorzeker de Heer VAN WIMMENUM, toen hij, in de vergadering der Staten van *Holland* verzocht zijnde te ontdekken wat er te *Breda* was verhandeld, van een geheim oorlogsplan sprak, dat verijdeld en te niet gegaan was [3]. En toen *Kortrijk* door de Franschen den 28sten Juni ingenomen was, en noordelijk *Vlaanderen* met den omtrek van *Antwerpen*, weder rijkelijk van Spaansche troepen voorzien, de kans om zich zonder gevaar voor den Prins van *Oranje* te verklaren verloren had; toen deze ook na de met den Franschen Gezant getroffen overeenkomst betreffende de religie geen voorwendsel hoegenaamd tot langer toeven meer over had, gaf Zijne Hoogheid omstreeks den 12den Juli aan zijn leger voor *Dordrecht* het bevel om naar *Vlaanderen* onder zeil te gaan. Alstoen was het, dat twee van de Gedeputeerden te velde, de Heer VAN WIMMENUM was de één, de Heer BICKER de ander, zich naar *'s Gravenhage* begaven om van dit besluit en zijne aanvankelijke uitvoering den Staten mededeeling te doen. Zij vermeldden van den Prins, dat zij hem tamelijk welvarend hadden verlaten, maar

De Prins brengt het leger naar Vlaanderen.

Hertogdom *Limburg* bovendien, ten behoeve zijner troepen, bekomen had tegen de belofte der levering van 18000 man te velde aan den Koning van *Spanje*. Dus was hij onwedersprekelijk op de hand des vijands (*Resol. Stat.-Gen.* 29 Jan. 1646). Trouwens de Hertog DE LONGUEVILLE zeide te *Munster* van hem, dat hij steeds het minst was van de partij, die hij gekozen had.— Na afloop van den veldtocht van het jaar 1646 verzocht de Hertog, in het Limburgsche en het Overkwartier van *Gelderland* teruggekomen, voor zijne troepen neutraliteit van den Commandant van *Maastricht*. Hun Hoog Mogenden echter bleven bij vroeger besluit en hielden den Hertog alsnog voor vijand (*Resol. Stat.-Gen.* 17, 18 Dec. 1646).

[1] *Relation de la campagne de* 1646, par J. A. VINCART (*Collect. de Mém. relatifs à l'hist. de Belg.*) p. 33, 35, 37. De *Mémoires van Fred. Hendrik* gaan niet verder dan tot 1645.

[2] Zie de *Introd.* van PAUL HENRARD op de genoemde *Relation de la camp. de* 1646 (p. X—XIII, XXIX—XXXV).

[3] *Resol. Holl.* 26 Juli, 1646.

niet zoo krachtig als voor dezen. Ook had hij te kennen gegeven, dat hij niet meer tegen den vrede was ingenomen; een eervol en voordeelig accoord, had hij gezegd, was zijns bedunkens niet te verwerpen. Niettemin was hij besloten, het met de Fransche Gevolmachtigden alhier bepaalde krijgsplan te ondernemen [1]. Tot dat plan behoorde deze bepaling, dat zich 3000 ruiters en evenveel voetknechten van het Fransche leger bij het onze voegen zouden. Om deze vereeniging te bewerkstelligen, werden eenige troepen der onzen uit *Sas van Gend* den Franschen naar *Lovendeghem* te gemoet gezonden. Onder het bevel van den Maarschalk DE GRAMMONT, in ons leger aangekomen, werden zij den 23sten Juli te *Selsaten* door den Prins in oogenschouw genomen. — In de Zuidelijke *Nederlanden* hield men het er voor, dat de vermeestering van *Antwerpen* alsnog 's Prinsen doel was [2], en werkelijk sloeg ons leger thans den weg derwaarts in. Den 4den Augustus in den avond trok Prins WILLEM met ruiters en voetvolk in vrij aanzienlijk aantal op tot in de nabijheid van *Antwerpen* met het oogmerk om de Spaanschen, die daar gelegerd waren, van daar te lokken; doch te vergeefs. Den 9den rukte men op naar het Dorp *Teemsche*, bij de samenvloeiing van de *Durme* en de *Schelde* niet ver boven *Antwerpen* gelegen. Het kasteel, dat zich aldaar bevond, werd door den Prins van *Oranje* opgeëischt en daags daaraan ingenomen. Tegelijker tijd had de vice-admiraal JAN EVERTSEN in last om, zelf aan het hoofd van 25 sloepen, met omtrent 200 matrozen bemand, gezamenlijk met den kapitein CABELJAU, commandeur op *Liefkenshoek*, het *Boerengat*, tusschen het fort *St. Philippe* en *Oostrumeel* op den dijk, die beneden *Antwerpen* langs de *Schelde* naar deze stad loopt, in te nemen. Dit gelukte. Maar nauwelijks had de Prins aldus een punt boven en beneden *Antwerpen* in zijne macht, of hij liet ze weder varen. Den 12den Augustus werden en het kasteel van *Teemsche* en het *Boerengat* weder verlaten, en het leger vestigde zich in het dorp *St. Gillis*, op niet grooten afstand westelijk van *Antwerpen*. Zoo bleek ten duidelijkste, dat er invloeden werkten, die de inneming van *Antwerpen*, ja het wagen van een ernstige poging om die stad te vermeesteren, beletten [3]. Dat het machtige *Amsterdam* en de Provincie *Zeeland* de vermeestering hoogst ongaarne zagen, is gewis. Ook was het te verwachten, dat de Spaanschen al hunne macht zouden samentrekken, ten einde de belangrijke plaats, na wier overgang zelfs *Brussel* het niet lang zou houden, niet

1640–1648.

De Prins maakt zich van een paar punten bij *Antwerpen* meester; doch verlaat ze dadelijk weder.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 24 Juli, 1646. *Resol. Holl.* 26 Juli, 1646.

[2] Zie *Relation de la camp. de* 1646, p. 109, 123. Toen de Prins in *Vlaanderen* was gekomen, was de Hertog van *Lorraine* ziek ten gevolge der doorgestane hitte en onthield hij zich welhaast van het beleid van den krijg (ald. p. 133).

[3] D'ESTRADES hield de onderneming met zulk eene geringe macht tegen het *Boerengat* voor een staaltje van 's Prinsen dolzinnigheid, waartoe, schrijft hij, zijn naijver op den jongen Prins hem in dezen tijd verleidde (*Archiv. de la Mais. d'Or.* p. 165).

1644—1648. in 's Prinsen handen te laten vallen. Zoo zou geheel *Vlaanderen* voor de Franschen open gelegen hebben en in hunne macht gevallen zijn [1]: eene uitkomst, die voor de veiligheid der Republiek evenmin raadzaam scheen, als de verovering van *Antwerpen* weinig wenschelijk voor hare welvaart en voor het behoud van haar staatkundig en godsdienstig karakter zou geweest zijn. En wat 's Prinsen bijzondere beweegredenen aangaat, hij schijnt altijd de vrijwillige overgave der Vlaamsche of Brabantsche steden begeerd te hebben. Toen zich derhalve in *Antwerpen*, ook na de bemachtiging dier beide punten, niets ten zijnen voordeele roerde, schijnt hij zich te hebben kunnen getroosten, van het voorwerp zijner wenschen af te zien. Dat nu ook ditmaal het plan om *Antwerpen* te winnen »onder de hand was komen te verdwijnen", verzekerde de Heer VAN WIMMENUM aan Hun Hoog Mogenden [2]. — Hoe zeer voor het overige de Prins er op gesteld was om den goeden dunk der ingezetenen van *Vlaanderen* en *Brabant* te behouden, ja, hunne genegenheid te winnen, blijkt hieruit, dat hij met den Maarschalk DE GRAMMONT in onmin geraakte, omdat deze zijne troepen toeliet den landzaat te mishandelen en zelfs die boeren niet ontzag, welke oorlogscontributie betaalden [3]. Dat trouwens de Prins liever zonder de Franschen tot zijn vredelievend doel zou hebben willen komen, en dat de tegenwoordigheid dier hulpbende hem voorkwam het bereiken zijner bedoelingen veeleer te belemmeren, dan te bevorderen, is niet onwaarschijnlijk. Doch vooral is de ziekelijke toestand van den Vorst niet voorbij te zien. Deze moest hem gaarne doen opgeven, wat hij zelf niet of nauwelijks meer kon verrichten. Althans zijnen zoon, die door de Franschen gevleid werd, het beleid der ondernemingen over te laten, zulks kon hij niet van zich verkrijgen [4], en het zou ook door de Staten van *Holland* gewraakt zijn geworden. Zelfs den vader vertrouwden dezen zelfs nu nog de vrije beschikking over het leger niet toe. Zulks bleek, toen in antwoord op een schrijven der Gedeputeerden te velde, den 22sten Augustus uit *St. Gillis* gedagteekend, door Hun Hoog Mogenden besloten was, de beslissing over het gebruik, verder van het leger te maken, aan Zijne Hoogheid over te laten. Toen toch wilden de Gedeputeerden van *Holland*, voor en aleer hierin toe te stemmen, eerst nadere brieven uit het leger afgewacht hebben, en verzochten zij, dat met het antwoord deze hunne aanmerking aan de Gedeputeerden te velde werd kenbaar gemaakt [5]. Sedert vernam men, dat de krachten van den Prins al meer achteruitgingen, en dat wel terwijl de Maarschalk DE GRAMMONT er steeds op aandrong, dat ons leger niet langer werkeloos zou blijven. Dus werd het beleg der stad

---

[1] AITSEMA, III, bl. 109, 110.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 17, 18 Aug. 1646.

[3] *Relation de la camp. de* 1646, p. 138, 139. AITSEMA, p. 110.

[4] AITSEMA, p. 110. *Archiv. de la Mais. d'Or. t. a. pl.* p. 158, 165.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 28 Aug. 1646.

Damme voorgeslagen. Zijne Hoogheid schreef den 28sten Augustus, in het bijzonder, aan den Raadpensionaris CATS [1] om bericht wat de Heeren van *Holland* van dien voorslag dachten. Voordat dezen van hun gevoelen hadden kunnen doen blijken, en nadat er tijding gekomen was, dat de hoofdofficieren verklaard hadden, dat zij voor al de plannen, door Zijne Hoogheid geopperd, het saizoen te ver verloopen achtten, kwam er al weder een brief van den Prins aan den Raadpensionaris, waarin Zijne Hoogheid in bedenking gaf, of het niet dienstig zijn zou het leger in de naaste garnizoenen te brengen: het Fransche leger, schreef hij er bij, was van zins ons leger te naderen, ten einde de troepen van den Maarschalk DE GRAMMONT af te halen [2]. Met toestemming van de Staten van *Holland* werd alsnu door Hun Hoog Mogenden aan de Gedeputeerden te velde geschreven, dat men de beslissing aangaande de krijgsonderneming door het leger uit te voeren aan Zijne Hoogheid overliet; maar op advies van die van *Holland* werd daarbij gevoegd, dat men het voor den dienst van het Land onraadzaam achtte, het leger nu reeds in de garnizoenen te brengen: om goede redenen van staat hield men het voor beter, dat met het leger alsnog werd geägeerd waar en zooals de meeste dienst van den Staat zou vereischen [3]. In het bijzonder schreef de Raadpensionaris nog aan Zijne Hoogheid, dat de Staten der Provincie zich bij gemis van genoegzame kennis van zaken van een advies betreffende het beleg van *Damme* onthielden [4]. Hun Edel Mogenden mistrouwden den Prins alsnog ten hoogste. Zij zagen in zijn verlangen om *Vlaanderen* te ontruimen en in het gelijktijdig vertrek van de Generaals BECK en LAMBOY uit *Vlaanderen* naar *Duitschland* een bewijs, dat de Prins en de Spaanschen geen vijandelijkheden meer tegen elkander in den zin hadden, omdat zij het onderling eens waren

1644—1646.

De Prins wil het leger opbreken.

---

[1] In dezen tijd werd den Heer CATS de betrekking van Raadpensionaris voor een nieuw vijftal jaren opgedragen (*Besol. Holl.* 5 Mei, 1646). In het vorige jaar waren hem, na den dood van den Heer VAN DUIVENVOORDE, de groote zegels van *Holland* te bewaren gegeven (*Resol. Holl.* 13 Mei, 1645).

[2] De Maarschalk toog werkelijk op marsch om zich bij het Fransche leger voor *Duinkerken* te vervoegen; maar keerde terug, omdat hij vreesde onderweg door de Spaanschen overvallen te worden. De Prins zou hem gaarne kwijt zijn geweest: nu moest hij hem medenemen naar *Bergen op Zoom*. Doch hier nam de Maarschalk den 2den October afscheid en trok met zijn manschappen over *Maastricht* en *Luik* naar *Frankrijk* (AITZEMA, III, bl. 111). Wat de Infanterie betreft, die DE GRAMMONT bij zich had, er was reeds vroeger sprake dat deze tot de hoofdmacht der Franschen zou terugkeeren en wel over zee (*Resol. Stat.-Gen.* 20 Aug. 1646. *Resol. Holl.* 10 Sept. 1646. *Relation de la camp. de* 1646, p. 185). Waar de Fransche ruiters in *Brabant* gewacht werden, vluchtte alles, zes of zeven uren in de rondte: het landvolk was banger voor hen, dan voor de Kroaten, toen dezen het eerst in het land kwamen (*Relation* etc. p. 201).

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 1, 3 Sept. 1646. *Resol. Holl.* 31 Aug.; 1, 2, 5 Sept. 1646.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 6, 7 Sept. 1646.

1644—1648. en samenspanden tegen hunne vrijheid [1]. — Dat ook de Fransche Resident [2] niet gaarne zou gezien hebben, dat het leger reeds in de garnizoenen werd verdeeld, laat zich denken. Men stelde hem op zijne klacht gerust, en kon hem daarentegen onder het oog brengen, dat, wanneer *Frankrijk* begeerde, dat wij alle troepen op de been hielden, de termijnen van het subsidie stipter dienden betaald te worden. Hierover werd opzettelijk aan onzen Gezant te *Parijs* geschreven [3].

Den 10den September verschenen, uit het leger naar *'s Gravenhage* gezonden, de Heeren VAN LINTELOO, VAN WIMMENUM en VAN DER NISSE. De Heer VAN WIMMENUM stond, op grond van het groote aantal zieke soldaten, het denkbeeld vóór om het leger de garnizoenen te doen betrekken. Maar de andere Heeren beweerden, dat er nog wel met hoop van slagen eene poging kon gedaan worden om *Antwerpen* te bemachtigen. De Fransche krijgsbevelhebbers DE GRAMMONT en D'ESTRADES verlangden sterk, dat ons leger nog ten minste tot het eind der loopende maand September in *Vlaanderen* zou blijven en iets zou ondernemen, ten einde de belegering van *Duinkerken* door de Franschen in de hand te werken. Hun Hoog Mogenden waren mede van gevoelen, dat ons leger in *Vlaanderen* of in *Brabant* nog te velde blijven moest [4]. Intusschen bracht de Prins tegen het midden van September het leger naar *Bergen op Zoom*. Van hier schreef hij den 22sten September, dat het plan bestaan had, de stad *Lier* aan te tasten en bij goeden uitslag naar *Mechelen* te rukken; doch dat de kondschap, door hem ingewonnen, medebracht, dat de troepen van den Hertog van *Lorraine*, van PICCOLOMINI en BECK te *Duffel* en in den omtrek gelegerd waren, niet verder dan omstreeks een half uur van *Lier*; dat hij daarom geen kans op het welslagen dier onderneming had gezien: dus vraagde hij alsnu, wat verder te doen met het leger, dat, zeide hij, thans geheel van krankheden besmet was: moest hij het plan op *Lier* niet opgeven, om wat anders uit te voeren? Tegelijk raadpleegde hij Hun Hoog Mogenden, of zij niet goed souden vinden, dat de ruiters van GRAMMONT, die hij nog bij zich had (de infanterie was vertrokken [5]), over *Maastricht* naar *Frankrijk* terugkeerden. — Wat den inhoud dezer

---

1 *Archiv. de la Mais. d'Or.* p. 166. *Resol. Stat.-Gen.* 5 Sept. 1646.

2 De Heer DE LA THUILLERIE was, omstreeks het eind van Augustus (1646), begiftigd met een gouden ketting van 5000 gulden waarde, weder naar *Frankrijk* vertrokken (*Resol. Stat.-Gen.* 13, 22, 25, 29, 31 Aug. 1646. *Resol. Holl.* 11 Aug. 1646). — Dadelijk na zijn vertrek bezocht de Hertogin DE LONGUEVILLE ons land, waar zij haar recht op zeker grondgebied had te doen gelden. Zij werd vorstelijk ingehaald en met een geschenk van damast, ter waarde van 4000 gulden, begiftigd (*Resol. Stat.-Gen.* 31 Aug.; 1, 4, 5, 12 Sept. 1646. *Resol. Holl.* 1, 6, 7 Sept. 1646).

3 *Resol. Stat.-Gen.* 10, 11, 25 Sept.; 1 Oct.; 14 Nov. 1646. *Resol. Holl.* 1 Oct. 1646.

4 *Resol. Stat.-Gen.* 10 Sept. 1646. *Resol. Holl.* 10, 11 Sept. 1646. AITZEMA, p. 111.

5 Zie hierboven, noot 1, bl. 637.

letteren betreft, de Spaanschen hielden het er zelven voor, dat de Prins veel sterker was dan de geringe macht, die zij thans in *Brabant* tegen hen over konden zetten; maar zij wisten, dat hij niet dan ongaarne zou geweken zijn voor den aandrang der Franschen, die van hem vergden, dat hij met zijn leger wat zou uitrichten (BRASSET verklaarde in deze dagen, dat het opbreken van ons leger vóor breken met *Frankrijk* zou worden opgenomen), en het was hun niet onbekend, dat de Prins de ruiters van GRAMMONT liever kwijt wilde zijn, dan met hunne medewerking iets uitvoeren [1]. — Die van *Gelderland*, steeds belust op veroveringen, door ons leger in het Overkwartier hunner Provincie op de Spaanschen te maken, kwamen op het denkbeeld om de gelegenheid van het geleide, door een deel der onzen aan de Fransche ruiters op hunnen tocht naar *Frankrijk* te verleenen, te baat te nemen, ten einde *Roermond*, waar slechts eene zeer geringe bezetting lag, te overrompelen. — Werkelijk werden de Fransche ruiters door Nederlandsche ruiters en voetknechten tot boven *Maastricht* geleid, maar daarbij strenge krijgstucht in acht genomen, en geen aanval op eenig punt beproefd [2]. De Staten toch hadden den Prins wel met het denkbeeld om *Roermond* te vermeesteren bekend gemaakt, maar, mits het leger te velde bleef, zoolang zij niet anders zouden besloten hebben, den dienst, met dat leger te verrichten, aan Zijne Hoogheid overgelaten [3]. — De partij, die de Prins koos, was het beleg om *Venloo* te slaan, terwijl de Spaanschen den tijd gebruikten om de macht, die zij beschikbaar hadden, tot bemoeilijking van dat beleg, te *Roermond*, onder den Prins DE LIGNE, bijeen te brengen [4]. Den 11den October was het beleg aangevangen, maar de toon van den brief, waarbij de Prins dit aan de Staten meldde, was niet geschikt om te doen verwachten, dat het met veel kracht zou worden voortgezet: immers schreef hij, dat hij gehandeld had »volgens de order van Hun Hoog Mogenden en afwachten zou wat den Staten verder gelieven zou aangaande het emploi van het leger te verordenen" [5]. Niettemin werd de stad soms met gloeiende kogels beschoten en de uitvallen, die trouwens niet zeer krachtig konden zijn, vaak met verlies van veel menschenlevens afgeweerd. Van den anderen kant kon de vijand er in slagen, om tot tweemalen toe geene onbelangrijke versterking in de belegerde vesting binnen te brengen. Inderdaad schijnt het den Prins niet volkomen ernst ook met dit bedrijf geweest te zijn. Althans op zijne brieven en op het mondeling overgebracht bericht van WIMMENUM, dat de circumvallatie moeilijkheden ondervond, begrepen de Gecommitteerde Raden van *Holland* omstreeks den 20sten October Hun Hoog Mogenden te moeten voorstellen, den Prins te verzoeken naar

1644—1648.

Het beleg om *Venloo* geslagen, doch spoedig weder opgebroken.

---

[1] *Relation de la camp. de* 1646, p. 201—207. [2] *Relation* etc. p. 207—209.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 24 Sept. 1646. *Resol. Holl.* 24, 25 Sept. 1646.

[4] *Relation* etc. p. 209—219. [5] *Resol. Stat.-Gen.* 15 Oct. 1646.

1644—1648. *'s Gravenhage* te komen om de beraadslagingen betreffende den vredehandel bij te wonen. Dit vonden de Staten-Generaal goed, en den 21[sten] besloten zij de Heeren MEERMAN en DE VROE, buitengewoon Gedeputeerde van *Zeeland*, met die noodiging naar het leger te zenden. Dat het na deze boodschap op een opbreken van het beleg zou uitloopen, beseften Hun Hoog Mogenden volkomen: immers overtuigden zij zich reeds, dat zij door geene beloften, aan *Frankrijk* gegeven, gebonden waren om hun leger tot een bepaalden tijd te velde te houden [1]. Den 25[sten] in het leger aangekomen, vraagden de Gecommitteerden van Hun Hoog Mogenden, welke kans er was om de stad te bemachtigen. Men antwoordde, dat de kans gering was, en op de verdere vraag, hoe lange tijd dan nog vereischt werd, luidde het bescheid, drie weken. Geen wonder, dat Hun Hoog Mogenden alsnu besloten den Prins te verzoeken het beleg op te breken, voor zijn persoon te *'s Gravenhage* te komen, en het leger in de garnizoenen te willen brengen.

De Prins terug in *den Haag*. Dit geschiedde. Reeds den 3[den] November was de Prins met Prins WILLEM in *den Haag* terug [2]. Tot de Heeren, die hem kwamen verwelkomen, zeide Zijne Hoogheid: »Het is mij leed, dat er dezen zomer niet meer te velde is gedaan; doch het is vrede" [3].

Hadden de Franschen over de werkeloosheid van ons leger te velde, en over de onwilligheid van den Prins van *Oranje* te klagen gehad, over gemis aan medewerking van onze vloot bij hunne krijgsbedrijven tegen Vlaamsche kustplaatsen hadden zij ten slotte geen reden om klachten in te brengen.

In den winter van 1645 op 1646 had de vloot van den Luitenant-Admiraal TROMP

Bemoeiingen om de vloot op de vereischte sterkte te houden. volgens gewoonte last om te kruisen in de Nauwe Zee. Doch groot was gemeenlijk het aantal schepen niet, die dezen dienst werkelijk deden. Tegen het eind van December (1645) berichtte TROMP, dat er slechts zes kustschepen in zee waren, en dat terwijl het gerucht liep, dat er in *Spanje* eene vloot werd uitgerust, bestemd om 4000 man in *Vlaanderen* te brengen [4]. Hierop volgde, als gewoonlijk, eene vermaning van de Staten-Generaal aan de Provinciën »opdat, bij gemis van betaling harer verplichte bijdragen, de Admiraliteiten in *Holland* [5] niet buiten staat gelaten mochten worden om de vereischte kustschepen onder de vlag te bestellen." Omdat echter de bijdragen der Provinciën

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 21, 22 Oct. 1646. *Resol. Holl.* 24 Oct. 1646.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 24, 27, 28 Oct.; 2, 3, 6 Nov. 1646. *Resol. Holl.* 26 Oct. 1646.

[3] AITSEMA, III, bl. 111—113. *Relation* etc. p. 219—229, 233—237.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 15, 23 Dec. 1645.

[5] De Admiraliteit van *Friesland* werd in den zomer van 1644 overgebracht naar *Harlingen*. *Dokkum*, de oude zetel van het Collegie, kwam daartegen op, en voorloopig liet men het aldaar. Eerst in Februari 1645 werd het voor goed te *Harlingen* gevestigd (*Resol. Stat.-Gen.* 7 Junij; 28 Sept. 1644. 28 Febr. 1645).

zoo spoedig niet te verwachten waren, voorzag *Holland* al vast in de noodige gelden, en dit moest, verklaarden Hun Hoog Mogenden, de andere Gewesten aansporen om ook van hunne zijde te zorgen, »dat 's vijands boos voornemen in het transporteeren van volk uit *Spanje* met gemeene macht en eenparig beleid mocht tegengegaan en verbroken worden" [1]. De strenge vorst echter belette nog in Februari (1646) den Luitenant-Admiraal en den Vice-admiraal zelven zee te kiezen. Intusschen werd het bericht van dat transport van volk uit *Spanje*, met niet minder dan 16 schepen, bevestigd, en was de vijand alhier met sterke eskaders in zee [2]. Aan *Holland* haperde het niet, dat er niet in de uitrusting der kustschepen voorzien werd [3]. In April waren er van *Gelderland*, *Utrecht* en *Friesland* in het geheel geen schepen in zee. Doch nu kon *Holland* deze Provinciën met te meer grond aanmanen om aan hare verplichting te voldoen, naardien zij alreeds in het traktaat met *Frankrijk* hadden toegestemd, waarbij men zich verbonden had, dat het volle getal van twee en dertig kustschepen voor de havens van *Vlaanderen* zou worden gehouden [4]. Omstreeks het midden van Mei deed TROMP den voorslag om, alvorens de Kust geregeld te bezetten, in persoon met een paar schepen »een vliegenden tocht" te doen om het Noordrif van *Jutland*, ten einde 's vijands bodems, die derwaarts gezeild waren, te bespringen. Die van *Holland* verlangden, dat hij dien tocht met veel meer schepen zou uitvoeren [5]. 1644—1648.

De hulp onzer vloot door de Franschen verlangd en verkregen.

Tegen dat de Franschen dadelijke hulp van onze kustschepen zouden begeeren, schreef TROMP, den 12den Juli, 1646, dat hij voor *Duinkerken* slechts vijf schepen onder de vlag bij zich had, waarvan nog enkele eerstdaags uit zee stonden te vallen, zoodat er dan van de 32 slechts 2 schepen in zee zouden zijn [6]. Terwijl de zaken dus gesteld waren, kwam tot TROMP het bericht, dat de Maarschalk DE GASSION en kort daarop de Hertog van *Orléans* voor *Duinkerken* waren gekomen, en tegelijk het verzoek van wege Zijne Koninklijke Hoogheid, dat de haven van *Duinkerken* met onze schepen mocht worden bezet, en eenige schepen bovendien tot andere diensten van het Fransche leger mochten worden gebruikt. De Luitenant-Admiraal moest eene gezochte verontschuldiging voor zijn gebrek aan schepen te baat nemen, en daar zijn eigen schip gerevictuailleerd moest worden, begaf hij zich daarmede den 2den Augustus voor *Scheveningen*. Alsnu deden de Staten van *Holland* de noodige stappen, dat de convooiers

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 8, 11, 18 Jan. 1646. *Resol. Holl.* 15 Febr.; 2 Maart, 1646.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 9, 26 Febr. 1646. *Resol. Holl.* 3, 8 Maart, 1646.

[3] *Resol. Holl.* 14, 17, 24 Maart; 26 April; 17 Mei, 1646.

[4] *Resol. Holl.* 19 April, 1646.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 17, 18 Mei, 1646. *Resol. Holl.* 17, 18 Mei, 1646.

[6] *Resol. Holl.* 17, 31 Juli, 1646.

1644—1648. langs de Kust gebruikt zouden worden, totdat de eigenlijke kustschepen, in zoo aanzienlijk aantal mogelijk, aldaar aangekomen zouden zijn. Hun Hoog Mogenden beijverden zich evenzeer, en den 20sten Augustus konden de Gedeputeerden van *Holland* de verzekering geven, dat er gereed geld zijn zou om de schepen, die ter repartitie hunner Provincie stonden, in zee te helpen [1].

Vóórdat de Luitenant-Admiraal en de Vice-Admiraal, die buitendien nog den Heer DE LA THUILLERIE naar *Calais* moest brengen [2], van hier in zee gestoken waren [3], was *Mardijk*, den 25sten Augustus, door den Hertog van *Orléans* ingenomen. Van den 4den Augustus aan had het beleg geduurd. De Spaanschen waren in staat geweest de bezetting aanmerkelijk te versterken en van de omstandigheid dat de zee open was, gebruik te maken, om er dag en nacht manschappen en allerlei behoeften binnen te brengen, en er de zieken en gewonden uit weg te voeren. Men zeide, dat de Staatsche schepen zoo traag waren om de Kust op dit punt te bezetten, omdat de Hollanders den Franschen de verovering der plaats niet gunden. Dit vermoeden moest de Franschen te meer tegen de Hollanders innemen, naarmate het beleg meer menschenlevens en meer bloeds ook van edellieden kostte [4]. Geen wonder dat de Nederlandsche Gezant te *Parijs* scherpe verwijten moest hooren over hetgeen men eene van ondankbaarheid getuigende nalatigheid van onze zijde noemde [5]. Eerst toen er eenige Staatsche schepen voor *Mardijk* waren verschenen, en de bewegingen van ons leger in *Vlaanderen* de Spaanschen beletten den Baron DE LAMBOY in staat te stellen iets tot verlichting van de belegerden te ondernemen, gaf *Mardijk* zich over [6].

Tegen het midden van September sloeg de Hertog van ENGHIEN het beleg om *Duinkerken* [7]. Hier zou de Staatsche scheepsmacht de Franschen van den aanvang aan ondersteunen. Evenwel dat deze belangrijke zeestad den Franschen in handen zou vallen, was voor de Hollanders nog bedenkelijker dan de overgang van *Mardijk*. Wel

---

1 *Resol. Holl.* 3, 4, 7, 10 Aug. 1646. *Resol. Stat.-Gen.* 12, 13, 20 Aug. 1646. Vóór zijn vertrek naar de Vlaamsche Kust meldde WITTE CORNELISZ. DE WITT, dat hij in geschil was geraakt met den Luitenant-Admiraal, en dat deze zich had laten verluiden, dat, wanneer de Vice-Admiraal onder zijn commando zou wezen, hij hem een affront zou aandoen. Vóórdat ook TROMP vertrok, onderhielden hem eenige Gecommitteerden van de Staten-Generaal over zijn geschil met DE WITT (*Resol. Stat.-Gen.* 29, 31 Aug. 1646). 2 *Resol. Stat.-Gen.* 1, 3 Sept. 1646.

3 *Resol. Stat.-Gen.* 3 Sept. 1646.

4 *Relation de la camp. de* 1646, p. 139—143, 161, 163, 169.

5 *Resol. Stat.-Gen.* 25 Aug. 1646.

6 *Relation de la camp. de* 1646, p. 171, 179, 181. *Resol. Stat.-Gen.* 30 Aug. 1646.

7 *Relat.* enz. p. 193.

is waar had *Duinkerken* in de handen der Spaanschen den onzen ontzettend veel afbreuk gedaan, maar thans was de Spaansche macht aan het zinken, de Fransche daarentegen aan het toenemen: wellicht kon die haven in de hand der Franschen ons te eeniger tijd meer schaden, dan zij in die der Spaanschen het immer gedaan had. Vandaar is het niet vreemd, dat TROMP, wel wetende dat hij geroepen zou zijn om de veroveringen der Franschen op de zeekust te bevorderen, twijfelde aan den ernst van den last, hem daartoe verstrekt, en zeer nauwkeurige en duidelijk omschreven instructies begeerde. Op zijn verzoek kreeg hij van de Staten-Generaal het bescheid, dat hij wel de kust en de havens scherp zou bezetten, maar geen volk of matrozen te land zou laten gebruiken; zonder eenige uitzondering zou hij aan alle schepen het uit- en invaren beletten, met dien verstande dat de onzijdigen, met contrabande aan boord, van goeden prijs zouden zijn: de andere onzijdigen zouden bloot afgewezen worden. Nog echter achtte hij zich niet bepaald genoeg onderricht. Reeds in *den Briel* zijnde, verlangde hij te weten, of hij, daartoe verzocht wordende, het Fransche leger bij alle voorvallen, zoo te land als te water, moest bijstaan; ten tweede, of, zoo de schepen van Engelschen of van elke andere natie zich om zijne afwijzing niet bekreunden, hij ze met geweld het bezoeken der Vlaamsche havens moest beletten, en ten derde, of hij naar ouder gewoonte de Kust met den laatsten October zou moeten verlaten. — Op de eerste twee vragen meenden Hun Hoog Mogenden, en in het bijzonder ook de Staten van *Holland*, geen nader antwoord te behoeven te geven; op de derde behielden zij zich hun antwoord alsnog voor [1]: ook wist men niet of de onderneming der Franschen tegen *Duinkerken* alsdan reeds ten einde gebracht zou zijn. Dat de Staten de belegeraars oprechtelijk meenden te ondersteunen, bleek, toen die van *Holland* op een brief van MAZARIN, aan BRASSET geschreven, besloten, de Provinciën ter Generaliteit van hunnentwege te laten aanmanen, dat de kustschepen ter harer repartitie ten spoedigste in zee en op de Vlaamsche kust zouden worden gebracht, en die, welke zich daar onder het beleid van TROMP bevonden, aldaar tot nader order dienst zouden blijven doen [2]. — De vraag, of TROMP nog na de maand October de haven van *Duinkerken* ten gevallen der Franschen zou blijven bezetten, zag zich van zelve beantwoord, daar deze stad reeds den 10den October den Hertog van ENGHIEN in handen viel [3]. Deze Vorst erkende in een schrijven aan den Prins van *Oranje* de diensten, hem bij het beleg bewezen: aan den ijver van den Admiraal weet

1644—1648.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 8, 12 Sept. 1646. *Resol. Holl.* 6, 7, 8, 11, 12, 13, 19, 20, 21 Sept. 1646.

[2] *Resol. Holl.* 25, 28 Sept. 1646.

[3] AITSEMA, p. 113. *Resol. Stat.-Gen.* 17 Oct. 1646. In de *Relation de la campagne de 1646*, wordt verkeerdelijk in het verhaal van het beleg van *Duinkerken* (bl. 229—233) van den 25 en den 30sten *October* gesproken.

81*

1644—1648. hij een goed deel dank van de voordeelen, door hem op de vijanden behaald [1], en hij schonk hem een »bagge met diamanten" als bewijs van dankbaarheid [2].

Huwelijk van de Prinses LOUISE met den Keurvorst van *Brandenburg.*

Nauwelijks was de Prins van *Oranje* na den veldtocht te *'s Gravenhage* teruggekeerd, of zijne bemoeiingen werden gevorderd tot de voltrekking van het huwelijk zijner dochter LOUISE HENRIETTE met den Keurvorst van *Brandenburg.* — De Koning en de Koningin van *Groot-Britannië*, overwegende dat zij van den Prins geenen dienst tot herstel hunner zaken meer verwachten konden, hadden Zijne Hoogheid uitdrukkelijk ontslagen van alle verbintenissen, door hem met het oog op het huwelijk zijner dochter met den Prins van *Wales* aangegaan [3]. Ook de Keurvorst die tevoren de hand van de Koningin van *Zweden*, later die van de Prinses van *Orléans* had verlangd te verwerven, was thans van elk denkbeeld om naar den echt met eenige andere Vorstin te dingen teruggekomen. Met *Zweden* was de Keurvorst in eene bijna vijandige betrekking; van *Frankrijk* was wegens de nauwe alliantie dezer Mogendheid met *Zweden* en hare verstandhouding met *Beijeren* en den Hertog van *Palts-Neuburg* geene ondersteuning van de Gereformeerden in *Duitschland* en mitsdien van zijne belangen te verwachten; maar bij de Republiek der Vereenigde Provinciën kon hij naijver op *Zweden* en *Frankrijk* beiden, en den ernstigen wil om den Gereformeerden in het Rijk de hand boven het hoofd te houden, onderstellen. Dus moest een nauw bondgenootschap met de Staten-Generaal hem uiterst gewenscht voorkomen. En eene aansluiting aan het Huis van *Oranje* kon hem, zelfs niet bij *Holland*, verdacht maken, sedert de ouders der Prinses alle in de oogen dier Provincie bedenkelijke plannen hadden opgegeven. En wat den Prins en de Prinses van *Oranje* betreft, de eer hunner dochter, wier naam in verband met het lot van het Koninklijk gezin van *Engeland* zoo vaak was genoemd geworden, vorderde eene spoedige echtverbintenis, en gereedelijk moesten zij er toe besluiten om hare hand aan een zoo aanzienlijken en in de tegenwoordige omstandigheden aan de Republiek zoo aangenamen Vorst te verleenen.

In meer dan één opzicht kon de Keurvorst zich van de vriendschap der Staten groot voordeel beloven. Behalve dat hij zich vleide door hunnen invloed *Pommeren* terug te bekómen, — steeds bleven de verschillen onopgelost, die er tusschen hem en den Hertog van *Palts-Neuburg* bestonden, en de Staten waren bevoegd om alle inbreuk te wraken op de bepalingen, bij de verdeeling der Kleefsch-Guliksche landen getroffen [4]. Doch ook met zijne eigen onderdanen, de Kleefsche Stenden, lag hij overhoop [5], en dezen beschouwden de Staten als hunne natuurlijke bondgenooten tegen hunnen Vorst:

---

[1] *Archiv. de la Mais. d'Or.* p. 169.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 11 Dec. 1646.

[3] Zie de nota van GOFFE in de *Archiv. de la Mais. d'Or.* p. 152, 153.

[4] Zie hierboven bladz. 593, Noot 1.

[5] Zie hierboven, bladz. 392, Noot 4.

1644—
1648.

Huwelijk de Prinses Lou met den Ke vorst van Br denburg.

FREDERIK WILHELM
KEURVORST VAN BRANDENBURG.

J. F. C. Reckleben sculps.

kon hij derhalve hun dezen steun onttrekken, zoo zou hij veel tot vestiging van zijn gezag in *Kleefschland* gewonnen hebben. 1644—1648

In Januari 1646 waren de Gecommitteerden van Hun Hoog Mogenden bezig om middelen te beramen ten einde de geschillen tusschen den Keurvorst en den Hertog van *Palts-Neuburg* bij te leggen [1]. Maar de Keurvorst wilde een krachtiger invloed, die zich tegelijk over al zijne belangen zou uitstrekken, te *'s Gravenhage* doen gelden, en hij zond in April van dit jaar den Heer EWALD VON KLEIST herwaarts [2]. Den 25sten dier maand verscheen deze Gezant voor de Staten van *Holland* en zette uitéén, wat de bedenkelijke gevolgen, inzonderheid ook voor den handel der Hollanders, zijn zouden, bijaldien *Zweden* het Hertogdom *Pommeren* met zijne zeehavens erlangde, gelijk deze Mogendheid bij den vredehandel te *Osnabrück* eischte. Hierop grondde hij het verzoek, dat Hun Edel Groot Mogenden zijnen Meester de behulpzame hand zouden bieden om te beletten dat aan de Zweedschen hun eisch werd toegestaan. Ten slotte verlangde hij, dat de Vergadering Gecommitteerden zou aanwijzen om met hem over de zaak te beraadslagen. — Op deze wijze behandelde hij *Holland*, met kwetsing van het gezag der Staten-Generaal, als eene zelfstandige Mogendheid. Immers wist hij wel, dat *Hollands* handelsbelang alleen de Staten vaardig moest maken om te verhoeden, dat *Zweden* de *Pommersche* havens in handen kreeg, of dat hij anders op geene krachtdadige ondersteuning te rekenen had. — Zijn verzoek om Hollandsche Gecommitteerden ten einde met hen afzonderlijk te handelen, begrepen Hun Edel Groot Mogenden niet toe te moeten staan. Onder de Gecommitteerden, die hem reeds door de Staten-Generaal waren toegevoegd, waren twee Hollandsche Heeren, en zoo dezen verslag deden wat er in de conferenties met den Heer VON KLEIST was voorgevallen, meenden zij dat al het noodige geschied zou zijn. — Zijne Hoogheid, omtrent de zaak van den Keurvorst geraadpleegd, was van advies, dat de Staten-Generaal aan de Koningin en de Rijksstenden van *Zweden* schrijven zouden om hen uit te noodigen van dien eisch op *Pommeren* af te zien. Met dit advies vereenigde *Holland* zich [3].

De Keurvorst vraagt der Staten tusschenkomst om *Pommeren* te kunnen behouden.

Bij de Gecommitteerden uit Hun Hoog Mogenden had VON KLEIST ook in de geschillen met *Palts-Neuburg* en de Kleefsche Stenden de tusschenkomst der Staten verzocht. De Stenden beweerden, niet gehouden te zijn tot de betaling der troepen, door VON NORPRAT geworven [4]: geen Vorst van Kleef mocht troepen aannemen buiten hunne toestemming. Op verzoek van VON KLEIST schreven Hun Hoog Mogenden aan den Hertog van *Palts-Neuburg* en aan de Kleefsche Stenden: aan de laatsten met de uitnoodiging om de troepen nog eene maand te onderhouden. De Staten van *Holland*, ongaarne de hand

Geschil tusschen den Keurvorst en de Kleefsche Stenden.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 25 Jan. 1646. [2] *Resol. Stat.-Gen.* 10 April, 1646.

[3] *Resol. Holl.* 25, 27, 28, 30 April; 1, 4 Mei, 1646. *Resol. Stat.-Gen.* 28 April; 11 Mei, 1646.

[4] Zie hierboven, bl. 592.

1644—1648. leenende tot eenen stap, die de privilegiën der Kleefsche Stenden niet genoegzaam scheen te tellen, vonden sommige uitdrukkingen in den brief van Hun Hoog Mogenden aanstootelijk, en die uitdrukkingen werden uit het schrijven gelicht [1]. — In de eerste dagen van Juni vertrok VON KLEIST, begiftigd met een gouden ketting ter waarde van zes honderd gulden [2]. Doch dat eene en niet de minst gewichtige der aangelegenheden, die hij was komen behartigen, nog verre was van tot een goed einde gebracht te wezen, bleek spoedig. In Juli (1646), namelijk, gingen de Stenden onderling eene plechtige verbintenis aan, waarbij zij ophaalden, wat hun »armzalig vaderland" vele jaren herwaarts door allerlei oorlogsbezwaren geleden had, en hoe door den overleden en den tegenwoordigen Keurvorst van *Brandenburg* hunne privilegiën geschonden waren, bepaaldelijk door eigenmachtige heffing van belastingen en lichting van krijgsvolk. Deswegens beriepen zij zich op den Keizer. De overeenkomsten en pogingen tot schikking met den Keurvorst hadden niet gebaat. Opdat nu al wat verder tot handhaving der privilegiën zou ondernomen worden, bijaldien hetzij de Staten-Generaal of anderen als bemiddelaars tusschen den Keurvorst en hen optraden, niet zonder hunne behoorlijke kennis mocht geschieden, — benoemden zij zeven Gecommitteerden uit de Ridderschap en even zoo veel uit de zeven voornaamste Steden, dezelven waarborgende tegen allen overlast, welke hun deswegens van wie ook, mocht aangedaan worden [3]. — In de maand September daaraanvolgende wendden zich de Steden en de Ridderschap van *Kleef* tot de Staten-Generaal met verzoek, dat Hun Hoog Mogenden gelieven mocht tusschen beiden te komen, ten einde het krijgsvolk mocht worden afgedankt, hetwelk de Ministers van den Keurvorst tegen hunnen wil en dank hadden gelicht, en op de been poogden te houden, en in geval die Ministers hun tegen recht en tegen hunne privilegiën eenige contributie zouden willen afdringen, Hun Hoog Mogenden orders mochten geven aan de Commandanten hunner garnizoenen te *Wezel*, *Emmerik*, *Rees*, *Burich* en *Orsoy*, dat zij de heffing dier contributie beletten zouden. — De Staten-Generaal gaven aan dit verzoek gehoor, en alvorens verder te gaan, schreven zij aan de Brandenburgsche Regeering te *Kleef*, dat zij de invordering der contributie zou opschorten totdat de Keurvorst op hunne voorspraak zou geantwoord hebben. De Commandanten echter der Staatsche garnizoenen, in de genoemde Kleefsche steden, gingen eigenmachtig en zonder de orders van Hun

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 18, 23, 25, 28, 29 Mei; 1, 4 Juni, 1646. AITSEMA, bl. 106, 141—143.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 5, 7, 8 Juni, 1646. *Resol. Holl.* 7 Juni, 1646. Middelerwijl bleef 's Keurvorsten oude schuld (nu bedragende 1,200,000 gulden) onafgedaan: de verordende executie van zijn domein bleef niettemin achterwege, hoezeer *Holland* ten behoeve der Admiraliteit te *Amsterdam* daarop aandrong (*Resol. Holl.* 27, 28 April 1646. *Resol. Stat.-Gen.* 27 Maart; 29 Juni, 1646).

[3] AITSEMA, III, p. 143, 144.

Hoog Mogenden af te wachten, er toe over om de invoering van den omslag, door de Kleefsche Regeering uitgeschreven, te beletten. Hun Hoog Mogenden vorderden deswegens van die officieren de noodige verantwoording. Van nu aan staakten dezen hun bedwang, hetgeen een vernieuwd verzoek der Stenden ten gevolge had, dat zij de contributie op nieuw beletten mochten [1]. — Alzoo steeg het ongenoegen der ingezetenen, groot en klein, van het Land van *Kleef* tegen hunnen Vorst. Een staaltje, hoe deze de geworven soldaten zelven gebruikte om aan het geld te komen, dat er noodig was tot hun onderhoud, werd Hun Hoog Mogenden door de Stenden met verontwaardiging medegedeeld. De Commandant van *Duisburg*, waar die soldaten, op verzoek van den Keurvorst aan Hun Hoog Mogenden, waren ingekwartierd [2], had, op last der Brandenburgsche Regeering, een zeventig tal ossen van voor *Wezel*, onder het oog der wacht van het Lipper fort, laten weghalen. — Hun Hoog Mogenden schreven daarop aan die Regeering, dat zij dit vee ten spoedigste zou laten teruggeven, opdat uit zulke handelingen niet nog meer verwijdering ontstaan mocht. En alsnu werd ook aan de Commandanten der Staatsche troepen in de Kleefsche vestingen het bevel toegezonden, dat zij tot nader order van Hun Hoog Mogenden niet zouden hebben te gedoogen, veelmin met goede oogen aan te zien, dat er onder het kanon der hun toevertrouwde plaatsen eenige executie geschiedde [3]. — Evenwel kwamen, zoo scheen het, de Staten tot het besef, dat zij aldus een al te gebiedenden toon aannamen. Althans, zonder hunne bevelen te herroepen, schreven zij den Commandanten van *Wezel*, *Emmerik* en *Rees* aan om de executie ten behoeve van het Brandenburgsche krijgsvolk »op het gevoegelijkst" te stuiten, en jegens de Keurvorstelijke Regeering te *Kleef* rechtvaardigden zij hunnen aandrang door aan te voeren, dat zij verplicht waren aan de renversalen en het traktaat van *Xanten* de hand te houden, daar gelaten dat hun belang niet duldde, dat de ingezetenen van het Land van *Kleef* onbekwaam gemaakt werden om de schuld te voldoen, die nog aan het Collegie der Admiraliteit te *Amsterdam* te betalen stond [4]. — Zoodanig was de verhouding tusschen de Staten en de Regeering van den Keurvorst van *Brandenburg* in het Kleefsche, toen deze Vorst aan zijn voornemen om in de nauwste verbintenis met de Republiek en het gezin van den Stadhouder te treden, gevolg wilde geven. Daarbij nam hij zich wel voor, de Staten door redenen van staatkunde te bewegen hunnen toeleg om zijne onderdanen in hun verzet tegen hem te stijven, te laten varen of althans te matigen. Diensvolgens schreef hij hun eenen brief, waarin hij te kennen gaf niet te hopen, dat zij door hunne scherpe bevelen het verloop van zijne soldaten veroorzaken zouden, maar veeleer te

1644—1648.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 7, 12, 19, 25, 27 Sept.; 1 Oct. 1646.

[2] AITSEMA, III, bl. 141.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 3, 4 Oct. 1646.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 20 Oct. 1646.

1644—1648. vertrouwen, dat zij de executie ten behoeve van hun onderhoud niet zouden beletten [1]. Maar weldra zou hij meer van zich doen hooren. Den 22sten November werd der Generaliteit van wege den Prins kennis gegeven, dat de Keurvorst van *Brandenburg* eenen Minister herwaarts had gezonden om aan te kondigen, dat hij voornemens was herwaarts een Gezantschap te zenden, om met Hun Hoog Mogenden over eene nadere alliantie van staat te handelen. Hierop vraagde hij, of die Ambassade hun aangenaam zijn zou. De Staten antwoordden toestemmend. Doch zij hadden nog een ander bericht te vernemen, te weten, dat de Keurvorst met 's Prinsen dochter een huwelijk wenschte aan te gaan. Op deze mededeeling, met dankzegging ontvangen, verklaarde Hun Hoog Mogenden, dat deze huwelijksverbintenis hun ten hoogste aangenaam zou zijn [2]. Reeds de Heer VON KLEIST had, zooals AITSEMA [3] verzekert, in last gehad om van dit huwelijk te reppen, doch zoo zeer in het geheim, dat men aan 's Prinsen Hof verlegen was met de zaak, toen uit de openbaarmaking bleek, dat er in de correspondentie van den Heer GÖFFE van dat huwelijk sprake was.

De Keurvorst verschijnt in *den Haag*. De Keurvorst volgde de mededeeling, omtrent zijnen persoon en voornemens gegeven, op den voet. Daags daaraan, na in den avond, waarop de mededeeling geschied was, zonder zich in zijne waardigheid te hebben laten aankondigen, in *den Haag* te zijn aangekomen, verzocht hij audientie bij de Staten-Generaal. Hij verscheen, van drie Raden vergezeld, en voerde zelf het woord. Zijne rede strekte om zijne begeerte te kennen te geven om op het voetspoor van zijnen vader GEORG WILHELM eene nadere alliantie te sluiten: *Zweden*, zeide hij, deed onbillijke eischen gelden: deze Mogendheid toch vorderde zijn erfland *Pommeren*, hem in het jaar 1637 bij versterf geworden. Daarop trad hij in een uitvoerig betoog van zijn recht op dat Hertogdom, en hoe dat zijn recht ook naar vereisch der zaak erkend was. Niettemin had hij te *Munster* te verstaan gegeven, dat hij het des noods zou afstaan, evenwel behoudens behoorlijke vergoeding. Maar alvorens de zaak aldaar beklonken werd, wilde hij der Staten gevoelen daaromtrent vernemen, rekenende op de toegenegenheid en den invloed van Hun Hoog Mogenden. — Ook van zijne geschillen met den Hertog van *Palts-Neuburg* gewaagde hij met het verzoek, dat de Staten ook daaraan de goede hand wilden houden. En ten slotte kondigde hij Hun Hoog Mogenden zijn huwelijk aan. — De Voorzitter, de Heer DE KNUIJT, antwoordde den Keurvorst naar den eisch der zaak, en den volgenden dag

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 12 Nov. 1646. AITSEMA III, bl. 144. Deze AITSEMA nam in dien tijd de zaken van de Ridderschap en Steden van *Kleef* waar (*Resol. Stat.-Gen.* 13 Nov. 1646).

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 22 Nov. 1646. *Resol. Holl.* 21 Nov. 1646. Deze dagteekening in de *Resol. v. Holl.* is onjuist. De mededeeling is den 22sten geschied. AITSEMA, III, p. 144.

[3] III, p. 106.

droegen zij aan Gecommitteerden uit hun midden de taak op om den Keurvorst, Zijne Hoogheid, zijne gemalin en zijnen zoon met het voorgenomen huwelijk geluk te wenschen. Eerst vier dagen later lieten Hun Hoog Mogenden de aanstaande Keurvorstin, Prinses LOUISE, mede geluk wenschen [1]. 1644—1648.

Den 6[den] December noodigde Zijne Hoogheid het gansche lichaam der Staten-Generaal tegen den volgenden dag tot bijwoning van de voltrekking van het huwelijk des avonds te 5 uren, en daarna tot het hoogtijdsmaal. De Staten lieten zich evenwel door een beperkt aantal uit hun midden bij die plechtigheid vertegenwoordigen, te weten, door de Heeren VAN HEMMEN en SCHRASSER voor *Gelderland*, VAN WIMMENUM, VAN BEVEREN en BICKER voor *Holland*, VETH en VAN VOSBERGEN voor *Zeeland*, VAN RENSWOUDE en VAN DER HOOLCK voor *Utrecht*, ROORDA en ANDREAE voor *Friesland*, EIBEN en NIJKERKE voor *Groningen* en *Ommelanden* en den Griffier. Van wege *Overijsel* waren in dezen tijd geene Gedeputeerden in den *Haag* aanwezig. Ook de Staten van *Holland* werden door den Prins genoodigd, en om Hun Edel Groot Mogenden te vertegenwoordigen, verzocht en gecommitteerd de Heer VAN WARMOND uit de Orde der Edelen, en een van de Heeren van *Dordrecht*, *Amsterdam* en *Alkmaar* [2]. — Kort na het huwelijk kwam bij de Staten de vraag ter sprake, of zij den Keurvorst en zijne gemalin bij die gelegenheid niet met een geschenk zouden vereeren. Er werd besloten, dat men zou nagaan, wat vroeger bij huwelijken van Prinsessen uit het Huis van *Oranje* was vereerd geworden, en dat de Provinciën over de zaak zouden beraadslagen. Hoezeer nu bleek, dat de Staten menigmaal bij diergelijke gelegenheid zeer mild waren geweest, kwam het toch niet tot de aanbieding van een geschenk aan den Keurvorst: eene geringe gift, gevoelde men, kon het niet zijn, en veel te geven aan een Vorst, die zoo zeer bij het land in de schuld stond, daartoe gevoelde men weinig opgewektheid [3].

Intusschen waren Gecommitteerden van Hun Hoog Mogenden sedert de laatste dagen van November met den Keurvorst en zijne Raden aan het raadplegen over zijne belangen [4]. De Vorst toonde zich op het punt van de geschillen met *Palts-Neuburg* inschikkelijk. Ook sloot hij in het volgende jaar met dien Hertog eene overeenkomst [5]. — De zaak van *Pommeren* was van meer gewicht en moeilijker schikking. Den 20sten December (1646) verscheen de Keurvorst op nieuw, doch op zijn verzoek ditmaal zonder ceremoniën, voor

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 23, 24, 28 Nov. 1646.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 6 Dec. 1646. *Resol. Holl.* 6 Dec. 1646. AITSEMA, p. 145.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 17 Dec. 1646. *Resol. Holl.* 17 Dec. 1646. AITSEMA, 150, 151.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 27 Nov. 1646.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 14 Dec. 1646. AITSEMA, III, bl. 145. Hoe de Hertog alles in het werk stelde om den Keurvorst tot eene schikking te bewegen, was gebleken, toen hij in Januari (1646)

1644— 1648. de Staten-Generaal. Wederom voerde hij zelf het woord en wel over die zaak; ten slotte liet hij twee geschriften, haar betreffende, overhandigen. Het besluit van Hun Hoog Mogenden was, aan hunne Gevolmachtigden te *Munster* ernstig over de zaak te schrijven [1].

Ook over de alliantie tusschen dezen Staat en den Keurvorst te sluiten liepen de conferenties. De Keurvorst sloeg eenige punten voor, welke hij in het traktaat opgenomen wenschte te zien. Wederzijdsche bescherming zou het doel zijn. Daar de hulp, die de Keurvorst aan de machtige Republiek had aan te bieden, nauwelijks in aanmerking kon komen, zoo zou van dit verbond het rechtstreeksche voordeel geheel aan 's Keurvorsten zijde zijn. Maar voor de Republiek was het van groote waarde, een bevriend en niet te machtig Gereformeerd Vorst op hare oostgrens te hebben. De eenige bate, die de Keurvorst aan te bieden had, was deze, dat de Nederlandsche schepen in de Pommersche en Pruisische landen met geene nieuwe tollen zouden bezwaard worden. Doch om in het genot dier bate te treden, moesten de Staten zich beijveren, dat de Keurvorst in het bezit der Pommersche landen bleef. Daarin beoogde het vijfde der ingediende punten van alliantie te voorzien. Door alle middelen trachtte de Keurvorst de Staten tot krachtdadige ondersteuning dezer zaak te bewegen. Hij zond ten dien einde eenen zijner Raden naar *Friesland*, *Overijsel* en *Groningen*. Werkelijk werd dan ook door sommigen voorgeslagen een Gezantschap naar *Zweden* af te vaardigen om zijne zaak aan dat Hof te bevorderen. Maar *Holland* achtte raadzaam zulks alleenlijk door voorspraak en bij brieven te doen [2].

De voorname reden, waarom *Holland* zich de belangen van den Keurvorst in *Pommeren* aantrok, was hierin gelegen, dat er grond bestond om te duchten, dat *Zweden* in de Oostzee overmachtig zou worden. Bij de laatste traktaten was men, dit zag men in, door de omstandigheden genoopt, te ver gegaan, en het was tijd om de Vorsten, ten koste van wier gezag *Zweden* zich machtiger maakte, vooral *Denemarken*, te steunen.

Werkelijk greep er sedert die traktaten van Augustus 1645 [3] eene toenadering tot *Denemarken* plaats.

In Januarij 1646 vernamen de Staten van hunnen Resident te *Elseneur*, dat de Deensche

---

zijnen Maarschalk WISCHPENNINCK naar *Polen* gezonden had, om van den Koning te verkrijgen, dat hij den Keurvorst, als zijn vasal voor *Pruisen*, bewegen mocht, hem, Hertog van *Palts-Neuburg*, met vrede te laten. Tevens zou deze Afgevaardigde de nieuwe Koningin begroeten (AITSEMA 106.) — Die nieuwe Koningin was de Prinses LOUISE MARIE *van Mantua*, Hertogin van *Nevers*. Hun Hoog Mogenden waren op de bruiloft genoodigd geworden, maar hadden zich verontschuldigd. Op hare reize naar *Polen* uit *Frankrijk* trok de aanstaande Koningin door ons land. Te *Utrecht* werd zij vorstelijk onthaald, en door twee Gecommitteerden van de Staten-Generaal, de Heeren VAN WIMMENUM en ROORDA, begroet (*Resol. Stat.-Gen.* 24 Dec. 1645. 13 Jan. 1646).

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 20, 21 Dec. 1646. [2] AITSEMA, 149, 150. [3] Zie hierboven, bladz. 585.

Regeering zeer ontevreden was én omdat de Nederlandsche schepen alsnog geen tol in den *Sond* betaalden, én ten anderen, omdat de ratificatie van het traktaat zoolang uitbleef. Daarop besloten de Staten-Generaal het traktaat te ratificeeren. Toch werd aan den Heer VAN KRAKAU nog dadelijk geen last gegeven om de ratificatiën uit te wisselen, vermits de Heeren van *Holland* bevonden hadden, dat de door den Koning overgezonden lijst van de tollen in *Noorwegen* te betalen niet overeenkwam met hetgeen in het jaar 1628 aldaar werkelijk in praktijk was geweest. Om dit te bewijzen, was eenige tijd noodig; maar daarnaar, voegden zij er bij, behoefde de uitwisseling der ratificatiën van het traktaat noch ook de agreatie van de *ligue guarantie*, met de Kroon *Zweden* gesloten, niet te wachten. Deze kon, behoudens de nadere regeling dier tollen, plaats grijpen. In dezen zin werd door Hun Hoog Mogenden besloten, den Heer VAN KRAKAU te gelasten, de agreatiën onder dat uitdrukkelijk beding uit te wisselen [1]. — In April deelde de Deensche Resident TANCKEN op aanschrijving van zijn Hof mede, dat de gewraakte Noorweegsche tolrol wel degelijk de rechte was, en dezelfde als in 1628 in praktijk was geweest. Daar nu ook het punt van het vuur- en bakengeld nog niet was afgehandeld, zoo bestond er aanleiding om Commissarissen naar *Denemarken* af te vaardigen, eene zaak waarop KRAKAU ook aandrong. Dus werden in Mei (1646) als zoodanig benoemd de Heeren Mr. GERRIT SCHAEP PIETERSZ, oud-schepen van *Amsterdam* en thans Raad in de Admiraliteit van *Zeeland*, en NANNING KEYZER, Raadpensionaris van *Hoorn*, wegens *Holland*, en de Heer Dr. LIVIUS SCHELTINGA, Secretaris der Staten van *Friesland*, wegens dit Gewest [2].

1644—1648.

Toenadering tot *Denemarken*.

Doch voordat deze Heeren naar *Denemarken* vertrokken, kwam hier een buitengewoon Gezant van die Mogendheid, gelast op dezelfde punten, welke het onderwerp van de onderhandeling der onzen moesten uitmaken. Dus kwam *Denemarken* ons voor en tegemoet, en wel in den persoon van den aanzienlijken staatsman, den Rijkshofmeester CORFITZ ULEFELT [3]. Dit was wel een bewijs, dat *Denemarken* de meening opgaf van bij min of meer openlijk verbond met *Oostenrijk*, *Spanje* en KAREL van *Groot-Brittannië* baat te kunnen vinden, en daarentegen begreep zich aan de Staten en *Frankrijk* (want ook naar *Frankrijk* had ULEFELT eene zending) te moeten aansluiten. Tevens bleek,

Komst van CORFITS ULEFELT als Gezant in *den Haag*.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 4, 6 Jan.; 19 Febr. 1646. *Resol. Holl.* 15, 16, 17, 19, 20, 23, 28 Febr.; 3 Maart; 19 April 1646. AITSEMA, p. 106, 107.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 17, 28 April; 18, 29 Mei; 2, 15, 16, 26 Juni, 1646. *Resol. Holl.* 12, 15, 17, 18 Mei; 9, 14, 15, 16, 20 Juni, 1646. AITSEMA, 107. Toen *Holland* verklaard had geen bezwaar tegen de ratificatie van het traktaat van Augustus 1645 te hebben, hechtte *Zeeland*, welke Provincie tot dusver van den ganschen tocht naar *den Sond* en van alle onderhandelingen niets had willen weten, haar zegel aan alles wat er met *Denemarken* en *Zweden* was gehandeld (*Resol. Stat.-Gen.* 26 Febr. 1646), evenwel onverminderd vroegere protesten (*Resol. Stat.-Gen.* 28 Maart, 1646).

[3] *Resol. Holl.* 17 Juli, 1646.

1644—1648. dat CHRISTIAAN IV begreep, dat hij thans kans had om zich vriendschappelijk door de Staten-Generaal bejegend te zien. Dit gevoelen vond grond in de jegens *Zweden* opgewekte jaloezij, en in het ongenoegen, hetwelk het in *Zweden* gaf, dat de onzen van de Zweedsche schepen nog steeds veilgeld bleven vorderen, hiertoe gerechtigd meenende te zijn, daar de uitrusting der vloot, die door deze belasting moest goed gemaakt worden, ook ten bate van *Zweden* gestrekt had. De Zweden beantwoordden deze heffing met een lastgeld van 4 Rijksdaalders op de Hollandsche schepen. Vandaar meer stremming in de reeds bekoelde vriendschap tusschen onze kooplieden en *Zweden*. Deze maatregel ging gepaard met brieven van beklag over het veilgeld, door de Koningin geschreven, en door gedurigen aandrang van den Resident SPIERING op herstel der grieve [1]. Niettemin was de Heer MATTHIAS ROMER naar *Zweden* gezonden om de ratificatie van het in het vorige jaar gesloten traktaat over te brengen. In langen tijd liet deze Gecommitteerde niets van zich hooren; maar eindelijk meldde hij herwaarts, dat de uitwisseling vertraging ondervond wegens de voortduring der heffing van het veilgeld. Eerst in het najaar van 1646 werden de ratificaties te *Stockholm* uitgewisseld, en nog keerde ROMER niet dadelijk terug. Die van *Holland* klaagden, dat hij zich meer aanmatigde dan zijne zeer bescheiden commissie medebracht [2].

De Heer ULEFELD dan, als om de bewezen eer recht in het oogvallend te maken, kwam met een groot gevolg te *'s Gravenhage* aan. Reeds had hij te *Amsterdam* vertoefd en zich in vertrouwelijke gesprekken met de Regenten aldaar ingelaten. Zijn eerste audiëntie bij de Staten-Generaal werd hem den 14den Augustus verleend: hij sprak bij die gelegenheid in goed Nederduitsch. — In plaats van naar *Denemarken* te vertrekken, werden thans de benoemde Gezanten aan de Gecommitteerden toegevoegd, die met den Heer ULEFELT zouden onder-

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 8, 15, 23 Maart 1646. *Resol. Holl.* 1, 12, 13, 15, 22, 24, Maart 1646. Er was wederom sprake van het graven van een kanaal van de *Elbe* naar de Oostzee (vergl. hierboven, bladz. 291, 292). De Heer SCHRASSER, hier te lande in het voorjaar van 1646 aanwezig, vertoonde aan Hun Hoog Mogenden kaarten, opwelke het ontwerp gegrond was. Zij werden in handen van Gecommitteerden gesteld (*Resol. Stat.-Gen.* 27 Maart, 1646). Deze Staat zou daartoe geld hebben dienen voor te schieten; doch ditmaal werd de zaak van dezen kant niet begunstigd: was het kanaal eenmaal gegraven, dus oordeelde men, dan zou het gebruik daarvan gemaakt almede groote kosten vorderen; bovendien de Koning van *Denemarken* zou op de *Elve*, evenzeer als in *den Sond*, moeilijkheden kunnen scheppen, en, wat op dit oogenblik veel afdeed, de Zweden schenen het plan te drijven: het was derhalve in hun belang; maar dat belang wilde men thans niet in de hand werken, maar veeleer het evenwicht tusschen *Denemarken* en die Mogendheid bewaren (AITSEMA, III, bl. 106.)

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 6 Jan.; 20 Maart; 16 Juli; 25 Aug.; 17 Sept.; 1 Oct.; 8, 25 Nov. 1646. *Resol. Holl.* 23, 24, 28 Febr.; 2 Maart; 6, 7, 19, 20 Sept. 1646.

handelen [1]. De last van den Ambassadeur luidde ruim: het doel was alle verschil bij te leggen, alsmede de oude alliantiën te vernieuwen en nieuwe te sluiten. Door de Gecommitteerden uitgenoodigd om zich nader te verklaren en in bijzonderheden te verstaan te geven, wat zijn meester dan van onze zijde verlangde, zeide hij, dat de Koning den tol over het jaar 1645 niet ontvangen had. Dezen verzocht hij alsnog te ontvangen, en bovendien, zeide hij, had hij nog eenige kleinigheden, die de moeite nauwelijks waard waren, maar die het herstel van het vertrouwen niet langer in den weg mochten staan. Daarop kwamen de onzen met hun begeeren ten aanzien van de tollen in *Noorwegen* voor den dag. Vrij spoedig kwam men overeen om alle bijtollen te vervatten in één lastgeld; doch ten aanzien van het bedrag van dit lastgeld kon men het niet eens worden. Door nader overleg der onzen met de belanghebbenden, door een bezoek, dat ULEFELT in het leger bracht, en door eene ongesteldheid van dezen Ambassadeur werden de onderhandelingen een langen tijd afgebroken. Toen op eene der conferenties van onze zijde gewag van het erftraktaat van *Spiers* gemaakt was, zeide de Ambassadeur daarop, dat dit traktaat onzen tegenwoordigen Staat niet betrof: dus gaf hij op dit punt nog altijd niet meer toe, dan de Deensche Commissarissen bij den aanvang der conferenties in 1645 [2]. Ook de geschiedenis van dat Gezantschap werd toen opgehaald en de onzen betuigden, tot de aansluiting aan *Zweden* genoodzaakt geweest te zijn door den vruchteloozen afloop van onze ambassade in 1639 en 1640. Dien afloop, hervatte de Heer ULEFELT, hadden wij slechts aan de onbeschoftheid onzer Gezanten te danken gehad, die met Vorsten op een toon van gelijkheid spraken. — Ook nu, toen men tegen het eind van October niet verder gekomen was, klaagde de Ambassadeur, dat zijn lang vertoef alhier alweder zou strekken tot oneer van zijnen Koning. Evenwel sloeg hij niet genoeg af van zijnen eisch om het met de onzen geheel eens te kunnen worden [3]. 1644—1648.

Doch in weerwil van dit blijvend verschil hield de Heer ULEFELT het er voor, dat het hoofddoel zijner komst niet behoefde gemist te worden, en dit was, *Zweden* gehaat te maken [4] en eene nauwere alliantie voor te bereiden. Dat *Denemarken* van het bondgenootschap der Staten partij hoopte te trekken, bleek uit den inhoud van de propositie, welke hij, den 30sten October voor de Staten-Generaal verschenen, Hun Hoog

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 13, 14, 17 Aug. 1646.

[2] Zie hierboven, bl. 575.

[3] AITZEMA, III, bl. 135—137. *Resol. Stat.-Gen.* 27 Aug.; 24 Sept.; 31 Oct., 1646. *Resol. Holl.* 6, 7, 11, 22 Sept.; 29, 30 Oct.; 14, 19, 22 Nov. 1646.

[4] Het was ULEFELTS bedrijf, dat eenige kooplieden eene deductie stelden, bij welke sterk geklaagd werd, dat de Zweden alles in het werk stelden om teweeg te brengen, dat alle invoer slechts met Zweedsche schepen, en wel in *Zweden* zelf gebouwd, geschiedde (AITZEMA, III, 137—140).

1644—1648. Mogenden deed. Daar het met den vredehandel te *Munster* (ziedaar den inhoud van zijne rede) zoo ver was gekomen, dat aan den gewenschten uitslag niet meer te twijfelen viel, zoo hoopte hij dat de regeling, bij den algemeenen vrede vast te stellen, mede zou brengen, dat ook de zoon van Koning CHRISTIAAN, Aartsbisschop van *Bremen*, weder in het zijne zou geraken. Daartoe verzocht hij de »hooggeldende" tusschenkomst van der Staten Gevolmachtigden te *Munster*. Weinig tijds daarna gaf hij te kennen, dat de Koning van *Denemarken* genegen was met onzen Staat door zijnen persoon een vast verbond van krachtdadige vriendschap te sluiten, in dier voege dat men van weerszijde weten mocht, wat men in geval van nood van elkander te wachten had. Daar hij ook elders iets te verrichten had, zoo zou hij gaarne zien, dat het Hun Hoog Mogenden geliefde, behalve over het lastgeld, mede over dezen zijnen voorslag van alliantie te beraadslagen [1]. Intusschen kwam men met alle raadplegingen betreffende het bedrag van het lastgeld niet verder, daar bepaaldelijk de Stad *Medemblik* geen hooger bod meende te kunnen doen. Eindelijk echter werd deze tegenstand overwonnen, en de Gecommitteerden werden het met den Deenschen Ambassadeur eens. En wat de alliantie aangaat, de Gecommitteerden brachten eenige ontwerp-artikelen op het papier. Dit deed ook de Heer ULEFELT eenigen tijd later. Hierbij werd het echter voor alsnog gelaten [2].

Komst van een Poolsch Gezant. *Denemarken* was de eenige Mogendheid niet, welke onze natie tegen *Zweden* poogde in te nemen, ook de Koning van *Polen* zond met hetzelfde doel eenen Gezant herwaarts, in den persoon van RONCAGLIO, een Italiaan. In het eind van Augustus (1646) meldde hij zich aan in het leger te velde, en den 29sten dier maand had hij audiëntie bij de Staten-Generaal [3]. In zijn geloofsbrief was geene melding gemaakt van den Heer DE BYE, den gewonen resident van *Polen*. Deze was deswegens verstoord en wraakte eenigermate de zending van den Ambassadeur, daar zijn geloofsbrief hem alleen van den Koning gegeven was, en de Poolsche zendingen zoo wel op naam van de Republiek, als van den Koning van *Polen* moesten geschieden [4]. Met de Gecommit-

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 22, 23 Nov. 1646. *Resol. Holl.* 21, 22 Nov. 1646.

[2] *Resol. Holl.* 13, 17, 19 Dec. 1646. *Resol. Stat.-Gen.* 18, 19 Dec. 1646. AITZEMA, 180. In de maand October was de Heer VAN KRAKAU overleden. In zijne plaats werd de Heer Mr. FREDERIK DE VRIES, Secretaris der Stad *Amsterdam*, tot Resident in *den Sond* aangesteld (*Resol. Stat.-Gen.* 27 Oct.; 18 Dec. 1646. *Resol. Holl.* 30 Oct.; 13, 15, 17 Dec. 1646). Een Resident in *Zweden* aan te stellen, waarvan vroeger sprake was geweest (*Resol. Stat.-Gen.* 19 Nov. 1645. *Resol. Holl.* 21 Nov.; 5 Dec. 1645), achtte men niet zoo noodig. In den winter reisde hier door de Graaf DE LA GARDIE, die, Zweedsch Gezant in *Frankrijk* geweest zijnde, op zijn verzoek met twee onzer oorlogschepen van daar was afgehaald (*Resol. Stat.-Gen.* 17 Nov.; 31 Dec. 1646.)

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 28, 29 Aug. 1646. *Resol. Holl.* 1 Sept. 1646.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 26 Sept. 1646.

teerden, die tot de conferentie, met hem te houden, waren aangewezen, sprak hij van de macht der Zweden, en hoe zij de geheele Oostzee met al haren handel aan zich zochten te trekken: thans, zeide hij, hadden zij plan om *Pruisen* te overweldigen, en van hoeveel belang dit was, bleek hieruit, dat de Pillausche tol meer had opgebracht, dan het geheele inkomen van *Zweden*. Verre daarvan daan dat de Keurvorst van *Brandenburg* ook van dit Hertogdom beroofd zou worden, verlangde de Koning van *Polen*, dat hem *Pommeren* mocht worden teruggegeven. Daartoe, wenschte hij, zou onze Staat medewerken. Met onzen Staat begeerde de Koning dan ook eene alliantie te sluiten, weshalve hij verzocht, dat men hem eenen Ambassadeur zou zenden. De Gezant noemde als zoodanig den Graaf HENDRIK *van Nassau Siegen*, die in het jaar 1643 het Poolsche Hof bezocht had [1], en den Koning, welke hem zeer genegen was, bijzonder aangenaam zou zijn [2]. — Reeds vroeger was er sprake geweest van de vestiging van eenen vertegenwoordiger van onzen Staat aan het Poolsche Hof, maar de Heer DE BYE, verre van tot die betrekking een zoo groot Heer en verwant van den Prins voor te slaan, had het denkbeeld geopperd om den Commissaris PELS van *Danzig* naar het Hof van *Polen* te verplaatsen [3], en zoo hij thans 's Konings verlangen ondersteunde, deed hij zulks niet van harte: juist dat vroeger bezoek van *Polen* en tevens van het Keizerlijke Hof, had Graaf HENDRIK zeer verdacht gemaakt, daar die zending geacht werd aan het bijzonder belang van het Huis van *Oranje* dienstbaar geweest te zijn [4]. 1644—1648.

De Staten beantwoordden de voorstellen van den Poolschen Gezant in algemeene beleefde termen, en begiftigden hem met een gouden ketting ter waarde van 400 gulden [5]. Daarop vertrok hij naar *Munster*, vanwaar hij vóór het einde van October hier terug was, om dadelijk over *Brabant* naar *Frankrijk* te reizen [6].

Bij den naijver, die er steeds tusschen *Polen* en *Moscovië* bestond, waarbij de Groot-

---

[1] Zie twee brieven van hem in *Archiv. de la Mais. d'Or. Sér.* II, T. IV. p. 78, 81.

[2] AITSEMA, III, bl. 137.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 21 April, 1645. In dezen tijd (najaar 1646) schijnt DE BYE over PELS minder voldaan geweest te zijn: toen toch wenschte hij, dat deze Commissaris de kooplieden niet tegen de Spieringen te *Danzig* zou opstoken (*Resol. Stat.-Gen.* 26 Sept. 1646). DE BYE schijnt het voor opstoken gehouden te hebben, wanneer PELS klaagde, dat de Regeering van *Danzig* onder den dekmantel harer privilegiën de Nederlanders vervolgde uit nijdigheid wegens den bloei huns handels en uit haat tegen den Gereformeerden Godsdienst (*Resol. Stat.-Gen.* 26 April 1646).

[4] Zie een schrijven van D'ESTRADES in de *Archiv. de la Mais. d'Or. t. a. pl.* bl. 167.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 14, 17, 20, 22 Sept. 1646. *Resol. Holl.* 11, 19, 20 Sept. 1646.

[6] *Resol. Stat.-Gen.* 31 Oct. 1646.

1644—1648. vorst van dit Rijk zich *Zweden* tot bondgenoot wenschte, zou men meenen, dat, zoo er in dezen tijd een Gezant van *Moscovië* herwaarts kwam, deze komst zou gestrekt hebben om de Staten wederom tegen *Polen* op te zetten en hen aan te sporen met *Zweden* nauw verbonden te blijven. Werkelijk kwam er meer dan één Moscovitisch Gezant, maar het bedrijf van dezen was even onbeduidend, als hun verblijf lastig voor de Staten was.

Komst van Moscovitische Gezanten.

In November, 1645, kwam er te *'s Gravenhage* een Commissaris aan van den Grootvorst van *Moscovië*, ALEXIS MICHAËLOWITZ, met name MADPHE NICIPHOROWITZ SPIRIDONOFF. Zijne boodschap was de aankondiging der troonsbeklimming van dezen Vorst en der aanstaande komst van een plechtig Gezantschap ter vernieuwing der vriendschap. Wederom werd de dienst ingeroepen van JOSUA RENTORP [1], om den Russischen brief van den Grootvorst te vertalen, doch hij verontschuldigde zich van deze taak, zoodat men dat stuk naar de Regenten van *Amsterdam* opzond om het daar te laten overzetten, terwijl men den Afgezant eenen tolk, met name CASPAR ROBBERTS, toevoegde. Toen men den brief vertaald terug ontvangen had, besloten de Staten den Moscoviet zoo spoedig mogelijk zijn afscheid te geven, »om het land van kosten te ontheffen." Men had, namelijk, goedgevonden den Gezant vrij te houden totdat de brief vertaald zou zijn; doch daarna verlangde hij op de hem toegestane 40 gulden daags, hem in eigen handen toegeteld, te mogen blijven rekenen, daar hij dacht te blijven, totdat de schepen op *Moscovië* van hier afvoeren, en de Staten-Generaal stonden zijn verzoek toe. Toen dit vrij lang duurde, besloot men, hem een gouden ketting ter waarde van 300 gulden en zijnen tolk eene medaille van 100 gulden ten teeken van afscheid te vereeren en hem bovendien vijfhonderd gulden reisgeld toe te voegen. De ontvanger-generaal echter verzocht van de betaling, bij gemis van geldmiddelen, verschoond te blijven; evenzoo deden de Staten van *Holland*, verzocht zijnde de som voor te schieten. Alsnu lieten zich de groothandelaars op *Moscovië* welgevallen, onder de hand voor zijn onderhoud zorg te dragen: eene zaak, namelijk, met welke hij alsnog gemoeid was, en die de loskooping van eenige koopmansgoederen, bij uitspraak van het Collegie ter Admiraliteit in *Zeeland* verbeurd verklaard, schijnt betroffen te hebben, was nog niet ten einde gebracht. Den 29sten December kreeg hij voor goed zijn afscheid [2].

In het najaar van 1646 werd de belofte van den Moscovitischen Commissaris vervuld, en verscheen hier een Gezantschap, dat bestemd was plechtig te zijn. Het bestond uit eenen Ambassadeur met name ILIA DANELOWITZ MILALAFFKOY, en 's Grootvorsten Kanse-

---

[1] Of zooals hij hier genoemd wordt VAN RENDORP. Vergelijk hierboven, D. III. St. IV, bl. 665, 666.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 13, 14, 15, 18, 19, 23 Nov.; 9, 12, 16, 19, 23, 29 Dec. 1645. *Resol. Holl.* 15 Nov.; 15, 21 Dec. 1645. AITSEMA, III, p. 85, 86.

lier IWAN BAYBAKOFF, met een gevolg van 50 personen. Men meende op hem de gebruikelijke orde toe te passen, te weten, hem met de zijnen drie dagen lang vrij van alle zorg en kosten voor verblijf en onderhoud te houden, waarna hij zelf voor een en ander zou te zorgen hebben. Toen hem zulks werd medegedeeld, betoonde hij zich zeer verbaasd: die orde, zeide hij, behoorde ten zijnen opzichte niet gevolgd te worden: immers was hij niet gezonden door eenen Koning, maar door den grootsten Monarch onder de Christenen. Van het thans toegepaste reglement was de Keizer, zijn meester, niet verwittigd geweest, en hij had er op gerekend, dat hij zou vrij gehouden worden. Thans weervoer hem, in plaats van eer, spot en minachting. Hij was met den Kanselier niet gezonden, dat men met hen spelen zou, alsof zij kinderen waren, en, wilde men hun meer diergelijke boodschappen zenden, zoo waren zij te goed om ze te ontvangen. Zonder zijne bagaadje, waarvan 's Keizers geschenken een deel uitmaakten, kon hij zich van zijnen last niet kwijten; maar hij zou die te *Amsterdam* laten zonder ze te doen ontschepen, totdat de Staten hem een ander huis tot logement zouden bezorgd hebben. — Deze onbescheiden aandrang was te bedenkelijker, omdat de Ambassadeur en zijn gevolg, met de vloot van de handelaars op *Moscovië* gekomen, geen ander voornemen noch gelegenheid hadden om weder te vertrekken dan met dezelfde vloot: zoo zou hun verblijf wel zes of zeven maanden duren. — Hoe dit zijn mocht, Hun Hoog Mogenden trokken hun eenmaal genomen besluit niet in. Toch verzochten zij de Gecommitteerde Raden van *Holland* de zaak aan de Magistraat van *Amsterdam* te berichten ter mededeeling aan de hoofdnegocianten op *Moscovië*, ten einde daarop het besluit dezer kooplieden te vernemen. Zij werden niet gezind bevonden om den Ambassadeur met zijn gevolg te onderhouden, en de Provincie *Holland* was goed genoeg om ten dien behoeve 100 gulden daags voor te schieten [1], welke de Gezant zich eigenhandig toegeteld verlangde te zien [2].

1644—1648.

Den 13den November verzochten de Ambassadeur en de Kanselier gehoor bij de Staten-Generaal, maar met uitdrukkelijk verlangen, dat de Prins van *Oranje* daarbij tegenwoordig zou zijn, en (voegden zij er bij) »met uitsluiting van alle vreemd en gemeen volk, ten einde geene stoornis te ondervinden." — Wat aangaat het verlangen, dat de Prins bij de audiëntie tegenwoordig zou zijn, ook de Moscovitische Gezant, die

[1] In de laatste dagen van December (1646) vergde men van elk der Provinciën hare quote in 25,000 gulden, op welke som men de kosten van het verblijf en van de geschenken bij het vertrek der Gezanten begrootte.

[2] Bij het ontschepen van de bagaadje vermiste de Kanselier zekere mutsen, parelsnoeren en andere voorwerpen, die, zeide hij, hem op het schip afhandig waren gemaakt. Bovendien beklaagde zich de Kanselier, dat de kapitein hem kwalijk bejegend had. Hun Hoog Mogenden schreven zulks aan de Admiraliteit te *Amsterdam* over.

1644— 1648. in 1631 hier geweest was [1], had geen gehoor begeerd voordat de Prins daarbij kon zijn, en wat de vrees voor stoornis betreft, voorzeker hadden deze bij uitstek vreemde personen overlast van den gedurigen toeloop van volk voor het huis, waarin zij hunnen intrek genomen hadden [2]. — Op de mededeeling van de voorwaarden, welke de Moscovieten bij hunne toelating ter audiëntie in acht genomen wenschten te zien, antwoordden Hun Hoog Mogenden, dat zij hun audiëntie zouden verleenen op denzelfden voet als aan de Ambassadeurs van den Duitschen Keizer en van de grootste Koningen. Zoo zij daarmede geen genoegen namen, zouden Hun Hoog Mogenden zien wat hun te doen stond. — De Ambassadeur bleef niettemin aandringen op de tegenwoordigheid van den Prins, en dit was bij den ziekelijken en zwakken toestand van Zijne Hoogheid, vooral daar en de Prins en de Staten de plechtigheid van het voorlezen en vertalen der vele titels van den Grootvorst staande zouden moeten bijwonen, veel gevergd. Eindelijk besloot Zijne Hoogheid zich naar de vergaderzaal van Hun Hoog Mogenden te laten brengen, te meer daar, zooals gezegd werd, de Grootvorst aan die van het Parlement in *Engeland* den handel ontzegd had, omdat zij de Russische Ambassadeurs in het vorige jaar belet hadden den Koning te gaan zien. Zoo had dan het gehoor den 30sten November plaats. De redevoering van den Gezant behelsde slechts plichtplegingen en werd met woorden van gelijke waarde beantwoord. Bij deze gelegenheid werden de geschenken, in verschillende soorten van bontwerk en eenig Tartaarsch wapentuig bestaande, voor Zijne Hoogheid en Hun Hoog Mogenden bestemd, overhandigd: twee en vijftig boden waren noodig geacht om ze te dragen [3].

Slechts het belang van den Hollandschen handel bracht te weeg, dat men op de betrekking tot het Hof van den Czar van *Moscovië* prijs stelde, prijs genoeg in allen gevalle om de Staten te doen besluiten eenen Gezant derwaarts te zenden, zoo als in het volgende jaar (1647) werkelijk geschiedde. Vooral bij de uitbreiding der macht van *Moscoviës* natuurlijken bondgenoot, *Zweden*, was het noodig, dat wij voor onzen handel in *Moscovië* voorrechten en opheffing van bezwaren bedongen.

Was alzoo de aanwassende naijver tegen *Zweden* van invloed op de staatkunde en de handelingen der Republiek in oostelijk *Europa*, in onze nabijheid liet zij zich noch

---

[1] Zie hierboven, D. III, St. IV, bl. 666.

[2] In April van het volgende jaar had er een vechtpartij plaats tusschen eenige jongens en eenen Rus van het gevolg des Ambassadeurs: beschonken zijnde had deze het gewone naroepen, dat de straatjeugd den Russen aandeed, niet willen verduren. Ten slotte werd de Rus met eenige medestanders in huis gejaagd, en hier bovendien nog de glazen ingeworpen (AITSEMA, III, 195).

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 29, 31 Oct.; 2, 8, 13, 14, 17, 24, 26, 29, 30 Nov.; 5, 7, 13, 15, 19, 24 Dec. 1646. *Resol. Holl.* 30 Oct.; 9, 14 Nov.; 6 Dec. 1646. AITSEMA, III. 151.

1644—1648.

door dien naijver, noch door hare bezorgdheid voor de vermeerderende macht van *Frankrijk* verleiden om de belangen dezer beide natiën, aldaar voornamelijk door de Hessen vertegenwoordigd en gediend, tegen te werken. Integendeel de Hessen hielden de Staten steeds zoo veel mogelijk in de door hen ingenomen stellingen staande, en het zoogenaamde Westfaalsche defensiewerk [1], dat de strekking had de Hessen uit die oorden te weren, gingen zij ten sterkste tegen.

De Staten gaan steeds het zoogenaamde defensiewerk van *Westfalen* tegen.

De overgang van den Generaal MILANDER uit den dienst der Landgravin in dien van de andere partij gaf nieuwe hoop aan degenen, die onder voorwendsel van de ontruiming van *Westfalen* door troepen van elders, die er in gelegerd waren, niets anders bedoelden dan een machtig leger op de been te brengen, hetwelk de Katholieke partij zou versterken. In Januari (1646) bleek op nieuw, hoe weinig de Staten gezind waren de bevorderaars van dat werk te laten begaan. Toen schreven zij aan den Keurvorst en aan de Magistraat van *Keulen*, om hun aan te raden hunne bemoeiingen tot dat doel te staken; ja vóórdat de brief aan den Keurvorst afging, namen Hun Hoog Mogenden voor, te overleggen, of er geen middelen, niet slechts in woord, maar in daad bestaande, zouden aangewend kunnen worden om het defensiewerk te keer te gaan. Men vernam thans, dat de Koning van *Spanje* er eene som van 250,000 voor over had om het te bevorderen. Het middel, dat de Staten op het oog hadden, schijnt bestaan te hebben in het toezenden van hulptroepen aan de Hessen. Hierover spraken zij met den Prins; maar deze ontried hun dit, op grond dat daardoor de macht verzwakt zou worden, die hij tot den veldtocht van dit jaar behoefde: wat hij, daarentegen, aanried, de lichting van drie of vier duizend man, te onderhouden uit eene van Westfalen gevorderde oorlogschatting, — zulks was onuitvoerbaar, daar de Hessen uit *Westfalen* reeds alles trokken, wat er uit te halen was. Daar er alzoo geen krachtdadige middelen aan te wenden schenen, besloot men den brief aan den Keurvorst te laten afgaan [2].

In het voorjaar stonden de Staten-Generaal met goedvinden van den Prins aan de Landgravin haar verzoek toe om een viertal stukken geschut te leen. *Holland* verzette zich een tijd lang hiertegen, omdat deze Provincie het besluit met overijling genomen achtte: zij verlangde eerst verzekerd te kunnen zijn, dat dit geschut door ons gemist kon worden en dat men het terug zou bekomen: ook wenschte zij te weten, waartoe het gebruikt zou worden. Na omtrent een en ander gerust gesteld te zijn en vernomen te hebben, dat het geschut den Hessen noodig was om zich in het bezit van *Coetsfeld* te handhaven, legde *Holland* geen bezwaren tegen de leening meer in den weg [3].

---

[1] Zie hierboven bl. 590, 591.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 19, 27, 29, 30 Jan. 1646. AITZEMA, III, p. 105, 106.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 28 April; 2, 3, 5, 11 Mei, 1646. *Resol. Holl.* 30 April; 1, 9, 11 Mei; 31 Juli, 1646.

1644—1648.

Zij handhaven bij voortduring de Gereformeerden in het Guliksche en Bergsche.

Ging men het streven van den Keurvorst van *Keulen*, die vereenigd met de Westfaalsche Stiften en Standen te werk ging, te keer, omdat men de Hessen niet verdrongen wenschte te zien, het laat zich denken, dat men den Hertog van *Paltz-Neuburg* niet te wille was, waar deze afzonderlijk op het vertrek der Hessen uit zijn gebied aandrong. In December 1645 verzocht hij om de tusschenkomst van Hun Hoog Mogenden bij de Landgravin tot ontruiming van sommige plaatsen van zijn gebied, en dit verzoek ondersteunde hij door de belofte dat hij, werd het toegestaan, ook de ontruiming der door Keizerlijke troepen bezette plaatsen zou vorderen. Geen wonder, dat de Staten daarop kortaf antwoordden, dat in die zaak niet kon worden getreden [1]. Evenmin ontzagen Hun Hoog Mogenden den Hertog in de steeds hangende zaak der gevangen geestelijken. Een nieuw verzoek om hunne invrijheidstelling kwam in het begin des jaars 1646 tot de Staten van wege de Keurvorsten van *Mainz*, *Keulen* en *Beieren* [2]; doch de missieve namen Hun Hoog Mogenden niet aan wegens het ontbreken van den titel, op welken zij aanspraak maakten [3]. — Verre van inschikkelijker te worden bij de handhaving der Gereformeerden in het Guliksche door het middel van bedwang tegen de Katholieke priesters, gaven zij in Februari (1646) order aan den Raad van State om nog één of twee »paapsche" priesters door de commandanten te *Orsoy* of te *Rhijnsberk* te laten ophalen en gevangen houden [4]. Doch zelfs deze maatregel had geen blijvende uitwerking. Althans in October, heette het, werden de Gereformeerden in *Gulik* en *Berg* op nieuw vervolgd, bepaaldelijk te *Heynsberg* in het Guliksche door den voogd HEIMBACH, en te *Raetverwalt* in het Bergsche door den ambtman HUGENPOTH. Nu werd aan dezelfde Commandanten bevel gegeven om de officieren van den Hertog op te halen en ze zoo goed, als de priesters, gevangen te houden [5].

Alleen op het gebied van *Oost-Friesland* namen de Staten het voorkomen aan van de Landgravin tegen te werken. Het is waar, dat het steeds niet tot eene ontruiming van dit Graafschap door de Hessen kwam.

Zaken van *Oost-Friesland.*

De voorloopige toestand in *Oost-Friesland* zou den laatsten Februari (1646) ten einde loopen. Maar aan de bepaling, welke bij de verlenging van den wapenstilstand tusschen de partijen aldaar getroffen was, had de Stad *Embden* zich niet gehouden, daar zij zich aan het onderhoud van het verschillende krijgsvolk onttrokken had. Ook bleef deze Stad steeds weigerachtig den Kolonel AYLVA als commandant te erkennen [6]. Wat deze laatste zaak betreft, ten einde den tegenstand van de Magistraat der Stad te verijdelen, nam de Prins van *Oranje* de compagnie van den Kapitein HARINXMA uit de stad,

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 27 Dec. 1645.

[2] Zie hierboven, bl. 593.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 24, 27 Jan. 1646. AITSEMA, 106.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 2 Febr. 1646.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 20 Oct. 1646. AITSEMA, III, 151.

[6] Zie hierboven, bladz. 588—590.

en zond in zijne plaats den Kapitein AIZMA, opdat die dan commandant zijn zou. Doch de Magistraat wilde hem en zijn volk niet toelaten, dan nadat hij, volgens AITSEMA, een nieuwen eed, maar volgens de Burgemeesters en Raad, in hun bericht aan de Staten-Generaal, den gewonen eed aan de Stad zou gedaan hebben. Hiertoe nu was die Kapitein niet gelast. Alsnu stelde de stedelijke Overheid eenen uit de Kapiteins van haar eigen krijgsvolk tot commandant aan, en dat niettegenstaande de Prins van advies was, dat AIZMA den verlangden eed kon doen. En dit niet alleen, maar ook verontschuldigde zich de Stad van de zending van Gecommitteerden naar *den Haag* ter regeling van de zaak van het commandement, waartoe zij was uitgenoodigd [1]. Deze houding laat zich slechts verklaren, wanneer men aanneemt, dat *Embden* in het geheim door dezulken in *Holland* ondersteund werd, die de officieren niet vertrouwden, welke door den Prins naar *Oost-Friesland* gezonden werden, en wellicht vermoedden, dat zij zich tot de bevordering van de toen nog niet door hem opgegeven plannen tot herstel van de zaken van Koning KAREL zouden laten gebruiken. 1644—1648.

Op de voorstellingen van den Graaf en van de meerderheid der Stenden van *Oost-Friesland* werd in December, 1645, wederom besloten om bij de Koningin van *Zweden* en bij het Fransche Hof er op aan te dringen, dat zij in overleg met de Landgravin de ontruiming van het Graafschap door de Hessen te weeg zouden brengen. Den Heer D'ESTRADES, die zeer tegen die ontruiming ijverde, voerde men in dezen tijd te gemoet, dat *Frankrijk* dan slechts de 12,000 Rijksdaalders in de maand, die de Hessen uit *Oost-Friesland* trokken, betalen moest [2]. — Doch tot het vaststellen van een brief over de ontruiming aan de Landgravin kwam het zoo spoedig niet. Na in de eerste helft van Januari ontworpen te zijn, werd hij eerst in de tweede helft van Februari vastgesteld en verzonden [3]. Ook was er alle reden om zich wel te bedenken; immers schreven onze Gevolmachtigden uit *Munster*, dat de Hessen in het bezit waren van eene acte of commissie van Hun Hoog Mogenden van de Heeren VAN ARNHEM, VAN AMERONGEN en RIPPERDA, bij welke Hun Hoog Mogenden de voortduring van de inlegering en van de betaling der oorlogschatting in *Oost-Friesland* toezeiden, ingeval de Landgravin den strijd niet opgaf. Tot nog toe, voegden zij er bij, hadden zij dat stuk achtergehouden, maar, wanneer zij tot de ontruiming gedwongen mochten worden, zoo zouden zij er mede voor den dag komen.

Intusschen was de tijd van den wapenstilstand, aan welken men thans den naam van het *interim* gaf, verstreken. Vóór het einde van Februari werd dit *interim* met zes

[1] AITSEMA, III, 103. *Resol. Stat.-Gen.* 3, 29 Jan.; 19, 23 Maart, 1646.

[2] AITSEMA, p. 93. *Resol. Stat.-Gen.* 20, 22 Dec. 1645.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 13, 16 Jan.; 7, 17 Febr. 1646. *Resol. Holl.* 16 Febr.

1644–1648. weken verlengd. Tegen het einde van dien termijn wilde de Graaf, krachtig ondersteund door den Prins van *Oranje*, zijn krijgsvolk tot eene sterkte brengen van 2500 man, waarna, beweerde hij, de Hessen het landschap gerust konden ontruimen. Die ontruiming, zeide zijne Genade, kon niet achterblijven: hij had daartoe zijn woord verpand: anders kon hij behoudens zijne eer niet in het land terug komen, en schoot er niets voor hem over, dan naar *Italië* te gaan [1]. Doch de Graaf was machteloos. Nu eens naderden de Keizerlijken troepen onder den voormaals Hessischen Generaal-majoor MILANDER, en voorzeker vertrouwden de ingezetenen bij zulk eenen aanval, waarvan het dreigen alleen reeds de grootste verslagenheid veroorzaakte [2], hunne verdediging nog het best aan de Hessen toe; dan weder schreef de Zweedsche Overste HELM WRANGEL, dat als de Graaf krijgsvolk aannam, hij ook in het land zou komen en het zoo bezoeken, dat zijne Genade in langen tijd niet op het aannemen van volk zou denken [3].

Op de wanhopige taal, door den Graaf gevoerd, werd echter niets verders besloten, dan dat men de Landgravin zou trachten te bewegen het Graafschap door hare troepen te doen ontruimen: een besluit, waarvan de strekking was, dat de Hessen slechts vrijwillig zouden aftrekken, en geen bedwang of geweld van welken kant ook tegen hun voortdurend verblijf zou worden gebezigd [4]. Deze maatregel was natuurlijk niet naar den zin van den Graaf: hij verschafte zich audiëntie bij de Staten van *Holland*, om zijne belangen te doen gelden [5].

In het begin van Juni (1646) stelde men hem voor, het *interim* nog voor drie maanden te verlengen; doch hij verklaarde, dat hem zulks onmogelijk was. Maar nu kwam hij aan met den voorslag, dat men het Graafschap in *sequestratie* wilde nemen. Van dit voorstel was de bedoeling, dat men zich ook van de stad *Embden* zou verzekeren, waardoor de geduchte tegenstand dezer Stad zou gebroken zijn. — Juist om deze reden stond het denkbeeld der sequestratie den Heeren van *Holland* niet aan. Voorts verlangde de Graaf, dat er eene bezending uit Hun Hoog Mogenden naar zijn Graafschap, als hij daar terug zou zijn, zou worden afgezonden. Voorzeker meende hij aan dezen maatregel het voorkomen eener ondersteuning zijner staatkunde door de Staten-Generaal te geven; doch *Holland* ging ook de vervulling van dit zijn verlangen te keer. Den laatsten Juni nam de Graaf zijn afscheid. Bij de veranderde gezindheid van den Prins moest hij inzien, dat de zaken ganschelijk niet naar zijnen zin zouden geschikt worden, en dat van de Staten niet te verkrijgen was, dan dat de voorloopige toestand

---

[1] AITSEMA, 103. *Resol. Stat.-Gen.* 27 Febr.; 9 Maart; 23 April, 1646. *Resol. Holl.* 16, 22 Febr.; 22 Maart; 26 April; 1 Mei, 1646.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 25 April, 1646.

[3] AITSEMA, *t. a. pl.*

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 4, 19 Mei, 1646. *Resol. Holl.* 3, 17, 18 Mei, 1646.

[5] *Resol. Holl.* 5 Mei, 1646.

werd aangehouden [1]. Doch zelfs dit viel hem niet te beurt, aangezien de Stenden van *Oost-Friesland*, ziende dat de militie van den Graaf slechts strekte om hem zelven in schulden te steken, in December (1646) tot de afdanking dier soldaten besloten [2]. 1644—1648.

Zoo werd bij voortduring en in *Oost-Friesland* en in de aan Nederland palende Duitsche landen de voorloopige toestand bestendigd, en gezorgd, dat het evenwicht tusschen de strijdende partijen, hetwelk haar tot eene door de Staten gewenschte werkeloosheid noopte, bewaard bleef, totdat de vrede zou gesloten zijn.

Op dien vrede vermeerderde het uitzicht al meer en meer. Uit *Munster* luidden de berichten soms alsof de vrede reeds zoo goed als beklonken was.

Terwijl onze Gevolmachtigden aldaar op de aanmerkingen wachtten, die de Staten op de procuratie te maken hadden [3], en de Heeren HEEMSTEDE en DE KNUYT in *Holland* waren [4], stonden de onderhandelingen van zelve stil. — Bij missieve van den 30sten Maart (1646) ontvingen de te *Munster* gebleven Gevolmachtigden de procuratie, dus gesteld als de Staten verlangden dat zij door den Koning van *Spanje* gewijzigd zou worden. Om het Paaschfeest, dat den eersten April inviel, stelden de onzen de mededeeling van het concept aan de Spaanschen nog uit. PENARANDA zeide, dat het geen zonde zou geweest zijn, op Paschen de zaak des vredes te behartigen. Hoezeer het concept een paar veranderingen inhield boven hetgeen in de mondelinge conferenties was aangeroerd (onder 's Konings titels waren *de beide Indiën*, *Brabant* en *Vlaanderen* weggelaten, en bij de *Vereenigde Nederlanden* was het bijvoegelijk naamwoord *vrije* gevoegd), bleek het spoedig, dat de Spaanschen geen zwarigheid maakten hunne verwachting te kennen te geven, dat de procuratie, dus gewijzigd, door den Koning zou goed gevonden worden. Doch nu merkten de Franschen weder aan, dat terwijl er in het stuk niet gewaagd werd van de *geallieerden*, als met welke men vereenigd te handelen zou hebben, er daarentegen gezegd werd dat er gehandeld zou worden met de *Staten of hunne Gevolmachtigden*. Werden, zoo oordeelden de Franschen, de Staten hier onderscheidenlijk genoemd, dan scheen dit het geval mogelijk te laten, dat er in *den Haag*, buiten *Munster* om, afzonderlijk gehandeld werd. — Hoe dit zij, PENARANDA, afgaande op het oordeel van den Venetiaanschen Gezant CONTARENI, begreep dat thans de onderhandelingen tusschen de Spaanschen en de onzen hervat konden worden onder belofte, door genen af te leggen, dat de procuratie zoo zou vastgesteld worden, als de Staten het begeerden. Doch de onzen verkozen de terugkomst van HEEMSTEDE en DE KNUYT af te wachten. — In deze dagen (het was den 9den April) zeide de Graaf van TRAUTMANNSDORF tot de onzen, dat zij, des verkiezende, in éénen

Onderhandelingen te *Munster*.

[1] AITSEMA, 103, 104. *Resol. Stat.-Gen.* 11, 13, 22 Juni; 2, 3 Juli; 22 Aug. 1646. *Resol. Holl.* 8, 20 Juni, 1646.
[2] AITSEMA, p. 140.
[3] Zie hierboven, bl. 614.
[4] Zie hierboven, bl. 617.

1644—1648. dag met de Spaanschen konden sluiten, en dat dan de vrede tusschen de overigen van zelf zou volgen. Inderdaad hadden de Zweden thans voor het eerst last bekomen om op zekere voorwaarden met den Keizer te sluiten, en had de Keizer tot de opoffering van de *Elsas* besloten, voor welke, zoo mocht men verwachten, de vrede van *Frankrijk* te verkrijgen zou zijn. Doch daar de onzen niet mochten sluiten zonder *Frankrijk*, en de Keizer dit niet wilde zonder *Spanje*, zoo was desniettemin het uitzicht op het einde der onderhandelingen nog verre gesteld. Toch vleiden *Spanje* en de Keizer zich met de hoop, dat, wanneer onze Staat zich in afwachting van de ontvangst der acte van volmacht met *Spanje* verstaan zou hebben, onze Gevolmachtigden de taak van bemiddelaars tusschen *Frankrijk* en *Spanje* op zich zouden kunnen nemen, en dat zij wegens de waardigheid en grootheid van onzen Staat (zoo drukte TRAUTMANNSDORF zich uit) veel goeds zouden vermogen.

Heemstede en de Knuyt komen aldaar terug.

Den 5den Mei waren HEEMSTEDE en DE KNUYT te *Munster* terug, en wel brachten zij het besluit van Hun Hoog Mogenden mede, dat de onderhandelingen niet hervat zouden worden voor en aleer de procuratie, in hunnen zin gewijzigd, uit *Spanje* terug was, doch bij dat besluit was deze bepaling gevoegd, dat, zoo de Spaanschen uit eigen beweging de onderhandeling onder acte van belofte der levering van de naar eisch gewijzigde procuratie verlangden te hervatten, zulks zou mogen geschieden.

Daar de Spaanschen reeds zulk een aanbod gedaan hadden, zoo was de hervatting der onderhandelingen verzekerd. Op het bezoek, den 8den Mei aan die Gevolmachtigden door de onzen gebracht, verklaarde de Graaf PENARANDA: »zoo waarlijk God leeft en (slaande met de hand op het kruis der Orde op zijnen mantel) ik dit kruis drage, ik zal niet leven, indien wij niet oprechtelijk willen handelen en sluiten. Ik en mijne ambtgenooten beloven, als lieden van eer, de procuratie vóór den eersten juli te leveren."

Dientengevolge was het thans de taak der onzen, het voorstel, in de laatste dagen van Januari (en wel den 28sten dier maand) door de Spaanschen gedaan [1], te beantwoorden. Doch de Franschen, door hen plichtmatig op de hoogte gehouden, verlangden, dat zij bij dat antwoord schriftelijk verklaren zouden, dat de Vereenigde Nederlanden niet verstonden te onderhandelen en te sluiten, ten zij, ten eerste, *Spanje* zulks tegelijk met *Frankrijk* deed; ten tweede, de Franschen en de onzen elkander in de onderhandeling niet voorbijstreefden, maar beiden even snel vorderden; ten derde, de onzen van *Spanje* verlangden, geen teruggave der gemaakte veroveringen van *Frankrijk* te eischen. Het eerste en het tweede punt gaven de onzen gereedelijk toe; maar op het derde maakten zij zwarigheid. Het gold de vraag, of onze Staat bij de traktaten aan *Frankrijk* zijne veroveringen niet alleen in de Zuidelijke Nederlanden, maar ook in *Duitschland* en *Italië* gewaarborgd had. Dit laatste nu meenden de onzen verre van uitgemaakt.

---

[1] Zie hierboven, bladz. 614.

4

Den 11[den] Mei waren zij met de artikelen (71 in getal) gereed, die zij den Spaanschen als de voorwaarden zouden aanbieden, op welke het vorig bestand zou kunnen vernieuwd worden. Behalve de hoofdpunten, in hunne Instructie vervat [1], behelsden deze artikelen vooral bepalingen aangaande de eischen van wederzijdsche ingezetenen op zaken, behoorende onder het gebied der andere partij, ook aangaande die van het Huis van *Oranje* en van eenige andere Grooten. Er werd geen woord in gerept van de Indiën [2], aangezien onze Gevolmachtigden, nadat de artikelen, de Indiën betreffende, uit de Instructie gelicht waren [3], op dit punt zonder last waren.

1644—1648.

Voorwaarden, door de onzen ingeleverd, op welke het bestand zou vernieuwd worden.

Toen zij daags daaraan deze artikelen aan de Spaansche Gevolmachtigden mededeelden, lieten dezen ze zich voorloopig welgevallen. Slechts het artikel, waarbij van gemeenschappelijke handeling met *Frankrijk* gewaagd werd, zou, zeide PENARANDA, zwarigheid opleveren. *Frankrijk* toch wilde geen rede verstaan, hoezeer men aan dit Rijk meer aanbood, dan mogelijk had geschenen. Had hij, in *Spanje* zijnde, geweten, dat de Koning *Roussillon*, den sleutel van *Frankrijk*, zou aanbieden, zoo zou hij zich liever het hoofd hebben laten afhouwen, dan *Spanje* te verlaten om hier zulk een aanbod te doen.

Voorstel der Spaanschen.

De schriftelijke verklaring der Spaanschen op de hun medegedeelde artikelen hield weinige punten in: voor eerst, vernieuwd aanbod der voortzetting van het vroeger bestand voor 12 of 20 jaren; voorts de bepaling, dat de ratificatiën binnen drie maanden uitgewisseld zouden moeten worden, maar dadelijk na het sluiten van het verdrag, en dus reeds vóór de ratificatie, de vijandelijkheden zouden ophouden. Hield het nog een geruimen tijd aan vóórdat het verdrag gesloten werd, zoo zou er reeds vroeger een wapenstilstand getroffen kunnen worden, ja dit zou van stonden aan kunnen geschieden, ten einde den veldtocht in de Nederlanden, die op handen was, te voorkomen, en den Turk te beter met gemeene macht te kunnen weerstaan. — Eindelijk bedongen de Spaanschen, dat men na het verdrag elkanders vijanden niet zou ondersteunen.

Bij hunne conferentie met de Franschen, die een paar dagen later plaats had, verklaarden de onzen, dat hun het voorstel der Spaanschen betreffende eenen wapenstilstand, alsmede dat strekkende tot het onthouden van ondersteuning aan de wederzijdsche vijanden, niet aannemelijk voorkwam: immers hadden zij den uitdrukkelijken last aan geenen voorslag van wapenstilstand het oor te leenen. Niettegenstaande deze verzekering, die naar hunnen zin moest wezen, vonden de Franschen aanleiding tot klachten, toen

---

[1] Zie hierboven, bladz. 608.

[2] Alleenlijk werden de Indiën genoemd, waar sprake was van den tijd, waar binnen na het sluiten van het verdrag aldaar de vijandelijkheden zouden moeten eindigen.

[3] Zie hierboven, bladz. 609, Noot 1.

1644—1648. de onzen weigerden hun de 71 artikelen op schrift te geven. Dit was een bewijs, zeiden zij, dat de onzen geheimen voor hen hadden, en zou ons in verdenking brengen van ons verbond met *Frankrijk* te willen verbreken. De onzen verontschuldigden zich door te zeggen, dat zij van die artikelen zelfs naar *den Haag* geen kopie zonden, uit vrees dat zij anders in de Provinciën ruchtbaar zouden worden, hetgeen het verdrag zou kunnen vertragen, of wel veroorzaken, dat de onderhandelingen naar *den Haag* werden overgebracht.

Aanmerkingen der Spaanschen op onze voorwaarden. Tenzelfden dage (den 14[den] Mei) kwam de Heer BRUN inlichtingen vragen omtrent eenige van de 71 artikelen. Zijne voornaamste bedenkingen betroffen de volgende punten: De eisch dat de Meijerij de Stad *'s Hertogenbosch* moest volgen, docht den Spaanschen ongegrond: zij behoorde, beweerde hij, evenmin tot die Stad, als het Land van *Waes* tot *Hulst*. In de omstandigheid, dat alzoo ook in de Meijerij aan de invoering van den Gereformeerden Godsdienst de hand zou moeten gehouden worden, vond hij aanleiding tot het spreken van deze woorden: dat in het godsdienstige niemand kon gedwongen worden: wanneer God iemand een ander gevoelen in het harte gaf, moest men hem vrijheid laten: te beschikken over den Godsdienst was in geens Konings macht. — Voorts kwetste de Spaanschen de bepaling, dat de Koning de schepen en goederen in de Vlaamsche havens even zwaar zou te belasten hebben, als op de Schelde [1]. Men behoorde, zeide BRUN, den Koning de wet niet te stellen in zijn eigen land: bovendien die bepaling zou de ondergang zijn van de welvaart des lands: de Staten van *Vlaanderen* hadden verklaard, liever tien jaren in oorlog te blijven, dan zich zoo iets te moeten laten welgevallen. De onzen voerden daartegen aan, dat bij grooter vrijdom aan de Vlaamsche havens boven *Antwerpen* geschonken, deze Stad geen vrede zou hebben; bovendien de opheffing van de bezetting der Kust zou altijd eene ontheffing voor die Kuststeden zijn, en eindelijk, zoo de Vlaamsche havens minder bezwaard werden, dan *Antwerpen* door de sluiting van de *Schelde* bezwaard was en zou blijven, zou *Zeeland* meer nadeel lijden, dan door eenigen oorlog, en nimmer zou deze Provincie dit punt opgeven. — Hoe willekeurig deze gronden ook waren, BRUN verzocht ze op schrift; dan, zeide hij, konden zij dienen om de Vlamen met de zaak te verzoenen, en zoo zou men te spoediger gereed zijn. Ziedaar wel een bewijs, dat de Spaanschen er op uit waren om het kostte wat het wilde, vrede te maken. Wat ook uit BRUNS redenen bij deze gelegenheid bleek, was, dat zij den Prins van *Oranje* in alles wat hij begeerde, te wille wenschten te zijn.

Nu de onderhandelingen zoo ver gevorderd waren, hield de onzen de vraag bezig, in wat voege datgene, hetwelk zij met de Spaanschen gehandeld hadden, aan de Franschen mede te deelen. Gaven zij een en ander schriftelijk, dan zouden de Franschen van

[1] Zie hierboven, bl. 609.

alle stukken, die verder met de Spaanschen gewisseld zouden worden, insgelijks kopie begeeren. Ten einde dit te verhoeden, besloten onze Gevolmachtigden den Franschen voorlezing van het verhandelde te doen, onder herhaling van de door hen zelven gebillijkte gronden, die zij hadden om geen kopie af te geven, en onder belofte, dat, zoo zij kopie aan de Staten-Generaal zonden, ook de Franschen schriftelijke mededeeling zouden bekomen. 1644—1648.

Den 18den Mei dienden de Spaanschen eene memorie in, hunne bedenkingen op onze 71 artikelen behelzende. Benevens andere punten van minder aanbelang, betroffen deze bedenkingen het vraagstuk omtrent de godsdiensten in de *Meijerij* en *Hulsterambacht*, en dat omtrent de lasten aan de scheepvaart op de Vlaamsche havens op te leggen. Terwijl zij zich lieten welgevallen, dat de *Schelde* gesloten bleef, meenden zij dit laatste punt nog niet te kunnen toegeven; maar wat de vraag omtrent den Godsdienst in de *Meijerij* en waar zich elders dergelijke zwarigheid opdeed, aangaat, deze, wenschten zij, zou de onderhandeling niet vertragen, maar later door Gecommitteerden worden uitgemaakt. Dat de Kerken te *Breda* en te *Bergen-op-Zoom* aan de Gereformeerden zouden blijven, achtten zij eenen eisch, dien men vroeger reeds had laten varen. Voorts drukte de memorie herhaaldelijk uit, dat zij de onderhandeling wenschten te bespoedigen, de verzoening gemakkelijk te maken en de harten te vereenigen. De sluitrede hield in, dat het van het voorzichtig en loffelijk beleid der onzen, gelijk mede van derzelver vaderlandsliefde en begeerte om hunne »onderdanen" van opofferingen te ontheffen, en de Christenheid in staat te stellen haren gemeenen vijand te verjagen, te wachten was, dat zij niet langer uit zouden stellen het goede werk des vredes na zulk een langdurigen en bloedigen oorlog tot stand te brengen, vooral omdat, zoo *Frankrijk* niet sloot, dit aan kwaden wil moest geweten worden, daar het aan deze Mogendheid zelve haperde, zoo zij niet reeds meer dan overvloedig bevredigd was.

Gelijktijdig met de ontvangst van dit stuk leverden de onzen aan de Spaanschen een kort antwoord op de weinige punten, door dezen den 15den Mei ingediend. Dit antwoord hield in, dat zij geenen wapenstilstand mochten toestaan, en dat zij het ontijdig achtten, zich te verklaren op eene verbintenis, dat men elkanders vijanden niet zou ondersteunen.

Antwoord der onzen op die aanmerkingen.

Weinig dagen later stelden de onzen hun antwoord op de Spaansche memorie van den 18den Mei. Daarbij handhaafden zij een en ander punt. Het denkbeeld om de vraag betreffende den Godsdienst op het platte land der door ons veroverde steden door Gecommitteerden uit te maken, droeg de goedkeuring niet weg; ook was, meenden zij, vroeger geene belofte gedaan, dat de Kerken te *Breda* en te *Bergen-op-Zoom* aan de Katholieken zouden verblijven. — De onzen hadden alle reden om over het stuk van den Godsdienst niet licht heen te loopen. Immers drukten de ingezetenen, met name de predikanten, die op het platte land in *Noord-Brabant* met den onwil der

1644—1648. ingezetenen te worstelen hadden, den Staten op het geweten, dat zij al hunne macht en voorspoed aan den zegen Gods wegens hunnen strijd voor de ware religie te danken hadden: zoo zij nu voor de Katholieken weken, zou God, zoo besloten diergelijke redeneeringen, hun voortaan zijnen zegen onthouden. — Het slot van het antwoord der onzen behelsde, dat zij hoopten dat de Spaanschen verder geene zwarigheden zouden opperen, omdat anders de zaak aan nieuwe beraadslagingen in de Provinciën prijs gegeven zou worden, hetgeen de onderhandeling zou vertragen, ja de uitkomst in de waagschaal zou stellen.

Toen de onzen dit hun antwoord den 24sten Mei overhandigden, zeide Graaf PENARANDA: wij willen al het mogelijke doen voor de Vereenigde Nederlanden; maar al wilden wij alles toestaan, het zou niet baten, daar het in *Frankrijks* macht is om alles te keeren. Door den afstand van *Roussillon* leveren wij onzen Koning aan de genade van *Frankrijk;* het Roomsche Rijk gaat mede geheel te gronde; uwe Republiek heeft *Frankrijk* mede groot gemaakt; *Frankrijk* is niets zonder *Holland;* maar, als gij het nog grooter maakt, wordt dit Rijk ook u te machtig en zal het uwen Staat mede ten onder brengen. Wij stellen, want ik zeg dit mede uit naam mijner ambtgenooten, ons verdrag met *Frankrijk* aan uwe uitspraak. Zegt wat wij voor *Frankrijk* behooren te doen, en wij zullen het doen en mede met *Frankrijk* sluiten: den dag na dat wij met u gesloten hebben, zullen wij het ook met *Frankrijk* doen, of ik mag mijn hoofd verliezen, — en den Heer VAN MEINDERSWIJK de hand gevende: komt, laat ons sluiten: in één uur, voordat wij van hier gaan, is de zaak beklonken. — Op deze taal zonderden de onzen zich eenige oogenblikken af, om te raadplegen wat te zeggen. Zij waren, dus antwoordden zij, verblijd over die rondborstige verklaring, gelijk zij dan ook van den aanvang aan mede geneigd tot vrede geweest waren. Doch voor het oogenblik moesten zij van hen, de Spaanschen, eene schriftelijke verklaring op het thans door hen ingeleverd geschrift inwachten: was men dan op het sluiten na gereed, zoo zouden zij den Franschen mededeelen, hoe ver men gekomen was en alle mogelijke goede diensten bewijzen om *Frankrijk* mede tot een verdrag te brengen. — Bij het scheiden kon PENARANDA zich nog niet bedwingen, en zeide: de koningen worden dikwijls slecht gediend: hunne ministers zoeken hun eigen voordeel: onze Koning is slecht gediend en geraden geweest in de zaak van den oorlog tegen u. In uwen Staat is het beter: daar spreken diegenen in 's Lands zaken, die bij het behoud des Lands belang hebben.

Vriendelijk overleg tusschen de partijen. Voordat de Spaanschen hunne verklaring op het laatst door de onzen ingeleverd geschrift vaststelden, onderwierpen zij den inhoud aan hun oordeel. Van dit overleg was de uitkomst, dat de onzen zich eene later te treffen schikking in de zaak van den Godsdienst in *Staatsch-Brabant* lieten welgevallen; dat, terwijl *Hulsterambacht* geheel aan de Staten kwam, dezen het Land van *Waes* afstonden, mits de daar gelegen vestingen bezet houdende; dat, eindelijk, de bepaling omtrent de Vlaamsche havens door de

Spaanschen werd toegestaan. Dit laatste punt vooral gaven de Spaanschen niet dan noode op. Nadat BRUN gezegd had: wij geven alles toe; de Staten niets: laat ons iets voor de eer van den Koning overhouden! zeide hij ten laatste: wij zullen den ondank (ook nog van die inschikkelijkheid) op ons nemen. — Wanneer de laatst gewisselde denkbeelden op schrift gesteld, in het net geschreven en onderteekend zouden zijn, zou er, om het onderling geheel eens te kunnen worden, niets meer ontbreken, dan de regeling der betrekkingen in de beide *Indiën*. Daar ten minste de meerderheid onzer Gevolmachtigden, en wel bepaaldelijk de Gecommitteerden van *Holland* en *Zeeland*, de zaak tot een gunstig einde verlangden te brengen, zoo wendden zij zich, reeds kort na het midden van Mei, tot de Staten-Generaal met verzoek om op dat punt gelast te worden.

1644—1648.

Slechts missen de onzen nog den noodigen last omtrent de *Indiën*.

Hoe gedroegen zich daarbij de Franschen? Den 25sten Mei, toen de onzen hun voorlezing deden van de tot dusver gestelde handelingen, zeiden zij, vernomen te hebben, dat de onzen zich hadden laten ontvallen, dat zij zich, wanneer *Frankrijk* onbillijke eischen deed, niet gehouden zouden rekenen om *Frankrijks* wil het sluiten van ons verdrag op te houden. De onzen antwoordden daarop ontwijkend. — Voorzeker was zulk eene gedachte in hun gemoed: deswegens begeerden zij ook den Franschen geen kopie te geven van hetgeen zij met de Spaanschen verhandelden. Maar daar zij beloofd hadden dit te doen, wanneer zij den Staten van alles kopie zouden zenden, zagen zij zich eenigermate in het nauw gebracht, nu Hun Hoog Mogenden, bij brieven van den 22sten Mei en den eersten Juni, inderdaad mededeeling van de gewisselde memories verzochten en minder duister verslag van het verhandelde begeerden.

Den 28sten Mei verklaarden onze Ambassadeurs aan de Franschen, dat wanneer nu de wederzijdsche geschriften in alles naar hun verlangen gesteld waren, zij niet verder zouden gaan, maar zouden wachten, tot ook de Franschen even ver met de Spaanschen zouden gevorderd zijn. Deze verklaring werd beantwoord met de betuiging, dat zij (de Fransche Gevolmachtigden) mochten lijden, dat de onzen vóórdat wij den verderen voortgang staakten, eerst alle punten, met name ook dat van de *Indiën*, afdeden. Verklaarden de onzen, zeiden zij, alsdan zonder weifeling, dat *Frankrijk*, vóórdat zij sloten, zijnen eisch om al zijne veroveringen te behouden ingewilligd moest zien, zoo zou daarmede meer uitgericht worden dan met alles wat de bemiddelaars deden: de pauselijke Nuncius was (zeiden zij) verdacht wegens het misverstand met den Paus, en *Venetië* zag den vrede in *Nederland* ongaarne, volgens haren stelregel: *vrede in Vlaanderen, oorlog in Italië* [1].

Den eersten Juni waren de tusschen de onzen en de Spaanschen gewisselde stukken werkelijk naar den eisch vastgesteld en door de laatsten onderteekend. Alsnu verzochten dezen uitdrukkelijk, dat de onzen zich van nu aan als bemiddelaars tusschen *Spanje*

[1] Pace di Fiandra, guerra d'Italia.

1644—1648. en *Frankrijk* wilden gedragen, en stelden de vraag, of, zoo *Frankrijk* geen rede wilde verstaan, zij afzonderlijk met *Spanje* wilden sluiten. Op deze vraag werd met een kort en goed *neen!* geantwoord. Maar in weerwil van zulk eene verklaring gevoelden de Franschen, dat zij zich tegen een zedelijken aandrang van geen geringe kracht te verzetten zouden hebben, en juist dientengevolge namen zij thans een scherpen toon aan. Immers ook van 's Keizers zijde zagen zij zich op dit oogenblik tot eene handelwijze genoopt, die op hen den blaam van ongezindheid tot den vrede zou werpen. De Keizerschen toch hadden hun de uiterste aanbiedingen tot den vrede gedaan: sloegen zij die af, dan schoot er, naar het zeggen der Keizerschen, niets anders over dan voortzetting van den oorlog. De Keizer willigde zooveel in, dat hoe de Franschen zich ook beijverden om die inwilligingen te verkleinen, het aanbod niet wel te verwerpen scheen. Maar de Keizer verbond alles aan de voorwaarde, dat *Frankrijk* ook met *Spanje* zou sluiten, en dit wilde *Frankrijk* niet, zoo *Spanje* geene voorwaarden aannam, die volstrekt onbestaanbaar schenen met hare onafhankelijkheid.

De Franschen toonen zich verstoord.

Tegen het midden van Juni begonnen de Franschen zich verstoord aan te stellen. Was het werkelijk zoo, als de Spaanschen, zeiden zij, uitstrooiden, dat, namelijk, te gelijk met de nu elken dag te wachten procuraties ook de agreatie van de artikelen, omtrent welke de onzen het met hen eens geworden waren, uit *Spanje* komen zou, en dat de onzen die dan door eenigen uit hun midden ter goedkeuring naar *den Haag* zouden laten brengen, — dan lieten zij liever alles staan en gingen henen om geen werkelooze toeschouwers te blijven van hetgeen verhandeld werd zonder hen. Maar wat meer dan een uitstrooisel was en wat zij van de bemiddelaars zelven wisten, was dit, dat de Nederlanders meenden, met de tusschen hen en *Frankrijk* gesloten traktaten in de hand, zich niet gehouden te behoeven te achten zich *Frankrijks* belangen buiten de Zuidelijke *Nederlanden* aan te trekken. Ook was hun getoond, dat de Spaanschen naar *Brussel* hadden geschreven, dat zij vóór den 24sten Juni van het Nederlandsche leger niets te vreezen hadden en gerust al hunne macht tot ontzet van *Kortrijk* konden gebruiken. Dit, verlangden de Franschen, zouden de onzen zelven bij de bemiddelaars gaan logenstraffen. Dezen waren daartoe bereid; maar den Nuncius zagen zij niet, en de Heer CONTARENI was ontoegankelijk wegens de jicht, aan welke hij leed.

Intusschen waren de laatste in overeenstemming met de Spaanschen gestelde artikelen nog niet door de onzen geteekend. Van de tegenwoordige Heeren MEINDERSWIJK, HEEMSTEDE, DE KNUYT en NEDERHORST [1] achtten de eersten drie het raadzaam zulks te doen, om, zoo *Spanje* zich later eens minder benauwd zag, hetgeen bij de vereeniging der Spaansche krijgsmacht tot ontzet van *Kortrijk* en bij de versterking der Spaansche vloot

[1] MATHENESSE was den 19[den] Juni naar *Holland* vertrokken; DONIA, RIPPERDA en CLANT waren reeds vroeger tijdelijk afgereisd, DONIA om ongesteldheid.

voor *Orbitello* niet onmogelijk scheen, aan die Mogendheid het terugtreden zooveel doenlijk af te snijden. NEDERHORST weigerde zelf te onderteekenen, maar liet de anderen drie toe te teekenen zonder hem. Weinige dagen later was RIPPERDA teruggekeerd, maar deze voegde zich bij NEDERHORST en onderteekende mede niet. 1644—1648.

Vóór de maand Juli ten einde was, kwam de procuratie uit *Spanje* aan; de courier, die haar had overgebracht, was te *Parijs* aangehouden en in de gevangenis opgesloten geweest. Het stuk was geheel overeenkomstig het concept van de Staten, behalve alleen dat daarin de titels van de *Indiën*, *Brabant* en *Vlaanderen* aan den Koning werden toegekend; doch dit maakte geene zwarigheid. — Zoo was dan ook deze belemmering uit den weg geruimd, en daar sedert *Kortrijk* gevallen was, zoo waren de Spaanschen begeeriger dan ooit om den vrede te sluiten. BRUN gaf te kennen, dat hij de artikelen naar *Madrid* wilde opzenden om 's Konings *agreatie* daarop te bekomen. Maar hij had geen duplikaat van de artikelen, door beide partijen geteekend. Derhalve vraagde hij, of de onzen zwarigheid maakten hem zulks te geven. De onzen antwoordden, van oordeel te wezen, dat zulk een gewichtig stuk door hen allen geteekend diende te worden, en nog altijd waren er enkelen afwezig. Ook kwam, zeiden zij, de ratificatie eerst dan in aanmerking, als het traktaat gesloten zou zijn, en dan moest *Frankrijk* nog mede sluiten. — Toen de onzen dus spraken, hadden zij den vorigen dag (6 Juli) een bezoek van de Fransche Gevolmachtigden gehad, waarbij dezen hun »met veel onstuimigheid en heftigheid" hadden verweten, dat het uit een brief van PENARANDA aan CASTEL RODRIGO (waarvan zij een afschrift toonden) gebleken was, hoe zij het er waarlijk voor hielden; dat onze Staat niet gehouden was zich *Frankrijks* belangen buiten *Nederland* aan te trekken. Ook hadden de onzen, zeiden zij, doch ten onrechte, kopie van de artikelen naar *den Haag* gezonden, zonder er hun volgens hunne belofte kopie van te geven. En de groote grief bleef, dat de onzen den Spaanschen niet rondelijk hadden verklaard, zonder *Frankrijk* niet te willen handelen.. Integendeel, het was algemeen bekend, dat de Nederlanders het met de Spaanschen eens waren: de KNUYT had zelfs afzonderlijke conferenties met hen gehouden. Hoe dit zij, uit de werkeloosheid van ons leger bleek, dat wat men zeide maar al te waar was. Ook hadden alleen de onzen verzuimd hen met de inneming van *Kortrijk* geluk te wenschen. — Op al deze aantijgingen antwoordden de onzen kalm en waardig. Die brief schokte hen niet: later verklaarde BRUN, dat hij valsch was, — en DE KNUYT, zeiden zij, had bijzondere zaken behandeld, die het algemeen niet raakten. De procuratie komt aan en wordt voldoende bevonden.

Wat de Franschen ook vermoeden mochten, zoo ver was de zaak nog niet gekomen, dat de onzen vrijmoedigheid zouden gehad hebben om zonder *Frankrijk* te willen sluiten. Juist op dit oogenblik vermaanden zij de Spaanschen nadrukkelijker dan ooit, de onderhandelingen met de Franschen te hervatten. Het antwoord was, dat de Franschen in plaats van hunne eischen te matigen, er voor uitkwamen, dat zij, als hunne wapenen

1644—1648. voorspoedig waren, meer zouden eischen. En voornamelijk, de Franschen maakten hun verdrag aan *Portugal* vast, en wilden zich niet verbinden, dit land niet tegen *Spanje* te ondersteunen. Wanneer derhalve *Spanje* vrede sloot, zonder van de zijde van *Portugal* verzekerd te zijn, zou het den oorlog over zee door *Portugal* in zijn eigen land overgebracht zien, en er dus erger aan toe zijn, dan ooit. — Op deze vernieuwde verklaring gaven de onzen te kennen, dat zij, zonder zich de rol van bemiddelaars aan te matigen, hun best zouden doen om *Frankrijk* tot verdrag te bewegen. — De vervulling dezer taak, daarvan konden zij overtuigd zijn, zouden de vertegenwoordigers van de aanzienlijkste Mogendheden althans hun niet ten kwade duiden. Nog onlangs had de Graaf van TRAUTMANNSDORF hun verzekerd, dat *Frankrijk*, zoo door iets ter wereld, zich door onze stellige verklaring, dat wij met *Spanje* zouden sluiten, tot vrede met *Spanje* en met den Keizer zou laten bewegen.

Maar om min of meer de rol van bemiddelaars te kunnen vervullen, dienden de onzen te weten, dat de Franschen vreedzamer gestemd zouden zijn. Den 9den Juli dan brachten zij hun een bezoek om hun met de verovering van *Kortrijk* geluk te wenschen, en namen de gelegenheid waar om uit een te zetten, dat het er nog verre af was, dat onze Staat met *Spanje* zou gesloten hebben: nog hadden zij altijd geenen last betreffende *Indië*, en de zaak van den Godsdienst in *Noord-Brabant* was uitgesteld: op dit netelige punt kon, zeiden zij, alles nog afstuiten. En zoo waar was het, dat zij de onderhandelingen thans gestaakt hadden, dat zij onlangs bevel gekregen hebbende om over de vereeniging van het Overkwartier van *Gelderland* met deze Provincie te handelen, aan de Staten-Generaal geantwoord hadden, daartoe wegens het staken der onderhandelingen buiten staat te zijn. — De Franschen waren thans zacht gestemd en welwillend, en zeiden, dat het hun aangenaam zou wezen, zoo wij goede diensten wilden doen tot bevordering van de handeling tusschen hen en de Spaanschen: zij voor zich waren gelast en gezind om met *Spanje* te sluiten, en behoefden daartoe geen verdere ruggespraak met hun Hof. Alzoo werd beraamd, dat de onzen de beide partijen in vertrouwen en in het geheim zouden spreken, en werden hun de schriftelijke propositiën, tusschen de Franschen en de Spaanschen gewisseld, in handen gesteld.

De onzen nemen de rol van bemiddelaars tusschen *Frankrijk* en *Spanje* op zich.

Nog denzelfden dag bezochten zij de Spaansche Gevolmachtigden, en dezen verklaarden zich bereid om de behartiging hunner zaak den onzen op te dragen: hun Koning, zeiden zij, was zoo geneigd tot vrede, dat, als hij honderd veldslagen kon winnen, de vrede hem al even lief zou wezen, en bij een vroegere gelegenheid hadden zij reeds te kennen gegeven, dat zij zich aan onze uitspraak houden zouden, alsof wij van hunnen Koning zelven volmacht hadden bekomen. — Gevraagd om eenen voorslag tot schikking te doen, zeiden de onzen, dat zij wel wisten wat de Spanjaarden in *Nederland* aan *Frankrijk* aanboden, maar niet wat zij ten aanzien van *Catalonië* en *Portugal* gezind waren in te willigen. Derhalve verzochten onze Gezanten, hunne aanbieding

op die twee punten hun in de pen te willen geven: dan zouden zij eene gelijke mededeeling van de Franschen vragen. Werkelijk teekenden nu de onzen het gevoelen der Spaanschen eerst aangaande *Catalonië* op: hier, beweerden zij, bezaten de Franschen slechts weinig vaste punten, en de Cataloniërs zelven verlangden zich weder met hunnen Koning te verzoenen: wilde *Frankrijk* hun voorspraak zijn, zoo mochten zij zulks lijden; maar gewaagde die Mogendheid van het sluiten van een bestand en bestendigde zij op die wijze den afval, zoo was zulks een teeken, dat zij geenen vrede begeerde. Wat, ten tweede, *Portugal* betrof, zoo waren de Franschen in geenerlei opzicht gemoeid met hetgeen de Koning van *Spanje* met dat Gewest uitstaande had: dus hadden zij dan ook voor hetzelve niets te bedingen. 1644—1648.

Des anderen daags deden de onzen bij de Franschen verslag van hun onderhoud met de Spaanschen. Genen stelden den Staat van *Catalonië* gansch anders voor: dit Gewest, zeiden zij, had zich aan de hoogheid van *Frankrijk* onderworpen, met welk Rijk het vroeger verbonden was geweest, en de Koning van *Frankrijk* had door den Onderkoning bij eede laten beloven, dat hij de Cataloniërs bij het genot hunner voorrechten zou bewaren. En, voegden zij er bij, wanneer de Koning van *Spanje*, bijaldien hij in *Nederland* vrede sloot, met *Catalonië* een bestand trof, deed hij daarmede geenen afstand. — Hierop gaven de onzen te verstaan, hoe bedenkelijk het voor *Spanje* zijn zou, als het soms, na afloop van zulk een bestand, den geheelen oorlog in *Spanje* verplaatst zag: dan zou het voor dit Rijk verkieselijk zijn, den krijg ook op andere punten tevens te voeren te hebben en zoo doende 's vijands macht verdeeld te zien. Deze aanmerking lieten de onzen achtervolgen door de vraag, of *Frankrijk* niet als beschermheer voor *Catalonië* zou kunnen optreden op den voet als Koningin ELISABETH van *Engeland* dit in der tijd voor onzen Staat gedaan had. — Deze voorslag echter behaagde niet. Onze vaderen hadden voor zich zelven met *Spanje* gehandeld, en Koningin ELISABETH was voor hen als voor eene zelfstandige natie opgetreden; de Franschen daarentegen verlangden voor de Cataloniërs als voor hunne onderdanen te handelen. Wilde, dit was het laatste woord, *Spanje* in *Catalonië*, *Tortosa*, *Tarragona* en *Lerida* overgeven, zoo zou *Frankrijk* in *Nederland* eenige plaatsen ontruimen.

Na dit gehoord te hebben, rieden de onzen den Spaanschen aan, den Franschen dit punt toe te geven en het geschil in *Catalonië* met een bestand te eindigen, gelijk, zeiden zij, *Spanje* vroeger zelf gewild had. Hierop antwoordden genen, dat zij vroeger aangeboden hadden, ook voor *Nederland* en *Italië*, in één woord voor alle oorden, waar gestreden werd, bestand te sluiten: kon *Frankrijk* daartoe verstaan, zoo zou men zich ook met *Catalonië* een bestand laten welgevallen; maar dat aanbod had *Frankrijk* afgeslagen. — Na éénen dag beraad verklaarden de Spaanschen, dat zij in het sluiten van een bestand van één jaar voor *Catalonië* zouden bewilligen: gedurende dien tijd moesten dan de geschillen worden bijgelegd, en des noods kon het bestand voor eenige maanden verlengd

1644—1648. worden. Tot deze uiterste inwilliging, bezwoer PEÑARANDA, waren zij alleen om den wil der onzen gekomen: ter liefde van geen sterveling zouden zij er anders toe hebben kunnen verstaan. Doch wat *Portugal* betrof, daarvan veroorloofden zij den Franschen geen woord te reppen, en zij verzochten de onzen, zoo genen hun omtrent dat land eenigen voorslag deden, dien voorslag niet over te brengen noch aan te nemen.

Hoe groot de inwilliging van de Spaansche zijde ook was, zij was den Franschen nog niet groot genoeg. Dezen vorderden voor *Catalonië* een bestand van even langen duur, als dat hetwelk tusschen *Spanje* en de Staten-Generaal zou gesloten worden. Dat zij de mogelijkheid onderstelden, dat *Spanje* ook dit nog zou inwilligen, en dat zij derhalve verwachtten, dat de bemiddeling der onzen doel zou treffen [1], laat zich hieruit afleiden, dat zij de onzen vraagden, of zij den Spaanschen niet ook van *Italië* hadden gesproken, eene vraag, die de onzen trouwens ontkennend moesten beantwoorden. Inderdaad alles scheen samen te loopen om de Spaanschen tot het aannemen der zwaarste voorwaarden te dwingen. De Keizer, oordeelden dezen, in de staatkunde van *Beieren* grond tot den hoogsten argwaan vindend, hield op de Katholieken te steunen, en zou spoedig met de Zweden, en ook zonder *Spanje*, met de Franschen vrede sluiten. Van daar de klacht, die de onzen op dit tijdstip van hen vernamen: zij zouden het uiterste niet afwachten, maar alles laten varen. Steeds, voegden zij er bij, waren zij bereid om de onderhandeling met de onzen voort te zetten: onze Staat mocht bedenken, dat hij van *Frankrijk* even veel kwaads, als zij, ja mogelijk nog meer te wachten had.— Ook de Staten-Generaal hielden het er voor, dat men op dit tijdstip het slot der onderhandelingen nabij was. Immers gelastten zij hunnen Gevolmachtigden alsnu op nieuw, de Franschen over het 9de artikel van het traktaat van 1644 [2] te onderhouden, en verboden hun zonder nader order te sluiten. Die nader order besloten de onzen door eenige Heeren uit hun midden in persoon te *'s Gravenhage* te laten halen, met name door de Heeren VAN MEINSDERSWIJK, DE KNUYT en NEDERHORST, tot welken zich te *'s Gravenhage* de Heer VAN MATHENESSE, die reeds in *Holland* was, voegen zou [3].

Eenigen Gevolmachtigden gaan om nader order naar *'sGravenhage*.

Den 25sten Juli (1646) deden de uit *Munster* overgekomen Gevolmachtigden mondeling rapport in de vergadering der Staten-Generaal. Zij werden verzocht dit verslag, benevens de punten, op welke besluit zou moeten vallen, op schrift te stellen. Dit op schrift gestelde rapport viel bijzonder kort uit: het behelsde niets anders dan het be-

---

[1] In dezen tijd werd de bemiddeling bij *Frankrijk*, den Spaanschen door OXENSTIERNA aangeboden, door dezen beleefdelijk afgewezen.

[2] Zie hierboven, bl. 455.

[3] De Heeren zouden over *Wezel* reizen en daar op dringend verzoek der Zweedschen, Hessischen en Franschen bij den commandant dier vesting de zwarigheid uit den weg zien te ruimen, dien hij tegen den overtocht der troepen van *Turenne* over den Rijn (zie hierboven, bl. 633) scheen te maken.

richt, dat de onzen het, behoudens enkele punten van verschil, met de Spaanschen eens waren geworden, genoegzaam in overeenstemming met de Instructie, ja, in sommige stukken, verklaarde het rapport verder, hadden wij nog meer verkregen dan de Instructie verlangde; de artikelen, omtrent welke men het eens was, waren opgesteld, door de Spaanschen geteekend, in handen der onzen gelaten, en hiernevens aan Hun Hoog Mogenden overgelegd. De punten, omtrent welke de Staten-Generaal alsnu beraadslagen en besluiten zouden, waren, behalve enkele van minder dadelijk belang, het vinden van eene uitkomst op het stuk der invoering van den Gereformeerden Godsdienst in de Meierij van *'s Hertogenbosch*, het Markgraafschap van *Bergen op Zoom*, de Baronnie van *Breda* en het Land van *Kuik*, en voorts de vaststelling der instructie op de zaken van *Oost-* en *West-Indië*. 1644—1648.

Zoo doende zou de taak der Staten vrij spoedig volbracht hebben kunnen worden, vooral wanneer men volgens *Hollands* verlangen die punten, welke niets tot de hoofdzaak afdeden of de *Hanse* betroffen, ter zijde stelde. Doch die spoed kwam niet overeen met de staatkunde van sommigen, en de Gedeputeerden van *Utrecht* maakten zich tot de tolken dergenen, die langzamer gaan wilden. Dat deze Provincie voor de vaardige behandeling der zaak niet was gestemd, was reeds daaruit gebleken, dat de Heer van NEDERHORST het schriftelijk rapport, door zijne ambtgenooten den 25sten Juli gesteld, als hem te beknopt, niet mede had onderteekend [1]. Zoo verklaarden dan die Gedeputeerden, den 26sten Juli, dat wegens het hooge gewicht der zaak voor de ingezetenen, en opdat elk der Provinciën daaromtrent behoorlijk mocht worden ingelicht, de vier Gevolmachtigden verzocht zouden worden een uitvoeriger rapport te stellen, en de geschriften over te leggen, die ten grondslag lagen aan de artikelen in der tijd te *Munster* door MEINDERSWIJK, HEEMSTEDE en DE KNUYT geteekend [2].

De Fransche Ministers in *den Haag* klagen, dat de onzen te *Munster* in het verdrag met de Spaanschen te ver zijn gegaan.

Ook de Fransche Resident was wakker gemaakt en wendde zich den volgenden dag tot Hun Hoog Mogenden met de mededeeling, dat hij uit *Munster* bericht had, hoe aldaar een geschrift, behelzende de artikelen van bestand, nevens de Spaanschen door eenigen der Nederlandsche Gevolmachtigden geteekend was, zonder dat daarbij melding gemaakt was van onze verplichting om niets te doen dan in vereeniging met *Frankrijk*: ook waren die artikelen niet aan de Fransche Gevolmachtigden medegedeeld; dit was uitgesteld geworden, totdat er bericht van gedaan zou zijn aan Hun Hoog Mogenden: zulks was nu geschied, en zoo achtte hij zich dan thans verplicht te verklaren, dat hij nimmer gedacht zou hebben, dat onze Gevolmachtigden tot eene dergelijke wisseling van artikelen zouden zijn overgegaan: immers was alzoo eene soort van traktaat tot stand gekomen, hetgeen streed met de overeenkomsten tusschen de Staten en *Frankrijk* ge-

[1] De Heer van NEDERHORST was in het begin van September (1646) weder te *Munster*.

[2] Zie hierboven, bladz. 670, 671.

1644—1648. troffen. Dus verlangde hij te weten, of die onderteekening met toestemming der Staten geschied was. Zoo neen, dan zouden Hun Hoog Mogenden zelven weten wat hun te doen stond ten einde aan Hare Majesteit, de Koningin van *Frankrijk*, voldoening te verschaffen. Hierbij voegde hij het verzoek, dat de Staten geen besluit nemen zouden, voordat de Koningin of de Fransche Gevolmachtigden te *Munster* van alles mededeeling zouden gehad hebben, hetgeen te noodiger was, omdat de Spaanschen reeds verbreid hadden, dat zij met de onzen een afzonderlijk verdrag gesloten hadden: dit, gevoegd bij hunne verwachting, dat er in *Frankrijk* onlusten zouden uitbreken, had hun, daar zij reeds wanhoopten, nieuwen moed gegeven. Die verwachting trouwens, dit kon hij verzekeren, was ijdel: in *Frankrijk* stonden de zaken zoo goed, dat al moest *Frankrijk* alleen den strijd met *Spanje* volhouden, het daartoe bekwaam zou bevonden worden.

Den volgenden dag leverde DE KNUYT, in antwoord op BRASSETS nota, eene memorie in van dezen inhoud: de onderteekende artikelen hadden geenszins het karakter van een formeel traktaat: bij die artikelen kwam de vermelding der trouwens onbetwiste verplichting jegens *Frankrijk* niet te pas. Zijne ambtgenooten hadden te *Munster* order gelaten, dat, zoodra die artikelen aan de Staten-Generaal bekend gemaakt zouden zijn, daarvan mededeeling aan de Franschen zou geschieden. Dus was aan het verzoek van den Resident reeds voldaan, en men zag niet in, op welken grond van Hun Hoog Mogenden gevergd kon worden hunne besluiten op het stuk der onderhandelingen op te houden.

Deze verklaring mocht de vredegezinden ten onzent tevreden stellen, de Franschen zetteden hunne pogingen voort om de onzen te beletten zich met de Spaanschen ten volle te verstaan. Zij lieten zich over de onderteekening dier artikelen uit, alsof den Koning van *Spanje* daarmede grooter dienst gedaan ware, dan een geschenk van 20 millioen hem had kunnen doen: immers, zeiden zij, was daardoor aan de Spanjaarden een middel gegeven om de Zuid-Nederlandsche steden, die anders in opstand zouden gekomen zijn, tot haren plicht te houden [1]. Zelfs kwam de Ambassadeur DE LA THUILLERIE, na zijn verblijf te *Breda* [2], opzettelijk in *den Haag*, om in den geest van de laatste verklaring van BRASSET te werken. Den 8sten Augustus had hij daartoe gehoor bij Hun Hoog Mogenden. Den 21sten werden zijne klachten beantwoord. De geteekende artikelen, verklaarden daarbij Hun Hoog Mogenden, waren niets anders dan eene opsomming van hetgeen er te *Munster* tusschen de onzen en de Spaanschen was voorgevallen, om bij tijd en wijle opgenomen te worden in een aldaar te maken traktaat. Zij waren, voegden zij er bij, steeds van zins, vast en bestendig bij de trouw der traktaten te blijven; dus zou men geen traktaat sluiten, dan gezamenlijk met *Frankrijk*; met name zou men zich stiptelijk aan het traktaat van 1644 houden. Tegelijk gaf men den Gezant de

---

[1] AITSEMA, bl. 110.

[2] Zie hierboven, bl. 631.

verzekering, dat de Luitenant-Admiraal TROMP, ter ondersteuning van de ondernemingen der Franschen, met een genoegzaam aantal schepen op de Vlaamsche Kust zou wezen [1]. 1644—1648.

Bij de vermelding van het traktaat van 1644 waren de Staten ongetwijfeld mede gedachtig aan het 9de artikel van dit verdrag. Herhaaldelijk had men op de volledige toetreding der Franschen tot de strekking van dat artikel aangedrongen; doch bij dezen steeds bedenkingen daartegen ontmoet. Vóór het einde der maand Augustus bleek uit eene door de Fransche Heeren ingediende memorie op nieuw, dat men zich ten dien aanzien kwalijk met hen zou kunnen verstaan. — Er was één middel om ontheven te zijn aan de noodzakelijkheid om van de Franschen de instemming met dit artikel te vergen, en dit was, dat er met de Spaanschen geen bestand, maar een vrede getroffen werd. De zucht derhalve om van de zwarigheden, die de vaststelling van dat artikel ondervond, verlost te worden, kwam den wensch van velen te gemoet, dat men liever een volkomen vrede, en niet bloot een bestand met *Spanje* zou sluiten. Maar zekere opvatting, die Hun Hoog Mogenden gebleken was bij de Franschen ten aanzien van de beteekenis van een bestand te bestaan, noopte vooral tot het verlangen, dat er geen bestand, maar vrede gesloten mocht worden. De Fransche Gevolmachtigden, namelijk, hadden den onzen te *Munster* eenen voorslag gedaan, hoe aan de bedoeling van Hun Hoog Mogenden met het 9de artikel voldaan zou kunnen worden, te weten, dus dat van de Spanjaarden gevergd werd, voor *Catalonië* een bestand van even langen duur toe te staan, als de Staatschen voor zich bedingen zouden. Immers zoo zou, wanneer *Spanje* ons na verloop van het bestand wederom den oorlog wilde aandoen, *Frankrijk* genoodzaakt zijn voor *Catalonië* de wapenen op te vatten, en dus van zelf den strijd nevens ons voeren. Dezen voorslag hadden de Franschen vergezeld doen gaan van een geschrift, waarin te lezen stond, dat zij van gevoelen waren, dat de Staten den Koning van *Spanje* het recht toegekend hadden om na afloop van het te sluiten bestand den oorlog weder aan te vangen, en dat die Vorst der Staten soevereiniteit slechts voor den duur van dat bestand erkende. Deze bedenkelijke opvatting moest afgesneden worden, en zulks kon alleen geschieden, zoo men het denkbeeld om slechts een bestand en geen vrede te sluiten, liet varen.

Het denkbeeld wordt geopperd, om geen bestand, maar eenen vrede te sluiten.

Den 18den September, vóórdat eenige Gedeputeerden naar de Provinciale Landdagen vertrokken om dezen met de artikelen, waaromtrent men het te *Munster* eens geworden was, bekend te maken, deden die van *Holland* eene voordracht ter Generaliteit, daartoe strekkende. De reden, dus drongen de Heeren van *Holland* hun gevoelen aan, waarom men aan het denkbeeld om een bestand te bemiddelen de voorkeur gegeven had, was geweest, dat men gemeend had daartoe spoediger, dan tot eenen vrede te kunnen geraken: dit nu bleek thans reeds uit de langdurige onderhandelingen, die nog op verre na niet ten einde waren, eene ongegronde meening geweest te zijn. Daarbij kwam, dat

[1] AITSEMA, bl. 126, 127.

1644—1648. *Frankrijk* oordeelde, dat door een bestand onze soevereiniteit niet volstrekt erkend zou worden, en dat *Spanje* zelf ons aanbood liever eenen vrede te sluiten. Voor den nakomeling ware het kwalijk te verantwoorden, dat men op die wijze een voorwendsel zou hebben gelaten voor de eene of andere kwaadwillige Mogendheid om, op grond van eenig soevereiniteitsrecht over onzen Staat, ons op nieuw te beoorlogen; en dat wel terwijl men zich de gelegenheid gegeven zag om, door het treffen van eenen vrede, die vraag omtrent de soevereiniteit voor altijd boven bedenking te stellen. Ook moest men in aanmerking nemen, dat *Frankrijk*, ten einde ons zijne hulp bij nieuwen oorlog te waarborgen, in geval van bestand, eene onaannemelijke vermenging met de zaken van *Catalonië* voorsloeg, maar ingeval van vrede alle wenschelijke waarborgen aanbood. Het bezwaar, door de voorstanders van een bestand aangevoerd, dat een vrede ons zorgeloos zou maken, het leger zou doen verwaarloozen en zou medebrengen dat de gemeene middelen verminderd werden, dat bezwaar mocht niet gelden: van eene krijgshaftige natie, gelijk wij ons zoo lange jaren hadden betoond, was geene veronachtzaming van het krijgswezen, immers niet meer bij vrede dan bij bestand, te verwachten, en wegens de groote schuld, die het Land op zich geladen had, konden de middelen in geen geval na den oorlog verminderd worden, en de gemeente zou tot de gewoon geworden belastingen willig bevonden worden, zoo zij, als tot dusverre, door de bevoegdste ingezetenen geheven en door dezen nevens haar gedragen werden. Ten slotte, de duur van vrede of bestand hing, gelijk de geschiedenis maar al te zeer leerde, niet af van het aantal jaren in een traktaat vermeld, maar van de omstandigheden en het wisselend belang der contracteerende Mogendheden.

Tegen deze gronden hadden vijf van de zes Provinciën niets aan te voeren. Zij machtigden hare Gedeputeerden om het gevoelen voor te staan, dat *Holland* aldus had aanbevolen: alleen *Zeeland* liet zich daartoe niet zoo spoedig overhalen. De Heeren, die naar *Middelburg* werden gezonden, met de taak belast om bij de Staten van *Zeeland* alles te doen gelden, wat voor de zaak pleitte [1], vermochten de Gecommitteerde Raden aldaar niet te bewegen de Staten bij een te roepen: men liet hen onverrichter zake vertrekken, met verwijzing op hetgeen de buitengewone Gedeputeerden van *Zeeland* ter Generaliteit in het midden zouden brengen. Den 20sten October zetten dezen, ter Generaliteit verschenen, de gronden uiteen, die hunne lastgevers noopten van de zes overige Gewesten te verschillen. Van den aanvang aan, zeiden zij, was alles op het sluiten van een bestand aangelegd; in deze onderstelling was de Instructie opgemaakt, en onder deze voorwaarde de toestemming van *Zeeland* tot opening der onderhandeling verkregen.

Alleen *Zeeland* verzet zich daartegen.

---

[1] Met name de Heeren NANNING KEYSER, Pensionaris van *Hoorn*, HERBERT VAN BEAUMONT, Secretaris der Staten van *Holland*, en GIJSBERT VAN DER HOOLCK, Gedeputeerde ter Generaliteit van wege *Utrecht* (AITSEMA, bl. 127, 128).

Moest nu een vrede en niet een bestand het doel worden, zoo verviel de grondslag van alles wat tot nog toe beraamd was, en werd allerminst de spoed der zaak bevorderd. — De voornaamste redenen, om welke de Heeren van *Zeeland* een bestand boven eenen vrede verkozen, waren geene andere, dan die, welke die van *Holland* in hunnen voorslag reeds ontzenuwd hadden. Zij voegden er nog in het algemeen de overweging bij van het gevaar van achteruitgang, dat den handel, en van verval, dat de Oost- en de West-Indische Compagnie bedreigde, en in het bijzonder den voor *Zeeland* voorzeker gewichtigen grond, dat bij eenen vrede de belemmering der natuurlijke voordeelen van sommige leden der Zuidelijke Nederlanden moeilijk, zonder ergernis aan alle natiën te geven, in stand gehouden zou kunnen worden. En als om te doen gevoelen, dat het niet alleen *Zeeland* was, die bij inbreuk op de natuurlijke vrijheden van anderen baat vond, beweerden de Zeeuwsche Gedeputeerden, dat in geval van eenen vrede menige grensplaats zou moeten afgestaan worden, die men slechts óm tegen plotselingen overval gedekt te zijn, inhield, en ook de convooien en licenten kwalijk geheven zouden kunnen blijven, die toch tot onderhoud eener steeds onmisbare zeemacht noodig waren. Ook zou, vreesden de Zeeuwen, niet alleen de band der Unie, door den oorlog bijeengehouden, bij eenen volstrekten vrede losser worden, hetgeen den ondergang van den Staat ten gevolge zou hebben; maar ook de Roomschen zouden aan den druk ontheven worden, die hen tot nog toe in bedwang hield. Tegen den blaam, eindelijk, dat het voor de nakomelingschap niet te verantwoorden zou zijn, zoo men thans niet door het sluiten van eenen vrede elk voorwendsel afsneed, dat eenige Mogendheid tegen ons eenig soeverein recht mocht willen laten gelden, zetteden de Zeeuwen de betuiging over, dat het veeleer voor den nazaat niet te verantwoorden wezen zou, zoo men om een ijdelen naam van vrede, op aanraden van vreemden, die slechts hun eigen belang op het oog hadden, en gehoor gevend aan andere bedenkingen en invloeden, van de oude en beproefde grondstellingen van dezen Staat afging, en alzoo den tuin dezer landen open legde, die met zooveel goed en bloed was gevlochten en door openbaar geweld noch listige praktijken ontbonden had kunnen worden [1]. 1644—1648.

Terwijl de Zeeuwsche Heeren aldus wilden doen vermoeden, dat zich bij de voorstanders van het door hen bestreden gevoelen onbehoorlijke bedenkingen en invloeden deden gelden, waren zij zelven kwalijk van eene dergelijke verdenking vrij te pleiten. Daargelaten, in hoe ver de overweging gelden mocht, dat slechts bij het treffen van een bestand de belemmering van den handel van *Antwerpen* en *Vlaanderen* scheen vol te houden, het vermoeden heeft allen grond, dat de Franschen, die, welken schijn zij ook aannámen, het sluiten van den vrede wilden beletten, den tegenstand, door *Zeeland* geboden, niet alleen gaarne zagen, maar ook aanmoedigden. Prins WILLEM was het

[1] AITSEMA, *Verhael van de Nederl. Vreedehandeling*, D. II, bl. 129—143 (uitg. 1650).

1644—1648 ten volle eens met de Franschen, en de invloed van dezen jongen Vorst kon in *Zeeland* niet gering zijn, daar de beide zoogenaamde vasalle Steden, *Veere* en *Vlissingen*, bij het ondergaan van den glans van den vader, de opgaande ster van den zoon ontzien moesten, en ontbrak den jongen Vorst de hulp van den eersten edele, die ruim zoo sterk, als ADRIAAN PAUW zelf, naar vrede streefde, juist de haat en de nijd, dien DE KNUYT zich in *Zeeland* op den hals had gehaald, moest al wie hem tegen was, in de verzoeking brengen om het gevoelen te drijven, hetwelk lijnrecht tegen het zijne overstond [1].

Bij hun streven om het sluiten van den vrede te *Munster* te keeren, moest den Franschen de tegenstand van *Zeeland*, welke de Staten-Generaal belette een besluit op het rapport der Gevolmachtigden en op den voorslag van *Holland* te nemen, bijzonder gelegen komen.

Omstreeks het midden van Augustus (1646) deden de bemiddelaars, de Venetiaansche Ambassadeur en de Pauselijke Nuncius, weder ernstige pogingen om de Franschen en de Spaanschen tot overeenstemming te brengen. Van *Portugal* zou men ook nu niet rechtstreeks gewagen, maar met het stilzwijgend voornemen, dat de vijandelijkheden ook op dat punt gestaakt zouden worden, lang genoeg om intusschen tot eene beslechting van het geschil te geraken. De bemiddelaars verzochten de onzen tot het gewenschte doel bij de beide partijen mede te werken, en den Graaf van TRAUTMANNSDORFF, die verklaard had, naar *Weenen* te zullen afreizen, haalden zij over alsnog te blijven. Het schijnt, dat deze Gezant door die verklaring ook te kennen wilde geven, dat het den Keizer ernst was, met *Zweden* en *Frankrijk* geen vrede te sluiten voordat *Frankrijk* zich met *Spanje* zou verstaan hebben. De Spaanschen betuigden den onzen, dat zij aan de bemiddelaars zulke aanbiedingen zouden doen, dat de geheele wereld zou zeggen, dat zij den vrede oprechtelijk begeerden: alleenlijk konden zij zich van de Franschen de wet niet laten stellen en hunnen stand in *Europa* ganschelijk prijs geven. — De Franschen hadden in dezen tijd alle reden om over de bedoelingen der Staten-Generaal, blijkbaar uit hun antwoord aan DE LA THUILLERIE gegeven [2], tevreden te zijn, en bepaaldelijk betuigde zich de Hertog DE LONGUEVILLE erkentelijk over de ontvangst, die zijne gemalin in *Holland* ervaren had. Dus konden zij zich jegens de onzen moeilijk anders dan medegaande betoonen.

Nieuwe pogingen, te *Munster* aangewend, om de Franschen en de Spaanschen te verzoenen.

Tegen het midden van September waren de Franschen het op weinig na met de Keizerschen eens en begaven zij zich naar *Osnabrug* om zich tot een volkomen accoord met de Zweedschen te verstaan [3]. Nu was het algemeene verzoek, aan de onzen ge-

---

[1] AITSEMA, *Saken van Staet en Oarlogh*, D. III, bl. 128. [2] Zie hierboven, bl. 676, 677.

[3] Ook de onzen begaven zich toen voor eenige dagen derwaarts om de belangen van den Keurprins van *de Paltz*, van den Keurvorst van *Brandenburg* en van de Evangelischen voor te staan.

richt, dat zij toch de Spaanschen tot schikking met de Franschen mochten stemmen. 1644—1648.
De onzen, de hun dus opgelegde taak niet als eene stoffe van roem, maar als een zwaren plicht aanmerkende, aanvaardden haar met schroom, en kweten zich van dezelve zonder ophef. Zij hadden met de beide partijen verscheidene conferenties, waarvan het gevolg was, dat beiden, den onzen, hoezeer dezen haar onbewimpeld haar gelijk en ongelijk voor oogen hielden, vertrouwen schenkende, zich nader begonnen te verklaren, zoodat men al verder en verder kwam, en ten laatste het een en ander ten papiere gebracht werd. De Franschen inzonderheid uiteden zich veel ronder en bepaalder dan ooit te voren, en de belangstellende Gezanten der andere Mogendheden voorspelden zich van den arbeid der onzen wat goeds. Met name TRAUTMANNSDORFF en de Graaf van *Nassau* kwamen hen bedanken voor hunne diensten, en voegden daarbij eenige gezegden ter eere van Hun Hoog Mogenden, zooals men (zeggen onze Gezanten) ze nooit van zoo hooge keizerlijke Ministers zou verwacht hebben. Kortom de onzen konden tegen het einde van September, en dat wel op verzoek van de beide partijen zelven, Hun Hoog Mogenden berichten, dat men van wederzijde elkander zeer na gekomen was en de verschillen in een geheel anderen staat gebracht waren, dan te voren. Ware het nu slechts het geval geweest, dat Hun Hoog Mogenden op de nog tusschen hen en de Spaanschen openstaande punten een besluit genomen en de Gevolmachtigden, welke om dat besluit te ontvangen, in *den Haag* vertoefden, naar *Munster* teruggezonden hadden, zoo zou, meenden de onzen, de algemeene vrede wellicht al spoedig tot stand gekomen zijn. Geen wonder derhalve, dat zij, en dat mede uit naam der Spaanschen en Franschen, Hun Hoog Mogenden dringend verzochten met dat besluit en de terugzending hunner ambtgenooten spoed te maken, ja, dezen alreede de formule van ratificatie mede te geven. — Dit verzoek herhaalden zij week op week met telkens vernieuwden aandrang tot smeekens toe. Soms voegden zij er bedektelijk de waarschuwing bij, dat de beide partijen het wel, buiten Hun Hoog Mogenden om, eens konden worden. Terwijl zij ten laatste schrijven moesten, dat de kans tot vrede weder minder schoon stond, lieten zij de Staten gevoelen, dat zij door hun dralen te verant-

Onze Gevolmachtigden dringen op bescheid bij Hun Hoog Mogenden aan.

Zij werden er van alle zijden uiterst eervol bejegend. Hoe echter zelfs de Lutherschen over onzen Staat oordeelden, bleek uit eene Memorie in den zomer (1646) door de Keursaksische Gezanten ter vergadering van de Rijksvorsten en Stenden ingediend, waarin het volgende voorkwam: dat de Stad *Aken* tot toelating der Evangelischen te dwingen, niet anders zijn zou, dan de poort aldaar op nieuw voor het Calvinisme te openen; en vermits de democratische regeeringsvorm der Staten aan den gemeenen man, bepaaldelijk in deze oproerige tijden, zeer behaagde, zoo zouden de Calvinistische ingezetenen dien regeeringsvorm spoedig aangrijpen en zich de vrijheid der Staten eigen maken. Zoo zou de aloude Krooningstad, tot geen geringe schande voor het Rijk, verloren gaan.

1644— 1648. woorden zouden hebben, dat de rust in de Christenheid niet hersteld zou worden, en de bloedstorting, misschien wel tot in het oneindige, voortduren zou. Of het den Franschen, en almede den Zweedschen, wel volkomen ernst was, en of dezen beiden zich niet daarom zoo toegefelijk voordeden, omdat zij wisten, dat elders invloeden werkten, die het sluiten van den vrede voor het oogenblik onmogelijk maakten, tot die vraag is grond genoeg voorhanden. Zeker is het, dat de Franschen op den uitslag van het beleg van *Duinkerken* [1], waartoe zij wisten dat der Staten scheepsmacht medewerkte, gespannen waren, en dat, daar de Zweden, met de troepen van TURENNE vereenigd, de Donau overgestoken en in *Beieren* ingetrokken waren en den Keizerschen slag wilden leveren, de Zweedsche Gevolmachtigden, op eene zegepraal rekenende, volgens het gevoelen van TRAUTMANNSDORFF, die reeds weder op zijn vertrek bedacht was, opzettelijk de onderhandeling sleepend hielden. Slechts op voorwaarde dat de onzen hunne bemiddeling voortzetten, bleef de Graaf nogmaals te *Munster*. Een punt was er, dat de beide partijen, Franschen en Spaanschen, aan de beslissing van Hun Hoog Mogenden opdroegen, de vraag, namelijk, of de vijandelijkheden dadelijk na de onderteekening van het traktaat zouden gestaakt worden, zonder dat er op de ratificatie gewacht werd. Hierop dienden dus Hun Hoog Mogenden hun antwoord spoedig te laten vernemen. Doch geene aanzoeken baatten; veeleer toonden Hun Hoog Mogenden in hun antwoord aan hunne Gevolmachtigden te *Munster* eenig wantrouwen ten aanzien der waarachtigheid hunner berichten, hierop gegrond dat dezen geenerlei bijzonderheden van de onderhandelingen tusschen Franschen en Spaanschen mededeelden. Maar de Gevolmachtigden waren tot geheimhouding, zelfs voor de Keizerschen, verplicht.

Dat echter de Staten van *Holland* met ongenoegen het lange dralen en de vruchteloosheid van al dien aandrang uit *Munster* gadesloegen, laat zich denken, en den 27sten October verschenen hunne Gedeputeerden in groot aantal ter Generaliteit en verzochten de Heeren van *Zeeland*, zich met het besluit van al de andere Provinciën te vereenigen, en toe te laten, dat het te *Munster* niet langer om een bestand, maar om een vrede te doen zou zijn. Het antwoord der Zeeuwsche Gedeputeerden was, dat zij daartoe geenen last hadden. Alstoen stelden die van *Holland*, op grond der noodwendigheid om de onderhandelingen niet langer op te houden, voor, aan de Gevolmachtigden van onzen Staat te *Munster* te schrijven, dat zij al vast met de Spaanschen een ontwerp van ratificatie van het traktaat zouden opmaken. Zoo onbepaald konden de Staten dit voorstel niet aannemen, maar zij verstonden, dat aan hunne Gevolmach-

De Staten van *Holland* dringen aan op besluit omtrent de vraag van bestand of vrede.

[1] Den 13den October kwam het bericht van de overgave van *Duinkerken* te *Munster* aan, terwijl de onzen in het Hof van den Hertog DE LONGUEVILLE met de Franschen in conferentie waren. Daarop (schrijven zij) ontstond zulk eene groote blijdschap en toeloop in het gansche Hof, dat de conferentie werd opgeheven.

tigden geschreven werd, dat, nu zes Provinciën goedgevonden hadden in plaats van een bestand liever een vrede te sluiten, men niet twijfelde, of men zou binnen tien of twaalf dagen tot een gewenschte oplossing der vraag gekomen zijn, en dat zij dit bij hunne onderhandelingen met de Spaanschen in aanmerking mochten nemen. Toen dit dus besloten was, werden de Zeeuwen op nieuw aangemaand, zich liefst dadelijk, of anders na een twaalftal dagen met de andere Provinciën te vereenigen. Doch zij beloofden niets meer, dan dat zij binnen dien tijd naderen last zouden vragen, en beseffende, dat de gansche mededeeling aan de Gevolmachtigden de strekking had om dezen tot handelingen te brengen in overeenstemming met het besluit der zes Provinciën, en hen aldus vooruit te doen loopen op het eenparig besluit van al de Provinciën, hoedanig de *Unie* in dergelijke zaken vorderde, zoo verzochten zij de andere Provinciën op het nadrukkelijkst dat schrijven naar *Munster* achterwege te laten, totdat er een zoodanig eenparig besluit gevallen zou zijn: vond men desniettemin goed dat schrijven af te doen gaan, zoo protesteerden zij daartegen. Hierop verlangden *Gelderland* en *Utrecht*, dat uit het schrijven aan de Gevolmachtigden de vergunning zou worden weggelaten om bij hunne handelingen op het besluit der meerderheid acht te slaan. 1644—1648.

De twaalf dagen verliepen niet zonder dat de Heeren van *Zeeland* van tijd tot tijd aangezocht werden om zich met de 6 Provinciën te vereenigen. Doch eerst tegen het midden van November (1646) bleek genoegzaam, dat zij zich zouden laten overhalen. Slechts stelden zij tot hunne toetreding deze voorwaarde, dat omtrent de drie zoogenaamde preliminaire punten [1], Religie, Unie en militie, iets naders verklaard en vastgesteld werd. Den 16[den] November waren de Provinciën bereid om daartoe over te gaan. Alstoen werd in de registers gesteld, dat in elk der Provinciën de ware Christelijke en Gereformeerde Religie, gelijk zij alom in de openbare kerken dezer Landen werd gepredikt en in 1619 door de Nationale Synode te *Dordrecht* was bevestigd, vastgesteld was en vastgesteld werd bij dezen; dat wijders de Religie door elk der Provinciën binnen haar gebied met de macht van het Land zou worden gehandhaafd, en de plakaten tegen de Pausgezinden van kracht zouden blijven. Ten anderen, dat de Unie van *Utrecht* in stand zou worden gehouden; en ten derde, dat de militie naar de gelegenheid van tijden en zaken zou worden geregeld, en dat daartoe jaarlijks naar ouder gewoonte door Zijne Hoogheid den Stadhouder en den Raad van State eene petitie zou worden gedaan. — De Gecommitteerden van *Gelderland* lieten hierop aanteekenen, dat de Religie mocht worden gehandhaafd met uitsluiting van alle andere Gezindheden. Voorts verklaarden zij, en na hen evenzoo die van *Utrecht*, *Friesland*, *Overijsel* en *Stad en Landen*, zich voor hunne Provincie zoodanige voorrechten voor te behouden, als immer aan eene der Provinciën mochten worden toegestaan. — De Gedeputeerden

Zeeland vereenigt zich op dit stuk met de andere Provinciën.

[1] Zie hierboven, bladz. 424, 460, 605.

1644—1648.

van *Zeeland* verlangden aanteekening, dat, hoezeer zij wel gewenscht hadden, dat de Provinciën zich onderling ten aanzien van die preliminaire punten sterker hadden verbonden, zij zich echter, ziende dat men thans niet meer kon verkrijgen, en vertrouwende, dat alles later nader zou kunnen worden vastgesteld, de tegenwoordige redactie der drie punten lieten welgevallen, met dien verstande nochtans, dat hunne Heeren Lastgevers op het stuk van de kerkelijke orde of kerkelijke regeering in hun geheel zouden blijven. Ten slotte verklaarden zij, dat zij niet zouden kunnen dulden, dat, zoo er eenige inbreuk op de Unie, ten nadeele hetzij van de Staten-Generaal, hetzij van de Provinciën, mocht geschied zijn, daarop eenig recht gegrond werd. — *Friesland* en *Groningen* verklaarden evenmin in de vrije beschikking op het stuk der kerkenordening, benevens het patronaatsrecht, gebonden te willen zijn, en *Groningen* verlangde evenzeer, als *Zeeland*, dat geen inbreuk, mogelijk op de Unie gemaakt, zou mogen gelden.

De Instructie voor onze Gevolmachtigden wordt dienovolgens gewijzigd en voorts de nog ontbrekende artikelen daaraan toegevoegd.

Alsnu gingen de Staten-Generaal, van den 17den November aan, er toe over om in de 70 artikelen de veranderingen te maken, welke het genomen besluit, dat er een vrede zou gesloten worden, medebracht, en aan de Instructie die punten toe te voegen, welke daarin nog open waren gebleven. Het resultaat der beraadslagingen waren de volgende besluiten. Het 3de der 70 artikelen werd in dezer voege gewijzigd: Het platteland van *'s Hertogenbosch*, *Bergen-op-Zoom*, *Breda*, *Maastricht*, *Grave*, *Hulst* en *Axel*, en de forten in het Land van *Waas*, benevens al de steden en de plaatsen door de Staten in *Brabant*, *Vlaanderen* en elders in bezit gehouden, zouden door hen onbelet in alle opzichten bezeten en gebruikt worden met dezelfde rechten van souvereiniteit als waarmede zij de Vereenigde Nederlanden zelven bezaten. Alleenlijk met uitzondering van het Land van *Waas*, van hetwelk, behalve de forten, de Koning van *Spanje* heer bleef. Ook op de drie kwartieren van *Overmaas*, met name *Valkenburg*, *Dalem* en *'s Hertogenrade* maakten de Staten aanspraak; doch werd hun deze ontzegd, dan zou daardoor de voortgang der onderhandeling niet opgehouden, maar deze zaak aan de *Chambre-mi-partie* overgelaten worden. — Tegen deze laatste bepaling protesteerde *Utrecht*. — Wat de zoogenaamde *consolidatie* van het *Overkwartier* van *Gelderland* betreft [1], de Staten begrepen, dat deze niet te verkrijgen zou zijn: dus schreven zij hunnen Gevolmachtigden aan, daarop nader aan te dringen, zonder van dit punt eene noodzakelijke voorwaarde te maken. — Door deze wijziging van het derde artikel verviel het 18de, waarin van de openbare kerken te *Breda* als anderszins sprake was. — Het 5de artikel werd geschrapt, en in plaats daarvan kwamen twee artikelen betreffende *Oost-* en *West-Indiën*, van dezen inhoud: De vaart op de beide *Indiën* werd gehandhaafd volgens de octrooien, aan de Oost- en de West-Indische Compagnie verleend. In het tegenwoordige traktaat werden begrepen alle Potentaten en natiën, met welke Hun

[1] Zie hierboven, bl. 672.

Hoog Mogenden of de Oost- en de West-Indische Compagnie in verbond waren. De Koning van *Spanje* en de Staten bleven bezitten wat zij in Oost en West bezaten, ook *Braziliё*, de plaatsen, die de Portugezen ons ontnomen hadden, alsmede die, welke de Staten zich later, zonder inbreuk op dit traktaat, toeëigenen zouden, daaronder begrepen. In *Oost-Indiё* zouden de Spanjaarden zich niet mogen uitbreiden, en wij ons daarentegen onthouden van het aandoen van Castiliaansche bezittingen aldaar. — De West-Indische Compagnie zou haren handel mogen behartigen, zoowel in plaatsen van onzijdige vorsten en volken, als zelfs waar de Koning van *Spanje* gezag uitoefende en sterkten bezat. Gelijke vrijheid van handel zouden de Spanjaarden hebben op plaatsen van onzijdigen of van onze West-Indische Compagnie. Bij dit verkeer zouden noch de Spanjaarden ons, noch wij den Spanjaarden zwaarder lasten opleggen, dan van de eigene inwoners werden gevorderd. Kon echter het wederzijdsch bevaren der havens van de andere zijde niet onbepaald verworven worden, dan zou men zich onthouden van de plaatsen te bezoeken, waar de eene of de andere partij forten bezat. Zoo ook hiertegen bezwaar werd geopperd, zouden onze Gevolmachtigden het gevoelen der Bewindhebbers van de beide Compagniën moeten inwinnen. — Het 14de artikel werd weggelaten en door het 25ste vervangen, in dezer voege: De schepen en goederen komende in en uit de havens van *Vlaanderen* zouden door den Koning van *Spanje* bezwaard moeten worden en blijven met zoodanige lasten als de goederen op de *Schelde* en de daarmede samenhangende wateren betaalden. — Het 67[ste] artikel, eindelijk, bepaalde, dat de ratificatie ten uiterste binnen twee maanden moest ingeleverd worden, en dat eerst na de uitwisseling de vijandelijkheden zouden worden gestaakt. — Behalve de protesten van de eene of andere Provincie tegen min belangrijke bepalingen in de dus gewijzigd vastgestelde artikelen [1], protesteerden de Gedeputeerden van *Friesland* tegen elke bepaling, waaruit zou volgen, dat hunne Provincie niet in de Oost-Indische Compagnie zou toegelaten worden, wier octrooi zij nog altijd als ten einde geloopen aanmerkten [2]. — Ook verlangden zij, dat de Koning van *Spanje* bij den Keizer zou moeten bewerken, dat deze afstand deed van alle aanspraak, die hij vroeger op *Friesland* had willen laten gelden. 1644—1648.

Nadat de Staten het werk van de wijziging en aanvulling der artikelen hadden voltooid, werd besloten, dat de tot dit werk Gecommitteerden een ontwerp van ratificatie zouden stellen, hetwelk echter nog aan het oordeel der Provinciën zou worden onderworpen. Ook werd bepaald, dat de Gevolmachtigden niet tot het teekenen van het

---

[1] Zoo kwam *Friesland* op tegen eene gratificatie, door de Staten aan een der Spaansche Gevolmachtigden, met name den Aartsbisschop van *Kamerijk*, te verleenen. Deze prelaat maakte aanspraak op de helft der inkomsten van het Bisdom *'s Hertogenbosch*. De Staten wilden hem dit bij gratie voor dit jaar (1646) toegestaan hebben.

[2] Zie hierboven, bladz. 447, 597, 598.

1644—1648. traktaat zouden overgaan, dan na mededeeling aan de Franschen, opdat dezen zich zouden kunnen overtuigen, dat er niets in voorkwam, strijdig met de traktaten tusschen de Staten en *Frankrijk* gesloten [1].

Toen men nu nagenoeg zoo ver was gevorderd, besloten Hun Hoog Mogenden, aan Zijne Hoogheid mede te deelen, dat men in plaats van een bestand eenen vrede zou sluiten, ten einde zijn advies daarop te vernemen. Het antwoord van den Prins, dat trouwens, nu het zoo ver gekomen was, moeilijk anders had kunnen uitvallen, was, dat der Staten besluit hem aangenaam was.

Thans konden de hier te lande aanwezige Gevolmachtigden, MEINDERSWIJK, MATHENESSE en DE KNUYT, toegerust met den arbeid door de Staten in de laatste dagen verricht, zich ten spoedigste op reis naar *Munster* begeven, waar de laatsten twee den 8sten, de eerste den 9den December, aankwamen.

De in *Holland* aanwezige Gevolmachtigden keeren naar *Munster* terug.

Steeds hadden onze Gevolmachtigden aldaar zich gevleid, dat de ontvangst van het besluit van Hun Hoog Mogenden en de terugkomst hunner ambtgenooten de verschillen tusschen *Frankrijk* en *Spanje* tot een goed einde zou brengen, terwijl er vóór dien tijd telkens wat zou haperen. Wat hiervan zij, den 8sten November, vervoegden zich de Spaansche Gevolmachtigden, behalve PEÑARANDA, die om ongesteldheid het bed hield, ten huize der onzen, en verklaarden, dat, nu onze tusschenkomst tot geenen uitslag leidde, men hen begon te veroordeelen: zij schenen, zoo zeide men van hen, de vrede niet te begeeren: in allen gevalle hun gedrag werd onverklaarbaar geacht: waartoe toch eene bemiddeling op zich te nemen, die niets uitrichtte, dan dit dat niemand iets van den stand der onderhandelingen vernam? Dus begon men, voegden zij er bij, er in *Duitschland* algemeen op aan te dringen, dat de Keizer zonder *Spanje* vrede zou sluiten. In dezen stand van zaken moesten zij een eindbesluit nemen, en òf de onderhandelingen afbreken, of ze tot een gewenscht einde gebracht zien. In allen gevalle dankten zij de onzen voor hunnen ijver en oprechtheid: ons weten zij niets, maar ontveinsden niet, dat het uitblijven van bescheid van Hun Hoog Mogenden alles, tot hun groot nadeel, onbeslist had gelaten. Dat nadeel was niet langer te verduren, maar het zou ophouden, zoo Hun Hoog Mogenden afzonderlijk met hen wilden sluiten. Toch wilden zij alsnog gaarne met *Frankrijk* sluiten, en gaven acht dagen tijd aan de Franschen om het eindvoorstel, dat zij den onzen overhandigden, aan te nemen. Zochten de Franschen langer uitstel, en was intusschen van Hun Hoog Mogenden bescheid gekomen, zoo wenschten zij met ons afzonderlijk een verdrag aan te gaan. — De onzen antwoordden, dat zij reeds

---

[1] Ten bewijze dat het zelfs *Zeeland* ernst was met de bemoeiingen, die tot den vrede moesten leiden, kan strekken, dat op voordracht van die Provincie besloten werd eenen biddag uit te schrijven, »om God den Heer te bidden tot voortgang van een goddelijk, eerlijk en verzekerd traktaat van vrede."

vernomen hadden, dat de Staten eenen vrede, en geen bestand, gesloten wenschten te zien; maar dat het alsnog niet te pas kwam, betreffende een verdrag zonder *Frankrijk* eenige verklaring te doen. — Dat eindvoorstel werd door de Franschen, scheen het, niet ongunstig opgenomen, en de onzen vleiden zich sterker dan ooit, dat, mits bescheid uit *'s Gravenhage* kwam en hunne ambtgenooten terugkeerden, men een goed einde zien zou, te meer, daar zij het er voor hielden, dat de Duitsche vrede zoo goed als tot stand gekomen was. Dit laatste, zoo deden de onzen in hun schrijven aan Hun Hoog Mogenden gevoelen, was wel geschikt om ons met het sluiten van onzen vrede niet te doen dralen: want (en dit gaf ook OXENSTJERNA als zijne meening te kennen), had *Duitschland* den vrede verworven en duurde onze oorlog met *Spanje* nog voort, dan kon wel eens Duitsch krijgsvolk, door den vrede beschikbaar geworden, over onze grenzen komen. 1644—1648.

De ambtgenooten kwamen met het bescheid van Hun Hoog Mogenden terug, maar de afdoening der zaken liet zich nog zeer langen tijd wachten, niettegenstaande de Graaf van *Nassau* bij den welkomstgroet, dien hij den Heer VAN MEINDERSWIJK brengen liet, betuigde, dat zijne en zijner medegevolmachtigden wederkomst door de geheele wereld verlangd was, en dat men algemeen hoopte, dat onze Staatslieden, na met *Spanje* vrede gesloten te hebben, door hunne uitspraak den vrede aan de geheele wereld zouden schenken.

Terwijl de Spaanschen alles in het werk stelden om ons tot een afzonderlijken vrede met hen te bewegen, en daartoe gebruik maakten van het aanhoudend bericht, dat de Koning van *Spanje* zich nog altijd door geheime gezanten en monniken uit *Frankrijk* niet onvoordeelige aanbiedingen gedaan zag, waarbij wederom een huwelijk, met de *Nederlanden* als bruidschat, op het tapijt kwam; — terwijl aldus alles het raadzaam maakte, om aan der Spaanschen verlangen te gemoet te komen, stonden de Franschen er thans sterker op, dan ooit, dat, als er vrede zou gesloten zijn, wij verplicht zouden wezen weder met *Spanje* te breken, waar ter plaatse ook *Frankrijk* door *Spanje* op nieuw werd aangetast. Daarop vergden zij van de onzen eene ondubbelzinnige verklaring. Deze echter bleven de onzen hun schuldig, zich reddende met dit antwoord, dat de Fransche Resident te *'s Gravenhage* twee propositiës over die vraag gedaan had; dat Hun Hoog Mogenden alzoo daarop antwoorden zouden, op welk antwoord het hun niet voegde vooruit te loopen.

Doch opening te doen van den laatsten last van Hun Hoog Mogenden aan de Spaanschen, was het eerste, dat den onzen alsnu te doen stond. Reeds vooraf gaven dezen ernstig te kennen, dat zij aan geen nieuwe eischen, boven de artikelen, omtrent welke men reeds overeengekomen was, gehoor zouden geven; te meer, daar, zoo er van den aanvang aan sprake geweest ware van vrede, zij menig punt niet zoo gereedelijk zouden hebben toegestaan, als toen het slechts om bestand te doen was: verkozen Hun Hoog

1644–1648. Mogenden ongedaan te maken wat reeds afgedaan was, dan verklaarden zij (de Spaanschen) zich vergist te hebben, toen zij in het vertrouwen, dat wij het met hen eens waren en dus onpartijdig oordeelen zouden, ons tot bemiddelaars hadden aangenomen: immers bleken wij dan hunne vijanden geweest en gebleven te zijn. — Toen nu bleek, dat de Staten inderdaad meer en daaronder voor den Koning onaannemelijke eischen deden, gaven zij te kennen, het er voor te houden, dat wij geenen vrede begeerden, en dat de Koning nu wel de onderhandsche aanbiedingen uit *Frankrijk* zou aannemen en zonder ons met dat Rijk vrede zou maken. Zij zouden dus onze papieren teruggeven, en de hunne terugvragen. — In weerwil van deze taal, die alle vergelijk afsneed, lieten zij zich in met de vermelding van de punten, die hun onaannemelijk voorkwamen: het Overkwartier van *Gelderland*, en desgelijks de drie Kwartieren van *Overmaas*, konden zij niet overgeven; in de bepaling betreffende het geestelijke in de *Meierij* en elders (welke bepaling bij uitstek het *temperament* genoemd werd) kon geene verandering komen; in de *West-Indiën* kon de Koning den handel op zijne bezittingen niet toestaan: dit was geheel eene nieuwigheid: geen vreemde natie, zelfs niet de ingezetenen van 's Konings *Nederlanden*, hadden dien vrijdom, — en, ten slotte, alle kans op vrede werd omvergestooten door ons voornemen om niet te sluiten zonder *Frankrijk*, welke Mogendheid den vrede niet verlangde. — Hierop antwoordden de onzen, dat de zaken niet in die mate van verwijdering getuigden, als zij schenen te denken: zij (onze Gevolmachtigden) wenschten op elk artikel hunne bezwaren te vernemen, en hadden geen ander doel, dan tot besluit te geraken. — De Spaanschen toonden zich op dit aanbod niet weerbarstig, en den 15den December werden de conferenties hervat.

Bij eene eerste conferentie herhaalden de Spaanschen de bezwaren, die zij reeds in het algemeen tegen de gewijzigde artikelen hadden geopperd; doch reeds drie dagen later nam men voor, om de punten, omtrent welke nog verschil bestond, op het papier te brengen, ten einde de onzen dezelven naar *'s Gravenhage* zouden kunnen opzenden, om het gevoelen der Staten daarop te vernemen. Dus schenen zij de bevredigende oplossing der bezwaren te verwachten. Dit ontging den Franschen niet. Van den oogenblik aan, dat de conferenties tusschen de Spaanschen en de onzen hervat waren, hadden zij eenen toon aangeslagen, waaruit blijken moest, dat zij het, hoe dan ook, met de Spaanschen tot een eind wilden doen komen: of dezen, gaven zij te kennen, moesten in alles bewilligen, of de onderhandeling moest afgebroken worden: immers was de tijd ophanden, dat in *Frankrijk*, zoo er geen vrede gesloten was, door het uitschrijven van belastingen als anderszins, toebereidselen tot den volgenden veldtocht moesten gemaakt worden. Weldra vernam men, dat de Graaf DE SERVIEN naar *den Haag* stond af te reizen, zooals de Spaanschen zeiden, om het sluiten van den vrede te beletten en de *ligue guarantie*, in den zin, dien de Franschen daaraan gegeven verlangden te zien, door te drijven. Begeerden de Spaanschen werkelijk vrede, heette het nu, zoo moesten zij dien

De conferenties met de Spaanschen hervat.

vóór het vertrek van SERVIEN sluiten. Toen de onzen, naar den eisch hunner Instructie, den Franschen Gevolmachtigden verslag deden van alles wat zij gehandeld hadden, deelden dezen hun mede, dat, hoewel zij met de Spaanschen eenige artikels ontworpen hadden, echter, vermits betreffende de grenzen nog niets vastgesteld was, eigenlijk nog niets was verricht. Niettemin lieten zij door de onzen een geschrift aan de Spaanschen bezorgen. Zoo namen zij het voorkomen aan van de onderhandeling voort te willen zetten; maar intusschen deden zij, ten minste kwam het den Spaanschen zoo voor, nieuwe eischen, hetgeen den Graaf DE PENERANDA weder zeer ergerde: zij waren, zeide hij, geen slaven van de Franschen: de Koning zou, liever dan die eischen toe te geven, alles wagen en de kelken verkoopen; hij zelf zou liever zijne vrouw en kinderen verbrand zien, dan een slaaf van de Franschen te wezen. — Slechts om den schijn te mijden, alsof het aan hen haperde, zouden de Spaanschen den Franschen nog schriftelijk antwoorden. 1644—1648.

Middelerwijl konden dezen laatsten vernemen, dat de onzen het met de Spaanschen al meer en meer eens werden. Vandaar dat zij, zich den 27sten December ten huize der Nederlandsche Heeren vervoegd hebbende, met de grootste drift harde woorden spraken: onze onderhandeling met *Spanje*, zeiden zij, scheen genoegzaam ten einde gebracht, terwijl tusschen *Frankrijk* en *Spanje* nog alles in het onzekere was. Dus begeerden zij, dat wij de onderhandeling met *Spanje* zouden staken, totdat zij even ver als wij met *Spanje* zouden gevorderd zijn: »dat willen wij (voegden zij er bij), en gij moet zulks doen." Voorts dreigden zij te schrijven aan hun Hof, dat men van onzen Staat geene trouw aan de traktaten te verwachten had. *Frankrijk*, zoo besloten zij, werd door ons bespot, en door ons behandeld, alsof men met slaven te doen had. De onzen worden het met de Spaanschen nagenoeg eens.

Intusschen werden de artikels betreffende *Indië* eenstemmig tusschen de onzen en de Spaanschen vastgesteld. Op het derde artikel stelden dezen het volgende voor: wat de uitoefening van den Katholieken Godsdienst en het genot der geestelijke goederen van de Meierij, het Markgraafschap van *Bergen-op-Zoom*, de Baronnie van *Breda* en het Land van *Kuik* aangaat, daaromtrent zal men in schikking treden zes maanden na de ratificatie van het traktaat. Ook de door de onzen gevergde ontmanteling van de forten bij *Sluis* stonden de Spaanschen toe. Daar de onzen den eisch van de overgave van het Overkwartier van *Gelderland* lieten glippen, zoo was men het, behoudens dat punt van de Meierij, in alles onderling eens. Dit punt derhalve alleen zou tot naderen last naar de Staten behoeven opgezonden te worden. Desniettemin verklaarden de onzen niet te kunnen sluiten zonder *Frankrijk*, en bereid te zijn hunne bemiddeling voort te zetten, waarop de Spaanschen antwoordden, dat zij het uiterste gedaan hadden: wilden wij langer ons traktaat aan *Frankrijk* vastmaken, zoo zouden zij met ons afbreken en al onze papieren teruggeven.

In weerwil van hunne verklaring, die zulk een wanhopig woord van de Spaanschen

1644—1648.

De Franschen zijn hierover zeer verstoord.

uitlokte, hadden de onzen den volgenden dag nog een harden uitval der Franschen te verduren. Dezen vergden van de onzen eene met eede gestaafde verzekering, dat geen hunner gezegd had, dat wij zonder *Frankrijk* zouden sluiten. De onzen antwoordden, dat zij verwijten, die zij niet verdienden, niet anders dan kwalijk konden nemen, en dat zij niet tot het doen van eeden verplicht waren. Ten slotte verzochten de Franschen, dat de onzen de handeling schorsen en nog niets teekenen zouden, en de onzen bewilligden, in zooverre zij alles gedurende acht of tien dagen opschorten zouden om Hun Hoog Mogenden den tijd te laten, hun andere bevelen te geven. Dit wilden de Franschen dus opgevat hebben, alsof wij zouden wachten totdat SERVIEN zijne propositie zou gedaan hebben.

Gedurende dien tijd van gedwongen werkeloosheid begrepen de Spaansche Heeren, die ook wilden toonen, dat zij elke poging om zich weder met de Franschen te verstaan, voor verloren moeite hielden, hunnen ambtgenoot BRUN eene reize naar *Brussel* te moeten laten doen. Hij scheidde van de onzen in de overtuiging, dat, wanneer dezen alsnu aan de Franschen verklaarden, dat wij niet onvoorwaardelijk aan *Frankrijk* gebonden waren, deze Mogendheid wel vrede met hen, de Spanjaarden, zou maken. Hetzelfde zeide de Graaf VAN NASSAU: dus hadden wij, voegde deze er bij, den vrede der wereld tot eeuwige glorie, zoo wij wilden, in handen.

De artikelen, die de *Oost-* en *West-Indiën* betroffen, hadden de Spaanschen, na eenen slechts zwakken tegenstand, toegegeven, zoo als zij gesteld waren. Doch waren de zaken der beide Compagniën in de Vereenigde Provinciën zelven wel zoo vastgesteld, als wenschelijk was, en, vermits er in die artikelen ook sprake was van de Portugeezen, was de zonderlinge betrekking, in welke men tot *Portugal* geraakt was, reeds ontward?

Beraadslagingen over de verlenging der octrooien van de Oost- en de West-Indische Compagnie.

In de maand December van het vorige jaar (1645) had de Commissie, belast met de taak om over de vernieuwing van de octrooien der beide Compagniën te beraadslagen, als haar advies het voorstel gedaan om die octrooien, behoudens de wijziging van enkele artikelen, voor 25 jaren te verlengen. Omtrent de overblijvende verschilpunten zou de beslissing aan Zijne Hoogheid worden overgelaten. Maar daarop hadden de Staten nog geen besluit genomen [1], en intusschen verliep de tijd, die aan de eene en de andere Compagnie voorloopig als verlenging van haar octrooi was toegestaan. De deelgenooten en begunstigers der West-Indische Compagnie overtuigden zich ten laatste, dat er aan eene combinatie met de Oost-Indische niet te denken viel. Dus poogde zij van de voorspoediger zuster nog te beuren wat mogelijk was, en wierp een geschil op omtrent het sappan-hout en den suiker: deze artikelen, zeiden die van de West-Indische Compagnie, werden ook uit de *Oost-Indiën* ingevoerd, terwijl die handel uitsluitend aan de West-

[1] Zie hierboven, bladz. 601, 602. *Resol. Holl.* 1646, bl. 354. 19 Febr.; 27 April; 2, 8, 12, 15, 16, 17, 18 Mei, 1646.

1644—1648.

Indische Compagnie toekwam. — In den zomer van het jaar 1646 werd het octrooi der laatst genoemde Maatschappij, hetwelk toen afgeloopen was, voor zes maanden; dat der Oost-Indische Compagnie voor vier maanden verlengd: de West-Indische zag toen af van het denkbeeld van vereeniging met de andere Maatschappij: zij zou zich met een subsidie, en het uitsluitend recht op den handel met sappan-hout en suiker vergenoegen [1]. In December (1646) haperde de zaak nog altijd: toen werden de Leden van *Holland*, in de vergadering der Staten dezer Provincie, op het ernstigst verzocht, dat de Oost-Indische Compagnie het bedrag der recognitie zou verkiezen te noemen, welke zij voor de verlenging van haar octrooi over had, en waaruit de Staat het subsidie voor de West-Indische Maatschappij wenschte te vinden. Het was noodig, betuigden Hun Edel Groot Mogenden, dat er een eind aan het geschil kwam, opdat niet de beide Compagniën en bij gevolg de Staat van den Lande in de hoogste ongelegenheid kwamen te vallen [2]. De dagen van den 20sten en den 21sten December werden door de Staten van *Holland* geheel aan de behandeling dezer zaak besteed; maar tot een besluit kon men niet geraken, zoodat de Vergadering zich er toe bepalen moest de Leden ernstig te verzoeken de eene of andere uitkomst te bedenken, inzonderheid op het stuk van de Directie der Oost-Indische Compagnie. Nog vóór het scheiden der zitting deden de Gecommitteerde Raden eenen voorslag tot accommodatie van de geschillen, over die directie ontstaan, welke voorslag bij kopie door de Leden ter overweging huiswaarts werd medegenomen [3].

Ook de moeilijkheden, in welke de Staat, ten gevolge van de zaken der West-Indische Compagnie, met *Portugal* gewikkeld was, waren nog volstrekt niet uit den weg geruimd.

Betrekkingen met *Portugal*.

Er was tot eene krijgsonderneming, bestemd om den opstand in *Brazilië* te onderdrukken, besloten [4]. Doch met de uitrusting ging het niet voorspoedig, eensdeels omdat nog altijd niet bepaald was, hoe groot de recognitie zijn zou, die de Oost-Indische Compagnie gezind zou bevonden worden te betalen, en waaruit men de West-Indische subsidiëeren wilde; anderdeels omdat het noodige krijgsvolk niet zoo gemakkelijk te bekomen was [5]. In dit opzicht werd de Compagnie gedwarsboomd door de wervingen,

---

[1] AITSEMA, III, bl. 103. *Resol. Holl.* 16, 18 Mei; 13, 16 Juni; 19 Juli; 27 Sept.; 5 Oct.; 11 Dec. 1646.

[2] *Resol. Holl.* 13 Dec. 1646.

[3] *Resol. Holl.* 15, 20, 21, 22 Dec. 1646.

[4] Zie hierboven, bl. 601, 602.

[5] Door Zeeuwsche kruisers was een vaartuig opgebracht met soldaten, in *Ierland* geworven voor den Hertog van *Lorraine*. Zij werden als vijanden in de gevangenis gezet; doch werden vrijgesteld, zoo zij voor de West-Indische Compagnie dienst wilden nemen (*Resol. Stat.-Gen.* 1, 2 Aug. 1646). Deze Compagnie evenwel nam ze niet in dienst; niettemin lieten de Staten hen gaan werwaarts zij wilden (*Resol. Stat.-Gen.* 7, 8 Jan. 1647).

1644— welke hier te lande werden gedaan, zoowel door de Hessen, als vooral door de Vene-
1648. tiaansche Republiek, die, met de Turken in oorlog, het algemeene belang der Christenheid kon laten gelden [1]. Niettemin besloten de Staten, in het belang van de uitrusting der Compagnie, de niet uitdrukkelijk veroorloofde wervingen te verbieden. Het plakaat, daartoe strekkende, werd door *Holland* goedgevonden, wanneer de strafbedreiging tegen

[1] Bij de onderhandelingen te *Munster* werd ook gedurig door de Keizersche Gevolmachtigden op de noodzakelijkheid van vrede onder de Christenen aangedrongen, met het oog op de vijandelijkheden, met welke de Turken allereerst den Keizer zelven in *Oostenrijk* bedreigden. Reeds dadelijk na hunne aankomst te *Munster* hadden onze Gevolmachtigden aan CONTARENI der Staten bemiddeling in den oorlog tusschen *Venetië* en *Turkije* aangeboden (AITSEMA, III, bl. 105). Den Prins van *de Paltz*, PHILIPS *van Bohemen*, werd na aarzeling ten slotte vergund 4000 man, buiten ons land voor *Venetië* gelicht, van uit onze havens derwaarts te voeren (AITSEMA, bl. 105. *Resol. Stat.-Gen.* 29 Maart; 15 Juni, 1646, *Resol. Holl.* 19 April; 11, 13 Juni, 1646). Daar de Staten om des handels wil den Sultan tegen zich vreesden in te nemen, zoo hadden zij te meer zwarigheid gemaakt om de Venetiaansche lichtingen in de hand te werken (*Resol. Stat.Gen.* 3 Oct. 1645. *Resol. Holl.* 15, 16, 17, 21 Nov. 1645). Allerminst verlangden Hun Hoog Mogenden, dat Nederlanders voor *Venetië* partij zouden kiezen. Hadden eenige ingezetenen dezer Landen schepen aan *Venetië* tegen *Turkije* verstrekt, zoo zouden, bijaldien die Republiek ze niet wilde ontslaan, de Staten zich deswegens bij den Sultan verontschuldigen. COPS zou in dit tijdsgewricht *Constantinopel* niet mogen verlaten, en derhalve zou voor zijn traktement, hoe dan ook, worden gezorgd. De Nederlandsche Consul te *Venetië*, SONNEVELT, kreeg herhaaldelijk een ernstige waarschuwing, dat hij zich van voorslagen om *Venetië* bij te staan had te onthouden (*Resol. Stat.-Gen.* 28, 31 Maart; 25 Nov. 1645. 17 Febr. 1646. *Resol. Holl.* 29 Maart, 1645). Wat den Secretaris COPS aangaat (vergel. hierboven, bl. 478, Noot 1), hij kreeg nog altijd geen betaling; dus verzocht hij herhaaldelijk »als met gevouwen handen, dat men hem voor schade en schande zou bewaren, en dan zijn ontslag geven." *Holland*, het belang van het verblijf van eenen vertegenwoordiger te *Constantinopel* beseffende, was bereid tot zijn onderhoud bij te dragen, doch slechts als haar aandeel aan hetgeen de Generaliteit zou moeten bekostigen. De Provinciën, daarentegen, verlangden den Secretaris voldaan te zien uit de middelen der Admiraliteit te *Amsterdam*. Eindelijk, in Maart 1646, gaven Hun Hoog Mogenden aan COPS zijn ontslag: dan kon hij herwaarts komen om betaling van zijn achterstallen in te vorderen. Doch *Holland* verzette zich ten sterkste tegen zijn vertrek, en om navolging bij de Provinciën te vinden, negotieerde zij al vast hare quote in de voor COPS benoodigde penningen. Maar het voorbeeld werd niet gevolgd, en *Holland* verlangde niet allen last op de Admiraliteit te *Amsterdam* geworpen te zien: dan zou men, beweerde zij, om geld te vinden, beter doen om SCHRASSER uit *Hamburg*, PELS uit *Danzig*, en VAN DER BURGHT uit *Luik* terug te roepen. — In Juni (1646) besloten Hun Hoog Mogenden, onder protest van *Gelderland* en *Utrecht*, dat COPS' achterstallen, ten bedrage van 46,000 gulden, voldaan zouden worden uit de middelen der Generaliteit; doch de uitvoering bleef vooreerst achterwege (*Resol. Stat.-Gen.* 7 Oct.; 16 Nov. 1644. 3, 7 Febr.; 15 Maart; 7 April; 11, 28 Nov. 1645. 4, 30 Jan.; 17, 19 Febr.; 12, 13 Maart; 27 April; 2, 4, 8 Mei;

de Magistraten daaruit gelicht zou zijn [1]. — Intusschen bleven de opstandelingen, in weerwil van den steeds geboden tegenstand der onzen, nagenoeg meester in *Brazilië* [2], daar het krijgsvolk aldaar nauwelijks de helft bedroeg van de sterkte, te weten van 3000 man, die de Compagnie op de been hebben moest [3]. Op dezen staat van zaken grondde de Compagnie haar herhaald verzoek om uitbetaling van het beloofde subsidie [4]. De van de zijde des Konings van *Portugal* voorgeslagen schikking [5] werd onaannemelijk geacht, daar de Koning zelf moest erkennen, dat hij niet bij machte was, de zaken in *Brazilië* in den staat te herstellen, in welken zij te voren geweest waren [6], en zoo men van de Portugeesche zijde eenige schadevergoeding mocht willen aanbieden, de Compagnie eischte geen geringere som, dan 28 millioen [7]. Niettemin hielden de Portugeesche Gezanten steeds bij de Staten aan om toegelaten te worden tot onderhandelingen, welke de afdoening der zaken ten doel zouden hebben [8]. Het was, namelijk, voor den eerst kortlings tot de onafhankelijkheid teruggekeerden Portugeeschen Staat, om eenigszins als zelfstandige Mogendheid, bepaaldelijk bij de vergadering der Mogendheden te *Munster*, 1644—1648

9 Juni; 6, 14 Juli; 21 Aug.; 3, 6 Oct. 1646. 16 Jan. 1647. *Resol. Holl.* 1 Oct.; 7 Dec. 1644. 19 Jan.; 3 Maart; 5 April; 20 Sept.; 14 Oct. 1645. 16, 19, 22 Febr.; 1, 3, 13, 17 Maart; 28 April; 3, 5, 16 Mei; 8 Juni; bl. 606, 1646). In het begin van het jaar 1647 ontvingen de Staten een schrijven van hunnen benarden Secretaris te *Constantinopel.* De Vizier AZEM, schreef hij, had hem doen roepen, en »met groote alteratie, furie en injuriën" gezegd, dat hij van alle kanten stellig bericht kreeg, dat onder der Venetianen uitrusting te land en te water eene menigte Nederlanders en Nederlandsche schepen gevonden werden, welke de ondernemingen van den Sultan meer dan iemand dwarsboomden. Dus verlangde de Vizier, dat Hun Hoog Mogenden die Nederlandsche soldaten en schippers uit den dienst van *Venetië* zouden doen vertrekken. Wat COPS tot verontschuldiging had aangevoerd, had niet gebaat. »Hem en andere Nederlanders in *Turkije* zou, als er niet in voorzien werd, door het humeur en de furie van den Keizer eene beklagelijke tragedie overkomen." Dus verzocht hij ten spoedigste de overkomst van eenen Ambassadeur, of ten minste brieven, waarbij aan des Sultans verlangen voldaan werd. — Hierop besloten de Staten den Heer HAGA eenen brief »in den vereischten stijl" te stellen, en het plakaat, hetwelk verbood in vreemden dienst te gaan, te laten opzoeken (*Resol. Stat.-Gen.* 28 Jan. 1647. *Resol. Holl.* 29 Jan. 1647).

[1] *Resol. Holl.* 23 Febr.; 17 April; 5 Mei, 1646. *Resol. Stat.-Gen.* 6, 7 Febr.; 17 Maart; 11 April, 1646.

[2] Er waren Hollanders, die de partij der opstandelingen kozen. *Brieven van* H. DOEDENS, in *Kron. v. h. Hist. Genootsch. te Utr.* Jaarg. XXV, bl. 404—437. [3] AITSEMA, III, bl. 117.

[4] *Resol. Holl.* 19 Febr.; 24 April; 10, 17 Mei; 16, 19, 20 Juni; 11 Dec. 1646).

[5] Zie hierboven, bl. 602. [6] *Resol. Holl.* 25 April, 1646. [7] AITSEMA, III, bl. 117.

[8] *Resol. Stat.-Gen.* 31 Mei; 6, 12 Juni; 25, 28 Aug. 1646. *Resol. Holl.* 17 Nov. 1646.

1644—1648. aangezien te worden, noodig, op eenen voet van vertrouwelijkheid te staan met die Mogendheden, welke met hem *Spanje* tot gemeenschappelijken vijand hadden, en de Gevolmachtigden dier Mogendheden aldaar moesten worden overgehaald, om bij hun traktaat het mogelijke voor *Portugal* te bedingen. Zoo verzochten de Portugeesche Ministers in de maand Mei (1646) *te Munster*, dat de onzen de onderhandeling zouden opschorten totdat zij mede vrijgeleide bekomen zouden hebben en bij de onderhandelingen aangenomen zouden zijn. Maar toen de onzen in November van die Ministers eene memorie tot bijlegging van de geschillen over *Brazilië* ontvingen, namen zij de gelegenheid waar, om hun te zeggen, dat zij niet geslaagd waren in de poging om te bewerken, dat *Portugal* in de verdragen zou worden begrepen: niets meer vermochten zij voor hen, voegden zij er bij, dan voor den Keurvorst van de *Palts*, en dit bepaalde zich tot aanbeveling. Door deze verklaring lieten de Portugeeschen zich nog niet afschrikken: van de tusschenkomst der onzen, zeiden zij in December, hoopten zij het meest, om in den vrede te worden opgenomen.

Vooruitzichten van het Huis van de *Paltz*.

Hunne bemoeiingen voor den Keurvorst van de *Palts*, verklaarden onze Gevolmachtigden in hun antwoord aan de Portugeesche Heeren, moesten zich tot eene bloote aanbeveling bepalen: zij konden hun traktaat niet van het lot van dien Keurvorst afhankelijk stellen. Ook hadden de Staten niets meer op zich genomen, toen zij in December, 1645, den Keurvorst lieten weten, dat hunne Ambassadeurs te *Munster* gelast waren om op het herstel van zijn Huis aan te dringen [1]. Dat deden dezen dan ook trouw, hetzij zij bij de Keizerschen het herstel van den toestand, gelijk die in *Duitschland* bij het uitbreken van den oorlog in 1618 geweest was, aanbevolen, of meer rechtstreeks voor de teruggave van de *Palts* pleitten. De Keizer was gezind genoeg om dit Keurvorstendom aan den verbannen Vorst terug te geven; maar wat de Beneden-*Palts* betreft, zij was nog voor een deel in de handen der Spanjaarden en diegenen, wien aldaar goederen geschonken waren, met name de Katholieke Geestelijkheid, moesten in het bezit dier goederen blijven, en wat de Boven-*Palts* aangaat, deze was voor eene groote som door den Keizer aan *Beieren* verpand. Daar *Beieren* aldus in het bezit was, en bovendien door *Frankrijk* werd ondersteund, zoo liet het zich aanzien, dat de geheele *Palts* in geen geval in het Huis van den voormaligen Keurvorst zou terugkeeren, en reeds werd voorgeslagen om de Keurvorstelijke waardigheid door het geslacht van FREDERIK V en door *Beieren* bij beurten te doen bekleeden, of de *Palts*, bij teruggave alleen van de Beneden-*Palts*, tot een achtste Keurvorstendom te maken.

Pommeren komt aan de Zweden.

Ook met de zaken van de Hansesteden en met de vraag betreffende de teruggave van *Pommeren* aan den Keurvorst van *Brandenburg* werden onze Gevolmachtigden te *Munster*

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 7 Dec. 1645.

gedurig gemoeid, schoon zij te kennen gaven, dat zij, als vertegenwoordigende eene Mogendheid, die onzijdigheid met het Duitsche Rijk in acht nam, zich niet in de zaken, die dit Rijk alleen aangingen, mengen mochten. Uit de mededeelingen van de Afgevaardigden dier Steden aldaar bleek den onzen, dat zij niets liever zouden zien, dan dat die Keurvorst *Pommeren* herkreeg; maar zoo *Zweden* dit land moest behouden, wenschten zij ten minste, dat dit Rijk het bezitten zou onder dezelfde voorwaarden en in hetzelfde verband tot het Roomsche Rijk, als de Hertogen het bezeten hadden: dan zouden de Pommersche Steden hare voorrechten behouden, en de Zweden zouden er zonder kennis en goedkeuring des Keizers geene tollen kunnen heffen. Onder deze voorwaarde schenen ook de Staten-Generaal vrede met het denkbeeld te kunnen hebben, dat de Zweden *Pommeren* behielden. Doch de onzen begrepen, dat zoo de Zweden in dit bezit bleven, 's Keizers gezag weinig bij hen gelden zou, om dezelfde reden, waarom de Hansesteden *Lubeck* en *Danzig* vreesden, dat *Wismar*, in de handen der Zweden, haar zou worden, wat *Duinkerken* voor ons was. — En niet *Wismar* alleen liep gevaar Zweedsch te blijven, maar de Zweden eischten ook het Aartsstift *Bremen* te behouden, evenwel slechts voor dat deel, hetwelk de Aartsbisschop daarvan bezat, en dit was niet groot, daar de Stad *Bremen* er een derde, en de Stad *Hamburg* en een aantal kloosters er mede geen onbeduidend deel van bezaten. — Hoe weinig kans de Keurvorst van *Brandenburg* had om *Pommeren* terug te krijgen, liet zich afleiden uit het woord door TRAUTMANNSDORFF in April tot zijne Afgezanten gesproken: de Keizer, zeide hij, kan geen vrede van *Zweden* bekomen, dan tegen afstand van *Pommeren*, en hij wil niet langer in oorlog blijven: het was dan ook billijk, dat hun Keurvorst ter liefde van den vrede een land opgaf, waarvan hij nog niet eens in het bezit geweest was [1], terwijl de Keizer wel de *Elsass* afstond, die 600 jaren in het Huis *Oostenrijk* was geweest, — en wat de Zweden zelven aangaat, zij gedachten het woord, hetwelk hun Koning GUSTAAF ADOLF zou gesproken hebben: dat hij *Pommeren* niet zou teruggeven, al zou zijn paard tot den buik toe door het bloed waden. En mocht het sommigen in *Duitschland*, en ook de Staten-Generaal, tegen de Zweden ingenomen hebben, dat zij de partij der Lutherschen tegen de Gereformeerden in het Rijk zouden versterken, sints eenigen tijd kozen zij, naar het scheen, eene andere partij: althans in Mei, 1646, dienden zij te *Osnabrug* eene memorie in, strekkende tot opneming van de Gereformeerden in den religievrede. Bovendien gaven zij te verstaan, dat zij *Pommeren* niet wenschten in te lijven, maar als Rijksleen met behoud van de Rijksconstitutie te willen aanvaarden. En nu rieden ook de Fransche Gevolmachtigden den Afgevaardigden van *Brandenburg* op de onbewimpeldste wijze aan, van *Pommeren* af te zien. Geen wonder derhalve, dat de Heer VON KLEIST in Juli aan de onzen te *Munster* verklaarde, dat de Keurvorst en

1644—1648.

[1] Eerst in 1637 stierf de laatste Hertog van *Pommeren*.

1644—1648. zijne Raden ten aanzien van *Pommeren* de hoop nagenoeg hadden opgegeven. Van alle kanten, zeide hij, werd zijn Meester met verlies van land en voordeel bedreigd. Reeds had hij van het huwelijk met de Koningin van *Zweden*, hetwelk anders eene uitkomst had kunnen openen, af moeten zien, omdat *Polen* dat huwelijk met eene oorlogsverklaring gelijkstelde, waarop zou volgen, dat de Koning dier Republiek den Keurvorst van het leen *Pruisen* vervallen zou verklaren [1]. Nu deze dat huwelijk had opgegeven, stond *Polen* de teruggave van *Pommeren* aan *Brandenburg* voor. Maar welk eene zwakke voorspraak won de Keurvorst in den Koning van *Polen!* Eene sterkere ondersteuning zocht hij in het bondgenootschap van de Staten en het huwelijk met de dochter van den Prins van *Oranje*, hoewel deze alliantie wel geschikt was om hem met te ongunstiger oog te doen beschouwen door de Lutherschen in *Duitschland*, die hem, volgens getuigenis van den Heer VON WITTGENSTEIN te *Munster*, in de Rijksvergaderingen nog meer dwarsboomden, dan de Katholieken. De ondersteuning der Staten-Generaal heeft dan ook niet kunnen beletten, dat, toen de Heer VON PLETTENBERG van wege den Keizer, en de Heer DE ST. GERMAIN van wege *Frankrijk*, den Keurvorst, nog te *'s Gravenhage* vertoevende, waren toegezonden om hem voor te houden, dat hij had te kiezen of te deelen, hij partij koos, en *Voor-Pommeren* aan de Zweden latende, met een deel van *Achter-Pommeren*, benevens de Stiften *Magdeburg*, *Halberstadt* en *Minden* genoegen nam [2].

De Servien komt in den Haag.

De tevoren met genoegzamen nadruk aangekondigde komst van den Graaf DE SERVIEN te *'s Gravenhage* had in de eerste dagen van Januari (1647) plaats. Hij zou gehuisvest worden in het huis *de Donderkloot* genaamd in de Wagenstraat, daar het logement, gewoonlijk door de Ambassadeurs van buitenlandsche Mogendheden ingenomen, door de Moscovitische Gezanten bezet was. Prins WILLEM was door een tijdelijk verblijf in *Noord-Holland* belet den Franschen Gezant van de *Hoornbrug* af te halen. Hier kwam hij den 8sten aan, en het ontbrak hem niet aan de verplichtendste bejegening van de zijde der Staten [3].

Ook PHIL. LE ROY komt daar aan.

Was het duidelijk, met welk opzet SERVIEN hier kwam, de Spaanschen deden het niet aan pogingen ontbreken om zijnen toeleg te verijdelen en de huns bedunkens kwaadwillige en verderfelijke bedoelingen van *Frankrijk* te ontmaskeren. Den 7den Januari werd de Heer PHILIPPE LE ROY, op zijn vroeger bekomen paspoort [4] met eenen geloofsbrief van den Markgraaf DE CASTEL-RODRIGO in *den Haag* gekomen, gehoord door Gecommitteerden van de Staten-Generaal. Eerst nam hij de houding aan, alsof hij op

---

1 De Keurvorst van *Saksen*, zeide VON KLEIST almede, wilde in deze zaak de partij van *Brandenburg* niet kiezen, omdat hij de hand der Koningin van *Zweden* voor zijnen oudsten zoon begeerde.

2 AITSEMA, III, bl. 132, 150. Men vergelijke, hierboven, bladz. 644, 645, 648, 649, 650.

3 *Resol. Stat.-Gen.* 2, 4 Jan. 1647 en volg. dagen.

4 Zie hierboven, bl. 603.

het stuk van den loskoop van eenige verpande Heerlijkheden hier was gekomen. Doch weldra kwam hij op het eigenlijk onderwerp. Wat hij tegen de handelwijze der Franschen te zeggen had, gaf hij, doch eerst op herhaald verzoek, op schrift, en deze Memorie, *Waarachtig verhaal* getiteld, legde de President der Vergadering, de Heer VAN DER CAPELLEN THO RIJSSEL, den 9den verzegeld over. Hun Hoog Mogenden besloten het stuk te lezen, en de Heeren van *Holland* kregen de vergunning om het oorspronkelijke met zich te nemen ter mededeeling in de Vergadering hunner Provincie. Dit deden zij, en in den avond van denzelfden dag brachten zij het geschrift aan Hun Hoog Mogenden terug, die toen, op nieuw vergaderd, verstonden, dat de inhoud mondeling en bij kopie zou worden medegedeeld aan Zijne Hoogheid, en aan den buitengewonen Gezant van *Frankrijk*. Ook zouden kopiën gezonden worden aan onze Gevolmachtigden te *Munster* met verzoek om bericht aangaande de eigenlijke strekking der zaak. De Provinciën eindelijk zouden onder het zegel der geheimhouding, waartoe *Holland* zich echter niet verbinden wilde [1], kopiën erlangen, terwijl het oorspronkelijke achter slot zou geborgen worden [2].

1644—1648.

Ook de Heer BRUN wenscht hier toegelaten te worden.

Ook de Heer BRUN zelf wilde zich zijn verblijf te *Brussel* ten nutte maken om eenen uitstap naar *Holland* te doen. Zijne taal en gevoelens konden niet nalaten indruk te maken. Doch de Staten vonden zwarigheid om hem een paspoort te verleenen [3]. Hij echter meende het recht te hebben om in ons land te komen op het algemeene paspoort, dat den Gevolmachtigden te *Munster* was verleend. De Staten, die van SERVIEN reeds klachten over het voortgezet verblijf van LE ROY hadden aan te hooren [4], schenen zulks anders te begrijpen. Ook verklaarde die Gezant, dat, zoo men BRUN toeliet, hij zelf spoedig het land zou verlaten. De Heer BRUN dan werd te *Gorinchem* aangehouden. Dadelijk evenwel op vrije voeten gesteld, kwam hij te *Gouda*. Doch de Magistraat dezer stad, daartoe door de Gecommitteerde Raden van *Holland* aangezocht, ontried hem de voortzetting zijner reize naar *den Haag*. Hij gaf aan dien raad gehoor, en vertrok

[1] Werkelijk werd dan ook het verhaal van hetgeen LE ROY hier was komen verrichten, in druk uitgegeven (AITZEMA, III, bl. 157. *Bibl. v. Pamflett.* N°. 3127. *Resol. Holl.* 24 Jan. 1647).

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 9, 12 Jan. 1647. *Resol. Holl.* 8 Jan. 1647. AITZEMA, *Verhael van de Nederl. Vreedehand.* II, 197—248.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 11 Jan. 1647. *Resol. Holl.* 11 Jan. 1647.

[4] *Resol. Holl.* 11 Jan.; 2, 22 Febr. 1647. *Resol. Stat.-Gen.* 2, 15 Febr.; 27 Maart, 1647. *Zeeland* en *Utrecht* protesteerden tegen de vergunning aan LE ROY verleend om hier zoo lang te blijven; doch *Holland* bewerkte, dat zijn paspoort gedurig verlengd werd. Hij had hier te lande verscheiden voorname verwanten en vrienden (AITZEMA, *Verhael van de Nederl. Vreedehand.* II, bl. 248). Eene poging om hem met CONST. HUYGENS in betrekking te brengen stuitte af op den onwil van dezen secretaris van Zijne Hoogheid (zie HUYGENS' brief in *Archiv. de la Mais. d'Or.*, p. 185.)

1644—1648. over *Leiden* en *Amsterdam* naar *Deventer*, vanwaar hij eenen brief aan de Staten toezond, om hun alles wat hij op het hart had, open te leggen. Dit schrijven, aan SERVIEN medegedeeld, gaf dezen Ambassadeur aanleiding om onze Gevolmachtigden te *Munster* hard te vallen, zeggende, dat dit niets anders was dan de taal, die genen hadden gevoerd: aan hen was het te wijten, dat de Spaanschen geweigerd hadden, alle eischen der Franschen in te willigen [1].

De Fransche Gezant was het alleen niet, die alles in het werk stelde om teweeg te brengen, dat er te *Munster* tusschen de onzen en de Spaanschen verder niets werd afgedaan. Tot hetzelfde doel leenden zich al dadelijk de Heeren van *Gelderland*, daar zij, de consolidatie van het Overkwartier steeds verlangende, verzochten, dat de onderhandelingen te *Munster* bij voorraad gestaakt zouden worden tot de bijeenkomst van hunnen Landdag [2]. Doch nog vóórdat de Graaf DE SERVIEN openbare audientie gehad had, werd door de Ministers van de Landgravin van *Hessen*, de Heeren VON CROSICH [3] en JOACHIM WICQUEFORT, voorzeker in overleg met de Franschen, eene krachtige poging in het werk gesteld om de Staten terug te houden van het voornemen, zoo dit bestaan mocht, om zich zonder *Frankrijk* met *Spanje* te verstaan. — Den 10[den] Januari verschenen beiden voor de Staten-Generaal; de eerste voerde het woord, en zeide, herwaarts gezonden te zijn om tijdig te vernemen, wat er op SERVIENS zending zou besloten worden, vermits de krijgvoerende Mogendheden daarnaar hunne maatregelen zouden moeten nemen. Bleven de verbondene Mogendheden te *Munster* eendrachtig, dan zou de andere partij vrede moeten sluiten, daar zij was uitgeput en geenen nieuwen veldtocht kon ondernemen, en dan zouden de Protestanten in *Duitschland* goede voorwaarden bekomen. Dus was het dier andere partij er bij voortduring om te doen, scheiding tusschen de verbondenen te bewerken, en met de Staten-Generaal een afzonderlijk verdrag te sluiten. Met dat doel werd aan Hun Hoog Mogenden alles ingewilligd, terwijl men met de anderen niet verder kwam. Slaagden de Spaanschen in hunnen toeleg, dan zou de zaak der Religie in *Duitschland* onverzekerd blijven, evenzeer als de belangen van *Brandenburg*, *de Paltz* en *Hessen*, en Hun Hoog Mogenden zouden geen volkomene rust kunnen genieten. De Koning van *Spanje* toch, niet langer door de Staten beoorloogd, zou troepen naar *Duitschland* kunnen zenden. Zoo zouden de vroegere bondgenooten van Hun Hoog Mogenden aldaar op andere raadslagen bedacht moeten zijn, en Hun Hoog Mogenden, die hun, in plaats van rust en vrede, den ondergang bereidden, zouden tegenover hunne gewapende vorige vrienden overstaan met geen anderen bondgenoot, dan hunnen voor-

Propositie van de Ministers der Landgravin van *Hessen*.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 2, 5, 25 Febr. 1647. AITSEMA, III, bl. 157. *Verh. v. de Vreedehand.* II, p. 279—282.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 12 Jan. 1647.

[3] CROSICH was Gevolmachtigde der Vorstin te *Munster*, WICQUEFORT haar vertegenwoordiger in *den Haag*.

maligen vijand. Op dezen grond smeekte de Landgravin, dat zij niet met *Spanje* sluiten zouden vóórdat de zaken in *Duitschland* naar der Protestanten behoeften en wenschen geregeld waren. Zij kon niet gelooven, dat Hun Hoog Mogenden wilden, dat hunne trouwe vrienden, de Hessen, die reeds door de benden van den Hertog van *Lorraine* bedreigd werden, in het verderf werden gestort, en dat de vrede, door hen gesloten, de ondergang en het graf zou worden van die vrienden, wier bescherming de Protestanten, daar alles zwom in bloed en ellende, niet konden missen [1]. 1644—1648.

Deze voorstelling was wel geschikt om indruk te maken; maar bij nader indenken moest men erkennen, dat de hachlijke toestand, welke de Protestanten, in het geval, door de Landgravin gevreesd, zou wachten, geheel ter verantwoording van de Franschen kwam, die slechts vrede hadden te sluiten met *Spanje*, om ook den vrede in *Duitschland* te verkrijgen. Doch dat wilden zij niet, en juist het gevaar, hetwelk de Protestanten in het gevreesde geval te duchten hadden, gebruikten de Franschen als het middel om Hun Hoog Mogenden van den vrede terug te houden en door een nieuwen veldtocht, in vereeniging met hen, *Spanje* tot het uiterste te drijven.

Den 14[den] Januari dan verscheen de Graaf DE SERVIEN ter openbare audientie. De Staten van *Holland* waren daarbij in vollen getale tegenwoordig [2]. Vóór drie jaren, dit was de inhoud zijner rede, was hij met den Graaf D'AVAUX hier te *'s Gravenhage* geweest om met Hun Hoog Mogenden te beramen, welk gedrag men gezamenlijk te *Munster* te volgen zou hebben. Wat toen niet ten einde gebracht had kunnen worden, was hij thans gezonden te voltooien en alzoo in overleg met hen de middelen te vinden om het groote werk tot een gewenscht einde te brengen. Toen had men geoordeeld, dat tusschen de Fransche en de Nederlandsche Ministers te *Munster* aaneensluiting boven alles raadzaam was, daar de gemeenschappelijke tegenpartij er steeds op uit was om die beiden te scheiden, ten einde daarbij ten koste zoo van *Frankrijk* als van de Staten zijn voordeel te vinden. Thans vooral, nu men op het punt was van te sluiten, was het noodig, de oogen goed open te houden, daar men te doen had met eene natie, die gewoon was zich niet door traktaten gebonden te rekenen en er slechts op uit was om uit dezen oorlog eene uitkomst te vinden, ten einde in gunstiger omstandigheden een nieuwen oorlog aan te vangen. Het was de roemrijke bestemming van ons land, dat het, na zoo lang het tooneel des oorlogs geweest te zijn, en de school, waar de andere volken den krijg waren komen leeren, thans de plaats geworden was, waar de voornaamste beraadslagingen over den vrede gevoerd werden, alsof de onvergelijkelijke standvastigheid onzer edelaardige voorouders en de grootheid van moed, dien zij hadden ten toon gespreid, door te midden van zooveel moeiten en gevaren deze bloeiende Republiek te stichten, aan dezen Staat het voorrecht geschonken had om de belangrijkste vraagstukken op

Propositie van SERVIEN.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 10 Jan. 1647.
[2] *Resol. Holl.* 14 Jan. 1647.

1644— het gebied der staatkunde tot oplossing te brengen. Het ware niet meer dan billijk, dat
1648. men nu naar *Frankrijk* gekomen ware om het gevoelen te vernemen van zulk een groot Monarch, als de Koning van dat Rijk, te meer daar deze de schatten en het bloed zijner onderdanen voor zijne bondgenooten niet ontzien had; maar daar Zijne Majesteit zijne voldoening zocht in die zijner vrienden, en altijd aan hun voordeel boven het zijne de voorkeur had gegeven, zoo was zijn Minister, nu reeds voor de tweede maal, tot Hun Hoog Mogenden gekomen. Toen hij hier de vorige reize was, werden de Franschen beschuldigd, dezen Staat, die door den oorlog groot was, door den vrede te willen verzwakken; hoe was de stemming thans veranderd! Het gerucht, dat hij het sluiten van den vrede kwam tegenwerken, was genoeg om de Franschen hatelijk te maken. Slechts het gemeene volk, wel is waar, kon tot zulk een dwaalbegrip vervallen; maar in een land, waar de gemeente deel had aan de gewichtigste raadslagen, was zulk een gevoelen, hoe bedenkelijk en valsch ook, niet te versmaden. Dat gevoelen was een staaltje van het talent der Spanjaarden om oneenigheid te stichten. Zoo genen reeds nu zulks vermochten, wat zou het dan wel zijn, wanneer zij eens toegang tot onze hofstad erlangden! Welk eene verdeeldheid zouden zij dan niet stichten en hoe ons dan niet tegen onze beste vrienden opzetten! Het gerucht, dat *Spanje* en *Frankrijk* het, zonder ons, samen eens waren, was vroeger ook uit *Brussel* en *Antwerpen* uitgestrooid; nu strooiden de Spaanschen wederom uit, dat diezelfde Franschen, welke, zoo men hen geloofde, den vrede met voorbijgang hunner bondgenooten op eene eerlooze wijze hadden willen koopen, geenen vrede wilden. Maar op elk gebied betoonde de Koningin-Regentes hare vredelievendheid. De gematigde voorwaarden, waarmede de Franschen zich in hunne onderhandeling met het Rijk tevreden hadden gesteld, en onlangs nog een hoogst oprecht aanbod, bewezen hunne liefde tot den vrede. Zijne komst alhier bewees hetzelfde. Immers was hij gekomen om met hen zulke besluiten te nemen, waarop het sluiten van den vrede onmiddellijk moest volgen, en uit te maken, wat van beide zijden vastgesteld moest worden om den vrede, eenmaal gesloten, duurzaam te doen zijn. Hier kwamen bij uitstek voorzorgen te pas, hoedanige men bij de onbeduidendste bijzondere contrakten niet verzuimde: of zou men nu een oorlog, waarbij men slechts winnen kon, staken, als er grond van vrees overbleef, dat die oorlog later in voor den vijand gunstige omstandigheden vernieuwd zou worden? Hadden onze Gevolmachtigden te *Munster* Hun Hoog Mogenden trouwer bericht, hoe de Spaanschen het er steeds op toelegden om met ons zonder *Frankrijk* te handelen, en hadden die Gevolmachtigden de hoop der Spaanschen van in dien toeleg te slagen, minder gevoed, zoo zouden de Fransche Ministers zich minder te beklagen hebben. De onzen hadden, even als *Frankrijk* vroeger gedaan had, de verleiding, door de Spaanschen uitgeoefend, met verachting moeten afwijzen: dan zou er al sedert lang vrede gesloten wezen. En die vrede was alsnog, en wel zeer spoedig, te bekomen, zoo men maar gesloten bleef. Onze Staat ging bij den vrede eenen gansch

ongewonen toestand tegen, en had dus reden, meer nog dan *Frankrijk*, om te zorgen, 1644—
dat die vrede goed verzekerd was. Reeds nu had *Spanje* zijne uitgezondenen te werk 1648.
gesteld om onze vrienden in verdenking te brengen. Zoo zouden zij ook de achterdocht binnenslands gaande maken, en na onzen leeuw zijn zwaard te hebben ontfutseld, zouden zij zijn bundel pijlen uitéén doen vallen. Niets was er te doen dan de getrouwe nakoming der gemaakte bepalingen te verzekeren, en dat kon in een paar dagen geschieden. Die dus beweerden, dat zijne komst strekte om den vrede te vertragen, verrieden, dat alles, om hun naar den zin te zijn, naar het genoegen der Spanjaarden moest uitvallen. *Frankrijk* zou, zoo de Spanjaarden den vrede braken, niet vragen, welk van onze belangen bedreigd, of waar ter plaatse wij aangevallen werden: derhalve verwachtte *Frankrijk* van ons hetzelfde. Verklaarde *Frankrijk*, dat het alleen dan gehouden zou zijn ons bij te springen, wanneer *Spanje* ons door de Zuidelijke Nederlanden aanviel, zoo zou het immers aan de Spanjaarden den weg wijzen, hoe zij ons beoorlogen konden, zonder te duchten, dat zij door *Frankrijk* bemoeilijkt zouden worden. Zouden wij dan tegenover *Frankrijk* even trouweloos handelen, als *Frankrijk* in dat geval tegen ons doen zou. Daarentegen, verbonden wij ons om *Frankrijk*, op welk punt dan ook door *Spanje* aangerand, bij te springen, zoo was dit, verre van ons met eene spoedige hervatting van den oorlog te bedreigen, het eenige middel om den vrede duurzaam te maken. Dit was hij bereid uitvoeriger uit te leggen voor Gecommitteerden, die hij de Staten verzocht ter conferentie met hem aan te wijzen.

In deze taal was bovenal de vleiende toon opmerkelijk, dien de spreker tot zijn doel dienstig gevonden had aan te slaan, en van den anderen kant de tegen onze Gevolmachtigden te *Munster* ingebrachte beschuldiging, welke, gevoegd bij die uitlating over het gemeene volk, al zeer weinig geschikt was om de machtigste Provincie en de grootste mannen der Republiek te winnen. De President der Vergadering verklaarde ten antwoord, dat de Staten besloten waren, met *Frankrijk* altijd door toegenegenheid en besef van zelfbelang nauw vereenigd te blijven: de genoten gunsten en bijstand zouden zij nimmer vergeten. — Hierop vatte SERVIEN weder het woord en betuigde, dat hij zulks met vreugde vernam: men had zich bij die vereeniging van *Frankrijk* en de Staten wèl bevonden, zoo dat men zeggen kon, dat, na den bijstand des Hemels, die vereeniging de eenige oorzaak van *Frankrijks* en der Staten voorspoed was. Hij zou niet nalaten het gesproken woord aan den Koning en de Regentes over te brengen. Maar hij had nog iets: dank moest hij zeggen voor de mededeeling van een geschrift van eenen afgevaardigde van CASTEL-RODRIGO. Die handelwijze van *Spanje* verdiende slechts minachting. Hun Hoog Mogenden echter moesten zelven oordeelen, of het raadzaam was eenen spion in het land te laten, terwijl hij (SERVIEN) hier zaken van vertrouwen te behandelen had, en of de waardigheid van onzen Staat toeliet, dat de vijand personen herwaarts zond om kennis te nemen van hetgeen wij met *Frankrijk* handelden. Voorts

1644—1648. moesten de Staten in overweging nemen, of zij verlangden, dat de Franschen in het traktaat, dat zij op het punt waren met het Rijk te sluiten, ook iets bedongen ten aanzien van der Staten onzijdigheid met *Duitschland* tegen dat zij met *Spanje* vrede zouden gesloten hebben. Gaarne zou *Frankrijk* zorgen, dat de Duitsche handelsteden aan hunnen handel dezelfde vrijheden verleenden, als vóór den oorlog. De Koning van *Zweden* had den Franschen verzekerd niets anders te bedoelen. De door de Staten aanbevolen belangen der Duitsche Protestanten, met name die van den Keurvorst van *Brandenburg*, den Paltsgraaf en de Landgravin van *Hessen*, vonden bij de Franschen steeds de meeste behartiging. — En alsof hij de tusschenkomst der Hessische Ministers wilde beloonen, voegde hij er bij, dat de belangen der laatstgenoemde Vorstin door 's Konings Ministers steeds zoo beschouwd waren, als hare groote daden en onvergelijkelijke standvastigheid, die zij voor het algemeen belang betoond had, verdienden. Vóórdat de Landgravin voldoening had, zou *Frankrijk* geen traktaat sluiten [1]. — Na dit nog gezegd te hebben, eindigde hij met de waarschuwing, dat, als de Staten overijld met *Spanje* sloten, het te vreezen was, dat de zaken hunner bondgenooten kwalijk geschikt zouden worden, hetgeen zij zich te laat zouden beklagen [2].

Op des Ambassadeurs verzoek werden hem Gecommitteerden toegevoegd, met name de Heeren VAN GENT [3], VAN WIMMENUM, VAN BEVEREN, STAVENISSE, VAN DER HOOLCK, ROORDA, MULERT, EYBEN, met den griffier MUSCH [4]. In de punten, die de Gezant inleverde, ving hij aan met de vraag, of het niet noodig ware dat de Spanjaarden geheel uit de Zuidelijke Nederlanden werden verdreven, en die Provinciën in de hand harer ingezetenen werden gesteld. Kon dit echter niet geschieden, dan waren ten minste waarborgen tegen de macht en de bedoelingen van *Spanje* vereischt. De vijandelijkheden moesten met de gewone veerkracht hervat worden, totdat de vijand den Koning van *Frankrijk* en den Staten volkomen voldoening zou geven. Als het traktaat van *Frankrijk*, en dat van de Staten met *Spanje*, en dat wel gezamenlijk, gesloten zouden zijn, zou de Koning van *Frankrijk* en de Staten gehouden wezen, de wapenen gezamenlijk weder op te nemen, zoo hetzij *Frankrijk*, hetzij onze Staat door den Koning van *Spanje* of den Keizer of door eenig Vorst uit het Huis van *Oostenrijk*, waar ter plaatse ook, werd aangevallen. Voorts moesten de Staten bewerken, dat *Catalonie*, met behoud van den staat, waarin dit Gewest zich thans bevond, in den vrede werd begrepen, of een bestand van 30 jaren daarvoor werd bedongen, na verloop van welk tijdperk de Staten zouden verplicht zijn, in vereeniging met *Frankrijk*, de wapenen

Eischen, door hem gesteld.

[1] Nog na het vertrek van SERVIEN uit *Munster* had de Hessische Afgezant aldaar geklaagd, dat de Franschen in hun traktaat de Hessen vergaten. [2] *Resol. Stat.-Gen.* 14 Jan. 1647.

[3] Uit hetzelfde geslacht, waartoe de Heer van *Meinsderswijk* en *Loenen*, de Gevolmachtigde te *Munster*, behoorde. [4] *Resol. Stat.-Gen.* 18 Jan. 1647. *Resol. Holl.* 17 Jan. 1647.

weder op te vatten, zoo de Koning van *Spanje* de voortzetting van het bestand weigerde. Eindelijk, en dit zette de Gezant voorop: alle aanleiding om de Spaanschen op een afzonderlijk verdrag hetzij met *Frankrijk* hetzij met ons te doen hopen, moest voortaan gemeden, en de onderteekening, die te *Munster* geschied was, gewraakt en herroepen worden [1]. 1644—1648.

Werkelijk hadden de onzen te *Munster* een ontwerp-traktaat onderteekend. — Den eersten Januari (1647) hadden zij, na een bezoek aan de Franschen gebracht en een onderhoud met hen gehouden over de geschillen tusschen de beide Kroonen, besloten, aan de Spaanschen te zeggen, dat zij tot de onderteekening bereid waren, zoodra de artikelen overgeschreven zouden zijn, waarmede nog eenige dagen zouden verloopen. Artikelen te *Munster* door onze Gevolmachtigden geteekend.

Dezen tusschentijd maakten de onzen zich ten nutte om te trachten de Franschen en de Spaanschen nader tot elkander te brengen. Zij verkregen zooveel, dat de Franschen beloofden alle artikelen, omtrent welke zij het met hunne partij eens geworden waren, en daarbenevens die punten, welke zij nog van de Spaanschen vorderden, met name betreffende de overgave van *Porto-Longone* en *Piombino*, in geschrift gesteld den onzen in handen te geven, ten einde daarop als op een vasten bodem te onderhandelen. Deze belofte echter deden de Franschen onder voorwaarde, dat de onzen hunne negotiatie met de Spaanschen zouden opschorten, tot er bericht kwam van SERVIEN's wedervaren in *den Haag*. Hierop antwoordden de onzen, dat zij de negotiatie niet langer dan acht of tien dagen konden ophouden, na verloop van welke zij tot de onderteekening zouden overgaan. Dit vernemende, voer de Heer D'AVAUX heftig uit: de onzen, zeide hij, konden zonder hun believen niet teekenen: kon de Koning van *Frankrijk* niet teekenen zonder ons, wij evenmin zonder den Koning: zij zouden hemel en aarde bewegen om ons de onderteekening te beletten, en een protest opstellen, waarin zij ons als schuldig aan traktaatsschennis zouden kenschetsen [2]. De onzen antwoordden, dat onderteekenen nog geen sluiten was, en de formaliteit slechts dienen moest om eenige zekerheid te hebben en te verhoeden, dat de Spaanschen niet terugnamen wat zij reeds toegegeven hadden. — Van den anderen kant geviel het den Spaanschen niet, dat het overschrijven onzer artikelen zooveel tijd moest kosten. Zoo werd het tijdstip overschreden, vroeger tot de onderteekening bepaald: was dat, zeide PENARANDA, de Bataafsche trouw, van welke zoo hoog geroemd werd?

---

[1] AITSEMA, III, bl. 157. *Verhael v. de Vreedehand.* II, bl. 248—254.

[2] Toen was de Hertog DE LONGUEVILLE niet tegenwoordig, daar hij wegens het overlijden van den Prins van CONDÉ niet uitging. Toen hem de onzen den volgenden dag een bezoek van rouwbeklag brachten, nam hij de gelegenheid waar om hen even hard toe te spreken; ja de onzen werden als het ware bestormd en belegerd in het hôtel van den Hertog, of men hun de belofte afdwingen kon, dat zij de artikelen niet onderteekenen zouden.

1644—1648. In weerwil van de dreigementen der Fransche Heeren besloten zeven van de acht Gevolmachtigden (alleen de Heer VAN NEDERHORST stemde met hun gevoelen niet in) ten bepaalden dage tot de onderteekening over te gaan, hetgeen volgens den hun laatstelijk nog te *'s Gravenhage* herhaalden last geschieden moest, zoodra men het omtrent de artikelen eens zou zijn.

Den dag voordat de onderteekening zou plaats hebben, kwam D'AVAUX bij de onzen. Hij had een geschreven stuk bij zich, hetwelk, zeide hij, het protest was; maar verklaarde dit terug te zullen nemen, zoo de onzen beloofden niet te zullen onderteekenen, vòòrdat zij des anderen daags bij de Fransche Heeren zouden komen. Deze belofte gaven de onzen niet, en D'AVAUX ging henen, zeggende, dat, zoo de onzen de Spaanschen bewogen om het artikel van hun ontwerp-verdrag te teekenen, hetwelk den Franschen toestond de veroverde plaatsen te behouden, hij lijden mocht, dat de onzen hunne artikels teekenden.

Den volgenden dag, den 7[den] Januari, gingen onze Gevolmachtigden eerst naar de Franschen en hielden hun uitvoerig de redenen voor, die hen noopten te teekenen. Doch de Franschen waren na ze gehoord te hebben, niets minder heftig en beleedigend. Met waardigheid wezen de onzen alle verwijten af. Toen wilden de anderen hun het protest opdringen, en beletten hen henen te gaan voordat zij dit stuk aangenomen hadden. De onzen weigerden dit: ten minste diende het dan door hunnen Secretaris voorgelezen te zijn. Dit geschiedde, en alstoen verklaarden de onzen, dat het stuk op valsche grondslagen gebouwd was. Toch zagen zij zich wel genoodzaakt het stuk met zich te nemen.

Na dit onaangenaam onderhoud begaven zich de onzen tot de Spaanschen (BRUN had zijn vertrek nog uitgesteld) en hielden hun het wenschelijke voor, dat zij het artikel aangaande de veroverde plaatsen onderschreven, hetgeen, zeiden zij, de grootste moeilijkheid uit den weg zou ruimen. Tot alles waren de Spaanschen bereid: alleenlijk misten zij betreffende *Porto-Longone* en *Piombine* alle bericht en last van hun Hof. Doch hieromtrent wilden zij order wachten en intusschen waren zij bereid andere punten af te doen.

Toen zij zich nu den 8sten Januari bij de Spaanschen zouden vervoegen, stelden zij en onderteekenden allen (met uitzondering van den Heer NEDERHORST, die zich aan al deze handelingen onttrok) een stuk, waarbij de verplichting om niet zonder *Frankrijk* te sluiten, erkend werd. Doch vóórdat zij hunne woning verlieten om naar het logement van den Aartsbisschop van *Kamerijk* te gaan, kwam D'AVAUX eene laatste poging doen om hen van de onderteekening af te houden: zij moesten wachten, verlangde hij, tot dat de Spaanschen een artikel, waarbij aan de Franschen alle gemaakte veroveringen, *Porto-Longone* en *Piombino* daaronder begrepen, werden afgestaan, zouden geteekend hebben, of de onzen, zeide hij, moesten zich verbinden, dat die onderteekening zou

volgen. Het een noch het ander, verklaarden de onzen, was van hen te vergen, en alsnu lazen zij den Graaf de pas gestelde verklaring voor. Dit was aanvankelijk van geenerlei uitwerking: D'AVAUX sprak harde woorden: hij kon, zeide hij, niet dulden, dat de onzen onderteekenden, en gaf een nieuw protest over. De onzen lieten het ongelezen. Bij het scheiden echter verzocht hij, dat de voorgelezen verklaring gesteld zou worden op dat blad [1], waarop onze onafhankelijkheid werd bedongen: daarmede zou hij zich tevreden stellen. 1644—1648.

Ten huize van den Aartsbisschop gekomen (alleen NEDERHORST bleef achter), vingen onze Gevolmachtigden aan met de begeerte te kennen te geven, dat de verklaring van niet zonder *Frankrijk* te sluiten, in de artikelen zou worden ingelascht. Hierop zeiden de Spaanschen, dat die bepaling hen niet aanging; dat de onzen desaangaande doen mochten, wat zij wilden: zij mochten mondeling of schriftelijk, voor publieke personen en ministers, voor notaris en getuigen of voor wie zij wilden, die verklaring afleggen; maar het kwam niet te pas dat zij (Spaanschen) ze onderteekenden: kon men een voorbeeld aanvoeren, dat zoo iets in een traktaat was opgenomen, dan zouden zij toegeven. Daar de onzen voor deze gronden weken, kwam men overeen, dat de verklaring zoo bij de Fransche, als bij de Nederduitsche redactie der artikelen op eene gevoegelijk geachte plaats zou worden toegevoegd. Nu werd de Graaf van PENARANDA door den Heer BRUN gehaald, en kwam ook de Heer van MEINDERSWIJK, de eerste der Gevolmachtigden, die zich, waarschijnlijk omdat hij dien Graaf niet tegenwoordig zag, onder een voorwendsel verwijderd had, terug. Plechtig verklaarde PENARANDA in het Latijn: »Ik roep God tot getuige en zweer bij de heilige Drieëenheid en het Kruis: van den aanvang aan, en nu en altoos, is het onze bedoeling geweest, niet alleen met u, maar ook met de Franschen vrede te maken: God straffe, wie anders gevoelt." Alsnu volgde de onderteekening, waarna de Graaf, afscheid nemende, de onzen allen omhelsde, God dankende, dat hij dezen dag beleefd had. Ook de Aartsbisschop en de Heer BRUN omhelsden hen allen.

Hollands advies op de punten, door SERVIEN ingediend.

Deze handeling der onzen was het, die de buitengewone Fransche Gezant gewraakt wenschte te zien. Doch in plaats van aan dit verlangen te voldoen, was *Holland* van oordeel, dat men in de artikelen, omtrent welke onze Gevolmachtigden het met de Spaanschen eens geworden waren, niets moest veranderen, aan die Gevolmachtigden geene nieuwe punten moest opdragen, en met allen ernst moest trachten om het traktaat van vrede op het spoedigst tot een eindbesluit te brengen. Dit verklaarde de Provincie in de inleiding van haar advies op de door SERVIEN ingeleverde punten [2], welk advies verder het volgende inhield. De vraag of den Zuidelijken Nederlanden hun

[1] Op bijzondere verschillend gedagteekende bladen, elk afzonderlijk te onderteekenen, werden de artikels gesteld, gelijk men het achtereenvolgens over de bijzondere punten eens was geworden. Dit moest dienen om aan de artikelen het voorkomen van een volledig en volkomen beklonken traktaat te benemen.

[2] Zie hierboven, bl. 702.

1644—1648. lot in eigene hand gegeven moest worden, verlangde de Provincie als tegenwoordig ontijdig ter zijde gelaten, te meer daar de Kroon van *Frankrijk* daarop niet aandrong, en voorts aan SERVIEN geantwoord te zien, dat men, hoezeer van zins zich oprecht aan de traktaten, met *Frankrijk* gemaakt, te houden, begreep, dat onze Gevolmachtigden wel hadden gedaan, de artikelen te onderteekenen: immers hadden zij dit gedaan onder voorbehoud van niet zonder *Frankrijk* te sluiten. Dat de vijandelijkheden vóór het sluiten van het traktaat niet zouden gestaakt worden, vond *Holland* goed, en desgelijks dat er eene ronde verklaring werd gegeven, zoo van de zijde van *Frankrijk*, als van onzentwege, waardoor den Spaanschen alle hoop op afzonderlijk verdrag met eenen van beiden zou worden benomen. Op den eisch, dat men elkander tegen nieuwe aanranding van *Spanje's* zijde onbepaald zou waarborgen, wilde *Holland* geantwoord hebben, dat wij van het traktaat van 1635 het 6de, 9de en 10de artikel stipt zouden nakomen [1]. Ten aanzien van *Catalonië* zou men mogen beproeven, of de Spaanschen dit Gewest in het verdrag zouden willen begrijpen: verkozen zij zulks niet, dan zou men van onze zijde dit punt opgeven, en bijaldien *Frankrijk* verlangde, dat, zoo *Spanje*, na verloop van het 30-jarig bestand, voor *Catalonië* getroffen, dit bestand weigerde te laten voortduren, wij verplicht zouden zijn om met *Frankrijk* gezamenlijk de wapenen weder op te vatten, zoo zou men tegen dat verlangen dezelfde gronden doen gelden, die *Frankrijk* tegen ons gebruikt had, toen wij bij het traktaat van 1644 er te vergeefs op hadden aangedrongen om *Frankrijks* goedkeuring op het 9de artikel te bekomen [2].

Advies van *Utrecht*. Meer dan eene der andere Provinciën was het met *Holland* niet eens. Zoo werd door de Heeren van *Utrecht* de handelwijze goedgekeurd van den Gevolmachtigde uit hare Provincie, den Heer VAN NEDERHORST, die de artikelen niet mede onderteekend had [3].

---

[1] Het 6de artikel van dat traktaat bepaalt, dat de oorlog in de Zuidelijke *Nederlanden* zou voortgezet worden tot de geheele uitdrijving der Spanjaarden uit die *Nederlanden*, zonder dat intusschen Zijne Majesteit of de Staten anders dan gezamenlijk over vrede, bestand of wapenstilstand mochten handelen, en voorts dat men, in geval na gesloten vrede de Koning van *Spanje*, de Keizer of een ander Vorst uit het Huis van *Oostenrijk* eenen van beiden aanrandde, evenzeer gezamenlijk breken en weder gezamenlijk vrede sluiten zou. De artikelen 9 en 10 zijn slechts herhalingen van het 6de. Op de geheele uitdrijving stonden de Franschen zelven thans niet meer (zie hierboven, bl. 702): anders toch zouden zij er naar gestreefd hebben, dat de Zuidelijke Nederlanden een zelfstandige Staat, ook van *Frankrijk* onafhankelijk, werden.

[2] Zie hierboven, bl. 455, 456. *Hollands* advies zie men bij AITSEMA, *Verhael v. d. Nederl. Vreedehand.* II, p. 254—259.

[3] AITSEMA, t. a. pl. II, 283. Den 18 Januari leverden de Gedeputeerden van *Utrecht* een rekest over van de predikanten in de stad van dien naam, strekkende tot invoering der Gereformeerde Religie overal waar der Staten soevereiniteit of reeds gold of later zou gelden (*Resol. Stat.-Gen.* 18 Jan. 1647).

Deze Heer gaf, in een den 21sten Januari overgelegd geschrift, rekenschap van die onthouding. Hij had gemeend, verklaarde hij, dat men, alvorens te teekenen, den uitslag van der Staten nadere beraadslaging had behooren af te wachten, ten eerste over de zaak van het Overkwartier van *Gelderland*, en ten tweede op het stuk van de soevereiniteit over de Meierij van *den Bosch* en het platte land van andere steden, welke soevereiniteit, meende hij, door geene inwilligingen aan de geestelijke macht beperkt mocht worden. Nog op een paar andere punten, hoezeer naar zijn eigen oordeel van niet groot gewicht, hadden de Gevolmachtigden, zijns bedunkens, zonder naderen last, niet mogen toegeven. Eindelijk was hij van gevoelen, dat men aan het dringend aanzoek der Franschen gehoor had moeten geven, en niet zoo haastig tot de onderteekening had moeten overgaan [1]. 1644—1648.

De Heeren van *Zeeland* sloegen een hooger toon aan. Met het oog op het *temperament*, hetwelk ten behoeve van de Katholieke belangen in de *Meierij* en elders scheen te zullen worden toegestaan, betuigden zij, in de Gereformeerde Religie, als de zaligmakende waarheid Gods, die men in weerwil van menschelijke bedenkingen tegen alle secten en bepaaldelijk tegen het Roomsche bijgeloof behoorde te handhaven, de ziel te erkennen van dezen Staat, den grondslag dezer bloeiende Republiek en den voornaamsten, ja, eenigen band der Provinciën. Deze Religie begon men thans, blijkens dat *temperament*, minder te tellen, en alzoo zou de Republiek ondermijnd, de band der Unie losgemaakt, in één woord, Gods zegen verbeurd worden. Daartoe derhalve konden zij hunne toestemming niet geven, en zij achtten het niet ongerijmd de mogelijkheid te stellen, dat de Koning van *Spanje* in de zeven Provinciën dezelfde beschikking over de Religie aan zich voorbehield, als hij nu door de toegefelijkheid onzer Gevolmachtigden in de *Meierij* zou erlangen: als de gelegenheid schoon stond, zou hij wel een voorwendsel hebben om zulk eene beschikking te doen gelden. Inderdaad, met welk eenen glimp kon men den Katholieken in onze Provinciën onthouden, wat men hun in de *Meierij* toestond? — En zouden wij in ijver voor den godsdienst zoozeer achterstaan bij de Spanjaarden, die, in weerwil van hunne groote begeerte naar den vrede en in hunnen benauwden toestand, toch het sluiten van dien vrede van het behoud van de uitoefening van hunne Religie lieten afhangen, terwijl wij na al onze overwinningen schroomden, den oorlog vol te houden, als den eisch van onzen godsdienst niet voldaan werd? Zoo zouden wij, terwijl men zoo bezorgd geweest was om de eer en luister van onzen Staat te *Munster* in rang en titels tegenover de Mogendheden op te houden, daar waar het de eer van God Almachtig, het goed recht van onze Christelijke belijdenis en de vertroosting onzer geloofsverwanten gold, voor het oog der wereld, inwilligingen Advies van *Zeeland*.

[1] AITSEMA, *Verhael enz.* bl. 259—263. De Heer NEDERHORST was met SERVIEN op een zeer vertrouwelijken voet: aan hem rekende *Frankrijk* alles wat men wenschen mocht, verplicht te zijn (zie *Archiv. de la Mais. d'Or.* t. a. pl. p. 183, 211).

1644— 1648. doen, die de tachtigjarige oorlog, in plaats van haar met een roemrijken uitslag te kroonen, voor de Spanjaarden met dezen triomf zouden doen eindigen, dat zij onzen Staat tot eene handeling, in strijd met zijn beginsel, genoopt hadden. — Ten slotte gaven de Heeren van *Zeeland* te kennen, niet te duchten, dat de Spaanschen werkelijk den vrede zouden willen verbeuren, zoo wij hun op dat punt niet toegaven: hunne volharding was slechts het gevolg van onze hun gebleken flauwheid, en toonden wij ons standvastig, dan zouden zij wel toegeven [1].

En bij dit advies, den 21sten Januari ingediend, lieten zij het niet. Den 29sten verlangden zij, dat er een maatregel genomen zou worden om te verhoeden, dat het ruchtbaar werd, dat men dergelijke inwilligingen op het stuk van den godsdienst werkelijk in bedenking nam. Die maatregel zou hierin bestaan, dat men onzen Gevolmachtigden aanschreef, den Spaanschen in klare bewoordingen te betuigen, dat er geen kans ter wereld was, dat Hun Hoog Mogenden iets hoegenaamd zouden willen prijs geven van de volle soevereiniteit over de *Meierij*, zoo in het Geestelijke als in het Tijdelijke. — Bij deze gelegenheid herinnerden de Heeren Zeeuwen, dat zij in het artikel betrekkelijk *West-Indië* en *Brazilië* geene wijziging, en in dat betreffende den voet der belasting van de Schelde en de Vlaamsche havens geene toegefelijkheid konden toelaten. Zonder voldoening op deze drie punten, en op elk derzelven in het bijzonder, konden zij nimmer hunne stem tot een verdrag met *Spanje* geven [2].

De Gedeputeerden van *Stad en Landen* verklaarden mede, dat de beslissing van het verschil over den godsdienst in de *Meierij* niet moest worden uitgesteld, maar vóór het sluiten van het traktaat afgedaan; dat de beschikking over het Geestelijke onzen Staat onvoorwaardelijk toekwam, en dat men de erkentenis van dit recht van de Spaanschen moest vorderen, al kwame het geheele vredewerk daarop af te stuiten. Ook wilden zij geen traktaat gesloten zien, wanneer de consolidatie van het Overkwartier van *Gelderland* niet werd verkregen, of aan de Spanjaarden niet werd ontzegd, niet alleen al de plaatsen te bezoeken, die wij in *Brazilië* bezaten of de Portugeezen ons aldaar ontnomen hadden, maar ook die, welke de Portugeezen daar hadden blijven bezitten. Ook zagen de Heeren van *Groningen* er niet tegen op, dat de oorlog voortduurde, wanneer zulks kon strekken om, onder aansluiting aan *Zweden*, de volkomen herstelling van den Keurvorst van de *Palts* en in het algemeen van de »Kerke Gods" over geheel *Duitschland* te verkrijgen [3].

Advies van *Stad en Landen*.

De zaak van de consolidatie van *Gelderlands* Overkwartier, door andere Provinciën voorgestaan, werd voorwaar door de Heeren van *Gelderland* zelf niet zonder ernst bepleit. Werd het Overkwartier niet met de drie andere Kwartieren *geconsolideerd*, dat is, op nieuw als een onscheidbaar deel vereenigd, dan zou aan de Provincie meer ongelijks

Eisch van *Gelderland*.

[1] AITSEMA, *Verhael enz.* II, p. 263—272.

[2] AITSEMA, *Verhael enz.* bl. 272—274.

[3] AITSEMA, *Verhael enz.* bl. 274—278.

geschieden, dan aan andere, die zich ook eenig deel ontrukt gezien hebbende, door de wapenen der Vereenigde Nederlanden weder in haar geheel waren gebracht: dat had hunne Provincie, die als grens gedurig aan het moorden, branden en plunderen was blootgesteld geweest, van hare bondgenooten waarlijk niet verdiend. — Dit, reeds vroeger door hen verklaard [1], herhaalden zij den 12den Februari, tegelijk hun advies vernieuwende, dat in de *Meierij* geen temperament toegestaan, en met den Franschen Gezant een nieuw verdrag van *guarantie* moest worden beraamd. Ten aanzien van *Brazilië* en de behartiging van de belangen der geloofsgenooten in *Duitschland* waren de Heeren van *Gelderland* van hetzelfde gevoelen, als door *Zeeland* en *Stad en Landen* was geuit. — Gecommitteerden werden benoemd om op deze punten met de Heeren van *Gelderland* in conferentie te treden [2]. 1644—1648

Den 19den Februari dienden de Heeren van *Holland*, gehoord hebbende het verslag van eenige der Gevolmachtigden uit *Munster* overgekomen, het advies in van de Staten hunner Provincie op de te *Munster* geteekende artikelen. Bij dit advies verklaarden Hun Edel Groot Mogenden, dat de Gevolmachtigden in alles hunne Instructie waren nagekomen, ja in verscheiden opzichten meer hadden bedongen, dan de Instructie medebracht. Daar echter eenige Provinciën meenden, dat op het stuk van den godsdienst in de *Meierij*, van de belangen der West-Indische Compagnie in *Brazilië*, van *Zeeland* ten aanzien van de Vlaamsche havens, en van *Gelderland* in de zaak van het Overkwartier, niet aan den eisch der Instructie was voldaan, zoo traden zij in eene beschouwing over al deze punten. Ten aanzien van het eerste punt was van de Instructie in geenen deele afgeweken: immers was bedongen, dat de *Meierij* en de andere plaatsen, van welke hier sprake was, in het bezit van Hun Hoog Mogenden zouden blijven met gelijk recht van soevereiniteit, als waarmede zij de Provinciën der Vereenigde *Nederlanden* in bezit hadden: de bepaling dat zes maanden na de voltrekking van den vrede omtrent het verlangen der Spaanschen betreffende de katholieke belangen aldaar een besluit zou worden genomen, was door de Gevolmachtigden niet toegestaan, maar de beslissing aan Hun Hoog Mogenden gelaten, die bijgevolg in hun oordeel volkomen vrij bleven. Ook de gewraakte inlasschingen in het artikel betreffende *Brazilië* streden, wel begrepen, niet met de Instructie, ja, strekten veeleer tot ons voor-, dan tot ons nadeel [3]. Wat de gelijkmaking van

Advies van *Holland* op de geteekende artikelen.

[1] Zie hierboven, bl. 697.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 15 Febr. 1647. AITSEMA, *Verhael enz.* bl. 278, 279, 283—287.

[3] Bij een nader advies, gedagteekend 23 Maart, herinnerde *Zeeland*, dat de Spaanschen onze soevereiniteit alleen erkend hadden onder beding van het »temperament en expedient" ten opzichte van het Geestelijke te vinden. Ook ten aanzien de afkeuring van elke verandering in het artikel over *Brazilië* volhardden die van *Zeeland* bij dat advies, en wel zoo nadrukkelijk, dat zij verklaarden, bijaldien de artikels over *Oost-* en *West-Indië* niet naar hunnen zin gesteld werden, tot geene conclusie van een traktaat van vrede te kunnen verstaan (AITSEMA, *Verh. enz.* bl. 301—309).

1644—1648. de belasting der Vlaamsche havens met die op de *Schelde* ingevorderd aanging, zoo achtte *Holland* het raadzaamst, de onderhandeling daarover uit te stellen tot na het sluiten van den vrede. Die gelijkmaking was noodig voor onzen handel; maar, vooral nu *Duinkerken* niet meer Spaansch was, zou het handelsbelang medebrengen, in overeenstemming met de hooge of lage belasting der naburen, de taxen van de *Schelde* telkens te verhoogen of te verlagen: was nu die taxe in het traktaat ingelascht, zoo zou zij onveranderlijk zijn, hetgeen tot ondienst van dezen Staat en tot den ondergang van onzen handel op *Brabant*, *Vlaanderen* en andere nabijgelegen landen zou strekken. Ten laatste had de Instructie duidelijk ingehouden, dat men op de consolidatie van het Overkwartier niet tot brekens toe zou aandringen. En die eisch was dan ook niet billijk: immers, stonden de Spaanschen aan ons af, wat hun nog niet was afgenomen, met hoeveel meer stoutheid zouden de Franschen dan van hen den afstand van sommige plaatsen vorderen. Verre derhalve daarvan daan, dat de Gevolmachtigden hunne Instructie hadden overschreden, weken veeleer de Provinciën, die thans met zulke eischen voor den dag kwamen, van de Instructie af. Wees men op den band der Unie, als welke de handhaving der Religie vorderde, zoo meenden die van *Holland*, dat de bepaling der Unie te verstaan was van hen, die begeerd hadden en alsnog begeerden onder de Unie te staan; maar niet van dezulken, die wel hadden getoond, niet te begeeren, dat hun die weldaad werd opgedrongen. Wat, eindelijk de hereeniging van het Overkwartier van *Gelderland* aanging, zij achtten haar wel eene zaak, die onzen Staat »niet kwalijk zou gelijken"; doch dat zulk eene reden genoegzaam zou zijn om deswegens de oorlog voort te zetten, konden zij niet bevroeden [1].

Na de mededeeling van dit advies deden de Gedeputeerden van *Gelderland* eenig ongenoegen blijken: de Provinciën buiten *Holland* hadden nog geen kennis kunnen nemen van het verslag der Gevolmachtigden, op hetwelk het advies gegrond was; dus verzochten zij, dat de verklaringen van *Holland* uit de notulen gelaten zouden worden, totdat de andere Provinciën de te *Munster* onderteekende artikelen onderzocht zouden hebben, en voorts begeerden zij, dat de Provinciën haar oordeel over de consolidatie van het Overkwartier zouden opschorten tot na bekomen tegenbericht van de Staten van *Gelderland* [2].

Den 1sten Maart werd, in plaats van zulk tegenbericht, bij Hun Hoog Mogenden een geschrift ontvangen, waarbij de Heeren van *Gelderland*, steeds begeerende dat het uiterste werd gedaan om de consolidatie onvoorwaardelijk te verkrijgen, ten slotte voorsloegen, eenige andere plaatsen van de *Meierij* of van het Land van *Overmaas* in ruil daarvoor den vijand aan te bieden [3].

Uit de medegedeelde vertoogen van de Provinciën bleek ten duidelijkste, dat men nog

[1] AITSEMA, *Verhael enz.* II, bl. 289—295.

[2] AITSEMA, t. a. pl. bl. 287, 288.

[3] AITSEMA, t. a. pl. bl. 295—299.

verre af was van die eenstemmigheid, welke vereischt scheen vóór men den Gevolmachtigden gelasten kon, het vredewerk voort te zetten. Maar, overtuigd, dat de meerderheid in de Provinciën mede geneigd was om tot het einde van den oorlog te komen, en den langen weg der besluiten, van de Staten-Generaal door de Provinciale Vergadering heen naar de Staten-Generaal terug, willende afsnijden, verzocht *Holland*, reeds in de eerste helft van Februari (1647), al de andere Provinciën, dat in den tegenwoordigen staat van zaken eene algemeene Vergadering der Staten van alle Gewesten te *'s Gravenhage* bepaald zou worden [1]. 1644—1648.

Zoo lang de Prins in leven bleef, had *Holland* een krachtigen steun. De Prins toch en zijne gemalin waren sterk voor den vrede evenzeer als zij van de onverzettelijkheid van *Holland* ten volle overtuigd waren, en bleef Zijne Hoogheid daarbij ziekelijk, zoo zou er wel niet krachtdadig werk gemaakt kunnen worden van een nieuwen veldtocht, die anders de staatkunde van *Frankrijk* zou hebben kunnen dienen. — Doch deze gunstige omstandigheid zou den voorstanders van den vrede spoedig ontvallen. De Prins werd al zwakker en zwakker. Tegen het einde van Januari, 1647, schreef hij zich geen vierendeeljaars levens meer toe. Dit gaf hij den predikant JOHANNES GOETHALS te kennen, toen deze hem op den 29sten dier maand bij gelegenheid van zijnen 63sten verjaardag begroette [2]. Den 4den Maart in den namiddag werd de Prins door eene zware koorts aangetast [3]. In den nacht tusschen den 10den en 11den verhief zich de koorts zoo hevig, dat het, volgens het oordeel der geneesheeren [4], te verwachten was, dat de Vorst bij het afgaan dier koorts wel zou sterven. Dien dag bracht hem de President der week (de Heer RIPPERDA) een bezoek, en gaf aan de Staten verslag, hoe zwak hij hem gevonden had. Toen hij was aange- Ziekte en dood van Prins FREDERIK HENDRIK.

---

[1] *Resol. Holl.* 8 Febr. 1647. *Resol. Stat.-Gen.* 12 Febr. 1647.

[2] GOETHALS, predikant te *Delft*, had te velde dienst gedaan (*Resol. Stat.-Gen.* 12 Jan. 1647). Hij was ten hove aangenaam boven de Haagsche predikanten (AITSEMA, III, bl. 158). Hij werd dan ook verzocht om, gedurende 's Prinsen ziekte, in de kamer van Zijne Hoogheid, predikatiën te houden. Dit echter ging de eer der Haagsche predikanten te na, en zij wisten het te beletten. GOETHALS heeft evenwel den Prins in zijne laatste oogenblikken bijgestaan. Onder de woorden, die hij van den Vorst op zijn sterfbed vermeldt, is het volgende opmerkenswaardig. De predikant had de woorden van den Psalm aangehaald: »gelijk een vader zich ontfermt over zijnen zoon, alzoo ontfermt zich de Heer over degenen, die Hem vreezen." Hierop zeide de Prins met eene zachte, maar zeer aandoenlijke stem: »De ontfermingen eens vaders over zijnen zoon zijn zeer groot. Waar is mijn zoon?" En dadelijk moest Prins WILLEM binnenkomen.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 6 Maart, 1647.

[4] De Heer LUMMERUM, lijfarts van den Hertog DE LONGUEVILLE, bevond zich in *den Haag* en stond op zijn vertrek. Op verzoek der Staten, wien 's Prinsen verlangen, daartoe strekkende, bekend was, bleef hij tot na het overlijden (*Resol. Stat.-Gen.* 11 Maart, 1647).

1644—1648. diend, had Zijne Hoogheid hem verzocht te naderen en Hun Hoog Mogenden aan te zeggen, dat hij van God Almachtig de voortduring van Zijnen genadigen zegen over hunne regeering wenschte. De getrouwe diensten, door hem den lande bewezen, zouden, hoopte hij, Hun Hoog Mogenden aangenaam wezen, weshalve hij hun zijn Huis, vrouw en kinderen aanbeval. Op dit bericht besloten de Staten, dat twee Heeren uit elke Provincie [1] met den Griffier zich bij den Vorst zouden vervoegen om hem hunne groote droefenis te betuigen wegens zijne zwakheid, en te vernemen, of er nog iets zijn mocht, dat hij hun zou gelieven voor te dragen of aan te bevelen. Op deze vraag sprak Zijne Hoogheid met zulk eene zwakke stem, dat de predikant GOETHALS zijn antwoord aan de Heeren moest overbrengen. Dit antwoord hield in, dat hij Hun Hoog Mogenden ten hoogste dankte voor de eer, hem in dezen aangedaan. Hij wenschte den Staat dezer Landen alle heil en voorspoed, en verklaarde, dat hij altijd zorg had gedragen voor de welvaart van het Land en den welstand van Gods Kerk, waarvoor hij zijn leven dikmaals had gewaagd en besteed [2]. Thans was zijn einde nabij, en voor het laatst verzocht hij Hun Hoog Mogenden hetzelfde wat hij den Heer RIPPERDA reeds gezegd had. De Heer van MEINDERSWIJK [3], door de Prinses verzocht het kort te maken, antwoordde, dat Hun Hoog Mogenden niet zouden nalaten aan zijn Huis, Mevrouw de Prinses en Zijner Hoogheids kinderen, met alle toegenegenheid, te toonen, hoe aangenaam hun zijne trouwe diensten en voorzorg waren, aan deze Landen bewezen [4]. Ook de Raadpensionaris van *Holland* bevond zich bij dit afscheid. Hij was verzocht binnen te komen uit de antichambre, werwaarts hij zich met de Staten van *Holland* op het bericht van 's Prinsen toestand begeven had. Van daar in hunne gewone vergaderplaats teruggekeerd, overwogen Hun Edel Groot Mogenden »met droefheid en ontsteltenis wat was voorgevallen, en namen 's Prinsen laatste woorden met toegenegenheid aan" [5].

---

[1] Uit elk der Provinciën *Utrecht*, *Friesland* en *Stad en Landen* was evenwel slechts één Gedeputeerde ter vergadering aanwezig.

[2] De predikant GOETHALS had hem dikwijls genoeg voorgehouden, hoe hij zijn leven vaak niet ontzien had. Zie zijne toespraken bij AITSEMA, III, bl. 158—172. In de resoluties der Staten-Generaal is geen aanteekening gehouden, dat de predikant uit 's Prinsen naam handhaving had aanbevolen der »Gereformeerde Christelijke religie, gelijk zij hedendaags in de openbare kerken geleerd en geoefend werd" (zie AITSEMA, p. 168). Ook de Fransche Gezant hield het er voor, dat dit een toevoegsel was van den predikant, aangezien, zegt hij, »die goede Prins in zijn leven niet van de grootste ijveraars voor den godsdienst geweest was" (*Archiv. de la Mais. d'Or.* t. a. pl. bl. 191).

[3] In het begin van Februari was deze Heer met MATHENESSE, DE KNUYT en CLANT uit *Munster* vertrokken. RIPPERDA was reeds een paar dagen vroeger van daar afgereisd.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 11 Maart, 1647.

[5] *Resol. Holl.* 11 Maart, 1647.

Drie dagen later, op Donderdag den 14[den] Maart, was het eerste dat de President RIPPERDA aan de Staten-Generaal bekend maakte, het bericht, dat het »God Almachtig beliefd had, dien morgen tusschen vier en vijf uren Zijne Hoogheid uit dezen jammerdale in Zijn eeuwig Rijk te halen." Diensvolgens gaf hij in bedenking, of »het niet noodig zou zijn, order te stellen op de verzekering van den Staat des Lands, de bewaring van de ware Religie en het beleid over de militie in dienst van dezen Staat." Hierop werd voorgelezen, ten eerste, het besluit van 22 April, 1633, waarbij de »survivance" van het Kapitein- en Admiraal-Generaalschap over het krijgsvolk te water en te land was opgedragen aan Prins WILLEM [1]; ten tweede, een besluit van 29 Mei, 1637, waarbij op dezen Prins commissie verstrekt was om, wanneer zijn vader overleden zou zijn, die betrekking dadelijk te aanvaarden; ten derde, een besluit van 30 Mei, 1646, waarbij deze commissie den Prins door Gedeputeerden uit al de Zeven Provinciën was overhandigd, en ten vierde, de formulieren der eeden, door Prins FREDERIK HENDRIK den 24sten April, 1625, te *Waalwijk* bij de aanvaarding van het Kapitein- en Admiraal-Generaalschap gedaan. Op die formulieren zou Prins WILLEM den eed doen: slechts werden zij gewijzigd door de inlassching der woorden: »alsook op de Instructie gemaakt of te maken." — De leden der Vergadering, welke gecommitteerd werden om den jongen Vorst en den leden van het Vorstelijk gezin de deelneming der Staten-Generaal in hunne droefheid te betuigen, moesten den Prins tevens verzoeken, om anderhalf uur later (des avonds te half zes) in de Vergadering te verschijnen, ten einde den eed te doen. — Intusschen legden de Gedeputeerden van *Gelderland* en *Zeeland* verklaringen af, waarbij zij het recht hunner Provincie om de thans door de Generaliteit aan Zijne Hoogheid verleende waardigheid aan den Prins op te dragen, handhaafden. De Heeren van *Gelderland* gaven dit te kennen door te zeggen, dat zij in het voorstel bewilligden »volgens de provinciale resolutiën vóórdezen door hunne Principalen op deze zaak genomen." Die van *Zeeland* lieten aanteekenen, dat zij van wege hunne Principalen, terwijl zij de besluiten van 22 April, 1633, en van 29 Mei, 1637, onbelet en bijgevolg ter eener zoowel als ter anderer zijde ongeprejudicieerd lieten, aan Zijne Hoogheid bij dezen het Kapiteinschap van de Zee opdroegen, en dat daarvoor aan Zijne Hoogheid commissie, gesteld op den dag van heden, verleend zou worden [2]. — *Friesland* en *Stad en Landen*, welke Provinciën een anderen Vorst tot Stadhouder hadden, bewilligden in het voorstel »niet dan op het welbehagen hunner Principalen." — De jonge Prins verscheen ter bestemder ure en deed de gevorderde eeden in handen van den President van Hun Hoog Mogenden [3].

1644—1648.

De jonge Prins als Kapitein- en Admiraal-Generaal beëedigd.

[1] Zie hierboven, D. III, St. IV, bl. 699.

[2] *Holland* behoefde thans niets dergelijks te betuigen, omdat deze Provincie in 1633 de eenige was geweest, die de survivance Staatsgewijze aan den jongen Prins had opgedragen (AITSEMA, bl. 173).

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 14 Maart, 1647. *Resol. Holl.* 14 Maart, 1647.

1644—1648. Den volgenden dag besloten de Staten van *Holland* den Prins het Stadhouderschap hunner Provincie op te dragen, met dien verstande dat, alvorens de commissie tot dat ambt uit te vaardigen, zou worden nagezien, of en, zoo ja, welke Instructie de vorige Prins van *Oranje* daartoe gehad had. Ook moest bij die opdracht, volgens vroeger besluit gemeenschappelijk met *Zeeland* gehandeld worden [1]. Doch dit gaf eenige moeilijkheid, daar *Noord-Holland* bij de plechtigheid van het afnemen van den eed, niet verkoos aan *Zeeland* den voorrang af te staan [2]. Den 20sten Maart droegen dezelfde Staten aan eenige Gecommitteerden uit hun midden den last op, om den Prins in te lichten aangaande de tegenwoordige gesteldheid van den Staat. De Gecommitteerden deden zulks en gewaagden in het bijzonder van de ongelegenheid van de financiën der Provincie, en dat wel in verband met den vredehandel te *Munster*. Zijne Hoogheid, dit bericht brachten zij in de Vergadering terug, verklaarde zich volvaardig om de bedoeling van Hun Edel Groot Mogenden ten aanzien van de bevordering van den vrede te ondersteunen [3].

Deze woorden van den jongen Prins waren, zulks bleek spoedig, meer ingegeven door de welwillende stemming van het oogenblik, dan overeenkomstig eene oprechte gezindheid gesproken.

Hij toont dadelijk in nauwe verstandhouding met den Franschen Gezant te werk te willen gaan.

De Aartshertog LEOPOLD van *Oostenrijk* was tot Landvoogd der Spaansche Nederlanden aangesteld. Om uit *Duitschland* in *Brabant* te komen, had hij een paspoort van onze Regeering noodig. Dit werd derhalve door den Keizerlijken Ambassadeur te *Munster* voor hem aangevraagd. De jonge Prins moest in deze zaak gekend worden, daar hij, nadat de Staten het verzoek hadden toegestaan, het stuk moest onderteekenen. Bij gelegenheid nu van het rouwbeklag van de Gedeputeerden van de Staten van *Holland*, aan Zijne Hoogheid gedaan, gaf hij den Raadpensionaris CATS te kennen, dat de President der Staten-Generaal hem het ingekomen verzoek betreffende dat paspoort had medegedeeld: maar, zeide hij, hij verlangde het gevoelen der Staten van *Holland* te weten, daar hij ongaarne eenig advies zou willen geven, met het gevoelen van Hun Edel Groot Mogenden in strijd. Hierop besloten de Staten van *Holland*, dat voor zooverre hen betrof, het paspoort zou verleend worden. En desniettegenstaande adviseerde de Prins aan de Staten-Generaal, dat men, alvorens het paspoort te verleenen, eerst het gevoelen van den buitengewonen Franschen Gezant daarop moest vernemen. Dus toonde de Prins wel, dat het hem ernst was geweest, toen hij aan de vertegenwoordigers van

[1] Zie hierboven, D. III, St. IV, bl. 557. [2] AITSEMA, III, bl. 174.

[3] *Resol. Holl.* 15, 20, 21, 29 Maart, 1647. Er waren er in de Vergadering van *Holland* geweest, die de Stadhouderlijke waardigheid slechts dan hadden willen verleenen, als de Prins gerustste llende verzekeringen aangaande zijne geneigdheid tot den vrede gaf (*Archiv. de la Mais. d'Or.* p. 199).

Frankrijk betuigde, dat hij zich onderschikken wilde aan de inzichten der Fransche Kroon. Hem was te verstaan gegeven, dat hij van die Kroon zijne grootheid verwachten mocht [1]. Hoe dit zij, zoo eenig advies met *Hollands* gevoelen in strijd kon zijn, was het dat. Die vertrouwelijkheid toch met den Heer SERVIEN moest dier Provincie even onaangenaam zijn, als het haar mishagen moest, dat een besluit, onvoorwaardelijk door haar genomen, van het oordeel van dien Ambassadeur afhankelijk werd gesteld. SERVIEN, van de zaak verwittigd, toonde al het gewicht der mededeeling te gevoelen. Hij betuigde deswegens zijnen dank, en verklaarde ze op te nemen als een blijk van groot vertrouwen. En, alsnu geraadpleegd, kon hij niet nalaten te herinneren, dat de Aartshertog in de *Nederlanden* het krijgsbevel op zich ging nemen tegen *Frankrijk* en onzen Staat: aan welke vermoedens zou derhalve het toestaan van het paspoort voet geven? Hij zou over de zaak zijn Hof raadplegen. — Zie hier dus, ten gevolge van den stap van den Prins, *Frankrijk* in de gelegenheid gesteld om eene handeling van wellevendheid en vredelievenden zin, door onzen Staat aan *Spanje* en den Keizer bewezen, te beletten. En werkelijk werd het paspoort ten slotte alleen voor de bagaadje van den Aartshertog toegestaan [2].

1644—1648.

De Fransche Gezant baarde den voorstanders van den vrede grooter moeite, dan het verschil van inzicht en het bijzonder belang van een paar Provinciën. In *Frankrijks* macht stond het, zoo deze Mogendheid zelve geenen vrede met *Spanje* verkoos te sluiten, onzen vrede tegen te houden, en zij gebruikte de Republiek der Vereenigde Nederlanden als een middel om *Spanje* te dreigen. Bleef *Frankrijk* sterk door zijn bondgenootschap met haar, en verbond zij zich om, zoodra *Spanje* later weêrwraak poogde te nemen, *Frankrijk* ter zijde te staan en alzoo die weêrwraak te verijdelen, dan was er, oordeelden de Franschen, niets dat zij niet van *Spanje* konden afdwingen. Door een nieuw verdrag wilde SERVIEN de Republiek verbinden om *Frankrijk* zijne veroveringen op elk gebied te waarborgen. Een paar Provinciën waren van gevoelen, dat men hem hierin te wille moest zijn; maar *Holland* had er zich tegen verklaard. — Hoe dacht de jonge Prins over deze zaak? Hij was niet ingenomen met het denkbeeld om een nieuw verdrag van onderlinge verwaarborging met *Frankrijk* te sluiten; doch dit was geenszins een bewijs, dat hij het met *Holland* eens was [3]: integendeel, zoo zeer wenschte hij de voortzetting van den oorlog, dat hij niet verdragen kon, dat

[1] *Archiv. de la Mais. d'Or.* t. a. pl. p. 180.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 15, 16, 17, 18 Maart; 22 Mei, 1647. *Resol. Holl.* 16 Maart, 1647. AITSEMA, p. 173.

[3] Een oogenblik had de Gezant van *Frankrijk* kunnen meenen, dat de Prins aan den Franschen invloed ontsnapt was. Het was, toen hij, in plaats van dien Ambassadeur in te halen, zich buiten *den Haag* begeven had. Werkelijk was de Gezant hier gevoelig over (*Archiv. de la Mais. d'Or.* p. 180).

1644—1648. men hem van vrede sprak [1]. De reden van zijn tegenzin tegen zulk een verdrag was dan ook, dat hij vreesde, dat *Frankrijk*, na de Staten tot het aangaan van het verdrag overgehaald te hebben, meenen zou genoeg te hebben verkregen en met *Spanje* vrede zou sluiten: zoo zou de oorlog, die hij boven al voortgezet wenschte te zien, te spoedig naar zijnen zin geëindigd zijn. Ook kon hij verwachten, dat de Staten, na zulk een verdrag al te gerust, slechts een klein leger op de been zouden houden, terwijl zijne eerzucht en groote voornemens hem deden verlangen aan het hoofd van een ontzagwekkende krijgsmacht te staan [2]. De Fransche Gezant deed zijn best om hem tot andere gedachten te brengen en hem te bewegen het tot stand komen van een verdrag van *guarantie* niet langer tegen te werken. Daartoe bezigde hij de mededeeling, dat de Heer van HEEMSTEDE en DE KNUYT er op uit waren, een verbond tusschen *Frankrijk*, *Spanje* en de Vereenigde Nederlanden tot stand te brengen, hetwelk alle onrust aan deze Republiek zou benemen, zoodat zij zonder noemenswaardige armée op hare lauweren zou kunnen rusten [3]. Deze redenen hadden op den Prins niet zoo veel invloed, als SERVIEN wel meende [4].

Frankrijk wil de *ligue guarantie* doordrijven.

Op het sluiten dier *ligue guarantie* hadden de Franschen hunne zinnen gezet. Sloten zij die, dan konden zij zich getroosten, dat de onzen reeds zóó ver met de Spaanschen overeengekomen waren. Dit bleek uit den toon hunner Gevolmachtigden te *Munster:* wanneer de onzen, zulks gaven zij te kennen, nu slechts de zaak, welke SERVIEN was gaan behartigen, in de hand wilden werken, dan zou men de onderteekening der artikelen over het hoofd zien. Maar toen het alreede uit de gezindheid van *Holland* begon te blijken, dat SERVIEN niet zou slagen, stond het bij den Franschen vast den oorlog met *Spanje* voort te zetten. Nauwelijks was de maand Januari ten einde, of de Hertog DE LONGUEVILLE verklaarde aan den Venetiaanschen Gezant te *Munster*, dat, zoo *Frankrijk* te *'s Gravenhage* die *ligue* niet kon sluiten, zij de handhaving van *Portugal* tegen *Spanje* als een nieuwen eisch zouden opwerpen, welk punt zij anders zouden hebben laten rusten.

SERVIEN liet evenwel niets onbeproefd om in den boezem der Republiek tegenstand tegen *Hollands* staatkunde te verwekken. Niet te vergeefs, zoo oordeelden onze Gevolmachtigden, had die Graaf op zijne reize naar *den Haag* de stad *Arnhem* aangedaan: aan zijn bezoek aldaar weet men den aandrang der Staten van *Gelderland* op de consolidatie van het Overkwartier. Ook in den ijver der Gereformeerden tegen het temperament in de *Meierij* en elders, en in de heftige vertoogen van den Hoogleeraar VOETIUS te *Utrecht*, die zich uitliet, dat men met die haast om vrede te sluiten beide de Religie en den Staat in gevaar bracht, vond SERVIEN eenen bondgenoot, eene om-

---

[1] *Archiv. de la Mais. d'Or.* t. a. pl. p. 193.
[2] *Archiv. de la Mais. d'Or.* p. 181.
[3] *Archiv.* p. 187, 201, 202.
[4] *Archiv.*, p. 194, 201.

standigheid, die ten minste zooveel uitwerkte, dat, nu de ijverige Gereformeerden het tijdelijk belang van *Frankrijk* in de hand werkten, de Franschen ditmaal de Roomsch-Katholieke belangen in ons land niet konden voorspreken. 1644—1648.

Onder de handelingen, die de strekking hadden te toonen, dat men zich door de onderteekende artikelen in zijne vrijheid om zich gewapenderhand tegen *Spanje* te laten gelden, niet gebonden achtte, behoort ook het besluit, door de Staten-Generaal, onder protest van *Holland*, genomen, om de jurisdictie der Vereenigde Provinciën in het Land van *Overmaas*, waar zij sedert 1645 nog niet uitgeoefend werd, van nu aan uit te oefenen. Hier was het de vraag, of men deze verordening ook zou uitbreiden over *Dalem:* dit plaatsje toch was door de onzen ontmanteld en verlaten, en daarna hadden eenige soldaten van den vijand de kerk aldaar bezet. De vraag werd bij dat besluit in dien zin beantwoord, dat men *Dalem* met krijgsvolk zou innemen: zoo doende begreep men, bij de onderhandeling te *Munster* het recht der Generaliteit te beter te kunnen volhouden [1].

Men mag vermoeden, dat de Heer VAN MEINDERSWIJK, voor zijn persoon, eenstemmig dacht met de vertegenwoordigers van *Holland* en de meerderheid zijner ambtgenooten, en dat hij derhalve bij zijn bezoek, in de maand Februari, aan den Gelderschen Landdag gebracht, de Staten van *Gelderland* gunstig voor den vrede zal hebben trachten te stemmen. — Is dit het geval geweest, dan heeft zijn invloed weinig bij de Staten zijner Provincie gegolden [2]. Althans den 23sten Februari herhaalden de gewone en buitengewone Gedeputeerden van *Gelderland* hun verzoek, den 12den gedaan, dat door Gecommitteerden van Hun Hoog Mogenden een ontwerp van *ligue guarantie* gesteld mocht worden [3].

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 15 Febr. 1647. AITZEMA, *Saken van Staet en Oorlogh*, III, bl. 156. De Aartsbisschop van *Kamerijk* kwam den 4den Februari te *Munster* bij onze Gevolmachtigden klagen, dat, zooals hem uit een brief van CASTEL RODRIGO gebleken was, aan het garnizoen te *Maastricht* een bevel, geteekend NEDERHORST, was gezonden om *Dalem* en andere plaatsen te bezetten. Dit achtte hij onbillijk, omdat dat punt in het traktaat was afgedaan. — Dat dit bevel door NEDERHORST onderteekend was, had blijkbaar den Aartsbisschop getroffen, omdat die Heer een der onderhandelaren was. Toch schijnt hij zich vergist te hebben. Slechts de President der Staten-Generaal vermocht zulk een stuk te onderteekenen. Nu zat wel de Provincie *Utrecht* voor in de week van 12 tot 19 Januari, doch een andere Heer VAN REEDE (van *Renswoude* en niet van *Nederhorst*) bekleedde voor *Utrecht* den voorzitterszetel. — Den 13den Januari was NEDERHORST naar den *Haag* op reis gegaan.

[2] Ten minste bij de vertegenwoordigers van de Kwartieren *Nijmegen* en de *Veluwe*. Kort daarna was het tegen de stem van het Kwartier *Zutphen*, dat den Gevolmachtigden te *Munster* op nieuw werd aangeschreven, »ten uiterste" op de consolidatie van het *Overkwartier* te blijven staan.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 25 Febr. 1647.

1644—1648.

Hiermede roerde *Gelderland* de zaak aan, om welke de strijd zich bepaaldelijk samentrok.

Holland verzet zich daartegen.

Den 21sten Maart leverde *Holland* schriftelijk haar advies in over deze zaak. Het herhaalde eenvoudig haar vroeger [1] geuit gevoelen, dat geene dergelijke *Ligue* noodig was: het zesde artikel van het traktaat van 1635 voorzag in alles, daar het de Vereenigde Nederlanden verbond, den Koning al wat hij op dat tijdstip bezat, zonder eenige bepaling van plaats, en bovendien al zijne veroveringen, sedert in de *Nederlanden* gemaakt, te waarborgen. Daar dit gevoelen onvereenigbaar scheen met dat der andere Provinciën, zoo zouden eenige Gecommitteerden over de zaak raadplegen: hunne bijeenkomst zou door zoo veel Gedeputeerden kunnen worden bijgewoond, als de Provinciën goed zouden vinden, met dien verstande, dat de niet uitdrukkelijk gecommitteerden, geen advies noch stem zouden mogen uitbrengen [2].

Uit den uitslag der beraadslagingen dezer Gecommitteerden bleek, dat men *Hollands* gevoelen niet had kunnen verwerpen. Immers werd besloten, dat de Gecommitteerden in conferentie zouden treden met den Graaf DE SERVIEN en hem als het oordeel van Hun Hoog Mogenden voordragen, dat in het stuk der *guarantie* door het verdrag van 1635 en door dat van 1644 genoegzaam was voorzien, de bepalingen van welke verdragen men vanwege dezen Staat verklaren zou van zins te zijn stipt en oprechtelijk na te komen. Achtte SERVIEN zich daarmede niet voldaan, dan zouden de Gecommitteerden hem, overeenkomstig het advies door *Holland* uitgebracht, nader kunnen verklaren, waartoe huns bedunkens het zesde artikel van het traktaat van 1635 de Staten verplichtte [3].

Al waren de Provinciën het alzoo op dit punt eens, niettemin bleven de meeste, bepaaldelijk op het stuk van het *temperament*, en van de *consolidatie* van het Overkwartier van *Gelderland*, van *Hollands* gevoelen verschillen. Derhalve werd den 12den April eene poging aangewend om tot overeenstemming te komen; doch te vergeefs. Alsnu begrepen de Heeren van *Holland*, dat het zaak was, den Provinciën te verstaan te geven, dat, hoe de vrede ook door het in den boezem der Nederlanden bestaand verschil werd teruggehouden, er feitelijk vrede zou wezen, aangezien er van een nieuwen veldtocht geen sprake kon zijn: dus zou men vrede hebben, zonder de eer, de rust en de voordeelen, die natuurlijk en wettiglijk met den vrede verbonden waren.

Holland verklaart geen veldtocht meer te zullen toelaten.

Den 13den April dan verschenen de Staten van *Holland* in vollen getale ter Genera-

---

[1] Zie hierboven, bl. 706.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 20, 21 Maart, 1647. AITSEMA, *Verhael* enz. p. 299, 300.

[3] AITSEMA, *Verh.* enz. p. 300, 301.

liteit, en verklaarden bij monde van hunnen Raadpensionaris CATS, dat er »geene apparentie ter wereld" was, dat van wége hunne Provincie in het voeren van een veldtocht zou worden bewilligd of iets daartoe zou worden bijgedragen; maar dat zij alsnog de zes Provinciën op het ernstigst verzochten, zich met hun advies van den 19den Februari [1] te vereenigen. Ten einde haar zooveel mogelijk te gemoet te komen, voegden zij er bij, dat, ingeval de Provinciën tot het afdoen van de punten van verschil besloten, en alzoo met *Holland* het sluiten van den vrede mogelijk maakten, zij bereid waren den Gevolmachtigden te doen gelasten, ten eersten, bij het traktaat de volstrekte soevereiniteit over de *Meierij* en de bewuste andere kwartieren te bedingen, met dien verstande, dat Hun Hoog Mogenden uit zich zelven, naar derzelver gewone goedertierenheid toestaan zouden, dat de Roomsche Geestelijken, gedurende hun leven, behoorlijk onderhoud zouden genieten; ten tweede, hun uiterste best te doen, om de consolidatie van *Gelderlands* Overkwartier te verkrijgen; doch ingeval dit niet zoo gaaf kon worden toegestaan, alsdan voor te slaan, dat men binnen zes maanden na de ratificatie van het traktaat eene conferentie zou doen plaats hebben om eenige plaatsen in ruil voor dat Overkwartier aan te bieden. — *Overijsel* alleen betuigde dadelijk zich met *Holland* te vereenigen; doch de andere vijf Provinciën verklaarden bij hare vroegere adviezen te volharden: slechts verzochten zij kopie van *Hollands* voorslag, ten einde dien aan hunne lastgevers te kunnen mededeelen. 1644—1648.

De verklaarde onwil van *Holland* om tot eenen veldtocht bij te dragen kwam zelfs *Overijsel* bedenkelijk voor, en zij gaf te kennen, dat zij ten dien aanzien het besluit dier Provincie geenszins deelde.

Reeds den volgenden dag (het was een zondag) werd deze voorslag van *Holland* door eene verklaring van SERVIEN gevolgd, welke bewees, hoe hij begreep het dreigend opzet door inschikkelijkheid te moeten afweren. Hij gaf, namelijk, te kennen, dat de Koning zou kunnen goed vinden de Staten-Generaal minder onbepaald te verplichten om aan *Spanje* met *Frankrijk* gezamenlijk den vrede op te zeggen: slechts als *Spanjes* vredebreuk in eenen aan- of inval op eenig land of plaats bestond, zouden de Staten tot gezamenlijk hervatten van den oorlog gehouden wezen; in alle andere gevallen zou er nader overleg vergund zijn. Ook zou de Koning met eenen bijstand van 50 oorlogschepen, bemand met minstens 4000 man landingstroepen, tevreden wezen, en zouden de Staten daarmede van de verplichting om met *Spanje* te breken ontslagen zijn voor het geval dat na afloop van het bestand voor *Catalonië* de Spanjaarden weigerden een bestand van gelijken duur aan te gaan: slechts als de Spanjaarden het bestand vóór den afloop van den termijn braken, zouden de Staten verplicht blijven om mede met *Spanje* te breken. SERVIENS verklaringen daartegen.

---

[1] Zie hierboven, bl. 709.

1644— 1648. De Heeren van *Holland*, beseffende, dat zij, wanneer zij naar deze aanbiedingen luisterden, den Franschen Ambassadeur recht gaven om ook eenige inschikkelijkheid van *Holland* te verwachten, namen van SERVIENS verklaring geene kennis, maar op dien zondag wederom in vollen getale ter Generaliteit verschenen, herhaalden zij hunne woorden van den vorigen dag.

Geene tegemoetkoming derhalve van *Hollands* zijde kunnende verwachten, en door den Prins aangemoedigd [1], alsmede door geheime verstandhouding verzekerd van den bijval der andere Provinciën, wier achterdocht hij opwekte, alsof *Holland* haar tot zijne onderdanen wilde maken [2], leverde de Fransche Gezant drie dagen daarna eene memorie in, waarbij hij te kennen gaf, dat hij, zich kwalijk veel langer hier te lande kunnende ophouden, spoedig besluit begeerde op de vraag, of men van zins was, de vijandelijkheden voort te zetten, ten einde den vijand tot het aannemen van de hem gestelde voorwaarden te nopen. Dus verlangde hij, dat de Staten orders zouden geven tot de toebereidselen tot den aanstaanden veldtocht: de Koning mocht lijden, dat ons leger eene plaats aantastte, die tot Zijner Majesteits aandeel in de Zuidelijke *Nederlanden* behoorde, en dat wij die in geval van inneming behielden, mits wederkeerig een gelijk recht aan Zijne Majesteit werd gegund; en eindelijk wenschte hij, dat de Staten wederom het gewone aantal oorlogschepen ter bezetting van de Vlaamsche kust uitrustten. Ten slotte bood hij weder het gewone subsidie in geld aan [3].

Reeds had *Holland* zich ten stelligste tegen het denkbeeld verklaard om dit jaar eenen veldtocht te doen plaats hebben, en de bemoeiingen van SERVIEN, die de andere Provinciën tegen *Holland* opzette en haar leeren wilde tegen de vermeende plannen van *Holland* en *Amsterdam* op *Frankrijk* te steunen, en den jongen Prins grond gaf om zijne grootheid ten koste van de vrijheid der Republiek van *Frankrijk* te wachten, — zij waren niet geschikt om *Holland* tot andere gedachten te brengen. De veldtocht kon leiden tot de verovering der Zuidelijke Nederlanden: zoo zou *Frankrijk* de nabuur der Republiek worden: des te gereeder derhalve zouden alsdan de Provinciën tegen *Holland*, de burgerij tegen de Regenten, de Prins tegen de staatsregeling op den bijstand van *Frankrijk* kunnen rekenen [4].

De vrees van *Holland* voor *Frankrijk* meende de Prins, en de Graaf DE SERVIEN met hem, ten voordeele van zijnen toeleg te bezigen. Deed *Frankrijk* een machtig leger in de Zuidelijke *Nederlanden* rukken, en naderde dat leger onze grenzen, dan zou, dus berekende men, de Provincie *Holland*, ten einde niet ongedekt te zijn tegen den ver-

---

[1] *Archiv. de la Mais. d'Or.* p. 202.

[2] *Archiv. de la Mais. d'Or.* p. 214.

[3] AITSEMA, *Verhael* enz. bl. 320—328. *Resol. Stat.-Gen.* 17, 19 April, 1647.

[4] *Archiv. de la Mais. d'Or.* p. 189, 190.

dachten bondgenoot, of ook *Frankrijk* alleen geen voordeelen te laten behalen, wel genoodzaakt zijn het leger der Republiek in genoegzame sterkte te velde te laten trekken [1]. Daarom was het vooral, dat SERVIEN betreurde en den Franschen ministers eenigermate verweet, dat er zulk een leger niet kwam opdagen [2]. Maar zoo de Staten dan niet door zulk eene krachtsontwikkeling der Franschen tot jaloezij verwekt werden, op andere wijze meende de Prins hen tot vijandelijkheden op het grondgebied der Spaansche *Nederlanden* te nopen. In April liet hij, zich beroepende op de algemeene oorlogzuchtigheid, de Staten van *Holland* polsen of hij den Staten-Generaal niet zou voorstellen hem te machtigen, voor den voorraad in de magazijnen te zorgen en den officieren aan te schrijven, hunne korpsen voltallig te maken. De Staten van *Holland* ontrieden hem dit, op grond dat de Spanjaarden, van toebereidselen tot den oorlog bij ons vernemende, zouden meenen, door de onzen misleid te zijn, en lichtelijk tot een besluit zouden komen, zeer nadeelig voor onzen Staat. Zij bedoelden de wegschenking der Nederlanden aan *Frankrijk*, als bruidschat van de Infante. Toen liet zich de Prins, zoo het scheen, gezeggen [3]. Doch in Mei, vóórdat de plechtige begrafenis (op den tienden dier maand) nog had plaats gehad, trok hij, op het door hem voor waarachtig gehouden bericht, dat de Aartshertog troepen in *Vlaanderen* bijeenbracht, twintig compagniën te voet en zes te paard, onder bevel van officieren, die hem zeer toegedaan waren, op de Vlaamsche grenzen bijeen. Met dezen, dacht hij, kon hij eenig krijgsbedrijf aanvangen, hetwelk, tot handhaving van de eer onzer wapenen, van lieverlede de ontwikkeling van grooter krijgsmacht noodig zou maken. Zoo werkte hij den Franschen in de hand, zette den eischen, die dezen te *Munster* deden gelden, kracht bij, en bracht onzen Staat in strijd met zich zelven, daar onze Gevolmachtigden steeds getoond hadden, dat zij de aanbiedingen van *Spanje* voor *Frankrijk* aannemelijk achtten en niet inzagen, dat *Spanje* door geweld tot grooter opofferingen gedwongen behoorde te worden.

1644—1648.

De Prins trekt eenig krijgsvolk op de Vlaamsche grenzen samen; doch roept het op *Hollands* aanmaning terug.

Geen wonder derhalve, dat de Heeren van *Holland* zich die samentrekking van troepen in *Staatsch-Vlaanderen* niet lieten welgevallen. De Fransche Gezant schrijft, dat de Provincie *Holland* zich die zending van eenige compagniën naar den omtrek van *Sluis* meer aantrok, dan of de vijand met een leger in het hart des Lands ware geweest. Dus bleven de Staten van *Holland* niet werkeloos, maar zonden eene Deputatie tot den Prins om hem op nieuw te herinneren, dat zij noch gelegenheid noch genegenheid tot een veldtocht hadden, en niet goed vonden, dat er iets geschiedde, waaruit zou kunnen worden afgeleid, dat er toch een veldtocht zou plaats hebben: weshalve zij Zijne Hoogheid verzochten, die troepen naar hunne garnizoenen terug te doen keeren. De Prins antwoordde, dat, daar de vrede nog niet gesloten noch de vijandelijkheden

[1] *Archiv. de la Mais. d'Or.* p. 195.
[2] *Archiv. de la Mais. d'Or.* p. 206, 209.
[3] *Resol. Holl.* 11 April, 1647.

1644—1648. gestaakt waren, hij verplicht was geweest op de verzekering van de grens bedacht te zijn: hij was verantwoordelijk voor de veiligheid van den Staat, en, te kennen gevende dat hij in deze zaak van *Holland* alleen geen orders had af te wachten, voegde hij er bij, dat hij gereed was uit te voeren wat de Staten-Generaal hierin zouden besluiten. Op nader aandringen der Heeren Gedeputeerden zeide hij, dat hij, als het gevaar niet meer dreigde, de troepen zou terugroepen, die trouwens, voegde hij er bij, zoo klein in getal waren, dat er geen schijn van een veldleger bestond. Door deze taal lieten de Heeren van *Holland* zich niet uit het veld slaan. Vernemende, dat er meer troepen naar *Vlaanderen* gingen, zonden zij van nieuws de Deputatie tot Zijne Hoogheid met dezelfde boodschap. De Prins ontkende, dat er meer troepen derwaarts gezonden waren, en beloofde *Holland* te wille te zullen zijn. Toch oordeelde men, hem nogmaals aan deze belofte te moeten herinneren [1]. De Heeren van *Holland* hadden een wapen in handen, te weten: de commissie van Zijne Hoogheid als Stadhouder van hun Gewest, gezamenlijk met die van *Zeeland* voor hunne Provincie af te geven, hadden zij nog niet afgeleverd, en deze konden zij om allerlei redenen van vorm nog inhouden. Het was voornamelijk de vraag, of *Westfriesland* na *Zeeland* zou genoemd worden. Dit duldde *Westfriesland* niet langer, en *Zeeland* liet zich evenmin welgevallen in de orde na *Westfriesland* vermeld te worden. Ten slotte verleenden de beide Provinciën, en dat eerst omtrent het nieuwe jaar, den Prins hare commissie elk bij afzonderlijke acte. Bij de Staten van *Holland* was beraamd, den Prins bij deze gelegenheid op een »heerlijken" maaltijd te onthalen en hem met een geschenk van 100,000 gulden te vereeren; doch door toedoen van de Steden van het Noorderkwartier werd een en ander uitgesteld totdat de vrede beklonken zou zijn [2]. — Zoo was de Prins, die in den grond den stap van *Holland* als eene beleediging, zijnen persoon aangedaan, opnam, wel gedwongen zich te schikken, waar de Staten van *Holland* hem deden gevoelen, dat zij hemel en aarde zouden bewegen om hem te beletten den veldtocht door te drijven [3]. Zij oordeelden den jongen Prins geen leger te kunnen toevertrouwen, en wilden den Staat en hunne vrijheid niet in de waagschaal stellen [4].

Intusschen kreeg het gevoelen dergenen, die vrede verlangden, des noods zonder *Frankrijk* te sluiten, eene belangrijke versterking door de mededeelingen, die men uit *Munster* bekwam.

---

[1] *Resol. Holl.* 9, 13, 14, 16, 20, 21, 25 Mei, 1647.

[2] *Resol. Holl.* 6, 9, 10, 11, 12 April; 13 Mei; 24, 26, 27 Juni; 6, 8, 9 Aug.; 11 Sept.; 29, 30 Oct.; 13, 16 Nov.; 16, 17, 18, 19, 20 Dec. 1647. 8, 11, 15, 17, 20, 21, 22 Jan. 1648.

[3] *Archiv. de la Mais d'Or.* p. 216, 217, 218, 219. AITSEMA, *Saken van Staet en oorl.* III, p. 175.

[4] *Archiv. de la Mais. d'Or.* p. 235.

Tegen het midden van Januari (1647) waren de Heeren VAN MEINSDERSWIJK, DE KNUIJT, RIPPERDA en CLANT van *Munster* naar *Osnabrück* gegaan, om daar, volgens den last van Hun Hoog Mogenden, de belangen van den Keurvorst van *Brandenburg*, van den Keurvorst van de *Paltz* en van de Landgravin van *Hessen* te behartigen. De Heeren VAN MATHENESSE, VAN HEEMSTEDE en DONIA waren te *Munster* gebleven om de onderhandelingen tusschen *Spanje* en *Frankrijk* verder te bemiddelen, daar de Spaanschen zich, ook in de afwezigheid van den Heer BRUN, daartoe bereid verklaard hadden: zij verlangden slechts *Frankrijks* laatste woord te vernemen en eenmaal verzekerd te mogen zijn, dat er niet telkens nieuwe eischen gedaan werden. — Nog vóór het einde der maand Januari waren de naar *Osnabrück* afgevaardigde Heeren van daar te *Munster* terug, maar alsnu werd spoedig besloten, dat de Heeren MATHENESSE, DE KNUIJT, RIPPERDA en CLANT zich naar *den Haag* zouden begeven, omdat onze Gevolmachtigden grond hadden om te meenen, dat men aldaar niet alles zóó inzag als het werkelijk was, en men niet alles schrijven kon. De Heer van HEEMSTEDE bleef achter wegens de zware ziekte zijner huisvrouw, welke hij te *Munster* bij zich had. Maar de Heer van MEINSDERSWIJK zou nu ook met de naar *Holland* vertrekkende Heeren derwaarts gaan om te *Arnhem* aan de Staten of het Hof van *Gelderland* bericht te doen.

1644—1648.

De onderhandelingen tusschen *Frankrijk* en *Spanje* zoo goed als afgebroken.

Den 13^den^ Februari was de Heer BRUN te *Munster* terug, en nu lieten de Spaanschen vragen, wanneer de onzen de onderhandelingen tot voltrekking van hun verdrag met ons konden hervatten. HEEMSTEDE en DONIA, thans alleen te *Munster* tegenwoordig, antwoordden, dat zij dienden te wachten totdat hunne ambtgenooten met naderen last uit *Holland* terug zouden wezen.

De bemiddeling tusschen de Franschen en de Spaanschen was gestaakt, omdat het genen blijkbaar geen ernst was. Immers wat de Spaanschen ook deden, de Hertog van LONGUEVILLE ontzag zich niet te verklaren, dat er nog geen enkel artikel tusschen *Frankrijk* en *Spanje* vastgesteld was, en eenige dagen later: dat de zaak, wanneer de Spaanschen binnen zeer korten tijd op *Frankrijks* eischen geen bescheid gaven, wanhopig staan en *Frankrijk* met den oorlog voortgaan zou, om daarna zich aan de tegenwoordige voorslagen niet gebonden te rekenen, maar andere eischen te doen. Ook de Zweden, meenden de Franschen, zouden gaarne den oorlog voortzetten, ja, gelijk hunne voorzaten in vroeger eeuwen, eenen inval in *Italië* doen: thans was het dus de rechte tijd om, door eene gemeenschappelijke poging van *Frankrijk*, *Zweden* en Hun Hoog Mogenden, het Huis van *Oostenrijk* en *Spanje* voor goed te vernederen.

Inderdaad de zaak van den Keizer stond hachlijk, te meer daar de Keurvorst van *Beieren*, en met hem zijn broeder, de Keurvorst van *Keulen*, zich met *Frankrijk* en de *Zweden* scheen te zullen verstaan en zijne troepen van die des Keizers zou afscheiden. De Graaf van TRAUTMANNSDORF zeide in deze dagen tot den Heer van MEINDERSWIJK te *Munster*, dat *Frankrijk* en *Zweden* het geheele Duitsche Rijk schenen te hebben gedeeld.

1644—1648 Reeds, zeide de Aartsbisschop van *Kamerijk*, begon men te spreken van een Franschen Roomsch Koning, eene zaak, die niet onwaarschijnlijk was wegens het aantal Keurvorsten, die *Frankrijk* toegedaan waren. Doch juist deze uiterste nood moest teweeg brengen, dat de Keizer den Zweden alles toegaf, en niet langer om *Spanje's* wil zijn verdrag met *Frankrijk* scheen op te zullen houden. Zoo stond *Spanje* dan alleen tegenover *Frankrijk*. Dat die Mogendheid niet op hare beurt alles toegaf, daarvan lag de reden in de dubbele hoop, dat zij met de Staten afzonderlijk zou kunnen sluiten, en eene omwenteling in de staatkunde van *Frankrijk* zou kunnen verwekken. Dus liet het zich aanzien, dat de onderhandelingen afgebroken zouden worden. En bij dezen staat van zaken was HEEMSTEDE van al onze Gevolmachtigden (want ook DONIA was eene reize naar *Friesland* gaan doen) alleen te *Munster* om de onaangenaamheid der teleurstelling en de verantwoordelijkheid eener vruchteloos gebleken bemoeiing alleen te dragen. Om die verantwoordelijkheid eenigermate te dekken, en te verhoeden, dat de Spaanschen zoo wel als de Franschen allerlei berichten omtrent zijne verrichtingen mochten uitstrooien, zonder dat hij hopen kon geloof te zullen vinden, als hij de zaken uit zijn standpunt voorstelde, voegde hij den Secretaris VAN DER BURGH aan zich toe om tegenwoordig en mede werkzaam te zijn bij alles wat er voor hem bij de handeling tusschen Spaanschen en Franschen te doen viel. Dit deed hij den 9den Maart; maar reeds 10 dagen later verzocht hij Hun Hoog Mogenden zijne ambtgenooten te *Munster* terug te zenden of hem toe te staan mede te *'s Gravenhage* te komen. In het slot van zijnen brief kon hij niet nalaten, Hun Hoog Mogenden te verzoeken te bedenken, dat alle zaken alom zich niet regelden naar de langzaamheid, waarmede zij tot een besluit kwamen. Op dit schrijven besloten de Staten den Gevolmachtigden te gelasten zich weder naar *Munster* te begeven [1]. *Holland* zou liever gezien hebben, dat de Spaansche Gevolmachtigden te *'s Gravenhage* kwamen, dan dat de onzen in dit tijdstip naar *Munster* wederkeerden [2]: ook bleven zij vooralsnog in *Holland*, ja, ook HEEMSTEDE kwam met VAN DER BURGH aldaar, omdat de eer van Hun Hoog Mogenden niet toeliet, dat hij er in dezen tijd langer bleef, en tevens om verslag te doen van zaken, die hij aan de pen niet kon toevertrouwen.

Alle onze Gevolmachtigden hebben *Munster* verlaten, en HEEMSTEDE doet rapport.

Wat was er voorgevallen? De Spaanschen hadden van hun Hof den last ontvangen, dat het vraagstuk van den afstand van *Piombino* en *Porto-Longone* aan de uitspraak van de Staten-Generaal zou worden gelaten, onder beding dat, als *Frankrijk* dan nog niet tevreden was, Hun Hoog Mogenden met *Spanje* alleen zouden sluiten: weigerden dit de Staten-Generaal, dan zou de Koning tot een ander besluit moeten komen, van dien aard, dat het Hun Hoog Mogenden minst aangenaam kon zijn. Men bedoelde weder, dat de Koning van *Spanje* de Infante, met zijne Nederlanden benevens zijne aanspraak op de Vereenigde Provinciën tot bruidschat, aan den jongen Koning van *Frankrijk* zou

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 23 Maart, 1647.

[2] AITSEMA, *Saken enz.* III, bl. 173.

uithuwelijken [1]. Voor deze gift zou *Frankrijk* den afstand van zijne aanspraak op *Catalonië* en den vrede over hebben. Toen nu HEEMSTEDE dien voorslag van *Spanje* aan den Hertog DE LONGUEVILLE had willen mededeelen, had deze hem gehoor geweigerd, de scheidsrechterlijke uitspraak der Staten afgeslagen en hunne tusschenkomst gewraakt. Opdat de onderhandelingen toch niet ganschelijk en met de daad afgebroken zouden zijn, hadden de bemiddelaars, met-name de Nuncius van den Paus en de Gezant van *Venetië*, op aandrang van HEEMSTEDE zelven, de zaak weder opgenomen. Dezen evenwel zouden mede vruchteloos werk verrichten, daar het er *Frankrijk* kennelijk om te doen was om door een nagenoeg volstrekt afbreken van de onderhandelingen met *Spanje*, de Staten-Generaal te doen beseffen, dat ook hun verdrag met *Spanje* onbepaald verdaagd behoorde te zijn en hun de verplichting op te leggen om den oorlog voort te zetten en zoo spoedig mogelijk te velde te trekken. In allen gevalle, dus bejegend, mocht HEEMSTEDE niet langer blijven: hij moest toonen, dat hij noodig achtte bij zijne lastgevers te gaan vernemen, wat nu te doen stond, en na eerst nog zijn aanbod van een afscheidsbezoek bij den Hertog afgeslagen te hebben gezien, vertrok hij naar '*s Gravenhage*, alwaar hij van een en ander den 20sten April in de Vergadering van *Holland* verslag deed. De hoofdstrekking van zijne mededeeling was, de noodzakelijkheid van een afzonderlijk verdrag met *Spanje* te doen uitkomen. Immers was het op uitdrukkelijk verlangen der Spaanschen dat hij verklaarde, hoe wij alles wat wij begeerden, van *Spanje* verkregen hadden; hoe de Koning van dat Rijk reeds vóór den vrede zijne havens voor onzen handel opende; hoe hij de belangrijkste geschilpunten, die er tusschen hem en *Frankrijk* steeds bestonden, aan de uitspraak van Hun Hoog Mogenden onderworpen had, hetgeen wel bewees, dat hij vrede met *Frankrijk* en geen afzonderlijk verdrag met de Staten had gezocht, en eindelijk, hoe hij van den anderen kant de middelen had om buiten en tegen ons vrede te bekomen. Ten slotte van zijne mededeeling, welke later schriftelijk aan Hun Hoog Mogenden werd overgeleverd, ontveinsde hij niet, dat zijn bedrijf, naar hetgeen hij vernomen had, door den Heer DE SERVIEN dus was voorgesteld, dat hij zich daardoor ten allerhoogsten bezwaard en verongelijkt en in zijne eer en goeden naam aangerand achtte, waartegen hij, na overleg met zijne mede-gevolmachtigden, openlijk op zou komen [2]. 1644—1648.

Al wat de Heer VAN HEEMSTEDE mede te deelen gehad had, kon niet missen de besluiten der Staten van *Holland* tot rijpheid te brengen. Den 19den April derhalve, dus nog vóórdat de Heer VAN HEEMSTEDE zijn verslag schriftelijk had ingediend, verklaarden de Heeren dezer Provincie ter vergadering van Hun Hoog Mogenden, dat zij verstonden, »overvloediglijk aan *Frankrijk* naar de traktaten voldaan te hebben," en dat men zonder

***Holland* is van oordeel, dat men afzonderlijk met *Spanje* moet sluiten.**

[1] De Keizer had, dit vernam HEEMSTEDE te *Munster*, de Infante voor zijnen oudsten zoon, toekomstig Koning van *Bohemen*, gevraagd; doch ten antwoord gekregen, dat de Prinses nog te jong was.

[2] AITSEMA, *Verhael enz.* bl. 328—335.

1644— 1648. verder omzien met *Spanje* moest sluiten. Om de andere Provinciën tot dit besluit te bewegen, zonden de Staten van *Holland* de Heeren OBDAM en RUYSCH naar *Gelderland* en *Overijsel*, KEYSER en STELLINGWERF naar *Friesland* en *Groningen*, BICKER en NIEUPOORT naar *Zeeland*, en KINSCHOT en BORBEL naar *Utrecht*.

Heftige verklaring van SERVIEN daartegen. Dit was voor den buitengewonen Franschen Gezant te veel. Hij schreef eenen brief aan de zes Provinciën, van dezen inhoud: Vier maanden lang had hij geduld geoefend, altijd op een gunstig besluit hopende, en een ongunstig besluit kon hij niet verwachten, daar hij niets had voorgesteld, dan wat overeenkomstig was met de alliantie en de gemeenschappelijke belangen. Maar niettemin bevreemdde het hem zeer, dat men de moeite nog niet genomen had om te antwoorden op verschillende memories, door hem ingediend. In plaats daarvan zag hij, dat de bedoelingen van Zijne Majesteit, den Koning van *Frankrijk*, misduid werden door eenige vooringenomen gemoederen, die, de toegenegenheid en oprechtheid van den vijand luide verkondigend, de heilige verbintenis tusschen de Republiek en *Frankrijk* wilden verbreken. Hij vleide zich, dat zij, aan wie hij schreef, in aanmerking nemende wat de list van dien vijand reeds had uitgewerkt, tot het oude beleid der vaderen zouden terugkeeren. Degenen, die de bedoelingen van den vijand in de hand werkten, schenen vergeten te zijn, dat er nagenoeg geen plek in dit land was, die niet was rood geverfd met het bloed der ingezetenen, wreedaardig door de Spanjaarden, en met dat der Franschen, voor de zaak dezer Provinciën vergoten: hoe durfden zij anders zulk eene gevaarlijke nieuwigheid aanvangen, en tegenover de nakomelingschap de verantwoordelijkheid op zich nemen, dat zij den erfelijken afkeer van de Spanjaarden hadden verzaakt? Met eede hadden die vijanden der Franschen zich tegenover de Spaanschen verbonden, geheim te houden, dat zij het samen eens waren. Zijn plicht was het, dit bedrog aan het licht te brengen. Zoo strooide men uit, dat 's Konings ministers zich aankantten tegen de voorrechten der Protestantsche Stenden in *Duitschland;* dat Zijne Majesteit in zijne Rijken de Gereformeerden hard behandelde; dat hij den vrede tegenging, en tegelijk, buiten zijne bondgenooten om, geheime verdragen met *Spanje* sloot. Wat *Frankrijk* in *Duitschland* voor de Protestantsche Vorsten gedaan had, verdiende geheel iets anders dan zulk een ondank; maar zulke uitstrooisels weerspraken zichzelven. *Frankrijk* belette den vrede niet (en hier gaf hij een, trouwens onvolledig, verslag van *Frankrijks* eischen); maar veeleer deden dit dezulken, die door te verklaren, dat zij het leger niet te velde zouden brengen, en dat zij recht hadden om afzonderlijk te onderhandelen, te weeg brachten, dat de vijand geen rede verstaan wilde. Wat dat gerucht van een huwelijk en van eenen daarbij te verleenen bruidschat betrof, hij betuigde op nieuw bij zijn leven en zijne eer, dat het een kwaadaardig verzinsel van den vijand was. Het ware billijk, dat men, nu dit bedrog aan den dag gekomen was, hen, die het gesmeed hadden, voorbeeldig strafte. En, ten laatste, wat de slechte behandeling der Gereformeerden in 's Konings

landen aanging, men zag immers voor zijne oogen Protestanten aan het hoofd van de Fransche legers: de Gereformeerden in *Frankrijk* genoten eene wenschelijke rust, — en *Spanje* dan, dat zich in zulk een gunstig daglicht wilde doen voorkomen, paste het de gestrengheid der Inquisitie niet op de Gereformeerden toe? Maar men was meer geneigd om de leugen uit den mond der vijanden, dan de waarheid uit dien eens vriends te hooren, en zoo men *Frankrijk* maar benadeelde, schroomde men niet zijn eigen vaderland te schaden. Slechts om een besluit, op valsche grondstellingen gebouwd, te voorkomen, had hij deze inlichtingen gegeven, en geenszins om verdeeldheid te stoken: de Koning toch wenschte dezen Staat krachtig te zien, en wist zeer goed, dat onze kracht in de eendracht gelegen was [1]. 1644—1648.

Slechts door de zegepraal van zijnen toeleg kon een diergelijke aanval tegen *Holland* gerechtvaardigd worden, en het was er ver af, dat de Franschman op de Heeren van *Holland* de zege zou behalen.

Nog voordat de Gecommitteerden, door *Holland* naar de andere Provinciën gezonden, terug waren, werden uit *Munster* berichten ontvangen, die alleszins geschikt waren om deze Provincie nog meer in haar opzet te versterken en tegen SERVIEN te verbitteren. In dezen tijd bevond zich de Heer VAN MEINDERSWIJK alleen te *Munster*, alwaar hij, na afloop van den Landdag van *Gelderland*, den 29sten April aan was gekomen. Den 4den Mei kwam de Heer BRUN hem bezoeken en bracht het volgende bericht: den voorgaanden dag was er een brief van het Fransche Hof ontvangen, waaruit bleek, dat de Koning verklaarde, niet te kunnen toegeven, dat van *Portugal* werd gezwegen: integendeel, dit land zou in het traktaat begrepen, voor hetzelve een bestand van één jaar bedongen, en *Frankrijks* recht gehandhaafd moeten worden om zijne bondgenooten te verdedigen: voor *Portugal* zou *Frankrijk* zelfs aanvallenderwijs mogen optreden, zonder dat zulks als vredebreuk zou mogen aangemerkt worden. Ook voor *Catalonië* eischte *Frankrijk* thans niet meer een bestand van 30 jaren, maar een onbepaalden vrede. Op deze eischen verlangde men binnen acht dagen antwoord: bij gebreke van dien zou men nog hooger eischen doen. — Dit bericht merkten de Spaanschen, niet zonder grond, als een afbreken der onderhandelingen aan, en wat hen te meer deed denken, dat de Franschen niets anders bedoelden, was, dat SERVIEN, dit wisten zij mede, geschreven had, dat men niet beducht behoefde te wezen, dat de Staten, zoo de Franschen de onderhandeling braken, zonder *Frankrijk* sluiten zouden: integendeel zou zulks aan alle weifeling ten onzent een einde maken: men zou te velde trekken, en de Koning hoopte in dezen veldtocht groote veroveringen te maken. — De Spaanschen, derhalve, verklaarden, dat hun niets anders over scheen te blijven, dan te vertrekken. Maar wat zouden de Staten nu doen, vraagden zij: hun Koning weet het vertragen van het tot stand komen van

[1] AITSEMA, *Verhael enz.* bl. 335—342.

1644—1648

een verdrag op de vastgestelde artikelen aan den onwil der Heeren in *den Haag*, en vond het vreemd, dat aan den Heer BRUN de toegang was geweigerd. Doch zouden zij alsnu nog aarzelen? Het was, zeiden zij, bekend, dat de Koningin en de meeste Grooten in *Frankrijk* den vrede verlangden, en dat alleen MAZARIN dien keerde, omdat hij om staande te blijven, den oorlog noodig had. Zou dan *Spanje* niet lichtelijk door de opoffering der *Nederlanden* als bruidschat van 's Konings dochter de Hofpartij geheel kunnen winnen en MAZARIN den voet lichten? Dus verlangden de Spaanschen te weten, of de Staten met hen wilden sluiten, al of niet.

Ook MEINDERSWIJK acht zich door SERVIEN beleedigd.

Nog op denzelfden dag zond MEINDERSWIJK dit bericht, zonder eenige aanmerking van zijne zijde daar bij te voegen, met eenen expressen bode naar *'s Gravenhage*. Geen wonder, dat SERVIEN den ongunstigen indruk, dien het maken moest, poogde weg te nemen. Den 15den Mei diende hij een memorie in, waarin hij zeide vernomen te hebben, dat de Heer van MEINDERSWIJK berichten had overgezonden, rechtstreeks in strijd met de waarheid en met hetgeen de Fransche Ambassadeurs hem geschreven hadden. — Nu was het waar, dat de Franschen, wel bevroedende, dat de laatste eischen, door hun Hof aan de Spaanschen gesteld, het onmogelijk maken zouden de bewering vol te houden, dat men den vrede begeerde, een vredelievender toon hadden aangeslagen: de hardste bijzonderheden, voorkomende in den brief, den 28sten April te *Munster* uit *Parijs* ontvangen, hadden zij bij hunne mededeeling aan den Nederlandschen Gevolmachtigde onvermeld gelaten, en hem zelfs verzocht, nevens de bemiddelaars, de taak der »interpositie" weder op te vatten. Doch waar bleef het, dat de Spaanschen de eischen volstrekt onaannemelijk moesten achten. Zij verklaarden, dat zij reeds nu bij hun Hof voor bedriegers werden uitgemaakt, en dat als zij aan zulke eischen het oor leenden, zij hun hoofd in gevaar brachten. En met de daad bewezen zij, dat zij de onderhandelingen door de Franschen, zoo niet gebroken, dan ten minste afgebroken rekenden. De Aartsbisschop van *Kamerijk* vertrok naar zijn Aartsbisdom [1], om, zeide hij, terug te komen, als onze Gevolmachtigden weder te *Munster* zouden zijn, en de Graaf DE PEÑARANDA kondigde zijn voornemen aan om in de volgende maand (Juni) de wateren te *Spa* te gaan gebruiken. Kwamen onze Gevolmachtigden, zeide hij, niet vóór zijn vertrek te *Munster* terug, dan zouden zij, aldaar eindelijk aankomende, moeten wachten tot hij terug zijn zou. De Heer BRUN alleen zou blijven. — SERVIEN dan liet het, in zijne memorie, niet bij de beschuldiging van onwaarheid; hij voegde er bij, dat hij alsnu eene conferentie verlangde, die hem vroeger onthouden was, waarin hij zou mededeelen wat er te *Munster* was voorgevallen, en met de stukken zou bewijzen,

---

[1] Hij was nog slechts door den Koning tot Aartsbisschop verheven, terwijl zijn bisdom *'s Hertogenbosch* hem toevertrouwd bleef. Eerst later in 1647 ontving hij zijne benoeming van den Paus (zie SCHUTJES, *Gesch. v. h. Bisd. 's Hertogenb.* II, bl. 128—131).

dat zulke onjuiste berichten slechts te wijten waren aan de listen van de Spaanschen en van andere vijanden van *Frankrijk*. 1644—1648.

In een stuk, waarin te lezen stond, dat hij, MEINDERSWIJK, onware berichten overzond, moest deze onze Gevolmachtigde de zinspeling op vijanden van *Frankrijk*, nevens de Spanjaarden, op zichzelven toepassen. Hij nam dus die missieve, toen zij ter zijner kennis gebracht was, hoog op. Onbewimpeld verklaarde hij den Franschen Gevolmachtigden, dat hij zich beleedigd achtte en zulk een blaam van SERVIEN, hoe hoog hij hem ook schatten mocht, niet wilde lijden: slechts zijne meesters, voegde hij er bij, waren bevoegd om zijne publieke handelingen te prijzen of te laken, en ten bewijze dat hij zich getroffen gevoelde, onttrok hij zich alsnu aan de rol van tusschenpersoon tusschen de Franschen en de Spaanschen, waartoe hij, zeide hij, te eerder besloot omdat SERVIEN de zaken, waarin zijne interpositie verlangd werd, in *den Haag* tot het onderwerp zijner onderhandelingen scheen te maken. — Hierop konden de Franschen niet veel inbrengen; doch, als wilden zij zijne weigering om langer tot tusschenpersoon te dienen, niet aannemen, noodigden zij hem uit, om alsnog te trachten de eigenlijke bedoeling der Spaanschen te doorgronden. — In eenen brief, gedagteekend den 24sten Mei, verzocht de Heer VAN MEINDERSWIJK Hun Hoog Mogenden nadrukkelijk eerherstel tegen dergelijke aantijgingen, waardoor Hun Hoog Mogenden in hunne dienaars aangerand werden. Zoo lang zijne ambtgenooten niet terug zouden zijn, zou hij, verklaarde hij ten slotte, niet meer schrijven, en zich »terugtrekken op zijn huis" [1].

Toen de door *Holland* naar de Provinciën afgevaardigde Heeren terug waren, nam die Provincie den eersten dag, dat zij weder het voorzitterschap in de Staten-Generaal bekleedde (het was den 13den Mei), te baat, om van de andere Gewesten mededeeling af te vorderen van hunne adviezen op de punten, welke hare afgevaardigden hun onder de aandacht hadden gebracht [2]. Veel had die zending niet uitgewerkt: want spoedig bleek het, dat de Provinciën alsnog op hetzelfde standpunt stonden. Maar dringender dan iets anders, was de noodzakelijkheid, dat de Provinciën het onderling eens werden omtrent de punten, die nog open waren gebleven bij de onderhandeling der onzen met de Spaanschen. Hieromtrent derhalve poogden die van *Holland* eenstemmigheid te bewerken, opdat onze Gevolmachtigden met eenen bepaalden last weder naar *Munster* zouden kunnen vertrekken. Alzoo werd dan, den 18den Mei, op het stuk van het zoogenaamde

De last op de punten, die nog met *Spanje* te vereffenen waren.

[1] Zoo het schijnt een huis in dit saizoen op het land door hem betrokken. Ook PENARANDA en LONGUEVILLE hadden landhuizen betrokken.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 13 Mei, 1647. In dezen tijd was er een overgroot aantal Gedeputeerden der Provinciën tegenwoordig, uit *Gelderland* 19, uit *Zeeland* 14. Door deze buitengewone opkomst schijnt gevolg gegeven te zijn aan *Hollands* uitnoodiging tot eene algemeene vergadering (zie hierboven, bl. 711).

1644—1648. temperament in de *Meierij* en elders goedgevonden, den Gevolmachtigden te gelasten, de volle en onbeperkte soevereiniteit zoo in het geestelijke als in het wereldlijke te bedingen: slechts zou men kunnen toestaan een redelijk levenslang onderhoud voor de tegenwoordige geestelijken aldaar, en voor de geestelijke Corporaties het recht op hare goederen, buiten de Meierij en de andere plaatsen, welke hier in aanmerking kwamen, gelegen. — Te geruster konden dezulken, die den vrede begeerden, zooveel van de Spaanschen eischen, omdat de Heer LE ROY had te kennen gegeven, dat zij zelfs op dit punt inschikkelijk zouden zijn [1]. — Op het punt der *consolidatie* van *Gelderlands* Overkwartier werd besloten onzen Gevolmachtigden te gelasten, daarop met alle mogelijke middelen aan te dringen; doch indien men den gaven afstand niet verkrijgen kon, dan daarvoor zekere andere plaatsen in ruil aan te bieden, en zoo men het over de waardij der aangeboden plaatsen niet eens kon worden, aan de *Chambre mi-partie* de bepaling der waarde op te dragen. *Utrecht* stemde met het goedvinden der anderen om des noods eenen ruil aan te gaan, niet in. De Gedeputeerden van *Friesland* stemden slechts toe onder voorwaarde der goedkeuring hunner Principalen; later bleek, dat dezen hunne goedkeuring tot het besluit op dit punt niet konden verleenen [2]. — Op het punt rakende de West-Indische Compagnie verklaarden Hun Hoog Mogenden, dat zij het gelaten wilden hebben bij het te *Munster* bepaalde, en dat wel in de vaste onderstelling, dat de Provinciën aan die Compagnie tot herstel harer zaken in *Braziliё* een toereikend subsidie zouden verleenen. Ook hiermede vereenigde *Utrecht* zich niet, meenende dat men ten dezen aanzien moest blijven bij vroeger besluit. — Ten opzichte van de drie Kwartieren in het Land van *Over-Maas* zou men den toestand in aanmerking nemen, in welken zij op het oogenblik van het sluiten van het traktaat zouden verkeeren, om de regeling alsdan aan de *Chambre mi-partie* over te laten. *Friesland* echter volhardde bij haar vroeger advies. — Voorts zou men aandringen op de slechting van de forten omtrent *Sluis*, en op eene grensbepaling tusschen *Zeeland* en *Vlaanderen*, in dier voege te treffen, dat zekere punten daarbij aan ons verbleven.

Zoo scheen het streven om de Gevolmachtigden, van eenen genoegzamen last op alle punten voorzien, naar *Munster* terug te doen keeren, niet verre van zijn doel verwijderd; maar de Heeren van *Zeeland* hadden zich hunne bezwaren voorbehouden, en legden ze in een protest aldus bloot: De Heeren van *Holland*, van de gelegenheid dat hunne Provincie het voorzitterschap bekleedde, gebruik makende, hadden een besluit doen opmaken bij meerderheid van stemmen, hoezeer het hier een onderwerp betrof, dat, volgens de Unie, bij eenparigheid van stemmen moest uitgemaakt worden. Op

Protest van *Zeeland* daartegen.

[1] *Archiv. de la Mais. d'Or.* p. 219. LE ROY's paspoort was omstreeks het midden van Mei weder voor vier maanden verlengd (*Resol. Stat.-Gen.* 13 Mei, 1647. *Resol. Holl.* 11, 13 Mei, 1647).

[2] AITZEMA, *Verh. enz.* p. 351, 352.

dezen grond achtten zij zich verplicht, de Heeren van *Holland*, benevens de andere Provinciën, ernstig te verzoeken het besluit alsnog niet als genomen te beschouwen. Geschiedde zulks niet, dan protesteerden zij tegen de onordelijk genomen conclusiën, en ongetwijfeld zouden hunne Principalen op de eene of andere wijze hun ongenoegen over de zaak aan den dag leggen en tevens daar ter plaatse, waar het behoorde, onder het oog brengen wat er verder nog vastgesteld diende te zijn alvorens men tot een goed, verzekerd en christelijk besluit der vredesonderhandelingen kon komen. — Te vergeefs verzochten de zes andere Provincien de Zeeuwsche Gedeputeerden dit protest in te trekken, en het bevel dat anders aan onze Gevolmachtigden gegeven zou zijn om naar *Munster* terug te keeren, werd alsnog opgehouden [1]. 1644—1648.

Terwijl alzoo de Staten bleken niet zonder althans van ééne Provincie den tegenstand niet te tellen, aan een eind te zullen komen, wilde de Prins juist nu zijnen toeleg om het tot eenen veldtocht te doen komen, doorzetten [2]. De Heeren van *Holland* hielden dit tegen. Doch het oordeel over de vraag, of een veldtocht al of niet zou ondernomen worden, althans of de mogelijkheid om een voldoende krijgsmacht te velde te brengen, al of niet zou blijven bestaan, zou door de Staten-Generaal geveld moeten worden.

Er wordt besloten geen subsidie van *Frankrijk* meer aan te nemen.

Zonder de buitengewone troepen, die uit het Fransche subsidie betaald werden, had, dit was altijd dus begrepen, ons leger te velde geen genoegzame sterkte. Schafte men ze af, dan had derhalve deze daad eene duidelijke strekking; ja, de Prins deed het voorkomen, dat men in dadelijke ongelegenheid kwam, daar 15 compagniën van die troepen te *Maastricht* lagen, en, in eenige plaatsen, ruim de helft van het garnizoen uit die troepen bestond [3]. Nam men daarentegen van *Frankrijk* op nieuw subsidie aan onder verband van die troepen aan te houden, dan verplichtte men zich eenigermate om ze ook te velde te gebruiken. Nu waren de fondsen van het laatstelijk ontvangen Fransche subsidie met den 6den Mei uitgeput; maar de Kroon van *Frankrijk* bood op nieuw subsidie aan met het bepaalde doel dat die troepen aangehouden zouden worden. *Hollands* besluit was, dat die troepen nog voor een korten tijd in dienst gehouden zouden worden op kosten van den Staat, zonder eenig subsidie van *Frankrijk*, al werd het ook aangeboden zonder dat er eenige voorwaarde aan verbonden werd [4]. Maar intusschen leverde de Graaf DE SERVIEN een rechtstreeksch aanzoek in, dat de Staten, zoo zij dan geenen veldtocht openden met al hunne legermachten, dan ten minste eene niet onbelangrijke afwending zouden verordenen, opdat de vijand niet al zijne troepen tegen de Franschen zou kunnen gebruiken: reeds was hij daartoe overgegaan, daar hij zijne

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 20, 22 Mei, 1647. AITSEMA, *Verh. v. de Vreedehand.* II, bl. 343—349.

[2] Zie hierboven, bl. 721.

[3] *Resol. Holl.* 1647, p. 115.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 4, 21, 22 Mei; 22 Juni, 1647. *Resol. Holl.* 11, 12, 18 April; 3, 9, 17, 21, 25 Mei, 1647.

1644—1648. troepen uit de plaatsen op onze grenzen getrokken had, in de overtuiging, zoo het scheen, dat hij van der Staten krijgsmacht niets te duchten had. — Dit vertoog strekte blijkbaar om de samentrekking van troepen op de Vlaamsche grens, door den Prins verlangd, te ondersteunen, en nu moesten de Staten-Generaal eene vraag uitmaken, over welke de Staten van *Holland* zich reeds veroorloofd hadden bij deputatie aan den Prins uitspraak te doen. Doch de Heeren van *Holland* hielden ook bij deze gelegenheid in den boezem der Staten-Generaal hun gevoelen niet achter. Zij leverden hunne bezwaren tegen den veldtocht schriftelijk in. Slechts *Zeeland* en *Utrecht* stemden tot inwilliging van SERVIENS begeeren; de overige verlangden nadere overweging van *Hollands* advies, en verkregen kopie van *Hollands* geschrift. Aldus was de zaak op de lange baan geschoven. Dit moest de Prins gevoelen. Hij begaf zich naar *Overijsel* en *Gelderland* om over *Utrecht* weder te keeren. De Staten-Generaal wenschten hem voorspoed op de reize [1]. — In zijne afwezigheid deed de Provincie *Utrecht* nog eene poging om toch nog eenige vijandelijkheid aan te vangen. Zij nam de gelegenheid waar, dat zij het voorzitterschap bekleedde, en trok partij, ten eerste, van de omstandigheid, dat *Holland* goed gevonden had, dat er over het gebruik van de buitengewone troepen, nu men ze nog in dienst hield, zou beraadslaagd worden, en, ten anderen, daarvan, dat *Friesland* juist verklaard had, dat men het stuk van het Overkwartier niet mocht laten glippen. Hiervan uitgaande, stelde zij voor, de buitengewone of zoogenaamd ongerepartieerde troepen of welke andere compagniën men verkoos, tot de inbezitneming van het Overkwartier van *Gelderland* te gebruiken. Dit voorstel drong zij aan met deze gronden, dat het Overkwartier van troepen ontbloot en dus gemakkelijk te bezetten was, en de Instructie onzer Gevolmachtigden inhield, dat de vijandelijkheden eerst dan zouden gestaakt worden, wanneer het traktaat geratificeerd zou zijn. Trad men (voegde zij er bij) in dit voorstel, dan zouden de Provinciën zich eenparig kunnen beijveren om den vrede te verkrijgen. In allen gevalle zij, Heeren van *Utrecht*, zouden voor de nakomelingschap onschuldig zijn van den blaam, dat zij zulk eene gunstige en door God den Heer den Lande aangeboden gelegenheid ondankbaar veronachtzaamd hadden. — Dit voorstel leidde tot geen besluit. Maar die van *Zeeland*, verklarende verantwoord te willen zijn, betuigden, dat zij verstonden, dat de campagne voortgang moest hebben en men deswegens, als naar gewoonte, met den Franschen Gezant in overleg moest treden [2].

SERVIEN roept de beslissing der Prinses-weduwe in.

Nog vóór 's Prinsen vertrek was het dat SERVIEN zich iets goeds beloofde van een gewaagden stap. De Franschen hadden steeds het oog op de Prinses-weduwe van *Oranje* geslagen. Zij hielden haar voor eene heerschzuchtige vrouw. Thans was zij, door hooge aanbiedingen van de zijde der Spanjaarden, zoo zij meenden, voor den vrede gewonnen,

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 18, 21, 23 Mei, 1647. *Resol. Holl.* 21 Mei, 1647.

[2] AITSEMA, *Verhael*, p. 352—354.

en tegen het streven van haren zoon geheel op de hand der Staten van *Holland*. Deze Vorstin schijnt het, wilde SERVIEN, door hare eerzucht te streelen, er toe bewegen om aan *Frankrijk* ten minste eenige voldoening te verschaffen. Hij zag in, dat er van den veldtocht niets zou komen; kon hij nu het oogenschijnlijke doel zijner zending, de toetreding der Staten tot eene *ligue guarantie*, verkrijgen, dan zou hij ten minste niet onverrichter zake, en eer met schande dan met voldoening, henengaan: want met voeg kon hij niet veel langer te *'s Gravenhage* vertoeven. De jonge Prins was nog altijd tegen zulk eene *ligue* ingenomen, omdat hij daarin den weg zag om *Spanje* tot onderwerping aan *Frankrijks* eischen te brengen en alzoo den vrede tot stand te doen komen. Maar zou dan niet juist om deze reden die *ligue* aan de Prinses aangenaam kunnen gemaakt worden? Dit kon beproefd worden, en SERVIEN kwam er toe om aan de Vorstin de beslissing over te laten van de vragen, op wier oplossing het sluiten dier *ligue* wachtte. Vereerd door dit aanbod, zou zij, dacht SERVIEN, naar *Frankrijks* wensch beslissen, en de Staten van *Holland* zouden met de zaak vrede hebben, zoo Hare Hoogheid, wie zij thans zoo zeer vertrouwden, hier beslist had. Deze berekening moest falen, omdat de Prinses niets doen zou zonder de Heeren van *Holland* en dezen de *ligue guarantie*, zoo zij ten minste niet behoorlijk beperkt werd, steeds verwerpelijk vonden, daar zij de Republiek onoplosbaar aan *Frankrijk* vastgesnoerd zou hebben om met deze Mogendheid altijd en overal gemeene zaak te maken. Toen derhalve SERVIEN eenigen waarborg zocht, dat de beslissing der Prinses in den zin van *Frankrijk* zou uitvallen, bemerkte hij, dat dit het geval niet zou zijn, en hij trok zich terug. Maar de gevolgen waren niet weg te nemen. Zijne laatste kans scheen verloren, en nadat hij de Heeren PAUW en MEINDERSWIJK zoo zeer tegen zich had ingenomen, had hij zich nu ook bij den Prins verdacht gemaakt, daar hij er op uit was geweest om in overleg met zijne moeder, met wie hij in onmin verkeerde, eenen maatregel, die hem tegen den zin was, door te drijven [1]. De Gezant gevoelde dan ook dat zijne eerlijke hulpmiddelen en overredingsgronden uitgeput waren, en meende nu door omkooping, in de voornaamste plaats, van den stoutmoedigen Heer BICKER, regeeringslid van *Amsterdam*, nog iets uit te werken: althans drong hij bij den Kardinaal DE MAZARIN op de toezending van gelden aan, tot dat doel te gebruiken [2]. Tegenover eene aangeboden belooning kon hij de Amsterdamsche Heeren dreigen met het verlies van al de voordeelen, die de handel op *Frankrijk* opleverde, en met de inbeslagneming van de koopmansgoederen, die, aan Hollanders toekomende, in *Frankrijk* opgelegd waren en zich dus onder het bereik van de Fransche Regeering bevonden [3]. 1644—1648.

---

[1] *Archiv. de la Mais. d'Or.* p. 221—228. AITSEMA, *Verhael enz.* II, bl. 349, 350. In zijne brieven aan MAZARIN (in de aangehaalde *Archives* bewaard) doet SERVIEN het voorkomen, alsof het denkbeeld om de beslissing der Vorstin in te roepen, van haren kant was gekomen.

[2] *Archiv. de la Mais. d'Or.* p. 228, 229.

[3] Ald. p. 207.

1644—1648.
Wapenstilstand te water,

Zoo doende zou onze bondgenoot, *Frankrijk*, onzen handel hebben aangevangen te beschadigen, dien onze vijand, *Spanje*, was beginnen te ontzien. Getroffen door den zoo nadrukkelijk verklaarden onwil van *Holland* om dit jaar eenen veldtocht toe te laten, had LE ROY den Aartshertog te *Brussel* voorgesteld, dien feitelijken wapenstilstand te lande beleefdelijk te beantwoorden met eenen wapenstilstand te water, met name op de Vlaamsche kust, daar toch de Koning van *Spanje* op de Spaansche kust reeds alle vijandelijkheden tegen de schepen der Nederlandsche Republiek had doen staken. De voortgezette rooverijen, door bodems, uit *Ostende* en de andere Vlaamsche havens uitgeloopen, aangericht, strookten noch met 's Konings vredelievendheid, noch met de tegenwoordige gezindheid der Hollanders jegens *Spanje* [1]. Werkelijk klaagde vooral onze visscherij nog in den voorzomer van 1647 over schade, ten gevolge dier zeeschuimers geleden, en verzocht van behoorlijk convooi te worden voorzien [2]. Reeds had de Luitenant-Admiraal TROMP, door *Holland* ondersteund, voorgesteld, dat men op de bezetting der Kust bedacht zou wezen [3]; maar nog in Juni had het Collegie ter Admiraliteit te *Rotterdam* geenen aanvang met het verschaffen van convooiers gemaakt [4]. — LE ROY's voorstel was gunstig door den Aartshertog opgenomen, en deze afgevaardigde had de zaak aan den president der Staten-Generaal voorgedragen en er tevens den pensionaris van *Dordrecht*, den Heer RUIJSCH, kennis van doen geven. Zonder schennis echter van onze verdragen met *Frankrijk* kon dit aanbod niet van Staatswege aangenomen worden [5]. De Staten van *Holland* evenwel schenen er minder bezwaar in te vinden om met den Heer LE ROY in onderhandeling te treden [6], en die klacht der groote en kleine visscherij gaf hun daartoe eene aanleiding. Dadelijk richtte SERVIEN een vertoog daartegen tot de Staten-Generaal. Hun Hoog Mogenden konden daarop betuigen van de zaak geen kennis te hebben [7]. Niettemin kwam zij naar wensch tot stand: alle vijandelijkheid ter zee hield op; onze oorlogschepen kwamen te huis en zeilden niet weder uit; de genomen schepen werden ontslagen en de visschers liepen gerust en veilig in zee. De Zeeuwen, hoe oorlogzuchtig ook, waren niet achterlijk om van dit voordeel evenzeer als van de openstelling der havens in *Spanje* gebruik te maken [8].

Tegenover zulke vredelievende handelingen en bij de verklaring van *Holland* was het

---

[1] AITSEMA, *Verhael enz.* p. 357.

[2] *Resol. Holl.* 5, 18 Juni, 1647.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 9 April, 1647. *Resol. Holl.* 9 April, 1647.

[4] *Resol. Holl.* 5, 7 Juni, 1647.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 15, 18 Juni, 1647.

[6] *Resol. Holl.* 21 Mei; 18 Juni, 1647.

[7] AITSEMA, *Verhael enz.* p. 357, 358.

[8] AITSEMA, *Verhael enz.* p. 358—362. *Resol. Holl.* 21 Juni, 1647. Toch werd nog eene som van 100,000 gulden genegotieerd om de kosten van het convooi voor de visscherij te dekken (*Resol. Holl.* 28 Juni, 1647). Men wist niet wat de toestand van *Engeland* kon opleveren.

Spaansche Bewind zoo verzekerd, dat er geene vijandelijkheden ook te lande zouden gepleegd worden, dat toen de Prins die compagniën in *Vlaanderen* gebracht had, en deswegens de Goeverneur van *Dendermonde* verlangde, dat de Markgraaf CASTEL-RODRIGO eenige troepen van de hoofdmacht zou afzonderen om *Vlaanderen* te dekken, deze aan dat verzoek geen gehoor meende te moeten geven. Toch zou de Prins en al wie de staatkunde der Franschen in de hand wilde werken, gaarne eene botsing uitgelokt hebben, in de hoop dat uit een klein begin een strijd op grooter schaal mocht voortkomen. Dit gaf den Spaanschen stof om zich te *Munster* bij den Heer VAN MEINDERSWIJK te beklagen. Zoo voerde de Heer BRUN aan, dat het garnizoen te *Maastricht*, voornamelijk uit Fransche soldaten bestaande, het dorp *Waveren*, niet ver van *Brussel*, overvallen, geplunderd en verbrand had, en dat uit de andere grensgarnizoenen onze soldaten stroopten en menschen oplichtten tot onder de wallen van *Lier*, *Mechelen* en *Antwerpen*. Niets echter was in staat den bevelhebberen in de Zuidelijke Nederlanden het vertrouwen te benemen en hen te beletten al hunne krachten tegen de Franschen te keeren. Dit ging zoo ver, dat de Aartshertog den Heer DE RIBAUCOURT, die in het Overkwartier van *Gelderland* bevel voerde, order gaf van zijne troepen 2000 man naar het leger te zenden, en dat terwijl hij weten kon, dat men het van onze zijde op de verovering van dat Overkwartier gemunt had. Alleen de vastberadenheid van den Heer DE RIBAUÇOURT verhoedde, dat zijne macht niet door de wegzending van zooveel soldaten verzwakt werd: hij weigerde het bevel te gehoorzamen, betuigende, dat hij gezworen had zijn Goevernement in het Overkwartier te bewaren.

1644—1648.

en feitelijk ook te lande.

Tegen het einde van de maand Juni werd de onderhandeling betreffende de *Ligue guarantie* met den Heer DE SERVIEN weder opgevat. Mits de Franschen toegaven, dat men zich van deze zijde niet al te onbepaald verbond, was het geraden aan den buitengewonen Ambassadeur de voldoening te verschaffen, dat hij zulk een traktaat alsnog tot stand bracht, en dat niet zoozeer om zijn persoon [1], maar omdat het zaak was, *Frankrijk*, hetwelk steeds de voltrekking van zulk een traktaat van waarborging als eene voorwaarde van den vrede met *Spanje* had voorgesteld, in deze voltrekking eene aanleiding tot het sluiten van zijn traktaat met die Mogendheid te geven, bepaaldelijk op eenen tijd, dat *Frankrijk* meer dan vroeger geneigd tot vrede scheen.

De onderhandelingen over de *Ligue guarantie* weder opgevat.

Inderdaad had *Frankrijk* reden genoeg om op dit oogenblik niet naar de voortzetting van den oorlog te verlangen. Dat de wapenen van de Republiek niet meer met *Frankrijks* legers mede zouden strijden, was ontwijfelbaar gebleken; noch in de Zuide-

---

[1] Dit had hij waarlijk niet verdiend. De Venetiaansche Gezant te *Munster* zeide tot MEINDERSWIJK, dat men in *'s Gravenhage* te weinig gevoelig was voor de onbetamelijkheden van SERVIEN: had hij zich, voegde hij er bij, dus te *Venetië* gedragen, men zou hem al voor lang hebben doen vertrekken.

1644—1648. lijke Nederlanden ten gevolge van de onthouding der Staten, noch in *Catalonië*, noch in *Italië* waren de wapenen van *Frankrijk* voorspoedig of zijne macht toereikend om zich staande te houden: althans dit meenden de Spaanschen te kunnen verzekeren [1]. In deze omstandigheden ruimde het leger van TURENNE den bodem van *Duitschland* om naar de Nederlanden af te zakken. De Zweedsche legers, daarentegen, deden zich in het Rijk nog altijd dapper gelden. De Graaf van KÖNIGSMARK, onder voorgeven dat de Keurvorst van *Keulen* zich niet naar een beraamd traktaat van onzijdigheid voegde, bracht zijne troepen in *Westfalen*, en wat kon krachtiger werken, dan dat hij zijne macht als onder de oogen der onderhandelende Gevolmachtigden voerde? Hij bemachtigde *Fürstenau*, noordwestelijk van *Osnabrück*, veroverde *Wiedenbruck* en belegerde *Warendorf*, op weinige uren afstands oostelijk van *Munster* gelegen, en de wegen in de nabijheid dezer stad waren vol van de inwoners des lands, die zich voor de ruwheid der Zweedsche soldaten bergden. Zoo scheen *Frankrijks* bemoeiing in het Rijk slechts tot deze uitkomst geleid te hebben, dat de Zweden er oppermachtig werden. — Deze uitbreiding van de Zweedsche macht deed de ingezetenen van die gansche streek verlangend naar den vrede tusschen onzen Staat en *Spanje* uitzien, voornemens zijnde om zich dan dadelijk onder de bescherming van onze voortaan met *Spanje* bevriende Republiek te begeven. Maar wat won *Frankrijk* bij dit alles? Kon het *Frankrijk* wenschelijk voorkomen, dat aan eene Protestantsche Mogendheid, bij de vernedering van *Oostenrijk*, wellicht het Keizerschap in *Duitschland*, en bij de tegenwoordige machteloosheid van *Engeland* en de zwakheid van *Denemarken*, het gebied over Oost- en Noordzee in handen viel? Ook bij de verheffing van deze nieuwe Macht in *Europa* moest de Republiek der Vereenigde Provinciën, de natuurlijke mededingster van elke Zeemogendheid, *Frankrijks* beste steun en trouwste bondgenoot wezen. Geen wonder, dat de Fransche Gevolmachtigden weder van de grootste beleefdheid jegens den Heer van MEINDERSWIJK blijken gaven. — En op dit tijdstip hadden zij te meer reden om tot nadenken te komen, of zij den Spaanschen ook te veel gevergd hadden, vermits dezen zich, in het vertrouwen op de verlegenheid der Franschen, het staken der onderhandelingen gemakkelijk schenen te getroosten.

Dezen stand der zaken derhalve in aanmerking nemende, konden de Heeren van *Holland* gerust de onderhandeling over de *Ligue guarantie* weder laten opvatten. — Toen men de adviezen betreffende de zaak verstaan had, bleek, dat de Staten ook *Catalonië* gedurende een 30-jarig bestand tegen aanranding waarborgen wilden; maar behalve van uit de Nederlanden wilden zij *Frankrijk* verder niet tegen aanvallen waarborgen. Onder

[1] De Spaanschen hadden te meer moed, omdat sedert den dood van den Spaanschen troonsopvolger de Keizer weder gezind was om zijne zaak niet van die van *Spanje* te scheiden. Inderdaad is later PHILIPS IV hertrouwd met 's Keizers dochter MARIA ANNA, uit welk huwelijk KAREL II geboren is.

deze bepalingen werden eenige Heeren den 28sten Juni belast met de taak om de geheele zaak in den vorm van een traktaat te brengen, en dit ontwerp alsdan den Heer DE SERVIEN voor te dragen. Nam hij het aan, zoo zou het tijd zijn om de verschilpunten tusschen *Frankrijk* en *Spanje* te onderzoeken, waartoe, verklaarden de Staten, het noodig zijn zou de tegenwoordigheid van eenen der Spaansche Gevolmachtigden van *Munster* te *'s Gravenhage* toe te laten [1]. Die verschilpunten, namelijk, waren door SERVIEN aan het oordeel der Staten onderworpen, met deze bepaling, dat, als *Spanje* de uitspraak der Staten niet aannam, zij den oorlog zouden voortzetten. De Heer BRUN, dit in het laatst van Mei te *Munster* vernemende, had verklaard dat de Spaanschen de uitspraak der Staten gaarne hadden, mits men hem eerst hoorde, al werd hij dan ook, zeide hij, slechts als bijzonder persoon, en niet als Gevolmachtigde, toegelaten. In afwachting hiervan zond BRUN, een afschrift van het door SERVIEN ingeleverd geschrift bekomen hebbende, zijne aanmerkingen op dit geschrift door de tusschenkomst van MEINDERSWIJK aan LE ROY op. Deze leverde ze aan Hun Hoog Mogenden over, welke ze op hunne beurt den 11den Juni aan SERVIEN mededeelden. 1644—1648.

Den 2den Juli waren de Gecommitteerden met het concept-traktaat gereed, en twee dagen later besloten Hun Hoog Mogenden, ter presentie van Zijne Hoogheid en met zijn advies, dat dit concept zou worden gehouden voor hunne uiterste wilsverklaring in dezen. Aldus vastgesteld, zou het stuk aan den Graaf DE SERVIEN worden medegedeeld, ten einde daarop zijne verklaring te vernemen. Kon hij er zich mede vereenigen, zoo zou het van wederzijde worden geteekend; maar vereenigde hij er zich niet mede, of wel aarzelde zijne Regeering het dadelijk aan te nemen, zoo zou deze Staat afzonderlijk met *Spanje* vrede sluiten, met dien verstande evenwel, dat *Spanje* aan *Frankrijk* dat alles laten zou, wat het te voren aan dit Rijk beloofd had te zullen laten, en dat onze Gevolmachtigden te *Munster* zich beijveren zouden, ten einde de Kroon van *Frankrijk* op de nog overblijvende punten redelijke voldoening bekomen mocht, zonder dat evenwel, wanneer zij dit doel niet bereikten, ons daardoor ontzegd werd met *Spanje* te sluiten. Voorts verstonden Hun Hoog Mogenden, en dit om *Zeelands* stem te winnen, dat van wege den Staat aan de West-Indische Compagnie krachtige bijstand zou worden verleend. — In weerwil van deze inwilliging verlangde *Zeeland* vooreerst, dat, ingeval de Spaanschen *Frankrijk* na de pogingen der onzen geene redelijke voldoening gaven, wij niet afzonderlijk met hen sluiten, maar daarentegen den oorlog tegen *Spanje* voortzetten zouden, en ten tweede, dat de bijstand, aan de West-Indische Compagnie te verleenen, zou worden vastgesteld vóórdat onze Gevolmachtigden weder naar *Munster* vertrokken. — De Gedeputeerden van *Utrecht* verzochten aanteekening, dat zij met het genomen besluit niet instemden. Volgens hen was de Heer DE SERVIEN bij het ontwerpen van de artikelen, die men hem zou voorslaan, niet genoeg gekend, en mocht in geen geval tot een afzonderlijk verdrag met *Spanje* worden overgegaan [2].

Zeeland geeft hare stem tot dat traktaat onder voorwaarde van bijstand aan de West-Indische Compagnie te verleenen.

[1] Zie AITSEMA, *Verhael enz.* bl. 362.

[2] AITSEMA; *Verhael enz.* bl. 362—367.

1644—1648. Zoodra de Heer BRUN te *Munster* dit besluit vernomen had, gaf hij den Heer VAN MEINDERSWIJK te kennen, dat hij niet twijfelde, of zoo door ons de vrede met *Spanje* gesloten was, zou *Frankrijk* volgen, zoowel wegens de groote voordeelen, die dit Rijk zich in het verdrag met *Spanje* toegekend zag, als deswegens dat zijne zaken op dit oogenblik zoo gunstig niet stonden. De Koning van *Spanje*, voegde hij er bij, keurde alles goed; alleenlijk van *Portugal* als *Frankrijks* beschermeling in het verdrag te gewagen, verbood Zijne Majesteit ten stelligste: liever waagde hij al zijne Koningrijken, dan dat hij zich met *Portugal* in eenig verdrag inliet.

Met te grooter gerustheid kon *Spanje* zich zoo onverzoenlijk jegens *Portugal* betoonen, omdat de Spaanschen wel wisten, dat, hoezeer *Portugal* de bondgenoot der Vereenigde Provinciën heette, niettemin de Provincie *Zeeland* zich slechts door de toezegging van een belangrijken onderstand aan de West-Indische Compagnie ten behoeve van eene krijgsonderneming tegen de Portugeezen in *Brazilië*, tot eenen maatregel had laten bewegen, die tot den vrede moest leiden.

De schikking, waarbij het octrooi der Oost-Indische Compagnie voor 25 jaren vernieuwd werd, tegen betaling van anderhalf millioen ten behoeve der West-Indische Compagnie, had *Holland* zoo lang tegengehouden, totdat men zeker was dat men daarmede de instemming van *Zeeland* in het besluit van den 4den Juli kon verwerven [1]. Zoo zou dan eene krijgsmacht van 6000 man naar *Brazilië* worden gevoerd, en dat niettegenstaande zich te *'s Gravenhage* een Ambassadeur van *Portugal* bevond, voorzien van eene volmacht om met de Staten-Generaal een verdrag van vrede en vriendschap te sluiten. Trouwens deze Gezant betuigde steeds des Konings bereidwilligheid om *Brazilië* aan de West-Indische Compagnie te doen hergeven [2].

Uit kracht van het besluit van 4 Juli trad men in onderhandeling met DE SERVIEN. Deze, wel inziende dat de hem thans aangeboden voorwaarden hem de eenig mogelijke uitkomst beloofden, ontving den voorslag op eene beleefde wijze: zelfs zijn verwijt, dat, ten gevolge van de werkeloosheid van ons leger, de Spanjaarden in de *Nederlanden* op *Frankrijk* de eene plaats na de andere [3] wonnen, werd op eenen zachtzinnigen toon uitgesproken [4]. — Toch was er in het ontwerp een artikel, dat de Graaf niet zoo gaaf meende te mogen aannemen, en dat ook het ongenoegen van den Zweedschen Resident gaande maakte, te weten, de bepaling, dat de Koning van *Frankrijk* zou beloven zijne

---

[1] AITSEMA, *Saken v. Staet en oorl.* III, bl. 175. *Verhael enz.* p. 375. De vernieuwing van het octrooi der O. I. Comp. werd ook verbonden aan de bepaling, dat de Bewindhebbers, in plaats van hunne provisie, een vast traktement zouden genieten. *Resol. Holl.* 9, 11, 12, 17, 18, 24, 25 Jan.; 5, 6, 7, 8, 11, 14 Febr.; 21 Maart; 25 Mei, 1647.

[2] *Resol. Holl.* 22 Mei, 1647. AITSEMA, *Saken enz.* bl. 210.

[3] Hij bedoelde *Armentiers* en *Landrecies*.

[4] AITSEMA, *Verhael enz.* p. 367, 368.

bondgenooten niet tegen de Vereenigde Provinciën te zullen bijspringen [1]. Onder die bondgenooten waren zoowel *Portugal*, als *Zweden*. Wat *Portugal* aangaat, de Republiek beraamde juist een krijgstocht, die, hoe de zaak ook ontveinsd werd, tot afbreuk van dit Rijk strekte. Doch, scheen *Portugal* zich zulks niet aan te trekken, *Frankrijk* zou wel geen wapengeweld willen gebruiken om *Brazilië* voor *Portugal* te herwinnen. Maar wat *Zweden* aanging, eene botsing tusschen de Vereenigde Provinciën en dat Rijk was onder de mogelijkheden, en de Zweedsche Resident meende zich niet te mogen laten welgevallen, dat, in geval van oorlog tegen onze Provinciën, *Zweden* zich, krachtens eene overeenkomst tusschen ons en *Frankrijk*, van zijn machtigsten bondgenoot verstoken zou zien.

1644—1648.

De Koning van *Frankrijk* moet beloven zijne bondgenooten niet tegen de Staten bij te springen.

Werkelijk was het vooruit te zien, dat het eenmaal tot een oorlog tusschen de Republiek en het overmachtig geworden *Zweden* zou komen. Reeds was eene nadere alliantie met *Denemarken*, *Zwedens* mededingster in de Oostzee, zoo goed als beklonken [2]. — In het begin van Januari (1647) werd bij de Staten van *Holland* de vraag geopperd, in wat voege de gedachtewisseling met den Ambassadeur van *Denemarken* eindelijk tot een goed einde te brengen [3], en den Staten-Generaal werd door dezen Gezant in herinnering gebracht, dat den Koning van *Denemarken* nog geene vergoeding was toegewezen voor den in 1645 onbetaald gebleven tol in den *Sond*. *Holland* alleen had zich bereid verklaard, hare quote in de daartoe vereischte som, op 40,000 Rijksdaalders begroot, benevens een ruime vereering aan den Gezant, te betalen. Slechts was het de vraag, hoe deze som te vinden, of zij uit het veilgeld zou gevonden worden, dan of zij ten laste zou komen der Generaliteit. — Tegelijk gaf de Heer ULEFELD te kennen, dat hij de defensieve alliantie vastgesteld wenschte te zien [4]. De Staten van *Holland* waren van oordeel, dat de alliantie de termen van vriendschap en koophandel niet zou behooren te overschrijden, ten einde bij de Kroon van *Zweden* en andere bondgenooten van dezen Staat geenen argwaan te wekken [5]. — Toen de Gecommitteerden den Ambassadeur hoorden, deed hij ter vergoeding van den tol, in 1645 gemist, een ongelijk hoogeren eisch, en tegen het concept van traktaat, onzerzijds opgemaakt, stelde hij een ander ontwerp over, waarin eenige punten voorkwamen, strijdig met der Staten bedoeling [6]. Spoedig echter werd men het eens, zoodat alles nog slechts aankwam op de som voor de gemiste tollen te betalen, ten bedrage van 120,000 Rijksdaalders: want zóóveel verlangde de Ambassadeur. Doch ook dezen eisch begreep men toe te moeten

De alliantie met *Denemarken* krijgt haar beslag.

[1] AITSEMA, *Verhael enz.* p. 368.

[2] Zie hierboven, bl. 650—654.

[3] *Resol. Holl.* 8 Jan. 1647.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 12 Jan. 1647. *Resol. Holl.* 9, 10, 11 Jan. 1647.

[5] *Resol. Holl.* 9 Jan. 1647.

[6] *Resol. Stat.-Gen.* 19 Jan. 1647. *Resol. Holl.* 19, 23 Jan. 1647.

1644—1648. staan, daarbij besluitende, dat de penningen door de Generaliteit zouden genegotieerd worden [1]. Nu kon derhalve de Gezant zijne taak volbracht rekenen, en de Staten hadden de vereering te bepalen, die hem zou geschieden. Zij schonken hem een gouden ketting ter waarde van 6000 gulden, aan zijne gemalin een geschenk ter waarde van 4000 gulden, aan zijnen secretaris de som van 600 gulden, en aan zijn zoontje, hier te lande gedurende zijn gezantschap geboren, een lijfpensioen, ten bedrage van 1000 gulden jaarlijks: de brief, waarbij hem dit inkomen verzekerd werd, zou in een gouden doos, ter waarde van 600 gulden, den vader ter hand worden gesteld. Geen wonder dat de Heer ULEFELD dankbaar van de Staten afscheid nam, met de verklaring, dat hij erkentelijk was, niet ter zake van de geschenken, maar vermits de vriendschap en alliantie van *Denemarken* met dezen Staat door het traktaat was vernieuwd [2]. — Nu werd ook de Resident DE VRIES, naar *Elseneur* bestemd, tot zijne nieuwe waardigheid beëedigd. Hij vertrok tegen het einde van Mei [3]. Tot de ratificatie van het traktaat, tot welke *Holland*, *Friesland* en *Overijsel* gereedelijk besloten, en die door *Denemarken* spoedig werd ingediend, moesten de andere Provinciën nog menigmaal aangemaand worden, totdat zij daartoe eindelijk overgingen [4].

De Staten ijveren tegen den Wezertol.

Intusschen behartigde de Deensche Resident TANCKEN bij de Staten de belangen van 's Konings zoon, Aartsbisschop van *Bremen* [5], die van de zijde der Zweden in zijne macht en gezag bedreigd werd. Zwaarder wogen bij Hun Hoog Mogenden de gronden, op welke de Stad *Bremen* hunne tusschenkomst begeerde tegen de bevestiging van den Wezertol, door *Oldenburg* geheven. Ook hier toch was de invloed der Zweden in het spel. — Gedurende de staking zijner bemoeiingen ter overeenbrenging van *Spanje* en *Frankrijk* werd de Heer VAN MEINDERSWIJK te *Munster* bijna uitsluitend beziggehouden met dit vraagstuk van den Wezertol, dat de Staten volgaarne naar den zin der Stad *Bremen* opgelost zouden hebben gezien. Laatstelijk had deze Stad 100,000 Rijksdaalders

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 26, 29 Jan. 1647. *Resol. Holl.* 26, 30, 31 Jan.; 7, 9 Febr. 1647.

[2] Boven het lijfpensioen, welks aanvaarding ten zijnent wellicht misduid zou worden, verkoos de Gezant eene compagnie soldaten te voet voor zijn zoontje. Dit werd hem door den Prins verleend, terwijl den begiftigden knaap dispensatie van leeftijd werd vergund. Hij was LEO gedoopt, waarbij hij nu van wege de Staten den naam BELGICUS bekwam (*Resol. Stat.-Gen.* 11, 12, 15, 18 Febr. 1647. *Resol. Holl.* 9, 11, 12, 13, 14, 15 Febr. 1647).

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 15 Febr.; 30 Maart; 28 Mei, 1647.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 30 Maart; 3, 6 April; 7, 14, 16 Mei, 1647. *Resol. Holl.* 22, 25 Maart; 6 April, 1647.

[5] AITSEMA, III, bl. 175—177. Daar de Kroonprins in de maand Juni onverwachts te *Dresden* kwam te overlijden, zoo was van toen aan de Aartsbisschop Koning CHRISTIAANS eenige zoon.

geboden om de opheffing van dien tol te verkrijgen; toen verlangde de Graaf van *Oldenburg* daarvoor de som van 300,000 Rijksdaalders. De Graaf van TRAUTMANNSDORF sloeg voor, dat eene som van 250,000 zou betaald worden, en verlangde de medewerking van onzen Gevolmachtigde om de partijen tot deze schikking te bewegen. Doch op al hare pogingen tot het treffen eener overeenkomst en op alle voorspraak van der Staten Gevolmachtigden in haar belang, zag *Bremen* zoo weinig gevolg, dat zij poogde de Staten tot een krachtiger optreden ten haren behoeve te bewegen. *Zij* verzocht, dat Hun Hoog Mogenden haar een 400-tal soldaten zouden toezenden, door haar zelve te bezoldigen. Dit ware de aanvang van een oorlog met *Zweden* geweest, en gaarne zou de Keizer zulks gezien hebben. Hij stond den Zweden alles toe, in de hoop, zeide de lijdende partij, dat de Staten zich daardoor genoopt zouden zien de wapenen tegen hen op te vatten. Zoo zou hij eenen machtigen bondgenoot tegen hen bekomen hebben en veel van zijne inwilligingen hebben kunnen terugnemen. Inderdaad in Juli (1647) werd de heffing van den Wezertol aan *Oldenburg* toegestaan, en deze vergunning zou door een artikel in het vredesverdrag des Rijks worden bevestigd [1]. Wat belang nu hadden de Zweden hierbij? — In het bezit van het Aartsstift *Bremen* gekomen, verlangden zij alles wat dit Stift immer had bezeten, met name het gemeenschappelijke rechtsgebied op de *Wezer*, en het Graafschap *Delmenhorst*, dat na het afsterven van den Graaf van *Oldenburg* aan hen zou komen. Zoo zouden zij op de beide oevers der *Wezer* gezag erlangen. 1644—1648.

Het laat zich denken, dat niet alleen *Bremen*, maar alle andere Steden [2], Stenden en Vorsten in Noord-westelijk *Duitschland*, in deze omstandigheden, hunne hoop, althans in stilte, op de Staten gevestigd hadden, en dat zij hunne binnenlandsche en onderlinge geschillen liefst bijlegden, ten einde zich veeleer door binnenlandschen vrede en onderling bondgenootschap te versterken, dan zich door oneenigheid te verzwakken. Dit bleek uit de handelingen der Vorsten van *Brandenburg* en *Palts-Neuburg*.

In het jaar 1646 en nog in den aanvang van 1647 waren deze beide Vorsten het onderling en elk met zijne onderdanen in de Kleefsch-Guliksche Landen nog in geenen deele eens. De Kleefsche Stenden waren nog ontevreden op hunnen Hertog, den Keurvorst [3]. In het ontwerp van alliantie, door den Keurvorst ingediend, bracht het eerste artikel ontruiming van de Kleefsche Steden door onze garnizoenen mede, en al dadelijk trachtte de Keurvorst een corps van zijne soldaten in de plaatsen *Gennep* en *IJselborg* te

Betrekkingen met *Brandenburg* en *Palts-Neuburg*.

[1] AITSEMA, III, bl. 193, 194. *Resol. Stat.-Gen.* 16, 21 Mei, 1647.

[2] In den zomer van 1646 verzocht en verkreeg de Stad *Lubeck*, dat zij begrepen werd in het traktaat door de Staten met *Hamburg* en *Bremen* gesloten (*Resol. Stat.-Gen.* 6 Aug.; 28 Sept.; 27 Oct. 1646. *Resol. Holl.* 6 Aug.; 8, 12, 13, 21, 24 Sept. 1646).

[3] Zie hierboven, bladz. 645—647.

1644—1648. leggen [1]. Doch hierin zagen de Stenden den toeleg om het Goeverneurschap over de tot nog toe door de Staatschen bezette steden aan gunstelingen te verleenen, die dan over burgers en plattelands-bewoners willekeurig zouden heerschen. Ook kwam van den maatregel niets, dan in een zeer beperkte mate [2]. — En wat den Hertog van *Palts-Neuburg* aangaat, zijne Gereformeerde onderdanen moesten door geweldige maatregelen der Staten tegen hunnen Vorst in bescherming genomen worden. De laatste verordening der Staten in het Gulikscbe, tot weerwraak over de verdrukking der Gereformeerden genomen [3], had een bezoek ten gevolge, door de Gezanten der vier Katholieke Keurvorsten, aan onze Gevolmachtigden te *Munster* gebracht. Zij gaven ditmaal aan de onzen al de eer en titels, op welke dezen aanspraak maakten: vroeger hadden zij zwarigheid gemaakt hun die toe te kennen, hetgeen dan ook alle rechtstreeksch verkeer tusschen hen en de Nederlandsche Ambassadeurs had belet. — Die verordening van Hun Hoog Mogenden, volgens welke verscheiden priesters door onze soldaten in gevangenschap weggevoerd waren, kon, zeiden zij, niet geduld worden: zelfs de Keizer vermocht op het gebied der Keurvorsten of Vorsten zich geen feitelijkheden van dien aard veroorloven, dan na voorafgaande formaliteiten. —

Dat de Heer VON KLEIST, minister van den Keurvorst van *Brandenburg*, in Maart 1647, het ontslag der in het Guliksche en Bergsche opgelichte priesters verzocht, was een gunstig teeken voor de verstandhouding, die er tusschen dien Vorst en den Hertog van *Palts-Neuburg*, almede door de bemoeiingen der Gecommitteerden van Hun Hoog Mogenden, was beginnen te bestaan. Op advies van den Raad van State besloten de Staten het verzoek toe te staan, in het vertrouwen, dat de Keurvorst te weeg zou brengen, dat alsnu de Gereformeerden in hunne rechten zouden worden hersteld. Bij gebreke van dien zou de dwangmaatregel hervat moeten worden [4]. Werkelijk waren alstoen de geschillen tusschen de beide Vorsten bijgelegd [5]. — Doch nu had ook de Hertog van *Palts-Neuburg* het verzet van de gezamenlijke Kleefsch-Guliksche Stenden te verduren. Als vertegenwoordiger dezer Stenden diende de Heer van AITSEMA, den 13den April, eene memorie in, waarbij zij zich beklaagden, dat de Hertog hun tegen

[1] AITSEMA, III, p. 182.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 5, 15 Jan.; 2 Febr. 1647. *Resol. Holl.* 5 Febr. 1647. Graaf MAURITS van *Nassau*, de gewezen goeverneur van *Brazilië*, werd des Keurvorsten Stadhouder in het Hertogdom *Kleef*. Hij was voorzien van een credentiebrief aan de Stenden, de vermaning inhoudende, dat zij hunne geschillen met den Keurvorst zouden bijleggen. Niets werkte daartoe krachtiger, dan de benoeming der heftigste tegenstanders tot 's Vorsten Raden (AITSEMA, t. a. pl. *Resol. Stat.-Gen.* 9 Aug.; 27 Dec. 1647).

[3] Zie hierboven, bladz. 660.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 27 Maart, 1647.

[5] *Resol. Holl.* 16 Maart, 1647. AITSEMA, III, bl. 184—189.

de privilegiën eene belasting oplegde, waarin zij niet bewilligd hadden. Meermalen hadden zij daarover bij den Keizer geklaagd; Zijne Majesteit had hun een gunstig bescheid gegeven, doch zulks had niets gebaat. Thans werd het bedrag, hun volgens eenen eigenmachtigen omslag opgelegd, bij executie ingevorderd. En om dit verder te verhoeden, verzochten zij Hun Hoog Mogenden voor hen door het schrijven van een brief bij hunnen Hertog tusschen te treden, gelijk zij, vroeger, dit verklaarden zij met blijdschap vernomen te hebben, den Keurvorst van *Brandenburg* geschreven hadden. De Staten gaven aan dit verzoek gehoor, en schreven den Hertog in ernstige bewoordingen om hem tegen die schennis der privilegiën te waarschuwen [1]. Dit schrijven echter baatte evenmin, als zulks de welwillende woorden van den Keizer gedaan hadden; doch Hun Hoog Mogenden zouden het er niet bij laten. Althans de Raad van State adviseerde hun, den Commandanten hunner garnizoenen in de naastbijgelegen steden te gelasten, den voogden, schouten, rechters en anderen ambtenaren te verstaan te geven, dat zij zich te onthouden hadden van de invordering dier niet ingewilligde belasting: gingen die ambtenaren toch daarmede voort, dan moesten de Nederlandsche bevelhebbers hen het ingevorderde terug doen geven, en bleven zij daarvan in gebreke, zoo moesten zij hen op doen lichten en hen zoo lang gevangen houden, tot de Hertog zou blijken rede te verstaan. Alvorens echter hiertoe over te gaan, namen de Staten voor, bericht van de Stenden af te wachten [2]. Op later ingekomen bericht der Stenden en op protesten van den Hertog antwoordden ten slotte de Staten, dat zij bij hun gevoelen volhardden, meenende gerechtigd te zijn de privilegiën der Stenden voor te staan: oordeelde de Keizer, dat alleen hem hier eene uitspraak toekwam, zij beriepen zich op de traktaten, met den Vorst bij zijne bezitsaanvaarding gesloten: dus herhaalden zij hunne vermaning aan den Hertog en zonden kopie van dit schrijven aan de Commandanten van *Wezel*, *Emmerik*, *Rees*, *Rijnberk*, *Orsoy* en andere plaatsen, met last om, zoo noodig, de invordering van de gewraakte belasting met gevoegelijke middelen te beletten [3]. 1644—1648

Der Staten vertrouwen, dat de Keurvorst van *Brandenburg* het herstel der Gereformeerden in het Guliksche en Bergsche zou te weeg brengen, scheen niet beschaamd te zullen worden [4]. Hadden dus de Gereformeerden in deze Hertogdommen voldoening te wachten, de belijders van dien Godsdienst te *Aken* zochten vergeefs binnen die vrije Rijkstad in hunne burgerrechten hersteld te worden. De Saksische Gezanten te *Munster* verklaarden, liever de zaak der Lutherschen te *Aken* tegenover de Roomschen te laten varen, dan de Gereformeerden aldaar toe te laten. Ook dezen bleef derhalve niets over,

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 13, 20 April, 1647. AITSEMA, III, bl. 189—193.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 7 Juni; 2 Juli, 1647. AITSEMA, 224.

[3] AITSEMA, 224. *Resol. Stat.-Gen.* 28 Sept. 1647.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 3, 4 Mei, 1647.

1644—1648. dan tot de Staten hunne toevlucht te nemen. Zoo wendden zich dan de uitgeweken Akensche Gereformeerden tot de Staten met het verzoek, dat het Hun Hoog Mogenden gelieven mocht de zaak der binnen *Aken* gebleven geloofsgenooten zoo te behartigen, dat »van hunnen geestelijken rijkdom eenige straaltjes tot die bedroefde zielen mochten afvloeien" en hun de oefening van hunnen godsdienst mocht hergeven worden, alsmede het recht om, nevens de Katholieken, ambachten te mogen uitoefenen [1].

Ook de Graaf van *Oost-Friesland* kon, ten einde den steun der Staten tegen zijne binnenlandsche bestrijders te bekomen, bij Hun Hoog Mogenden pleiten op de noodzakelijkheid, dat er eene militie op de been werd gebracht, hetgeen alle voorwendsel om de krijgsmacht van de Hessen, der Zweden vrienden, in het land te houden, zou afsnijden. Den 5den Januari (1647) hadden 's Graven Afgevaardigden bij de Staten-Generaal gehoor. Zij dankten uit zijnen naam voor de vermaning, vroeger door Hun Hoog Mogenden aan zijne Stenden gegeven, dat zij alles in den bestaanden toestand zouden laten totdat de Hessen vertrokken zouden zijn. Die vermaning was van goede uitwerking geweest tot in Juli van het vorige jaar. Maar toen hadden eenige »kwaadwillige" Stenden en Leden, te *Embden* bijeengekomen, alles weder in de war gebracht, en de geldkantoren gesloten. Door afdanking van een deel zijner officieren en het aanbod om zijne militie af te schaffen, had hij 's Lands lasten willen verminderen; doch die Vergadering te *Embden* had, vóór hij daartoe gekomen was, het besluit van Hun Hoog Mogenden ijdel en voor het Land schadelijk verklaard. Dienvolgens eischte de eer der Staten, dat op de zaak order gesteld werd [2]. — Dus stelde de Graaf den toestand voor, en de Staten besloten eene bezending uit hun midden ter regeling der zaken naar *Oost-Friesland* te laten afgaan. Hun last zou voornamelijk deze punten inhouden: *Jemgum* moest ontmanteld; de Grafelijke militie bij haar tegenwoordig bestand gehouden, of zijn achterstand door die van de Stenden betaald; de geschillen tusschen dezen en den Graaf beslecht, en de Stad *Embden* tot toelating van den Heer VAN AYLVA als commandant

en met Oost-Friesland.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 12 Juli, 1647. Toen de Keurvorst van *Brandenburg* in Januari, 1647, uit den *Haag* vertrok, liet hij nevens den Heer KLEIST, den Heer CHRISTIAAN MOLL, Raad van den Prins van *Oranje*, als zijnen Resident hier achter. Hij beval de zaak der alliantie aan. Van het ontwerp der alliantie werd spoedig kopie aan de Provinciën gegeven. — Tegen het afsterven van zijnen schoonvader in *den Haag* gekomen, vertrok hij weder in het begin van Juni, zijne genegenheid jegens de Staten betuigende met aanbieding van »dezen Staat met goed en bloed bij te wonen." Voorts bleef hij zijn verlangen te kennen geven, dat de nadere alliantie tot stand mocht komen, waarmede de Staten zich echter niet haasten (*Resol. Stat.-Gen.* 5, 11 Jan.; 1 Juni; 22 Juli; 13, 26, 27 Nov.; 19, 21 Dec. 1647. *Resol. Holl.* 7 Juni; 13 Nov. p. 336. 13 Dec. 1647). Wat voorts de Gereformeerden te *Aken* betreft, de Prinses-weduwe van *Oranje* trok zich in den zomer van 1647, bij gelegenheid van haar verblijf te *Spa*, hunne belangen aan (*Resol. Stat.-Gen.* 25 Oct.; 28 Nov. 1647).

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 5 Jan. 1647.

bewogen worden [1]. — Voor het einde van Februari waren van wege *Gelderland* de Heer VAN LINTELOO, van wege *Zeeland* de Heer VAN DER NISSE, van wege *Friesland* de Heer ROORDA, en van wege *Overijsel* de Heer VAN MULERT benoemd om die zending te bekleeden. *Holland* verlangde aanvankelijk twee Gecommitteerden te mogen benoemen. Dit was dengenen, die 's Graven belangen voorstonden, niet naar den zin: vooral wenschten zij den Heer BICKER, die in aanmerking kwam, te weren. Maar *Holland* talmde met de benoeming [2]. Juist omdat de Graaf reden had om op het bespoedigen der bezending aan te dringen, vond *Holland* haar bedenkelijk. Immers bestond er thans voor de partij van den Graaf alle hoop, dat zij tegen de Stad *Embden* en de Stenden zou worden gehandhaafd. Werd nu dit doel bereikt, dan zou, wat vroeger gevreesd was, kunnen gebeuren, en de Graaf zich dienstbaar kunnen maken aan de pogingen dergenen, die van zijn land eene wapenplaats wilden maken tot bevordering van eenig doel, met *Hollands* belangen strijdig. Zou de jonge Prins het herstel van zijnen schoonvader niet wenschen te bevorderen, en was *Oost-Friesland*, mits *Embden* was bedwongen, geen geschikt punt, waaruit hij eene uitrusting op *Engeland* richten kon? De tweespalt tusschen de Presbyterianen en de Independenten gaf Koning KAREL nieuwe hoop, dat hij, door de partij van dezen of van genen te kiezen, de verloren zaak toch nog zou kunnen winnen. Hoe het zij, er was voor *Holland* reden genoeg om het vertrek der Commissie, in weerwil van den gedurigen aandrang van 's Graven ministers, tegen te houden. 1644—1648.

Eerst verklaarden die van *Holland*, niet tot de benoeming van Gecommitteerden uit hunne Provincie te zullen overgaan, vóórdat in de Instructie een artikel ingelascht zou zijn, waarbij den Gecommitteerden verboden werd, eenig geschenk aan te nemen: zij wilden den Graaf beletten de onpartijdigheid der Afgevaardigden in gevaar te brengen. En dan weder verlangden zij, dat de bepaling omtrent het commandement te *Embden* uit de Instructie gelicht werd, begeerende dat de beschikking daarover aan die Stad gelaten zou worden. Eerst omstreeks het midden van Mei benoemde *Holland* als haren Gecommitteerde naar *Oost-Friesland* den Heer CORNELIS BICKER, Heer van *Swieten* [3]. En toen duurde het nog tot over het midden van Augustus voordat de Gecommitteerden de reis naar *Oost-Friesland* aanvaardden. *Holland* had tot het laatste toe op het verbod van het aannemen van geschenken aangedrongen. Hunne aankomst werd nog vertraagd

Gecommitteerden van de Staten-Generaal vertrekken derwaarts.

---

[1] Zie hierboven, bl. 660—663. *Resol. Stat.-Gen.* 22 Jan.; 4, 20 Febr. 1647. *Resol. Holl.* 5, 8, 12 Febr. 1647. AITSEMA, III, bl. 194.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 22, 25 Febr. 1647. *Resol. Holl.* 13 Febr.; 7 Maart, 1647. AITSEMA, III, bl. 194.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 8, 21, 23, 25 Maart; 11, 15, 19, 26 April; 18 Mei, 1647. *Resol. Holl.* 16, 19 Maart; 6 April; 17, 22 Mei, 1647. AITSEMA, III, bl. 194.

1644—1648. door eene bemoeiing, vreemd aan de bedoeling der bezending. De oude geschillen, namelijk, tusschen *Groningen* en de *Ommelanden*, met welke de Staten-Generaal zonder ophouden gemoeid werden, waren tot zulk eene hoogte gestegen, dat de Ommelanden zich van de Stad afscheidden en tegen een' van de zijde der Stad gevreesden overval om de hulp van troepen verzochten. Alsnu werd den Gecommitteerden, die naar *Oost-Friesland* bestemd waren, de taak opgedragen om die geschillen bij te leggen, waarin zij naar wensch mochten slagen [1].

Het lange dralen van *Holland* was wel een bewijs, hoe onzeker de beantwoording der vraag was, welke maatregelen in *Oost-Friesland* door ons staatkundig belang werden geboden. Duidelijk echter was het dat het gevaar moest afgewend worden, dat dit landje met zijne belangrijke havenstad *Embden* ten slotte rechtstreeks of middellijk almede onder de macht der *Zweden* kwame.

De gevreesde uitbreiding van der Zweden macht was het, die de Staten er op aan deed dringen, dat in het verdrag van *guarantie*, met SERVIEN te sluiten, van de zijde der Franschen uitdrukkelijk beloofd werd, dat zij, in geval van oorlog tusschen ons en *Zweden*, deze Mogendheid niet zouden bijstaan. Maar evenmin konden de Staten zich laten welgevallen, dat *Frankrijk* zijn bondgenoot *Portugal* tegen ons ondersteunde, wanneer het waarschijnlijk geval zich voordeed, dat de Portugeezen, het masker afwerpende, de vrijheid van *Brazilië* tegen onze West-Indische Compagnie hielpen handhaven. In beide opzichten verkregen de Staten wat zij verlangden, daar SERVIEN, die het er op gezet had het verdrag tot stand te brengen, ten laatste uitdrukkelijk verklaarde, dat de Koning van *Frankrijk* noch *Zweden* noch *Portugal* in het minst zou bijspringen, wanneer deze Staat tegen een dier Rijken in oorlog kwam. Dus kon men overgaan tot het sluiten en teekenen van het verdrag. Hiertoe echter ging men van onze zijde niet over, dan onder de verklaring, dat bij weder uitgebroken oorlog onze handel in de Middellandsche zee ten gevolge van dit traktaat geen nadeel zou leiden [2]. Dus wilden de Hollandsche kooplieden de zee voor den handel als een onzijdig gebied aangemerkt hebben, en zich in tijd van oorlog gevrijwaard zien tegen den blaam alsof men den vijand voorraad toevoerde.

Nog vóór het sluiten van het traktaat kwam de Heer DE LA THUILLERIE hier terug. Den 15den Juli had hij gehoor bij de Staten [3], en den 29sten onderteekende hij nevens SERVIEN het voltrokken traktaat. Bij de eerste twee artikelen beloofden de beide Staten elkander, den vijand openlijk den oorlog aan te doen, ingeval de Koning van *Spanje*, de Keizer of eenig Vorst van het Huis van *Oostenrijk* eenen aanval deed op eenig land

Het verdrag van *guarantie* met *Frankrijk* gesloten.

[1] AITSEMA, III, bl. 194, 212, 213. *Resol. Stat.-Gen.* 25, 26 Juni; 9, 11, 17, 25 Juli; 5, 15, 17 Aug. 1647. *Resol. Holl.* 7, 15, 19, 26 Juni, 1647.

[2] AITSEMA, *Verhael enz.* p. 369.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 11, 13 Juli, 1647.

of plaats, door een van beiden bezeten of bij het traktaat van vrede nog te verkrijgen, mits uit dien aanval een algemeene vredebreuk volgde. In het tweede artikel werden als plaatsen, die den Koning van *Frankrijk* gewaarborgd werden, met name genoemd *Pignerol*, en die welke hij bezat in *Roussillon* en *Lorraine*, en veroverd had in de *Nederlanden*. Bij het derde artikel verbonden zich de Staten op nieuw de wapenen op te vatten, wanneer gedurende het dertigjarig bestand, hetwelk aan *Catalonië* zou toegestaan worden, een der plaatsen in dat land, die bij het vredestraktaat aan *Frankrijk* zouden komen, door *Spanje* of *Oostenrijk* aangevallen werd. Twee andere artikelen bepaalden, dat geen van beiden zijnen bondgenoot tegen den ander zou ondersteunen, en dat dit traktaat eerst na het sluiten van den vrede tusschen *Frankrijk* en *Spanje* in werking zou treden [1]. 1644—1648.

Daags na de onderteekening noodigde SERVIEN al de Heeren, die het mede geteekend hadden, ter maaltijd; doch de beide Hollandsche Gecommitteerden, MATHENESSE en WILLEM BOREEL, verontschuldigden zich, en toen die Gezant, vergezelschapt van den Heer DE LA THUILLERIE, den 31sten Juli, zijn afscheid van de Staten genomen had, en er voorgesteld werd hem, als gewoonlijk, met een geschenk te vereeren, ging *Holland* dit te keer. — Deze Provincie begreep haar ongenoegen over den toon, door SERVIEN, vooral in zijnen brief aan de zes Provinciën [2] aangeslagen, niet te moeten ontveinzen [3].

---

[1] AITSEMA, *Verhael enz.* p. 370—373. [2] Zie hierboven, bl. 725.

[3] AITSEMA, *Verhael enz.* p. 373. *Resol. Stat.-Gen.* 31 Juli: 1, 2, 5 Aug. 1647. *Resol. Holl.* 31 Juli; 1 Aug. 1647. De zes Provinciën meenden *Holland* te nopen de vereering, die zij aan SERVIEN geschonken wenschten te zien, toe te staan, door te verklaren, dat, zoo *Holland* zich daartoe niet verstond, zij op hare beurt hare toestemming niet zouden geven tot de geschenken, die de benoemde Gezant voor den Grootvorst van *Moscovië* mede zou nemen (*Resol. Stat.-Gen.* 5 Aug. *Resol. Holl.* 1 Aug.). — De Moscovitische Ambassadeur en Kanselier (zie hierboven, bl. 656—658) bleven onbescheiden in het vorderen van hun onderhoud. Hun verblijf maakten zich de op *Moscovië* handeldrijvende kooplieden ten nutte om bij hen, met behulp van den Heer RENDORP als tolk, hunne klachten in te brengen. Op hun verzoek werd hun de toezegging gegeven, dat er een Afgezant tot den Czar zou benoemd worden. De verkozene was de reeds vroeger naar *Moscovië* afgevaardigde Heer ALBERT BURCH (de *Resol. van Holl.* noemen verkeerdelijk COENR. BURCH), die op de reize te *Novogorod*, den 24sten November, overleed. Zijn zoon KOENRAAD, die hem vergezelde, nam alstoen de taak over. In Juli (1647) waren de Ambassadeur en Kanselier vertrokken, begiftigd voor zich en hun gevolg met rijke geschenken, die zij zoo onheusch mogelijk, met verwijt dat sommigen niet mild genoeg bedacht waren, aannamen (*Resol. Stat.-Gen.* 4, 8, 17, 19, 23, 24 Jan.; 5, 28 Febr.; 2, 5, 20 April; 17, 27, 28 Mei; 1, 7, 13, 15, 22, 27, 28 Juni; 4, 8, 11, 22, 27 Juli; 2 Aug. 1647. *Resol. Holl.* 8, 31 Jan.; 18, 23 April; 17, 21, 22, 24, 25 Mei; 14, 17, 22, 26, 28 Juni; 3, 6, 26, 30, 31 Juli; 1, 2 Aug. 1647. AITSEMA, III, bl. 194—196, 217—224).

1644—1648. En terwijl zij aldus den Franschen Ambassadeur alle bewijs van tevredenheid onthield, stelde zij de van harentwege tot de vredehandeling gevolmachtigde Heeren VAN MATHENESSE en VAN HEEMSTEDE openlijk tegen SERVIEN in het gelijk, door hun acte te verleenen, dat zij zich als goede en getrouwe ministers hadden gekweten [1].

Terstond nadat SERVIEN vertrokken was (hij begaf zich onmiddellijk naar *Munster*), drongen die van *Holland* er op aan, dat de Gevolmachtigden zich ten spoedigste naar de plaats der onderhandeling terug zouden begeven [2]: op de opengebleven punten waren zij volkomen gelast, en er was zelfs zoo goed als voorzien in het geval, dat *Frankrijk* geene redelijke voorwaarden van *Spanje* wilde aannemen. In dit geval, begreep men, moest men afzonderlijk met *Spanje* sluiten. Slechts was het nog de vraag, of het oordeel in hoeverre aan *Frankrijk* het uiterste was toegemeten, aan de Gevolmachtigden staan zou, dan of zij de beslissing, hierin te nemen, nog aan de Provinciën zouden moeten overlaten. Daar *Zeeland* en *Utrecht* zich op dit punt niet met *Holland* vereenigden, werd het vertrek der Gevolmachtigden nog opgehouden. Maar *Zeeland* zou over te halen zijn, wanneer deze Provincie volkomen zekerheid bekwam, dat aan de West-Indische Compagnie de verlangde ondersteuning zou verleend worden, en dezen prijs had *Holland*, en in deze Provincie had bepaaldelijk *Amsterdam* het meeste bezwaar in den tocht naar *Brazilië* gezien [3], voor *Zeelands* toestemming in de zaak der vredehandeling over.

Uitrusting tegen *Braziliё* besloten.

Den 7den Augustus werden door de gewone en buitengewone Gedeputeerden van *Zeeland* betreffende de zeven punten, omtrent welke den 18den Mei besluit was genomen, eenige vragen geopperd, omtrent welke zij zich tevreden lieten stellen, onder beding dat nader zou worden vastgesteld, dat aan de West-Indische Compagnie een krachtdadige onderstand zou worden verleend [4].

Slechts van eene sterke uitrusting konden de vrienden dier Compagnie zich het herstel van haar gezag in *Braziliё* beloven [5]. Van de schikking, van *Portugals* zijde voorgespiegeld, verwachtten zij niets. De Koning, zoo antwoordden de Staten op de voorslagen van den Portugeeschen Ambassadeur te *'s Gravenhage*, moest beginnen met de door de opstandelingen genomene plaatsen terug te geven. Doch nu was, in het voorjaar van 1647, die Ambassadeur, FRANCISCO DE SOUSA COUTINHO, zelf tot goeverneur van *Braziliё* benoemd, en hij bood aan, de teruggave dier plaatsen te willen bewerken. Tegen dit aanbod verzocht hij nu in de gelegenheid gesteld te worden om eene schikking

De Portugeesche Ambassadeur biedt schikking aan.

[1] AITSEMA, *Verhael enz.* p. 378, 379.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 1 Aug. 1647. *Resol. Holl.* 1 Aug. 1647.

[3] AITSEMA, III, bl. 204.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 7 Aug. 1647.

[5] Zie hierboven, bladz. 691—694.

ten opzichte van de geheele zaak te treffen: slechts als hij hoop daarop kon koesteren, zou hij de benoeming tot het goeverneurschap aannemen, en anders niet [1]. Maar de voorstanders van de Compagnie hielden zich niet overtuigd, dat hij in staat zou zijn om dat aanbod waar te maken, en in plaats van schikking, begrepen zij de uitrusting te moeten doordrijven. Om deze te verhoeden hield de Portugeesche Ambassadeur niet op, voorslagen te doen. De Bewindhebbers eischten alsnu, ten waarborg voor de teruggave van *Braziliё*, eerst de *Bahia de todos os Santos*, daarna het eiland *Terceira*. Doch de Gezant verklaarde beide ondoenlijk, maar gaf de keus van vijf plaatsen, in *Portugal* zelve gelegen, ja bood zelfs den persoon van den infant, 's Konings broeder, als gijzelaar aan [2]. 1644—1648.

Maar voor de uitrusting tegen *Braziliё* was *Zeelands* instemming tot de voortzetting van den vredehandel gekocht, en zoo moest zij voortgang hebben.

Stond het vast, dat de Oost-Indische Compagnie aan de West-Indische eene som van anderhalf millioen zou uitbetalen [3], zelfs deze bijdrage achtte deze Compagnie niet voldoende, zoo zij niet tevens met 6000 man en met schepen op kosten van den Staat en dat wel spoedig ondersteund werd [4]. Om den moed tot behartiging van de bijna wanhopig staande zaak der Compagnie [5] gaande te houden, kwam in dien tijd het bericht van de verovering van het eiland *Taparica* in de *Bahia* [6]. Doch nu het gebleken was, dat *Zeeland* van de vervulling der behoefte van de Compagnie hare toestemming tot de vervulling van *Hollands* wensch ten aanzien van den vredehandel afhankelijk maakte, werd bij de Staten dezer Provincie voorgesteld uit de militie van den Staat ten dienste der Compagnie 6000 man naar *Braziliё* te zenden, ten einde »alzoo de Provinciën en bepaaldelijk *Zeeland* gezind te maken om allen tegenstand tegen dien vredehandel te staken." *Amsterdam* wilde dit niet toegestaan hebben vóórdat de vrede werkelijk gesloten zou zijn; doch liet zich overreden, evenwel slechts onder voorwaarde, dat de Gevolmachtigden binnen weinig dagen zouden vertrekken en de actie van ratificatie zou worden vastgesteld [7]. Alsnu werd in overleg met Zijne Hoogheid bepaald, dat die manschappen in de eerste plaats zouden genomen worden uit de 80 compagniën, welke te voren uit het Fransche subsidie waren bekostigd. Over de vloot, naar *Braziliё* bestemd, zou WITTE CORNELISZOON DE WITT, als admiraal, en JOOST BANKERT, als vice-admiraal gesteld worden. Behalve 12 schepen, te voren ter bezetting der Vlaamsche

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 16 April, 1647. AITSEMA, III, bl. 204. [2] AITSEMA, III, bl. 210.

[3] Zie hierboven, bl. 73.

[4] *Kroniek v. h. Hist. Genootsch. te Utr.* Jaarg. XXV, bl. 443, 444, 451. *Resol. Holl.* 28 Juni; 31 Juli, 1647. [5] Zie *Kroniek enz.* p. 458, 462, 465.

[6] *Resol. Holl.* 15 Juni, 1647. *Kroniek enz.* p. 477. [7] *Resol. Holl.* 2, 3, 16 Aug. 1647.

1644—1648. kust gebruikt, zou die vloot uit zooveel oorlogschepen bestaan als de West-Indische Compagnie maar zou kunnen leveren. De Staten-Generaal vereenigden zich met het denkbeeld om 12 kustschepen tot den tocht te bezigen en verdeelden de kosten over de Provinciën. *Friesland* weigerde daarin te deelen op grond dat zij geene voldoening bekomen had op het stuk der Oost-Indische Compagnie. Ten slotte betaalde zij slechts de helft harer quote [1]. Gaarne zou men Graaf MAURITS van *Nassau*, als generaal der gansche uitrusting, weder naar *Brazilië* hebben zien vertrekken; doch deze was daartoe gansch ongenegen: niet 6000 man, verklaarde hij, maar 12,000 zouden er noodig zijn, en voorts verlangde hij gedurende den tocht 40,000 gulden 's jaars voor zijne tafel, eene jaarwedde van 50,000 gulden zijn leven lang, en 20,000 terstond tot zijne uitrusting. Deze voorwaarden waren gesteld om zijne ongeneigdheid te doen blijken, en men staakte dan ook weldra alle aanzoeken. De kapiteins en manschappen der ongerepartieerde, alsnu afgedankte troepen waren niet williger om naar *Brazilië* dienst te nemen, weshalve men een nieuwe werving opzettelijk tot dit doel moest verordenen. Maar weigerde Graaf MAURITS zijnen dienst, hij achtte zich verplicht, de Staten aangaande den waren staat van zaken in *Brazilië* in te lichten, en bracht »verscheidene vreemde en gansch onbehoorlijke, ja gruwelijke bedrijven, door eenige beambten van de Compagnie tegen de Portugeezen gepleegd," aan den dag [2]. — Alzoo Graaf MAURITS niet over te halen was, werd de kolonnel SCHOPPE tot opperbevelhebber benoemd.

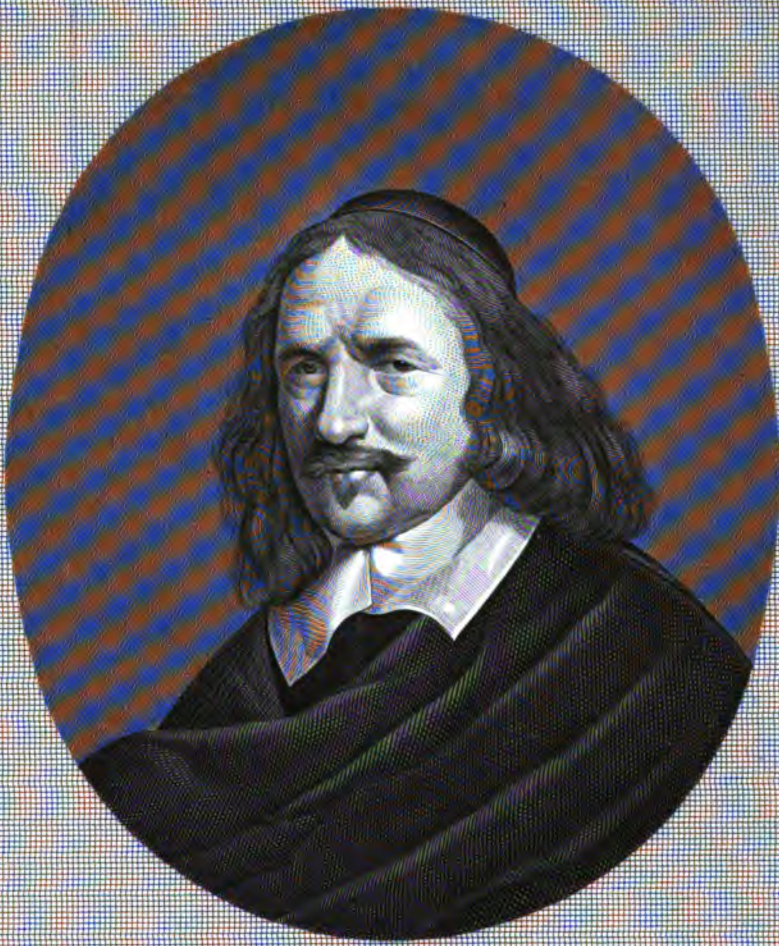
De Ambassadeur van *Portugal* zag, evenmin als het Portugeesche Bewind, die toebereidselen tot den tocht naar *Brazilië* werkeloos aan. Terwijl te *Lissabon* mede eene vloot met troepen derwaarts werd uitgerust [3], liet de Ambassadeur te *'s Gravenhage* het niet aan nieuwe voorslagen tot schikking ontbreken, die bestemd waren om de uitrusting der West-Indische Compagnie voor te komen. Tusschen het midden van Augustus en den 2den September deed hij drie proposities, waarbij hij middelen aan de hand deed, waardoor, naar zijne meening, de opstandelingen er toe gebracht zouden kunnen worden om de plaatsen, van welke zij zich meester gemaakt hadden, terug te geven. Zijne

---

[1] AITSEMA, III, p. 212.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 13 Sept. 1647. *Resol. Holl.* 14, 16, 29, 30 Aug.; 3, 4, 5, 6, 7, 10. 11, 12, 13, 14 Sept.; 24 Oct. 1647. AITSEMA, III, p. 212.

[3] AITSEMA, III, bl. 212. *Resol. Holl.* 3 Aug. 1647. De Graaf VAN PENARANDA wist den onzen te *Munster* mede te deelen, dat er te *Rochelle* vijf Fransche schepen werden uitgerust tot hulp van *Brazilië* tegen ons. Onze Gevolmachtigden zeiden daarop, dat zij daarvan ook gehoord hadden. Dat er inderdaad ten onzent kennis van werd gedragen, blijkt uit de brieven van DORDERS aan VAN HILTEN, in de *Kron. v. h. Hist. Genootsch. te Utr.* Jaarg. XXV, bl. 480. Maar zelfs uit ons eigen land werd den Portugeezen het noodige tot die uitrusting toegezonden (zie *Kroniek*, t. a. pl. pag. 481).

JACOB VAN DER BURCH.

ASTOR LIBRARY
NY

aanbieding echter verbond hij aan deze voorwaarde, dat onze Staat bij *Spanje* voor *Portugal* een volstrekten vrede of ten minste een bestand zou bedingen. Hij verlangde, dat Gecommitteerden zouden worden aangewezen, om met hem in nadere conferentie over deze zaak te treden. Doch *Holland*, begrijpende dat, zoo men den Gezant het oor leende, zulks de uitrusting slechts zou vertragen, besloot eerst geen conferentie over dat onderwerp toe te staan: eenige dagen later evenwel stelden de Staten dier Provincie Gecommitteerden, doch onder voorbehoud dat met de uitrusting onverpoosd zou worden voortgevaren. Met ditzelfde voorbehoud besloten de andere Provinciën, met uitzondering van *Zeeland*, de nadere opening te hooren. Op deze wijze bemerkte de Ambassadeur, dat hij niet tot zijn doel zou komen. Dus bood hij, bij zijne propositie van den 15den October, de teruggave der plaatsen aan zonder haar te binden aan eenige voorwaarde, van wege onzen Staat te *Munster* te vervullen. En daar hij niet kon ontkennen, dat er te *Lissabon* eene vloot werd uitgerust, zoo uitte hij voor het minst den wensch, dat zij niet zou afgaan, of, zoo zij afging, dat zij dan op een voet van vriendschap met onze macht zou verkeeren. Alsnog verklaarde hij zich bereid naar *Brazilië* te vertrekken, en in zijne hoedanigheid van goeverneur de verloren plaatsen aan de Compagnie te doen overleveren: bijaldien de opstandelingen daartoe niet goedschiks verstonden, zoo zou hij hen met de Portugeesche krijgsmacht dwingen, en was deze niet toereikend, zoo zou onze macht hem immers ten dienste staan. Intusschen, wenschte hij, zou men bevel naar *Brazilië* zenden tot staking der vijandelijkheden, opdat, terwijl men hier onderhandelde, aldaar geen bloed vergoten mocht worden. — Hoezeer deze voorslag van wapenstilstand werd afgeslagen, begonnen, zoo het scheen, die vertoogen van den Gezant eenige uitwerking te doen. Inderdaad, waartoe, zoo kon men spreken, met een kostbaren oorlog te trachten te winnen, wat men met vriendelijk verdrag kon verwerven, zoo de Ambassadeur eenigermate te vertrouwen was [1]. Doch zoo de uitrusting eenen tijd lang minder krachtig werd doorgezet, was zulks nog meer te wijten aan de ongezindheid van *Amsterdam* om ze voortgang te laten hebben, zoolang de voorwaarde, op welke die Stad haar had toegelaten, niet vervuld werd. Tegen de voltooiing van het vredewerk werden namelijk nieuwe beletselen in den weg gelegd, en alsnu verlangde *Amsterdam*, dat de gelden, tot de uitrusting vereischt, verder niet verstrekt zouden worden, dan nadat de vrede metterdaad beklonken zou wezen, en deze Stad kwam er tegen op, dat de Raad van State zonder vergunning van *Holland* ten behoeve der Compagnie krijgsvoorraad uit 's Lands magazijnen lichtte [2]. Doch naar mate de verwachting dat men te *Munster* tot een gewenscht einde zou komen, meer

1644—1648.

[1] Wat de Bewindhebbers daarop antwoordden, is te zien uit hunne redenen tot de Gedeputeerden van *Holland* (zie *Kroniek v. h. Hist. Genootsch. te Utr.* Jaarg XXV, bl. 487—491).

[2] *Resol. Holl.* 9, 11, 13 Nov. 1647. *Kroniek v. h. Hist. Genootsch.* bl. 486.

1644—1648. grond bekwam, verslapten de conferentiën. Toch werden zij voortgezet, terwijl onze vloot nagenoeg zeilree was. Hadden de vrienden der Compagnie zich gevleid, dat zij de Portugeesche vloot vóór zou zijn, deze hoop werd niet verwezenlijkt [1].

Daar *Zeeland* dan sedert Augustus door de bewilliging van die uitrusting gewonnen was, zoo kon dadelijk verordend worden, dat de Gevolmachtigden hunne taak te *Munster* weder gingen opvatten.

In de maand Mei (1647) bevond de Heer VAN MEINDERSWIJK zich alleen te *Munster*.

Stand der onderhandelingen in den voorzomer van 1647 te *Munster*.

Bij den stand der onderhandelingen tusschen *Frankrijk* en *Spanje*, die nagenoeg afgebroken waren [2], en terwijl in *den Haag* de strijd volstreden moest worden tusschen dezulken, die den oorlog voortgezet verlangden te zien, en hen, die den vrede wenschten door te drijven, kon het hem verdrieten, werkeloos te *Munster* te blijven [3]. Hoe het zij, een sterfgeval viel in zijne familie voor, en zoo stellig en aanhoudend verklaarde hij in zijne brieven aan de Staten, dat deze gebeurtenis hem groote ongelegenheid en onherstelbare schade zou berokkenen, zoo Hun Hoog Mogenden hem geen verlof gaven, zich naar huis te begeven, dat deze reden wel geen voorwendsel zal geweest zijn. De Staten-Generaal gaven hem evenwel het gewenschte verlof niet [4]. Hij zou moeten blijven, schreven hem Hun Hoog Mogenden, tot er één of meer zijner ambtgenooten te *Munster* terug zouden zijn. Toen er echter in het begin der maand Juli nog geen dier Heeren was komen opdagen, nam hij de vrijheid om voor een korten tijd te vertrekken, den Secretaris VAN DER BURCH achterlatende. Tegelijk vertrok de Graaf VAN TRAUTMANNSDORF naar *Weenen*, en had de Hertog VAN LONGUEVILLE het voornemen om over ons land, zich in eene onzer havens inschepende, naar *Frankrijk* te reizen. De tegenstand tegen den persoon en de staatkunde van MAZARIN nam in *Frankrijk* toe, en de Hertog bleef daarbij niet onverschillig. In D'AVAUX en SERVIEN had de minister gehoorzamer dienaren en ijveriger medehelpers, dan in eenen man, van zulk een hooge en onafhankelijke betrekking in het Koningrijk [5]. De staat van zaken in *Parijs* moest

---

[1] *Resol. Holl.* 4, 10, 11, 12, 14 Sept.; 16, 17, 19, 25, 26, 29 Oct.; 2; 5, 13, 16 Nov.; 13, 14, 21 Dec. 1647. *Kroniek enz.* p. 481. AITSEMA, III, bl. 210—212. *Kroniek enz.* bl. 468, 471, 479.

[2] Zie hierboven, bl. 727, 728.

[3] Er scheen tegen Juni eene bijeenkomst van hooggeplaatste personaadjes, allen zeer voor den vrede gestemd, te *Spa* te zullen plaats hebben. De Markies DE CASTEL-RODRIGO en de Prinses-Weduwe van *Oranje* zouden den Graaf DE PEÑARANDA aldaar ontmoeten. De Prinses ging werkelijk derwaarts; doch des Graven voornemen werd niet volvoerd: hij bleef op zijn buitenhuis bij *Munster* en dronk daar het water van de bron te *Spa* (*Resol. Stat.-Gen.* 10, 13 Juni, 1647).

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 11 Juni, 1647.

[5] Een persoon, die tot den Hertog in betrekking stond, de Graaf van ST.-IBAR, stookte te *'s Gravenhage* ijverig tegen den Kardinaal, en zou niets liever gezien hebben, dan dat LONGUEVILLE

ASTOR LIBRARY
N.Y.

JOSEPH DE BERGAGNE
AARTSBISSCHOP VAN KAMERIJK.

hier te lande voor MAZARINS val en voor onverwachte blijken van herstelde vriendschap tusschen *Spanje* en *Frankrijk* doen vreezen, en maakte alzoo het spoedig sluiten van vrede met *Spanje* voor ons dubbel raadzaam. Dat Hun Hoog Mogenden op dien staat van zaken opmerkzaam waren, bleek uit hun besluit om hunnen Gezant te *Parijs* te gelasten in het najaar over te komen, »ten einde opening te doen van den inwendigen toestand in *Frankrijk*" [1]. — Met het begin van Augustus was van onze afwezige Gevolmachtigden de Heer VAN DONIA te *Munster* terug, en toen bleef de Hertog VAN LONGUEVILLE ook aldaar, in de verwachting, dat de overige Nederlandsche Heeren spoedig terug zouden komen, en dat dan de vrede van *Frankrijk* en de onze tegelijk gesloten zou kunnen worden. Ook werden na de terugkomst van SERVIEN de onderhandelingen tusschen de Spaanschen en de Franschen door tusschenkomst der bemiddelaars hervat, of men tegen de aankomst der onzen gereed zou kunnen zijn om te sluiten. 1644—1648.

Het besluit, waarbij de Staten de nog in *Holland* vertoevende Gevolmachtigden gelastten naar *Munster* terug te keeren, liet zich niet lang wachten. Den 16den Augustus werd besloten, dat zij ten spoedigste derwaarts zouden vertrekken »met volkomen en volstrekten last om het traktaat finaal te sluiten"; dat voorts de hun verstrekte last niet zou worden gewijzigd dan met eenparig advies van al de Provinciën. Dit besluit werd den 13den nader vastgesteld, doch niet zonder verklaring van de Gedeputeerden der Provincie *Utrecht*, dat zij tot zulk een besluit ongelast waren, en in allen gevalle met *Spanje* geen vrede behoorde te worden gesloten dan in overeenstemming met de traktaten, die ons met *Frankrijk* verbonden, zoodat al wat door onze Gevolmachtigden zou worden geteekend, krachteloos zou zijn, totdat *Frankrijk* en de onzen gelijktijdig met *Spanje* gesloten zouden hebben [2].

Den 23sten Augustus namen de Gevolmachtigden afscheid. MEINDERSWIJK, HEEMSTEDE, MATHENESSE en RIPPERDA kwamen den eersten, DE KNUYT en CLANT den 3den September te *Munster* aan. Ook de Graaf van PENARANDA was aldaar den 7den September van zijn buitenverblijf aangekomen, alsmede de Aartsbisschop van *Kamerijk*. Deze was echter niet welvarend, en weinige weken later (den 24sten October) overleed hij te *Munster*. Onze Gevolmachtigden komen in vollen getale en volkomen gelast aldaar weder.

Sedert den 9den September maakten de onzen zich gereed om de onderhandelingen over de openstaande punten met de Spaanschen te hervatten, en den 12den hadden zij met dezen, op het huis van PENARANDA buiten *Munster*, eene eerste samenkomst. Vernemende dat de onzen niet bloot der Staten bewilliging in de artikelen, zoo als de Koning van *Spanje* ze goedgekeurd had, maar voorslagen van wijziging medebrachten,

---

Munster verliet. DE LA THUILLERIE vleide zich, dat ST.-IBAR slechts voorgewend had dat de Hertog schuiten besteld had om langs onze wateren naar *Frankrijk* te reizen (*Archiv. de la Mais. d'Or.* p. 250); doch dit was inderdaad het geval geweest, al bleef ook de reis achterwege.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 17 Aug.; 3 Dec. 1647.

[2] AITSEMA, *Verhael enz.* bl. 376, 378.

1644—1648. gaven zij te kennen, dat zij zulks niet hadden kunnen verwachten. Zij bleven bij hun woord, en zouden niets terugtrekken van hetgeen zij, met onze bemiddeling, aan de Franschen toegezegd hadden, maar nieuwe voorslagen in ons ontwerp-traktaat konden zij niet aannemen: evenwel kennis van die voorslagen nemen wilden zij wel.

De Spaanschen hadden niet op de mededeeling der onzen te *Munster* behoeven te wachten om bekend te worden met hetgeen er in *den Haag* ten aanzien der openstaande punten besloten was. Het spreekt van zelf, dat zij geen te groote toegefelijkheid toonen noch voetstoots aannemen mochten wat de onzen goed zouden vinden voor te schrijven in strijd met hetgeen zij als hunne uiterste inwilliging hadden doen voorkomen. Zij wisten, dat de onzen van hunnen Koning uitdrukkelijk afstand van zijne soevereiniteit ook in het geestelijke in de *Meierij* zouden vorderen, en tegen dezen eisch bestond bij hen een ernstig, ja inderdaad onoverkomelijk bezwaar. »Wilt gij vrede, zoo bereid u ten oorlog" was de stelregel, dien zij, nu het op sluiten aankwam, in toepassing meenden te moeten brengen, en daar zij op *Frankrijk* in hunne *Nederlanden* eenige voordeelen behaald hadden, en van den Keizer, die zich met de Zweden zoo goed als verstaan had, wellicht eene troepenbeweging in hun voordeel wachten konden; daar zij het tevens in hunne macht hadden om de Hollandsche kooplieden te doen gevoelen, dat de wapenstilstand op zee door geen volkomen traktaat was bevestigd, — zoo rekenden zij zich in staat, om door de mogelijkheid van een nieuwen aanval in het verschiet te vertoonen, de onzen tot minder stoute eischen te nopen. — Doch ook de Staten waren op hunne beurt van zins aan hun verlangen door vertoon van wapengeweld kracht bij te zetten. Philippe le Roy had duidelijk te verstaan gegeven, dat hoezeer de Spaanschen de vroeger beloofde inschikkelijkheid ten aanzien van de zaak der soevereiniteit in het geestelijke [1] niet zouden verloochenen, toch van den Koning geen onmogelijke uitdrukkelijke verklaring dienaangaande kon gevergd worden. Derhalve op tegenstand verdacht, behielden de Staten, zelfs die van Holland, zich voor, te doen bemerken, dat, al had men tot dusver geen veldtocht willen ondernemen, het saizoen niet te ver verloopen was om dit alsnog te doen. De Prins van *Oranje*, deze stemming bespeurende, begreep, dat het zaak was, het vertrouwen der Staten niet op te zware proef te stellen, zoodat zij hem de leiding van de krijgsbewegingen zouden kunnen overgeven. Dus gedroeg hij zich in dezen tijd zoo, dat de Franschen niets meer van hem wachtten. De Prinses-weduwe, meenden zij, had hem de voordeelen, welke *Spanje* aan het Huis van *Oranje* beloofde en verzekerde, smakelijk gemaakt [2].

Vijandelijke maatregelen zoo van onze als van de andere zijde.

Reeds tegen het eind van Augustus hoorde men van schepen, aan kooplieden uit ons land toekomende, die in de Bocht door Vlaamsche fregatten en Biscaaische sloepen genomen waren. Daar dit bericht uit *Zeeland* kwam en met den voorslag gepaard ging

[1] Zie hierboven, bl. 729, 730. [2] *Archiv. de la Mais. d'Or.* p. 237, 238, 241.

om de Zeeuwsche kruisers weder zee te laten kiezen, vermoedde men in *Holland*, dat het zijnen oorsprong vond in den toeleg van dezulken, die de vijandelijkheden vernieuwd en den vrede verschoven wenschten te zien. Althans de Staten dezer Provincie vonden goed, eerst naar de zaak te laten onderzoeken. Zelfs op nader bescheid van de Admiraliteit te *Middelburg* verlangden de Staten van *Holland* zekerder kennis van hetgeen verhaald werd, alvorens last te geven om, gelijk *Zeeland* gedaan had, convooiers naar de Bocht te zenden, en toen de Staten-Generaal den Vlissingschen kruisers verlof gaven om uit te loopen, verzochten de Hollandsche Gedeputeerden aanteekening, dat zij daarin niet toestemden. Doch werkelijk waren er schepen ook van Hollandsche zeevaarders genomen en in *Biscaye* opgebracht en prijs verklaard. Maar de Spaansche Ambassadeurs, hiervan onderricht, hadden zich beijverd om aan die stoornis van de goede verstandhouding een einde te maken. Op PENARANDA's verzoek had de Aartshertog te *Brussel* aan den Koning geschreven, dat de in de Bocht genomen koopvaarders, als tegen de orders van Zijne Majesteit aangerand, teruggegeven mochten worden. En, schreven onze Gevolmachtigden, men mocht aan de belanghebbenden te kennen geven, dat deze Graaf zich persoonlijk voor de teruggave aansprakelijk stelde. Vóór het midden der volgende maand (October) ontving de Aartshertog een schrijven van den Koning, waarbij op nieuw verordend werd, dat men onze zeevaarders vrijelijk in alle havens zou laten gaan en komen, en zoo er eenigen genomen waren, ze zou ontslaan [1]. 1644—1648.

Doch zette *Spanje* de vijandelijkheden op zee niet voort, eene andere machtsontwikkeling scheen het doel om de Staten te doen inzien, dat zij hunne eischen te *Munster* zouden dienen te matigen, te zekerder te zullen bereiken, omdat Hun Hoog Mogenden daar kwalijk rechtstreeks tegen op konden komen. De beweging, namelijk, op dit tijdstip door de Keizerlijke troepen onder LAMBOY gemaakt, moest dit gevolg hebben, dat de Staten er bedacht op dienden te zijn hunne oostgrens te dekken, en te zorgen, dat zij hunne stelling in *Oost-Friesland* niet verloren.

In de laatste dagen van Augustus (1647) sloeg de Zweedsche bevelhebber KÖNIGSMARK, met eenige Hessen onder zijne troepen, het beleg om *Paderborn*, en de Keizerlijke Generaal LAMBOY trok een legerkorps bijeen, zoo het scheen, om die stad te ontzetten. Doch, in plaats daarvan, trok hij naar *Munster*, van waar hij in den morgen van den 4den September noordwaarts optrok naar den kant van *de Vecht* bij *Rheine*, met het blijkbare doel om naar *Oost-Friesland* te trekken. Uit *Rheine* schreef hij nog dienzelfden dag, als om zijne aankomst aan te kondigen, aan de Staten-Generaal en den Prins van *Oranje*. Zijn schrijven betrof een 36-tal Keizerlijke krijgslieden, die door Zijne Hoogheid (waarschijnlijk op zijn speeltocht aan het hoofd van een tiental vendels

LAMBOY bedreigt *Oost-Friesland.*

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 2, 10, 12, 18 Sept.; 12, 20 Nov. 1647. *Resol. Holl.* 5, 11 Sept.; 29 Oct.; 15, 16 Nov. 1647.

1644—1648. ruiterij in de vorige maand uit *Breda* ondernomen [1]) ontmoet, ontwapend en krijgsgevangen naar *Maastricht* opgezonden waren. Dezen verzocht LAMBOY dat men zonder losgeld met hunne wapenen vrij liet [2]. — Het eerste wat de Staten bij de komst van die krijgsmacht op hunne grenzen verrichtten, was dit, dat zij Zijne Hoogheid verzochten de noodige voorzorgen te nemen tegen mogelijken overlast, die onze landgenooten daarvan lijden konden. Tevens besloten zij aan hunne Gecommitteerden in *Oost-Friesland* te schrijven, dat zij met *Embden* overleggen zouden, wat te doen om deze stad en het geheele Graafschap tegen den dreigenden nieuwen nood te beschermen, en op een schrijven van die Gecommitteerden uit *Groningen*, dat de Keizerschen zich van *Reiderland* hadden meester gemaakt en het fort *Hampoel* hadden ingenomen, en dat de Hessen onder het geschut der door onze troepen bezette plaatsen waren geweken, gaven zij aan hun tot den Prins gericht verzoek deze uitbreiding, dat hij met hen middelen bedenken zou om *Oost-Friesland* voor eenen inval te vrijwaren. Het antwoord van Zijne Hoogheid bestond in het verzoek van zijne zijde om machtiging tot het zenden van meer troepen, ten einde te beletten dat onze grenzen door vreemd krijgsvolk mochten worden overschreden, en dat wel in afwachting van hetgeen besloten zou worden nopens de inlegering van de Keizerschen in *Oost-Friesland* [3]. Dadelijk daarna werden de troepen op de grenzen tot 22 compagniën voet- en vijf paardevolk vermeerderd. Alsnu verlangde de Prins van de Staten te weten, of deze soldaten in de garnizoenen gelaten zouden worden, of wel een veldleger zouden betrekken. Dit werd door Hun Hoog Mogenden geheel aan het beleid van Zijne Hoogheid overgelaten [4]. — Wel hadden de Staten van *Holland* hunne toestemming tot deze troepenbeweging slechts onder voorwaarde gegeven, dat de onzijdigheid, die tusschen den Keizer en onzen Staat bestond, niet geschonden zou worden [5]; doch hoe licht kon hier eene botsing ontstaan [6], daar men de Hessen moeilijk aan de overmacht der Keizerschen kon prijs

---

1 Zie *Archiv. de la Mais. d'Or.* p. 236. 2 *Resol. Stat.-Gen.* 9 Sept. 1647.

3 *Resol. Stat.-Gen.* 10, 12, 14 Sept. 1647. *Resol. Holl.* 11, 14 Sept. 1647.

4 *Resol. Stat.-Gen.* 17 Sept. 1647.

5 Kort te voren had LAMBOY zich bij de Staten en den Prins getracht te zuiveren, alsof hij in hetgeen hij in dienst van *Spanje* gedaan had, zich niet tegen de onzijdigheid had vergrepen.

6 MAZARIN hield het er voor, dat de Prins tegen LAMBOY niet vijandig zou willen optreden en wel op grond, dat hij, thans, gelijk de Kardinaal meende, geheel door zijne moeder gewonnen, de Hessen niet zou willen steunen. *Archiv. de la Mais. d'Or.* p. 240, 241. Zeker is het, dat de Prins ook van den Keizer gunsten mocht verwachten. In Mei had TRAUTMANNSDORF aan onze Gevolmachtigden gezegd, dat hij het Keizerlijk diploma onder zich had, waarbij *Meurs* op den naam van den Prins tot een Rijksvorstendom werd verheven: tegelijk met den vrede zou zulks worden afgekondigd.

gegeven laten, — en was hier eenmaal het krijgsvuur ontbrand en werden er nog meer troepen gevorderd, zouden dan niet de Spanjaarden de gelegenheid om onze zuidgrens met voordeel te bestoken al te verleidelijk vinden, en alzoo het gansche vredewerk in duigen kunnen storten? — De berichten, door den Heer van LINTELOO, die uit *Groningen* overgekomen, en door den Kolonel EHRENREITER, die op last van den Graaf naar *'s Gravenhage* gezonden was, aangebracht, hielden in, dat de Keizerschen zich zoo vast nestelden, dat het slechts aan hen zou staan om het geheele Graafschap te overweldigen. Zij roofden vee en paarden, en LAMBOY vorderde van den Graaf 67,000 Rijksdaalders of zoo veel als de Hessen in den aanvang hadden genoten. Slechts als de Hessen aftrokken, dit gaf de Keizerlijke Generaal te kennen, en als diensvolgens het Landschap door 's Keizers vijanden ontruimd werd, zou men van hem geen verderen overlast hebben. Gaarne zou de Graaf hebben gezien, dat hij op deze wijze van de Hessen ware verlost geworden, en de Gecommitteerden van de Staten-Generaal, en evenzeer de Prins [1], vonden die ontruiming niet onraadzaam. Maar de Hessen hadden het voornemen niet om het land te verlaten, en op het voorstel door die Gecommitteerden ingevolge hunner Instructie aan den Hessischen Kolonel MOTZ gedaan om het fort bij *Jemgum*, waar hij commandeerde, te slechten, antwoordde deze nu te meer, dat hij de plaats zou houden en daarin leven of sterven [2]. 1644—1648.

Weldra bleek, dat de Hessen zich met voordeel tegen de Keizerschen deden gelden. Hunne militie had toen verscheiden soldaten van LAMBOY gevangen genomen en binnen *Oldenzaal* gebracht. Dus was er grond voor de vrees, door die van *Overijsel* gekoesterd, dat de Keizerschen hunne krijgsmakkers aldaar zouden komen verlossen [3]. Doch hoezeer het gevaar van botsing hier ook mocht dreigen, de Staten meenden op dit punt gerust te kunnen zijn; maar ten einde de Spaanschen te doen gevoelen, dat zij zich niet door nieuw oorlogsgevaar tot toegeven bij de vredesonderhandeling zouden laten bewegen, besloten zij tot een krijgshaftig vertoon op onze zuidelijke grenzen. Zelfs de Staten van *Holland* stemden ditmaal in met den aandrang tot het vormen van oorlogsplannen [4], en had men tot dusverre telkens, hoezeer onder protest van *Utrecht*, het paspoort van den Heer LE ROY verlengd, thans deed *Holland* dit paspoort intrekken en liet hem weten, dat hij na veertien dagen had te vertrekken, voor het geval dat er dan geen bericht was, dat de Spaanschen te *Munster* op het voornaamste punt van geschil toegaven [5]. Vóór het einde van September

[1] *Resol. Holl.* 26 Oct. 1647.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 18, 24, Sept. 1647. AITSEMA, III, bl. 215, 216.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 28 Sept. 1647.

[4] *Resol. Holl.* 1647, p. 265, III.

[5] AITSEMA, *Verhael enz.* bl. 389.

1644— derhalve riepen de Staten den Prins, die zich op reis en op dat oogenblik te *Eede*
1648. bevond, naar *den Haag* om met hem te raadplegen »over zekere ondernemingen tot voordeel van den Staat en tot afbreuk van den vijand" [1]. Reeds hadden de Staten, zonder den Prins daarin te kennen, aan eenige troepen patenten gegeven om naar *Dordrecht* op te trekken. Inderdaad durfden zij hem blijkbaar ook thans niet vertrouwen. Toen er namelijk bepaald was, dat men in deze zaak met den Prins beraadslagen en *besluiten* zou, werd door toedoen van den Heer BICKER dit woord *besluiten* uitgewischt, op grond dat men Zijne Hoogheid geene stem tot het te nemen besluit kon vergunnen [2].

Het bleef bij een vertoon van wapengeweld: immers waren de Staten van *Holland* te vast tot vrede besloten, en achtten zij het bezwaar van de Spaanschen in den grond te billijk. Het was genoeg, dat de gemeente hier te lande gezien had, dat men, waar het de handhaving der Gereformeerde religie betrof, des noods niet voor het hervatten van den oorlog terug zou deinzen, en zoo men zich daarna te *Munster* verstond, had het den schijn, alsof de Spaanschen uit vrees iets belangrijks hadden toegegeven. Doch de moeielijkheid in *Oost-Friesland* bleef nog voortduren. Om hunnen tegenstand tegen de Keizerschen vol te kunnen houden, zagen de Hessen om naar versterking, ten minste in krijgsbehoeften. In het midden der maand October verzocht de Landgravin voor korten tijd 800 of 1000 zoogenaamde »vuurroers" van onzen Staat in haren dienst te mogen nemen, en eenige zware stukken geschut te leen ten behoeve van haren Overste MOTZ, en volgens hetgeen onze Gevolmachtigden te *Munster* vernamen, twijfelde de Keurvorst van *Keulen* niet, of de Staten zouden eenige troepen onder voorwendsel van ze af te danken, door de Hessen tegen den Keizer en *Keulen* laten gebruiken. Doch *Holland* vond bezwaar dat verzoek gereedelijk toe te staan, en na haar eindbesluit langen tijd te hebben opgehouden, sloeg deze Provincie het af [3]. Sedert verzochten de Hessen nog slechts om eenig kruid en lood [4]; en weldra hadden zij niets meer te duchten. LAMBOY was genoodzaakt geworden eene verdedigende houding aan te nemen: hij moest beducht zijn, tusschen de Hessen en de Zweden onder KÖNIGSMARK ingesloten te raken, en, bovendien, de ingevallen winter maakte aan deze vijandelijkheden een einde. Het was den Keizerschen met deze beweging nauwelijks ernst geweest, en de vrede was onmiskenbaar op handen. Toen de jonge Landgraaf WILHELM van *Hessen-Kassel* tegen het einde van November uit *Frankrijk*, waar hij een geruimen tijd had doorgebracht, in *den Haag* kwam, was zijn verzoek geen ander, dan dat zijn land en volk in den vrede, dien de onzen stonden te sluiten, begrepen zouden worden, opdat de

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 1 Oct. 1647. AITSEMA, III, bl. 205. [2] *Archiv. de la Mais. d'Or.* p. 238, 239.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 19, 22, 26, 31 Oct.; 1, 4 Nov. 1637. *Resol. Holl.* 26, 29, 31 Oct.; 6, 16 Nov. 1647.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 17, 23 Nov. 1647.

Spanjaarden hem later niet betaald zouden zetten, dat de Hessische troepen, hoewel er tusschen de beide natiën geen verklaarde oorlog bestond, zich vaak niet ontzien hadden tegen hen vijandig op te treden [1]. 1644—1648.

Te midden van al deze gebeurtenissen bleven te *Munster* de Gevolmachtigden van beide zijden vredelievend gezind.

Van de artikelen, zoo als de onzen ze na de laatste besluiten der Staten gewijzigd verlangden te zien, kennis genomen hebbende, beantwoordden de Spaanschen den eisch dat de Koning uitdrukkelijk zijne soevereiniteit in het geestelijke zou afstaan, met de verklaring, dat de Koning de soevereiniteit in het geestelijke niet bezat, en dat hij ze dus ook niet kon afstaan: zij kwam uitsluitend aan de Kerk toe: zou het dan niet de grootste ergernis geven, zoo hij door zulk eenen afstand in de rechten der Kerk trad om over haar eigendom te beschikken en haar te berooven? Zoo doende zou de Koning zijnen geheelen Staat ondermijnen en zijne macht prijs geven aan dezulken, die haar te gronde zouden willen richten. Voorts, de Meierij was niet onderhoorig aan de Stad *'s Hertogenbosch*: slechts onder voorwaarde van het *temperament* had de Koning zijne wereldlijke soevereiniteit over dat platte land afgestaan: stonden nu de Staten dat temperament niet toe, zoo trok hij ook dien afstand terug. Eindelijk, verkregen de Staten de soevereiniteit in het geestelijke, zoo zouden de ingezetenen, en met name de geestelijken, bij den vrede in een ongunstiger toestand geraken, dan zij bij den oorlog geweest waren, hetgeen toch eene onbillijkheid en eene ongerijmdheid zijn zoude. Niettemin zouden de Spaansche Gevolmachtigden alles doen wat naar den aard van hunnen godsdienst doenlijk zou zijn. — Wat den eisch van consolidatie van het Overkwartier betrof, met hetzelfde recht waarmede de Staten van *Gelderland* haar eischten, zou de Koning de consolidatie van *Noord-Brabant*, dat is de vereeniging van dit Gewest met *Zuid-Brabant*, ja, de drie Kwartieren van *Gelderland* bij het hem gebleven Overkwartier kunnen vorderen. — Dit was de voornaamste inhoud van het schriftelijk antwoord, den 22sten September door de Spaanschen op den voorslag der onzen gegeven. Den 28sten leverden dezen daarop een schriftelijk wederantwoord, bij hetwelk zij, op het belangrijkste punt, beweerden, dat het immers van zelf sprak, dat de *Meierij* de stad *'s Hertogenbosch*, *Brabants* vierde hoofdstad, volgde, daar toch het platte land geen afzonderlijk Lid van *Brabant* gevormd had. Na de inneming in 1629 had de *retorsie*, door den Koning verordend, belet,

De Koning van *Spanje* kan geene soevereiniteit in het *geestelijke* uitdrukkelijk afstaan.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 30 Nov.; 2, 6, 8 Dec. 1647. *Resol. Holl.* 12 Dec. 1647. AITSEMA, p. 224. Van de taak der beslechting der geschillen tusschen de Stad *Groningen* en de *Ommelanden* kweten zich de Gedeputeerden der Staten-Generaal met gelukkigen uitslag (*Resol. Stat.-Gen.* 23 Sept. 1647. AITSEMA, p. 212, 213). De geschillen tusschen den Graaf van *Oost-Friesland* en zijne Stenden brachten zij niet zoo volkomen tot een einde (AITSEMA, 213—215). Den 5den December waren de Gedeputeerden weder te *Zwolle* (*Resol. Stat.-Gen.* 17 Dec. 1647).

1644—1648. dat aan de Stad haar recht was gelaten. Ook konden de Spaanschen geen recht van eenigen Bisschop tegen ons beweren inroepen, vermits het geestelijke ressort in *Brabant* vóór de invoering der Bisschoppen onbekend was geweest, en de Abten het eerste Lid der Staten van dat Hertogdom hadden uitgemaakt. Eindelijk, de Staten wilden de priesters niet verjagen: belasting betalende en op geen rechtsgezag aanspraak makende, mochten dezen blijven; ja, hun zou een redelijk onderhoud verzekerd worden, en verlangden zij meer waarborgen, de weg om bij rekest de Staten te naderen, stond voor hen open.

Op dezen zelfden dag liet zich de Graaf van PENARANDA, bij een bezoek aan de onzen gebracht, weder op den hem zoo eigen hartstochtelijken toon met de heiligste betuigingen uit over de mogelijkheid, dat de oorlog bleef voortduren »om de religie." Zulks zou slechts strekken ten bate der Franschen. De Spanjaarden zouden er door buiten staat gesteld worden dezen het hoofd te bieden, en de Staten zouden er niets bij winnen, daar zij door het drijven der religie de gemoederen der Zuid-Nederlanders van zich afkeerig maakten. En bovendien, het kwam, daar de zaak onveranderd bleef, slechts op een woord aan, welk woord intusschen den Koning aan een onherstelbaar verwijt zou blootstellen, en eene eeuwige schande zou het zijn, zoo men daarom den oorlog voortzette.

Dat echter de Spaanschen het mogelijke doen wilden, meenden zij, bleek genoegzaam, toen zij, terwijl het duidelijk was, dat men zich op al het overige met elkander zou verstaan, het derde artikel geheel aannamen, zooals Hun Hoog Mogenden het gesteld hadden, met de toekenning der volle soevereiniteit aan de Staten, alleenlijk met uitlating der woorden »zoo in het geestelijke als in het wereldlijke." Dit was immers in de soevereiniteit, zeiden zij, van zelf begrepen: slechts moest men hun een middel laten om »hunne eer te redden." Doch de last, door de onzen medegekregen, om de uitdrukking *in het geestelijke* te vorderen, was onvoorwaardelijk, en zonder op nieuw aan Hun Hoog Mogenden opening te doen, was het den onzen niet mogelijk toe te geven. Dit deelden zij den Spaanschen mede, en, voegden zij er bij, die nieuwe ruggespraak met hunne lastgevers zou tijd kosten en daardoor zou alles omver gestooten kunnen worden, wat tot nog toe opgebouwd was.

Echter willen de Spaanschen in wezenlijkheid al het verlangde toegeven.

De Heer BRUN betuigde volkomen te gevoelen, dat werkelijk deze zaak in de Provinciën zou worden aangegrepen als een middel om den vrede te keeren. Niettemin dat woord *in het geestelijke* laten staan, kon hij niet: wel wilde hij bij het artikel een toevoegsel toelaten, dat, docht hem, alles te kennen gaf wat de Staten met mogelijkheid konden verlangen. Dit toevoegsel was van deze strekking, dat »Hun Hoog Mogenden, op verzoek der Ambassadeurs en op de bede der ingezetenen, aan dezen gewetensvrijheid vergunden en hen daarbij handhaafden, mits zij zich als trouwe en gehoorzame onderdanen gedroegen, en zonder dat die inwilliging eenigermate te kort deed aan de soevereiniteit, welke de Koning geheel overdroeg met alle rechten en bevoegdheden, die hem mochten toekomen zonder er iets van uit te zonderen of zich voor te behouden. — Dus gesteld werd

het artikel, den 3[den] October, naar *'s Gravenhage* opgezonden, en BRUN verklaarde, dat als de Staten met het artikel, zoo gewijzigd, nu geen genoegen namen, men zulks als een noodlottig teeken zou moeten aanmerken, dat God Almachtig den oorlog nog wilde laten voortduren en aan de aarde den vrede niet gunde. 1644—1648.

Bij den brief van den 3[den] October verzochten onze Gevolmachtigden binnen 14 dagen bescheid, opdat door meer tijdverlies de tegenwoordige kans niet verbeurd mocht worden: aan welke gevaren van nieuwe oneenigheid, na geopende gelegenheid tot verzoening, de wereldsche zaken, inzonderheid bij zulke gewichtige onderhandelingen, bloot stonden, had de ervaring van vroegere tijden, zelfs in den Staat van Hun Hoog Mogenden, wel geleerd. In de onderstelling, dat, als Hun Hoog Mogenden het artikel goedkeurden, ook het traktaat tusschen *Frankrijk* en *Spanje* tot stand zou komen, verzochten zij, dat hun het ontwerp van *agréatie* zou worden toegezonden [1]. Te meer drongen zij op spoedig antwoord aan, opdat zij, ingeval dat het artikel niet werd goedgekeurd, niet zonder nut te *Munster* opgehouden mochten worden, tot groote kosten van het Land (de Ambassade toch bestond met alle beambten en bedienden uit een honderdtal personen), opdat ook Hun Hoog Mogenden in tijds op andere middelen bedacht mochten zijn, die tot behoudenis van den Staat van noode zouden wezen. — Van dezen brief, welks strekking duidelijk genoeg was, besloten de Gevolmachtigden aan elk der Provinciën een afschrift toe te zenden. — Doch bij deze missieve voegde de Heer VAN NEDERHORST eene memorie, waarin hij te kennen gaf, dat zijne ambtgenooten nog geschriften achterhielden, tusschen de onzen en de Spaanschen gewisseld, en voorts verklaarde, het ten hoogste bedenkelijk te vinden, dat van den brief aan elke Provincie afschrift zou gezonden worden met bijvoeging van brieven, door elk der Gevolmachtigden aan hunne vrienden gericht. Dit streed tegen de orde der Regeering en wekte den argwaan alsof men de Provinciën bewerken wilde. Ten slotte verzekerde hij, dat de onderhandeling tusschen *Spanje* en *Frankrijk* bij lange na zoo ver niet gevorderd was, als uit den brief zou schijnen. Onze Gevolmachtigden bevelen de Staten het weglaten van het woord *in het geestelijke* aan.

Toch was wat de brief ten dien aanzien meldde, niet uit de lucht gegrepen. Toen, namelijk, de onzen, den 13[den] September, aan de Fransche Gevolmachtigden den inhoud hadden medegedeeld van hetgeen zij volgens de laatste besluiten van Hun Hoog Mogenden den Spaanschen hadden voorgeslagen, toonden genen, onder verhaal van den staat hunner onderhandeling met dezen, aan de mogelijkheid te gelooven, dat de vrede spoedig beklonken kon zijn. — Wel is waar, bleef in de eerste plaats de dubbele moeielijkheid bestaan, dat *Spanje* de hulp, door *Frankrijk* aan *Portugal* te verleenen,

---

1. Den 24[sten] Augustus waren *Gelderland*, *Zeeland* en *Utrecht* aangemaand om zich op het ontwerp van ratificatie te verklaren. Zij hadden toen aangenomen, daarop binnen 14 dagen last te hebben (*Resol. Stat.-Gen.* 24 Aug. 1647).

1644—1648. aan zekere bepalingen wilde binden en *Portugal* in het traktaat niet genoemd wilde hebben, en weêrkeerig *Frankrijk* niet kon dulden, dat *Spanje* zich het recht zou voorbehouden om den Hertog van *Lorraine* bij te staan tot herstel in zijn gebied; en voorts konden de partijen elkander nog niet verstaan op het punt harer wederzijdsche stelling in *Catalonië* en in *Italië*, noch op de vraag, in hoe verre het platte land van de door *Frankrijk* in de Nederlanden op *Spanje* veroverde steden, deze steden volgend, aan *Frankrijk* zou moeten komen; — doch den 7den October konden onze Gevolmachtigden reeds besluiten aan de Staten te schrijven, hetgeen zij den 11den deden, hoe de Venetiaansche Ambassadeur hun gezegd had, dat naar zijn oordeel de onderhandeling tusschen *Frankrijk* en *Spanje* zoo ver gebracht was, dat zij tot een eind kon komen: het punt van *Portugal* en dat van *Lorraine* zou uitgesteld worden tot het besluit van het traktaat; voor *Catalonië* was een uitzicht van schikking geopend, en wat de onderhoorigheden der Nederlandsche steden betrof, zoo zouden Gecommitteerden van Hun Hoog Mogenden naar een te beramen regel uitspraak doen. Waren dus *Frankrijk* en *Spanje* elkander zoo nagekomen, zoo was het dringend noodzakelijk, dat ons verdrag niet vertraagd werd. — Doch de stemming der Staten was niet van dien aard, dat zij dit erkenden. Zij hadden den 27sten September naar *Munster* geschreven, dat de zwarigheid, op nieuw door de Spaanschen gemaakt, hun zeer verdacht voorkwam, te meer omdat juist toen over vijandelijkheden op zee werd geklaagd [1]. Ook stonden zij op het punt om den Prins eenig krijgsbedrijf op te dragen [2]. Spoedig volgde dan ook op de laatste missieve onzer Gevolmachtigden de aanschrijving van Hun Hoog Mogenden, dat zij geen genoegen genomen hadden met hetgeen betreffende de soevereiniteit in het geestelijke was beraamd, en geene verandering in het artikel, gelijk het door hen gesteld was, wilden toelaten. Tegelijk werden de Gevolmachtigden vermaand, dat zij te *Munster* hadden te blijven. — Sommigen hunner, namelijk, niet tevreden met het schrijven van brieven, hadden het voornemen om in persoon zulke besluiten, die tot een afbreken der onderhandelingen moesten leiden, tegen te gaan werken.

De Staten zijn daartoe ongeneigd.

Toen de onzen, den 13den October, den Heer BRUN het antwoord van Hun Hoog Mogenden mededeelden, zeide hij: »God straffe mij, zoo de Koning niet zonder eenig voorbehoud of bedrog alles geeft wat hij heeft: het geestelijke heeft hij niet; de Heeren Staten hebben het: laten zij er mede omspringen zoo als zij goedvinden. Stelt het zelven op schrift, wij zullen het dadelijk teekenen; maar het *woord* moet er niet in staan. Zoo wij daarom de onderhandeling moeten breken, dan zullen wij wel vrede krijgen, maar het zal tot uw verderf zijn.'' En later op den dag zeide PENARANDA: »het schijnt, dat de Staten willen breken, en dat terwijl de vrede van de geheele Christenheid er aan hangt; maar laten zij het dan ten minste doen onder een ander

[1] Zie hierboven, bl. 754, 755. [2] Zie hierboven, bl. 757, 758.

NY

ADRIAAN CLANT TOT STEDUM,
HEER VAN NITTERSUM.

nzer
;den
het
n de
een
t te

sche
hun

voorwendsel: want thans loopt het al te zeer in het oog, dat zij den Koning het onmogelijke vergen." 1644—1648.

Nu de zaak dus stond, namen onze Gevolmachtigden, in weerwil van de laatstelijk ontvangen vermaning, het besluit (NEDERHORST stemde er tegen), dat de Staten mondeling zouden ingelicht worden, waartoe HEEMSTEDE, DE KNUYT en CLANT naar *den Haag* en werwaarts het verder noodig zou zijn, en MEINDERSWIJK naar *Arnhem* zou gaan.

Eenigen onzer Gevolmachtigden gaan naar het vaderland om de Staten tot een ander besluit te bewegen.

Vóór hun vertrek verzochten de onzen de Franschen hunne onderhandeling met de Spaanschen gedurende hunne afwezigheid zoo ver te zien te brengen, dat zij tegelijk met ons konden sluiten. De Hertog DE LONGUEVILLE antwoordde daarop, dat de Spaanschen niets anders zochten dan zich met ons afzonderlijk te verdragen en dan een voorwendsel te vinden om met hen, de Franschen, te breken. Dit verlangde hij, zouden de onzen den Staten zeggen: er was, voegde hij er bij, tusschen *Frankrijk* en *Spanje* nog niets gedaan. — Was dit mismoedigheid bij verlangen naar vrede, of werkte reeds het bericht van den opstand van *Napels*, welke nieuwe moeilijkheid voor het Spaansche Bewind, en nieuwe verleiding tot overmoedigheid voor *Frankrijk* medebracht? — In dit laatste geval was het veeleer *Frankrijk*, hetwelk de onderhandeling met *Spanje* gebroken wilde zien. — Daags na dit onderhoud met de Franschen vertrokken de aangewezene Heeren naar de Provinciën. CLANT zou dadelijk op *Groningen* reizen. De Heeren HEEMSTEDE en DE KNUYT, in *den Haag* aangekomen, deden den 21sten October opening van zaken voor de Staten-Generaal [1].

Zoo was dan nu aan Hun Hoog Mogenden de vraag gesteld, of zij, door het woord *in het geestelijke* niet op te willen geven, de verantwoordelijkheid der voortzetting van den oorlog en van al de gevolgen, die deze voor den binnenlandschen toestand hebben kon, op hun geweten wilden nemen. Wat *Holland* zou besluiten, was niet twijfelachtig, en dat mannen als HEEMSTEDE en DE KNUYT al hunnen invloed zouden besteden om het gevoelen van *Holland* ook bij de andere Provinciën te doen zegevieren, was zulks evenmin. — Wilde *Frankrijks* vertegenwoordiger te *'s Gravenhage*, hoezeer persoonlijk in die mate voor overreding vatbaar, dat hij den Kardinaal MAZARIN nog onlangs den vrede had aangeraden [2], het pleit niet gewonnen geven, iets waartoe hij allerminst gemachtigd was, zoo diende hij thans teeken van leven te geven. Werkelijk verscheen de Heer DE LA THUILLERIE den 23sten October voor de Staten-Generaal, en hield daar eene rede van den volgenden inhoud: Het ware ter bevordering van de onderhandelingen te *Munster* te wenschen geweest, dat al de Staatsche Gevolmachtigden op dien post gebleven waren; maar het scheen, dat God, die de groote zaken bestuurt, had toegelaten, dat eenigen hunner herwaarts gekomen waren om Hun Hoog Mogenden in staat te stellen de valsche en tegenstrijdige geruchten te logenstraffen, die omtrent de

De Fransche Gezant werkt hun tegen.

[1] AITSEMA, *Verhael enz.* p. 393—413.
[2] *Archiv. de la Mais. d'Or.* p. 239.

1644—1648. gezindheid der Franschen in omloop waren: aan den eenen kant zeide men, dat zij den vrede niet wilden, en aan den anderen kant, dat de vrede tusschen de twee Kroonen beklonken was, en dat de Staten zich moesten haasten, als zij niet te laat wilden komen en nog met haar tegelijk wilden sluiten. En nu verzekerde hij, vooreerst, dat de Franschen den vrede wilden, mits op billijke en vertrouwde voorwaarden, en ten anderen, dat zij, wel verre van het reeds met *Spanje* eens te zijn, op wezenlijke punten in zes maanden geen stap verder waren gekomen. Wie het tegendeel beweerde, deed zulks om hunnen vijanden te believen en de voor deze hunne vijanden zoo gevaarlijke eendracht tusschen *Frankrijk* en de Staten te verbreken. — Na dit een en ander met eenige bewijzen, zoo hij meende, gestaafd te hebben, eindigde hij met de herinnering van datgene waartoe de traktaten, met *Frankrijk* gesloten, de Staten verplichtten, en op grond daarvan verzocht hij hen thans in naam des Konings, niet te sluiten zonder de Franschen, en het vaste voornemen daartoe aan de Spaanschen te verklaren, gelijk Hunne Majesteiten, de Koning en de Koningin-Regentesse, hun woord, aan de Staten gegeven, eerlijk houden zouden. Zoo de Heeren Staten de Spaanschen er toe brachten om onmiskenbaar te toonen, dat zij, evenzeer als de Franschen, den vrede wenschten, zou *Frankrijk* de Staten blijven vertrouwen en hunne vriendschap blijven zoeken [1].

Maar *Holland* draalde niet, en, allerminst teruggehouden door dit zwak vertoog van den Franschen Gezant, bracht deze Provincie reeds op denzelfden 23sten October haar advies in. Het was van deze strekking: De onderhandeling was, blijkens het verslag van den 21sten, zoo ver gebracht, dat het traktaat kon gesloten worden; immers geen sterkere of nieuwe bewoordingen waren noodig om de volstrekte soevereiniteit van de Meierij, de Baronnie van *Breda* en het platte land der overige plaatsen voor den Staat te bedingen: nopens het geestelijke aldaar iets te zeggen was dan ook nimmer door de Regeering goedgevonden: de vermelding daarvan was bij eene acte van den 27sten December, 1646, het temperament betreffende, door de Spaansche Gevolmachtigden op de baan gebracht, en deze acte zou thans, volgens aanbieding van de Spaanschen, worden ingetrokken, en zoo zou het 5de artikel teruggebracht worden tot den door al de Provinciën goedgekeurden vorm, waarin het in de eerste Instructie vervat was geweest. Daar dus niets meer aan de voltooiing van het traktaat haperde, zou onzen Gevolmachtigden last gegeven worden ten eerste naar *Munster* terug te keeren ten einde het te voltrekken, en hun zou de *agreatie* ter hand worden gesteld.

Advies van *Holland*.

Zijne Hoogheid, ter vergadering tegenwoordig, niet gezind om op dit oogenblik *Hollands* gunst te verbeuren [2], vereenigde zich met dit advies, en daarop werd goed gevonden de andere Provinciën te verzoeken, haar advies zoo spoedig mogelijk, ten langste binnen acht dagen, in te brengen.

---

[1] AITSEMA, *Verhael enz.* p. 413—417.

[2] Zie hierboven, bl. 754.

Gelderlands advies bleef niet lang uit: het was eenstemmig met dat van *Holland*. Maar van *Zeeland* was geen toetreding te wachten. Den 2[den] November brachten de Zeeuwsche Gedeputeerden mondeling advies uit. Het behelsde, dat de uitdrukking *in het geestelijke* moest behouden blijven, en de redenen die hen daartoe bewogen, waren dezelfde, welke ook de andere Provinciën hadden doen besluiten, ze in het artikel te stellen: die redenen kwamen hierop neder, dat men alle uitleggingen had willen afsnijden, welke later geopperd zouden kunnen worden, alsof den Staten in de landschappen, van welke hier sprake was, de soevereiniteit ook in het geestelijke niet ware afgestaan. De uitdrukkelijke vermelding van het *geestelijke* was thans te noodzakelijker, nu de Spaanschen zelven verklaard hadden, dat onder de volle soevereiniteit de beschikking over het geestelijke niet was begrepen, en dat den Paus het gezag daarover toe kwam: bij dit beweren zou men berusten, zoo het woord *geestelijk* buiten het traktaat werd gelaten, en wat men voor de Meierij toegaf, zou ook gelden voor al de Vereenigde Provinciën, weshalve men zich op die wijze dienstbaar maakte aan de invoering der hierarchie van den Paus in al onze Gewesten. Maar de verklaring van den Koning van *Spanje*, dat hij de beschikking over het geestelijke niet had, was slechts een voorwendsel, vermits het kennelijk was en door alle staatkundige, zelfs Spaansche schrijvers bevestigd werd, dat hem wien de Soevereiniteit toekwam, het gezag over den openbaren godsdienst behoorde. Zoo dus de Spaanschen die uitdrukking uit het traktaat weggelaten wilden hebben, was het omdat men voornemens was op de eene of andere manier den Staten in de uitoefening van hunne soevereiniteit in het geestelijke beletselen in den weg te leggen.

1644—1648.

Dat van Zeeland.

Met dit advies vereenigden zich de Gedeputeerden van *Utrecht*. Die van *Overijsel* dienden hun advies schriftelijk in. Van dit geschrift verzochten en verkregen de andere Provinciën kopie, en de Heeren van *Zeeland* werden uitgenoodigd hun advies mede op schrift te leveren, ten einde de anderen ook dáárvan bij kopie kennis mochten nemen. *Utrecht* drong van nieuws er op aan, dat niets van hetgeen men met de Spaanschen was overeengekomen, van kracht zou zijn, zoo ook de Franschen zich niet met dezen verstaan hadden. *Friesland* verklaarde zich eenstemmig met *Holland*.

Het schriftelijk advies van *Overijsel* werd den 2[den] November ingeleverd: onder verklaring van hun verlangen, dat kort na de afkondiging van den vrede de plakaten tegen de openbare uitoefening van den Roomschen godsdienst in de Meierij, de Baronnie, het Markiezaat enz. zouden worden uitgevaardigd, konden de Staten dezer Provincie de uitlichting van het woord *in het geestelijke* goedkeuren.

Den 8[sten] November bekwamen Hun Hoog Mogenden het advies van *Zeeland* op schrift [1]. Maar den 14[den] verklaarden zich de Zeeuwsche Gedeputeerden nader, op den

Holland brengt *Zeeland* tot een ander gevoelen.

[1] AITSEMA, *Verhael enz.* bl. 417—430.

1644—1648. ernstigen aandrang der Heeren van *Holland*. Inderdaad hadden de Zeeuwsche Heeren dengenen, die hen van ongelijk overtuigen wilden, de zaak niet moeilijk gemaakt, daar van de twee hoofdgronden, door hen aangevoerd, de een den ander omverwierp. Alstoen derhalve gaven zij te kennen, dat zij met het wegblijven van de vermelding van het geestelijke vrede zouden hebben, bijaldien al de Provinciën zich met een paar (weinig beduidende) toevoegselen vereenigden, en besloten werd, ten eerste, dat onze Gevolmachtigden den Spaanschen mondeling zouden verklaren, dat de Staten onder de soevereiniteit ook de superioriteit in het geestelijke verstonden en dachten uit te oefenen; ten tweede, dat terstond na de afkondiging van den vrede de plakaten tegen de Pausgezinden zouden worden vernieuwd en bepaaldelijk in de *Meierij* en die andere landschappen ten uitvoer gelegd, en, ten derde, dat de Staat zich van dat zelfde oogenblik aan in het bezit zou stellen van alle kerken en geestelijke goederen aldaar, zonder dat er ooit sprake mocht wezen van eenige beperking, behoudens alleen het levenslang onderhoud der geestelijken. Voorts verlangden zij, dat, in geval het blijken en door de Fransche en Spaansche Gevolmachtigden zelven erkend worden mocht, dat *Frankrijk* en *Spanje* elkander niet konden verstaan, onze Gevolmachtigden eenigen uit hun midden zouden afzenden om rapport te doen, ten einde alsdan Hun Hoog Mogenden zonder dralen en in den kortst mogelijken tijd een besluit mochten nemen. Ten slotte herinnerden zij aan de vroeger vastgestelde voorwaarde der uitrusting naar *Brazilië* en drongen aan op bespoediging en op de opheffing van alles wat daartegen in den weg werd gelegd. Ook wanneer op dit een en ander niet in hunnen zin werd besloten, achtten zij hunne toestemming tot de zaak, welke het hier gold, niet gegeven.

Met al de voorwaarden, aan welke *Zeeland* hare toetreding verbonden had, vereenigden zich de Staten-Generaal den volgenden dag, behalve dat zij den Gevolmachtigden de verplichting niet oplegden, om, bij gebleken onmogelijkheid van verzoening tusschen *Frankrijk* en *Spanje*, alvorens »finaallijk met *Spanje* te sluiten", eerst nog rapport te komen doen [1]. Daarentegen werd den 19den November goedgevonden, dat

---

[1] Naar aanleiding van dit besluit schreef de Fransche Gezant naar zijn Hof (*Archiv. de la Mais. d'Or.* p. 247, 248): »De toeleg van *Holland* is sterker bevonden, dan die van den Prins: na drie geheele dagen redetwistens heeft die Provincie de anderen tot haar gevoelen overgehaald, en heeft zij zich zoo veel sterker betoond, dat de Prins, die hoopte dat de stemmen tegen elkaar op zouden wegen (*Zeeland*, *Friesland* en *Overijsel* meende hij op zijne hand gebracht te hebben, en *Utrecht* is steeds naar wensch voor ons), niet in de vergadering waar het eindbesluit zou vallen, heeft durven komen uit vrees van eene beleediging te zullen moeten verduren: hij had, namelijk, vernomen, dat *Middelburg*, *Veere* en *Tholen* waren omgeslagen, en dat, daar dus *Zeeland* zich gewonnen zou geven, de anderen ook niet standvastig zouden blijven. Hij heeft mij deswege zijn uiterst ongenoegen betuigd; maar dit zal ons weinig baten. — De Provincie

onze Gevolmachtigden de formulieren van ratificatie te *Munster* met de Spaanschen zouden ontwerpen en alsdan deze ontwerpen herwaarts zenden om daarop het goedvinden van Hun Hoog Mogenden te verstaan, alsmede dat onze Gevolmachtigden het zevental forten bij *Sluis*, wier slechting men begeerde, met name opgeven zouden. Deze twee punten waren door die van *Zeeland* geopperd. Bedoelden dezen daarmede het sluiten der onderhandeling te vertragen, dan is dit doel niet bereikt: de Gevolmachtigden hebben zich om deze bepalingen niet bekreund [1]. 1644—1648.

Nu konden de hier te lande aanwezige Plenipotentiarissen zich weder naar *Munster* begeven, en den 30sten November waren zij aldaar in vollen getale tegenwoordig.

Zij troffen de Franschen voor het oogenblik in eene vredelievende stemming aan. Daags na het vertrek van diegenen der onzen, die de reize naar *'s Gravenhage* aanvaard hadden (den 17den October), was de Zweedsche Gevolmachtigde SALVIUS te *Munster* gekomen (volgens zijn zeggen aan de daar overgebleven Nederlandsche Heeren) in de levendige overtuiging, dat de vrede noodzakelijk was geworden, daar het land volstrekt uitgeput was. Dus zou hij de Franschen vermanen zich tot vrede te laten vinden: anders, zeide hij, zouden diegenen, welke aan *Frankrijk* het uitblijven van den vrede weten, blijken grond voor hun gevoelen te hebben. Deze redenen hadden, zoo het scheen, eenigen invloed: ten minste schenen de onderhandelingen tusschen *Frankrijk* en *Spanje*, door de bemiddelaars voortgezet, eenigermate te vorderen, en op een bezoek, den 5den November door D'AVAUX aan den Heer VAN MATHENESSE gebracht, toonde die Fransche Ambassadeur zich meer geneigd tot schikking. De Hertog DE LONGUEVILLE voor het minst ontveinsde op een bezoek, aan denzelfden Nederlandschen Gevolmachtigde gebracht, zijne gezindheid in geenen deele: hij was, verklaarde hij, den oorlog moede: de goevernementen, welke hij en zijn zwager, de Hertog VAN CONDÉ, die in *Catalonië* aan allerlei gevaar was blootgesteld, in *Frankrijk* hadden, leden groote schade bij den oorlog. Wat dan ook het persoonlijk gevoelen van de beide andere Fransche Ambassadeurs wezen mocht, toen de Nederlandsche Heeren weder voltallig te *Munster* waren, verklaarden de Franschen op het bezoek, ter hunner verwelkoming afgelegd, te hopen, dat de onzen nu dadelijk met de Spaanschen zouden sluiten en dan het finale besluit tusschen *Frankrijk* en *Spanje* zouden bemiddelen, gelijk alles, zeiden zij, wat tot nog toe tusschen die biede Kroonen overeengekomen was, door den dienst der onzen was tot stand gekomen. Zij hoopten, dat dit alles in weinig dagen

---

Holland is zoo oneerlijk te werk gegaan, dat zij niets heeft toegelaten, wat haren toeleg kon dwarsboomen: zoo heeft zij een toch slechts uit drie woorden bestaande Memorie achtergehouden, die ik haar op den dag dat het besluit genomen moest worden, heb toegezonden. Maar ik denk er mij over te beklagen." Die korte Memorie vindt men bij AITSEMA, *Verhael enz.* p. 440.

[1] AITSEMA, *Verhael enz.* bl. 440, 441.

1644—1648.

afgedaan zou zijn, alvorens (en hier doelden zij op de mogelijke uitwerking van hetgeen te *Napels* voorviel) zij anderen last van hun Hof ontvingen. Hadden zij vóór het ontvangen van eenigen nieuwen last gesloten, zoo zou hunne handeling gestand gedaan worden. Zij waren, zeiden zij, zoo gestemd, dat, wanneer de onzen met *Spanje* den eenen dag sloten, zij zulks den volgenden dag doen zouden. De Hertog, voegden zij er bij, was van zins den dag na nieuwe jaar te vertrekken, en daarna zouden zij niet meer zoo zelfstandig staan tegenover hun Hof.

Wel mocht men vermoeden, dat het gebeurde te *Napels* het werk des vredes tusschen *Frankrijk* en *Spanje* weder achteruit zou zetten. Immers bouwden de Franschen op de omwenteling aldaar de buitensporigste verwachtingen. De Hertog van GUISE zou derwaarts trekken; en, hij zou, zoo als de Venetiaansche Ambassadeur te *Munster* vernomen had, aldaar dezelfde rol spelen, die de Prins van *Oranje* in der tijd in de Nederlanden gespeeld had, en, meende men, even goed slagen [1]. Welk een veld zou alsdan in dat voormalige Koningrijk voor de eer- en hebzucht der Franschen geopend wezen; hoe veel beloouingen zou MAZARIN in dat land weder aan zijne vrienden uit te deelen hebben, en hoe zeer zou hij alzoo zijne stelling weten te versterken.

Punten, waaromtrent de Franschen en de Spaanschen het alsnog niet eens zijn.

In het begin van December (1647) waren het zes punten, op welke de Spaanschen de eischen der Franschen niet konden inwilligen. Zij betroffen *Portugal*, *Lorraine*, de bevestigingen in *Catalonië*, *Casale*, waar de Franschen hunnen invloed begeerden te behouden, de grensbepaling in de Zuidelijke Nederlanden en in *Bourgondië*, en de loslating van den gevangenen Portugeeschen Prins DUARTE VAN BRAGANZA. Op deze punten namen de onzen voor, de Spaanschen, »zoo lief hun de rust in de Christenheid en het uitblusschen van het vuur van dezen langdurigen oorlog was," te bezweren het mogelijke tot schikking toe te brengen. — Maar op de gewichtigste dier punten toe te geven scheen den Spaanschen niet wel mogelijk. Zoo kon *Spanje* den Hertog van *Lorraine* kwalijk aan zijn lot overlaten (hetgeen *Frankrijk* eischte), al ware het alleen omdat deze Vorst aan het hoofd van eene krijgsmacht van bijna 10,000 man in de Spaansche Nederlanden stond: immers, verzaakte men hem, zoo veranderde hij van twijfelachtig vriend in een gansch niet twijfelachtig vijand, en kon plotseling zijne macht tegen de Spaansche Nederlanden zelven keeren. Reeds onderhandelde, wist BRUN te melden, die Hertog met *Frankrijk* en had deze Mogendheid er de teruggave van eenige plaatsen in zijn land voor over, zoo hij zich tegen *Spanje*

---

[1] De Hertog van GUISE, dit wist men te *Munster* te verhalen, was te *Napels* ingehaald met den kreet: *Vive le Duc Gouverneur!* en hij had dien beantwoord met: *Vive la liberté de la République.* Dus meende hij spoedig en met lichte moeite het ernstige, lange en zware werk van WILLEM van *Oranje* te verrichten. De Napolitanen waren de Hollanders niet, noch de Hertog van GUISE de Prins van *Oranje*.

keerde [1]. — En wat *Catalonië*, *Casale* en de landschappen, op welke *Frankrijk* in de Nederlanden aanspraak maakte, betrof, *Spanje* kon onmogelijk meer toegeven, en had ten overvloede deze vraagstukken aan de uitspraak der Staten-Generaal onderworpen. Wilde *Frankrijk* andere scheidsrechters of bemiddelaars: het was den Spaanschen goed: zij zouden zich aan elke uitspraak onderwerpen. De Prins van BRAGANZA eindelijk, zulks mocht *Spanje* lijden, zou bij den vrede in vrijheid worden gesteld, mits den Goeverneur van *Milaan* belovende, dat hij zich niet naar *Portugal* zou begeven. 1644—1648.

Om den Franschen de maat vol te meten, besloten de onzen den Spaanschen het laatste besluit der Staten betrekkelijk het derde artikel (van de soevereiniteit in de Meierij) niet schriftelijk mede te deelen, alvorens zij gezien zouden hebben, hoe ver zij het, na der Spaanschen gezindheid te hebben vernomen, met de Franschen zouden kunnen brengen. Zoo bepleitten zij dan bij dezen de billijkheid van de beweringen der Spaanschen. Hoe kon, zeiden zij, *Frankrijk* verlangen de vrijheid om al zijne bondgenooten, *Portugal*, *Savoye* en *Mantua*, bij te springen in het traktaat erkend te zien, en niet toelaten, dat *Spanje* zich bij het traktaat de vrijheid vergund zag om alleen den Hertog van *Lorraine* bij te staan? — In den loop der gesprekken hadden de Franschen te kennen gegeven, dat zij aan *Spanje* konden toestaan, den Hertog van *Lorraine* bij te springen, in geval niet hij, maar *Frankrijk* de aanvaller mocht zijn, gelijk *Frankrijk* op zijne beurt *Portugal* niet bijstaan zou, in geval dit land *Spanje* aanrandde. Van deze verklaring hielden de onzen aanteekening, in de hoop dat dit tot meer overeenstemming zou kunnen leiden.

Onze Gevolmachtigden doen te vergeefs hun uiterste best om de Franschen en de Spaanschen alsnog tot vrede te brengen.

Doch vier dagen later moesten de onzen voornemen aan de Franschen te verklaren, dat zoo er niet iets anders op gevonden werd, het niet tot vrede kon komen. Tegelijk zouden zij hun te kennen geven, dat zij tot dus verre op hen gewacht hadden om hunnen laatsten last aan de Spaanschen te openen, maar dat zij nu niet langer wachten konden. Diensvolgens deden zij den Franschen den 10[den] December de billijkste en redelijkste voorslagen, en men scheidde, nadat dezen verlangd hadden, dat niet, zoo als reeds overeengekomen was, bij afzonderlijke verklaring, maar in het traktaat zelf zou bedongen worden, dat *Frankrijk* *Portugal* zou mogen bijstaan, doch slechts verdedigender wijze. En ten aanzien van *Lorraine* sloegen de Franschen thans voor, dat *Frankrijk* den Hertog het oude *Lorraine* zou teruggeven, maar het Land van *Bar* en wat aan de drie Bisdommen *Metz*, *Toul* en *Verdun*, behoorde, voor zich zou behouden. Zoo schenen

---

[1] Zoo dubbelzinnig bleef steeds de houding van den Hertog, dat de Staten nog den 15[den] Januari, 1648, uitdrukkelijk aan Graaf HENDRIK VAN NASSAU, Commandant van *Hulst*, antwoorden moesten, dat hij zijne troepen niet anders zou houden, dan voor vijanden van dezen Staat (*Resol. Stat.-Gen.* 15 Jan. 1648). Die van *Holland* wilden dit antwoord opgehouden hebben, vreezende dat het den Graaf tot vijandelijkheden mocht brengen (*Resol. Holl.* 15, 16 Jan. 1648).

1644— de partijen elkander thans op de twee voornaamste punten te kunnen verstaan, en ten
1648. slotte vraagden de onzen, of de vier overige punten van dat gewicht waren, dat men er den oorlog om zou voortzetten, en of de Franschen die vier punten niet, gelijk de Spaanschen goed vonden, aan scheidslieden ter beslissing zouden willen overlaten.

Daar de Spaanschen alsnu betuigden, dat, wanneer de Hertog van *Lorraine* van *Frankrijk* voldoening kreeg, zij zich zouden kunnen verbinden hem niet bij te staan, en daar, zoo dit punt nog moeilijkheid mocht opleveren, de behandeling daarvan tot het laatste werd verschoven, zoo meenden de onzen thans hunnen laatsten last aan de Spaanschen te kunnen openen. De Venetiaansche Ambassadeur was mede van oordeel, dat zoo hij zelf als de onzen duidelijk moesten spreken tot de beide partijen, en zich niet ontzien aan beiden haar ongelijk voor te houden: de onzen moesten verklaren, niet langer met ons verdrag te kunnen dralen, en hij met zijnen medebemiddelaar, dat zij hun vertrek niet langer konden uitstellen.

Toen echter de onzen den 16den December den Franschen mededeelden, dat zij den Spaanschen de laatstelijk gewijzigde artikels hadden overgeleverd, en dat zij, na een jaar lang om *Frankrijks* wil de voltooiing van het verdrag te hebben opgehouden, thans, zonder de hoogste verontwaardiging hunner meesters te beloopen, die handeling niet langer konden uitstellen, en toen zij daarop, op smeekenden toon, den aandrang lieten volgen, dat de Franschen tot een spoedig besluit mochten willen komen, — antwoordden dezen daarop met geen enkel woord, en toen de tusschen hen en de Spaanschen openstaande punten, bepaaldelijk de grensbepaling in de Nederlanden, ter sprake kwamen, werden zij driftig: de Koning, zeiden zij, had den oorlog gevoerd om dat land te winnen; zijne wapenen hadden het doel bereikt, en hij had macht en roem genoeg om wat de Spaanschen op dit punt beweerden, niet te behoeven te dulden: liever lieten zij zich de hand afkappen, dan zulk een traktaat te onderteekenen. *Vlaanderen* behoorde van ouds aan de soevereiniteit van *Frankrijk*, en door de onlangs bewerkstelligde verovering waren alle traktaten, waarbij *Frankrijk* van dat Graafschap afstand gedaan had, te niet gedaan.

Het was duidelijk, dat de Franschen zich in den laatsten tijd zoo meêgaande getoond hadden, om den schijn te doen bestaan, dat zij het niet waren, maar de Spaanschen, die zich onhandelbaar betoonden, meenende, dat de onzen slechts dan, wanneer het tot stand komen van den vrede aan *Frankrijk* haperde, met *Spanje* mochten sluiten. Doch nu zij bespeurden dat het toch tusschen *Spanje* en de Staten tot een besluit zou komen, verloren zij hunne kalmte.

Werkelijk schoot er tusschen de Spaanschen en de onzen niets meer te handelen over, daar genen alles goedkeurden, wat de laatst gewijzigde artikelen inhielden. Ook willigden zij in, dat de Landgraaf van *Hessen* en de *Hanseesteden* in het traktaat zouden worden begrepen, iets waarop *Utrecht* nog onlangs gemeend had opzettelijk te moeten

aandringen [1]. Daar nu de zaken zoo stonden, stelden de onzen den Spaanschen voor, een formulier van ratificatie te ontwerpen. Dat de Spaanschen, thans zoo goed als verzekerd, dat de onzen zonder *Frankrijk* met hen sluiten zouden, van hunne zijde de voortzetting van den oorlog met *Frankrijk* niet schroomden, bleek genoegzaam uit de taal, die zij nu voerden: daar *Frankrijk* niet besloten scheen om aan den Hertog van *Lorraine* de noodige voldoening te verschaffen, en toch niet toeliet, dat *Spanje* hem bijstand verleende, was het, zeiden zij, beter, dat de onderhandelingen gestaakt werden. De Koning van *Spanje* begeerde den blaam niet te verdienen, alsof hij zoo machteloos ware, dat hij al zijne vrienden in den steek moest laten. 1644—1648.

Den 25sten December deelden de onzen den Franschen mede, dat nagenoeg alles tusschen hen en de Spaanschen vereffend was. Uit de wijze, waarop zij dit vernamen, bleek, dat zij er thans gerust op waren, dat de onzen wel een bevel uit *'s Gravenhage* zouden bekomen, waardoor zij belet zouden worden tot het sluiten over te gaan, vermits het bewijs niet geleverd was, dat de vruchteloosheid der pogingen om tot den vrede te geraken, aan de Franschen te wijten was. Dit meenden zij van de Fransche partij in de Vereenigde Provinciën te kunnen wachten. En al vast deed de Heer van NEDERHORST blijken, dat hij tot het vredewerk de hand niet wilde leenen.

De Heer van NEDERHORST onttrekt zich aan alle medewerking tot het voltooien van onzen vrede met *Spanje*.

Reeds drie weken te voren had deze Gecommitteerde uit *Utrecht*, onder opgave der reden, dat hij zijne kamer houden moest, aan de bemoeiingen zijner ambtgenooten geen deel genomen, en hun aanbod om op zijne kamer te vergaderen, afslaande, had hij zich aan de beraadslagingen en onderhandelingen onttrokken. Thans (den 25sten December) verklaarde hij niet ten volle onderricht te zijn van hetgeen, gedurende zijne ongesteldheid, geschied was tot bijlegging der geschillen tusschen de beide Kroonen. Dit was daarom een onbillijk beweren, omdat de Secretaris in last gehad had, den Heer van NEDERHORST gestadig op de hoogte te houden. — Niet langer dan twee dagen lieten de onzen zich door het verlangen van hunnen ambtgenoot om nader van het verhandelde kennis te nemen, ophouden, en den 27sten hadden zij, in afwezigheid van NEDERHORST, eene bijeenkomst met den Heer BRUN, waar van wederzijde de ondubbelzinnigste verklaring werd afgelegd, dat alles was afgedaan, maar dat men totdat de ratificatiën zouden zijn uitgewisseld, voort zou gaan met het werk der bemiddeling tusschen de Kroonen. Hierna besloten de onzen, dit den Franschen te berichten en hen dan nogmaals te bidden, dat zij zich nu over alle bedenkingen heen zouden zetten. Bleven zij niettemin onverbiddelijk, dan zouden de onzen betuigen, dat het steeds hun toeleg geweest was en nog was, gezamenlijk met *Frankrijk* te sluiten, als God Almachtig hun dat voorrecht geliefde te gunnen; maar dat aan alle zaken een einde moest komen. — Toen zij dit voornemen den volgenden dag in uitvoering brachten en de Franschen

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 20 Nov. 1647.

1644—1648. smeekten bij de genegenheid, die zij voorzeker hadden tot de rust in de Christenheid en tot de vertroosting van zoo veel arme troostelooze zielen, verklaarden die Heeren, door deze mededeeling verrascht te zijn; wat de onzen gedaan hadden, streed, zeiden zij, tegen de verdragen, en moest *Frankrijk*, bij manier van dwang, nu maar toegeven wat *Spanje* begeerde? De Heeren D'AVAUX en DE SERVIEN trachtten te bewijzen, dat, al druischten ook de laatste besluiten der Staten-Generaal tegen de traktaten in, de handelwijze der onzen niettemin in strijd was met de strekking dier besluiten. Zij verlangden, dat de onzen aan de Staten-Generaal zouden schrijven en niet verhelen zouden, dat het aan de Spanjaarden haperde. In één woord, zij lieten zich tot geen ander gevoelen overhalen, en bleven tegelijk in gebreke eenigen verderen voorslag tot schikking met *Spanje* te doen.

Intusschen drong de Heer BRUN ten sterkste op de onderteekening van het traktaat aan. Hij bezwoer met een zwaren eed, dat hij den eersten Januari zekerheid moest hebben: anders was in de Zuidelijke Nederlanden een volslagen ommekeer in het voordeel van *Frankrijk* te wachten. Den 31sten December moest hij bericht zenden aan zijn Hof, en hield dat bericht de zekerheid van den vrede met de Staten niet in, zoo zou de Koning andere maatregelen moeten nemen. BRUNS aandrang beantwoordden de onzen met de aanmerking, dat *Frankrijk* dien spoed kwalijk zou kunnen opnemen, en deze Mogendheid moest men ontzien: zij zou een nieuw verbond met *Zweden* kunnen sluiten, thans niet tegen den Keizer, maar tegen *Spanje* en ons.

Toch besloten de onzen de artikelen in vorm van traktaat te brengen, ze in het net te laten schrijven en tot teekenen gereed te maken [1]. De pogingen om de beide Kroonen overéén te brengen, zouden intusschen niet gestaakt worden, maar niet meer door de onzen gezamenlijk en van wege onzen Staat, maar door enkelen hunner als bijzondere personen, waartoe uitgenoodigd werden de Heeren VAN HEEMSTEDE, DE KNUYT en RIPPERDA. Met dat besluit gaven de onzen te kennen dat zij zich niet meer op den ouden voet tegenover de Spaanschen geplaatst beschouwden. Ook zou aan den uitslag van de bemoeiingen dier drie genoemde Heeren ons traktaat met *Spanje* en de ratificatie niet gebonden zijn.

De onzen besluiten tot de onderteekening over te gaan.

[1] Hier ter plaatse, in het *Verbael van de Ambassade te Munster*, is een stuk ingelascht van de hand des Heeren VAN MEINDERSWIJK, waarin hij, als ware het tot zuivering van zijn geweten, de gronden opsomt, die de onzen noopten om te handelen gelijk zij deden. Hij doet daarin uitkomen, hoe het maken van vrede het oogmerk geweest was van het traktaat met *Frankrijk* van het voorjaar van 1644; hoe de Franschen ons herhaaldelijk hadden gedrongen om Gevolmachtigden naar *Munster* te zenden; hoe zij vroeger meer dan eens verklaard hadden, dat, als toegestaan werd wat zij eischten, zij dadelijk vrede zouden maken: meer dan dat was toegestaan, en toch gaven zij nog altijd niet toe, zich op voorgewende toezeggingen der Spaanschen beroepende.

Zoo was het dan niet voorbarig, dat de onzen overgingen tot het stellen van een ontwerp van Voorrede tot het traktaat. Zij deden dit op den oudejaarsdag van 1647. Dat ontwerp luidde aldus: »In naam en ter eere Gods, aan allen, die deze brieven zien zullen, saluut! Het zij kennelijk, dat, na een zoo harden, verderfelijken en bloedigen oorlog, waarmede het Gode behaagd heeft gedurende zoo vele en zoo lange jaren de volken, koningrijken, landen, staten en onderdanen onder het gebied en de gehoorzaamheid van zeer hoogen, zeer uitnemenden en zeer machtigen Vorst Don PHILIPS IV, Koning van *Spanje* enz. en de Hoog Mogende Heeren Staten-Generaal der Vereenigde Provinciën der Nederlanden, te bezoeken en te kastijden, — God door zijne goddelijke goedheid en oneindige barmhartigheid een oog van medelijden slaande op dat arme volk, en de harten der Heeren Koning en Staten voornoemd zoo diep treffende, dat hij hen door zijne heilige genade gezind gemaakt heeft de middelen te zoeken om een einde te maken aan de groote rampen, schaden en ongelegenheden, die gelijk een iegelijk weet en beseft, van beide zijden uit dien harden, verderfelijken en bloedigen oorlog in de *Nederlanden* zijn voortgekomen, en zich over andere landschappen en afgelegen landen en zeeën hebben uitgebreid, — hen dien oorlog heeft doen veranderen in eene goede, volkomene en welgemeende rust, met het vaste voornemen de vrucht daarvan te gebruiken tot het gemeene welzijn der Christenheid, de rust en de vertroosting der *Nederlanden*, hunner goede onderdanen en ingezetenen, en het herstel der schaden uit den oorlog ontstaan, — en dat, om daartoe te geraken de Heeren Koning en Staten hebben gecommitteerd''... Waarna de namen der Gevolmachtigden volgen moesten [1]. — 1644—1648.

Daar eerst twee maanden nadat de onderteekening werkelijk zou geschied zijn, de ratificatie uitgewisseld moest worden, en tot dat tijdstip toe de vijandelijkheden zouden worden voortgezet, zoo wilden de Staten zich zulks in het land van *Overmaas* ten nutte maken. Er was bepaald, dat men heer en meester zou blijven van de plaatsen, die men in deze Kwartieren op het tijdstip der ratificatie bezitten zou. Dus besloten de Staten in het begin van December *Valkenburg* en *'s Hertogenrade* te bezetten [2] en hun bewind aldaar in te voeren. Zoo konden Hun Hoog Mogenden dan ook niet toelaten, dat dit land, met het land van *Limburg*, voor de troepen van den Hertog van *Lorraine* tot winterkwartieren zou dienen. De Prins zou dit gaarne met krijgsgeweld belet hebben. Maar *Holland* ging zulks te keer, en de Graaf VAN SOLMS [3], goeverneur van *Maastricht*,

Vijandelijkheden in het Land van *Overmaas*, en elders.

[1] De wijzigingen, die dit ontwerp, door de Heeren, met BRUNS tegenontwerp voor oogen, omgewerkt, ondergaan heeft, hebben het niet aan waardigheid en verhevenheid doen winnen. Men zie de redactie, die het ten slotte bekomen heeft bij AITSEMA, *Verhael enz.* bl. 565.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 18 Dec. 1647. *Resol. Holl.* 12 Dec. 1647.

[3] De Graaf VAN SOLMS moest verlangen naar den vrede wegens het gevaar, waaraan, bij het voortduren van den oorlog, zijne erflanden in *Duitschland* bloot stonden. In deze dagen verzocht

1644—1648. zou, verklaarde hij, meer troepen ter zijner beschikking moeten hebben, om aanvallender wijze te werk te gaan. Dus bepaalde men zich tot het verbod, aan de ingezetenen van het land van *Overmaas* gegeven, om met de Regeering te *Brussel* over den uitkoop dier inkwartiering te onderhandelen [1], hetgeen eene erkentenis van onvermogen om de zaak te beletten zou geweest zijn, en voorts tot het ophalen van ambtenaren, het uitvaardigen van plakaten, als anderszins. Zelfs tegen zoodanige feitelijkheden waren die van *Holland* gestemd. Niettemin zond de Prins den Rhijngraaf met een genoegzaam aantal troepen om in het land van *Overmaas* te blijven totdat de vrede geteekend zou zijn. Die van de andere zijde, door dezelfde vrees als die van *Holland* bezield, dat er nog iets mocht voorvallen, hetwelk den vrede kon verijdelen, onthielden zich, hoezeer zij omstreeks *Namen*, in het Overkwartier en aan de *Demer* een aanzienlijke krijgsmacht hadden, van alle vijandelijkheden tegen de verstrooide macht van den Rhijngraaf [2].

Wel geschikt bij de grensbewoners het verlangen om van den oorlog verlost te worden, te verlevendigen, waren de strooperijen, aan welke zij, niettegenstaande de vrede zoo na ophanden scheen, blootgesteld waren. Wederom vernam men van huislieden, door den vijand uit het Graafschap *Zutphen* opgelicht, om daardoor tot het innen van oorlogschatting te geraken. Ging men zulks niet te keer, zoo zou men het zien gebeuren, dat er tot onder de poort der stad toe contributie betaald werd. Er dienden dus soldaten heengezonden te worden, en zulks werd den Prins opgedragen [3]. — Een middel om de Regenten in de voortzetting van den oorlog bezwaar te doen zien was de mededeeling, door den Raad van State in het begin van December gedaan, dat de legerlasten sedert 1640 jaarlijks aanzienlijke sommen meer hadden bedragen, dan àl wat bij petitiën daartoe was verzocht.

---

hij om de voorspraak onzer Gevolmachtigden te *Munster* bij de Keizerlijke Gezanten, daar die landen door de Keizerschen gebrandschat werden.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 23 Oct.; 27 Dec. 1647. *Resol. Holl.* 31 Oct. 1647.

[2] AITSEMA, *Verhael enz.* bl. 387, 388. *Resol. Stat.-Gen.* 18, 30 Dec. 1647. 1 Jan. 1648. Den 20sten dezer maand verzocht *Holland* ernstig, dat de Rhijngraaf met zijne troepen mocht teruggeroepen worden, daar toch 't kasteel van *Dalem* niet alleen ontruimd, maar geslecht werd door den vijand (*Resol. Stat.-Gen.* 20 Jan. 1648. *Resol. Holl.* 15, 16, 19, 20, 21, 28 Jan. 1648). Door de reductie van *Dalem*, *Valkenburg* en *'s Hertogenrade* onder de gehoorzaamheid van onzen Staat, kwam het stadhouder- en kapitein-generaalschap, vroeger door Prins FREDERIK HENDRIK bekleed, te vergeven. Op verzoek van *Holland* werd de opdracht dezer waardigheid voor eenige dagen opgehouden (*Resol. Stat.-Gen.* 29 Febr. 1648). Doch reeds den 4den Maart werd deze commissie voor Zijne Hoogheid als zoodanig gedepecheerd: er was eene jaarwedde van ƒ 3000 aan verbonden. *Zeeland* en *Friesland* stemden er slechts in toe »op behagen hunner principalen" (*Resol. Stat.-Gen.* 4 Maart, 1648. *Resol. Holl.* 3 Maart, 1648).

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 5, 19 Dec. 1647. 2 Jan. 1648.

Wat de petitiën te boven ging, was onbetaald gebleven, en dit had den beklagenswaardigen toestand van menig leverancier ten gevolge gehad. Herhaaldelijk had de Raad tot betaling vermaand, doch te vergeefs. Het tekort bedroeg de som van 648,114 gulden. *Holland*, als om te doen gevoelen, dat het geen geldgebrek was, wat haar vredelievend maakte, en om de andere Provinciën in het vriendelijke uit te dagen, was bijzonder vaardig met het leveren van hare quote [1]. 1644—1648.

Dengenen ook, die het lot der Gereformeerden in het Duitsche Rijk als een onafwijsbaren grond om den vrede nog niet te sluiten, zouden hebben willen doen gelden, ontviel dit middel, daar, hoe lang het nog zou duren, eer alle zwarigheden en bedenkingen, die het teekenen van den vrede des Rijks nog in den weg stonden, opgeheven zouden zijn, het van nu aan als zeker gesteld kon worden, dat de Gereformeerden in den Rijks-religievrede zouden worden opgenomen. Slechts in de Staten van het Huis van *Oostenrijk* kon het herstel der Gereformeerden niet verkregen worden [2].

Toch waren er hier te lande, die den ijver tegen de Roomschgezinden meenden te moeten aanvuren. In November (1647) verlangden de Gedeputeerden van *Zeeland*, dat men met betrekking tot de Roomsche geestelijken in *Hulster*-ambacht terug zou komen op de hun vroeger verleende vergunning van aldaar, mits zich stil gedragende, te mogen blijven wonen: in tegenspraak met deze voorwaarde, beweerden de Zeeuwsche Heeren, gedroegen zij zich stoutelijk, en bekreunden zich niet om de hun gegeven voorschriften, hetgeen, voegden zij er bij, de voortplanting der Gereformeerde Religie tegenging. Overeenkomstig dat verlangen werd gehandeld, en alsnu moesten de mannelijke geestelijken, geen kloosterlingen zijnde, het landschap verlaten [3]. Dwangmaatregelen tegen de Roomschgezinden.

Maar een andere tegen de Roomschen hier te lande vijandige handelwijze werd door de Staten geenszins bekrachtigd. Omstreeks het midden van November (1647) kreeg de Raad van State van den advokaat-fiskaal der Generaliteit SYLLA uit *Emmerik* bericht, dat uit de Jezuitenschool aldaar 43 leerlingen, kinderen, wier ouders hier te lande woonden, opgelicht waren en in verzekerde bewaring gehouden werden. Dit vond de Raad van State vreemd: wel wisten zij, dat ouders, die hunne kinderen bij de Jezuiten ter school zonden, beboetbaar waren, maar van geweld tegen de kinderen te gebruiken, wisten zij niet: bovendien zulk eene feitelijkheid, buiten onze grenzen gepleegd, was

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 4, 23, 24 Dec. 1647. 2 Jan. 1648. In Mei hadden verscheidene Provinciën deze schuld nog niet afgedaan (*Resol. Stat.-Gen.* 8 Mei, 1648).

[2] De Staten bevolen den Keizer het herstel aan van den Baron VAN SLAVATA, schoonzoon van den Heer VAN BREDERODE, in de verbeurdverklaarde goederen zijner moeder »van wege het Huis van SMIRITSKY". Zelfs lieten zij toe, dat de Secretaris der Ambassade te *Munster* deswegens eene reize doen zou naar het Hof van den Keizer (*Resol. Stat.-Gen.* 15 Febr. 1648).

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 12, 19 Nov. 1647; 30 Jan.; 11 Febr. 1648.

1644—1648. bedenkelijk. De Staten onderzochten de zaak dan ook nader, en de uitslag was, dat de advokaat-fiskaal last kreeg om de opgelichte kinderen kosteloos en schadeloos los te laten, en weldra werd deze last gevolgd door eene aanschrijving aan den Commandant van het Staatsch garnizoen te *Emmerik*, JOACHIM VAN GOLSTEIN, dat hij de kinderen zou hebben te ontslaan, wie het ook mocht willen beletten. Dus kwamen de Staten een verzoek van dezelfde strekking voor, van wege den Keurvorst van *Brandenburg* tot hen gericht [1].

Na de vaststelling van de voorrede van het traktaat en van het formulier van ratificatie gingen de daartoe gestelde Heeren voort met de Franschen te handelen, of zij nog tot eenstemmigheid met de Spaanschen te brengen zouden zijn. Maar weldra hoorde men weder de klacht van de zijde der Spaanschen, dat de onzen hun traktaat om der Franschen wil vertraagden. Zij moesten zekerheid hebben, zeiden zij, en waren aan strikte orders gebonden: de Graaf van PEÑARANDA begeerde, met de gunst zijns Konings, zijn hoofd niet te verbeuren. Den 9den Januari dan verzocht BRUN dienzelfden avond nog een rond en stellig antwoord, of de onzen den volgenden dag het traktaat wilden teekenen, ja of neen. Ingeval van ontkennend antwoord zou hij alle door de onzen overgeleverde papieren teruggeven, en de door hem aan de onzen overgeleverde stukken afvorderen, en zouden zij, de Spaanschen, met dezelfde oprechtheid en kalmte, die zij altijd betoond hadden, van de onzen afscheid nemen, en steeds met eerbied van hen spreken. Indien, daarentegen, de onzen wilden teekenen, verpandden zij hunne eer en hunne personen, dat zij niet vóórdat de ratificatie zou gewisseld zijn, van *Munster* vertrekken, en inmiddels de onderhandeling met *Frankrijk* voortzetten zouden. — Dien avond nog antwoord te geven ontweken de onzen door de afwezigheid van den Heer VAN DONIA als grond van verontschuldiging te laten gelden, en daar de Franschen den volgenden dag het denkbeeld opperden, dat er tot beslechting van het voornaamste geschilpunt, de zaak van *Lorraine* betreffende, scheidslieden benoemd zouden worden: een maatregel, zeiden zij, waardoor de eer des Konings van *Spanje* gered zou worden, — zoo voerden de onzen alstoen den Spaanschen te gemoet, dat zich nu juist eenige hoop op schikking had opgedaan: werd deze verijdeld, dan zouden zij teekenen. Inderdaad was deze hoop naar de schatting der onzen zelven uiterst gering. Hoe het zij, den 11den Januari konden zij den Spaanschen mededeelen, dat de andere partij eindelijk bewogen was de eerste vijf van de zes punten [2] ter beslissing van scheidslieden over te laten, waarbij zij de Staten en den Prins op het oog hadden; de zaak van *Lorraine* zou worden uitgemaakt eerst door Commissarissen, daarna door Scheidslieden,

De Spaanschen dringen aan op onderteekening van het traktaat.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 19, 23 Nov., 13, 18, 24, 28 Dec. 1647. 6 Jan. 1648. De Keurvorst was niet geneigd eene lijst van de namen der kinderen te laten leveren (*Resol. Stat.-Gen.* 9 Jan. 1648). Toch stonden de Staten er op, dat zulk eene lijst geleverd werd (*Resol. Stat.-Gen.* 7 April; 18 Mei, 1648).

[2] Zie hierboven, bladz. 768.

binnen een zekeren daartoe te bepalen tijd: in den tusschentijd zou des Hertogs trouw jegens *Spanje* verzekerd worden, en tevens de zaak van den opstand van *Napels* door de Franschen aan zich zelve worden overgelaten. Dezen voorslag verzochten de onzen alsnu de Spaanschen aan te nemen: dan kon er gelijktijdig gesloten worden. Maar tot eene gave aanneming waren de Spaanschen, zoo betuigden dezen, gansch niet in staat. *Lorraine*, dit was hun onafwijsbare last, moest in het traktaat vervat worden, en de Hertog van dit land het zich voor een deel ten minste teruggegeven zien: slechts wanneer de Franschen aanboden den Hertog door teruggave voldoening te verschaffen, zou BRUN gaarne tot eene goede uitkomst medewerken, tot welke anders volstrekt geene kans was. 1644—1648.

Ook de Venetiaansche Gezant was van meening, dat *Frankrijk* niets minder behoorde te doen, dan *Lorraine* teruggeven: een uitstel der beslissing, in afwachting van hetgeen commissarissen en arbiters zouden uitmaken, zou *Frankrijk* de gelegenheid laten om alles te verijdelen. De onzen namen aan, dit den Franschen mede te deelen, en zij meenden te meer kans te hebben om geen onwillig gehoor te vinden, omdat zij tevens konden melden, dat de Spaanschen zich met de teruggave van het oude *Lorraine* tevreden zouden stellen: het Hertogdom *Bar* en alles wat tot de drie Bisdommen behoorde, mocht *Frankrijk* den Hertog onthouden. Inderdaad de Franschen namen aan, zich op dezen voorslag te bedenken, en de Spaanschen verklaarden op de uitkomst van dat bedenken te willen wachten.

De Franschen zoeken op nieuw uitstel.

Den volgenden dag (13 Januari) trokken zich echter de Franschen weder terug: zij waren, zeiden zij, betreffende *Lorraine* hunnen last te buiten gegaan, en slechts om *Frankrijks* toegenegenheid tot onzen Staat te toonen, hadden zij dien voorslag gedaan, maar eerst zouden zij aan hun Hof moeten schrijven: den volgenden dag zouden zij eenen courier zenden, die in 14 dagen terug kon zijn. Dus verzochten zij, dat de onzen de voltooiing van hun traktaat met *Spanje* zoo lang zouden opschorten. Zij zouden eene aanbeveling bij den voorslag voegen, en deze zou wel niet vruchteloos wezen: want in den zin, waarin zij geraden hadden, was steeds door het Hof besloten, hetgeen bij den hoogen rang van den Hertog DE LONGUEVILLE wel geen wonder kon geacht worden.

BRUN nam deze nieuwe vertraging euvel op: het was, zeide hij, weder niets dan eene uitvlucht van *Frankrijks* zijde, bestemd om de onzen te verhinderen tot het teekenen van het traktaat over te gaan, en tevens om den Hertog van *Lorraine*, die gansch niet tevreden was met hetgeen de Spaanschen op dien voet voor hem bedongen, met eenigen grond te kunnen voorhouden, hoe weinig *Spanje* voor hem over had. Niettemin liet hij zich bewegen om, zonder iets te beloven, en met dien verstande dat *Frankrijk* bij de teruggave van *Lorraine* de vestingwerken van *Nancy* en andere plaatsen ongeslecht zou overleveren, de onzen vrij te laten, den Franschen het uitzicht te openen, dat, als zij binnen 14 dagen den verlangden last kregen, de vrede beklonken

1644— 1648. zou kunnen worden. Doch wat was nu het bescheid der Franschen, toen de onzen in dien zin tot hen gesproken hadden? Als men met de slechting der sterkten geen genoegen nam, zouden zij in het geheel niet aan hun Hof schrijven: *Nancy* met hare vestingwerken zou eene opene wonde in de zijde van *Frankrijk* wezen. Uit deze mededeeling volgde, dat nu de Franschen geen gebruik maakten van het middel, dat dienen moest om de onderteekening van ons traktaat met *Spanje* nog op te schorten, deze onderteekening ook voortgang kon hebben. Doch zoo verstonden de Franschen het niet: integendeel SERVIEN verklaarde weder met harde woorden, dat nu *Frankrijk* geen hoop kon geven om zich met *Spanje* te verstaan, de onzen evenmin als *Frankrijk* konden sluiten: eene verklaring, door welke de onzen zich echter niet van hun stuk lieten brengen.

De onzen besluiten tot de onderteekening over te gaan, Inderdaad, na deze woordenwisseling ten hunnent teruggekomen, besloten zij eenparig, op de ééne stem van den Heer VAN NEDERHORST na, den Heer BRUN te laten weten, dat zij zouden sluiten en teekenen, doch »om goede redenen," namelijk om den Franschen de maat vol te meten en hun de gelegenheid te laten alsnog de voorwaarde te vervullen, eerst na verloop van 14 dagen, dat is, den 29sten Januari. Maar de Spaanschen, deze boodschap vernemende, herhaalden, dat dit uitstel ijdel was, en verlangden den volgenden dag een stellig ja of neen. De onzen sloegen daarop voor, de 14 dagen van het uitstel in mindering te laten strekken van den tijd tot de ratificatie gesteld. — Zonder dat er ten dezen aanzien iets bepaalds beraamd was, begaven zij zich den 15den Januari weder tot de Franschen, en betuigden, dat zij zich alsnu tusschen twee onbevredigbare eischen geplaatst zagen, en ons traktaat niet in duigen kunnende werpen, niet besloten, waartoe het kon dienen de teekening nog 14 dagen uit te stellen. De Franschen bleven kloppen op hetzelfde aanbeeld: verklaarden wij, zeiden zij, den Spaanschen slechts met ernst, en bewezen wij metterdaad, dat wij met hen niet zonder *Frankrijk* zouden sluiten, zoo zouden zij ons op de knieën om vrede smeeken. — Nu kwam het er op aan, op nieuw onbewimpeld te kennen te geven, dat men niet gezind was, volgens dat verlangen te handelen. Zonder den Franschen eenig verwijt te doen, zeiden de onzen, dat het behoud van onzen Staat met de zaak gemoeid was: den toestand onzer Republiek en de gebreken harer regeering kennende, mocht men het gevaar niet trotseeren, waaraan men haar blootstelde, zoo men de gelegenheid verwaarloosde, die zich na een tachtigjarigen oorlog tot vrede aanbood. Ging het land te gronde, dan zou immers ook *Frankrijk* geenen dienst van onzen Staat kunnen hebben [1]. Deze voorstelling achtervolgden zij met het verzoek, dat de Franschen hun voornemen om volgens hunnen last tot sluiten over te gaan, ten beste mochten op-

[1] Later (zie beneden, bladz. 780) gewaagde HEEMSTEDE op nieuw van het gevaar van ondergang, dat onzen Staat dreigde. Hij doelde, zoo het schijnt, op de ontwerpen, waarvan beneden, bladz. 790 en 791, iets gemeld wordt.

nemen. — Het wederantwoord der Franschen was, dat zij nog altijd op de vervulling hunner begeerte hoopten; maar, verkozen de onzen anders, onze Staat was soeverein en kon doen wat hij goed vond. 1644—1648.

Hierop lieten onze Gevolmachtigden de Spaanschen weten, dat zij bereid waren eene acte te wisselen, waarbij verklaard werd, dat het traktaat gehouden werd voor onveranderlijk vastgesteld, en men het den 30sten Januari zou teekenen. Dit stuk kwam den 16den Januari tot stand en verzegelde afschriften van het traktaat, in het Spaansch en het Nederlandsch, gingen met hetzelve naar *Madrid* af. Alsnu zonden de onzen de mede vastgestelde formulieren van ratificatie naar de Staten-Generaal met het verzoek ze goed te keuren en vóór het eind der maand terug te zenden. Nederhorst weigerde dit schrijven mede te onderteekenen.

Intusschen werden de pogingen om de beide Kroonen over een te brengen, niet gestaakt; maar verder kwam men niet. Het bleek genoegzaam, dat noch *Frankrijk* noch *Spanje* den vrede ernstig begeerden of, wil men, toestaan konden. Gaf de Hertog van *Lorraine* zich niet onvoorwaardelijk aan de Fransche Regeering over, dan moest zijn land aan *Frankrijk* en hij zelf uitgebannen blijven: anders verschafte Mazarin zelf aan zijne binnenlandsche tegenpartij de macht en de kracht om hem den voet te lichten. *Spanje*, daarentegen, zou met *Lorraine* de hoop hebben opgegeven om het ministerie van den Kardinaal ten val te brengen, eene uitkomst op welke deze Mogendheid de hoop bouwde om veel van haar verloren macht en gezag terug te krijgen. Zoo derhalve noch de een noch de ander den vrede oprecht begeerde, zonden onze Staatslieden uiterst dwaas hebben gehandeld, wanneer zij den Staat zonder eigen wil in den voortgezetten oorlog hadden laten medesleepen. Immers, wat het buitenland betrof, moest de oorlog of tot vermeerdering van de macht van *Frankrijk*, of tot vermeerdering van die van *Spanje* leiden, en de eene dezer uitkomsten was evenmin wenschelijk als de andere; en wat het binnenland aanging, moest diezelfde krijg een geweldige botsing tusschen de Staatsmachten doen duchten, wanneer de Prins de krijgsmacht mocht willen gebruiken om zijn eigen gezag te versterken, en den weg weder mocht willen inslaan, waarvan zijn vader teruggekomen was, den weg, aan welks einde hij zich het herstel van het geslacht zijner gemalin, of misschien zijn eigen verheffing in *Groot-Britannië* voorspiegelde [1].

evenwel niet zonder nieuwe pogingen om de beide Kroonen over een te brengen.

[1] Dat de Prins in weerwil van een leven, aan onbezonnen uitspanningen gewijd, zich met de Engelsche zaken bemoeide, blijkt uit een schrijven van Brasset (*Archiv. de la Mais. d'Or.* p. 263). Zelfs *Spanje* was er op bedacht 's Prinsen eerzucht in verband met den toestand van *Engeland* te vleien. Er was sprake van, dat de Prins, als opperbevelhebber, een Spaansch of Keizerlijk leger ter zijner beschikking zou krijgen. Ondersteunde alsdan *Spanje*, om de Fransche Hugenoten op hare hand te krijgen, het Engelsche Parlement, dan kon de Prins hopen, dat hij de man zou zijn, die de zaken in *Engeland* tot eene gewenschte orde terug bracht (Vergel. *Archiv. de la Mais. d'Or.* p. 253, 262, en zie beneden, bladz. 790, Noot 4.).

1644—1648. Den dag vóórdat de onderteekening volgens de onherroepelijk gegeven toezegging zou geschieden, besloten de onzen, bij die gelegenheid geene vreugdeteekens te laten plaats hebben, noch voor de heeren en bedienden van het gevolg der Spaanschen eenige feestelijkheid aan te richten, ten einde de Franschen niet te ergeren. Tegelijk beraadslaagden zij om nog dezen zelfden dag dien Heeren eenen voorslag te doen, welke hierin zou bestaan, dat het punt van de slechting der vestingen in *Lorraine* open gelaten en daarover aan de beide Koningen geschreven, en intusschen alle artikelen in vorm van traktaat gebracht zouden worden. Staande deze beraadslaging verliet de Heer VAN NEDERHORST de vergadering, en ging den Franschen Heeren zeggen, wat men voor had, hun alsnog voor te slaan. Hij kwam terug en gaf hoop, dat die voorslag kans had van aannemelijk gevonden te worden. Dus begaven zich dan de onzen, op den 30sten Januari zelven, allereerst naar de Franschen, doch met het voornemen om in geen geval de onderteekening dien dag niet te laten doorgaan. — Bij de genoemde Heeren gekomen, voerde de Heer VAN HEEMSTEDE het woord. Nogmaals haalde hij den trouwen dienst op, door hen aan *Frankrijks* belangen bewezen, en kwam alzoo tot de verklaring, dat hunne onderhandeling met de Spaanschen zoo ver gevorderd was dat zij er nog slechts de laatste hand aan te leggen hadden, en dat, zoo zij dit niet deden, zij hunnen Staat, gelijk niemand beter beoordeelen kon, dan zij zelven, onvermijdelijk en onherstelbaar tot den ondergang zouden brengen. Ten slotte bad hij, dat de Heeren, door hunnen voorslag aan te nemen, hen in staat mochten stellen om alsnog gezamenlijk te sluiten. In allen gevalle zouden de Nederlanders *Frankrijks* trouwe bondgenooten blijven, en tot het tijdstip der ratificatie toe zou men de interpositie tusschen de beide Kroonen gaarne voortzetten. — Op deze toespraak gaven de Franschen beleefdelijk te kennen, dat het hun niet geliefde van onzen voorslag en interpositie gediend te zijn, en in plaats van het aanbod vriendelijk aan te nemen, verklaarden zij, dat het voornemen der onzen om hun traktaat met *Spanje* te teekenen in strijd was met de resolutien der Staten-Generaal en den daarop gegronden last der onzen en met de traktaten, tusschen *Frankrijk* en ons gesloten. Ging men, zeiden zij, daartoe werkelijk over, dan zouden alle zaken een ander aanzien krijgen, en *Frankrijk* zou haar belangen op andere wijze moeten verzekeren: kortom zij protesteerden tegen ons bedrijf. — »Ook wij, antwoordde hierop de Heer PAUW, ook wij hebben een protest: wij protesteeren, namelijk, dat wij *Frankrijks* vrienden en bondgenooten willen blijven; maar niet zonder *Frankrijk* te willen sluiten, staat niet in onze macht."

De Heer van NEDERHORST weigert mede te teekenen.

Toen de onzen in hunne woning terugkwamen, werd hun door iemand van hun gevolg een verzegeld geschrift overhandigd uit naam van den Heer VAN NEDERHORST. Het was in het Latijn gesteld en hield de bezwaren in, die hij tegen het sluiten had. Den gang der onderhandelingen stelde hij dus voor, alsof de Spaanschen telkens de voorslagen der Franschen verworpen hadden. Op deze voorstelling bouwde hij de ge-

volgtrekking, dat de schuld der voortdurende oneenigheid niet aan de Franschen lag. Dus oordeelde hij, dat men wel overwegen mocht, eer wij onze geallieerden verzaakten, welke met ons den grondslag onzer Republiek gelegd hadden, en door wie God haar tot dien trap van eer en voorspoed had verheven. Op dezen grond had hij geraden gevonden, de waarheid aan hunne lastgevers kenbaar te maken, opdat de Provinciën met kennis van zaken een besluit nemen mochten. Bij gevolg zou hij met de onderteekening van wege *Utrecht* wachten totdat de Staten het traktaat geratificeerd zouden hebben [1]. 1644—1648.

In den avond kwamen de Spaansche Gevolmachtigden ten huize der onzen. Nauwelijks was men gezeten, of de Secretaris der Fransche Heeren kwam een papier overhandigen, gezegeld met het wapen van den Hertog DE LONGUEVILLE. Het hield de verklaring in, dat het teekenen streed met de traktaten: *Frankrijk* had alle verlangde inschikkelijkheid betoond, maar de Spaanschen hadden steeds nieuwe zwarigheden opgeworpen, hetgeen den onzen, als interpositeurs, niet onbekend kon wezen. Bij gevolg vraagden zij formeel, uit naam van den Koning, dat de onzen geen voortgang aan de zaak geven zouden, dan na alvorens hunne lastgevers van den waren staat der onderhandelingen en van *Frankrijks* groote aanbiedingen onderricht te hebben. — De onzen besloten, dit stuk zonder antwoord te laten.

Zoo kon men dan nu tot de volvoering van datgene overgaan, waartoe de Spaanschen gekomen waren, en het traktaat onderteekenen. Maar vooraf vraagden de onzen nogmaals, of er alsnog geene mogelijkheid zou bestaan, dat het traktaat tusschen *Frankrijk* en *Spanje* geteekend werd: een zoo weinig gewichtig punt, als de slechting der vestingwerken der stad *Nancy*, behoorde toch die onderteekening niet op te houden: men kon dat artikel open laten om daarop nader last te verzoeken, en intusschen de overige artikelen teekenen. Op deze vraag gaf de Graaf van PENARANDA den Heer BRUN het woord, en deze deed daarop in het Fransch het verhaal van de gansche onderhandeling: hoe de Franschen altijd wat nieuws hadden opgeworpen, en de onzen telkens uitstel gezocht hadden; hoe zij, de Spaanschen, zich ten laatste tot een uitstel van 14 dagen hadden laten bewegen, op belofte, bij plechtige acte gegeven, dat men heden zou teekenen, en in de meening, dat de Franschen in dien tusschentijd naar hun Hof zouden schrijven. Dit was niet geschied, en nu wilde men alweder uitstel: dit was inderdaad »een persen van lid tot lid, en tot het merg en bloed toe": zonder zich aan woordbreuk en schennis der openbare trouw schuldig te maken, kon men waarlijk geen langer uitstel nemen. Teekenden de onzen thans niet, zoo zouden zij alle stukken, die zij ten dezen einde bij zich hadden, teruggeven, het traktaat gebroken achten en aanstonds vertrekken. — Deze taal werd door velerlei woordenwisseling gevolgd,

[1] AITZEMA, *Verhael enz.* bl. 450—455.

1644—1648. gedurende welke de Heeren DE KNUYT en RIPPERDA zich nog eens naar de Franschen begaven. Zij kwamen onverrichterzake terug, en alstoen kwam men overeen, dat men tot het teekenen zou overgaan, maar de Spaanschen daarbij eene acte zouden verleenen, waarbij zij zich verbonden, dat zij, nadat men gesloten zou hebben, door de interpositie der onzen voortgaan zouden met de Franschen te onderhandelen, tot de ratificatie toe, en de artikelen, omtrent welke zij het met hunne partij eens waren geworden, zouden onderteekenen, het punt der vestingwerken in *Lorraine* openlatende.

Het traktaat wordt onderteekend. Omstreeks tien uren in den avond had, nadat NEDERHORST de vergadering had verlaten, de onderteekening plaats, waarop de wederzijdsche Gevolmachtigden elkander omhelsden en gelukwenschten. — Toen de Spaanschen het huis verlieten, was de straat bezet met eene ontelbare menigte menschen, die op de uitkomst gewacht hadden [1].

Om de gevoeligheid der Franschen niet gaande te maken, onthielden zich de onzen van alle vertoon bij deze gelegenheid: zelfs maakten zij het sluiten van het traktaat niet ambtshalve bekend aan de Gevolmachtigden der andere Mogendheden te *Munster*, wel aan de Fransche Heeren en dat met aanbieding hunner voort te zetten interpositie. Dit aanbod namen dezen vrij koel op, en zij grepen de gelegenheid aan om hun verlangen te kennen te geven, dat de onzen den Spaanschen zouden verklaren, dat de ratificatiën niet zouden worden uitgewisseld, tenzij *Frankrijks* eischen ten volle bevredigd waren. Aangezien voorts onze Gevolmachtigden betuigden met de onderteekening overeenkomstig hunnen last gehandeld te hebben, zoo zou, dit kondigden de Franschen aan, de Heer DE LA THUILLERIE zich bij die lastgevers wegens overtreding der traktaten,

---

[1] Zoo DE KNUYT van den Prins het bevel ontvangen had om niet te teekenen, dan moet dit verbod herroepen zijn geweest, of deze Heer zich daarom niet bekreund hebben (*Archiv. de la Mais. d'Or.* p. 249, 252, 253). Niet alleen dat DE KNUYT het traktaat teekende, hij sloot ook een particulier traktaat van den Prins met *Spanje* (AITSEMA, *Verhael enz.* bl. 442, 443, 475—478. *Archiv. de la Mais. d'Or.* p. 254). Van het verdrag, met den Prins van *Oranje* gesloten, werd in het 45ste artikel van het verdrag der Staten melding gemaakt, en daaromtrent verklaard, dat het van kracht zijn zou alsof het in dit verdrag ware ingelascht. Het werd door de Staten niet bekrachtigd dan onder de verklaring, dat men niet verstond ergens in bewilligd te hebben, wat de soevereiniteit van den Staat of van eenige Provincie, of de orde van den godsdienst en het beheer der geestelijke goederen, door de Provinciën vastgesteld, eenigszins zou kunnen tekort doen. — De reden van deze verklaring was, ten eerste, hierin gelegen, dat bij het verdrag *Zevenbergen* als een leen van den Koning van *Spanje* werd behandeld, terwijl die Heerlijkheid toch tot *Holland* behoorde, en ten anderen, dat aldaar de oefening van den Roomsch Katholieken godsdienst werd toegelaten, iets waarover de Staten alleen te beschikken hadden. — In den zomer van 1648 handelden de Staten van *Holland* in overeenstemming met deze verklaring, daar zij, bij het verstellen van de Regeering te *Zevenbergen*, de Roomschgezinde wethouders afzetten, en den priester, die daar openbaren dienst gedaan had, de plaats deden verlaten (*Resol. Holl.* 30 Juni; 3 Aug. 1648).

oor hen met *Frankrijk* gesloten, beklagen. — Hierop was het van nu aan van de 1644—
ijde der Franschen aangelegd, dat de Spaanschen tot onderwerping aan *Frankrijks* 1646.
ischen gedwongen zouden worden door de bedreiging dat anders de ratificatie van het raktaat door de Staten-Generaal zou achterblijven. Ten minste beijverden zij zich voor iet oogenblik die ratificatie zoolang mogelijk tegen te houden.

Het liet zich aanzien, dat wederom alle middelen zouden worden aangewend ten inde door diegenen welke ten onzent de Fransche belangen steunden, het gevenschte doel te bereiken. Dadelijk wapenden zich onze Gevolmachtigden tegen nisduiding, door Hun Hoog Mogenden te verzoeken aan geene ongunstige berichten en aanzien hunner handelwijze zonder nader onderzoek gehoor te geven, en weldra besloten sommigen uit hun midden, met name de Heeren VAN MEINDERSWIJK, VAN MATHENESSE, VAN HEEMSTEDE, DE KNUYT en CLANT, zich weder voor eene poos naar het vaderland te begeven, ten einde alle beletselen tegen de machtiging tot uitwisseling der ratificaties uit den weg te helpen ruimen. Vóór den eersten Maart rekenden zij te *Munster* terug te kunnen zijn, op welk tijdstip de Heer BRUN, die *Brussel* zou bezoeken, mede aldaar weder tegenwoordig zou wezen. Zij vertrokken den 9den Februari, MEINDERSWIJK deed den 11den verslag voor het Hof van *Gelderland* te *Arnhem*, en den volgenden dag vernamen Hun Hoog Mogenden wat hunne Gevolmachtigden te verhalen hadden. Aan het einde van hun verslag betuigden zij hunne verwondering, dat bij Hun Hoog Mogenden een geschrift was ingediend, behelzende de redenen waarom de Heer van NEDERHORST niet mede had geteekend, en dat dit reeds in druk was uitgegeven. Daar zij ongaarne zouden zien, dat hunne handelingen aan eenig ongunstig vermoeden bloot stonden, zoo verzochten zij, dat dit geschrift hun, ter betere verantwoording van hun gedrag, in handen mocht gesteld worden [1].

Onze Gevolmachtigden begeven zich naar het vaderland om de ratificatie te bevorderen.

Dat velen werkelijk vermoedden, althans voorgaven te vermoeden, dat onze Gevolmachtigden geen genoegzamen grond hadden tot de overtuiging, dat van *Frankrijk* geene redelijkheid te wachten was, bleek daaruit dat Hun Hoog Mogenden van de Hollandsche Gedeputeerden, MATHENESSE en HEEMSTEDE, een nadere verklaring vergden omtrent den staat der onderhandelingen tusschen *Frankrijk* en *Spanje*; ja, bij brief van den 21sten Februari, van den Heer DONIA, die in dezen tijd zich alleen van al de Nederlandsche Gevolmachtigden te *Munster* bevond, verlangden, dat hij berichten omtrent den stand van zaken op dat tijdstip bij den Venetiaanschen Ambassadeur inwinnen zou. Dat deze aan geen gunstiger meening omtrent het bedrijf der Franschen voet zou geven, was evenwel te verwachten: immers had hij nog zeer kort geleden van der Franschen handelwijze tot de onzen gezegd: »Mijne heeren, dat mag geen onderhandelen heeten: het is openbaar bedrog."

Den 3den Maart verscheen de Fransche Ambassadeur voor de Staten-Generaal om

Propositiës van den Franschen Gezant te *'s Gravenhage.*

[1] AITSEMA, *Verhael ens.* bl. 462.

1644— 1648. denzulken eenen steun te geven, die de ratificatie tegenhielden op grond dat niet genoeg van *Frankrijks* ongezindheid tot vrede gebleken zou zijn. Hij bracht eenen brief van den Koning over van den volgenden inhoud: Zijne Majesteit had met verbazing gehoord, wat er den 30sten Januari te *Munster* geschied was. Hij kon zich niet voorstellen, dat daarmede in overeenstemming met de bedoeling van de Heeren Staten gehandeld was, en twijfelde niet of zij zouden de noodige bevelen geven om te verhelpen wat in strijd met zoo veel plechtige traktaten was verricht, en dat te minder, daar zij onderricht zouden zijn van de door *Frankrijk* betoonde bereidvaardigheid tot den vrede, bij onwil aan de zijde der Spaanschen. — Na mededeeling dezer letteren nam de Ambassadeur het woord, om, zeide hij, zich te beklagen, dat *Frankrijk* zich verlaten zag door diegenen harer bondgenooten, van welke zij in dit tijdsgewricht eenen bijstand verwachtte, geëvenredigd aan dien, welken de Staten in hunnen nood van *Frankrijk* hadden bekomen: was dit het loon voor zoo veel millioenen schats en zoo veel bloeds, in eenen oorlog vergoten, dien de Koning, ten deele ten gevalle der Heeren Staten had aangevangen? Hij herinnerde hun het verdrag van 1635, waarbij beloofd was, de wapenen niet neder te leggen, zoolang de Spanjaarden niet uit de Nederlanden verjaagd zouden zijn. En had *Frankrijk* tot dat doel met kracht den oorlog gevoerd, met niet minder ijver had de Koning den vrede gezocht, getuige de komst der naar *Munster* bestemde Gezanten te *'s Gravenhage*, en het geduld, waarmede zij de aankomst der onzen hadden afgewacht. Onnoodig was het op te halen, hoe de Spaanschen getracht hadden hen van *Frankrijk* af te trekken, vooral door deze Mogendheid als zoo machtig voor te stellen, dat het gevaarlijk was haar tot nabuur te hebben: alsof een bondgenoot, die zijn woord en trouw nimmer geschonden had, immer achterdocht kon wettigen. Die pogingen der Spaanschen waren zoo goed geslaagd, dat de vredesartikelen geteekend waren in weerwil van het traktaat van *guarantie*, en niettegenstaande *Frankrijk* de tusschen haar en *Spanje* openstaande punten aan het oordeel der Heeren Staten of des Prinsen van *Oranje*, met eenigen door de Staten te kiezen, onderworpen had. Zoo zag tevens de geheele vergadering te *Munster* de hoop op het herstel der rust in de Christenheid verijdeld. — Evenwel, wetende dat de onderteekening van het traktaat met *Spanje* in den boezem der Staten geene algemeene goedkeuring vond, en dat die handeling de oprechtheid kwetsen zou, welke deze Republiek in het schild voerde, zoo konden Hunne Majesteiten niet gelooven, dat hetgeen gedaan was, op last van den Staat was geschied, en dat zoo veel achtbare personen den vijand de voldoening zouden willen schenken van hen overgehaald te hebben om met zulk een bondgenoot als *Frankrijk* was, te breken. De onderteekening te wraken, totdat *Frankrijk* voldaan zou zijn, dat konden zij den Koning en de Koningin niet weigeren: zij waren zulks aan de traktaten en nog meer aan zich zelven verschuldigd: immers zou hunne billijkheid, hunne goede trouw en hunne dankbaarheid anders niet vrij van blaam wezen: jegens een bondgenoot was men

tot meer dan woorden verplicht, weshalve hij met al den eerbied, dien hij aan deze beroemde Vergadering verschuldigd was, beweerde, dat zij zijne redenen niet in den wind mochten slaan [1]. 1644—1648.

Ziende dat in weerwil van dit vertoog de meening veld won, dat het niet tot stand komen van den vrede met *Spanje* door den onwil van *Frankrijk* veroorzaakt werd, verscheen de Fransche Ambassadeur den 17den Maart op nieuw voor de Staten-Generaal. Ofschoon, zeide hij alstoen, *Munster* de eigenlijke plaats der onderhandelingen was, zoo hadden Hunne Majesteiten, overwegende dat de voorslagen der Fransche Gevolmachtigden vervalscht tot Hun Hoog Mogenden kwamen, hem gelast uitdrukkelijk te verklaren, dat zij het oude *Lorraine*, behoudens de slechting der vestingen, aan den Hertog terug zouden geven, en de vijf openstaande punten aan het oordeel van de Heeren Staten en den Prins van *Oranje* onderwierpen, welk aanbod echter niet langer zou gelden dan tot aan de uitwisseling der ratificaties. Zoo toonden zij wat zij voor het voordeel en de eer der Staten over hadden: immers strekte dit hun besluit om de Heeren Staten aan het gevaar van het verbreken van den band, die hen met *Frankrijk* verbond, te doen ontkomen, en hun de voldoening te verschaffen om de scheidslieden van de rust in de Christenheid te wezen. Maar vooral bleek aldus *Frankrijks* oprechte liefde tot den vrede: immers hadden de vijanden en sommigen der Nederlandsche Gevolmachtigden zelven gezegd, dat als *Frankrijk* dat aanbod deed, de vrede geenen dag zou uitblijven.

Met deze woorden waren de feiten niet weinig in tegenspraak in zoo verre de beide min of meer vredelievende Fransche Gevolmachtigden *Munster* verlieten, en alleen de oorlogzuchtige trouwe aanhanger van den Kardinaal DE MAZARIN, met name de Graaf DE SERVIEN, daar achterbleef. De Hertog DE LONGUEVILLE was in de eerste dagen van Februari naar *Frankrijk* vertrokken, en de Heer D'AVAUX ontving vóór het einde van Maart zijne terugroeping. Hij was daarover zeer ontevreden, en zeide tot den Heer van MEINDERSWIJK [2]: »Mijnheer, gij zult mij getuige zijn, dat ik mij als een rechtschapen man gedragen heb en dat ik oprecht gearbeid heb voor den vrede; maar ik weet niet, of al de anderen dat ook gedaan hebben." Zoo was dan ook het oordeel niet zonder grond, door den Graaf DE PENARANDA uitgesproken, dat die onderwerping aan de uitspraak der Nederlandsche Regeering niets was dan een middel om tijd te winnen. SERVIEN zelf verklaarde den Ambassadeur van *Venetië*, dat LONGUEVILLE en D'AVAUX dat aanbod van onderwerping en van de teruggave van *Lorraine* eigenmachtig gedaan hadden. Nu de Staten, voegde hij er bij, vrede gemaakt hadden, was *Frankrijk* niet meer aan dat aanbod gebonden, en *Lorraine* zou in het geheel niet teruggegeven worden.

Frankrijk blijkt al meer den vrede niet te willen.

[1] AITSEMA, *Verhael enz.* bl. 465—469.

[2] Deze was den 24sten Maart te *Munster* teruggekomen, welke plaats den 26sten Februari ook door DONIA verlaten was.

1644—1648. Doch op de beide proposities van den Franschen Gezant te *'s Gravenhage* moest geantwoord en op het verslag der Gevolmachtigden een besluit genomen worden. Den 25sten Maart dienden de Heeren van *Holland* hun advies ter Generaliteit in. Den Heer DE LA THUILLERIE, verlangden zij, zou verklaard worden, dat te *Munster* niets meer gedaan had kunnen worden om de hooge partijen overeen te doen komen, dan door onze Gevolmachtigden geschied was. Tot hun leedwezen waren alle bemoeiingen te vergeefsch geweest. Aan alles wat op grond der traktaten, die wij met *Frankrijk* hadden aangegaan, van ons kon gevergd worden, was voldaan, en van den anderen kant was de vrede tusschen *Spanje* en ons eene gedane zaak, waarvoor men God Almachtig ootmoedig te danken had. De openbare trouw onzer Gevolmachtigden was verpand. Derhalve moesten dezen ten spoedigste naar *Munster* terugkeeren, om, ja, de pogingen tot overeenbrenging der beide Kroonen te hervatten, maar ook om hun gegeven woord gestand te doen en de ratificaties uit te wisselen. Op de voorwaarde, aan welke de Franschen hunne onderwerping aan de uitspraak der Staten-Generaal verbonden hadden, dat namelijk de ratificatie zoo lang werd uitgesteld, totdat die uitspraak gevallen zou zijn, konden Hun Hoog Mogenden de rol van scheidslieden niet aanvaarden, waartoe zij zich anders bereid konden verklaren. Voorts moesten Hun Hoog Mogenden hunnen gewonen Ambassadeur aan het Fransche Hof, thans met verlof hier te lande, gelasten, zich spoedig weder op zijnen post te begeven, ten einde der Staten goede bedoelingen te bevorderen [1].

Holland wil de ratificatie van het vredesverdrag doordrijven.

Na dit advies te hebben uitgebracht, hoopte *Holland* het voorstel, daarin vervat, met meerderheid van stemmen tot een besluit te brengen. Zij maakte zich daartoe de week van haar voorzitterschap, welke den 23sten Maart begonnen was, ten nutte. Doch slechts *Gelderland* was gezind om *Holland* op dezen weg te volgen. Voordat de week was verstreken, was wel ook van *Stad en Landen* en van *Overijsel* de machtiging tot de ratificatie ingekomen, maar deze Provinciën maakten zwarigheid om zonder de adviezen der overigen in te wachten, met meerderheid van stemmen te beslissen [2]. Den 30sten Maart ging het voorzitterschap op *Zeeland* over, en daar de Heer DE KNUYT ter vergadering tegenwoordig was, zoo bekleedde deze, den eersten Edele vertegenwoordigend, den voorzitterstoel. Op dezen zelfden dag kwam het advies van *Friesland* in, waarbij deze Provincie het getal der voorstanders van het advies van *Holland* vergrootte [3]. Dat zij de zijde van *Holland* koos, werd door de Franschen geweten aan de eerzucht van haren Stadhouder, die, in geval de jonge Prins van *Oranje* geene kinderen mocht krijgen, in het Stadhouderschap der andere Gewesten hoopte op te volgen, hetgeen hij nimmer verwachten kon, zoo hij *Holland* tegen zich had [4]. Doch op den 30sten Maart kwamen ook de adviezen in van *Zeeland* en *Utrecht*. Deze laatste Provincie had, om recht te

Utrecht kant zich daartegen.

[1] AITSEMA, *Verhael enz.* p. 481—486. [2] AITSEMA, *t. a. pl.* 497—500.

[3] AITSEMA, *t. a. pl.* 501—505. [4] *Archiv. de la Mais. d'Or.* p. 256, 257, 259.

1644—1648.

doen uitkomen, hoe groot een gewicht het op te lossen vraagstuk in hare schatting had en welke ernstige en langdurige beraadslagingen het nog zou vorderen, verscheidene buitengewone Gedeputeerden gezonden, die den vorigen dag zitting hadden genomen. Het waren de Heeren ARENDT VAN CULENBORCH, ANTON KARELSZ. PARMENTIER, Jonker RUTGER WESSEL VAN DEN BOETZELAER, Heer van *Langerak*, Jonker GERARD VAN REEDE, Heer van *Drakestein* en de *Vuursche*, Jonker ADAM VAN LOKHORST, Heer van *Zuilen* enz., Mr. CORNELIS VAN DEUVERDEN, Burgemeester van *Utrecht*, JOHAN VAN DER NIEUPORT, oud-burgemeester dier stad, en WILLEM VAN DAM, oud-burgemeester van *Amersfoort* [1]. Het provinciaal advies, door deze Heeren ingediend, gaf als eerste reden waarom men nog niet tot de ratificatie kon overgaan, een bezwaar op tegen het 80ste artikel van het geteekende traktaat, waarbij de slechting van de forten op het *Pas* van *Sluis* en op het eiland van *Cadzand* was toegestaan. Maar de voornaamste eisch was, dat alvorens door de Staten-Generaal het middel zou beraamd worden om de Kroon van *Frankrijk* tevreden te stellen [2].

Zeeland desgelijks. Advies van deze Provincie.

Het advies van *Zeeland* behelsde een aantal aanmerkingen op het gesloten traktaat en op het afzonderlijke traktaat van handel en zeevaart met de Spaanschen gesloten. Die aanmerkingen strekten voornamelijk om enkele punten, welke tot na de ratificatie waren uitgesteld, nog daarvóór te doen uitmaken, hetgeen noodwendig tot een onberekenbaar lang verdagen dezer ratificatie moest leiden. Maar daarna werd bij dit advies verklaard, dat, voor en aleer het traktaat geratificeerd kon worden, van wege dezen Staat alle mogelijke middelen behoorden te worden aangewend, zoo door bezending als anderszins, om aan de Kroon van *Frankrijk* nadere voldoening te geven, ten welken einde men het aanbod moest aannemen, in des Franschen Ambassadeurs laatste propositie vervat, en dat wel om de veelvuldige weldaden, door onzen Staat van de Fransche Kroon genoten, te vergelden; om niet af te wijken van het oorspronkelijk doel der onderhandelingen te *Munster*, te weten, de algemeene rust in de Christenheid; om de verbonden, met *Frankrijk* gemaakt, niet te doen vervallen, hetgeen tegen de grondstellingen, op welke deze Staat gevestigd was, aandruischte, en om niet van al onze oude vrienden verstoken te raken, zonder waarborg, door eenige Mogendheid gegeven en bij het vorige Bestand, ja, nog onlangs zoo noodig geacht. Voorts, in geval de oorlog tusschen *Frankrijk* en *Spanje* voortduurde, moesten wij toch gewapend blijven, wilden wij ons niet aan het gevaar eener overrompeling blootstellen. — Wel hadden zij, Staten van *Zeeland*, tot de besluiten, in overeenstemming met welke het nu gesloten traktaat was opgemaakt, zelven medegewerkt, maar niettemin mocht het niet geratificeerd worden zonder *Frankrijk*, en de vraag of de onhandelbaarheid dezer Mogendheid de oorzaak was van het onvoltrokken blijven van het traktaat tusschen

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 29 Maart, 1648. [2] AITSEMA, *Verhael enz.* p. 487.

1644— 1648. *Frankrijk* en *Spanje*, deze vraag had niet door de Gevolmachtigden bij meerderheid van stemmen mogen worden uitgemaakt [1].

Intusschen was de 31ste Maart daar, op welken de ratificatie had moeten plaats hebben. Reeds den 24sten dezer maand was de ratificatie des Konings van *Spanje* te *Munster* aangekomen, en zoodra de Heer VAN MEINDERSWIJK aldaar terug was, verklaarde hem de Graaf van PENARANDA, dat hij met verlangen naar de ratificatie van Hun Hoog Mogenden uitzag. Den 30sten kwam de Heer BRUN uit *Brussel* te *Munster* terug, zoodat er van de zijde van *Spanje* niets aan de behoorlijke stiptheid haperde. Den 31sten Maart verzochten de Spaansche Heeren dan ook verklaring, of onze ratificatie gereed was al of niet; zoo niet, alsdan was alle onheil, dat daaruit voortvloeien kon, aan de Staten te wijten, en waren, zoo sprak de Venetiaansche Ambassadeur, de Spaanschen aan zichzelven verschuldigd voor de geheele wereld te betuigen, dat de schuld van het achterblijven der ratificatie aan de Staten lag. Tot op het tijdstip, waarop de ratificatie had moeten plaats grijpen, waren zij, Spaanschen, gebonden aan hetgeen in de artikelen, omtrent welke zij zich met de Franschen verstaan hadden, vervat was: thans derhalve waren zij aan niets meer gehouden. — Toen den 6den April te *Munster* bekend was, dat de ratificatie door de twee Provinciën, *Zeeland* en *Utrecht*, werd tegengehouden, zeide BRUN, dat, bleef zij achterwege, zulks de grootst denkbare bespotting van den Koning van *Spanje* wezen zou. Doch den 10den April kreeg men te *Munster* bericht van een gewichtig besluit, intusschen te *'s Gravenhage* genomen.

Daar het bij de Staten tot eene billijke beslissing voornamelijk aankwam op de vraag, of de schuld van het niet tot stand komen van den vrede met *Spanje* werkelijk aan de onhandelbaarheid van *Frankrijk* lag, zoo begeerden die van *Utrecht*, den eersten April, nadere mededeeling omtrent de pogingen, door onze Gevolmachtigden in het werk gesteld om de hooge partijen te verzoenen, en de mede- of tegenwerking, die zij daarbij hadden ervaren. De ter vergadering tegenwoordige leden van de Ambassade leenden zich daartoe en verantwoordden zich nogmaals bij monde van den Heer VAN HEEMSTEDE. Des anderen daags kwamen die van *Utrecht*, welke zich noode lieten overreden, op de zaak terug en verlangden nu, dat de Gevolmachtigden de punten, waarin zij van meening waren dat de Franschen zich onhandelbaar hadden betoond, in geschrift zouden stellen. Toen deze eisch tot allerlei redeneeringen aanleiding had gegeven, werd de beraadslaging uitgesteld tot de vergadering van den volgenden dag, welke de Prins van *Oranje* zou verzocht worden bij te wonen om de eenstemmigheid te bevorderen [2]. — Zijne Hoogheid, dien dag naar zijn gevoelen gevraagd, verklaarde, dat men in deze zaak met algemeene stemmen diende te besluiten; dat voorts de oude vriendschap, de groote weldaden, en de gesloten traktaten, welke onzen Staat aan *Frankrijk* verbonden,

[1] AITSEMA, *Verhael enz.* p. 487—495. [2] AITSEMA, *Verhael enz.* p. 495, 506.

ons noopten te overwegen, hoe men deze Mogendheid tevreden kon stellen om gezamentlijk met haar tot het sluiten van vrede met *Spanje* te komen; en in geval men hiertoe niet geraakte, en men van wege onzen Staat afzonderlijk met *Spanje* kwam te sluiten, hoe men ook in dit geval *Frankrijk* voldoen zou. — Dezen dag kon men tot geen besluit komen: de zaak werd tot den volgenden dag uitgesteld, wanneer de Prins weder tegenwoordig zou zijn. — Toen dan ving de voorzitter DE KNUYT aan met het verzoek, tot Zijne Hoogheid gericht, dat hij iets bij zou brengen wat de oneenigheid tusschen de Provinciën mocht opheffen. Hij herhaalde, dat men in zaken van zoo groot gewicht niet bij overstemming moest besluiten; maar dat men aan de Gedeputeerden van *Zeeland* en *Utrecht* acht of tien dagen tijds zou kunnen geven om met hunne lastgevers te raadplegen: na verloop van dien tijd zou men een eindbesluit mogen nemen. Die van *Utrecht* gaven hierop te kennen, dat zij geen uitstel verzocht hadden, maar hun vroeger verzoek, te weten om bewijs dat *Frankrijk* inderdaad onhandelbaar was geweest, herhaalden: werd van nu af de ratificatie onveranderlijk vastgesteld, dan zouden zij zich dienaangaande op morgen verklaren. Alsnu drong *Holland*, tegen het advies van den Prins, er op aan, dat de voorzitter met de meeste stemmen zou concludeeren; doch daar *Zeeland* voorzat, en deze Provincie van het gevoelen van Zijne Hoogheid was, zoo was het den voorzitter niet doenlijk aan dien aandrang gehoor te geven, ja het was hem niet mogelijk de vergadering een stap verder te brengen. De Heer DE KNUYT dan verliet den voorzittersstoel, en nu nam de Provincie *Holland* de taak en de verantwoording op zich. De Heer VAN WIMMENUM, die als vertegenwoordigende het Lid der Edelen van *Holland*, wanneer deze Provincie voorzat, het gestoelte bekleedde, plaatste zich in den ledig gelaten zetel [1], en alsnu werd het besluit opgemaakt, dat het traktaat door vijf Provinciën was geratificeerd, en dat aan *Zeeland*, volgens het advies van Zijne Hoogheid, de tijd van acht of tien dagen gegeven werd, na wier verloop de »finale en generale conclusie" zonder verder verwijl zou worden genomen. Hierop stelde Zijne Hoogheid voor, van dit besluit dadelijk kennis te geven aan den Franschen Ambassadeur DE LA THUILLERIE, die den vorigen dag op antwoord op zijne proposities aangedrongen had, en hem te vragen, of hij eenigen naderen last had, en zoo niet, dat hij dien dan zou zoeken te bekomen, terwijl er nog drie weken zouden verloopen, van dezen dag af te rekenen, tot de uitwisseling der ratificaties, en daarna nog drie weken vóórdat dezerzijds de publicatie van het vredestraktaat geschieden zou. — Overeenkomstig dit voorstel werd besloten, en desgelijks werd verstaan, den Heer VAN OOSTERWIJK aan te schrijven dadelijk naar *Parijs*, en aan de Heeren DONIA, RIPPERDA

1644—1648.

Met meerderheid van stemmen wordt tot de ratificatie besloten.

[1] Den volgenden dag werd door de Staten van *Holland* den Heer VAN WIMMENUM op zijn verzoek acte verleend, dat het op aanhouden en op uitdrukkelijken last van Hun Edel Groot Mogenden geschied was, dat deze Heer den presidialen stoel had bekleed (*Resol. Holl.* 5 April, 1648).

1644—1648. en CLANT ten spoedigste naar *Munster* terug te keeren, ten einde tot den vrede tusschen *Frankrijk* en *Spanje* te arbeiden. Voorts werden Gecommitteerden benoemd om de Instructie, op welke OOSTERWIJK naar het Fransche Hof vertrekken zou, op te stellen. Vóór het scheiden der vergadering, die van 's morgens negen tot 's avonds half acht geduurd had, gaven de Utrechtsche Gedeputeerden te kennen, dat zij den volgenden dag met hunne verklaring nog niet gereed zouden kunnen zijn. *Zeeland* bleef niet in gebreke den volgenden dag schriftelijk protest tegen de genomen besluiten in te dienen, en hare betuiging op maandag den 6den krachtig te herhalen. Ten zelfden dage lieten de Gedepùteerden van *Utrecht* de toegezegde verklaring in het register opteekenen. Zij herhaalden daarbij, gehoopt te hebben, dat men gezamenlijk met *Frankrijk* had kunnen sluiten, en niet genoeg overtuigd te zijn dat de schuld aan *Frankrijk* was te wijten: weshalve zij alsnog op meer licht ten dien aanzien aandrongen [1].

De hun verleende acht of tien dagen maakten de Staten van *Zeeland* zich niet ten nutte om tot het door de vijf Provinciën genomen besluit toe te treden. Integendeel zij stelden een ernstig advies, hetwelk zij den Staten-Generaal deden toekomen, en waarbij zij in de eerste plaats klaagden, dat hunne buitengewone Gedeputeerden in de Vergadering van Hun Hoog Mogenden door sommige der daar verschijnende Heeren onbehoorlijk waren bejegend, en voorts hun misnoegen te kennen gaven, dat Hun Hoog Mogenden, alle tegen-adviezen en bedenkingen in den wind slaande, zonder verzet hadden toegezien, dat den Heeren van *Holland* geliefd had eigener autoriteit te concludeeren bij overstemming van twee Provinciën. Hierop grondden zij de verklaring, dat zij, volhardende bij hunne vroegere besluiten en vernieuwende hunne protesten, geenszins konden berusten bij de »pretense en nulle" conclusie van den 4den April, en, voor en aleer zij deswegens voldoening zouden bekomen hebben, den Heer DE KNUYT niet weder naar *Munster* zouden laten vertrekken.

Nieuw advies en beklag van *Zeeland*.

In het slot van dit advies poogden de Heeren van *Zeeland* den blaam van zich af te werpen, dat zij den voortgang van het traktaat van vrede begeerden tegen te werken; maar zeker is het, dat de Franschen, in dit tijdsgewricht in *Zeeland* een zeer gewenschte bondgenoot vindende, over de Zeeuwen bijzonder tevreden waren [2]; ja, dat de Kardinaal DE MAZARIN, met het oog op deze Provincie, een zeer bedenkelijk plan ontworpen had, waar men voorzichtiglijk pogen zou den Prins van *Oranje* in te mengen [3]. Uit de volvoering zou hebben kunnen voortvloeien, dat *Zeeland* alleen, gesteund door *Frankrijk*, de oorlog tegen *Spanje* zou hebben voortgezet, en zich lichtelijk in het geval gebracht zou hebben gezien om vijandig tegen de andere Provinciën over te staan [4]. Zulk

Bedenkelijke raadslagen in overleg met *Frankrijk* tegen den vrede.

[1] AITSEMA, *Verhaël enz.* p. 506—515. [2] *Archiv. de la Mais. d'Or.* p. 256.
[3] *Archiv. de la Mais. d'Or. t. a. pl.*
[4] *Archiv. de la Mais. d'Or.* p. 257, 258. Was men van de zijde van *Spanje* er op bedacht

eene geheime verstandhouding, tot wier werktuig zich almede een officier in den dienst der Staten, wiens compagnie ter betaling van *Zeeland* stond, liet gebruiken [1], kon niet onbekend blijven, en het bedenkelijke dezer zaak, aan de personen, wien zulks aanging, voorgehouden, moet aan de Heeren van *Holland* de kracht en den moed gegeven hebben om zoo stout door te tasten, als zij werkelijk deden. Inderdaad, bleef *Utrecht* het met *Zeeland* eens, dan zou men de laatstgenoemde Provincie tegen de Unie in de wapenen hebben kunnen zien, en tegelijk, even als in 1610, eene samenspanning te *Utrecht* hebben kunnen zien uitbreken. Door de Zuidelijke Nederlanden heen zouden de Franschen spoedig genoeg in het hart der Noordelijke Gewesten hebben kunnen doordringen, zoo hun slechts de tijd gelaten werd om in het voorjaar een voorspoedigen krijgstocht aan te vangen. Dus verklaart zich genoegzaam, dat de Hollanders stof hadden om zich ten aanhooren der Franschen zelven zoo allerongunstigst over deze natie uit te laten als de Fransche diplomaten in hunne brieven klagen dat geschiedde [2], en tevens hoe veel grond er bestond om met de ratificatie niet te dralen, daar zoo lang de vrede nog niet beklonken was, steeds voorwendsels te vinden waren om onze krijgslieden het een of ander tegen de Spanjaarden te doen ondernemen, en hen bij gevolg de plannen der Franschen in de hand te doen werken [3]. 1644—1648.

---

den Prins te mengen in eene onderneming ten voordeele van het Parlement in *Engeland* (zie hierboven bl. 779, Noot 1), MAZARIN, daarentegen, en dit zou dan het plan geweest zijn, waarover hij aan DE LA THUILLERIE (*Archiv.* p. 256) schrijft, schijnt *Zeeland* te hebben willen gebruiken om de partij van Koning KAREL te versterken, waartoe hij mede meenen kon den Prins van *Oranje* meer gereed te zullen vinden, dan tot het plan, om het Parlement te steunen. Trouwens dit plan van *Spanje* zal wel uitgedacht geworden zijn om MAZARINS plan tegen te werken. — De zee werd in de eerste maanden van dit jaar (1648) onveilig gemaakt door zeeroovers, varende hetzij zonder eenige commissie, hetzij op dubbele commissie, hetzij eindelijk op commissie van »de Paapsche Ligue" in *Ierland*. De Admiraal TROMP verzocht in Januari 1648 een eskader kruisers te mogen vormen tot wering dier zeeroovers, en later verlangden de Admiraliteiten instructie, hoe met de Iersche schepen te handelen. Volgens het advies van *Holland* werd besloten, ze als zeeroovers te behandelen, en dezulken, die commissie hadden van de Paapsche Ligue in *Ierland*, op te brengen en te stellen onder de judicatuur van het Collegie, waartoe het oorlogschip behoorde, dat ze zou genomen hebben. *Zeeland* stemde in dit besluit slechts op behagen der principalen toe (*Resol. Stat.-Gen.* 21 Jan.; 26 Maart; 7 April; 2, 13 Mei, 1648. *Resol. Holl.* 10, 11, 17 Maart, 1648).

[1] *Archiv. de la Mais. d'Or.* p. 259.

[2] *Archiv. de la Mais. d'Or.* p. 257, 260, 261.

[3] In den omtrek van *Gelder* hadden er steeds vijandelijkheden plaats. PENARANDA schreef den Goeverneur dier vesting, dat hij die vijandelijkheden zou staken; doch deze antwoordde, dat onze soldaten daar telkens mede aanvingen. In het Land van *Overmaas* gingen de rechterlijke ambtenaren des Konings voort met het in hechtenis houden en het dagen van onderdanen van Hun Hoog Mogenden. Maar ook van onze zijde werden er dagelijks Spaansche onderdanen opge-

1644—1648.

Maar *Utrecht* zou het niet met *Zeeland* eens blijven. Voorzeker schroomende als landverraders gebrandmerkt te worden, kwamen de Staten dezer Provincie tot inkeer. De Prins van *Oranje* (en de Fransche agent D'ESTRADES laakt hem deswegens [1]) had geene poging aangewend om hen daarvan terug te houden. Geen wonder: daargelaten dat deze Vorst zich in dien tijd zoozeer aan den wellust en allerlei uitspanningen overgaf, dat hem een ernstige toeleg op staatszaken nauwelijks mogelijk zal geweest zijn, — hij werd van tegenovergestelde zijden aangezocht tot zulke hachlijke en ongewisse aanslagen, die hem tegenover de Staten in zulk een bedenkelijk licht te zien gaven, dat zelfs een beproefd staatsman daartoe de noodige kalmte zou gemist hebben en de partij zou hebben gekozen om niets aan te vangen en eenvoudig de leiding der Regenten te volgen.

Utrecht voegt zich bij de meerderheid.

Van *Utrechts* veranderde gezindheid bleek den 16[den] April, toen de Staten dezer Provincie lieten verklaren, dat, hoezeer zij gewenscht hadden dat men gezamenlijk met *Frankrijk* had kunnen sluiten, zij, nu vijf Provinciën alreede in de ratificatie hadden bewilligd, zich, om meer ongelegenheden en oneenigheden te voorkomen, genoodzaakt gezien hadden, de 79 artikelen van vrede, benevens het artikel betreffende den koophandel, mede te ratificeeren [2].

Zeeland volhardt.

Den 17[den] April bracht de President, de Heer ANDREAE van wege *Friesland*, het punt der ratificatie weder in omvraag. De tien dagen, sprak hij, waren verstreken en dus de tijd daar om eene finale en generale conclusie te nemen. Op dit voorstel werd de ratificatie »met aanroeping en in den naam der Heilige Drievuldigheid" vastgesteld, en besloten, dat de uitwisseling zou geschieden binnen drie weken, te rekenen van den 4[den] April, en de publicatie drie weken daarna; dat niettemin onze Gevolmachtigden te *Munster* middelerwijl nog al het mogelijke doen zouden om den vrede tusschen *Frankrijk* en *Spanje* tot stand te brengen; dat, zoo spoedig doenlijk, een Gezant, hetzij de gewone of een buitengewone, tot zijne Majesteit, den Koning van *Frankrijk*, zou gezonden worden, om hem volkomen in te lichten aangaande de redenen, die de Staten tot het sluiten van het traktaat met *Spanje* bewogen hadden; eindelijk, dat de hier te lande vertoevende Gevolmachtigden met het geteekende traktaat (hetwelk in het origineel ter vergadering voorhanden was), geratificeerd, ten spoedigste naar *Munster* zouden vertrekken. — Dit besluit werd natuurlijk niet zonder vernieuwd protest van *Zeeland* genomen [3].

---

haald, en de Heer BRUN verklaarde den onzen te *Munster*, dat op zijnen raad de Aartshertog zich onthield van krachtige maatregelen »om meerder confusie te mijden." Den 15[den] April besloten dan ook de Staten, volgens het van de andere zijde te kennen gegeven verlangen, die gevangenen los te laten: alleenlijk begeerden zij, dat daarmede van de andere zijde een aanvang gemaakt werd, omdat, zoo beweerde men, wij slechts »bij retorsie" gevangenen gemaakt hadden (*Resol. Stat.-Gen.* 1 April; 4 Mei, 1648).

[1] *Archiv. de la Mais. d'Or.* p. 259.

[2] AITZEMA, *Verhael enz.* p. 520, 521.

[3] Ald. bl. 521—523.

ASTOR LIBRARY
NY

GODARD VAN REEDE.

J. F. C. Reckleben sculp.

1644—1648.

Den 21sten April, toen dit te *Munster* bekend geworden was, kwamen de Spaansche Gevolmachtigden den Heer VAN MEINDERSWIJK deswegens gelukwenschen. Daags daaraan stelde deze Heer, volgens bekomen last, den Spaanschen de vraag voor, of zij, tot bespoediging van de publicatie van den vrede, zouden kunnen goedvinden, den eed, in plaats dat deze door de Nederlandsche Heeren te *Brussel* en door de Spaanschen in *den Haag* zou gezworen worden, onder procuratie ten beiden zijden te doen binnen de stad *Munster* bij de uitwisseling der ratificaties. Zij antwoordden, dat de Koning hun gelast had, den eed in *den Haag* te doen, gelijk zijne Majesteit dan ook in de meening moest verkeeren, dat zij nu reeds in *den Haag* waren. Doch niettemin namen zij het voorstel gaarne aan [1].

NEDERHORST begeert het verdrag alsnog te teekenen.

De eerste der Gevolmachtigden, die weder te *Munster* maakte te zijn, en dat wel in weerwil van vrij ernstige krankte, was de Heer VAN NEDERHORST. Het was alsof de Provincie *Utrecht* in zijnen persoon boete wilde doen voor de tot dus verre gevolgde staatkunde. Ook moest hij aldaar gedaan zien te krijgen, dat hij het traktaat alsnog teekende. Den 23sten April aangekomen [2], gaf hij dit verlangen dadelijk te kennen: werd het hem toegestaan, zoo zou het hem, zeide hij, in zijne ziekte vóór zijnen dood nog troosten, en hij zou weder kunnen vertrekken. — De Spaanschen wenschten hem niet voor het hoofd te stooten en wilden hem het onder hen berustende exemplaar van het traktaat doen teekenen; maar het andere zou eerst door onze overige Gevolmachtigden medegebracht worden, en daar er tusschen de beide exemplaren geen verschil mocht bestaan, zoo diende hij tot hunne aankomst te wachten [3].

DE KNUYT vertrekt niet weder naar *Munster*.

Van de Gevolmachtigden kwam alleen DE KNUYT niet te *Munster* terug. In den brief, waarbij hij, als de andere op dat oogenblik niet in *den Haag* tegenwoordige Heeren, gelast werd zich weder naar *Munster* te begeven, besloten Hun Hoog Mogenden

---

[1] PENARANDA en hij zelf, zeide BRUN, zouden echter noodwendig in *den Haag* moeten zijn om de zaken van den Prins van *Oranje* en nog andere punten af te doen. Hij voegde er bij, dat de Koning eenen gewonen Ambassadeur naar *den Haag* zou zenden, vertrouwende dat de Staten er eenen te *Madrid* zouden doen resideeren. — Reeds twee jaren te voren had BRUN den onzen verklaard te hopen, dat, als het traktaat gesloten zou zijn, van beide zijden residenten zouden worden gezonden, en wel te wenschen, dat hij dan als resident in *den Haag* zou worden aangesteld.

[2] Thans konden de Spaanschen hem met welgevallen ontmoeten. Vroeger waren zij verlegen geweest, hoe hem te ontvangen, die, zeiden zij, alleen hunnen Koning had willen beleedigen. — De Koning had zich, bij het zien van het geteekende traktaat herhaaldelijk bevreemd getoond, dat er eene handteekening oningevuld was gelaten. De President ROSA, die de zaak wel begreep, had daarover zijn ongenoegen niet ontveinsd en gezegd dat deze leemte als een grond van nulliteit zou kunnen gebezigd worden.

[3] Toch vonden de Staten (zoo als uit een schrijven van hen bleek) goed, dat NEDERHORST al vast het exemplaar teekende, hetwelk in handen der Spaanschen was.

1644—1648. deze woorden in te lasschen, dat niemand buiten hen zelven hem van dien last vermocht te ontslaan of hem eenig tegenovergesteld bevel te geven: zij zouden, ingeval hij niettemin in gebreke mocht blijven zich van den last te kwijten, hem hun ongenoegen doen ondervinden. De Gedeputeerden van *Gelderland* en van *Utrecht* keurden de inlassching dezer woorden niet goed; die van *Zeeland* natuurlijk evenmin. Niettemin ging het besluit door, doch zonder doel te treffen, in zooverre de Heeren van *Zeeland* den Heer DE KNUYT niet veroorloofden naar *Munster* te gaan [1]. De Staten dezer Provincie, beweerende dat *al* de Gevolmachtigden het traktaat behoorden te bezweren, meenden aldus de volvoering dezer plechtige handeling te beletten; doch de Staten-Generaal verijdelden dezen toeleg door te besluiten, dat de eed zou gezworen worden door de gezamenlijke Gevolmachtigden *of het meerendeel derzelven.*

Hoezeer men alle maatregelen genomen had om de groote zaak zonder *Zeeland* haar beslag te doen krijgen, was er den anderen Provinciën toch zeer veel aan gelegen, dat dit Gewest nog tot instemming werd overgehaald: want inderdaad gold het hier een besluit, dat volgens de Unie, artikel 9, niet dan met eenparige stemmen kon genomen worden. Dus besloot men *Zeeland* te bezenden: de Heeren JOHAN VAN GENT, NIKOLAAS VAN KINSCHOT, Pensionaris van *Delft*, CORNELIS DE GRAAF *van Polsbroek*, burgemeester van *Amsterdam*, GIJSBRECHT VAN DER HOOLCK, oud-burgemeester van *Utrecht*, CORNELIS VAN HAUBOIS, burgemeester van *Sneek*, en JOHAN VAN DER BEECKE, burgemeester van *Deventer*, werden derwaarts gezonden, voorzien van brieven van aanbeveling van den Prins van *Oranje*. Den 28sten April hadden zij bij de Staten gehoor. Op de grieven, die de Gedeputeerden van Hun Edel Mogenden bij hun laatste advies hadden doen gelden, antwoordden zij achtereenvolgens. Wat de klacht betrof, dat sommigen hunner in de vergadering van Hun Hoog Mogenden onbeleefd waren bejegend, verklaarden zij, dat zulks de bedoeling niet was geweest, gelijk zij ook niet wisten dat zulks geschied was: wel mocht bij zulke gewichtige beraadslagingen soms door den een of ander de zaak wat driftig zijn opgenomen: daarmede was geene beleediging beoogd; doch hoe dit zijn mocht, Hun Hoog Mogenden bleven van zins hen ten allen tijde met zulk eenen eerbied te bejegenen, als tusschen zoo goede bondgenooten en nauw verknochte leden betaamde. Op het tweede punt, het innemen van den presidialen stoel, voerden zij aan, dat nadat de Heeren van *Holland* herhaaldelijk hadden verzocht dat *Zeeland* zou concludeeren of, volgens de gewoonte, den stoel zou ruimen, de Heeren van *Zeeland* zich teruggetrokken hadden, hetgeen de Provinciën geoordeeld hadden te zijn geschied om met voeg den stoel ledig te laten. Op het derde, dat, namelijk, een besluit genomen was met meerderheid van stemmen zonder voorafgaande beraadslaging over de bezwaren van Hun Edel Mogenden, herinnerden zij, dat de Raadpensionaris CATS stuk voor stuk uit

Zeeland op nieuw bezonden.

[1] AITSEMA, *Verhael enz.* p. 537—539.

naam van *Holland* op die bezwaren geantwoord, en de overige Provinciën daarin berust hadden, weshalve zij geacht konden worden *Hollands* gevoelen te hebben goedgekeurd. Hierna betuigden zij liefst ontslagen te willen wezen van de uiteenzetting der gronden van het uiteenloopend gevoelen der andere Provinciën, ten einde geen geschil te veroorzaken waar eenigheid gezocht werd. Slechts één punt zouden zij aanroeren, omdat Hun Edel Mogenden daarin het meeste belang schenen te stellen, met name, de slechting van de twee Passen en Forten op *Cadsand*. Hierop nu hadden Hun Hoog Mogenden geenszins onherroepelijk besloten, maar de Gevolmachtigden waren gelast over de zaak nader te spreken. Derhalve verzochten zij op het vriendelijkst en ernstigst tevens, dat Hun Edel Mogenden de zoo hoog noodige eendracht tusschen de leden der Unie wilden behartigen, opdat deze Staat mocht blijven zoo als hij was, machtig door eenigheid, ontzaglijk bij zijne benijders en aanzienlijk bij zijne vrienden, door den vrede van buiten gekroond en door de eendracht van binnen bevestigd. 1644—1648.

Het antwoord op deze toespraak was niet bevredigend. Daarbij verklaarden de Staten van *Zeeland*, uit de woorden der Gezanten met verwondering verstaan te hebben, dat de andere Provinciën, in plaats van de »abusieve en nulle conclusie" van den 4den April in te trekken, daarentegen niet alleen daarbij volhardden, maar voortgingen besluiten te nemen, die Hun Edel Mogenden oordeelden met den dienst, eere en hoogheid van den Staat niet overeen te komen, als daar waren, de bepaling dat de beëediging van het traktaat ook door de meerderheid der Gevolmachtigden zou kunnen geschieden, en niet, zooals behoorde, in de vergadering van Hun Hoog Mogenden en te *Brussel*, maar te *Munster* zou plaats grijpen. — Met het besluit rakende de slechting der forten bij *Sluis*, en de machtiging der Plenipotentiarissen tot het aannemen van de uitspraak over de nog onuitgemaakte punten van geschil tusschen *Frankrijk* en *Spanje*, scheen men Hun Edel Mogenden te gemoet te willen komen; doch aangaande die slechting was niets vastgesteld, en het aannemen der uitspraak was meer geschikt om *Frankrijk* nog meer te verstoren, dan te bevredigen, daar deze Mogendheid geweigerd had zich aan die uitspraak te onderwerpen. — Zoolang al hunne grieven tegen zulke resolutiën niet waren hersteld, zouden zij tot de ratificatie geen consent dragen, noch zich tot eenparigheid met de andere Provinciën laten bewegen. En aangezien hunne houding bij hetgeen er tot het sluiten van het traktaat geschied was, door sommigen gansch verkeerd en hatelijk werd opgenomen, alsof zij iets anders beoogden dan zij voorgaven, zoo verklaarden zij mits dezen rond en oprecht, dat zij geen ander oogmerk gehad hadden noch hadden, dan te bedingen wat zij tot behoud van den Staat, van de ware Gereformeerde Religie en van de vriendschap met de Kroon van *Frankrijk* en andere Geallieerden noodig oordeelden, zonder door bijzondere inzichten, veel min door eenige andere invloeden bewogen te zijn. Men had slechts na te zien wat zij van den aanvang aan, bij de behandeling der preliminaire punten, tot den laatsten tijd toe telkens geadviseerd

1644—1648. en geprotesteerd hadden. Zij voor zich baden God Almachtig, dat de onheilen, die zij te gemoet zagen, genadiglijk mochten worden afgewend [1].

Met dit antwoord kwamen de Gedeputeerden van Hun Hoog Mogenden den 3den Mei in *den Haag* terug. Zij gaven den volgenden dag verslag van hunne zending. De redenen der Staten van *Zeeland* bleven, ten minste openlijk, zonder bitter bescheid van de zijde der andere Provinciën, hoezeer dat beroep op hetgeen van het begin der beraadslagingen over den vredehandel door *Zeeland* geprotesteerd was, gebrek aan degelijke gronden verried, daar immers deze Provincie telkens voldoening op hare bezwaren verkregen en aangenomen had. Zelfs nu nog gaven Hun Hoog Mogenden de hoop niet op om de onwillige Provincie te winnen. Daar men wist dat men in dezen tijd van den Prins geene tegenwerking te vreezen had, zoo werd zijne Hoogheid den 8sten Mei verzocht, bij de reis, die hij naar *Breda* stond te aanvaarden, den weg over *Zeeland* te nemen, en de Heeren aldaar alsnog te trachten over te halen tot bewilliging in het werk van den vrede. Dit verzoek werd den Prins te *Hondsholredijk* gedaan door de Gecommitteerden, welke den Hertog van *York*, uit *Engeland* uitgeweken en aldaar door den Prins ontvangen, van wege de Staten-Generaal waren gaan begroeten [2]. Het bracht zijne Hoogheid in geene geringe ongelegenheid. Immers maakte hij zich, zoo hij die taak op zich nam, verachtelijk in de oogen van al degenen, die hem als den vriend der Fransche belangen beschouwden: zou hij, dus spraken zij, nu zich van éene boodschap voor *Holland* gaan kwijten, en dat op het gevaar af van eene weigering te beloopen [3]. Wenschelijk was het dus, dat men eene verontschuldiging van hem mocht aannemen. Den volgenden dag verscheen hij in de vergadering der Staten-Generaal en verzocht dat men hem nieuwe gronden aan de hand zou doen om de Heeren van

De Prins wordt verzocht *Zeeland* te bezoeken.

---

[1] AITSEMA, *Verhael enz.* p. 524—534.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 8 Mei, 1648. Nu door zulk een sprekend feit, als de overkomst van den tweeden zoon des Konings, de steeds verergerende toestand der zaken van *Engeland* gebleken was, verlangden de Staten, dat hun Gezant, dien men, ook uit aanmerking van zijne hooge jaren, in het voorjaar van 1647 verlof gegeven had, herwaarts over te komen, weder derwaarts terug zou keeren. Steeds had de Ambassadeur, hier te lande vertoevende, Hun Hoog Mogenden op de hoogte van de tijdingen uit *Engeland* gehouden. — In September 1647 was de Resident STRICKLAND naar *Engeland* opontboden (*Resol. Stat.-Gen.* 13, 27 April; 18, 21 Mei; 25 Sept. 1647. 11, 15 April; 12 Mei, 1648. *Resol. Holl.* 20 Mei; 14 Sept. 1647).

[3] *Archiv. de la Mais. d'Or.* p. 259, 260, 261. DE LA THUILLERIE, die bezadigd was en den waren staat van zaken juist beoordeelde, begreep dat de Prins zich kwalijk van de reis naar *Zeeland* zou kunnen verontschuldigen, en voorzag zoo zijne Hoogheid ze ondernam en de Zeeuwen in hunnen tegenstand stijfde, hieruit slechts vermeerdering van de verbittering tegen *Frankrijk* (ald. p. 257).

Zeeland tot een ander gevoelen te brengen, daar de oude gronden niet hadden gebaat. Hiermede nam men genoegen [1]; doch de Staten van *Holland* bleven verlangen, dat de Prins die zending zou vervullen, meenende dat zijne tegenwoordigheid en gezag nieuwe kracht aan de oude redenen zou bijzetten. Alleen het lid der Edelen begeerde, dat men *Zeeland* niet zou trachten over te halen, maar haar integendeel op het belangrijkste punt voldoening zou geven, door de *Ligue guarantie*, met *Frankrijk* gesloten, nog voor een jaar te verlengen, al bleef ook *Frankrijk* nog gedurende al dien tijd met *Spanje* in oorlog. De strekking van dit voorstel was voorzeker, dat men den Spaanschen verklaren zou, dat, zoo zij geen vrede met *Frankrijk* maakten, zij alsnog met onzen Staat te strijden zouden hebben. Het werd door het andere Lid van *Holland* afgewezen [2]. 1644—1648.

Zeeland laat de ratificatie en de publicatie van den vrede geschieden.

Doch al verscheen de Prins niet in *Middelburg* om de Heeren van *Zeeland* om te zetten, niettemin zagen zij, vóórdat de maand Mei ten einde was, de dubbelzinnigheid van hunne houding en de ontzettende gevolgen, die hun verzet hebben kon, in genoegzame mate in om de verantwoording van zulk een gedrag niet langer op zich te durven nemen. Nadat de ratificaties reeds gewisseld waren, hadden zij in de mededeeling der Staten-Generaal betreffende de publicatie van den vrede en een plechtigen dank- en bededag, op den derden woensdag daarna te vieren, als het ware eene laatste aanmaning tot een andere gezindheid ontvangen, en alsnu besloten zij, den 30sten Mei, alles op zijn beloop te laten en de uitkomst aan de genadige bestiering van God Almachtig aan te bevelen, en in aanmerking nemende de gansch bekommerlijke gesteldheid van tijd en zaken, de onzekerheid, waarin de Staat was gebracht, en hoeveel er aan gelegen was, dat door het maken van den vrede van buiten de eenigheid van binnen niet, tegen de bedoeling van Hun Edel Mogenden, werd verstoord, de publicatie in hunne Provincie te laten geschieden, onder betuiging evenwel, dat zij onschuldig wilden blijven van de onheilen, die het verzuim hunner telkens geopperde bedenkingen na zich zou kunnen sleepen. Ook berustten zij geenszins in de onbehoorlijke besluiten der andere Provinciën, vertrouwende dat dezen ten laatste, der rede plaats gevende, hun voldoening zouden schenken. Ten slotte drongen zij alsnog mede op voldoening aan, der Kroon van *Frankrijk* te verschaffen [3].

De Heer van OOSTERWIJK uitgenoodigd zich met bijzondere instructie naar *Frankrijk* terug te begeven.

Tot de besluiten van den 17den April behoorde mede, dat er ten spoedigste een Gezant naar het Fransche Hof zou gezonden worden, voorzien van eene Instructie, volgens welke hij den Koning de dwingende redenen zou doen inzien, welke de Staten bewogen

[1] AITSEMA, *Verhael enz.* p. 534, 535.

[2] *Resol. Holl.* 16 Mei, 1648. De Heeren Edelen waren niet volkomen op de hoogte: immers verlangden zij ook, dat men *Zeeland* ten aanzien van de forten op *Cadsand* zou bevredigen en in dezen zin den Gevolmachtigden orders geven zou. Dit nu was, toen zij het verlangden, reeds geschied.

[3] AITSEMA, *Verhael enz.* p. 560—562.

1644— 1648. om hunnen vrede met *Spanje* te sluiten. Reeds was de Heer VAN OOSTERWIJK gelast om naar *Frankrijk* terug te keeren. Doch hij had zich verontschuldigd op grond van ongesteldheid, en zijn ontslag verzocht met de teruggave tevens van eene som van 18,000 gulden, die hij het Land had voorgeschoten [1]. Doch de Staten hadden deze verontschuldiging niet aangenomen; integendeel, zij maanden hem aan om van het huis te *Oosterwijk*, waar hij zich bevond, naar *'s Gravenhage* te komen, ten einde hunne orders te ontvangen. In vertrouwen schreef hij den Raadpensionaris CATS, dat hij licht in *Frankrijk* zijn leven zou kunnen eindigen zonder iemand der zijnen aan eene gewenschte betrekking te hebben kunnen helpen; toch zou hij naar *Frankrijk* terugkeeren en zijnen post als raadsheer in het Provinciale Hof ter beschikking laten, mits Hun Edel Mogenden zijnen zoon, die te voren kapitein was geweest in den dienst van *Venetië*, met eene compagnie ter hunner repartitie voorzagen, en hem zelven zijne achterstallen betaalden. Hierop besloten Hun Edel Groot Mogenden ter Generaliteit voor te stellen, dat men den Heer VAN OOSTERWIJK dadelijk zou laten overkomen en hem gelasten onverwijld naar *Frankrijk* te vertrekken, met de toezegging dat men de aanstelling van zijnen zoon in gedachtenis zou houden en zijne achterstallen zou betalen. Dit voorstel werd aangenomen [2], en den 30sten April verscheen de Gezant voor de Staten-Generaal. Toch was hij geenszins besloten, zijnen post op nieuw te aanvaarden: de Heer CATS zou met hem spreken; maar dit gesprek leidde tot een nieuw verzoek om ontslag. Ditmaal verklaarde hij, dat de bekwaamste geneesheeren te *Parijs* hem geraden hadden naar zijn vaderland te vertrekken, wilde hij niet binnen zeer korten tijd in Fransche aarde begraven worden: wel begon hij eenige beterschap te bespeuren, maar zijne borstkwaal belette hem bij wijlen een woord uit te brengen: wel was er voorts met de reize naar *Frankrijk* groot voordeel, en met zijn blijven alhier velerlei nadeel te behalen, en verwachtte hij ook geen onaangename bejegening evenmin voor hem zelven, als voor ieder ander, die zich als Gezant van onzen Staat bij het Hof van *Frankrijk* zou aanmelden; maar niettemin moest hij bij zijn verzoek volharden, daar onmogelijke dingen door hem of ieder ander moesten worden nagelaten. Op deze redenen gunden Hun Hoog Mogenden, schoon tegen het gevoelen van *Holland*, hem zijn ontslag, zich voornemende, hunne gedachten over een persoon te laten gaan, die voor het tegenwoordige doel als Commissaris naar het Fransche Hof zou gezonden worden [3]. Daar de zaak spoed vereischte, werden de Staten van *Holland* buitengewoon bijeengeroepen om deze vraag tot oplossing te brengen. Den 16den Mei vereenigden zich de meeste stemmen op den Heer Mr. NIKOLAAS RUYSCH, pensionaris van *Dordrecht*. Doch deze, ter vergadering tegenwoordig, verontschuldigde zich zoo ernstig, dat Hun Edel Groot Mogen-

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 9 April, 1648.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 14, 24 April, 1648. *Resol. Holl.* 16, 19, 23 April 1648.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 30 April; 2, 15 Mei, 1648. *Resol. Holl.* 1648, p. 514, 515.

den zijne redenen lieten gelden. Daarna benoemde men den Heer Griffier MUSCH. Genoodigd om ter vergadering te verschijnen, verklaarde ook deze de betrekking niet te mogen aannemen: zoowel zijn ambt als zijne huishoudelijke omstandigheden verboden hem zulks. Niettemin besloten de Staten zijn persoon ter Generaliteit voor te dragen; doch volhardde hij bij zijne weigering en namen de andere Provinciën zijne verontschuldiging aan, dan zou men adviseeren, dat de Heer VAN OOSTERWIJK, die nog niet behoorlijk ontslagen was noch ook van de Fransche Regeering zijn afscheid genomen had, »bij form van strict commandement," verplicht zou worden in zijn gewone betrekking naar *Frankrijk* te gaan tot de Regeering op zijn behoorlijk ontslag zou beschikt hebben [1]. 1644—1648.

Den 3den Mei waren de Heeren VAN MATHENESSE, VAN HEEMSTEDE en CLANT te *Munster* terug, toegerust met alles wat noodig was om de ratificaties uit te wisselen en wat daarbij plaats moest grijpen, te verrichten. De Spaanschen verlangden dan ook, dat men zonder verwijl tot die plechtigheid zou overgaan, en toen de onzen daartoe niet overgingen, betoonde de Heer BRUN zich ongerust en vraagde, of de Staten waarlijk nog voorhadden een krijgstocht ten gevalle van *Frankrijk* aan te vangen. Doch de Staten hadden voorgenomen nog eenen stap bij den Franschen Gevolmachtigde SERVIEN te laten doen. Deze was op dit pas te *Osnabrück*. Dus begaf de Heer VAN MEINDERSWIJK, die met de taak belast werd, zich derwaarts tot hem, en ontveinsde niet dat hij daar enkel om zijnentwil was gekomen. Naarmate de dag der ratificatie naderde, zeide hij hem uit naam der Staten, nam hun verlangen toe, dat *Frankrijk* zich met *Spanje* verstaan mocht. Dus verzocht hij hem, alsnog onbewimpeld de middelen op te geven, die hij geschikt achtte om tot schikking te geraken. SERVIEN antwoordde verplichtend. De vrede, verklaarde hij, was noodig; om de overgeblevene geschilpunten moest men niet in oorlog blijven en vóór een nieuwen krijgstocht moest men gesloten hebben. Maar niettemin liet hij zich in dat antwoord de uitdrukking ontvallen: »zoo de Heeren Staten nog eenige vriendschap hebben behouden." Deze laatste poging had dan ook evenmin eenige uitwerking als alle vroegere: die vredelievende woorden waren slechts een middel om de ratificatie zoolang te vertragen tot er, in verstandhouding met de oorlogspartij in ons vaderland, nog iets aangevangen mocht zijn. — Den 11den Mei was onze Plenipotentiaris van *Osnabrück* te *Munster* terug. Ook de Graaf DE SERVIEN kwam daar weder, en onverdroten herhaalden nu ook de overige Gevolmachtigden de boodschap hem te *Osnabrück* gedaan. Zoo onze interpositie iets zou baten, zeide hij altijd met

Eene laatste poging te *Munster* gedaan om *Frankrijk* alsnog tot den vrede te bewegen.

[1] *Resol. Holl.* 15, 16 Mei, 1648. D'ESTRADES schreef twee dagen later uit *den Haag* (18 Mei) aan den Heer DE BRIENNE: »MUSCH is zoo vol bedrog, dat hij ons in *Frankrijk* wonderen zou beloven, en de hem gedane aanbiedingen gaarne zou aannemen, maar hier terug zijnde, zich daarom niet te beter voor ons beijveren zou, wanneer hij door die verandering het minste voordeel verwachten kon."

1644—1648. hetzelfde doel, moest zij vóór de uitwisseling der ratificaties geschieden, en steeds zocht hij gronden om den onwil der Spaanschen en niet der Franschen als de oorzaak dat de vrede niet tot stand was gekomen, te doen voorkomen.

Thans gaven onze Plenipotentiarissen het op, en den 15den Mei zou men tot de uitwisseling der ratificaties overgaan. Daags te voren zond SERVIEN nog een stuk in, rakende de geschilpunten tusschen *Frankrijk* en *Spanje*. Doch al had dit wat afdoends ingehouden, en dat was het geval niet, het kon de volvoering van de tot in de bijzonderheden toe met de Spaanschen en de stedelijke Magistraat beraamde plechtigheid niet meer keeren. Op den genoemden dag was des morgens vroeg reeds de straat vol volks en met soldaten in de wapenen bezet. Het stadhuis, waar de plechtigheid zou plaats hebben, was groen gemaakt. Op het bepaalde tijdstip ontvingen de burgemeesters de Heeren VAN MEINDERSWIJK en VAN HEEMSTEDE en leidden ze op de groote zaal, om straks daarop gezamenlijk den Heer BRUN te ontvangen. Alsnu werden door deze Heeren in een binnenvertrek de ratificaties gecollationeerd. Daarna kwamen de overige Nederlandsche Heeren met uitzondering van den Heer VAN NEDERHORST, die sedert eenige dagen reeds bedlegerig was [1]. Het laatst kwam de Graaf DE PENARANDA. De uitwisseling en de beëdiging zou plaats hebben in de binnenzaal, wier deuren naar de voorzaal open stonden, tot welke het publiek den toegang had. De Ambassadeurs van den Keizer, van *Venetië* en van *Keulen* zagen toe uit de vensters van een gebouw tegenover het stadhuis. Nadat de Ambassadeurs zich eerst in het binnenvertrek begeven hadden om de stukken te teekenen, traden zij in de binnenzaal.

De ratificaties worden gewisseld.

Hier verklaarde de Heer BRUN in het Latijn, dat de Koning van *Spanje* van het traktaat met vreugde kennis had genomen en het op den behoorlijken tijd geratificeerd had. Deze verklaring deed hij achtervolgen door de vraag, of de Staten nu mede gereed waren om tot de uitwisseling over te gaan. Op het toestemmend antwoord, bij monde van den Heer VAN MEINDERSWIJK gegeven, las de Secretaris der Spaanschen het traktaat en de ratificatie des Konings, de Secretaris der onzen de ratificatie der Staten [2] voor, alles in het Fransch. Nadat de ratificatie van het handelsverdrag door de Staten, en eene acte, waarbij zich de Spaanschen verbonden de ratificatie van dit verdrag binnen

[1] Nadat deze Heer het traktaat geteekend had, is hij, zoodra hij daartoe eenigszins in staat was, naar *Utrecht* vertrokken, en kort na zijne aankomst overleden (AITSEMA, *Verhael enz.* p. 549).

[2] De leeuw in het zegel, dat aan dit stuk gehecht was, voerde *zeventien* pijlen, gelijk te lezen staat in het afschrift van het *Verbael van de Ambass. tot de vredehandeling*, op het Rijksarchief. Dit zouden de Spaanschen kwalijk hebben kunnen nemen, evenzeer als de Staten van *Holland* herstel zochten tegen de aanmatiging van den Koning van *Spanje*, die zich in dezen tijd, in een plakaat aangaande de Landen van *Overmaas*, nog Hertog van *Gelder*, Graaf van *Holland* enz. noemde (*Resol. Holl.* 15 Mei, 1648).

twee maanden te *'s Gravenhage* te leveren, waren gelezen, ging men over tot het zweren van den eed, hetgeen de beide partijen deden elk op de wijze, door haren godsdienst gevorderd. Ten slotte werden verscheiden bijzondere acten uitgewisseld, en de burgemeesters geleidden de Gezanten tot aan hunne koetsen. Eene compagnie burgers en eene compagnie soldaten geleidden de onzen tot hunne woning, terwijl klein geweer en op de wallen geschut gelost werd. 1644—1648.

Op een groot tooneel, voor de poort van het stadhuis opgeslagen en met tapijtwerk bekleed en behangen, had den volgenden dag de openbare afkondiging van den vrede plaats. De straten, die naar de woningen der wederzijdsche Gezanten voerden, waren mede met tapijten bedekt. Langs dezelve werden zij wederom door schutters en soldaten geleid. Na trompetgeschal werd het traktaat in het Nederlandsch en de ratificaties in het Spaansch en in het Nederlandsch gelezen [1].

Denzelfden dag kwamen de Graaf van *Nassau*, Keizersch Gezant, en daarna, met veel vertoon, de Spaansche Ambassadeurs den onzen gelukwenschen. Den volgenden dag werden deze laatsten met al hun gevolg door de Spaanschen ter maaltijd onthaald. Op de plaats voor het huis en op een plein van de straat stonden stukken geschut, die ter eere van het feest gelost werden. — De Heer DE SERVIEN zag dit alles met leede oogen aan. Men zeide, dat hij van de Gezanten der bemiddelende Mogendheden, den Paus en *Venetië*, alsmede, en dat wel met bedreiging, van de Magistraat der stad *Munster* verlangd had, dat zij die vreugdeteekenen zouden beletten, en dat hij zich tot den Venetiaanschen Ambassadeur in dezer voege had uitgelaten, dat nu alle hoop op vrede tusschen de beide Kroonen vervlogen was [2]. — Onthielden zich onze Gevolmachtigden

[1] De oprichting van het tooneel en de versiering der straten werd bekostigd door de Spaanschen, die ook de gemeente op wijn uit open vaten lieten onthalen. — Vier dagen later zeide BRUN, dat de Koning binnen drie weken eenen Ambassadeur naar *den Haag* wilde zenden en dan de vereering onzer Gevolmachtigden met geschenken in aanmerking zou komen. De onzen antwoordden, dat zulks rechtstreeks strijden zou met den hun medegegeven last. Waarop BRUN weder aanmerkte, dat hij hoopte dat de Staten er anders over zouden denken, daar de Koning eene weigering als een blijk van minachting zou moeten opnemen.

[2] Toen een secretaris der onzen den Graaf OXENSTIERNA te *Osnabrück* bericht deed van de ratificatie, wenschte deze den onzen geluk, mits alles geschied was ten genoegen der geallieerden en der Kroon van *Frankrijk*, en het werkelijk strekte tot heil en geluk van onze Landen. Dit herhaalde hij lachend twee of drie malen, eischte wijn, en dronk op de gezondheid van Hun Hoog Mogenden. Daarop vraagde hij wat SERVIEN van dit alles wel dacht. Hij kreeg ten antwoord, dat onze secretaris, hem het bericht brengende, beleefd was bejegend en een kalm antwoord had ontvangen. Te *Osnabrück* vertelden de diplomaten elkander, dat SERVIEN den onzen tot driemalen toe audientie had geweigerd en gezegd had, dat hij ze ons verleenen zou, wanneer *Frankrijk* mede vrede gesloten zou hebben.

1644—1648. alsnog van het aanstellen van eenige feestelijkheid, weldra kregen zij aanschrijving uit *'s Gravenhage*, dat zij op den dag, op welken de openbare afkondiging van den vrede in de Vereenigde Provinciën zou plaats hebben, te *Munster* teekenen van vreugde zouden hebben aan te richten.

Zoodra toch het bericht van voltrekking der ratificatie door Hun Hoog Mogenden ontvangen was, drongen de Heeren van *Holland* er op aan, dat er een besluit genomen zou worden aangaande den voet en de orde der uitvoering van het traktaat. Juist zat wederom *Zeeland* in de Vergadering voor, en DE KNUYT, den presidialen stoel van wege die Provincie bekleedende, maakte zwarigheid dat voorstel in omvraag te brengen. Doch nu verzochten de andere Provinciën de Provincie *Holland*, als laatst gepresideerd hebbende, zulks te doen. Alzoo werd den 19den Mei, onder het voorzitterschap van den Heer VAN WIMMENUM, ter tegenwoordigheid van den Prins van *Oranje* en van den Raad van State, vooreerst, het feit erkend, dat, daar den 15den der maand de ratificaties gewisseld en het traktaat plechtig bezworen was, van dien dag aan alle vijandelijkheden van weerszijde hadden opgehouden [1], en daarna besloten, dat de openbare afkondiging van den vrede binnen deze Landen den 5den Juni zou geschieden; dat bij deze gelegenheid alom teekenen van vreugde zouden worden gegeven, ten welken einde aan de bevelhebbers van 's Lands vloot, van de grensvestingen en andere plaatsen bericht gezonden worden zou, en voorts dat de gebeurtenis kennis zou gegeven worden aan de vertegenwoordigers der Mogendheden in *Den Haag*, en aan de Nederlandsche ministers buitenslands ter mededeeling aan de Hoven of Collegiën, waarbij zij geaccrediteerd waren; alsmede aan de Bewindhebbers in Oost en West, en eindelijk dat den 10den Juni een vasten- en bededag zou gevierd worden, om »God Almachtig vurig en hartgrondig te danken voor de onverdiende genade, die zijne Goddelijke Majesteit aan den Staat dezer Landen had bewezen, en Hem ootmoedig te bidden, dat zijne vaderlijke goedertierenheid den vrede genadig zegenen en ten goede van den Staat der Vereenigde Nederlanden en van Gods Kerk aldaar mocht laten uitvallen, en een algemeene gezegende vrede over geheel het Christenrijk door gelijke genade van den goedertieren en almogendenden God volgen mocht."

De vrede wordt afgekondigd.

Drie dagen later verzocht de Fransche Gezant audientie om zijn afscheid te nemen. Nu de ratificaties waren gewisseld, kon zijne Regeering hem hier niet langer laten. Ook was de toon, dien men in *Holland* tegen de Fransche bewindslieden aansloeg, zoo fel, dat het voor eenen vertegenwoordiger dier Regeering hier niet was uit te houden [2]. Den 23sten Mei derhalve verscheen hij voor de Staten-Generaal, en maakte

De Fransche Gezant neemt zijn afscheid.

---

[1] De heer BRUN klaagde nog den 28sten Mei te *Munster*, dat de garnizoenen van onze grensplaatsen de vijandelijkheden niet staakten. Doch op het oogenblik, waarvan sprake was, kon het bericht der ratificatie aldaar nog niet aangekomen zijn. [2] *Archiv. de la Mais. d'Or.* p. 260, 261.

aldaar bekend, dat zijn Koning hem had teruggeroepen en voortaan zijne bevelen richten zou tot den Resident BRASSET, die hier zou blijven. Dadelijk besloot men voor de kostvrije reize van den Ambassadeur te zorgen, en hem een ketting ter waarde van 6000, zijnen Secretaris eenen van 600 gulden te vereeren. Het uitgeleide met koetsen tot aan de Hoornbrug wees hij beleefdelijk van de hand, daar hij »in stilligheid" verlangde te vertrekken. Nog vóór de openbare afkondiging van den vrede zorgde hij vertrokken te zijn [1]. 1644—1648.

Deze afkondiging had op den bestemden dag plaats. Alleen in de Provincie *Zeeland* en in de stad *Leiden* ging deze plechtigheid niet met openbare feestelijkheden gepaard.

De ijverige pogingen van den Resident en de Gezanten der Hanse om de Steden, tot dat Verbond behoorende, in al wat ten aanzien van den handel door de Vereenigde Provinciën, bij het traktaat, van *Spanje* werd verkregen, te doen deelen en ze in het verdrag te doen begrijpen, werden met den gewenschten uitslag bekroond [2].

Eenige Mogendheden worden van onze zijde in het vredestraktaat begrepen.

In het 72ste artikel van het traktaat leest men het volgende: »In het tegenwoordig traktaat van vrede zullen begrepen worden degenen die vóór de wisseling van de ratificatie of drie maanden daarna zullen worden genoemd van de eene en de andere zijde.... Van wege de Heeren Staten worden genoemd de Prins Landgraaf van *Hessen-Cassel*, mitsgaders zijne Stenden, Steden en Landen; de Graaf van *Oost-Friesland*, de Stad *Embden*, de Graafschap en Landschap van *Oost-Friesland*; de Hansesteden, en in het bijzonder *Lubek*, *Bremen*, *Hamburg*. En behouden de Heeren Staten voor te noemen binnen den voorzegden termijn alzulke anderen, als zij zullen goedvinden."

Aldus waren de Landgraaf van *Hessen* en de Graaf van *Oost-Friesland*, wier belangen nog altijd in botsing waren, beiden in het verdrag begrepen. Hun Hoog Mogenden lieten het niet aan de noodige bemoeiingen ontbreken, dat door het vertrek der Hessische troepen de oorzaak der klachten van de Oostfriezen en hunnen Graaf werd weggenomen [3].

---

1 *Resol. Stat.-Gen.* 22, 23, 29 Mei, 1648. Het geheele traktaat, in 79 artikelen vervat, is te lezen bij AITSEMA, *Verhael enz.* p. 565—596.

2 In de maand December 1646 had de Heer van AITSEMA het verzoek daartoe ingediend (*Resol. Stat.-Gen.* 5 Dec. 1646. 8, 16 Jan. 1647). Reeds in den zomer van 1647 verklaarden de Staten zich gezind dit verzoek toe te staan. Het 16 Artikel van het traktaat verzekert aan de Hansesteden in *Spanje* en de Rijken, van *Spanje* afhankelijk, gelijke handelsrechten als aan de Vereenigde Provinciën verleend werden of zouden worden, en wederkeerig aan de ingezetenen der Vereenigde Provinciën gelijke rechten, met name het recht om Consuls in de havensteden te stellen, als de Hanse vroeger had verkregen of later zou verkrijgen. — Reeds in Mei maakten de Staten van het verkregen recht gebruik en stelden consuls aan in *Spanje* en de van *Spanje* afhankelijke Rijken (*Resol. Stat.-Gen.* 26 Mei, 1648).

3 Eerst in den zomer van 1650, na den dood van den Graaf, hebben de Hessen het Graafschap verlaten. Doch een deel dezer troepen werd door de Gravinne-Weduwe in haren dienst genomen,

1644—1648. Doch tegen dat de Hessen zijn land zouden ruimen, was de Graaf er reeds op uit, dat de Staten hem de middelen zouden laten om zijne onderdanen in bedwang te houden, daar, klaagde hij, zijne Stenden hem alsnog van alle gezag wilden berooven, den gemeenen man tegen hem opzetten, en met het Buitenland in onderhandeling traden, alsof er geen Heer meer in het Land te vinden was. — Tot staving van dit zeggen beriepen zich de ministers van den Graaf op het getuigenis der Gecommitteerden van Hun Hoog Mogenden, die niet in staat geweest waren het door hen beoogde doel te bereiken [1].

Van den verleenden tijd, binnen welken onze Geallieerden door de Staten genoemd moesten worden, ten einde mede in het traktaat te worden begrepen, maakten vier Vorsten gebruik door het verzoek, daartoe strekkende, tot Hun Hoog Mogenden te richten, en wel een van hen te vergeefs. Het waren de Keurvorst van *Brandenburg*, de Graaf van *Bentheim* en zijn broeder, de Prins van *Anhalt-Zerbst*, en de Graaf van *Oldenburg*. Het verzoek van dezen laatsten was het, dat werd afgeslagen op grond dat hij steeds bleef pogen zijn recht om den Wezertol te heffen in het vast te stellen Rijksvredestraktaat uitdrukkelijk erkend te zien. Terwijl hij met beleefde en nederige betuigingen der Staten bescherming zocht, was het in den laatsten tijd bekend geworden, dat hij bij den Keizer op dat recht aanspraak maakte op grond der verdiensten van zijn Huis in de bestrijding der Vereenigde Provinciën en als middel om op den Nederlandschen handel eene belasting te leggen. Dit nu deden hem de Staten bij deze gelegenheid gevoelen; en zij namen zich voor, die heffing feitelijk te beletten [2]. — Vermoedde men in de kringen der onderhandelaren te *Munster*, dat *Zweden* niet vreemd was aan de hoop op den goeden uitslag van zijn pogen, door den Graaf van *Oldenburg* gekoesterd, aldaar verhaalde men elkander in den laatsten tijd veel van nieuwe krijgstoerustingen van *Zweden*, die men op *Denemarken* gemunt achtte [3].

De Staten weigeren den Graaf van *Oldenburg* in het traktaat te begrijpen.

---

daar zij liever van Staatsche bezetting verschoond zou hebben willen blijven (AITSEMA, *Saken v. Staet en oorl.* III. 486).

[1] De Gecommitteerden, uit *Oost-Friesland* teruggekeerd, deden rapport den 27sten Januari, 1648 (*Resol. Stat.-Gen.* ald. *Resol. Holl.* 4 Febr. 1648).

[2] Zie hierboven, bladz. 740; 741. AITSEMA, *Verhael enz.* p. 562—564. *Verbael v. de Ambass. te Munster. Resol. Stat.-Gen.* 20 Aug. 1647.

[3] In Februari, 1647, bracht MATHIJS ROMER de ratificatie van het laatst met *Zweden* gesloten traktaat uit *Stockholm* herwaarts (*Resol. Stat.-Gen.* 16 Febr. 1647). In het najaar van 1647 verlangden onze kooplieden op *Zweden* hunne belangen bij dat Hof vertegenwoordigd te zien door een publiek minister. Zij boden aan, den Heer MATHIJS ROMER op hunne kosten daar heen te zenden en verzochten voor hem den titel van Resident. De Staten verleenden hem, tegen het advies van *Holland*, den titel van Commissaris (*Resol. Stat.-Gen.* 29 Nov. 1647. 1, 2 Mei, 1648. *Resol. Holl.* 12 Dec. 1647). — Wat der Staten betrekking op *Denemarken* aangaat, nog vóór den dood van Koning CHRISTIAAN IV werd de Resident TANCKEN teruggeroepen. Hij was gewikkeld

Het verzoek van den Keurvorst van *Brandenburg* om in het traktaat begrepen te worden, door een opzettelijk Gezantschap aangedrongen, vond natuurlijkerwijze gereedelijk gehoor bij de Staten [1]. De alliantie, door dien Vorst aangeboden, kwam in dezen tijd harer voltooiing een grooten stap nader [2]. Des Keurvorsten wensch evenwel, dat de steden van zijn gebied, in welke Staatsche garnizoenen lagen, door die bezetting zouden worden ontruimd, werd niet vervuld, en daar zijne eigen Kleefsche onderdanen allerminst troepen van hunnen Landheer in hunne vaste plaatsen begeerden toe te laten, en ook de geschillen over de Guliksche nalatenschap bij den Westfaalschen vrede niet stonden uitgemaakt te worden; daar voorts nog vóór dien vrede de tusschenkomst der Staten ten einde Kleefschland voor den overlast van de Keizerschen onder LAMBOY te bevrijden, even noodig als krachtdadig was [3], en die tusschenkomst met het verblijf hunner troepen aldaar in verband stond, zoo kon de Keurvorst zich te eerder getroosten, dat in *Wezel*, *Emmerik*, *Rees*, *Orsoy*, *Gennep* en *Rijnberk* Staatsche soldaten zouden blijven.

1644—1648.

Staatsch garnizoen blijft in enkele steden onder het gebied van den Keurvorst van *Brandenburg*.

---

in een geruchtmakend proces met den Heer JOOST BRASSER. De Staten evenwel verklaarden, dat zij door dit proces zich geenszins gekwetst achtten. Toch kwam er een ander Deensch Resident (*Resol. Stat.-Gen.* 4, 7, 16 Jan.; 19 Febr.; 4, 9, 23 Maart; 20 Mei, 1648. *Resol. Holl.* 25 Mei, 1648). In Oct. 1647 was de ratificatie van het laatst gesloten traktaat uit *Denemarken* ontvangen (*Resol. Stat.-Gen.* 5 Oct. 1647. *Resol. Holl.* 26 Oct. 1647).

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 28 Febr.; 25 April, 1648.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 15 Jan.; 6 Febr.; 27 April; 7, 18, 23 Mei, 1648.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 28, 29 Jan.; 13 Febr.; 4, 6, 16 Maart, 1648. Opdat LAMBOY Kleefschland te eerder zou verschoonen, gelastten de Staten de loslating der door den Prins gevangen gemaakte ruiters (zie hierboven bl. 756) zonder cautie (*Resol. Stat.-Gen.* 30 Jan. 1648).

OVERZICHT DER VADERLANDSCHE LETTERKUNDE

IN DE TWEEDE HELFT DER TACHTIGJARIGE OORLOG.

Hoe beschouwden de letterkundigen in dit tijdvak hunne eigene taak.

Tot eene juiste en billijke beoordeeling der letterkundigen en hunne voortbrengselen in dit tijdvak, moet eerst de vraag beantwoord worden, hoe beschouwden die letterkundigen zelven hunne eigene taak? — Men zou meenen, dat dit geene vraag kon zijn. Immers de dichter, de steller van eenig letterkundig kunstwerk, vraagt niet, wat hij van zijnen arbeid denken moet, noch welke de waarheid en de waarde der dichtkunst en der letterkundige kunstvoortbrenging in het algemeen, mag wezen. Hij volgt de aandrift van zijnen geest: wint hij een dichterlijk gezichtspunt, eene verklarende beschouwing aan de werkelijke wereld af, in haren wijdsten omvang, zoo ver hij ze overzien kan, zoo meent hij eenvoudig naar zijn recht en overeenkomstig zijnen plicht gehandeld te hebben. — In vroeger eeuw echter sprak dit niet zoo zeer van zelf. De middeleeuwen hebben lang nagewerkt.

In de middeleeuwen leed de letterkunde onder de bestaande afscheiding tusschen Standen en bevoegdheden.

In het tijdperk der geschiedenis, hetwelk men met dien naam van middeleeuwen aanduidt, was de maatschappij in Standen verdeeld. De twee hooge Standen, de Adel en de Geestelijkheid, hadden rechten boven den dorper en ontzeiden dezen den toegang tot de hoogste goederen der menschheid, met name tot het heilige in den godsdienst, en tot het schoone in de vormen des gezelligen verkeers. En van die beide Standen was het wederom slechts de ééne, de Geestelijkheid, welke recht had op het heiligdom van den dienst Gods. Zonder geestelijke te zijn, was het niet mogelijk met gezag en zonder blaam het heilige te behandelen, en op zijne beurt vermocht de geestelijke, wilde hij de verdenking ontgaan van het heilige gemeen te maken, de geheimenissen van den godsdienst niet in wereldsche vormen te kleeden.

Vandaar onverbiddelijke scheiding tusschen gewijd en ongewijd, evenzeer als strenge afpaling van hetgeen alleen denzulken voegde, die tot heerschen in den Staat en tot behagen in den gezelligen kring bevoegd waren. — Vandaar tevens een ontzaggelijk groot nadeel voor de letterkunde.

Wat toch was de oorsprong van de schoone kunst geweest? Wat is steeds het geheim harer kracht?

Bij de Grieken bestond die afscheiding niet.

Bij geen van de volken der Oudheid is eene kunst ontstaan, vrij en schoon, behalve ij de Grieken. Slechts bij die oude volken, welke de Grieken van verre of van nabij hebben agevolgd, treft men een zweem aan van hetgeen de Grieken op dit gebied geleverd ebben. Ik bedoel de Hindoes, die onberekenbaar veel aan hunne kennismaking met e Grieken te danken hebben gehad, en voorts de Romeinen. Bij al de overige volken oeken wij te vergeefs, te midden van al de proeven hunner kunstvaardigheid, naar oortbrengselen van waarlijk schoone kunst.

Vanwaar dit feit? Het is daaraan toe te schrijven, dat bij de Grieken de nationale erinneringen en de zinnebeeldige voorstellingen der Godenleer door geenen priestertand in beslag waren genomen; dat althans de vrije burger zich bij dat volk door geen ntmoedigend ontzag teruggehouden gevoelde om de godgeleerde overlevering als een oorwerp van vrijmoedige beschouwing en van vrije behandeling aan te merken. Zoo chtte zich een Homerus bevoegd om de verhalen van den voortijd, met heilige verlichtselen vermengd, tot het onderwerp van vrije zangen te maken: hij eigende zich lie stoffe toe, drukte daarop den stempel van zijnen vrijen geest, en maakte ze tot het lgemeen goed van zijne volksgenooten.

Bij de Grieken is zoo doende de historische overlevering en de mythologie als uit len hemel en uit de binnenvertrekken der tempels op de aarde en onder het volk gebracht. Onder de hand des dichters en des kunstenaars kreeg alles eene natuurlijke en menschelijke gestalte: geen onnatuur, ter wille der wijsgeerige beteekenis verdicht: neen! de dichter versmaadde die beteekenis niet, verre vandaar; doch hij wilde ze door menschelijke en aan de natuur ontleende gestalten aangeduid hebben: Gods schepping, locht hem, was de beste tolk der goddelijke gedachten, die de priesters in tegennatuurlijke vormen hulden. Deze blik nu op de Schepping was een waarborg voor de schoonheid van de scheppingen des kunstenaars in het algemeen en des dichters in het bijzonder. En men meene niet, dat op deze wijze de hoogere wijding der kunst verloren ging. Integendeel, in de kunst had men de volheid van het godsdienstig geloof gelegd: de kunst was de vorm der hoogste waarheden geworden; zij was heilige ernst; zij was alles; zij schonk den Grieken schoone Goden en een nieuwen godsdienst. Te recht toch getuigt Herodotus van Homerus, dat de Hellenen aan hem, nevens Hesiodus, hunne godenleer dank wisten.

Ik noemde alleen Homerus; maar in elke dichtsoort kan men de namen noemen dergenen, die de godsdienstige vertooningen tot een voertuig van eigen gedachten gemaakt hebben, waarvan leven en leer het voorwerp waren. Dus herschiepen Aeschylus en Aristophanes, elk op zijne wijze, de voorstellingen der Bacchusfeesten tot het kunstgenre des drama's; zoo legden een Alcman en Stesichorus den in choren optredenden knapen, voor onverstaanbaar geworden sacramenteele formules, gevoelde liederen in den mond; zoo werd de kunst der Geschiedenis eerst geboren, waar

een vrij burger, ik bedoel Thucydides, de zaak van den Staat *zijne* zaak mocht achten.

Dus ontstond bij de Grieken eene letterkunde, die het hoogste en het heiligste tot haar gebied rekende. De dichter of schrijver liet geen onderwerp aan den priester, geen vraagstuk aan den staatsman over: de letterkunde omvatte godsdienst en staat, en gaf den inhoud der priesterwijsheid en der staatkundige ervaring in nieuwe vormen, om het eigendom te worden van alle vrijgeborenen, gelijk hij, de dichter zelf, dien inhoud zich ten eigendom gemaakt had.

Hoe geheel anders in de middeleeuwen! Voor de menschheid in dit tijdperk waren de voorstellingen aangaande de Godheid en de natuur der dingen niet in rijke en bonte mythen vervat, die tot stof eener dichterlijke vrije behandeling konden dienen. Men bezat den ganschen inhoud der geloofsleer in de heilige geschiedenis van het Volk Israël en van den Zaligmaker. Deze geschiedenis stond, als zoodanig, eenmaal vast; zij was wegens haar onaanrandbaar gezag aan de vrije bewerking eens dichters onttogen, en geen Homerus was er noodig om haar onder het bereik van den eenvoudigste te brengen. Onder het gebied van het Christendom was het werk van den dichter ter gemeenmaking van het goddelijke voor goed gedaan. Eene meer populaire gestalte kon aan de heilsleer, in die feiten vervat, niet bijgezet worden. En zoo zich nevens de heilige geschiedenis eene godgeleerdheid ontwikkelde, deze was uit den aard der zaak te afgetrokken wijsgeerig, dan dat de inhoud van zulk eene theologie ooit de stof van een dichtwerk zou hebben kunnen verstrekken.

Wel waren in de middeleeuwen nog vrij wat overblijfsels van oud-Germaansche godsdienstige voorstellingen en vertooningen aanwezig; maar door den Christelijken godsdienst waren deze tot den rang van Heidensch bijgeloof verwezen, en geen dichter, die zichzelven eerbiedigde, trok zich eene stoffe aan, die tot het peil van een spel voor geringe lieden en kinderen was afgedaald.

Zoo zag de letterkunde den godsdienst buitengesloten, en scheen zij ten eeuwigen dage de wijding en den ernst te zullen missen, welke aan de Grieksche poëzij eigen is, omdat deze van den inhoud van den godsdienst is doortrokken.

Maar ook de hoogere sferen van het maatschappelijk leven en de belangen van vorsten en natiën waren aan den gezichtskring van den letterkundige onttogen. De dienende en arbeidende Stand was niet ingelicht in de bedrijven der bewindhebbers, en wie, daarentegen, ingewijd was in de geheimen der staatkunde, kon de handelingen van de leiders der natiën onmogelijk tot het onderwerp van een gedicht maken: daartoe lag het inwendige der zaken te zeer voor hem bloot. — Werd er hier en daar een opmerkende geest gevonden, in de betrekking van klerk eens vorsten geplaatst, hij beschreef het leven van zijnen Vorst of de geschiedenis van zijnen tijd, maar plaatste zich daarbij niet op dien afstand, op welken men de gebeurtenissen beschouwen moet om in staat

te zijn ze als waarlijk groot te zien: daartoe was zijne stelling niet vrij genoeg. En geschiedde het dat de nood der tijden enkele beschouwende geesten tot een diep gevoeld besef van de behoefte der eeuw, tot een zelfstandig oordeel over den loop der gebeurtenissen leidde, hun ontbrak eene stof, die zij zoo vermochten te kneden, dat zij daarin een beeld van het wezen des tijds zouden hebben kunnen voorstellen. Niets hadden zij dan, eensdeels, de kunstelooze liederen, waarin de heldenfeiten der oude Frankische dynasten bezongen waren geworden, en, andersdeels, zekere Gaelsche verdichtselen. Deze, tot een verhaal verzameld, werden als werkelijke geschiedenis beschouwd, en slechts op al te bescheiden wijze verschool zich eene meer algemeene gedachte over het wezen en de behoeften der maatschappelijke standen in de eene of andere sprook der Oudheid, te midden van het langgerekte verhaal ingevlochten.

Ontbrak aldus denzulken, die anders tot letterkundige voortbrenging geroepen zouden geweest zijn, eene stof van de vereischte verhevenheid, zoo zagen zich de dichtlievende geesten tot lage onderwerpen bepaald: het leven zonder de wijding van den godsdienst, en beneden de sfeer der groote staatsbelangen werd in losse vertelsels het voorwerp der dichtluim. Te vaak was het kluchtige en koddige, in één woord, het leelijke veeleer dan het schoone, het oogmerk van den vervaardiger, en zijn voortbrengsel strekte meer om den mensch als een voorwerp van spot te leeren verachten, dan om zijn handelen en lijden in een verheerlijkend of vertroostend licht te plaatsen.

Slechts op tweeërlei wijze ontkwam de mensch in de middeleeuwen aan de beperktheid, waartoe de maatschappelijke orde hem veroordeelde. Vooreerst maakte de enkele mensch zich vrij, waar hij zich in de kracht zijner overtuiging met het voorwerp van zijn godsdienstig geloof in geestelijke gemeenschap stelde. Hier welde de bron eener mystieke geestelijke poëzij. — Ook de verontwaardiging van zijn beleedigd rechtsgevoel kon den individu een ernstig woord tot tuchtiging der maatschappelijke zonden ingeven: gebruikte hij dan poëtische vormen, zoo hield hij als het ware eene leekenpredikatie op rijm. Van dezen aard zijn de *Sirventes* der troubadours, en menig gedicht, als onzen Maerlant in zijne *der Kerken Claghe* tot voorbeeld strekte, alsmede die voortbrengselen der Rederijkers, waar dezen zich vrij ernstig met maatschappelijke vraagstukken bezighouden. — Al wie dus uit bijzondere inwendige roeping waagde te dichten of te spreken, viel al licht in de verdenking van ketterij. Mystieke poëzij.

Maar de andere kracht, waardoor ditmaal niet de mensch, maar de man van adel of van den bevoorrechten stand zich boven het alledaagsche en het gemeene verhief, het was de minne. — Was de genade Gods door Kerk en priester in pacht genomen; was aan het staats- en krijgsleven geene ideale zijde af te winnen, de schoonheid en bevalligheid der vrouw miste hare werking niet om den voor liefde vatbaren hoofschen man in aanbidding als voor iets goddelijks op te voeren. Zoo was er als het ware een nieuwe eerdienst, zoo was er eene verheerlijking van het gezellige leven, waarin de vrouw Minnepoëzij.

eene hoofdrol speelt, gevonden: de voorwaarde was aanwezig èener echte poëzij, die zich niet alleen in een eigenaardigen vorm van lied uitte, maar ook geur en kleur bijzette aan menig tafereel van Ridderromans en Sproken.

En niet slechts de poëzij won bij de heerschappij der minne over de harten, eene gansche wetenschap van gezellige zeden werd door dienzelfden hartstocht ingegeven. Voor de aangebedene schoone voegde zich de ridder naar eerbiedige vormen, en vooral zijne taal moest getuigen van ontzag: alle grofheid moest verbannen blijven, de hardheid der alledaagsche en eigenlijke uitdrukkingen vermeden.

De bemoeiing met de zaken van het werkelijke leven scheen noodwendiglijk hardheid ën ruwheid mede te brengen: immers moest de onderdaan met strengheid ondergehouden, de mededinger op elk gebied met kracht en list afgeweerd worden. Maar steeds vindt de mensch in zich de roeping en het vermogen om zijne heftige natuur te overwinnen en zich door fijne manieren te onderscheiden. Daartoe nu vond de edelman, zoodra de liefde zich bij hem gelden deed, in zijn verkeer met de vrouw eene gereede aanleiding. Eenmaal den smaak van een beteren en waarlijk menschelijken toon genoten hebbende, voldeed hij daarin zichzelven, en van nu aan kwam hem alles wat hem door de minne werd ingegeven, als het toppunt der levenskunst voor. De wereld, waar diergelijke schoone vormen niet te pas kwamen, werd door hem als aan de gemeenheid prijs gegeven geminacht en als een tooneel van onherstelbare verwarring aangemerkt, waar men slechts door gewapend geweld eenige orde kon houden. Zoo jammerlijk als de wereld was, nam de Kerk de taak om haar te verzoenen op zich, en de hoofsche ridder trok zich die zaak verder niet aan. Doch intusschen schiep hij zich eene eigen wereld, praktisch en theoretisch. Ook theoretisch. — Hoedanig moest die theorie uitvallen?

Slechts waar de mensch een oog heeft voor de ruime schepping en juist voor die werkelijke wereld, aan welke de hoofsche ridder den rug toe keerde, slechts daar openbaart zich zijnen geest het ware groote en schoone; slechts daar is hij in staat om in concrete gestalten de groote gedachten terug te geven, die de mensch en de natuur, met den blik der liefde beschouwd, hem ingeven. Maar waar hij het toppunt van schoonheid en adel slechts in het verkeer met een eigen uitgezochten kring meent te vinden, daar ontbreken hem de groote beelden, waarmede de Schepper zelf zijne gedachten in natuur en menschenwereld uitspreekt, en niets hebbende dan zijne eigene denkwereld, maakt hij abstracties tot personen en gebruikt hij de werkelijke geschapen wereld slechts als schaal om de kern van zijne denkbeelden te omhullen. Vandaar de heerschappij der *allegorie* in de letterkunde, der allegorie, in Griekenland in zwang gebracht door de Sophisten, die, niet beseffende dat de mensch slechts volgzaam met de werkelijke wereld rekening te houden heeft, de willekeur hunner dialektiek als eene macht in het leven invoerden.

Allegorische poëzij.

In de latere middeleeuwen werd de allegorie een heerschende vorm van letterkunde, en dien vorm hield men nu eigenlijk voor het toppunt der poëzij. Kwam, meende men, der poëzij eene eigene taal toe en een hooger sfeer, uit welke zij, trots de Godgeleerdheid, lessen der wijsheid en voorschriften der schoone zeden afleidde, — de allegorie was het, die haar dat karakter leende. Zoo kunnen wij ons den verbazenden opgang begrijpen, die het bij uitstek allegorisch gedicht der middeleeuwen, de Roman van de Roos, gemaakt heeft. Dit gedicht is een leekenbijbel, een wereldsch evangelie voor de ingewijden, eene fijnere wijsheid bevattende, dan die de dienaren der Kerk en de Overheden in den Staat mede te deelen of in te scherpen hadden. Het bekwam eene menigte uitleggers, en daar het niet alleen den heerschers der eeuw, maar ook der Kerk ontzag inboezemde, zoo diende dit geschrift als een textenboek, waarover tot op den kansel gepredikt werd.

Met zulk eene allegorische poëzij was de bron der ware poëzij gestopt. Slechts waar echte sympathie bestaat voor den mensch, en niet bloot voor den edelman, voor de vrouw, en niet bloot voor de hoofsche dame; slechts waar men de natuur erkent als de openbaring van een goddelijk wezen en ze niet bloot misbruikt als eene gallerij van beelden van zinne, dat is, van het verstand eens menschen, — slechts daar is waarachtige poëzij mogelijk.

Intusschen in het land, hetwelk in het tijdvak van den overgang der middeleeuwen tot den nieuweren tijd den toon in de letterkunde gaf, was de toestand zoodanig, dat daar nauwelijks eene andere, dan eene gekunstelde onware poëzij, die in allegorie eene aanbeveling zocht, den schepter kon voeren. Bood Italië in dat tijdvak eenen bodem aan, waarop de waarachtige poëzij kans had te tieren: met andere woorden, was de mensch er vrij of ten minste der vrijheid waardig? Zóó weinig was zulks het geval, dat een Guicciardini en een Macchiavelli voor hunne medeburgers geen heil zagen dan in de vestiging van een volstrekt monarchaal bewind. Onder de vele Vorstelijke hoven onderscheidden zich die, waar de kunsten werden aangekweekt, voor al dat van Ferrara, welks Vorst dichters tot zich trok. Doch was deze hoflucht niet veeleer ongunstig voor de poëzij? Kon zij daar een ernstig werk leveren? Zoo veel is zeker, dat Ariosto's lichtvaardige kunst op verlustiging was berekend, en dat deze goedgeluimde poeet in zijne werken den hovelingen een gerecht wist voor te zetten, hetwelk hunnen verwenden smaak wist te prikkelen. — En Tasso? Was het een gunstig teeken, dat hij reeds op zijn achttiende jaar een heldendicht schreef? Doch ik geef toe, dat dit niet uitsloot, dat hem later, toen hij het leven had kunnen leeren kennen, de poëzij ten volle ernst werd. Maar hoe legde hij het aan, om, zooals zijne eerzucht hem voorspiegelde, Homerus en Virgilius te evenaren? Hij bestudeerde het vak, las Aristoteles en de gedichten zijner voorgangers, schreef drie geleerde verhandelingen over de dichtkunst en over het heldendicht in het bijzonder. Waarlijk, zoo iets, bewijst dit, dat hij de poëzij als eene studie, als eene letteroefening

De poëzij in Italië in de 15de en 16de eeuw.

TASSO.

beschouwde. Mogen wij hier vermoeden, dat eene werkelijk aangrijpende beschouwing van wereld en geschiedenis zich van den dichter heeft meester gemaakt, eene beschouwing, welke dengenen wien zij eigen is, opheft en bezielt en, zoo hij dichter is, hem geen rust laat, voordat hij, spelend en zelf nauwelijks wetend hoe onderricht van het werktuigelijke zijner kunst, zijn werk op het touw gezet en voltooid heeft? In plaats daarvan zien wij Tasso zich ten taak stellen een heldendicht te vervaardigen en een onderwerp zoeken en kiezen. Zijne keuze was niet ongelukkig. Immers bepaalde hij zich bij de geschiedenis van eenen strijd tusschen de volken van het Oosten en die van het Westen, bestemd om de eeuwen tot hare voleindiging te doen komen en boven het graf van den Verlosser beider verzoening aan te brengen. Jammer maar, dat de uitkomst der kruistochten zoodanig was, dat de breuke tusschen den Islam en het Christendom en het gevaar, hetwelk het Westen dreigde, slechts te grooter was geworden. De taak van Godfried van Bouillon bleef nog altijd te volvoeren, en aan deze omstandigheid ontleende Tasso de gelegenheid om in den aanhef van zijn gedicht den Vorst van Ferrara eene buitensporige plichtpleging te maken. Ook dacht de dichter er niet aan, de verzoening der beide Godsdiensten en hunner belijders door zijne poëzij te voltrekken en eenen vrede te verkondigen, waarbij de overwonnene den triomf der schoonste gevoelens viert. Aan den kant der Saracenen strijden hel en tooverkracht. Slechts zinnelijke liefde voor den Christenheld Tancredo voert de heldinnen van de andere zijde in het kamp der vijanden, en de doop, haar in het laatste oogenblik vóór het sterven toegediend, is de eenige oplossing, die de auteur weet aan te brengen. Wat het gedicht aan epischen toon en strekking ontbreekt, verraadt zich in den dichtvorm: het bestaat uit stanza's, die nu eens het karakter van keurig uitgewerkte sonnetten, dan weder den trant van tedere elegiën vertoonen.

Van eenen dichttrant als welken wij, min of meer te onpas aangewend, in Tasso's heldendicht aantreffen, had Petrarca het voorbeeld gegeven. Maar was dat voorbeeld zoo navolgenswaardig, dat het tot op den vorm van een gedicht, hetwelk een epos zijn wilde, invloed moest uitoefenen? Dat de dichtvorm en in het algemeen de stijl van Petrarca bewondering gewekt en groot gezag verworven had, is zeker; maar dat zulks het geval is geweest, is wel een bewijs, welk een valsch oog men op de poëzij en de letterkunde had. In den ongelukkigen tijd, waarin Petrarca te Avignon leefde, ontbrak het hem aan die kracht der liefde, bij welke voor den geloovigen beschouwer het licht uit de duisternis verrijst. Wie met die kracht is toegerust, vermag tot zijnen tijd troostende woorden van echt menschelijke poëzij te spreken. Maar Petrarca had voor het Pauselijk Hof, ten minste in zijn hart, niets dan verontwaardiging over, en terwijl hij zelf in deze wereld, tot verwarring gedoemd, en te midden der menschen, tot bezwijken voor de aanlokselen der zinnelijkheid veroordeeld, zijn pad niet recht noch zijn wandel zuiver had kunnen houden, zocht hij zijnen troost in letterkundige oefeningen,

PETRARCA.

n het verkeer met de leden eener republiek van geletterden, door middel eener briefvisseling, vol gemaaktheid, en in eene ideale liefde, die hij in verzen verheerijkte, zoo gekunsteld, dat men vaak recht heeft te vragen, of het den dichter ernst s, al of niet.

Tasso was de man niet om zich aan den invloed van zulk een voorbeeld te onttrekken, en dat hij daarbij in het epos niet slaagde, hetwelk aarde en hemel in onbelemnerd verkeer, Goden en menschen zich op éénen bodem bewegend voorstelt, het laat zich gemakkelijk begrijpen. Beter beantwoordde hij aan den eisch van eene soort van poëzij, die geheel in overeenstemming was met het denkbeeld, dat men zich in dien tijd van de dichtkunst maakte.

Boccaccio, de geleerde, had zich eenmaal verstout, om, zonder naar overgeleverde letterkundige vormen te vragen, met geen ander model dan het leven en eigen ervaring, naar den lust van zijn hart in de landtaal te vertellen, en de vrucht was een algemeen met genot ontvangen, in tallooze uitgaven verbreide, in verscheiden talen overgezette bundel verhalen geweest. Doch in plaats van te erkennen, dat de dus gevonden ader voor veredeling vatbaar was en dat deze vrije manier dienstbaar kon gemaakt worden aan eenig door hooger beginsel, dan door blooten lust en luim bezield letterkundig werk, meende men over het algemeen steeds, dat de poëzij en de hoogere denkbeelden, die tot haar gebied behoorden, zich een eigen wereld te scheppen hadden. — Ook Boccaccio had verzen gemaakt naar den eisch der kunst: in deze nu zochten de dichtoefenende vernuften hun model veeleer dan in de dwanglooze vertelsels van den Decamerone. BOCCACCIO.

Maar vooral waren het de jeugdige proeven van eenen dichter, op verder gevorderden leeftijd als Latijnsch kunstpoeet geijkt, die een voorbeeld geworden zijn van algemeene navolging. — Ik bedoel de Arcadia van Sanazarro. In dit dichtwerk hebben wij den arbeid van eenen jongen mensch, die, daar hij het geluk der liefde in de werkelijkheid niet vond, zich deze voldoening in het land der verbeelding, aan hetwelk hij den naam van het oude Arcadië gaf, verschafte. De stijl draagt in zijne sierlijkheid het blijk, dat de auteur tegenover de voorwerpen zijner willekeurige vinding staat, en niet tegenover de werkelijkheid, die den enkelen mensch hare overmacht steeds weet te doen erkennen. Des dichters eerste opleiding aan eene Akademie, zooals de ingenomenheid met de klassieke vormen en denkbeelden en met de weinig begrepen Platonische philosophie ze in dien tijd in Italië in het leven had geroepen, was wel geschikt om hem in den waan te brengen, dat zulk eene denkbeeldige wereld recht had om zich tegenover het werkelijke leven te doen gelden. — Hoe gekunstelder nu, des te meer kans had de dichterlijke arbeid zijner jeugd om navolging te vinden bij een geslacht, dat de wezenlijke wereld als onpoëtisch en niet beantwoordend aan het beeld van schoonheid en adel, hetwelk men zich gevormd had, uit de hoogte beschouwde. SANAZARRO.

Het leven aan de Hoven der Italiaansche Vorsten eischte feesten, en de letterkundigen,

aan die Hoven opgenomen, leenden er zich toe om hunne gevierde kunst aan die feesten dienstbaar te maken. Zoo werd eene episode uit de bedrijven der Arcadische wereld door Agostino Beccari in dramatischen vorm gegoten om te Ferrara vertoond te worden. Het verhaal, reeds bij Pausanias aangetroffen, van eenen priester van Diana, die genoodzaakt is zijne beminde aan de Goden te offeren, doch liever aan zich zelven de handen slaat, en door zijne geliefde in den dood gevolgd wordt, was het onderwerp, en dit voorbeeld eener liefde, in het leven bestreden, maar in den dood uitkomend en uitblinkend, geheel overeenstemmend met de preutschheid van de minnaars dier dagen, welke zich door een alledaagsche trouw verlaagd zouden gerekend hebben, het werd een soort van dogma of mythus van den tijd, door menig dichter, niet alleen in Italië, maar ook in Frankrijk, Spanje en Engeland, in verschillenden vorm en verband behandeld.

Ziedaar wat het verloop der tijden tegen het eind der middeleeuwen van de poëzij gemaakt had: zulk eene kunst in eèn zich van het leven afsluitenden kring hield men voor poëzij. Anders beschouwde het gros haar nóch in Italië, nóch ergens waar men op de hoogte van den smaak des tijds wilde zijn. En zoo hebben wij het antwoord op de vraag: hoe beschouwden de letterkundigen in het tijdvak, waarover wij onzen blik zouden laten gaan, in ons vaderland hunne eigene taak?

Doch zijn gewone vernuften aan de mode van den tijd gebonden, het genie treft de waarheid, en deze brengt mede, dat de geest des menschen het groote, schoone en goddelijke erkent in de werkelijke wereld, in het kleine en in het groote: door geen kerkelijk gezag laat de man van genie den inhoud van den godsdienst buiten zijn bereik houden: integendeel, van de stellingen der godsdienstleer vindt hij de toepassing in de wereld; zoo beschouwt hij haar met een oog van sympathie: voor hem is zij van den ban, alsof zij met het onuitdelgbaar karakter van »ongewijd" gestempeld ware, ontheven, en ook de staatkunde is voor hem het tooneel van menschelijk streven en van dezelfde hartstochten, die een ieder in eigen boezem kan leeren kennen.

SHAKESPERE. Zulk een genie leverde het naburige Engeland in Shakespere op. Ontbrak het ons vaderland aan zulke geesten? Waarlijk, de mensch was hier vrij geworden, vrij tegenover den Godsdienst, vrij tegenover den Staat, en groot genoeg voorzeker waren de uitkomsten van den tijd! Slechts was er om dat groote te zien en het tot zijn recht te brengen een stil bewogen gemoed noodig, en voorts het talent van een letterkundige in eenen staatsman, of de geest van een staatsman in een letterkundige. Het een nu zoowel als het ander heeft zich in de eerste helft der zeventiende eeuw op ons gebied vertoond, en wel met name, in de eerste plaats, in HUGO DE GROOT en in VONDEL. Doch beiden hebben hunne baan niet onbelemmerd of ten einde toe kunnen loopen.

Maar wij willen, na deze inleiding, de voornaamste beoefenaars van elk vak van letterkunde, in het tijdperk dat ons bezig houdt, van naderbij beschouwen.

Wanneer wij in de eerste plaats het vak der historiographie in het oog vatten, om de vraag te beantwoorden, wat daarin in de eerste helft der zeventiende eeuw ten onzent is geleverd, treft het ons, dat voorzeker niet het minst degelijke werk van deze soort in het Latijn is geschreven. Ik bedoel de *Annales* en *Historiae* van HUGO DE GROOT. Dit verschijnsel laat zich in geenen deele uit dezelfde oorzaak verklaren, die teweeg gebracht heeft, dat omstreeks denzelfden tijd menig vernuft in het Latijn gedichten schreef.

HUGO DE GROOTS *Annales* en *Historiae*.

HUGO DE GROOT was het er niet bloot om te doen, als een VAN METEREN, REID, BOR of BAUDAERT, aan de gemeente de ware toedracht en de acten van de zoo belangrijke gebeurtenissen van den tijd onder de oogen te brengen. Hij had een hooger doel en stelde zich een grooter gehoor voor oogen. Het was op last der Staten van Holland, dat hij de taak op zich nam om de geschiedenis van de laatste jaren der zestiende en van de eerste jaren der zeventiende eeuw te beschrijven, opdat er ten gebruike der geheele wereld een gedenkboek zou bestaan van hetgeen er hier verricht was en tot stand was gekomen. Zoo kon het de vraag niet zijn, of de auteur eene andere taal zou bezigen dan het Latijn. Nog altijd toch was het Latijn tot in *Frankrijk* toe de erkende taal van den Staat der Christenheid. Zoo schreef dan DE GROOT die geschiedenis, even als de president van het Parlement van Parijs, de Thou, de geschiedenis van zijnen tijd, en ten onzent PONTANUS, de geschiedschrijver der Staten van Gelderland, de geschiedenis van dit Gewest, en MATTHEUS VOSSIUS, de geschiedschrijver der Staten van Holland, zijne jaarboeken van Holland en Zeeland, in het Latijn.

Had DE GROOT een volkomen voldoenden grond om zijn historisch werk in die taal te vervatten, wij mogen vragen, of men hetzelfde zeggen kan van zoo veel Nederlanders, die ook waar zij nóch tot de geheele Christenheid het woord richtten, nóch voor de republiek der geleerden arbeidden, in het Latijn schreven, inzonderheid van hen, die Latijnsche verzen maakten. Zij versmaadden het, dit is zeker, voor het Nederlandsche volk te schrijven: — was het hun dan met hunne poëzij zoo weinig ernst? — Immers, waar het den mensch waarlijk ernst is, en hem tegelijk de ware liefde bezielt, gevoelt hij zich gedrongen om in zijne eigen taal te spreken. — Op dezen grond vrees ik inderdaad op de vraag, of het hun met hunne poëzij volkomen ernst was, een ontkennend antwoord te moeten geven.

De oorzaak van het verschijnsel, dat de dichtkunst in deze dagen door menigeen ten onzent in het Latijn werd beoefend, is in het toen heerschend gevoelen te zoeken, dat de poëzij eene kunst is om iets op eene schoone wijze te zeggen en eene geestrijke uitdrukking te geven aan het alledaagsche. Kwam het hierop aan, en was de poëzij niets meer; was zij niet noodwendig uitstorting van het diepste des harten, openbaring van den geheimen zin der dingen, en rechtvaardiging van de verborgen wegen Gods

In het Latijn schrijvende dichters.

in de wereld, dan had natuurlijk de Latijnsche taal boven onze moedertaal oneindig veel vooruit. Nog altijd moest den kenner der Latijnsche poëzij treffen, wat in de negende eeuw Otfried getroffen had, wanneer hij zijne Duitsche taal en hare mogelijke dichtvormen met de Latijnsche taal en metriek vergeleek. Aan de eene zijde klanken, die men, zoo scheen het, moest wanhopen ooit aan toonval en melodie te kunnen onderwerpen; aan de andere, woorden, die zich als van zelf voegden naar eene schoone maat; aan de eene zijde zegswijzen en uitdrukkingen voor de behoefte van het dagelijksch bestaan, deels voor den drukkenden ernst van het staatkundige en maatschappelijke, deels voor den gemeenzamen toon van het huiselijke leven berekend; aan de andere, een gansche schat van wendingen en beelden, voor het doel eener sierlijke uitdrukking volmaakt geschikt, en eene wereldbeschouwing, die een bont leven leende aan alle dingen in hemel en op aarde.

Barlaeus heeft enkele van de *Trouwgevallen* van cats in Latijnsche verzen behandeld. Wel nu, leg zijn Latijn nevens het Hollandsch, en gij ziet u bij Barlaeus in eene gansch andere wereld verplaatst: bij hem niets boersch, alles keurig; niets slepends of eentonigs, alles rijk aan afwisseling bij eenheid van grondvorm; niets verouderds, alles prijkend in de eeuwige jeugd der klassieke taal.

Maar hoe schoon en bevallig die vorm ook zij, als het er om te doen is, om wat op het hart ligt, te uiten, en het eigen bloed mede te sleepen tot de erkentenis der waarheid, dan versmaadt de dichter de vreemde schoonheid; hij bezigt zijne eigene min schoone en schijnbaar weerbarstige taal, en het wonder doet zich voor, dat deze taal zich vloeiend laat gebruiken, en een eigen welluidendheid openbaart, en mede iets nieuws, dat nimmer zal verouden, ten toon spreidt: in de aanraking met den geest der waarheid dankt de taal aan die waarheid den stempel van het eeuwige schoon.

Zulk een dichter was Vondel; zóó toonde zich de Nederlandsche taal onder zijne hand. Aan zijn streven nu was dat onzer Latijnsche-verzen-makende dichters niet gelijk. Wel beproefde een Barlaeus van tijd tot tijd een Hollandsch rijmpje; wel heeft een Daniel Heinsius ook voortreffelijke Nederlandsche verzen, vol van vaderlandlievende bezieling, vervaardigd; maar zijn gansche hart, een geheel leven heeft zelfs een Heinsius niet aan de gevallen van zijn volk gewijd. Die Latijnsche dichters bleven geleerden, en de poëzij bleef hun een vertoon van bedrevenheid in de kunst van zich in de volmaakte vormen der taal van het oude Latium te kunnen bewegen; niets hoogers beoogden zij, dan hunne kunst ter opluistering der feesten of triomfen van de bevoorrechten dezer wereld aan te wenden.

Hoe algemeen de waan was, dat de dichtkunst niets anders is dan een spel en eene taak, een middel om huiselijke en andere feesten op te luisteren of aan huiselijke rampen den tol van eenen treurzang te betalen, het blijkt uit de klachten, die Daniel Heinsius slaakt, over de aanzoeken, die hem gewerden om bij allerlei gelegenheden

edichten te leveren. Doch hoe scherp en puntig die klachten ook zijn, hij leende ich en zijn talent tot de eischen, die hij zelf als ongerijmd en onlijdelijk wraakt: zijne oëmata leveren er het bewijs van. En Barlaeus? Hij bezong in Latijnsche gedichten e roemrijke daden van zijn volk. Maar wat getuigt hij zelf van dien arbeid? Het olgende: »de door ons land behaalde voordeelen en de gelukkige uitkomsten van den oor ons gevoerden oorlog hebben mij *praatziek* gemaakt." Dit zou eene bescheiden itdrukking kunnen zijn; maar hij voegt er bij: »de taak des dichters is nabootsen, n de dichtkunst is niets anders dan eene vernuftige nabootsing van allerlei voorwerpen.)erhalve daar wij, Bataven, vechten, steden verwoesten, zeeën bestoken, vloten plunleren, en ons overal geducht maken, zoo ben ik ijverig bij de hand geweest om dat illes na te zeggen, en ik heb wat er in hemel en op aarde, in het verst afgelegen Oosten en Westen, is voorgevallen, in dichtmaat vervat." En zonder veel onderscheiding ging hij hierbij te werk. Prins Maurits, Karel I van Groot-Britannie, en Richelieu waren beurtelings het voorwerp van zijnen lof, zonder dat de dichter zich rekenschap gaf, in hoeverre de staatkunde dier grooten in overeenstemming was met den geest der partij, waartoe hij toch zelf door richting en belang behoorde. Al die mythologische, historische, geographische phraseologie ter eer van vorsten en ministers was dan ook, naar 's dichters oordeel zelve, van geene al te ernstige beteekenis. De waarheid verdrinkt in dien vloed van woorden. Soms zijn het prachtige fiksche verzen; maar steeds verraadt de inhoud, dat de auteur het fijne der zaken niet kent of zich daarom niet bekreunt. Zeer juist en fijn is de brief van den Kardinaal de Richelieu in antwoord op Barlaeus' dichterlijke lofrede: »gij hebt wonderlijk genoeg, schrijft hem de Kardinaal, niet mij alleen, maar ook u zelven een eerzuil opgericht: immers is uw gedicht tevens een vertooning van uw vernuft en geleerdheid. Dus moet gij u zelven voor uwe moeite dank weten: toch zal ik die moeite, beide voor u en voor mij zelven, betalen, daar uwe beleefdheid mij noopt meer voor u te doen, dan voor mij zelven." — Richelieu betaalde dan ook: dáárom was het Barlaeus, hij erkent het zelf, te doen, en hiermede meende hij zich niet te vernederen. Was hij, blijkens zijne hem zelven verbazende en verlustigende vaardigheid, een kunstenaar, dan was het niet meer dan billijk, dat men hem voor het schouwspel, hetwelk hij vertoonde, zijn loon niet onthield, en zoo er sprake was van kunst, van de uitbundige getuigenissen der Ouden kon men vernemen, hoe hoog onder de kunsten de dichtkunst aangeschreven verdiende te staan.

BARLAEUS.

Gingen de Nederlanders, die Latijnsche verzen maakten, met de ware Ouden te rade om de waarde der poëzij te leeren kennen? — Men mag twijfelen, of hen de ontzaggelijke ernst der Grieksche dichters immer getroffen heeft; maar niet twijfelachtig is het, dat hen bij voorkeur de Latijnsche poëten en dat wel de zulken, die na Lucretius, Virgilius en Horatius geschreven hebben, bekoord en tot navolging verlokt hebben.

Verbazend is de invloed, die Josephus Justus Scaliger te Leiden heeft uitgeoefend.

JOSEPHUS JUSTUS SCALIGER.

Van hem meende men te moeten vernemen, wat in de letterkunde het hoogste was.

DANIEL HEINSIUS.

DANIEL HEINSIUS noemt Scaliger's hemelschen geest zijnen eenigen voorganger en zijnen leidsman tot de poëzij, met de oefening der wijsheid verbonden. Elders gewaagt hij van het goddelijk vernuft van Caesar Scaliger, den vader van den Leidschen hoogleeraar, en met zijn voorbeeld verontschuldigt hij de poëzij van den hartstocht als eene stijloefening, waarbij ook de ernstiger letterkunde haar voordeel doen kon. Hoe hoog nu de jongere Scaliger den Latijnschen dichter Seneca geschat heeft, blijkt uit zijne verklaring van dezen schrijver, en de vader had, in zijne verhandeling over de Dichtkunst, Seneca als een groot oorspronkelijk dichter geroemd, die voor geenen der Grieken in majesteit behoefde onder te doen en Euripides zelven in keurige schoonheid overtrof. — Geen wonder derhalve, dat de geletterden van die dagen, met name Constantijn Huygens, zulk eene gemeenzaamheid met Seneca aan den dag leggen. De reden was, dat de invloed der Scaligers den smaak voor Seneca der Nederlandsche jongelingschap had ingegeven. Hugo de Groot, Scaligers lieveling, Heinsius zelf, maakten in hunne jeugdige jaren Latijnsche treurspelen, eene oefening, waarop zij, zonder het voorbeeld van Seneca, wel niet zouden gekomen zijn.

Maar aldus leerden onze letterkundigen de ware Oudheid niet kennen. Wel waren de Grieksche dichters hun voorzeker niet onbekend; doch dezen bleven hun bovenal voorwerpen en middelen van geleerdheid. Seneca behaagde hun, en slechts wat ons behaagt, nemen wij als deel van ons leven en als macht tot eigen kunstscheppingen in ons op.

P. C. HOOFT, als geschiedschrijver.

Evenals men in de poëzij eenen Seneca bewonderde, wendde de letterkundige, die voor zijnen prozastijl een voorbeeld koos, zich niet tot de Grieken, maar wederom tot de Romeinen. Dit was het geval met PIETER CORNELISZOON HOOFT. Deze zocht het voorbeeld van zijn historisch werk niet in Thucydides, maar onder de Latijnsche schrijvers, en dan nog wel niet in Livius, maar in Tacitus. Dat hij zich een model zocht, is reeds eene zaak, die onze aandacht verdient. Wel was Hooft getroffen door de grootheid van den tijd, waarin hij leefde, door het bewonderenswaardige der daden en lotgevallen van het nog niet uitgestorven geslacht, door het verbazende der uitkomsten, waartoe de Vereenigde Nederlanden gekomen waren; maar toch nam het tafereel, dat zich voor zijne zinnen ontwikkelde, hem niet in die mate in, dat hij zich aan het werk zette met geene andere zucht dan den feiten recht te doen weêrvaren en ze op het eenvoudigst terug te geven, zonder naar een model van stijl te vragen. Ware dit het geval geweest, hij zou zelf in zijne eenvoudigheid verdiend hebben een voorbeeld tot navolging te worden, maar onnavolgbaar geweest zijn in dien zin, dat men hem geene manier had kunnen afzien.

Het doel, waarmede Hooft het *Leven van* HENDRIK IV scheef, ja, de dagteekening van den brief, waarin hij aan Hugo de Groot mededeelde, dat hij dit werk begonnen

ıs, lokt bedenking uit. Zijn doel was oefening in den historischen stijl. Dit verraadt, t hij een werk naar vooraf ontworpen regelen der kunst wilde leveren; dat derhalve, lijk de poëzij voor het gros der dichters van dien tijd, alzoo voor hem de geschiedenis de voornaamste plaats zich als eene letterkundige stof voordeed. Verre van het gevoel, ›twelk den toekomstigen auteur zich in zijn voorwerp doet verliezen, om zich, als n zelf, toegerust met een vorm van stijl, aan dat voorwerp geëvenredigd, terug te nden, was Hooft er op bedacht, de stof der geschiedenis in zekeren vorm te kneden. een oogenblik zou hij bij het bewerken zijner stof zich zelven vergeten: want steeds u hij zich zijner taak als schrijver bewust zijn. En opdat niet iemand meene, dat wij, o wij een eenvoudigen stijl en eene echt Hollandsche taal bij eenen schrijver van die dagen rlangen, iets vorderen dat buiten de voorstelling der letterkundigen van die dagen elegen was en door den aard der toenmalige taal werd verboden, zoo hebben wij slechts : wijzen op de redenaars en dichters van denzelfden tijd, in wier mond en pen de lederlandsche volkstaal, zonder iets van haren aard te verloochenen, zich als edel en relluidend erkennen deed. Dat dan ook dat streven van Hooft om zijne taal op de eest van het Latijn te schoeien door verstandigen niet gebillijkt werd, blijkt rechtstreeks iit de aanmerking van Vondel, die waar hij onzen schrijvers inscherpen wil te orgen, dat de taal bij hunne manier van schrijven »hare eigenschap niet verlieze," epaaldelijk aanraadt »niet al te Latijnachtig" te schrijven. En waar de Fransche Re-nonstrantsche predikant Niellius een door hem, die gewoon was Fransch te schrijven, n het Nederlandsch gesteld stuk aan Uytenbogaart, die onze taal meer machtig was, er verbetering aanbeveelt, schrijft hij: »gij zult er, behalve onjuiste woorden, uitdrukkin-gen in vinden, ten onpas aan het Latijn ontleend." — Maar ook het tijdstip (zeide ik), waarin Hooft een historischen arbeid begon, om zich tot het beschrijven der geschiedenis an zijn Vaderland voor te bereiden, beloofde niet veel goeds. Geen twee maanden ater was Hugo de Groot, aan wien hij schreef, met Oldenbarnevelt en Hogerbeets, de gevangene van de partij, tegen welke deze groote staatslieden toen nog worstelden, en egevierde de richting, welke Hooft door zijnen vader met de krachtigste overtuiging n de meeste vlijt had bestreden gezien. Zoo scheen dan werkelijk de geschiedenis niet te verdienen meer te wezen dan eene stof tot het behalen van letterkundigen roem voor eenen zichzelven en zijnen kring behagenden schrijver. Inderdaad, moest men zich niet gedwongen gevoelen, van eene zaak die zulk een treurige schipbreuk had geleden, als in 1618 met de staatkunde van Oldenbarnevelt het geval scheen te zijn, het hart af te trekken, en kon men haar nog vertrouwen blijven schenken? Uit hetgeen Hooft voor zijne oogen met de Republiek zag gebeuren, moest het oordeel bij hem gewettigd worden, dat alle streven op staatkundig gebied tamelijk ijdel is; dat op den duur toch weder in Staat en Kerk dezelfde machten heerschen en zegevieren, die men bij elke omwenteling voor goed afgetreden acht. Zulk eene beschouwing moest alle liefdevolle

bewondering en oprechte sympathie onmogelijk maken. — En hiermede was de hoogste roeping tot de taak van geschiedschrijver voor Hooft vervallen. Toch arbeidde hij vlijtig voort, en een geschiedwerk was er de vrucht van, dat hem den titel van den Hollandschen Tacitus heeft doen verwerven: want het puntige van dien Romeinschen geschiedschrijver, die in de behandeling van zijn onderwerp eenen triomf voor zijne staatkundige meening zoekt, verlokte Hooft meer, dan de minder persoonlijke kunst en de met zijn onderwerp oprechter ingenomen aandrift van Livius.

LIEUWE VAN AITSEMA.

In LIEUWE VAN AITSEMA zien wij het scepticisme, bijna zeide ik het cynisme, op staatkundig gebied ten top gevoerd. Zijne overtuiging is, dat er van geene oprechte overtuiging sprake kan zijn; dat het eigenbelang de wereld regeert, en het slechts op het bezit der macht aankomt.

Aitsema was door de diplomatieke betrekkingen, die hij zelf in 's Gravenhage bekleedde, en door de zoo ongelukkig geëindigde loopbaan van zijnen broeder Foppe, den Resident der Staten te Hamburg, tegelijk ingewijd geworden in het spel der belangen van groote en kleine Mogendheden, en met eene hartgrondige minachting voor haar drijven bezield, eene minachting evenwel, die geenszins uit het geloof aan de mogelijkheid en de redelijkheid van edeler drijfveer voortvloeide. Vandaar in zijn historisch werk, *Saken van Staet en Oorlogh* getiteld, op zoo veel plaatsen aanmerkingen ingestrooid, bestemd om de onnoozelen, die nog aan oprechtheid geloofden, beter in te lichten. Zijn historisch werk noemde ik; maar den naam van geschiedschrijver verdient hij niet: zijn arbeid bestaat grootendeels uit staatstukken, in den oorspronkelijken vorm medegedeeld, en zonder orde binnen het vak van elk jaar samengevat.

Hebben wij dus bij Hooft eene gekunstelde manier van schrijven, welke bewijst, dat de auteur aan zijne taak als schrijver een gewicht hecht, hetwelk hij, in weerwil van de grootheid van het onderwerp, nimmer nalaten kan te laten gelden, — bij Aitsema, daarentegen, hebben wij een kunsteloozen stijl, en kunsteloosheid is voorzeker aan te bevelen, maar slechts dáár, waar ingenomenheid met het onderwerp, liefde voor zijne zaak, den auteur bezielt. Deze nu moet men bij Aitsema niet zoeken: vandaar dat, waar hij uit zijn eigen persoon spreekt, hem hoogstens de lof van vernuftigheid kan worden toegekend.

Maar is ingenomenheid van den auteur met het onderwerp, liefde voor de zaak, bij genoegzame bekwaamheid, de voorwaarde van eenen bij al zijne eenvoudigheid schoonen letterkundigen vorm, dan is het te verwachten, dat het *Holland* van de eerste helft der zeventiende eeuw proeven genoeg van waarlijk schoone taal zal aanbieden. Of leverde dit Gewest toen geen mannen op, die aan de krachtigste overtuiging de grootste ervaring of kunde dienstbaar maakten? Zagen zich dezulken geroepen of genoopt om het gevoelen, dat bij hen onwrikbaar vaststond, de zaak, die zij lief hadden, niet alleen te verdedigen, maar aan te bevelen en als onbetwistbaar klaar in het licht te stellen, dan

moest hunne rede zich van zelve door de hoogste eigenschappen onderscheiden en het Hollandsch onder hunne handen eene klaarheid en lenigheid, eene schoone oorspronkelijkheid erlangen, die op hunne taal den stempel van het klassieke, dat is, van eene onvergankelijke nieuwheid drukte.

Doch om zulke proeven te vinden, moet men niet uitsluitend omzien naar uitgegeven of tot de uitgave voor het publiek bestemde werken. Zij zijn meerendeels in de Registers der Resolutiën van de Staten en in de Verbalen der onderhandelingen onzer Gezanten besloten gebleven. Hier intusschen is de oorsprong van den klassieken Hollandschen stijl te zoeken. Groote talenten, groote liefde, dienstbaar gemaakt aan eene ernstige levenstaak, dit alleen schept waarlijk schoone letterkundige voortbrengselen, waar men tijd noch stemming had om aan kunst of stijlregel te denken. Welsprekendheid onzer staatslieden.

Had Prins WILLEM I in de redevoeringen, waarmede hij de Staten in het aangevangen goede werk trachtte te versterken, en in zijne brieven aan vertrouwde of geveinsde vrienden, al was het in Fransch of Hoogduitsch, een voorbeeld van zulk eene taal gegeven, een OLDENBARNEVELT, een HUGO DE GROOT, een ADRIAAN PAUW, waar zij in de gewichtigste oogenblikken hun gevoelen en nagenoeg hun leven tegen eene fel optredende staatspartij hadden te verdedigen, leverden vertoogen van zulk eene bondigheid en kracht, dat men zeggen mag hier eene onovertroffen Nederlandsche taal te vernemen. Een enkel maal treden deze meesters van de staatkunde, die tevens ongezocht en zonder er zelfs aan te denken, meesters waren van den goeden stijl voor het publiek op. Aldus toen HUGO DE GROOT zijne *Verdediging* uitgaf, of toen een OLDENBARNEVELT in zijne Remonstrantie eenen aanval af te weren had, waartoe zijn tegenstander FRANS VAN AERSSEN het middel van een strooischrift gebezigd had. Het *Levendig Discours*, hetwelk aan dezen geduchten staatsman wordt toegeschreven, is eene redevoering, inderdaad zoo levendig, zoo vernuftig, zoo wegsleepend geschreven, dat men bijna verleid zou worden om te twijfelen aan de waarheid der stelling, dat het slechts in den dienst der waarheid en der oprechtheid mogelijk is een volkomen schoon voortbrengsel te leveren. En voorts menigmaal, waar het de vraag van oorlog of vrede gold, waar bedekt eigenbelang of eerlijk staatsbelang tegen elkander overstonden, hoorde men de wanden van de vergaderzaal weerklinken van de krachtigste vertoogen, door de Pensionarissen of andere invloedrijke staatslieden der Provinciën gesteld.

Maar ook van den kansel werd in de eerste jaren der zeventiende eeuw eene schoone Nederlandsche taal vernomen. De zorg, door de Staten van *Holland* en den Prins van *Oranje* met de oprichting der Leidsche Hoogeschool voor de vorming van de leeraars der Gereformeerde Kerken gedragen, had vruchten geleverd. Er was een geslacht opgegroeid van Godgeleerden, die met de klassieke studiën, op die Universiteit behartigd, hun voordeel hadden gedaan. Hier hadden zij degelijke kunde en eerbied voor voegzame vormen opgedaan, en waar dan echte vroomheid en de ernstige zucht om de geestelijke Kanselredenaars.

aanmatiging der meesten door eigen beter voorbeeld te wraken, samenwerkten, daar bekwam de Nederlandsche kansel, in eenen UYTTENBOGAERT, EPISCOPIUS, CAMPHUIZEN en anderen meer, redenaars, die de verheven taal van den hoogsten ernst met de eenvoudige volksuitdrukkingen, door de trouwhartigste liefde ingegeven, wisten af te wisselen. Maar die geestelijke aanmatiging, door Prins MAURITS en een deel der Regenten met staatkundige bedoelingen een tijd lang gevoed, leverde na den triomf, door de Contraremonstranten op leerstellig gebied behaald, wrange vruchten voor de kanselwelsprekendheid. De hartstochtelijke ijver voor de uitwendige eer van den geestelijken stand, en voor de uitwendige zuiverheid van de zeden der leeken, gevoegd bij de zucht om zich door den roem van schoolsche geleerdheid aan te bevelen, gaf eenen VAN LEEUWEN, ALUTARIUS, BORSTIUS en anderen te vaak eene taal in, strijdig met de waardigheid en het streven van den waren Godsgezant, die, daar hij rijk is in het bezit van een onvergankelijk goed, boven alle wangunst is verheven; daar hij de ellende van het leven van den wereldling doorgrondt, meer troost dan voorschriften brengen wil, en daar hij den vrede Gods kent, die alle verstand te boven gaat, alle menschelijke spitsvondigheden versmaadt. — Iets beters werd echter door GIJSBERTUS VOETIUS aangeprezen. Deze godgeleerde, aan de pas gestichte Utrechtsche hoogeschool tot het bekleeden van het hoogleeraarambt geroepen, gevoelde hoe noodig het was voor den kanselredenaar den verdienden blaam der Remonstranten te ontzenuwen, en verklaarde: »het is genoeg, Christus dus te prediken, dat hij tot het hart des volks gebracht worde, en alzoo geloof en bekeering krachtig op te wekken."

De rede van den Christen leeraar zoo wel als die van den staatsman vermag hooge letterkundige verdienste te behalen, juist doordien de ware redenaar, met een dadelijk doel voor oogen, midden in het leven optredend, niet aan kunstoefening denkt; maar de auteur, die zich in zijn binnenvertrek afzondert om te dichten, dient wel door een hoogen geest bezield te zijn om van uit die afzondering tot het hart des volks te spreken, in dier voege dat hij zijne landgenooten, tegelijk in hunne betrekking van staatsburger en van mensch, het hoogste doe erkennen en aangrijpen. Anders zal hij zich licht toegeven aan vernuftspel en liefhebberij, en zich geen hooger doel stellen, dan eigen wijsheid voor den dag te brengen of lessen van zeden en goed gedrag te geven. Hooger peil bereiken gemeenlijk CATS en HUYGHENS niet. — En hoe ware het bijna anders mogelijk geweest?

J. CATS naar den rang, dien hij in de maatschappij bekleedde.

Wie geneigd mocht zijn den goedmoedigen, burgerlijk zedenpredikenden trant van JACOB CATS aan afkomst of levensstand toe te schrijven, zou voorbijzien, in welke kringen deze hooge staatsdienaar zich bewoog. Wanneer de Hollandsche Regenten zich een gezantschap, zoo als CATS meer dan eenmaal bekleedde, opgedragen zagen, stonden zij in het buitenland op gelijken voet met Hertogen en Graven, en hadden edellieden als hunne »domestieken" in hun gevolg. In *den Haag* waren zij in gedurige betrekking met de Ambassadeurs der Mogendhe-

len en met alles wat het buitenland aanzienlijks en schitterends herwaarts zond. En wanneer dan, gelijk met CATS het geval was, een post als die van Raadpensionaris van *Holland* daarbij kwam, welke dengenen, die daarmede belast was, vaak in de neteligte zaken tot den tusschenpersoon maakte tusschen de Staten en den Prins van *Oranje*, en tot den man, die de vertegenwoordiger van Hun Edel Groot Mogenden zijn moest bij al de Vorsten en Vorstinnen, welke *Holland* bezochten, dan kan men CATS zich niet anders voorstellen, dan als den man, die zich met voegzaamheid in de hoogste kringen der toenmalige groote wereld bewoog. *Holland* bevatte toen te veel mannen van goeden smaak en op de hoogte van hetgeen de toon der groote wereld eischte, dan dat CATS op den duur in die betrekking zou hebben kunnen blijven, wanneer hij niet door goede vormen zoowel als door bekwaamheid aan den eisch had beantwoord. En wanneer wij in de taal, waarmede hij Vorsten bij feestelijk onthaal toesprak of plechtigheden inwijdde, zekeren redekunstigen pronk en eene beeldrijkheid opmerken, die niet in den smaak van onzen tijd valt, zoo moeten wij niet vergeten, dat de groote wereld in dien tijd, bepaaldelijk ook in *Frankrijk*, het voorbeeld van den goeden toon, de opgesmukte manier van spreken uit vroeger tijdperk had overgehouden, en nog niet, door den gezonden zin van eenen MOLIÈRE gewaarschuwd, had afgelegd.

C. HUYGENS, mede in zijne maatschappelijke betrekking.

De betrekking van CONSTANTIJN HUYGHENS was eene gansch andere. HUYGHENS was bijzonder dienaar van den Prins, en had dus plicht noch recht om in eigen naam op te treden en te handelen. Hij was te eerlijk en te fier om zijne ondergeschikte bediening dienstbaar te maken aan het bejag van eigen invloed over minderen, en het juiste inzicht in den aard zijner betrekking gaf hem in zijne ambtsschriften eene eenvoudigheid van vormen, welke zijne taal tot het model van den ambtsstijl maakt, reeds voordat de Franschen zelven, in wier taal hij schreef, aan gansch Europa het voorbeeld gaven.

Maar niet gunstiger, dan voor CATS zijn hoog staatsambt, was voor HUYGHENS zijne betrekking van bijzonder dienaar eens Vorsten, om den een en den ander in staat te stellen dichter in den hoogsten zin des woords te wezen.

CATS als dichter.

Die wereld van kwalijk bedwongen hartstochten en van gedurig met uitbarsting dreigende staatkundige veeten, en dan weder van hoofsche en sierlijke vormen, bestemd om inwendige zorg en werkelijke ellende onder eenen schoonen schijn te verbergen, — die wereld, zooals CATS ze telkens meer leerde kennen, kon het voorwerp zijner poëzij niet zijn. Op zijn *Zorgvliet*, dat hij niet zonder bedoeling dus doopte, van het gewoel en de onwaarheid van het staatstooneel teruggetrokken, koos hij den waren mensch, den mensch in de natuurlijke betrekkingen des levens, tot zijn voorwerp; dien mensch bestudeerde hij; voor den mensch in die betrekkingen had hij zijne lessen, het resultaat van zijn nadenken en oude ervaring, over. Zoo meende hij, hoedanig dan ook de valschheid en de bedorvenheid der hoogste standen mocht wezen, het zijne toe te brengen om het hart der burgerij, de kern der natie, den mensch in den Staat, gezond

te houden; en in allen gevalle, zijne dichtoefening met zulk eene stof tot onderwerp was hem eene streelende en hoognoodige verpoozing van de beslommeringen en angsten van het staatsmansleven. En niet alleen dit, maar in die dagen hield het hart van den braven man, te midden van de onbetrouwbare zee van het aanzijn, nog vast aan eenen rots der eeuwen, aan eene toevlucht in de nooden des levens, en aan eene hope voor de eeuwigheid. Het wereldsch gewoel ontweken, zocht de dichter het verkeer met God. Wel zag hij God niet onmiddellijk in de natuur, — nóch in het vriendelijk groen, waarmede hij het Scheveningsche zand beplantte, nóch in de ontzaggelijke zee achter zijne duinen, evenmin als hij in de zoogenaamde groote wereld en in de zaken van Staat en Oorlog Gods oordeelen erkende om alle grootheid klein te maken en alle schuld te verzoenen; maar in de schepping der natuur en in hetgeen menschen scheppen met behulp der natuur, zag hij een zinnebeeld van de verstandsvormen, waarin hij zijn geloof aan Godheid en deugd gevat had. Vandaar zijne *zinnebeeldige poëzij*.

En wat HUYGHENS aangaat, *zijn* hart vooral was warsch van de hofwereld. Bij al wat hem onderscheidde, nam hij daar slechts de plaats in van een' ondergeschikte, en ruimschoots ondervond hij de roekelooze zelfzucht der meesters en der meesteressen, die hij diende. Door de Prinsesse-weduwe van Prins Frederik Hendrik ondankbaar behandeld ten gevalle van den man eener kamervrouw, en toch, toen hij voor zijnen zoon naar eene raadsheersplaats stond, als gunsteling en afhangeling van het Huis van *Oranje*, door het Lid der Edelen van *Holland* uit ontzag voor de Staatsche partij afgewezen, laat hij zich dus uit: »het is eene dwaasheid op menschen te vertrouwen: hoe hooger zij geplaatst zijn, hoe minder trouw men zich van hen moet beloven. Zie slechts wat mij weervaart, en niets ontbreekt aan het volkomenste toonbeeld van de ondankbaarheid der grooten, dat men zou kunnen afmalen. Alzoo schiet een' mensch niets over, dan zich in den mantel zijner deugd te wikkelen, Gods doen en dat der menschen aan te zien, en op de laatsten deze roemrijke wraak te nemen, dat men voortga zich bekwaam te maken tot den dienst van het vaderland: zoo doet men te midden van de ongerechtigheid der eeuw zijn eigen eer en verdienste uitblinken en stelt tegelijk de schande der ondankbaren in het licht." — Was hij met dergelijke gevoelens, bij al zijn vernuft en al de lenigheid zijner vormen, geen volmaakt hoveling, zoo weinig volmaakt, dat wij ons de handelwijze van de Prinses ten zijnen aanzien recht goed kunnen verklaren, hij was daarom de ware vriend der geringen niet. Slechts wie ook in de grooten der wereld de ellende van den mensch weet te vergeven, is in staat om de geringen met een oog van barmhartigheid aan te zien, en in welk een licht HUYGHENS niet alleen de wezenlijk geringen ziet, maar zelfs die regenten, welke in tegenoverstelling van den Vorst en zijn Hof in zijn oog geringen waren, dit verraadt hij zelf, waar hij, gewagende van de inneming van *Hulst* en *Hulsterambacht*, in 1645, aan diezelfde Prinses schrijft: »deze verovering is een brok, mooi genoeg om de boosaardige monden

te stoppen van zoo veel canailles, als zich zoo ver vergeten, dat zij de daden beoordeelen van dezulken, die zij niet waard zijn ook maar te noemen."

HUYGHENS was deugdzaam en kundig en geleerd, maar bij dat al ontbrak het hem aan den waren eerbied voor den mensch, hetzij laag of hoog geplaatst. Hoe had hij anders in zijne sneldichten zoo menige ruwe aardigheid kunnen verzinnen en een *Trijntje Cornelis* kunnen schrijven? Wel was dit een trek, aan den tijd, waarin hij leefde, eigen; maar toch de *piëteit*, in den zin, waarin de Romaansche natiën dit woord gebruiken, van barmhartigheid en van ontzag voor het heilige, waar het onder eene onaanzienlijke gestalte verscholen is, zij is van alle tijden en maakt het karakter van den Christen, en eene voorwaarde van het genie van den waren dichter uit. Wel had HUYGHENS, in hoogere mate wellicht, dan de meesten in zijne dagen, ontzag voor het officieel heilige, zoowel als liefde voor hen, die op zijn hart aanspraak hadden; maar die algemeene sympathie, welke gekwetst wordt door alles wat met 's menschen adel in strijd is, zij was hem vreemd. Geen wonder dat ook hem de poëzij eene taak was, die hij zich, aan het Hof ontweken, op zijn *Hofwijk*, tot eene aangename bezigheid stelde. Niet het groote leven zelf te verheerlijken, gevoelde hij zich aangedreven; o neen! dit sloot hij, als het ware, buiten; maar hij gaf zijne ervaringen en zijne opmerkingen omtrent zekere betrekkingen in dat leven; doch dus dat het geene bijzondere personen te zeer van nabij kon raken, en voorts speelde hij met de voorwerpen, die hij zich koos, ook dan wanneer hij ze ernstig meende te behandelen. Waar de auteur van den ernst des levens vervuld is, spreekt hij eene klare, door geene zonderlingheden belemmerde taal: daar is allerminst de taal zelve hem een voorwerp van scherts, en HUYGHENS schrijft slechts zelden een ongezochten vloeienden stijl en schept behagen in aardigheden van zeggen, die te recht de geestigheid genoemd zijn van hen, die niet echt geestig zijn. HUYGENS als dichter.

Een enkel maal greep toch de ernst van den staatkundigen toestand den man sterk genoeg aan om hem te dringen de perken van den hofkring te overschrijden, en zich tevens niet op *Hofwijk* terug te trekken. Het was in het hachlijk oogenblik van Prins MAURITS' overlijden, toen het de vraag was of Prins HENDRIK ontzag en liefde zou vinden om, als zijn broeder, het volk in bedwang te houden: toen meende hij een hartig woord tot dat volk te moeten spreken, en hij dichtte zijne *Scheepspraat*.

Ook CATS, die, zoo hij zich aan de officieele kringen onttrok, het niet deed om tot het Hollandsche volk in zijn handelen en lijden als natie te spreken, zelfs CATS heeft eens in een bedenkelijk tijdsgewricht, toen het zaak was, *Hollands* gezag op zee tegen de aanslagen van KAREL II van *Engeland* stoutmoedig te handhaven en de oude kracht te vernieuwen, — eene redevoering in gespierde verzen tot dat volk gesproken.

Maar wie, zoo eene hoogere beschikking het vergund had, liefde zou getoond hebben tot dat volk, het was HUGO DE GROOT, en wie werkelijk in talrijke proeven getoond heeft een hart voor dat volk te bezitten, het is VONDEL geweest.

HUGO DE GROOT als dichter.

Wat HUGO DE GROOT betreft, tot staving van dat gezegde, behoeft men nauwelijks meer dan deze woorden uit zijn *Bewijs van de ware godsdienst*, tot het Nederlandsche scheepsvolk gericht:

Trouwhartig Hollands volk, vermaard van menig eeuw,
Die nu al overlang de vlagge van den Leeuw
Doen vliegen hebt zoo ver de wind heeft kunnen dragen,
En uwen naam verbreid, zoo daar 't begint te dagen,
Als daar den avond rijst, — ja wijder zijt gegaan,
Dan zich de zon wel strekt door zijne dwarsche baan.

en deze nieuwe toespraak aan het einde:

Neemt niet onwaardig aan dit werkstuk mijner handen,
O des aardbodems markt! o bloem der Nederlanden,
Schoon *Holland!* laat dit zijn in plaats van mij bij u!
Mijn Koningin! ik toon, zooals ik kan, nog nu
De liefde, die ik heb altijd tot u gedragen,
En draag, en dragen zal voorts alle mijne dagen.

Dit gedicht is in de gevangenis geschreven, tot welke hij veroordeeld was omdat hij met zijne verbazende kennis en bewonderenswaardig talent den staatsman gesteund had, die het *Nederland* van WILLEM van *Oranje* had gehandhaafd tegen de partij, welke dezen Prins het meest gehaat had, en nog steeds, zonder ontzag voor de in Europa gevestigde machten en bloot met het doel van een heerschzuchtig kerkelijk stelsel voor oogen, alles op het spel zou gezet hebben. Zoolang de muren van *Loevestein* hem omsloten, was de band tusschen hem en zijn vaderland nog niet verbroken: »mijn leed, schrijft hij zelf, wil ik aan mijn vaderland niet wijten, daar ik niet *van* mijn vaderland, maar *om* en *met* mijn vaderland lijde." Ook moet het hem toen onmogelijk geweest zijn aan de eindelijke zege der beginselen, die hij voorgestaan had, te wanhopen. Doch zoodra hij zijne lijdelijke rol opgegeven en zich door list de vrijheid naar het lichaam verschaft had; toen hij de kans om zich weder in het genot der wezenlijke vrijheid in zijn eigen land gesteld te zien, steeds verijdeld zag, en eene vreemde Mogendheid was gaan dienen, — toen miste hij den rechten bodem onder den voet, en voor zijn land noch voor iets of iemand in dat land kon hij het rechte hart herkrijgen om in poëzij tot zijn volk te spreken. Wel heeft hij naderhand nog een gedicht vervaardigd, op de staatsgevallen van zijn land toepasselijk; doch wat hij op het hart had, was hier dubbel verbloemd, zoo door de Latijnsche taal, waarin het vervat was, als door het historisch onderwerp, waarin de gedachten waren verstoken. Bovendien was het hier meer om eene zelfrechtvaardiging, dan om iets anders, te doen. Ik bedoel zijn treurspel Sophompaneas; in 1634 opgesteld, en door VONDEL in het Nederlandsch vertaald. In zijne voorrede zegt de vertaler: »ik liet mij soms voorstaan, dat JOSEPH in den treurspeler verrezen was,

of dat de treurspeler JOSEPHS spoor moest gewandeld hebben." Het oproer, dat in dezen *Joseph in 't Hof* is aangebracht, het wegvoeren van edelen in slavernij, en eindelijk het dempen van den opstand door soldaten, die de taak vervullen, welke de Staten van *Holland* in 1618 aan hunne waardgelders hadden toegedacht, — ziedaar het een en ander, hetwelk VONDEL te recht deed denken, dat de dichter in den persoon van JOSEPH aan eigen ervaren en streven gedacht had.

Maar bepaaldelijk VONDEL beantwoordt aan de bovengestelde voorwaarde, die vervuld moet zijn, zoo een dichter in staat zal wezen »tot het hart des volks te spreken, in dier voege dat hij zijne landgenooten tegelijk in hunne betrekking van staatsburger en van mensch het hoogste doe erkennen en aangrijpen." Zelf niet gemengd in de moeilijkheden van het Staatsbeleid, aanschouwden zijne jeugdige zinnen de vlucht, die de natie genomen had; niet te zeer in eene enkele der bijzonderheden verdiept, zag hij het groote en schoone geheel, en door echte liefde tot zijn land voor scheefheid en bekrompenheid in het oordeelen behoed, was hij geroepen om zijne landgenooten eene verheffende poëzij te doen hooren. Reeds in zijn eerste drama gaf hij het bewijs van deze zijne roeping. De verlossing van Israël uit het diensthuis van *Egypte* was hem een met het inzicht der liefde behandeld onderwerp, omdat hij er gelijkenis inzag met de redding van ons land uit de hand der Spanjaarden, — en deze overeenbrenging zal niemand wraken, die in de losscheuring van Israël uit de knellende banden van *Egypte*, in de afwering van de Perzische tyrannij door *Athene*, en in de ontworsteling onzer vaderen aan den boei van *Spanje*, bedrijven ziet van ééne strekking in het groote drama van de geschiedenis der menschheid, te weten, even zoo vele, met gunstigen uitslag en te voren onberekenbare uitkomsten bekroonde pogingen om het recht des gewetens en de vrijheid van den burger tegenover staats- en priesterdwang en tegen het gevaar der algemeene monarchie te handhaven. — Met dat drama toonde de nog niet vijfentwintigjarige VONDEL wat hij worden zou. Het is waar, de dichter veroorlooft zich hier alsnog enkele later door hem vermeden vrijheden in de woordorde; hij laat soms eene toonverheffing toe, met den syllabentoon van een woord in strijd; en ontziet zich niet menig basterdwoord te gebruiken; maar veeleer dan dit sterk te laken, hebben wij ons te verwonderen, dat hij de ongeslepen manier der rederijkers zoo spoedig in die mate is te boven gekomen. Immers treffen wij hier in weerwil van dat alles welluidende verzen aan; de gewone zaken en stellingen zijn vernieuwd door de schoone taal, vol van de treffendste beelden. In één woord, de Nederlandsche tong is los geworden, en hiermede het bestaan bewezen eener echte ingeving, welke overal aanwezig is, waar de auteur, zooals hier, het eeuwige in het tijdelijke ziet doorschijnen. Dit mag van VONDEL getuigd worden, niet om den slotkoorzang met zijne allegorische uitlegging, eene verplichte hulde aan de godgeleerdheid van den tijd, maar omdat de beelden, die hem invallen, getuigen, hoe hij in de verschillendste zinnelijke dingen ééne en dezelfde

VONDEL.

Zijn eerste drama.

goddelijke natuur afgedrukt vindt. Wie een oog heeft voor de eeuwige dingen, hij beschouwt de wereldsche zaken wel met opgetogenheid, maar tevens met diepen ernst: dit bespeuren wij reeds hier in VONDEL. De glans en grootheid zijns Vaderlands schijnt hem in de oogen, maar verblindt hem niet; hij juicht en roemt, maar vermaant en bestraft tevens. Dit doet hij op het eind van het gedicht, getiteld *Vergelijking van de verlossing der kinderen Israëls met de vrijwording der Vereenigde Nederlandsche Provinciën;* dit doet hij vooral in het gedicht uit denzelfden tijd (het jaar 1612): *Hymnus of lofzang, over de wijdberoemde scheepsvaart der Vereenigde Nederlanden*, een gedicht door den dichter zelven niet overtroffen. Want op VONDEL allerminst bleven de gebeurtenissen van het jaar 1618 niet zonder uitwerking. Vóór dit jaar maakte de Regeering zich vrienden in gansch Europa; zelfs zulke Mogendheden, welke de Republiek om hare beginselen niet anders dan vreezen konden, ja, verfoeien moesten, namen haar de gematigdheid in dank af, welke zij aan den dag legde door aan de elementen van tegenstand in de groote monarchiën alle aanmoediging te onthouden. Zoo zij den burgerzin in Noord-Duitschland steunde, zij deed daarmede een werk, dat wel de staatkunde van CHRISTIAAN IV van *Denemarken* dwarsboomde, maar den Keizer niet ongevallig zijn kon. Zoo kon de idealistische geest van den dichter, met zoo veel edelen ten onzent, gegronde hoop koesteren, de Nederlandsche Provinciën eenmaal in het bezit van al wat zij in den strijd verworven hadden, en, aan geen afschrik inboezemend kerkelijk stelsel prijs gegeven, onderling verzoend, door Europa erkend te zien.

Zijne poëzie met de lotgevallen van zijn land in verband.

Aan deze hoop nu werd door de groote gebeurtenis van het jaar 1618 de bodem ingeslagen. Het was bij dien staatsgreep op hervatting van den oorlog en op aansluiting aan de Calvinistische partij, die de orde in *Frankrijk* en in het Rijk met omverwerping bedreigde, aangelegd. Geen wonder dat des dichters gemoed verbitterd werd, eene stemming, waarvan zijn *Palamedes* en zoo menig scherp hekeldicht getuigde, en zoo hij, tien jaren na zijnen zoo even vermelden hymnus, nogmaals, in den *Lof der zeevaart*, de zenuw der macht van zijn land bezingt, is de ware ernst vergeefs te zoeken en zijn dichten is een spel van het vernuft.

Maar op den duur kon een gemoed als dat van VONDEL zich niet vergenoegen met eene zoodanige beschouwing en zoogenaamd dichterlijke behandeling der geschiedenissen van zijn land, aan welke het hart geen deel had; nalaten zich een ideaal te scheppen kon hij niet, en toen FREDERIK HENDRIK het goevernement aanvaard had, bouwde hij op dezen Vorst de hoop, dat er in Nederland eene regeering zou gevestigd worden, aangenaam of ontzien bij alle Mogendheden, en in eigen boezem door fnuiking van den Contraremonstrantschen geest op godsdienstig gebied verzoend en bevredigd, in dier voege dat het Zuiden zich tot één geheel met het Noorden zou kunnen en willen verbinden. Voor den man, die zulke gevoelens koesterde, had het Katholicisme de oudste brieven, en VONDEL deinsde niet terug voor een openlijken overgang tot den Roomschen

godsdienst. Dus bezegelde hij met een' openbaren stap wat in den kiem in den geest van velen en dat niet van de slechtsten verscholen lag. Of schreef niet HOGERBEETS tegen het einde van 1624: »Men heeft in 't reformeren al te rou gehandelt, sonder op de stichtinghe behoorlijck te letten, twelc onsen treffelijcken ERASMUS en de andere godtvresende personen met groote droeffenisse dicwil geclaecht hebben, ende nu gevoelen wij de swaricheden metter daet die sij vreesden, als dat daerdoor niet de godtvresentheit soud gevordert, maer een groote licentie ende ongebondenheit ingevoert worden. Als men de saecke wel inziet ende overweecht, so can een yeder lichtelijck oordelen of haer vrese te vergeefs is geweest, ende of den tegenwoordigen standt der Gereformeerde Christenen, omdat sij seggen in velen een beter gevoelen te hebben als de andere, wel so veel waerdiger te houden is als het menichvuldich vergieten van der menschen bloet, invoeren van alle ongebondenheit ende godloosheid, haet, nijt ende andere ondeuchden, die de oorlogen medegebracht hebben ende nu de overhant meer nemen als oyt te voren: ic late staen dat men nu mede anderen met gewelt de conscientiën wil opdringen tghene sij goet oordelen, hoewel een ander sulcx niet verstaen can. Ic meen niet, dat onse ouders sodanigen reformatie in te voeren voorgehadt hebben, ende daerom angenomen so grote swaricheden ende periculen uit te staen" [1].

Zoo won VONDEL een ideaal standpunt om FREDERIK HENDRIK en zijn geheele gezin in menig gedicht met klanken te begroeten, zijner hooge dichtgave volkomen waardig; zoo maalde hij voor zijne verbeelding, als het voorwerp zijner zangen, een *Nederland*, voorbeeld van het gansche Christenrijk, een rijk des vredes, eene vernieuwing der gouden eeuw, hier te aanschouwen; voor het minst eene nieuwe regeering als van Augustus, door Prins HENDRIK, wiens heerschappij al de *Nederlanden* zou omvatten, aan het gelukkige land te schenken. Maar de tijden veranderden. Toen FREDERIK HENDRIKS staatkunde en leven aan een treurig einde gekomen was, en zijn zoon met kwalijk te vertrouwen bedoelingen den oorlog aan de zijde van *Frankrijk* zou hebben willen voortzetten; toen derhalve wie de zelfstandigheid en de onafhankelijkheid van het land en de bevochten vrijheid liefhad, den vrede met *Spanje* moest begeeren, en alzoo de scheiding tusschen de Calvinistische Noordzijde en de Spaansch-Katholieke Zuidzijde der *Nederlanden* uitgemaakt moest wenschen te zien, — toen moest de dichter zijn ideaal opgeven. Van hem werd gevergd, hoe kon het anders? dat hij den Munsterschen vrede met een gedicht zou verheerlijken. Maar hoe vermocht hij dit van harte, hoe vermocht hij het dus te doen, dat hij aan de geenszins verbeurde grootheid van de Republiek der zeven Provinciën recht deed weêrvaren? De dichter nam de toevlucht tot een vorm van gedicht, met welken, als te weinig strookend met den ernst van zijnen geest, hij zich nog nimmer had ingelaten: hij schreef een Landspel met den traditioneelen inhoud, Zijne *Leeuwendalers.*

---

[1] *Kronijk van het Hist. Genootsch. te Utrecht*, Jaarg. XXVIII, bl. 346.

dien wij uit den *Sacrifico* van Beccari, en den *Pastor fido* van Guarini kennen. Een herder, Adelaert, moet op den eisch eener godspraak geofferd worden tot zoen voor het omkomen van Waerandier, zoon van den Woudgod, en van Duinrijk, zoon van Pan. Hageroos, die volgens de vinding, in de Italiaansche pastorale dramas als het ware geijkt, uit de handen van het geweld gered is, en wel hier door Adelaert, wil voor hem sterven. Doch nu komt het uit, dat beiden godenkinderen zijn, Adelaert van Waerandier, Hageroos van Duinrijk, en daarmede is het orakel vervuld. — In deze fabel is de herinnering van den tachtigjarigen oorlog en zijn besluit ingeweven, maar op welke wijze? Dus, dat die ontzaggelijke strijd, waarbij het zelfstandig bestaan eener natie, en de vrijheid van de stem des gewetens voor meer dan ééne natie, op het spel hadden gestaan, voorgesteld wordt als ontstaan uit eene vechtpartij tusschen de brooddronken huislieden van eene landgemeente, uit een geschil tusschen twee boeren om een verdronken lam en een gebroken hanepoot. Dat de twist, waarvan het gros reeds den oorsprong was vergeten, zoo lang heeft kunnen duren, wordt daaraan toegeschreven, dat de veelieden geen voorbeeld wisten te nemen aan hun eigen vreedzaam vee, en voorts aan de verwatenheid van den boer van de Noordzij, met name Warner of anders Warenar, die bij den strijd voordeel en buit bejaagt. Die Warner kon den vrede wel missen:

Als hij er vet bij wordt, wat roert hem wien het geldt?

ja, zoover gaat zijne balddadigheid, dat hij dreigt de Heerschap (d. i. den Prins) en den Heemraad (d. i. de Regenten) te hangen, als men hem voor zijne oorlogzuchtigheid straffen wil. — En boven dat gewoel van kleine schepselen is er voor den vervaardiger van dit feestspel zelfs geen God in den hemel: want wie erkent een waren God in den belachlijken tuingod met een orakelsprekend Noodlot nevens hem? [1].

Hiertoe was de dichterlijke verklaring van het staatkundige leven onzes volks bestemd te vervallen. Van het oogenblik aan dat VONDEL de gebeurtenissen van den tijd zoo somber aanzag als hij verraadt in zijn *Monsters dezer eeuw*, uit het jaar 1650, was het geen wonder dat hij zich voortaan wijdde aan vertalingen uit het Latijn en aan stichtelijk godgeleerde poëzij. Buiten deze en behalve kleinere gelegenheidsgedichten, maar uit welke gemeenlijk de groote, onovertroffen meester bleek, was het alleen het tooneeldicht, dat bij hem beoefend bleef, en wel bij uitsluiting de tragedie.

Wat belette in ons land den bloei van een blijspel als dat van MOLIÈRE?

Was wat hij van de comedie kende, geschikt om eenen man als VONDEL uit te lokken, aan het blijspel zijne krachten te beproeven? — Even licht als het hem gevallen is in genoegzame mate met de oude tragedie bekend te worden, even gemakkelijk zou hem de toegang tot PLAUTUS en TERENTIUS geweest zijn. Maar wie kon hopen, als hij de stukken dezer blijspeldichters navolgde, eenige belangstelling bij het publiek te wekken?

---

[1] Ik heb hier eenige zinsneden overgenomen uit een opstel in het 4de Stuk van mijne *Voorlezingen over de Geschiedenis der Nederlanden.*

Hier traden eenvoudige burgerlieden op, in beweging gebracht door belangen, die nauwelijks den komischen ernst schenen te verdienen, met welken zij behandeld werden. In het *Amsterdam* van die dagen was men niet verlegen wat met zonen van eene losse levenswijze aan te vangen, te minder omdat zij in hunne listen niet door zulke helpers werden bijgestaan, als de slaven den Atheenschen jongelingen verstrekten. Moest men het karakter van den slaaf laten vervallen, zoo bleef er niet veel van die geheele comedie over. Doch vooral, wanneer men stukken, die, bij alle komische kracht, min of meer ernstig en fatsoendelijk waren, ten tooneele zou voeren, dan leidde men de toeschouwers liever in den kring der helden en vorsten in: geen gewoon huisvader had kans den hoorders belangstelling in te boezemen. Men verlangde, overeenkomstig het wezen, dacht men, der poëzij, in hoogere sfeeren te worden opgevoerd. Wilde de dichter dit verlangen niet bevredigen, noodigde hem zijn vernuft, gemeene lieden in hun bedrijf te vertoonen, en was hij met een publiek tevreden, dat den hoogen toon der deftige poëzij niet vatte, zoo ging hij liever voort op den weg der oude kluchten; hij liet zijne personen straattaal spreken, en stelde hen voor als de slachtoffers van grofheden, die den mensch, in wien een zweem van adel des geestes was overgebleven, doodelijk kwetsen zouden, maar hier slechts koddige beschaming werken. Aan de neiging om zulke voortbrengselen te leveren, gaf een BREDEROO toe, en in het genre meende men dat hij aan den eisch beantwoordde, zoozeer, dat waar zelfs HOOFT een blijspel van PLAUTUS bewerkt, hij het niet in het Nederlandsch, maar in het plat-Amsterdamsch vertaalt, en bovendien in verzen, die evenzeer met alle maat spotten, als zulke stukken in hun geheel de ware poëzij in het aangezicht slaan, in verzen, in één woord, zoo als ieder eerstbeginnende, die zich om geene verskunst bekreunt, ze ten allen tijde kan maken. Zulk een toon aan te slaan, was VONDEL te laag. Want om het blijspel der latere Attische comedie zoo te herscheppen, als MOLIÈRE gedaan heeft, daartoe ontbrak in dien tijd ten onzent de gelegenheid in allen deele. Er was in de eerste plaats een dichter toe noodig, eenvoudig van hart en diep van gevoel, aangedreven door zijn genie om wat hij, in eigen kring, van het leven ervaren had, uit te spreken, en genoopt door zijn publiek om dit in voegzame vormen te doen, schertsend ten einde eigen leed noch verontwaardiging te verraden. — Een publiek, dat den dichter door zijn gezag dwong tranen onder een bevalligen lach te ontveinzen, schertsend aan straffelooze schelmen de waarheid te zeggen, en altijd kiesch te spreken, — zulk een publiek vond MOLIÈRE in *Frankrijk* in den kring van het Hof van LODEWIJK XIV; maar het publiek, dat de blijspeldichter in de eerste helft der 17de eeuw te *Amsterdam* vond, lokte hem veeleer tot platheid uit en tot het aanwenden van kleine middelen, berekend om zulken hoorders genoegen te doen, die eerder door het herkennen van plaatselijke toevalligheden; door den auteur vermeld, dan door de gelijkenis met de diepe natuur van den mensch te treffen waren. En over het algemeen ontbrak aan de eene zijde de gave om

BREDEROO.

aan het alledaagsche leven poëzij af te winnen, en aan den anderen kant een gezellig verkeer, waar ongemaakte kieschheid en ongezochte fijnheid heerschten: waar nu deze beiden ontbraken, was aan het ontstaan van een blijspel, als dat van den grooten Franschen dichter, een blijspel, dat de hoogere standen naar den schouwburg zou gelokt en hen in de dramatische muze, ook afgetreden van de hooge laarzen der tragedie, poëzij had leeren vinden, niet te denken.

Maar zoo er dan in de maatschappij van het *Holland* dier dagen geene plaats was voor de latere Attische comedie, noch voor eene herschepping derzelve, als MOLIÈRE met zooveel geluk beproefd heeft, een verhevener roem scheen onzen dichteren, bepaaldelijk VONDEL, beloofd. Ik bedoel, dat de oude Attische, de Aristophanische comedie ten onzent in dat tijdstip eenen bodem scheen te vinden, waarop zij zou hebben kunnen herleven. In den strijd tegen de Spaansche heerschappij waren boeien geslaakt; het recht van den burger om in de hoogste vraagstukken van godsdienst en staatkunde zijn gevoelen te laten gelden, bestond metterdaad; de nieuwe Overheid was uit de rijen dier burgerij voortgekomen, en had geen ander noch hooger titel tot haar gezag, dan hare toewijding aan de nieuwe zaak. Hoe zou wie die toewijding met haar deelde, hebben kunnen zwijgen, waar de goede zaak in gevaar gebracht werd? — De jeugdige VONDEL had een beslist oordeel over den staat van zaken in land en stad. Hij erkende de ware oorzaak van den ontzaggelijken vooruitgang in zijn geliefd vaderland als gelegen in den geest der Hollandsche regenten, die na Prins WILLEMS dood de plannen van een' LEICESTER hadden verijdeld, en in de staatkunde van OLDENBARNEVELT. Zijn diep gevoel, zijne levendige overtuiging had eene krachtige en welluidende taal tot voertuig. Voor elken Hollander was zijne plaats in de wereld gewonnen, van waar hij onbeschroomd en vrij voor zijn gevoelen mocht uitkomen; het behoud van de verworven rechten was aan elk edel en kundig burger aanbevolen. Zou hij dan, waar hij de »Leicestersche raadslagen" zag vernieuwen en ze het veld zag behouden, het zwaard, waarmede zijne dichtergave hem toerustte, in de scheede laten? Neen! het kon slechts de vraag zijn, welken dichtvorm hij voor zijn doel, de tuchtiging eener naar zijn oordeel verderfelijke richting, de aanbeveling eener heilrijker staatkunde, zou aanwenden. Voorzeker is de tooneelpoëzij de aanlokkelijkste vorm voor den dichter, die tot het volk verlangt te spreken: de tooneeldichter vergadert eene schare aan zijne voeten; hij brengt wat hij te zeggen heeft, op de wegsleependste wijze tot de menigte; van het levendigste, krachtigste gedicht, op andere wijze publiek gemaakt, kent de auteur de werking niet; hij weet niet, in welke handen het komt en of het wordt begrepen en behartigd; maar als hij van het tooneel tot het publiek spreekt, heeft hij de uitwerking onder de oogen en kan hij zich overtuigen, of het vuur, dat hem bezielt, ook de gemoederen zijner hoorders ontsteekt.

Wat belette den bloei eener politieke comedie als de oude Attische?

Te *Athene* leidde eene dergelijke behoefte tot de uitvinding van de comedie. Op

ernstige wijze werd het volk vaak genoeg toegesproken; ook waren de redenaars, die ambtshalve tot het volk spraken, der richting toegedaan, die ARISTOPHANES juist bestrijden wilde, en waar zich, in de tragedie, een afwijkend gevoelen gelden deed, geschiedde dit op eene te hoogdravende en te bedekte wijze, dan dat zulks het volk zou hebben kunnen roeren. Hij derhalve zou door scherts afkeer van de heerschende staatkunde bij de gemeente trachten te wekken; de leiders des volks zou hij aan de bespotting der toeschouwers prijs geven; de godentaal der poëzij, die zijns inziens mede misbruikt werd om het volk ijdel te maken, zou hij aanwenden om dat volk gezonder en heilzamer denkbeelden in te boezemen: zoo moest de tragedie al de bekoorlijkheden harer vormen aan ARISTOPHANES dienstbaar maken, om een stouten en koddigen inhoud, maar van eene zeer ernstige strekking, in schoone verzen te vervatten, — en de oude Attische comedie werd geboren.

Heeft aan dezen toeleg, met een genie als dat van ARISTOPHANES gepaard, de letterkunde een uiterst merkwaardig genre te danken, in het *Amsterdam* van het begin der 17de eeuw kon dit genre niet op nieuw geschapen worden, al was het alleen, omdat de komedie niet eerst te scheppen viel. Reeds bestond er een blijspel, en dit was zoo gemeen van inhoud en onhebbelijk van vorm, en zoozeer gewijd aan de voorstelling van de zeden van den gemeenen burgerman en van de manieren van den privaatpersoon, dat de edele geestdrift van den dichter en de hooge ernst eener tuchtiging der staatkundige overtreders zulk eenen vorm moest verwerpen. Slechts de ernstige en deftige dramatische poëzij kon derhalve haren vorm aan de bedoeling des dichters leenen. En er was niet aan te denken, dat onze dichters met dezen dichtvorm zoo vrij zouden hebben omgegaan, als ARISTOPHANES met de tragedie van zijnen tijd. Voor dezen Athener was de tragedie een voortbrengsel van den geest van mannen, met geen grooter recht dan hij zelf bezat, en met geen hooger gezag, dan waarmede hij zelf bekleed was. Bovendien de tragedie was het eigendom des volks geworden; het volk begreep haar en kende haar; eerst zóó kon eene parodie van de tragedie bij het volk weerklank vinden, en de comedie van ARISTOPHANES was in zooverre eene parodie van de tragedie, als zij een tegen het wezen der tragedie strijdigen inhoud in hare vormen stak. — Maar in het *Amsterdam* van die dagen was aan de eene zijde de klassieke tragedie in geenen deele het volk tot eigendom geworden, en aan den anderen kant zagen de dichters te zeer tegen die tragedie, als tegen eene onaantastbare dichtsoort op. Wie haren vorm leende, moest den gewonen aard van haren inhoud trouw blijven. Dus schoot den dichter, die een hoog staatkundig doel beoogde, niets anders over, dan deze zijne bedoeling in een tragisch geval, uit den kring der Oudheid genomen, te leggen, in dier voege dat zijn stuk eene soort van allegorie werd, een beeld van het nieuwe in het oudtijds gebeurde. Hoe toepasselijker op den toestand van het oogenblik des dichters voorstelling zou zijn, des te noodzakelijker moest hij zijne stof aan de klassieke

De politieke tragedie.

oudheid ontleenen. Een onderwerp, uit de bijbelsche geschiedenis of uit de geschiedenis des lands, als de *Gerard van Velsen* van HOOFT, genomen, kon kwalijk anders worden opgevat, dan als eene voorstelling van de eeuw, waartoe het behoorde, zonder toepassing op den tijd, waarin de dichter schreef. Maar wanneer helden der oudheid, aan de gemeente nauwelijks bij name bekend, in toestanden werden voorgesteld, die met de omstandigheden van den tijd overeenkwamen en hun eene taal in den mond werd gelegd, die met andere namen verhaalde, wat men zag of had zien gebeuren, dan trof de dichter onfeilbaar zijn doel. — Van hier het klassieke drama met staatkundige strekking, waarvan VONDEL ons in zijn *Palamedes*, gelijk vroeger reeds COSTER in zijn *Iphigenia*, eene proeve heeft gegeven. Maar zelfs deze dramatische poëzij, waar de staatkundige bedoeling zich achter allegorie verschool, kon niet geduld worden.

Evenmin als de stoutheid van de oude comedie te *Athene* geduld is geworden, werd de staatkundige strekking van het drama in dien tijd te *Amsterdam* geduld. En in geen dezer beide gevallen hebben wij het recht de Overheid van bekrompen onderdrukking te beschuldigen. — Te *Athene* is het verbod der Overheid tegen tooneelvertooningen, als waarop ARISTOPHANES het volk vergastte, volkomen verklaarbaar. Waar moest het heen, wanneer het volk door de wegsleepende voorstelling van een tooneeldichter tegen de gezaghebbers in den Staat werd opgezet; wanneer den burgers de moed werd ingeboezemd om de regeeringspersonen, die zij op het tooneel hadden zien beschimpen, in het openbare leven evenzoo te behandelen. Zoo doende was er eene volksvergadering tegen de volksvergadering opgeworpen, en tegen het gestoelte van den wettigen volksredenaar eene andere gelegenheid geopend, waarbij men krachtdadig op de gemeente kon werken, ja, krachtdadiger, dan ergens: want wat kon de mededinging uithouden van den choraag en dichter, die het volk met kostbare opvoeringen vermaakte, en al de bekoorlijkheid van poëzij, muziek en tooneelspelerskunst ter zijner beschikking had om 's volks gezindheid om te zetten. Liet men den stouten blijspeldichter dus voortgaan, zoo zou de regeering metterdaad verplaatst en voortaan de besluiten in het theater zijn genomen geworden. Dit was, bij alle bewondering voor het talent van den dichter en bij alle zucht om de vrijheid te ontzien, op den duur niet te dulden. De Regeering mocht zich niet laten onttronen, en de comedie werd gedwongen het karakter af te leggen, hetwelk haar zoo gevaarlijk maakte.

Een dergelijk gevaar nu, hoezeer in mindere mate, bestond er te *Amsterdam* in den tijd dat de staatkundige tragedie in zwang kwam. Zou een dichter de krachtige middelen, die hem, als hij zijne stukken ten tooneele voert, ten dienste staan, mogen aanwenden om op den geest en de stemming van het volk te werken, ... wat dan aan te vangen, als dat middel tegen de Overheid werd gekeerd? Kon het Stadhuis de kritiek van den Schouwburg dulden, en toelaten, dat de burgerij tegen de Overheid, die daar zetelde, in het harnas werd gejaagd? Reeds hadden de Regenten meer dan

genoeg te doen om de stoutheid der kanselredenaars te bedwingen: moesten daar nog de verleidingen van de redenaars van het tooneel bij komen? In de *Iphigenia* van COSTER werden juist die kanselredenaars aangevallen, en zulks kon den Heeren Burgemeesteren in de jaren, waarin dit stuk geschreven en opgevoerd is, niet ongevallig zijn. Bovendien de zaak was nieuw: nog had men zich niet op hare bedenkelijkheid bezonnen, noch zich op middelen van bedwang bedacht. Dr. SAMUEL COSTER althans werd niet bestraft en men liet de opvoering onder eenen grooten toeloop van toeschouwers haren gang gaan. Maar toen VONDEL in zijn *Palamedes* de doodstraf, door OLDENBARNEVELT ondergaan, als een gruwelijken moord, door schandelijk verraad teweeggebracht, had voorgesteld, kon zulks niet zonder ernstige waarschuwing, die tot afschrik van anderen dienen mocht, blijven. Konden de Regenten, van welke een deel door de wending der zaken in 1618 op het kussen gekomen waren, aanzien, dat eene staatshandeling, die op een rechterlijk vonnis rustte, dus werd aan de kaak gesteld? Wie dit toegaven, onderteekenden, als het ware, hunne eigene afzetting en gaven eenen vrijbrief aan al wie hun gezag wilden miskennen. Hoe derhalve menig regent en aanzienlijk staatsman over OLDENBARNEVELT en het gebeurde in 1618 denken mocht, het kon niet geduld worden, dat er met eene openlijkheid als aan eene tooneelvertooning eigen is, over de bejegening, welke hij ondergaan had, werd gesproken. ADRIAAN PAUW, pensionaris van *Amsterdam*, en zoon van eenen der gedelegeerde rechters in de zaak der in 1618 gevangen genomen staatslieden, bracht te weeg, dat de dichter voor het Provinciale Hof in *den Haag* gedagvaard werd. De pensionaris heeft later, meer dan iemand anders, en op het gevaar af van op dezelfde wijze als het slachtoffer zijns vaders, het hoofd op het schavot te verliezen, of anders om het leven te komen, de staatkunde van OLDENBARNEVELT gediend en den triomf zijner staatkundige beginselen verzekerd, — en het is wel te denken, dat hij de bemoeiing van den fiskaal van het Hof niet zal uitgelokt hebben zonder te weten, dat de Amsterdamsche Regeering haren medeburger toch niet zou uitleveren. Hoe dit zij, men deed geen ernstige pogingen om hem te grijpen, en ten slotte bepaalde de Schepenbank der Stad er zich toe om den dichter tot eene geldboete te veroordeelen, terwijl zij, door als grond van dit vonnis te vermelden, dat hij in zijn treurspel dingen had gezegd, die hij had behooren te zwijgen, duidelijk genoeg verklaarde, hoe zij het er voor hield, dat wat VONDEL van het tooneel gepredikt had, waarheid was, doch dat het alleen maar niet gezegd mocht worden.

VONDELS hekeldichten.

Dat evenwel de vrijheid van spreken in *Holland* niet bedwongen en slechts de prediking voor de schare, in den schouwburg vergaderd, werd verboden, blijkt hieruit, dat VONDEL zijn gevoel gansch niet smoorde, maar in hekeldichten, beurtelings in den toon en de maat van het volkslied, beurtelings in Alexandrijnen, welke verzen den hexameter der Latijnsche satire vervangen, — de predikanten met hunne leer, die hij verfoeide, en de gebreken in den Staat geeselde.

Maar nu de Overheid belet had, dat de tragedie een voertuig werd om eene richting in het staatkundige te verheerlijken en de hartstochten voor miskende staatslieden in beweging te brengen; nu ook VONDEL den uitweg van het hekeldicht bezigde om zijne verontwaardiging lucht te geven, was de tragedie van alle toepasselijkheid op de geschiedenis van den dag gezuiverd, en genoodzaakt onaanstootelijker onderwerpen te kiezen, en zich in hooger sfeeren of meer verwijderde streken te bewegen. Bij voorkeur ontleende VONDEL de stof zijner treurspelen aan de bijbelsche geschiedenis of aan de mythologie, een enkel maal aan de geschiedenis van vreemde natiën of van ons land in vroeger eeuw. Toen hij in zijn *Gijsbrecht van Amstel* de stof aan de geschiedenis van *Holland* in de middeleeuwen ontleende, was het onderwerp hem door de gelegenheid, waarbij dit stuk werd opgevoerd, aan de hand gedaan, en ontzag hij zich zijn oordeel over de partijen van dien tijd in zijn stuk te laten doorstralen, hierin ongelijk aan HOOFT, die in zijn *Geraerd van Velzen* eenigermate voor de Edelen partij trekt, welke hij in hunnen strijd tegen den Graaf als de voorgangers der Regenten en Staatschgezinden van de 17de eeuw beschouwt, nagenoeg zooals HUGO DE GROOT in de partij der Hoekschen de lofwaardige bestrijders van de machtsaanmatiging des Vorsten zag, en dus in hen de vertegenwoordigers der richting, die hij in zijne dagen aanhing, terugvond.

Zijne tragediën.

Maar zoo VONDEL dan in zijne tragediën een onpartijdig gebied betrad, en algemeen menschelijke belangen behandelde, beantwoordden dan deze gedichten onder zijne handen aan den hoogsten eisch dier dichtsoort, en stellen zij den waarlijk tragischen strijd voor van den mensch, zich in den dienst stellend van een heilig denkbeeld, maar gedwarsboomd en overwonnen door een hooger geldend gezag? — Het is waar, VONDEL is noch een SOPHOCLES, noch een SHAKESPERE. Zoo vrij als SOPHOCLES tegenover de godsdienstige mythen stond, om in een tafereel, waartoe deze mythen de stof leverden, de hoogste problemen van zedelijkheid en staatsleven opgelost te toonen, stond VONDEL met geene mogelijkheid tegenover zijne stoffen: de geschiedenis en bepaaldelijk de gewijde geschiedenis is voor de modernen een niet te miskennen macht, en de heidensche mythologie mag hunnen dichteren slechts eene min of meer schertsende poëzij ingeven. — En SHAKESPERE?... Zoo groote vrijheid van vorm, als, bij zulke groote gedachten, dezen tooneeldichter kenmerkt, was onzen VONDEL niet gegund, nu in den eenigen zetel der kunsten en wetenschappen in *Holland*, het treurspel der Ouden, zooals het door EURIPIDES en SENECA was beoefend, door de leerlingen der SCALIGERS, als een toonbeeld was aanbevolen, van hetwelk het barbaarschheid zou geacht zijn af te wijken. — In eenvoudigheid heeft VONDEL de dubbele erfenis der Grieken en der Geschiedenis, zoo gewijde als ongewijde, gelijk ze hem was overgeleverd, aanvaard, en tooneeldichten geleverd, van wier degelijken inhoud de heerlijke, beurtelings mannelijk gespierde, beurtelings tedere, nu scherpredeneerende, dan fijngevoelige taal ten waarborg strekt.

Maar een wonder is het niet, dat het publiek zulke stukken met slechts matige ingenomenheid ontving. Noch de invloed der predikanten, die bepaaldelijk de heilige geschiedenis door eene vertooning in het theater ontwijd achtten, en dus de gemeente tegen een diergelijk schouwspel waarschuwden; noch de vermeende nijd van den bestuurder van den schouwburg, JAN VOS, zou anders den toeloop belet hebben. Het publiek (zooals BRANDT meldt) gaf de voorkeur aan »spelen, meest uit het Spaansch vertaald, die door het gewoel en de velerlei verandering", welke er in voorkwam, de schare behaagden, en toen dezelfde JAN VOS in 1641 zijn *Aran en Titus* opvoerde, eene bewerking van den aan SHAKESPERE toegeschreven *Titus Andronicus*, den Hollander voorzeker door de spelen der Engelsche tooneelisten bekend, een stuk vol verwarrende handeling en stuitende gruwelen, in de grofste taal beschreven, toen toonden de Amsterdammers zich gansch niet koel in hunne ingenomenheid, en zelfs de geleerden, wier oordeel VONDEL wel eens vóórkwam zijner poëzij te weinig in te willigen, verhieven dezen auteur ten hemel [1]. Ook dit zelfs is geen wonder: immers zelfs geleerden en kunstrechters zijn soms niet vrij van die traagheid, welke weigert zich naar den eisch te voegen, met welken elk waarachtig kunstwerk tot ons komt: zal het door ons genoten worden, zoo moeten wij ons eenigermate tot het kunstwerk vormen, en de lieden verlangen, dat veeleer de kunstenaar zich vorme naar hen, zooals ze zijn.

Hoe het zij, moest onzen VONDEL het drama zijn wat wij zagen dat het hem was, zoo bevreemdt het ons niet, dat hij geenszins uitsluitend dramatisch dichter is geweest. Bij de Grieken was het niet denkbaar, dat een Sophocles tegelijk een Alcaeus of een Panyasis, dat is, treurspeldichter en tevens lier- en heldendichter, zou geweest zijn. Bij hen was de dichtsoort in overeenstemming met den man, met de richting zijns geestes en zijn geheel maatschappelijk leven: de poëzij was den dichter de volste ernst, en daar zij bij hem de uiting van eene bepaalde levensbeschouwing en de bevrediging van eene bepaalde zielsbehoefte was, zoo had hij slechts éénen vorm, waarin hij de oneindige verscheidenheid zijner vindingen vervatte. Eene verscheidenheid van dichtsoorten, door eenen enkelen man beoefend, is het teeken van eenen tijd, waarin de dichtkunst eene kunstoefening geworden is, en niet meer het geheele leven van een' mensch vordert en inneemt. Voor den tijd der Romeinen, die de letterkunde uit de tweede hand bekomen hadden, was het bewaard, dat een VERGILIUS tegelijk episch en idyllen-dichter, een HORATIUS lier- en hekeldichter was tegelijk, ja, dat een CICERO een heldendicht opstelde als een jeugdige stijloefening, en later meende een' PLATO en DEMOSTHENES in zijnen éénen persoon te kunnen vereenigen. — Waar in de nieuwere tijden eenen dichter de poëzij weder volle ernst is; waar zij hem niets geringers is dan openbaring van het leven, afgespiegeld in zijnen geest, en, meestal smartelijk, gevoeld

[1] JONCKBLOET, *Gesch. der Nederl. Letterk.* II, bl. 317.

in zijn hart, daar staat dien dichter slechts één genre ten dienste. Om geene anderen te noemen, SHAKESPERE en MOLIÈRE zijn, op een onbeduidende uitzondering na, uitsluitend dramatische dichters.

Vondels proeven in het epische genre.

Maar zelfs voor eenen VONDEL was de poëzij nog te zeer eene oefening, vandaar dat hij, nevens de dramatische poëzij, gemeend heeft zijne kracht ook aan de epische poëzij te kunnen beproeven.

Hij deed dit, toen hij tot den leeftijd van ongeveer 45 jaren was gekomen, en hij in het volle bezit was zijner gansche dichterlijke voortbrengingskracht. De taal leverde hem, ongedwongen, al haren schat; de maat veroorzaakte hem geene moeilijkheid meer; het rijm stond hem vaardig ten dienst. De gansche wereld zag hij met zulk een klaar oog en zulk een medegevoelend hart, dat de stoutste beelden en de keurigste uitdrukkingen hem toevloeiden. Wat ontbrak hem nog, kon menigeen en hij zelf denken, wat ontbrak hem nog om in staat te zijn, op het voetspoor van HOMERUS en VERGILIUS, een heldendicht te leveren? — In allen gevalle, hij beproefde het, en HUGO DE GROOT moedigde hem in zijne onderneming aan. CONSTANTIJN DE GROOTE was de held. In 1634 was het 5de boek voltooid: het geheel was op het getal der boeken der Aeneis berekend. Doch in het volgende jaar staakte hij den arbeid. Zijne echtgenoot was komen te overlijden. Dit sterfgeval moge zijnen lust en ijver eenen tijd lang verlamd hebben, — wanneer het werk zelf hem behaagd had, zou de behoefte om zich door de edelste bezigheid te troosten, hem veeleer aangezet hebben, het met moed te hervatten. Nu echter bleef het steken: het afgewerkte gedeelte, herlezen, voldeed hem niet meer, en ten slotte verscheurde hij het.

Het gevoelen dringt zich aan ons op, dat VONDEL erkend heeft, dat hij, om aan zijne modellen te beantwoorden en aan de vermeende regels van het genre getrouw te zijn, de stof moest behandelen op eene wijze, die hem niet van harte afging, omdat hij den inwendigen grond der eigenaardigheden van het heldendicht niet kon vatten. En geen wonder, het Homerische heldendicht laat goden en menschen zich op gelijken bodem bewegen. Om aan den eisch van zulk een gedicht met overtuiging te beantwoorden en het hoogst verhevene niet tot eene onnoozele scherts te maken, is het noodig, dat de dichter inderdaad de aarde als in den hemel opgetrokken en haar, in weerwil van al de beweging en den strijd der menschen, met eene Olympische kalmte en eene goddelijke schoonheid overtogen aanschouwe.

Er zijn tijdperken in de geschiedenis, in welke de eeuwen tot hare voleindiging schijnen te komen, de einden der aarde elkander schijnen te naderen, en de aarde eene ontmoeting met den hemel schijnt te mogen verwachten. Zulke tijdperken zijn geroepen om eene vernieuwing van het heldendicht, zooals het door HOMERUS hoogen geest was geschapen, voort te brengen. En inderdaad in zulke tijden heeft men ten minste den aanloop tot een episch gedicht genomen gezien. In den tijd van Keizer AUGUSTUS, toen

de Romeinsche Staat, met behoud, naar het scheen, van zijn oorspronkelijk karakter, het geheele Oosten aan zich onderworpen had en de einden der aarde in de richting van alle hemelstreken bereikt meende te hebben; toen het Westen de Oosterlingen in de legermacht zijner Imperatoren medegevoerd en alle volken dooréénge mengd aanschouwde, — toen ontstond in VERGILIUS geest eene namelooze verwachting: oude Sibylljjnsche voorspellingen stonden, zoo droomde hij, vervuld te worden, en — hij schreef een gedicht, dat den oorsprong van den Romeinschen Staat bezong, en de eeuw terugriep, van welke hij vóór de voleindiging aller dingen de herhaling voorzag; hij onthulde het noodlot en de bestemming van *Rome* vóór het oogenblik, dat hij op handen achtte, waarop dat noodlot ten volle vervuld zou zijn. — En wederom, toen omstreeks het begin der 16de eeuw *Amerika* ontdekt en de weg naar de oosterstranden van *Azië* afgelegd was; toen de aarde door den mensch omzeild en als omspannen was, en er niets meer te ontdekken scheen; toen de uiterste volken elkander hadden ontmoet, hoezeer men nergens op aarde den toegang tot den hemel gevonden had, — juist toen waren sommige geesten getroffen door de grootheid van zulk een schouwspel, en de toenmaals eerste zeevarende natie, *Portugal*, leverde in de *Lusiadas* een gedicht, waarin iets van het epos leeft, — en ons *Holland*, dat weldra in de zeeën van het verste Oosten nog grooter daden dan *Portugal* verrichtte, toonde in VONDELS *Hymnus aan de wijdberoemde scheepvaart der Vereenigde Nederlanden* gewijd, en in zoo menige dichterlijk verheerlijkende vermelding van de daden onzer landgenooten, dat deze dichter de grootheid van het tijdstip gevoelde, en hij leverde, zonder het zelf te bevroeden, de eerste klanken van een heldendicht, dat onvoltooid moest blijven, omdat de gevallen van staat den dichter aan de roeping van zijn land deden vertwijfelen.

Na het mislukken van het heldendicht, hetwelk hij onbewust in zich gedragen had, bleef, waar de poëzij onzen VONDEL niet in kleine gedichten uit levende ader vloeide, niets voor hem over dan studie en kunstoefening. En zoo koos hij, gelijk TASSO gedaan had, een onderwerp voor een gedicht, dat een heldendicht zou zijn. Welk eene historische studie ware er niet noodig geweest om dat werk te voleindigen, en een heldendicht in den waren zin des woords zou het toch niet geworden zijn. Zoo de dichter niet, als HOMERUS, de goddelijke voleindiging in den aardschen strijd zelven kan erkennen, dient een epos een moment uit de Geschiedenis te kiezen, waarin de tijden een voorbeeld dier voleindiging vertoonen, en in zijn *Constantijn de Groote* zou VONDEL den aanvang schilderen van den tijd, sedert welken de Christelijke Kerk zich al meer en meer met de wereld vermengde. Zijn gezonde geest heeft hem voor de vervaardiging van zulk een werk behoed, en daar ook een op 73-jarigen leeftijd opgevat denkbeeld om den stamvader der Batavieren tot den held van een episch gedicht te maken, gansch niet verwezenlijkt werd, zoo moet *Holland*, in plaats van zich in het bezit van een epos te verheugen, zich met de verspreide leden van zulk een gedicht tevreden stellen.

Vondel lierdichter.

Met zulk eene studie en oefening, zeide ik, moest VONDEL zich vergenoegen, »waar de poëzij hem niet in kleine gedichten uit levende ader vloeide." En inderdaad vloeide hem menig gedicht uit levende ader. Lyrische verzen heeft hij geleverd, die zich boven al de voortbrengselen van zijnen tijd in deze dichtsoort onderscheiden. — Zijn de minnedichten van HOOFT en JONCTIJS vaak slechts aan den band ontsprongen en aangelengde Petrarchische sonnetten; heeft DE DECKER (waar hij alleen uit het hart zingt) slechts éénen, voorzeker liefelijken elegischen toon, — VONDEL vindt in zijn onderwerp steeds eene beduidenis, die, door hem in het licht gesteld, dit onderwerp verheerlijkt en dengenen, die zulk een lyrisch gedicht verneemt, naar eene hoogere sfeer, verre boven den alledaagschen bodem dezer aarde opvoert. »VONDEL, zegt BEETS [1], is Lierdichter. En zijn lier klinkt nu eens op den toon van PINDARUS, straks op dien van HORATIUS, dan weder op dien des gewijden harpenaars, en ook dan gelijk altijd op zijnen eigenen toon; in allerlei stemming: triomfeerend en schreiend, prijzend en lakend, bemoedigend en klagend; met een statigen galm, op een luchtige wijs; nu sleepend, dan spelend; heden op de maat van een donderenden bergstroom, morgen op dien der zachtruischende wiekjes van een serafijntje, dat ten hemel opvaart." — Zoo heeft hij zich waarachtig dichter betoond en aan de glorie, door *Nederland* in het tijdvak, dat wij beschouwd hebben, door handelen en verduren behaald, den roem toegevoegd van, nevens schoone, door de geheele wereld als schoon geroemde, schilderwerken, waarlijk schoone letterkundige kunstwerken te hebben voortgebracht.

[1] *Verpoozingen op letterkundig gebied*, 2de druk, bl. 123.

